वज एवो होय छे के, कोइ पण मनुष्यना हाथथी ज्यारे शुभ कृत्य थाय छे, त्यारे ते जोइ तेमनां मनमां अत्यंत खेद निवास करीने रहे छे. अने बीजानी न्युनता थवाथी तेउना मनमां अत्यंत हर्ष उत्पन्न थाय छे. वली तेवा दुर्जन माणसो बीजाउना दोषो कहाडवामां अत्यंत आतुरता बतावे छे. अने बीजानां कल्याणरूप वृक्षने छेदवामां तेउ एक कुहाडानी गरज सारे छे. अने एवी रीतना असंख्य दुर्गुणोथी तेवा दुष्ट जनो भरेला होय छे. अने तेवा दुर्जनो खरेखर घुवडसमान होय छे. अने ते हेतुथी तेवा दुर्जनो खरेखर जिनवाणीरूपी सूर्यना तेजथी अंध बनीने विपर्यासपणाने पामशे, अने मनमां द्वेषबुद्धिथी ईर्षा लावीने तेउ अत्यंत खेद पाम्या करशे, अने तेटला माटे हुं तेमनी क्षमा मागुं छुं.

ज्ञानना फेलावारूपी शुभकर्म उपार्जन करवामां प्रथम श्रेणिमां गणवालायक महान पुरुष के जेमणे फक्त लोकोना उपकारनेमाटेज पीस्तालीसे जैन आगमो मूल तथा तेउमांथी, जेउनी टीका, दीपिका अवचूरि विगेरे जे अंगो मली शके छे, ते सहित मुद्रित करीने ते उनेप्रसिद्ध करवामां, पोतानुं अथाग द्रव्य खरची उद्योग करेलो छे. तेवा सज्जन माणसनी उत्पत्तिविषे किंचित् लखाण आ जगोए लखवुं. तेने हुं उचितज मानुं छुं.

बंगाल इलाकामां बालोचर, मकुदाबाद, अथवा मुर्शीदाबाद एवां त्रण सुंदरनामथी उलखातुं एक सुंदर शेहेर आवी रहेलुं छे. के ज्यां कृष्णगढथी आवी निवास करनारा उशवंशरूपी नंदन वनमां कल्पवृक्षसरखा दुगड नामना गोत्रवाला धर्म न्यायविवेक तथा विनय आदिक अत्यंत श्रेष्ठ गुणोथी शोभिता थएला, तेमज सर्व सत्यवादिउमां अग्रेसर, महाबुद्धिना भंडाररूप, दीन अने गरीब साधर्मी भाइउने तन, मन अने धनथी सहाय आपनार, अत्यंत मनोहर स्वभावे करीने युक्त; पुण्यना प्रभावरूपी चंद्रना प्रकाशथी सघली दिशाउने प्रकाशित करनारा राय "बुद्धसिंहजी बाबु" नामें श्रावक श्री जैनधर्म उपरें अत्यंत श्रद्धावाला हता. तेमनी सौभाग्यवती कुशलादे नामनी स्त्रीनी कुक्षि थकी संवत् १८८७ माघवदी एकमने गुरुवारने दिवसे राय प्रतापसिंह नामे कुलदीपक सुपुत्रनो जन्म थयो. तेउ सर्व धनाढ्योमां शिरोमणिसरखा, जैनधर्मपर अत्यंत प्रीति राखनारा, तेमज क्षमावान, अने धर्म तथा अधर्मनो निर्णय करवामां शिरोमणि थया. तेमनी चतुर्थ पत्नीनुं नाम सौभाग्यवती महताबबाइ हतुं. तेमणे उशवंशमां मुक्तामणिसरखा, न्यायमार्गथी लक्ष्मीनुं उपार्जन करनारा, तथा धर्म अर्थ अने काम, ए त्रणे पुरुषार्थोने सफल करनारा, तथा प्राणीमात्र प्रते दयार्द्रपणायें करीने युक्त एवा अत्यंत तेजस्वी बे पुत्रोने जन्म आप्यो. तेउमां

मोटा पुत्रनुं नाम " राय लक्ष्मीपतिसिंहजी बहाडुर " तथा जेमणे आवा आगम ग्रंथो ढपावी प्रसिद्ध करवामां उद्यम कर्यो, ते कनिष्ट पुत्रनुं नाम " रायधनपतिसिंहजी बहाडुर " ढे. ए बन्ने उत्तम गृहस्थो उत्तम गुणोना नंडाररूप तथा प्राणिमात्रना कल्याणमां अत्यंत उत्सुक थएला ढे. माटे जिनधर्मपर अत्यंत श्रद्धा राखनारा एवा ते उत्तम पुरुषे आ दशवैकालिक नामनो अति उत्कृष्ट आगम ग्रंथ ढपावी प्रसिद्ध करी खरेखर पोतानुं नाम सफल कर्युं ढे. अने एवां पारमार्थिक कार्यो ते नाग्यशाली पुरुषने हाथे दिन प्रतिदिन थाउ एवी अमारी वारंवार विज्ञापना ढे.

आ दशवैकालिकसूत्रना कर्ता श्री शय्यंनवस्वामी ढे. तेमणे आ सूत्र शामाटे रच्युं ? तेनो संबंध नीचे प्रमाणे ढे. ज्यारे शय्यंनव स्वामीए दीक्षा लीधी, त्यारे तेमनी स्त्री गर्नवंती हती, त्यारे स्वजनोए तेणीने पूढ्युं के, तारा उदरमां कंइ गर्न जेवो संनव ढे, त्यारे तेणीए प्राकृत नाषामां कह्युं के, " मणयं " एटले किंचित्मात्र ढे. अनुक्रमे तेणीए एक मनोहर पुत्रने जन्म आप्यो, तथा तेमनी मातुश्रीए कहेला वचन परथी तेनुं " मनक " एवुं नाम राखवामां आव्युं. पढी अनुक्रमे ते मनक ज्यारे आठ वर्षनो थयो, त्यारे एक दहाडो तेणे तेनी माताने पूढ्युं के, हे माताजी, मारापिताजी क्यां ढे ? त्यारे माताए कह्युं के, हे पुत्र ! तारा पिताजीए तो चारित्र अंगीकार कर्युं ढे. ते सांनली मनकने पोताना पिताजी पासे जवानी इढा थइ. हवे ते समये श्री शय्यंनवस्वामी चंपानगरीमां बिराजता हता, अने ते खबर मनकने मलवाथी ते पण त्यां पहोंच्यो. ते वखते श्री शय्यंनवस्वामी स्थंडिल जता हता अने मार्गमां तेमणे मनकने जोयो. त्यारे तेमणे पूढ्युं के तुं कोण ढे ? त्यारे तेणे पोतानो सर्व वृत्तांत तेमने कही संनलाव्यो. त्यारे शय्यंनव स्वामिए तेमने फरीने पूढ्युं के, तुं अहीं शा माटे आव्यो ढे ? त्यारे मनके कह्युं के, मारे दीक्षा लेवी ढे अने आप जाणता हो तो कहो के, ते अमारा पिताजी शय्यंनवस्वामी क्यां ढे ? त्यारे आचार्यजीए कह्युं के, ते तारा पिता अने हुं कंइ निन्न नथी, माटे तुं मारी पासे दीक्षा ले ? मनके ते वात कबुल करवाथी आचार्यजीए तेमने त्यांज दीक्षा आपी. तथा पढी तेमने साथे लेइ आचार्य महाराज उपाश्रये आव्या, तथा ज्ञानबलथी जाण्युं के, आ मनकनुं आयुष्य फक्त हवे ढ मासनुंज बाकी ढे; माटे आटली टुंक मुदतमां आ मनक कृतार्थ शी रीते थइ शके ? ढेवटे तेमणे विचार्युं के, कारण पड्ये चौदपूर्वधारी मुनि पूर्वोमांथी सूत्रनो उद्धार करे ढे, तो मने पण आ समये आवुं प्रयोजन पड्युं ढे, तो हुं पण तेम करुं. एम विचारि श्री शय्यंनव मुनिए पूर्वोमांथी दश अध्ययननो उद्धार कर्यो; तथा ते दश अध्ययन नणवामां मनकने वरो-

बर ७ मास लाग्या. तथा ७ मास संपूर्ण थतांज मनके समाधिमां रही काल कर्यो, त्यारे श्री शय्यंभव आचार्यना नेत्रोमांथी हर्षाश्रुनी जलधारा छुटी. त्यारे यशोभद्रादिक साधुउए ते अश्रुनुं कारण पूछ्याथी आचार्य महाराजे मनकनो सर्व वृत्तांत कही संभलाव्यो. ते सांभली तेउने मनमां पश्चात्ताप थयो के, अहो ! आपणे गुरुपुत्र मनकनी सेवा करी शक्या नहीं. तथा पछी संघना आग्रहथी श्री शय्यंभवस्वामीए उधरेलां ते दशे अध्ययनो प्रगट राख्यां, अने एवी रीते विकाले ते दश अध्ययननी गुंथणी करवामां आवेली होवाथी ते सूत्रनुं नाम " दशवैकालिक " राखवामां आव्युं छे.तथा उपरनी बे चूलिकाउ तो श्रीमंधरस्वामीए संघने भेट तरिके मोकलेली छे, ते वात प्रसिद्धज छे. एवी रीते आ दशवैकालिक सूत्रनी उत्पत्ति थइ छे.

आ दशवैकालिकसूत्रमां रहेलां दश अध्ययनो तथा बन्ने चूलिकाउ अवश्य साधुउने ध्यानमां राखवा लायक छे; अने ते ध्यानमां राख्याथी तेमने तेमना अमूल्य चारित्राचारमां अतिचार दोष लागतो नथी. अहीं ते विषेनुं वधारे ब्यान नहीं करतां आ सूत्र आद्यथी ते अंतसुधि वांची जवानी तथा ते ध्यानमां राखवानीज अमो सर्वने भलामण करीए छीए.

आ सूत्रपर चौदसोने चम्मालीस ग्रंथना कर्ता महान आचार्य श्री हरिभद्र सूरिजीए शिष्यबोधिनी नामनी टीका तथा अवचुरी रचेली छे. तथा खरतर गछमां थएला युग प्रधान श्री जिनचंद्र सूरिना शिष्य श्री सकलचंद्रगणिना शिष्य श्री समयसुंदर गणिए विक्रम संवत १६९१ मां दीपिका नामनी शब्दार्थ वृत्ति पण बनावी छे. तेथी अमोए पण यथामति संशोधन करी करावीने ते हारिभद्री टीका, अवचूरि तथा समयसुंदरजीनी दीपिका टीका मूलसहित आ ग्रंथमां छापी छे. तेम मूल सूत्रनो गुजराती अर्थ करीने पण आ ग्रंथमां छाप्यो छे. आ ग्रंथ घणोज उपयोगी होवाथी छापी प्रसिद्ध कर्यो छे. छेवटे तेमां मूल सूत्रनो संपूर्ण पाठ पण दाखल करवामां आव्यो छे. प्रमादवशथी आ ग्रंथमां जे कंइ छापतां करतां दोष रह्यो होय ते " मिछामि डुक्कडं. "

श्रावक. भीमासिंह माणेक.

अनुक्रमणिका.

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१	मंगलाचरण.	१
२	द्रुमपुष्पिकाख्य प्रथमाध्ययनम्.	३
३	श्रावण्य पूर्वकाख्य द्वितीयाध्ययनम्.	८१
४	क्षुल्लकाचाराख्य तृतीयाध्ययनम्	१०९
५	षट्जीवनिकाख्य चतुर्थाध्ययनम्.	१४२
६	पिंडैषणाख्य पंचमाध्ययने प्रथमोद्देशः	२४०
७	पिंडैषणाख्य पंचमाध्ययने द्वितीयोद्देशः	३२६
८	महाचार कथाख्यषष्ठाध्ययनम्.	३६६
९	वाक्यशुद्ध्याख्यसप्तमाध्ययनम्.	४२४
१०	आचार प्रणिधि नामाष्टमाध्ययनम्.	४८०
११	विनयसमाध्याख्य नवमाध्ययने प्रथमोद्देशः	५३७
१२	विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने द्वितीयोद्देशः	५५९
१३	विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने तृतीयोद्देशः	५८०
१४	विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने चतुर्थोद्देशः	५९५
१५	सभिक्षुनामदशमाध्ययनम्.	६१०
१६	दशवैकालिके प्रथमाचूलिका.	६३८
१७	दशवैकालिके द्वितीयाचूलिका.	६७०
१८	दशवैकालिक मूल सूत्रपाठः	७०१

भीमसर.

॥ ॐ नमो वीतरागाय ॥

राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह.

भाग तेतालीसमा.

॥ अथ ॥

श्रीदशवैकालिकम्

गुर्जरभाषासहितम् अवचूरिसंवलितं समयसुन्दरोपाध्यायकृतदीपिकासनाथं श्रीहरिभद्रसूरिकृतबृहद्वृत्तिविराजितं च प्रारभ्यते ।

धम्मो मंगलमुक्किठं, अहिंसा संजमो तवो ॥
देवा वि तं नमंसंति, जस्स धम्मे सया मणो ॥१॥

॥ अथ श्रीदशवैकालिक सूत्रनो बालावबोधप्रारंभ ॥

(तेमां प्रथम मङ्गलाचरण.)

॥ सर्वान्तरायशमनं, सर्वमङ्गलदायकम् ॥
॥ सर्वजीवावनकरं, सर्वज्ञं नौमि बोधये ॥ १ ॥

जेम कल्पवृक्ष उपरथी पडेला पुष्पोने एकत्र करीने देवताउं तेमनी, माला गूंथे छे, तेम कल्पवृक्ष सरखा तीर्थंकरोना मुखथकी प्रकट थयेलां, पुष्प सरखां शुद्ध, प्रमादादिदोषरहित एवां अर्थरूप वचनोने श्रवण करीने गणधरो तेमनां सूत्रो रचे छे. आ वात जैन आम्नायमां सुप्रसिद्ध छे. ते मांहेलुं दशवैकालिक सूत्र पण श्री सिज्जंभवाचार्यें भव्य जीवोना शारीरक तथा मानसिक दुःख मूकाववाने माटे तथा पोताना पुत्र मनकने प्रतिबोधवाने अर्थें रच्युं छे. एनुं उपर कहेलुं नाम पाडवानुं कारण ए छे के, दश विकालें कह्युं, माटें ए सूत्रने दशवैकालिक एवे नामें कहे छे. हवे तेमां प्रथम सिज्जंभवाचार्य अभीष्ट स्मरणरूप मंगल एक गाथायें करी कहे छे. वली ते मांगलिक जे छे, ते अन्यत्र पांच प्रकारनां कह्यां छे. तेमां प्रथम पुत्रादि जन्मरूप, ते शुद्ध मांगलिक, बीजुं गृहादिरचनारूप ते अशुद्ध मांगलिक, त्रीजुं विवाहमहोत्सवप्रमुख ते चमत्कारमांगलिक, चोथुं धनादिक ते क्षीणमांगलिक अने

पांचमुं छकायजीवरक्षणरूप अर्थात् धर्मरूप ते सदामांगलिक छे. तो हवे पांच प्रकारनां मांगलिक कह्यां, तेमां धर्म जे छे, ते सदा मांगलिक छे, तेमाटें श्रीसिज्जंनवाचार्यें आ दशवैकालिक नामक ग्रंथनी आदिमां धर्मप्रशंसारूप मंगल कर्युं छे. वली कोइक स्थलें मंगल जे छे ते त्रण प्रकारनुं पण कह्युं छे. तेमां प्रथम ग्रंथारंनें ग्रंथनिर्विघ्नता माटें जे अन्नीष्ट देवतादिकने नमस्कार करवो, ते आदिमंगल, बीजुं ग्रंथमध्यें जे नमस्कार करवो, ते मध्यमंगल अने ग्रंथने अवसानें शिष्यपरंपरा चालवाने माटें जे नमस्कार करवो, ते अवसानमंगल जाणवुं. तेम जोतां ए दशवैकालिक नामक शास्त्रनुं "धम्मो मंगलं" ए आदि मंगल, "नाणदंसण संपुन्नं," ए मध्य मंगल अने "निक्कम्ममाणा इय बुद्ध वयणे" ए अवसान मंगल जाणवुं.

हवे धम्मो मंगलमित्यादि प्रथम सूत्रनो अर्थ लखियें छियें. (अहिंसा के०) प्राणातिपातविरति अर्थात् सर्वे जीवोनी हिंसा न करवी ते, तथा (संजमो के०) संयमः एटले आश्रवनिरोध ते पांच इंद्रियनो निग्रह, चार कषायनो जय अने त्रण दंरुथी विरति ए सत्तर प्रकारनो संयम, अने (तवो के०) तपः एटले "अणसणमूणोयरिया" इत्यादि बे गाथामां कहेलुं बार प्रकारनुं तप ए रूप (धम्मो के०) धर्मः एटले कुगतिने प्राप्त थनारा जीवोने धरीने सन्मार्गें पहोंचाडे ते धर्म ते (मंगलमुक्किठं के०) उत्कृष्टं मंगलं, एटले सर्व मंगलमां उत्कृष्ट मंगल छे. ए धर्मने उत्कृष्ट मंगल कहेवानुं कारण कहे छे के, (जस्स के०) यस्य एटले जे पुरुषनुं (धम्मे के०) धर्मे एटले पूर्वोक्त वीतरागन्नाषित धर्मने विषे (सया के०) सदा एटले निरंतर (मणो के०) मनः एटले मन छे. (तं के०) तं एटले ते पुरुषने (देवा वि के०) देवा अपि एटले नवनपति, वाणव्यंतर, ज्योतिषी अने वैमानिक ए चार निकायना देवताउ पण (नमंसंति के०) नमस्यंति एटले नमस्कार करे छे, तो राजादिक नमस्कार करे, तेमां तो शीज नवाइ? अर्थात् धर्म जे छे, ते उत्कृष्ट मंगल छे एम सिद्ध थयुं ॥ १ ॥

॥ अथ श्रीदशवैकालिकावचूरिः प्रारन्यते ॥

॥ तत्र प्रथमाध्ययनम् ॥

संहितादिः षड्विधा व्याख्या। दुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः। मङ्ग्यते हितमनेनेति मङ्गलम्। संयम आश्रवनिरोधः। तापयत्यनेकन्नवोपात्तमष्टप्रकारं कर्मेति तपः १

॥ अथ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायकृतदीपिका प्रारन्यते ॥

॥ तत्र प्रथमाध्ययनम् ॥

॥ श्रीजिनेश्वराय नमः ॥ स्तम्ननाधीशमानम्य, गणिः समयसुन्दरः ॥ दशवैका-

लिके सूत्रे, शब्दार्थं लिखति स्फुटम् ॥ १ ॥ धर्मो दुर्गतिप्रपतज्जन्तुधारणालक्षण उत्कृष्टं प्रधानं मङ्गलं वर्तते । को धर्म इत्याह । अहिंसा, न हिंसा अहिंसा जीवदया प्राणातिपातविरतिरित्यर्थः । पुनः संयमः पञ्चाश्रवविरमणं, पञ्चेन्द्रियनिग्रहः, चतुःकषायजयः, दण्डत्रयविरतिश्चेति सप्तदशभेदः । इत्येवं रूपः । पुनस्तपः, "अणसणमूणोअरिआ, वित्तीसंखेवणं रसच्चाओ ॥ कायकिलेसो संली-णया य बज्झो तवो होई ॥ १ ॥ पायच्छित्तं विणओ, वेआवच्चं तहेव सज्झाओ ॥ झाणं उस्सग्गो वि अ, अब्भिंतरओ तवो होई ॥ २ ॥ इति बाह्याभ्यन्तररूपं द्वादशधा । अथ धर्मकरणे माहात्म्यमाह । देवा अपि । अपिः संभावने । तं धर्मकारकं जीवं नमस्यन्ति, मनुष्यास्तु सुतराम् । तं कम् । यस्य धर्मे धर्मकरणे सदा मनः अन्तःकरणम् । इति प्रथमगाथार्थः ॥१॥

॥ अथ श्रीहरिभद्रसूरिकृतबृहद्वृत्तिः प्रारभ्यते ॥

॥ तत्र प्रथमाध्ययनम् ॥

॥ जयति विजितान्यतेजाः, सुरासुराधीशसेवितः श्रीमान् ॥
॥ विमलस्त्रासविरहित-स्त्रिलोकचिन्तामणिर्वीरः ॥ १ ॥

इहार्थतोऽर्हत्प्रणीतस्य सूत्रतो गणधरोपनिबद्धपूर्वगतोद्धृतस्य शारीरमानसादिकटुकदुःखसंतानविनाशहेतोर्दशकालिकाभिधानस्य शास्त्रस्यातिसूक्ष्ममहार्थगोचरस्य व्याख्या प्रस्तूयते । तत्र प्रस्तुतार्थप्रचिकटयिषयैवेष्टदेवतानमस्कारद्वारेणाशेषविघ्नविनायकापोहसमर्थां परममङ्गलालयामिमां प्रतिज्ञागाथामाह निर्युक्तिकारः ॥ सिद्धिगइमुवगयाणं, कम्मविसुद्धाण सव्वसिद्धाणं ॥ नमिऊणं दसकालिय-णिज्जुत्तिं कित्तयिस्सामि ॥ १ ॥ व्याख्या ॥ सिद्धिगतिमुपगतेभ्यो नत्वा दशकालिकनिर्युक्तिं कीर्तयिष्यामीति क्रिया । तत्र सिद्ध्यन्ति निष्ठितार्था भवन्त्यस्यामिति सिद्धिर्लोकाग्रक्षेत्रलक्षणा । तथा चोक्तम् । "इह बोंदिं चइत्ताणं, तत्थ गंतूण सिज्झइ" । गम्यत इति गतिः । कर्मसाधनम् । सिद्धिरेव गम्यमानत्वाद्गतिः सिद्धिगतिस्तामुप सामीप्येन गताः प्राप्तास्तेभ्यः सकललोकान्तक्षेत्रप्राप्तेभ्य इत्यर्थः । प्राकृतशैल्या चतुर्थ्यर्थे षष्ठी । यथोक्तम् । छट्ठीविभत्तीए भण्णइ चउत्थी । तत्र एकेन्द्रियाः पृथिव्यादयः सकर्मका अपि तदुपगमनमात्रमधिकृत्य यथोक्तस्वरूपा भवन्त्यत आह कर्मविशुद्धेभ्यः । क्रियते इति कर्म ज्ञानावरणीयादिलक्षणं तेन विशुद्धा वियुक्ताः कर्मविशुद्धाः कर्मकलङ्करहिता इत्यर्थः । तेभ्यः कर्मविशुद्धेभ्यः । आह । एवं तर्हि वक्तव्यं न सिद्धिगतिमुपगतेभ्योऽव्यभिचारात् । तथाहि । कर्मविशुद्धाः सिद्धिगतिमुपगता एव भवन्ति । न,

---

१:-"शुभ्रलोकान्त-" इति पाठान्तरम् ।

अनियतदेत्रविनागोपगतसिद्धप्रतिपादनपरडुर्नयनिरासार्थत्वादस्य। तथाचाहुरेके “रागादिवासनामुक्तं, चित्तमेव निरामयम् ॥ सदा नियतदेशस्थं, सिद्ध इत्यनिधीयते ॥” इत्यलं प्रसङ्गेन । ते च तीर्थादिसिद्धनेदादनेकप्रकारा नवन्ति। तथाचोक्तम्। तिब्रसिद्धा। अतिब्रसिद्धा। तिब्रगरसिद्धा। अतिब्रगरसिद्धा। सयंबुद्धसिद्धा। पत्तेयबुद्धसिद्धा।बुद्धवोहियसिद्धा। इञ्चीलिंगसिद्धा।पुरिसलिंगसिद्धा। नपुंसगलिंगसिद्धा। सलिंगसिद्धा। अन्नलिंगसिद्धा। गिहिलिंगसिद्धा। एगसिद्धा। अणेगसिद्धा। इत्यत आह। सर्वसिद्धेन्यः। सर्वे च ते सिद्धाश्चेति समासस्तेन्यः। अथवा “सिद्धिगतिमुपगतेन्यः” इत्यनेन सर्वथा सर्वगतात्मसिद्धपक्षप्रतिपादनपरडुर्नयस्य व्यवछेदमाह। तथाचोक्तमधिकृतनयमतानुसारिन्निः। “गुणसत्त्वान्तरज्ञानान्निवृत्तप्रकृतिक्रियाः॥ मुक्ताः सर्वत्र तिष्ठन्ति, व्योमवत्तापवर्जिताः ॥” व्यवछेदश्चैतेषां सामीप्येन सर्वात्मना सिद्धिगतिगमनान्नावात्। “कर्मविशुद्धेन्यः” इत्यनेन तु सकर्मकाणिमादिविचित्रैश्वर्यवत्सिद्धिप्रतिपादनपरस्येति। उक्तं च प्रक्रान्तनयदर्शनान्निनिविष्टैः। अणिमाद्यष्टविधं प्रा–प्यैश्वर्यं कृतिनः सदा ॥ मोदन्ते सर्वन्नावज्ञा–स्तीर्णाः परमडुस्तरम् ॥ इत्यादि। व्यवछेदश्चैतेषां कर्मसंयोगेन अनिष्ठितार्थत्वाद्वस्तुतः सिद्धत्वानुपपत्तेरिति।“सर्वसिद्धेन्यः” इत्यनेन तु नङ्ग्यैव सर्वथा अद्वैतपक्षसिद्धप्रतिपादनपरस्येति। तथाचोक्तं प्रस्तुतनयान्निप्रायमतावलम्बिन्निः॥ एक एव हि नूतात्मा, नूते नूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ व्यवछेदश्चास्य सर्वथा अद्वैते बहुवचनगर्नसर्वशब्दान्नावात् सिद्धिगतिगमनान्नावात्। नत्वा प्रणम्येत्यनेन तु समानकर्तृकयोः पूर्वकाले क्त्वाप्रत्ययविधानान्नित्यानित्यैकान्तवादासाधुत्वमाह। तत्र क्त्वाप्रत्ययार्थानुपपत्तेः। तत्र नित्यैकान्तवादे तावदात्मन एकान्तनित्यत्वादप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वन्नावत्वाद्भिन्नकालक्रियाद्वयकर्तृत्वानुपपत्तेः। क्षणिकैकान्तवादे चात्मन उत्पत्तिव्यतिरेकेण व्यापारान्नावाद्भिन्नकालक्रियाद्वयकर्तृत्वानुपपत्तिरेवेत्यलं विस्तरेण। गमनिकामात्रमेवैतदिति। नवति च चतुर्थ्यप्येवं नमनक्रियायोगेऽधिकृतगाथासूत्रान्यथानुपपत्तेः। आसश्च निर्युक्तिकारः। पित्रे सवित्रे च सदा नमामीत्येवमादिविचित्रप्रयोगदर्शनाच्च। कर्मणि वा षष्ठी। सर्वसिद्धेन्यो नत्वा किमित्याह। दशकालिकनिर्युक्तिं कीर्तयिष्यामि। तत्र कालेन निर्वृत्तं कालिकं प्रमाणकालेनेति नावः। दशाध्ययननेदात्मकत्वाद्दशप्रकारं कालिकं प्रकारशब्दलोपाद्दशकालिकं। विशब्दार्थं तूत्तरत्र व्याख्यास्यामः। तत्र निर्युक्तिरिति। निर्युक्तानामेव सूत्रार्थानां युक्तिः परिपाट्या योजनं निर्युक्तयुक्तिरिति वाच्यम्। युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिस्तां विप्रकीर्णार्थयोजनां व्याख्यास्यामि कीर्तयिष्यामीति गाथार्थः। शास्त्राणि चादिमध्यावसानमङ्गल-

भाञ्जि भवन्तीत्यत आह ॥ आईमभ्रवसाणे, काउं मंगलपडिग्गहं विहिणा ॥ नामाइ-मंगलं पि य, चउविहं पन्नवेऊणं ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ शास्त्रस्यादौ प्रारम्भे मध्ये मध्य-विभागे अवसाने पर्यन्ते । किं कृत्वा । मङ्गलपरिग्रहम् । कथम् । विधिना प्रवचनोक्ते-न प्रकारेण । आह । किमर्थं मङ्गलत्रयपरिकल्पनम् । इत्युच्यते । इहादिमङ्गलपरिग्रहः सकलविघ्नापोहेनाभिलषितशास्त्रार्थपारगमनार्थम् । तत्स्थिरीकरणार्थं च मध्यमङ्ग-लपरिग्रहः । तस्यैव शिष्यप्रशिष्यसंतानाव्यवच्छेदायावसानमङ्गलपरिग्रह इति । अत्र चाक्षेपपरिहारावावश्यकविशेषविवरणादवसेयौ । इति । सामान्यतस्तु सकल-मपीदं शास्त्रं मङ्गलं निर्जरार्थत्वात्तपोवत् । नचासिद्धो हेतुः । यतो वचनविज्ञानरूपं शास्त्रं ज्ञानस्य च निर्जरार्थता प्रतिपादितैव । यत उक्तं च " जं णेरइउ कम्मं, खवेइ बहुयाहिं वासकोडीहिं ॥ तं नाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ ऊसासमत्तेणं " इत्यादि । इह चादिमङ्गलं द्रुमपुष्पिकाध्ययनादि धर्मप्रशंसाप्रतिपादकत्वात्तत्स्वरूपत्वादिति । म-ध्यमङ्गलं तु धर्मार्थकामाध्ययनादि प्रपञ्चाचारकथाद्यभिधायकत्वात् । चरममङ्गलं तु भिक्ष्वध्ययनादि भिक्षुगुणाद्यवलम्बनत्वादित्येवमध्ययनविभागतो मङ्गलत्रयविभागो निदर्शितः । अधुना सूत्रविभागेन निदर्श्यते । तत्र चादिमङ्गलम् "धम्मोमंगलम्" इ-त्यादि सूत्रम् । धर्मोपलक्षितत्वात्तस्य च मङ्गलत्वादिति । मध्यममङ्गलं पुनः णाणदंस-णेत्यादि सूत्रम् । ज्ञानोपलक्षितत्वात्तस्य च मङ्गलत्वादिति । अवसानमङ्गलं तु " णि-क्खमणाए " इत्यादि भिक्षुगुणस्थिरीकरणार्थं विविक्तचर्याभिधायकत्वात् भिक्षुगुणानां च मङ्गलत्वादिति । आह । मङ्गलमिति कः शब्दार्थः । उच्यते । अगिरगिलगिवगि-मगीति दण्डकधातुरस्येदितोनुम् धातोरिति नुमि विहिते उणादिकालच्प्रत्ययान्त-स्य अनुबन्धलोपे कृते प्रथमैकवचनान्तस्य मङ्गलमिति रूपं भवति । मङ्ग्यते हितम-नेनेति मङ्गलम् । मङ्ग्यतेऽधिगम्यते साध्यत इति यावत् । अथवा मङ्ग इति धर्मा-भिधानम्।ला आदाने अस्य धातोर्मङ्गे उपपदे "आतोऽनुपसर्गे कः" इति कप्रत्यया-न्तस्यानुबन्धलोपे कृते "आतो लोप इटि च कृति" इत्यनेन सूत्रेणाकारलोपे च कृते प्रथमैकवचनान्तस्यैव मङ्गलमिति भवति । मङ्गं लातीति मङ्गलं । धर्मोपादानहेतुरित्य-र्थः । अथवा मां गालयति भवादिति मङ्गलं संसारादपनयतीत्यर्थः । तच्च नामादिच-तुर्विधम् । तद्यथा–नाममङ्गलं स्थापनामङ्गलं द्रव्यमङ्गलं भावमङ्गलं चेति । एतेषां च स्वरूपमावश्यकविशेषविवरणादवसेयमिति । अमुमेव गाथार्थमुपसंहरन्नाह निर्युक्तिका-रः ॥ नामाइमंगलं पि य, चउविहं पन्नवेऊणं ॥ २ ॥ नामादिमङ्गलं चतुर्विधमपि प्र-ज्ञाप्य प्ररूप्येति गाथार्थः । तत्र समानकर्तृकयोः पूर्वकाले क्त्वाप्रत्ययविधानात् । प्रज्ञा-प्यं किमत आह ॥ सुयणाणे अणुओगे–णाहिगयं सो चउविहो होई ॥ चरणकरणा-

णुठंगे, धम्मे काले य दविए य ॥ ३ ॥ व्याख्या ॥ श्रुतं च तद् ज्ञानं च श्रुतज्ञानं तस्मिन् श्रुतज्ञानेऽनुयोगेनाधिकृतमनुयोगेनाधिकार इत्यर्थः । इयमत्र नावना । नावमङ्गलाधिकारे श्रुतज्ञानेनाधिकारः । तथाचोक्तम् । एइं पुण अहिगारो, सुयणाणेणं जउं सुएणं तु ॥ सेसाणमप्पणो वि य, अणुठंगे पईवदिठंतो ॥ तस्य चोद्देशादयः प्रवर्तन्ते इति । उक्तं च ' सुअणाणस्स उद्देसो समुद्देसो अणुन्ना अणुठंगो पवत्तइ ॥ ' तत्रादावेवोद्दिष्टस्य समुद्दिष्टस्य समनुज्ञातस्य च सतः अनुयोगो नवतीत्यतो निर्युक्तिकारेणाप्ययन्यधायि श्रुतज्ञानेऽनुयोगेनाधिकृतमिति । सोऽनुयोगश्चतुर्विधो नवति । कथम् । चरणकरणानुयोगः । चर्यंत इति चरणं व्रतादि । यथोक्तम् ॥ " वय (५) समणधम्म (१०) (१७) वेया–वच्चं (१०) च बंनगुत्तीउ (ए) ॥ णाणादितियं (३) तव (१२) को–ह (४) निग्गहो होइ चरणमियं ॥" क्रियते इति करणं पिण्ऊविशुद्ध्यादि । उक्तं च ॥ "पिंमविसोही (४) समिइं, (५) नावण (१२) पडिमा (१२) य इंदियनिरोहो (५)॥ पडिलेहण (२५) गुत्तीउ (३), अन्निग्गहा (४) चेव करणं तु ॥ " चरणकरणयोरनुयोगश्चरणकरणानुयोगः । अनुरूपो योगोऽनुयोगः । सूत्रस्यार्थेन सार्द्धमनुरूपः संबन्धो व्याख्यानमित्यर्थः । एकारशब्दः प्राकृतशैल्या प्रथमाद्वितीयान्तोऽपि द्रष्टव्यः । यथा "कयरे आगब्बइ दित्तरूवे" इत्यादि । धर्म इति धर्मकथानुयोगः । काले चेति कालानुयोगश्च । गणितइ ति गणितानुयोगश्चेत्यर्थः । द्रव्यश्चेति द्रव्यानुयोगश्च । तत्र कालिकश्रुतं चरणकरणानुयोगः । ऋषिनाषितान्युत्तराध्ययनादीनि धर्मकथानुयोगः । सूर्यप्रज्ञप्त्यादीनि गणितानुयोगः । दृष्टिवादस्तु द्रव्यानुयोगः । इति । उक्तं च " ॥ कालियसुअं च इसिना–सियाइं तइया य सूरपन्नत्ती ॥ सव्वो य दिठिवाउ, चउब्रउं होइ अणुठंगो ॥ इति गाथार्थः ॥ इह चार्थतोऽनुयोगो द्विधा । अपृथक्त्वानुयोगः पृथक्त्वानुयोगश्च । तत्रापृथक्त्वानुयोगो यत्रैकस्मिन्नेव सूत्रे सर्व एव चरणादयः प्ररूप्यन्तेऽनन्तगमपर्यायार्थकत्वात्सूत्रस्य । पृथक्त्वानुयोगश्च यत्र क्वचित्सूत्रे चरणकरणमेव । क्वचित्पुनर्धर्मकथैवेत्यादि । अनयोश्च वक्तव्यता " ॥ जावंति अज्जवइरा, अज्जापुहत्तं कालियाणुठंगस्स । ते णारेणपुहत्तं, कालियसुयदिठिवाए य ॥ " इत्यादेर्ग्रन्थादावश्यकविशेषविवरणाच्चावसेयेति । इह पुनः पृथक्त्वानुयोगेनाधिकारः । तथा चाह निर्युक्तिकारः ॥ अपहुत्तपहुत्ताइं, निद्दिसिउं एड होइ अहिगारो ॥ चरणकरणाणुठंगे–ण तस्स दारा इमे हुंति ॥ ४ ॥ व्याख्या ॥ अपृथक्त्वपृथक्त्वे लेशतो निर्दिष्टस्वरूपे निर्दिष्टस्य चात्र प्रक्रमे नवत्यधिकारः । केन । चरणकरणानुयोगेन । तस्य चरणकरणानुयोगस्य द्वाराणि प्रवेशमुखान्यमूनि वक्ष्यमाणलक्षणानि नवन्तीति गाथार्थः ॥ निरकेवेगठनिरु–त्तविहिपवित्ति य केण वा कस्स ॥ तद्दारनेयलरकण–तयरिहपरिसा य सुत्तब्रो ॥ ५ ॥ व्या-

ख्या ॥ अस्याः प्रपञ्चार्थ आवश्यकविशेषविवरणादवसेयः। स्थानाशून्यार्थं तु संक्षेपार्थः प्रतिपादित इति। णिक्खेवेत्ति। अनुयोगस्य निक्षेपः कार्यः। तद्यथा नामानुयोग इत्यादि। एगठत्ति। तस्यैव एकार्थकानि वक्तव्यानि। तद्यथा अनुयोग इत्यादि। निरुत्तत्ति। तस्यैव निरुक्तं वक्तव्यम्। अनुयोजनमनुयोगः। अनुरूपो वा योग इत्यादि। विहित्ति। तस्यैव विधिर्वक्तव्यो वक्तुः श्रोतुश्च। तत्र वक्तुः॥ "सुत्तत्थो खलु पढमो, बीऊ णिज्जुत्तिमीसिऊ जणिऊ॥ तइऊ य निरवसेसो, एस विही होइ अणुउगे॥" श्रोतुश्चायम् "॥ सूयं हुंकारं वा, बाढकारपडिपुच्छवीमंसा॥ तत्तो पसंगपारा—यणं च परिनिठसत्तमए॥" पवित्तियत्ति॥ अनुयोगस्य प्रवृत्तिश्च वक्तव्या सा चतुर्भङ्गानुरेण विज्ञेया। उक्तं च। "णिच्चं गुरू पमायी, सीसा विय गुरूण सीसगा तहय॥ अपमायि गुरू सीसा, पमायिणो दोवि अपमायी॥ पढमे नत्थि पवित्ती, बीए तइए य णत्थि थोवं वा॥ अत्थि चउत्थि पवित्ती, एत्थं गोणी य दिठंतो॥ अप्पहुया उ गोणी, णेव य दोज्झा समुज्जाउ दोज्झुं॥ खीरस्स कउ पसवो, जइ वि य बहुखीरगा साउ॥ वितिए वि णत्थि खीरं, थोवं तह विय्रए व तइए वि॥ अत्थि चउत्थे खीरं, एसुवमा आयरियसीसे॥ गोणीसरिठो उ गुरू, दोज्झा इव साहुणो समक्खाया॥ खीरं अत्थ पवित्ती, नत्थि तहिं पढमवितिएसु॥ अहवा अणित्थमाण, मवि किं वि उ जोगिणो पवत्तंति॥ तइए सारंतंमि, होज्ज पवित्ती गुणंते वा॥ अपमाई जत्थ गुरू, सीसा वि य विणयगहणसंजुत्ता॥ घणियं तत्थ पवित्ती, खीरस्सव चरिमभंगंमि॥ केणत्ति। केनानुयोगः कर्तव्य इति वक्तव्यम्। तत्र य इत्थंभूत आचार्यस्तेन कर्तव्यस्तद्यथा॥ "देसकुलजाइरूवी, संघयणे धिइजुऊ अणासंसी॥ अविकत्थणो अमाई, थिरपडिवाडी गहियवक्को॥ जियपरिसो जियनिद्दो, मज्झत्थो देसकालभावन्नू॥ आसन्नलद्धपइभो, णाणाविहदेसभासन्नू॥ पंचविहे आयारे, जुत्तो सुत्तत्थतदुभयविहिन्नू॥ आहरणहेउकारण—णयनिउणो गाहणाकुसलो॥ ससमयपरसमयविऊ, गंभीरो दित्तिमं सिवो सोमो॥ गुणसयकलिउ जुग्गो, पवयणसारं परिकहिउं॥" आसामर्थः कल्पादवसेयः॥ प्राथमिकदशकालिकव्याख्याने तु लेशत उच्यते। आर्यदेशोत्पन्नः सुखाववोधवाक्यो भवतीति देशग्रहणम्। पैतृकं कुलम्। विशिष्टकुलोद्भवो यथोत्क्षिप्तभारवहने न श्राम्यति। मातृकी जातिः। तत्संपन्नो विनयान्वितो भवति। रूपवानादेयवचनो भवति। आकृतौ च गुणा वसन्ति। संहननधृतियुक्तो व्याख्यानतपोऽनुष्ठानादिषु न खेदं याति। अनाशंसी न श्रोतृभ्यो वस्त्राद्याकाङ्क्षति। अविकत्थनो बहुभाषी न भवति। अमायी न शाठ्येन शिष्यान् वाहयति। स्थिरपरिपाटी। स्थिरपरिचितग्रन्थस्य सूत्रं न गलति। गृहीतवाक्योऽप्रतिघातिवचनो भवति। जितपरिषत् परप्रवादि-

क्षोभ्यो न भवति । जितनिद्रोऽप्रमत्तत्वाद्व्याख्यानरतिर्भवति, प्रकामनिकामशायिनश्च शिष्यांश्चोदयति । मध्यस्थः संवादको भवति । देशकालभावज्ञो देशादिगुणाननवबुध्याप्रतिबद्धो विहरति देशनां च करोति । आसन्नलब्धप्रतिभो जात्युत्तरादिना निगृहीतः प्रत्युत्तरदानसमर्थो भवति । नानाविधदेशभाषाविधिज्ञो नानादेशजविनेयप्रत्यायनसमर्थो भवति । ज्ञानादिपञ्चविधाचारयुक्तः श्रद्धेयवचनो भवति । सूत्रार्थोभयज्ञः सम्यगुत्सर्गापवादप्ररूपको भवति । उदाहरणहेतुकारणनयनिपुणस्तक्रम्यान् भावान् सम्यक् प्ररूपयति नागममात्रमेव । ग्राहणाकुशलः शिष्याननेकधा ग्राहयति । स्वसमयपरसमयवित्सुखं परमताक्षेपमुखेन स्वसमयं प्ररूपयति । गम्भीरो महत्यप्यकार्ये न रुष्यति । दीप्तिमान् परप्रवादिक्षोभमुत्पादयति । शिवो मारिरोगाद्युपद्रवविघातकृद्भवति । सौम्यः प्रशान्तदृष्टितया सकलजनप्रीत्युत्पादको भवति । एवंभूत एव गुणशतकलितो योग्यः प्रवचनमागमस्तस्य सारस्तं कथयितुमिति । यतोऽसावनेकभव्यसत्त्वप्रबोधहेतुर्भवति । उक्तं च ॥ "गुणसुठिअस्स वयणं, घयमहुसित्तो व पावर्ज भाइ । गुणहीणस्स न सोहइ, णेहविहीणो जह पईवो ॥" तथा चान्येनाप्युक्तम् । "क्षीरं भाजनसंस्थं, न तथा वत्सस्य पुष्टिमावहति ॥ आवल्गमानशिरसो, यथा हि मातृस्तनात्पिबतः ॥ तद्वत्सुभाषितमयं, क्षीरं दुःशीलभाजनगतं तु ॥ न तथा पुष्टिं जनयति, यथा हि गुणवन्मुखात्पतितम् ॥ शीतेऽपि यत्र लब्धो, न सेव्यतेऽग्निर्यथा स्मशानस्थः ॥ शीलविपन्नस्य वचः, पथ्यमपि न गृह्यते तद्वत् ॥ चारित्रेण विहीनः, श्रुतवानपि नोपजीव्यते सद्भिः ॥ शीतलजलपरिपूर्णः, कुलजैश्चाण्डालकूप इव ॥" कस्सत्ति । कस्यानुयोग इति वक्तव्यम् । तत्र सकलश्रुतज्ञानस्याप्यनुयोगो भवति । अमुं पुनः प्रारम्भमाश्रित्य दशकालिकस्येति । अत्राह । ननु "दसकालियनिर्युत्तिं कित्तयिस्सामित्ति" अस्मादेव वचनतः प्रकृतद्वारार्थस्यावगतत्वात्तदुपन्यासोऽनर्थक इति । न, अधिकृतनिक्षेपादिद्वारकलापस्याशेषश्रुतस्कन्धविषयत्वात्तद्वलेनैव च निर्युक्तिकारेणापि तथोपन्यस्तत्वादस्मादेव स्थानादन्यत्राप्यादौ शास्त्राभिधानपूर्वक उपन्यासः क्रियत इति भावना । व्याख्यातं लेशतो निर्युक्तिगाथादलं पश्चार्द्धं त्वध्ययनाधिकारे यथावसरं व्याख्यास्यामः । यतस्तत्रैवोपक्रमाद्यनुयोगद्वारानुपूर्व्यादि तद्भेदसूत्रादिलक्षणं तदर्हत्पर्षदादयश्च वक्तुं शक्यन्ते, नान्यत्र निर्विषयत्वादित्यलं प्रसङ्गेन । सांप्रतं प्रकृतयोजनामेवोपदर्शयन्नाह निर्युक्तिकारः ॥ एयाइं परूवेउं, कप्पे वन्नियगुणेण गुरुणा उ ॥ अणुओगो दसवेया–लियस्स विहिणा कहेयव्वो ॥६॥ व्याख्या ॥ एतानि निक्षेपादिद्वाराणि प्ररूप्य व्याख्याय कल्पे वर्णितगुणेन गु-

---

१:–'यत्नलब्ध' इति पाठान्तरम् ।

रुणा षट्त्रिंशद्गुणसमन्वितेनेत्यर्थः । अनुयोगो दशवैकालिकस्य विधिना प्रवचनोक्तेन कथयितव्य आख्यातव्य इति गाथार्थः । संप्रत्यजानानः शिष्यः पृच्छति । यदि दशकालिकस्यानुयोगस्ततस्तद्दशकालिकं भदन्त किमङ्गमङ्गानि, श्रुतस्कन्धः श्रुतस्कन्धा, अध्ययनमध्ययनानि, उद्देशक उद्देशका इत्यष्टौ प्रश्नाः । एतेषां मध्ये त्रयो विकल्पाः खलु प्रयुज्यन्ते । तद्यथा दशकालिकं श्रुतस्कन्धः अध्ययनानि उद्देशकाश्चेति । यतश्चैवमतो दशादीनां निक्षेपः कर्तव्यः । तद्यथा दशानां कालस्य श्रुतस्कन्धस्याध्ययनस्य उद्देशकस्य चेति । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ दसकालियं ति नामं संखाए कालओ य निद्देसो ॥ दसकालियसुअखंधं अज्झयणुद्देस निक्खिविउं ॥७॥ व्याख्या ॥ दशकालिकं प्राग्निरूपितशब्दार्थमिति एवंभूतं यन्नाम अभिधानम् । इदं किम् । संख्यानं संख्या तया तथा कालतश्च कालेन चायं निर्देशः । निर्देशनं निर्देशो विशेषाभिधानमित्यर्थः । अस्य च निबन्धनं विशेषेण वक्ष्यामः " मणगं पडुच्च " इत्यादिना ग्रन्थेन । यतश्चैवमतः दसकालियंति कालेन निर्वृत्तं कालिकं दशशब्दस्य कालशब्दस्य च निक्षेपः । निर्वृत्तार्थस्तु निक्षेपः । तथा श्रुतस्कन्धं तथाध्ययनमुद्देशं तदेकदेशभूतम् । किम् । निक्षेप्तुमनुयोगोऽस्य कर्तव्य इति गाथार्थः । तत्र यथोद्देशं निर्देश इति न्यायादधिकृतशास्त्राभिधानोपयोगित्वाच्च दशशब्दस्यैवादौ निक्षेपः प्रदर्श्यते । तत्र दशैकाद्यायत्ता वर्तन्ते । एकाद्यभावे दशानामप्यभावादत एकस्यैव तावन्निक्षेपप्रतिपिपादयिषयाह ॥ णामं ठवणा दविए, माउयपयसंगहेक्कए चेव ॥ पज्जवभावे य तहा, सत्तेए एक्कगा होंति ॥ ८ ॥ व्याख्या ॥ इहैक एव एककः । तत्र नामैकक एक इति नाम । स्थापनैकक एक इति स्थापना । द्रव्यैककं त्रिधा सचित्तादि । तत्र सचित्तमेकं पुरुषद्रव्यम् । अचित्तमेकं रूपकद्रव्यम् । मिश्रं तदेव कटकादिभूषितं पुरुषद्रव्यमिति । मातृकापदैककं मातृकापदम् । तद्यथा उप्पन्नेइ वेत्यादि । इह प्रवचने दृष्टिवादे समस्तनयवादबीजभूतानि मातृकापदानि भवन्ति । तद्यथा "उप्पन्नेइ वा विगमेइ वा धुवेइ वा " अमूनि च मातृकापदानि "अ आ इ ई" इत्येवमादीनि सकलशब्दव्यवहारव्यापकत्वान्मातृकापदानि । इह चाभिधेयवल्लिङ्गवचनानि भवन्तीति कृत्वेत्थमुपन्यासः । संग्रहैककः शालिरिति । अयमत्र भावार्थः । संग्रहः समुदायः तमप्याश्रित्यैकवचनगर्भशब्दप्रवृत्तेस्तथा चैकोपि शालिः शालिरित्युच्यते बहवः शालयः शालिरिति लोके तथा दर्शनात् । अयं चादिष्टानादिष्टभेदेन सामान्यविशेषभेदेन द्विधा । तत्रानादिष्टो यथा शालिः । आदिष्टो यथा कलमशालिरिति । एवमादिष्टानादिष्टभेदावुत्तरपदेष्वपि यथारूपमायोज्यौ । पर्यायैकक एकः पर्यायः । पर्यायो विशेषो धर्म इत्यनर्थान्तरम् । स चानादिष्टो वर्णादिः । आदिष्टः कृष्णादिरिति । अन्ये तु समस्तश्रुतस्कन्धवस्त्वपेक्षयेत्थं व्याचक्षते । अनादिष्टः श्रुतस्कन्धः । आदिष्टो दशकालिका-

ख्य इति । अन्यस्त्वनादिष्टो दशकालिकाख्यः । आदिष्टस्तु तदध्ययनविशेषो द्रुमपुष्पिकादिरिति व्याचष्टे । नचैतदतिचारु तस्य दशकालिकाभिधात एवादेशसिद्धेः । भावैकक एको भावः । स चानादिष्टो भाव इति । आदिष्टस्त्वौदयिकादिरिति । सप्तैतेऽनन्तरोक्ता एकका भवन्ति। इह च किल यस्माद्दशपर्याया अध्ययनविशेषाः संग्रहैककेन संगृहीतास्तस्मात्तेनाधिकारः। अन्ये तु व्याचक्षते । यतः किल श्रुतज्ञानं क्षायोपशमिके भावे वर्तते, तस्माद्भावैककेनाधिकार इति गाथार्थः । इदानीं द्व्यादीन् विहाय दशशब्दस्यैव निक्षेपं प्रतिपादयन्नाह ॥ णामं ठवणा दविए, खित्ते काले तहेव भावे अ ॥ एसो खलु निक्खेवो, दसगस्स उ छब्विहो होइ ॥ ए ॥ व्याख्या ॥ आह । किमिति द्व्यादीन् विहाय दशशब्द उपन्यस्तः । उच्यते । एतत्प्रतिपादनादेव द्व्यादीनां गम्यमानत्वात् । तत्र नामस्थापने सुगमे । द्रव्यदशकं दश द्रव्याणि सचित्ताचित्तमिश्राणि मनुष्यरूपककटकादिविभूषितानीति । क्षेत्रदशकं दश क्षेत्रप्रदेशाः । कालदशकं दश कालावर्तनादिरूपत्वात्कालस्य दशावस्थाविशेषा इत्यर्थः । वक्ष्यति च वाला किड्डा मंदेत्यादिना । भावदशकं दश भावाः । ते च सांनिपातिकभावे स्वरूपतो भावनीयाः । अथ चैत एव विवक्षया दशाध्ययनविशेषा इति । एष एवंभूतः खलु निक्षेपो न्यासो दशशब्दस्य बहुवचनत्वाद्दशानां षड्विधो भवति । तत्र खलुशब्दोऽवधारणार्थः । एष एव प्रक्रान्तोपयोगीति । तुशब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । नायं दशशब्दमात्रस्य किंतु तद्वाच्यस्यार्थस्यापीति गाथार्थः । सांप्रतं प्रस्तुतोपयोगित्वात्कालस्य कालदशकद्वारे विशेषार्थप्रतिपिपादयिषयेदमाह ॥ "बाला किड्डा मंदा, बला य पन्ना य हायणि पवंचा ॥ पप्भारमम्मुही सा–यणी य दसमा उ कालदसा ॥१०॥ व्याख्या ॥ बाला क्रीडा च मन्दा च बला च प्रज्ञा च हायिनी ईषत्प्रपञ्चा प्राग्भारा मृन्मुखी शायिनी । तथाहि एता दश दशा जन्त्ववस्थाविशेषलक्षणा भवन्ति । आसां च स्वरूपमिदमुक्तं पूर्वमुनिभिः ॥ "जायमित्तस्स जंतुस्स जा सा पढमिया दसा ॥ ण तब सुहडुक्खाइं, बहु जाणंति बालया ॥ १ ॥ बिइयं च दसं पत्तो, णाणाकिड्डाहिं किड्डुइ ॥ न तब कामभोगेहिं, तिव्वा उप्पज्जई मई ॥ २ ॥ तइयं च दसं पत्तो, पंचकामगुणे नरो ॥ समब्बो भुंजिउं भोए, जइ से अबि घरे धुवा ॥ ३ ॥ चउत्थी उ बला नाम, जं नरो दसमस्सिउं ॥ समब्बो बलं दरिसिउं, जइ होइ निरुवद्दवो ॥४॥ पंचमीं तु दसं पत्तो, आणुपुव्वीइ जो नरो ॥ इब्वियब्बं विचिंतेइ, कुडुंबं वाभिकंखई ॥ ५ ॥ बठी उ हायणी नाम, जं नरो दसमस्सिउं ॥ विरज्जइ य कामेसु, इंदिएसु य हायई ॥ ६ ॥ सत्तमिं च दसं पत्तो, आणुपुव्वीइ जो नरो ॥ निट्ठुहइ य चिक्कणं खेलं खासई य

१ 'रई' ति पाठान्तरम् । २ 'बहु' इति पाठान्तरम् ।

अभिरकणं ॥ ७ ॥ संकुचियवलीचम्मो संपत्तो अठमीं दसं ॥ णारीणमणभिप्पेर्ड जराए परिणामियो ॥ ८ ॥ णवमी मम्मुही नाम, जं नरो दसमस्सिर्ड ॥ जराघरे विणस्संतो जीवो वसइ अकामर्ड ॥ ए ॥ हीणभिन्नसरो दीणो, विवरीर्ड विचित्तर्ड ॥ डुब्बलो डुक्खिर्ड सुवइ, संपत्तो दसमीं दसं ॥ १० ॥ "इत्यलं विस्तरेणेति गाथार्थः । इदानीं कालनिक्षेपप्रतिपादनायाह ॥ दव्वे अद्ध अहाउ अ, उवक्कमे देसकालकाले य ॥ तहय पमाणे वन्ने, भावे पगयं तु भावेणं ॥११॥ व्याख्या ॥ तत्र द्रव्य इति वर्तमानादिलक्षणो द्रव्यकालो वाच्यः । अद्धेति चन्द्रसूर्यादिक्रियाविशिष्टोऽर्द्धतृतीयद्वीपसमुद्रान्तर्वर्त्यद्धाकालः समयादिलक्षणो वाच्यः । तथायुष्ककालो देवाद्यायुष्कलक्षणो वाच्यः । तथा उपक्रमकालोऽभिप्रेतार्थसामीप्यानयनलक्षणः । सामाचार्यायुष्कभेदभिन्नो वाच्यः । तथा देशकालो वाच्यः । देशः प्रस्तावोऽवसरो विभागः पर्याय इत्यनर्थान्तरम् । ततश्चाभीष्टवस्त्ववाप्त्यवसरः काल इत्यर्थः । तथा कालकालो वाच्यः । तत्रैकः कालशब्दः प्राग्निरूपितशब्दार्थ एव, द्वितीयस्तु सामायिकः कालो मरणमुच्यते । मरणक्रियायाः कलनं काल इत्यर्थः । चः समुच्चये । तथाच । प्रमाणकालोऽद्धाकालविशेषो दिवसादिलक्षणो वाच्यः । तथा वर्णकालो वाच्यः । वर्णश्चासौ कालश्चेति । भावेति । औदयिकादिभावकालः सादिसपर्यवसानादिभेदभिन्नो वाच्यः । इति । प्रकृतं तु भावेनेति । भावकालेन इह पुनर्दिवसप्रमाणकालेनाधिकारस्तत्रापि तृतीयपौरुष्या तत्रापि वह्वतिक्रान्तयेति । आह । यदुक्तं 'पगयं तु भावेणं ति' तत्कथं न विरुध्यते इत्युच्यते । क्षायोपशमिकभावकाले शय्यंभवेन निर्व्यूढं प्रमाणकाले चोक्तलक्षण इत्यविरोधः । अथवा प्रमाणकालोऽपि भावकाल एव । तस्याद्धाकालस्वरूपत्वात्तस्य च भावत्वादिति गाथासमुदायार्थः । अवयवार्थस्तु सामायिकविशेषविवरणादवसेयः । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ सामाइयअणुकमर्ड, वन्नेउं विगयपोरिसीए उ ॥ निव्वूढं किर सेज्जं—भवेण दसकालियं तेणं ॥१२॥ व्याख्या ॥ सामायिकमावश्यकप्रथमाध्ययनं तस्यानुक्रमः परिपाटीविशेषः । सामायिके वानुक्रमः सामायिकानुक्रमः । ततः सामायिकानुक्रमतः । सामायिकानुक्रमेण वर्णयितुमनन्तरोपन्यस्तगाथाद्वाराणीति प्रक्रमाद्गम्यते । विगतपौरुष्यामेव तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । निर्व्यूढं पूर्वगताडुद्धृत्य विरचितम् । किलशब्दः परोक्षाप्तागमवादसंसूचकः । शय्यंभवेन चतुर्दशपूर्वविदा दशकालिकं प्राग्निरूपिताक्षरार्थं तेन कारणेनोच्यत इति गाथार्थः । श्रुतस्कन्धयोश्च निक्षेपश्चतुर्विधो द्रष्टव्यो यथानुयोगद्वारेषु । स्थानाशून्यार्थं किंचिडुच्यते । इह नोआगमतः ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तं द्रव्यश्रुतं पुस्तकपत्रन्यस्तम् । अथवा सूत्रमण्डजादि । भावश्रुतं त्वागमतो ज्ञाता

उपयुक्तः। नोआगमतस्त्विदमेव दशकालिकं नोशब्दस्य देशवचनत्वात्। एवं नोआगमतो ज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तो ज्व्यश्रुतस्कन्धः सचेतनादिः। तत्र सचित्तो द्विपदादिः। अचित्तो द्विप्रदेशिकादिः। मिश्रः सेनादिर्देशादिरिति। तथा नावस्कन्धस्त्वागमतस्तदर्थोपयोगपरिणाम एव। नोआगमतस्तु दशकालिकश्रुतस्कन्ध एवेति नोशब्दस्य देशवचनत्वादिति। इदानीमध्ययनोद्देशकन्यासप्रस्तावः। तं चानुयोगद्वारप्रक्रमायातं प्रत्यध्ययनं यथासंनवमोघनिष्पन्नं निक्षेपे लाघवार्थं वक्ष्याम इति। ततश्च यडुक्तं "दसकालिय सुअखंधं, अज्ञयणुद्देस णिक्खिविउं॥" अनुयोगोऽस्य कर्तव्य इति तदंशतः संपादितमिति। सांप्रतं प्रस्तुतशास्त्रसमुत्थानवक्तव्यतानिधित्सयाह॥ जेण व जं च पडुच्चा, जत्तो जावंति जह य ते ठविया॥ सो तं च तउ ताणि य, तहा य कमसो कहेयवं॥१३॥ व्याख्या॥ येन वाचार्येण यद्वा वस्तु प्रतीत्याङ्गीकृत्य यतश्चात्मप्रवादादिपूर्वतो यावन्ति वाध्ययनानि यथा च येन प्रकारेण तान्यध्ययनानि स्थापितानि न्यस्तानि स चाचार्यः तच्च वस्तु ततस्तस्मात्पूर्वात् तानि चाध्ययनानि तथाच तेनैव प्रकारेण क्रमशः क्रमेणानुपूर्व्या कथयितव्यं प्रतिपादयितव्यमिति गाथासमासार्थः। अवयवार्थं तु प्रतिद्वारं निर्युक्तिकार एव यथावसरं वक्ष्यति। तत्राधिकृतशास्त्रकर्तुः स्तवद्वारेणाद्यद्वारावयवार्थप्रतिपादनायाह॥ सेज्जंनवं गणहरं, जिणपडिमादंसणेण पडिबुद्धं॥ मणगपिअरं दसका–लियस्स निज्जूहगं वंदे॥ १४॥ दारं॥१॥ सेज्जंनवमिति नाम। गणधरमिति अनुत्तरज्ञानदर्शनादिधर्मगणं धारयतीति गणधरस्तं, जिनप्रतिमादर्शनेन प्रतिबुद्धं तत्र रागद्वेषकषायेन्द्रियपरीषहोपसर्गादिजेतृत्वाज्जिनस्तस्य प्रतिमा सद्भावस्थापनारूपा तस्या दर्शनमिति समासः। तेन हेतुभूतेन प्रतिबुद्धं मिथ्यात्वाज्ञाननिद्रापगमेन सम्यक्त्वविकाशं प्राप्तं, मनकपितरमिति मनकाख्यापत्यजनकं, दशकालिकस्य प्राग्निरूपिताक्षरार्थस्य निर्व्यूहकं पूर्वगतोद्धृतार्थविरचनाकर्तारं वन्दे स्तौमि इति गाथाक्षरार्थः। नावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम्। "एव वद्धमाणसामिस्स चरमतित्थगरस्स सीसो तित्थसामी सुहम्मो नाम गणधरो आसी। तस्स वि जंबूणामो तस्स वि य पनवोत्ति। तस्सन्नया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तम्मि चिंता समुप्पन्ना को मे गणहरो होज्जत्ति। अप्पणो गणे य संघे य सव्वउ उवउंगो कउ। ण दीसई कोइ अवोच्छित्तिकरो। ताहे गारत्थेसु उवउत्तो। उवउगे कए रायगिहे सेज्जंनवं माहणं जन्नं जयमाणं पासइ। ताहे रायगिहं णगरं आगंतूणं संघाडयं वावारेइ जन्नवाडं गंतुं निक्खट्ठा धम्मलाहेह। तत्थ तुब्भे अतित्थाविज्जिहिह ताहे तुब्भे नणिवह। "अहो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते" इति। तउ गया साहू। अतित्थाविया अ तेहिं

१ 'पट्ठवेइ' इति पाठान्तरम्।

भणिअं 'अहो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते'। तेण य सेज्जंभवेण दारमूले ठिएण तं वयणं सुअं। ताहे सो विचिंतेइ। एए उवसंता तवस्सिणो असत्तं ण वयंतित्ति काउं अज्झावगसगासं गंतुं भणइ। किं तत्तं। सो भणइ वेदा तत्तं। ताहे सो असिं कड्ढिऊण भणइ सीसं ते छिंदामि, जइ मे तुमं तत्तं न कहेसि। तओ अज्झावओ भणइ। पुत्ता मम समए भणियमेयं वेदच्छे परं सीसच्छेए कहियव्वत्ति संपयं कहयामि। जं एत्थ तत्तं एतस्स जूवस्स हेट्ठा सव्वरयणमयी पडिमा अरहओ साधुवत्ति आरिहओ धम्मो तत्तं। ताहे सो तस्स पाएसु पडिओ। सो य जन्नवाडओवक्खोवि तस्स चेव दिण्णो। ताहे सो गंतूणं ते साहू गवेसमाणे गओ आयरियसगासं। आयरियं वंदित्ता साहुणो भणइ मम धम्मं कहेह। ताहे आयरिया उवउत्ता जहा इमो सोत्ति। ताहे आयरिएहिं साहुधम्मो कहिओ। संबुद्धो पव्वइओ सो चउद्दसपुव्वी जाओ। जया य सो पव्वइओ तया य तस्स गुव्विणी महिला होत्था। तम्मि य पव्वइए लोगो णियल्लओ तं तमस्सति। जहा तरुणाए भत्ता पव्वइओ अपुत्ताए। अवि अत्थि तव किं वि पोट्टेत्ति पुच्छइ। सा भणइ उवलक्खिमि मणगं। तओ समएण दारगो जाओ। ताहे णिव्वत्तवारसाहस्स नियल्लगेहिं, जम्हा पुच्छिज्जंतीए मायाए से भणिओ मणगंति, तम्हा मणओ से णामं कयंति। जया सो अट्ठवरिसो जाओ ताहे सो मातरं पुच्छइ को मम पिआ। सा भणइ तव पिआ पव्वइओ। ताहे सो दारओ णासिऊणं पिउसगासं पट्ठिओ। आयरिया य तं कालं चंपाए विहरंति। सो वि अ दारओ चंपामेवागओ। आयरिएण य सण्णाभूमिगएण सो दारओ दिट्ठो। दारएण वंदिओ आयरिओ। आयरियस्स य तं दारगं पिच्छंतस्स णेहो जाओ। तस्स वि दारगस्स तहेव आयरिएहिं पुच्छियं भो दारग कुतो ते आगमणं। सो दारगो भणइ रायगिहाओ। आयरिएण भणियं रायगिहे तुमं कस्स पुत्तो नत्तुओ वा। सो भणइ, सेज्जंभवो नाम बंभणोत्ति अहं तस्स पुत्तो सो य किर पव्वइओ। तेहिं भणियं। तुमं केण कज्जेण आगओसि। सो भणइ अहं पि पव्वइस्सं। पच्छा सो दारओ भणइ तो भणह वज्जं तुम्हे जाणह। आयरिया भणंति जाणेमो। तेण भणियं सो कहिंति। ते भणंति, सो मम मित्तो एगसरीरभूतो पव्वयाहि तुमं मम सगासे। तेण भणिअं एवं करेमि। तओ आयरिया आगंतुं पडिस्सए आलोअंति सच्चित्तो पडुप्पन्नो सो पव्वइओ। पच्छा आयरिया उवउत्ता केवत्तिकालं एस जीवइत्ति। णायं जावं छम्मासा। ताहे आयरियाणं बुद्धी समुप्पन्ना। इमस्स थोवगं आउं किं कायव्वं ति। तं चउद्दसपुव्वी कम्हि वि कारणे समुप्पन्ने णिज्जूहत्ति दसपुव्वी पुण अपच्छिमो अवस्समेव णिज्जूहइ। ममंपि इमं कारणं समुप्पन्नं तो अहमवि णिज्जूहामि। ताहे आढत्तो णिज्जूहिउं। ते उ णिज्जूहिज्जंतो वियाले णिज्जूढा थोवावसेसे दिवसे। तेण तं दसवेयालियं भ-

णिद्यत्ति ।" अनेन च कथानकेन न केवलं येन चेत्यस्यैव द्वारस्य नावार्थोऽनिहितः । किं तु यद्वा प्रतीत्यैतस्यापीति । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ मणगं पडुच्च सेद्यं–नवेण निञ्चूहिया दसञ्झयणा ॥ वेयालियाइ ठविया तम्हा दसकालियं णामं ॥ १५ ॥ दारं ॥ ॥ २ ॥ मनकं प्रतीत्य मनकाख्यमपत्यमाश्रित्य शय्यंनवेनाचार्येण निर्व्यूढानि पूर्वगता-डुद्धृत्य विरचितानि दशाध्ययनानि द्रुमपुष्पिकादीनि । वेयालियाइ ठवियत्ति। विगतः कालो विकालः विकलनं वा विकाल इति। विकालोऽसकलः खण्डश्चेत्यनर्थान्तरम्। तस्मिन् विकालेऽपराह्णे स्थापितानि न्यस्तानि द्रुमपुष्पिकादीन्यध्ययनानि यतः । तस्माद्दशकालिकं नाम। व्युत्पत्तिः पूर्ववत्। दशवैकालिकं वा विकालेन निर्वृत्तम् । संकाशादिपाठाच्चातुरर्थिकष्ठक्, तद्धितेष्वचामादेरित्यादिवृद्धौ वैकालिकं दशाध्ययननिर्माणं च तद्वैकालिकं च दशवैकालिकमिति गाथार्थः। एवं येन वा यद्वा प्रतीत्येति व्याख्यातम्। इदानीं यतो निर्व्यूढानीत्येतद्व्याचिख्यासुराह ॥ आयप्पवायपुवा, निञ्चूढा होइ धम्मपन्नत्ती ॥ कम्मप्पवायपुव्वा, पिंडस्स उ एसणा तिविहा ॥ १६ ॥ सच्चप्पवायपुव्वा, निञ्चूढा होइ वक्कसुद्धी उ ॥ अवसेसा निञ्चूढा, नवमस्स उ तइयवत्थूउ ॥ १७ ॥ बीउ वि अ आएसो-गणिपिडगाउ डुवालसंगाउ॥ एअं किर णिञ्चूढं, मणगस्स अणुग्गहट्ठाए ॥१८॥ व्याख्या॥ इहात्मप्रवादपूर्वं यत्रात्मनः संसारिमुक्ताद्यनेकनेदनिन्नस्य प्रवदनमिति । तस्मान्निर्व्यूढा नवति धर्मप्रज्ञप्तिः षड्जीवनिका इत्यर्थः ॥ तथा कर्मप्रवादपूर्वात्। किम् । पिण्डस्य तु एषणा त्रिविधा निर्व्यूढेति वर्तते । कर्मप्रवादपूर्वं नाम यत्र ज्ञानावरणीयादिकर्मणो निदानादिप्रवदनमिति । तस्मात् किम्। पिण्डस्यैषणा त्रिविधा गवेषणाग्रहणैषणाग्रासैषणानेदनिन्ना निर्व्यूढा सा पुनस्तत्रामुना संबन्धेन पतति । आधाकर्मोपनोक्ता ज्ञानावरणीयादिकर्मप्रकृतीर्बध्नाति। उक्तं च। "आहाकम्मं नुंजमाणे समणे अठकम्मप्पगडीउ बंधई" इत्यादि । शुद्धपिण्डोपनोक्ता चाशुनान्न बध्नातीत्यलं प्रसङ्गेन । प्रकृतं प्रस्तुमः । सत्यप्रवादपूर्वान्निर्व्यूढा नवति वाक्यशुद्धिस्तु । तत्र सत्यप्रवादं नाम यत्र जनपदसत्यादेः प्रवदनमिति । वाक्यशुद्धिर्नाम सप्तममध्ययनम् । अवशेषाणि प्रथमद्वितीयादीनि निर्व्यूढानि नवमस्यैव प्रत्याख्यानपूर्वस्य तृतीयवस्तुन इति । द्वितीयोऽपि चादेशः । आदेशो विध्यन्तरं गणिपिटकादाचार्यसर्वस्वाद्द्वादशाङ्गादाचारादिलक्षणात् इदं दशकालिकं किलेति पूर्ववत् निर्व्यूढमिति च । किमर्थम् । मनकस्योक्तस्वरूपस्य अनुग्रहार्थमिति गाथात्रयार्थः । एवं यत इति व्याख्यातम् । अधुना यावन्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते ॥ डुमपुप्फियाइ या खलु, दस अञ्झयणा सनिकुयं जाव ॥ अहिगारे विय एत्तो वोद्धं पत्तेयमेक्केक्कं ॥ १९॥ दारं ॥३॥ व्याख्या॥ तत्र द्रुमपुष्पिकेति प्रथमाध्ययननाम तदादीनि दशाध्ययनानि। सनिकुयं जावत्ति सनि-

द्वध्ययनं यावत्। खलु शब्दो विशेषणार्थः। किं विशिनष्टि। तदन्ये द्वे चूडे यावन्तीति। व्याख्यातं यथा चेत्येतत्। पुनरधिकाराभिधानद्वारेणैव च व्याचिख्यासुः संवन्धकत्वेनेदं गाथादलमाह। अधिकारादपि चातो वक्ष्ये प्रत्येकमेकैकस्मिन् अध्ययने। तत्राध्ययनपरिसमाप्तेर्योऽनुवर्तते सोऽधिकारः। इति गाथार्थः॥ पढमे धम्मपसंसा, सो य इहेव जिणसासणम्मित्ति॥ बिइए धिइए सक्का, काउं जे एस धम्मोत्ति॥२०॥ तइए आयारकहा, उ खुड्डिया आयसंजमो वाउ॥ तह जीवसंजमो वि य, होइ चउत्थंमि अज्झयणे॥२१॥ भिक्खविसोही तव सं-जमस्स गुणकारियाउ पंचमए॥ छट्ठे आयारकहा, महई जोग्गा महयणस्स॥२२॥ वयणविभत्ती पुण स-त्तमम्मि पणिहाणमट्ठमे भणियं॥ णवमे विणउ दसमे, समाणियं एस भिक्खुत्ति॥२३॥ व्याख्या॥ प्रथमाध्ययने कोऽर्थाधिकार इत्यत आह। धर्मप्रशंसा। दुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः तस्य प्रशंसा स्तवः सकलपुरुषार्थानामेव धर्मः प्रधानमित्येवंरूपा। तथान्यैरप्युक्तम्। "धनदोऽर्थार्थिनां प्रोक्तः, कामिनां सर्वकामदः॥ धर्म एवापवर्गस्य, पारंपर्येण साधकः॥" इत्यादि॥ स चात्रैव जिनशासने धर्मो नान्यत्र इहैव निरवद्यवृत्तिसद्भावादेतच्चोत्तरत्रान्यकृणे वक्ष्यामः। धर्माभ्युपगमे च सत्यपि मा भूदभिनवप्रव्रजितस्याधृतेः संमोह इत्यतस्तन्निराकरणार्थाधिकारवदेव द्वितीयाध्ययनम्। आह च। द्वितीयेऽध्ययनेऽयमर्थाधिकारः। धृत्या हेतुभूतया शक्यते कर्तुम्। जे इति पूरणार्थो निपातः। एष जैनधर्म इति। उक्तं च। "जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सा गई सुलहा॥ जे अधितिमंतपुरिसा, तवो वि खलु दुल्लभो तेसिं॥" सा पुनर्धृतिराचारे कार्या न त्वनाचारे इत्यतस्तदर्थाधिकारवदेव तृतीयाध्ययनम्। आह च। तृतीयेऽध्ययने कोऽर्थाधिकार इत्यत आह। आचारगोचरा कथा आचारकथा सा चेहैवाणुविस्तरभेदात्। यत आह। क्षुल्लिका लघ्वी सा चात्मसंयमोपायः। संयमनं संयमः। आत्मनः संयम आत्मसंयमस्तदुपायः। उक्तं च॥" तस्यात्मा संयमो यो हि सदाचारे रतः सदा॥ स एव धृतिमान्धर्मस्तस्यैव च जिनोदितः॥" इति। स चाचारः षड्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्यतश्चतुर्थमध्ययनम्। अथवात्मसंयमस्तदन्यजीवपरिपालनमेव तत्त्वतः। इत्यतस्तदर्थाधिकारवदेव चतुर्थमध्ययनम्। आह च। तथा जीवसंयमोऽपि भवति चतुर्थेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति। अपिशब्दादात्मसंयमोपि तद्भाव्येव वर्तते। उक्तं च॥ "छसु जीवनिकायेसु जे बुद्धे संजए सदा॥ से चेव होइ विसेए परमट्ठेण संजए॥" इत्यादि। एवमेव धर्मः सर्वदेहे स्वस्थे सति पाल्यते। स चाहारमन्तरा प्रायः स्वस्थो न भवति। स च सावद्येतरभेद इत्यनवद्यो ग्राह्य इत्यतस्तदर्थाधिकारवदेव पञ्चममध्ययनमिति। आह च। भिक्षाविशोधिस्तपःसंयमस्य गुणकारिकैव पञ्चमेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति। तत्र भिक्षणं भिक्षा

णिद्यत्ति । " अनेन च कथानकेन न केवलं येन चेत्यस्यैव द्वारस्य नावार्थोऽनिहितः । किं तु यद्वा प्रतीत्यैतस्यापीति । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ मणगं पडुच्च सेद्यं-नवेण निद्यूहिया दसऊयणा ॥ वेयालियाइ ठविया तम्हा दसकालियं णामं ॥ १५ ॥ दारं ॥ ॥ २ ॥ मनकं प्रतीत्य मनकाख्यमपत्यमाश्रित्य शय्यंनवेनाचार्येण निर्व्यूढानि पूर्वगता-दुद्धृत्य विरचितानि दशाध्ययनानि द्रुमपुष्पिकादीनि । वेयालियाइ ठवियत्ति। विगतः कालो विकालः विकलनं वा विकाल इति। विकालोऽसकलः खएमश्चेत्यनर्थान्तरम्। तस्मि-न् विकालेऽपराह्णे स्थापितानि न्यस्तानि द्रुमपुष्पिकादीन्यध्ययनानि यतः । तस्माद्दश-कालिकं नाम। व्युत्पत्तिः पूर्ववत्। दशवैकालिकं वा विकालेन निर्वृत्तम् । संकाशादिपाठा-च्चातुरर्थिकष्ठक्, तद्धितेष्वचामादेरित्यादिवृद्धेर्वैकालिकं दशाध्ययननिर्माणं च तद्वैका-लिकं च दशवैकालिकमिति गाथार्थः । एवं येन वा यद्वा प्रतीत्येति व्याख्यातम्। इदानीं यतो निर्व्यूढानीत्येतद्व्याचिख्यासुराह ॥ आयप्पवायपुव्वा, निद्यूढा होइ धम्मपन्नत्ती ॥ कम्मप्पवायपुव्वा, पिंमस्स उ एसणा तिविहा ॥ १६ ॥ सच्चप्पवायपुव्वा, निद्यूढा होइ वक्कसुद्धी उ ॥ अवसेसा निद्यूढा, नवमस्स उ तइयवत्थूउ ॥ १७ ॥ वीउं वि अ आएसो-गणिपिडगाउ डुवालसंगाउ॥ एअं किर णिद्यूढं, मणगस्स अणुग्गहठाए ॥१७॥ व्याख्या ॥ इहात्मप्रवादपूर्वं यत्रात्मनः संसारिमुक्ताद्यनेकनेदनिन्नस्य प्रवदनमिति । तस्मा-न्निर्व्यूढा नवति धर्मप्रज्ञप्तिः षड्जीवनिका इत्यर्थः ॥ तथा कर्मप्रवादपूर्वात् । किम् । पिएमस्य तु एषणा त्रिविधा निर्व्यूढेति वर्तते । कर्मप्रवादपूर्वं नाम यत्र ज्ञानावरणी-यादिकर्मणो निदानादिप्रवदनमिति । तस्मात् किम् । पिएमस्यैषणा त्रिविधा गवे-षणाग्रहणैषणाग्रासैषणानेदनिन्ना निर्व्यूढा सा पुनस्तत्रामुना संबन्धेन पतति । आधाकर्मोपनोक्ता ज्ञानावरणीयादिकर्मप्रकृतीर्बध्नाति। उक्तं च । " आहाकम्मं नुंज-माणे समणे अठकम्मप्पगडीउ बंधई" इत्यादि । शुद्धपिएमोपनोक्ता चाशुनान्न बध्ना-तीत्यलं प्रसङ्गेन । प्रकृतं प्रस्तुमः । सत्यप्रवादपूर्वान्निर्व्यूढा नवति वाक्यशुद्धिस्तु । तत्र सत्यप्रवादं नाम यत्र जनपदसत्यादेः प्रवदनमिति । वाक्यशुद्धिर्नाम सप्तममध्य-यनम् । अवशेषाणि प्रथमद्वितीयादीनि निर्व्यूढानि नवमस्यैव प्रत्याख्यानपूर्वस्य तृती-यवस्तुन इति । द्वितीयोऽपि चादेशः । आदेशो विध्यन्तरं गणिपिटकादाचार्यसर्वस्वा-द्द्वादशाङ्गादाचारादिलक्षणात् इदं दशकालिकं किलेति पूर्ववत् निर्व्यूढमिति च । कि-मर्थम् । मनकस्योक्तस्वरूपस्य अनुग्रहार्थमिति गाथात्रयार्थः । एवं यत इति व्याख्या-तम् । अधुना यावन्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते ॥ डुमपुप्फियाइ या खलु, दस अज्ञयणा सनिकुयं जाव ॥ अहिगारे विय एत्तो वोद्धं पत्तेयमेक्केक्कं ॥ १ए॥ दारं ॥ ३ ॥ व्याख्या ॥ तत्र द्रुमपुष्पिकेति प्रथमाध्ययननाम तदादीनि दशाध्ययनानि। सनिकुयं जावत्ति सनि-

द्वध्ययनं यावत्। खलु शब्दो विशेषणार्थः। किं विशिनष्टि। तदन्ये द्वे चूडे यावन्तीति। व्याख्यातं यथा चेत्येतत्। पुनरधिकाराभिधानद्वारेणैव च व्याचिख्यासुः संबन्धकत्वेनेदं गाथादलमाह। अधिकारादपि चातो वक्ष्ये प्रत्येकमेकैकस्मिन् अध्ययने। तत्राध्ययनपरिसमाप्तेर्योऽनुवर्तते सोऽधिकारः। इति गाथार्थः॥ पढमे धम्मपसंसा, सो य इहेव जिणसासणम्मित्ति॥ बिइए धिइए सक्का, काउं जे एस धम्मोत्ति॥२०॥ तइए आयारकहा, उ खुड्डिया आयसंजमो वाउं॥ तह जीवसंजमो वि य, होइ चउत्थंमि अज्झयणे॥२१॥ भिक्खविसोही तव सं–जमस्स गुणकारियाउ पंचमए॥ छठे आयारकहा, महई जोग्गा महयणस्स॥२२॥ वयणविभत्ती पुण स–त्तमम्मि पणिहाणमठमे भणियं॥णवमे विणउ दसमे, समाणियं एस भिक्खुत्ति॥२३॥ व्याख्या॥प्रथमाध्ययने कोऽर्थाधिकार इत्यत आह। धर्मप्रशंसा। दुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः तस्य प्रशंसा स्तवः सकलपुरुषार्थानामेव धर्मः प्रधानमित्येवंरूपा। तथान्यैरप्युक्तम्। "धनदोऽर्थार्थिनां प्रोक्तः, कामिनां सर्वकामदः॥ धर्म एवापवर्गस्य, पारंपर्येण साधकः॥"इत्यादि॥ स चात्रैव जिनशासने धर्मो नान्यत्र इहैव निरवद्यवृत्तिसद्भावादेतच्चोत्तरत्रान्यकृणे वक्ष्यामः। धर्माभ्युपगमे च सत्यपि मा भूदभिनवप्रव्रजितस्याधृतेः संमोह इत्यतस्तन्निराकरणार्थाधिकारवदेव द्वितीयाध्ययनम्। आह च। द्वितीयेऽध्ययनेऽयमर्थाधिकारः। धृत्या हेतुभूतया शक्यते कर्तुम्। जे इति पूरणार्थो निपातः। एष जैनधर्म इति। उक्तं च। "जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सा गई सुलहा॥ जे अधितिमंतपुरिसा, तवो वि खलु दुल्लभो तेसिं॥" सा पुनर्धृतिराचारे कार्या न त्वनाचारे इत्यतस्तदर्थाधिकारवदेव तृतीयाध्ययनम्। आह च। तृतीयेऽध्ययने कोऽर्थाधिकार इत्यत आह। आचारगोचरा कथा आचारकथा सा चेहैवाणुविस्तरभेदात्। यत आह। क्षुल्लिका लघ्वी सा चात्मसंयमोपायः। संयमनं संयमः। आत्मनः संयम आत्मसंयमस्तदुपायः। उक्तं च॥" तस्यात्मा संयमो यो हि सदाचारे रतः सदा॥ स एव धृतिमान्धर्मस्तस्यैव च जिनोदितः॥ "इति। स चाचारः षड्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्यतश्चतुर्थमध्ययनम्। अथवात्मसंयमस्तदन्यजीवपरिपालनमेव तत्त्वतः। इत्यतस्तदर्थाधिकारवदेव चतुर्थमध्ययनम्। आह च। तथा जीवसंयमोऽपि भवति चतुर्थेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति। अपिशब्दादात्मसंयमोपि तद्भाव्येव वर्तते। उक्तं च॥ "छसु जीवनिकायेसु जे बुहे संजए सदा॥ से चेव होइ विसेए परमठेण संजए॥" इत्यादि। एवमेव धर्मः सर्वदेहे स्वस्थे सति पाल्यते। स चाहारमन्तरा प्रायः स्वस्थो न भवति। स च सावद्येतरभेद इत्यनवद्यो ग्राह्य इत्यतस्तदर्थाधिकारवदेव पञ्चममध्ययनमिति। आह च। भिक्षाविशोधिस्तपःसंयमस्य गुणकारिकैव पञ्चमेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति। तत्र भिक्षणं भिक्षा

तस्या विशोधिः सावद्यपरिहारेणेतरस्वरूपकथनमित्यर्थः । तपःप्रधानः संयमस्तपःसंयमस्तस्य गुणकारिकैवेयं वर्तते इति ॥ उक्तं च ॥ "से संजए समरकाए निरवद्याहार जे विउ ॥ धम्मकायठिए सम्मं सुहजोगाण साहए" ॥ इत्यादि । गोचरप्रविष्टेन च सता स्वाचारं पृष्टेन तद्विदापि न महाजनसमक्षं तत्रैव विस्तरतः कथयितव्यः । अपि तु आलये गुरवो वा कथयन्तीति वक्तव्यमतस्तदर्थाधिकारवदेव षष्ठमध्ययनमिति।आह च। षष्ठेऽध्ययनेऽर्थाधिकार आचारकथा । सापि महती न क्षुल्लिका योग्या उचिता महाजनस्य विशिष्टपरिषद इत्यर्थः । वक्ष्यति च ॥ "गोअरग्गपविठ्ठे उ न निसिद्यइ कब्र इ॥ कहं च न पबंधिद्या चिठ्ठित्ता णेव संजए" ॥ इत्यादि । आलयगतेनापि तेन गुरुणा वा वचनदोषगुणाभिज्ञेन निरवद्यवचसा कथयितव्यम् । इत्यतस्तदर्थाधिकारवदेव सप्तममध्ययनमिति । आह च । वयणविभत्तीत्यादि। वचनस्य विभक्तिर्वचनविभक्तिः । विभजनं विभक्तिः एवंभूतमनवद्यमिदंभूतं च सावद्यमित्यर्थः । पुनःशब्दः शेषाध्ययनार्थाधिकारेभ्यः अस्याधिकृतार्थाधिकारस्य विशेषणार्थ इति सप्तमेऽध्ययने अर्थाधिकार इति । उक्तं च ॥ " सावद्यणवद्याणं, वयणाणं जो ण याणइ विसेसं ॥ वोत्तुं पि तस्स न खमं, किमंग पुण देसणं काउं " इत्यादि । तच्च निरवद्यं वचः स्वाचारे प्रणिहितस्य भवति इत्यतस्तदर्थाधिकारवदेवाष्टममध्ययनमिति । आह च । प्रणिधानमष्टमेऽध्ययनेऽर्थाधिकारत्वेन भणितमुक्तम् । प्रणिधानं नाम विशिष्टश्चेतोधर्म इति । उक्तं च ॥ " पणिहाणरहियस्साहा निरवद्यंति भासियं ॥ सावद्यतुल्लं विन्नेयं मझ्झत्थेणेह संवुडं " इत्यादि ॥ आचारप्रणिहितश्च यथोचितविनयसंपन्न एव भवतीत्यतस्तदर्थाधिकारवदेव नवममध्ययनमिति । आह च । नवमेऽध्ययने विनयोऽर्थाधिकार इति।उक्तं च॥"आयारपणिहाणंमि, से सम्मं वढ्ढई बुहे ॥ णाणादीणं विणीए जे मोरकठ्ठा णिविगिञ्चिए ॥" इत्यादि ॥ एतेषु एव नवस्वध्ययनार्थेषु यो व्यवस्थितः स सम्यग् भिक्षुरित्यनेन संबन्धेन सभिक्ष्वध्ययनमिति । आह च । दशमेऽध्ययने समाप्तिं नीतमिदं साधुक्रियाभिधायकं शास्त्रम्। एतत्क्रियासमन्वित एव भिक्षुर्भवत्यत आह एष भिक्षुरिति गाथाचतुष्टयार्थः । स एवं गुणयुक्तोऽपि भिक्षुः कदाचित् कर्मपरतन्त्रत्वात्कर्मणश्च बलवत्त्वात्सीदेत् । ततस्तस्य स्थिरीकरणं कर्तव्यमतस्तदर्थाधिकारवदेव चूडाद्वयमित्याह ॥ दो अझ्झयणा चूलिय, विसीययंते थिरीकरणमेगं॥ बिइए विवित्तचरिया असीयणगुणाइरेगफला ॥ २४ ॥ व्याख्या॥ द्वे अध्ययने। किम्। चूडा चूडेव चूडा तत्र प्रमादवशाद्विषीदति सति साधौ संयमे स्थिरीकरणमेकं प्रथमं स्थिरीकरणफलमित्यर्थः । तथा च तत्रावधानप्रेक्षिणः साधोः दुःप्रजीवित्वे नरकपातादयो दोषा वर्ण्यन्त इति । तथा च द्वितीयेऽध्ययने विविक्तचर्या वर्ण्यते । किंभूता असीदनगुणातिरेकफला ।

तत्र विविक्तचर्यैकान्तचर्या द्रव्यक्षेत्रकालभावेष्वसंबद्धता । उपलक्षणं चैषानियतचर्यादीनामिति । असीदनगुणातिरेकः फलं यस्याः सा तथाविधेति गाथार्थः । दसकालिअस्स एसो, पिंडत्थो वन्निओ समासेणं ॥ एत्तो एक्केक्कं पुण, अज्झयणं कित्तइस्सामि ॥ २५ ॥ व्याख्या ॥ दशकालिकस्य प्राग्निरूपितशब्दार्थस्यैषोऽनन्तरोदितः पिण्डार्थः सामान्यार्थो वर्णितः प्रतिपादितः समासेन संक्षेपेण । अत ऊर्ध्वं पुनरेकैकमध्ययनं कीर्तयिष्यामि प्रतिपादयिष्यामीति । पुनःशब्दस्य व्यवहित उपन्यास इति गाथार्थः। तत्र प्रथमाध्ययनं द्रुमपुष्पिका। तस्य च चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति। तद्यथा, उपक्रमो निक्षेपोऽनुगमो नयः। एषां चतुर्णामप्यनुयोगद्वाराणामध्ययनादावुपन्यासः । तत्रेत्थं च क्रमोपन्यासप्रयोजनमावश्यकविशेषविवरणादवसेयं स्वरूपं च प्रायश इति । प्रकृताध्ययनस्य च शास्त्रीयोपक्रमे आनुपूर्व्यादिभेदेषु स्वबुद्ध्यवतारः कार्यः । अर्थाधिकारश्च वक्तव्यः । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ पढमज्झयणं दुमपु–प्फियं ति चत्तारि तस्स दाराइं ॥ वन्नेउवक्कमाई, धम्मपसंसाइ अहिगारो ॥ २६ ॥ व्याख्या ॥ प्रथमाध्ययनं द्रुमपुष्पिकेति। अस्य नामनिष्पन्ननिक्षेपावसर एव शब्दार्थं वक्ष्यामः । चत्वारि तस्य द्वाराण्यनुयोगद्वाराणि । किम् । वर्णयित्वोपक्रमादीनीति । किम् । धर्मप्रशंसयाधिकारो वाच्य इति गाथार्थः । तत्र निक्षेपः। स च त्रिविधस्तद्यथा, ओघनिष्पन्नो नामनिष्पन्नः सूत्रालापकनिष्पन्नश्चेति। तत्रौघः सामान्यं श्रुताभिधानम्। तथाचाह निर्युक्तिकारः॥ ओहो जं सामन्नं, सुआभिहाणं चउव्विहं तं च॥ अज्झयणं अज्झीणं, आयज्झवणा य पत्तेअं ॥२७॥ व्याख्या॥ ओघो यत्सामान्यं श्रुताभिधानं श्रुतनाम चतुर्विधम्। तच्च कथम्। अध्ययनमक्षीणमायः क्षपणा च। इदं च प्रत्येकं पृथक्पृथक्। किम्॥ नामाइचउब्भेयं,वन्नेऊणं सुआणुसारेणं ॥ दुमपुप्फिअ आउंचं, चउसुं पि कमेण भावेसु॥ २८॥ व्याख्या ॥ नामादिचतुर्भेदं वर्णयित्वा । तद्यथा ।नामाध्ययनं स्थापनाध्ययनं द्रव्याध्ययनं भावाध्ययनं चेत्येवमक्षीणादीनामपिन्यासःकर्तव्यः।श्रुतानुसारेणानुयोगद्वाराख्यसूत्रानुसारेण। किम्। द्रुमपुष्पिका आयोज्या प्रकृताध्ययनं संवन्धनीयम्। चतुर्ष्वप्यध्ययनादिषु क्रमेण भावेष्विति गाथार्थः । सांप्रतं भावाध्ययनादिशब्दार्थं प्रतिपादयन्नाह ॥ अज्झप्पस्साणयणं, कम्माणं अवचओ उवचिआणं ॥ अणुवचओ अ नवाणं, तम्हा अज्झयणमिच्छंति ॥ २९ ॥ अहिगम्मंति अत्था, इमेण अहिगं च नयणमिच्छंति ॥ अहिगं च साहु गच्छइ, तम्हा अज्झयणमिच्छंति ॥ ३० ॥ जह दीवा दीवसयं, पइप्पई सो अ दिप्पई दीवो ॥ दीवसमा आयरिया, दिप्पंति परं च दीवंति ॥ ३१ ॥ नाणस्स दंसणस्स वि, चरणस्स य जेण आगमो होई ॥ सो होइ भाव आओ,आओ लाहो त्ति निद्दिट्ठो ॥ ३२ ॥ अट्ठविहं कम्मरयं,पोराणं जं खवेइ जोगेहिं॥ एअं भावज्झयणं, नेअव्वं आणुपुव्वीए ॥ ३३ ॥

एवं रयणन्नाणगाणि णाणदंसणचरित्ताणि चोरन्नाणिश्रा विसया कुहिउंदगन्नाणिश्रा- णि फासुगेसणिज्जाणि श्रंतपंताणि श्राहाराणि श्राहरंतेण ताहे तप्फलेण जहा वाणियगो इह नवे सुही जाउं। एवं साहू वि सुही नविस्सइ त्ति । श्रडविन्नाणीश्रं संसारं णिन्नरेइ त्ति । एवमेतान्यर्थैकार्थिकानि श्रथाधिकारा एवान्य इति गाथार्थः । उक्तो नामनिष्पन्नः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसरः । स च प्राप्त-(ल?)-क्षणोऽपि न निक्षिप्यते । कस्मात् कारणात् । यस्मादस्ति इह तृतीयमनुयोगद्वारमनुगमाख्यं तत्र निक्षिप्त इह निक्षिप्तो नवति । तस्माल्लाघवार्थं तत्रैव निक्षेप्स्यामः । श्रत्र चाक्षेप- परिहारावावश्यकविशेषविवरणादवसेयौ । सांप्रतमनुगमः । स च द्विधा सूत्रानुगमो निर्युक्त्यनुगमश्च । तत्र निर्युक्त्यनुगमस्त्रिविधः । तद्यथा । निक्षेपनिर्युक्त्यनुगमः । उपो- द्घातनिर्युक्त्यनुगमः । सूत्रस्पर्शनिर्युक्त्यगमश्चेति । तत्र निक्षेपनिर्युक्त्यनुगमो गतः । य एषोऽध्ययनादिनिक्षेप इति । उपोद्घातनिर्युक्त्यनुगमस्तु द्वारगाथाद्वयादवसेयः । तच्चे- दम् । उद्देसयनिद्देसय०गाहा ॥ किंकइविहं गाहा० ॥ श्रस्य च द्वारगाथाद्वयस्य समुदाया- र्थोऽवयवार्थश्चावश्यकविशेषविवरणादेवावसेय इति । प्रकृतयोजना पुनस्तीर्थकरोपो- द्घातमभिधायाचार्यसुधर्मस्य च तत्प्रवचनस्य पश्चाज्जम्बूनाम्नस्ततः प्रनवस्य ततोऽप्या- चार्यशय्यंनवस्य पुनर्यथा तेनेदं निर्व्यूढमिति तथा कथनेन कार्या इत्याह । जेण व जं च पडुच्चेत्यादिना। यत्पूर्वमुक्तं तदत्रैव क्रमप्राप्ताभिधानत्वात्तत्रायुक्तमिति। न,श्रपान्तरा- लोपोद्घातप्रतिपादकत्वेन तत्राप्युपयोगित्वादिति। श्राह। एवमपि महासंबन्धपूर्वकत्वा- दपान्तरालोपोद्घातस्यात्रैवाभिधानं न्याय्यमिति। न, प्रस्तुतशास्त्रान्तरङ्गत्वेन तत्राप्यु- पयोगित्वादिति कृतं प्रसङ्गेनाक्षरगमनिकामात्रफलत्वात्प्रयासस्य । गत उपोद्घातनि- र्युक्त्यनुगमः । सांप्रतं सूत्रस्पर्शनिर्युक्त्यनुगमावसरः । स च सूत्रे सति नवति । श्राह । यद्येवमिहोपन्यासोऽनर्थकः । न, निर्युक्तिसामान्यादिति । सूत्रं च सूत्रानुगमे । स चावसरप्राप्त एव । इह चास्खलितादिप्रकारं शुद्धं सूत्रमुच्चारणीयम् । तद्यथा । श्र- स्खलितममिलितमव्यत्यास्रेडितमित्यादि यथानुयोगद्वारेषु । ततस्तस्मिन्नुच्चरिते सति केषां चिद्भगवतां साधूनां केचनार्थाधिकारा श्रधिगता नवन्ति केचनान- धिगताः । तत्रानधिगतार्थाधिगमायाल्पमतिविनेयानुग्रहाय च प्रतिपदं व्याख्येयम् । व्याख्यालक्षणं चेदम् "॥ संहिता च पदं चैव पदार्थः पदविग्रहः ॥ चालना प्रत्यवस्थानं व्याख्या तन्त्रस्य षड्विधा ॥" इति । श्रलं प्रसङ्गेन प्रकृतं प्र- स्तुमः । किं च प्रकृतम् । सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयमिति । तच्चेदं सूत्रम् ॥

१ एवमेतान्येकार्थिकान्यर्थाधिकाराण्युक्तानि इति पाठान्तरम् । २ निक्षिप्तो भवति । इह नि- क्षिप्तस्तत्रनिक्षिप्तो भवति । इति पाठान्तरम् ।

नावना कार्येति। नावार्थस्तु, यथा गौश्चरत्येवमविशेषेण साधुनाप्यटितव्यं न विनव-मङ्गीकृत्योत्तमाधममध्यमेषु कुलेष्विति वणिग्वत्सकदृष्टान्तेनेति। तथा। त्वगिति। त्व-गिवासारं नोक्तव्यमित्यर्थसूचकत्वात्त्वगुच्यत इति। उक्तं च परममुनिनिः "जहा चत्तारि घुणा पन्नत्ता। तं जहा। तयरकाए ढल्लिरकाए कठरकाए साररकाए। एमेव चत्तारि निरकुगा अ पन्नत्ता। तं जहा। तयरकाए। ढल्लिरकाए कठरकाए साररकाए। तयरकाए णामं एगे नो साररकाए। साररकाए णामं एगे नो तयरकाए। एगे तयरका-ए वि साररकाए वि। एगे नो तयरकाए णो साररकाए। तयरकायसमणस्स णं निरकुस्स साररकायसमाणे तवे नवइ। एवं जहा गाणे तहा एव दहवं। नावार्थस्तु नावत-स्त्वक्कल्पासारनोकुः कर्मनेदमङ्गीकृत्य वज्रसारं तपो नवति। तथोऽब्भमित्यज्ञातपिण्डोंढ-सूचकत्वादिति। तथा मेष इति। यथा मेषोऽल्पेऽप्यम्नसि अनुडालयन्नेवाम्नः पिबति। एवं साधुनापि निक्षाप्रविष्टेन बीजाक्रमणादिष्वनाकुलेन निक्षा ग्राह्येत्येवंविधार्थसू-चकत्वादधिकृतानिधानप्रवृत्तिरिति। तथा जलौका इति। अनेषणाप्रवृत्तदायकस्य मृडु-नावनिवारणार्थसूचकत्वादिति। तथा सर्प इति। यथासावेकदृष्टिर्नवत्येवं गोचरग-तेन संयमैकदृष्टिना नवितव्यमित्यर्थसूचकत्वादिति। अथवा। यथा द्रागस्पृशन् सर्पो बिलं प्रविशत्येवं साधुनाप्यनास्वादयता नोक्तव्यमिति। तथा व्रण इत्यरक्तद्विष्टेन व्रणलेपदानवन्नोक्तव्यम्। तथाक्ष इत्यक्षोपाङ्गदानवच्चेति उक्तं च व्रणलेपाक्षोपाङ्गवद-संगयोगनरमात्रयात्रार्थम्। पन्नग इवान्यवहरेदाहारम्। इसु त्ति। तथा इषुः शरो नण्यते तत्र सूचनात्सूत्रमिति कृत्वा "॥ जह रहिउंणुवउत्तो इसुणा लरकं ण विंधइ तहेव॥ साहू गोअरपत्तो संयमलरकम्मि नायवा॥" गोल इति। "जह जउगोलो अगणि—स्स णाइदूरे ण आवि आसन्ने॥ सक्कइ काऊण तहा, संजमगोलो गिहत्थाणं॥ दूरे अणेसणा-इं, इयरम्मि तेण संकाइं॥ तम्हा मियनूमीए चिठिवा गोयरग्गगउ॥ ३॥" पुत्र इति। पुत्रमांसोपमया नोक्तव्यम्। सुसुमादृष्टान्तोऽत्र वक्तव्यः। उदकमिति। पूत्यु-दकोपमानतः खल्वन्नपानमुपनोक्तव्यमित्यत्रोदाहरणम्। "जहा एगेणं वाणियएणं दारिद्दडुरकानिनूएणं कहिं वि हिंडंतेणं रयणदीवं पाविता तेल्लुक्कसुंदरा अणग्घया रयणा समासादिआ। सो अ ते चोराकुलदीहद्धाणनएण ण सक्कइ णिडाविउणमुवउ-गनूमिमाणेउं। तउ सो बुद्धिकोसल्लेण ताणि एगम्मि पएसे ठवेऊण जुसे जरप-ढाणे घेत्तुं पढिउ गहिल्लवेसेण "रयणवाणिउ गढइ त्ति" नणइ। तिण्णिवारे जाहे कोइ ण उठइ। ताहे घेत्तूण पयाउ अडवीए तिसाए गहिउ जाव कुहियपाणिअं बिल्लरम्मि विणठं पासइ। तब बहवे हरिणादयो मआ तेण तं सवं उदगवसाजाया। ताहे तं तेण अणुस्ससियाए अणासायंतेण पीअं निडारियाणि अणेण रयणाणि।

तथा विपुलतरं तु प्रभूततरं तु कथयन्ति पुव्वाए त्ति । शिष्यप्रश्ने सति पट्ठप्रश्नोऽय-मित्यवगमादिति गाथार्थः ॥ एवं तावत्समासेन व्याख्यालक्षणयोजना ॥ कृतेयं प्रस्तुते सूत्रे कार्यैवमपरेष्वपि ॥ १ ॥ ग्रन्थविस्तरदोषान्न वक्ष्यामः । उपयोगे तु वक्ष्यामः प्रतिसूत्रम् । यतः सूत्रस्पर्शकोऽधुना प्रोच्यते । अनुगमनिर्युक्तिविभागश्च विशेषतः सामा-यिकबृहद्भाष्याज्ज्ञेयः सूत्रोदितः । यतः " होइ कयत्थो वोत्तुं, सपयच्छेअं सुअं सुआणु-गमे ॥ सुत्तालावगता सो नामा दिण्णा सविणिउगं ॥ सुत्तप्फासिअनिज्जु–त्तिणिउगासेस-उं पयत्थाइ ॥ पायं सो विय नेगम-णयाइणयगोअरो होइ ॥ एवं सुत्ताणुगमो, सुत्तालाव-गकउं अ निक्खेवो ॥ सुत्तप्फासिअणिज्जु–त्तिणया अ वच्चंति समगं तु ॥" इत्यलं प्रसङ्गेन गमनिकामात्रमेतत् । तत्र धर्मपदमधिकृत्य सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तिप्रतिपादनायाह ॥ णामं ठवणा धम्मो, दव्वधम्मो अ भावधम्मो उ ॥ एएसिं नाणत्तं वुच्छामि अहाणुपुव्वीए ॥३९॥ व्याख्या ॥ णामं ठवणा धम्मो त्ति । अत्र धर्मशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते । नामधर्मः स्थापनाधर्मो द्रव्यधर्मो भावधर्मश्च । एतेषां नानात्वं भेदं वक्ष्येऽभिधास्ये यथानुपूर्व्या यथानुपरिपाट्येति गाथार्थः । सांप्रतं नामस्थापने क्षुण्णत्वादागमतोनोआगमतश्च ज्ञा-त्रनुपयुक्तज्ञशरीरेतरभेदांश्चानादृत्य ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यधर्माद्यभिधित्स-याह ॥ दव्वं च अत्थिकाउ, पयारधम्मो अ भावधम्मो अ ॥ दव्वस्स पज्जवा जे, ते धम्मा तस्स दव्वस्स ॥ ४० ॥ व्याख्या ॥ इह त्रिविधोऽधिकृतो धर्मः । तद्यथा द्रव्यधर्मः । अ-स्तिकायधर्मः प्रचारधर्मश्चेति । तत्र द्रव्यं चेत्यनेन धर्मधर्मिणोः कथं चिदभेदाद्द्रव्यध-र्ममाह । तथास्तिकाय इत्यनेन तु सूचनात् सूत्रमिति कृत्वा उपलक्षणत्वादवयव एव समुदायशब्दोपचारादस्तिकायधर्म इति । प्रचारधर्मश्चेत्यनेन ग्रन्थेन द्रव्यधर्मदेश-माह । भावधर्मश्चेत्यनेन तु भावधर्मस्य स्वरूपमाह । सांप्रतं प्रथमोद्दिष्टद्रव्यधर्मस्वरू-पाभिधित्सयाह । द्रव्यस्य पर्याया ये उत्पादविगमादयस्ते धर्मास्तस्य द्रव्यस्य । ततश्च द्रव्यस्य धर्मा द्रव्यधर्मा इत्यन्यासंसक्तैकद्रव्यधर्माभावप्रदर्शनार्थो बहुवचन-निर्देश इति गाथार्थः । इदानीमस्तिकायादिधर्मस्वरूपप्रतिपिपादयिषयाह ॥ धम्म-त्थिकायधम्मो, पयारधम्मो य विसयधम्मो उ ॥ लोइयकुप्पावयणिअ–लोगुत्तरलो-गणेगविहो ॥ ४१ ॥ व्याख्या ॥ धर्मग्रहणाद्धर्मास्तिकायपरिग्रहः । ततश्च धर्मा-स्तिकाय एव गत्युपष्टम्भकोऽसंख्येयप्रदेशात्मकः अस्तिकायधर्म इति । अन्ये तु व्याचक्षते । धर्मास्तिकायादिस्वभावोऽस्तिकायधर्म इत्येतच्चायुक्तम् । तत्र धर्मास्तिका-यादीनां द्रव्यत्वेन तस्य द्रव्यधर्माव्यतिरेकादिति । तथा प्रचारधर्मश्च विषयधर्म एव । शब्दस्यैवकारार्थत्वात् । तत्र प्रचरणं प्रचारः । प्रकर्षगमनमित्यर्थः । स एवात्मस्वभाव-त्वाद्धर्मः प्रचारधर्मः । स च किम् । विषीदन्त्येतेषु प्राणिन इति विषया रूपादयस्तद्धर्म

धम्मो मंगलमुक्किठं, अहिंसा संजमो तवो ॥ देवा वि तं नमंसंति, जस्स धम्मे सया मणो ॥ १ ॥ तत्रास्खलितपदोच्चारणं संहिता । सा पाठसिद्धैव । अधुना पदानि । धर्मः मङ्गलम् उत्कृष्टम् अहिंसा संयमः तपः देवाः अपि तं नमस्यन्ति यस्य धर्मे सदा मनः । तत्र "धृञ् धारणे" इत्यस्य धातोर्मप्रत्ययान्तस्येदं रूपं धर्म इति । मङ्गलरूपं पूर्ववत् । तथा "कृष् विलेखने" इत्यस्य धातोरुत्पूर्वस्य निष्ठान्तस्येदं रूपमुत्कृष्टमिति । तथा "तृहि हिसि हिंसायाम्" इत्यस्य "इदितो नुम् धातोः" इति नुमि कृते रूयधिकारे टाबन्तस्य नञ्पूर्वस्येदं रूपं यडुताहिंसेति । तथा " यमु उपरमे " इत्यस्य धातोः संपूर्वस्याच्प्रत्ययान्तस्य संयम इति रूपं जवति । तथा "तप संतापे" इत्यस्य धातोरसुन्प्रत्ययान्तस्य तप इति । तथा "दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिस्वप्नकान्तिगतिषु" इत्यस्य धातोरच्प्रत्ययान्तस्य जसि देवा इति जवति । अपिशब्दो निपातः । तदित्येतस्य सर्वनाम्नः पुंस्त्वविवक्षायां द्वितीयैकवचनं तमिति जवति । तथा नमसित्यस्य प्रातिपदिकस्य "नमो वरिवश्चित्रङः क्यच्" इति क्यजन्तस्य लट् क्रियान्तादेशस्ततश्च नमस्यन्तीति जवति । तथा यदिति सर्वनाम्नः षष्ठ्यन्तस्य यस्येति जवति । धर्मः पूर्ववत् । सदेति सर्वस्मिन् काले । " सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले दा" इति दाप्रत्ययः । "सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि" इति स आदेशः । सदा । तथा "मन ज्ञाने" इत्यस्य धातोरसुन्प्रत्ययान्तस्य मन इति जवति । इति पदानि । सांप्रतं पदार्थ उच्यते । तत्र डुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः । तथा चोक्तम् " ॥ डुर्गतिप्रसृतान् जीवान् यस्माद्धारयते ततः ॥ धत्ते चैतान् शुजे स्थाने तस्माद्धर्म इति स्मृतः ॥" मङ्ग्यते हितमनेनेति मङ्गलमित्यादि पूर्ववत् । उत्कृष्टं प्रधानम् । न हिंसा अहिंसा प्राणातिपातविरतिरित्यर्थः । संयम आश्रवद्वारोपरमः । तापयन्त्यनेकजवोपात्तमष्टप्रकारं कर्मेति तपोऽनशनादि । दीव्यन्तीति देवाः क्रीडन्तीत्यादिजावार्थः । अपिः संजावने । देवा अपि मनुष्यास्तु सुतरां तमित्येवंविशिष्टं जीवं नमस्यन्तीति प्रकटार्थम् । यस्य जीवस्य । किम् । धर्मे प्रागजिहितस्वरूपे सदा सर्वकालं मन इत्यन्तःकरणम् । अयं पदार्थ इति । पदविग्रहस्तु परस्परापेक्षसमासजाक्त्वेनेह निबन्धनाजावान्न प्रदर्शित इति । चालनाप्रत्यवस्थाने तु प्रमाणचिन्तायां यथावसरमुपरिष्टाद्वक्ष्यामः । प्रवृत्तिः पुनस्तयोरमुनोपायेनेति प्रदर्शयन्नाह ॥ कब्इ पुब्इ सीसो, कहिं वि अपुछा कहंति आयरिआ ॥ सीसाणं तु हियछा, विपुलतरागं तु पुब्राए ॥ ३० ॥ व्याख्या ॥ क्वचित्किंचिदनवगछन् पृछति शिष्यः कथमेतदितीयमेव चालना, गुरुकथनं प्रत्यवस्थानमिछमनयोः प्रवृत्तिः। तथा क्वचिदपृष्टा एव सन्तः पूर्वपक्षमाशङ्क्य किंचित्कथयन्त्याचार्याः । तत्प्रत्यवस्थानमिति गम्यते । किमर्थं कथयन्त्यत आह । शिष्याणामेव हितार्थम् । तुशब्द एवकारार्थः ।

धम्मो मंगलमुक्किठं, अहिंसा संजमो तवो ॥ देवा वि तं नमंसंति, जस्स धम्मे सया मणो ॥ १ ॥ तत्रास्खलितपदोच्चारणं संहिता। सा पाठसिद्धैव। अधुना पदानि। धर्मः मङ्गलम् उत्कृष्टम् अहिंसा संयमः तपः देवाः अपि तं नमस्यन्ति यस्य धर्मे सदा मनः। तत्र "धृञ् धारणे" इत्यस्य धातोर्मप्रत्ययान्तस्येदं रूपं धर्म इति। मङ्गलरूपं पूर्ववत्। तथा "कृष् विलेखने" इत्यस्य धातोरुत्पूर्वस्य निष्ठान्तस्येदं रूपमुत्कृष्टमिति। तथा "तृहि हिसि हिंसायाम्" इत्यस्य "इदितो नुम् धातोः" इति नुमि कृते स्त्र्यधिकारे टाबन्तस्य नञ्पूर्वस्येदं रूपं यदुताहिंसेति। तथा "यमु उपरमे" इत्यस्य धातोः संपूर्वस्याच्प्रत्ययान्तस्य संयम इति रूपं नवति। तथा "तप संतापे" इत्यस्य धातोरसुन्प्रत्ययान्तस्य तप इति। तथा "दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिस्वप्नकान्तिगतिषु" इत्यस्य धातोरच्प्रत्ययान्तस्य जसि देवा इति नवति। अपिशब्दो निपातः। तदित्येतस्य सर्वनाम्नः पुंस्त्वविवक्षायां द्वितीयैकवचनं तमिति नवति। तथा नमसित्यस्य प्रातिपदिकस्य "नमो वरिवश्चित्रङः क्यच्" इति क्यजन्तस्य लट् क्रियान्तादेशस्ततश्च नमस्यन्तीति नवति। तथा यदिति सर्वनाम्नः षष्ठ्यन्तस्य यस्येति नवति। धर्मः पूर्ववत्। सदेति सर्वस्मिन् काले। "सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले दा" इति दाप्रत्ययः। "सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि" इति स आदेशः। सदा। तथा "मन ज्ञाने" इत्यस्य धातोरसुन्प्रत्ययान्तस्य मन इति नवति। इति पदानि। सांप्रतं पदार्थ उच्यते। तत्र डुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः। तथा चोक्तम् "॥ डुर्गतिप्रसृतान् जीवान् यस्माद्धारयते ततः ॥ धत्ते चैतान् शुन्ने स्थाने तस्माद्धर्म इति स्मृतः ॥" मङ्ग्यते हितमनेनेति मङ्गलमित्यादि पूर्ववत्। उत्कृष्टं प्रधानम्। न हिंसा अहिंसा प्राणातिपातविरतिरित्यर्थः। संयम आश्रवद्वारोपरमः। तापयन्त्यनेकनवोपात्तमष्टप्रकारं कर्मेति तपोऽनशनादि। दीव्यन्तीति देवाः क्रीडन्तीत्यादिनावार्थः। अपिः संनावने। देवा अपि मनुष्यास्तु सुतरां तमित्येवंविशिष्टं जीवं नमस्यन्तीति प्रकटार्थम्। यस्य जीवस्य। किम्। धर्मे प्रागनिहितस्वरूपे सदा सर्वकालं मन इत्यन्तःकरणम्। अयं पदार्थ इति। पदविग्रहस्तु परस्परापेक्षसमासनाक्त्वेनेह निबन्धनानावान्न प्रदर्शित इति। चालनाप्रत्यवस्थाने तु प्रमाणचिन्तायां यथावसरमुपरिष्टाद्वक्ष्यामः। प्रवृत्तिः पुनस्तयोरमुनोपायेनेति प्रदर्शयन्नाह॥कब्बइ पुब्बइ सीसो, कहिं वि अपुठा कहंति आयरिआ॥ सीसाणं तु हियठा, विपुलतरागं तु पुब्बाए ॥ ३० ॥ व्याख्या॥ कचित्किंचिदनवगबन् पृब्बति शिष्यः कथमेतदितीयमेव चालना, गुरुकथनं प्रत्यवस्थानमिबमनयोः प्रवृत्तिः। तथा कचिदपृष्टा एवसन्तः पूर्वपक्षमाशङ्क्य किंचित्कथयन्त्याचार्याः। तत्प्रत्यवस्थानमिति गम्यते। किमर्थं कथयन्त्यत आह। शिष्याणामेव हितार्थम्। तुशब्द एवकारार्थः।

तथा विपुलतरं तु प्रभूततरं तु कथयन्ति पुब्बाए त्ति । शिष्यप्रश्ने सति पट्टप्रज्ञोऽयमित्यवगमादिति गाथार्थः ॥ एवं तावत्समासेन व्याख्यालक्षणयोजना ॥ कृतेयं प्रस्तुते सूत्रे कार्यैवमपरेष्वपि ॥ १ ॥ ग्रन्थविस्तरदोषान्न वक्ष्यामः । उपयोगे तु वक्ष्यामः प्रतिसूत्रम् । यतः सूत्रस्पर्शकोऽधुना प्रोच्यते । अनुगमनिर्युक्तिविभागश्च विशेषतः सामायिकवृहद्भाष्याज्ज्ञेयः सूत्रोदितः । यतः " होइ कयत्थो वोत्तुं, सपयच्छेअं सुअं सुआणुगमे ॥ सुत्तालावगता सो नामा दिया सविणिउगं ॥ सुत्तप्फासिअनिज्जु—त्तिणिउगासेसउ पयत्थाइ ॥ पायं सो विय नेगम-णयाइणयगोअरो होइ ॥ एवं सुत्ताणुगमो, सुत्तालावगकउ अ निक्खेवो ॥ सुत्तप्फासिअणिज्जु—त्तिणया अ वच्चंति समगं तु ॥" इत्यलं प्रसङ्गेन गमनिकामात्रमेतत् । तत्र धर्मपदमधिकृत्य सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तिप्रतिपादनायाह ॥ णामं ठवणा धम्मो, दव्वधम्मो अ भावधम्मो उ ॥ एएसिं नाणत्तं वुच्छामि अहाणुपुव्वीए ॥३९॥ व्याख्या ॥ णामं ठवणा धम्मो त्ति । अत्र धर्मशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते । नामधर्मः स्थापनाधर्मो द्रव्यधर्मो भावधर्मश्च । एतेषां नानात्वं भेदं वक्ष्येऽभिधास्ये यथानुपूर्व्या यथानुपरिपाट्येति गाथार्थः । सांप्रतं नामस्थापने क्षुण्णत्वादागमतोनोआगमतश्च ज्ञात्रनुपयुक्तज्ञशरीरेतरभेदांश्चानादृत्य ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यधर्माद्यभिधित्सयाह ॥ दव्वं च अत्थिकाउ, पयारधम्मो अ भावधम्मो अ ॥ दव्वस्स पज्जवा जे, ते धम्मा तस्स दव्वस्स ॥४०॥ व्याख्या ॥ इह त्रिविधोऽधिकृतो धर्मः । तद्यथा द्रव्यधर्मः । अस्तिकायधर्मः प्रचारधर्मश्चेति । तत्र द्रव्यं चेत्यनेन धर्मधर्मिणोः कथं चिदभेदाद्द्रव्यधर्ममाह । तथास्तिकाय इत्यनेन तु सूचनात् सूत्रमिति कृत्वा उपलक्षणत्वादवयव एव समुदायशब्दोपचारादस्तिकायधर्म इति । प्रचारधर्मश्चेत्यनेन ग्रन्थेन द्रव्यधर्मदेशमाह । भावधर्मश्चेत्यनेन तु भावधर्मस्य स्वरूपमाह । सांप्रतं प्रथमोद्दिष्टद्रव्यधर्मस्वरूपाभिधित्सयाह । द्रव्यस्य पर्याया ये उत्पादविगमादयस्ते धर्मास्तस्य द्रव्यस्य । ततश्च द्रव्यस्य धर्मा द्रव्यधर्मा इत्यन्यासंसक्तैकद्रव्यधर्माभावप्रदर्शनार्थो वहुवचननिर्देश इति गाथार्थः । इदानीमस्तिकायादिधर्मस्वरूपप्रतिपिपादयिषयाह ॥ धम्मत्थिकायधम्मो, पयारधम्मो य विसयधम्मो उ ॥ लोइयकुप्पावयणिअ—लोगुत्तरलोगणेगविहो ॥ ४१ ॥ व्याख्या ॥ धर्मग्रहणाद्धर्मास्तिकायपरिग्रहः । ततश्च धर्मास्तिकाय एव गत्युपष्टम्भकोऽसंख्येयप्रदेशात्मकः अस्तिकायधर्म इति । अन्ये तु व्याचक्षते । धर्मास्तिकायादिस्वभावोऽस्तिकायधर्म इत्येतच्चायुक्तम् । तत्र धर्मास्तिकादीनां द्रव्यत्वेन तस्य द्रव्यधर्माव्यतिरेकादिति । तथा प्रचारधर्मश्च विषयधर्म एव । शब्दस्यैवकारार्थत्वात् । तत्र प्रचरणं प्रचारः । प्रकर्षगमनमित्यर्थः । स एवात्मस्वभावाद्धर्मः प्रचारधर्मः । स च किम् । विषीदन्त्येतेषु प्राणिन इति विषया रूपादयस्तद्धर्म

एव । तथा च वस्तुतो विषयधर्म एवायं यद्रागादिमान् सत्वस्तेषु प्रवर्तत इति। चक्षु रादीन्द्रियवशतो रूपादिषु प्रवृत्तिः प्रचारधर्म इति हृदयम् । प्रधानसंसारनिबन्धनत्वेन चास्य प्राधान्यख्यापनार्थं द्रव्यधर्मात्पृथगुपन्यासः । इदानीं नावधर्मः । स लौकिकादिन्नेदन्निन्न इति। आह च, लौकिकः कुप्रावचनिकः। लोकोत्तरस्तत्र । ले णेगविहो त्ति। लौकिकोऽनेकविध इति गाथार्थः।तदेवानेकविधत्वमुपदर्शयन्नाह॥ पसुदेसरज्जे, पुरवरगामगणगोठिराईणं ॥ सावज्जो उ कुतित्थिय–धम्मो न [illegible] उ पसत्थो ॥ ४२ ॥ व्याख्या ॥ तत्र गम्यधर्मो यथा दक्षिणापथे मातुलडुहिता। उत्तरापथे पुनरगम्यैव । एवं नक्ष्यानक्ष्यपेयापेयविन्नाषा कर्तव्येति । पशुधर्मो । दिगमनलक्षणः । देशधर्मो देशाचारः । स च प्रतिनियत एव नेपथ्यादि इति । राज्यधर्मः प्रतिराज्यं न्निन्नः । स च करादिः । पुरवरधर्मः प्रतिपुरवरं क्वचित्क्वचिद्विशिष्टोऽपि पौरन्नाषाप्रतिदानादिलक्षणः । सद्वितीया यो[illegible] गच्छतीत्यादिलक्षणो वा । ग्रामधर्मः । प्रतिग्रामं न्निन्नः । गणधर्मो मल्लादि वस्था । यथा समपादपातेन विषमग्रह इत्यादि । गोष्ठीधर्मो गोष्ठीव्यवस्था। च समवयःसमुदायो गोष्ठी । तद्व्यवस्था पुनर्वसन्तादावेवं कर्तव्यमित्यादि णा । राजधर्मो डुष्टेतरनिग्रहपरिपालनादिरिति । नावधर्मत चास्य गम्यादे विवक्षया नावरूपत्वाद्द्रव्यपर्यायत्वाद्वा तस्यैव च द्रव्यानपेक्षस्य विवि किकैर्वा नावधर्मत्वेनेष्टत्वात्।देशराज्यादिन्नेदश्चैकदेश एवानेकराज्यसन्नव इत्येवं सु नाव्यम् । इत्युक्तो लौकिकः । कुप्रावचनिक उच्यते । इत्यसावपि सावद्यप्रायो किककल्प एव । यत आह “सावज्जो उ” इत्यादि। अवद्यं पापं सहावद्येन तुशब्दस्त्वेवकारार्थः । स चावधारणे । सावद्य एव । कः । कुतीर्थिकधर्मः व्राजकादिधर्म इत्यर्थः । कुत एतदित्याह । न जिनैरर्हद्भिस्तुशब्दादन्यैश्च कारिन्निः प्रशंसितः स्तुतः । सारम्नपरिग्रहत्वात् । अत्र बहु वक्तव्यम् । तत्तु गमनिकामात्रफलत्वात्प्रस्तुतव्यापारस्येति गाथार्थः । उक्तः कुप्रावचनिकः । स लोकोत्तरं प्रतिपादयन्नाह ॥ डुविहो लोगुत्तरिउ, सुअधम्मो खलु चरित्तधम्मो अ ॥ अधम्मो सज्झाओ, चरित्तधम्मो समणधम्मो ॥ ४३ ॥ व्याख्या ॥ द्विविधो लोकोत्तरो लोकप्रधानो धर्म इति वर्त्तते । तथा चाह । श्रुतधर्मः खलु चारित्रधर्म तत्र श्रुतं द्वादशाङ्गं तस्य धर्मः श्रुतधर्मः। खलुशब्दो विशेषणार्थः। किं विशिनष्टि हि वाचनादिन्नेदाच्चित्र इत्याह च। श्रुतधर्मः स्वाध्यायवाचनादिरूपः तत्त्वचिन्तायां हेतुत्त्वाद्धर्म इति। तथा चारित्रधर्मश्च तत्र “चर गतिनक्षणयोः”इत्यस्य “ नसहचरश्त्रन्” इतीत्रन्प्रत्ययान्तस्य चरित्रमिति नवति चरन्त्यनिन्दितमनेनेति

रित्रं क्षयोपशमरूपं तस्य भावश्चारित्रमशेषकर्मक्षयाय चेष्टेत्यर्थः। ततश्चारित्रमेव धर्मः चारित्रधर्म इति । चः समुच्चये । अयं च श्रमणधर्म एवेत्याह । चारित्रधर्मः श्रमणधर्म इति । तत्र श्राम्यतीति श्रमणः "कृत्यल्युटो बहुलम्" इति वचनात्कर्तरि ल्युट्। श्राम्यतीति तपस्यतीति । एतदुक्तं भवति । प्रव्रज्यादिवसादारभ्य सकलसावद्ययोगविरतौ गुरूपदेशादनशनादि यथाशक्त्याप्राणोपरमात्तपश्चरतीति। उक्तं च । "॥ यः समः सर्वभूतेषु त्रसेषु स्थावरेषु च ॥ तपश्चरति शुद्धात्मा श्रमणोऽसौ प्रकीर्तितः ॥ १ ॥" इति । तस्य धर्मः स्वभावः। श्रमणधर्मश्च क्षान्त्यादिलक्षणो वक्ष्यमाण इति गाथार्थः । उक्तो धर्मः । सांप्रतं मङ्गलावसरः। तच्च प्राग्निरूपितशब्दार्थमेव । तत्पुनर्नामादिभेदतश्चतुर्धा। तत्र नामस्थापने क्षुण्णत्वात्साक्षादनादृत्य द्रव्यभावमङ्गलाभिधित्सयाह ॥ दव्वे भावे वि अ मं-गलाइं दवम्मि पुन्नकलसाई॥ धम्मो उ भावमंगल—मेत्तो सिद्धित्ति काऊणं॥४४॥ व्याख्या ॥ द्रव्यमिति द्रव्यमधिकृत्य। भाव इति भावमङ्गलम्। अपिशब्दान्नामस्थापने च। तत्र दवम्मि पुन्नकलसाइ। द्रव्यमधिकृत्य पूर्णकलशादि। आदिशब्दात्स्वस्तिकादिपरिग्रहः। धर्मस्तु। तुशब्दोऽवधारणे। धर्म एव भावमङ्गलम्। कुत एतदित्यत आह। अतोऽस्माद्धर्मात्क्षान्त्यादिलक्षणात्सिद्धिरिति कृत्वा मोक्ष इति कृत्वा भवगालनादिति गाथार्थः । अयमेव चोत्कृष्टं प्रधानं मङ्गलम् एकान्तिकत्वादात्यन्तिकत्वाच्च। न पूर्णकलशादि तस्य नैकान्तिकत्वादनात्यन्तिकत्वाच्च। सांप्रतं यथोद्देशं निर्देश इति कृत्वा हिंसाविपक्षतोऽहिंसा तां प्रतिपादयन्नाह ॥ हिंसाए पडिवक्खो, होइ अहिंसा चउव्विहा सा उ ॥ दव्वे भावे अ तहा, अहिंसजीवाइ वाउत्ति ॥४५॥ व्याख्या ॥ तत्र प्रमत्तयोगात्प्राणव्यपरोपणं हिंसा। अस्या हिंसायाः । किम् । प्रतिकूलः पक्षः प्रतिपक्षः । अप्रमत्ततया शुभयोगपूर्वकं प्राणाव्यपरोपणमित्यर्थः। किम् । भवत्यहिंसेति । तत्र चतुर्विधा चतुःप्रकारा अहिंसा । दव्वे भावे अ त्ति । द्रव्यतो भावतश्चेत्येको भङ्गः । तथा द्रव्यतो नो भावतः । भावतो न द्रव्यतः। तथा न द्रव्यतो न भावत इति। तथाशब्दसमुच्चितो भङ्गत्रयोपन्यासः अनुक्तसमुच्चयार्थकत्वादस्येति। उक्तं च। तथा समुच्चयनिर्देशावधारणसादृश्यप्रैष्येष्वित्यादि। तथाचायं भङ्गकभावार्थः। द्रव्यतो भावतश्चेति। जहा केइ पुरिसे मिअवहपरिणामपरिणए मियं पासित्ता आयन्नाइढियकोदंडजीवे सरं णिसिरिज्जा। से अ मिए तेण सरेण विद्धे मए। सिआ एसा दव्वओ हिंसा भावओ वि। या पुनर्द्रव्यतो न भावतः सा खल्वीर्यादिसमितस्य साधोः कारणे गच्छत इति। उक्तं च "॥ उच्चालिअम्मि पाए, इरियासमिअस्स संकमट्ठाए ॥ वावेज्जेज्ज कुलिंगी, मरिज्ज तं जोगमासज्ज ॥ १ ॥ न य तण्णिमित्तो बंधो, सुहुमो वि देसिओ समए॥ जम्हा सो अपमत्तो, साउ पमाउ त्ति नि-

१ भकारवचनेषु। इति पाठान्तरम्। २ "अणवज्जो हु पओगे, ण सव्वभावेण सो जम्हा ॥" इति पाठान्तरम्।

एव । तथा च वस्तुतो विषयधर्म एवायं यङ्गागादिमान् सत्वस्तेषु प्रवर्तत इति। चक्षु-रादीन्द्रियवशतो रूपादिषु प्रवृत्तिः प्रचारधर्म इति हृदयम् । प्रधानसंसारनिवन्धन-त्वेन चास्य प्राधान्यख्यापनार्थं ड्रव्यधर्मात्पृथगुपन्यासः । इदानीं नावधर्मः । स च लौकिकादिन्नेदन्निन्न इति। आह च, लौकिकः कुप्रावचनिकः। लोकोत्तरस्त्वत्र । लोगो णेगविहो त्ति। लौकिकोऽनेकविध इति गाथार्थः।तदेवानेकविधत्वमुपदर्शयन्नाह ॥ गम्म-पसुदेसरज्जे, पुरवरगामगणगोठिराईणं ॥ सावज्जो उ कुतित्थिय–धम्मो न जिणेहिं उ पसत्थो ॥ ४२ ॥ व्याख्या ॥ तत्र गम्यधर्मो यथा दक्षिणापथे मातुलडुहिता गम्या उत्तरापथे पुनरगम्यैव । एवं नक्ष्यानक्ष्यपेयापेयविन्नाषा कर्तव्येति । पशुधर्मो मात्रा-दिगमनलक्षणः । देशधर्मो देशाचारः । स च प्रतिनियत एव नेपथ्यादिलिङ्गन्नेद इति । राज्यधर्मः प्रतिराज्यं न्निन्नः । स च करादिः । पुरवरधर्मः प्रतिपुरवरं न्निन्नः क्वचित्क्वचिद्विशिष्टोऽपि पौरन्नाषाप्रतिदानादिलक्षणः । सद्वितीया योषिन्नेहान्तरं गच्छतीत्यादिलक्षणो वा । ग्रामधर्मः । प्रतिग्रामं न्निन्नः । गणधर्मो मल्लादिगणव्य-वस्था । यथा समपादपातेन विषमग्रह इत्यादि । गोष्ठीधर्मो गोष्ठीव्यवस्था । इह च समवयःसमुदायो गोष्ठी । तद्व्यवस्था पुनर्वसन्तादावेवं कर्तव्यमित्यादिलक्ष-णा । राजधर्मो डुष्टेतरनिग्रहपरिपालनादिरिति । नावधर्मता चास्य गम्यादीनां विवक्षया नावरूपत्वाद्द्रव्यपर्यायत्वाद्वा तस्यैव च ड्रव्यानपेक्षस्य विवक्षितत्वाल्लौ-किकैर्वा नावधर्मत्वेनेष्टत्वात्।देशराज्यादिन्नेदश्चैकदेश एवानेकराज्यसं नव इत्येवं सुधिया नाव्यम् । इत्युक्तो लौकिकः । कुप्रावचनिक उच्यते । इत्यसावपि सावद्यप्रायो लौ-किककल्प एव । यत आह "सावज्जो उ" इत्यादि । अवद्यं पापं सहावद्येन सावद्यम्। तुशब्दस्त्वेवकारार्थः । स चावधारणे । सावद्य एव । कः । कुतीर्थिकधर्मः चरकपरि-व्राजकादिधर्म इत्यर्थः । कुत एतदित्याह । न जिनैरर्हद्भिस्तुशब्दादन्यैश्च प्रेक्षापूर्व-कारिन्निः प्रशंसितः स्तुतः । सारम्नपरिग्रहत्वात् । अत्र बहु वक्तव्यम् । तत्तु नोच्यते गमनिकामात्रफलत्वात्प्रस्तुतव्यापारस्येति गाथार्थः । उक्तः कुप्रावचनिकः । साम्प्रतं लोकोत्तरं प्रतिपादयन्नाह ॥ डुविहो लोगुत्तरिउ, सुअधम्मो खलु चरित्तधम्मो अ ॥ सुअधम्मो सज्झाओ, चरित्तधम्मो समणधम्मो ॥ ४३ ॥ व्याख्या ॥ द्विविधो द्विप्रकारो लोकोत्तरो लोकप्रधानो धर्म इति वर्त्तते । तथा चाह । श्रुतधर्मः खलु चारित्रधर्मश्च तत्र श्रुतं द्वादशाङ्गं तस्य धर्मः श्रुतधर्मः। खलुशब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । हि वाचनादिन्नेदाच्चित्र इत्याह च । श्रुतधर्मः स्वाध्यायवाचनादिरूपः तत्त्वचिन्तायां हेतुत्त्वाद्धर्म इति। तथा चारित्रधर्मश्च तत्र "चर गतिनक्षणयोः" इत्यस्य " नसहचरइत्रन्" इतीत्रन्प्रत्ययान्तस्य चरित्रमिति नवति चरन्त्यनिन्दितमनेनेति च

रित्रं क्षयोपशमरूपं तस्य भावश्चारित्रमशेषकर्मक्षयाय चेष्टेत्यर्थः। ततश्चारित्रमेव धर्मः चारित्रधर्म इति । चः समुच्चये । अयं च श्रमणधर्म एवेत्याह । चारित्रधर्मः श्रमणधर्म इति । तत्र श्राम्यतीति श्रमणः "कृत्यल्युटो बहुलम्" इति वचनात्कर्तरि ल्युट्। श्राम्यतीति तपस्यतीति । एतदुक्तं भवति । प्रव्रज्यादिवसादारभ्य सकलसावद्ययोगविरतौ गुरूपदेशादनशनादि यथाशक्त्याप्राणोपरमात्तपश्चरतीति। उक्तं च । "॥ यः समः सर्वभूतेषु त्रसेषु स्थावरेषु च ॥ तपश्चरति शुद्धात्मा श्रमणोऽसौ प्रकीर्तितः ॥ १ ॥" इति । तस्य धर्मः स्वभावः। श्रमणधर्मश्च क्षान्त्यादिलक्षणो वक्ष्यमाण इति गाथार्थः । उक्तो धर्मः । सांप्रतं मङ्गलावसरः। तच्च प्राग्निरूपितशब्दार्थमेव । तत्पुनर्नामादिभेदतश्चतुर्धा। तत्र नामस्थापने क्षुण्णत्वात्साक्षादनादृत्य द्रव्यभावमङ्गलाभिधित्सयाह ॥ दव्वे भावे वि अ मंगलाइं दवम्मि पुन्नकलसाई॥ धम्मो उ भावमंगल—मेत्तो सिद्धित्ति काऊणं॥४४॥ व्याख्या ॥ द्रव्यमिति द्रव्यमधिकृत्य । भाव इति भावमङ्गलम् । अपिशब्दान्नामस्थापने च। तत्र दवम्मि पुन्नकलसाइ। द्रव्यमधिकृत्य पूर्णकलशादि। आदिशब्दात्स्वस्तिकादिपरिग्रहः।धर्मस्तु।तुशब्दोऽवधारणे। धर्म एव भावमङ्गलम्। कुत एतदित्यत आह। अतोऽस्माद्धर्मात्क्षान्त्यादिलक्षणात्सिद्धिरिति कृत्वा मोक्ष इति कृत्वा भवगालनादिति गाथार्थः । अयमेव चोत्कृष्टं प्रधानं मङ्गलम् एकान्तिकत्वादात्यन्तिकत्वाच्च। न पूर्णकलशादि तस्य नैकान्तिकत्वादनात्यन्तिकत्वाच्च। सांप्रतं यथोद्देशं निर्देश इति कृत्वा हिंसाविपक्षतोऽहिंसा तां प्रतिपादयन्नाह ॥ हिंसाए पडिवक्खो, होइ अहिंसा चउव्विहा सा उ॥ दव्वे भावे अ तहा, अहिंसजीवाइवाउत्ति ॥४५॥ व्याख्या ॥ तत्र प्रमत्तयोगात्प्राणव्यपरोपणं हिंसा। अस्या हिंसायाः । किम् । प्रतिकूलः पक्षः प्रतिपक्षः । अप्रमत्ततया शुभयोगपूर्वकं प्राणाव्यपरोपणमित्यर्थः। किम्। भवत्यहिंसेति । तत्र चतुर्विधा चतुःप्रकारा अहिंसा । दव्वे भावे अ त्ति । द्रव्यतो भावतश्चेत्येको भङ्गः । तथा द्रव्यतो नो भावतः । भावतो न द्रव्यतः। तथा न द्रव्यतो न भावत इति। तथाशब्दसमुच्चितो भङ्गत्रयोपन्यासः अनुक्तसमुच्चयार्थकत्वादस्येति। उक्तं च। तथा समुच्चयनिर्देशावधारणसादृश्यप्रैष्येष्वित्यादि। तथाचायं भङ्गकभावार्थः। द्रव्यतो भावतश्चेति। जहा केइ पुरिसे मिअवहपरिणामपरिणए मियं पासित्ता आयन्नाइढियकोदंडजीवे सरं णिसिरिज्जा। से अ मिए तेण सरेण विद्धे मए। सिआ एसा दव्वउ हिंसा भावउ वि। या पुनर्द्रव्यतो न भावतः सा खल्वीर्यादिसमितस्य साधोः कारणे गच्छत इति। उक्तं च "॥ उच्चालिअम्मि पाए, इरियासमिअस्स संकमट्ठाए ॥ वावेज्जेज्ज कुलिंगी, मरिज्ज तं जोगमासज्ज ॥ १ ॥ न य तण्णिमित्तो बंधो, सुहुमो वि देसिउ समए ॥ जम्हा सो अपमत्तो, साउ पमाउ त्ति नि-

१ प्रकारवचनेषु । इति पाठान्तरम् । २ "अणवज्जो हु पउंजे, ण सव्वभावेण सो जम्हा ॥" इति पाठान्तरम् ।

हिंडा ॥ २ ॥ " इत्यादि। या पुनर्भावतो न द्रव्यतः सेयम्। जहा के वि पुरिसे मंद-मंदप्पगासप्पदेसे संठियं ईसिवलिअकायं रज्जुं पासित्ता एस अहि त्ति तवहपरिणा-मए णिकड्डियासिपत्ते दुअं दुअं छिंदिज्जा। एसा भावउ हिंसा न दव्वउ। चरमभङ्गस्तु शून्य इत्येवंभूताया हिंसायाः प्रतिपक्षोऽहिंसेति। एकार्थिकाभिधित्सयाह। अहिंस-जीवाइवाउ त्ति। न हिंसा अहिंसा न जीवातिपातः अजीवातिपातः। तथा च तद्ध-तः स्वकर्मातिपातो भवत्येवाजीवश्च कर्मेति भावनीयमिति। उपलक्षणत्वाच्चेह प्राणाति-पातविरत्यादिग्रह इति गाथार्थः। सांप्रतं संयमव्याचिख्यासयाह ॥ पुढविदगअगणि-मारुय–वणस्सई बितिचउपणिंदिअजीवे ॥ पेहापेहपमज्जण–परिठवणमणवइकाए ॥ ४६ ॥ व्याख्या ॥ पुढवाइयाण जाव य, पंचिंदिअ संजमो भवे तेसिं ॥ संघट्टणादि ण करे, तिविहेण करणजोएणं ॥ १ ॥ अजीवेहिं जेहिं, गहिएहिं असंजमो इह भ-णिउ ॥ जह पोत्थ दूसपणए, तणपणए चम्मपणए अ ॥ २॥ गंभी कत्थवि मुट्ठी, संपुड-फलए तहा छिवाडी अ॥ एवं पोत्थहपणयं, पसत्तं वीअराएहिं ॥३॥ बाहल्लपुहत्तेहिं, गं-भीपोत्थो उ तुल्लगो दीहो ॥ कत्थवि अंते तणुउ मज्झे पिहुलो मुणेअव्वो ॥ ४ ॥ चउरंगु-लदीहो वा, वट्टागिति मुट्ठिपोत्थगो अहवा ॥ चउरंगुलदीहो चिअ, चउरस्सो सो उ विसेउ ॥ ५ ॥ संपुडउ दुगमाई, फलगा वोत्थं छिवाडिमेत्ताहे ॥ तणुपत्तो सिअरूवो, होइ छिवाडी बुहा वेंति ॥ ६ ॥ दीहो वा हस्सो वा, जो पिहुलो होइ अप्पबाहल्लो ॥ तं मुणिअसमयसारा, छिवाडिपोत्थं भणंतीह ॥ ७ ॥ दुविहं च दूसपणअं, समासउ तं पि होइ नायव्वं ॥ अप्पडिलेहियदूसं,दुप्पडिलेहं च विन्नेयं ॥ ८ ॥ अप्पडिलेहिअदूसे, तूली उवधाणगं च णायव्वं ॥ गंडुवधाणालिंगिणि, मसूरए चेव पोत्थगए ॥ ए ॥ प-ल्हविको यवि पावा–रणवतए तहय दाढगालीउ॥ दुप्पडिलेहिअ दूसे, एवं बीअं भवे पणगं ॥ १० ॥ पल्हविहत्थुरणं, कोयवउ रूअपूरिउ पडिउ ॥ दढगालिधोइपोत्ती, से-स पसिद्धा भवे भेदा ॥ ११ ॥ तणपणगं पुण भणिअं, जिणेहिं कम्मट्ठगंठिदहणेहिं ॥ सालीवीहीकोद्दव,–रालग रन्ने तणाइं च ॥ १२ ॥ अयएलगाविमहिसी–मियाणमजिणं च पंचमं होई॥ नलियाखल्लगवट्टे, कोसगकित्तीयवितिएय ॥ १३ ॥ तह वि अ हिरन्नाई, ताइं न गेण्हइ असंजमं साहू ॥ ठाणाइ जत्थ एए, पेहपमज्जित्तु तत्थ करे ॥ १४ ॥ एसो पेह उपेहा, पुणो वि दुविहा उ होइ नायव्वा॥ वावारावावारे,वावारे जह उ गामस्स ॥ १५ ॥ एसो उविक्खगोहू अव्वावारे जहा विणस्संतं॥ किं एयं नु उविक्खसि, दुविहा-एवित्थ अहिआरो ॥ १६ ॥ वावारुविक्खतहिं, संतो नियसीसगाणचोएई ॥ चोएई इयरं पि हु, पावयणीअम्मि कज्जम्मि ॥१७॥ अव्वावारउवेक्खण, विचोइए गिहिं तु सीअंतं ॥ कम्मेसु बहुविहेसु, संजम एसो उवक्खाए ॥ १८ ॥ पडिसागरिए अपमज्जिए, सु-

पाए सुसंजमो होइ ॥ ते चेव पमज्जंते, असागरिए संजमो होइ ॥ पाणाईसंसत्तं, भत्तं पाणमहवा वि अविसुद्धं ॥ उवगरणभत्तमाइ, जंवा अइरित्त होज्जाहि ॥१९॥ तं परिठ्ठवणविहीए, अवहट्टं संजमो भवे एसो ॥ अकुसलमणवइरोहो, कुसलाण उदीरणं चेव ॥ २० ॥ मणवइसंजम एसो, काए पुण जं अवस्सकज्जम्मि ॥ गमणागमणं भवइ, तं उवउत्तो कुणइ सम्मं ॥२३॥ तवच्चं कुम्मस्सव, सुसमाहियपाणिपायकायस्स ॥ हवइ य काइयसंजम, चिठ्ठंतस्सेव साहुस्स ॥ २४ ॥ ” उक्तः संयमः । आह । अहिंसैव तत्त्वतः संयम इति कृत्वा तद्भेदेनास्याभिधानमयुक्तम् । न, संयमस्याहिंसाया एव उपग्रहकारित्वात्संयमिन एव भावतः खल्वहिंसकत्वादिति कृतं प्रसङ्गेन । सांप्रतं तपः प्रतिपाद्यते । तच्च द्विधा। बाह्यमाभ्यन्तरं च । तत्र तावद्बाह्यप्रतिपादनायाह ॥ अणसणमूणोअरिआ, वित्तीसंखेवणं रसच्चाउ ॥ कायकिलेसो संली-णया य बज्झो तवो होई ॥ ४७ ॥ व्याख्या ॥ न अशनमनशनम् आहारत्याग इत्यर्थः । तत्पुनर्द्विधा । इत्वरं यावत्कथिकं च । तत्रेत्वरं परिमितकालं तत्पुनश्चरमतीर्थकृत्तीर्थे चतुर्थादिषण्मासान्तम्। यावत्कथिकं त्वाजन्मभावि । तत्पुनश्चेष्टाभेदोपाधिविशेषतस्त्रिधा । तद्यथा, पादपोपगमनमिङ्गितमरणं भक्तपरिज्ञा चेति । तत्रानशनिनः परित्यक्तचतुर्विधाहारस्याधिकृतचेष्टातिरेकेण चेष्टान्तरमधिकृत्यैकान्तं निःप्रतिकर्मशरीरस्य पादपस्येवोपगमनं सामीप्येन वर्तनं पादपोपगमनमिति । तच्च द्विधा । व्याघातवन्निर्व्याघातवच्च । तत्र व्याघातवन्नाम यत्सिंहाद्युपद्रवव्याघाते सति क्रियत इति । उक्तं च । “ सीहादिसु अभिभूउ पादवगमणं करेइ थिरचित्तो ॥ आउम्मि पहुप्पंते, विआणिउं न वर गीअत्थो ॥ ” इत्यादि । निर्व्याघातं च पुनर्यत्सूत्रार्थतदुभयनिष्ठितः शिष्यान्निष्पाद्योत्सर्गतः द्वादशसमाः कृतपरिकर्मा तत्काल एव करोति। उक्तं च “॥ चत्तारि वि चित्ताइं, विगईं निज्जूहियाइं चत्तारि ॥ संवच्छरे अ दोन्निउ, एगंतरिअं च आयामं ॥ णाइविगिठ्ठो अ तवो, छम्मासपरिमिअं च आयामं ॥ अन्ने वि अ छम्मासे, होइ विगिठ्ठं तवो कम्मं ॥ वासं कोडीसहिअं आयामं काउ आणुपुव्वीए ॥ गिरिकंदरं तु गंतुं, पायवगमणं अह करेइ ॥ ” इत्यादि । तथा इंगिते प्रदेशे मरणमिङ्गितमरणम् । इदं च संहननापेक्षमनन्तरोदितमशक्नुवतश्चतुर्विधाहारविनिवृत्तिरूपं स्वत एवोद्वर्तनादिक्रियायुक्तस्यावगन्तव्यमिति । उक्तं च “॥ इंगिअदेसंमि सयं, चउव्विहाहारचायणिप्फण्णं ॥ उव्वत्तणादिजुत्तं, णाणेण उ इंगिणीमरणं ”॥ इत्यादि । भक्तपरिज्ञा पुनस्त्रिविधचतुर्विधाहारविनिवृत्तिरूपा। सा नियमात्सप्रतिकर्मशरीरस्यापि धृतिसंहननवतो यथासमाधि भावतोऽवगन्तव्येति। उक्तं च “॥ भत्तपरिण्णाणसणं, तिउचउहाहारचायनिप्फण्णं ॥ सपडिकम्मं नियमा, जहासमाहिं विणिद्दिठ्ठं॥” इत्याद्युक्तमनशनम्।अधुना

ऊनोदरता। ऊनोदरस्य नाव ऊनोदरता। सा पुनर्द्विविधा ङव्यतो नावतश्च। तत्र ङव्यत उपकरणनक्तपानविषया। तत्रोपकरणे जिनकल्पिकादीनामन्येषां वा तदन्यासपराणामवगन्तव्या न पुनरन्येषाम्। उपध्यनावे समग्रसंयमानावादतिरिक्ताग्रहणतो वोनोदरतेति। उक्तं च "॥ जं वट्टइ उवयारे, उवगरणं तं मि होइ उवगरणं॥ अइरेगं अहिगरणं, अजयं अजउ परिहरंतो॥" इत्यादि। नक्तपानोनोदरता पुनरात्मीयाहारादिमानपरित्यागवतो वेदितव्या। उक्तं च॥ "बत्तीसं किर कवला, आहारो कुच्छिपूरउ नणिउ॥ पुरिसस्स महिलिआए, अठ्ठावीसं हवे कवला॥ कवलाण य परिमाणं, कुक्कुडिअंडयपमाणमेत्तं तु॥ जो वा अविगिअवयणो, वयणम्मिछुहेद्य वीसबो॥" इत्यादि। एवं व्यवस्थिते सत्यूनोदरताल्पाहारादिन्नेदतः पञ्चविधा नवति। उक्तं च॥ "अप्पाहार अवड्ढा, डुनागपत्ता तहेव किंचूणा॥ अठ डुवालस सोलस, चउवीस तहेकतीसा य॥" अयमत्र नावार्थः। अल्पाहारोनोदरता नामैककवलादारज्य यावदष्टौ कवला इत्यत्र चैककवलमाना जघन्या, अष्टकवलमाना पुनरुत्कृष्टा, शेषन्नेदा मध्यमा च। एवं नवज्य आरज्य यावद्द्वादश कवलास्तावदपार्धोनोदरता। जघन्यादिन्नेदा नावनीया इति। एवं त्रयोदशज्य आरज्य यावत्षोडश तावद्द्विनागोनोदरता। एवं सप्तदशज्य आरज्य यावच्चतुर्विंशतिस्तावत्प्राप्ता। इह पञ्चविंशतेरारज्य यावदेकत्रिंशत्तावत्किंचिदूनोदरता। जघन्यादिन्नेदाः स्वधियावसेयाः। एवमनेनानुसारेण पानेऽपि वाच्याः। एवं योषितोऽपि ङष्टव्या इति। नावोनोदरता पुनः क्रोधादिपरित्याग इति। उक्तं च॥ "कोहाईणमणुदिणं, चाउ जिणवयणनावणाउ अ॥ नावेणोणोदरिआ, पसत्ता वीअरागेहिं॥" इत्यादि। उक्तोनोदरता। इदानीं वृत्तिसंक्षेप उच्यते। स च गोचरान्निग्रहरूपः। ते चानेकप्रकाराः। तद्यथा। ङव्यतः क्षेत्रतः कालतो नावतश्च। तत्र ङव्यतो निर्लेपादि ग्राह्यमिति। उक्तं च "॥ लेवडमलेवडं वा, अमुगं दवं च अद्य पिच्छामि॥ अमुगेण य दवेणं, अह दवान्निग्गहो नाम॥ अठउ गोअरनूमी, एलुगविक्खंनमित्तगहणं च॥ सग्गामपरग्गामे, पवइएयरायखित्तम्मि॥ उज्जुअ गंतुं पच्चा—गई अ गोमुत्तिआ पयंगविही॥ पेडा य अड्ढपेडा, अप्निंतरबाहिसंवुक्का॥ काले अन्निग्गहो पुण, आदी मञ्झे तहवसाणे॥ अप्पत्ते सइ काले, आदीविमइमञ्जतइअंते॥ दिंतगपडिच्छयाणं, नवेद्य सुहुमं पि माहु अवियत्तं॥ इत्तिअपत्तअतीते, पच्चत्तणंमीय तो मञ्झे। उक्खित्तमाइचरमा, नावजुआ खलु अन्निग्गहा होंति॥ गायंतो अ रुअंतो, जं देइ निसन्नमादी वा॥ उसक्कण अहिसक्कण—परंमुहालंकिउ नरो वा वि॥ नावन्नयरेण जुउ, अह नावान्निग्गहो णाम॥" उक्तो वृत्तिसंक्षेपः। सांप्रतं रसपरित्याग उच्यते। तत्र रसाः क्षीरादयस्तत्परित्यागस्तप इति।

उक्तं च ॥ विगइं विगईभीउं, विगयगयं जोउ भुंजए साहू ॥ विगई विगइसहावा, विगई विगइं बला णेइ ॥ विगई परिणइधम्मो, मोहो जसु रिन्नए उदिसे अ ॥ सुटु-चित्तजयपरो, कहं अकज्जेण चिट्ठिहित्ति ॥ दावानलमज्झगउं, को तडुवसमट्ठयाइ जल-माइ ॥ सन्ते वि ण सेविज्जा, मोहाणलदीविएसुवमा॥"इत्यादि ॥ उक्तो रसपरित्यागः। सांप्रतं कायक्लेश उच्यते । स च वीरासनादिभेदाच्चित्र इति। उक्तंच "॥ वीरासणउक्कु-डुगा-सणाइ लोआइओ य विसेउं ॥ कायकिलेसो संसा-रवासनिव्वेअहेउत्ति ॥ वीरा-सणाइसु गुणा, कायनिरोहादयो अ जीवेसु ॥ परलोअगई अ तहा, वहुमाणो चेव अन्नेसिं ॥ णिस्संगया य पच्छा,पुरकम्मविवज्जणं च लोअगुणा॥ दुक्खसहत्तं नरगा-दिभा-वणाए य निव्वेओ ॥ "तथान्यैरप्युक्तम् " ॥ पश्चात्कर्म पुरःकर्म तथा ये च परिग्रहाः ॥ दोषा ह्येते परित्यक्ताः शिरोलोचं प्रकुर्वता ॥ " इत्यादि । गतः कायक्लेशः । सांप्रतं संलीनतोच्यते । इयं चेन्द्रियसंलीनतादिभेदाच्चतुर्विधेति । उक्तं च "॥इंदिअकसाय-जोए, पडुच्च संलीणया मुणेअव्वा ॥ तहय विवित्ता चरिआ, पसत्ता वीअरागेहिं ॥" तत्र श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैः शब्दादिषु सुन्देरेतरेषु रागद्वेषाकरणमिन्द्रियसंलीनतेति । उक्तं च "॥ सद्देसु अ भद्दयपा-वएसु सोअविसयमुवगएसु ॥ तुट्ठेण य, रुट्ठेण य समणेण सया ण होअव्वं ॥" एवं शेषेन्द्रियेष्वपि वक्तव्यम् । यथा । "रूवेसु भद्दगपावएसु" इत्यादि । उक्तेन्द्रियसंलीणताधुना कषायसंलीनता । सा च उदयनिरोधोदीर्णविफ-लीकरणलक्षणेति । उक्तं च "॥ उदयस्सेव निरोहो, उदयं पत्ताण वाफलीकरणं ॥ जं इत्थ कसायाणं, कसायसंलीनता एसा ॥" इत्यादि । उक्ता कषायसंलीनता सांप्रतं योगसंलीनता । सा पुनर्मनोयोगादीनामकुशलानां निरोधः कुशलानामुदीरणमित्येवं-भूतेति । उक्तं च "॥ अपसत्थाण निरोहो, जोगाणमुदीरणं च कुसलाणं ॥ कज्जम्मि यविहगमणं, जोए संलीणया भणिआ॥"इत्यादि। उक्ता योगसंलीनता । अधुना विवि-क्तचर्या सा पुनरियम् "॥ आरामुज्जाणादिसु, त्थीपसुपंडगविवज्जिएसु जं ठाणं ॥ फल-गाहारादीण य, गहणं तह एसणिज्जाणं ॥" गता विविक्तचर्या। उक्ता संलीन-ता। "वज्झो तवो होही"इति । एतदनशनादि बाह्यं तपो भवति । लौकिकैरप्यासेव्य-मानं ज्ञायत इति कृत्वा बाह्यमित्युच्यते। विपरीतग्राहेण वा कुतीर्थिकैरपि क्रिय-त इति कृत्वा इति गाथार्थः। उक्तं बाह्यं तप इदानीमाभ्यन्तरमुच्यते । तच्च प्राय-श्चित्तादिभेदमिति । आह च ॥ पायछित्तं विणउ, वेआवच्चं तहेव सज्झाउ ॥ झाणं उस्स-ग्गो वि अ, अभिंतरउ तवो होइ ॥ ४८ ॥ व्याख्या ॥ तत्र पापं छिनत्तीति पापच्छित् । अथवा यथावस्थितं प्रायश्चित्तं शुद्धमस्मिन्निति प्रायश्चित्तमिति । उक्तं च॥ "पावं छिंदइ जम्हा, पायछित्तं ति भणए तम्हा॥पाएण वा वि चित्तं, विसोहई तेण पच्छित्तं ॥"

तत्पुनरालोचनादि दशधेति । उक्तं च ॥ "आलोअणपडिकमणे, मीसविवेगे तहा वि उस्सग्गे ॥ तवछेअमूलअणव–ठया य पारंचिए चेव ॥" भावार्थोऽस्या आवश्यकविशेषविवरणादवसेय इति । उक्तं प्रायश्चित्तं सांप्रतं विनय उच्यते। तत्र विनीयतेऽनेनाष्टप्रकारं कर्मेति विनय उच्यते॥ विनयफलं शुश्रूषा,गुरुशुश्रूषाफलं श्रुतज्ञानम् ॥ ज्ञानस्य फलं विरति–र्विरतिफलं चाश्रवनिरोधः ॥ संवरफलं तपोबल–मथ तपसो निर्जरा फलं दृष्टम् ॥ तस्मात्क्रियानिवृत्तिः, क्रियानिवृत्तेरयोगित्वम् ॥ योगनिरोधाद्भवसं–ततिक्षयः संततिक्षयान्मोक्षः॥ तस्मात्कल्याणानां, सर्वेषां भाजनं विनयः॥" स च ज्ञानादिभेदात्सप्तधा॥ उक्तं च "॥ णाणे दंसणचरणे, मणवइकाउवयारिउ विणउ ॥ णाणे पंचपगारो, मइणाणाईण सद्दहणं॥ भत्ती तह बहुमाणो, तद्दिठ्ठाण सम्मभावणया ॥ विहिगहणब्भासो वि अ, एसो विणउ जिणाभिहिउ॥ सुस्सूसणा अणासा–यणा य विणउ अ दंसणे डुविहो॥ दंसणगुणाहिएसु, कज्जइ सुस्सूसणा विणउ ॥ सक्कारब्भुठाणे, सम्माणासणअभिग्गहो तहय ॥ आसणअणुप्पयाणं, किइकम्मं अंजलिगहो अ ॥ एंतस्सणुगछणया, ठिअस्स तह पज्जुवासणा भणिया ॥ गछंताणुव्वयणं एसो सुस्सूसणाविणउ ॥ इह य सक्कारो थुणणवंदणादि, अब्भुठाणं जउ दीसइ तउ चेव कायव्वं, संमाणो वछपत्तादीहिं पूअणं । आसणाभिमुहो पुण अछंतस्सेवायरेणासणाणयणपुव्वगं उवविसेहएछति भणणं त्ति। आसणअणुप्पदाणं तु ठाणाउ ठाणं संचारणं। किइकम्मादयो पगडछा । अणासायणाविणउ पुण पन्नरसविहो। तं जहा "॥ तिछगर-धम्म–आयरिअ-वायग-थेर-कुल-गणे संघे ॥ संभोइय-किरियाए मइणाणाईण य तहेव ॥" एछ भावणा तिछगराणमणासायणा य तिछगरपन्नत्तस्स धम्मस्स अणासायणा । एवं सर्वत्र द्रष्टव्यम् । "॥ कायव्वा पुण भत्ती, बहुमाणो तहय वन्नवाउ अ॥ अरहंतमाइयाणं, केवलणाणावसाणाणं ॥" उक्तो दर्शनविनयः। सांप्रतं चारित्रविनयः "॥ सामाइयाइचरणस्स, सद्दहणं तहेव काएणं ॥ संफासणं परूवण–महपुरउ भव्वसत्ताणं ॥ मणवइकाइयविणउ, आयरियाईण सव्वकालं पि ॥ अकुसलमणाइरोहो, कुसलाणमुदीरणं तह य ॥" इदानीमौपचारिकविनयः ॥ स च सप्तधा "॥ अब्भासछणछंदा–णुवत्तणं कयपडिकिई तह य॥ कारियणिमित्तकरणं, डुक्कत्तगवेसणा तह य ॥ तह देसकाल जाणण, सव्वछेसु तह यणुमई भणिया ॥ उवआरिउ उ विणउ, एसो भणिउ समासेणं ॥" तछ अब्भासछणं आसणठिअस्स णिच्चमेव आअरियस्स अब्भासे अदूरसामन्ते अछेअव्वं । छंदाणुवत्तियव्वो कयपडिकिई णाम पसन्ना आयरिया सुत्तछं तडुभयाणि दाहिंति णणाम निज्जरत्ति आहारादिणा जइयव्वं, कारियणिमित्तकरणं सम्ममछपदमहेव्वा विणएण विणए विसेसेण वट्टिअव्वं तयछाणुठाणं च कायव्वं । सेसभेदा पसिद्धा । जिनस्य धर्मो

जिनधर्मः । विनयमूलः । उक्तं च "॥ मूलाउ खंधप्पभवो दुमस्स ॥" इत्यादि यतः "॥विणउ सासणे मूलं, विणउ निव्वाण साहगो ॥ विणयाउ विप्पमुक्कस्स,कउ धम्मो कउ तवो ॥ १ ॥ विणयाउ नाणं नाणाउ, दंसणं दंसणाउ चरणं ॥ चरणेहिंतो मुक्खो, मुक्खे सुक्खं अणाबाहं ॥ २ ॥ " उक्तो विनय इदानीं वैयावृत्त्यम् । तत्र व्यावृत्तभावो वैयावृत्त्यमिति । उक्तं च "॥वेआवच्चं वावरु-भावो इह धम्मसाहणणिमित्तं ॥ अन्नादियाण विहिणा,संपायणमेस भावत्थो ॥ आयरिअ उवज्झाए,थेर तवस्सी गिलाणसेहाणं ॥साहम्मियकुलगणसं–घसंगयं तमिह कायव्वं ॥" तत्थ आयरिउ पंचविहो । तं जहा पव्वावणायरिउ दिसायरियउ सुत्तस्स उद्देसणायरिउ सुत्तस्य समुद्देस्सणायरिउ वायणायरिउत्ति । उवज्झायाउ पसिद्धा चेव । थेरो नाम जो गच्छस्स संचिंतिं करेइ । जाइसुअपरियायाइसु वा थेरो । तवस्सी नाम जो उग्गतवचरणरई । गिलाणो नाम रोगाभिभूउ । सिक्खगो णाम जो अहुणा पव्वइउ। साहम्मिउ णाम एगो पवयणउ ण लिंगउ, एगो लिंगउ ण पवयणउ, एगो लिंगउ वि पवयणउ वि, एगो ण लिंगउ ण पवयणउ । गणसंघा पसिद्धा चेव। इदानीं सज्झाउ।सो अ पंचविहो वायणा पुच्छणा परिअट्टणा अणुप्पेहा धम्मकहा । वायणा नाम सिस्सस्स अज्झावणं । पुच्छणा सुत्तस्स अत्थस्स वा हवइ। परिअट्टणा नाम परिअट्टणंति वा अब्भस्सणं ति वा गुणणं ति एगट्ठा। अणुप्पेहा नाम जो मणसा परिअट्टेइ णो वायाए । धम्मकहा णाम जो अहिंसाइलक्खणं सव्वन्नुपणीअं धम्मं अणुउगं वा कहेइ । एसा धम्मकहा । गतः स्वाध्यायः । इदानीं ध्यानमुच्यते । तत्पुनरार्तादिभेदाच्चतुर्विधम् । तद्यथा । आर्तध्यानं रौद्रध्यानं धर्मध्यानं शुक्लध्यानं चेति । तत्र "॥ राज्योपभोगशयनासनवाहनेषु,स्त्रीगन्धमाल्यमणिरत्नविभूषणेषु ॥ इच्छाभिलाषमतिमात्रमुपैति मोहाद्, ध्यानं तदार्तमिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥ १ ॥ संछेदनैर्दहनभञ्जनमारणैश्च, वन्धप्रहारदमनैश्च निकृन्तनैश्च ॥ यो याति रागमुपयाति च नानुकम्पां, ध्यानं तु रौद्रमिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥२॥ सूत्रार्थसाधनमहाव्रतधारणेषु, वन्धप्रमोक्षगमनागमहेतुचिन्ता ॥ पञ्चेन्द्रियव्युपरमश्च दया च भूते, ध्यानं तु धर्ममिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥ ३ ॥ यस्येन्द्रियाणि विषयेषु पराङ्मुखानि, संकल्पकल्पनविकल्पविकारदोषैः ॥ योगैः सदा त्रिभिरहो निभृतान्तरात्मा, ध्यानोत्तमं प्रवरशुक्लमिदं वदन्ति ॥ ४ ॥ आर्तं तिर्यगितिस्तथा गतिरधो ध्याने तु रौद्रे सदा, धर्मे देवगतिः शुभं वत फलं शुक्ले तु जन्मक्षयः ॥ तस्माद्व्याधिरुगन्तके हितकरे संसारनिर्वाहके, ध्याने शुक्लतरे रजःप्रमथने कुर्यात्प्रयत्नं बुधः ॥ ५ ॥" इति । उक्तं च समासतो ध्यानं विस्तरतस्तु ध्यानशतकादवसेयमिति । सांप्रतं व्युत्सर्गः । स च द्विधा। द्रव्यतो भावतश्च । द्रव्यतश्चतुर्धा । गणशरीरोपध्याहारभेदात् ।

नावतश्चित्रः क्रोधादिपरित्यागरूपत्वात्तस्येति। उक्तं च "॥ दवे अ नावे अ तहा, डुहा विसग्गो चउव्विहो दवे ॥ गणदेहोवहिन्नत्ते, नावे कोहादिचाउ त्ति ॥ काले गणदेहाणं, अतिरित्ता सुद्धन्नत्तपाणाणं ॥ कोहाइयाण सययं कायवो होइ चाउ त्ति ॥" उक्तो व्युत्सर्गः। अप्निंतरउ तवो होइ त्ति। इदं प्रायश्चित्तादिव्युत्सर्गान्तमनुष्ठानं लौकिकैरननिलक्ष्यत्वात्तन्त्रान्तरीयैश्च नावतोऽनासेव्यमानत्वान्मोक्षप्राप्त्यन्तरङ्गत्वाच्चाभ्यन्तरं तपो नवतीति गाथार्थः। शेषपदानां प्रकटार्थत्वात्सूत्रस्पर्शिका निर्युक्तिकृता नोक्ता स्वधिया तु विन्नागे स्थापनीयेति। अत्राह। धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमित्यादौ धर्मग्रहणे सति अहिंसासंयमतपोग्रहणमयुक्तं तस्याहिंसासंयमतपोरूपत्वाव्यन्निचारादिति। उच्यते। न, अहिंसादीनां धर्मकारणत्वाद्धर्मस्य च कार्यत्वात्कार्यकारणयोश्च कथंचिन्नेदः कथंचिदन्नेदश्चेति। तस्य इव्यपर्यायोन्नयरूपत्वात्। उक्तं च "॥ णन्निपुढवीविसिहो, घमोत्ति जं तेण जुज्जइ अणन्नो ॥ जं पुण घमुत्ति पुवं, नासी पुढवीइतो अन्नो ॥ इत्यादि। गम्यादिधर्मव्यवच्छेदेन तत्स्वरूपज्ञापनार्थं वाऽहिंसादिग्रहणमदुष्टमित्यलं विस्तरेण। आह। अहिंसासंयमतपोरूपो धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमित्येतद्वचः किमाज्ञासिद्धमाहोस्विद्युक्तिसिद्धमपि। अत्रोच्यते। उन्नयसिद्धं कुतो जिनवचनत्वात्तस्य च विनेयसत्वापेक्षयाज्ञादिसिद्धत्वात्। आह च निर्युक्तिकारः "॥ जिणवयणं सिद्धं चेव, नणइ कब्बइ उदाहरणं ॥ आसज्ज सोयारं हेऊ वि कहिं वि नणेज्जा ॥ ४ए ॥ व्याख्या॥ जिनाः प्राग्निरूपितस्वरूपाः तेषां वचनं तदाज्ञया सिद्धमेव सत्यमेव प्रतिष्ठितमेव अविचार्यमेवेत्यर्थः। कुतः जिनानां रागादिरहितत्वाद्रागादिमतश्च सत्यवचनासंन्नवात्। उक्तं च "॥ रागाद्वा द्वेषाद्वा मोहाद्वा वाक्यमुच्यते ह्यनृतम् ॥ यस्य तु नैते दोषा–स्तस्यानृतकारणं किं स्यात् ॥" इत्यादि ॥ तथापि तथाविधश्रोत्रपेक्षया तत्रापि नण्यते क्वचिडुदाहरणम्। तथा आश्रित्य तु श्रोतारं हेतुरपि क्वचिद्भण्यते। नतु नियोगतः। तुशब्दः श्रोतृविशेषणार्थः। किंविशिष्टं श्रोतारम्। पटुधियं मध्यमधियं च। नतु मन्दधियम्। इति। तथाहि। पटुधियो हेतुमात्रोपन्यासादेव प्रनूतार्थावगतिर्नवति। मध्यमधीस्तु तेनैव बोध्यते न त्वितर इत्यर्थः। तत्र साध्यसाधनान्वयव्यतिरेकप्रदर्शनमुदाहरणमुच्यते दृष्टान्त इत्यर्थः। साध्यधर्मान्वयव्यतिरेकलक्षणश्च हेतुः। इह च हेतुमुल्लङ्घ्य प्रथममुदाहरणान्निधानं न्यायानुगतत्वात्तद्बलेनैव हेतोः साध्यार्थसाधकत्वोपपत्तेः। क्वचिद्धेतुमनन्निधाय दृष्टान्त एवोच्यत इति न्यायप्रदर्शनार्थं वा। यथा गतिपरिणामपरिणतानां जीवपुजलानां गत्युपष्टम्नको धर्मास्तिकायश्चक्षुष्मतो ज्ञानस्य दीपवत्। उक्तं च। "॥ जीवानां पुजलानां च गत्युपष्टम्नकारणम् ॥ धर्मास्तिकायो ज्ञानस्य दीपश्चक्षुष्मतो यथा ॥" तथा क्वचिद्धेतुरेव केवलोऽन्निधीयते। न दृष्टान्तः। यथा मदीयोऽयमश्वो

विशिष्टचिह्नोपलब्ध्यन्यथानुपपत्तेरित्यलं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः । तथा ॥ कत्थइ पंचावयवं, दसहा वा सवहा न पडिसिद्धं ॥ न य पुण सवं भण्णइ, हंदी सविआरमक्खायं ॥५०॥ व्याख्या ॥ श्रोतारमेवाङ्गीकृत्य क्वचित्पञ्चावयवं दशधा वेति क्वचिद्दशावयवं सर्वथा गुरुश्रोत्रपेक्षया न प्रतिषिद्धमुदाहरणाद्यभिधानमिति वाक्यशेषः । यद्यपि च न प्रतिषिद्धं तथाप्यविशेषेणैव न च पुनः सर्वं भण्यते उदाहरणादि । किमित्यत आह । हंदी सविआरमक्खायं । हंदीत्युपप्रदर्शने । किमुपप्रदर्शयति । यस्मादिहान्यत्र च शास्त्रान्तरे सविचारं सप्रतिपक्षमाख्यातं साकल्यत उदाहरणाद्यभिधानमिति गम्यते । पञ्चावयवाश्च प्रतिज्ञादयः । यथोक्तम् । प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनान्यवयवाः । दश पुनः प्रतिज्ञाविभक्त्यादयः । वक्ष्यति च । "ते उ पइण्णविहत्ती" इत्यादि । प्रयोगांश्चैतेषां लाघवार्थमिहैव स्वस्थाने दर्शयिष्यामीति गाथार्थः । सांप्रतं यदुक्तं "जिणवयणं सिद्धं चेव भण्णइ कत्थइ उदाहरणं" इत्यादि तत्रोदाहरणहेत्वोः स्वरूपाभिधित्सयाह ॥ तउदाहरणं दुविहं, चउविहं होइ एक्कमेक्कं तु ॥ हेऊ चउविहो खलु, तेण उ साहिज्जए अत्थो ॥५१॥ व्याख्या ॥ तत्रशब्दो वाक्योपन्यासार्थो निर्धारणार्थो वा । उदाहरणं पूर्ववत् । तच्च मूलभेदतो द्विविधं द्विप्रकारं चरितकल्पितभेदात् । उत्तरभेदतस्तु चतुर्विधं भवति तयोर्द्वयोरेकैकमुदाहरणमाहरणतद्देशतद्दोषोपन्यासभेदात्तच्च वक्ष्यामः । तथा हिनोति गमयति जिज्ञासितधर्मविशिष्टानर्थानिति हेतुः । स चतुर्विधश्चतुःप्रकारः । खलुशब्दो व्यक्तिभेदादनेकविधश्चेति विशेषणार्थः । तुशब्दस्य पुनःशब्दार्थत्वात्तेन पुनर्हेतुना साध्यार्थाविनाभावबलेन साध्यते निष्पाद्यते ज्ञाप्यते वार्थः प्रतिज्ञार्थ इति गाथार्थः । सांप्रतं नानादेशजविनेयगणहितायोदाहरणैकार्थिकप्रतिपिपादयिषयाह ॥ नायं आहरणं ति अ, दिट्ठंतोवमनिदरिसणं चेव ॥ एगट्ठं तं दुविहं, चउविहं चेव नायव्वं ॥५२॥ व्याख्या ॥ ज्ञायतेऽस्मिन् सति दार्ष्टान्तिकोऽर्थ इति ज्ञातम् । अधिकरणे निष्ठाप्रत्ययः । तथोदाह्रियते प्राबल्येन गृह्यतेऽनेन दार्ष्टान्तिकोऽर्थ इति उदाहरणम् । दृष्टमर्थमन्तं नयतीति दृष्टान्तः । अतीन्द्रियप्रमाणदृष्टं संवेदननिष्ठां नयतीत्यर्थः । उपमीयतेऽनेन दार्ष्टान्तिकोऽर्थ इत्युपमानम् । तथा च निदर्शनं निश्चयेन दृश्यतेऽनेन दार्ष्टान्तिक एवार्थ इति निदर्शनम् । एगट्ठं ति । इदमेकार्थिकज्ञातम् । इदं च तत्प्रागुपन्यस्तं द्विविधमुदाहरणं चतुर्विधं चैवाङ्गीकृत्य ज्ञातव्यं प्रत्येकमपि । सामान्यविशेषयोः कथंचिदेकत्वादत एव सामान्यस्यापि प्राधान्यख्यापनार्थमेकवचनाभिधानम् । एकार्थिकान्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरभयाद् गमनिकामात्रमेवैतदिति गाथार्थः । सांप्रतं यदुक्तं तत्रोदाहरणं द्विविधमित्यादि । तद्वैविध्यादिप्रदर्शनायाह ॥ चरियं च कप्पियं वा, दुविहं तत्तो चउविहेक्केक्कं ॥ आहरणे तद्देसे तद्दोसे चेवुवन्नासे ॥ ५३ ॥

व्याख्या ॥ चरितं च कल्पितं चेति द्विविधमुदाहरणम्। तत्र चरितमन्निधीयते यत्कृत्तं तेन कस्य चिद्दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते। तद्यथा डुःखाय निदानं यथा ब्रह्मदत्तस्य। तथा कल्पितं स्वबुद्धिकल्पनाशिल्पनिर्मितमुच्यते। तेन च कस्य चिद्दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते। यथा पिप्पलपत्रैरनित्यतायामिति। उक्तं च ॥ "जह तुप्रे, तह अम्हे, तुप्रे चि अ होहिहा जहा अम्हे ॥ अप्पाहे उ पमंतं, पंकुअपत्तं किसलयाणं ॥ ए वि अत्रि ए वि अ होई, उल्लावो किसलपंकुपत्ताणं ॥ उवमा खलु एस कया, नविअजणविबोहणठाए ॥" इत्यादि। आह। उदाहरणं दृष्टान्त उच्यते तस्य च साध्यानुगमादि लक्षणमिति। उक्तं च ॥ साध्येनानुगमो हेतोः साध्यान्नावे च नास्तिता ॥ ख्याप्यते यत्र दृष्टान्तः स साधर्म्येतराद्विधा ॥ अस्य पुनस्तल्लक्षणान्नावात्कथमुदाहरणत्वमित्यत्रोच्यते। तदपि कथंचित्साध्यानुगमादिना दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिजनकत्वात्फलत उदाहरणम्। इहापि च सोऽस्त्येवेति कृत्वा किं नोदाहरणतेति। साध्यानुगमादिलक्षणमपि सामान्यविशेषोन्नयरूपानन्तधर्मात्मके वस्तुनि सति कथंचिद्भेदवादिन एव युज्यते नान्यस्यैकान्तन्नेदान्नेदयोस्तदन्नावादिति। तथाहि सर्वथा प्रतिज्ञादृष्टान्तार्थन्नेदवादिनोऽनुगमतः खलु घटादौ कृतकत्वादेरनित्यत्वादि प्रतिबन्धदर्शनमपि प्रकृतानुपयोग्येव न्निन्नवस्तुधर्मत्वात्सामान्यस्य च परिकल्पितत्वादसत्त्वादिन्नमपि च तद्बलेन साध्यार्थप्रतिबन्धकल्पनायां सत्यामतिप्रसङ्गादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरन्नयादिति। एवं सर्वथा अन्नेदवादिनोऽप्येकत्वादेव तदन्नावो न्नावनीय इति। अनेकान्तवादिनस्त्वनन्तधर्मात्मके वस्तुनि तत्तद्धर्मसामर्थ्यात्तत्तद्वस्तुनः प्रतिबन्धबलेनैव तस्य वस्तुनो गमकं न्नवत्यन्यथा ततस्तस्मिंस्तत्प्रतिपत्त्यसंन्नव इति कृतं प्रसङ्गेन प्रकृतं प्रस्तुमः। चरितं कल्पितं चेत्यनेन विधिना द्विविधम्। ततः पुनश्चतुर्विधं चतुःप्रकारमेकैकम्। कथमत आह। उदाहरणं तद्देशः तद्दोषश्चैव उपन्यास इति। तत्रोदाहरणशब्दार्थ उक्त एव। तस्य देशस्तद्देश एवं तद्दोषः। उपन्यसनमुपन्यासः स च तद्वस्त्वादिलक्षणो वक्ष्यमाण इति गाथार्थः। सांप्रतमुदाहरणमन्निधातुकाम आह ॥ चउहा खलु आहरणं, होइ अवाउ उवाय ठवणा य ॥ तह य पडुप्पन्नविणा–समेव पढमं चउविगप्पं ॥ ५४ ॥ व्याख्या ॥ चतुर्धा खलु उदाहरणं न्नवति। अथवा चतुर्धा खलु उदाहरणे विचार्यमाणे न्नेदा न्नवन्ति। तद्यथा। अपायः। उपायः। स्थापना च। तथा च प्रत्युत्पन्नविनाशमेवेति। स्वरूपमेषां प्रपञ्चेन न्नेदतो निर्युक्तिकार एव वक्ष्यति। तथा चाह। प्रथममपायोदाहरणं चतुर्विकल्पं चतुर्न्नेदम्। तत्रापायश्चतुःप्रकारः। तद्यथा। द्रव्यापायः क्षेत्रापायः कालापायो न्नावापायश्च इति गाथार्थः। तत्र द्रव्यादपायो द्रव्यापायः। अपायोऽनिष्टप्राप्तिः।

१ "स साधर्म्येतरो द्विधा" इति पाठान्तरम्।

द्रव्यमेव वापायो द्रव्यापायः अपायहेतुत्वादित्यर्थः । एवं क्षेत्रादिष्वपि भावनीयम् । सांप्रतं द्रव्यापायप्रतिपादनायाह ॥ दव्वावाए दोन्नि उ, वाणिअगा भायरो धणनिमित्तं ॥ वहपरिणएक्कमेक्कं, दहंमि मच्छेण निव्वेउ ॥ ५५ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यापाये उदाहरणं द्वौ तु । तुशब्दादन्यानि च । वणिजौ भ्रातरौ धननिमित्तं धनार्थं वधपरिणतौ एकैकमन्योन्यं ह्रदे मत्स्येन निर्वेद इति गाथाक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकादवसेयः । तच्चेदम् । एगंमि संनिवेसे दो भायरो दरिद्दप्पाया तेहिं सोरठं गंतूण साहस्सिउ णउलउ रूवगाणं विढविउ ते अ सयं गामं संपत्थिया इंता तं णउलयं वारएण वहंति । जया एगस्स हत्थे तदा इयरो चिंतेइ । "मारेमि णवरमेए रूवगा ममं होंतु" । एवं बीउ चिंतेइ "जहाहं एअं मारेमि" । ते परोप्परं वहपरिणया अज्झवसंति । तउ जाहे सग्गामसमीवं पत्ता तत्थ नईतत्थे जिठ्ठअरस्स पुणरावत्ती जाया । "धिरत्थु ममं जेण मए दव्वस्स कए भाउविणासो चिंतिउ" । परुण्णो इअरेण पुच्छिउ कहिए भणई ममंपि एयारिसं चित्तं होंतं । ताहे एअस्स दोसेणं अम्हेहिं एअं चिंतिअं ति काउं । तेहिं सो णउलउ दहे बूढो । तेअ घरं गया । सोअ णउलउ तत्थ पडंतो मच्छएण गिलिउ । सो अ मच्छो मेएण मारिउ । बीहीए उयारिउ । तेसिं च भाउगाणं भगिणी मायाए वीहिं पठविआ जहा मच्छे आणेह जं भाउगाणं सिज्झंति । ताए अ समावत्तीए सो चेव मच्छउ आणीउ । चेडीए फालिंतीए णउलउ दिठ्ठो । चेडीए चिंतिअं एस णउलउ मम चेव भविस्सइ त्ति । उच्छंगे कउ ठविधंतो थेरीए दिठ्ठो णाउ अ । तीए भणियं किमेअं तुमे उच्छंगे कयं सावि लोहं गया ण साहइ । ताउ दो वि परोप्परं पहरंतो । सा थेरी ताए चेडीए तारिसे मम्मप्पएसे आहया जेण तक्खणमेव जीवियाउ ववरोविया । तेहिं तु दारएहिं सो कलहवइअरो णाउ । स णउलउ दिठ्ठो थेरी गाढप्पहारा पाणविमुक्का णिसठ्ठं धरणिअले पडिया दिठ्ठा चिंतिअं वणेहिं । इमो सो अवायबहुलो अत्थो त्ति । एवं दव्वं अवायहेउ त्ति । लौकिका अप्याहुः "॥ अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च रक्षणे ॥ आये दुःखं व्यये दुःखं धिग् द्रव्यं दुःखवर्धनम् ॥ १ ॥ अपायबहुलं पापं ये परित्यज्य संश्रिताः ॥ तपोवनं महासत्त्वास्ते धन्यास्ते तपस्विनः ॥ २ ॥" इत्यादि । एतावत्प्रकृतोपयोगि । तउ तेसिं तमवायं पिच्छिऊण णिव्वेउ जाउ तउ तं दारियं कस्सइ दाऊण निव्विसकामभोआ पवइय त्ति गाथार्थः । इदानीं क्षेत्राद्यपायप्रतिपादनायाह ॥ खेत्तंमि अवक्कमणं, दसारवग्गस्स होइ अवरेणं ॥ दीवायणो अ काले, भावे मंडुक्किआ खवउ ॥ ५६ ॥ व्याख्या ॥ तत्र क्षेत्र इति द्वारपरामर्शः । ततश्च क्षेत्रादपायः क्षेत्रमेव वा कारणत्वादिति । तत्रोदाहरणमपक्रमणमपसर्पणं दशारवर्गस्य दशारसमुदायस्य भवत्यपरेणापरत इत्यर्थः । भावार्थः कथानकादवसेयः । तच्च वक्ष्यामः । कृपा-

व्याख्या ॥ चरितं च कल्पितं चेति द्विविधमुदाहरणम्। तत्र चरितमजिधीयते यत्कृतं तेन कस्य चिद्दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते। तद्यथा डुःखाय निदानं यथा ब्रह्मदत्तस्य। तथा कल्पितं स्वबुद्धिकल्पनाशिल्पनिर्मितमुच्यते। तेन च कस्य चिद्दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते। यथा पिप्पलपत्रैरनित्यतायामिति। उक्तं च ॥ "जह तुप्रे, तह अम्हे, तुप्रे वि अ होहिहा जहा अम्हे ॥ अप्पाहे उ पमंतं, पंकुअपत्तं किसलयाणं ॥ ण वि अत्थि ण वि अ होई, उल्लावो किसलपंकुपत्ताणं ॥ उवमा खलु एस कया, जविअजणविबोहणहाए ॥" इत्यादि। आह। उदाहरणं दृष्टान्त उच्यते तस्य च साध्यानुगमादि लक्षणमिति। उक्तं च ॥ साध्येनानुगमो हेतोः साध्याजावे च नास्तिता ॥ ख्याप्यते यत्र दृष्टान्तः स साधर्म्येतराद्द्विधा ॥ अस्य पुनस्तल्लक्षणाजावात्कथमुदाहरणत्वमित्यत्रोच्यते। तदपि कथंचित्साध्यानुगमादिना दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिजनकत्वात्फलत उदाहरणम्। इहापि च सोऽस्त्येवेति कृत्वा किं नोदाहरणतेति। साध्यानुगमादिलक्षणमपि सामान्यविशेषोजयरूपानन्तधर्मात्मके वस्तुनि सति कथंचिद्भेदवादिन एव युज्यते नान्यस्यैकान्तजेदाजेदयोस्तदजावादिति। तथाहि सर्वथा प्रतिज्ञादृष्टान्तार्थजेदवादिनोऽनुगमतः खलु घटादौ कृतकत्वादेरनित्यत्वादि प्रतिबन्धदर्शनमपि प्रकृतानुपयोग्येव जिन्नवस्तुधर्मत्वात्सामान्यस्य च परिकल्पितत्वादसत्त्वादिन्नमपि च तद्बलेन साध्यार्थप्रतिबन्धकल्पनायां सत्यामतिप्रसङ्गादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरजयादिति। एवं सर्वथा अजेदवादिनोऽप्येकत्वादेव तदजावो जावनीय इति। अनेकान्तवादिनस्त्वनन्तधर्मात्मके वस्तुनि तत्तद्धर्मसामर्थ्यात्तत्तद्वस्तुनः प्रतिबन्धबलेनैव तस्य वस्तुनो गमकं जवत्यन्यथा ततस्तस्मिंस्तत्प्रतिपत्त्यसंजव इति कृतं प्रसङ्गेन प्रकृतं प्रस्तुमः। चरितं कल्पितं चेत्यनेन विधिना द्विविधम्। ततः पुनश्चतुर्विधं चतुःप्रकारमेकैकम्। कथमत आह। उदाहरणं तद्देशः तद्दोषश्चैव उपन्यास इति। तत्रोदाहरणशब्दार्थ उक्त एव। तस्य देशस्तद्देश एवं तद्दोषः। उपन्यसनमुपन्यासः स च तद्वस्त्वादिलक्षणो वक्ष्यमाण इति गाथार्थः। सांप्रतमुदाहरणमजिधातुकाम आह ॥ चउहा खलु आहरणं, होइ अवाउ उवाय ठवणा य ॥ तह य पमुप्पन्नविणा–समेव पढमं चउविगप्पं ॥ ५४ ॥ व्याख्या ॥ चतुर्धा खलु उदाहरणं जवति। अथवा चतुर्धा खलु उदाहरणे विचार्यमाणे जेदा जवन्ति। तद्यथा। अपायः। उपायः। स्थापना च। तथा च प्रत्युत्पन्नविनाशमेवेति। स्वरूपमेषां प्रपञ्चेन जेदतो निर्युक्तिकार एव वक्ष्यति। तथा चाह। प्रथममपायोदाहरणं चतुर्विकल्पं चतुर्जेदम्। तत्रापायश्चतुःप्रकारः। तद्यथा। द्रव्यापायः क्षेत्रापायः कालापायो जावापायश्च इति गाथार्थः। तत्र द्रव्यादपायो द्रव्यापायः। अपायोऽनिष्टप्राप्तिः।

१ "स साधर्म्येतरो द्विधा" इति पाठान्तरम्।

द्रव्यमेव वापायो द्रव्यापायः अपायहेतुत्वादित्यर्थः । एवं क्षेत्रादिष्वपि जावनीयम् । सांप्रतं द्रव्यापायप्रतिपादनायाह ॥ दव्वावाए दोन्नि उ, वाणिअगा जायरो धणनिमित्तं ॥ वहपरिणएक्कमेक्कं, दहंमि मच्छेण निव्वेउ ॥ ५५ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यापाये उदाहरणं द्वौ तु । तुशब्दादन्यानि च । वणिजौ भ्रातरौ धननिमित्तं धनार्थं वधपरिणतौ एकैकमन्योन्यं ह्रदे मत्स्येन निर्वेद इति गाथाक्षरार्थः । जावार्थस्तु कथानकादवसेयः । तच्चेदम् । एगंमि संनिवेसे दो जायरो दरिद्दप्पाया तेहिं सोरठं गंतूण साहस्सिउ णउलउ रूवगाणं विढविउं ते अ सयं गामं संपछिया इंता तं णउलयं वारएण वहंति । जया एगस्स हछे तदा इयरो चिंतेइ । "मारेमि णवरमेए रूवगा ममं होंतु" । एवं बीउ चिंतेइ "जहाहं एअं मारेमि" । ते परोप्परं वहपरिणया अष्भवसंति । तउ जाहे सग्गामसमीवं पत्ता तछ नईतरे जिठेअरस्स पुणरावत्ती जाया । "धिरत्थु ममं जेण मए दव्वस्स कए जाउविणासो चिंतिउ" । परुणो इअरेण पुछिउ कहिए जणइ ममंपि एयारिसं चित्तं होंतं । ताहे एअस्स दोसेणं अम्हेहिं एअं चिंतिअं ति काउं । तेहिं सो णउलउ दहे बूढो । तेअ घरं गया । सोअ णउलउ तछ परंतो मछएण गिलिउ । सो अ मछो मेएण मारिउ । वीहीए उयारिउ । तेसिं च जाउगाणं जगिणी मायाए वीहिं पठविआ जहा मछे आणेह जं जाउगाणं सिप्भंति । ताए अ समावत्तीए सो चेव मछउ आणीउ । चेडीए फालिंतीए णउलउ दिठो । चेडीए चिंतिअं एस णउलउ मम चेव जविस्सइ त्ति । उछंगे कउ ठविंतो थेरीए दिठो णाउ अ । तीए जणियं किमेअं तुमे उछंगे कयं सावि लोहं गया ण साहइ । ताउ दो वि परोप्परं पहरंतो । सा थेरी ताए चेडीए तारिसे मम्मप्पएसे आहया जेण तक्खणमेव जीवियाउ ववरोविया । तेहिं तु दारएहिं सो कलहवइअरो णाउ । स णउलउ दिठो थेरी गाढप्पहारा पाणविमुक्का णिसठं धरणिअले पडिया दिठा चिंतिअं वणेहिं । इमो सो अवायबहुलो अछो त्ति । एवं दव्वं अवायहेउ त्ति । लौकिका अप्याहुः "॥ अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च रक्षणे ॥ आये दुःखं व्यये दुःखं धिग् द्रव्यं दुःखवर्धनम् ॥ १ ॥ अपायबहुलं पापं ये परित्यज्य संश्रिताः ॥ तपोवनं महासत्त्वास्ते धन्यास्ते तपस्विनः ॥ २ ॥" इत्यादि । एतावत्प्रकृतोपयोगि । तउ तेसिं तमवायं पिछिऊण णिव्वेउ जाउ तउ तं दारियं कस्सइ दाऊण निविस्सकामजोआ पव्वइय त्ति गाथार्थः । इदानीं क्षेत्राद्यपायप्रतिपादनायाह ॥ खेत्तंमि अवक्कमणं, दसारवग्गस्स होइ अवरेणं ॥ दीवायणो अ काले, जावे मंडुक्किआ खवउ ॥ ५६ ॥ व्याख्या ॥ तत्र क्षेत्र इति द्वारपरामर्शः । ततश्च क्षेत्रादपायः क्षेत्रमेव वा कारणत्वादिति । तत्रोदाहरणमपक्रमणमपसर्पणं दशारवर्गस्य दशारसमुदायस्य जवत्यपरेणापरत इत्यर्थः । जावार्थः कथानकादवसेयः । तच्च वक्ष्यामः । द्वैपा-

यनश्च काले । द्वैपायन ऋषिः । काल इत्यत्रापि कालादपायः कालापायः काल एव वा तत्कारणत्वादित्यत्रापि नावार्थः कथानकगम्य एव । तच्च वक्ष्यामः । नावे मंकुक्किकाक्षपक इत्यत्रापि नावादपायो नावापायः । स एव वा तत्कारणत्वादित्यत्रापि च नावार्थः कथानकादवसेयस्तच्च वक्ष्याम इति गाथार्थः । नावार्थ उच्यते । खित्तापाउदाहरणं दसारा हरिवंसरायाणो । एब महई कहा जहा हरिवंसे । उवउंगियं चेव नसए । कंसंमि विणिवाइए सावायं खेत्तमेयं ति काऊण जरासंधरायनएण दसारवग्गो महुराउ अवक्कमिऊण बारवइं गउ त्ति । प्रकृतयोजनां पुनर्निर्युक्तिकार एव करिष्यति । किमकाण्ड एव नः प्रयासेन । कालावाए उदाहरणं पुण कण्हपुछिएण नगवयारिठ्ठणेमिणा वागरियं बारसहिं संवछरेहिं दीवायणाउ बारवईणयरीविणासो उज्जोतनरायणगरीए परंपरएण सुणिऊण दीवायणपरिव्वायउ मा णगरिं विणासेहामि त्ति कालावधिमसउ गमेमि त्ति उत्तरावहं गउ । सम्मं कालमाणमयाणिऊण य बारसमे चेव संवछरे आगउ कुमारेहिं खलीकउ कयणिआणो देवो उववन्नो । तउ य णगरीए अवाउ जाउत्ति णसहा जिणनासियं ति । नावावाए उदाहरणं खमउ । एगो खमउ चेल्लएण समं निरकायरियं गउ । तेण तब मंडुक्कलिया मारिआ । चिल्लएण नणियं मंकुक्कलिआ तए मारिआ । खवगो नणई । रे डुठ सेह विरमइआ चेव एसा । ते गआ । पछा रत्तिं आवस्सए आलोइत्ताण खमगेण सा मंकुक्कलिया नालोइया । ताहे चिल्लएण नणिअं । खमगा तं मंकुक्कलियं आलोएहिं खमउ रुठ्ठो तस्स चेल्लयस्स खेलमल्लयं घेत्तूण उठ्ठाइउ अंसियालउ खंने आवडिओ । वेगेण इंतो मउ य । जोइसिएसु उववन्नो । तउ चइत्ता दिठ्ठीविसाणं कुले दिठ्ठीविसो सप्पो जाउ । तब एगेण परिहिंडंतेण नगरे रायपुत्तो सप्पेण खइउ । अहितुंडएण विद्याउ सव्वे सप्पा आवाहिआ मंडले पवेसिआ नणिया । अन्ने सव्वे गछंतु जेण पुण रायपुत्तो खइउ सो अछउ । सव्वे गया एगो ठिउ सो नणिउ अहवा विसं आवियह अहवा एब अग्गिंसि णिवडाहि सो अ अगंधणो सप्पाणं किल दो जाईओ गंधणा अगंधणा य ते अगंधणा माणिणो । ताहे सो अग्गिंमि पविठ्ठो णय तेण तं वांतं पच्चाइयं । रायपुत्तो वि मउ पछा रन्ना रुठ्ठेण घोसावियं रज्जे जो मम सप्पसीसं आणेइ तस्साहं दीणारं देमि । पछा लोगो दीणारलोन्नेण सप्पे मारेउ आढत्तो तं च कुलं जब सो खमउ उप्पन्नो तं जाईसरं रत्तिं हिंडइ दिवसउ न हिंडइ मा जीवे दहेहामि त्ति काउं । अन्नया आहिंडिगेहिं सप्पे मग्गंतेहिं रत्तिंचरेण परिमलेण तस्स खमगसप्पस्स बिलं दिठ्ठं ति । दारे से ठिउ उसहिउ आवाहेइ चिंतेइ । दिठ्ठो मे कोवस्स विवाउ तो जइ अहं अनिमुहो णिगछामि तो दहिहामि साहे पुछेण आढत्तो निप्फिडिउं जत्तियं निप्फेडेहि । तावइअमेव

आहिंडिउं हिंडेइ । जाव सीसं हिसं मउं य सो सप्पो देवयापरिग्गहिउं । देवयाए रण्णो सुमिणए दरिसणं दिन्नं । जहा मा सप्पे मारेह पुत्तो ते नागकुलाउं उवट्ठिऊण नविस्सइ । तस्स दारयस्स नागदत्तनामं करेज्जाहि । सो अ खमगसप्पो मरित्ता तेण पाणपरिच्चाएण तस्सेव रण्णो पुत्तो जाउं जाए दारए णामं कयं णागदत्तो। खुड्डलउं चेव सो पव्वइउं।सो अ किर तेण तिरियाणुन्नावेण अतीव बुहालुउं दोसीणवेलाए चेव आढवेइ भुंजिउं जाव सूरत्थमणवेलं। उवसंतो धम्मसद्धिउं य तम्मि अ गच्छे चत्तारि खमगा तं चाउम्मासिउं तेमासिउं दोमासिउं एगमासिउं त्ति । रत्तिं च देवया वंदिउं आगया । चाउम्मासिउं पढमट्ठिउं। तस्स पुरउं तेमासिउं। तस्स पुरउं दोमासिउं। तस्स पुरउं एगमासिउं। ताण य पुरउं खुड्डउं। सव्वे खमगे अतिक्कमित्ता ताए देवयाए खुड्डउं वंदिउं। पच्छा ते खमगा रुट्ठा। निग्गच्छंती अ गहिया चाउंमासिअखमएण पोत्ते नणिआ य अणेण। कडपूयणि अम्हे तवस्सिणो ण वंदसि। एयं कूरनायणं वंदसि त्ति सा देवया नणई। अहं नावखमयं वंदामि । ण पूआसक्कारपरे माणिणो अ वंदामि। पच्छा ते चेल्लयं तेण अमरिसं वहंति।देवया चिंतेई मा एए चेल्लयं खरंटेहिंति तो सण्णिहिआ चेव अच्छामि । ताहं पडिबोहेहामि । बितिअदिवसे अ चेल्लउं संदिसावेऊण गउं। दोसीणस्स पडिआगउं आलोइत्ता चाउम्मासियखमगं णिमंतेई। तेण पडिग्गहे से खेलं निच्छूढं। चेल्लउं नणई। मिच्छा मि डुक्कडं जं तुच्छे मए खेलमल्लउं ण पणामिउं तं तेण उप्पराउच्चेव फेडित्ता खेलमल्लए छूढं । एवं जाव तिमासएणं जाव एगमासिएणं णिच्छूढं। तं तेण तहा चेव फेडिअं अडुयालित्तालंवणे गिह्लामि त्ति काउं खमएण चेल्लउं बाहं गहिउं । तं तेण तस्स चेल्लगस्स अदीणमणसस्स विसुद्धपरिणामस्स लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तदावरणिज्जाणं कम्माणं खएण केवलनाणं समुप्पन्नं। ताहे सा देवया नणई। किह तुच्छे वंदिअव्वा जेणेवं कोहाज्जिभूआ अच्छह । ताहे ते खमगा संवेगमावन्ना मिच्छामि डुक्कडं ति। अहो वालो उवसंतचित्तो अम्हेहिं पावकम्मेहिं आसाइउं एवं तेसिं पि सुहज्झवसाणेणं केवलनाणं समुप्पन्नं। एवं पसंगउं कहिअं कहाणयं । उवणउं पुण कोहादिगाउं अपसत्थनावाउं डुग्गईए अवाउं त्ति । परलोकचिन्तायां प्रकृतोपयोगितां दर्शयन्नाह ॥ सिक्खगअसिक्खगाणं, संवेगथिरट्ठयाइ दोण्हं पि ॥ दव्वाईया एवं, दंसिज्जंते अवायाउं ॥ ५७ ॥ व्याख्या ॥ शिक्षकाशिक्षकयोः अभिनवप्रव्रजितचिरप्रव्रजितयोः अभिनवप्रव्रजितगृहस्थयोर्वा । संवेगस्थैर्यार्थं द्वयोरपि द्रव्याद्या एवमुक्तेन प्रकारेण वक्ष्यमाणेन वा दर्श्यन्ते अपाया इति । तत्र संवेगो मोक्षसुखाभिलाषः । स्थैर्यं पुनरभ्युपग-

१ "तव वरणिणो" इति पाठान्तरम् ।

तापरित्यागः । ततश्च कथं नु नाम डुःखनिबन्धनद्रव्याद्यवगमात्तयोः संवेगस्थैर्ये स्यातां द्रव्यादिषु चाप्रतिबन्ध इति गाथार्थः । तथा चाह ॥ दविअं कारणगहिअं, विगिंचिअव्वमसिवाइ खेत्तं च ॥ बारसहिं एस कालो, कोहाइविवेगनावम्मि ॥ ५८ ॥ व्याख्या ॥ इहोत्सर्गतो मुमुक्षुणा द्रव्यमेवाधिकं वस्त्रपात्राद्यन्यद्वा कनकादि न ग्राह्यं शिक्षकाहिसंदष्टादिकारणगृहीतमपि तत्परिसमाप्तौ परित्याज्यमत एवाह । द्रव्यं कारणगृहीतं किं विकिंचितव्यं परित्याज्यमनेकैहिकामुष्मिकापायहेतुत्वात् । डुरन्ताग्रहाद्यपायहेतुत्वाडुरन्ताग्रहाद्यपायहेतुता च मध्यस्थैः स्वधिया नावनीयेति । एवमशिवादिक्षेत्रं च परित्याज्यमिति वर्तते। अशिवादिप्रधानं क्षेत्रं अशिवादिक्षेत्रम् । आदिशब्दात्नूनोदरताराजद्विष्टादिपरिग्रहः । परित्याज्यं चेदमनेकैहिकामुष्मिकापायसंनवादिति। तथा द्वादशनिर्वर्षैरेष्यत्कालः परित्याज्य इति वर्तते। तत एवापायसंनवादिति नावना । एतडुक्तं नवत्यशिवादिडुष्ट एष्यत्कालः द्वादशनिर्वर्षैरनागतमेवोज्झितव्य इति। उक्तं च॥ संवछरबारसएण,होहित्ति असिवं ति ते तउ णिंति,सुत्तत्थं कुव्वंता॥ अतिसयमादीहिं नाऊणमित्यादि । तथा क्रोधादिविवेकानाव इति। क्रोधादयोऽप्रशस्तनावास्तेषां विवेकः नरकपातनाद्यपायहेतुत्वात्परित्यागः । नाव इति नावापाये कार्य इत्ययं गाथार्थः । एवं तावद्वस्तुतश्चरणकरणानुयोगमधिकृत्यापायः प्रदर्शितः । सांप्रतं द्रव्यानुयोगमधिकृत्य प्रदर्श्यते ॥ दव्वादिएहिं निच्चो,एगंतेणेव जेसिं अप्पा उ॥ होइ अनावो तेसिं, सुहडुहसंसारमोरकाणं ॥ ५९ ॥ व्याख्या॥ द्रव्यादिनिः द्रव्यक्षेत्रकालनावैर्नारकत्वविशिष्टक्षेत्रवयोऽवस्थितत्वाप्रसन्नत्वादिनिर्नित्योऽविचलितस्वनावः । एकान्तेनैव सर्वथैव येषां वादिनामात्मा जीवः तुशब्दादन्यच्च वस्तु नवति संजायते अनावोऽसंनवस्तेषां वादिनाम् । केषाम् । सुखडुःखसंसारमोक्षाणाम् । तत्राह्लादानुनवलक्षणं सुखम् । तापानुनवरूपं डुःखम् । तिर्यङ्नरनारकामरनवसंसरणरूपः संसारः । अष्टप्रकारकर्मबन्धवियोगो मोक्षः । तत्र कथं पुनस्तेषां वादिनां सुखाद्यनावः । आत्मनोऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वनावत्वादन्यथा चापरिणतेः । सदैव नारकत्वादिनावादपरित्यक्ताप्रसन्नत्वे पूर्वरूपस्य च प्रसन्नत्वेनानवनादेवं शेषेष्वपि नावनीयमिति गाथार्थः । ततश्चैवम् ॥ सुहडुक्कसंपउगो, न विद्यई निच्चवायपरकंमि ॥ एगंतछेअंमि अ, सुहडुक्कविगप्पणमजुत्तं ॥ ६० ॥ व्याख्या ॥ सुखडुःखसंप्रयोगः । सम्यक् संगतो वा प्रयोगः संप्रयोगः अकल्पित इत्यर्थः । न विद्यते नास्ति न घटत इत्यर्थः । क्व नित्यवादपक्षे नित्यवादान्युपगमे संप्रयोगो न विद्यते । कल्पितस्तु नवत्येव । यथाहुर्नित्यवादिनः । प्रकृत्युपधानतः पुरुषस्य सुखडुःखे स्तः । स्फटिके रक्ततादिवद्बुद्धिप्रतिबिम्बाद्वान्य इति । कल्पितत्वं चास्य आत्मनस्तत्त्वत एव तथा परिणतिमन्तरेण सु-

स्वाद्यभावाद्‌पधानसन्निधावप्यन्धोपले रक्ततादिवत्तदभ्युपगमे चाभ्युपगमक्षतिः । बुद्धिप्रतिबिम्बपक्षेऽप्यविचलितस्यात्मनः सदैवैकस्वभावत्वात् । सदैवैकरूपप्रतिबिम्बापत्तेः । स्वभावभेदाभ्युपगमे चानित्यत्वप्रसङ्ग इति । माभूदनित्यैकान्तग्रह इत्यत आह । एकान्तेन सर्वथा उत्प्राबल्येन छेदो विनाशः एकान्तोच्छेदः । निरन्वयो नाश इत्यर्थः । अस्मिंश्च किं सुखदुःखयोर्विकल्पनं सुखदुःखविकल्पनमयुक्तमघटमानकम् । अयमत्र भावार्थः । एकान्तोच्छेदेऽपि सुखाद्यनुभवितुस्तत्क्षण एव सर्वथोच्छेदादहेतुकत्वात्तदुत्तरक्षणस्योत्पत्तिरपि न युज्यते । कुतः पुनस्तद्विकल्पनमिति गाथार्थः । उक्तोऽपायः । सांप्रतमुपाय उच्यते तत्रोप सामीप्येन विवक्षितवस्तुनोऽविकललाभहेतुत्वाद्वस्तुनो लाभ एवोपायः । अभिलषितवस्त्ववाप्तये व्यापारविशेष इत्यर्थः । असावपि चतुर्विध एव । तथा चाह ॥ एमेव चउविगप्पो, होइ उवाओ वि तह दवंमि ॥ धाउवाओ पढमो, नंगलकुलिएहिं खेत्तं तु ॥ ६१ ॥ व्याख्या ॥ एवमेव यथा अपायः । किं । चतुर्विकल्पश्चतुर्भेदः भवत्युपायोऽपि तद्यथा द्रव्योपायः क्षेत्रोपायः कालोपायः भावोपायश्च । तत्र द्रव्य इति द्वारपरामर्शः । द्रव्योपाये विचार्ये धातुवादः सुवर्णपातनोत्कर्षलक्षणो द्रव्योपायः प्रथम इति लौकिके । लोकोत्तरे त्वध्वादौ पटलादिप्रयोगतः प्रासुकोदककरणम् । क्षेत्रोपायस्तु लाङ्गलादिना क्षेत्रोपक्रमणे भवति । अत एवाह । लाङ्गलकुलिकाभ्यां क्षेत्रं चोपक्रम्यत इति गम्यते । ततश्च लाङ्गलकुलिके तदुपायो लौकिकः । लोकोत्तरस्तु विधिना प्रातरशनाद्यर्थमटनादिना क्षेत्रभावनम् । अन्ये तु योनिप्राभृतप्रयोगतः काञ्चनपातनोत्कर्षलक्षणमेव संघप्रयोजनादौ द्रव्योपायं व्याचक्षते । विद्यादिभिश्च दुस्तराध्वतरणलक्षणं क्षेत्रोपायमित्यत्र च प्रथमग्रहणपदार्थोऽतिरिच्यमान इवाभाति । पाठान्तरं वा धाउवाओ भणिओ त्ति । अत्र च कथंचिदविरोध एवेति गाथार्थः ॥ कालो अ नालियाईहिं, होइ भावंमि पंडिओ अभओ ॥ चोरस्स कए नट्टिं, वट्टकुमारिं परिकहेइ ॥ ६२ ॥ व्याख्या ॥ कालश्च नालिकादिभिर्ज्ञायत इति शेषः । नालिका घटिका आदिशब्दाच्छङ्कादिपरिग्रहः । ततश्च नालिकादयः कालोपायो लौकिकः । लोकोत्तरस्तु सूत्रपरावर्तनादिभिस्तथा भवति । भावे चेति द्वारपरामर्शत्वाद्भावोपाये विचार्ये निदर्शनं क इत्याह । पण्डितो विद्वानभयोऽभयकुमारस्तथाचाह । चोरनिमित्तं नर्तकीं वट्टकुमारीं । किम् । त्रिकालगोचरसूत्रप्रदर्शनार्थमाह परिकथयति । ततश्च यथा तेनोपायतश्चौरभावो विज्ञातः । एवं शिक्षकादीनां तेन तेन विधिनोपायत एव भावो ज्ञातव्य इति गाथार्थः । नवरं भावोवाए उदाहरणं । रायगिहं णाम णयरं तह सेणिओ राया सो भणाए भणिओ जहा मम एगखंभं पासायं करेहि । तेण वट्टइणो आणत्ता गया कट्ठछिंदगा तेहिं

अडवीए सलक्खणो सरलो महइ महालउ दुमो दिट्ठो। धूवो दिन्नो जेण स परिग्गहिउ रुक्खो सो दरिसावेउ अप्पाणं तो णं ण छिंदामो त्ति अह ण देइ दरिसावं तो छिंदामो त्ति। ताहे रुक्खवासिणा वाणमंतरेण अभयस्स दरिसावो दिन्नो। अहं रन्नो एगखंभं पासायं करेमि। सव्वोउयं च आरामं करेमि सव्ववणजाइउवेयं मा छिंदह त्ति। एवं तेण कउ पासाउ। अन्नया एगाए मायंगीए अकाले अंबयाण दोहलो। सा भत्तारं भणइ मम अंबयाणि आणेहि। तदा अकालो अंबयाणं तेण उणामणीए विज्जाए सालं उणामियं अंबयाणि गहिआणि। पुणो अ उन्नमणीए उन्नामियं। पभाए रन्ना दिट्ठं। पयं ण दीसइ। को एस मणुसो अतिगउ जस्स एसा एरसी सत्ति त्ति। सो मम अंतेउरं पि धरिसेहि त्ति काउं अभयं सद्दावेऊण भणइ। सत्तरत्तस्स अब्भंतरे जइ चोरं णाणेसि तो णत्थि ते जीविअं। ताहे अभउ गवेसिउं आढत्तो। ण वरं एगंमि पएसे गोज्जो रमिउकामो मिलिउ लोगो। तत्थ गंतुं अभउ भणति। जाव गोज्जो मंडेइ अप्पाणं ताव ममेगं अक्खाणगं सुणेह। जहा एगंमि णयरे एगो दरिद्दसिट्ठी परिवसति। तस्स धूया वड्डकुमारी अईव रूविणी य वरणिमित्तं कामदेवं अच्चेई। सा य एगंमि आरामे चोरिय पुप्फाणि उच्चंती आरामिएण दिट्ठा कयत्थिउमाढत्ता। तीए सो भणिउ। मा मइ कुमारिं विणासेहिं। तवावि भयणी भावणिज्जीउ अत्थि। तेण भणिआ एक्काए ववत्थाए मुयामि जइ ण वरं जम्मि दिवसे परिणिज्जसि तद्दिवसं चेव भत्तारेण अणुग्घाडिया समाणी मम सयासं एहिसि तो मुयामि। तीए भणिउ। एवं हवउ त्ति। तेण विसज्जिआ। अन्नया परिणीआ जाहे अपवरकं पवेसिआ ताहे भत्तारस्स सब्भावं कहेई। विसज्जिआ वच्चई। पट्ठिया आरामं। अंतरा अ चोरेहिं गहिया। तेसिंपि सब्भावो कहिउ मुक्का। गच्छंतीए अंतरा रक्खसो दिट्ठो जो छण्हं मासाणं आहारेइ तेण गहिया कहिए मुक्का गया आरामियसगासं तेण दिट्ठा सो संभंतो भणइ। कहमागयासि। ताए भणिअं मया कउ सो पुव्विं समउ। सो भणइ। कहं भत्तारेण मुक्का ताहे तस्स तं सव्वं कहिअं अहो सच्चपइन्ना एसा महिल त्ति। एत्तिएहिं मुक्का किहाहं दुहामि त्ति। तेण विमुक्का पडियंती अ गया सव्वेसिं तेसिं मज्झेणं। आगता तेहिं सव्वेहिं मुक्का। भत्तारसगासं अणहसमग्गा गया। ताहे अभउ तं जणं पुच्छई। अक्खह एत्थ केण दुक्करं कयं। ताहे इस्सालुया भणंति भत्तारेणं। छुहालुया भणंति रक्खसेणं। पारदारिया भणंति मालागारेणं। हरिएसेण भणिअं चोरेहिं। पच्छा सो गहिउ। जहा एस चोरो त्ति। एतावत्प्रकृतोपयोगि। जहा अभएण तस्स चोरस्स उवाएण भावो णाउ एवमिह वि सेहाणमुवट्ठायं तयाणं उवाएण गीअत्थेण विपरिणामादिणा भावो जाणिअव्वो त्ति। किं एए पव्वावणिज्जा न वत्ति।

पच्चाविएसु वि तेसु मुंमावणाइसु एसेव विन्नासा य। तदुक्तम्। पच्चाविउं सि एत्तिअ मुंमावेउं न कप्पइ इत्यादि। कहाणयसंहारो पुण चोरो सेणिअस्य उवणीउं। पुच्छिए-ण सप्नावो कहिउं। ताहे रन्ना नणियं। जइ नवरं एयाउ विद्याउ देहि तो न मारेमि। देमि त्ति अप्पुवगए आसणे ठिउं पढइ। न ठाई। राया नणई किं न ठाई। ताहे मायंगो नणई जहा अविणएणं पढसि। अहं नूमीए तुमं आसणे णीयतरे उववित्थो। ठिया तो सिद्धाउ य विज्ञाउ त्ति। कृतं प्रसङ्गेन। एवं तावल्लौकिकमर्थाद्दृष्टं चरणकरणानुयोगं चाधिकृत्योक्ता द्रव्योपायादयः। सांप्रतं द्रव्यानुयोगमधिकृत्य प्रदर्श्यन्त इति। तत्राप्युपायदर्शनतो नित्यानित्यैकान्तवादयोः सुखादिव्यवहाराभावप्रसङ्गेन तथा प्रत्यक्षगोचरातिक्रान्तेश्च वस्तुत आत्माभाव एवेति मा भूच्छिष्यकाणां मतिविभ्रमोऽत उपायत एवात्मास्तित्वमभिधातुकाम आह॥ एवं तु इहं आया, पच्चक्खं अणुवलप्नमाणो वि। सुहडुक्खमाइएहिं, गिप्पइ हेऊहिं अत्थि त्ति॥६३॥ व्याख्या॥ एवमेव यथा धातुवादादिभिर्द्रव्यादि। इहास्मिँल्लोके आत्मा जीवः। प्रत्यक्षमिति तृतीयार्थे द्वितीया। प्रत्यक्षेण अनुपलभ्यमानोऽपि अदृश्यमानोऽपि सुखदुःखादिभिरादिशब्दात्संसारपरिग्रहो गृह्यते। हेतुभिर्युक्तिभिः। अस्ति विद्यत इत्येवं गृह्यते। तथाहि सुखदुःखानां धर्मत्वाद्धर्मस्य चावश्यमनुरूपेण धर्मिणा भवितव्यं नच भूतसमुदायमात्र एव देहोऽस्यानुरूपो धर्मी तस्याचेतनत्वात्सुखादीनां च चेतनत्वादित्यत्र बहु वक्तव्यमिति गाथार्थः॥ जह वस्साउ हत्थिं, गामा नगरं तु पाउसा सरयं॥ उदइयाउ उवसमं, संकंती देवदत्तस्स॥६४॥ व्याख्या॥ यथा चेति प्रकारान्तरदर्शने। अश्वाद्घोटकात् हस्तिनं गजं ग्रामान्नगरं तु प्रावृषः शरदं प्रावट्कालाच्छरत्कालमित्यर्थः। औदयिकाद् भावादुपशममित्यौपशमिकं संक्रान्तिः। संक्रमणं संक्रान्तिः। कस्य। देवदत्तस्य प्रत्यक्षेणेति शेषः॥ एवं सउ जीवस्स वि, दवाईसंकमं पडुच्चा उ॥ अत्थित्तं साहिज्जइ, पच्चक्खेणं परोक्खे वि॥६५॥ व्याख्या॥ एवं यथा देवदत्तस्य तथा किं सतो विद्यमानस्य जीवस्यापि द्रव्यादिषु संक्रमः। आदिशब्दात्क्षेत्रकालभावपरिग्रहः। तं प्रतीत्य आश्रित्य अस्तित्वं विद्यमानत्वं साध्यते अवस्थाप्यते। आह। सतोऽस्तित्वसाधनमयुक्तम्। न। अव्युत्पन्नविप्रतिपन्नविषयत्वात् साधनस्य। प्रत्यक्षेणाश्वादिसंक्रमेण सर्वथा साक्षात् परिच्छित्तिमङ्गीकृत्य परोक्षमप्यप्रत्यक्षमपि अवग्रहादिस्वसंवेदनतो लेशतस्तु प्रत्यक्षमेवैतत्। एतदुक्तं भवति यथा अश्वादिसंक्रान्तिर्न देवदत्ताख्यं धर्मिणमतिरिच्य वर्तते एवमियमप्यौदारिकाद्वैक्रिये तिर्यग्लोकादूर्ध्वलोके परिमितवर्षायुष्कपर्यायादपरिमितवर्षायुष्कपर्याये चारित्रभावादविरतभावे च संक्रान्तिर्न जीवाख्यं धर्मिणमन्तरेणोपपद्यत इति वृद्धा व्याचक्षते। अन्ये तु द्वितीयगाथापश्चार्द्धं पाठान्तरतोऽन्यथा व्याचक्षते। तत्रायमभि-

संन्बधः। एवं तु इहं आयेत्यादिगाथयोपायत एवात्मास्तित्वमनिधायाधुनोपायत एव सुखडुःखादिन्नावसंगतिनिमित्तं नित्यानित्यैकान्तपक्षव्यवच्छेदेनात्मानं परिणामिनमनिधित्सुराह । जह वस्साउं गाथा। व्याख्या पूर्ववत्॥ एवं सउ जीवस्स वि, दवाईसंकमं पडुच्चा उ॥ परिणामो साहिज्जइ, पच्चखेणं परोख्खे वि ॥ पूर्वार्द्धं पूर्ववत् पश्चार्धनावना पुनरियम्। नह्येकान्तनित्यानित्यपक्षयोर्दृष्टापि इव्यादिसंक्रान्तिर्देवदत्तस्य युज्यते। इत्यतस्तद्भावान्यथानुपपत्त्यैव परिणामसिद्धिरिति। उक्तं च ॥ नार्थान्तरगमो यस्मात्सर्वथैव नचागमः ॥ परिणामः प्रमासिद्ध इष्टश्च खलु पण्डितैः ॥ घटमौलिसुवर्णार्थी नाशोत्पादस्थितिष्वयम् ॥ शोकप्रमोदमाध्यस्थ्यं जनो याति सहेतुकम् ॥ पयोव्रतो न दध्यत्ति न पयोऽत्ति दधिव्रतः॥ अगोरसव्रतो नोन्ने तस्माद्वस्तु त्रयात्मकम्॥ इति गाथाद्वयार्थः। उक्तमुपायद्वारमधुना स्थापनाद्वारमनिधित्सुराह॥ ठवणाकम्मं एक्कं, दिठंतो तब पोंमरीअं तु॥ अहवा विसन्नठक्कण, हिंगुसिवकयं उदाहरणं॥६६॥ व्याख्या॥ स्थाप्यते इति स्थापना तया तस्यास्तस्यां वा कर्म सम्यगन्नीष्टार्थप्ररूपणलक्षणा क्रिया। स्थापनाकर्म। एकमिति तज्जात्यपेक्षया दृष्टान्तो निदर्शनं तत्र स्थापनाकर्मणि पौण्डरीकं तु। तुशब्दात्तथानूतमन्यच्च। तथाच पौण्डरीकाध्ययने पौण्डरीकं प्ररूप्य प्रक्रिययैवान्यमतनिरासेन स्वमतमवस्थापितमिति । अथवेत्यादि पश्चार्धं सुगमम्। लौकिकं चेदमिति गाथाक्षरार्थः। नावार्थस्तु कथानकादवसेयः। तच्चेदम् । जहा एगंमि णगरे एगो मालायारो सणाइउं करंडे पुप्फे घेत्तूण वीहीए एइ । सो अईव अच्चइउं ताहे तेण सिग्घं वोसिरिऊणं सा पुप्फपिडिगा तस्सेव उवरि पल्हड्डिया । ताहे लोउं पुछइ किमेयं। जेणिछ पुप्फाणि छड्डेसि त्ति । ताहे सो जणइ। अहं अलोविउं एछ हिंगुसिवो नामं। एतं तं वाणमंतरं हिंगुसिवं नाम उप्पन्नं। लोएण परिग्गहियं। पूया से जाया। खाइगयं अज्ज वि तं पाडलिपुत्ते हिंगुसिवं नाम वाणमंतरं। एवं जइ किं वि उड्डाहं पावयणीयं कयं होज्जा केण वि पमाएण ताहे तहा पञ्जा एयव्वं जहा पच्चुसं पवयणुब्भावणा हवइ। संजाए उड्डाहे जह गिरिसिद्धेहिं कुसलबुद्धीहिं लोयस्स धम्मसद्धा पवयणवसेण सुठु कया ॥ एवं तावच्चरणकरणानुयोगं लोकं चाधिकृत्य स्थापनाकर्म प्रतिपादितमधुना इव्यानुयोगमधिकृत्योपदर्शयन्नाह ॥ सवन्निचारं हेउं, सहसा वोत्तुं तमेव अन्नेहिं ॥ उववूहइ सप्पसरं, सामवं चप्पणो नाउं ॥६७॥ द्वारं॥ व्याख्या॥ सह व्यनिचारेण वर्तत इति सव्यनिचारस्तं हेतुं साध्यधर्मान्वयादिलक्षणं सहसा तत्क्षणमेव वोत्तुमनिधाय तमेव हेतुमन्यैर्हेतुनिरेव उपबृंहते समर्थयति। सप्रसरमनेकधा स्फारयन् सामर्थ्यं प्रज्ञाबलम्। चशब्दो निन्नक्रमः। आत्मनश्च स्वस्य च ज्ञात्वा विज्ञाय चशब्दात्परस्य चेति गाथार्थः। नावार्थस्त्वयम्। इव्यास्तिकाद्यनेकनयसंकुलप्रवचन-

ज्ञेन साधुना तत्स्थापनाया नयान्तरमतापेक्षया सव्यभिचारं हेतुमभिधाय प्रतिपन्नन-यमतानुसारतः तथा समर्थनीयः यथा सम्यगनेकान्तवादप्रतिपत्तिर्भवतीति । आह । उ-दाहरणभेदस्थापनाधिकारचिन्तायां सव्यभिचारहेत्वभिधानं किमर्थमिति। उच्यते । त-दाश्रयेण भूयसामुदाहरणानां प्रवृत्तेस्तदन्वितं चोदाहरणमपि प्राय इति ज्ञापनार्थमलं प्रसङ्गेन । अभिहितं स्थापनाकर्मद्वारमधुना प्रत्युत्पन्नविनाशद्वारमभिधातुकाम आह॥ होंति पडुप्पन्नविणा–सणंमि गंधव्विया उदाहरणं॥सीसो वि कत्थइ जइ, अझोवज्झि-ज्ज तो गुरुणा ॥ ६७ ॥ व्याख्या ॥ भवन्ति प्रत्युत्पन्नविनाशे विचार्ये गांधर्विका उदाह-रणं लौकिकमिति । तत्र प्रत्युत्पन्नस्य वस्तुनो विनाशनं प्रत्युत्पन्नविनाशनं तस्मिन्नि-ति समासः।गान्धर्विका उदाहरणमिति यदुक्तं तदिदम् । जहा एगंमि नयरे एगो वा-णियउ तस्स बहुयाउ भइणीउ भाइणिज्जा भाउज्जायाउ य । तस्स घरसमीवे राउलया गंधव्विया संगीयं करेंति दिवसस्स तिन्नि वारे । ताउ वणियमहिलाउ तेण संगीयस-द्देण तेसु गंधव्विएसु अझोववन्नाउ किंवि कम्मादाणं न करेंति । पच्छा तेण वाणियएण चिंतियं। जहा विणट्ठा एयाउ त्ति को उवाउ होज्जा जहा न विणस्संति त्ति काउं मित्तस्स कहियं। तेण भन्नइ। अप्पणो घरसमीवे वाणमंतरं करावेहि । तेण कयं। ताहे पाडहि-याणं रूवए दाउं वायावेइ । जाहे गंधव्विया संगीययं आढवेंति । ताहे ते पाडहिया पडहे दिंति । वंसादिणो य फुसंति । गायंति य। ताहे तेसिं गंधव्वियाणं विग्घो जाउ। पडहसद्देण य ण सुव्वइ गीयसद्दो।तउ ते राउले उवट्ठिया। वाणिउ सद्दाविउ। किं विग्घं करेसि त्ति। भणइ मम घरदेवो अहं तस्स तिन्नि वेला पडहे दवावेमि। ताहे ते भणिया। जहा अन्नत्थ गायह किं देवस्स दिवेदिवे अंतराइयं कज्जइ । एवं आयरिएण वि सी-सेसु अगारीसु अझोववज्जमाणेसु तारिसो उवाउ कायव्वो । जहा तेसिं दोसस्स तस्स णिवारणा हवइ । मा ते चिंतादिएहिं णयरपडणादिए अवाए पावेहंति । उक्तं च। चिंतेइ दट्ठुमिच्छइ, दीहं णीससइ तह जरो दाहो ॥ भत्तारोयगमुच्छा, उम्मत्तो ण या-णइ मरणं ॥ पढमे सोयइ वेगे, दट्ठुं तं गच्छई विइयवेगे ॥ णीससइ तइयवेगे, आरुहइ जरो चउत्थंमि । डज्झइ पंचमवेगे, छट्ठे भत्तं न रोयए वेगे ॥ सत्तमियंमि य मुच्छा, अट्ठमए होइ उम्मत्तो॥णवमे ण याणइ किं वि, दसमे पाणेहिं मुच्चइ मणूसो॥ एएसिमवायाणं सीसे रक्खंति आयरिया ॥ परलोइया अवाया, भग्गपइण्णा पडंति नर-एसु॥ ण लहंति पुणो बोहिं, हिंडंति य भवसमुद्दंमि ॥ अमुमेवार्थं चेतस्यारोप्याह । शि-ष्योऽपि विनेयोऽपि कचिद्विलयादौ।यदीत्यभ्युपगमदर्शने। अभ्युपपद्येत अभिष्वङ्गं कु-र्यादित्यर्थः।तत्र गुरुणा आचार्येण। किम्। गाथा॥ वारेयव्वु उवाएण, जइ वा वाऊलिउ व-देज्जाहि।सव्वे वि नत्थि भावा,किं पुण जीवो स वोत्तव्वो ॥६९॥ व्याख्या ॥ वारयितव्यो

निषेद्धव्यः । किं यथा कथं चित् । नेत्याह । उपायेन प्रवचनप्रतिपादितेन यथासौ सम्यग्वर्तेत इति जावार्थः । एवं तावल्लौकिकं चरणकरणानुयोगं चाधिकृत्य व्याख्यातं प्रत्युत्पन्नविनाशद्वारमधुना द्रव्यानुयोगमधिकृत्याह । यदि वा वातूलिको नास्तिको वदेत् । किम् । सर्वेऽपि घटपटादयः । णत्थित्ति प्राकृतशैल्या । न सन्ति । जावाः पदार्थाः किं पुनर्जीवः सुतरां नास्तीत्यजिप्रायः । स वक्तव्यः सोऽजिधातव्यः । किमित्याह ॥ जं जणसि नत्थि जावा, वयणेयं अत्थि नत्थि जइ अत्थि ॥ एवं पइन्नाहानी, असउ णु निसेहए को णु ॥ ७० ॥ यद्भणसि यद्ब्रवीषि न सन्ति जावा न विद्यन्ते पदार्था इति । वचनमिदं जावप्रतिषेधकमस्ति नास्तीति विकल्पौ । किं चातो यद्यस्ति एवं प्रतिज्ञाहानिः। प्रतिषेधवचनस्यापि जावत्वात्तस्य च सत्त्वादिति जावार्थः । द्वितीयं विकल्पमधिकृत्याह असउ णु त्ति । अथासन्निषेधते । को नु निषेधकः । वचनस्यैवासत्त्वादित्ययमजिप्राय इति गाथात्रयार्थः । यदुक्तं किं पुनर्जीव इत्यत्रापि प्रत्युत्पन्नविनाशमधिकृत्याह ॥ णो य विवरकापुव्वो, सद्दो जीवुप्नवो मुणेयव्वो ॥ नय सा वि य जीवस्स उ, सिद्धो पडिसेहउ जीवो ॥ ७१ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ चशब्दस्यैवकारार्थत्वेनावधारणार्थत्वान्न च नैव विवक्षापूर्वो विवक्षाकारणः इबाहेतुरित्यर्थः । शब्दो ध्वनिः अजीवोन्नवोऽजीवप्रनव इत्यर्थः । विवक्षापूर्वकश्च जीवनिषेधकः शब्द इति मा नूद्विवक्षाया एव जीवधर्मत्वासिद्धिरित्यत आह । न च नैव सापि विवक्षा यद्यस्मात्कारणादजीवस्य तु अजीवस्यैव घटादिष्वदर्शनात् । किंतु मनस्त्वपरिणतान्वितत्तत्द्रव्यसाचिव्यतो जीवस्यैव । यतश्चैवमतः सिद्धः प्रतिष्ठितः प्रतिषेधध्वनिर्नास्ति जीव इति प्रतिषेधशब्दादेवेत्यर्थः । ततस्तस्माज्जीव आत्मेत्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरजयादिति गाथार्थः । व्याख्यातं प्रत्युत्पन्नविनाशद्वारं तदन्वाख्यानाच्चोदाहरणमिति मूलद्वारमधुना तद्देशद्वारावयवार्थमजिधित्सुराह ॥ आहरणं तद्देसे, चउहा अणुसठि तह उवालंजो ॥ पुछा निस्सावयणं, होइ सुजद्दाणुसठीए ॥ ७२ ॥ व्याख्या ॥ उदाहरणमिति पूर्ववदुपलक्षणं चेदमत्र । तथा चाह तस्य देशस्तद्देश उदाहरणदेश इत्यर्थः । अयं चतुर्धा चतुःप्रकारः । तदेव चतुःप्रकारत्वमुपदर्शयति । अनुशासनमनुशास्तिः सद्गुणोत्कीर्तनेनोपबृंहणमित्यर्थः । तथोपालम्जनमुपालम्जः । जङ्ग्यैव विचित्रं जणनमित्यर्थः । पृछा प्रश्नः किं कथं केनेत्यादिः । निश्रावचनमेकं कंचन निश्राजूतं कृत्वा या विचित्रोक्तिरसौ निश्रावचनमिति । तत्र जवति सुजद्रा नाम श्राविकोदाहरणम् । क । अनुशास्ताविति गाथाक्षरार्थः । तत्र अणुसठीए सुजद्दा उदाहरणं । चंपाए णयरीए जिणदत्तस्स सुसावगस्स सुजद्दा नाम धूया । सा अईवरूववई । सा य तवन्नियउवासएण दिठा । सो ताए अप्नोववन्नो तं मग्गई । सावगो जणइ । नाहं मिछादिठिस्स धूयं देमि । पछा सो साहूण समीवं गउ । धम्मो अणेण पुछिउ । कहिउ

साहूहिं। ताहे कवडसावयधम्मं पगहिउं। तब य से सम्भावेणं चेव उवगउं धम्मो ताहे तेण साहूणं सम्भावो कहिउं। जहा मए कवडेणं दारियाए कए णं णायं। जहा कवडेणं कयहि त्ति। अखमियाणिं देह मे अणुव्वयाइं। लोगे स पयासो सावउं जाउं। तउं काले गए वरया मालया पठवेइ। ताहे तेण जिणदत्तेण सावउं त्ति काऊण सुभद्दा दिस्सा। पाणिग्गहणं वत्तं। अन्नया सो भणइ दारियं घरं णेमि । ताहे सो तं सावउं भणइ । तं सव्वं उवासयकुलं। एसा तं णाणुवत्तिहि त्ति । पभा भोसयं वा लभेद्य त्ति णिव्वंधे विसज्जिया णेऊण जुयगं घरं कयं । सासूणणंदाउं पउठाउं । भिक्खूण भत्तिं ण करेइ त्ति अन्नया ताहिं सुभद्दाए भत्तारस्स अक्खायं। एसा य सेअवडेहिं समं संसत्ता। सावउं ण सद्दहेई। अन्नया खमगस्स भिक्खागयस्स अच्छिंमि कणुउं पविठो। सुभद्दाए जिब्भाए सो कणुउं फेडिउं। सुभद्दाए वीणपिठेण तिलउं कउं। सो य खमगस्स निलाडे लग्गो। उवासियाहिं सावयस्स दरिसिउं। सावएण पत्तीयं। ण तहा अणुयत्तइ। सुभद्दा चिंतेइ। किं अछेरयं। जं अहं गिहत्थी भोयणं लभामि। जं पवयणस्स उड्डाहो एयं मे दुक्खइ त्ति सा रत्तिं काउस्सग्गेण ठिया। देवो आगउं। संदिसाहि किं करेमि। सा भणइ। एअं मे अयसं पमज्जाहि त्ति। देवो भणइ। एवं हवउ। अहमेयस्स णगरस्स चत्तारि दाराइं ठवेहामि । घोसणयं च घोसेहामि त्ति । जहा जा पइव्वया होइ सा एयाणि दाराणि उग्घाडेहि ति । तब तुमं चेव एगा उग्घाडेसि ताणि य कवाडाणि। सयणस्स पच्चयनिमित्तं चालणीए उदगं छोढूण दरिसिज्जासि । तउं चालणीफुसिणमवि ण गलिहि ति । एवं आसासेऊण णिग्गउं देवो। णयरदाराणि अणेण ठवियाणि। णायरजणो य अद्दणो । इउं य आगासे वाया होई "णागरजणा मा णिरत्थयं किलिस्सह । जा सीलवई चालणीए बूढं उदगं ण गलति । सा तेण उदगेण दारं अच्छोडेइ तउं दारं उग्घाडिघिस्सति। तब वहुयाउं सेठिसत्थवाहादीणं धूयसुण्हाउं ण सक्कंति पलयं पि लहियं। ताहे सुभद्दा सयणं आपुच्छइ । अविसज्जंताण य चालणीए उदयं ठोढूण तेसिं पाडिहेरं दरिसेइ। तउं विसज्जिया । उवासियाउं एवं चिंतिउसाढत्ताउं । जहा एसा समणपडिलेहिया उग्घाडेहि ति । ताए चालणीए उदयं बूढं ण गलइ त्ति पिछित्ता विसन्नाउं। तउं महाजणेण सक्कारिज्जंती तं दारसमीवं गया। अरहंताणं नमो काऊण उदएण अच्छोडिया कवाडा। महया सद्देणं कोंकारं च करेमाणा तिन्नि वि गोपुरदारा उग्घाडिया । उत्तरदारं चालणिपाणिएणं अच्छोडेऊण भणइ जा मया सरिसी सीलवई होहि ति। सा एयं दारं उग्घाडेहि त्ति। तं अज्जवि ढक्कियं चेव अच्छइ। पच्छा णायरजणेण साहुकारो कउं अहो महासइ त्ति । अहो जयइ धम्मो त्ति। एवं लोइयं चरणकरणाणुउगं पुण पडुच्च वेयावच्चादिसु अणुसासियव्वा उज्जुत्ता अणुज्जुत्ता य संठवेयव्वा।

जहा सीलवंताणं इह लोए एरिसं फलमिति। अमुमेवार्थमुपदर्शयन्नाह॥ साहुक्कारपुरोगं,जह सा अणुसासिया पुरजणेणं॥ वेयावच्चाईसु वि, एव जयंतेणुवोहेद्या॥७३॥व्याख्या॥ साधुकारपुरःसरं यथा सा सुनद्रा अनुशासिता सफुणोत्कीर्तनेनोपबृंहिता। केन। पुरजनेन नागरिकलोकेन वैयावृत्त्यादिष्वप्यादिशब्दात्स्वाध्यायादिपरिग्रहः। एवं यथा सा सुनद्रा यतमानानुद्यमवतः। किम् । उपबृंहयेत्सफुणोत्कीर्तनेन तत्परिणामवृद्धिं कुर्यात्। यथा "॥ नरहेण वि पुव्वनवे, वेयावच्चं कयं सुविहियाणं॥ सो तस्स फलविवागेण, आसी नरहाहिवो राया॥ नुंजित्तु नरहवासं, सामस्रमणुत्तरं अणुचरित्ता॥ अठविहकम्ममुक्को, नरहनरिंदो गउ सिद्धिं॥ इति गाथार्थः। उदाहरणदेशता पुनरस्योदाहृतैकदेशस्यैवोपयोगित्वात्तेनैव चोपसंहारात्तथाचाप्रमादवद्भिः साधूनां कण्डकापनयनादि कर्तव्यमिति विहायानुशास्त्योपसंहारमाह। वैयावृत्त्यादिष्वपि देशेनैवोपसंहारः। गुणान्तररहितस्य नरतादेर्निश्चयेन तदकरणादिति नावनीयमित्येवं तावल्लौकिकं चरणकरणानुयोगं चाधिकृत्योक्तं तद्देशद्वारे अनुशास्तिद्वारमधुना द्रव्यानुयोगमधिकृत्य दर्शयति॥ जेसिं पि अत्थि जीवो, वत्तव्वा ते वि अम्ह वि स अत्थि॥ किंतु अकत्ता न नवइ, वेययइ जेण सुहडुक्खं॥ ७४॥ व्याख्या॥ येषामपि द्रव्यास्तिकादिनयमतावलम्बिनां। तन्त्रान्तरीयाणां। किम्। अस्ति विद्यते। आत्मा जीवः। वक्तव्यास्तेऽपि तन्त्रान्तरीयाः। साध्वेतदस्माकमप्यस्ति स तदनावे सर्वक्रियावैफल्यात्। किंतु अकर्ता न नवति। सुकृतडुष्कृतानां कर्मणामकर्ता न नवत्यनिष्पादको न नवति किंतु कर्तैव। अत्रैवोपपत्तिमाह। वेदयते अनुनवति येन कारणेन। किम्। सुखडुःखं सुकृतडुष्कृतकर्मफलमिति नावः। नचाकर्तुरात्मनस्तदनुनवो युज्यते अतिप्रसङ्गान्मुक्तानामपि सांसारिकसुखडुःखवेदनापत्तेरकर्तृत्वाविशेषात्। प्रकृत्यादिवियोगस्याप्यनाधेयातिशयमेकान्तेनाकर्त्तारमात्मानं प्रत्यकिंचित्करत्वादलं विस्तरेणेति गाथार्थः। उदाहरणदेशता त्वत्राप्युदाहृतस्यैकदेशेनैवोपसंहारात्तत्रैव चासंप्रतिपत्तौ समर्थनाय निदर्शनानिधानादिति गतमनुशास्तितद्देशद्वारमधुनोपालम्नद्वारविवक्षयाह॥ उवलम्नम्मि मिगावइ, नाहियवाई वि एव वत्तव्वे॥ नत्थित्ति कुविन्नाणं,आयानावे सइ अजुत्तं॥७५॥व्याख्या॥ उपालंने प्रतिपाद्ये मृगापतिदेव्युदाहरणम्। एयं च जहा आवस्सए दव्वपरंपराए नणियं तहेव दठव्वं जाव पवइया अज्ञचंदणाए सिस्सिणी दिसा। अन्नया नगवं विहरमाणो कोसंबीए समोसरिउ। चंदादिच्चा सविमाणेहिं वंदिउं आगया। चउपोरसीयं समोसरणं काउं अत्थमणकाले पडिगया। तउ मिगावई संनंता। अयि वियालीकयं ति नणिऊणं साहुणीसहिया जाव अज्ञचंदणासगासं गया ताव य अंधयारयं जायं। अज्ञचंदणापमुहाहिं साहुणीहिं ताव पडिक्कंतं। ताहे

सा मिगावई अज्जा अज्जचंदणाए उवालब्भइ। जहा एवं णाम तुमं उत्तमकुलप्पसूया होऊण एवं करेसि। अहो न लट्ठयं। ताहे पणमिऊण पाएसु पडिया परमेण विण-एण खामेइ। खमह मे एगमवराहं णाहं पुणो एवं करेहामि त्ति। अज्ज चंदणा य किल तंमि समए संथारोवगया पसुत्ता। इयरीए वि परमसंवेगयाए केवलनाणं समुप्पन्नं। परमं च अंधयारं वट्टइ। सप्पो य तेणंतरेण आगच्छइ। पवत्तिणीए य हत्थो लंबमाणो तीए उप्पाडिओ। पडिबुद्धा य अज्ज चंदणा। पुच्छिया किमेयं। सा भणइ दीहजाइओ। कहं तुमं जाणसि। किं कोइ अतिसओ। आमंति। पडिवाइ अप्पडिवाइ त्ति पुच्छिया। सा भणइ अ-प्पडिवाइ त्ति। तओ खामिया। लोगलोगुत्तरसाहरणमेयं। एवं पमायंतो सीसो वलंभेयव्वो त्ति। उदाहरणदेशता पूर्ववद्योजनीयेत्येवं तावच्चरणकरणानुयोगमधिकृत्य व्याख्यातमुपाल-म्भद्वारमधुना द्रव्यानुयोगमधिकृत्य व्याख्यायते। नास्तिकवाद्यपि चार्वाकोऽपि जीवना-स्तित्वप्रतिपादक इत्यर्थः। एवं वक्तव्योऽभिधातव्यः। नास्ति न विद्यते। कः। प्रकरणाज्जीव इति। एवंभूतं कुविज्ञानं जीवसत्ताप्रतिषेधावभासीत्यर्थः। आत्माभावे सति न युक्त-मात्मधर्मत्वाज्ज्ञानस्येति भावना। भूतधर्मता पुनरस्य धर्म्यननुरूपत्वादेव न युक्ता। तत्समुदायकार्यतापि प्रत्येकं भावाभावविकल्पद्वारेण तिरस्कर्तव्येति गाथार्थः। अमु-मेवार्थं समर्थयन्नाह॥ अत्थि त्ति जावियक्का, अहवा नत्थि त्ति जं कुविन्नाणं॥ अच्चंताभावे पो-ग्गलस्स एयं चिअ न जुत्तं॥७६॥ दारं॥ व्याख्या॥ अस्ति जीव इति एवंभूता या वितर्काऽथवा नास्ति न विद्यत इत्येवंभूतं यत्कुविज्ञानं लोकोत्तरापकारि अत्यन्ताभावे पुद्गलस्य जीवस्य इदमेव न युक्तमिदमेवान्याय्यं। भावना पूर्ववदिति गाथार्थः। उदा-हरणदेशता नास्तिकस्य परलोकादिप्रतिषेधवादिनो जीवसाधनाद्भावनीयेति गतमु-पालम्भद्वारमधुना शेषद्वारद्वयं व्याचिख्यासुराह॥ पुच्छाए कोणिओ खलु, निस्सावयणं-मि गोयमस्सामी॥ नाहियवाई पुच्छे, जीवत्थित्तं अणिच्छंते॥७७॥ व्याख्या॥ पृच्छायां प्र-श्न इत्यर्थः। कोणिकः श्रेणिकपुत्रः खलूदाहरणम्। जहा तेण सामी पुच्छिओ चक्कवट्टि-णो अपरिचत्तकामभोगा कालमासे कालं किच्चा कहिं उववज्जंति। सामिणा भणियं। अहे सत्तमीए चक्कवट्टिणो उववज्जंति। ताहे भणइ। अहं कत्थ उववज्जिस्सामि। सामिणा भ-णियं। तुमं छट्ठीपुढवीए। सो भणइ। अहं सत्तमीए किं न उववज्जिस्सामि। सामिणा भणियं। सत्तमीए चक्कवट्टिणो उववज्जंति। ताहे सो भणइ। अहं किं न होमि चक्कवट्टी। मम वि चउरासी दन्तिसयसहस्साणि। सामिणा भणियं। तव रयणाणि निहीओ य णत्थि। ताहे सो कित्तिमाइ रयणाइ करित्ता उवतिउमारद्धो तिमिसगुहाए पविसिउं पवत्तो। भणिओ य किरिमालएणं वोलीणा चक्कवट्टिणो वारस वि। विणसिहसि तुमं। वारिज्जंतो वि ण ठाई। पच्छा कयमालएण आहओ मओ य छट्ठिं पुढविं गओ। एयं लोइयं। एवं लोगु-

त्तरे वि बहुस्सुआ आयरिया अठाणि हेऊ य पुछियवा। पुछित्ता य सक्कणिज्जाणि समायरियवाणि। असक्कणिज्जाणि परिहरियवाणि। जणियं च। पुछह पुछावेह य, पंडियए साहवे चरणजुत्ते। मा मयलेवविलित्ता, पारत्तहियं ण याणिहिह॥ उदाहरणदेशता पुनरस्याजिहितैकदेश एव प्रष्टुर्ग्रहात्। तेनैव चोपसंहारादित्येवं तावच्चरणकरणानुयोगमधिकृत्य व्याख्यातं पृछाद्वारमधुनैतत्प्रतिबद्धां द्रव्यानुयोगवक्तव्यतामपास्य गाथोपन्यासानुलोमतो निश्रावचनमजिधातुकाम आह। निश्रावचने निरूप्ये गौतमस्वाम्युदाहरणमिति। एगब गागलिमादी जहा पवइया तावसा य एवं जहा वइरसामिउप्पत्तीए आवस्सए तहा ताव नेयं जाव गोयमसामिस्स किल अधिई जाया। तब जगवया जणइ। चिरसंसठो सि मे गोयमा। चिरपरिचिलो सि मे गोयमा। चिरजाविउ सि मे गोयमा तं मा अधिइं करेहि॥ अंते दोन्नि वि तुल्ला जविस्सामो। अन्ने य तन्निस्साए अणुसासिया डुमपत्ताए अप्रयणित्ति एवं जे असहणा विणेया ते अन्ने मद्दवसंपन्ने णिस्सं काऊण तहाणुसासियवा उवाएण जहा संमं पडिवज्जंति। उदाहरणदेशता त्वस्य देशेन प्रदर्शितलेशत एव तथानुशासनादेवं तावच्चरणकरणानुयोगमधिकृत्य व्याख्यातं पृछानिश्रावचनद्वारद्वयमधुना द्रव्यानुयोगमधिकृत्य व्याख्यायते। तत्रेदं गाथादलम्। णाहियवाइमित्यादि। नास्तिकवादिनं चार्वाकं पृछेज्जीवास्तित्वमनिछन्तं सन्तमिति गाथार्थः। किं पृछेत्॥ केणं ति नछि आया, जेण परोरको त्ति तव कुविन्नाणं॥ होइ परोरकं तम्हा, नछित्ति निसेहए को णु॥७८॥ दारं॥ व्याख्या॥ केनेति। केन हेतुना नास्त्यात्मा न विद्यते जीव इति पृछेत् स चेद्वदेद् ब्रूयाद्येन परोक्ष इति येन प्रत्यक्षेण नोपलज्यत इत्यर्थः। स च वक्तव्यः। जद्द तव कुविज्ञानं जीवास्तित्वनिषेधकध्वनिनिमित्तत्वेन तन्निषेधकं जवति परोक्षमन्यप्रमातृणामिति गम्यते। तस्माज्ञवडुपन्यस्तयुक्त्या नास्तीति कृत्वा निषेधते को नु विवक्षाजावे विशिष्टशब्दानुत्पत्तेरिति गाथार्थः। उदाहरणदेशता चास्य पूर्ववदिति गतं पृछाद्वारम्॥ अन्नावएसउ ना-हियवाई जेसिं नछि जीवो उ॥ दाणाइफलं तेसिं, न विज्जइ चउह तद्दोसं॥७ए॥ व्याख्या॥ अन्यापदेशतः अन्यापदेशेन नास्तिकवादी लोकायतो वक्तव्य इति शेषः। अहो धिक्कष्टं येषां वादिनां नास्ति जीव एव न विद्यते आत्मैव। दानादिफलं तेषां न विद्यते दानहोमयागतपःसमाध्यादिफलं स्वर्गापवर्गादि तेषां वादिनां न विद्यते नास्तीत्यर्थः। कदाचिदेतद्ब्रुत्वैवं ब्रूयुर्मा जवतु का नो हानिर्नह्यज्युपगमा एव बाधायै जवन्तीति। ततश्च सत्त्ववैचित्र्यान्यथानुपपत्तितस्ते संप्रतिपत्तिमानेतव्या इत्यलं विस्तरेण गमनिकामात्रमेतडुदाहरणदेशता चरणकरणानुयोगानुसारेण जावनीयेति गतं निश्राद्वारं

तदन्वाख्यानाच्च तद्देशद्वारमधुना तद्दोषद्वारावयवार्थप्रचिकटयिषयोपन्यासार्थं गाथावयवमाह।चउह तद्दोसं।चतुर्धा तद्दोष इत्युदाहरणदोषोऽनुस्वारस्त्वलाक्षणिकः। अथवोदाहरणेनेव सामानाधिकरण्यं ततश्च तद्दोषमिति तस्योदाहरणस्यैव दोषा यस्मिंस्तत्तद्दोषमिति गाथार्थः।उपन्यस्तं चातुर्विध्यं प्रतिपादयन्नाह ॥पढमं अहम्मजुत्तं, पडिलोमं अत्तणो उवन्नासं ॥ डुरुवणियं तु चउत्थं, अहम्मजुत्तंमि नलदामो ॥ ७० ॥ व्याख्या ॥ प्रथममाद्यमधर्मयुक्तं पापसंबद्धमित्यर्थः। तथा प्रतिलोमं प्रतिकूलं आत्मन उपन्यास इत्यात्मन एवोपन्यासस्तथा निवेदनं यस्मिन्निति। डुरुपनीतं चेति डुष्टमुपनीतं निगमितमस्मिन्निति चतुर्थमिदं वर्तते। अमीषामेव यथोपन्यासमुदाहरणैर्भावार्थमुपदर्शयति। अधर्मयुक्ते नलदामः कुविन्दः कोलिकः खलु लौकिकमुदाहरणमिति गाथाक्षरार्थः। पर्यन्तावयवार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम्।चाणक्केण णंदे उव्वाइए चंदगुत्ते रायाणए ठविए एवं सव्वं वसित्ता जहा सिक्काए तव्व णंदसंतिएहिं मणुस्सेहिं सह चोरग्गाहो मिलिउं।णगरं मुसइ।चाणक्को वि अन्नं चोरग्गाहं च ठविउकामो तिदंडं गहेऊण परिवायगवेसेण णयरं पविठ्ठो। गउं णलदामकोलियसगासं। उवविठ्ठो वणणसालाए।अच्छइ तस्स दारउ मक्कोडएहिं खइउ।तेण कोलियेण विलं खणित्ता दट्टा। ताहे चाणक्केण नणइ किं एए डहसि।कोलिउ नणइ। जइ एए समूलजाला ण उच्छाइज्जंति तो पुणो वि रकाइस्संति। ताहे चाणक्केण चिंतियं।एस मए लद्धो चोरग्गाहो। एस णंदतेणया समूलया उद्धरिस्सिहिइ।चोरग्गाहो कउ। तेण तिखंडिया विसंभिया। अम्हे संमिलिया मुसामो त्ति।तेहिं अन्ने वि अक्काया जे तत्थ मुसगा वहुया सुहतरागं मुसामो त्ति। तेहिं अन्नेवि अक्काया। ताहे ते तेण चोरग्गाहेण मिलिऊण सव्वे वि मारिया।एवं अहम्मजुत्तं ण नाणियव्वं ण य कायव्वं ति।इदं तावल्लौकिकमनेन लोकोत्तरमपि चरणकरणानुयोगं डव्यानुयोगं चाधिकृत्य सूचितमवगन्तव्यम्। एकग्रहणात्तज्जातीयग्रहणमिति न्यायात्। तत्र चरणकरणानुयोगेन ॥ एवं अहम्मजुत्तं, कायव्वं किंवि नाणियव्वं वा ॥ थोवगुणं वहुदोसं, विसेसउ गणपत्तेणं ॥ तम्हा सो अन्नेसिं, पि आलंवणं होइ। डव्यानुयोगे तु॥वादम्मि तहारूवे, विद्यायवलेण पवयणठाए ॥ कुज्जा सावज्जं पि हु, जह मोरीणउलिमादीसु॥सो परिवायगो विलक्खीकउ त्ति।उदाहरणदोषता चास्याधर्मयुक्तत्वादेव नावनीयेति।गतमधर्मयुक्तद्वारमधुना प्रतिलोमद्वारावयवार्थव्याचिख्यासयाह॥पडिलोमे जह अनउ, पज्जोयं हरइ अवहिउ संतो ॥ गोविंदवायगो वि य, जह परपक्खं नियत्तेइ॥७१॥ व्याख्या ॥ प्रतिलोमे उदाहरणदोषे यथा अनयोऽभयकुमारः प्रद्योतं राजानं हृतवान्।अपहृतः सन्नित्येतज्ज्ञापकमिह च त्रिकालगोचरसूत्रप्रदर्शनार्थो वर्तमाननिर्देश इत्यक्षरार्थः।नावार्थः कथानकादवसेयः। तच्च यथाव-

श्यकशिक्षायां तथैव द्रष्टव्यमिति। एवं तावल्लौकिकं प्रतिलोमं लोकोत्तरं तु द्रव्यानुयोगमधिकृत्य सूचयन्नाह। गोविंदेत्यादिगाथादलमनेन चरणकरणानुयोगमप्यधिकृत्य सूचितमवगन्तव्यम्। आद्यन्तग्रहणे तन्मध्यपतितस्य तद्ग्रहणेनव ग्रहणात्तत्र चरणकरणे। णो किंचि य पडिलोमं कायवं नवजयेण मणेसिं॥ अविणीयसिरकगाण उ, जयणाइ जहोचिअं कुज्जा॥ द्रव्यानुयोगे तु गोपेंद्रवाचकोऽपि च यथा परपक्षं निवर्तयतीत्यर्थः। सो य किर तव्वसिउ आसि विणासणणिमित्तं पवइउ पछा नावो जाउ। महावादी जात इत्यर्थः। सूचकमिदमत्र च॥ दव्वठियस्स पज्जवणयठियमेयं तु होइ पडिलोमं॥ सुहदुक्खाइअनावं, इयरे णियरस्स चोइज्जा॥ असे उ दुठवादिम्मि, किं वि बूया उ किल पडिकूलं॥ दोरासिपइसाए, तिसि जहा पुछपडिसेहो॥ उदाहरणदोषता त्वस्य प्रथमपक्षे साध्यार्थासिद्धेः। द्वितीयपक्षे तु शास्त्रविरुद्धनाषणादेव नावनीयेति गाथार्थः। गतं प्रतिलोमद्वारमिदानीं आत्मोपन्यासद्वारं विवृण्वन्नाह॥ अत्तउवन्नासंमि य, तलागनेयंमि पिंगलो थवई॥ व्याख्या॥ आत्मन एवोपन्यासो निवेदनं यस्मिंस्तदात्मोपन्यासं तत्र च तडागनेदे पिङ्गलस्थपतिरुदाहरणमित्यक्षरार्थः। नावार्थः कथानकगम्यस्तच्चेदम्। इह एगस्स रन्नो तलागं सव्वरयस्सीसारभूअं। तं च तलागं वरिसे वरिसे नरियं निघइ। ताहे राया नणइ। को सो उवाउ होज्जा। जेण तं न निज्जेज्जा। तछ एगो कविलउ मणूसो नणइ। जइ न वरं महाराय इछ पिंगलो कविलियाउ से दाढियाउ सिरं से कविलियं सो जीवन्तो चेव जंमि ठाणे निज्जइ तंमि ठाणे णिरकमइ। तो णवरं ण निज्जइ। पछा कुमारामच्चेण नणियं महाराय एसो चेव एरिसो जारिसयं नणइ। एरिसो णत्थि अन्नो। पछा सो तछेव निरिकत्तो मारेत्ता। एवं एरिसं न नाणियवं। जं अप्पवहाए नवइ। इदं लौकिकमनेन च लोकोत्तरमपि सूचितम्। एकग्रहणेन तज्जातीयग्रहणात्तत्र चरणाकरणानुयोगे नैवं ब्रूयात् यदुत॥ “लोइयधम्माउ वि हु, जे पवरठा णराहमा ते उ॥ कह दव्वसोयरहिया, धम्मस्साराहया होंति॥” इत्यादि। द्रव्यानुयोगे पुनरेकेन्द्रिया जीवा व्यक्तोच्छ्वासनिश्वासादिजीवलिङ्गसद्भावाद्घटवत्। इह जीवा ये न नवन्ति न तेषु व्यक्तोच्छ्वासनिश्वासादिजीवलिङ्गसद्भावो यथा घटे। न च तथैतेष्वसद्भाव इति तस्माज्जीवा एवैत इत्यत्रात्मनोऽपि तद्रूपापत्त्यात्मोपन्यासत्वं नावनीयमिति। उदाहरणदोषता चास्यात्मोपघातजनकत्वेन प्रकटार्थैवेति न नाव्यते। गतमात्मोपन्यासद्वारमधुना दुरुपनीतद्वारं व्याचिख्यासुराह॥ अणिमिसगिण्हणनिक्खुग दुरुवणीए उदाहरणं॥ ७२॥ दारं॥ व्याख्या॥ अनानिमिषा मत्स्यास्तद्ग्रहणे निक्षुरुदाहरणमिदं च लौकिकमनेन चोक्तन्यायाल्लोकोत्तरमप्याक्षिप्तं वेदितव्यमिति गाथादलाक्षरार्थः। नावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम्। किल कोइ तव्वसिउ जालवावडकरो

मच्छगवहाए चलिउं। धुत्तेण भणइ। आयरिय अघणा ते कंथा। सो भणइ जालमेतमित्यादि श्लोकादवसेयम्। कन्थाचार्याघना ते ननु शफरवधे जालमश्नासि मत्स्यां-स्ते मे मद्योपदंशाःपिबसि ननु युतं वेश्यया यासि वेश्याम्॥ कृत्वारीणां गलेंऽह्री, क्व नु तव रिपवो येषु संधिं छिनद्मि, चौरस्त्वं द्यूतहेतोः कितव इति कथं येन दासीसुतोऽस्मि॥ इदं लौकिकं चरणकरणानुयोगे तु॥ इय सासणस्सवण्णो, जायइ जेणं न तारिसं बूया॥ वादे वि उवहसिज्जइ, निगमणउं जेण तं चेव॥ उदाहरणदोषता पुनरस्य स्पष्टैवेति। गतं दुरुपनीतद्वारं मूलद्वाराणां चोदाहरणदोषद्वारमिति। सांप्रतमुपन्यासद्वारं व्याख्यायते। तत्राह॥ चत्तारि उवन्नासे, तवत्थुग अन्नवत्थुगे चेव॥ पडिणिभए हेउम्मि य, होंति इणमोउदाहरणा॥ ७३॥ व्याख्या॥ चत्वार उपन्यासे विचार्ये अधिकृते वा भेदा भवन्ति। इति शेषः। ते चामी सूचनात्सूत्रमिति कृत्वा तथाधिकारानुवृत्तेश्च। तद्वस्तूपन्यासस्तथा तदन्यवस्तूपन्यासः। तथा प्रतिनिभोपन्यासः। तथा च हेतूपन्यासश्च। तत्रैतेषु भेदेषु भवन्त्यमूनि वक्ष्यमाणान्युदाहरणानीति गाथार्थः। भावार्थस्तु प्रतिभेदं स्वयमेव वक्ष्यति निर्युक्तिकारः। तत्राद्यभेदव्याचिख्यासयाह॥ तवत्थुयंमि पुरिसो, सवं भमिऊण साहइ अपुवं॥ अस्या व्याख्या। तद्वस्तुके तद्वस्तूपन्यास इत्यर्थः। पुरि शयनात्पुरुषः। सर्वं भ्रान्त्वा सर्वमाहिण्ड्य किं कथयति। अपूर्वम्। वर्तमाननिर्देशः पूर्ववदिति गाथादलार्थः। भावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम्। एगंमि देवकुले कप्पडिया मिलिया भणंति॥ केण भे भमंतेहिं किंचि अच्छेरियं दिट्ठं। तत्थ एगो कप्पडिगो भणइ मए दिट्ठं ति। जइ पुण एत्थ समणोवासउ नत्थि तो साहेमि। तउ सेसेहिं भणियं एत्थि समणोवासउ। पच्छा सो भणइ। मए हिंडंतेणं पुववेतालीए समुद्दस्स तडे रुक्खो महतिमहंतो दिट्ठो। तस्सेगा साहा समुद्दे पइट्ठिया। एगा य थले। तत्थ जाणि पत्ताणि जले पडंति। ताणि जलचराणि सत्ताणि हवंति। जाणि थले ताणि थलचराणि हवंति। अहो अच्छेरयं देवेण भट्टारएण णिम्मियं ति। तच्छेगो सावगो कप्पडिउ। सो भणइ। जाणिं अद्धमज्झे पडंति ताणि किं हवंति। ताहे सो खुद्दो भणइ। मया पुवं चेव भणियं जइ सावउ नत्थि तो कहेमि। एएणं तं चेव पडणवत्थुमहिकिच्चोदाहरियं। एवं तावल्लौकिकमिदं चोक्तन्यायाल्लोकोत्तरस्यापि सूचकम्। तत्र चरणकरणानुयोगे यः कश्चिद्विनेयः कं चनासद्ग्राहं गृहीत्वा न सम्यग्वर्तते। स खलु तद्वस्तूपन्यासेनैव प्रज्ञापनीयः। यथा कश्चिदाह॥ "न मांसभक्षणे दोषो न मद्ये न च मैथुने॥ प्रवृत्तिरेषा भूतानां निवृत्तिस्तु महाफला॥" इदं च किलैवमेव प्रयुज्यते। प्रवृत्तिमन्तरेण निवृत्तेः फलाभावात् निर्विषयत्वेनासंभवाच्च तस्मात्फलनिबन्धननिवृत्तिनिमित्तत्वेन प्रवृत्तिरप्यदुष्टैवेति। आभोच्यते। इह निवृत्तेर्महाफलत्वं किं दुष्टप्रवृत्ति-

परिहारात्मकत्वेनाहोस्विददुष्टप्रवृत्तिपरिहारात्मकत्वेनेति । यद्याद्यः पक्षः । कथं प्रवृत्तेरदुष्टत्वमथापरस्ततो निवृत्तेरप्यदुष्टत्वात्तन्निवृत्तेरपि प्रवृत्तिरूपाया महाफलत्वप्रसङ्गस्तथाच सति पूर्वापरविरोध इति नावना । द्रव्यानुयोगे तु य एवमाह । एकान्तनित्यो जीवः अमूर्तत्वादाकाशवदिति । स खलु तदेवामूर्तत्वमाश्रित्य तस्योत्क्षेपणादावनित्ये कर्मण्यपि तावद्वक्तव्यः । कर्मामूर्तमनित्यं चेत्ययं वृद्धदर्शनेनोदाहरणदोष एव यथान्येषां साधर्म्यसमा जातिरिति । गतं तद्वस्तूपन्यासद्वारमधुना तदन्यवस्तूपन्यासद्वारमन्निधातुकाम आह ॥ तयअन्नवत्थुगंमि वि, अन्नत्ते होइ एगत्तं ॥ ७४ ॥ व्याख्या ॥ तदन्यवस्तुकेऽप्युदाहरणे किम्। अन्यत्वे नवत्येकत्वमित्यक्षरार्थः। नावार्थस्त्वयम्। कश्चिदाह यस्य वादिनोऽन्यो जीवः अन्यच्च शरीरमिति तस्यान्यशब्दस्याविशिष्टत्वात्तयोरपि तद्वाच्याविशिष्टत्वेनैकत्वप्रसङ्ग इति तस्य जीवशरीरापेक्षयातदन्यवस्तूपन्यासेन परिहारः कर्तव्यः ।कथम् । नन्वेवं सति सर्वनावानां परमाणुद्व्यणुकघटपटादीनामेकत्वप्रसङ्गः । अन्यः परमाणुरन्यो द्विप्रदेशिक इत्यादिना प्रकारेणान्यशब्दस्याविशिष्टत्वात्तेषां तद्वाच्यत्वेनाविशिष्टत्वादिति ।तस्मादन्यो जीवोऽन्यच्छरीरमित्येतदेव शोजनमित्येतद्द्रव्यानुयोगे अनेन चैतयोरप्याक्षेपस्तत्र चरणाकरणानुयोगेन मांसनक्षण इत्यादावेव कुग्राहे तदन्यवस्तूपन्यासेन परिहारः।कथम्।न हिंस्यात्सर्वाणि नूतानीत्येतदेवं विरुध्यते इति। लौकिकं तु तस्मिन्नेवोदाहरणे तदन्यवस्तूपन्यासेन परिहारः। जहा जाणि पुण पक्किऊण पडिऊण कोइ खाइ वीणेइ वा ताणि किं हवंति त्ति । गतं तदन्यवस्तूपन्यासद्वारं सांप्रतं प्रतिनिन्नमन्निधित्सुराह ॥ तुज्झ पिया मज्झ पिउ, धारेइ अणुसयं पडिनिन्नंमि ॥ गाथादलम् ॥अस्य व्याख्या॥ तव पिता मम पितुर्धारयत्यनूनं शतं सहस्रमित्यादि गम्यते। प्रतिनिन्न इति द्वारोपलक्षणमयमक्षरार्थः। नावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । एगंमि नगरे एगो परिव्वायगो सोवन्नएण खोरएण तहिं हिंडइ। सो नणइ । जो मम असुयं सुणावेइ तस्स एयं देमि खोरयं । तत्र एगो सावर्ज तेण नणिअं। तुज्झ पिया मम पिउणो धारेइ अणूणगं सयसहस्सं । जइ सुयपुव्वं दिज्जउ । अह न सुयं खोरयं देहि । इदं लौकिकमनेन च लोकोत्तरमपि सूचितमवगन्तव्यम् । तत्र चरणकरणानुयोगे येषां सर्वथा हिंसायामधर्मस्तेषां विध्यनशनविषयोऽकचित्तनङ्गादात्महिंसायामपि अधर्मएवेति तदकरणम् । द्रव्यानुयोगे पुनरदुष्टं मद्वचनमिति मन्यमानो यः कश्चिदाह । अस्ति जीव इत्यत्र वद किंचित्स च वक्तव्यो यद्यस्ति जीव एवं तर्हि घटादीनामप्यस्तित्वाज्जीवत्वप्रसङ्ग इति । गतं प्रतिनिन्नमधुना हेतुमाह । किं नु जवा किज्जंते, जेण मुहाए न लप्नंति ॥ ७५ ॥ व्याख्या ॥ किंनु यवाः क्रीयन्ते येन मुधा न लभ्यन्त इत्यक्षरार्थः । नावार्थस्त्वयम्। को वि गोधो जवे किणाइ। सो अन्नेण पुच्छिज्जइ। किं

जवे किणासि। सो भणइ जेण मुद्दियाएणलप्रामि। लौकिकमिदं हेतूपन्यासोदाहरणमनेन च लोकोत्तरमप्याक्षिप्तमवगन्तव्यम् । तच्चरणकरणानुयोगे तावद्यथाह विनेयः । किमितीयं भिक्षाटनाद्यतिकष्टा क्रिया क्रियते स वक्तव्यो येन नरकादिषु न कष्टतरा वेदना वेद्यत इति। द्रव्यानुयोगे तु यथाह कश्चित्किमित्यात्मा न चक्षुरादिभिरुपलभ्यते । स वक्तव्यो येनातीन्द्रिय इति । गतं हेतुद्वारं तदभिधानाच्चोपन्यासद्वारं तदभिधानाच्चोदाहरणद्वारमिति । सांप्रतं हेतुरुच्यते । तथा चाह ॥ अहवा वि इमो हेऊ, विन्नेओ तब्भिमो चउविअप्पो ॥ जावगथावगवंसग-लूसगहेऊ चउद्धो उ ॥७६॥ अथवा तिष्ठत्वेष उपन्यास उदाहरणं चरमभेदलक्षणो हेतुः । अपिः संभावने। किं संभावयति । इमो अयं अन्यद्वार एवोसन्यस्तत्वात्तदुपन्यासनान्तरीयकत्वेन गुणभूतत्वादहेतुरपि किं तु हेऊ विन्नेओ तब्भिमो त्ति व्यवहितोपन्यासात्तत्रायं वक्ष्यमाणो हेतुर्विज्ञेयश्चतुर्विकल्प इति चतुर्भेदः । विकल्पानुपदर्शयति । यापकः स्थापकः व्यंसकः लूषकः हेतुः चतुर्थस्तु । अन्ये त्वेवं पठन्ति ॥ हेउत्ति दारमहुणा, चउव्विहो सो य होइ नायव्वो त्ति ॥ अत्राप्युक्तमुदाहरणं हेतुरित्येतद्द्वारमधुना तुशब्दस्य पुनःशब्दार्थत्वात्स पुनर्हेतुश्चतुर्विधो भवति ज्ञातव्य इत्येवं गमनिका क्रियते । पश्चार्धं पूर्ववदेवेति गाथाक्षरार्थः । भावार्थं तु यथावसरं स्वयमेव वक्ष्यति । तत्राद्यभेदव्याचिख्यासयाह ॥ उब्भामिगा य महिला, जावगहेउंमि उंटलिंडाई॥ गाथादलम् ॥व्याख्या॥ असती महिला । किम्। यापयतीति यापकः । यापकश्चासौ हेतुश्च यापकहेतुः । तस्मिन् उदाहरणमितिशेषः । उष्ट्रलिंडानीति कथानकसंसूचकमेतदिति अक्षरार्थः । भावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदं कथानकम् । एगो वाणियउ भंडं गिण्हेऊण पच्चंतं गउ।पावेण खीणदव्वा धणियपरद्धा कयावराहा य पच्चंतं सेवंती पुरिसा दुरहीयविज्जा य ॥ साय-महिला उब्भामिया एगंमि पुरिसे लग्गा । तं वाणिययं सागारियं ति चिंतिऊण भणइ । वच्च वाणिज्जेण । तेण भणिया किं घेत्तूण वच्चामि । सा भणइ । उट्टलिंडियाउ घेत्तूणं वच्च उज्जेणिं सगडं भरेत्ता उज्जेणिं गतो ताए भणिउ य जहा एक्केक्कयं दीणारेण दिज्जइत्ति । सा चिंतेइ । वरं खु चिरं खिप्पंतो अच्छउ ।तेण ताउ वीहीए उड्डियाउ । कोइ ण पुच्छइ । मूलदेवेण दिट्ठो पुच्छिउ य । सिट्ठंतेण मूलदेवेण चिंतियं । जहा एस वराउ महिलयाद्धोभिउ।ताहे मूलदेवेण भणति।अहमेयाउ तव विक्किणामि जइ मम वि मुल्लस्स अद्धं देहि।तेण भणियं देमि त्ति ।अणुव्वगए पच्छा मूलदेवेणं सो हंसो जाएऊण आगासे । उप्पइउ णगरस्स मज्झे ठाइऊण भणइ । जस्स गलए चेडरूवस्स उट्टलिंडिया न बद्धा तं मारेमि । अहं देवो पच्छा सव्वेण लोएण भीएण दीणारिक्काउ उट्टलिंडियाउ गहियाउ । विक्किआउ य।ताहे तेण मूलदेवस्स अद्धं दिन्नं । मूलदेवेण य सो

भणइ। मंदभग्ग तव महिला धुत्ते लग्गा। ताए तव एयं कयं ण पत्तियं ति। मूलदेवेण भणइ। एहि वच्चामो जा ते दरिसेमि। जदि ण पत्तियसि ताहे गया अन्नाए वेसाए वियाले उवासो मग्गिउ। ताए दिणो तब एगंमि पएसे ठिया। सो धुत्तो आगउ। इयरी वि धुत्तेण सह पिबेउमाढत्ता। इमं च गायइ॥ इरिमंदिरपत्तहारउ मह कंतु गतो वणिजारउ॥ वरिसाण सयं च जीवउ मा जीवंतु घरं कयाइ एउ॥ मूलदेवो भणइ। कयलीवणपत्तवेढिया पइ भणामि। देव जं मइलएण गजाती मुणउ तं मुहुत्तमेव पच्छा मूलदेवेण भणति। किं धुत्ते तउ पभाए निग्गंतूणं पुणरवि आगउ तीय पुरउ ठिउ। सा सहसा संभंता अब्भुट्ठिया। तउ खाणपिबणे वट्टंते तेण वाणिएणं सव्वं तीए गीयपच्चत्तयं संभारियं। एसो लोइउ हेऊ। लोउत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे एवं सीसो वि केइ पयत्थे असद्दहंतो कालेण विवादीहिं देवतं आयं पइत्ता सद्दहावेयव्वो। तहा दव्वाणुउगे वि पडिवाइं नाऊण तहा विसेसणबहुलो हेऊ कायव्वो। जहा कालजावणा हवइ। तउ सो णावगच्छइ एगयं कुत्तियावणचच्चरी वा कच्छइ। जहा सिरिगुत्तेण छलुए कया। उक्तो यापकहेतुः। सांप्रतं स्थापकहेतुमधिकृत्याह। लोगस्स मज्झजाणण थावगहेऊ उदाहरणं॥ ७७॥ अस्य व्याख्या॥ लोकस्य चतुर्दशरज्ज्वात्मकस्य मध्यज्ञानम्। किम्। स्थापकहेतावुदाहरणमित्यक्षरार्थः। भावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम्। एगो परिव्वायगो हिंडइ। सो य परूवेइ। खेत्ते दाणाइं सफलं ति कडु समखेत्ते कायव्वं। अहं लोअस्स मज्झं जाणामि ण पुण अन्नो। तो लोगो तमाढाति। पुच्छिउ य संतो चउसु वि दिसासु खीलए णिहणिऊण रज्जूए पमाणं काऊण माइ ठाणिउ भणइ। एयं लोयमज्झं ति। तउ लोउ विम्हयं गच्छइ। अहो भट्टारएण जाणियं ति। एगो य सावउ तेण नायं। कहं धुत्तो लोयं पयारेइ त्ति। तो अहं पि वंचामि त्ति। कलिऊण भणियं। ण एस लोयमज्झो लुद्धो तुमं ति। तउ सावएण पुणो मवेऊण अण्णो देसो कहिउ जहेस लोयमज्झो त्ति। लोगो तुट्ठो। अन्ने भणंति। अणेगठाणेसु अन्नं अन्नं मज्झं परूवंतयं दट्ठूण विरोधो चोइयत्ति। एवं सो तेण परिव्वायगो णिप्पिट्ठपसिणवागरणो कउ। एसो लोइउ थावगहेऊ लोउत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुतीसु असंभावणिज्जासग्गाहरउ सीसो एवं चेव पसवेयव्वो। दव्वाणुजोगेण साहुणा तारिसं भाणियव्वं तारिसो य पक्खो गेण्हियव्वो। जस्स पुरो उत्तरं चेव दाउं न तीरइ। पुव्वावरविरुद्धो दोसो य ण हवइ। उक्तः स्थापकः सांप्रतं व्यंसकमाह। सा सगडतित्तिरी वं-सगंमि हेउम्मि होइ नायव्वा॥व्याख्या॥ सा शकटतित्तिरी व्यंसकहेतौ भवति ज्ञातव्येत्यक्षरार्थः। भावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम्। जहा एगो गामेल्लगो सगडं कट्ठाण भरेऊण णगरं गच्छइ। तेण गच्छंतेण अंतरा एगा तित्तिरी मइया दिट्ठा। सो तं गिण्हेऊण सगडस्स उवरिं प-

क्खिविऊण णगरं पइठो । सो एगेण नगरधुत्तेण पुछिउं कहं सगडतित्तिरी लप्नइ । तेण गामेल्लएण ज्ञणइ । तप्पणाडुयालियाए लप्नति । तउ तेण सक्खिण उआह- णित्ता । सगडं तित्तिरीए सह गहियं । एत्तिलगो चेव किल एस वंसगो त्ति । गुरवो ज्ञ- णंति । तउ सो गामेल्लगो दीणमणसो अछइ । तन्न य एगो मूलदेवसरिखो मणुसो आगछइ तेण सो दिठो । तेण पुछिउं । किं झियायसि अरे देवाणुप्पिया । तेण ज्ञणियं अहमेगेण गोहेण इमेण पगारेण छलिउं । तेण ज्ञणियं । मा बीहिह तप्पणाडुयालियं तुमं सोवयारं मग्ग । माइगाणं सिरकाविउं एवं ज्ञवउ त्ति ज्ञणिऊण तस्स सगासं गउं ज्ञणियं चणेण मम जइ सगडेहियंतो मे इयाणिं तप्पणाडुयालियं सोवयारं दवावेहि । एवं होउ त्ति । घरणीउं महिला संदिठा । अलंकियविज्ञूसिया परमेण विणएण एअस्स त- प्पणाडुयालियं देहि । सा वणसमं उवठिया । तउ सो सागडिउ ज्ञणति । मम अंगु- ली छिन्ना । इमा चीरेण वेढिया ण सक्केमि उडुयालेउं तुमं अडुयालिउं देहि । अडुआलिया तेण हछेण गहिया । गामं तेण संपठिउ लोगस्स य कहेइ । जहा मए सतित्तिरीगेण सगडेण गहिया तप्पणाडुयालिया । ताहे तेण धुत्तेण सगडं विसज्जि- यं । तं च पसाएऊण ज्ञद्या णियत्तिया । एस पुण लूसउ चेव कहाणयवसेण ज्ञणिउं । एस सोउं लोगुतरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुतिज्ञावियस्स तस्स तहा वंसगो पउयति । जहा संमं पडिवद्यइ । दव्वाणुउगे पुण कुप्पावयणिउं चोइया । जहा जइ जिणप- णीए मग्गे अछि जीवो अछि घडो अछित्तं जीवेवि घडेवि दोसुविसेसेण वट्टइत्ति । ते ण अछित्तसद्दतुल्लत्तणेण जीवघडाणं एगत्तं ज्ञवति । अह अछि ज्ञावाउ वतिरित्तो जीवो तेण जीवस्स अज्ञावो ज्ञवइत्ति । एस किल एद्दहमेत्तो चेव वंसगो । लूसगेण पुण एछ इमं उत्तरं ज्ञाणितवं । जइ जीवघडा अछित्ते वट्टंति । तम्हा तेसिमेगत्तं संज्ञा- वेहि । एवं ते सवज्ञावाणं एगत्तं ज्ञवति । कहं अछि घडो अछि पडो अछि परमाणू अछि डुपएसिए खंधे एवं सवज्ञावेसु अछिज्ञावो वट्टइ त्ति काउं किं सवज्ञावा एगी- ज्ञवंतु । एछ सीसो आह कहं पुण एयं जाणियवं सवज्ञावेसु अछिज्ञावो वट्टइ नय ते ए- गीज्ञवंति । आयरिउ आह । अणेगंताउ एयं सिज्झइ एछ दिठंतो । खइरवणस्सइ व- णस्सइ पुण खदिरो पलासो वा एवं जीवो वि णियमा अछि अछिज्ञावो पुण जीवो व होद्य अन्नो वा धम्माधम्मागासादीणं ति । उक्तो व्यंसकः । सांप्रतं लूपकमधिकृत्या- ह । तउसगवंसगलूसग हेउम्मि य मोयउ य पुणो ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ त्रपुष- व्यंसकप्रयोगे पुनर्लूपके हेतौ च मोदको निदर्शनमिति गाथाक्षरार्थः । ज्ञावार्थः क- थानकादवसेयस्तच्चेदम् । जहा एगो मणुसो तउसाणं ज्ञरिएण सगडेण नयरं पविस- इ । सो पविसंतो धुत्तेण ज्ञणइ । जो एयं तउसाण सगडं खाइद्या तस्स तुमं किं

व्यमिति गाथार्थः । इयं किल गाथा भिन्नकर्तृकी ॥ अतः पवनादिषु न पुनरुक्तदोष इति । सांप्रतं तत्त्वभेदपर्यायैर्व्याख्येति न्यायाद्ब्रमणस्यैव पर्यायशब्दानभिधित्सुराह ॥ पव्वइए अणगारे, पासंडे चरगतावसे भिक्खू ॥ परिवाइये य समणे, निग्गंथे संजए मुत्ते ॥ १६४ ॥ व्याख्या ॥ प्रकर्षेण व्रजितो गतः प्रव्रजितः । आरम्भपरिग्रहादिति गम्यते । अगारं गृहं तदस्यास्तीत्यगारो गृही। न अगारोऽनगारः । द्रव्यभावगृहरहित इत्यर्थः। पाखण्डं व्रतं तदस्यास्तीति पाखण्डी । उक्तं च "॥ पाखण्डं व्रतमित्याहुस्तद्यस्यास्त्यमलं भुवि ॥ स पाखण्डी वदन्त्यन्ये, कर्मपाशाद्विनिर्गतः ॥" चरतीति चरकस्तप इति गम्यते । तपोऽस्यास्तीति तापसः । भिक्षणशीलो भिक्षुः । भिनत्ति वाष्टप्रकारं कर्मेति भिक्षुः । परि समन्तात्पापवर्जनेन व्रजति गच्छतीति परिव्राजकः । चः समुच्चये । श्रमणः पूर्ववत् । निर्गतो ग्रन्थान्निर्ग्रन्थः बाह्याभ्यन्तरग्रन्थरहित इत्यर्थः । समेकीभावेनाहिंसादिषु यतः प्रयत्नवान् संयतः । मुक्तो बाह्याभ्यन्तरेण ग्रन्थेनैवेति गाथार्थः ॥ तिन्ने ताई दविए, मुणी य खंते य दंतविरए य ॥ लूहे तीरट्ठे वि य, हवंति समणस्स नामाइं ॥ १६५ ॥ व्याख्या ॥ तीर्णवांस्तीर्णः संसारमिति गम्यते । त्रायत इति त्राता धर्मकथादिना संसारदुःखेभ्य इति भावः । रागादिभावरहितत्वाद्द्रव्यम् । द्रवति गच्छति तांस्तान् ज्ञानादिप्रकारानिति द्रव्यम् । मुनिः पूर्ववत् । चः समुच्चये। क्षाम्यतीति क्षान्तः क्रोधविजयी । एवमिन्द्रियादिदमनाद्दान्तः । विरतः प्राणातिपातादिनिवृत्तः । स्नेहपरित्यागाद्रूक्षः । तीरेणार्थोऽस्येति तीरार्थी । संसारस्येति गम्यते । तीरस्थो वा सम्यक्त्वादिप्राप्तेः संसारपरिमाणात् । एतानि भवन्ति श्रमणस्य नामानि अभिधानानीति गाथार्थः । निरूपितः श्रमणशब्दः । अधुना पूर्वशब्दश्चिन्त्यते । अस्य च त्रयोदशविधो निक्षेपः । तथा चाह ॥ णामं ठवणा दविए, खेत्ते काले दिसि भावखेत्ते य ॥ पन्नवगपुव्ववत्थू, पाहुडअइपाहुडे भावे ॥ १६६ ॥ ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापने क्षुण्णे । द्रव्यपूर्वमङ्कुराद्बीजं दध्नः क्षीरं फाणिताद्रस इत्यादि । क्षेत्रपूर्वं यवक्षेत्राच्छालिक्षेत्रं तत्पूर्वकत्वात्तस्य । अपेक्षया चान्यथाप्यदोषः । कालपूर्वं पूर्वः कालः शरदः प्रावृट्, रजन्या दिवस इत्यादि । आवलिकाया वा समय इत्यादि । दिक्पूर्वं पूर्वा दिगियं च रुचकापेक्षया । तापक्षेत्रपूर्वमादित्योदयमधिकृत्य यत्र या पूर्वा दिक् । उक्तं च " जस्स जओ आदिच्चो, उदेइ सा तस्स होइ पुव्वदिसा ॥" इत्यादि । प्रज्ञापकपूर्वं प्रज्ञापकं प्रतीत्य पूर्वा दिक् । यदभिमुख एवासौ सैव पूर्वा । पूर्वपूर्वं चतुर्दशानां पूर्वाणामाद्यं तच्च उत्पादपूर्वम् । एवं वस्तुप्राभृताभृतप्राभृतेष्वपि योजनीयम् । अप्रत्यक्षस्वरूपाणि चैतानि । भावपूर्वमाद्यो भावः स

कानुभवनम्। तद्व्यापार इत्यन्ये। यथा स्त्री वेदोदयेन पुरुषं प्रार्थयत इत्यादि। तेनाधिकार इति मदनकामेन। शेषा उच्चारितसदृशा इति प्ररूपितास्तस्य तु मदनकामस्य वदन्ति धीरास्तीर्थंकरगणधरा निरुक्तमिदं वक्ष्यमाणलक्षणमिति गाथार्थः॥ विसयसुहेसु पसत्तं, अबुहजणकामरागपडिबद्धं॥ उक्कामयंति जीवं, धम्माउ तेण ते कामा॥ १७०॥ व्याख्या॥ विषीदन्त्यावध्यन्ते एतेषु प्राणिन इति विषयाः शब्दादयः तेभ्यः सुखानि तेषु प्रसक्तः आसक्तस्तं जीवमिति योगः। स एव विशिष्यते। अबुधोऽविपश्चिज्ज्ञानः परिजनो यस्य स अबुद्धजनस्तमकल्याणमित्रपरिजनमित्यर्थः। अनेन बाह्यं विषयसुखप्रसक्तिहेतुमाह। कामरागप्रतिबद्धमिति। कामा मदनकामास्तेभ्यो रागा विषयाभिष्वङ्गास्तैः प्रतिबद्धो व्याप्तस्तम्। अनेन त्वान्तरं विषयसुखप्रसक्तिहेतुमाह। ततश्चाबुधजनत्वात्कामरागप्रतिबद्धत्वाच्च विषयसुखेषु प्रसक्तमिति भावः। किम्। निरुक्तवैचित्र्यादाह। तत्प्रत्यनीकत्वादुत्कामयन्त्यपनयन्ति जीवमनन्तरविशेषितम्। कुतो धर्मात्। यत्तदोर्नित्याभिसंबन्धात्। येन कारणेन तेन सामान्येनैव कामरागाः कामा इति गाथार्थः। अन्ये पठन्ति। उक्कामयन्ति यस्मादिति। अत्र चाबुधजन एव विशेष्यः। शेषं पूर्ववत्॥ अन्नं पि य से नामं, कामा रोगत्ति पंडिया बिंति॥ कामे पत्थेमाणो, रोगे पत्थेइ खलु जंतू॥ १७१॥ व्याख्या॥ अन्यदपि चैषां कामानां नाम। किंभूतमित्याह। कामा रोगा इति एवं पण्डिता ब्रुवते। किमित्येतदेवमत आह। कामान्प्रार्थयमानोऽभिलषन् रोगान्प्रार्थयते खलु जन्तुस्तद्रूपत्वादेव कारणे कार्योपचारादिति गाथार्थः। इत्थं पूर्वार्धे सूत्रस्पर्शीनिर्युक्तिमभिधायाधुनोत्तरार्धे पदावयवमधिकृत्याह॥ णामपयं ठवणपयं, दवपयं चेव होइ भावपयं॥ एक्केक्कं पि य एत्तो, णेगविहं होइ नायवं॥ १७२॥ व्याख्या॥ नामपदं स्थापनापदं द्रव्यपदं चैव भवति भावपदम्। एकैकमपि चात एतेभ्योऽनेकविधं भवति ज्ञातव्यमिति गाथार्थः। अवयवार्थं तु नामस्थापने क्षुण्णत्वादनादृत्य द्रव्यपदमभिधित्सुराह॥ आउट्टिमउक्किन्नं, उण्णेयं पीलिमं च रंगं च॥ गंथिमपूरिमवेढिम—वाइमसंघाइमं छेज्जं॥ १७३॥ व्याख्या॥ आकोट्टिमं जहा रूवउ हेट्ठा वि उवरिं पि मुहं काऊण आउडिज्जन्ति। उत्कीर्णं शिलादिषु नामकादि। तहा बउलादिपुप्फसंगणाणि चिक्खल्लमयपडिबिंबगाणि काउं पवंति। तउ तेसु वग्घारित्ता मयणं छुप्पन्ति। तउ मयणमया पुप्फा हवंति। एतदुपनेयम्। पीडावच्च संवेष्टितवस्त्रभङ्गावलीरूपं रत्तावयवञ्चविविचित्तरूवं रङ्गं। चः समुच्चये। ग्रथितं मालादि। वेष्टिमं पुष्पमयमुकुटरूपम्। चिक्खल्लमयं कुण्डिकारूपम्। अणेगछिड्डं पुप्फथामं पूरिमं। वातव्यं कुविंदैर्वस्त्रविनिर्मितमश्वादि। संघात्यं कंचुकादि। छेद्यं पत्रछेद्यादि। पदता चास्य पद्यते-

ऽनेनेत्यर्थयोगात् । द्रव्यता च तद्रूपत्वादिति गाथार्थः । उक्तं द्रव्यपदमधुना भावपदमाह ॥ भावपयं पि य डुविहं, अवराहपयं च नो य अवराहं ॥ नोअवराहं डुविहं, माउग नोमाउगं चेव ॥ १९४ ॥ व्याख्या ॥ भावपदमपि च द्विविधम् । द्वैविध्यमेव दर्शयति । अपराधहेतुभूतं पदमपराधपदमिन्द्रियादि वस्तु । चशब्दः स्वगतानेकभेदसमुच्चयार्थः । णोअवराहं ति । चशब्दस्य व्यवहितोपन्यासान्नोअपराधपदं च । चः पूर्ववत् । नोअपराधमिति । नोअपराधपदं द्विविधम् । माउअनोमाउअं चेव त्ति । मातृकापदं नोमातृकापदं च । तत्र मातृकापदं मातृकाक्षराणि । मातृकाभूतं वा पदं मातृकापदम् । यथा दृष्टिवादे "उप्पन्नेइ वा" इत्यादि । नोमातृकापदं त्वनन्तरगाथया वक्ष्यतीति गाथार्थः ॥ नोमाउगं पि डुविहं, गहियं च पइन्नयं च बोद्धवं ॥ गहियं चउप्पयारं, पइन्नगं होइ अणेगविहं ॥ १९५ ॥ व्याख्या ॥ नोमाउयं पि त्ति । नोमातृकापदमपि द्विविधम् । कथमित्याह । ग्रथितं च प्रकीर्णकं च बोद्धव्यम् । ग्रथितं रचितं बद्धमित्यनर्थान्तरम् । अतोऽन्यत्प्रकीर्णकं प्रकीर्णककथोपयोगिज्ञानपदमित्यर्थः । ग्रथितं चतुःप्रकारं गद्यादिभेदात् । प्रकीर्णकं भवत्यनेकविधमुक्तलक्षणत्वादेवेति गाथार्थः । ग्रथितमभिधातुकाम आह ॥ गद्यं पद्यं गेयं, चुन्नं च चउविहं उ गहियपयं ॥ तिसमुट्ठाणं सवं, इह बेंति सलक्खणा कइणो ॥ १९६ ॥ व्याख्या ॥ गद्यं पद्यं गेयं चौर्णं च चतुर्विधमेव ग्रथितपदम् । एभिरेव प्रकारैर्ग्रथनात् । एतच्च त्रिभ्यो धर्मार्थकामेभ्यः समुत्थानं तद्विषयत्वेनोत्पत्तिरस्येति त्रिसमुत्थानं सर्वं निरवशेषम् । आह । एवं मोक्षसमुत्थानस्य गद्यादेरभावप्रसङ्गः । न, तस्य धर्मसमुत्थान एवान्तर्भावात् । धर्मकार्यत्वादेव मोक्षस्येति । लौकिकपदलक्षणमेवैतदित्यन्ये । अतस्त्रिसमुत्थानं सर्वम् इह एवं ब्रुवते सलक्षणा लक्षणज्ञाः कवय इति गाथार्थः । गद्यलक्षणमाह ॥ महुरं हेउनिजुत्तं, गहियमपायं विरामसंजुत्तं ॥ अपरिमियं चवसाणे, कवं गद्यं ति नायवं ॥ १९७ ॥ व्याख्या ॥ मधुरं सूत्रार्थोभयैः श्रव्यम् । हेतुनियुक्तं सोपपत्तिकम् । ग्रथितं बद्धमानुपूर्व्या । अपादं विशिष्टछन्दोरचनायोगात्पादवर्जितम् । विरामोऽवसानं तत्संयुक्तमर्थतो न तु पाठतः इत्येके ॥ जहा जिणवरपादारविंदसंदाणिउरुणिम्मलस्सहस्सएवमादि । असमाणिउं न चिट्ठइ त्ति । यतिविशेषसंयुक्तम् अन्ये । अपरिमितं चावसाने बृहद्भवतीत्येके । अन्ये त्वपरिमितमेव भवति बृहदित्यर्थः । अवसाने मृडु पठ्यत इति शेषः । काव्यं गद्यमित्येवंप्रकारं ज्ञातव्यमिति गाथार्थः । अधुना पद्यमाह ॥ पद्यं तु होइ तिविहं, सममद्धसमं च नाम विसमं च ॥ पाएहिं अक्खरेहिं य, एव विहन्नू कई बेंति ॥ १९८ ॥ व्याख्या ॥ पद्यम् तु शब्दो विशेषणार्थः । भवति त्रिविधं त्रिप्रकारं सममर्धसमं च नाम विषमं च ।

कैः सममित्यादि। अत्राह। पादैरक्षरैश्च। पादैश्चतुःपादादिभिरक्षरैर्गुरुलघुभिः। अन्ये तु व्याचक्षते। समं यत्र चतुर्ष्वपि पादेषु समान्यक्षराणि। अर्धसमं यत्र प्रथमतृतीययोर्द्वितीयचतुर्थयोश्च समान्यक्षराणि। विषमं तु सर्वपादेष्वेव विषमाक्षरमित्येवं विधिज्ञाश्छन्दःप्रकारज्ञाः कवयो ब्रुवत इति गाथार्थः। अधुना गेयमाह॥ तंतिसमं तालसमं, वण्णसमं गहसमं लयसमं च॥ कव्वं तु होइ गेयं, पंचविहं गीयसन्नाए॥ १७९॥ व्याख्या॥ तन्त्रीसमं तालसमं वर्णसमं ग्रहसमं लयसमं च काव्यं तु भवति। तुशब्दोऽवधारणार्थ एव। गीयत इति गेयं पञ्चविधमुक्तैर्विधिभिर्गीतसंज्ञायां गेयाख्यायाम्। तत्र तन्त्रीसमं वीणादि तन्त्रीशब्देन तुल्यं मिलितं च। एवं तालादिष्वपि योजनीयम्। नवरं ताला हस्ततगमाः। वर्णा निषादपञ्चमादयः। ग्रहा उत्क्षेपाः प्रारम्भरसविशेषा इत्यन्ये। लयाः तन्त्रीस्वनविशेषाः। तह किल कोणएण तंती छिप्पइ। तउ णहेहिं अणुमज्जिइ। तह अप्पारिसो सरो उट्ठेइ। सो लयो त्ति गाथार्थः। सांप्रतं चौर्णं पदमाह॥ अडवहुलं महद्धं, हेउनिवाउवसग्गगंभीरं॥ बहुपायमवोच्छिन्नं, गमणयसुद्धं च चुन्नपयं॥ १८०॥ नोअवराहपयं गयं॥ व्याख्या॥ अर्थो बहुलो यस्मिंस्तदर्थबहुलम्॥ क्वचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेव॥ विधेर्विधानं बहुधा समीक्ष्य चतुर्विधं बाहुलकं वदन्ति॥ ततश्चैभिः प्रकारैर्बह्वर्थम्। महान् प्रधानो हेयोपादेयप्रतिपादकत्वेनार्थो यस्मिंस्तन्महार्थम्। हेतुनिपातोपसर्गैर्गम्भीरम्। तत्रान्यथानुपपत्तिलक्षणो हेतुः। यथा मदीयोऽयमश्वो विशिष्टचिह्नोपलक्षितत्वात्। चवाखल्वादयो निपाताः। पर्युतसमवादय उपसर्गाः। एभिरगाधम्। बहुपादमपरिमितपादम्। अव्यवच्छिन्नं श्लोकवद्विरामरहितम्। गमनयैः शुद्धम्। गमास्तदक्षरोच्चारणप्रवणा भिन्नार्थाः। यथा इह खलु छज्जीवणिया, कयरा खलु सा छज्जीवणिया॥ इत्यादि। नया नैगमादयः प्रतीताः। तुरवधारणे। गमनयशुद्धमेव। चौर्णं पदं ब्रह्मचर्याध्ययनपदवदिति गाथार्थः। उक्तं ग्रथितं प्रकीर्णकं लोकादवसेयम्। उक्तं नोअपराधपदमधुना अपराधपदमाह॥ इंदियविसयकसाया, परीसहा वेयणा य उवसग्गा॥ एए अवराहपया, जह विसीयंति दुम्मेहा॥ १८१॥ व्याख्या। इंद्रियाणि स्पर्शनादीनि। विषयाः स्पर्शादयः। कषायाः क्रोधादयः। इन्द्रियाणि चेत्यादिद्वन्द्वः। परीषहाः क्षुत्पिपासादयः। वेदना असातानुभवलक्षणाः। उपसर्गा दिव्यादयः। एतान्यपराधपदानि मोक्षमार्गं प्रत्यपराधस्थानानि। यत्र येष्विन्द्रियादिषु सत्सु विषीदन्ति आबध्यन्ते। किं सर्व एव। नेत्याह। दुर्मेधसः क्षुल्लकवत्। कृतिनस्तु एभिरेव कारणभूतैः संसारकान्तारं तरन्तीति गाथार्थः। क्षुल्लकस्तु पदे पदे विषीदन् संकल्पस्य वशं गतः। कोऽसौ खुड्डउ त्ति। कथा-

णयं । कुंकणउं जहा एगो खंतो सपुत्तो पवइउ । सो य चेल्लउं तस्स अईव इहो। सीयमाणो य नणइ। खंता ण सक्केमि अणुवाहणो हिंडिउं। अणुकंपाए खंतेण दिन्नाउं उवाहणाउं। ताहे नणइ। उवरितला सीएण फुटंति। खल्लिता से कयाउं। पुणो नणइ। सीसं मे अईव डज्झइ। ताहे सीसडुवारिया से अणुन्नाया। ताहे नणइ। ण सक्केमि निरकं हिंडिउं। तो से पडिसए ठियस्स आणेइ। एवं ण तरामि खंत नूमीए सुविउं। ताहे संथारो से अणुन्नाउं। पुणो नणइ। ण तरामि खंत लोयं काउं। तो खुरेण पकिवियं। ताहे नणइ। अन्हाणयं न सक्केमि। तउ से फासुयपाणएण कप्पो दिन्नइ। आयरियपाउग्गं वजुयलयं घिप्पइ। एवं जं जं नणइ तं तं सो खंतो णेहपडिबद्धो तस्सणुजाणइ। एवं काले गढमाणे पन्नणिउं। न तरामि अविरययाए विणा अछिउं खंतत्ति। ताहे खंतो नणइ। सढो अजोगो त्ति काऊण पडिसयाउं णिप्फेडिउं। कम्मं काउं ण याणेइ। अयाणंतो उणसंखडीए धणिं काउं अजिन्नेण मउं। विसयविसट्टो मरिउं महिसो आयाउं वाहिज्जइ। सो य खंतो सामन्नपरियागं पालेऊण आउरकये कालगउं देवेसु उववन्नो। उंहिं पउंजइ। उंहिणा आन्नोएऊण तं चेल्लयं पुवणेहेणं तेसिं गाहाणं हत्थउं किणइ। वेउवियनंमीए जोएइ वाहेइ य गरुगं तं। अतरंतो वोढुं तोत्तएण विंधेउं नणइ ण तरामि खंता निरकं हिंडिउं। एवं नूमीए सयणं लोयं काउं एवं ताणि वयणाणि सवाणि उच्चारेइ जाव अविरययाए विणा न तरामि खंतत्ति। ताहे एवं नणं-तस्स तस्स महिसस्स इमं चित्तं जायं कहं एरिसं वक्कं सुअं ति। ताहे ईहापूहमग्गणगवेसणं करेइ। एवं चिंतयंतस्स तस्स जाईसरणं समुप्पन्नं। देवेण उंही पउत्ता। संबुद्धो पछा नत्तं पच्चक्काइत्ता देवलोगं गउं। एवं पए पए विसीदंतो संकप्पस्स वसं गछइ। जम्हा एस दोसो तम्हा अठारससीलंगसहस्साणं सारणाणिमित्तं एए अवराहपए वज्जेज्ज। तथा चाह ॥ अठारसउ सहस्सा, सीलंगाणं जिणेहिं पन्नत्ता ॥ तेसिं पडिरक्कणठा, अवराहपए उ वज्जेज्जा ॥ १०२ ॥ व्याख्या ॥ अष्टादशसहस्राणि। तुरवधारणे। अष्टादशैव शीलं नावसमाधिलक्षणं तस्याङ्गानि नेदाः कारणानि वा। शीलाङ्गानि तेषां जिनैः प्राग्निरूपितशब्दार्थैः प्रज्ञप्तानि प्ररूपितानि। तेषां शीलाङ्गानां परिरक्षणार्थं परिरक्षणनिमित्तमपराधपदानि प्राग्निरूपितस्वरूपानि वर्जयेज्ज्ह्यादिति गाथार्थः। सांप्रतं शीलाङ्गसहस्रप्रतिपादनोपायनूतमिदं गाथासूत्रमाह ॥ जोए करणे सन्ना, इंदियनोमाइ समणधम्मे य ॥ सीलंगसहस्साणं, अठारसगस्स निप्फत्ती ॥ १०३ ॥ सामन्नपुवयनिज्जुत्ती संमत्ता ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ तत्र ताव जोगो तिविहो काएण वायाए मणेणं ति। करणं तिविहं कयं कारियं अणुमो-

इयं।सण्णा चउव्विहा।तं जहा।आहारसण्णा भयसण्णा मेहुणसण्णा परिग्गहसण्णा।इंदिए पंच।तं जहा। सोइंदिए, चक्खिंदिए, घाणिंदिए, जिब्भिंदिए, फासिंदिए। पुढविकाइया पंच।बेइंदिया जाव पंचिंदिया। अजीवनिकायपंचमा। समणधम्मो दसविहो। तं जहा। खंती, मुत्ती,अज्जवे मद्दवे लाघवे सच्चे तवे संजमे य आकिंचणिया बंभचेरवासे एसा ठाणपरूवणा। इयाणिं अट्ठारसण्हं सीलंगसहस्साणं समुक्कित्तणा। काएणं न करेमि। आहारसन्नापडिविरए सोइंदियपरिसंवुडे पुढविकायसमारंभपडिविरए खंतिसंपजुत्ते। एस पढमो गमउ। इयाणिं बिइउ भण्णइ। काएणं ण करेमि। आहारसण्णापडिविरए सोइंदियपरिसंवुडे पुढविकायसमारंभपडिविरए मुत्तिसंपजुत्ते। एस बिइउ गमउ। इयाणिं तइयउ। एवं एएण कमेण जाव दसमो गमउ।बंभचेरसंपउत्तो एस दसमउ गमउ। एए दस गमा पुढविकायसंजमं अमुंचमाणेण लद्धा। एवं आउकाएण वि दस चेव।एवं जाव तेउकाएण वि दस एवं जाव अजीवकाएण वि दस। एवमेयं अणूणं सयं गमगाणं सोइंदियसंवुडं अमुंचमाणेण लद्धं। एवं चक्खिंदिएण वि सयं। घाणिंदिएण वि सयं। जिब्भिंदिएण वि सयं।फासिंदिएण वि सयं। एवमेयाणि पंच गमसयाणि। आहारसण्णापडिविरयममुंचमाणेणं लद्धाणि। एवं भयसण्णाए वि पंच सयाणि। मेहुणसण्णाए वि पंचसयाणि परिग्गहसण्णाए वि पंचसयाणि। एवमेयाणि वीसं गमसयाणि। ण करेमि अमुंचमाणेण लद्धाणि। एवं ण कारवेमि त्ति वीसं सयाणि। करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि त्ति वीसं सयाणि। एवमेयाणि छसहस्साणि कायं अमुंचमाणेण लद्धाणि। एवं वायाए वि छसहस्साणि। एवं मणेण वि छसहस्साणि। एवमेतेन प्रकारेण शीलाङ्गसहस्राणामष्टादशकस्य निष्पत्तिर्भवतीति गाथार्थः। न केवलमयमधिकृतसूत्रोक्तः उक्तवत्प्रामण्याकरणादश्रमणः। किंत्वाजीविकादिभयप्रव्रजितः संक्लिष्टचित्तो द्रव्यक्रियां कुर्वन्नप्यश्रमण एवात्याग्येव। कथम्। यत आह सूत्रकारः वत्थगंधमित्यादि सूत्रम्।

वत्थगंधमलंकारं, इत्थीउ सयणाणि य ॥
अच्छंदा जे न भुंजंति, न से चाइ त्ति वुच्चइ ॥ २ ॥

(अवचूरिः) चीनांशुकादि कोष्ठपुटादि कटकादि। अनुस्वारोऽलाक्षणिकः। पर्यङ्कादीनि। चशब्दादासनादिग्रहः॥ आत्मच्छन्दोद्दिता रोगाद्यायत्ताः। न भुञ्जते नासेवन्ते। बहुवचनोद्देशेऽप्येकवचननिर्देशो विचित्रत्वात्सूत्रगतेः॥ २॥

(अर्थ.) आ गाथामां कहेली वस्तुने जे रोगादिभूतचारित्रियो न भोगवे ते चारित्रिया नहि. ते कहे छे. (अछंदा के०) अछंदाः एटले रोगादिकथी विपर्ये-

ारहित एवा थका (जे के०) ये एटले जे पुरुषो (वत्थगंधमलंकारं के०) वस्त्र-
ाधालंकारं एटले पट्टादि वस्त्र, चंदनकल्कादि गंध, मुकुटादि अलंकार (इत्थीउ के०)
त्रियः एटले कामरूपदेशोद्भव अनेक प्रकारनी स्त्रियो, (सयणाणि य के०) श-
ानानि च एटले पर्यंकादिक शय्या, अने चकारथी आसनादिक एटला विषयोने
न भुंजंति के०) न भुंजते एटले भोगवता नथी. (से के०) सः एटले ते पु-
ष (चाइ त्ति के०) त्यागीति एटले साधु एवे प्रकारें (न उच्चइ के०) नोच्यते
एटले केहवातो नथी. अहीं चाणक्य महेतानी कथा जाणवी ॥ २ ॥

(दीपिका) अयोग्य एव कथं यत आह । वस्त्राणि चीनांशुकादीनि गन्धाः
कोष्ठपुटादयः । अलंकाराः कटकादयः । अनुस्वारोऽलाक्षणिकः । स्त्रियोऽनेकप्रकाराः ।
शयनानि पर्यङ्कादीनि । चशब्दादासनादीनि । एतानि वस्त्रादीनि । किम् । अच्छन्दा
अस्ववशाः ये केचन न भुञ्जते न आसेवन्ते । न स त्यागीत्युच्यते न स श्रमण इति ।
अत्र सूत्रगतेर्विचित्रत्वाद्बहुवचनेऽप्येकवचननिर्देशः ॥ २ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । वस्त्रगन्धालंकारानित्यत्र वस्त्राणि चीनांशुकादीनि ।
गन्धाः कोष्ठपुटादयः । अलंकाराः कटकादयः । अनुस्वारोऽलाक्षणिकः । स्त्रियोऽने-
कप्रकाराः । शयनानि पर्यङ्कादीनि । चशब्द आसनाद्यनुक्तसमुच्चयार्थः । एतानि व-
स्त्रादीनि । किम् । अच्छन्दाः अस्ववशा ये केचन न भुञ्जते नासेवन्ते । किं बहुवचनोद्दे-
शेऽप्येकवचननिर्देशः । विचित्रत्वात्सूत्रगतेर्विपर्ययश्च भवत्येवेति कृत्वा आह । नासौ
त्यागीत्युच्यते सुबन्धुवन्नासौ श्रमण इति सूत्रार्थः । कः पुनः सुबन्धुरित्यत्र कथा-
नकम् । जया णंदो चंदगुत्तेण णिच्छूढो । तया तस्स दारेण निग्गच्छंतस्स दुहिया चंद-
गुत्ते दिट्ठिं बंधेइ । एयं अक्खाणयं जहा आवस्सए जाव बिंदुसारो राया जाउ । णं-
दसंतिउ य सुबंधू णाम अमच्चो । से चाणक्कस्स पट्टे समावण्णो । छिद्दाणि मग्गइ ।
असया रायाणं विण्णवेइ । जइ वि तुम्हे अम्हं वित्तं ण देह । तहा वि अम्हेहिं
तुम्ह हियं वत्तव्वं । भणियं च तुम्ह माया चाणक्केण मारिया । रन्ना धाई पुच्छिया ।
आमंति । कारणं ण पुच्छियं । केण वि कारणेण रण्णो य सगासं चाणक्को आगउ । जा-
व दिट्ठिं ण देई ताव चाणक्को चिंतेइ । रुट्ठो एस राया । अहं गयाउ त्ति काउं दव्वं पुत्त-
पउत्ताणं दाऊणं संगोवित्ता य गंधा संजोइया । पत्तयं च लिहिऊण सो वि जोगो
समुग्गे छूढो । समुग्गो य चउसु मंजूसासु छूढो । तासु छुभित्ता पुणो गंधो वरए छूढो ।
तं बहूहिं कीलियाहिं सुघट्टियं करेत्ता । दव्वजायं णातवग्गं च धम्मे णिउइत्ता । अ-
डवीए गोकुलट्ठाणे इंगिणिमरणं अब्भुवगउ । रण्णा य पुच्छियं । चाणक्को किं करेइ ।

धाई य से सवं जहावत्तं परिकहेइ । गहियपरमत्थेण य जणियं । अहो मया असमिक्खियं कयं । सवंतेउरजोहबलसमग्गो खामेउं निग्गउ। दिठो अणेण करीसमप्पछिउ । खामियं सबहुमाणं जणिउं। अणेण णगरं वच्चामो। जणइ मए सवपरिच्चाउ कउ त्ति । तउ सुबंधुणा राया विसविउ अहं से पूयं करेमि । अणु-जाणह। अणुसाए धूवं रुहिऊण तंमि चेव एगप्पएसे करीसस्सोवरि ते अंगारे परिठवेइ। सो य करीसो पलित्तो। दहो चाणक्को । ताहे सुबंधुणा राया विसविउ। चाणक्कस्स संतियं घरं ममं अणुजाणह । अणुसाए गउ । पच्चुविक्खमाणेण य घरं दिठो अपवरउ घट्टिउ। सुबंधू चिंतेइ । किमवि इच्छ त्ति । कवाडे जंजित्ता उग्घा-डिउ मंजूसं पासइ। सा वि उग्घाडिया। जाव समुग्गं पासइ । मघमघंतगंधसंपत्तयं पेच्छइ। तं पत्तयं वाएइ। तस्स य पत्तगस्स एसो अत्थो । जो एयं चुसं अग्घाएइ। सो जइ ण्हाइ वा समालजइ वा अलंकारेइ सीउदगं पिवइ महईए सेज्जाए सु-वइ जाणेण गच्छइ गंधवं वा सुणेइ एवमाई अन्ने वा इठे विसए सेवेइ। जहा साहुणो अच्छंति तह सो जइ ण अच्छेइ। तो मरइ। ताहे सुबंधुणा विणासणत्थं अन्नो पु-रिसो अग्घावित्ता सद्दाइणो विसए जुंजाविउ। मउ य। तउ सुबंधू जीवियठी अकामो साहू जहा अच्छंतो वि ण साहू । एवमधिकृतसाधुरपि न साधुरतो न त्यागीत्युच्यते। अभिधेयार्थाभावात् । यथा चोच्यते तथाभिधातुकाम आह जेय कंते इत्यादि सूत्रम् ।

जे य कंते पिए जोए, लद्धे वि पिठि कुवइ ॥
साहीणे चयई जोए, से हु चाइ त्ति वुच्चई ॥ ३ ॥

(अवचूरिः ।) य एव । चोऽवधारणे । कान्तान् शोभनान् प्रियानिष्टान्। इह का-न्तमपि किं चित्कस्यचित्कुतश्चिन्निमित्तादप्रियं स्यात् । यथोक्तम्। चउहिं ठाणेहिं संते गुणे नासिज्जा। तं जहा। रोसेणं, पडिनिवेसेणं, अकयनुयाए, मिछत्ताभिनिवेसेणं । अतो विशेषणं प्रियानिति । शब्दादीँल्लब्धान्प्राप्तान्विविधमनेकप्रकारैः शुभभावनादिभिः पृ-ष्ठतः करोति परित्यजतीत्यर्थः । स्वाधीनानात्मायत्तान् । पुनस्त्यागग्रहणं प्रतिसमयं त्यागपरिणामवृद्धिसूचनार्थम्। भोगग्रहणं तु भोगसंपूर्णताख्यापनार्थम् । हुरेवार्थे । स एव त्यागी । आह। द्रमकादयो ये दीक्षां गृह्णन्ति ते किमपरित्यागिनः । उच्यते । तेऽपि स्त्रीशीतोदकाग्निरूपाणि लोकसाराणि त्रीणि रत्नानि त्यक्त्वा प्रव्रजिता इति॥३॥

(अर्थ) (जे य के०) यश्च एटले जे पुरुष, अहीं चकार जे छे, ते पादपूर-णार्थ छे. (कंते के०) कांतान् एटले जे जोता वेतज प्रेक्षकना मनने आकर्षण क-रणार एवा, (पिए के०) प्रियान् एटले पोताने प्रिय एवा, (लद्धे के०) लब्धान्

एटले प्राप्त थयेला अने (साहीणे के०) स्वाधीनान् एटले जेनो भोग करवो स्वाधीन छे, अर्थात् जेने भोगववाने कंइ अडचण नथी, एवा (भोएभोए के०) भोगान् भोगान् एटले शब्दादिक विषयने (विपिट्ठिकुवइ के०) विपृष्ठीकरोति एटले अनेक प्रकारनी शुभ भावना भावीने पूठें करे छे, अर्थात् (चयइ के०) त्यजति एटले सर्वथा त्याग करे छे. (से के०) सः एटले ते (चाइ त्ति के०) त्यागीति एटले साधु एवे प्रकारें (हु के०) खलु एटले निश्चयें करी (वुच्चइ के०) उच्यते एटले केहवाय छे. आ सूत्रमां सूत्रकारें 'भोए' ए पदनो पाठ बे वखत कर्यो छे, ते न्हाना, मोटा सर्व भोगनो परित्याग करवो एम सूचवे छे. तेमज 'विपिट्ठि कुवइ' अने 'चयइ' ए बे पदो एकार्थक छे, ते पण क्षण क्षणें साधुयें त्यागनी भावना करवी अर्थात् अत्यंत त्याग करवो. ए सूचववाने अर्थें छे. इति कृतं बहुना ॥ ३ ॥

(दीपिका) यथा च श्रमणो भवति तथा कथयितुमाह । य एव कान्तान् शोभनान् प्रियान् इष्टान् भोगान् शब्दादिविषयान् लब्धान् सतः । विपिट्ठिकुवइ त्ति । कोऽर्थः । विविधमनेकप्रकारैः शुभभावनादिभिः पृष्ठतः करोति परित्यजति न वन्धनेन बद्धः प्रोषितो वा । किंतु स्वाधीनः न परायत्तः । स्वाधीनानेव परित्यजति भोगान् । ततश्च य ईदृशः । हुशब्दोऽवधारणार्थे । स एव त्यागीत्युच्यते भरतादिवत् ॥ ३ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । चशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । य एव कान्तान् कमनीयान् शोभनानित्यर्थः । प्रियानिष्टान् । इह कान्तमपि किंचित् कस्य चित् कुतश्चिन्निमित्तान्तरादप्रियं भवति । यथोक्तम् । चउहिं ठाणेहिं संते गुणे णासेज्जा । तं जहा । रोसेणं पडिणिवेसेणं अकयण्णुयाए मिछत्ताभिनिवेसेणं । अतो विशेषणं प्रियानिति । भोगान् शब्दादीन् विषयान् लब्धान् प्राप्तान् । उपनतानिति यावत् । विपिट्ठिकुवइ त्ति । विविधमनेकैः प्रकारैः शुभभावनादिभिः पृष्ठतः करोति परित्यजतीत्यर्थः । स च न बन्धनबद्धः प्रोषितो वा किंतु स्वाधीनः अपरायत्तः । स्वाधीनानेव त्यजति भोगान् । पुनस्त्यागग्रहणं प्रतिसमयं त्यागपरिणामवृद्धिसंसूचनार्थम् । भोगग्रहणं तु संपूर्णभोगग्रहणार्थम् । त्यक्तोपनतभोगसूचनार्थं वा । ततश्च य ईदृशः । हुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । स एव त्यागीत्युच्यते भरतादिवदिति । अत्राह । जइ भरहजंबुनामाइणो संपुन्ने जे संते भोए परिच्चयंति ते परिच्चाइणो । एवं ते भणंतस्स अयं दोसो हवइ । जे के वि अन्नसारहीणा दमगाइणो पवइऊण भावउ अहिंसाइयगुणजुत्ते सामन्ने अन्नुज्जुया ते किं अपरिच्चाइणो हवंति । आयरिय आह । ते वि तिन्नि रयणकोडीउ परिच्चइऊण भावउ पवइया । अग्गी उदयं महिला

तिन्नि रयणाणि लोगसाराणि परिच्चइऊण पवइया। दिठंतो। एगो धम्मिपुरिसो सुधम्मसामिणो सयासे कठ्ठहारउ पवइउ भिक्खं हिंमंतो लोएण भणइ। एसो सो कठ्ठहारउ पवइउ। सो सेहत्तेण आयरियं भणइ। मयं अन्नठ णेह। अहं न सक्केमि अहियाहिसत्तए। आयरिएहिं अभउ आपुछिउ वच्चामो त्ति। अभउ भणइ मासकप्पपाउग्गं खित्तं किं एयं न भवइ। जेण अकाले अन्नठ वच्चह। आयरिएहिं भणियं जहा सेहनिमित्तं। अभउ भणइ अच्छह वीसठा अहमेयं लोगं उवाएण निवारेमि। ठिउ आयरिउ। विइए दिवसे तिन्नि रयणकोडीउ ठवियाउ। उग्घोसावियं नगरे। जहा अभउ दाणं देइ। लोगो आगउ। भणियं चणेण। तस्साहं एयाउ तिन्नि कोमीउ देमि। जो एयाइं तिन्नि परिहरइ अग्गी पाणियं महिलियं य। लोगो भणइ। एएहिं विणा किं सुवन्नकोमीहिं। अभउ भणइ। तो किं भणह। दमउ त्ति पवइउ। जो वि णिरठउ पवइउ तेण वि एयाउ तिन्नि सुवणकोडीउ परिच्चत्ताउ। सच्चं सामि ठिउ लोगो पत्तीउ। तम्हा अठपरिहीणो वि संजमे ठिउ तिन्नि लोगसाराणि अग्गी उदयं महिलाउ य परिच्चयंतो चाइ त्ति लप्नइ। कृतं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः॥ ३॥ समाइ पेहाइ इत्यादि सूत्रम्।

समाइ पेहाइ परिव्वयंतो, सिया मणो निस्सरई वहिच्छा॥ न
सा महं नावि अहं वि तीसे, इच्चेव ताउ विणइज्ज रागं॥४॥

(अवचूरिः) तस्यैवं त्यागिनः समया आत्मपरतुल्यया प्रेक्षया दृष्ट्या परिव्रजतः संयमे प्रवर्तमानस्य मनः स्यात्कदाचिदचिन्त्यत्वात्कर्मगतेः। संयमगेहाद्बहिर्भुक्तभोगिनः पूर्वक्रीमानुस्मरणादिना अभुक्तभोगिनश्च कुतूहलादिना। न सा मम नाप्यहं तस्या इत्येवं रागं ततस्तस्याः सकाशाद्व्यपनयेत्॥ ४॥

(अर्थ) हवे साधुने विषयस्मरणादिकथी संयमथी चलित थवानो प्रसंग आवे, तो तेनो सूत्रकार उपाय कहे छे. समाइत्ति। (समाइ के०) समया एटले स्वपरतुल्य अर्थात् छकाय उपर समान एवी (पेहाइ के०) प्रेक्षया एटले दृष्टियें करी (परिव्वयंतो के०) परिव्रजतः एटले चालतो अर्थात् गुरुना उपदेशथी संयममां वर्तमान अने द्रव्यादिपरिग्रहनो त्याग करनारा साधुनुं (मणो के०) मनः एटले मन पूर्वोक्त विषयना स्मरणथी तथा जेणें विषयभोग पूर्वे कस्या नहिं होय तेनुं विषयभोग करवाना कुतूहलथी (सिया के०) कदाचित् एटले कर्मगति विचित्र होवाथी कोइ प्रसंगे (वहिच्छा के०) बहिः एटले संयमरूप गृहथी बाहिर (निस्सरइ के०) निःसरति एटले नीकळे, तो ते साधु एम चिंतवे के, जेना स्मर-

णथी अथवा दर्शनथी मारा मनने मोह थाय छे, (सा के०) ते (महं के०) मम एटले मारी स्त्री (न के०) नथी. तथा (अहंवि के०) अहमपि एटले हुं पण (तीसे के०) तस्याः ते स्त्रीनो पति (नो वि के०) नो अपि एटले नथीज. अहिं अपि शब्द जे छे, ते निश्चयार्थ छे अने सर्व प्राणी पोत पोतानुं करेलुं कर्म भोगनारा छे. तेमां कोइ कोइनुं नथी. इति तत्त्वम्. (इच्चेव के०) इत्येव एटले एवी रीतेंज (ताउ के०) तस्याः एटले ते स्त्री उपरथी उपलक्षणथी सर्व मोहकारक वस्तु उपरथी (रागं के०) अनुरागने (विणइज्ज के०) विनयेत व्यपनयेतेत्यर्थः एटले काढी नाखे. ॥ ४ ॥

(दीपिका) समया आत्मपरतुल्यया प्रेक्षया दृष्ट्या परिव्रजतः परि समन्तात् व्रजतो गच्छतः । गुरोरुपदेशदानेन संयमयोगेषु वर्तमानस्य एवंविधस्य त्यागिनोऽपि स्यात् कदाचित् अचिन्त्यत्वात् कर्मगतेर्मनोऽन्तःकरणं निस्सरति बहिर्धावति । केन । भुक्तभोगिनः पूर्वक्रीडितस्मरणादिना अभुक्तभोगिनश्च कुतूहलादिना । बहिर्द्धा संयमगेहाद्बहिरित्यर्थः । तदा सोऽशुभोऽध्यवसायः प्रशस्ताध्यवसायेन स्थगनीयः। केन आलम्बनेन इत्याह। यस्यां राग उत्पन्नस्तां प्रति चिन्तनीयं न सा मम मदीया नाप्यहं तस्याः । पृथक्कर्मभुजो हि प्राणिन इत्येवं ततस्तस्याः सकाशाद्व्यपनयेद्रागम् । तत्त्व-दर्शिनो हि संनिवर्तन्त एव ॥ ४ ॥

(टीका) तस्यैवं त्यागिनः समया आत्मपरतुल्यया प्रेक्ष्यतेऽनयेति प्रेक्षा दृष्टि-स्तया प्रेक्षया दृष्ट्या परि समन्ताद् व्रजतो गच्छतः परिव्रजतः गुरूपदेशादिना संयमयोगेषु वर्तमानस्येत्यर्थः । स्यात्कदाचिदचिन्त्यत्वात्कर्मगतेर्मनो निःसरति बहिर्धा बहिः । भुक्तभोगिनः पूर्वक्रीडितानुस्मरणादिना अभुक्तभोगिनस्तु कुतूहला-दिना मनोऽन्तःकरणं निःसरति निर्गच्छति बहिः संयमगेहाद्बहिरित्यर्थः । एछ उदा-हरणं।जहा एगो रायपुत्तो बाहिरियाए उवठाणसालाए अभिरमंतो अच्छइ। दासी य ते-ण अंतेण जलभरियघडेण वोलेइ।तउ तेण तीए दासीए सो घमो गोलियाए भिन्नो।तं च अधिइं करिंतिं दहूण पुणरावत्ती जाया । चिंतियं च जे चेव रक्खगा ते चेव लोल-गा कछकूविउं संका । उदगाउ समुज्जालिउं अग्गी किह विझवेयव्वो । पुणो चिक्खलगो-लएण तक्खणा एव लहुहछयाए तं घडछिड्डं ढक्कियं । एवं जइ संजयस्स संजमं करें-तस्स बहिया मणो णिग्गछइ तछ पसछेण परिणामेण तं असुहसंकप्पछिड्डं चरि-त्तजलरक्खणठाए ढकेयव्वं । केनालंबनेनेति । यस्यां राग उत्पन्नस्तां प्रति चिन्तनीयम् । न सा मम नाप्यहं तस्याः पृथक्कर्मफलभुजो हि प्राणिनः इत्येवं ततस्तस्याः सका-शाद्व्यपनयेत रागं तत्त्वदर्शिनो हि सन्निवर्त्तन्त एव अतत्त्वदर्शननिमित्तत्वात्त-

स्येति । तत्थ न सा महं णो वि अहं वि तीसे त्ति । एत्थ उदाहरणं । एगो वाणियदारओ । सो जायं उज्झिय पव्वइओ । सो य उहाणुप्पेहीजूओ इमं च घोसेइ न सा महं णो वि अहं वि तीसे । सो चिंतेइ । सा वि ममं अहं वि तीसे सा ममाणुरत्ता । कहमहं तं उज्झिहामि त्ति काउं गहियायारभंडगणे वच्चो चेव संपट्ठिओ । गओ य तं गामं । जत्थ सा सोइणिवाणतडं संपत्तो । तत्थ य सा पुव्वजाया पाणियस्स आगया । सा य साविया जाया । पव्वइउकामा य ताए सो णाओ इयरो तं न याणइ । तेण सा पुच्छिया । अमुगस्स धूया किं मया जीवइ वा । सो चिंतेइ । जइ सासहरा तो उप्पव्वयामि । इयरहा ण । ताए णायं । जहा एस पव्वज्जं पयहिउकामो तो दोवि संसारे भमिस्सामि त्ति । भणियं चणाए सा अन्नस्स दिन्ना । तओ सो चिंतिउमारूढो । सच्चं भगवंतेहिं साहूहिं अहं पाढिओ । जहा ण सा महं णो वि अहं पि तीसे । परमसंवेगसमावन्नो । भणियं चणेण पच्चिणियत्तामि तीए वेरग्गपडिओ त्ति णाऊण अणुसासिओ । अणिच्चं जीवियं कामभोगा इत्तरिया । एवं तस्स केवलिपन्नत्तं धम्मं पडिकहेहि । अणुसट्ठो जाणाविओ य । पडिगओ आयरियसगासं । पव्वज्जाए थिरीभूओ । एवं अप्पा साहारेतव्वो । जहा तेणं ति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥ एवं तावदान्तरो मनोनिग्रहविधिरुक्तः । न चायं वाह्यमन्तरेण कर्तुं शक्यते । अतस्तद्विधानार्थमाह । आयावयाहीत्यादि सूत्रम् ।

आयावयाही चय सोगमल्लं, कामे कमाही कमियं खु दुक्खं ॥
छिंदाहि दोसं विणएज्ज रागं, एवं सुही होहिसि संपराए ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) संयमगेहान्मनसोऽनिर्गमार्थमातापय । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति न्यायादूनोदरतादेरपि विधिः । त्यज सौकुमार्यम् । सौकुमार्यात्कामेच्छा प्रवर्तते योषितां च प्रार्थनीयः स्यात् । कामान् क्रमोल्लङ्घय । यतस्तैः क्रान्तैः क्रान्तमेव दुःखं भवतीति शेषः । कामनिवन्धनत्वाद्दुःखस्य । छिन्धि द्वेषं, व्यपनय रागम् । एवं सुखी भविष्यसि संपराये संसारे परीषहादिसंग्रामे ॥ ५ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त सूत्रे एवी रीतें मनोनिग्रह करवानो अभ्यंतर विधि कह्यो. पण ते अभ्यंतर विधि वाह्यविधिना अनुष्ठान वगर सफल थाय नहीं माटे हवे वाह्य विधि कहे छे. आयावयाहि त्ति. (आयावयाहि के०) आतापय एटले तडकामां समग्र दिवस वेसी तथा ऊनोदरतादि तपंकरी शरीरने तपाव. एवी कामादि विकारने उत्पन्न थवा स्थान मले नहीं, तथा (सोगमल्लं के०) सौकुमार्य एटले कोमलपणाने (चय के०) त्यज एटले त्याग कर. शरीर सुकुमार नहीं होय तो पोताना मनमां पण कामादि विकार थता नथी, अने पोताने

जोनारी स्त्रीयोने पण कामवासना थती नथी. एवा आचरणें करी (कामे के०) कामान् एटले पूर्वोक्त इत्यादि कामने (कमाही के०) क्राम एटले उल्लंघन कर. कारण, ते कामना उल्लंघनथी (डुक्खं के०) दुःख (कमियं खु के०), क्रांतं खलु एटले उल्लंघित अतिक्रांत कर्यु एम निश्चयें जाणवुं. कारण, सर्व दुःखनुं मूल काम छे. एवा कामजयना बाह्य उपाय कहीने फरी अभ्यंतर कामजय करवानुं शिष्यने स्मरण आपे छे. (दोसं के०) द्वेषं एटले मनमां उपजता वैरादिविकारनो (छिंदाहि के०) छिंधि एटले नाशकर, तथा (रागं के०) शब्दादिविषयउपर जे प्रीति छे तेने कर्मनो विपाक केवो छे ते विचारीने उत्तम ज्ञानबलेकरी (विणएज्ज के०) व्यपनय एटले दूर काढी नाख. (एवं के०) ए प्रकारें करी (संपराये के०) आ संसारमां मुक्ति मले त्यां सूधी, अथवा संपराये एटले परीषहनो अने उपसर्गनो जे संग्राम चाले छे, तेमां (सुही के०) सुखी (होहिसि के०) जविष्यसि एटले थइश. ॥ ५ ॥

(दीपिका) एवं तावत् आन्तरो मनोनिग्रहविधिरुक्तः । न चायं विधिर्बाह्यमन्तरेण कर्तुं शक्यते अतो बाह्यविधिविधानार्थमाह । आयावयाही । त्वं संयमगृहान्मनसोऽनिर्गमनार्थमातापय आतापनां कुरु । उपलक्षणत्वात् यथानुरूपमूनोदरिकादि तपोऽपि । कुरु तथा त्यज सौकुमार्यं सुकुमारत्वं परित्यज । यतः सुकुमारत्वात् कामेछा प्रवर्तते । योषितां च प्रार्थनीयो जवति । एवमुजयासेवनेन कामान् क्राम उल्लङ्घय । यतस्तैः कामैः क्रान्तैर्दुःखं क्रान्तमेव जवति । अत्र वणिज उदाहरणं ज्ञेयं वृत्तितः । अथ आन्तरकामक्रमणविधिमाह । छिन्धि द्वेषम् । व्यपनय रागं । सम्यक् ज्ञानबलेन विपाकालोचनादिना । एवं कृते फलमाह । एवमनेन प्रकारेण प्रवर्त्तमानः सन् सुखी जविष्यसि । क संपराये संसारे यावन्मोक्षं न प्राप्स्यसि तावत्सुखी जविष्यसि ॥ ५ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । संयमगेहान्मनसोऽनिर्गमनार्थमातापय आतापनां कुरु । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति न्यायाद्यथानुरूपमूनोदरतादेरपि विधिः । अनेनात्मसमुत्थदोषपरिहारमाह । तथा त्यज सौकुमार्यं परित्यज सुकुमारत्वम् । अनेन तूजयसमुत्थदोषपरिहारम् । तथाहि । सौकुमार्यात्कामेछा प्रवर्तते । योषितां च प्रार्थनीयो जवति । एवमुजयासेवनेन कामान् प्राग्निरूपितस्वरूपान् क्राम उल्लङ्घय । यतस्तैः क्रान्तैः क्रान्तमेव दुःखं जवति । इति शेषः । कामनिबन्धनत्वाद्दुःखस्य । खुशब्दोऽवधारणे । अधुनान्तरकामक्रमणमाह । छिन्धि द्वेषम् । व्यपनय रागं सम्यग्ज्ञानबलेन विपाकालोचनादिना । क । कामेष्विति गम्यते । शब्दादयो हि

विषया एव कामा इति कृत्वा। एवं कृते फलमाह। एवमनेन प्रकारेण प्रवर्तमानः। किम्। सुखमस्यास्तीति सुखी नविष्यसि। क। संपराये संसारे यावदपवर्गं न प्राप्स्यसि तावत्सुखी नविष्यसि। संपराये परीषहोपसर्गसंग्राम इत्यन्ये। कृतं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः॥५॥ किंच संयमगेहान्मनस एवानिर्गमनार्थमिदं चिन्तयेत्। यडुत पक्खंदेइत्यादि।

पक्खंदे जलियं जोइं, धूमकेउं दुरासयं॥
नेच्छंति वंतयं जोत्तुं, कुले जाया अगंधणे॥६॥

(अवचूरिः) संयमगेहान्मसोऽनिर्गमार्थमिदं चिन्तयेत्। प्रस्कन्दन्ति आश्रयन्ति ज्योतिषमग्निं धूमचिह्नं डुरासदं डुरनिनवमित्यर्थः। चशब्दलोपान्नचेच्छन्ति वान्तं नोक्तुं विषमिति गम्यते। नागा इति गम्यते। मन्त्राकृष्टा वान्तं व्रणमुखाद्विषं पिबन्ति गन्धनाः नत्वगन्धनाः। तिर्यञ्चोऽप्येवं तत्कथमहं जिनवचनानिज्ञोऽपि दारुणान्विषयान्वान्तान् नोक्ष्य इति॥६॥

(अर्थ.) वली साधुयें संयम रूप गृहथी मनने बाहर न नीकलवा देवा माटे आ प्रकारनो विचार करवो ते कहे छे. पक्खंदेत्यादि (अगंधणे के०) अगन्धने एटले अगंधन नामक नागना (कुले के०) कुलमां (जाया के०) जाताः एटले उत्पन्न थयेला जे नाग (सर्प) ते (डुरासयं के०) डुरासदं एटले घणा डुःखथी पण जेनो ताप सहन थाय नही एवा (जलियं के०) ज्वलितं एटले प्रदीप्त एवा खदिरांगारादि रूप अग्निमां, (जोइं के०) ज्योतिः एटले ज्वालारूप जे घृतादिकना दाहक अग्निमां अथवा (धूमकेउं के०) धूमकेतुं एटले घणा धूमथी व्याप्त थयेला एवा लीला काष्ठादिकना दाहक अग्निमां वखत पडे तो प्रवेश करवानो (पक्खंदे के०) प्रस्कन्दति, अध्यवस्यंतीति यावत् एटले निर्धार करे. पण (वंतयं के०) वांतं एटले प्राणिना जे नागे दंश कस्यो होय त्यां, वमन करी नाखेला विषने (जोत्तुं के०) नोक्तुं एटले फरी पीवाने (नेच्छंति के०) नचेच्छंति एटले वांछे नहीं. त्यां आवी वात प्रसिद्ध छे के, नाग बे जातिना थाय छे, एक गंधन जातिनो अने बीजो अगंधन जातिनो. तेमां गंधन जातिनो जे नाग छे, ते जो कोइने दंश करे, अने तेने जो मंत्रादिक उपायथी बोलावे, तो ते वनादिक स्थानमांथी आवीने दंश करी वमी नाखेला विषने फरी पिये छे, पण अगंधन जातिनो जे नाग छे, ते कदाचित् जो कोइने दंश करे तो ते मंत्रादिक उपायें करी वनमांथी आवे नहीं, अने कदाचित् जो आवे, तो अग्निमां बली जाय, पण वमेलुं विष फरी पिये नहीं. ए दृष्टांत उपरथी साधुएं जाणवुं के, तिर्यंच जीव पण विचारविना

केवल अभिमानथी अग्निमां पडी मरी जाय छे, पण वमेलुं विष पीता नथी. एम छतां अमे जिनवचनना जाण थइने परिणामे दुःखदायक एवा अने अनंत प्राणियें अनंतीवार भोगीने वमेला विषयने केम भोगवियें ! एम चिंतवे. ॥ ६ ॥

(दीपिका) संयमगृहान्मनस एवानिर्गमार्थमिदं चिन्तयेत् । प्रस्कंदंति आश्रयन्ति कं ज्योतिषमग्निम् । किं० ज्यो० । ज्वलितं ज्वालामालाकुलं न तु मुर्मुरादिरूपम् । पुनः किं० । धूमकेतुं धूमचिन्हं धूमध्वजं न उल्कादिरूपम् । पुनः किं० ज्यो० । दुरासदं दुरभिभवं चशब्दलोपान्न च इछन्ति वान्तं भोक्तुं परित्यक्तं विषमिति शेषः । के । नागा इति शेषः । ते किं० नागाः । कुले जाताः समुत्पन्नाः । किंभूते कुले । अगन्धने । नागा द्धेधा गन्धना अगन्धनाश्च, तत्र ये गन्धना ते डसिए मंतेहिं आकट्टिआ तं मुहउ आपिबंति । अगन्धणा पुण अवि मरणमभ्नवस्संति न य वंतं आपिअंति । उपसंहारस्तु यदि तावत्तिर्यञ्चोऽपि अभिमानाज्जीवितं परित्यजन्ति न च वान्तं भुञ्जते । तत्कथमहं जिनवचनाभिज्ञो विपाकदारुणान् विषयान् वान्तानपि भोक्ष्य इति । अत्रार्थे रथनेमिदृष्टान्तस्तथाहि । जया किल अरिठनेमी पव्वइउ तया रहनेमी तस्स जिठभाउ राईमइं उवयरई । जइ नाम एसा मम होइ । सा य भगवई निविन्नकामभोगा नायं च तीए जहा एसो मम अज्झोववन्नो । अन्नया य तीए महुघयसंजुत्ता पेजा पीआ । रहनेमी आगउ । मयणफलं मुहे काऊण तीए वंतं भणिअं च । पेजं पियाहि । तेण भणिअं कहं वंतं पिज्जइ । तीए भणिउ । जइ न पिज्जइ । तउ अहंपि अरिठनेमिसामिणा वंता कहं पिबिउमिछसि ॥ ६ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । प्रस्कन्दन्ति अध्यवस्यन्ति । ज्वलितं ज्वालामालाकुलं मुर्मुरादिरूपं । कं । ज्योतिषमग्निं धूमकेतुं धूमचिह्नं धूमध्वजं नोल्कादिरूपं दुरासदं दुःखेनासाद्यतेऽभिभूयत इति दुरासदस्तं दुरभिभवमित्यर्थः । चशब्दलोपान्नेछन्ति न च वांछन्ति वान्तं भोक्तुं परित्यक्तमादातुं विषमिति गम्यते । के । नागा इति गम्यते । किंविशिष्टा इत्याह । कुले जाताः समुत्पन्ना अगन्धने । नागानां हि भेदद्धयं गन्धनाश्चागन्धनाश्च । तत्र गन्धणा णाम जे डसिए मंतेहिं आकट्टिया तं विसं वणमुहाउ आइयंति । अगंधणाउ अवि मरणमभ्नवस्संति णय वंतमावियंति । उदाहरणं द्रुमपुष्पिकायामुक्तमेव । उपसंहारस्त्वेवं भावनीयः । यदि तावत्तिर्यञ्चोऽप्यभिमानमात्रादपि जीवितं परित्यजन्ति, न च वान्तं भुञ्जते । तत्कथमहं जिनवचनाभिज्ञो विपाकदारुणान् विषयान् वान्तान् भोक्ष्य इति सूत्रार्थः । अस्मिन्नेवार्थे द्धितीयमुदाहरणम् । यदा किल अरिठणेमी पव्वइउ । तया

रहणेमी तस्स जेठो नाउ राइमइं उवयरइ। जइ णाम एसा ममं इछिज्जा। सा वि नगवई निव्विसकामनोगा। णायं य तीए एसो मम अज्झोववणो। अणयाय य तीए म- हुघयसंजुत्ता पेज्जा पीया। रहनेमी आगउ। मयणफलं मुहे काऊण य तीए वंतं नणियं च एयं पेज्जं पियाहि। तेण नणियं कहं वंतं पिज्जइ। तीए नणिउ। जइ न पिज्जइ वंतं तउ अहं पि अरिठनेमिसामिणा वंता। कहिं पिविउमिछसि। तथाह्यधि- कृतार्थसंवाद्येवाह। धिरजु ते इत्यादि सूत्रम्॥

धिरज्जु ते जसोकामी, जो तं जीवियकारणा॥
वंतं इछसि आवेउं, सेयं ते मरणं नवे॥ ७॥

(अवचूरिः) अस्मिन्नेवार्थे द्वितीयोदाहरणम्। धिगस्तु तव पौरुषमिति ग- म्यते। हे यशःकामिन् इति सासूयं क्षत्रियामन्त्रणम्। अकारप्रश्लेषात् हे अयशः- कामिन्। असंयमजीवितहेतोः आपातुं परित्यक्तां नगवता अनिलषसि नोक्तुम्। वा- न्तादस्य नोजनं तव मरणं न पुनरिदम्॥ ७॥

(अर्थ.) हवे आ गाथाथी ते आ अध्ययन समाप्त थाय त्यां सूधी सूत्रकार, वांत विषयना त्याग उपरज बीजो रहनेमीनो दृष्टांत कहे ठे, ते जेम केः–जे वखतें अ- रिष्टनेमीयें राज्यादि परिनोगनो त्याग करीने चारित्र आदर्युं त्यारें तेनो मोहोटो नाइ रहनेमी कामवासनाथी राजिमतीनी परिचर्या करवा लाग्यो. तेनो अनिप्राय एवो हतो के,एवीरीतें हुं एने संतुष्ट राखीश, तो एने मारी साथें कामनोग करवानी इछा थाशे. हवे राजिमती तो विषयसुखथी वैराग्य पामेली हती. तेणें रहनेमीना म- ननो दुष्ट अध्यवसाय जाण्यो. एक वखतें राजिमतीयें मध, घृतें करी मिश्र शिखरि- णी खाधी, तेवामां त्यां ते राजिमतीनो दीयर रहनेमी तेनी पासें आव्यो, त्यारें तेणें तेज वखतें मींढोल खाधुं. तेथी ते खाधेलुं सर्व वमी काढ्युं. अने राजिमतीयें रहनेमीने कह्युं के, हे रहनेमि आ वमेली शिखरिणीनुं पान करो, ते सांनली रह- नेमीयें कह्युं के वमन करेलुं केम खवाय? त्यारें राजिमतीयें कह्युं के, जो तुं वमन करेलुं रसनेंइन्द्रियनुं विषयनूत एवा अन्नने खातो नथी, तो अरिष्टनेमीयें स्पर्श- विषयथी उपनोगीनें वमी नाखेली एवी मारी केम वांछना करे ठे!!! एज प्रसंगनुं राजिमतीनुं वाक्य सूत्रकार कहेठे. धिरजुत्ति (अजसोकामी के०) हे अयशस्का- मिन्! एटले अकार्य करीने अपयश थवानी इछा धरनारा एवा हे रथनेमि! (ते के०) तारा पौरुषने (धिरजु के०) धिगस्तु एटले धिक्कार हो! (जो के०) यः एटले जे (तं के०) त्वं एटले तुं (जीवियकारणा के०) जीवितकारणात् एटले असंयमी-

पणे जीववानी इच्छाथी (वंतं के०) वांतं एटले वमन करेला नोगने (आवेउं के०) आपातुं एटले पीवाने अर्थात् नोगववाने (इच्छसि के०) इच्छा करे छे, तेमाटें मर्यादानुं उल्लंघन करनारा एवा (ते के०) तने (मरणं के०) मरण (सेयं के०) श्रेयः एटले कल्याणरूप (नवे के०) नवेत् एटले होय. पण ए अकार्य करवाथी तारुं कल्याण नथी. कहेलुं छे केः—वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं, न चापि नग्नं चिरसंचितं व्रतम् ॥ वरं हि मृत्युः सुविशुद्धकर्मणा, न चापि शीलस्खलितस्य जीवितम् ॥ १ ॥ ७ ॥

(दीपिका) अथ अधिकारापन्नमेव अर्थमाह । तत्र राजीमती किल एवमुक्तवती रथनेमिं प्रति। धिगस्तु नवतु । ते तव । पराक्रमम् इति शेषः । हे यशःकामिन् कीर्तेरनिलाषिन् । इति रोषेण क्षत्रियामन्त्रणम् । अथवा अकारप्रश्लेषात् हे अयशःकामिन् । धिगस्तु नवतु तव । यस्त्वं जीवितकारणात् असंयमजीवितहेतोर्वान्तमिच्छसि आपातुं नगवता परित्यक्तां नोक्तुमिच्छसि । अतः श्रेयस्ते तव अतिक्रान्तमर्यादस्य मरणं नवेत् । शोननतरं तव मरणं न पुनरिदमकर्मासेवनम्। तउ धम्मो से कहिउ। संबुद्धो पवइउ अ। राइमई वि तं बोहिऊण पवइआ । अन्नया कयाइ सो रहनेमी बारवईओ निक्खं गहिऊण सामिसगासं आगच्छंतो वासवद्दलएण अप्नाहउ एगं गुहं पविठो। राईमई वि सामिणो वंदणाए गया । वंदित्ता पमिस्सयमागच्छंतीय अंतरा वरिसिएण निन्ना अयाणंती तमेव गुहं अणुप्पविठा जच्छ सो रहनेमी। दिठा य तेण सोहणा एसा वच्छाणि अपसारिआणि। ताहे तीए अंगपच्चंगाणि दिठाणि। सो रहनेमी तीए अप्नोववन्नो दिठो । अणाए अंगिआगारकुसलाए णाउं अ असोहणो नावो एअस्स। ततः सा तमिदवादीत् ॥ ७ ॥

(टीका) व्याख्या । तत्र राजीमती किलैवमुक्तवती। धिगस्तु। धिक्शब्दः कुत्सायाम् । अस्तु नवतु ते तव। पौरुषमिति गम्यते । हे यशस्कामिन्निति सासूयं क्षत्रियामन्त्रणम् । अथवा अकारप्रश्लेषादयशस्कामिन् । धिगस्तु नवतु तव । यस्त्वं जीवितकारणात् असंयमजीवितहेतोर्वान्तमिच्छस्यापातुं परित्यक्तां नगवता अनिलषसि नोक्तुमत उत्क्रान्तमर्यादस्य श्रेयस्ते मरणं नवेत् । शोननतरं तव मरणं न पुनरिदमकार्यासेवनमिति सूत्रार्थः । तउ धम्मो से कहिउ। संबुद्धो पवइउ य। राईमईवि तं बोहेऊणं पवइया । पच्छा अन्नया कयाइ सो रहनेमी बारवईए निक्खं हिंमिऊणं सामिसगासमागच्छंतो वासवद्दलएण अप्नाहउ। एक्कं गुहं अणुप्पविठो। राईमई वि सामिणो वंदणाए गया । वंदित्ता पडिस्सयमागच्छइ। अंतरे य वरिसिउमाढत्तो । निन्ना तमेव गुहमणुप्पविठा । जच्छ सो रहनेमी । वच्छाणि य

पविसारियाणि। ताहे तीए अंगपच्चंगं दिठं। सो रहणेमी तीए अज्झोववन्नो दिठो। अणाए इंगियागारकुसलाए य णाउं असोहणो भावो एयस्स। ततोऽसाविदमवोचत्। अहं चेत्यादि सूत्रम्।

अहं च भोगरायस्स, तं च सि अंधगविण्हिणो॥
मा कुले गंधणा होमो, संजमं निहुओ चर॥ ८॥

(अवचूरिः) उग्रसेनस्य सुता। त्वं च भवसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य। सुत इति गम्यते। अतो मा एकैकप्रधानकुले आवां गन्धनौ भूव। अतः संयमं निभृतोऽव्याक्षिप्तश्चर॥ ८॥

(अर्थ.) पछी राजिमतीयें रथनेमिने धर्मोपदेश कस्यो. तेथी तेणें प्रतिबोध पामीने चारित्र लीधुं. राजिमतीपण तेने प्रतिबोध आपीने चारित्रवती थई. पछी एक वखतें ते रथनेमि द्वारिका नगरीमां गोचरी फरीने गुरुनी पासे आवता मार्गमां वर्सादथी घणोज पीडा पाम्यो, त्यारें रस्तामां एक गुहा नजरें पडी, तेमांज वर्सादनी पीडा दूर थवा माटे पेठो. एटलामां राजिमती पण गुरुने वांदवा गई हती ते गुरुने वांदी पाछी आवती हती, तो रस्तामां घणो वर्साद अववा लाग्यो. त्यारें ते वरसाद बंध थाय त्यांसुधी कोइपण ढंकायेली भूमियें रहेवुं जोइयें, एम विचारिने जे गुफामां रथनेमि पेठो हतो, तेज गुहामां कर्मयोगथी ते राजिमती आवी, अने वर्सादथी पलळेला वस्त्रो अंग उपरथी उतारीने सुकाववा लागी. ते वखतें राजिमतीना अंगप्रत्यंग रथनेमीयें जोयां, तेथी ते रथनेमि कामातुर थयो, ते जोइने राजिमतीयें जाण्युं जे ए रथनेमीनो अशुभ भाव छे, एम जाणीने राजिमती कहेवा लागीः–ते सूत्रकार कहे छे. अहंचेत्यादि. हे रथनेमि! (अहं च के०) हुं, चकार पादपूरणार्थ छे (भोगरायस्स के०) भोगराजस्य एटले उग्रसेन राजानी कन्या छुं. तथा (तं च के०) त्वं च एटले तुं पण (अंधगविण्हिणो के०) अंधकवृष्णेः एटले समुद्रविजय राजानो पुत्र छे. एवा प्रशस्तकुलमां उपजेला आपणे बेहुजण विषसरखा विषयरूप वांत रस पान करीने (कुले के०) पोतपोताना पूर्वोक्त उत्तम कुलनेविषे (गंधणा के०) गंधनौ एटले गन्धन जातिना सर्प सरखा (मा होमो के०) मा भूव एटले न थइये. माटे (निहुओ के०) निभृतः एटले मन स्थिर राखतो थको (संजमं के०) संयमं एटले सर्व दुःखने नाश करनार एवा चारित्रने (चर के०) आचरण कर, एटले अनतिचार पणें पालन कर॥ ८॥

(दीपिका) अहं च भोगराज्ञ उग्रसेनस्य तु। पुत्री इति शेषः। त्वं च असि

अंधकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । पुत्र इति शेषः । अतः कारणात् मा एकैकप्रधानकुले आवां गन्धनौ भूव । अतः कारणात् संयमं सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापं निभृतः सन् अव्याक्षिप्तः सन् चर कुर्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

(टीका) व्याख्या । अहं च भोजराज्ञ उग्रसेनस्य । दुहितेति गम्यते । त्वं च भवसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । सुत इति गम्यते । अतो मा एकैकप्रधाने कुले आवां गन्धनौ भूव । उक्तं च । जह न सप्पतुल्ला होमुत्ति भणियं होइ । अतः संयमं निभृतश्चर । सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापमव्याक्षिप्तः कुर्विति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥ किंच जइ तमित्यादि सूत्रम् ।

जइ तं काहिसि भावं, जा जा दिच्छसि नारिउ ॥
वायाविद्धु व्व हडो, अट्ठिअप्पा भविस्ससि ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) यदि त्वं करिष्यसि भावमभिलाषं या या द्रक्ष्यसि नारीः । तासु वाताविद्ध इव हडो वातप्रेरित इव सागरेऽबद्धमूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थितात्मा भविष्यसि । संयमगुणेष्वबद्धमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरितः ॥ ९ ॥

(अर्थ.) वली राजिमती कहे छे. जइ तमित्यादि. हे रथनेमि! (तं के०) त्वं तुं (जा जा के०) या याः एटले जे जे (नारिउ के०) नारीः एटले स्त्रीयोने (दिच्छसि के०) द्रक्ष्यसि एटले जोइश. ते ते स्त्रीयोने विषे 'ए सुंदर रूपवती छे, मांटे एनी साथें कामविलास करीश, एवा (भावं के०) भावने (जइ के०) यदि एटले जो (काहिसि के०) करिष्यसि एटले करीश तो (वायाविद्धो के०) वाताविद्धः एटले पवनथी ताडित थयेला (हडो व के०) हड इव एटले जेनां मूल बांध्यां नथी एवा जल उपर उगीने तरता रेहनारा हडनामक तृणनीपरें (अट्ठिअप्पा के०) अस्थितात्मा एटले जेनो आत्मा स्थिर नथी एवो (भविस्ससि के०) भविष्यसि एटले थइश. अर्थात् सकलदुःखोनो क्षय थवाना कारणभूत एवा संयमनेविषे जेनुं मूल बद्ध नथी, माटे ज प्रमादरूप पवनेकरी ताडित थयेलो एवो हढवनस्पतिसरखो तुं आ संसारमां अनंताकालसुधी आम तेम भमतो रहीश! ॥ ९ ॥

(दीपिका) यदि त्वं करिष्यसि भावमभिप्रायं प्रार्थनारूपं क या या द्रक्ष्यसि नारीः स्त्रियः । तासु एताः शोभना एताश्च शोभनतराः सेव इत्येवंभूतं भावं यदि करिष्यसि । ततो वायाविद्ध इव वातप्रेरित इव । हडोऽबद्धमूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थितात्मा भविष्यसि । कोऽर्थः सकलदुःखक्षयकारकेषु संयमगुणेषु अबद्धमूलत्वात् संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इतश्चेतश्च पर्यटिष्यसि ॥ ९ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या। यदि त्वं करिष्यसि जावमभिप्रायं प्रार्थनामित्यर्थः। क। या या द्रक्ष्यसि नारीः स्त्रियस्तासु तासु एताः शोजना एताश्चाशोजना अतः सेवे काममित्येवंजूतं जावं यदि करिष्यसि। ततो वाताविद्ध इव हडः वातप्रेरित इवाबद्धमूलो वनस्पतिविशेषः। अस्थितात्मा जविष्यसि। सकलदुःखक्षयनिबन्धनेषु संयमगुणेष्वप्रतिबद्धमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इतश्चेतश्च पर्यटिष्यसीति सूत्रार्थः॥ ए॥ तीसे सो वयणमित्यादि सूत्रम्।

तीसे सो वयणं सोच्चा, संजयाइ सुजासियं॥
अंकुसेण जहा नागो, धम्मे संपडिवाइयो॥ १०॥

(अवचूरिः) तस्या राजीमत्या असौ रथनेमिः सुजाषितं संवेगनिबन्धनं श्रुत्वा संप्रतिपातितः स्थापितः। किंविशिष्टायाः। संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः। अङ्कुशेन यथा नागः। अङ्कुशतुल्येन वचनेन॥ १०॥

(अर्थः) तीसे इत्यादि (सो के०) सः एटले ते रथनेमि (संजयाइ के०) संयतायाः एटले जेणें संयम लीधो छे, एवी (तीसे के०) तस्याः एटले ते राजिमतीनुं (सुजासियं के०) सुजाषितं एटले उत्तम जाखेलुं अर्थात् संवेगनी कथा जेमां छे एवुं (वयणं के०) वचनं एटले वचनने (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (जहा के०) यथा एटले जेम (नागो के०) नागः एटले हाथी (अंकुसेण के०) अंकुशेन एटले अंकुशेकरी अर्थात् अंकुशना प्रहारथी स्वजावस्थित करे छे, तेम ते रथनेमि पण (धम्मे के०) धर्मे एटले धर्मने विषे (संपडिवाइउ के०) संप्रतिपादितः एटले स्थिर कस्यो. धर्मरूप स्तंजें बांध्यो. हवे ते रहनेमीनी दीक्षा ४१० मे वर्षे थइ. उक्तं च॥ रहेनेमिस्स जगवउ, दीहुब्बए चउर होंति वीस सया॥ संवछर उउमछो, पंचसउ केवली होइ॥ १॥ नव वाससिगविसाहिए, सवाऊ तस्स से नायं॥ एसो चेव य कालो, राइमईए वि नायवो॥ २॥ इत्यादि॥ १०॥

(दीपिका) तस्या राजीमत्याः असौ रथनेमिर्वचनं पूर्वोक्तं श्रुत्वा। किं० राजीमत्याः। संयताया गृहीतदीक्षायाः। किं० वचनम्। सुजाषितं संवेगजनकम्। किंवत्। अङ्कुशेन यथा नागो हस्ती एवं धर्मे संप्रतिपादितो धर्मे स्थापित इत्यर्थः॥ १०॥

(टीका) अस्य व्याख्या। तस्या राजीमत्या असौ रथनेमिः वचनमनन्तरोदितं श्रुत्वाकर्ण्य। किंविशिष्टायास्तस्याः। संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः। किंविशिष्टं वच-

नम्। सुन्नाषितं संवेगनिबन्धनम्। अङ्कुशेन यथा नागो हस्ती एवं धर्मे संप्रतिपादित इत्यर्थः। केन। अङ्कुशतुल्येन वचनेन। अङ्कुशेन जहा णागो त्ति। एब उदाहरणं। वसंतपुरं नयरं। तब एगा इन्नवहुया नदीए एहाइ। अन्नो य तरुणो तं दहूण नणइ। सुएहायं ते पुब्बइ एसा नई पवरसोहियतरंगा। एए नदीरुरका। अहं च पाएसु ते पडिउं। ताहे सा पडिन्नणइ। सुहया होउ नई। ते चिरं जीवंतु जे नईरुरका। सुएहायपुब्बयाणं घत्तीहामो पियं काउं। सो य तीसे घरं वा दारं वा ण याणइ। तीसे य बितिब्नियाणि चेडरूवाणि रुरके पलोयंताणि अबंति। तेण ताणं पुप्फफलाणि सुबहूणि दिन्नाणि। पुब्नियाणि य। का एसा। ताणि न्नणंति अमुगस्स सुएहा। सो य तीए विरहं न लहति। तउ परिव्वाइयं उलग्गिउमाढत्तो। निस्का दिन्ना। सा तुठा नणइ। किं करेमि उलग्गए फलं। तेण नणिया अमुगस्स सुएहं मम कए नणाहि। तीए गंतूण न्नणिया। अमुगो ते एवंगुणजातीउ पुब्बइ। ताए रुठाए पउब्नगाणि धोवंतीए मसिलित्तएण हबेण पिठीए आहया। पंचंगुलियं उठियं। अवदारेण निब्बूढा। गया तस्स साहइ। णामं पि सा तव ण सुणेइ। तेण णायं कालपंचमीए अवदारेण अइगंतव्वं। अइगउ य असोगवणियाए मिलियाणि सुत्ताणि य जाव पस्सवणागएण ससुरेण दिठाणि। तेण णायं ण एस मम पुत्तो पारदारिउ कोइ। पब्ना पायाउ तेण णेउरं गहियं चेइयं य तीए। सो न्नणिउ। णास लहुं आवइकाले साहेज्जं करेज्जासि। इयरी गंतूण न्नत्तारं न्नणइ एब घम्मो। असोयवणियं वच्चामो। गंतूण सुत्ताणि। खणमेत्तं सुविऊणं नत्तारं उठवेइ नणइ य। एयं तुब्न कुलाणुरूवं। जं णं मम पायाउ ससुरो णेउरं कहुइ। सो नणइ। सुवसु पन्नाए लन्निहिति। पन्नाए थेरेणं सिठं। सो य रुठो नणइ विवरीउ थेरोत्ति। थेरो नणइ मया दिठो अन्नो पुरिसो। विवाए जाए सा नणइ। अहं अप्पाणं सोहयामि। एवं करेहि। तउ एहाया कयबलिकम्मा गया जरकघरं। तस्स ज़रकस्स अंतरेण गबंतो जो कारगारी सो लग्गइ अकारगारी नीसरइ। तउ सो विडपियतमो पिसायरूवं काऊण णिरंतरं घणं कंठे गिएहइ। तउ सा गंतूण तं जरकं न्नणइ। जो मम मायापिउदिन्नउ न्नत्तारो। तं च पिसायं मोत्तूण जइ अन्नं पुरिसं जाणामि तो मे तुमं जाणिज्जसि त्ति। जरको विलरको चिंतेइ। एस य केरिसाइं धुत्ती मंतेइ। अहगंपि वंचिउ तीए। णब्बि सइत्तणं खु धुत्तीए। जाव जरको चिंतेइ ताव सा णिफिडिया। तउ से थेरो सव्वलोगेण विलरकीकउ हीलिउ य। तउ थेरस्स तीए अधिईए णिद्दा णठा। रन्नो य कसे गयं। रन्ना सद्दाविऊण अंतेउरवालउ कउ। अन्निसेक्कं च हब्नियणं वासघरस्स हेठा वद्धं अबइ। इउ य एगा देवी हब्निमिंठे आसत्ता। णवरं हब्नी चोंवालयाउ हबेण

अवतारेइ । पन्नाए पडिणीएइ । एवं वच्चइ कालो । अन्नया य एगाए रयणीए चिरस्स आगया हत्थिमिंठेण रुठेण हत्थिसंकलाए आहया । सा नणइ एयारिसो तारिसो य ण सुवइ । मा मुज्ञ रूसह । तं थेरो पिच्छइ चिंतियं चणेण एवं पि रक्खिज्जमाणीउं एयाउं एवं ववहरंति । किं पुण लाउं सदा सछंदाउं त्ति । सुत्तो पन्नाए सवलोगो उठिउं । सो ण उठेइ । रन्ना कहियं । रन्ना नणियं । सुवउ । चिरस्स उठि उं पुच्छिउं । कहियं सवं । नणइ । जहा एगा देवी ण याणामि कयरावि । तउं राइणा नंमहत्थी कारावि उं नणियाउं एयस्स अच्चणियं काऊणं उलंडेह । तउं सवाहिं उलंडिउं । एगा णेच्छइ । नणइ य । अहं बीहेमि । तउं रन्ना उप्पलेण आहया । मुच्छिया पडिया । रन्ना जाणियं एस कारित्ति । नणियं चणेण मत्तगयं आरुहंती नंममयस्स गयस्स बीहीहि । तच्च न मुच्छिया संकलाहया । एच्च मुच्छिया उप्पलाहया । तउं सरीरं जोइयं जाव संकलप्पहारो दिठो । तउं परुठेण रन्ना देवी मिंठो हत्थी य तिन्नि विच्छिन्नकमए चडावियाणि । नणिउं य मिंठो एच्चं वाहेहिं हच्छिं दोहिय पासेहि तेलुग्गाहा उठिया । जाव एगो पाउं आगासे ठविउं । जणो नणइ किं एस तिरिउं जाणइ । एयाणि मारियवाणि । तहवि राया रोसं न मुयइ । जाव तिन्नि पाया आगासे कया । एगेण ठिउं । लोगेण कउं अक्कंदो । किमेयं हत्थिरयणं विणासिज्जइ रन्ना । मिंठो नणिउं तरसि णियत्तेउं । नणइ जइ डुयग्गाणं पि अनयं देसि । दिन्नं । तउं तेण अंकुसेण नियत्तिउं हत्थित्ति । दार्ष्टान्तिकयोजना कृतैवेति सूत्रार्थः ॥१०॥ एवं करंतीत्यादि सूत्रम् ।

एवं करंति संबुद्धा, पंडिया पवियक्खणा ॥
विणियट्टंति नोगेसु, जहा से पुरिसुत्तमो ॥ त्तिबेमि ॥ ११ ॥

सामन्नपुव्वियज्झयणा संमत्ता ॥ २ ॥

(अवचूरिः) एवं कुर्वते संबुद्धाः सामान्येन बुद्धिमन्तः । पण्डिता वान्तनोगासेवनदोषज्ञाः । प्रविचक्षणा अवद्यनीरवः । नोगेन्यो निवर्तन्ते यथासौ पुरुषोत्तमो रथनेमिः । तस्य कथं पुरुषोत्तमत्वं यो दीक्षितो विषयाकाङ्क्षी । आह । अनिलाषेऽप्यप्रवृत्तेः । कापुरुषस्तु अनिलाषानुरूपं चेष्टत एवेति ॥ ११ ॥

इत्यवचूरिकायां श्रामण्यपूर्वकाख्यं द्वितीयमध्ययनम् ॥ २ ॥

(अर्थ.) एवमिति (संबुद्धा के०) बुद्धिमंतः (पंडिया के०) पंडिताः एटले वमेला विषयना उपनोगथी उत्पन्न थता दोषना जाण एवा अने (पवियक्खणा के०) प्रविचक्षणाः एटले सावद्य कर्मथी बीक राखनारा एवा पुरुषो (एवं के०) पूर्वोक्त प्रकारें (करंति के०) कुर्वंति एटले आचरण करे छे. एज अर्थ स्पष्ट करी कहे छे.

(भोगेसु के०) भोगेषु, भोगेभ्य इति यावत्. एटले वांत भोगथकी (विणियट्टंति के०) विनिवर्तन्ते एटले दूर रहे छे. (जहा के०) यथा एटले जेम (से के०) सः ते (पुरिसुत्तमो के०) पुरुषोत्तमः एटले सर्व पुरुषमां उत्तम एवो रथनेमि ते पूर्वोक्त राजिमतीना वचनथी विषयभोगथी निवृत्त थयो. त्तिबेमि एनो अर्थ पूर्ववत् ॥ ११॥

अहीं कोइ शंका करे छे के, रथनेमिने सूत्रमां पुरुषोत्तम कह्युं छे, ते युक्त देखातुं नथी. कारण जे चारित्र लइने स्त्रीनो अभिलाषी थयो, तेमां पण भाइनी स्त्री उपर सरागदृष्टि थयो, तेने पुरुषोत्तम केम कहेवाय? ए उपर कहे छे, के कर्मनी विचित्र गतिथी विषयाभिलाष उत्पन्न थयो, तेने कांइ उपाय नथी. परंतु दुष्ट पुरुषनी परें तेणें इछानुरूप विषयने भोगव्यो नहिं, अने ते अभिलाषनो उपरोध करीने संयमने विषे स्थिर रह्यो, माटे ते रथनेमिने पुरुषोत्तम कह्युं, ते सत्य छे. तथा केटला एक लोको एवी पण शंका करे छे के, दशवैकालिक सूत्र जे छे, ते नियत श्रुत छे, एटले एनो पाठ अनादि छे, कहेलुं छे केः– " णायज्झयणाहरणा, इसिभासियमोपइस्सयसुया य ॥ एए होंति अणियया, णिययं पुण सेसमुस्सणं ॥ १ ॥ " आ प्रमाणथी दशवैकालिक जे छे, ते नियतश्रुत छे एम सिद्ध थाय छे, तेम छे तो एमां अर्वाचीन रथनेमीनी कथा केम आवी? एनो उत्तर कहे छे. उपर आपेली प्रमाणभूत गाथामां 'उस्सणं' एवुं पद छे, तेथी एम जणाय छे के, उत्सन्न सूत्रो जे छे ते नियतश्रुत छे, दशवैकालिकादिक तो प्रायें नियत श्रुत छे, पण कोइ स्थलें अनियत श्रुत छे, तेथी रथनेमीनी कथा आवी तेमां कांइ दोष नथी. एवीरीतें ए द्वितीय श्रामण्यपूर्वकाध्ययनमां संयमने विषे चित्त स्थिर करवानो उपाय कह्यो.

इति दशवैकालिकना श्रामण्यपूर्वकनामकद्वितीयाध्ययननो बालावबोध संपूर्ण ॥ २॥

(दीपिका) एवं कुर्वते कुर्वन्ति । के । संबुद्धा बुद्धिमन्तः । अथवा सम्यग्दर्शनसहितेन ज्ञानेन ज्ञातविषयस्वभावाः सम्यग्दृष्टय इत्यर्थः । पुनः किं० । पंडिता वान्तभोगासेवनदोषज्ञाः । पुनः किं० । प्रविचक्षणाः पापभीरवः । किं कुर्वन्ति ते इत्याह । निवर्तन्ते दूरीभवन्ति । केभ्यो भोगेभ्यो विषयेभ्यः । क इव । यथा असौ पुरुषोत्तमो रथनेमिः । शिष्य आह । ननु कथं तस्य पुरुषोत्तमत्वं यो हि गृहीतदीक्षोऽपि विषयाभिलाषी जातः । उच्यते । तथाविधे अभिलाषे जातेऽपि नासौ प्रवृत्तः । कापुरुषस्तु तदनुरूपं चेष्टत एवेति । इति पूर्वोक्तप्रकारेण ब्रवीमि न स्वबुद्ध्या किं तु तीर्थकरगणधराणामुपदेशेन ॥ ११ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां द्वितीयमध्ययनम् ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अस्य व्याख्या । एवं कुर्वन्ति संबुद्धा बुद्धिमन्तो बुद्धाः । सम्यग्दर्शनसाहचर्येण दर्शनैकीभावेन वा बुद्धाः संबुद्धा विदितविषयस्वभावाः । सम्यग्दृष्टय इत्यर्थः । त एव विशेष्यन्ते । पंडिताः प्रविचक्षणास्तत्र पण्डिताः सम्यग्ज्ञानवन्तः प्रविचक्षणाश्चरणपरिणामवन्तः।अन्ये तु व्याचक्षते।संबुद्धाःसामान्येन बुद्धिमन्तः पण्डिता वान्तभोगासेवनदोषज्ञाःप्रविचक्षणा अवद्यभीरव इति।किंकुर्वन्ति।विनिवर्तन्ते भोगेभ्यः विविधमनेकैः प्रकारैरनादिभवाभ्यासबलेन कदर्थ्यमाना अपि मोहोदयेन विनिवर्तन्ते भोगेभ्यो विषयेभ्यः । यथा क इत्याह।यथासौ पुरुषोत्तमः रथनेमिः।आह । कथं तस्य पुरुषोत्तमत्वं यो हि प्रव्रजितोऽपि विषयाभिलाषीति।उच्यते। अभिलाषेऽप्यप्रवृत्तेः। कापुरुषस्त्वभिलाषानुरूपं चेष्टत एवेति । अपरस्त्वाह । दशवैकालिकं नियतश्रुतमेव । यत उक्तम् । णायश्रयणाहरणा, इसिभासियमोपइस्रयसुया य ॥ एए होंति अणियया, णियय पुण सेसमुस्सणं ॥ तत्कथमभिनवोत्पन्नमिदमुदाहरणं युज्यते इति । उच्यते । एवंभूतार्थस्यैव नियतश्रुतेऽपि भावाद्युत्सन्नग्रहणाच्चादोषः। प्रायो नियतं न तु सर्वथा नियतमेवेत्यर्थः। ब्रवीमीति न स्वमनीषिकया किंतु तीर्थकरगणधरोपदेशेन । उक्तोऽनुगमो नयाः पूर्ववदिति।

इत्याचार्यश्रीहरिभद्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां द्वितीयं श्रामण्यपूर्वकाध्ययनं संपूर्णम् ॥ २ ॥

॥ अथ तृतीयाध्ययनम् ॥

संजमे सुठियप्पाणं, विप्पमुक्काण ताइणं ॥
तेसिमेयमणाइन्नं, निग्गंथाण महेसिणं ॥ १ ॥

अथ क्षुल्लकाचाराख्यतृतीयाध्ययनावचूरिः ॥ पूर्वं धृतिरुक्ता सा चाचारे कार्या नत्वनाचारे। अतः क्षुल्लकाचारकथाध्ययने आचारः कथ्यते। संयमे सुष्ठु आगमनीत्या स्थितात्मनां बाह्याभ्यन्तरेण परिग्रहेण। त्रायन्ते रक्षन्ते स्वं परं चोभयं वेति त्रातारस्तेषामात्मानं प्रत्येकबुद्धाः स्वयं तीर्णत्वात् । एवं तीर्थकरास्तारकत्वात् उभयं स्थविराः सदापि धर्ममार्गप्रवर्त्तनात् । तेषामिदं वक्ष्यमाणमनाचरितम्। महर्षीणां महैषिणां वा निर्ग्रन्थानामभिधानमेतत् । इह च पूर्वपूर्वभाव एवोत्तरोत्तरभावो हेतुहेतुमद्भावेन वेदितव्यः। यत एवं संयमेसुस्थितात्मानः । अत एव विप्रमुक्ताः संयमे सुस्थितात्मनिवन्धनत्वाद्विप्रमुक्तेः। एवं शेषेष्वपि भावनीयम् ॥ १ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त द्वितीयाध्ययनमां धर्म उपर श्रद्धा राखीने नवीन चारित्र

लीधेला साधूने धृतिना अन्नावथी मोह नहीं थववो माटे संयमने विषे धृति राखवी एम कह्युं. हवे, पूर्वे कहेली धृति जे बे, ते सदाचारनेविषेज करवी, अनाचारने विषे करवी नही. एज आत्मसंयमनो उपाय बे, ए संबंधे आवेला तृतीय अध्ययनमां आचार कथन द्वार कहेवानुं बे. कहेलुं बे केः– "तस्यात्मा संयतो यो हि, सदाचाररतः सदा ॥ स एव धृतिमान् धर्मः, तस्यैव च जिनोदितः ॥ १ ॥" एवा संबंधथी ए अध्ययननी प्राप्ति थई बे.

हवे, ए अध्ययननुं 'क्षुल्लकाचारकथा' एवुं नाम बे, तेनुं कारण ए बे केः– आचारने विषे धृति राखवी एम कह्युं, ते आचारना ज्ञान वगर सिद्ध थाय नहीं, माटे आचार केहवा जोइये. ते आचार बे प्रकारना बे, एक प्रधानाचार अने बीजा क्षुल्लकाचार. तेमां ए तृतीय अध्ययनमां क्षुल्लकाचारनुं कथन कर्युं बे, माटे ए अध्ययननुं नाम 'क्षुल्लकाचारकथा' एवुं पड्युं बे. तेनी प्रथम गाथा संजमेत्यादि (संजमे के०) संयमे एटले सत्तर प्रकारना संयमने विषे (सुठिअप्पाणं) सुस्थितात्मनाम्, सु एटले रूडे प्रकारें स्थित बे आत्मा जेमनो एवा अत एव (विप्पमुक्काणं के०) विप्रमुक्तानाम्, वि एटले अनेक प्रकारें प्र एटले प्रकर्षेंकरी मुक्ताः एटले बाह्याभ्यंतर परिग्रहथी मुक्त थयेला एवा, अत एव (ताइणं के०) तायिनाम् एटले केवल ज्ञान संपादनें करी स्वपररक्षक एवा प्रत्येकबुद्ध, तीर्थंकर अने स्थविर ए त्रण प्रकारना, तेमां प्रत्येकबुद्ध जे बे, ते तो पोतानुं मात्र रक्षण करे बे, तीर्थंकर जे बे ते पोतें केवली होवाथी सम्यक्वादि आपीने बीजानुं मात्र रक्षण करे बे, अने स्थविर जे बे ते पोते तरे बे, अने बीजाने तारे बे, माटे ते स्वपररक्षक जाणवा. अत एव (निग्गंथाणं के०) निर्ग्रन्थानाम् एटले परिग्रहरूप ग्रंथिथी रहित एवा (तेसिं के०) तेषाम् एटले ते (महेसिणं के०) महर्षीणाम् एटले महोटा ऋषि एवा यतियोने (एयं के०) एतत् एटले आगल बावन बोलें करी केहवाशे ते (अणाइन्नं के०) अनाचीर्णं एटले आचरवाने योग्य नथी ॥ १ ॥

(दीपिका) व्याख्यातं श्रामण्यपूर्वकाख्यं द्वितीयमध्ययनम्। क्षुल्लकाचारकथाख्यमथ तृतीयमध्ययनमारभ्यते। अस्य च अयमभिसंबन्धः। द्वितीयाध्ययने इत्युक्तं नवदीक्षितेन संयमेऽधृतावुत्पन्नायामपि धृतिमता नाव्यम्। अत्र तु सा धृतिराचारे कार्या नत्वनाचारे अयमेवात्मसंयमोपायः। उक्तं च॥ "तस्यात्मा संयतो यो हि सदाचारे रतः सदा ॥ स एव धृतिमान् धर्मस्तस्यैव हि जिनोदितः ॥" इत्यनेन संबन्धेनायातमिदमध्ययनं व्याख्यायते। तत्र सूत्रम्। संयमे सुस्थितः शोभनप्रकारेण सिद्धान्तरीत्या स्थित

आत्मा येषां तेषाम्। किं०। विप्रमुक्तानां विविधमनेकप्रकारैः प्रकर्षेण संसारान्मुक्तानाम्। पुनः किं०। तायिनाम्। त्रायन्ते आत्मानं परमुभयं च ये ते त्रातारस्तेषाम्। आत्मानं प्रत्येकबुद्धाः, परं तीर्थकराः, उभयं स्थविराः, तेषामिदं वक्ष्यमाणलक्षणमनाचीर्णमनाचरितसकल्पम्। केषामित्याह। निर्ग्रन्थानां साधूनाम्। किंविशिष्टानाम्। महर्षीणां महतां यतीनाम्॥ १॥

(टीका) व्याख्यातं श्रामण्यपूर्वकाध्ययनमिदानीं क्षुल्लकाचारकथाख्यमारभ्यते। अस्य चायमभिसंबन्धः। इहानन्तराध्ययने धर्माभ्युपगमे सति माभूदभिनवप्रव्रजितस्याधृतेः संमोह इत्यतो धृतिमता भवितव्यमित्युक्तम्। इह तु सा धृतिराचारे कार्या नत्वनाचारे। अयमेवात्मसंयमोपाय इत्येतदुच्यते। उक्तं च॥ तस्यात्मा संयतो यो हि, सदाचारे रतः सदा॥ स एव धृतिमान् धर्मस्तस्यैव च जिनोदितः॥ इत्यनेनाभिसंबन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि पूर्ववत्। नामनिष्पन्ने निक्षेपे क्षुल्लकाचारकथेति नाम। तत्र क्षुल्लकस्येति निक्षेपः कार्यः। आचारस्य कथायाश्च महदपेक्षया च क्षुल्लकमित्यतश्चित्रन्यायप्रदर्शनार्थमपेक्षणीयमेव। महदभिधित्सुराह। नामं ठवणा दविए, खेत्ते काले पहाणपइभावे॥ एएसि महंताणं, पडिवक्खे खुड्डया होंति॥१७४॥व्याख्या॥ नाममहन्महदिति नाम। स्थापनामहन्महः०। द्रव्यमहानचित्तमहास्कन्दः। क्षेत्रमहल्लोकालोकाकाशम्। कालमहानतीतादिभेदः संपूर्णः कालः। प्रधानमहत्त्रिविधम्। सचित्ताचित्तमिश्रभेदात्। सचित्तं त्रिविधम्। द्विपदचतुष्पदापदभेदात्। तत्र द्विपदानां तीर्थकरः प्रधानः। चतुष्पदानां हस्ती। अपदानां पनसः। अचित्तानां वैडूर्यरत्नम्। मिश्राणां तीर्थकर एव वैडूर्यादिविभूषितः प्रधानः। इत्यत एव चैतेषां महत्त्वमिति प्रतीत्य महदापेक्षिकम्। तद्यथा आमलकं प्रतीत्य बिल्वं महत्, बिल्वं प्रतीत्य कपित्थमित्यादि। भावमहत्त्रिविधं प्राधान्यतः कालत आश्रयतश्चेति। प्राधान्यतः क्षायिको महान्मुक्तिहेतुत्वेन तस्यैव प्रधानत्वात्। कालतः पारिणामिकः। जीवत्वाजीवत्वपरिणामस्यानाद्यपर्यवसितत्वान्न कदाचिज्जीवा अजीवतया परिणमन्ते अजीवाश्च जीवतयेति। आश्रयतस्त्वौदयिकः। प्रभूतसंसारिसत्त्वाश्रयत्वात्संसारिणामेवासौ विद्यत इति एतेषामनन्तरोदितानां महतां प्रतिपक्षे क्षुल्लकानि भवन्ति। अभिधेयवल्लिङ्गवचनानि भवन्तीति न्यायात् यथार्थं क्षुल्लकलिङ्गवचनमिति। तत्र नामस्थापने क्षुण्णे। द्रव्यक्षुल्लकः परमाणुः। द्रव्यं चासौ क्षुल्लकश्चेति। क्षेत्रक्षुल्लक आकाशप्रदेशः। कालक्षुल्लकः समयः। प्रधानक्षुल्लकं त्रिविधम्। सचित्ताचित्तमिश्रभेदात्। सचित्तं त्रिविधम्। द्विपदचतुष्पदापदभेदात्। द्विपदेषु क्षुल्लकाः प्रधानाश्चानु-

त्तरसुराः । शरीरेषु क्षुल्लकमाहारकम् । चतुष्पदेषु प्रधानः क्षुल्लकश्च सिंहः । अपदेषु जातिकुसुमानि । अचित्तेषु वज्रं प्रधानं क्षुल्लकं च । मिश्रेष्वनुत्तरसुरा एव शयनीयगता इति । प्रतीत्य क्षुल्लकं तु कपित्थं प्रतीत्य बिल्वं क्षुल्लकं बिल्वं प्रतीत्यामलकमित्यादि। नावक्षुल्लकस्तु क्षायिको नावः स्तोकजीवाश्रयत्वादिति गाथार्थः । इत्थं क्षुल्लकनिक्षेपमनिधायाधुना प्रकृतयोजनापुरःसरमाचारनिक्षेपमाह ॥ पडुखुडुएण पगयं, आयारस्स उ चउक्कनिक्खेवो ॥ नामं ठवणा दविए, नावायारे य बोधवे ॥ १७५॥ व्याख्या ॥ प्रतीत्य यत् क्षुल्लकमुपदिष्टम् । तेनात्राधिकारः । यतो महती खल्वाचारकथा धर्मार्थकामाध्ययनं तदपेक्षया क्षुल्लिकेयमिति । आचारस्य तु चतुष्को निक्षेपः । स चायम् । नामाचारः स्थापनाचारो ड्रव्याचारो नावाचारश्च बोद्धव्य इति गाथार्थः । नावार्थं तु वक्ष्यति । तत्र नामस्थापने क्षुसे । अतो ड्रव्याचारमाह । नामणधावणवासणसिक्खावणसुकरणाविरोहीणि ॥ दवाणि जाणि लोए, दवायारं वियाणाहि ॥ १७६ ॥ व्याख्या ॥ नामनधावनवासन–शिक्षापनसुकरणाविरोधीनि ड्रव्याणि यानि लोके तानि ड्रव्याचारं विजानीहि । अयमत्र नावार्थः । आचरणमाचारः । ड्रव्यस्याचारो ड्रव्याचारः । ड्रव्यस्य यदाचरणं तेन तेन प्रकारेण परिणमनमित्यर्थः । तत्र नामनमवनतिकरणमुच्यते । तत् प्रति द्विविधं ड्रव्यं नवति । आचारवदनाचारवच्च । तत्परिणामयुक्तमयुक्तं चेत्यर्थः । तत्र तिनिशलतादि आचारवत् । एरण्डलताद्यनाचारवत् । एतडुक्तं नवति । तिनिशलताद्याचरितं नावं तेन रूपेण परिणमति । नत्वेरण्डादि । एवं सर्वत्र नावना कार्या । न वरमुदाहरणानि प्रदर्श्यन्ते । धावनं प्रति हरिड्रारक्तं वस्त्रमाचारवत् सुखेन प्रक्षालनात् । कृमिरागरक्तमनाचारवत् तद्भस्मनोऽपि रागानपगमात् । वासनं प्रति कवेलुकाद्याचारवत्सुखेन पाटलाकुसुमादिनिर्वास्यमानत्वात् । वैडूर्याद्यनाचारवत् अशक्यत्वात् । शिक्षणं प्रत्याचारवच्छुकसारिकादि सुखेन मानुषनाषासंपादनात् । अनाचारवच्छकुन्तादि तद्विपर्ययात् । सुकरणं प्रत्याचारवत् सुवर्णादि सुखेन तस्य तस्य कटकादेः करणात् । अनाचारवत् घण्टालोहादि तत्रान्यस्य तथाविधस्य कर्तुमशक्यत्वादिति । अविरोधं प्रत्याचरवन्ति गुडदध्यादीनि रसोत्कर्षाडुपनोगगुणाच्च । अनाचारवन्ति तैलक्षीरादीनि विपर्ययादिति । एवंनूतानि ड्रव्याणि यानि लोके तान्येव तस्याचारस्य तद्ड्रव्याव्यतिरेकाद्ड्रव्याचारस्य च विवक्षितत्वात्तथा चरणपरिणामस्य नावत्वेऽपि गुणान्नावाद्ड्रव्याचारं विजानीहि अवबुध्यस्वेति गाथार्थः । उक्तो ड्रव्याचारः सांप्रतं नावाचारमाह ॥ दंसणनाणचरित्ते तवआयारे य वीरियायारे ॥ एसो नावायारो, पंचविहो होइ नायवो ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्रादिष्वाचारशब्दः प्रत्येकम-

भिसंबध्यते । दर्शनाचारो ज्ञानाचारश्चारित्राचारस्तपआचारो वीर्याचारश्चेति । तत्र दर्शनं सम्यग्दर्शनमुच्यते । न चक्षुरादिदर्शनम् । तच्च क्षायोपशमिकादिरूपत्वाद्भाव एव । ततश्च तदाचरणं दर्शनाचार इत्येवं शेषेष्वपि योजनीयम् । भावार्थं तु वक्ष्यति । एष भावाचारः पञ्चविधो भवति ज्ञातव्यः । इति गाथाक्षरार्थः । अधुना भावार्थ उच्यते । तत्र यथोद्देशं निर्देश इत्यादौ दर्शनाचारभावार्थः । दर्शनाचारश्चाष्टधा । तथा चाह । गाथा ॥ निस्संकिय निक्कंखिय, निव्वितिगिछा अमूढदिठी अ ॥ उववूहथिरीकरणे, वच्छल्लपभावणे अठ ॥ १८८ ॥ व्याख्या ॥ निःशङ्कित इत्यत्र शङ्का शङ्कितं, निर्गतं शङ्कितं यतोऽसौ निःशङ्कितः । देशसर्वशङ्कारहित इत्यर्थः । तत्र देशशङ्का समाने जीवत्वे कथमेको भव्योऽपरोऽभव्य इति शङ्कते । सर्वशङ्का तु प्राकृतनिबद्धत्वात्सर्वमेवेदं परिकल्पितं भविष्यतीति । न पुनरालोचयति । यथा भावा हेतुग्राह्या अहेतुग्राह्याश्च । तत्र हेतुग्राह्या जीवास्तित्वादयः । अहेतुग्राह्या भव्यत्वादयः । अस्मदाद्यपेक्षया प्रकृष्टज्ञानगोचरत्वात् तद्धेतूनामिति । प्राकृतनिबन्धोऽपि बालादिसाधारण इति । उक्तं च ॥ बालस्त्रीमूढमूर्खाणां नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ॥ अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः, सिद्धान्तः प्राकृतः स्मृतः ॥ दृष्टेष्टाविरुद्धश्चेति । उदाहरणं चात्र पेयापेयकौ यथावश्यके । ततश्च निःशङ्कितो जीव एवार्हच्छासनप्रतिपन्नो दर्शनाचरणात् । तत्प्राधान्यविवक्षया दर्शनाचार उच्यते । अनेन दर्शनदर्शनिनोरभेदमाह । तदेकान्तभेदे त्वदर्शनिन इव तत्फलाभावात् मोक्षाभाव इत्येवं शेषपदेष्वपि भावना कार्येति । तथा निःकाङ्क्षितो देशसर्वकाङ्क्षारहितः । तत्र देशकाङ्क्षा एकं दर्शनं काङ्क्षति दिगम्बरदर्शनादि । सर्वकाङ्क्षा तु सर्वाण्येवेति । नालोचयति षड्जीवनिकायपीडामसत्प्ररूपणां च । उदाहरणं चात्र राजामात्यौ यथावश्यक इति । विचिकित्सा मतिविभ्रमः । निर्गता विचिकित्सा मतिविभ्रमो यतोऽसौ निर्विचिकित्सः । साध्वेव जिनदर्शनं किंतु प्रवृत्तस्यापि सतो ममास्मात्फलं भविष्यति न भविष्यतीति । क्रियायाः कृषीवलादिषूभयोपलब्धेरिति विकल्परहितः । न ह्यविकलोपाय उपेयवस्तुपरिप्रापको न भवतीति संजातनिश्चयो निर्विचिकित्स उच्यते । एतावतांशेन निःशङ्किताद्भिन्नः । उदाहरणं चात्र विद्यासाधको यथावश्यक इति । यद्वा निर्विजुगुप्सः साधुजुगुप्सारहितः । उदाहरणं चात्र श्रावकदुहिता यथावश्यक एव । तथामूढदृष्टिश्च बालतपस्वितपोविद्यातिशयदर्शनैर्न मूढा स्वरूपान्न चलिता दृष्टिः सम्यग्दर्शनरूपा यस्यासावमूढदृष्टिः । अत्रोदाहरणं सुलसा साविया । जहा लोइयरिसी अंवडो रायगिहं गच्छंतो बहूणं भवियाणं थिरीकरणणिमित्तं सामिणा भणिउ । सुलसं पुच्छिज्जासि । अम्मडो चिंतेइ । पुण्णमंतिया सुलसा जं अरहा पुच्छेइ । तउ अम्मडेण परिक्ख-

त्तरसुराः । शरीरेषु क्षुल्लकमाहारकम् । चतुष्पदेषु प्रधानः क्षुल्लकश्च सिंहः । अपदेषु जातिकुसुमानि । अचित्तेषु वज्रं प्रधानं क्षुल्लकं च । मिश्रेष्वनुत्तरसुरा एव शयनीयगता इति । प्रतीत्य क्षुल्लकं तु कपित्थं प्रतीत्य बिल्वं क्षुल्लकं बिल्वं प्रतीत्यामलकमित्यादि। नावक्षुल्लकस्तु क्षायिको नावः स्तोकजीवाश्रयत्वादिति गाथार्थः । इत्थं क्षुल्लकनिक्षेपमनिधायाधुना प्रकृतयोजनापुरःसरमाचारनिक्षेपमाह ॥ पइखुड्डुएण पगयं, आयारस्स ड चउक्कनिक्खेवो ॥ नामं ठवणा दविए, नावायारे य वोधवे ॥ १०५ ॥ व्याख्या ॥ प्रतीत्य यत् क्षुल्लकमुपदिष्टम् । तेनात्राधिकारः । यतो महती खल्वाचारकथा धर्मार्थकामाध्ययनं तदपेक्षया क्षुल्लिकेयमिति । आचारस्य तु चतुष्को निक्षेपः । स चायम् । नामाचारः स्थापनाचारो ड्रव्याचारो नावाचारश्च वोद्धव्य इति गाथार्थः । नावार्थं तु वक्ष्यति । तत्र नामस्थापने क्षुण्णे । अतो ड्रव्याचारमाह । नामणधावणवासणसिक्खावणसुकरणाविरोहीणि ॥ दवाणि जाणि लोए, दव्वायारं वियाणाहि ॥ १०६ ॥ व्याख्या ॥ नामनधावनवासन–शिक्षापनसुकरणाविरोधीनि ड्रव्याणि यानि लोके तानि ड्रव्याचारं विजानीहि । अयमत्र नावार्थः । आचरणमाचारः । ड्रव्यस्याचारो ड्रव्याचारः । ड्रव्यस्य यदाचरणं तेन तेन प्रकारेण परिणमनमित्यर्थः । तत्र नामनमवनतिकरणमुच्यते । तत् प्रति द्विविधं ड्रव्यं नवति । आचारवदनाचारवच्च । तत्परिणामयुक्तमयुक्तं चेत्यर्थः । तत्र तिनिशलतादि आचारवत् । एरण्डलताद्यनाचारवत् । एतडुक्तं नवति । तिनिशलताद्याचरितं नावं तेन रूपेण परिणमति । नत्वेरण्डादि । एवं सर्वत्र नावना कार्या । न वरमुदाहरणानि प्रदर्श्यन्ते । धावनं प्रति हरिड्रारक्तं वस्त्रमाचारवत् सुखेन प्रक्षालनात् । कृमिरागरक्तमनाचारवत् तद्भस्मनोऽपि रागानपगमात् । वासनं प्रति कवेल्लुकाद्याचारवत्सुखेन पाटलाकुसुमादिनिर्वास्यमानत्वात् । वैडूर्याद्यनाचारवत् अशक्यत्वात् । शिक्षणं प्रत्याचारवच्छुकसारिकादि सुखेन मानुषनाषासंपादनात् । अनाचारवच्छकुन्तादि तद्विपर्ययात् । सुकरणं प्रत्याचारवत् सुवर्णादि सुखेन तस्य तस्य कटकादेः करणात् । अनाचारवत् घण्टालोहादि तत्रान्यस्य तथाविधस्य कर्तुमशक्यत्वादिति । अविरोधं प्रत्याचरवन्ति गुडदध्यादीनि रसोत्कर्षाडुपनोगगुणाच्च । अनाचारवन्ति तैलक्षीरादीनि विपर्ययादिति । एवंनूतानि ड्रव्याणि यानि लोके तान्येव तस्याचारस्य तड्रव्याव्यतिरेकाद्द्रव्याचारस्य च विवक्षितत्वात्तथा चरणपरिणामस्य नावत्वेऽपि गुणानावाद्द्रव्याचारं विजानीहि अवबुध्यस्वेति गाथार्थः । उक्तो ड्रव्याचारः सांप्रतं नावाचारमाह ॥ दंसणनाणचरित्ते तवआयारे य वीरियायारे ॥ एसो नावायारो, पंचविहो होइ नायवो ॥ १०७ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्रादिष्वाचारशब्दः प्रत्येकम-

भिसंबध्यते । दर्शनाचारो ज्ञानाचारश्चारित्राचारस्तपआचारो वीर्याचारश्चेति । तत्र दर्शनं सम्यग्दर्शनमुच्यते । न चक्षुरादिदर्शनम् । तच्च क्षायोपशमिकादिरूपत्वाद्भाव एव । ततश्च तदाचरणं दर्शनाचार इत्येवं शेषेष्वपि योजनीयम् । भावार्थं तु वक्ष्यति । एष भावाचारः पञ्चविधो भवति ज्ञातव्यः । इति गाथाक्षरार्थः । अधुना भावार्थ उच्यते । तत्र यथोद्देशं निर्देश इत्यादौ दर्शनाचारभावार्थः । दर्शनाचारश्चाष्टधा । तथा चाह । गाथा ॥ निस्संकिय निक्कंखिय, निव्वितिगिच्छा अमूढदिठ्ठी अ ॥ उववूहथिरीकरणे, वच्छल्लपभावणे अठ ॥ १०० ॥ व्याख्या ॥ निःशङ्कित इत्यत्र शङ्का शङ्कितं, निर्गतं शङ्कितं यतोऽसौ निःशङ्कितः । देशसर्वशङ्कारहित इत्यर्थः । तत्र देशशङ्का समाने जीवत्वे कथमेको भव्योऽपरोऽभव्य इति शङ्कते । सर्वशङ्का तु प्राकृतनिबद्धत्वात्सर्वमेवेदं परिकल्पितं भविष्यतीति । न पुनरालोचयति । यथा भावा हेतुग्राह्या अहेतुग्राह्याश्च । तत्र हेतुग्राह्या जीवास्तित्वादयः । अहेतुग्राह्या भव्यत्वादयः । अस्मदाद्यपेक्षया प्रकृष्टज्ञानगोचरत्वात् तद्धेतूनामिति । प्राकृतनिबन्धोऽपि बालादिसाधारण इति । उक्तं च ॥ बालस्त्रीमूढमूर्खाणां नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ॥ अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः, सिद्धान्तः प्राकृतः स्मृतः ॥ दृष्टेष्टाविरुद्धश्चेति । उदाहरणं चात्र पेयापेयकौ यथावश्यके । ततश्च निःशङ्कितो जीव एवार्हच्छासनप्रतिपन्नो दर्शनाचरणात् । तत्प्राधान्यविवक्षया दर्शनाचार उच्यते । अनेन दर्शनदर्शनिनोरभेदमाह । तदेकान्तभेदे त्वदर्शनिन इव तत्फलाभावात् मोक्षाभाव इत्येवं शेषपदेष्वपि भावना कार्येति । तथा निःकाङ्क्षितो देशसर्वकाङ्क्षारहितः । तत्र देशकाङ्क्षा एकं दर्शनं काङ्क्षति दिगम्बरदर्शनादि । सर्वकाङ्क्षा तु सर्वाण्येवेति । नालोचयति षड्जीवनिकायपीडामसत्प्ररूपणां च । उदाहरणं चात्र राजामात्यौ यथावश्यक इति । विचिकित्सा मतिविभ्रमः । निर्गता विचिकित्सा मतिविभ्रमो यतोऽसौ निर्विचिकित्सः । साध्वेव जिनदर्शनं किंतु प्रवृत्तस्यापि सतो ममास्मात्फलं भविष्यति न भविष्यतीति । क्रियायाः कृषीवलादिषूभयोपलब्धेरिति विकल्परहितः । न ह्यविकलोपाय उपेयवस्तुपरिप्रापको न भवतीति संजातनिश्चयो निर्विचिकित्स उच्यते । एतावतांशेन निःशङ्किताद्भिन्नः । उदाहरणं चात्र विद्यासाधको यथावश्यक इति । यद्वा निर्विजुगुप्सः साधुजुगुप्सारहितः । उदाहरणं चात्र श्रावकदुहिता यथावश्यक एव । तथामूढदृष्टिश्च बालतपस्वितपोविद्यातिशयदर्शनैर्न मूढा स्वरूपान्न चलिता दृष्टिः सम्यग्दर्शनरूपा यस्यासावमूढदृष्टिः । अत्रोदाहरणं सुलसा साविया । जहा लोइयरिसी अंबडो रायगिहं गच्छंतो बहूणं भवियाणं थिरीकरणणिमित्तं सामिणा भणिउ । सुलसं पुच्छिज्जासि । अम्मडो चिंतेइ । पुण्णमतिया सुलसा जं अरहा पुच्छेइ । तउ अम्मडेण परिक्ख-

णाणिमित्तं सा भत्तं मग्गिया । ताए ण दिन्नं । तउ तेण बहूणि रूवाणि विउवियाणि। तह वि ण दिसं। ण य संमूढा। तह कुतिब्भियरिद्धीउ दहूण अमूढदिठिणा भवियवं। एतावान् गुणप्रधानो दर्शनाचारनिर्देशः। अधुना गुणप्रधाने उपबृंहणस्थिरीकरणे इति। उपबृंहणं च स्थिरीकरणं चोपबृंहणस्थिरीकरणे । तत्रोपबृंहणं नाम समानधर्मिकाणां सद्गुणप्रशंसनेन तद्वृद्धिकरणम् । स्थिरीकरणं तु धर्माद्विषीदतां सतां तत्रैव स्थापनम्। उवबूहणाए उदाहरणं । जहा रायगिहे नयरे सेणिउ राया । इउ य सक्को देवराया सम्मत्तं पसंसइ । इउ य एगो देवो असदहंतो नगरवाहिं सेणियस्स णिग्गयस्स चेल्ल-यरूवं काऊणं अणिमिसे गेण्हइ। ताहे तं निवारेइ। पुणरवि अन्नउ संजई गुविणी पुरउ ठिया। ताहे अपवरगे ठविऊण जहा ण कोई जाणइ तहा सूइगिहं कारवेइ। जं किं वि सूइकम्मं तं सयमेव करेइ । तउ सो देवो संजईरूवं परिच्चइऊण दिवं देवरूवं द-रिसेइ । भणइ य। भो सेणिय सुलद्धं ते जम्मजीवियस्स फलं। जेण ते पवयणस्सुवरिं ए-रिसी भत्ती भवइ त्ति उवबूहेऊण गउ। एवं उवबूहियवा साहम्मिया । थिरीकरणे उ-दाहरणं जहा। उज्जेणीए अज्जासाढो कालं करेंते संजए अप्पाहेइ। मम दरिसावं दिज्जा-ह। जहा उत्तरज्झयणे सुए तं अक्खाणयं सवं तहेव । तम्हा सो जहा अज्जासाढो थिरो कउ । एवं जे भविया ते थिरीकरेयवा। तथा वात्सल्यप्रभावना इति। वात्सल्यं च प्र-भावना च वात्सल्यप्रभावना तत्र वात्सल्यं समानधर्मिकप्रत्युपकारकरणम् । प्रभा-वना धर्मकथनादिभिस्तीर्थख्यापनेति । तत्र वात्सल्ये उदाहरणं अज्जवइरा । जहा तेहिं दुब्भिक्खे संघो निच्छारिउ। एयं सवं जहा आवस्सए तहा नेयं । पभावणाए उदाहरणं ते चेव अज्जवइरा । जहा तेहिं अग्गिसिहाउ सुहुमकाइयाइं आणेऊण सा-सणस्स उब्भावणा कया एवमक्खाणयं जहा आवस्सए तहा कहेयवं। एवं साहुणावि सव-पयत्तेण सासणं उब्भावेयवं । अष्टाविल्यष्टप्रकारो दर्शनाचारः । प्रकाराश्चोक्ता एव निःश-ङ्कितादयः । गुणप्रधानश्चायं निर्देशो गुणगुणिनोः कथंचिद्भेदख्यापनार्थः । एकान्ताभेदे तन्निवृत्तौ गुणिनोऽपि निवृत्तेः शून्यतापत्तिरिति गाथार्थः। स्वपरोपकारिणी प्रवचनप्रभा-वना तीर्थकरनामकर्मनिबन्धनं चेति। भेदेन प्रवचनप्रभावकानाह॥ अइसेसइढियायरि-य-वाइधम्मकहिखमगनेमित्ती ॥ विज्जारायगणसं—मया य तित्थं पभाविंति ॥ १८०॥ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ अतिशयी अवध्यादिज्ञानयुक्तः । ऋद्धिग्रहणादामर्षौषध्यादि-ऋद्धिप्राप्तः । ऋद्धिप्रव्रजितो वा। आचार्यवादिधर्मकथिक्षपकनैमित्तिकाः प्रकटार्थाः। विद्याग्रहणाद्विद्यासिद्धः । आर्यखपुटवत् सिद्धमन्त्रः । रायगणसंमया राजसंमता म-न्त्र्यादयः । गणसंमता महत्तरादयः चशब्दाद्दानश्राद्धकादिपरिग्रहः । एते तीर्थं प्र-वचनं प्रभावयन्ति । स्वतःप्रकाशस्वभावमेव सहकारितया प्रकाशयन्तीति गाथार्थः

उक्तो दर्शनाचारः। सांप्रतं ज्ञानाचारमाह। काले विणए बहुमाणे, उवहाणे तहय अनिन्हवणे॥ वंजणअबतदुनए, अठविहो नाणमायारो॥ १७०॥ व्याख्या॥ काल इति। यो यस्याङ्गप्रविष्टादेः श्रुतस्य काल उक्तः। तस्य तस्मिन्नेव काले स्वाध्यायः कर्तव्यो नान्यदा तीर्थंकरवचनात्। दृष्टं च कृष्यादेरपि कालग्रहणे फलं विपर्यये च विपर्यय इति। अत्रोदाहरणम्। एक्को साहू पादोसियं कालं घेत्तूण अइक्कंताए वि पढमपोरिसीए अणुवउंगेण पढइ कालियं सुयं। सम्मद्दिठी देवया चिंतेइ। मा अन्ना पंतदेवया बलिबइ त्ति काउं तक्कं कुंडे घेत्तूणं तक्कं तक्कं ति तस्स पुरउ अभिक्खणं अभिक्खणं आगयागयाइं करेइ। तेण य चिरस्स सज्झायस्स वाघायं करेइ त्ति। भणिया य अयाणिए को इमो तक्कस्स विक्कणणकालो। वेलं ता पलोवेह। तीए वि भणियं। अहो को इमो कालियसुअस्य सज्झायकालो त्ति। तउ साहुणा णायं जहा ण एसा पागइब्भित्ति। उवउत्तो णाउं अद्धरत्ते दिसं मिच्छादुक्कडं। देवयाए भणियं। मा एवं करेज्जासि मा पंता छलेज्जा। तउ काले सज्झाइयव्वं ण उ अकाले त्ति। तथा श्रुतग्रहणं कुर्वता गुरोर्विनयः कार्यः। विनयोऽभ्युत्थानपादधावनादिः। अविनयगृहीतं हि तदफलं भवति। इत्थ उदाहरणं। सेणिउ राया भज्जाए भणइ। ममेगखंभं पासायं करेहि। एवं डुमपुष्फियज्झयणे वक्खाणियं। तम्हा विणएण अहिज्झियव्वं णो अविणएण। तथा श्रुतग्रहणोद्यतेन गुरोर्बहुमानः कार्यः। बहुमानो नामान्तरो भावप्रतिबन्धः। एतस्मिन् सत्यक्षेपेणाधिकफलं श्रुतं भवति। विणयबहुमाणेसु चउभंगी। एगस्स विणउ ण बहुमाणो। अवरस्स बहुमाणो ण विणउ। अन्नस्स विणउ वि बहुमाणो वि। अन्नस्स ण विणउ ण बहुमाणो। इत्थ दोण्ह वि विसेसोपदंसणत्थं इमं उदाहरणं। एगंमि गिरिकंदरे सिवो। तं च बंभणो पुलिंदो य अच्चंति। बंभणो उवलेवणसम्मज्जणोवरिसेयपयउ सुईभूउ अच्चित्ता थुणइ विणयजुत्तो। ण पुण बहुमाणेण। पुलिंदो पुण तंमि सिवे भावपडिबद्धो गल्लोदएण ण्हावेइ। ण्हविऊण उवविठो सिवो य तेण समं आलावसंकहाहिं अच्छइ। अन्नया य तेसिं बंभणेणं उल्लावसद्दो सुउ। तेण पडियरिऊण उवलद्धो। तुमं एरिसो चेव कडपूयणसिवो। जो एरिसेण उच्छिठएण समं मंतेसि। तउ सिवो भणइ। एसो मे बहु माणेइ। तुमं पुणो ण तहा। अन्नया य अच्छीणि उक्खणिऊण अच्छइ सिवो। बंभणो य आगंतु रडियमुवसंतो। पुलिंदो य आगउ। सिवस्स अच्छिं ण पेच्छइ। तउ अप्पणयं अच्छिं कंरुफलेण उक्खणित्ता सिवस्स लाएइ। तउ सिवेण बंभणो पत्तियाविउ। एवं णाणमंतेसु विणउ बहुमाणो य दो वि कायव्वाणि। तथा श्रुतग्रहणमभीप्सतोपधानं कार्यम्। उपदधातीत्युपधानं तपः। तद्धि यद्यत्राध्ययने आगाढादियोगलक्षणमुक्तं तत्तत्र कार्यम्।

तत्पूर्वकश्रुतग्रहणस्यैव सफलत्वात्। अत्रोदाहरणम्। एगे आयरिया। ते वायणाए संता परितंता सज्झाए वि असज्झाइयं घोसेउमारद्धा। णाणंतरायं बंधिऊण कालं काऊण देवलोगं गया। तउ देवलोगाउ आउक्खएण चुया। अहीरकुले पच्चायाया नोगे नुंजंति। अन्नया य से धूया जाया। सा य अईव रूवस्सिणी। ताणि य पच्चंतयाणि गोचारणणिमित्तं अन्नह वच्चंति। तीए दारियाए पिउणो सगडं सव्वसगडाणं पुरउ गच्छइ। सा य दारिया तस्स सगडस्स धुरतुंडे ठिया गच्छइ। तरुणइत्तेहिं चिंतियं। समाइं काउं सगडाइं दारियं पेच्छामो। तेहिं सगडाउ उप्पहेहिं खेडिया। विसमे आवडिया समाणा नग्गा। तउ लोएण तीए दारियाए णामं कयं असगडत्ति। ताए दारियाए असगडाए पिया असगडपियत्ति। तउ तस्स तं चेव वेरग्गं जायं। तं दारियं एगस्स दाऊण पव्वइउ। जाव चाउरंगिज्जं ताव पढिउ। असंखए उद्दिट्ठे तं णाणावरणिज्जं से कम्मं उदिण्णं। पढंतस्स वि किं वि ण ठाइ। आयरिया नणंति। छट्ठेणं ते अणुण्णवइ त्ति। तउ सो नणइ एयस्स केरिसो जोउ। आयरिया नणंति जाव ण ठाइ ताव आयंबिलं कायव्वं। तउ सो नणइ तो एवं चेव पढामि। तेण तहा पढंतेण बारसरूवाणि बारससंवच्छरेहिं अहियाणि। ताव से आयंबिलं कयं। तउ णाणावरणं कम्मं खीणं। एवं जहा सगडपियाए आगाढजोगो अणुपालिउ। तहा सम्मं अणुपालियव्वं। उवहाणेत्ति गयं। तथा अनिण्हवणित्ति। गृहीतश्रुतेनानिह्नवः कार्यः। यद्यस्य सकाशेऽधीतं तत्र स एव कथनीयो नान्यश्चित्तकालुष्यापत्तेरिति। अत्र दृष्टान्तः। एगस्स ण्हावियस्स छुरघरं विज्जासामत्थेण आगासे अच्छइ। तं च एगो परिव्वायगो बहूहिं उवसंपज्जणाहिं उवसंपज्जिऊण तेण सा विज्जा लद्धा। ताहे अन्नत्थ गंतुं तिदंडेण आगासगएण महाजणेण पूइज्जइ त्ति। रण्णा य पुच्छिउ। नयवं किमेस विज्जाइसयो उय तवाइसउ त्ति। सो नणइ विज्जाइसउ। कस्स सगासाउ गहिउ। सो नणइ हिमवंते फलाहारस्स रिसिणो सगासे अहिज्जिउ। एवं तु वुत्ते समाणे संकिलेसदुट्ठयाए तं तिदंडं खडत्ति पडियं। एवं जो अप्पागमं आयरियं निण्हवेऊण अन्नं कहेहि। तस्स चित्तसंकिलेसदोसेणं सा विज्जा परलोए ण हवइ त्ति। अनिण्हवणित्ति गयं। तथा व्यञ्जनार्थतदुनयान्याश्रित्य नेदो न कार्य इति वाक्यशेषः। एतडुक्तं नवति। श्रुतप्रवृत्तेन तत्फलमनीप्सता व्यञ्जननेदोऽर्थनेद उनयनेदश्च न कार्य इति। तत्र व्यञ्जननेदो यथा। धम्मो मंगलमुक्किट्ठमिति वक्तव्ये पुण्णं कल्लाणमुक्कोसमिति। अर्थनेदस्तु यथा यावंतीकेयावंती लोगंसि विप्परामुसंतीत्यत्राचारसूत्रे यावन्तः केचन लोकेऽस्मिन् पाखण्डिलोके विपरामृशन्तीत्येवंविधार्थानिधाने अवंतिजनपदे केया रज्जुर्वाता पतिता। लोकः परानृशति कूप इत्याह। उनयनेदस्तु द्वयोरपि याथात्म्योपमर्देन यथा धर्मो

मङ्गलमुत्कृष्टः अहिंसापर्वतमस्तक इत्यादि । दोषश्चात्र व्यञ्जनभेदेऽर्थभेदस्तद्भेदे क्रियाया भेदस्तद्भेदे मोक्षाभावस्तदभावे च निरर्थिका दीक्षेति । उदाहरणं चात्राधीयताम् कुमार इति सर्वत्र योजनीयम् । क्षुण्णत्वादनुयोगद्वारेषु चोक्तत्वान्नेह दर्शितमिति । अष्टविधोऽष्टप्रकारः कालादिभेदद्वारेण ज्ञानाचारो ज्ञानासेवनाप्रकार इति गाथार्थः । उक्तो ज्ञानाचारः सांप्रतं चारित्राचारमाह ॥ पणिहाणजोगजुत्तो, पंचहिं समिईहिं तिहि य गुत्तीहिं ॥ एस चरित्तायारो, अठविहो होइ नायव्वो ॥ १९१ ॥ व्याख्या ॥ प्रणिधानं चेतःस्वास्थ्यं तत्प्रधाना योगा व्यापारास्तैर्युक्तः समन्वितः प्रणिधानयोगयुक्तः । अयं चौघतोऽविरतसम्यग्दृष्टिरपि भवत्यत आह । पञ्चभिः समितिभिस्तिसृभिश्च गुप्तिभिर्यः प्रणिधानयोगयुक्तः । एतद्योगयुक्त एतद्योगवानेव । अथवा पञ्चसु समितिषु तिसृषु गुप्तिष्वस्मिन्विषये एता आश्रित्य प्रणिधानयोगयुक्तो य एष चारित्राचारः । आचाराचारवतोः कथंचिदव्यतिरेकादष्टविधो भवति ज्ञातव्यः समितिगुप्तिभेदात् । समितिगुप्तिरूपं च शुभप्रवीचाराप्रवीचाररूपं यथा प्रतिक्रमणे इति गाथार्थः । उक्तश्चारित्राचारः सांप्रतं तपआचारमाह । बारसविहंमि वि तवे, सब्भिंतरबाहिरे कुसलदिठे ॥ अगिलाइ अणाजीवी नायव्वो सो तवायारो ॥ १९२ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ द्वादशविधेऽपि तपसि प्रथमाध्ययनोक्तस्वरूपे साभ्यन्तरबाह्येऽनशनादिप्रायश्चित्तादिलक्षणे कुशलदृष्टे तीर्थकरोपलब्धे अग्लान्या न राजवेष्टिकल्पेन यथाशक्ति वा अनाजीविको निःस्पृहः फलान्तरमधिकृत्य यो ज्ञातव्योऽसौ तपआचारः । आचारतद्वतोरभेदादिति गाथार्थः। उक्तस्तपआचारः । अधुना वीर्याचारमाह ॥ अणिगूहियबलविरियो, परिक्कमइ जो जहुत्तमाउत्तो ॥ जुंजइ अ जहाथामं, नायव्वो वीरियायारो ॥ १९३ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ अनिगूहितबलवीर्यः अनिह्नुतबाह्याभ्यन्तरसामर्थ्यः सन् पराक्रमते चेष्टते यो यथोक्तं षट्त्रिंशल्लक्षणमाचारमाश्रित्येति वाक्यशेषः । षट्त्रिंशद्विधत्वं चाचारस्य दर्शनज्ञानचारित्राणामष्टविधत्वात्तपआचारस्य च द्वादशविधत्वाच्चेति । उपयुक्त इत्यनन्यचित्तः पराक्रमते ग्रहणकाले तत ऊर्ध्वं युनक्ति च योजयति च प्रवर्तयति च यथोक्तं षट्त्रिंशल्लक्षणमाचारमिति सामर्थ्याद्गम्यते यथास्थानं यथासामर्थ्यं यो ज्ञातव्योऽसौ वीर्याचारः।आचाराचारवतोः कथंचिदव्यतिरेकादिति गाथार्थः।अभिहितोवीर्याचारः।तदभिधानाच्चाचार इति।सांप्रतं कथामाह ॥ अठकहा कामकहा, धम्मकहाचेव मीसिया य कहा ॥ एत्तो एक्केका वि य, णेगविहा होइ नायव्वा ॥१९४॥ दारं ॥ व्याख्या॥ अर्थकथेति विद्यादिरर्थस्तत्प्रधाना कथार्थकथा। एवं कामकथा धर्मकथा चैव मिश्रा च कथा । अत आसां कथानां चैकैकापि च कथा अनेकविधा भवति ज्ञातव्येत्युपन्य-

त्तगाथार्थः । अधुनार्थकथामाह ॥ विद्यासिप्पमुवाउं, अणिवेउ संचउ य दक्खत्तं ॥ सामं दंमो भेउं, उवप्पयाणं च अबकहा ॥ १९५ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ विद्या शिल्प-मुपायोऽनिर्वेदः संचयश्च दक्षत्वं साम दण्डो भेद उपप्रदानं चार्थकथा । अर्थप्रधान-त्वादित्यक्षरार्थः । भावार्थस्तु वृद्धविवरणादवसेयः । तच्चेदम् । विद्यं पडुच्चअबकहा । जो विद्याए अबं उवद्यिणति । जहा एगेण विज्जा साहिया । सा तस्स पंचयं पइप्पभायं देइ । जहा वा सवइस्स विद्याहरचक्कवट्टिस्स विद्यापभावेण भोगा उवणया । सवइस्स उप्पत्ती जहा य सट्टकुले वड्ढितो । जहा य महेसरो नामं कयं । एवं निरवसेसं ज-हावस्सए जोगसंगहेसु तहा भाणियवं । विद्य त्ति गयं । इयाणिं सिप्पेत्ति । सिप्पेणअबो उवज्जिणइ त्ति । एब उदाहरणं कोक्कासो जहावस्सए । सिप्पेत्ति गयं । इयाणिं उवा-ए त्ति । एब दिठंतो चाणक्को । जहा चाणक्केण बहुविहेहिं अबो उवज्जिउ । कहं । दो मञ्च धाउरत्ताउं० । एयं पि अक्खाणयं जहावस्सए तहा भाणियवं । उवाए त्ति गयं । इयाणिं अणिवेए संचए य एक्कमेव उदाहरणं मम्मणवाणिउ । सो वि जहावस्सए तहा भाणियवो । सांप्रतं दक्षत्वं तत्प्रसङ्गमाह ॥ सबाहसुउं दक्ख-त्तणेणुसेठीसुउ य रूवे-ण ॥ बुद्धीए अमच्चसुउ, जीवइ पुन्नेहिं रायसुउं ॥ १९६ ॥ दारं ॥ दक्खत्तणयं पुरिस-स्स पंचगं सइगमाहु सुंदेरं ॥ बुद्धी पुण साहस्सा, सयसाहस्साइं पुन्नाइं ॥ १९७ ॥ व्याख्या ॥ दक्षत्वं पुरुषस्य सार्थवाहसुतस्य पञ्चकमिति पञ्चरूपकफलम् । शतिकं शतफलमाह सौन्दर्यं श्रेष्ठिपुत्रस्य । बुद्धिः पुनः सहस्रवती सहस्रफला मन्त्रिपुत्रस्य । शतसहस्राणि पुण्यानि शतसहस्रफलानि राजपुत्रस्येति गाथार्थः । भावार्थस्तु क-थानकादवसेयः । तच्चेदम् । जहा बंभदत्तो कुमारो कुमारामच्चपुत्तो सेठिपुत्तो सब-वाहपुत्तो । एए चउरो वि परोप्परं उल्लावेइ । जहा को भे केण जीवइ । तब रायपुत्तेण उत्तं अहं पुन्नेहिं जीवामि । कुमारामच्चपुत्तेण भणियं अहं बुद्धीए । सेठिपुत्तेण भणियं अहं रूवस्सित्तणेण । सबवाहपुत्तो भणइ अहं दक्खत्तणेण । ते भणंति । असब गंतु विसाहेमो । ते गया असं णयरं जब ण णज्जंति । उद्याणे अ वासिया । दक्खस्स आदेसो दिन्नो सिग्घं भत्तपरिवयं आणेहि । सो वीहिं गंतु एगस्स थेरवा-णिययस्स आवणे ठिउ । तस्स बहुगा कइया एंति । तद्दिवसं कोवि ऊसवो सो ण पहु-प्पत्ति पुडए बंधेउं । तउ सबवाहपुत्तो दक्खत्तणेण जस्स जं उवउज्जइ लवणतेल्लघय-गुडसुंठिमिरिय एवमादि तस्स तं देइ । अइविसिठो लाहो लद्धो । तुठो भणइ । तु-म्हेब आगंतुया उदाहु वबवया । सो भणइ आगंतुया । तो अम्ह गिहे असणपरिग्गहं करेजह । सो भणइ असे मम सहाया उद्याणे अबंति । तेहिं विणा नाहं भुंजामि । तेण भणियं सबे वि एंतु । आगया । तेण तेसिं भत्तसमालहणतंबोलाइ उवउत्तं । तं पंचण्हं

रूवयाणं । बिइयदिवसे रूवस्सी वणियपुत्तो वुत्तो । अद्य तुमे दायवो नत्तपरिवर्ठ । एवं नवउ त्ति । सो उठेऊण गणियापाडगं गउ अप्पयं मंडेउं । तन्न य देवदत्ता नाम गणिया पुरिसवेसिणी बहूहिं रायपुत्तसेठिपुत्तादीहिं मग्गिया । णेब्छइ । तस्स य तं रूवसमुदयं दहूण खुन्निया । पडिदासियाए गंतूण तीए माऊए कहियं । जहा दारिया सुंदरजुवाणे दिहिं देइ । तउ सा नणइ । नण एयं । नण मम गिहमणुवरोहेण एघह । इहेव नत्तवेलं करेघह । तहेवागया । सइउ दववउ कउ । तइयदिवसे बुद्धिमंतो अमच्चपुत्तो संदिहो । अद्य तुमे नत्तपरिवर्ठ दायवो । एयं हवउ त्ति । सो गउ करणसालं । तन्न य तइउ दिवसो ववहारस्स छिज्जंतस्स परिछेअं न गन्नइ । दो सवत्तीउ । तासिं नत्ता उवरउ । एक्काए पुत्तो अत्थि इयरी अपुत्ता य । सा तं दारयं णेहेण उवचरइ । नणइ य मम पुत्तो । पुत्तमाया नणइ य मम पुत्तो तासिं ण परिछिघइ । तेण नणियं अहं छिंदामि ववहारं । दारउ डुहा कघउ दवं पि डुहा एव । पुत्तमाया नणइ । ण मे दवेण कघं दारगो वि तीए नवउ जीवंतं पासिहामि पुत्तं । इयरी तुसिणीया अन्नइ । ताहे पुत्तमायाए दिण्णो । तहेव सहस्सं उवउगो । चउन्ने दिवसे रायपुत्तो नणिउ । अद्य रायपुत्त तुम्हेहिं पुसाहिएहिं जोगवहणं वहियवं । एवं नवउ त्ति । तउ रायपुत्तो तेसिं अंतियाउ णिग्गंतु उद्याणे ठिउ । तंमि य णयरे अपुत्तो राया मउ । आसो अहिवासिउ जंमि रुक्खछायाए रायपुत्तो णिवण्णो सा ण जयत्तति । तउ आसेण तस्सोवरि ठाइऊण हिंसितं । राया य अन्निसित्तो । अणेगाणि सयसहस्साणि जायाणि । एवं अत्थुप्पत्ती नवइ । दक्खत्तणं ति दारं गयं । इयाणिं सामन्नेयदंरुवप्पयाणेहिं चउहिं जहा अत्थो विढप्पत्ति । एत्थिमं उदाहरणं । सियालेण नमंतेण हत्थी मउ दिठो । सो चिंतेइ लद्धो मए उवाएण ताव णिठएण खाइयवो । जाव सीहो आगउ । तेण चिंतियं सचिठेण ठाइयवं । एयस्स सीहेण नणियं । किं अरे नाइणघ अत्थिघइ । सियालेण नणियं आमंति माम । सीहो नणइ किमेयं मयं ति । सियालो नणइ । हत्थी । केण मारिउ । वग्घेण । सीहो चिंतेइ । कहमहं ऊणजातिएण मारियं नक्खामि । गउ सीहो । णवरं वग्घो आगउ । तस्स कहियं सीहेण मारिउ । सो पाणियं पाउं णिग्गउ । वग्घो णठो । एस नेउ । जाव काउ आगउ । तेण चिंतियं जइ एयस्स ण देमि तउ काउकाउ त्ति वासियसद्देणं अत्ते कागा एहिंति । तेसिं कागरडणसद्देणं सियालादि अत्ते बहवे एहिंति । कित्तिया वारेहामि । अउ एयस्स उवप्पयाणं देमि तेण तउ तस्स खंडं छित्ता दिण्णं । सो तं घेत्तूण गउ । जाव सियालो आगउ । तेण णायमेयस्स हठेण वारणं करेमि । निउडिं काऊण वेगो दिण्णो । णठो सियालो । उक्तं च ॥ "उत्तमं प्रणि-

पातेन शूरं भेदेन योजयेत् ॥ नीचमल्पप्रदानेन समं तुल्यपराक्रमैः ॥१॥" इत्युक्तः कथागाथाया भावार्थः। उक्तार्थकथा सांप्रतं कामकथामाह॥ रूवं वउ वेसो, दरकत्तं सिक्खियं च विसएसु ॥ दिठं सुयमणुभूयं, च संथवो चेव कामकहा ॥ १९७ ॥ ॥ व्याख्या ॥ रूपं सुन्दरं वयश्चोदग्रं वेष उज्ज्वलः। दाक्षिण्यं मार्दवम्। शिक्षितं विषयेषु शिक्षा च कलासु। दृष्टमद्भुतदर्शनमाश्रित्य। श्रुतं चानुभूतं च संस्तवश्च परिचयश्चेति कामकथा। रूपे च वसुदेवादय उदाहरणम्।वयसि सर्वे एव प्रायः कमनीयो भवति लावण्यात्।उक्तं च॥यौवनमुदग्रकाले, विदधाति विरूपकेषु लावण्यम्। दर्शयति पाकसमये, निम्बफलस्यापि माधुर्यम्। इति। वेष उज्ज्वलः कामाङ्गम्।यं कंचन उज्ज्वलवेषं पुरुषं दृष्ट्वा स्त्री कामयते इति वचनात्।एवं दाक्षिण्यमपि।"पञ्चालः स्त्रीषु मार्दवम्" इति वचनात्। शिक्षा च कलासु कामाङ्गं वैदग्ध्यात्। उक्तं च ॥ " कलानां ग्रहणादेव सौभाग्यमुपजायाते ॥ देशकालौ त्वपेक्ष्यासां, प्रयोगः संभवेन्न वा ॥" अन्ये त्वत्राचलमूलदेवौ देवदत्तां प्रतीत्येक्षुयाचनायां प्रभूतासंस्कृतस्तोकसंस्कृतप्रदानद्वारेणोदाहरणमभिदधति। दृष्टमधिकृत्य कामकथा यथा। नारदेन रुक्मिणीरूपं दृष्ट्वा वासुदेवे कृता। श्रुतं त्वधिकृत्य यथा पद्मनाभेन राज्ञा नारदाद्द्रौपदीरूपमाकर्ण्य पूर्वसंस्तुतदेवेभ्यः कथिता। अनुभूतं चाधिकृत्य कामकथा यथा तरङ्गवत्या निजानुभवकथने। संस्तवश्च कामकथापरिचयः कारणानीति कामसूत्रपाठात्। अन्ये त्वभिदधति। सइदंसणाउ पेम्मं, पेमाउ रई रईय विस्संभो ॥ विस्संभाउ पणउ, पंचविहं वट्ठए पेम्मं ॥ इति गाथार्थः। उक्ता कामकथा। धर्मकथामाह॥ धम्मकहा बोहवा, चउविहा धीरपुरिसपन्नत्ता ॥ अरकेवणि विरकेवणि, संवेगे चेव निव्वेए ॥ १९९ ॥ व्याख्या ॥ धर्मविषया कथा धर्मकथा। असौ बोद्धव्या चतुर्विधा धीरपुरुषप्रज्ञप्ता। तीर्थकरगणधरप्ररूपितेत्यर्थः। चातुर्विध्यमेवाह। आक्षेपणी विक्षेपणी संवेगश्चैव निर्वेद इति। सूचनात्सूत्रमिति न्यायात्संवेजनी निर्वेदनी चैवेत्युपन्यासगाथाक्षरार्थः। भावार्थं त्वाह ॥ आयारे ववहारे, पन्नत्ती चेव दिठिवाए य ॥ एसा चउविहा खलु, कहा उ अरकेवणी होइ ॥ २०० ॥ व्याख्या ॥ आचारो लोचास्नानादिः। व्यवहारः कथंचिदापन्नदोषव्यपोहाय प्रायश्चित्तलक्षणः। प्रज्ञप्तिश्चैव संशयापन्नस्य मधुरवचनैः प्रज्ञापना। दृष्टिवादश्च श्रोत्रपेक्षया सूक्ष्मजीवादिभावकथनम्। अन्ये त्वभिदधत्याचारादयो ग्रन्था एव परिगृह्यन्ते आचाराद्यभिधानादिति। एषानन्तरोदिता चतुर्धा। खलुशब्दो विशेषणार्थः। श्रोत्रपेक्षयाचारादिभेदानाश्रित्यानेकप्रकारेति।कथा त्वाक्षेपणी भवति। तुरेवकारार्थः। कथैव प्रज्ञापकेनोच्यमाना नान्येन। आक्षिप्यन्ते मोहात्तत्त्वं प्रत्यनया भव्यप्राणिन

इत्याक्षेपणी जवतीति गाथाक्षरार्थः। इदानीमस्या रसमाह॥ विद्या चरणं च तवो, पुरिसकारो य समिइगुत्तीउ॥ उवइस्सइ खलु जहियं, कहाइ अक्खेवणीइ रसो॥ ॥ २०१ ॥ व्याख्या ॥ विद्या ज्ञानम् अत्यन्तापकारिजावतमोजेदकम्। चरणं चारित्रं समग्रविरतिरूपम्। तपोऽनशनादि। पुरुषकारश्च कर्मशत्रून्प्रति स्ववीर्योत्कर्षलक्षणः। समितिगुप्तयः पूर्वोक्ता एव। एतडुपदिश्यते खलु श्रोतृजावापेक्षया सामीप्येन कथ्यते। एवं यत्र क्वचिदसावुपदेशः कथाया आक्षेपण्या रसो निष्यन्दः सार इति गाथार्थः। गताक्षेपणी। विक्षेपणीमाह॥ कहिऊण ससमयं तो, कहेइ परसमयमह वि वच्चासा॥ मिच्छासम्मावाए, एमेव हवंति दो जेया॥ २०२॥ व्याख्या॥ कथयित्वा स्वसमयं स्वसिद्धान्तं ततः कथयति परसमयं परसिद्धान्तमित्येको जेदः। अथवा विपर्यासाद्व्यत्ययेन कथयति। परसमयं कथयित्वा स्वसमयमिति द्वितीयः। मिथ्यासम्यग्वादयोरेवमेव जवतो द्वौ जेदाविति। मिथ्यावादं कथयित्वा सम्यग्वादं कथयति सम्यग्वादं कथयित्वा मिथ्यावादमिति। एवं विक्षिप्यतेऽनया सन्मार्गात्कुमार्गे कुमार्गात्सन्मार्गे श्रोतेति विक्षेपणीति गाथाक्षरार्थः। जावार्थस्तु वृद्धविवरणादवसेयः। तच्चेदम्। विक्खेवणी सा चउव्विहा पन्नत्ता। तं जहा। ससमयं कहित्ता परसमयं कहेइ परसमयं कहेत्ता ससमयं कहेइ मिच्छावादं कहेत्ता सम्मावादं कहेइ। सम्मावादं कहेत्ता मिच्छावायं कहेइ। तच्छ पुव्विं ससमयं कहित्ता परसमयं कहेइ। ससमयगुणे दीवेइ। परसमयदोसे उवदंसेइ। एसा पढमा विक्खेवणी गया। इयाणिं बिइया जणइ। पुव्विं परसमयं कहेत्ता तस्सेव दोसे उवदंसेइ। पुणो ससमयं कहेइ। गुणे य से उवदंसेइ। एसा बिइया विक्खेवणी गया। इयाणिं तइया। परसमयं कहेत्ता। तेसु चेव परसमएसु जे जावा जिणप्पणीएहिं जावेहिं सह विरुद्धा असंता चेव वियप्पिया ते पुव्विं कहित्ता दोसा तेसिं जाविऊण पुणो जे जिणप्पणीयजावसरिसा घुणक्खरमिव कहवि सोजणा जणिया। ते कहयइ। अहवा मिच्छावादो णच्छित्तं जणइ। सम्मावादो अच्छित्तं। तच्छ पुव्विं णाहियवाईणं दिठीउ कहित्ता। पच्छा अच्छित्तपक्खवाईणं दिठीउ कहेइ। एसा तइया विक्खेवणी गया। इयाणिं चउत्थी विक्खेवणी। सा वि एवं चेव। णवरं पुव्विं सोजणे कहयइ। पच्छा इयरे त्ति। एवं विक्खिवति सोयारं ति गाथाजावार्थः। सांप्रतमधिकृतकथामेव प्रकारान्तरेणाह॥ जा ससमयवज्जा खलु, होइ कहा लोगवेयसंजुत्ता॥ परसमयाणं च कहा, एसा विक्खेवणी नाम॥ २०३॥ व्याख्या॥ यास्वसमयवर्जा। खलुशब्दस्य विशेषणार्थत्वादत्यन्तं प्रसिद्धनीत्या स्वसिद्धान्तशून्या। अन्यथा विधिप्रतिषेधद्वारा विश्वव्यापकत्वात् स्वसमयस्य तद्वर्जा कथैव नास्ति। जवति कथा लोकवेदसंयुक्ता। लोक-

ग्रहणाद्रामायणादिपरिग्रहः । वेदास्तु ऋग्वेदादय एव । एतदुक्ता कथेत्यर्थः । पर-समयानां च सांख्यशाक्यादिसिद्धान्तानां कथा या सा सामान्यतो दोषदर्शनद्वारेण एषा विक्षेपणी नाम । विक्षिप्यतेऽनया सन्मार्गात्कुमार्गे कुमार्गात्सन्मार्गे श्रोतेति वि-क्षेपणी । तथाहि सामान्यत एव रामायणादिकथायामिदमपि तत्त्वमिति नवति सन्मार्गाभिमुखस्य ऋजुमतेः कुमार्गप्रवृत्तिः । दोषदर्शनद्वारेणाप्येकेन्द्रियप्रायस्याहो मत्सरिण एत इति मिथ्यालोचनेनेति गाथार्थः । अस्या अकथने प्राप्ते विधिमाह । जा ससमएण पुव्विं, अक्खाया तं बुनेद्य परसमए ॥ परसासणवक्खेवा, परस्स समयं परिकहेहि ॥ २०४ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ या स्वसमयेन स्वसिद्धान्तेन करणनूतेन पूर्व-माख्याता आदौ कथिता तां क्षिपेत्परसमये क्वचिद्दोषदर्शनद्वारेण यथास्माकमहिंसा-दिलक्षणो धर्मः सांख्यादीनामप्येवम् ॥ हिंसा नाम नवेद्धर्मो न नूतो न नविष्यति ॥ इत्यादिवचनप्रामाण्यात्किंत्वसावपरिणामिन्यात्मनि न युज्यते । एकान्तनित्यानित्ययो-र्हिंसाया अनावादिति । अथवा परशासनव्याक्षेपात् 'सुपां सुपो नवन्ति' इति । सप्त-म्यर्थे पञ्चमी । परशासनेन कथ्यमानेन व्याक्षेपे सन्मार्गाभिमुखतायां सत्यां परस्य समयं कथयति । दोषदर्शनद्वारेण केवलमपीति गाथार्थः । उक्ता विक्षेपणी अधुना संवे-जनीमाह ॥ आयपरसरीरगया, इहलोए चेव तहय परलोए ॥ एसा चउव्विहा खलु, कहा उ संवेयणी होइ ॥ २०५ ॥ व्याख्या ॥ आत्मपरशरीरविषया इह लोके चैव तथा परलोके । इहलोकविषया परलोकविषया च । एषा चतुर्विधा खलु अनन्तरोक्तेन प्रकारेण कथा तु संवेजनी नवति । संवेज्यते संवेगं ग्राह्यतेऽनया श्रोतेति संवेजनी । एषोऽधि-कृतगाथाक्षरार्थः । नावार्थस्तु वृद्धविवरणादवसेयः । तच्चेदम् । संवेयणी कहा चउव्विहा । तं जहा । आयसरीरसंवेयणी परसरीरसंवेयणी इहलोयसंवेयणी परलो-यसंवेयणी । तत्र आयरीरसंवेयणी जहा जमेयं अम्हच्चयं सरीरयं । एवं सुक्कसोणि-यमंसवसामेदमज्जछिण्हारुचम्मकेसरोमणहदंतअंतादिसंघायणिप्फसत्तणेण मुत्तपुरी-सनायणत्तणेण य असुइ त्ति कहेमाणो सोयारस्स संवेगं उप्पाएइ । एसा आय-सरीरसंवेयणी । एवं परसरीरसंवेयणी वि । परसरीरं एरिसं चेव असुई । अहवा पर-स्स सरीरं वखेमाणो सोयारस्स संवेगमुप्पाएइ । परसरीरसंवेयणी गया । इयाणिं इहलोयसंवेयणी । जहा सव्वमेयं माणुसत्तणं असारमधुवं कदलीथंनसमाणं । एरिसं कहं कहेमाणो धम्मकही सोयारस्स संवेगमुप्पाएइ । एसा इहलोयसंवेयणी गया । इयाणिं परलोयसंवेयणी । जहा देवा वि इस्साविसायमयकोहलोहाइएहिं डुक्केहिं अनिनूया किमंग पुण तिरियनारया । एयारिसं कहं कहेमाणो धम्मकही सोयारस्स संवेगमुप्पाएइ । एसा परलोयसंवेयणी गय त्ति गाथानावार्थः । सांप्रतं शुनकर्मोदया-

शुभकर्मक्षयफलकथनतः संवेजनीरसमाह ॥ वीरियविउव्वणिड्ढी, नाणचरणदंसणाण तह इड्ढी ॥ उवइस्सइ खलु जहियं, कहाइ संवेयणीइ रसो ॥२०६॥ व्याख्या ॥ वीर्यवैक्रियर्द्धिस्तपःसामर्थ्योद्भवा आकाशगमनजङ्घाचारणादिवीर्यवैक्रियनिर्माणलक्षणा । ज्ञानचरणदर्शनानां तथर्द्धिः । तत्र ज्ञानर्द्धिः "पभू णं भंते चोद्दसपुव्वी घडाउ घडसहस्सं पडाउ पडसहस्सं विउव्वित्तए। हंता पहू विउव्वित्तए। तहा॥ "जं अन्नाणी कम्मं,खवेइ बहुयाहिं वासकोडीहिं ॥ तं णाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ ऊसासमत्तेणं॥" इत्यादि। तथा चरणर्द्धिः। नास्त्यसाध्यं नाम चरणस्य तद्वन्तो हि देवैरपि पूज्यन्त इत्यादि। दर्शनर्द्धिः प्रशमादिरूपा। तथा "सम्मद्दिट्ठी जीवो,विमाणवज्जं ण वंधए आउं॥जइ वि ण सम्मत्तजढो, अहव ण बद्धाउउ पुव्विं" इत्यादि। उपदिश्यते कथ्यते खलु यत्र प्रक्रमे कथायाः संवेजन्या रसो निष्यन्द एष इति गाथार्थः । उक्ता संवेजनी निर्वेदनीमाह ॥ पावाणं कम्माणं, असुभविवागो कहिज्जए जत्थ॥ इह य परत्थ य लोए, कहा उ णिव्वेयणी नाम ॥ २०७ ॥ व्याख्या ॥ पापानां कर्मणां चौर्यादिकृतानामशुभविपाकः दारुणपरिणामः कथ्यते यत्र यस्यां कथायामिह च परत्र च लोके इहलोके कृतानि कर्माणि इहलोक एवोदीर्यन्ते । इत्यनेन चतुर्भङ्गिकामाह । कथा तु निर्वेदनी नाम निर्वेद्यते भवादनया श्रोतेति निर्वेदनी एष गाथाक्षरार्थः । भावार्थस्तु वृद्धविवरणादवसेयः । तच्चेदम्। "इयाणिं निव्वेयणी। सा चउव्विहा। तं जहा इह लोए दुच्चिण्णा कम्मा इह लोए चेव दुहविवागसंजुत्ता भवंति त्ति । जहा चोराणं पारदारियाणं एवमाइ । एसा पढमा निव्वेयणी। इयाणिं बिइया। इह लोए दुच्चिण्णा कम्मा परलोए दुहविवागसंजुत्ता भवंति । कहं। जहा नेरइयाणं अन्नम्मि भवे कयंकम्मं निरयभवे फलं देइ । बिइया निव्वेयणी गया। इयाणिं तइया । परलोए दुच्चिण्णा कम्मा इह लोए दुहविवागसंजुत्ता भवंति । कहं। जहा बालप्पभितिमेव। अंतकुलेसु उप्पन्ना खयकोढादीहिं दारिद्देण य अभिभूया संति। एसा तइया णिव्वेयणी। इयाणिं चउत्था णिव्वेयणी। परलोए दुच्चिण्णा कम्मा परलोए चेव दुहविवागसंजुत्ता भवंति । कहं जहा पुव्विं दुच्चिण्णेहिं कम्मेहिं जीवा संडासतुंडेहिं पक्खीहिं उववज्जन्ति । तउ ते णरयपाउग्गाणि कम्माणि असंपुण्णाणि ताणि ताए जातीए पूरिंति। पूरिऊण नरयभवे वेदंति । एसा चउत्था निव्वेयणी गया। एवं इहलोगो परलोगो वा पन्नवयं पडुच्च भवइ। तत्थ पन्नवयस्स मणुस्सभवो इह लोगो। अवसेसाउ तिन्नि वि गईउ परलोगो त्ति गाथाभावार्थः। इदानीमस्या एव रसमाह ॥ थोवं पि पमायकयं, कम्मं साहिज्जई जहिं नियमा ॥ पउरासुहपरिणामं, कहाइ निव्वेयणीइ रसो ॥ २०८ ॥ व्याख्या ॥ स्तोकमपि प्रमादकृतमल्पमपि प्रमादजनितं कर्म वेदनीयादि साहिज्जइ त्ति कथ्यते। यत्र नियमान्नियमेन। किंविशिष्टमित्याह । प्रभूताशुभप-

रिणामं बहुतीव्रफलमित्यर्थः। यथा यशोधरादीनामिति। कथाया निर्वेदिन्या रस एष निष्यन्द इति गाथार्थः। संक्षेपतः संवेगं निर्वेदनिबन्धनमाह ॥ सिद्धी य देवलोगो, सुकुलुप्पत्ती य होइ संवेगो॥नरगो तिरिक्खजोणी,कुमाणुसत्तं च निव्वेउ॥२०ए॥व्याख्या॥ सिद्धिश्च देवलोकः सुकुलोत्पत्तिश्च भवति संवेग एतत्प्ररूपणं संवेगहेतुत्वादिति भावः। एवं नरकस्तिर्यग्योनिः कुमानुषत्वं च निर्वेद इति गाथार्थः। आसां कथानां या यस्य कथनीयेत्येतदाह ॥ वेणइयस्स पढमया, कहा उ अक्खेवणी कहेयव्वा ॥ तो ससमयगहियत्थो, कहिज्ज विक्खेवणी पच्छा ॥ २१० ॥व्याख्या॥ विनयेन चरति वैनयिकः शिष्यस्तस्मै प्रथमतया आदिकथनेन कथा तु आक्षेपणी उक्तलक्षणा कथयितव्या। ततः स्वसमयगृहीतार्थे सति तस्मिन् कथयेद्विक्षेपणीमुक्तलक्षणामेव पश्चादिति गाथार्थः। किमित्येतदेवमित्याह ॥ अक्खेवणिअक्खित्ता, जे जीवा ते लभंति संमत्तं॥ विक्खेवणीइ भज्जं गाढतरागं च मिच्छत्तं ॥२११॥व्याख्या॥ आक्षेपण्या कथया आक्षिप्ता आवर्जिता आक्षेपण्याक्षिप्ता ये जीवास्ते लभन्ते सम्यक्त्वम्। तथा आवर्जनं शुभभावस्य मिथ्यात्वमोहनीयक्षयोपशमोपायत्वात्। विक्षेपण्यां भाज्यं सम्यक्त्वम्। कदाचिल्लभन्ते कदाचिन्नेति। तच्छ्रवणात्तथाविधपरिणामभावात्। गाढतरं वा मिथ्यात्वं जडमतेः परसमयदोषानवबोधान्निन्दाकारिण एते न द्रष्टव्या इत्यभिनिवेशेनेति गाथार्थः। उक्ता धर्मकथा। सांप्रतं मिश्रामाह॥ धम्मो अत्थो कामो, उवइस्सइ जत्थ सुत्तकव्वेसु ॥ लोगे वेए समए, सा उ कहा मीसिया णाम ॥ २१२ ॥ व्याख्या ॥ धर्मः प्रवृत्त्यादिरूपः। अर्थो विद्यादिः। काम इच्छादिः। उपदिश्यते कथ्यते यत्र सूत्रकाव्येषु सूत्रेषु काव्येषु च तल्लक्षणवस्तु। क्वेत्यत। आह लोके रामायणादिषु। वेदे यज्ञक्रियादिषु। समये तरङ्गवत्यादिषु। सा पुनः कथा मिश्रा मिश्रानाम संकीर्णपुरुषार्थाभिधानात् इति गाथार्थः। उक्ता मिश्रकथा तदभिधानाच्चतुर्विधा कथेति। सांप्रतं कथाविपक्षभूतां त्याज्यां विकथामाह। अज्ञातस्वरूपायास्त्यागासंभवादिति ॥ इत्थिकहा भत्तकहा, रायकहा चोरजणवयकहा य॥ नडनट्टजल्लमुट्ठिय कहाउ एसा भवे विकहा ॥२१३॥ व्याख्या॥ स्त्रीकथा एवंभूता द्रविडा इत्यादिलक्षणा। भक्तकथा सुन्दरः शाल्योदन इत्यादिरूपा। राजकथा अमुकः शोभन इत्यादिलक्षणा। चौरजनपदकथा च गृहीतोऽद्य चौरः। स इत्थं कदर्थितः। तथा रम्यो मध्यदेश इत्यादिरूपा। नटनर्तकजल्लमुष्टिककथा च एषा भवेद्विकथा। प्रेक्षणीयकानां नटो रमणीयः। यद्वा नर्तकः। यद्वा जल्लः जल्लो नाम वरत्राखेलकः। मुष्टिको मल्ल इत्यादिलक्षणा विकथा कथालक्षणविरहादिति गाथार्थः। उक्ता विकथा इदानीं प्रज्ञापकापेक्षयासां प्राधान्यमाह ॥ एया चेव कहाउ, पन्नवगपरूवगं समासज्ज ॥ अकहा कहा य विकहा, हविज्जपुरिसंतरं पप्प ॥२१४॥ व्याख्या॥ एता एवो-

कलक्षणाः कथाः। प्रज्ञापयतीति प्रज्ञापकः। प्रज्ञापकश्चासौ प्ररूपकश्चेति विग्रहस्तमव-बोधकप्ररूपकम्। नतु घरट्टभ्रमणकल्पं यतो न किंचिदवगम्यत इत्यर्थः। समाश्रित्य प्राप्य। किमित्याह।अकथा वक्ष्यमाणलक्षणा कथा चोक्तस्वरूपा विकथा चोक्तस्वरूपैव भवति पुरुषान्तरं श्रोतृलक्षणं प्राप्यासाद्य साध्वसाध्वाशयवैचित्र्यात्सम्यक्श्रुतादिवत्। अन्ये तु प्रज्ञापकं मूलकर्तारं प्ररूपकं तत्कृतस्याख्यातारमिति व्याचक्षते। नचैतदतिशोभनं पणवयपरूवगे समासयत्ति पाठप्रसङ्गादिति गाथार्थः। इदानीमकथालक्षणमाह॥ मिछत्तं वेयंतो, जं अन्नाणी कहं परिकहेइ॥ लिंगत्थो व गिही वा, सा अकहा देसि-या समए॥ २१५॥ व्याख्या॥ मिथ्यात्वमिति मिथ्यात्वमोहनीयं कर्म वेदयन् विपा-केन यां कां चिदज्ञानी कथां कथयति। अज्ञानित्वं चास्य मिथ्यादृष्टित्वादेव। यद्येवं नार्थोऽज्ञानिग्रहणेन मिथ्यात्ववेदकस्याज्ञानित्वाव्यभिचारादिति चेन्न। प्रदेशानुभव-वेदकेन सम्यग्दृष्टिना व्यभिचारादिति। किंविशिष्टोऽसावित्याह। लिङ्गस्थो वा द्रव्यप्रव्र-जितोऽङ्गारमर्दकादिः। गृही वा यः कश्चिदितर एव।सा एवं प्ररूपकप्रयुक्तयुक्त्या श्रो-तर्यपि प्रज्ञापकतुल्यपरिणामनिबन्धना कथा देशिता समये। ततः प्रतिविशिष्टकथाफ-लाभावादिति गाथार्थः। अत्रैव प्रक्रमे कथामाह॥ तवसंजमगुणधारी, जं चरणरया कहिंति सब्भावं॥ सव्वजगजीवहियं, सा उ कहा देसिया समए॥ २१६॥ व्याख्या॥ तपःसंयमगुणान् धारयन्ति तच्छीलाश्चेति तपःसंयमगुणधारिणः यां कांचन चरणर-ताश्चरणप्रतिबद्धा नत्वन्यत्र निदानादिना कथयन्ति सद्भावं परमार्थम्। किंवि-शिष्टमित्याह। सर्वजगज्जीवहितं नतु व्यवहारतः कतिपयसत्त्वहितमित्यर्थः। तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात्सैव कथा निश्चयतो देशिता समये निर्जराख्यस्वफल-साधनात्कर्तॄणां श्रोतॄणामपि चेतःकुशलपरिणामनिबन्धना कथैव नोचेद्भाज्येति गाथार्थः। इहैव विकथामाह॥ जो संजउ पमत्तो, रागद्दोसवसगउ परिकहेइ॥ सा उ विकहा पवयणे, पन्नत्ता धीरपुरिसेहिं॥ २१७॥ व्याख्या॥ यः संयतः प्रमत्तः कषायादिना प्रमादेन रागद्वेषवशगः सन्न तु मध्यस्थः परिकथयति किंचित्। सा तु विकथा प्रवचने सा पुनर्विकथा सिद्धान्ते प्रज्ञप्ता धीरपुरुषैः तीर्थंकरादिभिः। तथावि-धपरिणामनिबन्धनत्वात् कर्तृश्रोत्रोरिति।श्रोतृपरिणामभेदे तु तं प्रति कथान्तरमेवैवं सर्वत्र भावना कार्येति गाथार्थः। सांप्रतं श्रमणेन यथाविधा न कार्या तथाविधामाह। सिंगाररसुत्तइया, मोहकुवियफुंफुगा हसहसिंति॥ जं सुणमाणस्स कहं, समणेण ण सा कहेयव्वा॥ २१८॥ व्याख्या॥ शृङ्गाररसेन मन्मथदीपकेन उत्तेजिता अधिकं दीपिता केत्याह। मोह एव चारित्रमोहनीयकर्मोदयसमुत्थात्मपरिणामरूपः कुपितफुं-फुकाघटितकुकूला हसहसिंतित्ति जाज्वल्यमाना जायत इति वाक्यशेषः। यां शृण्वतः

कथां मोहोदयो जायत इत्यर्थः। श्रमणेन साधुना न सा कथयितव्या। अकुशल-निबन्धनत्वादिति गाथार्थः। यत्प्रकारा कथनीया तत्प्रकारामाह ॥ समणेण कहेयवा, तवनियमकहा विरागसंजुत्ता ॥ जं सोऊण मणूसो, वच्चइ संवेगनिव्वेयं ॥ २१ए ॥ व्याख्या ॥ श्रमणेन कथयितव्या। किंविशिष्टेत्याह। तपोनियमकथा। अनशनादि-पञ्चाश्रवविरमणादिरूपा। सापि विरागसंयुक्ता न निदानादिना रागादिसंगता। अत एवाह। यां कथां श्रुत्वा मनुष्यः श्रोता व्रजति गच्छति। संवेयणिव्वेदं ति। संवेगं निर्वेदं चेति गाथार्थः। कथाकथनविधिमाह ॥ अछमहंती वि कहा, अपरिकिलेसवहुला क-हेयवा ॥ हंदि महयाचडगर—त्तणेण अछं कहा हणइ ॥ २२० ॥ व्याख्या ॥ महार्थापि कथा अपरिक्लेशबहुला कथयितव्या। नातिविस्तरकथनेन परिक्लेशः कार्य इत्यर्थः। किमित्येवमित्यत आह। हंदीत्युपदर्शने। महता चरूकरत्वेन। अतिप्रपञ्चकथनेनेत्यर्थः। किमित्याह। अर्थं कथा हन्ति नावार्थं नाशयतीति गाथार्थः। विधिशेषमाह ॥ खेत्तं कालं पुरिसं, सामछं चप्पणो वियाणेत्ता ॥ समणेण उ अणवद्या, पगयंमि कहा कहे-यवा ॥ २२१ ॥ तइयञ्जयणणिज्जुत्ती संमत्ता ॥ व्याख्या ॥ क्षेत्रं नौमादि नावितं कालं क्षीयमाणादिलक्षणं पुरुषं पारिणामिकादिरूपं सामर्थ्यं चात्मनो ज्ञात्वा प्रकृते व-स्तुनीति योगः। श्रमणेन त्वनवद्या पापानुबन्धरहिता कथा कथयितव्या नान्येति गा-थार्थः। उक्ता कथा तदन्निधानाङतो नामनिष्पन्नो निक्षेपः। सांप्रतं सूत्रालापकनिष्प-न्नस्यावसर इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चार-णीयम्। तच्चेदम्। संजमे इत्यादि। अस्य व्याख्या। इह संहितादिक्रमः क्षुण्णः। नावार्थस्त्वयम्। संयमे द्रुमपुष्पिकाव्यावर्णितस्वरूपे शोन्ननेन प्रकारेणागमनीत्या स्थित आत्मा येषां ते सुस्थितात्मानस्तेषाम्। त एव विशेष्यन्ते। विविधमनेकैः प्रकारैः प्रकर्षेण नावसारं मुक्ताः परित्यक्ता बाह्याभ्यन्तरेण ग्रन्थेनेति विप्रमुक्ता-स्तेषाम्। त एव विशेष्यन्ते त्रायन्ते आत्मानं परमुन्नयं चेति त्रातारः। आत्मानं प्रत्येकबुद्धाःपरं तीर्थकराः स्वतस्तीर्णत्वाडुन्नयं स्थविरा इति। तेषामिदं वक्ष्यमाणलक्षण-मनाचरितमकल्पम्। केषामित्याह। निग्रन्थानां साधूनामित्यन्निधानमेतत्। महान्तश्च ते ऋषयश्च महर्षयो यतय इत्यर्थः। अथवा महान्तमेषितुं शीलं येषां ते महैषिणस्ते-षाम्। इह च पूर्वपूर्वन्नाव एवोत्तरोत्तरन्नावो नियतो हेतुहेतुमद्भावेन वेदितव्यः। यत एव संयमे सुस्थितात्मानोऽतएव विप्रमुक्ताः। संयमसुस्थितात्मनिबन्धनत्वाद्विप्रमुक्तेः। एवं शेषेष्वपि नावनीयम्। अन्ये तु पश्चानुपूर्व्या हेतुहेतुमद्भावमिछं वर्णयन्ति। यत एव महर्षयोऽतएव निग्रन्थाः। एवं शेषेष्वपि द्रष्टव्यमिति सूत्रार्थः। सांप्रतं यदनाचरितं तदाह। सूत्रम्।

उद्देसियं कीयगडं, नियागमभिहडाणि य ॥
राइभत्ते सिणाणे य, गंधमल्ले य वीयणे॥ २ ॥

(अवचूरिः) यदनाचीर्णं तदाह। साध्वाद्याश्रित्योद्देशनमारम्भस्य तत्र भवम् (१) क्रयक्रीतं। भावे निष्ठाप्रत्ययः। साध्वाद्यर्थमिति गम्यते। तेन निर्वर्तितं क्रीतकृतं (२) नित्यागमप्रमाणीकृतामन्त्रितस्य पिंडस्य ग्रहणं (३) अभ्याहृतं बहुवचनं स्वपरग्रामादिभेदख्यापनार्थम् (४) रात्रिभुक्तं दिवसगृहीतदिवसभुक्तादि चतुर्धा (५) स्नानं सर्वदेशभेदभिन्नम्। देशस्नानमधिष्ठानशौचातिरेकेणाक्षिपक्ष्मप्रक्षालनमपि। सर्वस्नानं प्रतीतम् (६) गन्धं कोष्ठपुटादि (७) माल्यं ग्रथितादि (८) वीजनं तालवृन्तादि (९) उद्देशकादिषु दोषाश्चारम्भादयः स्वयं ज्ञेयाः ॥ २ ॥

(अर्थ.) हवे साधुने आचरवाने अयोग्य जे तेज बावन बोलेकरी कहे छे. उद्देसियंति (उद्देसियं के०) औद्देशिकं एटले साधु आदिकने उद्देशीने तैयार करेला जे आहारादि ते औद्देशिक कहियें, ते साधुने अनाचरित छे, ए एक अनाचरित कह्युं. (१) एवी रीतें आगल एकावन अनाचरित कहेशे. ते प्रत्येक बोलनेविषे अनाचरित पदनो संबंध लेवो. (कीयगडं के०) क्रीतकृतम् एटले साधुने अर्थे वेचाथी आणी आपेलुं लेवुं ते बीजुं क्रीतकृत अनाचरित(२) (नियागं के०) जे आमंत्रण करे तेनेज घरे नित्य आहार लेवो. अनामंत्रितने घरे लेवो नही. ते नियाग नामक त्रीजुं अनाचरित. (३) (अभिहडाणि य के०) अभ्याहृतानि च एटले परग्रामथी आवेला पुरुषोयें पोताना ग्रामथकी साधुमाटे लावेलो पदार्थ ते चोथुं अभ्याहृत नामक अनाचरित. (४) (रायभत्ते के०) रात्रिभक्तम् एटले दिवागृहीतादि चार प्रकारनुं रात्रिभोजन करवुं, ते पांचमुं रात्रिभक्तनामक अनाचरित. (५) (सिणाणे के०) स्नानं एटले नेत्रप्रक्षालनादि देशस्नान तथा अवगाहनादि सर्व स्नान करवुं, ते छठुं स्नाननामक अनाचरित. (६) (गंधमल्ले य के०) गंधमाल्ये च, गंध एटले सुगंध चूआ चंदन आदिनुं चोपडवुं, अने माल्य ते फूलप्रमुखनी माला पहेरवी ते सातमुं ने आठमुं गंधमाल्य नामक अनाचीर्ण. (७।८) (वीयणे के०) व्यजनम् ते तालवृंतादिकनो स्वीकार करवो ते नवमुं व्यजन नामक अनाचरित जाणवुं (९) अही औद्देशिकादिमां जे आरंभादि दोष छे, ते सहज छे, माटे लख्या नथी. वाचनारें स्वबुद्धियी जाणी लेवा. ॥ २ ॥

(दीपिका) सांप्रतं यत्पूर्वोक्तमनाचरितं तदेवाह। साधुमुद्दिश्य आरम्भेण

भवमौद्देशिकम् (१) क्रयणं साध्वादिनिमित्तं क्रीतं तेन कृतं निर्वर्तितं क्रीतकृतम् (२) नियागमामन्त्रितस्य पिण्डस्य ग्रहणम् (३) अभिहृतं स्वकीयग्रामादेः साधुनिमित्तमभिमुखमानीतं अभ्याहृतम्। बहुवचनं स्वग्रामपरग्रामनिशीथादिभेदख्यापनार्थम् (४) रात्रिभुक्तं रात्रिभोजनं दिवसगृहीतं दिवसभुक्तं रात्रौ संनिधिरक्षणेन (१) दिवसगृहीतं रात्रौ भुक्तम्(२)रात्रौगृहीतं दिवसभुक्तं(३) रात्रौगृहीतं रात्रौ भुक्तम्(४)इति भेदचतुष्टयलक्षणम् (५) स्नानं देशसर्वभेदभिन्नम्। तत्र देशस्नानं शौचातिरेकेण अक्षिपक्ष्मप्रक्षालनमपि। सर्वस्नानं तु प्रतीतमेव (६) गन्धमाल्यं च गन्धग्रहणात् कोष्ठपुटादिपरिग्रहः (७) माल्यग्रहणाच्च ग्रथितवेष्टितादेर्माल्यस्य परिग्रहः (८) वीजनमुष्णकाले तालवृन्तादिना (९) इदमनाचरितम्। दोषाश्चेह आरम्भप्रवर्तनादयः स्वयं बुद्ध्या वाच्याः ॥ २ ॥

(टीका) उद्देसियं ति सूत्रमस्य व्याख्या। उद्देशनं साध्वाद्याश्रित्य दानारम्भस्येत्युद्देशः। तत्र भवमौद्देशिकम् (१) क्रयणं क्रीतम्। भावे निष्ठाप्रत्ययः। साध्वादिनिमित्तमिति गम्यते। तेन कृतं निर्वर्तितं क्रीतकृतम् (२) नियागमित्यामन्त्रितस्य पिण्डस्य ग्रहणं नित्यं तत्त्वनामन्त्रितस्य (३) अभिहडाणि य त्ति। स्वग्रामादेः साधुनिमित्तमभिमुखमानीतमभ्याहृतं बहुवचनं स्वग्रामपरग्रामनिशीथादिभेदख्यापनार्थम् (४) तथा रात्रिभक्तं रात्रिभोजनं दिवसगृहीतदिवसभुक्तादिचतुर्भंगलक्षणम् (५)। स्नानं च देशसर्वभेदभिन्नं देशस्नानमधिष्ठानशौचातिरेकेणाक्षिपक्ष्मप्रक्षालनमपि। सर्वस्नानं तु प्रतीतम् (६)। तथा गन्धमाल्यव्यजनं च गन्धग्रहणात्कोष्ठपुटादिपरिग्रहः (७) माल्यग्रहणाच्च ग्रथितवेष्टितादेर्माल्यस्य (८) वीजनं तालवृन्तादिना घर्म एवेदमनाचरितं दोषाश्चौद्देशिकादिष्वारम्भप्रवर्तनादयः (९) स्वाधियावगन्तव्या इति सूत्रार्थः।

संनिहीगिहिमत्ते य, रायपिंडे किमिच्छए ॥
संबाहण दंत पहोयणाय संपुच्छणे देहपलोयणा य ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) सन्निधीयतेऽनेन आत्मा दुर्गताविति संनिधिः घृतगुडादीनां संचयक्रिया (९) गृहिमात्रं गृहस्थभाजनम् (१०) राजपिण्डोनृपाहारः (११) कः किमिच्छतीत्ति यो दीयते स किमिच्छकः (१२) संहनमस्थिमांसत्व ग्रोमसुखतया चतुर्धा मर्दनं (१३) दंतप्रधावनं चाङ्गुल्यादिना क्षालनम् (१४) संप्रश्नः संवादो सावद्यगृहस्थविषयः कीदृशोऽहमित्यादिरूपो वा (१५) देहप्रलोकनं चादर्शादौ (१६) ॥ ३ ॥

(अर्थ.) संनिहित्ति (संनिहि के०) संनिधिः, जेथी आत्मा दुर्गतिने संनिधि एटले नजीक जाय छे, ते संनिधि एटले घृतगुमादिकनो संचय करवो, ते संनिधिनामक दशमुं अनाचारित (गिहिमित्ते य के०) गृह्यमत्रं च एटले गृहस्थनुं पात्र जोजनादिकने अर्थे लेवुं, ते अगियारमुं गृह्यमत्र नामक अनाचरित. (रायपिंमे के०) राजपिंमः एटले राजाएं आपेलो आहार लेवो, ते बारमुं राजपिंम नामक अनाचरित. (किमिच्छए के०) किमिच्छकः एटले "जे कोइ जोजननी इच्छा करनार हो ते अहिं आवो अने जोजन लइ जाओ." एवो घोष करीने ज्यां आहार अपाय छे, तेवा दानशालादिकनेविषे जे आहार लेवो, ते किमिच्छकनामा तेरमुं अनाचरित. (संवाहणे के०) संवाहनम् एटले जेथी अस्थि, मांस, त्वचा अने रोम एमने सुख थाय एवुं तैलादिकथी मर्दन करवुं ते चौदमुं संवाहन नामक अनाचरित. (दंतपहोयणा य के०) दंतप्रधावना च एटले अंगुल्यादिकें करी दांतण करवुं, मुख प्रक्षालन करवुं, ए पंदरमुं दंतप्रधावन नामक अनाचरित. (संपुच्छण के०) संप्रश्नः एटले गृहस्थने सावद्य प्रश्न ते कुशलक्षेमसंबंधी प्रश्न करवो, अथवा पोतानी शरीरनी शोजाना अजिमानथी एवुं पूछवुं के, हुं केवो छुं ? ए संप्रश्न नामक सोलमुं अनाचरित. (देहपलोयणा य के०) देहप्रलोकना च एटले दर्पण आदिकमां शरीरनी कांति जोवी, ते सत्तरमुं देहप्रलोकन नामक अनाचरित जाणवुं. ए संनिधि आदिकनुं आचरण करवामां परिग्रह, प्राणातिपात इत्यादि दोष छे ते पोतानी मेले जाणवा. ॥ ३ ॥

(दीपिका) पुनरिदमनाचरितम् । संनिधीयतेऽनेन आत्मा दुर्गताविति संनिधिः । गुमघृतादीनां संचयकरणम् (१०) । गृह्यमत्रं च गृहस्थजाजनम् (११) । राजपिंमश्च नृपाहारः (१२) । किमिच्छसि इत्येवं यो दीयते स किमिच्छकः । राजपिंमोऽन्यो वा सामान्येन (१३) । तथा संवाधनं अस्थिमांसत्वग्रोमसुखतया चतुर्विधं मर्दनम् (१४) । दन्तप्रधावनं चाङ्गुल्यादिना मुखक्षालनम् (१५) । संप्रश्नः सावद्यो गृहस्थविषयः । शोजार्थं कीदृशो वाहमित्यादिरूपः (१६) । देहप्रलोकनं च आदर्शादौ (१७) । अनाचरितदोषाश्च संनिधिप्रजृतिषु परिग्रहप्राणातिपातादयः स्वबुद्ध्या वाच्याः ॥ ३ ॥

(टीका) इदं चानाचरितमित्याह । संनिहित्ति सूत्रमस्य व्याख्या । संनिधीयतेऽनयात्मा डुर्गताविति संनिधिः । घृतगुमादीनां संचयक्रिया । गृह्यमत्रं गृहस्थजाजनं च तथा राजपिंमो नृपाहारः । किमिच्छतीत्येवं यो दीयते स किमिच्छकः रा-

जपिण्डोऽन्यो वा सामान्येन । तथा संबाधनमस्थिमांसत्वग्रोमसुखतया चतुर्विधं मर्दनम् । दन्तप्रधावनं चाङ्गुल्यादिना क्षालनम् । तथा संप्रश्नः सावद्यो गृहस्थविषयः। राढार्थं कीदृशो वाहमित्यादिरूपः । देहप्रलोकनं चादर्शादावनाचरितम् । दोषाश्च संनिधिप्रभृतिषु परिग्रहप्राणातिपातादयः स्वधियैव वाच्या इति सूत्रार्थः । अठ्ठावए य सूत्रमस्य व्याख्या । अष्टापदं चेति ।

अठ्ठावए य नालीए, छत्तस्स य धारणठ्ठाए ॥
तेगिछं पाहणापाए, समारंभं च जोइणो ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) अठ्ठावए त्ति ।अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य निमित्तादिविषयं १७ । नालिका द्यूतभेदः । यत्र मा भूत्कलयाप्यन्यथाऽक्षपातनमिति नालिकाः पात्यंते। नालिकायाः प्रधानत्वख्यापनार्थं भेदेनोपादानं सकलद्यूतोपलक्षणार्थं च १८ । छत्रस्य धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनर्थाय ग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वा । प्राकृतत्वादनुस्वारलोपोऽकारनकारलोपौ च दृष्टव्यौ १९ । चिकित्साया भावश्चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपम् (२०) । उपानहौ पादयोरिति साभिप्रायकम् । आपत्कालपरिहारार्थम् उपग्रहधारणे न दोषः (२१) । समारम्भश्च ज्योतिषोऽग्नेरिति (२२) । दोषास्त्वष्टापदादीनां क्षुण्णा एवेति ॥ ४ ॥

(अर्थ) अठ्ठावएत्ति ।(अठ्ठावए य के०) अष्टापदं च एटले द्यूत रमवुं, ते अढारमुं अष्टापदनामक अनाचरित. (नालीए के०) नालिका एटले कलायें करी पासो पोतानी इछाप्रमाणे न पाडवो जोइयें माटे नलिकामां नाखीने रमवुं, एवुं एक जातनुं द्यूत, अथवा नालिकाशब्दें गंजीफो,सेत्रंज इत्यादि क्रीडा लेवी. ते क्रीडायें रमवुं ते नालिका नामक ओगणीशमुं अनाचरित. रोगादिनिमित्तविना (छत्तस्स य के०) छत्रस्य च एटले छत्रनुं (धारण के०) धारणं एटले धारण करवुं ते (णठ्ठाए के०) अनर्थाय एटले अनर्थने माटे छे. अर्थात् अनर्थकारि छे. ए वीशमुं छत्रधारणनामक अनाचरित. (तेगिछं के०) चैकित्स्यम् एटले सावद्य वैद्यक्रिया स्वार्थ अथवा परार्थ करवी, ते एकवीशमुं चैकित्स्यनामक अनाचरित. (पाए के०) पादयोः एटले पगनेविषे (वाहणा के०) उपानहौ एटले पगरखां पहेरवां, ते बावीशमुं उपानह् नामक अनाचरित. (जोइणो के०) ज्योतिषः एटले अग्निनो (समारंभं के०) समारंभः एटले आरंभ करवो, ते त्रेवीशमुं ज्योतिःसमारंभ नामक अनाचरित जाणवुं ॥ ४ ॥

(दीपिका) किंच अष्टापदमिति।अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य निमित्तादि-

विषयम् अनाचरितम् १८ तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माभूत् कलयाऽन्यथा पाशकपातनमिति नालिकया पात्यन्त इति।इयं च अनाचरितम् १९ छत्रस्य धारणमात्मानं परं वा प्रति अनर्थाय इति।आगाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितं प्राकृतशैल्यात्रानुस्वारलोपः अकारणकारलोपौ च द्रष्टव्यौ। तथा श्रुतिप्रामाण्यादिति २० तेगिछंति चिकित्साया भावः चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपम् अनाचरितम् २१ उपानहौ पादयोरनाचरिते।पादयोरिति साभिप्रायकं नतु आपत्कल्पपरिहारार्थमुपग्रहधारणेन २२ समारंभश्च समारम्भणं ज्योतिषो वह्नेः २३ दोषाश्च अष्टापदादीनां सुगमा एवेति ॥ ४ ॥

(टीका) अष्टापदं द्यूतम् । अर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य नीत्यादिविषयमनाचरितम्। तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माभूत्कलयान्यथा पाशकपातनमिति नलिकया पात्यन्त इति। इयं चानाचरिता। अष्टापदेन सामान्यतो द्यूतग्रहणे सत्यभिनिवेशनिवन्धनत्वेन नालिकायाः प्राधान्यख्यापनार्थं भेदत उपादानम्। अर्थपदमेवोक्तार्थं तदित्यन्ये अभिदधति। अस्मिन् पक्षे सकलद्यूतोपलक्षणार्थं नालिकाग्रहणमष्टापदद्यूतविशेषपक्षे चोभयोरिति।तथा छत्रस्य च लोकप्रसिद्धस्य धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनर्थायेत्यागाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितम् । प्राकृतशैल्या चात्रानुस्वारलोपोऽकारनकारलोपौ च द्रष्टव्यौ तथाश्रुतिप्रामाण्यादिति । तथा तेगिछंति। चिकित्साया भावश्चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपमनाचरितम् । तथोपानहौ पादयोरनाचरिते। पादयोरिति साभिप्रायकम्। नत्वापत्कल्पपरिहारार्थम् उपग्रहधारणेन। तथा समारम्भश्च समारम्भणं च ज्योतिषोऽग्नेस्तदनाचरितमिति। दोषा अष्टापदादीनां क्षुण्णा एवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सिझायरपिंमं च, आसंदीपलियंकए ॥
गिहंतरनिसिझा य, गायस्सुव्वट्टणाणि य ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) शय्या वसतिस्तया तरति संसारमिति शय्यातरः २३ आसंदीपर्यङ्कौ मञ्चकखट्वे (२४) गृहान्तरनिषद्या च द्वयोर्गृहयोरन्तरालोपवेशनम्। चात्पाटकादिग्रहः (२५) गात्रोद्वर्त्तनानि च मलापनयनरूपाणि। चादन्यसंस्कारग्रहः ॥ ५ ॥

(अर्थ) सिझायरत्ति। (सिझायरपिंड के०) शय्यातरपिंडः, शय्या एटले निद्रादि करवानुं स्थानक ते साधुने आपीने जे पोताना कर्मने हलवा करे छे, ते शय्यातर कहीयें, अने ते शय्यातरना घरनो जे पिंड एटले आहार ते चोवीसमुं अ-

जपिएडोऽन्यो वा सामान्येन । तथा संबाधनमस्थिमांसत्वग्रोमसुखतया चतुर्विधं मर्दनम् । दन्तप्रधावनं चाङ्गुल्यादिना क्षालनम् । तथा संप्रश्नः सावद्यो गृहस्थविषयः। राढार्थं कीदृशो वाहमित्यादिरूपः । देहप्रलोकनं चादर्शादावनाचरितम् । दोषाश्च संनिधिप्रभृतिषु परिग्रहप्राणातिपातादयः स्वधियैव वाच्या इति सूत्रार्थः । अठावए य सूत्रमस्य व्याख्या । अष्टापदं चेति ।

अठावए य नालीए, बत्तस्स य धारणठाए ॥
तेगिछं पाहणापाए, समारंभं च जोइणो ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) अठावए त्ति ।अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य निमित्तादिविषयं १७ । नालिका द्यूतभेदः । यत्र मा भूत्कलयाप्यन्यथाऽक्षपातनमिति नालिकाः पात्यंते। नालिकायाः प्रधानत्वख्यापनार्थं भेदेनोपादानं सकलद्यूतोपलक्षणार्थं च १८ । बत्रस्य धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनर्थाय ग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वा । प्राकृतत्वादनुस्वारलोपोऽकारनकारलोपौ च द्रष्टव्यौ १९ । चिकित्साया भावश्चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपम् (२०) । उपानहौ पादयोरिति साभिप्रायकम् । आपत्कालपरिहारार्थम् उपग्रहधारणे न दोषः (२१) । समारम्भश्च ज्योतिषोऽग्नेरिति (२२) । दोषास्त्वष्टापदादीनां क्षुणा एवेति ॥ ४ ॥

(अर्थ) अठावएत्ति।(अठावए य के०) अष्टापदं च एटले द्यूत रमवुं, ते अढारसुं अष्टापदनामक अनाचरित. (नालीए के०) नालिका एटले कलायें करी पासो पोतानी इछाप्रमाणे न पाडवो जोइयें माटे नलिकामां नाखीने रमवुं, एवुं एक जातनुं द्यूत, अथवा नालिकाशब्दें गंजीफो,सेत्रंज इत्यादि क्रीडा लेवी. ते क्रीडायें रमवुं ते नालिका नामक ओगणीशमुं अनाचरित. रोगादिनिमित्तविना (बत्तस्स य के०) बत्रस्य च एटले बत्रनुं (धारण के०) धारणं एटले धारण करवुं ते (णठाए के०) अनर्थाय एटले अनर्थने माटे बे. अर्थात् अनर्थकारि बे. ए वीशमुं बत्रधारणनामक अनाचरित. (तेगिछं के०) चैकित्स्यम् एटले सावद्य वैद्यक्रिया स्वार्थ अथवा परार्थ करवी, ते एकवीशमुं चैकित्स्यनामक अनाचरित. (पाए के०) पादयोः एटले पगनेविषे (वाहणा के०) उपानहौ एटले पगरखां पहेरवां, ते बावीशमुं उपानह् नामक अनाचरित. (जोइणो के०) ज्योतिषः एटले अग्निनो (समारंभं के०) समारंभः एटले आरंभ करवो, ते त्रेवीशमुं ज्योतिःसमारंभ नामक अनाचरित जाणवुं ॥ ४ ॥

(दीपिका) किंच अष्टापदमिति।अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य निमित्तादि-

विषयम् अनाचरितम् १८ तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माभूत् कलयाऽन्यथा पाशकपातनमिति नालिकया पात्यन्त इति। इयं च अनाचरितम् १९ छत्रस्य धारणमात्मानं परं वा प्रति अनर्थाय इति। आगाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितं प्राकृतशैल्यात्रानुस्वारलोपः अकारणकारलोपौ च द्रष्टव्यौ । तथा श्रुतिप्रामाण्यादिति २० तेगिच्छंति चिकित्सायां भावः चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपम् अनाचरितम् २१ उपानहौ पादयोरनाचरिते। पादयोरिति साभिप्रायकं नतु आपत्कल्पपरिहारार्थमुपग्रहधारणेन २२ समारंभश्च समारम्भणं ज्योतिषो वह्नेः २३ दोषाश्च अष्टापदादीनां सुगमा एवेति ॥ ४ ॥

(टीका) अष्टापदं द्यूतम् । अर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य नीत्यादिविषयमनाचरितम् । तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माभूत्कलयान्यथा पाशकपातनमिति नलिकया पात्यन्त इति । इयं चानाचरिता । अष्टापदेन सामान्यतो द्यूतग्रहणे सत्यभिनिवेशनिबन्धनत्वेन नालिकायाः प्राधान्यख्यापनार्थं भेदत उपादानम् । अर्थपदमेवोक्तार्थं तदित्यन्ये अभिदधति । अस्मिन् पक्षे सकलद्यूतोपलक्षणार्थं नालिकाग्रहणमष्टापदद्यूतविशेषपक्षे चोभयोरिति। तथा छत्रस्य च लोकप्रसिद्धस्य धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनर्थायेत्यागाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितम् । प्राकृतशैल्या चात्रानुस्वारलोपोऽकारनकारलोपौ च द्रष्टव्यौ तथाश्रुतिप्रामाण्यादिति । तथा तेगिच्छंति । चिकित्साया भावश्चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपमनाचरितम् । तथोपानहौ पादयोरनाचरिते । पादयोरिति साभिप्रायकम् । नत्वापत्कल्पपरिहारार्थम् उपग्रहधारणेन । तथा समारम्भश्च समारम्भणं च ज्योतिषोऽग्नेस्तदनाचरितमिति । दोषा अष्टापदादीनां क्षुषा एवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सिज्जायरपिंडं च, आसंदीपलियंकए ॥

गिहंतरनिसिज्जा य, गायस्सुवट्टणाणि य ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) शय्या वसतिस्तया तरति संसारमिति शय्यातरः २३ आसंदीपर्यङ्कौ मञ्चकखट्वे (२४) गृहान्तरनिषद्या च द्वयोर्गृहयोरन्तरालोपवेशनम् । चात्पाटकादिग्रहः (२५) गात्रोद्वर्त्तनानि च मलापनयनरूपाणि । चादन्यसंस्कारग्रहः ॥ ५ ॥

(अर्थ) सिज्जायरत्ति । (सिज्जायरपिंडं के०) शय्यातरपिंडः, शय्या एटले निद्रादि करवानुं स्थानक ते साधुने आपीने जे पोताना कर्मने हलवा करे छे, ते शय्यातर कहीयें, अने ते शय्यातरना घरनो जे पिंड एटले आहार ते चोवीशमुं श-

य्यातरपिंरु अनाचरित जाणवुं. तथा (आसंदीपलियंकए के०) आसंदीपर्यंकौ एटले सादरी अने पलंग. उपलक्षणथी मांची, खाट, झोली इत्यादिक लेवा. हवे ते सादरी विगेरे उपर बेसवुं, ते पच्चीशमुं, छवीशमुं आसंदीपर्यंक नामक अनाचरित. (गिहंतरनिसिज्जा य के०) गृहांतरशय्या एटले बे घरोना मध्यनागमां सूवुं, अथवा उपासराथी बीजे घरे जइने सूवुं, च शब्दथी पटादिकनो परिग्रह पण जाणवो. ए सत्तावीशमुं गृहांतरशय्या नामक अनाचरित. (गायस्सुवट्टणाणि य के०) गात्रस्योद्वर्तनानि च, एटले शरीरना मलने दूर करवाने अर्थे उद्वर्तन एटले उवटणां करवां. ए अठ्ठावीशमुं अनाचरित जाणवुं ॥ ५ ॥

(दीपिका) शय्यातरपिंरुोऽप्यनाचरितः । शय्या वसतिस्तया तरति संसारमिति शय्यातरः । साधूनां वसतिदाता तस्य पिंरुः २४ आसन्दकपर्यङ्कौ लोकप्रसिद्धौ अनाचरितौ २५।२६ तथा गृहान्तरनिषद्या गृहमेव गृहान्तरं गृहयोर्वा अपान्तरालं तत्र उपवेशनम् । चशब्दात् पाटकादिपरिग्रहः २७ तथा गात्रस्य कायस्य उद्वर्तनानि पङ्कापनयनलक्षणानि । चशब्दादन्यसंस्कारपरिग्रहः ॥ ५ ॥

(टीका) किंच । सद्यायरसूत्रमस्य व्याख्या । शय्यातरपिएरुश्चानाचरितः । शय्या वसतिस्तया तरति संसारमिति शय्यातरः साधुवसतिदाता तत्पिएरुः । तथा आसन्दकपर्यङ्कौ अनाचरितौ । एतौ च लोकप्रसिद्धावेव । तथा गृहान्तरनिषद्यानाचरिता । गृहमेव गृहान्तरं गृहयोर्वा अपान्तरालं तत्रोपवेशनम् । चशब्दात्पाटकादिपरिग्रहः । तथा गात्रस्य कायस्योद्वर्तनानि चानाचरितानि । उद्वर्तनानि पङ्कापनयनलक्षणानि । चशब्दादन्यसंस्कारपरिग्रहः । इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

गिहिणो वेआवडियं, जा य आजीववत्तिया ॥
तत्तानिवुमनोइत्तं, आउरस्सरणाणि य ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) गृहिणो वैयावृत्त्यं गृहस्थं प्रत्यन्नादिसंपादनम् (२७) या चाजीववृत्तिता जातिकुलादिनिरात्मपालना (२८) तप्तं च तथानिर्वृतं चात्रिदंगोद्वृत्तं तप्तोजित्वं मिश्रोदकनोजित्वमित्यर्थः (२९) । आलुरस्मरणानि च क्षुधादिसमये पूर्वभुक्तादिस्मरणानि । दोषातुराणां वा शरणान्याश्रयदानादीनि (३०) ॥ ६ ॥

(अर्थ) गिहिणो त्ति । (गिहिणो के०) गृहिणः एटले गृहस्थनुं (वेआवडियं के०) वैयावृत्त्यम् एटले वेयावच्च करवुं, अशनादिक देवां, तथा गृहस्थनां कामकाज करवां. ते उंगणत्रीशमुं अनाचरित. (जाय आजीववत्तिया के०) या चाजीववृत्तिता एटले

पोतानी जाति, कुल इत्यादि तेणे करी पोतानुं उदरपोषण करवुं, ते त्रीशमुं आजीववृत्तितानामक अनाचरित. (तत्तानिव्वुडजोइत्तं के०) तप्तानिर्वृतजोजित्वम् एटले तप्त नाम तपावेलुं पण अनिर्वृत एटले त्रण उकाला आव्या विना जे प्रासुक थयुं नथी एवुं पाणी पीवुं. अर्थात् मिश्र उदकनुं पान करवुं ते एकत्रीशमुं तप्तानिर्वृतजोजित्व नामक आनाचरित. (आउरस्सरणाणि य के०) आतुरस्मरणानि च एटले भूखथी पीडित थवाथी पूर्वोपभुक्त अवस्थानां स्मरण करवां, अथवा आतुरशरणानि च एटले रोगेंकरी पीडा पामता लोकोने आश्रय देवो, ते बत्रीशमुं आतुरस्मरणनामा अनाचरित जाणवुं ॥ ६ ॥

(दीपिका) पुनर्गृहिणो गृहस्थस्य वैयावृत्त्यं व्यावृत्तस्य भावो वैयावृत्त्यं गृहस्थं प्रत्यन्नादिसंपादनमित्यर्थः २ए । तथा या च आजीववृत्तिता जातिकुलगणकर्मशिल्पानामाजीवनमाजीवः तेन वृत्तिः आजीववृत्तिः तस्या भाव आजीववृत्तिता जात्यादेराजीवनेन आत्मपालनमित्यर्थः ३० । तप्तानिर्वृतभोजित्वं तप्तं च तत् अनिर्वृतं तप्तानिर्वृतं अत्रिदंमोद्धृत्तं चेति समासः । उदकमिति शेषः । तस्य भोजित्वं मिश्र सचित्तोदकभोजित्वमित्यर्थः ३१ । तथा आतुरस्मरणानि च क्षुधादिना आतुराणां पीडितानां पूर्वोपभुक्तस्मरणानि । अथवा दोषातुराणामाश्रयदानादीनि ३२ ॥ ६ ॥

(टीका) तथा गिहिणोत्ति सूत्रमस्य व्याख्या । गृहिणो गृहस्थस्य वैयावृत्त्यं व्यावृत्तभावो वैयावृत्त्यं गृहस्थं प्रत्यन्नादिसंपादनमित्यर्थः । एतदनाचरितमिति । तथा चाजीववृत्तिता जातिकुलगणकर्मशिल्पानामाजीवनमाजीवस्तेन वृत्तिस्तद्भाव आजीववृत्तिता । जात्याद्याजीवनेनात्मपालनेत्यर्थः । इयं चानाचरिता । तथा तप्तानिर्वृतभोजित्वम् तप्तं च तदनिर्वृतं च अत्रिदण्डोद्धृतं चेति विग्रहः । उदकमिति विशेषणान्यथानुपपत्त्या गम्यते । तद्भोजित्वं मिश्रसचित्तोदकभोजित्वम् इत्यर्थः । इदं चानाचरितम् । तथातुरस्मरणानि च क्षुधाद्यातुराणां पूर्वोपभुक्तस्मरणानि च अनाचरितानि । आतुरशरणानि वा । दोषातुराश्रयदानानीति सूत्रार्थः॥ ६ ॥

मूलए सिंगबेरे य, उच्छुखंडे अनिव्वुडे ॥
कंदे मूले य सच्चित्ते, फले बीए य आमए ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) मूलको लोके प्रतीतः (३१) शृङ्गबेरकं चार्द्रकम् (३२) इक्षुखण्डं चानिर्वृतमपरिणतं सर्वत्रापि संबध्यते (३३) (३४) कंदो वज्रकंदादिः (३५) मूलं सट्टामूलादि (३६) सचित्तफलं त्रपुषीकर्कट्यादि (३७) बीजं तिलादि आमकं सचित्तम् (३८) ॥ ७ ॥

(अर्थ) मूलएत्ति (अनिवुडे के०) अनिर्वृतं एटले पक्क थयो नथी एवो (मूलए के०) मूलकम् एटले मूलो, (सिंगबेरे य के०) शृंगबेरं च एटले आडुं, (उच्छुखंडे के०) इक्षुखंडम् एटले सर्व जातिनी सेलडी, ए त्रणे ठेकाणे अनिर्वृत ए विशेषण लगाडवुं. पूर्वोक्त एकत्रीश अने ए त्रण ए सर्व मलीने पात्रीश अनाचरित थयां. (सचित्ते के०) सचित्तम् एटले सचित्त एवा (कंदे के०) कन्दः एटले वज्रादि कंद, तथा (मूले के०) मूलम् एटले मूल ए बे वस्तु सचित्त वापरवी, ते अनाचरित. पूर्वोक्त पात्रीश अनाचरित अने आ कन्दानाचरित तथा मूलानाचरित मलीने साडत्रीश अनाचरित थयां. (आमए के०) आमम् एटले लीलुं कांचुं एवां (फले के०) फलं, ते कर्कटी आदिक फल अने (बीए के०) तिलादिक बीज ए बे लीलां काचां वापरवां, ते क्रमें करी आडत्रीशमुं तथा उगणचालीशमुं अनाचरित जाणवुं ॥ ७ ॥

(दीपिका) पुनः, मूलको लोके प्रतीतः ३ । शृङ्गबेरमार्द्रकम् ३४ । इक्षुखण्डं च लोकप्रतीततम् । अनिर्वृतग्रहणं सर्वत्र अभिसंबध्यते । इक्षुखण्डं च अपरिणतं छिपर्वान्तं यद्वर्तते । कन्दो वज्रकन्दादिः ३५ । मूलं च सट्टामूलादि सचित्तम् ३७ फलं कर्कव्यादि त्रपुषादि ३८। बीजं च तिलादि ३९ । किं० । आमकं सचित्तम् ॥ ७॥

(टीका) किंच मूलएत्ति सूत्रमस्य व्याख्या । मूलको लोकप्रतीतः । शृङ्गबेरं चार्द्रकम् । तथेक्षुखण्डं च लोकप्रतीतम् । अनिर्वृतग्रहणं सर्वत्राभिसंबध्यते । अनिर्वृतमपरिणतमनाचरितमिति । इक्षुखण्डं चापरिणतं छिपर्वान्तं यद्वर्तते । तथा कन्दो वज्रकन्दादिः।मूलं च सट्टामूलादि सचित्तमनाचरितम् । तथा फलं त्रपुष्यादि। बीजं च तिलादि । आमकं सचित्तमनाचरितमिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

सोवच्चले सिंधवे लोणे, रोमालोणे य आमए ॥
सामुद्दे पंसुखारे य, कालालोणे य आमए ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) सौवर्चलं (३९) सैन्धवं (४०) लवणं खारी (४१) रुमालवणं चाकरविशेषस्तद्भवम् (४२) सामुद्रं लवणमेव (४३) पांशुक्षारश्चोषरलवणम् । यद्वा पांशुरूपः (४४) कृष्णलवणं पर्वतैकदेशजम् (४५) ॥ ८ ॥

(अर्थ) सोवच्चलेत्ति । (सोवच्चले के०) सौवर्चलम् एटले संचल, (सिंधवेके०) सैंधवं एटले सिंधालूण, (लोणे के०) लवणम् एटले सांभरलोण (रोमालोणे अ के०) रुमालवणम् एटले वैद्यशास्त्रमां जेने रोमक क्षार कहे छे ते (सामुद्दे के०) सामुद्रम्

एटले समुद्रथी उत्पन्न थतुं मीठुं ते, (पंसुखारे य के०) पांसुक्षारश्च एटले पांसुक्षार नामें प्रसिद्ध छे ते, (कालालोणे य के०) काललवणम् एटले मेवाडमां उत्पन्न थतुं एक जातनुं लवण छे ते, ए सौवर्चलादिक छ वस्तु (आमए के०) आमकम् एटले सचित्त होय. तो ते वापरवा नहिं कारण के, ते प्रत्येक अनाचरित छे. पूर्वोक्त उंगणचालीश अने ए सात मलीने सर्व छेतालीश अनाचरित थयां ॥ ८ ॥

(दीपिका) पुनः सौवर्चलं ४० सैंधवं पर्वतैकदेशजातम् ४१ लवणं च सांजरलवणम् ४२ रुमालवणं च खानिलवणम् ४३। एतत्सर्वमामकं सचित्तमनाचरितम्। सामुद्रं लवणमेव ४४। पांशुक्षारश्चोषरलवणं ४५। कृष्णलवणम् पर्वतैकदेशजातम् ४६। सर्वमामकं ज्ञेयम् ॥ ८ ॥

(टीका) किंच सोवच्चलेत्ति सूत्रमस्य व्याख्या। सौवर्चलं सैन्धवं लवणं च सांजरलवणं रुमालवणं च।आमकमिति सचित्तमनाचरितम्। सामुद्रं लवणमेव।पांशुक्षारश्चोषरलवणम्।कृष्णलवणं च सैन्धवलवणपर्वतैकदेशजमामकमनाचरितमिति सूत्रार्थः॥८॥

धुवणे त्ति वमणे य, वत्थीकम्मविरेयणे ॥
अंजणे दंतवणे य, गायाभंगविभूसणे ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) धूपनमात्मवस्त्रादेः। प्राकृतशैल्या अनागतव्याधिनिवृत्तये धूपनमित्यन्ये (४६) वमनं मदनफलादिना (४७) बस्तिकर्म पुटकेनाधिष्ठाने स्नेहदानम् (४८) विरेचनं दन्त्यादिना औषधविशेषेण (४९) अञ्जनं रसाञ्जनादि (५०) दन्तकाष्ठं च प्रतीतम् (५१) गात्राभ्यंगस्तैलादिना (५२) विभूषणं गात्रस्यैव (५३) ॥ ९ ॥

(अर्थ) धुवणत्ति। (धुवणत्ति के०) धूपनमिति एटले पोतानां वस्त्रादिकने सुगंधमय थवामाटे धूपे ते, अथवा केटला एक कहेछे, के धुवणत्ति एटले धूमपानमिति एटले रोगादिकनी उत्पत्ति नहीं थवी जोइयें, तेमाटे धूमपान करवुं, ते सुडतालीशमुं धूपननामा अनाचरित. (वमणे य के०) वमनं च एटले मदनफलादिक औषध लइने वांति करवी, ते अडतालीशमुं वमननामक अनाचरित. (वत्थीकम्म के०) वस्तिकर्म एटले रोगनाशार्थ स्नेहगुटिकादिकें करी अधोद्वारे पिचकारी मारवी, ते उंगणपचाशमुं वस्तिकर्म अनाचरित. (विरेअणे के०) विरेचनम् एटले मल शोधवा माटें त्रिफलादि औषध लेवां, ते पचाशमुं विरेचन अनाचरित. (अंजणे के०) अंजनम् एटले शरीर शोभाने अर्थें कज्जलादिकें करी

नेत्र आंजवां, ते एकावनमुं अंजन अनाचरित. (दंतवणे य के०) दंतवर्णश्च एटले दांतण करवुं, ते बावनमुं दंतवर्णानाचरित. (गायाभंगविभूसणे के०) गात्राभ्यंगविभूषणे, ते गात्रे एटले शरीरने विषे अभ्यंग करवो; ते त्रेपनमुं गात्राभ्यंग अनाचरित, अने विभूषण एटले शरीर उपर अलंकार धारण करवा, ते चोपनमुं भूषण अनाचरित जाणवुं ॥ ए ॥

(दीपिका) धूपन मात्मवस्त्रादेः सौगन्ध्यनिमित्तमथवा अनागतव्याधिनिवृत्तिनिमित्तं धूमपानमित्यन्ये व्याख्यानयन्ति ४७ । वमनं च मदनफलादिना वान्तिः ४० । तथा बस्तिकर्म पुंड्केण अधिष्ठाने स्नेहदानम् ४ए । विरेचनं दन्त्यादिना ५० । तथाञ्जनं रसाञ्जनम् ५१ दन्तकाष्ठं च प्रतीतमेव ५२ तथा गात्राभ्यङ्गस्तैलादिना ५३ विभूषणं गात्राणामेव ५४ ॥ ए ॥

(टीका) किं च धूवणे त्ति सूत्रमस्य व्याख्या । धूपनमित्यात्मवस्त्रादेरनाचरितम् । प्राकृतशैल्या अनागतव्याधिनिवृत्तये धूमपानमित्यन्ये व्याचक्षते । वमनं मदनफलादिना । बस्तिकर्म पुटकेनाधिष्ठाने स्नेहदानम् । विरेचनं दन्त्यादिना । तथा अञ्जनं रसाञ्जनादिना । दन्तकाष्ठं च प्रतीतम् । तथा गात्राभ्यङ्गस्तैलादिना । विभूषणं गात्राणामेवेति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

सव्वमेयमणाइन्नं, निग्गंथाण महेसिणं ॥
संजमंमि अ जुत्ताणं, लहुभूयविहारिणं ॥ १० ॥

(अवचूरिः) क्रियासूत्रमाह । सर्वमेतदौद्देशिकादि यदनन्तरमुक्तं तदनाचीर्णं निर्ग्रन्थानां महर्षीणां साधूनामित्यर्थः । संयमे वा तपसि च युक्तानां लघुभूतो वायुस्तद्वदप्रतिबद्धतया विहारो येषाम् ॥ १० ॥

(अर्थ) हवे पूर्वोक्त प्रकारें चोपन बोलें करी चोपन अनाचार जे वर्जवा योग्य कह्यां, ते कोणें वर्जवा ते पण प्रथम "संजमे" इत्यादि गाथामां कह्युं छे; तोपण पाछुं शिष्यने विस्मरण नहीं थाय, ते माटे फरी ए अनाचार साधुयें वर्जवा एम कहे छे. सव्वं ति (निग्गंथाणं के०) निर्ग्रन्थानाम् एटले बाह्याभ्यन्तर परिग्रहरहित एवा, (महेसिणं के०) महर्षीणाम् एटले महोटा ऋषि एवा, (संजमंमि अ जुत्ताणं के०)

१:– आ अनाचरितनी संख्या कोइ ठेकाणें बावन कोइ ठेकाणे त्रेपन अने कोइ ठेकाणे चोपन लीधी छे. मूल सूत्रमां समासघटित शब्दमां कोइ ठेकाणे बे अनाचरित आव्या छे तेनी संख्या एकज गणीयें तो सर्व संख्या बावन थाय छे; अने जुदी गणीए तो त्रेपन तथा चोपन थाय छे.

संयमे च युक्तानाम् एटले संयमने विषे हमेश युक्त रहेला एवा (लहुभूअविहारि- णं के०) लघुभूतविहारिणां एटले थोडा उपकरणथी हलवा तेथी वायुसरखो प्र- तिबंधरहित जेमनो विहार छे एवा साधुने (एयं के०) एतत् एटले ए चोपन बोलें करी युक्त एवुं (सव्वं के०) सर्वम् एटले संपूर्ण (अणाइन्नं के०) अनाचीर्णं एटले वर्जववारूप अनाचरित ते कह्युं ॥ १० ॥

(दीपिका) अथ क्रियासूत्रमाह। सर्वमेतत् पूर्वोक्तचतुःपञ्चाशद्भेदभिन्नमौदेशिका- दिकं यत् अनन्तरमुक्तं तत्सर्वमनाचरितं ज्ञातव्यम्। केषामित्याह। निर्ग्रन्थानां मह- र्षीणां साधूनामित्यर्थः। किंभूतानाम्। संयमे चशब्दात्तपसि युक्तानाम्। पुनः किं०। लघुभूतविहारिणां लघुभूतो वायुस्तद्वत् अप्रतिबद्धतया विहारो येषां ते ॥ १० ॥

(टीका) क्रियासूत्रमाह। सव्वमेयं ति सूत्रमस्य व्याख्या। सर्वमेतदौद्देशिकादि यदनन्तरमुक्तमिदमनाचरितम्। केषामित्याह। निर्ग्रन्थानां महर्षीणां साधूनामित्याह। त एव विशेष्यन्ते। संयमे चशब्दात्तपसि युक्तानामभियुक्तानां लघुभूतविहारिणां लघुभूतो वायुः। ततश्च वायुभूतोऽप्रतिबद्धतया विहारो येषां ते लघुभूतविहारिण- स्तेषां निगमनक्रियापदमेतदिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

पंचासवपरिन्नाया, तिगुत्ता छसु संजया ॥
पंचनिग्गहणा धीरा, निग्गंथा उज्जुदंसिणो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंभूता भवन्तीत्याह पञ्चाश्रवा हिंसा- दयः परि समंताज्ज्ञातायैस्ते यत ईदृशा अतस्त्रिगुप्ताः पञ्चानामिन्द्रियाणां निगृह्ण- न्तीति निग्रहणाः। धीरा बुद्धिमन्तः स्थिरा वा निर्ग्रंथाः साधव ऋजुर्मोक्षं प्रति ऋजु- त्वात् संयमस्तं पश्यन्ति उपादेयतया संयमप्रतिबद्धा इत्यर्थः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे पूर्वोक्त साधुनां लक्षण कहे छे. पंचासवत्ति. (पंचासवपरिन्नाया के०) पंचाश्रवपरिज्ञाताः एटले हिंसादिक पांच आश्रवोने यावज्जीव जेमणें पच्चख्या छे एवा, (तिगुत्ता के०) त्रिगुप्ताः एटले मन, वचन अने काय ए त्रणें करी गुप्त, अर्थात् मनोगुप्ति, वचनगुप्ति अने कायगुप्ति एना धारण करनार, (छसु संजया के०) षट्सु संयताः एटले षड्जीवनिकायने विषे संयत, अर्थात् षड्जीवनिकाय उपर दया राखनार, (पंचनिग्गहणा के०) पंचनिग्रहणाः, पंचानां एटले दर्शन, रसन, घ्राण, स्पर्शन अने श्रवण ए पांच इंद्रियोने निग्रहणा एटले वश राखनार, अर्थात् जितें- द्रिय एवा, (धीरा के०) सातभयें करी रहित, (उज्जुदंसिणो के०) ऋजुदर्शिनः

एटले मोक्षमार्गने विषे सरल एवा संयमने जोनार अर्थात् उपयोगथी संयमना पालक एवा (निग्गंथा के०) निर्ग्रंथाः एटले निर्ग्रंथ साधुउं होय ले. ॥ ११ ॥

(दीपिका) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंभूता भवन्तीत्याह। किंभूतास्ते साधवः। पञ्च च ते आश्रवाश्च पञ्चाश्रवाः हिंसादयः परि समन्तात् ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्याता यैस्ते पञ्चाश्रवपरिज्ञाताः। यतः कारणात् ते एवंभूता अतएव त्रिगुप्ता मनोवाक्कायगुप्तिभिर्गुप्ताः। पुनः किं०। ठसु संजया षट्सु जीवनिकायेषु पृथिव्यादिषु सामस्त्येन यता यत्नवन्तः। पुनः किं०। पञ्चनिग्रहणाः पञ्चानामिन्द्रियाणां निग्रहणा निरोधकर्त्तारः। पुनः किं०। धीरा बुद्धिमन्तः स्थिरा वा। पुनः किंभूताः साधवः। ऋजुदर्शिनः। ऋजुर्मोक्षं प्रति ऋजुत्वात् संयमस्तं पश्यन्ति उपादेयतया इति ऋजुदर्शिनः संयमप्रतिबद्धाः ॥ ११ ॥

(टीका) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंभूता भवन्तीत्याह। पंचासवसूत्रम्। अस्य व्याख्या। पञ्चाश्रवा हिंसादयः परिज्ञाता द्विविधया परिज्ञया ज्ञपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परि समन्ताज्ज्ञाता यैस्ते पञ्चाश्रवपरिज्ञाताः। आहिताग्न्यादेराकृतिगणत्वान्न निष्ठायाः पूर्वनिपात इति समासो युक्त एव। परिज्ञातपञ्चाश्रवा इति वा। यत एव चैवंभूता अत एव त्रिगुप्ता मनोवाक्कायगुप्तिभिः। षट्संयताः षट्सु जीवनिकायेषु पृथिव्यादिषु सामस्त्येन यताः। पञ्चनिग्रहणा इति। निगृह्णन्तीति निग्रहणाः। कर्तरि ल्युट्। पञ्चानां निग्रहणाः। पञ्चानामितीन्द्रियाणाम्। धीरा बुद्धिमन्तः स्थिरा वा। निर्ग्रन्थाः साधवः। ऋजुदर्शिन इति। ऋजुर्मोक्षं प्रति ऋजुत्वात्संयमस्तं पश्यन्त्युपादेयतयेति ऋजुदर्शिनः संयमप्रतिबद्धाः। इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

आयावयंति गिम्हेसु, हेमंतेसु अवाउडा ॥
वासासु पडिसंलीणा, संजया सुसमाहिया ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) ते चैतत्कुर्वन्ति आतापयन्ति ग्रीष्मेषु आतापनां कुर्वन्ति हेमन्तेषु शीतकालेषु अप्रावृता वर्षासु प्रतिसंलीना एकाश्रयस्थाः संयताः साधवः सुसमाहिता ज्ञानादियत्नपराः। ग्रीष्मादिषु बहुवचनं प्रतिवर्षं करणज्ञापनार्थम् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे ते पूर्वोक्तगाथामां कहेला ऋजुदर्शी साधुउं समयने जोइने जे प्रमाणें करे ले, ते कहे ले. जे साधुउं (गिम्हेसु के०) ग्रीष्मेषु एटले ग्रीष्मकालने विषे अर्थात् उन्हालामां (आयावयंति के०) आतापयंति एटले अतापना करे ले, (हेमंतेसु के०) हेमंतेषु एटले हेमंतऋतु अर्थात् शियालाने विषे (अवा-

उडा के०) अप्रावृताः एटले वस्त्ररहित थका शीतपरीषह सहन करे छे, (वासासु के०) वर्षासु एटले वर्षाकालनेविषे (पडिसंलीणा के०) प्रतिसंलीनाः एटले एक स्थानकने विषे अंगोपांग संवरीने बेसे छे, एवा ते (संजया के०) संयताः एटले संयमना पालक साधु (सुसमाहिया के०) सुसमाहिताः एटले ज्ञानादिकने विषे यत्न करनार थाय छे ॥ १२ ॥

(दीपिका) ते च ऋजुदर्शिनः कालं प्रस्तावमधिकृत्य यथाशक्ति एवं कुर्वन्ति । तथाहि आतापयन्ति ऊर्ध्वस्थानादिना आतापनाः कुर्वन्ति । कदा ग्रीष्मेषु उष्णकालेषु । पुनः कीदृशाः । हेमन्तेषु शीतकालेषु अप्रावृताः प्रावरणरहितास्तिष्ठन्ति । तथा वर्षासु वर्षाकालेषु प्रतिसंलीना एकाश्रयस्था भवन्ति । संयताः साधवः । पुनः किंभूताः । सुसमाहिता ज्ञानादिषु यत्नपराः ॥ १२ ॥

(टीका) ते च ऋजुदर्शिनः कालमधिकृत्य यथाशक्त्येतत्कुर्वन्ति । आयावयंति त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आतापयन्त्यूर्ध्वस्थानादिना आतापनां कुर्वन्ति ग्रीष्मेषूष्णकालेषु। तथा हेमन्तेषु शीतकालेष्वप्रावृता इति प्रावरणरहितास्तिष्ठन्ति । तथा वर्षासु वर्षाकालेषु संलीना इत्येकाश्रयस्था भवन्ति । संयताः साधवः सुसमाहिता ज्ञानादिषु यत्नपराः । ग्रीष्मादिषु बहुवचनं प्रतिवर्षकरणज्ञापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥१२॥

परीसहरिउदंता, धूअमोहा जिइंदिया ॥
सवदुक्खपहीणठा, पक्कमंति महेसिणो ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एतेषां फलमाह । दुःकराणि कृत्वा परीषहा एव रिपवस्ते दान्ता उपशमं नीता यैस्ते धूतमोहाः । मोहोऽज्ञानम् । जितेन्द्रियाः शब्दादिषु रागद्वेषरहिताः सर्वदुःखक्षयार्थं प्रक्रामन्ति प्रवर्तन्ते महर्षयः ॥ १३ ॥

(अर्थ.) परीसहत्ति. वली, (परीसहरिउदंता के०) परिषहरिपुदांताः एटले क्षुधातृषादिक बावीस परीषह रूप जे शत्रुउ तेमने जेमणें जीत्या छे एवा, तथा (धूअमोहा के०) धूतमोहाः एटले जेमणें पोतानो मोह दूर कस्यो छे, वली (जिइंदिया के०) जितेंद्रियाः एटले इंद्रियोना शब्दादिक विषयोने विषे रागद्वेषरहित एवा, (महेसिणो के०) महर्षयः एटले महामुनि साधुउ (सवदुक्खपहीणठा के०) सर्वदुःखप्रक्षयार्थम् एटले शारीर, मानसिक विगेरे सर्व दुःखरूप आठ कर्म खपाववा माटे, (पक्कमंति के०) प्रक्रामंति एटले उद्यम करे छे. ॥ १३ ॥

(दीपिका) पुनः किं० । परीषहा एव रिपवस्ते दान्ता उपशमं नीता यैस्ते । पुनः

किं० । धुतो मोहोऽज्ञानं यैस्ते । पुनः किं० । जितेन्द्रियाः शब्दादिविषयेषु रागद्वेषरहिताः । त एवंविधाः सर्वदुःखक्षयनिमित्तं प्रक्रामन्ति प्रवर्त्तन्ते । किंभूताः । महर्षयः ॥१३॥

(टीका) परीसहत्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । मार्गाच्यवननिर्जरार्थं परिषोढव्याः क्षुत्पिपासादयः त एव रिपवस्तत्तुल्यधर्मत्वात्परीषहरिपवस्ते दान्ता उपशमं नीता यैस्ते परीषहरिपुदान्ताः । समासः पूर्ववत् । तथा धुतमोहा विक्षिप्तमोहा इत्यर्थः । मोहोऽज्ञानम् । तथा जितेन्द्रियाः शब्दादिषु रागद्वेषरहिता इत्यर्थः । त एवंभूताः सर्वदुःखप्रक्षयार्थं शारीरमानसाशेषदुःखप्रक्षयनिमित्तं प्रक्रामन्ति प्रवर्तन्ते । किंभूताः । महर्षयः साधव इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

दुक्कराइं करित्ताणं, दुस्सहाइं सहेत्तु य ॥
केइ त्थ देवलोएसु, केइ सिज्झंति नीरया ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) औद्देशिकादित्यागादीनि दुस्सहानि सहित्वातापनादीनि । केचनात्र देवलोकेषु सौधर्मादिषु गच्छन्तीति वाक्यशेषः । केचन सिद्धिं तेनैव भवेन सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । नीरजस्का अष्टविधकर्ममुक्ताः । नत्वेकेन्द्रिया इव । वर्तमाननिर्देशस्त्रिकालविषयज्ञापनार्थः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारें आचरण करनारा साधुने शुं फल थाय छे, ते कहे छे. दुक्कराइं ति. (दुक्कराइं के०) दुष्कराणि एटले आचरवाने अशक्य एवा "उद्देसियं" इत्यादि गाथाउंमां कहेला धर्मने (करित्ताणं के०) कृत्वा एटले आचरण करीने, अर्थात् पालन करीने, तथा (दुस्सहाइं के०) दुःसहानि एटले सहन करवाने अशक्य एवा आतापनादिकने (सहित्तु य के०) सहित्वा च एटले सहन करीने (केइ के०) केचित् एटले केटलाएक (अत्र के०) अत्र एटले आ (देवलोगेसु के०) देवलोकेषु एटले सौधर्मादिक देवलोकने विषे जाय छे, तथा (केइ के०) केचित् एटले केटलाक (नीरया के०) नीरजसः एटले कर्मरूप रजेंकरी रहित थका आ लोकमांज (सिज्झंति के०) सिध्यंति एटले सिद्ध थाय छे ॥ १४ ॥

(दीपिका) अथैतेषां फलमाह । एवं दुःकराणि औद्देशिकादित्यागादीनि कृत्वा तथा दुःसहानि आतापनादीनि सहित्वा केचन अत्र देवलोकेषु सौधर्मादिषु गच्छन्ति । इति शेषः । केचन सिद्ध्यन्ति तेनैव भवेन सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । किंभूताः । नीरया । निर्गतं रजोऽष्टविधं कर्म येभ्यस्ते अष्टविधकर्मविप्रमुक्ताः नतु एकेन्द्रिया इव कर्मयुक्ताः ॥ १४ ॥

(टीका) इदानीमेतेषां फलमाह । दुक्कराइ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । एवं दुष्कराणि कृत्वौद्देशिकादित्यागादीनि तथा दुःसहानि सहित्वातापनादीनि । केचन तत्र देवलोकेषु सौधर्मादिषु गच्छन्तीति वाक्यशेषः । तथा केचन सिद्ध्यन्ति तेनैव भवेन सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । वर्तमाननिर्देशः सूत्रस्य त्रिकालविषयत्वज्ञापनार्थः । नीरजस्का इत्यष्टविधकर्मविप्रमुक्ता न त्वेकेन्द्रिया इव कर्मयुक्ता एवेति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

खवित्ता पुव्वकम्माइं, संजमेण तवेण य ॥
सिद्धि मग्गमणुप्पत्ता, ताइणो परिणिव्वुडे त्ति [illegible] ॥ १५ ॥
इइ खुड्डुयायारकहज्झयणा तइया ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) ये देवलोके गतास्तेषां स्वरूपं तदाह । ततश्च्युत्वा क्षपित्वा पूर्वकर्माणि सावशेषाणि । केन । संयमेनोक्तलक्षणेन तपसा च सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनादिरूपमनुप्राप्ताः सन्तस्त्रातारश्चात्मादीनां परिनिर्वान्ति सिद्धिं प्राप्नुवन्ति ॥ १५ ॥
इति क्षुल्लकाचारकथाख्यतृतीयाध्ययनावचूरिः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) हवे, जे साधु पूर्वोक्त धर्म पालीने देवलोके जाय छे, ते पण त्यांथी चव्या पछी आ आर्यदेशमां सत्कुलने विषे उपजीने सिद्ध थाय छे, ते कहे छे. खवित्तत्ति. देवलोकमांथी च्यवीने आलोकमांहे आवेला साधु (संजमेण के०) संयमेन एटले सत्तर भेदना संयमें करी, (तवेण य के०) तपसा च एटले बार प्रकारना तपें करी (पुव्वकम्माइं के०) पूर्वकर्माणि एटले पूर्वभवें करेला कर्मने (खवित्ता के०) क्षपयित्वा एटले खपावीने (सिद्धिमग्गं के०) सिद्धिमार्गं एटले मोक्षना मार्गप्रतें (अणुप्पत्ता के०) अनुप्राप्ताः एटले प्राप्त थयेला एवा (ताइणो के०) तायिनः एटले छकायजीवनुं पालन करनारा एवा साधु (परिनिव्वुडे के०) परिनिर्वान्ति एटले सर्वप्रकारें सिद्धिने पामे छे. त्तिबेमि ए पदनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. आ अध्ययनमां, साधुए आचारने विषेज धृति राखवी, परंतु अनाचार विषे राखवी नहीं एम कह्युं. ॥ १५ ॥ इति क्षुल्लकाचार कथा नामा अध्ययननो बालावबोध संपूर्ण ॥ ३ ॥

(दीपिका) ये च एवंविधानुष्ठानतो देवलोकेषु गच्छन्ति तेऽपि ततश्च्युत्वा आर्यदेशे सुकुले जन्म प्राप्य शीघ्रं सिद्ध्यन्त्येव एतदाह । ते देवलोकात् क्षपयित्वा पूर्वकर्माणि अवशिष्टानि । केन इत्याह । संयमेन उक्तरूपेण सप्तदशभेदेन पुनः तपसा द्वादशविधेन सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनादिलक्षणम् अनुप्राप्ताः सन्तः त्रातार आत्मा-

दीनां परिनिर्वान्ति सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । इतिः समाप्तौ । ब्रवीमि इति न स्वबुद्ध्या किंतु तीर्थकरगणधरोपदेशेन ॥ १५ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां क्षुल्लकाचारकथाख्यं तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥ ३ ॥

(टीका) येऽपि चैवंविधानुष्ठानतो देवलोकेषु गच्छन्ति । तेऽपि ततश्च्युता आर्यदेशेषु सुकुले जन्मावाप्य शीघ्रं सिद्ध्यन्त्येवेत्याह । खवित्त त्ति सूत्रमस्य व्याख्या । ते देवलोकच्युताः क्षपयित्वा पूर्वकर्माणि सावशेषाणि । केनेत्याह । संयमेनोक्तलक्षणेन तपसा च एवं प्रवाहेण ॥ सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनादिलक्षणमनुप्राप्ताः सन्तस्त्रातार आत्मादीनां परिनिर्वान्ति सर्वथा सिद्धिं प्राप्नुवन्ति। अन्ये तु पठन्ति। परिनिव्वुडत्ति। तत्रापि प्राकृतशैल्या छान्दसत्वाच्चायमेव पाठो ज्यायानिति । ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः । उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयाः । ते च पूर्ववद्द्रष्टव्याः। इति व्याख्यातं क्षुल्लकाचारकथाध्ययनम् ॥ ३ ॥ इति श्रीदशवैकालिके हरिभद्रसूरिकृतटीकायां तृतीयमध्ययनम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थाध्ययनम् ।

सुअं मे आउसंतेणं भगवया एवम क्खायं इह
खलु छज्जीवणिया नामज्झयणं समणेणं भगवया
महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअक्खाया सुप-
न्नत्ता सेअं मे अहिज्जिउं अज्झयणं धम्मपन्नत्ती ॥

(अवचूरिः) अथ चतुर्थाध्ययनावचूरिः । अनन्तराध्ययने धृतिराचारे कार्या इत्युक्तम् । सा च षड्जीवनिकायगोचरेति स उच्यते । श्रुतमाकर्णितम् । मे मया । आयुरस्यास्तीत्यायुष्मान् । तस्यामन्त्रणं हे आयुष्मन् । कः कमेवमाह । गौतमः सुधर्मस्वामी वा जंबूस्वामिनं प्रति । भगः समग्रैश्वर्यादिः सोऽस्यास्तीति भगवांस्तेन भगवता भुवनभर्त्रा वर्धमानस्वामिनेत्यर्थः । एवमिति प्रकारवचनः शब्दः । आख्यातमिति केवलज्ञानेनोपलभ्यावेदितम् । इहेति लोके प्रवचने वा खलुशब्दान्नान्यतीर्थकृत्प्रवचनेषु । षड् जीवनिकायाः प्रतिपाद्यत्वेन विद्यन्ते यस्यां ग्रन्थपद्धतौ सा षड्जीवनिकायिकेति । पूर्ववन्नामेत्यभिधानम् । अध्ययनं श्रुतविशेषः । इह च श्रुतं मया इत्यात्मपरामर्षेणैकान्तक्षणभङ्गापोहमाह । तत्रेत्थंभूतार्थानुपपत्तेरिति । उक्तं च । एगंतखणियपक्खे, गहणं चिअ सव्वहानवछाणं ॥ अनुसरणसासणाइं, कुत्त उ तेलुक्कसिद्धाइं ॥ १ ॥ तथायुष्मन्निति प्रधानगुणनिष्पन्नेनामन्त्रणवचसा गुणवते शिष्यायागमरहस्यं देयम् नागुणवत

इत्याह तदनुकम्पाप्रवृत्तेरिति। उक्तं च ॥ आमे घडेनिहित्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥ इय सिद्धंतरहस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥ आयुश्च प्रधानो गुणः सति तस्मिन्नव्यवछित्तिन्नावात् तथा तेन नगवता एवमाख्यातमिति। अनेन स्वमनीषिकानिरासाच्छास्त्रपारतन्त्र्यप्रदर्शनेन । नह्यसर्वज्ञेनात्मवतान्यतस्तथान्नूतात्सम्यगनिश्चित्य परलोकदेशना कार्येत्येतदाह । विपर्ययसंनवादित्युक्तं च ॥ किं एत्तो पावयरं, सम्मं अणहिगयधम्मसप्नावो ॥ अन्नं कुदेसणाए कठ्ठे रागम्मि पाडेइ ॥ १ ॥ अथवान्यथा व्याख्यायते सूत्रैकदेशः। आउसंतेणं ति नगवत एव विशेषणम्। आयुष्मता नगवता चिरजीविनेत्यर्थः। मङ्गलवचनं चैतदथवा जीविना साक्षादेवानेन च गणधरपरंपरागमस्य जीवनविमुक्तानादिशुद्धवक्तुश्चापोहमाह । देहाद्यन्नावेन तथाविधप्रयत्नान्नावादित्युक्तं च ॥ वयणं न काययोगा–नावेण य सो य अणादिसुद्धस्स । गहणंमि य नो हेऊ, सब्बं अत्तागमो कहणु ॥ १ ॥ अथवा आवसंतेणंति । गुरुमूलमावसता। अनेन च शिष्येण गुरुचरणसेविना सदा नाव्यमित्येतदाह ॥ ज्ञानादिवृद्धिसन्नावादुक्तं च ॥ नाणस्स होइ नागी, थिरयरउ दंसणे चरित्ते य ॥ धन्ना आवकहाए, गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ १ ॥ अथवा । आउसंतेणं। आमृशता नगवत्पादारविंदयुगलमुत्तमांगेन। अनेन च विनयप्रतिपत्तेर्गरीयस्त्वमाह । विनयस्य मोक्षमूलत्वात्। उक्तंच ॥ मूलं संसारस्स उ होंति कसाया अणंतपत्तस्स ॥ विणउ गणपउत्तो, डुक्खविमोक्खस्स हेउ त्ति ॥ १ ॥ कृतं प्रसंगेन प्रकृतमनुसरामः अत्र खलु षड्जीवनिकायिकानामाध्ययनमस्तीत्युक्तं सा च नगवता समग्रैश्वर्यादियुक्तेन महावीरेण काश्यपगोत्रेण प्रवेदिता केवलालोकेन । प्रकर्षेण वेदिता ज्ञाता इत्यर्थः। स्वाख्याता सदेवमनुष्यासुरायां पर्षदि कथिता सुष्ठु आख्याता। सुप्रज्ञप्ता। सूक्ष्मपरिहारासेवनेन स्वयं सम्यग् सेविता। सुष्ठु प्रज्ञप्ता वा आप्ता आसेवनद्वारेणात्मसात्कृता अनेकार्थत्वाद्धातूनां ज्ञपिरासेवनार्थः। तां चैवंन्नूतां षड्जीवनिकां श्रेयो मेऽध्येतुं पठितुं। ढान्दसत्वात्सामान्येन ममेत्यात्मनिर्देश इत्यन्ये। ततश्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुमिति पठितुं श्रोतुं नावयितुं। कुत इत्याह। अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिः । निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां प्रायो दर्शनमिति वचनात् हेतौ प्रथमा। अध्ययनत्वात् अध्यात्मानयनाच्चेतसो विशुद्ध्यापादनादित्यर्थः। एतदेव कुत इत्याह। धर्मप्रज्ञप्तेः। प्रज्ञापनं प्रज्ञप्तिः। धर्मस्य प्रज्ञप्तिः ततो धर्मप्रज्ञप्तेः कारणाच्चेतसो विशुद्ध्यापादनाच्च धर्मप्रज्ञप्तिः। श्रेय आत्मनोऽध्येतुम्। अन्ये तु व्याचक्षते अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिरिति पूर्वोपन्यस्ताध्ययनस्यैवोपादेयतया अनुवादमात्रमेतदिति ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे चोथुं षड्जीवनिका नामक अध्ययन कहे छे. ए अध्ययननो आ प्रमाणे संबध छे केः—पूर्वोक्त कुल्लकाचारकथानामक अध्ययनमां कह्युं के, साधुए धृति जे राखवी ते आचारने विषेज राखवी, परंतु अनाचारविषे राखवी नहीं. ते आचार जे छे, ते घणुं करीने षड्जीवनिकायने आश्रयेंज छे, कह्युं छे केः— "छसु जीवनिकाएसु, जे बुहे संजए सया ॥ सो चेव होइ विसेए, परमछेण संजए ॥ १ ॥ " इति. माटे षड्जीवनिकायनुं व्याख्यान करवुं जोइयें. एवा संबंधथी आ अध्ययननी प्राप्ति थई. आ अध्ययनमां षड्जीवनिकायनुं विजागपूर्वक व्याख्यान कर्युं छे, माटे एने षड्जीवनिका एवे नामें करी कहे छे. हवे सूत्रनो अर्थ ॥ सुयं मे इति. सुधर्मास्वामी जंबूप्रतें कहे छे. (आउसंतेणं के०) हे आयुष्मन् ! एटले जेने परिपूर्ण आयुष्य छे एवा हे शिष्य (मे के०) मया एटले में (सुयं के०) श्रुतं एटले सांजल्युं छे, के (नगवया के०) नगवता, नगशब्दें करी परिपूर्ण एवा ऐश्वर्य, रूप, कीर्त्ति, श्री, धर्म अने प्रयत्न ए छ वस्तु लेवी. कह्युं छे के, " ऐश्वर्यस्य समग्रस्य, रूपस्य यशसः श्रियः ॥ ज्ञानवैराग्ययोश्चापि, षम्णां नग इतीङ्गना ॥ १ ॥ " ते जेमने छे, तेमने नगवान् कहिये. अर्थात् ऐश्वर्यादिक छ वस्तु जेमनी पासें परिपूर्ण छे एवा श्रीमहावीरस्वामीए (एवं के०) वक्ष्यमाणप्रकारें (अरकायं के०) आख्यातं एटले केवलज्ञानथी जाणीने कह्युं छे के, (इह के०) ए दशवैकालिक सूत्रनेविषे (खलु के०) निश्चयें करी (छज्जीवणियाणामज्ञयणं के०) षड्जीवनिकानामक अध्ययन छे. एमां शिष्यने आमंत्रण करवामाटे बीजुं पद न लेतां ' आउसंतेणं ' एज पद लीधुं छे, तेनुं तात्पर्य ए छे के, गुणवान् जे शिष्य छे, तेनेज आगमनुं रहस्य केहवुं, बीजाने केहवुं नही, कह्युं छे केः— " आमे घडे निहित्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥ इअ सिद्धंतरस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥ इति ॥ " माटे योग्यशिष्यनेज कहेवुं जोइयें तो शिष्यना गुण जे छे, तेमां आयुष्य छे ते प्रधान गुण छे, कारण के, तेनो अन्नाव होय तो बीजी बधी सामग्रीनो कांइ उपयोग नथी, माटे " आयुष्मन् " एम संबोधन कर्युं. अथवा आउसंतेणं ए नगवंतनुंज विशेषण करवुं. ते एवीरीतेः— आयुष्मता एटले चिरंजीव एवा नगवानें एम कह्युं छे. इति. अथवा (आवसंतेणं के०) आवसता एटले गुरुकुलनेविषे वास करनारा एवा (मे के०) मया एटले में सांजल्युं छे. एवो अर्थ करवो. तेथी एम सूचवे छे के, शिष्यें गुरुकुलने विषे रहीने निरंतर गुरुचरणनी सेवा करवी. अथवा (आउसंतेणं के०) आमृशता एटले नगवत्पादारविंदयुगलनेविषे मस्तकें करी स्पर्श करनारा एवा में सांजल्युं छे. एवो अर्थ करवो.

तेथी एम सिद्ध थाय छे के, शिष्यें गुरुनो विनय सारीरीतें साचववो. कारण के धर्मनुं मूल विनय छे, कह्युं छे केः–"मूलं संसारस्स य, होंति कसाया अणंतपत्तस्स ॥ विणउ ठाणपउत्तो, डुक्खविमुक्कस्स मोक्खस्स ॥ १ ॥ इति " अस्तु. षड्जीवनिकानामक अध्ययन छे एम कह्युं. ते षड्जीवनिकायिका कोणें कही ते कहे छे. (समणेणं के०) श्रमणेन एटले महातपस्वी एवा, (जगवया के०) समग्रैश्वर्यादिसंपन्न एवा, (कासवेणं के०) काश्यपेन एटले काश्यप गोत्र जेमनुं छे एवा, (महावीरेणं के०) महावीरेण एटले कषायादिशत्रुने जीतवामां महोटा वीर एवा वर्धमान स्वामीए; कह्युं छे केः–विदारयति यत्कर्म, तपसा च विराजते ॥ तपोवीर्येण युक्तश्च, तस्माद्वीर इति स्मृतः ॥ १ ॥ इति ॥ (पवेइया के०) प्रवेदिता एटले अलौकिकप्रजावथी जाणी, तथा (सुअरकाया के०) स्वाख्याता एटले सुरासुरमनुष्ययुक्त एवा समवसरण मध्ये रूडी रीते कही, तथा (सुपन्नत्ता के०) सुप्रज्ञप्ता एटले जेम कही तेमज अतिशयेंकरी पोते सेवन करी. अर्थात् आचरण करी. ते कारण माटे एवी षड्जीवनिकानुं (अहिज्जिउं के०) अध्येतुं एटले अध्ययन करवाथी (मे के०) मारुं एटले आत्मानुं (सेयं के०) श्रेयः एटले कल्याण छे. कारण के, (अज्झयणं के०) ए अध्ययन जे छे ते (धम्मपन्नत्ती के०) धर्मप्रज्ञप्तिरूप छे, एटले एमां धर्मनी प्ररूपणा करी छे, तेथी आत्मानुं कल्याण निश्चयें करी थशेज ॥ १ ॥

(दीपिका) व्याख्यातं क्षुल्लकाचारकथाख्यं तृतीयमध्ययनम्। अथ चतुर्थं षड्जीवनिकाख्यमध्ययनं व्याख्यायते । पूर्वोक्ताध्ययनेन अस्याध्ययनस्य अयं संबन्धः। पूर्वं साधुना आचारे धृतिः कार्या नत्वनाचार इत्युक्तम् । अयमेव च आत्मसंयमे उपायः।सच आचारः षड्जीवनिकायगोचरः।अतः षड्जीवनिकायाः प्रोच्यन्ते । तत्र सूत्रम्। श्रुतं अवधारितं मे इति मया अत्र श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजम्बूस्वामिनं प्राह। हे आयुष्मन्। आयुरस्यास्तीति आयुष्मान् तस्य संबोधनं तेन जगत्प्रसिद्धेन जगवता समग्रैश्वर्यादियुक्तेन श्रीवर्धमानस्वामिना एवंप्रकारं वक्ष्यमाणमाख्यातं केवलज्ञानेन उपलज्य कथितम्। अथवा आउसंतेणं ति समग्रं जगवतो विशेषणम्। किंजूतेन जगवता आउसंतेणं आयुष्मता चिरजीविना इत्यर्थः।मङ्गलवचनमेतत्। अथवा आवसंतेणं ति पाठे मया इत्यस्य विशेषणम्। किंजूतेन मया। आवसता गुरुपादमूलसेविना। अथवा आमुसंतेणं ति पाठे किंजूतेन मया। आमृशता जगवत्पादारविन्दयुगलं मस्तकेन। अनेन गुरुविनयप्रतिपत्तिरुक्ता । किंजूतेन जगवता आख्यातम् इति पृष्टे आह। एषा खलु षड्जीवनिका नामाध्ययनं श्रमणेन महातपस्विना जगवता समग्रैश्वर्यादियुक्तेन महावीरेण कषायादिवैरिजयात् महासुजटेन किंजूतेन काश्यपेन

काश्यपगोत्रेण प्रवेदिता ज्ञाता । न कुतश्चित् आकर्ण्य ज्ञाता किंतु स्वयमेव केवलज्ञानेन प्रकर्षेण विदिता ज्ञाता । पुनः स्वाख्याता सुष्टु द्वादशपर्षन्मध्ये आख्याता । तथा सुप्रज्ञप्ता यथैव स्वाख्याता तथैव सूक्ष्मपरिहारासेवनेन प्रकर्षेण सम्यग् आसेविता इत्यर्थः । तां चैवंभूतां षड्जीवनिकां श्रेयो मे मम अध्येतुं श्रेयः पथ्यं हितं पठितुं श्रोतुं भावयितुम् । कुत इत्याह । अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिः । निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां प्रायो दर्शनमिति वचनात् । हेतौ प्रथमा । अध्ययनत्वात् अध्यात्मानयनाच्चेतसो विशुद्धापादनं चेतोविशुद्ध्यापादनाच्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुमिति । अन्ये व्याचक्षते । अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिरिति । पूर्वमुपन्यस्तस्य अध्ययनस्यैव उपादेयतया अनुवादमात्रम् ॥ १ ॥

(टीका) इदानीं षड्जीवनिकायाख्यमारभ्यते अस्यचायमभिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने साधुना धृतिराचारे कार्या नत्वनाचारे अयमेव चात्मसंयमोपाय इत्युक्तम् । इह पुनः स आचारः षड्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ " छसु जीवनिकाएसु, जे बुहे संजए सया ॥ से चेव होइ विसेए, परमछेण संजए ॥१॥ " इत्यनेनाभिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । आह च भाष्यकारः ॥ जीवाहारो भन्नइ, आयारो तेणिमं तु आयायं ॥ छज्जीवणियज्झयणं, तस्सहिगारा इमे होंति ॥ २२२ ॥ व्याख्या ॥ जीवाधारो भण्यत आचारः । तत्परिज्ञानपालनद्वारेणेति भावः । येनैतदेवं तेनेदमायातमवसरप्राप्तम् । किं तदित्याह । षड्जीवनिकाध्ययनम् । अत्रान्तरे अनुयोगद्वारोपन्यासावसरः । तथा चाह । तस्य षड्जीवनिकाध्ययनस्यार्थाधिकारा एते भवन्ति वक्ष्यमाणलक्षणा इति गाथार्थः । तानाह ॥ जीवाजीवाहिगमो, चरित्तधम्मो तहेव जयणा य ॥ उवएसो धम्मफलं, छज्जीवणियाइ अहिगारा ॥ २२३ ॥ ॥ व्याख्या ॥ जीवाजीवाभिगमो जीवाजीवस्वरूपम् । अभिगम्यतेऽस्मिन्नित्यभिगम इति कृत्वा स्वरूपे च सत्यभिगम्यत इति भावः । तथा चारित्रधर्मः प्राणातिपातादिनिवृत्तिरूपः । तथैव यतना च पृथिव्यादिष्वारम्भपरिहारयत्नरूपा । तथा उपदेशः यथात्मा न बध्यत इत्यादिविषयः । तथा धर्मफलमनुत्तरज्ञानादि । एते षड्जीवनिकाया अधिकाराः । इति गाथार्थः । अत्रान्तरे गत उपक्रमः । निक्षेपमधिकृत्याह ॥ छज्जीवणियाए खलु, निक्खेवो होइ नामनिप्फन्नो ॥ एएसिं तिण्हं पि उ, पत्तेयपरूवणं वोछं ॥ २२४ ॥ व्याख्या ॥ षड्जीवनिकायाः प्रक्रान्तायाः खल्विति पूरणार्थो निपातः । निक्षेपो भवति नामनिष्पन्नः षड्जीवनिकायिकेत्ययमेव । यत एवमत एतेषां त्रयाणामपि षड्जीवनिकायपदानां प्रत्येकमित्येकमेकं प्रति प्ररूपणां सूत्रानुसारेण वक्ष्येऽभिधास्य इति गाथार्थः । तत्रैकस्याभावे षण्णामभाव इत्येकप्ररू-

पणामाह ॥ णामं ठवणा दविए, माउगपयसंगहेक्कए चेव ॥ पज्जवभावे य तहा, सत्तेए एक्कगा होंति ॥ २२५ ॥ व्याख्या ॥ इयं द्रुमपुष्पिकायां व्याख्यातेति नेह व्याख्यायते। संग्रहैककेन चात्राधिकारः। सांप्रतं द्व्यादीन् विहाय षट्कप्ररूपणामाह ॥ नामं ठवणा दविए, खेत्ते काले तहेव भावे अ ॥ एसो उ छक्कगस्स, निक्खेवो छव्विहो होइ ॥ २२६ ॥ व्याख्या ॥ तत्र नामस्थापने क्षुण्णे। द्रव्यषट्कं षड् द्रव्याणि सचित्ताचित्तमिश्राणि पुरुषकार्षापणालंकृतपुरुषलक्षणानि। क्षेत्रषट्कं षडाकाशप्रदेशाः। यद्वा भरतादीनि। कालषट्कं षट् समयाः षड्वा ऋतवः। तथैव भावे चेति भावषट्कं षड् भावा औदयिकादयः। अत्र च सचित्तद्रव्यषट्केनाधिकार इति गाथार्थः। आह। अत्र द्व्याद्यनभिधानं किमर्थम्। उच्यते। एकषडभिधानतः आद्यन्तग्रहणेन तत्प्रतेरिति। व्याख्यातं षट्पदमधुना जीवपदमाह ॥ जीवस्स उ निक्खेवो, परूवणा लक्खणं च अत्थित्तं ॥ अन्नामुत्तत्तं नि-च्चकारगो देहवावित्तं ॥ २२७ ॥ गुणिउड्ढगइत्तेया, निम्मयसाफल्लता य परिमाणे ॥ जीवस्स तिविहकालम्मि, परिक्खा होइ कायव्वा ॥ २२८ ॥ दो दारगाहाओ ॥ व्याख्या ॥ जीवस्य तु निक्षेपो नामादिः। प्ररूपणा द्विविधाश्च भवन्ति जीवा इत्यादिरूपा। लक्षणं चानादि। अस्तित्वं सत्त्वम् शुद्धपदवाच्यत्वादिना। अन्यत्वं देहात्। अमूर्तत्वं स्वतः। नित्यत्वं विकारानुपलम्भेन। कर्तृत्वं स्वकर्मफलभोगात्। देहव्यापित्वं तत्रैव तल्लिङ्गोपलब्ध्या। गुणित्वं योगादिना। ऊर्ध्वगतित्वमगुरुलघुभावेन। निर्मायता विकाररहितत्वेन। सफलता च कर्मणः। परिमाणं लोकाकाशमात्र इत्यादि। एवं जीवस्य त्रिविधकाल इति त्रिकालविषया परीक्षा भवति कर्तव्या। इति द्वारगाथाद्वयसमासार्थः। व्यासार्थस्तु भाष्यादवसेयः। तथाच निक्षेपमाह ॥ नामं ठवणा जीवो, दव्वजीवो य भावजीवो य ॥ ओहभवग्गहणंमि य, तब्भवजीवे य भावम्मि ॥ २२९ ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापनाजीव इति। जीवशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते। नामजीवः स्थापनाजीव इति तथा द्रव्यजीवश्च भावजीवश्च वक्ष्यमाणलक्षणः। तत्रौघेत्योघजीवः। भवग्रहणे चेति भवजीवः। तद्भवजीवश्च तद्भव एवोत्पन्नः। भावे भावजीव इति गाथासमासार्थः। व्यासार्थं त्वाह ॥ नामं ठवणगयाओ, दव्वे गुणपज्जवेहि रहिउ त्ति ॥ तिविहो य होइ भावे, ओहे भवतब्भवे चेव ॥ २३० ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापने गते क्षुण्णत्वादिति भावः। द्रव्य इति द्रव्यजीवो गुणपर्यायाभ्यां चैतन्यमनुष्यत्वादिलक्षणाभ्यां रहितः। बुद्धिपरिकल्पितो नत्वसाविछंविधः संभवतीति। त्रिविधश्च भवति भाव इति भावजीवत्रैविध्यमाह। ओघजीवो भवजीवस्तद्भवजीवश्चेति प्रागाथोक्तमप्येतदिछंविधभाष्यकारशैलीप्रामाण्यतोऽदुष्टमेवेति। अन्ये तु पठन्ति ॥ "भावे उ तिहा भणिउं, तं पुण संखेवउ वोछं ॥"

नाव इति नावजीवः । त्रिधेति त्रिप्रकारो नणितो निर्युक्तिकारेण उंघजीवादिस्तमपि च नावार्थमधिकृत्य संक्षेपतो वक्ष्य इति गाथार्थः । तत्रौघजीवमाह ॥ संते आउयकम्मे, धरई तस्सेव जीवई उदए ॥ तस्सेव निज्जराए, मउं त्ति सिद्धो नयमएणं ॥ २३१ ॥ व्याख्या ॥ सति विद्यमान आयुष्ककर्मणि सामान्यरूपो ध्रियते सामान्येनैव तिष्ठति नवोदधौ । कथमिदमवस्थानमात्राज्जीवत्वमस्येत्याशङ्क्यात्रैवान्वर्थयोजनामाह । तस्यैवौघायुष्ककर्मणो जीवत्युदये । उदये सति जीवत्यासंसारं प्राणान्धारयत्यतो जीवनाज्जीव इति । तस्यैवौघायुष्ककर्मणो निर्जरया क्षयेण मृत इति सर्वथा जीवनानावात् । स च सिद्धो मृतो नान्यः विग्रहगतावपि तथा जीवनसद्भावात् । नयमतेनेति सर्वनयमतेनैव मृत इति गाथार्थः । उक्त उंघजीवितविशिष्ट उंघजीवः सांप्रतं नवजीवं तद्भवजीवं चाह ॥ जेण य धरइ नवगउ, जीवो जेण य नवाउ संकमई ॥ जाणाहि तं नवाउं, चउविहं तप्नवे डुविहं ॥ २३२ ॥ ॥ निरकेउं त्ति गयं ॥ व्याख्या ॥ येन च नारकाद्यायुष्केण ध्रियते तिष्ठति । नवगतो नारकादिनवस्थितो जीवस्तथा येन च मनुष्याद्यायुष्केण नवान्नारकादिलक्षणात्संक्रामति याति । मनुष्यादिनवान्तरमिति सामर्थ्याद्गम्यते । जानीहि विद्धि । तदिदंनूतं नवायुर्नवजीवितं चतुर्विधं नारकतिर्यङ्मनुष्यामरनेदेन । तथा तद्भवे तद्भवविषयमायुरिति वर्तते । तच्च द्विविधं तिर्यक्त्वतद्भवायुर्मनुष्यत्वतद्भवायुश्च । यस्मात्तावेवमृतौ सन्तौ नूयस्तस्मिन्नेव नव उत्पद्येते नान्ये । तद्भवजीवितं तस्मान्मृतस्य तस्मिन्नेवोत्पन्नस्य यत्तडुच्यत इति । अत्रापि च नावजीवाधिकारात्तद्भवजीवितविशिष्टश्च जीव एव ग्राह्यः । जीवितं तु तद्विशेषणत्वाडुक्तमिति गाथार्थः । उक्तो निक्षेपः । इदानीं प्ररूपणामाह ॥ डुविहा य हुंति जीवा, सुहुमा तह बायरा य लोगम्मि ॥ सुहुमा य सव्वलोए, दो चेव य बायरविहाणे ॥ २३३ ॥ व्याख्या ॥ द्विविधाश्च द्विप्रकाराश्च चशब्दान्नवविधाश्च पृथिव्यादिद्वीन्द्रियादिनेदेन नवन्ति जीवाः । द्वैविध्यमाह । सूक्ष्मास्तथा बादराश्च । तत्र सूक्ष्मनामकर्मोदयात्सूक्ष्मा बादरनामकर्मोदयाच्च बादरा इति । लोक इति लोकग्रहणमलोके जीवनवनव्यवच्छेदार्थम् । तत्र सूक्ष्माश्च सर्वलोक इति । चशब्दस्यावधारणार्थत्वात्सूक्ष्मा एव सर्वलोकेषु न बादराः । क्वचित्तेषामसंनवात् । द्वे एव च पर्याप्तकापर्याप्तकलक्षणे बादरविधाने बादरविधी । चशब्दात्सूक्ष्मविधाने च । तेषामपि पर्याप्तकापर्याप्तकरूपत्वादिति गाथार्थः । एतदेव स्पष्टयन्नाह ॥ सुहुमा य सव्वलोए, परियावन्ना नवंति नायव्वा ॥ दो चेव बायराणं, पद्यत्तियरे अ नायव्वा ॥ २३४ ॥ ॥ परूवणादारं गयं ति ॥ व्याख्या ॥ सूक्ष्मा एव पृथिव्यादयः सर्वलोके चतुर्दशरज्ज्वात्मके पर्या-

यापन्ना नवन्ति ज्ञातव्याः। पर्यायापन्ना इति तमेव सूक्ष्मपर्यायमापन्नाः । नावसूक्ष्मा नतु नूतनाविनो फव्यसूक्ष्मा इति नावः। तथा द्वौ नेदौ वादराणां पृथिव्यादीनां चशब्दात्सूक्ष्माणां च पर्याप्तकेतरौ ज्ञातव्यौ पर्याप्तकापर्याप्तकाविति गाथार्थः । उक्ता प्ररूपणा अधुना लक्षणमुच्यते । तथा चाह नाष्यकारः ॥ लक्खणमियाणि दारं, चिंधं हेऊ अ कारणं लिंगं ॥ लक्खणमिइ जीवस्स उ, आयाणाई इमं तं च ॥ २३५ ॥ व्याख्या ॥ लक्षणमिदानीं द्वारमवसरप्राप्तम्। अस्य च प्रतिपत्त्यङ्गतया प्राधान्यात्सामान्यतस्तावत्तत्स्वरूपमेवाह । चिह्नं हेतुश्च कारणं लिङ्गं लक्षणमिति। तत्र चिह्नमुपलक्षणं यथा पताका देवकुलस्य । हेतुर्निमित्तलक्षणं यथा कुम्नकारनैपुण्यं घटसौन्दर्यस्य । कारणमुपादानलक्षणं यथा मृन्मसृणत्वं घटवलीयस्त्वस्य। लिङ्गं कार्यलक्षणं यथा धूमोऽग्नेः। पर्यायशब्दा वा एत इति। लक्षणमित्येतल्लक्षणं लक्ष्यतेऽनेन परोक्षं वस्त्विति कृत्वा जीवस्य पुनरादानादि लक्षणमनेकप्रकारमिदम्। तच्च वक्ष्यमाणमिति गाथार्थः॥ आयाणे परिनोगे जोगुवओगे कसायलेसा य॥ आणापाणू इंदिय, बंधोदयनिज्जरा चेव ॥ २३६ ॥ चित्तं चेयणसन्ना, विन्नाणं धारणा य बुद्धी अ ॥ ईहामईवियक्का, जीवस्स उ लक्खणा एए ॥ २३७ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ एतत्प्रतिद्वारगाथाद्वयमस्य व्याख्या। आदानं परिनोगस्तथा योगोपयोगौ। कषायलेश्याश्च। तथानापानौ इन्द्रियाणि वन्धोदयनिर्जराश्चैव। तथा चित्तं चेतना संज्ञा विज्ञानं धारणा च बुद्धिश्च तथा ईहामतिवितर्का जीवस्य तु लक्षणान्येतानि । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वाज्जीवस्यैवेति प्रतिद्वारगाथाद्वयसमासार्थः। व्यासार्थस्तु नाष्यादवसेयस्तच्चेदम्॥ लक्खिज्जइत्ति नज्जइ, पच्चक्खियरो व जेण जो अत्थो॥ तं तस्स लक्खणं खलु, धूमुण्हाइ व्व अग्गिस्स॥ २३८ ॥ व्याख्या ॥ लक्ष्यत इति ज्ञायते कोऽसावित्याह। प्रत्यक्षोऽक्षिगोचरापन्न इतरो वा परोक्षः। येनोष्णत्वादिना योऽर्थोऽग्न्यादिस्तत्तस्य लक्षणं खल्विति। तदेव स्पष्टयति। धूमौष्ण्यादिवदग्नेरिति। स ह्यौष्ण्येन प्रत्यक्षो लक्ष्यते। परोक्षो धूमेनेति गाथार्थः । तत्रादानादीनां दृष्टान्तानाह ॥ अयगारकूरपरसू, अग्गिसुवन्ने अ खीरनरवासी॥ आहारो दिठंता, आयाणाईण जहसंखं ॥ २३ए ॥ व्याख्या ॥ अयस्कारः कूरस्तथा परशुरग्निः सुवर्णं क्षीरनरवास्यः। तथा आहारो दृष्टान्ता आदानादीनां प्रक्रान्तानां यथासंख्यं प्रतिज्ञायुल्लङ्घनेन चैतदनिधानं परोक्षार्थप्रतिपत्तिं प्रति प्रायः प्रधानाङ्गताख्यापनार्थमिति गाथार्थः। सांप्रतं प्रयोगानाह ॥ देहिंदियाइरित्तो, आया खलु गप्नगाहगयउगा॥ संडासा अयपिंडो, अयकाराइ व विन्नेओ॥ २४० ॥ व्याख्या ॥ देहेन्द्रियातिरिक्त आत्मा। खलुशब्दो विशेषणार्थः । कथंचिन्न सर्वथातिरिक्त एव तदसंवेद-

नादिप्रसंगादित्यनेन प्रतिज्ञार्थमाह । प्रतिज्ञा पुनरर्थेन्द्रियाणि आदेयादानानि विद्यमानादातृकाणि । कुत इत्याह । ग्राह्यग्राहकप्रयोगात् । ग्राह्या रूपादयः । ग्राहकाणीन्द्रियाणि । तेषां प्रयोगः स्वफलसाधनव्यापारस्तस्मान्न ह्यमीषां कर्मकरणभावः कर्तारमन्तरेण स्वकार्यसाधनप्रयोगः संभवत्यनेनापि हेत्वर्थमाह । हेतुश्चादेयादानरूपत्वादिति । दृष्टान्तमाह । संदंशादादानात् अयस्पिण्डादादेयात् अयस्कारादिवल्लोहकारवद्विज्ञेयः । अतिरिक्तो विद्यमान आदातेत्यनेनापि दृष्टान्तार्थमाह । दृष्टान्तस्तु संदंशकायस्पिण्डवत् । यस्तु तदनतिरिक्तः । न ततो ग्राह्यग्राहकप्रयोगः । यथा देहादिभ्य एवेति व्यतिरेकार्थः । व्यतिरेकस्तु यानि विद्यमानादातृकाणि न भवन्ति तान्यादानादेयरूपाण्यपि न भवन्ति । यथा मृतकद्रव्येन्द्रियादीनीति गाथार्थः । उक्तमादानद्वारमधुना परिभोगद्वारमाह ॥ देहो सभोत्तिउ खलु, भोयत्ता उयणाइथालं व ॥ अन्नप्पउत्तिगा खलु, जोगा परसु व्व करणत्ता ॥ २४१ ॥ व्याख्या ॥ देहः सभोक्तृकः । खल्विति प्रतिज्ञा । भोग्यत्वादिति हेतुः । उदनादिस्थालवत् । स्थालस्थितौदनवदिति दृष्टान्तः । भोग्यत्वं च देहस्य जीवेन तथा निवसतोपभुज्यमानत्वादित्युक्तं परिभोगद्वारम् । अधुना योगद्वारमाह । अन्यप्रयोक्तृकाः खलु योगाः । योगाः साधनानि मनःप्रभृतीनि करणानीति प्रतिज्ञार्थः । करणत्वादितिहेतुः । परशुवदिति दृष्टान्तः । भवति च विशेषे पक्षीकृते सामान्यं हेतुर्यथा अनित्यो वर्णात्मकः शब्दः शब्दत्वान्मेघशब्दवदिति गाथार्थः । उक्तं योगद्वारं सांप्रतमुपयोगद्वारमाह ॥ उवउगा नाभावो, अग्गि व्व सलक्खणापरिच्चागा ॥ सकसाया णाभावो, पज्जयगमणा सुवन्नं व ॥ २४२ ॥ व्याख्या ॥ उपयोगात्साकारानाकारभेदभिन्नान्नाभावो जीव इति गम्यते । कुत इत्याह । स्वलक्षणापरित्यागाडुपयोगलक्षणासाधारणात्मीयलक्षणापरित्यागात् । अग्निवद्यथाग्निरौष्ण्यादिस्वलक्षणापरित्यागान्नाभावस्तथा जीवोऽपीति गाथार्थः । प्रयोगस्तु सन्नात्मा स्वलक्षणापरित्यागादग्निवदिति । उक्तमुपयोगद्वारमधुना कषायद्वारमाह । सकषायत्वादचेतनविलक्षणासाधारणात्मीयलक्षणक्रोधादिपरिणामोपेतत्वादित्यर्थः । नाभावो जीवः । कुत इत्याह । पर्यायगमनात्क्रोधमानादिपर्यायप्राप्तेः सुवर्णवत्कटकादिपर्यायगमनोपेतसुवर्णवदिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु सन्नात्मा पर्यायगमनात्सुवर्णवदिति गाथार्थः । उक्तं कषायद्वारमिदानीं लेश्याद्वारमाह ॥ लेसाउ णाभावो, सुभपरिणमणसभावउ य खीरं व ॥ उस्सासा णाभावो, समसप्पावा खउ व नरो ॥ २४३ ॥ व्याख्या ॥ लेश्यातो लेश्यासद्भावेन नाभावो जीवः किंतु भाव इति । कुत इत्याह । परिणमनस्वभावत्वात्कृष्णादिद्रव्यसाचिव्येन जम्बूखादकादिदृष्टान्तसिद्धतथाविधपरिणामधर्मत्वात् क्षीरवदिति

प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु सन्नात्मा परिणामित्वात् क्षीरवदिति गतं लेश्याद्वारम् । प्राणापानद्वारमाह । उच्छ्वासादित्यचेतनधर्मविलक्षणप्राणापानसद्भावान्नाभावो जीवः किंतु भाव एवेति । श्रमसद्भावेन परिस्पन्दोपेतपुरुषवदिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु पुनरत्र व्यतिरेकी द्रष्टव्यः । सात्मकं जीवच्छरीरं प्राणादिमत्त्वाद्यत्तु सात्मकं न भवति तत्प्राणादिमदपि न भवति यथाकाशमिति गाथार्थः । उक्तं प्राणापानद्वारमधुना इन्द्रियद्वारमुच्यते ॥ अक्खाणेयाणि परिच्छिगाणि, वासाइवेह करणत्ता ॥ गहवेयगनिज्जरउ, कम्मस्सन्नो जहाहारो ॥ २४४ ॥ व्याख्या ॥ अक्षाणीन्द्रियाणि एतानीति लोकप्रसिद्धानि देहाश्रयाणि परार्थानि आत्मप्रयोजनानि वास्यादिवदिह करणत्वाल्लोके वास्यादिवदिति प्रयोगार्थः । आह । आदानान्येवेन्द्रियाणि तत् किमर्थं भेदोपन्यासः । उच्यते । निर्वृत्त्युपकरणद्वारेण द्वैविध्यख्यापनार्थम् । ततश्च तत्रोपकरणस्य ग्रहणमिह तु निर्वृत्तेरिति । प्रयोगस्तु परार्थाश्चक्षुरादयः संघातत्वाच्छयनासनादिवत् । न चायं विशेषविरुद्धः । कर्मसंबद्धस्यात्मनः संघातरूपत्वाभ्युपगमात् । गतमिन्द्रियद्वारमधुना बन्धादिद्वाराण्याह । ग्रहणवेदकनिर्जरकः । कर्मणोऽन्यो यथाहार इति । तत्र ग्रहणं कर्मणो बन्धः । वेदनमुदयः । निर्जरा क्षयः । यथाहार इत्याहारविषयाणि ग्रहणादीनि न कर्त्रादिव्यतिरेकेण तथा कर्मणोऽपीति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु विद्यमानभोक्तृकमिदं कर्मग्रहणवेदननिर्जरणसद्भावादाहारवदिति गाथार्थः । उक्तानि बन्धादिद्वाराणि । व्याख्याता च प्रथमा प्रतिद्वारगाथा । सांप्रतं द्वितीयामाधिकृत्य चित्तादिस्वरूपव्याचिख्यासयाह ॥ चित्तं तिकालविसयं, चेयणपच्चक्खसन्नमणुसरणं ॥ विन्नाणणेगभेयं, कालमसंखेयरं धरणा ॥ २४५ ॥ व्याख्या ॥ चित्तं त्रिकालविषयम् उघतोऽतीतानागतवर्तमानग्राहि । चेतनं चेतना सा प्रत्यक्षवर्तमानार्थग्राहिणी । संज्ञानं संज्ञा । सा अनुस्मरणमिदं तदिति ज्ञानम् । विविधं ज्ञानं विज्ञानमनेकभेदमनेकप्रकारमनेकधर्मिणि वस्तुनि तथा तथाध्यवसाय इत्यर्थः । कालमसंख्येयेतरमसंख्येयं संख्येयं वा । धारणा अविच्युतस्मृतिवासनारूपा । तत्र वासनारूपासंख्येयवर्षायुषामसंख्येयं संख्येयवर्षायुषां संख्येयमिति गाथार्थः ॥ अत्थस्स ऊहबुद्धी, ईहा चेट्ठ अवगमो उ मई ॥ संभावणत्थतक्का, गुणपच्चक्खा घडो व्व ज्जि ॥२४६॥व्याख्या॥ अर्थस्योहबुद्धिः संज्ञिनः परनिरपेक्षार्थपरिच्छेद इति भावः । ईहा चेष्टा किमयं स्थाणुः किंवा पुरुष इति सदर्थपर्यालोचनरूपा । अर्थावगमस्त्वर्थपरिच्छेदस्तु शिरःकण्डूयनादिधर्मोपपत्तेः पुरुष एवायमित्येवंरूपा मतिः । संभावणत्थतक्कत्ति । प्राकृतशैल्या अर्थसंभावना । एवमेव चायमर्थ उपपद्यत इत्यादिरूपा

तर्का । इत्थं द्वाराणि व्याख्याय सर्वे एते चेतनादयोगुणा वर्तन्त इति जीवाख्यगुणिप्रतिपादकेन प्रयोगार्थेनोपसंहरन्नाह गुणप्रत्यक्षत्वाद्धेतोर्घटवदस्ति जीव इति गम्यते । एष गाथार्थः । एतदेव स्पष्टयति ॥ जम्हा चित्ताईया, जीवस्स गुणा हवंति पच्चरका ॥ गुणपच्चरकत्तणर्ज, घडु व जीवो अर्ज अत्थि ॥ २४७ ॥ व्याख्या ॥ यस्माच्चित्तादयोऽनन्तरोक्ता जीवस्य गुणा जीवस्य शरीरादिगुणविधर्मत्वात् । एते च नवन्ति प्रत्यक्षाः स्वसंवेद्यत्वात् । यतश्चैवं गुणप्रक्षत्वाद्धेतोर्घटवज्जीवः । अतोऽस्तीति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु सन्नात्मा, गुणप्रत्यक्षत्वाद्धटवत् । नायं घटवदात्मनोऽचेतनत्वापादनेन विरुद्धः 'विरुद्धोऽसति बाधने' इति वचनात् । एतच्च प्रत्यक्षेणैव बाधनमिति गाथार्थः । व्याख्यातं मूलद्वारगाथाद्वयेन लक्षणद्वारमिदानीमस्तित्वद्वारावसरः । तथा चाह नाष्यकारः ॥ अत्थित्ति दारमहुणा, जीवस्सइ अत्थि विद्यए नियमा ॥ लोआययमयघायत्थमुच्चए तत्थिमो हेऊ ॥ २४८ ॥ व्याख्या ॥ अस्तीति द्वारमधुना सांप्रतमवसरप्राप्तम् । तत्रैतदुच्यते । जीवः सन् पृथिव्यादिविकारदेहमात्ररूपः । सन्निति सिद्धसाध्यता । नतु ततोऽन्योऽस्तीत्याशङ्कापनोदायाह । अस्त्यन्यश्चैतन्यरूपस्तदपि मातृचैतन्योपादानं नविष्यति परलोकयायी तु न विद्यते इति मोहापोहायाह । विद्यते नियमान्नियमेन तथा चाह । लोकायतमतघातार्थं नास्तिकानिप्रायनिराकरणार्थमुच्यत एतत्तस्य चानन्तरोदित एवानिप्राय इति सफलानि विशेषणानि । तत्र लोकायतमतविघाते कर्तव्ये अयं वक्ष्यमाणलक्षणो हेतुः । अन्यथानुपपत्तिरूपो युक्तिमार्ग इति गाथार्थः ॥ जो चिंतेइ सरीरे, नत्थि अहं स इव होइ जीवो त्ति ॥ न हु जीवंमि असंते, संसयउप्पायर्ज अन्नो ॥ २४९ ॥ व्याख्या ॥ यश्चिन्तयति शरीरे अत्र लोके प्रतीते नास्त्यहम् । स एव चिन्तयिता नवति जीव इति । कथमेतदेवमित्याह । न यस्माज्जीवेऽसति मृतदेहादौ संशयोत्पादकोऽन्यः प्राणादिश्चैतन्यरूपत्वात्संशयस्येति गाथार्थः । एतदेव नावयति ॥ जीवस्स एस धम्मो, जा ईहा नत्थि अत्थि वा जीवो ॥ खाणुमणुस्साणुगया, जह ईहा देवदत्तस्स ॥ २५० ॥ व्याख्या ॥ जीवस्यैष स्वनावः एष धर्मः । या ईहा सदर्थपर्यालोचनात्मिका । किंविशिष्टेत्याह । अस्ति नास्ति जीव इति । लोकप्रसिद्धं निदर्शनमाह । स्थाणुमनुष्यानुगता किमयं स्थाणुः किं वा पुरुष इत्येवंरूपा यथेहा देवदत्तस्य जीवतो धर्म इति गाथार्थः । प्रकारान्तरेणैतदेवाह ॥ सिद्धं जीवस्स अत्थित्तं, सद्दादेवाणुमीयए ॥ नासर्ज नुवि नावस्स, सद्दो हवइ केवलो ॥ २५१ ॥ व्याख्या ॥ सिद्धं प्रतिष्ठितं जीवस्योपयोगलक्षणस्यास्तित्वम् । कुत इत्याह । शब्दादेव जीव इत्यस्मादनुमीयते । कथमेतदेवमित्याह । नासत इति । नासतोऽविद्यमानस्य नुवि पृथिव्यां नावस्य पदा-

र्थस्य शब्दो भवति वाचक इति। खरविषाणादिशब्दैर्व्यभिचारमाशङ्क्याह। केवलः शुद्धोऽन्यपदासंस्पृष्टः। खरादिपदसंस्पृष्टाश्च विषाणादिशब्दा इति गाथार्थः। एतद्विवरणायैवाह भाष्यकारः॥ अत्थित्ति निव्विगप्पो,जीवो नियमाउ सद्दउ सिद्धी॥ कम्हा सुद्धपयत्ता,घडखरसिंगाणुमाणाउ॥२५२॥ व्याख्या॥ अस्तीति निर्विकल्पो जीवः। निर्विकल्प इति निःसंदिग्धः। नियमान्नियमेनैव प्रतिपन्नपेक्षया शब्दतः सिद्धिः वाचकाद्वाच्यप्रतीतेः। एतदेव प्रश्नद्वारेणाह। कस्मात् कुत एतदेवमित्याह। शुद्धपदत्वात् केवलपदत्वाज्जीवशब्दस्य घटखरशृङ्गानुमानादनुमानशब्दो दृष्टान्तवचनः। घटखरशृङ्गदृष्टान्तादिति प्रयोगार्थः। प्रयोगस्तु मुख्येनार्थेनार्थवान् जीवशब्दः शुद्धपदत्वाद्घटशब्दवत्। यस्तु मुख्येनार्थेनार्थवान् न भवति स शुद्धपदमपि न भवति। यथा खरशृङ्गशब्द इति गाथार्थः। पराभिप्रायमाशङ्क्य परिहरन्नाह॥ चोयगसुद्धपयत्ता, सिद्धी जइ एव सुण्णसिद्धि अम्हं पि॥ तं न भवइ संतेणं, जं सुन्नं सुन्नगेहं व॥२५३॥ व्याख्या॥ उक्तवच्छुद्धपदत्वात्सिद्धिर्यदि जीवस्य एवं तर्हि शून्यसिद्धिरस्माकमपि। शून्यनष्टशब्दस्यापि शुद्धपदत्वादित्यभिप्रायः। अत्रोत्तरमाह। तन्न भवति यदुक्तं परेण। कुत इत्याह। सता विद्यमानेन पदार्थेन यद्यस्माच्छून्यं शून्यमुच्यते। किंवदित्याह। शून्यगृहमिव। तथाहि। देवदत्तेन रहितं शून्यगृहमुच्यते। निवृत्तो घटो नष्ट इति। नत्वनयोर्जीवशब्दस्य जीववदवशिष्टं वाच्यमस्तीति गाथार्थः। प्रकारान्तरेणास्तित्वपक्षमेव समर्थयन्नाह॥ मिछा भवेउ सव्वछा, जे केई पारलोइया॥ कत्ता चेवोपभोत्ता य, जइ जीवो न विज्जइ॥२५४॥ व्याख्या॥ मिथ्या भवेयुरनृताः स्युः सर्वथा ये केचन पारलौकिका दानादयः। यदि किमित्याह। कर्ता चैव कर्मण उपभोक्ता च तत्फलस्य यदि जीवो न विद्यते। परलोकयायीति गाथार्थः। एतदेवाव्युत्पन्नशिष्यानुग्रहार्थं स्पष्टतरमाह॥ पाणिदयातवनियमा, बंभं दिक्खा य इंदियनिरोहो॥ सव्वं निरछमेयं, जइ जीवो न विज्जई॥२५५॥ व्याख्या॥ प्राणिदयातपोनियमाः करुणोपवासहिंसाविरत्यादयः। तथा ब्रह्म ब्रह्मचर्यं दीक्षा च योगलक्षणा इन्द्रियनिरोधः प्रव्रज्याप्रतिपत्तिरूपः। सर्वं निरर्थकं निष्फलमेतत्। यदि जीवो न परलोकयायीति गाथार्थः। किंच शिष्टाचरितो मार्गः शिष्टैरनुगन्तव्य इति। तन्मार्गख्यापनायाह॥ लोइया वेइया चेव, तहा सामाइया विऊ॥ निच्चो जीवो पिहो देहो, इइ सव्वे ववछिया॥२५६॥ व्याख्या॥ लोके भवा लोके वा विदिता इति लौकिका इतिहासादिकर्तारः। एवं वैदिकाश्चैव त्रैविद्यवृद्धाः तथा सामायिकास्त्रिपिटकादिसमयवृत्तयो विद्वांसः पण्डिताः। नित्यो जीवो नानित्यः। एवं पृथग् देहाच्छरीरादित्येवं सर्वे व्यवस्थिता नान्यथेति गाथार्थः। एतदेव व्याचष्टे॥ लोगे अ-

छेद्यच्छेद्यो, वेए सपुरीसदड्ढगसियालो ॥ समए यहमासि गउ, तिविहो दिवाइसंसारो ॥ २५८ ॥ व्याख्या ॥ लोकेऽछेद्योऽच्छेद्य आत्मा पठ्यते । यथोक्तं गीतासु ॥ "अछेद्योऽयमभेद्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ॥ नित्यः संततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥" इत्यादि । तथा वेदे सपुरीषो दग्धः शृगालः पठ्यत इति । यथोक्तम् । "शृगालो वै एष जायते यः सपुरीषो दह्यते । अथापुरीषो दह्यते आक्रोधुका अस्य प्रजाः प्राडुर्भवन्ति ।" इत्यादि । तथा समये "अहमासीजजः" इति पठ्यते । तथा च बुद्धवचनम् ॥ "अहमासं भिक्षवो हस्ती, षड्दन्तः शङ्खसंनिभः ॥ शुकः पञ्जरवासी च शकुन्तो जीवजीवकः ॥" इत्यादि । तथा त्रिविधो दिव्यादिसंसारः कैश्चिदिष्यते । देवमानुषतिर्यग्भेदेन । आदिशब्दाच्चतुर्विधः कैश्चिन्नारकाधिक्येनेति गाथार्थः । अत्रैव प्रकारान्तरेण तदस्तित्वमाह ॥ अत्थि सरीरविहाया, पइनिययागारयाइभावाउ ॥ कुंभस्स जह कुलालो, सो मुत्तो कम्मजोगाउ ॥ २५८ ॥ व्याख्या ॥ अस्ति शरीरस्यौदारिकादेर्विधाता । विधातेति कर्ता । कुत इत्याह । प्रतिनियताकारादिसद्भावात् । आदिमत्प्रतिनियताकारत्वादित्यर्थः। दृष्टान्तमाह । कुम्भस्य यथा कुलालो विधाता । कुलालवदेवमसावपि मूर्तः प्राप्नोतीत्याशङ्क्य परिहरन्नाह । असावात्मा यः शरीरविधाता असौ मूर्तः । कर्मयोगादिति मूर्तकर्मसंबन्धादिति गाथार्थः । अत्रैव शिष्यव्युत्पत्तयेऽन्यथा तद्ग्रहणविधिमाह ॥ फरिसेण जहा वाऊ, गिप्पई कायसंसिउ ॥ नाणाईहिं तहा जीवो, गिप्पई कायसंसिउ ॥ २५९ ॥ व्याख्या ॥ स्पर्शेन शीतादिना यथा वायुर्गृह्यते कायसंस्रतो देहसंगतः । तथा ज्ञानादिभिर्ज्ञानदर्शनेच्छादिभिर्जीवो गृह्यते कायसंस्रतो देहसंगत इति गाथार्थः। असकृदनुमानादस्तित्वमुक्तं जीवस्य। अनुमानं च प्रत्यक्षपूर्वकं न चैनं केचन पश्यन्तीति ततश्चाशोभनमेतदित्याशङ्क्याह ॥ अणिंदियगुणं जीवं, डुन्नेयं मंसचक्खुणा ॥ सिद्धा पासंति सवन्नू, नाणसिद्धा य साहुणो ॥ २६० ॥ व्याख्या ॥ अनिन्द्रियगुणमविद्यमानरूपादीन्द्रियग्राह्यगुणं जीवममूर्तत्वादिधर्मकं दुर्ज्ञेयं दुर्लक्षं मांसचक्षुषा छद्मस्थेन पश्यन्ति सिद्धाः सर्वज्ञाः । अञ्जनसिद्धादिव्यवच्छेदार्थं सर्वज्ञग्रहणम् । ततश्च ऋषभादय इत्यर्थः । ज्ञानसिद्धाश्च साधवो भवस्थकेवलिन इति गाथार्थः । सांप्रतमागमादस्तित्वमाह ॥ अत्तवयणं तु सत्थं, दिठा य तओ अइंदियाणं पि ॥ सिद्धी गहणाईणं, तहेव जीवस्स विन्नेया ॥ २६१ ॥ व्याख्या ॥ आप्तवचनं तु शास्त्रम् । आप्तो रागादिरहितः । तुशब्दोऽवधारणे । आप्तवचनमेव । अनेनापौरुषेयव्यवच्छेदमाह । तस्यासंभवादिति । दृष्टा च तत इत्युपलब्धा च तत आप्तवचनशास्त्रात् । अतीन्द्रियाणामपि इन्द्रियगोचरातिक्रान्तानामपि । सिद्धिर्ग्रहणादीनामिति उपलब्धिश्चन्द्रोपरागादीनामित्यर्थः ।

तथैव जीवस्य विज्ञेयेति । अतीन्द्रियस्याप्याप्तवचनप्रामाण्यादिति गाथार्थः । मूलद्वारगाथायां व्याख्यातमस्तित्वद्वारमधुनान्यत्वादित्रयव्याचिख्यासुराह ॥ अणत्तममुत्तत्तं, निच्चत्तं चेव जण्णए समयं ॥ कारणअविजागाई, हेऊहिं इमाहिं गाहाहिं ॥ ॥ २६२ ॥ व्याख्या ॥ अन्यत्वं देहादमूर्तत्वं स्वरूपेण । नित्यत्वं चैव परिणामिनित्यत्वं जण्यते । समकमेकैकेन हेतुना त्रितयमपि युगपदिति एककालमित्यर्थः । कारणाविजागादिनिर्वक्ष्यमाणलक्षणैर्हेतुजिरिमाजिस्तिसृजिर्निर्युक्तिगाथाजिरेवेति गाथार्थः ॥ कारणविजागकारण-विणासबंधस्स पच्चयाजावा ॥ विरुद्धस्स य अठस्स, पाउप्पावा विणासा य ॥ २६३ ॥ व्याख्या ॥ कारणविजागकारणविनाशबन्धस्य प्रत्ययाजावादित्यत्राजावशब्दः प्रत्येकमजिसंबध्यते । कारणविजागाजावान्न खलु जीवस्य पटादेरिव तन्त्वादिकारणविजागोऽस्ति कारणाजावादेव । एवं कारणविनाशाजावेऽपि योज्यम् । तथा बन्धस्य ज्ञानावरणादिपुद्गलयोगलक्षणस्य प्रत्ययाजावाद्धेतुत्वानुपपत्तेः । बन्धस्येति बध्यमानव्यतिरिक्तबन्धज्ञापनार्थमसमासः । व्यतिरेकी चायमन्वयव्यतिरेकावर्थसाधकाविति दर्शनार्थमिति । तथा विरुद्धस्य चार्थस्य पटादिनाशे जस्मादिरिव अप्राडुर्जावादविनाशाच्च । अप्राडुर्जावेऽनुत्पत्तौ सत्यामविनाशाच्च हेतोर्जीवस्य नित्यत्वं नित्यत्वादमूर्तत्वममूर्तत्वाच्च देहादन्यत्वमिति प्रतिपत्त्यानुगुण्यतो व्यत्ययेन साध्यनिर्देशः । वक्ष्यति च निर्युक्तिकारः ॥ "जीवस्स सिद्धमेवं, निच्चत्तममुत्तमन्नत्तं" ॥ इति गाथासमासार्थः । व्यासार्थस्तु जाष्यादवसेयः । तत्राव्युत्पन्नविनेयासंमोहनिमित्तं यथोपन्यासं तावद्वाराणि व्याख्याय पश्चान्निर्युक्तिकाराजिप्रायेण मीलयिष्यतीत्यत आह ॥ अन्नत्ति दारमहुणा, अन्नो देहा गिहाउ पुरिसो व ॥ तज्जीव तस्सरीरय-मयघायठं इमं जणियं ॥ २६४ ॥ व्याख्या ॥ अन्यो देहादिति द्वारमधुना । तदेतव्द्याख्यायते । अन्यो देहात् । जीव इति गम्यते । गृहादिगतपुरुषवदिति दृष्टान्तः । तद्भावेऽपि तत्र नियमतोऽजावादिति हेतुरज्यूह्यः । न चासिद्धोऽयं मृतदेहेऽदर्शनात् । प्रयोगफलमाह । तज्जीवतच्छरीरवादिमतविघातार्थमिदं प्रयोगरूपं जणितमिति गाथार्थः । प्रयोगान्तरमाह ॥ देहिंदियाइरित्तो, आया खलु तडुवलद्धअठाणं ॥ तव्विगमे वि सरणउं, गेहगवक्खेहिं पुरिसो व ॥ २६५ ॥ व्याख्या ॥ खलुशब्दो विशेषणार्थत्वात्कथंचिद्देहेन्द्रियातिरिक्त आत्मेति प्रतिज्ञार्थः । तडुपलब्धार्थानामिति संजवतः परामर्शत्वात् । इन्द्रियोपलब्धार्थानां तद्विगमेऽपीन्द्रियविगमेऽपि स्मरणादिति हेत्वर्थः । स्मरन्ति चान्धबधिरादयः पूर्वानुजूतं रूपादीति । गेहगवाक्षैः पुरुषवदिति दृष्टान्तः । प्रयोगस्तु कथंचिद्देहेन्द्रियातिरिक्त आत्मा तद्विगमेऽपि तडुपलब्धार्थानुस्मरणात् पञ्चवातायनोपलब्धार्थानुस्मर्तृदेवदत्तवदिति गाथार्थः । इन्द्रियोपलब्धि-

मत्वाशङ्कापोहायाह ॥ न उ इंदियाइं उवल-ऊिमंति विगएसु विसयसंभरणा ॥ जह गेहगवक्खेहिं, जो अणुसरिया स उवलद्धा ॥ २६६ ॥ व्याख्या ॥ न पुनरिन्द्रियाण्येवोपलब्धिमन्ति द्रष्टृणि । कुत इत्याह । विगतेष्विन्द्रियेषु विषयसंस्मरणात् तद्गृहीतरूपाद्यनुस्मृतेरन्धबधिरादीनामिति । निदर्शनमाह । यथा गेहगवाक्षैः करणभूतैः दृष्टानर्थाननुस्मरन् योऽनुस्मर्ता स उपलब्धा नतु गवाक्षा एवमत्रापीति गाथार्थः । उक्तमेकेन प्रकारेणान्यत्वद्वारमधुना अमूर्तद्वारावसर इत्याह भाष्यकारः ॥ संपयममुत्तदारं, अइंदियत्ता अछेयभेयत्ता ॥ रूवाइविरहउ वा, अणाइपरिणामभावाउ ॥ २६७ ॥ व्याख्या ॥ सांप्रतममूर्तद्वारम् । तद्व्याख्यायते । अमूर्तो जीवः अतीन्द्रियत्वात् द्रव्येन्द्रियाग्राह्यत्वात् । अछेद्याभेद्यत्वात् खङ्गशूलादिना । रूपादिविरहितश्च अरूपत्वादित्यर्थः । तथानादिपरिणामभावादिति स्वभावतोऽनाद्यमूर्तपरिणामत्वादिति गाथार्थः ॥ छउमत्थाणुवलंभा, तहेव सवन्नुवयणउ चेव ॥ लोयाइपसिद्धीउ, जीवो मुत्तो त्ति नायवो ॥ २६८ ॥ व्याख्या ॥ छद्मस्थानुपलम्भादवधिज्ञानिप्रभृतिभिरपि साक्षादगृह्यमाणत्वात्तथैव सर्वज्ञवचनाच्चैव सत्यवक्तृवीतरागवचनादित्यर्थः । लोकादिप्रसिद्धेर्लोकादावमूर्तत्वेन प्रसिद्धत्वात् । आदिशब्दाद्वेदसमयपरिग्रहः । अमूर्तो जीव इति ज्ञातव्यः । सर्वत्रैवेयं प्रतिज्ञेति गाथार्थः । उक्तममूर्तद्वारमधुना नित्यत्वद्वारप्रस्तावः । तथाचाह भाष्यकारः । णिच्चोत्ति दारमहुणा, णिच्चो अविणासि सासउ जीवो ॥ भावत्ते सइ जम्मा-भावाउ नहं व विन्नेउ ॥ २६९ ॥ व्याख्या ॥ नित्य इति । नित्यद्वारमधुनावसरप्राप्तं तद्व्याचिख्यासयाह । नित्यो जीव इति । एतावत्युच्यमाने परैरपि संतानस्य नित्यत्वाभ्युपगमात्सिद्धसाध्यतेति । तन्निराकरणायाह । अविनाशी क्षणापेक्षयापि न निरन्वयनाशधर्मा । एवमपि परिमितकालावस्थायी कैश्चिदिष्यते । कप्पट्ठाई पुढवी भिक्खू वेति वचनात्तदपोहायाह । शाश्वत इति । सर्वकालावस्थायी । कुत इत्याह । भावत्वे सति वस्तुत्वे सतीत्यर्थः । जन्माभावात् । अनुत्पत्तेर्नभोवदाकाशवद्विज्ञेयः । भावत्वे सतीति विशेषणं खरविषाणादिव्यवच्छेदार्थमिति गाथार्थः । हेत्वन्तराण्याह ॥ संसाराउ आलो-यणाउ तह पच्चभिन्नभावाउ ॥ खणभंगविघायत्थं, भणिओ तेलोक्कदंसीहिं ॥२७०॥ व्याख्या ॥ संसारादिति । संसरणं संसारस्तस्मात्स एव नारकः स एव तिर्यगादिरिति नित्यः । आलोचनादिति । आलोचनं करोम्यहं कृतवानहं करिष्येऽहमित्यादिरूपं त्रिकालविषयमिति नित्यः । तथा प्रत्यभिज्ञाभावात् स एष इति प्रत्यभिज्ञा प्रत्यय आविद्वदङ्गनादिसिद्धः । तदभेदग्राहीति नित्य इति । उक्ताभिधानफलमाह क्षणभङ्गविघातार्थं निरन्वयक्षणिकवस्तुवादविघातार्थं भणितं त्रैलोक्यदर्शिभिस्ती-

र्थकैरेतदनन्तरोदितं न पुनरेष एव परमार्थ इति गाथार्थः । एतदेव दर्शयति । लोगे
गेए समये, निच्चो जीवो विन्नासउ अम्हं ॥ इहरा संसाराई, सव्वं पि न जुज्जए तस्स ॥२७१
।व्याख्या॥ लोके नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणीत्यादिवचनप्रामाण्याद्वेदेषु स एष अकृयोऽज
इत्यादिश्रुतिप्रामाण्यात्समये न प्रकृतिर्न विकृतिः पुरुष इति वचनप्रामाण्यात् ।
केमित्याह । नित्यो जीवः अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वन्नावः । एकान्तनित्य एव न
वैतन्न्याय्यमेकस्वन्नावतया संसरणादिव्यवहारोच्छेदप्रसंगादिति वक्ष्यत्यत आह ।
वेन्नाषयास्माकं विकल्पेन न्नजनया स्यान्नित्य इत्यादिरूपया द्रव्यार्थादेशान्नित्यः
र्यायार्थादेशादनित्य इत्यर्थः । इतरथा यद्येवं नान्युपगम्यते । ततः संसारादि
संसारालोचनादि सर्वमेव न युज्यते । तस्यात्मनः स्वन्नावान्तरानापत्त्या एकस्वन्नाव-
तया वार्तमानिकन्नावातिरेकेण न्नवान्तरानापत्तेरेवममूर्तत्वान्यत्वयोरपि विन्नाषा वेदि-
तव्या । अन्यथा व्यवहारान्नावप्रसंगात् । एकान्तामूर्तस्यैकान्तदेहन्निन्नस्य वातिपाता-
द्यसंन्नवादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते अक्षरगमनिकामात्रत्वात्प्रारम्नस्येति गाथा-
र्थः । एवमन्यत्वादिद्वारत्रयं व्याख्यायाधिकृतनिर्युक्तिगाथां व्याचिख्यासुराह । कारण
अविन्नागाउ, कारणअविणासउ य जीवस्स ॥ निच्चत्तं विन्नेयं, आगासपडाणुमाणाउ
॥२७२॥व्याख्या॥ कारणाविन्नागात्पटादेस्तन्त्वादेरिव कारणविन्नागान्नावादित्यर्थः ।
कारणाविनाशतश्च।कारणाविनाशश्च कारणानामेवान्नावात्। किमित्याह। जीवस्यात्मनो
नित्यत्वं विज्ञेयम् । कुत इत्याह।आकाशपटानुमानात् । अत्रानुमानशब्दो दृष्टान्तवच-
नः।आकाशपटदृष्टान्तात्। ततश्चैवं प्रयोगः। नित्य आत्मा स्वकारणविन्नागान्नावादाका-
शवत् । तथा कारणविनाशान्नावादाकाशवदेव । यस्त्वनित्यस्तस्य कारणविन्नागन्नावः ।
कारणविनाशन्नावो वा यथा पटस्येति व्यतिरेकः । पटाद्धि तन्तवो विन्नज्यन्ते विन-
श्यन्ति चेति नित्यत्वसिद्धिः । नित्यत्वादमूर्तः । अमूर्तत्वाद्देहादन्य इति गाथार्थः ॥
निर्युक्तिगाथायां कारणविन्नागान्नावात्कारणविनाशान्नावाच्चेति द्वारद्वयं व्याख्याय सांप्रतं
बन्धस्य प्रत्ययान्नावादिति व्याचिख्यासुराह ॥ हेउप्पन्नवो बंधो, जम्माणंतरहयस्स नो
जुत्तो। तज्जोगविरहउ खलु, चोराइघडाणुमाणाउ ॥२७३॥व्याख्या॥ हेतुप्रन्नवो हेतुज-
न्मा बन्धो ज्ञानावरणादिपुद्गलयोगलक्षणः जन्मानन्तरमृतस्योत्पत्त्यनन्तरविनष्टस्य
न युक्तो न घटमानः । तद्योगविरहत इति तैर्बन्धहेतुन्निर्मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादक-
षाययोगलक्षणैर्यो योगः संबन्धस्तद्विरहतस्तदन्नावादेव खलुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् ।
चौरादिघटानुमानादित्यनुमानशब्दो दृष्टान्तवचनः । चौरादिघटादिदृष्टान्तात् ।
नहि उत्पत्त्यनन्तरविनाशी चौरश्चौर्यक्रियान्नावे बध्यते । स्थायी हि घटो जला-
दिना संयुज्यते इति व्यतिरेकार्थः । प्रयोगश्चात्र न क्षणिक आत्मा बन्धप्रत्ययत्वाच्चौ-

रवत् । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववदिति गाथार्थः। निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य प्रत्ययाभावादिति व्याख्यातमधुना विरुद्धस्य चार्थस्याप्रादुर्भावाविनाशाच्चेति व्याख्यायते ॥ अविणासी खलु जीवो, विगारणुवलंभओ जहागासं ॥ उवलब्भंति विगारा, कुंभाइविणासिदव्वाणं ॥ २५४ ॥ व्याख्या ॥ अविनाशी खलु जीवो नित्य इत्यर्थः। कुत इत्याह । विकारानुपलम्भाद्घटादिविनाशे कपालादिवद्विशेषादर्शनाद्यथाकाशमाकाशवदित्यर्थः । एतदेव स्पष्टयति । उपलभ्यन्ते विकारा दृश्यन्ते कपालादयः कुंभादिविनाशिद्रव्याणां न चैवमत्रेत्यभिप्रायः । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववत् । इति गाथार्थः । निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य प्रत्ययाभावादिति गाथार्थः । प्रकृतसंबद्धामेव निर्युक्तिगाथामाह ॥ निरामयामयभावा, बालकयाणुसरणा उवट्ठाणा ॥ सुत्ताईहिं अगहणा, जाईसरणा थणभिलासा ॥ २५५ ॥ व्याख्या ॥ निरामयामयभावात् निरामयस्य नीरोगस्यामयभावाद्रोगोत्पत्तेः । उपलक्षणं चैतत्सामयनिरामयभावस्य । तथा चैवं वक्तार उपलभ्यन्ते । पूर्वं निरामयोऽहमासं संप्रति सामयो जातः। सामयो वा निरामय इति । न चैतन्निरन्वयलक्षणविनाशिन्यात्मन्युपपद्यते । उत्पत्त्यनन्तराभावादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा अनेकावस्थानुभवनाद्बालकुमाराद्यवस्थानुभवितृदेवदत्तवत् । नित्यत्वादमूर्तः । अमूर्तत्वाद्देहादन्य इति योजना सर्वत्र कार्या । तथा बालकृतानुस्मरणात् । कृतशब्दोऽत्रानुभूतवचनस्ततश्च बालानुभूतस्मरणात् । तथा च बालेनानुभूतं वृद्धोऽप्यनुस्मरन् दृश्यते । नच अन्येनानुभूतमन्यः स्मरत्यतिप्रसंगात् । नचेदमनुस्मरणं भ्रान्तं बाधासिद्धेः । न च हेतुफलभावनिबन्धनमेतन्निरन्वयक्षणविनाशपक्षे तस्यैवासिद्धेः हेतोरनन्तरक्षणेऽभावापत्तेः । असतश्च सद्भावविरोधादिति प्रयोगार्थः।प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा पूर्वानुभूतार्थानुस्मरणात्तदन्यैवंभूतपुरुषवत् । उपस्थानादिति कर्मफलोपस्थानमत्र गृह्यते । यद्येनोपात्तं कर्म स एव तत्फलमुपभुंक्ते । अन्यश्च क्रियाकालोऽन्यश्च फलकालः । एकाधिकरणं चैतद्द्वयमन्यथा स्वकृतवेदनासिद्धेः । अन्यकृतान्योपभोगस्य निरुपपत्तिकत्वात् कृतनाशाकृताभ्यागमप्रसंगात् । संतानपक्षेऽपि कर्तृभोक्तृसंतानिनोर्नानात्वाविशेषाद्भक्तिभेदात्तस्यैव तथाभावाभ्युपगमे नित्यत्वापत्तेरिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्चावस्थित आत्मा स्वकृतकर्मफलवेदनात्कृषीवलादिवत् । श्रोत्रादिभिरग्रहणात् श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैरपरिछित्तेः। नच श्रोत्रादिभिरपरिछिद्यमानस्य असत्त्वमवग्रहादीनां स्वसंवेदनसिद्धत्वात् । बौद्धैरप्यतीन्द्रियज्ञानाभ्युपगमात् । ज्ञानस्य च गुणत्वात् । गुणस्य च गुणिनमन्तरेणाभावात् । प्राक्तनज्ञानस्यैव गुणित्वानुपपत्तेः । तस्यापि गुणत्वादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च नित्य आत्मा गुणित्वे सत्यतीन्द्रियत्वात् आकाशवत् । तथा जातिस्मरण

दिति । जातेरतिक्रान्तायाः स्मरणात् । न चेदमनुस्मरणमननुभूतस्यान्यानुभूतस्य च भवत्यतिप्रसंगात् । दृश्यते च क्वचिदिदं न चासौ प्रतारकः तत्कथितार्थसंवादनात् । अनुभवाविशेषे च सर्वेषामेव कस्मान्न भवतीति चेदुच्यते । कर्मप्रतिबन्धसंबन्धाद् दृष्टानुभवाभावादिह लोकेऽपि सर्वेषां सर्वत्रानुस्मरणादर्शनान्न खलु इह लोके सर्वत्रानुस्मरणदर्शनम् । तद्वदिहापि क्वचिज्जातौ सर्वेषामस्त्विति चेन्न । नष्टचेतसां सर्वत्रानुस्मरणशून्येन व्यभिचारादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च बालकृतानुस्मरणवद्द्रष्टव्य इति । तथा स्तनाभिलाषादिति । तदहर्जातबालकस्यापि स्तनाभिलाषदर्शनात् । नचान्यकालाननुभूतस्तनपानस्याथमुपपद्यते । प्रयोगश्च । तदहर्जातबालकस्याद्यस्तनाभिलाषोऽभिलाषान्तरपूर्वकोऽभिलाषत्वादन्यस्तनाभिलाषवत् । तद्वदप्रथमत्वसाधनादविरुद्धो हेतुरिति चेन्न प्रथमत्वानुभवेन बाधनात् । असति च बाधने विरुद्ध इति न्यायादन्यथा हेतूच्छेदप्रसंगादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते अक्षरगमनिकामात्रस्य प्रस्तुतत्वादिति। नित्यादिक्रियायोजना पूर्ववदिति निर्युक्तिगाथार्थः । एतामेव निर्युक्तिगाथां लेशतो व्याचिख्यासुराह भाष्यकारः ॥ रोगस्सामयसन्ना, बालकयं जं जुवाणुसंभरइ ॥ जं कयमन्नंमि भवे, तस्सेवन्नहुवन्नाणा ॥ २७६ ॥ व्याख्या ॥ रोगस्यामय इतिसंज्ञाबालकृतं किमपि वस्तु यद्यस्माद्युवानुस्मरति । तथा यत्कृतमन्यस्मिन् भवे कुशला कुशलं कर्म तस्यैव कर्मणोऽन्यत्र भवान्तरे उपस्थानात्सर्वत्र भावार्थयोजना कृतैवेति गाथार्थः ॥ णिच्चो अणिंदियत्ता, खणिउ नवि होइ संभरणा ॥ थणअभिलासा य तहा, अमउ नउ मिम्मउव्व घडो ॥ २७७ ॥ व्याख्या ॥ नित्य इति । सर्वत्र क्रियाभिसंबध्यते । अनिन्द्रियत्वाच्छ्रोत्रादिभिरग्रहणादित्यर्थः । विज्ञेयो ज्ञातव्यः । तथा च जातिस्मरणात् पाठान्तरं वा । क्षणिको न भवति । जातिस्मरणादित्येतदप्यदुष्टमेव विधिप्रतिषेधाभ्यां साध्यार्थाभिधानात् । स्तनाभिलाषाच्च । तथा अमयोऽयस्मात्सा नतु मृन्मय इव घटस्ततश्चाकारण इत्यर्थः । एतदपि नित्यत्वादिप्रसाधकमिति निर्युक्तिगाथायामनुपन्यस्तमप्युक्तम् सूक्ष्मधिया भाष्यकारेणेति गाथार्थः । तृतीयां निर्युक्तिगाथामाह सवन्नुवदिठत्ता, सकम्मफलभोयणा अमुत्तत्ता ॥ जीवस्स सिद्धमेवं, निच्चत्तममुत्तमन्नत्तं ॥२७८॥ व्याख्या ॥ सर्वज्ञोपदिष्टत्वादिति नित्यो जीव इति सर्वज्ञोक्तत्वात् । अवितथं च सर्वज्ञवचनं तस्य रागादिरहितत्वादिति । स्वकर्मफलभोजनादिति स्वोपात्तकर्मफलभोगादित्यर्थः । उपस्थापनादेतन्न भिद्यत इति चेन्न अभिप्रायापरिज्ञानात् । तत्र हि येन कृतं तस्मिन्नेव कर्तरि कर्मोपतिष्टत इत्युक्तम् । तच्चैकस्मिन्नपि जन्मनि संभवतीदं त्वन्यजन्मान्तरापेक्षयापि गृह्यत इति न दोषः । तथा अमूर्तत्वादिति मूर्तिरहितत्वादेतदपि श्रोत्रादिभिरग्रहणादित्यस्मान्न भिद्यत इति चेन्न । तत्र हि श्रोत्रादिभिर्न ग्रह-

रवत् । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववदिति गाथार्थः। निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य प्रत्ययाभावादिति व्याख्यातमधुना विरुद्धस्य चार्थस्याप्राडुर्भावाविनाशाच्चेति व्याख्यायते ॥ अविणासी खलु जीवो, विगारणुवलंभर्ज जहागासं ॥ उवलप्भंति विगारा, कुंभाइविणासिदव्वाणं ॥ २३४ ॥ व्याख्या ॥ अविनाशी खलु जीवो नित्य इत्यर्थः। कुत इत्याह । विकारानुपलम्भाद्घटादिविनाशे कपालादिवद्विशेषादर्शनाद्यथाकाशमाकाशवदित्यर्थः । एतदेव स्पष्टयति । उपलभ्यन्ते विकारा दृश्यन्ते कपालादयः कुंभादिविनाशिद्रव्याणां न चैवमत्रेत्यभिप्रायः । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववत् । इति गाथार्थः । निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य प्रत्ययाभावादिति गाथार्थः । प्रकृतसंबद्धामेव निर्युक्तिगाथामाह ॥ निरामयामयभावा, बालकयाणुसरणा उवठ्ठाणा ॥ सुत्ताईहिं अगहणा, जाईसरणा थणभिलासा ॥ २३५ ॥ व्याख्या ॥ निरामयामयभावात् निरामयस्य नीरोगस्यामयभावाद्रोगोत्पत्तेः । उपलक्षणं चैतत्सामयनिरामयभावस्य । तथा चैवं वक्तार उपलभ्यन्ते । पूर्वं निरामयोऽहमासं संप्रति सामयो जातः। सामयो वा निरामय इति । न चैतन्निरन्वयलक्षणविनाशिन्यात्मन्युपपद्यते । उत्पत्त्यनन्तराभावादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा अनेकावस्थानुभवनाद्बालकुमाराद्यवस्थानुभवितृदेवदत्तवत् । नित्यत्वादमूर्तः । अमूर्तत्वाद्देहादन्य इति योजना सर्वत्र कार्या । तथा बालकृतानुस्मरणात् । कृतशब्दोऽत्रानुभूतवचनस्ततश्च बालानुभूतस्मरणात् । तथा च बालेनानुभूतं वृद्धोऽप्यनुस्मरन् दृश्यते । नच अन्येनानुभूतमन्यः स्मरत्यतिप्रसंगात् । नचेदमनुस्मरणं भ्रान्तं बाधासिद्धेः । न च हेतुफलभावनिबन्धनमेतन्निरन्वयक्षणविनाशपक्षे तस्यैवासिद्धेः हेतोरनन्तरक्षणेऽभावापत्तेः। असतश्च सद्भावविरोधादिति प्रयोगार्थः।प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा पूर्वानुभूतार्थानुस्मरणात्तदन्यैवंभूतपुरुषवत् । उपस्थानादिति कर्मफलोपस्थानमत्र गृह्यते । यद्येनोपात्तं कर्म स एव तत्फलमुपभुङ्क्ते । अन्यश्च क्रियाकालोऽन्यश्च फलकालः । एकाधिकरणं चैतद्द्वयमन्यथा स्वकृतवेदनासिद्धेः । अन्यकृतान्योपभोगस्य निरुपपत्तिकत्वात् कृतनाशाकृताभ्यागमप्रसंगात् । संतानपक्षेऽपि कर्तृभोक्तृसंतानिनोर्नानात्वाविशेषाद्भक्तिभेदात्तस्यैव तथाभावाभ्युपगमे नित्यत्वापत्तेरिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्चावस्थित आत्मा स्वकृतकर्मफलवेदनात्कृषीवलादिवत् । श्रोत्रादिभिरग्रहणात् श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैरपरिच्छित्तेः। नच श्रोत्रादिभिरपरिच्छिद्यमानस्य असत्त्वमवग्रहादीनां स्वसंवेदनसिद्धत्वात् । बौद्धैरप्यतीन्द्रियज्ञानाभ्युपगमात् । ज्ञानस्य च गुणत्वात् । गुणस्य च गुणिनमन्तरेणाभावात् । प्राक्तनज्ञानस्यैव गुणित्वानुपपत्तेः । तस्यापि गुणत्वादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च नित्य आत्मा गुणित्वे सत्यतीन्द्रियत्वात् आकाशवत् । तथा जातिस्मरणा

दिति । जातेरतिक्रान्तायाः स्मरणात् । न चेदमनुस्मरणमननुभूतस्यान्याजुभूतस्य च
भवत्यतिप्रसंगात् । दृश्यते च क्वचिदिदं न चासौ प्रतारकः तत्कथितार्थसंवादनात्
अनुभवाविशेषे च सर्वेषामेव कस्मान्न भवतीति चेदुच्यते । कर्मप्रतिबन्धसंबन्धाद
दृढानुभवाभावादिह लोकेऽपि सर्वेषां सर्वत्रानुस्मरणादर्शनान्न खलु इह लोके सर्वत्रा-
नुस्मरणदर्शनम् । तद्वदिहापि क्वचिज्जातौ सर्वेषामस्त्विति चेन्न । नष्टचेतसां सर्वत्रानु-
स्मरणशून्येन व्यभिचारादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च बालकृतानुस्मरणवद्द्रष्टव्य इति ।
तथा स्तनाभिलाषादिति । तदहर्जातबालकस्यापि स्तनाभिलाषदर्शनात् । नचान्यका-
लाननुभूतस्तनपानस्यायमुपपद्यते । प्रयोगश्च । तदहर्जातबालकस्याद्यस्तनाभिलाषोऽभि-
लाषान्तरपूर्वकोऽभिलाषत्वादन्यस्तनाभिलाषवत् । तद्वदप्रथमत्वसाधनादविरुद्धो हेतु-
रिति चेन्न प्रथमत्वानुभवेन बाधनात् । असति च बाधने विरुद्ध इति न्यायादन्यथा
हेतूच्छेदप्रसंगादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते अक्षरगमनिकामात्रस्य प्रस्तुतत्वा-
दिति। नित्यादिक्रियायोजना पूर्ववदिति निर्युक्तिगाथार्थः ।एतामेव निर्युक्तिगाथां ले-
शतो व्याचिख्यासुराह भाष्यकारः ॥ रोगस्सामयसन्ना, बालकयं जं जुवाणुसंभरइ ॥
जं कयमन्नंमि भवे, तस्सेवन्नभुवन्नाणा ॥ २७६ ॥ व्याख्या ॥ रोगस्यामय इतिसंज्ञा-
बालकृतं किमपि वस्तु यद्यस्माद्युवानुस्मरति । तथा यत्कृतमन्यस्मिन् भवे कुशला
कुशलं कर्म तस्यैव कर्मणोऽन्यत्र भवान्तरे उपस्थानात्सर्वत्र भावार्थयोजना कृतैवेति
गाथार्थः ॥ णिच्चो अणिंदियत्ता, खणिउ नवि होइ संभरणा ॥ थणअभिलासा य
तहा, अमउ नउ मिम्मउव घडो ॥ २७७ ॥ व्याख्या ॥ नित्य इति । सर्वत्र क्रियाभिसं-
बध्यते । अनिन्द्रियत्वाच्छ्रोत्रादिभिरग्रहणादित्यर्थः । विज्ञेयो ज्ञातव्यः । तथा च जाति-
स्मरणात् पाठान्तरं वा । क्षणिको न भवति । जातिस्मरणादित्येतदप्यदुष्टमेव विधिप्र-
तिषेधाभ्यां साध्यार्थाभिधानात् । स्तनाभिलाषाच्च। तथा असयोऽयमात्मा नतु मृन्मय
इव घटस्ततश्चाकारण इत्यर्थः । एतदपि नित्यत्वादिप्रसाधकमिति निर्युक्तिगाथायाम-
नुपन्यस्तमप्युक्तम् सूक्ष्मधिया भाष्यकारेणेति गाथार्थः । तृतीयां निर्युक्तिगाथामाह
सवन्नुवदिठत्ता, सकम्मफलभोयणा अमुत्तत्ता ॥ जीवस्स सिद्धमेवं, निच्चत्तममुत्तमन्नत्तं
॥२७८॥ व्याख्या ॥ सर्वज्ञोपदिष्टत्वादिति नित्यो जीव इति सर्वज्ञोक्तत्वात् । अवितथं
च सर्वज्ञवचनं तस्य रागादिरहितत्वादिति ।स्वकर्मफलभोजनादिति स्वोपात्तकर्मफल-
भोगादित्यर्थः । उपस्थापनादेतन्न भिद्यत इति चेन्न अभिप्रायापरिज्ञानात् । तत्र हि
येन कृतं तस्मिन्नेव कर्तरि कर्मोपतिष्ठत इत्युक्तम् । तच्चैकस्मिन्नपि जन्मनि संभवतीदं
त्वन्यजन्मान्तरापेक्षयापि गृह्यत इति न दोषः । तथा अमूर्तत्वादिति मूर्तिरहितत्वा-
देतदपि श्रोत्रादिभिरग्रहणादित्यस्मान्न भिद्यत इति चेन्न । तत्र हि श्रोत्रादिभिर्न गृह्य-

ते । इत्येतडुक्तमिह तु तत्स्वरूपमेव नियम्यते निरूप्यत इति । मूर्ताणूनामपि श्रोत्रादि- भिरग्रहणादिति द्वारत्रयमप्युपसंहरन्नाह ॥ जीवस्य सिद्धमेवं नित्यत्वममूर्तत्वमन्य- त्वमिति गाथार्थः। मूलद्वारगाथाद्वये व्याख्यातमन्यत्वादिद्वारत्रयमिदानीं कर्तृद्वारा- वसरस्तथाचाह ॥ कत्तत्ति दारमहुणा, सकम्मफलनोइणो जर्ड जीवा ॥ वाणियकि- सीवला इव, कविलमयनिसेहणं एयं ॥ २७ए ॥ व्याख्या ॥ कर्तेति द्वारमधुना तदेत- द्व्याख्यायते । स्वकर्मफलनोगिनो यतो जीवास्ततः कर्तार इति । वणिक्कृषीवलादय इव नह्यमी अकृतमुपभुञ्जते। इति प्रयोगार्थः। प्रयोगस्तु कर्तात्मा स्वकर्मफलनोक्तृत्वात्क- र्षकादिवत् । ऐदंपर्यमाह । कपिलमतनिषेधनमेतत्सांख्यमतनिराकरणमेतत्तत्राकर्तृवाद- प्रसिद्धेरिति गाथार्थः। मूलद्वारगाथाद्वये व्याख्यातं कर्तृद्वारमिदानीं देहव्यापित्वद्वा- रावसर इत्याह नाष्यकारः॥ वावित्ति दारमहुणा, देहवावी मर्जग्गिउण्हं व ॥ जीवो नउ सवगर्ज, देहे लिंगोवलंनार्ज ॥ २७० ॥ व्याख्या ॥ व्यापीति द्वारमधुना तदेतद्व्या- ख्यायते । देहव्यापी शरीरमात्रं व्याप्तुं शीलमस्येति तथा मत इष्टः प्रवचनज्ञैः जीवो नतु सर्वग इति योगः । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वान्न चाएवादिमात्रः । कुत इत्याह । देहे लिङ्गोपलम्नात् शरीर एव सुखादितल्लिङ्गोपलब्धेः । अग्न्यौष्ण्यवत् । उष्णत्वं ह्यग्निलिङ्गं नान्यत्राग्नेर्नेत्स्वनग्नाविति गाथाप्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु शरीर- नियतदेश आत्मा परमितदेशे लिङ्गोपलब्धेरग्न्यौष्ण्यवत्। इति गाथार्थः । व्याख्याता प्रथमा मूलद्वारगाथा । सांप्रतं द्वितीया व्याख्यायते । तत्र प्रथमं गुणीति द्वारं तद्व्याचिख्यासयाह नाष्यकारः ॥ अहुणा गुणित्ति दारं, होइ गुणेहिं गुणित्ति विन्नेर्ज ॥ ते नोगजोगउवर्ज-गमाइ रूवाइ व घडस्स ॥ २७१ ॥ व्याख्या ॥ अधुना गुणीति द्वारं तदेतद्व्याख्यायते । नवति गुणैर्हि गुणी । न तद्व्यतिरेकेणेत्येवं विज्ञेयः। अनेन गुण- गुणिनोर्नेदान्नेदमाह । ते नोगयोगोपयोगादयो गुणा इत्यादिशब्दादमूर्तत्वादिपरि- ग्रहः । निदर्शनमाह । रूपादय इव घटस्य गुणा इति गाथार्थः । व्याख्यातं मूलद्वार- गाथायां गुणिद्वारमधुनोर्ध्वगतिद्वारावसर इत्याह नाष्यकारः ॥ उद्धं गइत्ति अहुणा, अगुरुलहुत्ता सनावउद्धगइ ॥ दिठंतलाउएणं,एरंडफलाइएहिं व ॥२७२॥व्याख्या॥ उर्ध्व- गतिरित्यधुना द्वारं तदेतद्व्याख्यायते। अगुरुलघुत्वात्कारणात्स्वनावतः कर्मविप्रमुक्तः सन्नूर्ध्वगतिर्जीव इति गम्यते । यद्येवं तर्हि कथमधो गछत्यत्राह । दृष्टान्तोऽला- म्बुना तुम्बकेन यथा तत्स्वनावत ऊर्ध्वगमनरूपमपि मृल्लेपाज्जलेऽधो गछति । तदपग- मादूर्ध्वमा जलान्तादेवमात्मापि कर्मलेपादधो गछति। तदपगमादूर्ध्वमालोकान्तादिति। एरण्डफलादिनिश्च दृष्टान्त इत्यनेन दृष्टान्तबाहुल्यं दर्शयति। यथा चैरण्डफलमपि बन्धनपरिभ्रष्टमूर्ध्वं गछत्यादिशब्दादग्न्यादिपरिग्रह इति गाथार्थः । व्याख्यातं तृ-

तीयमूलद्वारगाथायामूर्ध्वगतिद्वारं सांप्रतं निर्मयद्वारव्याचिख्यासयाह ॥ अमर्ज य होइ जीवो, कारणविरहा जहेव आगासं ॥ समयं च होअनिच्चं, मिम्मयघडतंतुमाईयं ॥ २०३ ॥ व्याख्या ॥ अमयश्च भवति जीवः । न किम्मयोऽपीत्यर्थः । कुत इत्याह । कारणविरहात् अकारणत्वात् । यथैवाकाशमाकाशवदित्यर्थः । समयं वस्तु भवत्यनित्यम्। एतदेव दर्शयति । मृन्मयघटतन्त्वादौ । यथा मृन्मयो घटस्तन्तुमयः पट इत्यादि । न पुनरात्मा नित्य इति दर्शितम्। आहास्मिन्द्वारे सत्यमयो नतु मृन्मय इव घट इति प्राक्किमर्थमुक्तमित्युच्यते। अत एव द्वारादनुग्रहार्थमुक्तमिति लक्ष्यते । भवति चासकृच्छ्रवणादक्लेशेण परिज्ञानमित्यनुग्रहः। अतिगम्भीरत्वाद्भाष्यकारस्य न वयमभिप्रायं विद्म इति। अन्ये त्वभिदधत्यन्यकर्तृकैवासौ गाथेति गाथार्थः । व्याख्यातं द्वितीयमूलद्वारगाथायां निर्मयद्वारमधुना साफल्यद्वारावसरस्तथा चाह भाष्यकारः ॥ साफल्लदारमहुणा, निच्चानिच्चपरिणामिजीवम्मि ॥ होइ तयं कम्माणं, इहरेगसभावर्ज जुत्तं ॥ २०४ ॥ व्याख्या ॥ साफल्यद्वारमधुना तदेतद्व्याख्यायते। नित्यानित्य एव परिणामिनि जीव इति योगः । भवति तत्साफल्यं कालान्तरफलप्रदानलक्षणम् । केषामित्याह कर्मणां कुशलाकुशलानां कालभेदेन कर्तृभोक्तृपरिणामभेदे सत्यात्मनस्तदुभयोपपत्तेः कर्मणां कालान्तरफलप्रदानमिति। इतरथा पुनर्यद्येवं नाभ्युपगम्यते तत एकस्वभावतः कारणादयुक्तं तत्कर्मणां साफल्यमिति । एतदुक्तं भवति । यदि नित्य आत्मा कर्तृस्वभाव एव कुतोऽस्य भोगः, भोक्तृस्वभावे वा कर्तृत्वं क्षणिकस्य तु कालद्वयाभावादेवैतदुभयमनुपपन्नम्। उभये च सति कालान्तरफलप्रदानेन कर्म सफलमिति गाथार्थः । द्वितीयमूलद्वारगाथायां व्याख्यातं साफल्यद्वारमधुना परिमाणद्वारमाह॥ जीवस्स उ परिमाणं, विच्छरउ जाव लोगमेत्तं तु ॥ उगाहणा य सुहुमा, तस्स पएसा असंखेज्जा ॥ २०५ ॥ व्याख्या ॥ जीवस्य तु परिमाणं विततस्य विस्तरतो विस्तरेण यावल्लोकमात्रमेव। एतच्च केवलिसमुद्घातचतुर्थसमये भवति । तत्रावगाहना च सूक्ष्मा विततैकैकप्रदेशरूपा भवति । तस्य जीवस्य प्रदेशाश्चासंख्येयाः सर्वे एव लोकाकाशप्रदेशतुल्या इति गाथार्थः । अनेकेषां जीवानां गणनापरिमाणमाह ॥ पच्छेण व कुलएण व, जह कोइ मिणेज्ज सव्वधन्नाइ ॥ एवं मविज्जमाणा, हवंति लोगा अणंताउ ॥ २०६ ॥ व्याख्या ॥ प्रस्थेन वा चतुःकुडवमानेन कुडवेन वा चतुःसेतिकामानेन । यथा कश्चित्प्रमाता मिनुयात्सर्वधान्यानि व्रीह्यादीनि । एवं मीयमाना असद्भावस्थापनया भवन्ति लोका अनन्तास्तु जीवभृता इति भावः। आह, यद्येवं कथमेकस्मिन्नेव ते लोके माता इति। उच्यते, सूक्ष्मावगाहनया यत्रैकस्तत्रानन्ता व्यवस्थिता इह तु प्रत्येकावगाहनया चिन्त्य-

ते। इति न दोषः। दृष्टं च बादरद्रव्याणामपि प्रदीपप्रभापरमाण्वादीनां तथा परिणामतो भूयसामेकत्रैवावस्थानमिति गाथार्थः । व्याख्यातं द्वितीयमूलद्वारगाथायां परिमाणद्वारं तद्व्याख्यानाच्च द्वितीया मूलद्वारगाथा जीवपदं चेति । सांप्रतं निकायपदं व्याचिख्यासुराह ॥ णामं ठवणसरीरे, गई णिकायत्थिकाय दविए य ॥ माउगपज्ञवसंगह-भारे तह भावकाए य ॥ २७७॥ व्याख्या॥ नामस्थापने क्षुण्णे। शरीरकायः शरीरमेव तत्प्रायोग्याणुसंघातात्मकत्वात्। गतिकायो यो भवान्तरगतौ। स च तैजसकार्मणलक्षणः। निकायकायः षड्जीवनिकायः। अस्तिकायो धर्मास्तिकायादिः। द्रव्यकायश्च त्र्यादिघटादिसमुदायः। मातृकाकायस्त्र्यादीनि मातृकाक्षराणि । पर्यायकायो द्वेधा जीवाजीवभेदेन । जीवपर्यायकायो ज्ञानादिसमुदायः । अजीवपर्यायकायो रूपादिसमुदायः । संग्रहकायः संग्रहैकशब्दवाच्यस्त्रिकटुकादिवत् । भारकायः कापोतीदृष्टान्तेन व्याचक्ष्यते ॥ एको काउ डुहा जाउ, एगो चिठइ एगो मारिउ ॥ जीवंतो मएण मारिउ, तल्लव माणव केण हेउणा॥ २७८॥ व्याख्या॥ उदाहरणम्। एगो काहरो तलाए दो घडा पाणियस्स भरेऊण कावोडीए वहइ । सो एगो आउक्कायकायो दोसु घडेसु डुहा कउ । तउ सो काहरो गछंतो परकलिउ। एगो घडो भग्गो। तम्मि जो आउक्काउ सो मउ। इयरम्मि जीवइ । तस्स अभावे सो वि भग्गो। ताहे सो तेण पुव्वमएण मारिउ त्ति भण्णइ । अहवा एगो घडो आउक्कायभरिउ ताहे तमाउकायं डुहा काऊण अद्धो ताविउ सो मउ। अताविउ जीवइ। ताहे सो वि तछेव पक्खित्तो तेण मएण जीवंतो मारिउ त्ति । एस भारकाउ गउ । भावकायश्चौदयिकादिसमुदायः । इह च निकायः काय इत्यनर्थान्तरमिति कृत्वा कायनिक्षेप इत्यदुष्ट एवेति गाथार्थः॥ इछंपुण अहिगारो निकायकाएण होइ सुत्तंमि ॥ उच्चरिअछसरिसाण-कित्तणं सेसगाणं पि ॥२७९॥व्याख्या॥ अत्र पुनः सूत्र इति प्रयोगः सूत्र इत्यधिकृताध्ययने। किमित्याह। अधिकारो निकायकायेन भवति। अधिकारः प्रयोजनं, शेषाणामुपन्यासवैयर्थ्यमाशंक्याह। उच्चरितार्थसदृशानां उच्चरितो निकायः तदर्थतुल्यानां कीर्तनं संशब्दनं शेषाणामपि नामादिकायानां व्युत्पत्तिहेतुत्वात्प्रदेशान्तरोपयोगित्वाच्चेति गाथार्थः । व्याख्यातं निकायपदम् । उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसरः । इत्यादिचर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं तच्चेदम्। सुयं मे इत्यादि। श्रूयते तदिति श्रुतम् प्रतिविशिष्टार्थप्रतिपादनफलं वाग्योगमात्रं भगवता निसृष्टमात्मीयश्रवणकोटरप्रविष्टं क्षायोपशमिकभावपरिणामाविर्भावकारणं श्रुतमित्युच्यते । श्रुतमवधृतमवगृहीतमिति पर्यायाः। मयेत्यात्मपरामर्शः। आयुरस्यास्तीत्यायुष्मान् । कः कमेवमाह । सुधर्मा जम्बुस्वामिनमिति । तेनेति भुवनभर्तुः परा-

मर्शः । ज्गः समग्रैश्वर्यादिलक्षण इति । उक्तं च ॥ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य रूपस्य यशसः श्रियः ॥ धर्मस्याथ प्रयत्नस्य षण्णां ज्ग इतीङ्गना ॥ सोऽस्यास्तीति ज्गवांस्तेन ज्गवता वर्धमानस्वामिनेत्यर्थः । एवमिति प्रकारवचनः शब्दः । आख्यातमिति केवलज्ञानेनोपलज्यावेदितम् । किमत आह । इह खलु षड्जीवनिकायनामाध्ययनमस्तीति वाक्यशेषः । इहेति लोके प्रवचने वा । खलु शब्दादन्यतीर्थकृत्प्रवचनेषु च षड्जीवनिकायेति पूर्ववत् । नामेत्यजिधानम् । अध्ययनमिति पूर्ववदेव । इह च श्रुतं च मयेत्यनेनात्मपरामर्शेनैकान्तक्षणजङ्गापोहमाह । तत्रैवंजूतार्थानुपपत्तेरित्युक्तं च ॥ एगंतखणियपक्खे, गहणं चिअ सवहा ण अत्ताणं ॥ अणुसरणसासणाइं, कुओ उ ते लोगसिद्धाइं ॥ तथा आयुष्मन्निति च प्रधानगुणनिष्पन्नेनामन्त्रणवचसा गुणवते शिष्यायागमरहस्यं देयं नागुणवत इत्याह तदनुकम्पाप्रवृत्तेरिति । उक्तं च ॥ आमे घडे निहत्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥ इअ सिद्धंतरहस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥ आयुश्च प्रधानो गुणः । सति तस्मिन्नव्यवच्छित्तिजावात्तथा तेन ज्गवता एवमाख्यातमित्यनेन स्वमनीषिकानिरासाच्छास्त्रपारतन्त्र्यप्रदर्शनेन नह्यसर्वज्ञेन अनात्मवता अन्यतस्तथाजूतात्सम्यगनिश्चित्य परलोकदेशना कार्येत्येतदाह । विपर्ययसंज्ञवाडुक्तं च ॥ किं एत्तो पावयरं, संमं अणहिगयधम्मसब्भावो ॥ अन्नं कुदेसणाए, कठ्ठयरागंमि पाडेइ ॥ अथवान्यथा व्याख्यायते सूत्रैकदेशः । आउसंतेणं ति ज्गवत एव विशेषणम् । आयुष्मता ज्गवता चिरजीविनेत्यर्थः । मङ्गलवचनं चैतदथवा जीवता साक्षादेव अनेन च गणधरपरंपरागमस्य जीवनवियुक्तानादिशुद्धवक्तृश्चापोहमाह । देहाद्यजावेन तथाविधप्रयत्नाजावात् । उक्तं च ॥ वयणं न कायजोगा-जावेण य सो अणादिसुद्धस्स ॥ गहणंमि य णो हेऊ, सत्थं अत्तागमो कहणु ॥ अथवा आवसंतेणं ति । गुरुकुलमावसता अनेन च शिष्येण गुरुचरणसेविना सदा जाव्यमित्येतदाह । ज्ञानादिवृद्धिसद्भावादिति । एतडुक्तं च । णाणस्स होइ जागी, थिरयरयो दंसणे चरित्ते य ॥ धन्ना आवकहाए, गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ अथवा आमुसंतेणं आमृशता ज्गवत्पादारविन्दयुगलमुत्तमाङ्गेन । अनेन च विनयप्रतिपत्तेर्गरीयस्त्वमाह । विनयस्य मोक्षमूलत्वात् । उक्तं च ॥ मूलं संसारस्स, होंति कसाया अणंतपत्तस्स ॥ विणओ ठाणपउत्तो, डुक्खविमुक्कस्स मोक्खस्स ॥ कृतं प्रसंगेन प्रकृतं प्रस्तुमः । तत्र इह खलु षड्जीवनिकायिका नामाध्ययनमस्तीत्युक्तम् । अत्राह । एषा षड्जीवनिकायिका केन प्रवेदिता प्ररूपिता वेत्यत्रोच्यते । तेनैव ज्गवता यत आह । समणेणं ज्गवया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअक्खाया सुपन्नत्तेत्ति । सा च तेन श्रमणेन महातपस्विना ज्गवता समग्रैश्वर्यादियुक्तेन महावीरेण । शूर वीर विक्रान्ताविति कषायादिशत्रुजयान्महाविक्रान्तो

महावीरः । उक्तं च ॥ विदारयति यत्कर्म तपसा च विराजते ॥ तपोवीर्येण युक्तश्च तस्माद्वीर इति स्मृतः । महांश्चासौ वीरश्च महावीरः तेन महावीरेण। काश्यपेनेति काश्यपसगोत्रेण प्रवेदिता नान्यतः कुतश्चिदाकर्ण्य ज्ञाता । किंतर्हि । स्वयमेव केवलालोकेन प्रकर्षेण वेदिता प्रवेदिता विज्ञातेत्यर्थः । तथा स्वाख्यातेति सदेव-मनुष्यासुरायां पर्षदि सुष्ठु आख्याता स्वाख्याता। तथा सुप्रज्ञप्तेति। सुष्ठु प्रज्ञप्ता यथैवा-ख्याता तथैव सुष्ठु सूक्ष्मपरिहारासेवनेन प्रकर्षेण सम्यगासेवितेत्यर्थः । अनेकार्थत्वा-द्धातूनां ज्ञपिरासेवनार्थः । तां चैवंनूतां षड्जीवनिकायिकां श्रेयो मेऽध्येतुं श्रेयः पथ्यं हितम् । ममेत्यात्मनिर्देशः । बान्दसत्वात्सामान्येन ममेत्यात्मनिर्देश इत्यन्ये । ततश्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुम् । अध्येतुमिति पठितुं श्रोतुं नावयितुम् । कुत इत्याह । अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिः । निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां प्रायो दर्शनमिति वचनात् हेतौ प्रथमा । अध्ययनत्वादध्यात्मानयनाच्चेतसो विशुद्ध्यापादनादित्यर्थः । एतदेव कुत इत्याह । ध-र्मप्रज्ञप्तेः प्रज्ञपनं प्रज्ञप्तिः धर्मस्य प्रज्ञप्तिः धर्मप्रज्ञप्तिः । ततो धर्मप्रज्ञप्तेः कारणा-च्चेतसो विशुद्ध्यापादना[illegible] श्रेय आत्मनोऽध्येतुमिति । अन्ये तु व्याचक्षते । अध्य-यनं धर्मप्रज्ञप्तिरिति । पूर्वोपन्यस्ताध्ययनस्यैवोपपादेयतयानुवादमात्रमेतदिति ॥

कयरा खलु सा बज्जीवणिया नामज्झयणं समणेणं नयवया म-हावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअक्काया सुपन्नत्ता सेयं मे अहि-ज्जिउं धम्मपन्नत्ती ॥ इमा खलु सा बज्जीवणिया नामज्झयणं समणेणं नगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअक्काया सुपन्नत्ता ॥ सेयं मे अहिज्जिउं अज्झयणं धम्मपन्नत्ती ॥

(अवचूरिः) शिष्यः पृच्छति । कतरा खलु इत्यादि सूत्रम् उक्तार्थमेवानेनैत-द्दर्शयति । विहायाभिमानं संविग्नेन शिष्येण सर्वकार्येष्वेव गुरुः प्रष्टव्य इति आचार्य आह । इमा खल्वित्यादि सूत्रमुक्तार्थमेवानेनाप्येतद्दर्शयति गुणवते शिष्याय गुरुणा-प्युपदेशो दातव्य एवेति ।

(अर्थ.) हवे पूर्वोक्त अर्थसांनलीने शिष्यपूछे छे केः—कयरत्ति। हे गुरो ! महावीर स्वा-मीए कहेली षड्जीवनिकायिका ते केवी ? (अहीं 'समणेणं' एथी आरंनीने "धम्म-पन्नत्ती" ए सुधीनो सूत्रनो नाग जे छे, तेनो अर्थ उपर लख्यो छे, माटे फरी लखता नथी.) गुरु उत्तर कहे छेः—इमा खलु त्ति । (इमा के०) एषा एटले आ वक्ष्य माण प्रकारनी (सा के०) ते (बज्जीवणियाणामज्झयणं के०) षड्जीवनिका नामक अ-

ध्ययन भगवान् श्रीवर्धमानस्वामीए कह्युं छे. (एमां 'समणेणं' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) इति।

(दीपिका.) ततः शिष्यः प्राह। उक्तार्थमेव। अनेन एतद्दर्शयति मानं त्यक्त्वा संवेगिना शिष्येण सर्वकार्येष्वेवं गुरुः प्रष्टव्यः। अथ शिष्येण प्रश्ने कृते गुरुराह। इमेति। एतत् सूत्रमपि उक्तार्थमेव अनेनापि एतद्दर्शयति। गुणवते शिष्याय गुरुणापि उपदेशो दातव्य एव।

(टीका) शिष्यः पृच्छति। कतरा खल्वित्यादि। सूत्रमुक्तार्थमेवानेनैतद्दर्शयति। विहायाभिमानं संविग्नेन शिष्येण सर्वकार्येष्वेव गुरुः प्रष्टव्य इति। आचार्य आह। इमा खल्वित्यादिसूत्रमुक्तार्थमेवानेनाप्येतद्दर्शयति। गुणवते शिष्याय गुरुणाप्युपदेशो दातव्य एवेति।

तं जहा। पुढविकाइया आउकाइया तेउकाइया वाउकाइया वणस्सइकाइया तसकाइया। पुढवि चित्तमंतमक्खाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएणं। आउ चित्तमंतमक्खाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएणं। वाउ चित्तमंतमक्खाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएणं। वणस्सइ चित्तमंतमक्खाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएणं॥

(अवचूरिः) तं जहा। तद्यथा। तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः। पृथिवी काठिन्यादिरूपा सैव कायोऽङ्गं येषां ते पृथिवीकायाः पृथिवीकाया एव पृथिवीकायिकाः। आपो द्रवाः प्रतीता एव। तेज उष्णलक्षणं वायुश्चलनधर्मा वनस्पतिर्लतादिरूपः कायो येषां ते। त्रसनशीलास्त्रसाः काया अङ्गानि येषां ते। इह सर्वभूताधारत्वात् आदौ पृथ्वी, तत्प्रतिष्ठितत्वादापः, तत्प्रतिपक्षत्वात्तेजः, तदुपष्टम्भकत्वाद्वायुः, वायोः शाखादिप्रचालनादिगम्यत्वाद्वनस्पतिः। वनस्पतेस्त्रसोपग्रहत्वात्त्रसाः। चित्तं जीवलक्षणं तदस्यास्तीति चित्तवती सजीवेत्यर्थः। पाठान्तरं वा पुढवी चित्तमत्तमक्खाया। अत्र मात्रशब्दः स्तोकवाची। यथा सर्षपत्रिभागमात्रमिति। ततश्चित्तमात्रा स्तोकचित्तेत्यर्थः। आख्याता सर्वज्ञेन कथिता। इयं च, अनेके जीवा यस्यां सा अनेकजीवा न पुनरेकजीवा। यथा वैदिकानां पृथ्वी देवतेत्येवमादिवचनप्रामाण्यात् इति। अनेकजीवापि कैश्चिदेकभूतात्मापेक्षतयेष्यत एव। यथाहुरेके॥ एक एव हि भूतात्मा भूते भूते व्यवस्थितः॥ एकधा

बहुधा चैव दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥ पृथग्जीवन्नावात् पृथक्सत्ता । अङ्गुलासंख्येयन्नागेऽप्यनेकजीवसमाश्रितेत्यर्थः । आह, यद्येवं जीवपिण्डरूपा पृथ्वी ततस्तस्यामुच्चारादिकरणेन नियमतस्तदतिपातादहिंसकत्वानुपपत्तेरित्यसंन्नवी साधुधर्मः । इत्यत्राह । अन्यत्र शस्त्रपरिणतायाः, शस्त्रपरिणतां पृथ्वीं विहायान्या चित्तवत्याख्यातेत्यर्थः । शस्त्रं धावनवल्गनोत्खननादि । एतानि स्वपरव्यापादकत्वात् कर्मबन्धनिमित्तत्वात् शस्त्रमिति ॥ तच्च किंचित्स्वकायशस्त्रं यथा कृष्णा मृन्नीलादिमृदः शस्त्रम् । एवं गन्धरसस्पर्शन्नेदेऽपि शस्त्रयोजना कार्या । तथा किंचित्परकायेति परकायशस्त्रम् । यथा पृथ्वी अप्तेजःप्रनृतयो वा पृथिव्यास्तडुनयं किंचिदिति किंचिडुनयशस्त्रं नवति यथा कृष्णा मृडुदकस्य पांशुमृदश्च । परस्परं रसगन्धादिन्निः यथा कृष्णमृदा कलुषितमुदकं नवति तदासौ कृष्णमृडुदकस्य पांशुमृदश्च शस्त्रं नवति । एष तावदागमः । अनुमानमप्यत्र विद्यते । सात्मका विद्रुमलवणोपलादयः पृथ्वीविकाराः समानजातीयांकुरोत्पत्त्युपलम्नात् । देवदत्तमांसांकुरवत् । एवमागमोपपत्तिन्यां स्थितं पृथ्वीकायिकानां जीवत्वम् । उक्तं च ॥ आगमश्चोपपत्तिश्च, संपूर्णं दृष्टिलक्षणम् ॥ अतीन्द्रियाणामर्थानां, सद्भावप्रतिपादने ॥ आगमो ह्याप्तवचनम् । एवं सात्मकं जलं नूमिखातस्वान्नाविकसंन्नवाद्दर्दुरवत् । सात्मकोऽग्निराहारेण वृद्धिदर्शनाद्बालकवत् । सात्मकः पवनः अपराप्रेरिततिर्यग्गतिनियमितदिग्गमनाद्गोवत् । सचेतनास्तरवः सर्वत्वगपहरणे मरणाद्गर्दन्नवत् । एवं च परिणतायां पृथिव्यामुच्चारादिकरणेऽपि नास्ति तदतिपात इत्यहिंसकत्वोपपत्तेः संन्नवी साधुधर्मः । एवमापश्चित्तवत्य आख्याताः । तेजश्चित्तवदाख्यातम् । वायुश्चित्तवानाख्यातः । वनस्पतिश्चित्तवानाख्यातः इत्येतदपि द्रष्टव्यम् ॥

(अर्थ.) हवे, गुणवान् शिष्यने गुरुए पण अवश्य उपदेश करवो, एम सूचवता थका सूत्रकार कहे ढे. तंजहत्ति (तंजहा के०) तद्यथा एटले ते जेम ढे, तेम कहियें ढियें. प्रथम षड्जीवनिकायनां नाम कहे ढे. पुढविकाइय त्ति । (पुढविकाइया के०) पृथ्वीकायिकाः एटले कठिनस्पर्शलक्षण पृथ्वी ढे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव, (आउकाइया के०) अप्कायिकाः एटले शीतस्पर्श तथा स्रवणादि ढे लक्षण जेनुं एवुं उदक ते ढे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव; (तेउकाइया के०) तेजस्कायिकाः एटले उष्णस्पर्शलक्षण तेज ढे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव, (वाउकाइया के०) वायुकायिकाः एटले चलनात्मक वायु ढे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव; (वणस्सइकाइया के०) वनस्पतिकायिकाः एटले लतादिलक्षण वनस्पति ढे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव, अने (तसकाइया के०) त्रसकायिकाः एटले त्रसनशील ढे काय ते शरीर

जेमनुं एवा जीव ए षड्निकायना जीव जाणवा. अहीं प्रथम पृथ्वीकाय, बीजा अप्काय, त्रीजा तेउकाय इत्यादि जे क्रम राख्यो छे, तेनुं कारण एम छे केः—सर्वप्राणिमात्रनो आधार पृथ्वी छे, माटे प्रथम पृथ्वीकायना जीव कह्या. ते पृथ्वीने आधारें उदक रहे छे, माटे आधाराधेयभावसंबंधथी पृथ्वीकाय पछी बीजा अप्कायना जीव कह्या. ते उदकनुं प्रतिपक्षीभूत तेज छे माटे प्रतियोगिभावसंबंधथी अप्काय पछी त्रीजा तेजस्काय कह्या. ते तेजनो उपष्टंभक (जीववानुं साधन) वायु छे, माटे उपष्टंभकतालक्षण संबंधथी तेजस्काय कह्या. पछी चोथा वायुकाय जीव कह्या. ते वायुनुं ज्ञान, वृक्ष तथा लताना चलनवलनादिकथी थाय छे, ते माटे वायुकाय पछी पांचमा वनस्पतिकाय जीव कह्या. ते वनस्पतिकायने उपद्रव करनार त्रसकाय छे,माटे वनस्पतिकाय पछी छठा त्रसकाय जीव कह्या. हवे उपर जे षड्जीवनिकाय कह्या, तेमां कांइ पण संशय अथवा विरोध नहीं आववो जोइयें, माटे फरी तेज अर्थनुं स्पष्टीकरण करे छे. पुढविचित्ति (पुढवी के०) पृथ्वी जे छे ते (चित्तमंतमक्खाया के०) चित्तवती आख्याता, जेने चित्त एटले जीवलक्षण चैतन्य छे तेने चित्तवती कहिये, अर्थात् सचित्त एवी तीर्थंकरादिकें आख्याता एटले कहेली छे. वली ते पृथ्वी केवी छे तो के (अणेगजीवा के०) अनेकजीवा एटले अनेक छे जीव जेमां एवी छे. अर्थात् ए पृथ्वीकायमां अनेक जीवो छे, अर्थात् एक नथी. वली ते केवी छे तो के, (पुढोसत्ता के०) पृथक्सत्वा, एटले अंगुलना असंख्यातमा भाग प्रमाण अवगाहनामां रहेला अनेक जीवो पृथक् पृथक् जेमां छे एवी पृथ्वी छे. एवुं सांभलतांज शिष्य साशंक थइने पूछे छे केः—हे गुरो! जो जीवपिंडरूप पृथ्वी छे, तो ते पृथ्वीउपर साधु जो मलोत्सर्गादि क्रिया करे, तो अवश्य पृथ्वीकायनो अतिपात थायज, अने मलोत्सर्गादि क्रिया तो पृथ्वीउपर कस्यावगर बीजो कोइ उपायज नथी. अने एम ज्यारें थाय त्यारे साधुथी अहिंसकपणें रहेवायज नहीं,अने प्राणातिपातविरमणरूप जे साधुनो प्रधान धर्म छे तेनो वंध्यापुत्रनी परें असंभव प्राप्त थयो? ए शंकाना उत्तरमां सूत्रकार कहे छे. अन्नछत्ति । (अन्नछ सछपरिणएणं के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणतायाः एटले शस्त्रेंकरी परिणाम पामेलीजे पृथ्वी ते विनानी बीजी पृथ्वी छे, ते सचित्त छे, ते सचित्त पृथ्वीनो अतिपात करवो नहीं. अर्थात् शस्त्रपरिणत जे पृथ्वी छे ते अचित्त होवाथी तेनेविषे मूत्रोत्सर्गादि करवामां हिंसादोष नथी, बीजी पृथ्वीउपर करवाथी हिंसादोष छे, तेमाटे साधुनुं अहिंसकपणुं जे छे ते जतुं नथी. हवे शस्त्र शब्दनो अर्थ कहियें छियें. जे जेनो नाश करे छे, ते तेनुं शस्त्र जाणवुं. जेम लौकिकमां शरीरनुं शस्त्र खड्गादिक प्रसिद्ध छे. अहीं पृथ्वीना शस्त्रनो

विचार करवानो बे, ते एवी रीतेंः—पृथ्वीनुं शस्त्र जे बे, ते त्रण प्रकारें बे, एक स्वकायशस्त्र, बीजुं परकायशस्त्र अने त्रीजुं स्वपरकायशस्त्र, तेमां कृष्णमृत्तिका (काली माटी) जे बे, ते स्वकायरूप श्वेतादिक मृत्तिकानुं शस्त्र बे, माटे तेने स्वकायशस्त्र कहियें, बीजुं शस्त्र ते जेम पृथ्वी जे बे ते जल, तेज आदिक परकायनुं शस्त्र बे, माटे ते परकायशस्त्ररूप जाणवी. त्रीजुं स्वपरकायशस्त्र ते जेम कृष्णमृत्तिका जे बे ते श्वेतादि मृत्तिकासहित उदकने कृष्णवर्ण करे बे; माटे कृष्णमृत्तिका जे बे, ते श्वेतादिमृत्तिकासहित उदकनी स्वपरशस्त्ररूप थई. एवा शस्त्रेंकरी परिणाम पामेली जे पृथ्वी बे, ते अचित्त बे, एम जाणवुं. वली आ सूत्रनो 'पुढविचित्तमत्तमरकाया' एवो पाठ पण केटलेक ठेकाणें बे. तो ते पक्षें एवो अर्थ करवो के पृथ्वी चित्तमात्रा आख्याता. एटले पृथ्वी जे बे ते सचित्तमां चित्तमात्रा अर्थात् जघन्य सचित्त बे, ते एकेंड्यिजीवरूप जाणवी. अही मात्रशब्द बे ते स्तोकवाची जाणवो. एवीरीतें आगमना प्रमाणथी पृथ्वी जे बे, ते एकेंड्यिजीवसमुदायरूप बे, एम कह्युं. ए अर्थ अनुमानथी पण सिद्ध थाय बे. ते आवीरीतें केः—विद्रुमलवणोपलादिकं सचित्तं समानजाजातीयांकुरोत्पत्त्युपलंजात् देवदत्तमांसांकुरवत् ॥ अर्थः—परवाला, लवण, पत्र इत्यादिक पृथ्वीना विकार जे बे ते सचित्त बे, कारण तेना अंकुर एक पढी एक सरखी जातना उपजे बे, जेम देवदत्तना मांसथी थयेलो पुत्ररूप मांसांकुर बे. एम आगम अने अनुमानथी पृथ्वी सचित्त बे, एम सिद्ध थयुं. (आउ के०) आपः एटले उदक ते (चित्तमंतमरकाया के०) चित्तवत्य आख्याताः एटले सचित्त बे, एम तीर्थंकरादिकें कह्युं बे. वली ते उदक अनेकजीव बे, अने पृथक्सत्व बे. (अहीं अनेकजीव अने पृथक्सत्त्व ए बे पदनो अर्थ पृथ्वीकायमां लखेलो बे ते प्रमाणे जाणवो.) परंतु (अन्नत्र सबपरिणएणं के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणताभ्यः एटले शस्त्रपरिणत उदक जे बे ते विना बीजुं सर्व उदक सचित्त जाणवुं. (अहीं पण शस्त्रनो अर्थ उपर जे रीतें कहेलो बे, ते प्रमाणेंज जाणवो. तेमज आगल पण सर्वत्र अर्थ जाणवो.) तथा (तेउ के०) तेजः एटले तेज जे बे ते पण (चित्तमंत के०) सचित्त, अनेकजीव अने पृथक्सत्व कह्युं बे. पण (अन्नत्र सबपरिणएणं के०) अन्यत्रशस्त्रपरिणतेभ्यः एटले शस्त्रपरिणत तेज बोडीने बीजुं सर्व तेज सचित्त बे. तथा (वाऊ के०) वायुः एटले वायु (चित्तमंत० के०) सचित्त, अनेकजीव अने पृथक्सत्व एवो कह्यो बे. पण (अन्नत्र सबपरिणएणं के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणतात् एटले शस्त्रपरिणत वायु जे बे ते बोडीने शेष सर्व वायु जे बे ते सचित्त बे. तथा (वणस्सई के०) वनस्पतिकाय जे बे ते पण (चित्तमंत के०) सचित्त, अनेकजीव अने पृथक्सत्व कह्यो बे; पण (अन्नबसबपरिणएणं

के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणतात् एटले शस्त्रपरिणत वनस्पति वर्जीने शेष सर्व वनस्पति जे छे, ते सचित्त छे. ॥

(दीपिका) अथ षड्जीवनिकायमाह। तद्यथेति उदाहरणे। पृथिवी काठिन्यलक्षणा प्रतीता। सैव कायः शरीरं येषां ते पृथिवीकायाः पृथिवीकाया एव पृथिवीकायिकाः (१)। आपो द्रवाः प्रतीता एव। ता एव कायः शरीरं येषां तेऽप्कायाः। अप्काया एव अप्कायिकाः (२)। तेज उष्णस्पर्शलक्षणं प्रतीतम्। तदेव कायः शरीरं येषां ते तेजःकायाः तेजःकाया एव तेजःकायिकाः (३)। वायुश्चलनधर्मा प्रतीत एव। स एव कायःशरीरं येषां ते वायुकायाः वायुकाया एव वायुकायिकाः (४)। वनस्पतिर्लतादिरूपः प्रतीतः। स एव कायः शरीरं येषां ते वनस्पतिकायास्त एव वनस्पतिकायिकाः (५)। एवं त्रसनशीलाः त्रसाः प्रतीता एव। त एव कायाः शरीराणि येषां ते त्रसकायाः त्रसकाया एव त्रसकायिकाः (६)। इह च सर्वभूताधारत्वात् पृथिव्याः प्रथमं पृथिवीकायिकानामभिधानम्। विप्रतिपत्तिनिरासार्थं पुनराह। पुढवी चित्तमंतमक्खाया। पृथिवी चित्तं च जीवलक्षणं तदस्या अस्तीति चित्तवती सजीवा इत्यर्थः। पाठान्तरं वा पुढवीचित्तमत्तमक्खाया। अत्र मात्रशब्दः स्तोकवाची। यथासर्षपत्रिभागमात्रम्। पृथिवी चित्तमात्रा स्तोकचित्ता इत्यर्थः। तथाच प्रबलमोहोदयात्सर्वजघन्यं चैतन्यमेकेन्द्रियाणां तदधिकं द्वीन्द्रियादीनामिति। आख्याताः सर्वज्ञेन कथिताः। किंविशिष्टाः। पृथिवी अनेकजीवा, अनेके जीवा यस्यां सा अनेकजीवा न पुनरेकजीवा। यथा वैदिकानां पृथ्वी देवता इत्येवमादिवचनप्रामाण्यादिति। तथा अनेकजीवापि कैश्चित् एकभूतात्मापेक्षया मन्यते। यदाहुरेके॥ एक एव हि भूतात्मा भूते भूते व्यवस्थितः॥ एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचन्द्रवत्॥ १॥ अत एवाह। किंभूता पृथिवी। पुढोसत्ता। पृथक् सत्त्वाः प्राणिनो यस्यां सा पृथक्सत्वा। अङ्गुलस्य असंख्येयभागमात्रावगाहनैरनेकैः पार्थिवजीवैः समाश्रितेतिभावः। आह। यद्येवं जीवपिण्डरूपा पृथिवी तदा तस्यामुच्चारादिकरणेन नियमतस्तन्मरणात् अहिंसाया अनुत्पत्तिः स्यात्। तथा च सति साधुधर्मस्य असंभवः स्यात्। अतोऽत्राह। अन्यत्र शस्त्रपरिणतायाः शस्त्रपरिणतां पृथिवीं विहाय अन्या पृथिवी चित्तवती आख्याता इत्यर्थः। पृथिव्याः शस्त्रं त्रिधा। स्वकायशस्त्रं (१) परकायशस्त्रं (२) तदुभयशस्त्रं च (३)। तत्र स्वकीयशस्त्रं यथा कृष्णमृद् नीलादिमृदः शस्त्रम्। एवं गन्धरसस्पर्शसंभेदेऽपि शस्त्रयोजना कार्या (१)। परकायशस्त्रं यथा अतेजःप्रभृतीनां पृथिवी अथवा पृथिव्या अतेजःप्रभृतयः (२)। तदुभयं यथा कृष्णमृद् उदकस्य पांडुमृदश्च परस्परस्पर्शगन्धादिभिः।

यदा कृष्णमृदा कलुषितमुदकं नवति। तदा एषा कृष्णमृद् उदकस्य पाण्मृदश्च शस्त्रं नवति। एवं च परिणतायां पृथिव्यामुच्चारादिकरणेऽपि नास्ति तन्मरणं ततोऽहिंसाधर्मः साधूनां संनवत्येव। एवमापश्चित्तवत्य आख्याताः। तेजश्चित्तवदाख्यातम्। वायुश्चित्तवानाख्यातः। वनस्पतिश्चित्तवानाख्यात इत्याद्यपि ड्रष्टव्यम् ॥ ४ ॥

(टीका) तं जहा। पुढविकाइया इत्यादि। अत्र तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः। पृथिवी काठिन्यादिलक्षणा प्रतीता सैव कायः शरीरं येषां ते पृथिवीकायाः पृथिवीकाया एव पृथिवीकायिकाः। स्वार्थिकष्ठक्। आपो ड्रवाः प्रतीता एव ता एव कायः शरीरं येषां तेऽप्कायाः अप्काया एव अप्कायिकाः। तेज उष्णलक्षणं प्रतीतं तदेव कायः शरीरं येषां ते तेजस्कायाः। तेजस्काया एव तेजस्कायिकाः। वायुश्चलनधर्मा प्रतीतः स एव कायः शरीरं येषां ते वायुकायाः। वायुकाया एव वायुकायिकाः। वनस्पतिर्लतादिरूपः प्रतीतः स एव कायः शरीरं येषां ते वनस्पतिकायाः। वनस्पतिकाया एव वनस्पतिकायिकाः। एवं त्रसनशीलास्त्रसाः प्रतीता एव। त्रसाः कायाः शरीराणि येषां ते त्रसकायाः। त्रसकाया एव त्रसकायिकाः। इह च सर्वनूताधारत्वात् पृथिव्याः प्रथमं पृथिवीकायिकानामनिधानं तदनन्तरं तत्प्रतिष्ठितत्वादप्कायिकानामपि तदनन्तरं तत्प्रतिपक्षत्वात्तेजस्कायिकानाम्। तदनन्तरं तेजस उपष्टम्नकत्वाद्वायुकायिकानाम्। तदनन्तरं वायोः शाखाप्रचलनादिगम्यत्वाद्वनस्पतिकायिकानाम्। तदनन्तरं वनस्पतेस्त्रसोपग्राहकत्वात्त्रसकायिकानामिति। विप्रतिपत्तिनिरासार्थं पुनराह। पुढवीचित्तमंतमरकाया। पृथिवी उक्तलक्षणा चित्तवतीति। चित्तं जीवलक्षणं तदस्या अस्तीति चित्तवती सजीवेत्यर्थः। पाठान्तरं वा। पुढवि चित्तमत्तमरकाया। अत्र मात्रशब्दः स्तोकवाची। यथा सर्षपत्रिनागमात्रमिति। ततश्च चित्तमात्रा स्तोकचित्तेत्यर्थः। तथा च प्रबलमोहोदयात्सर्वजघन्यं चैतन्यमेकेन्द्रियाणां तदन्यधिकं द्वीन्द्रियादीनामिति। आख्याता सर्वज्ञेन कथिता। इयं चानेकजीवा। अनेके जीवा यस्यां सानेकजीवा। न पुनरेकजीवा यथा वैदिकानाम् पृथिवी देवतेत्येवमादिवचनप्रामाण्यादिति। अनेकजीवापि केैश्चिदेकनूतात्मापेक्षयेष्यत एव। यथाहुरेके ॥ एक एव हि नूतात्मा, नूते नूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥ अत आह। पृथक्सत्वा पृथग्नूताः सत्त्वा आत्मानो यस्यां सा पृथक्सत्वा। अङ्गुलासंख्येयनागमात्रावगाहनया पारमार्थिक्यानेकजीवसमाश्रितेति नावः। आह। यद्येवं जीवपिण्डरूपा पृथिवी ततस्तस्यामुच्चारादिकरणे नियमतस्तदतिपातादहिंसकत्वानुपपत्तिरित्यसंनवी साधुधर्म इत्यत्राह अन्यत्र शस्त्रपरिण-

तायाः।शस्त्रपरिणतां पृथिवीं विहाय परित्यज्यान्या चित्तवत्याख्यातेत्यर्थः। अथ किमिदं पृथिव्याः शस्त्रमिति शस्त्रप्रस्तावात्सामान्यत एवेदं द्रव्यभावभेदभिन्नमभिधित्सुराह। दव्वं सत्थग्गिविसं, नेहविलाखारलोणमाईयं ॥ भावो उ डुप्पउत्तो, वायाकाउ अविरई अ ॥ २९० ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यमिति द्वारपरामर्शः। तत्र द्रव्यशस्त्रं खड्गादि। अग्निविषस्नेहाम्लानि प्रसिद्धानि। क्षारलवणादीनि। अत्र तु क्षारः करीरादिप्रभवः। लवणं प्रतीतम्। आदिशब्दात्करीषादिपरिग्रहः। उक्तं द्रव्यशस्त्रमधुना भावशस्त्रमाह। भावस्तु दुःप्रयुक्तौ वाक्कायौ अविरतिश्च भावशस्त्रमिति। तत्र भावो दुःप्रयुक्त इत्यनेन द्रोहाभिमानेर्ष्यादिलक्षणो मनोदुःप्रयोगो गृह्यते। वाग्दुःप्रयोगस्तु हिंस्रपरुषादिवचनलक्षणः।कायदुःप्रयोगस्तु धावनवल्गनादिः। अविरतिस्त्वविशिष्टा प्राणातिपातादिपापस्थानकप्रवृत्तिः। एतानि स्वपरव्यापादकत्वात्कर्मबन्धनिमित्तत्वाद्भावशस्त्रमिति गाथार्थः। इह न भावशस्त्रेणाधिकारः। अपितु द्रव्यशस्त्रेण। तच्च त्रिप्रकारं भवतीत्याह ॥ किं वी सकायसत्थं, किं वी परकाय तदुभयं किं वि॥ एयं तु दव्वसत्थं, भावे असंजमो सत्थं ॥२९१॥व्याख्या॥ किंचित्स्वकायशस्त्रं यथा कृष्णा मृद् नीलादिमृदः शस्त्रम्। एवं गन्धरसस्पर्शभेदेऽपि शस्त्रयोजना कार्या। तथा किंचित्परकायेति परकायशस्त्रं यथा पृथ्वी अप्तेजःप्रभृतीनामप्तेजःप्रभृतयो वा पृथिव्याः। तदुभयं किंचिदिति। किंचित्तदुभयशस्त्रं भवति। यथा कृष्णा मृदुदकस्य स्पर्शरसगन्धादिभिः पाण्डुमृदश्च। यदा कृष्णमृदा कलुषितमुदकं भवति। तदासौ कृष्णमृदुदकस्य पाण्डुमृदश्च शस्त्रं भवति। एवं तु द्रव्यशस्त्रम्। तुशब्दोऽनेकप्रकारविशेषणार्थः।एतदनेकप्रकारं द्रव्यशस्त्रम्। भाव इति द्वारपरामर्शः। असंयमः शस्त्रं चरणस्येति गाथार्थः। एवं च परिणतायां पृथ्व्यामुच्चारादिकरणेऽपि नास्ति तदतिपात इत्यहिंसकत्वोपपत्तेः संभवी साधुधर्म इति। एष तावदागमः। अनुमानमप्यत्र विद्यते। सात्मका विद्रुमलवणोपलादयः पृथिवीविकाराः समानजातीयाङ्कुरोत्पत्त्युपलम्भात् देवदत्तमांसाङ्कुरवत्।एवमागमोपपत्तिभ्यां व्यवस्थितं पृथिवीकायिकानां जीवत्वम्। उक्तं च॥ आगमश्चोपपत्तिश्च, संपूर्णं दृष्टिलक्षणम् ॥ अतीन्द्रियाणामर्थानां सद्भावप्रतिपत्तये॥ १॥ आगमो ह्याप्तवचनमाप्तं दोषक्षयाद्विदुः॥ वीतरागोऽनृतं वाक्यं, न ब्रूयाद्धेत्वसंभवात् ॥ २ ॥ इत्यलं प्रसंगेन। एवमापश्चित्तवत्य आख्याताः। तेजश्चित्तवदाख्यातम्। वायुश्चित्तवानाख्यातः। वनस्पतिश्चित्तवानाख्यातः। इत्याद्यपि द्रष्टव्यम्। विशेषस्त्वभिधीयते। सात्मकं जलं भूमिखातस्वाभाविकसंभवात् दर्दुरवत्। सात्मकोऽग्निः आहारेण वृद्धिदर्शनात् बालकवत्। सात्मकः पवनः अपरप्रेरिततिर्यग्नियमितनिर्गमनाद्गोवत्। सचेतनास्तरवः सर्वत्वगपहरणे मरणाद्गर्दभवत्॥

तं जहा । अग्गबीया मूलबीया पोरबीया खंधबीया बीयरुहा संमुच्छिमा तणलया वणस्सइकाइया सबीया चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नञ सत्थपरिणएणं ॥

(अवचूरिः) इदानीं वनस्पतिजीवविशेषप्रतिपादनायाह । अग्गबीया इति। अग्रं बीजं येषां ते अग्रबीजाः कोरण्टकादयः । मूलं बीजं येषां ते मूलबीजा उत्पलकन्दादयः। पर्व बीजं येषां ते पर्वबीजा इक्ष्वादयः। स्कन्धो बीजं येषां ते स्कन्धबीजाः शल्लक्यादयः। बीजाद्रोहन्तीति बीजरुहाः शाल्यादयः। संमूर्छन्तीति संमूर्छिमाः। प्रसिद्धबीजाभावेन पृथ्वीवर्षादिसमुद्भवास्तृणादयः । न चैते न संभवन्ति दग्धभूमावपि संभवात् । तृणलतावनस्पतिकायिका इत्यत्र तृणलताग्रहणं स्वगतानेकभेदप्रदर्शनार्थम् । वनस्पतिकायिकग्रहणं सूक्ष्मबादराद्यशेषवनस्पतिभेदसंग्रहार्थम् । एतेन पृथिवीप्रभृतीनामपि स्वगताः पृथिवीशर्करादयस्तथावश्यायमिहिकादयः तथा उग्रमण्डलिकादयो भेदाः सूचिता इति। एतेऽनन्तरोदिता वनस्पतिविशेषाः सबीजाः स्वस्वनिबन्धनकारणजीवत्वकारणवन्तः चित्तवन्त आख्याताः ॥

(अर्थ.) हवे वनस्पतिकाय जीवनुं विशेषें करी वर्णन करे छे. (तं जहा के०) तद्यथा ते जेम केः- एक तो (अग्गबीया के०) अग्रबीजाः एटले अग्र भागने विषे जेमने बीज छे एवा कोरंटकादिक जाणवा. बीजा (मूलबीया के०) मूलबीजाः एटले मूलने विषे जेमने बीज छे, एवा कमलकंदादिक जाणवा. त्रीजा (पोरबीया के०) पर्वबीजाः एटले पर्वने विषे जेमने बीज छे, एवा इक्षु आदिक जाणवा. चोथा (खंधबीया के०) स्कंधबीजाः एटले स्कंधने विषे जेमने बीज छे, ते सालइ तथा वड प्रमुख जाणवा. पांचमा (बीयरुहा के०) बीजरुहाः एटले बीज वाव्याथी जे उगे छे, ते शाली गोधूमादिक जाणवा. छठा (संमुच्छिमा के०) संमूर्छिमाः एटले जेमनुं बीज दीठामां आवतुं नथी, एवा तृणलतादिक जाणवा. ए संभवता नथी एवी शंका न करवी, कारण के ए तृणादिक दग्ध भूमिने विषे पण उत्पन्न थाय छे. ए पूर्वें कहेला (तणलया वणस्सइकाइया के०) तृण, लता, सूक्ष्म बादरादिक वनस्पतिकाय जीव जे छे, ते (सबीया के०) बीजसहित अने (चित्तमंतमरकाया के०) सचित्त अनेकजीव अने पृथक्सत्व एवा तीर्थकरादिके कह्या छे. पण (अन्नञ सत्थपरिणएणं के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणतात् एटले शस्त्रपरिणत वनस्पतिकाय वर्जीने बीजा सर्व वनस्पतिकाय सचित्त छे. एवी

रीतें जल, तेज, वायु अने वनस्पति ए सचित्त छे, एम आगम प्रमाणथी कह्युं. ए विषे अनुमान प्रमाण पण छे. ते एवी रीतेंः—जलं सचित्तं भूमिखातस्वाभाविकसंभवात् दर्दुरवत् ॥ अर्थः— जल जे छे ते सचित्त छे, कारण देडकानी परे भूमि खणतां ते जमीनमांथी नीकलीने चाले छे. तथा, अग्निः सचित्तः आहारेण वृद्धिदर्शनात् बालवत् ॥ अर्थः— अग्निरूप तेज जे छे ते सचित्त छे, कारण बालकनी परें काष्ठ घृतादिक आहार आप्याथी तेनी वृद्धि थाय छे. तथा, वायुः सचित्तः अपरप्रेरिततिर्यग्नियमितदिग्गमनात् गोवत् ॥ अर्थः— वायु जे छे, ते सचित्त छे, कारण के गायप्रमुखनी परें बीजे कोइये प्रेरणा कस्या वगर नियमित दिशाने विषे चाले छे. तथा, तरवः सचित्ताः सर्वत्वगपहरणे मरणात् गर्दभवत् अर्थः—वनस्पति काय जे वृक्ष प्रमुख छे,ते सचित्त छे, कारण तेनी सर्व त्वचा जो काढी होय तो गर्दभनी परे मरण पामे छे. एवुं अनुमान पण प्रमाण जाणवुं ॥

(दीपिका.) इदानीं वनस्पतिजीवानां विशेषभेदप्रतिपादनार्थमाह । तद्यथा । अग्रं बीजं येषां ते अग्रबीजाः कोरण्टकादयः । एवं मूलं बीजं येषां ते मूलबीजा उत्पलकन्दादयः । पर्व बीजं येषां ते पर्वबीजा इक्ष्वादयः । स्कन्धो बीजं येषां ते स्कन्धबीजाः शल्लक्यादयः । बीजाद्रोहन्तीति बीजरुहाः शाल्यादयः । संमूर्छन्तीति संमूर्छिमाः प्रसिद्धबीजाभावेऽपि पृथिवीवर्षादिसमुद्भवाः । ते तथाविधास्तृणादयः । न च एते न संभवन्ति दग्धभूमावपि संभवात् । तथा तृणलता वनस्पतिकायिका इत्यत्र तृणलताग्रहणं स्वगतानेकभेदसंदर्शनार्थं वनस्पतिकायिकग्रहणं सूक्ष्मबादरादिकानेकवनस्पतिभेदसंग्रहार्थम् । एतेन पृथिव्यादीनामपि स्वगता भेदाः सूचिताः । कथमित्याह । पृथिव्यः शर्करादयः, आपोऽवश्यायमिहिकादयः, अग्नयोऽङ्गारज्वालादयः, वायवो झञ्झामण्डलिकादयः । एतेऽग्रबीजादयः सबीजाश्चित्तवन्त आख्याताः कथिता इति । एतेन पूर्वकथिता विशेषाः सजीवाः स्वस्वनिबन्धनाश्चित्तवन्तः आत्मवन्त आख्याताः कथिताः । एते च अनेकजीवा इत्यादिकभुवगण्डिका पूर्ववत् ॥

(टीका.) वनस्पतिजीवविशेषप्रतिपादनायाह । तं जहा अग्गबीया इत्यादि । तद्यथेत्युपन्यासार्थः । अग्रबीजा इत्यग्रं बीजं येषां ते अग्रबीजाः कोरण्टकादयः । एवं मूलं बीजं येषां ते मूलबीजा उत्पलकन्दादयः । पर्व बीजं येषां ते पर्वबीजा इक्ष्वादयः । स्कन्धो बीजं येषां ते स्कन्धबीजाः शल्लक्यादयः । तथा बीजाद्रोहन्तीति बीजरुहाः शाल्यादयः । संमूर्छन्तीति संमूर्छिमाः । प्रसिद्धबीजाभावेन पृथिवीवर्षादिसमुद्भवास्तथाविधास्तृणादयः । न चैते न संभवन्ति दग्धभूमावपि संभ-

वात्। तथा तृणलतावनस्पतिकायिका इत्यत्र तृणलताग्रहणं स्वगतानेकभेदसंग्रहार्थम्। वनस्पतिकायिकग्रहणं सूक्ष्मबादराद्यशेषवनस्पतिभेदसंग्रहार्थम्। एतेन पृथिव्यादीनामपि स्वगताः पृथिवीशर्करादयः, तथावश्यायसिहिकादयः, तथा अङ्गारज्वालादयः, तथा ऊत्कामण्डलिकादयो भेदाः सूचिता इति। सबीजाश्चित्तवन्त आख्याता इति। एते ह्यनन्तरोदिता वनस्पतिविशेषाः सबीजाः स्वस्वनिबन्धनाश्चित्तवन्त आत्मवन्त आख्याताः कथिताः। एते च अनेकजीवा इत्यादि ध्रुवगण्डिका पूर्ववत्। सबीजाश्चित्तवन्त आख्याता इत्युक्तम्। अत्र च भवत्याशङ्का। किं बीजजीव एव मूलादिजीवो भवत्युतान्यस्तस्मिन्नुत्क्रान्त उत्पद्यते इत्यस्य व्यपोहायाह॥ बीए जोणिब्भूए, जीवो वुक्कमइ सो य अन्नो वा॥जो विय मूलेजीवो, सो विय पत्ते पढमयाए ॥२७१॥व्याख्या॥ बीजे योनिभूते इति। बीजं हि द्विविधं भवति। योनिभूतमयोनिभूतं च। अविध्वस्तयोनि विध्वस्तयोनि च। प्ररोहसमर्थं तदसमर्थं चेत्यर्थः। तत्र योनिभूतं सचेतनमचेतनं च। अयोनिभूतं तु नियमादचेतनमिति। तत्र बीजे योनिभूते इत्यनेनायोनिभूतस्य व्यवच्छेदमाह। तत्रोत्पत्त्यसंभवादबीजत्वादित्यर्थः। योनिभूते तु योन्यवस्थे बीजे योनिपरिणाममत्यजतीत्युक्तं भवति। किमित्याह । जीवो व्युत्क्रामत्युत्पद्यते । स एव पूर्वको बीजजीवः। बीजनामगोत्रे कर्मणी वेदयित्वा मूलादिनामगोत्रे चोपनिबद्ध्य। अन्यो वा पृथिवीकायिकादिजीव एवमेव। योऽपि च मूले जीव इति। य एव मूलतया परिणमते जीवः सोऽपि च पत्रे प्रथमतयापि परिणमत इत्येकजीवकर्तृके मूलप्रथमपत्रे इति। आह। यद्येवं, "सव्वो वि किसलयो खलु, उग्गममाणो अणंतओ भणिओ॥" इत्यादि कथं न विरुध्यते इति। उच्यते। इह बीजजीवोऽन्यो वा बीजमूलत्वेनोत्पद्य तदुच्छूनावस्थां करोति ततस्तदनन्तरभाविनीं किसलयावस्थां नियमेनानन्तजीवाः कुर्वन्ति। पुनश्च तेषु स्थितिक्षयात्परिणतेष्वसावेव मूलजीवोऽनन्तजीवतनुं परिणम्य स्वशरीरतया तावद्वर्धते यावत्प्रथमपत्रमिति न विरोधः। अन्ये तु व्याचक्षते। प्रथमपत्रकमिह यासौ बीजस्य समुच्छूनावस्था नियमप्रदर्शनपरमेतच्छेषं किसलयादि सकलं नावश्यं मूलजीवपरिणामाविर्भावितमिति मन्तव्यम्। ततश्च "सव्वो वि किसलयो खलु, उग्गममाणो अणंतओ होइ॥" इत्याद्यप्यविरुद्धम्। मूलपत्रनिर्वर्तनारम्भकाले किसलयत्वाभावादिति गाथार्थः। एतदेवाह भाष्यकारः॥ विद्धत्थाविद्धत्था, जोणी जीवाण होइ नायव्वा ॥ तत्थ अविद्धत्थाए, वुक्कमई सो य अन्नो वा ॥ २७२ ॥ व्याख्या ॥ विध्वस्ताविध्वस्ता अप्ररोहप्ररोहसमर्था योनिर्जीवानां भवति ज्ञातव्या। तत्राविध्वस्तायां योनौ व्युत्क्रामति स चान्यो वा जीव इति ग-

म्यत इति गाथार्थः ॥ जो पुण मूले जीवो, सो निव्वत्तइ जा पढमपत्तं ॥ कंदाइ जाव वीयं, सेसं अन्ने पकुव्वंति ॥ २९४ ॥ व्याख्या ॥ यः पुनर्मूले जीवो वीजगतोऽन्यो वा स निर्वर्तयति । यावत् प्रथमपत्रं तावदेक एवेति । अत्रापि भावार्थः पूर्ववदेव । कन्दादि यावद्वीजं शेषमन्ये प्रकुर्वन्ति । वनस्पतिजीवा एव । व्याख्याद्वयपक्षेऽप्येतदविरोधि । एकतः समुच्छूनावस्थाया एव प्रथमपत्रतया विवक्षितत्वात्तदनु कन्दादिभावतः । अन्यत्र कन्दादेर्वनस्पतिभेदत्वात्तस्य च प्रथमपत्रोत्तरकालमेव भावादिति गाथार्थः । अतिदेशमाह ॥ सेसं सुत्तप्फासं, काए काए अहक्कमं बूया ॥ अज्झयणत्था पंच य, पगरणपयवंजणविसुद्धा ॥ २९५ ॥ व्याख्या ॥ शेषं सूत्रस्पर्शं उक्तलक्षणम् । काये काये पृथिव्यादौ यथाक्रमं यथापरिपाटि ब्रूयात् । अनुयोगधर एव । न केवलं सूत्रस्पर्शमेव । किं तु अध्ययनार्थान्पञ्च च प्रागुपन्यस्तान् जीवाजीवाभिगमादीन् प्रकरणपदव्यञ्जनविशुद्धान् ब्रूयात् सूत्र एव । जीवाभिगमः काये काये इत्यनेनैव लब्ध इति । पञ्चग्रहणमन्यथा षडिहार्थाधिकारा इति । प्रक्रियन्तेऽर्था अस्मिन्निति प्रकरणम् अनेकार्थाधिकारवत्कायप्रकरणादि । पदं सुबन्तादि । कादीनि व्यञ्जनानि । एभिर्विशुद्धान् ब्रूयादिति गाथार्थः ॥

से जे पुण इमे अणेगे बहवे तसा पाणा । तं जहा । अंडया पोयया जराउया रसया संसेइमा सम्मुच्छिमा उब्भिया उववाइया । जेसिं केसिं चि पाणाणं अभिक्कंतं पडिक्कंतं संकुचियं पसारियं रूयं भंतं तसियं पलाइयं आगइगइविन्नाया । जे य कीडपयंगा । जा य कुंथुपिपीलिया । सव्वे बेइंदिया सव्वे तेइंदिया सव्वे चउरिंदिया सव्वे पंचिंदिया सव्वे तिरिक्खजोणिया सव्वे नेरइया सव्वे मणुआ सव्वे देवा सव्वे पाणा परमाहम्मिआ । एसो खलु छठ्ठो जीवनिकाउ तसकाउ त्ति पवुच्चइ ॥

(अवचूरिः) इदानीं त्रसाधिकारमाह । सेशब्दोऽथशब्दार्थः । ये पुनरमी बालादीनामपि प्रसिद्धा अनेके द्वीन्द्रियादिभेदेन । बहव एकैकस्यां जातौ त्रसन्तीति त्रसाः प्राणा विद्यन्ते उच्छ्वासादयो येषां ते प्राणाः । प्राणग्रहणं गतित्रसनिरासार्थम् । तद्यथा अण्डाज्जाता अण्डजाः । पक्षिगृहकोकिलादयः । जरायुरहितो गर्भः पोतः । पोताज्जायन्ते पोतजाः हस्तिवल्गुलीचर्मजलौकादयः । जरायुवेष्टिताङ्गा जायन्ते जरायुजा गोमहिष्यजानरादयः । रसाज्जाता रसजा आरनालदधितीमनादिषु कृमयोऽतिसूक्ष्माः । संस्वेदाज्जाताः संस्वेदजा मत्कुणयूकादयः । संमूर्छनाज्जाताः संमूर्छजाः शलभपिपीलि-

कादयः। उद्भेदाज्जन्म येषां ते उद्भेदजाः पतङ्गखञ्जरीटतिड्डादयः। उपपाताज्जाता उपपातजाः। यद्वा उपपाते नवा औपपातिका देवनारकाः। तेषामेव लक्षणमाह। येषां केषांचित्सामान्येनैव प्राणिनामभिक्रान्तं नवतीति वाक्यशेषः। प्रज्ञापकं प्रत्यभिमुखक्रमणमभिक्रान्तं । प्रज्ञापकात्प्रतीपं क्रमणं प्रतिक्रान्तं । संकुचितं गात्रसंकोचकरणम् । प्रसारितं गात्रविततकरणम्। रवणं रुतं शब्दकरणम् । भ्रान्तमितस्ततो गमनम्। त्रस्तं दुःखोद्वेजनम्। पलायितं पलायनं कुतश्चिन्नाशनम्। आगतेर्गतेश्च विज्ञातारः । अभिक्रान्तप्रतिक्रान्ताभ्यामागतिगत्योरभेदेऽपि नेदेनाभिधानं विज्ञानविशेषज्ञापनार्थम् । य एव गत्यागतिविज्ञातारस्त एव त्रसाः। नतु वृत्तिं प्रत्यभिक्रमणवन्तोपि वह्न्यादयः। अत्रौघसंज्ञायाः प्रवृत्तेरिति । त्रसनेदानाह। ये च कीटपतङ्गाः। कीटाः कृमयः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति द्वीन्द्रियाः शङ्खादयोऽपि गृह्यन्ते। पतङ्गाः शलना अत्रापि चतुरिन्द्रिया भ्रमरादयो गृह्यन्ते। या च कुन्थुपिपीलिका इति। अनेन त्रीन्द्रियाःसर्वे एव गृह्यन्ते। अत एवाह। सर्वे द्वीन्द्रियाः कृम्यादयः। इत्यादि। कीटपतङ्गा इत्यत्रोद्देशव्यत्ययः विचित्रा सूत्रगतिरतन्त्रः क्रम इति ज्ञापनार्थं। सर्वे पञ्चेन्द्रिया इति सामान्यतः। विशेषतः सर्वे तिर्यग्योनयः। रत्नप्रनादिनारकनेदभिन्नाः । कर्म्माकर्म्मभूमिजादयः। नवनेशादयः। सर्वशब्दश्चात्र परिशेषनेदानां त्रसत्वख्यापनार्थः । सर्व एवैते त्रसा नतु एकेन्द्रिया एव। त्रसाः स्थावराश्च सर्वे प्राणिनः परमं सुखं तद्धर्माणः सुखाभिलाषिण इत्यर्थः। पृथिव्यादिपञ्चनिकायापेक्षयाऽस्य षष्ठत्वम्। अत्रान्तरे जीवाभिगमाधिकारः। स चायं ॥ दुविहा हुंति अजीवा, पुग्गल नो पुग्गला य बत्तिविहा ॥ परमाणुमाइ पुग्गल, नोपुग्गलधम्ममाईअ ॥ १ ॥ सुहुमसुहुमा य सुहुमा, तहचेव य सुहुमबायरा नेया॥बायरसुहुमा बायर–बायर तह बायरा चेव ॥ २ ॥ परमाणुदुप्पएसा, रयाउ तह खंधपुग्गला हुंति ॥ ३ ॥ वाऊ ४ आउसरीरा, ५ तेऊमाई य चरमा य ६ ॥ ३ ॥ धम्मधम्मागासा, लोए नो पुग्गला तिहा हुंति ॥ जीवाणुग्गइ ठिइय, वग्गाह निमित्त भोणेया ॥ ४ ॥ उक्तो जीवाभिगमः । सांप्रतं चारित्रधर्मसंबद्धमेवेदं सूत्रम् । सर्वे प्राणिनः परमधर्माणः। एष खल्वनन्तरोदितः किटादिः षष्ठो जीवनिकायस्त्रसकाय इति प्रोच्यते ॥

(अर्थ.) हवे त्रस जीवनां लक्षणादिक कहे बे. से जे त्ति। (से के०) अथ, ए शब्द त्रसजीववर्णननो अधिकार सूचवे बे. (जे के०) ये एटले जे (इमे के०) ए प्रत्यक्ष (तसा पाणा के०) त्रसनामक जीवो बे, ते (पुण के०) वली (अणेगे के०) अनेक

तथा (वहवे के०) वहवः एटले घणा. (तं जहा के०) ते जेम के, ते त्रसकायना नेद जेम छे तेम कहियें. ते आवी रीतें, एक तो (अंडया के०) अंडजाः एटले ईंमाथी उत्पन्न थयेला ते कोकिलादिक पक्षी जाणवा. बीजा, (पोयया के०) पोतजाः, जे पोत एटले वाल थकाज उत्पन्न थाय छे, ते हाथी तथा वव्गुली आदिक जाणवा. त्रीजा (जराउया के०) जरायुजाः, जरायु जे गर्भनुं वेष्टन तेणे करी वेष्टित एवा जे उत्पन्न थाय छे, ते मनुष्य तथा गोमहिष्यादिक जाणवा. चोथा (रसया के०) रसजाः एटले दधि प्रमुख चलित रसथी उत्पन्न थाय छे, ते द्वींद्रिय जीव जाणवा. पांचमा (संसेइमा के०) संस्वेदजाः, एटले परसेवाथी जे उत्पन्न थाय छे, एवा जू तथा लीख आदिक जाणवा. छहा (संमुछिमा के०) संमूर्छिमाः एटले संमूर्छनथी उत्पन्न थयेला अर्थात् स्त्रीसंयोगविना उत्पन्न थाय छे ते शलजादिक जाणवा. सातमा, (उब्भिया के०) उद्भिदः एटले नूमि नेदीने उत्पन्न थाय छे, ते तीड पतंगादिक जाणवा. आठमा, (उववाइया के०) औपपातिकाः, उपपात एटले जे ठेकाणें अवतरवुं होय, ते ठेकाणें एकदम प्राप्त थइने जे उत्पन्न थाय छे, ते देव तथा नारकी जाणवा. हवे, त्रसकाय जीवोनुं सामान्यथी लक्षण कहे छे. जेसिं केसिं ति (जेसिं केसिं चि पाणाणं के०) येषां केषां चित् प्राणिनाम् एटले जे कोइ प्राणियोने (अनिक्कंतं के०) अनिक्रांतं एटले सहामुं आववुं, (पडिक्कंतं के०) प्रतिक्रांतम् एटले पाछुं वलवुं, (संकुचियं के०) संकुचितम् एटले शरीरने संकोचवुं, (पसारियं के०) प्रसारितम् एटले हस्तपादादिक शरीरावयवनुं पसारवुं, (रुयं के०) रुतं एटले शब्द करवो, (नंतं के०) भ्रान्तं एटले भ्रमण करवुं, (तसियं के०) त्रसितं एटले त्रास पामवो, (पलाइयं के०) पलायितं एटले पलायन करवुं, (आगइ के०) आगतिः एटले आववुं, (गइ के०) गतिः एटले गमन करवुं, (विन्नाया के०) विज्ञाताः एटले पूर्वोक्त अनिक्रमणादि क्रिया जाणीने एटले हुं सामो जावुं छुं अथवा पाछो वलुं छुं इत्यादि प्रकारें समजीने जे क्रिया करनारा, ते सर्व त्रस जीव जाणवा. त्रसनां लक्षण तो कह्यां, पण त्रसजीव कोने कहियें ? ते कहे छे. (जे य के०) ये च एटले वली जे (कीडपयंगा के०) कीटपतंगाः एटले कृमि, पतंगिया, (जे य के०) ये च एटले जे (कुंथुपिपीलिया के०) कुंथुपिपीलिकाः एटले कुंथुआ अने कीडियो (सव्वे वेइंदिया के०) सर्वे द्वीन्द्रियाः एटले सर्व द्वींद्रिय जीव, (सव्वे तेइंदिया के०) सर्वे त्रींद्रियाः एटले सर्व त्रींद्रिय जीव, (सव्वे चउरिंदिया के०) सर्वे चतुरिंद्रियाः एटले सर्व चतुरिंद्रिय जीव, (सव्वे पंचिंदिया के०) सर्वे पंचेंद्रियाः एटले सर्वे पंचेंद्रिय जीव, (सव्वे तिरिक्खजोणिया के०) सर्वे

तिर्यग्योनयः, एटले सर्व तिर्यंच योनिना गाय प्रमुख जीव, (सव्वे नेरइया के०) सर्वे नारकाः एटले रत्नप्रनादि नरकनूमिने विषे अवतरेला ते सर्व नारकी जीव, (सव्वे मणुया के०) सर्वे मनुजाः एटले कर्मनूमि आदिकने विषे उत्पन्न थयेला सर्व मनुष्य (सव्वे देवा के०) सर्वे देवाः एटले नवनपति आदिक सर्व देव, (सव्वे पाणा के०) सर्वे प्राणाः एटले पूर्वे कह्या ए सर्व प्राणी (परमाहम्मिया के०) परमधर्माणः एटले परम सुखना अनिलाषी एवा छे. (एसो के०) एषः एटले आ (खलु के०) निश्चें (उठो के०) षष्ठः एटले उठो (जीवनिकाउ के०) जीवनिकायः एटले जीवनो समुदाय (तसकाउ त्ति के०) त्रसकाय इति एटले त्रसकाय एम (पवुच्चइ के०) प्रोच्यते एटले कहेवाय छे. ॥

(दीपिका.) इदानीं त्रसाधिकारमाह । सेशब्दः अथशब्दार्थः । अथ ये पुनरमी बालादीनामपि प्रसिद्धा अनेके द्वीन्द्रियादिन्नेदेन बहव एकैकस्यां जातौ त्रसाः प्राणिनः। त्रसन्तीति त्रसाः प्राणा उच्छासादयो येषां ते प्राणिनः । ते के इत्याह । एष खलु षष्ठो जीवनिकायस्त्रसकाय इति प्रोच्यत इति योगः । तत्राण्डाज्जाता अण्डजाः पक्षिगृहकोकिलादयः । पोतादिवज्जायन्त इति पोतजाः । ते च हस्तिवल्गुलीचर्मजलौकादयः । जरायुर्निर्वेष्टिता जायन्त इति जरायुजाः । गोमहिष्यजाविकमनुष्यादयः । रसाज्जाता रसजा आरनालदधितेमनादिषु प्रायः कृम्यादयोऽतिसूक्ष्मा नवन्ति । संस्वेदाज्जाता इति संस्वेदजा मत्कुणयूकादयः । संमूर्छनाज्जाताः संमूर्छिमाः शलनपिपीलिकामक्षिकाशालूकादयः । उद्भेदाज्जन्म येषां ते उद्भेदजाः पतङ्गखञ्जरीटपारिप्लवादयः । उपपाताज्जाता उपपातजा उपपाते वा नवा औपपातिका देवा नारकाश्च । एतेषामेव लक्षणमाह । येषां केषां चित् सामान्येनैव प्राणिनां जीवानामनिक्रान्तं नवतीति शेषः । अनिक्रमणमनिक्रान्तं प्रज्ञापकं प्रत्यनिमुखं क्रमणमित्यर्थः । एवं प्रतिक्रान्तं प्रज्ञापकात् प्रतीपं क्रमणमिति नावः । संकुचनं संकुचितं गात्रसंकोचकरणम् । प्रसारणं गात्रविततकरणम् । रवणं रुतं शब्दकरणम् । भ्रमणं भ्रान्तमितस्ततश्च गमनं, त्रसनं त्रस्तं दुःखोद्वेजनम्, पलायितं कुतश्चिन्नाशनं, तथा आगतेः कुतश्चित्कचिद्गतेश्च कुतश्चित्कचिदेव विज्ञाया इति विज्ञातारः । ननु अनिक्रान्तप्रतिक्रान्ताभ्यामागतिगत्योर्न कश्चिद्भेदः । तदा किमर्थं नेदेनानिधानमुच्यते । विज्ञानविशेषज्ञापनार्थम् । किमुक्तं नवति । य एवं विजानन्ति यथा वयमनिक्रमामः प्रतिक्रमामो वा त एवात्र त्रसाः । ननु वृत्तिं प्रत्यनिक्रमणवन्तोऽपि वल्ल्यादय इति । ननु एवमपि द्वीन्द्रियादीनां त्रसत्वप्रसंगः । अनि-

क्रमणप्रतिक्रमणभावेऽप्येवंविधज्ञानस्याभावान्नैवमेतत् । हेतुसंज्ञाऽवगतेर्बुद्धिपूर्वकमिव छायात उष्णमुष्णाद्वा छायां प्रतिक्रमणादिभावात् । न चैवं वृक्षादीनामभिक्रमणेऽपि ओघसंज्ञायाः प्रवृत्तेः । अथ अधिकारागतत्रसभेदानाह । ये च कीटपतङ्गा इत्यत्र कीटाः कृमयः । एकग्रहणे तज्जातीयानामपि ग्रहणमिति द्वीन्द्रियाः शङ्खादयोऽपि गृह्यन्ते । पतङ्गाः शलभा अत्रापि पूर्ववत् चतुरिन्द्रिया भ्रमरादयोऽपि गृह्यन्ते। तथा यच्च कुन्थुपिपीलिका इत्यनेन त्रीन्द्रियाः सर्वेऽपि गृह्यन्ते। अतएव आह । सर्वे द्वीन्द्रियाः कृम्यादयः सर्वे त्रीन्द्रियाः कुन्थ्वादयः सर्वे चतुरिन्द्रियाः पतङ्गादयः । अत्राह । ननु ये च कीटपतङ्गा इत्यादौ उद्देशव्यत्ययः कथम् । उच्यते । विचित्रत्वात् सूत्रगतेः । अतन्त्रः सूत्रक्रम इति ज्ञापनार्थम् । सर्वे पञ्चेन्द्रियाः सामान्यतो विशेषतः पुनः सर्वे तिर्यग्योनयो गवादयः सर्वे नारका रत्नप्रभानारकादिभेदभिन्नाः सर्वे मनुजाः कर्मभूमिजादयः । सर्वे देवा भवनवास्यादयः । सर्वशब्दोऽत्र अन्यसमस्तदेवभेदानां सत्त्वख्यापनार्थः । सर्वे एव एते त्रसा नतु एकेन्द्रिया इव त्रसाः स्थावराश्चेति । उक्तं च । पृथिव्यम्बुवनस्पतयः स्थावराः तेजोवायू द्वीन्द्रियादयश्च त्रसा इति । सर्वेऽपि प्राणिनः परमधर्माण इति सर्वे एते प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः पृथिव्यादयश्च परमधर्माणः परमं सुखं तद्धर्माणः दुःखद्वेषिणः सुखाभिलाषिण इत्यर्थः । यतः कारणादेवं ततो दुःखोदयादिपरिहारवाञ्छया एतेषां षण्णां जीवनिकायानां नैव स्वयं दण्डं समारभ इति योगः । षष्ठं जीवनिकायं पूर्णं कर्तुमाह । एसो खलु छठ्ठो जीवनिकाओ तसकाओ त्ति वुच्चइ इच्चेसिं छण्हं जीवनिकायाणं नेव सयं दंडं समारंभिज्जा इत्यादि । एष खलु पूर्वं यः कथितः षष्ठो जीवनिकायः पृथिव्यादिपञ्चकापेक्षया षष्ठत्वमस्य त्रसकाय इति प्रोच्यते तैः सर्वैरेव तीर्थकरगणधरैरिति ॥

(टीका.) इदानीं त्रसाधिकार एतदाह । से जे पुण इमे इति । सेशब्दोऽथशब्दार्थः । असावप्युपन्यासार्थः । अथ प्रक्रियाप्रश्नानन्तर्यमङ्गलोपन्यासप्रतिवचनसमुच्चयेष्विति वचनात् । अथ पुनर्येऽमी बालादीनामपि प्रसिद्धा अनेके द्वीन्द्रियादिभेदेन बहव एकैकस्यां जातौ त्रसाः प्राणिनः । त्रस्यन्तीति त्रसाः । प्राणा उच्छ्वासादय एषां विद्यन्त इति प्राणिनः । तद्यथा । अंडजा इत्यादि । एष खलु षष्ठो जीवनिकायस्त्रसकायः प्रोच्यत इति योगः । तत्राण्डाज्जाता अण्डजाः पक्षिगृहकोकिलादयः । पोता एव जायन्त इति पोतजाः । अन्येष्वपि दृश्यते डप्रत्ययो जनेरिति वचनात् । ते च हस्तिवल्गुलीचर्मजलौकाप्रभृतयः । जरायुवेष्टिता जायन्त इति जरायुजा गोमहिष्यजाविकमनुष्यादयः । अत्रापि पूर्ववड्डप्रत्ययः । रसाज्जाता रसजास्तक्र-

रनालदधितेमनादिषु पायुकृम्याकृतयोऽतिसूक्ष्मा जवन्ति । संस्वेदाज्जाता इति संस्वेदजा मत्कुणयूकाशतपदिकादयः । संमूर्छनाज्जाताः संमूर्छनजाः । शलजपिपीलिकामक्षिकाशालूकादयः । उद्भेदाज्जन्म येषां त उद्भेदाः । अथवा उद्भेदनमुद्भित् । उद्भिज्जन्म येषां त उद्भिज्जाः । पतङ्गखञ्जरीटपारिप्लवादयः । उपपाताज्जाता उपपातजाः । उपपाते जवा औपपातिका देवा नारकाश्च । एतेषामेव लक्षणमाह । येषां केषां चित्सामान्येनैव जीवानां प्राणिनामजिक्रान्तं जवतीति वाक्यशेषः । अजिक्रमणमजिक्रान्तं जावे निष्ठाप्रत्ययः । प्रज्ञापकं प्रत्यजिमुखं क्रमणमित्यर्थः । एवं प्रतिक्रमणं प्रतिक्रान्तं प्रज्ञापकात्प्रतीपं क्रमणमिति जावः । संकुचनं संकुचितं गात्रसंकोचकरणम् । प्रसारणं प्रसारितं गात्रविततकरणम् । रवणं रुतं शब्दकरणम् । ज्रमणं ज्रान्तमितश्चेतश्च गमनम् । त्रसनं त्रस्तं डुःखाडुद्वेजनं पलायनं पलायितं कुतश्चिन्नाशनम् । तथागतेः कुतश्चित्क्वचित् । गतेश्च कुतश्चित्क्वचिदेव । विज्ञाया ज्ञातारः । आह । अजिक्रान्तप्रतिक्रान्ताज्यां नागतिगत्योः क्वचिद्भेद इति किमर्थं ज्ञेदेनाजिधानम् । उच्यते । विज्ञानविशेषख्यापनार्थम् । एतडुक्तं जवति । य एव विजानन्ति यथा वयमजिक्रमामः प्रतिक्रमामो वा । त एव त्रसा नतु वृत्तिं प्रत्यजिक्रमणवन्तोऽपि वह्न्यादय इति । आहैवमपि द्वीन्द्रियादीनामत्र सत्त्वप्रसङ्गः । अजिक्रमणप्रतिक्रमणजावेऽप्येवं विज्ञानाज्जावान्नैतदेवम् । हेतुसंज्ञाया अवगतेर्बुद्धिपूर्वकमिव बायात उष्णमुष्णाद्वा बायां प्रति तेषामजिक्रमणादिजावात् । नचैवं वह्न्यादीनामजिक्रमणाद्योघसंज्ञायाः प्रवृत्तेरिति कृतं प्रसङ्गेन । अधिकृतत्रसज्ञेदानाह । जे य इत्यादि । ये च कीटपतङ्गा इत्यत्र कीटाः कृमयः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति द्वीन्द्रियाः शङ्खादयोऽपि गृह्यन्ते । पतङ्गाः शलजा अत्रापि पूर्ववच्चतुरिन्द्रिया ज्रमरादयोऽपि गृह्यन्त इति । तथा याश्च कुन्थुपिपीलिका इत्यनेन त्रीन्द्रियाः सर्व एव गृह्यन्ते । अतएवाह सर्वे द्वीन्द्रियाः कृम्यादयः । सर्वे त्रीन्द्रियाः कुन्थ्वादयः । सर्वे चतुरिन्द्रियाः पतङ्गादयः । आह । ये च कीटपतङ्गा इत्यादावुद्देशव्यत्ययः किमर्थम् । उच्यते । विचित्रा सूत्रगतिरतन्त्रः क्रम इति ज्ञापनार्थम् । सर्वे पञ्चेन्द्रियाः सामान्यतो विशेषतः पुनः सर्वे तिर्यग्योनयो गवादयः । सर्वे नारका रत्नप्रजानारकादिजेदजिन्नाः । सर्वे मनुजाः कर्मजूमिजादयः । सर्वे देवा जवनवास्यादयः । सर्वशब्दश्चात्र परिशेषज्ञेदानां त्रसत्वख्यापनार्थः । सर्व एवैते त्रसाः । नत्वेकेन्द्रिया इव त्रसाः स्थावराश्चेति । उक्तं च । पृथिव्यम्बुवनस्पतयः स्थावरास्तेजोवायू द्वीन्द्रियादयस्त्रसा इति । सर्वे प्राणिनः परमधर्माण इति । सर्व एते प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः पृथिव्यादयश्च परमधर्माण इत्यत्र परमं सुखं तद्धर्माणः सुखधर्माणः सुखाजिलाषिण इत्यर्थः । यतश्चैवमित्यतो

दुःखोत्पादपरिजिहीर्षया एतेषां षणां जीवनिकायानां नैव स्वयं दण्डं समारम्भेतेति योगः। षष्ठं जीवनिकायं निगमयन्नाह । एष खल्वनन्तरोदितः कीटादिः षष्ठो जीवनिकायः। पृथिव्यादिपञ्चकापेक्षया षष्ठत्वमस्य । त्रसकाय इति प्रोच्यते प्रकर्षेणोच्यते। सर्वैस्तीर्थकरगणधरैरिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च विद्यमानकर्तृकमिदं शरीरम् आदिमत्प्रतिनियताकारत्वात् घटवत् । आह । इदं त्रसकायनिगमनमनभिधायास्थाने सर्वे प्राणिनः परमधर्माण इत्यनन्तरसूत्रसंबन्धिसूत्राभिधानं किमर्थम् । उच्यते । निगमनसूत्रव्यवधानवदर्थान्तरेण व्यवधानख्यापनार्थम् । तथा हि। त्रसकायनिगमनसूत्रावसानो जीवाभिगमः । अत्रान्तरे अजीवाभिगमाधिकारस्तदर्थमभिधाय चारित्रधर्मो वक्तव्यः। तथा च वृद्धव्याख्या ॥ एसो खलु छठो जीवनिकाउ तसकाउत्ति पवुच्चइ । एस ते जीवाभिगमो भणिउ। इयाणिं अजीवाभिगमो भणइ । अजीवा दुविहा । तं जहा । पुग्गला य नोपोग्गला य । पोग्गला छव्विहा । तं जहा। सुहुमसुहुमा, सुहुमा, सुहुमबायरा, बायरसुहुमा, बायरा, बायरबायरा । सुहुमसुहुमा परमाणुपोग्गला। सुहुमा दुपएसियाउ । आढत्तो जाव सुहुमपरिणउ अणंतपएसिउ खंधो। सुहुमबायरा गंधपोग्गला। बायरसुहुमा वाउकायसरीरा। बादरा आउकायसरीरा उस्सादीणं। बायरबायरा तेउवणस्सइपुढवितससरीराणि। अहवा । चउविहा पोग्गला । खंधा खंधदेसा खंधपएसा परमाणुपोग्गला । एस पोग्गलत्थिकाउ । गहणलक्खणो णोपोग्गलत्थिकाउ तिविहो। तं जहा । धम्मत्थिकाउ । अधम्मत्थिकाउ आगासत्थिकाउ । तत्थ धम्मत्थिकाउ गइलक्खणो । अधम्मत्थिकाउ ठिइलक्खणो । आगासत्थिकाउ अवगाहलक्खणो । तथा चैतत्संवाद्यार्षम् ॥ दुविहा हुंति अजीवा, पोग्गलनोपोग्गला य छत्तिविहा ॥ परमाणुमादिपोग्गल, णोपोग्गलधम्ममादीया ॥ १ ॥ सुहुसुहुमा य सुहुमा, तह चेव य सुहुमबायरा णेया॥ बायरसुहुमा बायर, तह बायरबायरा चेव ॥ २ ॥ परमाणुदुप्पएसा–दिगाउ तह गंधपोग्गला होन्ति ॥ वाउआउसरीरा, तेऊमादीण चरिमाउ ॥ ३ ॥ धम्माधम्मागासा, लोए णोपोग्गला तिहा होंति ॥ जीवाईण गइठिइ, अवगाहणिमित्तगा णेया॥ ४ ॥

इच्चेसिं छण्हं जीवनिकायाणं नेव सयं दंडं समारंभिज्जा। नेवन्नेहिं दंडं समारंभाविज्जा । दंडं समारंभंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि। करंतं वि अन्ने न समणुजाणामि। तस्स भंते पडिक्कमामि। निंदामि। गरिहामि। अप्पाणं वोसिरामि॥

(अवचूरिः) यतश्चैवमतएव सप्तम्यर्थे षष्ठी । एतेषु षट्सु जीवनिकाये
डुःखरक्षार्थं नैव स्वयं दंरू समारम्जेत प्रवर्त्तयेत् । नैवान्यैः प्रेष्यादिन्निर्दंरूं समा
रंन्नयेत् कारयेत् । समारम्नमाणानप्यन्यान् न समनुजानीयान्नानुमोदयेत् । जीव
जीवो यावज्जीवमाप्राणोपरमात् । त्रिविधं तिस्रो विधा विधानानि कृताकृतादि
रूपाणि यस्येति त्रिविधो दण्रूस्तं त्रिविधेन करणेन मनसा वाचा कायेन न करोमि
स्वयं, न कारयामि अन्यैः । कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि । तस्य दण्रूस्य संबन्धिन
मतीतावयवं प्रतिक्रमामि । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात् । प्रत्युत्पन्नस्य संवरणात्
अनागतस्य प्रत्याख्यानात् । ज्ञदन्तेति गुरोरामन्त्रणम् । ज्ञदन्त ज्ञवान्त ज्ञयान्त इति
साधारणा श्रुतिः । एतच्च गुरुसाक्षिक्यैव व्रतप्रतिपत्तिः साध्वीति ज्ञापनार्थम् । प्रतिक्रमा
मीति ज्ञूतदंरूान्निवृत्तोऽहमित्यर्थः । आत्मसाक्षिकी निन्दा परसाक्षिकी गर्हा । आ
त्मानमतीतदण्रूकारिणमश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति । अयं दण्रूः सामान्यविशेषरूप इति

(अर्थ.) (इच्चेसिं के०) इत्येषां एटले एवी रीतें पूर्वे कहेला एवा, (बण्हं के०
षण्णाम् एटले ब एवा (जीवनिकायाणं के०) जीवनिकायानां एटले जीवसमुदायन
(दंरू के०) हिंसारूप दंडने (सयं के०) स्वयं एटले पोते (न समारंन्नेद्या के०
न समारम्नेत एटले संघट्टन, आतापनादिक आरंज करे नहीं. तथा (अन्नेहिं के०
अन्यैः एटले बीजापासे (दंरू के०) दंरू एटले हिंसारूप दंडने (न समारंन्ना
विज्जा के०) न समारंन्नयेत् एटले आरंज करावे नहीं. तथा (दंरूं समारंन्नते वि
के०) दंरूं समारन्नमाणानपि एटले दंरूने आरंज करनार एवा (अन्ने के०) अन्यान्
एटले बीजाने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदना
दिये नहीं. एवी ज्ञगवंतनी आज्ञा बे, माटे साधु एवो निश्चय करे के, (जावज्जीवा-
ए के०) यावज्जीवं एटले ज्या सुधी मारो जीव आ देहमां बे, त्यांसुधी (ति-
विहं के०) त्रिविधं एटले कृत, कारित अने अनुमोदित रूप त्रण प्रकारना दंरूने
(तिविहेणं के०) त्रिविधेन एटले त्रिकरणेंकरी. ते त्रिकरणज कहेबे. (मणेणं के०)
मनसा एटले मनेंकरी, (वायाए के०) वाचा एटले वाणीएकरी, (काएणं के०) का-
येन एटले कायेंकरी, (न करेमि के०) न करोमि एटले न करुं, (न कारवेमि के०)
न कारयामि एटले करावुं नहीं, तथा (करंतंवि अन्नं के०) कुर्वंतमप्यन्यं एटले आ-
रंज करनार एवा अनेराने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले
हुं अनुमोदना आपुं नहीं. तथा वर्तमानकालथी पूर्वकालनेविषे एटले अतीत का-
लनेविषे जे में हिंसारूप दंरू कस्यो होय, (तस्स के०) तस्य एटले ते अतीत दंरूने

(नंते के०) हे नदंत, नयांत अथवा नवांत, एटले हे गुरो ! (पडिक्कमामि के०) प्रतिक्रमामि एटले प्रतिक्रमुं छुं, अर्थात् पाछो वळुं छुं. (निंदामि के०) आत्मसाखें निंडुं छुं. (गरिहामि के०) गुरुनी साखें गर्हुं छुं. (अप्पाणं वोसिरामि के०) ते पापकारी आत्माने हुं ओवासिरावुं छुं. ॥

(दीपिका.) एतेषां षण्णां जीवनिकायानामिति । अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी । तत एतेषु षट्सु जीवनिकायेषु पूर्वं कथितस्वरूपेषु नैव स्वयं आत्मना दण्डं संघट्टनपरितापनादिलक्षणं समारन्नेत प्रवर्तयेत् । तथा नैव अन्यैः प्रेष्यादिनिः दण्डमुक्तरूपं समारंनयेत् कारयेदित्यर्थः । दंडं समारन्नमाणानपि अन्यान् प्राणिनो न समनुजानीयात् । न अनुमोदयेदिति विधायकं नगवद्वचनं । यतश्चैवं ततो जावज्जीवमित्यादि । यावत् व्युत्सृजामि यावज्जीवं यावत्प्राणधारणं तावदित्यर्थः। किमित्याह । त्रिविधं त्रिविधेनेति । तिस्रो विधाः कृतादिरूपा यस्येति त्रिविधो दण्ड इति गम्यते । तं त्रिविधेन करणेन । एतदेव दर्शयति । मनसा, वाचा, कायेन एतेषां स्वरूपमेव। अस्य च करणस्य कर्म उक्तलक्षणो दण्डः तं च वस्तुतो निषेधरूपतया सूत्रेणैव दर्शयति । न करोमि स्वयं, न कारयामि अन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामीति । तस्य हे नदंत प्रतिक्रमामीति।तस्य इति अधिकृतो योऽसौ त्रिकालविषयो दण्डस्तस्य संबन्धेन अतीतमवयवं प्रतिक्रमामि । न वर्तमानमनागतं वा । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात् । नदंतेति गुरोरामंत्रणम्।नदन्त नवान्त नयान्त इति साधारणा श्रुतिः । अनेन एवं ज्ञापितम् । व्रतप्रतिपत्तिर्गुरुसाक्षिक्येव । प्रतिक्रमामि इति नूतदण्डात् अहं निवर्ते इत्युक्तं नवति । तस्माच्च निवृत्तिर्यदनुमतेर्विरमणम् । तथा निन्दामि गर्हामि । तत्र निंदा आत्मसाक्षिकी गर्हा परसाक्षिकी जुगुप्सा च । आत्मानमतीतदण्डकारिणम् अश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति विशेषेण नृशं च त्यजामि ॥

(टीका.) उक्तोऽजीवाजिगमः । सांप्रतं चारित्रधर्मः। तत्रोक्तसंबन्धमेवेदं सूत्रम्। सर्वे प्राणिनः परमधर्माण इत्यनेन हेतुना एतेषां षण्णां जीवनिकायानामिति सुपां सुपो नवन्तीति सप्तम्यर्थे षष्ठी । एतेषु षट्सु जीवनिकायेषु अनन्तरोदितस्वरूपेषु नैव स्वयमात्मना दण्डं संघट्टनपरितापनादिलक्षणं समारन्नेत प्रवर्तयेत्तथा नैवान्यैः प्रेष्यादिनिर्दण्डमुक्तलक्षणं समारंनयेत् कारयेदित्यर्थः। दण्डं समारन्नमाणानप्यन्यान्प्राणिनो न समनुजानीयात् नानुमोदयेदिति विधायकं नगवद्वचनम् । यतश्चैवमतो यावज्जीवमित्यादि । यावद्व्युत्सृजामीत्यादीत्येवमिदं सम्यक् प्रतिपद्येतेत्यैदंपर्यम् । पदार्थस्तु जीवनं जीवः यावज्जीवो यावज्जीवमाप्राणोपरमादित्यर्थः । किमित्याह ।

त्रिविधं त्रिविधेनेति । तिस्रो विधा विधानानि कृतादिरूपा अस्येति त्रिविधः । दण्ड इति गम्यते । तं त्रिविधेन करणेन । एतडुपन्यस्यति । मनसा वाचा कायेनैतेषां स्वरूपं प्रसिद्धमेव । अस्य च करणस्य कर्म उक्तलक्षणो दण्डस्तं वस्तुतो निराकार्यतया सूत्रेणैवोपन्यस्यन्नाह । न करोमि स्वयं, न कारयाम्यन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामीति । तस्य नदंत प्रतिक्रमामीति । तस्येत्यधिकृतो दण्डः संबध्यते । संबन्धलक्षणा अवयवलक्षणा वा षष्ठी । योऽसौ त्रिकालविषयो दण्डस्तस्य संबन्धिनमतीतमवयवं प्रतिक्रमामि न वर्तमानमनागतं वा । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात्प्रत्युत्पन्नस्य संवरणादनागतस्य प्रत्याख्यानादिति । नदंतेति गुरोरामन्त्रणम् । नदंत नवान्त नयान्त इति साधारणा श्रुतिः । एतच्च गुरुसाक्षिक्येव व्रतप्रतिपत्तिः साध्वीति ज्ञापनार्थम् । प्रतिक्रमामीति नूतदण्डान्निवर्तेऽहमित्युक्तं नवति । तस्माच्च निवृत्तिर्यत्तदनुमतेर्विरमणमिति । तथा निन्दामि गर्हामीत्यत्रात्मसाक्षिकी निन्दा, परसाक्षिकी गर्हा जुगुप्सोच्यते । आत्मानमतीतदण्डकारिणमश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति । विविधार्थो विशेषार्थो वा विशब्दः । उच्छब्दो नृशार्थः । सृजामीति त्यजामि । ततश्च विविधं विशेषेण वा नृशं त्यजामि व्युत्सृजामीति । आह । यद्येवमतीतदण्डप्रतिक्रमणमात्रस्यैदंपर्यं न प्रत्युत्पन्नसंवरणमनागतप्रत्याख्यानं चेति । नैतदेवं न करोमीत्यादिना तडुनयसिद्धेरिति ॥

पढमे नंते महव्वए पाणाइवायाउ वेरमणं । सव्वं नंते पाणाइवायं पच्चक्खामि । से सुहुमं वा बायरं वा तसं वा थावरं वा नेव सयं पाणे अइवाइज्जा । नेवन्नेहिं पाणे अइवायाविज्जा पाणे अइवायंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावज्जीवाए । तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स नंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । पढमे नंत महव्वए उवठिउमि सव्वउ पाणाइवायाउ वेरमणं ॥

(अवचूरिः) दण्डः सामान्येनोक्तः । सतु विशेषतः पञ्चमहाव्रतरूपतयाङ्गीकृत्य ज्ञेयः । तान्याह । प्रथमे नदन्त महाव्रते किं कार्यमिति शिष्योक्ते गुरुराह । प्राणातिपातमिति । प्राणा इन्द्रियादयस्तेषामतिपातस्तस्माद्विरमणमिति । यतश्चैवमतः सर्वं नदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । महत्त्वमणुव्रतापेक्षया । प्रतिशब्दः प्रतिषेधे । से शब्दो मागधदेशप्रसिद्धस्तद्यथार्थः । स चोपन्यासे । अत्र सूक्ष्माः सूक्ष्मनामकर्मोद-

यवर्त्तिनः। तस्य सूक्ष्मत्वादेव कायिकीहिंसाया अभावेऽपि मनोवाग्भ्यां तत्संभवे ग्रहणं सार्थकमिति। यद्वा सूक्ष्मं कुन्थ्वादि। बादरोऽपि स्थूलः। स चैकैको द्विधा। त्रसः स्थावरश्च। सूक्ष्मत्रसः कुन्थ्वादिः। सूक्ष्म स्थावरो वनस्पत्यादिः। बादरत्रसो गवादिः। बादरः स्थावरः पृथिव्यादिः। प्राकृतत्वाद्विभक्तिव्यत्ययेन प्राणानतिपातयामीति आत्मनिर्देशः। एवं शेषमहाव्रतेष्वपि योज्यम्। सूक्ष्मं वा बादरं वेति वाशब्दोपलक्षित एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति चतुर्विधः प्राणातिपातो द्रष्टव्यः। द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतः भावतश्च। चतुर्भंगिका चात्र। दव्वउ णामेगे पाणाइवाए नो भावउ। भावउ न दव्वउ। दव्वउ भावउ वि। नो दव्वउ नो भावउ। आदिमध्यान्तेषु भदन्तग्रहणाद्गुरुमनापृछ्य न किंचित्कार्यमिति। इत आरभ्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणमिति निगमनम्। नैव स्वयं प्राणिनोऽतिपातयामि। नैवान्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि। प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि। व्रतप्रतिपत्तिं निगमयन्नाह। उपस्थितोऽस्मि। उप सामीप्येन तत्परिणामापत्त्या स्थितः। इत आरभ्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणं प्रत्याख्यानमिति॥ १॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारें साधुए करवानो त्रिविध दंडनो परित्याग सामान्यें करी कह्यो. तेनेज हवे विशेषेंकरी पंचमहाव्रतरूपें कहे छे. तेमां प्रथम पहेलुं महाव्रत कहे छे. (भंते के०) हे भदंत एटले हे गुरो (पढमे के०) प्रथमे एटले पहेला (महव्वए के०) महाव्रते एटले प्राणातिपातविरमणनामक महाव्रतने विषे (पाणाइवायाउ के०) प्राणातिपातात्, प्राण एटले एकेंद्रियादिक तेमनो जे अतिपात एटले अतिपीडा तेथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वक विरमण करवुं. निवर्तवुं. एम भगवाने कह्युं छे, माटे (भंते के०) हे भदंत, गुरो, (सव्वं के०) सर्वं एटले सर्व प्रकारना (पाणाइवायं के०) प्राणातिपातं एटले प्राणातिपातने (पच्चक्खामि के०) प्रत्याख्यामि एटले पच्चक्खुं छुं. (से के०) तद्यथा ते जेम केः—(सुहुमं वा के०) सूक्ष्मं वा एटले सूक्ष्म ते न्हाना शरीरवाला (बायरं वा के०) बादरं वा एटले अथवा स्थूलशरीरवाला एवा जे (तसं वा के०) त्रसं वा एटले बेंद्रियादिक त्रसजीव, तेमां कुंथुआदिक जे छे ते सूक्ष्म त्रस जाणवा, अने गजादिक जे छे ते बादर त्रस जाणवा. तथा (थावरं वा के०) स्थावरं वा एटले पृथिव्यादिक स्थावर जीव तेमां वनस्पत्यादिक जे छे ते सूक्ष्म स्थावर जाणवा, अने पृथिव्यादिक जे छे, ते बादर स्थावर जाणवा. एवा (पाणे के०) प्राणिनः एटले जीवने (नेव सयं अइवाइज्जा के०) नैव स्वयं अतिपातयामि एटले हुं पोते हणीश नहि. (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले बीजा लोको पासें (पाणे के०) प्राणिनः एटले पूर्वोक्त जीवोने (नेव

त्रिविधं त्रिविधेनेति । तिस्रो विधा विधानानि कृतादिरूपा अस्येति त्रिविधः । दण्ड इति गम्यते । तं त्रिविधेन करणेन । एतदुपन्यस्यति । मनसा वाचा कायेनैतेषां स्वरूपं प्रसिद्धमेव । अस्य च करणस्य कर्म उक्तलक्षणो दण्डस्तं वस्तुतो निराकार्यतया सूत्रेणैवोपन्यस्यन्नाह । न करोमि स्वयं, न कारयाम्यन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामीति । तस्य नदंत प्रतिक्रमामीति । तस्येत्यधिकृतो दण्डः संबध्यते । संबन्धलक्षणा अवयवलक्षणा वा षष्ठी । योऽसौ त्रिकालविषयो दण्डस्तस्य संबन्धिनमतीतमवयवं प्रतिक्रमामि न वर्तमानमनागतं वा । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात्प्रत्युत्पन्नस्य संवरणादनागतस्य प्रत्याख्यानादिति । नदंतेति गुरोरामन्त्रणम् । नदंत नवान्त नयान्त इति साधारणा श्रुतिः । एतच्च गुरुसाक्षिक्येव व्रतप्रतिपत्तिः साध्वीति ज्ञापनार्थम् । प्रतिक्रमामीति नूतदण्डान्निवर्तेऽहमित्युक्तं नवति । तस्माच्च निवृत्तिर्यत्तदनुमतेर्विरमणमिति । तथा निन्दामि गर्हामीत्यत्रात्मसाक्षिकी निन्दा, परसाक्षिकी गर्हा जुगुप्सोच्यते । आत्मानमतीतदण्डकारिणमश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति । विविधार्थो विशेषार्थो वा विशब्दः । उच्छब्दो नृशार्थः । सृजामीति त्यजामि । ततश्च विविधं विशेषेण वा नृशं त्यजामि व्युत्सृजामीति । आह । यद्येवमतीतदण्डप्रतिक्रमणमात्रस्यैदंपर्यं न प्रत्युत्पन्नसंवरणमनागतप्रत्याख्यानं चेति । नैतदेवं न करोमीत्यादिना तदुनयसिद्धेरिति ॥

पढमे नंते महव्वए पाणाइवायाउ वेरमणं । सव्वं नंते पाणाइवायं पच्चक्खामि । से सुहुमं वा बायरं वा तसं वा थावरं वा नेव सयं पाणे अइवाइज्जा । नेवन्नेहिं पाणे अइवायाविज्जा पाणे अइवायंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावज्जीवाए । तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स नंते पमिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । पढमे नंते महव्वए उवछिउमि सवउ पाणाइवायाउ वेरमणं ॥

(अवचूरिः) दण्डः सामान्येनोक्तः । सतु विशेषतः पञ्चमहाव्रतरूपतयाङ्गीकृत्य ज्ञेयः । तान्याह । प्रथमे नदन्त महाव्रते किं कार्यमिति शिष्योक्ते गुरुराह । प्राणातिपातमिति । प्राणा इन्द्रियादयस्तेषामतिपातस्तस्माद्विरमणमिति । यतश्चैवमतः सर्वं नदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । महत्त्वमणुव्रतापेक्षया । प्रतिशब्दः प्रतिषेधे । से शब्दो मागधदेशप्रसिद्धस्तद्यथार्थः । स चोपन्यासे । अत्र सूक्ष्माः सूक्ष्मनामकर्मोद-

यवर्त्तिनः। तस्य सूक्ष्मत्वादेव कायिकीहिंसाया अन्नावेऽपि मनोवाग्भ्यां तत्संन्नवे ग्रहणं सार्थकमिति। यद्वा सूक्ष्मं कुन्थ्वादि। बादरोऽपि स्थूलः। स चैकैको द्विधा। त्रसः स्थावरश्च। सूक्ष्मत्रसः कुन्थ्वादिः। सूक्ष्म स्थावरो वनस्पत्यादिः। बादरत्रसो गवादिः। बादरः स्थावरः पृथिव्यादिः। प्राकृतत्वाद्विन्नक्तिव्यत्ययेन प्राणानतिपातयामीति आत्मनिर्देशः। एवं शेषमहाव्रतेष्वपि योज्यम्। सूक्ष्मं वा बादरं वेति वाशब्दोपलक्षित एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति चतुर्विधः प्राणातिपातो द्रष्टव्यः। द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतः न्नावतश्च। चतुर्नंगिका चात्र। दव्वर्ण णामेगे पाणाइवाए नो न्नावर्ण। न्नावर्ण न दव्वर्ण। दव्वर्ण न्नावर्ण वि। नो दव्वर्ण नो न्नावर्ण। आदिमध्यान्तेषु न्नदन्तग्रहणाद्गुरुमनापृछ्य न किंचित्कार्यमिति। इत आरन्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणमिति निगमनम्। नैव स्वयं प्राणिनोऽतिपातयामि। नैवान्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि। प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि। व्रतप्रतिपत्तिं निगमयन्नाह। उपस्थितोऽस्मि। उप सामीप्येन तत्परिणामापत्त्या स्थितः। इत आरन्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणं प्रत्याख्यानमिति ॥ १॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारें साधुए करवानो त्रिविध दंमनो परित्याग सामान्यें करी कह्यो. तेनेज हवे विशेषेंकरी पंचमहाव्रतरूपें कहे ले. तेमां प्रथम पहेलुं महाव्रत कहे ले. (न्नंते के०) हे न्नदंत एटले हे गुरो (पढमे के०) प्रथमे एटले पहेला (महव्वए के०) महाव्रते एटले प्राणातिपातविरमणनामक महाव्रतने विषे (पाणाइवायाउ के०) प्राणातिपातात्, प्राण एटले एकेंद्रियादिक तेमनो जे अतिपात एटले अतिपीडा तेथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वक विरमण करवुं. निवर्तवुं. एम न्नगवाने कह्युं ले, माटे (न्नंते के०) हे न्नदंत, गुरो, (सव्वं के०) सर्व एटले सर्व प्रकारना (पाणाइवायं के०) प्राणातिपातं एटले प्राणातिपातने (पच्चक्खामि के०) प्रत्याख्यामि एटले पच्चखुं लुं. (से के०) तद्यथा ते जेम केः—(सुहुमं वा के०) सूक्ष्मं वा एटले सूक्ष्म ते न्हाना शरीरवाला (बायरं वा के०) बादरं वा एटले अथवा स्थूलशरीरवाला एवा जे (तसं वा के०) त्रसं वा एटले बेंद्रियादिक त्रसजीव, तेमां कुंथुआदिक जे ले ते सूक्ष्म त्रस जाणवा, अने गजादिक जे ले ते बादर त्रस जाणवा. तथा (थावरं वा के०) स्थावरं वा एटले पृथिव्यादिक स्थावर जीव तेमां वनस्पत्यादिक जे ले ते सूक्ष्म स्थावर जाणवा, अने पृथिव्यादिक जे ले, ते बादर स्थावर जाणवा. एवा (पाणे के०) प्राणिनः एटले जीवने (नेव सयं अइवाइज्जा के०) नैव स्वयं अतिपातयामि एटले हुं पोते हणीश नहि, (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले बीजा लोको पासें (पाणे के०) प्राणिनः एटले पूर्वोक्त जीवोने (नेव

अश्वायाविद्या के०) नेव अतिपातयामि एटले हणावीश नहीं, तथा (पाणे के०) पूर्वोक्त प्राणियोने (अश्वायंते वि अन्ने के०) अतिपातयतोऽप्यन्यान्, एटले हणनारा एवा बीजाप्रत्ये पण (ण समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपीश नहि. जावज्जीवाए अहिंथी मांडीने वोसिरामि सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे व्रतप्रतिपत्तिने पूर्ण करतो बतो कहे बे. (नंते के०) नदंत एटले हे गुरो ! (पढमे के०) प्रथमे एटले पहेला (महवए के०) महाव्रतनेविषे (सवाउ पाणाइवायाउ के०) सर्वप्राणातिपाततः एटले पूर्वोक्त सर्व प्राणातिपातथकी (वेरमणं के०) विरमणप्रत्यें (उवठिउमि के०) उपस्थितोऽस्मि एटले तेना परिणामनी प्राप्तिथी समीप रहेलो बुं. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अयं च आत्मप्रत्ययो दएमः सामान्यविशेषनेदात् द्वेधा । तत्र सामान्येन पूर्वं कथितः स एव विशेषेण महाव्रतरूपतया आह सूत्रक्रमेण । प्रथमे नदन्त हे गुरो ! महाव्रते महच्च तद्व्रतं च महाव्रतं महत्त्वं च अणुव्रतापेक्षया तस्मिन् महाव्रते प्राणातिपाताद्विरमणे प्राणा एकेन्द्रियास्तेषामतिपातः प्राणातिपातो जीवस्य महाडुःखोत्पादनम् । नतु जीवातिपात एव तस्माद्विरमणं नाम सम्यग् ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं सर्वथा निवर्तनं नगवता कथितमिति शेषः । यतश्चैवमत उपादेयमिति निश्चित्य सर्वं हे नदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । सर्वं समस्तं नतु परिस्थूलमेव । हे नदन्त हे गुरो ! प्राणातिपातव्याख्यानं पूर्ववत् । प्रत्याख्यामि निषेधयामि । अथ प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि इत्युक्तं तद्विशेषतो वक्तुमाह । से शब्दो मागधीनाषाप्रसिद्धः अथशब्दार्थः । तद्यथा सूक्ष्मं वा बादरं वा त्रसं वा स्थावरं वा । अत्र सूक्ष्मोऽल्पः परिगृह्यते । नतु सूक्ष्मनामकर्मोदयात्सूक्ष्मः । कथं, तस्य कायेन व्यापादनस्यानावात् । बादरोऽपि स चैकैको द्विधा त्रसः स्थावरश्च । तत्र त्रसः सूक्ष्मः कुन्थ्वादिः । स्थावरः सूक्ष्मो वनस्पत्यादिः । बादरस्त्रसो गवादिः । बादरः स्थावरः पृथिव्यादिः । एतान् नैव सयं पाणे अश्वाइज्जत्ति नैव स्वयं प्राणिनोऽतिपातयामि । नैव अन्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि । प्राणिनोऽतिपातयतोऽपि अन्यान् न समनुजानामि । यावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् । व्रतप्रतिपत्तिं पूर्णां कुर्वन्नाह । प्रथमे नदन्त महाव्रते उपस्थितोऽस्मि । उप सामीप्येन तस्य परिणामस्य आपत्त्या स्थितः । इत आरज्य मम सर्वस्मात् प्राणातिपाताद्विरमणम् ॥ १ ॥

(टीका.) अयं चात्मप्रतिपत्त्यर्हो दएमनिक्षेपः सामान्यविशेषरूप इति सामान्येनोक्तलक्षण एव । स तु विशेषतः पञ्चमहाव्रतरूपतयाप्यङ्गीकर्तव्य इति महाव्रतान्या-

ह । पढमे भंते इत्यादि । सूत्रक्रमप्रामाण्यात् प्राणातिपातविरमणं प्रथमम् । भदंतेति गुरोरामन्त्रणम् । महाव्रत इति महच्च तद्व्रतं च महाव्रतम् । महत्त्वं चास्य श्रावकसंबन्ध्यणुव्रतापेक्षयेति । अत्रान्तरे सप्तचत्वारिंशदधिकप्रत्याख्यानभङ्गकशताधिकारः । तत्रेयं गाथा ॥ सीयालं भंगसयं, पच्चक्खाणंमि जस्स उवलद्धं ॥ सो पच्चक्खाणकुसलो, सेसा सव्वे अकुसलाउ ॥ १०६ ॥ एनां चासंमोहार्थमुपरिष्टाद्व्याख्यास्यामः । तस्मिन् महाव्रते प्राणातिपाताद्विरमणमिति । प्राणा इन्द्रियादयः तेषामतिपातः प्राणातिपातः। जीवस्य महादुःखोत्पादनं न तु जीवातिपात एव । तस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणम् । विरमणं नाम ज्ञानश्रद्धानपूर्वं सर्वथा निवर्तनम् । भगवतोक्तमिति वाक्यशेषः । यतश्चैवमत उपादेयमेतदिति निश्चित्य सर्वं भदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । सर्वमिति निरवशेषम् । नतु परिस्थूरमेव । भदंतेति गुर्वामन्त्रणम् । प्राणातिपातमिति पूर्ववत् । प्रत्याख्यामीति । प्रतिशब्दः प्रतिषेधे, आङाभिमुख्ये, ख्या प्रकथने, प्रतीपमभिमुखं ख्यापनं प्राणातिपातस्य करोमि प्रत्याख्यामि । अथवा प्रत्याचक्षे संवृतात्मा सांप्रतमनागतप्रतिषेधस्य आदरेणाभिधानं करोमीत्यर्थः । अनेन व्रतार्थपरिज्ञानादिगुणयुक्त उपस्थानार्ह इत्येतदाह । उक्तं च ॥ पढिए य कहिय अहिगय परिहरउवठावणाइ-जोगोत्ति ॥ छक्कं तीहिं विसुद्धं, परिहरणवएण भेदेण ॥ पडपासाउरमादी, दिठंता होंति वयसमारुहणे ॥ जह मलिणाइसु दोसा, सुद्धाइसु णेवमिहइंपीत्यादि ॥ एतेसिं लेसुद्देसेण सीसहियठयाए अत्थो भन्नइ । पढियाए सत्थपरिन्नाए दसकालिए छज्जीवणिकाए वा।कहियाए अत्थउ अभिगयाए संमं परिक्खिऊण परिहरइ । छज्जीवणियाए मणवयणकाएहिं कयकारावियाणुमइभेदेण तउ ठाविज्जइ ण अन्नहा इमे य इत्थ पडादी दिठंता।मइलो पडो ण रंगिज्जइ । असोहिए मूलपाए पासाउ ण किज्जइ। सोहिए किज्जइ । वमणाईहिं असोहिए आउरे ओसहं न दिज्जइ । सोहिए दिज्जइ । असंठविए रयणे पडबंधो न किज्जइ । संठविए किज्जइ । एवं पढियकहियाईहिं असोहिए सीसे ण वयारोवणं किज्जइ । सोहिए किज्जइ । असोहिए य करणे गुरुणो दोसा साहिया पालणे सिस्सदोसो त्ति ।कयं पसंगेण । यदुक्तम् । सर्वं भदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । तदेतद्विशेषेण अभिधित्सुराह । सुहुमं वेत्यादि । सेशब्दो मागधदेशीप्रसिद्धः । अथशब्दार्थः।स चोपन्यासे।तद्यथा सूक्ष्मं वा बादरं वा त्रसं वा स्थावरं वा । अत्र सूक्ष्मोऽल्पः परिगृह्यते । न तु सूक्ष्मनामकर्मोदयात्सूक्ष्मः । तस्य कायेन व्यापादनासंभवात् । तदेतद्विशेषतोऽभिधित्सुराह । बादरोऽपि स्थूरः । स चैकैको द्विधा । त्रसः स्थावरश्च । सूक्ष्मत्रसः कुन्थ्वादिः । स्थावरो वनस्पत्यादिः । वादरस्त्रसो गवादिः । वादरः स्थावरः पृथिव्यादिः । एतान्, णेव सयं पाणे अइवाएज्जत्ति प्राकृ-

तशैल्या छान्दसत्वात्तिङां तिङो भवन्तीति न्यायान्नैव स्वयं प्राणिनः अतिपातयामि। नैवान्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि। प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि। यावज्जीवादि पूर्ववत्। इह च सूक्ष्मं वा बादरं वेत्यादिनोपलक्षित एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति चतुर्विधः प्राणातिपातो द्रष्टव्यः। तद्यथा द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्चेति। तत्र द्रव्यतः षट्सु जीवनिकायेषु सूक्ष्मादिभिन्नेषु। क्षेत्रतो लोके तिर्यग्लोकादिभेदभिन्ने। कालतोऽतीतादौ रात्र्यादौ वा। भावतो रागेण वा द्वेषेण वा। मांसादिरागशत्रुद्वेषाभ्यां तडुपपत्तेरिति। चतुर्भङ्गिका चात्र। दव्वउ णामेगे पाणाइवाए ण भावउ इत्यादिरूपा यथा द्रुमपुष्पिकायां तथा द्रष्टव्येति। व्रतप्रतिपत्तिं निगमयन्नाह। प्रथमे भदन्त महाव्रत उपस्थितोऽस्मि। उप सामीप्येन तत्परिणामापत्त्या स्थितः। इत आरभ्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणमिति। भदंत इत्यनेन चादिमध्यावसानेषु गुरुमनापृछ्य न किंचित्कर्तव्यं, कृतं च तस्मै निवेदनीयमेवं तदाराधितं भवतीत्येवमाह। उक्तं प्रथमं महाव्रतम् ॥१॥

अहावरे दुच्चे भंते महव्वए मुसावायाउ वेरमणं। सव्वं भंते मुसावायं पच्चक्खामि। से कोहा वा, लोहा वा भया वा, हासा वा, नेव सयं मुसं वइज्जा। नेवन्नेहिं मुसं वायाविज्जा। मुसं वयंते वि अन्ने न समणुजाणामि। जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि। तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि। दुच्चे भंते महव्वए उवट्ठिउमि सव्वाउ मुसावायाउ वेरमणं ॥ २ ॥

(अवचूरिः) द्वितीयमाह। अथापरस्मिन् द्वितीये भदन्त महाव्रते मृषावादाद्विरमणं सर्वं भदन्त मृषावादं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत्। तद्यथा। क्रोधाद्वा लोभाद्वा इत्यनेन आद्यन्तग्रहणान्मानमायापरिग्रहः। भयाद्वा हासाद्वा इत्यनेन प्रेमद्वेषकलहाभ्याख्यानादिपरिग्रहः। मृषा चतुर्द्धा। सद्भावप्रतिषेधः १। असद्भावोद्भावनम् २। अर्थान्तराभिधानम् ३। गर्हा च ४। तत्राद्यं नास्त्यात्मेत्यादि १। द्वितीयमस्त्यात्मा सर्वगतः श्यामाकतन्डुलमात्रो वा २। तृतीयं गामश्वमभिदधतः ३। चतुर्थं काणं काणम भिदधतः ४। पुनश्चतुर्द्धा द्रव्यक्षेत्रकालभावरूपतः। द्रव्यादिष्वन्यथाप्ररूपणात्। द्रव्यादिचतुर्भङ्गी पुनरियम्। दव्वउ णामेगे मुसावाए नो भावउ इत्यादि। नैव स्वयं मृषा वदामि। नैवान्यैर्मृषा वादयामि। मृषा वदतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि। द्वितीये भदन्त महाव्रते उपस्थितोऽस्मि। सर्वस्मान्मृषावादाद्विरमणं प्रत्याख्यामीति ॥ २ ॥

(अर्थः) हवे बीजुं मृषावाद विरमणरूप महाव्रत कहे छे. (अह के०) अथ एटले हवे पछी (भंते के०) हे भदंत, गुरो! (अवरे के०) अपरे एटले अनेरा (दुच्चे के०) द्वितीये एटले बीजा (महव्वए के०) महाव्रते एटले महाव्रतने विषे (मुसावायाउ के०) मृषावादात् एटले असत्य बोलवाथकी (वेरमणं के०) विरमणं एटले निवर्तवुं तीर्थ करादिकें कह्युं छे, माटे (भंते के०) हे गुरो! (सव्वं के०) सर्वं एटले सर्व (मुसावायं के०) मृषावादं एटले असत्य भाषण जे कह्युं होय, ते प्रत्ये (पच्चक्खामि के०) प्रत्याचक्षे एटले पच्चखुं छुं. (से के०) तद्यथा एटले ते जेम केः (कोहा वा के०) क्रोधाद्वा एटले क्रोधेंकरी,अथवा (लोहा वा के०) लोभाद्वा एटले लोभथी अहिं "आदिना तथा अंतना ग्रहणथी मध्यनुं पण ग्रहण करवुं" एवा न्यायथी मान अने माया ए बेहुनुं ग्रहण करवुं. अथवा (भया वा के०) भयाद्वा एटले भयथी, अथवा (हासा वा के०) हास्याद्वा एटले उपहास करवाना प्रसंगथी अहिं उपलक्षणथी प्रेम अने द्वेष ए बे शब्दनुं ग्रहण करवुं. (सयं के०) स्वयं एटले पोतें हुं (मुसं के०) मृषा एटले असत्य (नेव वइज्जा के०) न वदामि एटले नहिं बोलुं. अहीं मृषावाद जे छे ते, चार प्रकारनो जाणवो. ते एवी रीतेः–एक सद्भावप्रतिषेध, बीजो असद्भावोद्भावन, त्रीजो अर्थांतर अने चोथो गर्हा, ते चारमां सद्भावप्रतिषेध एटले आत्मा नथी, पुण्य नथी, पाप नथी एवीरीते शास्त्रसिद्ध सद्वस्तुनो प्रतिषेध करवो. बीजो असद्भावोद्भावन ते आत्मा सर्वगत छे, अथवा श्यामाकतंदुलप्रमाण छे, एम शास्त्रविरुद्ध असद्वस्तुनी कल्पना करवी. तथा त्रीजो अर्थांतर मृषावाद ते बलदने अश्व कहेवो, तथा अश्वने बलद केहवो इत्यादि. चोथो गर्हामृषावाद ते काणाने काणो केहेवो इत्यादि. एवीरीतें चार प्रकारनो मृषावाद जाणवो. वली द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा भाव ए भेदथी पण चार प्रकारनो जाणवो. एमां कोइपण जातनो मृषावाद हुं करुं नहीं, तथा (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले बीजापासें (मुसं के०) मृषा एटले असत्य (नेव वायाविज्जा के०) नैव वादयामि एटले बोलावुं नहीं; तथा (मुसं वयंते वि अन्ने के०) मृषा वदतोऽप्यन्यन्, एटले मृषावाद करता बीजा प्रत्ये पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहीं. अहींथी जावज्जीवादिकनो अर्थ छे, जे ते पूर्ववत् जाणवो ॥ २ ॥

(दीपिका) उक्तं प्रथममथ द्वितीयं व्रतमाह। अथ अपरस्मिन् द्वितीये भदन्त महाव्रते मृषावादाद्विरमणम्। सर्वं हे भदन्त मृषावादं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत्। तद्यथा क्रोधान्नैव मृषावादं वदामि इत्युक्तिः। एवं लोभाद्वा। आद्यन्तयोर्ग्रहणे मध्य-

स्यापि ग्रहणमिति न्यायात् मानमाययोर्ग्रहणम् । ततो मानाद्वा, मायाया वा, पुनर्भ-याद्वा, हासाद्वा, उपलक्षणत्वात् प्रेमतो वा, द्वेषतो वा, अभ्याख्यानादितो वा, नैव मृषा स्वयं वदामि । नैव मृषा अन्यैर्वादयामि । नैव मृषा वदतोऽपि अन्यान् समनु-जानामि । यावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

(टीका) इदानीं द्वितीयमाह अहावरे इत्यादि । अथापरस्मिन् द्वितीये भदन्त महाव्रते मृषावादाद्विरमणं सर्वं भदन्त मृषावादं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । क्रोधाद्वा लोभाद्वेत्यनेनाद्यन्तग्रहणान्मानमायापरिग्रहः । भयाद्वा हास्याद्वा इत्य-नेन तु प्रेमद्वेषकलहाभ्याख्यानादिपरिग्रहः । णेव सयं मुसं वएज्जा त्ति । नैव स्वयं मृषा वदामि नैवान्यैर्मृषा वादयामि, मृषा वदतोऽप्यन्यान् न समनुजानामि । इत्ये-तद्यावज्जीवमित्यादि च भावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । मृषावादश्चतु-र्विधः । तद्यथा । सद्भावप्रतिषेधः । असद्भावोद्भावनम् । अर्थान्तरम् । गर्हा च । तत्र सद्भावप्रतिषेधो यथा । नास्त्यात्मा नास्ति पुण्यं पापं चेत्यादि । असद्भावोद्भावनं यथा । अस्त्यात्मा सर्वगतः, श्यामाकतन्डुलमात्रो वेत्यादि । अर्थान्तरम् गामश्वमभिद-धत इत्यादि । गर्हा काणं काणमभिदधत इत्यादिः । पुनरयं क्रोधादिभावोपलक्षि-तश्चतुर्धा । तद्यथा । द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च । द्रव्यतः सर्वद्रव्येष्वन्यथा-प्ररूपणात् । क्षेत्रतो लोकालोकयोः । कालतो रात्र्यादौ । भावतः क्रोधादिभिः । इति । द्रव्यादिचतुर्भंगी पुनरियम् । दव्वउ णामेगे मुसावाए णो भावउ। भावउ णामेगे णो द-व्वउ । एगे दव्वउ वि भावउ वि । एगे णो दव्वउ णो भावउ । तत्र कोइ कहिंवि हिंसुज्जउ भणइ । इउ तए पसुमिगाइणो दिठत्ति । सो दयाए दिठा वि भणइ ण दिठत्ति । एस दव्वउ मुसावाउ नो भावउ । अवरो मुसं भणीहामित्ति परिणउ सहसा सवं भणइ । एस भावउ नो दव्वउ । अवरो मुसं भणीहामित्ति परिणउ मुसं चेव भणइ । एस दव्वउ वि भावउ वि । चरमभंगो पुण सुणो ॥ २ ॥

अहावरे तच्चे भंते महव्वए अदिन्नादाणाउ वेरमणं । सव्वं भंते अदिन्ना-दाणं पच्चक्खामि । से गामे वा नगरे वा रणे वा अप्पं वा बहु वा अणु वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नेव सयं अदिन्नं गिण्हिज्जा । नेवन्नेहिं अदिन्नं गिण्हाविज्जा । अदिन्नं गिण्हंते वि अन्ने न समणुजाणा-मि । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स भंते पडिक्कमामि ।

निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । तच्चे नंते महव्वए उवठ्ठिओमि सव्वाउ अदिन्नादाणाउ वेरमणं ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) तृतीयमाह । अथापरस्मिन् तृतीये नदन्त महाव्रते अदत्तादानाद्विरमणम् । सर्वं नदन्त अदत्तादानं प्रत्याख्यामीति । ग्रसति बुद्ध्यादीन् गुणान् ग्रामः । ग्रामादिग्रहणेन क्षेत्रपरिग्रहः । नगरे वा नास्मिन्करो नकरमिति । अरण्ये वा । अरण्यं काननादि । अल्पं वा । अल्पं मूल्यत एरण्डकाष्ठादि । बहु वा बहु वज्रादि । अणु वा । अणु प्रमाणतो वज्रादि । स्थूलमेरण्डकाष्ठादि । एतच्च चित्तवद्वाचित्तवद्वा चेतनाचेतनमित्यर्थः । चतुर्थादत्तादानं द्रव्यतोऽल्पादौ क्षेत्रतो ग्रामादौ कालतो रात्र्यादौ नावतो रागद्वेषाभ्याम् । द्रव्यादि चतुर्नङ्गी पूर्ववत् । न स्वयमदत्तं गृह्णामि नान्यैरदत्तं ग्राहयामि अदत्तं गृह्णतो नान्यान्समनुजानामि ॥ ३ ॥

(अर्थ.) हवे त्रीजुं अदत्तादानविरमण नामक महाव्रत कहे ले. (अह के०) हवे पली, (नंते के०) हे नदंत, हे गुरो ! (अवरे के०) अपरे एटले पूर्वे कह्या तेथी अनेरा (तच्चे के०) तृतीये एटले त्रीजा (महव्वए के०) महाव्रते एटले महाव्रतने विषे (अदिन्नादाणाउ के०) अदत्तादानात् एटले अदत्तादानथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले विरमवुं, निवर्तवुं, एम तीर्थकरादिकें कह्युं ले, माटे (नंते के०) हे नदंत, गुरो ! (सव्वं के०) सर्वं एटले सूक्ष्म, बादर, थोरुं, घणुं ए सर्व (अदिन्नादाणं के०) अदत्तादानं एटले अणदीधुं लेवुं ते प्रत्यें (पच्चक्खामि के०) प्रत्याचक्षे एटले पच्चक्खुं लुं. (से के०) तद्यथा ते जेम के, (गामे वा के०) ग्रामे वा एटले जे गुणवंतना गुणनो ग्रास करे ले, तेने ग्राम कहिये, ते गामनेविषे, अथवा (नगरे के०) नकरे एटले ज्या कर नथी, एवा पुरनेविषे, अथवा (रण्णे वा के०) अरण्ये वा एटले अरण्यने विषे, एटला स्थानने विषे (अप्पं वा के०) अल्पं वा एटले जेनुं मूल्य अल्प होय, एवुं दांत खोतरवानुं तृणादिक पण (बहु वा के०) बहु एटले जेनुं मूल्य घणुं ले, एवुं सुवर्णादिक अथवा (अणुं वा के०) अणु एटले न्हानुं हीरकादिक, अथवा (थूलं वा के०) स्थूलं वा एटले प्रमाणथी मोटुं एरंडकाष्ठादिक, अथवा (चित्तमंतं वा के०) चित्तवद्वा, एटले सचित्त एवुं शिष्यादिक, अथवा (अचित्तमंतं वा के०) अचित्तवद्वा एटले अचित्त एवुं सली प्रमुख, (अदिन्नं के०) अदत्तं एटले अणदीधुं लतां (नेव सयं गिण्हिज्जा के०) नैव स्वयं गृह्णामि एटले हुं पोते ग्रहण करुं नहिं, (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले बीजा पासे (अदिन्नं के०) अदत्तं एटले पूर्वोक्त वस्तुमां कोइ वस्तु अणदीधी होय तो तेने (नेव गिण्हाविज्जा

के०) नैव ग्राहयामि एटले ग्रहण करावुं नहीं, तथा (अदिन्नं गिण्हंते वि अन्ने के०) अदत्तं गृह्णतोऽन्यानपि एटले अणदीधुं ग्रहण करता एवा बीजाने पण हुं (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहिं. जावज्जीवाए इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. वली उपर कहेलुं अदत्तादान चार प्रकारनुं ठे. ते एवीरीतेः—एक ड्रव्यतः, बीजुं क्षेत्रतः, त्रीजुं कालतः अने चोथुं नावतः तेमां ड्रव्यतः अदत्तादान ते थोडुं अथवा घणुं कोइ पण ड्रव्य लेवुं ते, बीजुं क्षेत्रतः अदत्तादान ते ग्रामादिकने विषे लेवुं ते, त्रीजुं कालतः अदत्तादान ते रात्रि आदिकने समयें लेवुं ते. चोथुं नावतः अदत्तादान ते रागद्वेषथी लेवुं ते, एवा अदत्तादानना चार प्रकार जाणवा. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) उक्तं द्वितीयं व्रतम् । अथ तृतीयं व्रतमाह । अथ अपरस्मिंस्तृतीये हे नदन्त महाव्रते अदत्तादानात् विरमणम् । सर्वं हे नदन्त ! अदत्तादानं प्रत्याख्यामि । इत्यादि पूर्ववत् । तद्यथा ग्रामे वा, नगरे वा, अरण्ये वा, उपलक्षणत्वात् क्षेत्रे वा । प्रसिद्धानि एतानि । तथा अल्पं मूल्यत एरण्डकाष्ठादि ड्रव्यम् । बहु वा मूल्यतो वज्रादि ड्रव्यम्, अणु वा प्रमाणतो वज्रादि ड्रव्यं, स्थूलं वा एरण्डकाष्ठादि ड्रव्यं, एतच्च चित्तवद्वा सचेतनं, अचित्तवद्वा अचेतनं, नैव स्वयमदत्तं गृह्णामि नैव अन्यैः अदत्तं ग्राहयामि । नैव अदत्तं गृह्णतोऽप्यन्यान् समनुजानामि । यावज्जीवमित्यादि व्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) उक्तं द्वितीयं महाव्रतम् । अधुना तृतीयमाह । अहावरे इत्यादि । अथापरस्मिंस्तृतीये नदन्त महाव्रते अदत्तादानाद्विरमणम् । सर्वं नदन्त अदत्तादानं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । ग्रामे वा नगरे वा अरण्ये वा इत्यनेन क्षेत्रपरिग्रहः। तत्र ग्रसति बुद्ध्यादीन् गुणानिति ग्रामः तस्मिन् । नास्मिन् करो विद्यत इति नकरम् । अरण्यं काननादि । अल्पं वा बहु वा । अणु वा । स्थूलं वा । चित्तवद्वा । अचित्तवद्वा इत्यनेन तु ड्रव्यपरिग्रहः । तत्राल्पं मूल्यत एरण्डकाष्ठादि । बहु वज्रादि । अणु प्रमाणतो वज्रादि । स्थूलमेरण्डकाष्ठादि । एतच्च चित्तवद्वाचित्तवद्वेति चेतनाचेतनमित्यर्थः । णेव सयमदिन्नं गेण्हिज्जत्ति । नैव स्वयमदत्तं गृह्णामि । नैवान्यैरदत्तं ग्राहयामि । अदत्तं गृह्णतोऽप्यन्यान् न समनुजानामीत्येतद्यावज्जीवमित्यादि च नावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । अदत्तादानं चतुर्विधम् । ड्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो नावतश्च । ड्रव्यतोऽल्पादौ । क्षेत्रतो ग्रामादौ । कालतो रात्र्यादौ । नावतो रागद्वेषाभ्याम् । ड्रव्यादिचतुर्भङ्गी त्वियम् । दव्वउ णामेगे अदिन्नादाणे णोनावउ । नावउ णामेगे णो दव्वउ । एगे

दव्वर्ज वि जावर्ज वि । एगे णो दव्वर्ज णो जावर्ज। तत्र अरत्तडुठस्स साहुणो कहिं वि अ-णणुसवेऊण तणाइ गेएहर्ज दव्वर्ज अदिसादाणं णो जावर्ज। हरामीति अप्तुज्जयस्स तद-संपत्तीए जावर्ज नो दव्वर्ज। एवं चेव संपत्तीए जावर्ज दव्वर्ज वि। चरिमजंगो पुण सुन्नो ॥३॥

अहावरे चउत्थे जंते महव्वए मेहुणार्ज वेरमणं। सव्वं जंते मेहुणं पच्चक्खा-मि। से दिव्वं वा माणुसं वा तिरिक्खजोणियं वा । नेव सयं मेहुणं से-विज्जा । नेवन्नेहिं मेहुणं सेवाविज्जा । मेहुणं सेवंते वि अन्ने न समणु-जाणामि। जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए कायेणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि। तस्स जंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि। चउत्थे जंते महव्वए उवठिर्ज मि सव्वार्ज मेहुणार्ज वेरमणं ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) तुर्यमाह । अथापरस्मिन् चतुर्थे जदन्त महाव्रते मैथुनाद्विरमणं सर्वं जदन्त मैथुनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । दैवं वा देवानामिदं दैवम् । अप्सरोऽम-रसंबन्धि । मानुषं वा तैर्यग्योनिकं वा । दैवं जवनवास्यादि । अनेन ड्रव्यपरिग्रहः । मैथुनं ड्रव्यादिचतुर्विधम्।तत्र ड्रव्येषु रूपेषु रूपसहगतेषु। रूपेषु निर्जीवेषु प्रतिमारू-पेषु । रूपसहगतेषु सजीवपुरुषस्त्रीरूपेषु । जूषणविकलानि वा रूपाणि । जूषणसहि-तानि रूपसहगतानि। क्षेत्रतस्त्रिषुलोकेषु। कालतो रात्र्यादौ। जावतो रागद्वेषाज्यां। ड्र-व्यादिचतुर्जंगिकेयम् । अरत्तडुठाए बला जुज्जमाणीए दव्वर्ज मेहुणे नो जावर्ज । मे-हुणसन्नापरिणयस्स तदसंपत्तीए जावर्ज मेहुणे नो दव्वर्ज । एवं चेव संपत्तीए जावर्ज वि दव्वर्ज वि । चरिमजंगो सुन्नो । नैव स्वयं मैथुनं सेवे । नैवान्यैर्मैथुनं सेवयामि । सेवमानानन्यान् न समनुजानामि ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे चोथुं मैथुनविरमणनामक महाव्रत कहे छे. (जंते के०) हे ज-दंत, गुरो ! (अह के०) अथ एटले हवे पछी, (अवरे के०) अपरे एटले अनेरा (चउत्थे के०) चतुर्थे एटले चोथा (महव्वए के०) महाव्रते एटले महाव्रतने विषे, (मेहुणार्ज के०) मैथुनात्, एटले अब्रह्मविषयसेवनथी, (वेरमणं के०) विरमणं एटले विरमवुं, निवर्तवुं तीर्थंकरादिकें कह्युं छे, माटे (जंते के०) जदंत, हे गुरो ! (सव्वं के०) सर्वं एटले औदारिकादिक सर्व (मेहुणं के०) मैथुनं एटले मैथुनने (पच्चक्खामि के०) प्रत्याचक्षे एटले पच्चक्खाण करुं छुं. (से के०) तद्यथा ते आ प्र माणे (दिव्वं वा के०) दैवं वा, एटले देवता संबंधि, अथवा (माणुसं वा के०) मा-

नुषं वा एटले मनुष्यसंबंधि, अथवा (तिरिक्खजोणियं वा के०) तैर्यग्योनिकं वा एटले तिर्यग्योनिसंबंधि (मेहुणं के०)मैथुनं एटले मैथुनने (नेव सेविज्जा के०)नैव सेवे, एटले पोते नहींज सेवुं, तथा (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले वीजापासे (मेहुणं के०) मैथुनं एटले पूर्वोक्त मैथुनप्रत्ये (नेव सेवाविद्या के०) नैव सेवयामि एटले सेवन करावीश नहीं. तथा (मेहुणं के०) मैथुनं एटले मैथुनप्रत्ये (सेवंते वि अन्ने के०) सेवमानानन्यान् एटले सेवन करनारा वीजाप्रत्ये पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहीं. 'जावज्जीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. तेमां एटलुं विशेष ठे, जे मैथुन चार प्रकारनुं ठे. एक डव्यथी मैथुन ते दिव्यादि संबंधि जाणवुं. वीजुं क्षेत्रथी मैथुन त्रण लोक माहेला प्रदेशविषे जाणवुं. त्रीजुं कालथी मैथुन ते रात्र्यादिकनेविषे जाणवुं. चोथुं नावथी मैथुन ते रागद्वेषादिकें करी जाणवुं. ए मैथुनविरमणरूप चोथुं महाव्रत कह्युं. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) उक्तं तृतीयं व्रतमधुना चतुर्थं व्रतमाह । अथ अपरस्मिन् चतुर्थे हे नदन्त महाव्रते मैथुनाद्विरमणं, सर्वं हे नदन्त मैथुनं प्रत्याख्यामि । तद्यथा । मैथुनं त्रेधा दैवं वा, मानुषं वा, तैर्यग्योनं वा । तत्र देवानामिदं दैवं देवदेवीसंबन्धि १ एवं मानुषं २ तैर्यग्योनिकं च ३ ज्ञातव्यम् । न स्वयं मैथुनं सेवे । नच अन्यैः मैथुनं सेवयामि । नैव मैथुनं सेवमानान् अन्यान् समनुजानामि इति । यावज्जीवमित्यादि व्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) उक्तं तृतीयं महाव्रतम् । इदानीं चतुर्थमाह । अहावरे इत्यादि । अथापरस्मिंश्चतुर्थे महाव्रते मैथुनाद्विरमणं सर्वं नदन्त मैथुनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा दैवं वा मानुषं वा तैर्यग्योनं वा । अनेन डव्यपरिग्रहः । देवीनामिदं दैवम् । अप्सरोऽमरसंबन्धीतिनावः।एतच्च रूपेषु वा रूपसहगतेषु वा डव्येषु नवति । तत्र रूपाणि निर्जीवानि प्रतिमारूपाण्युच्यन्ते । रूपसहगतानि तु सजीवानि । नूषणविकलानि वा रूपाणि, नूषणसहितानि तु रूपसहगतानि । एवं मानुषं तैर्यग्योनं च वेदितव्यमिति । णेव सयं मेहुणं सेविद्या । नैव स्वयं मैथुनं सेवे । नैवान्यैर्मैथुनं सेवयामि । मैथुनं सेवमानानप्यन्यान्न समनुजानामि । इत्येतद्यावज्जीवमित्यादि च नावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । मैथुनं चतुर्विधम् । डव्यतः क्षेत्रतः कालतो नावतश्च । डव्यतो दिव्यादौ । क्षेत्रतस्त्रिषु लोकेषु । कालतो रात्र्यादौ । नावतो रागद्वेषाच्याम् । दोसेणमिमीए वयं नुंजेमि त्ति । दोसुप्पवं रागेण होइ । डव्या-

दिचतुर्भङ्गी त्वियम्। दव्वउ णामेगे मेहुणे णो भावउ। भावउ णामेगे णो दव्वउ। एगे दव्वउ वि भावउ वि। एगे णो दव्वउ णो भावउ। तत्र अरत्तदुठाए इच्छियाए बला परिभुंजमाणीए दव्वउ मेहुणं णो भावउ। मेहुणसण्णापरिणयस्स तदसंपत्तीए भावउ णो दव्वउ। एवं चेव संपत्तीए दव्वउ वि भावउ वि। चरमभंगो पुण सुन्नो॥ ४॥

अहावरे पंचमे भंते महव्वए परिग्गहाउ वेरमणं। सव्वं भंते परिग्गहं पच्चक्खामि। से अप्पं वा बहुं वा अणुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नेव सयं परिगिण्हिज्जा। नेवन्नेहिं परिग्गहं परिगिण्हाविज्जा। परिग्गहं परिगिण्हंतेवि अन्ने न समणुजाणिज्जा। जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि। तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि। पंचमे भंते महव्वए उवट्ठिउमि सव्वाउ परिग्गहाउ वेरमणं॥५॥

(अवचूरिः) इदानीं पञ्चममाह। अथापरस्मिन् पञ्चमे भदन्त महाव्रते परिग्रहाद्विरमणं। सर्वं भदंत परिग्रहं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत्। तद्यथा। अल्पं वेत्यादि पूर्ववत्। चतुर्धा परिग्रहः द्रव्यक्षेत्रकालभावतः। द्रव्यादिचतुर्भङ्गिकेयम्॥ अरत्तदुठस्स धम्मोवगरणं दव्वउ परिग्गहो नो भावउ। मुच्छियस्स तदसंपत्तीए भावउ नो दव्वउ। एवं चेव संपत्तीए दव्वउ वि भावउ वि। चरिमभंगो सुन्नो। द्रव्यत आकाशादिसर्वद्रव्येषु। यदाह चूर्णिकारः॥ गामघरंगणाइं एएसुममकरणाउ। आगासपरिग्गहो ठाणनिसीयणतुयट्टणएसु ममकारकरणाउ अहवा जीवदव्वपरिग्गहो पुत्तभज्जाइसु ममकारो। अजीवदव्वपरिग्गहो हिरन्नसुवन्नाइसु ममकारो। पुग्गलदव्वपरिग्गहो सीउन्हवरिसकालेसु मुच्छियस्स कालदव्वपरिग्गहो। नैव स्वयं परिग्रहं परिगृह्णामि। नैवान्यैः परिग्रहं ग्राहयामि। परिग्रहं गृह्णतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि॥५॥

(अर्थ.) हवे पांचमुं परिग्रहविरमण नामक महाव्रत कहे छे. अहावरत्ति। (भंते के०) हे भदंत, गुरो! (अह के०) अथ एटले हवे पछी, (अवरे के०) अपरे एटले पूर्वे कहेला चार व्रतथी अनेरा एवा (पंचमे के०) पांचमा (महव्वए के०) महाव्रते एटले महाव्रतनेविषे (परिग्गहाउ के०) परिग्रहात् एटले नव प्रकारना परिग्रहथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले विरमवुं, निवर्तवुं एम तीर्थंकरादिकें कह्युं छे, माटे (भंते के०) भदंत हे गुरो! (सव्वं के०) सर्वं एटले सर्व प्रकारना (परिग्गहं के०) परिग्रहं एटले परिग्रहने (पच्चक्खामि के०) प्रत्याचक्षे एटले पच्च-

एवुं छुं. (से के०) तद्यथा एटले ते आवीरीतें के, (अप्पं वा के०) अल्पं वा एटले जेनुं मूल्य अल्प छे, एवुं एरंडकाष्ठादिक, तथा (बहुं वा के०) जेनुं मूल्य घणुं छे, एवा रत्नादिक, अथवा (अणुं वा के०) आकारथी न्हाना एवा रत्नादिक, अने (थूलं वा के०) स्थूलं वा एटले प्रमाणथी मोटा हाथी प्रमुख (चित्तमंतं वा के०) चित्तवंतं वा एटले सचित्त एवा, अथवा (अचित्तमंतं वा के०) अचित्तवंतं वा एटले अचित्त एवा, (परिग्गहं के०) परिग्रहं एटले परिग्रहने (सयं के०) स्वयं एटले पोतें (णेव परिगिण्हेज्जा के०) नैव परिगृण्हामि, स्वीकारुं नहि, तथा (अन्नेहिं के०) बीजा पासें (परिग्गहं के०) परिग्रहं एटले पूर्वोक्त परिग्रहने (नेव परिगिण्हाविज्जा के०) नैव परिग्राहयामि एटले स्वीकार करावुं नहि. तथा (परिग्गहं गिण्हंते वि अन्ने के०) परिग्रहं गृण्हतोप्यन्यान् एटले परिग्रहना ग्राहक एवा बीजाने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहि. 'जावज्जीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. अहिं पण विशेष ए छे के, पूर्वोक्त परिग्रह चार प्रकारनो छे. एक द्रव्यथीः परिग्रह ते सर्वद्रव्यविषे जाणवो. बीजो क्षेत्रथी परिग्रह ते त्रण लोकनेविषे जाणवो. त्रीजो कालथी परिग्रह ते रात्र्यादिकनेविषे जाणवो. चोथो भावथी परिग्रह ते रागद्वेषादिकथी जाणवो. केटलाक ग्रंथकार परिग्रहना चार प्रकार जूदीज रीतें कहे छे, ते आवीरीतेंः—एक तो केवल द्रव्यथी परिग्रह ते रागद्वेषरहित साधूनां उपकरण जाणवां. बीजो केवल भावथी परिग्रह एटले मूर्छित पुरुषने द्रव्यसंपत्ति न होवाथी जे केवल परिग्रहनो मानसिक भाव ते केवल भावथी परिग्रह जाणवो. त्रीजो संपन्न पुरुषनो जे द्रव्यथी तथा भावथी परिग्रह ते द्रव्यभावोभयपरिग्रह जाणवो. चोथो, जे द्रव्यथी पण परिग्रह नथी, अने भावथी पण नथी, ते शून्यभांगो जाणवो. ए परिग्रह विरमणनामक पांचमुं महाव्रत कह्युं. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) उक्तं चतुर्थं व्रतं सांप्रतं पञ्चमं महाव्रतमुच्यते । अथ अपरस्मिन् पञ्चमे हे भदन्त महाव्रते परिग्रहाद्विरमणम् । सर्वं हे भदन्त परिग्रहं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । नैव स्वयं परिग्रहं परिगृह्णामि, नैव अन्यैः परिग्रहं परिग्राहयामि परिग्रहं परिगृह्णतोऽपि अन्यान् न समनुजानामि । इत्येतत् यावज्जीवमित्यादि च व्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ५ ॥

(टीका.) उक्तं चतुर्थं महाव्रतं सांप्रतं पञ्चममाह । अहावरे इत्यादि । अथापरस्मिन् पञ्चमे भदन्त महाव्रते परिग्रहाद्विरमणम् । सर्वं भदन्त परिग्रहं प्रत्याख्यामी-

ति पूर्ववत्। तद्यथा। अल्पं वेत्याद्यवयवव्याख्यापि पूर्ववदेव। नैव स्वयं परिग्रहं परिगृह्णामि। नैवान्यैः परिग्रहं परिग्राहयामि। परिग्रहं परिगृह्णतोऽप्यन्यान्न समनुजानामीत्येतद्यावज्जीवमित्यादि भावार्थमधिकृत्य पूर्ववत्। विशेषस्त्वयम्। परिग्रहश्चतुर्विधः। तद्यथा, द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च। द्रव्यतः सर्वद्रव्येषु। क्षेत्रतो लोके। कालतो रात्र्यादौ। भावतो रागद्वेषाभ्याम्। अन्यद्वेषे परिग्रहोपपत्तेः। द्रव्यादिचतुर्भङ्गी पुनरियम्। दव्वउ नामेगे परिग्गहे णो भावउ। भावउ णामेगे णो दव्वउ। एगे दव्वउ वि भावउ वि। एगे णो दव्वउ णो भावउ। तत्र अरत्तदुठस्स धम्मोवगरणं दव्वउ परिग्रहो णो भावउ। मुछियस्स तदसंपत्तीए भावउ ण दव्वउ। एवं चेव संपत्तीए दव्वउ वि भावउ वि। चरमभंगो उण सुन्नो ॥ ५ ॥

अहावरे बठे भंते वए राईभोयणाउ वेरमणं। सव्वं भंते राईभोयणं पच्चक्खामि। से असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा। नेव सयं राइं भुंजेज्जा। नेवन्नेहिं राइं भुंजाविज्जा। राइं भुंजंते वि अन्ने न समणुजाणेज्जा। जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि। तस्स भंते पडिक्कमामि। निंदामि। गरिहामि। अप्पाणं वोसिरामि। बठे भंते वए उवठिउ मि। सव्वाउ राईभोयणाउ वेरमणं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) षष्ठं व्रतमाह। अथापरस्मिन् षष्ठे व्रते रात्रिभोजनाद्विरमणम्। सर्वं भदन्त रात्रिभोजनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत्। अशनं वा अश्यत इति अशनमोदनादि। पीयत इति पानं मृद्वीकापानादि। खाद्यत इति खादिमं खर्जूरनालिकेरादि। स्वाद्यत इति स्वाद्यं ताम्बूलादि। रात्रिभोजनं चतुर्विधम्। द्रव्यतोऽशनादौ। क्षेत्रतोर्धतृतीयद्वीपसमुद्रेषु। कालतो रात्र्यादौ। भावतो रागद्वेषाभ्याम्। स्वरूपतोऽस्य चातुर्विध्यम्। रात्रौ गृह्णाति रात्रौ भुङ्क्ते। रात्रौ गृह्णाति दिवा भुङ्क्ते। दिवा गृह्णाति रात्रौ भुङ्क्ते। दिवा गृह्णाति दिवा भुङ्क्ते। सन्निधिपरिभोगे द्रव्यादि चतुर्भङ्गीयम्। अरत्तदुठस्स अणुग्गए सूरिए उग्गउत्ति अत्थमिए वा अणत्थमिए वा अणत्थमिउत्ति कारणाउ वा रयणीए भुंजमाणस्स दव्वउ राइभोअणं नो भावउ। राइए भुंजामित्ति तदसंपत्तीए भावउ नो दव्वउ। एवं चेव संपत्तीए भावउ वि दव्वउ वि। चउत्थो भंगो सुन्नो ॥ ६ ॥

(अर्थ.) एवा पांच महाव्रत कहीने हवे बहुं रात्रिभोजन विरमणरूप व्रत कहे छे. अहावरत्ति । (भंते के०) हे भदंत, गुरो ! (अह के०) अथ एटले हवे पछी (अवरे के०) अपरे एटले पूर्वोक्त पांच महाव्रतोथी अनेरा एवा (छठे के०) षष्ठे एटले छठा (वए के०) व्रते, एटले व्रतनेविषे (राइभोयणाउ के०) रात्रिभोजनात् एटले चार प्रकारना रात्रिभोजनथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले विरमवुं, निवर्तवुं तीर्थकरादिकें कह्युं छे, माटे (सव्वं के०) सर्वं, एटले थोडा घणा ए सर्व (राइभोयणं के०) रात्रिभोजनं एटले रात्रिभोजन प्रत्यें (पच्चक्खामि के०) प्रत्याचक्षे एटले पच्चरकुं छुं. (से के०) तद्यथा एटले ते आवीरीतें के, (असणं वा के०) अशनं वा, अश्यत इति अशनं एटले जेनुं भक्षण कराय छे, ते ओदन, पकान्न प्रमुख अथवा (पाणं वा के०) पानं, पीयत इति पानं एटले जेनुं पान कराय छे, एवुं द्राक्षापानकादिक ते, अथवा (खाइमं वा के०) खाद्यं वा एटले जे खातां दंतनी घणी जरूर लागे ते खाद्य, अथवा (साइमं वा के०) स्वाद्यं वा, एटले तांबूल, एलची, लविंग प्रमुख मात्र जेनी रुचिज लेवानी, पण जे उदरभरणार्थ नहि एवा पदार्थ ते स्वाद्य, ए पूर्वोक्त चार प्रकारना पदार्थने हुं (सयं के०) स्वयं एटले पोते (राइं के०) रात्रौ एटले रात्रिने विषे (नेव भुंजेज्जा के०) नैव भुंजे एटले भोजन करुंनहि. तथा (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले बीजा पासें (राइं के०) रात्रौ एटले रात्रिने विषे (नेव भुंजाविज्जा के०) नैव भोजमामि एटले भोजन करावुं नहीं. तथा (राइं भुंजंते वि अन्ने के०) रात्रौ भुञ्जानानप्यन्यान् एटले रात्रे भोजन करनारा एवा बीजाने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहिं 'जावज्जीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. वली एटलुं अहीं विशेष जाणवुं के, रात्रिभोजन चार प्रकारनुं छे. एक द्रव्यथी रात्रिभोजन ते ओदनादिकनुं जाणवुं. क्षेत्रथी रात्रिभोजन ते अढी द्वीपना प्रदेशने विषे जाणवुं. त्रीजुं कालथी रात्रिभोजन ते रात्र्यादिकनेविषे जाणवुं. चोथुं भावथी रात्रिभोजन ते कटु, अम्ल इत्यादि भावथी अथवा रागद्वेषथी जाणवुं. वली रात्रिभोजनना स्वरूपथी पण चार प्रकार छे, एक रात्रें ग्रहण करेलुं रात्रेंज खावुं. बीजुं रात्रें ग्रहण करेलुं दिवसें खावुं. त्रीजुं दिवसें ग्रहण करेलुं रात्रें खावुं. चोथुं दिवसें ग्रहण करेलुं दिवसेंज खावुं. एमां पहेला त्रण भांगा छे ते साधुयें परिहार करवा लायक छे, अने चोथो भांगो छे ते विशुद्धिपूर्वक ग्राह्य छे. ए छठुं रात्रिभोजनविरमणनामक व्रत कह्युं. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) उक्तं च पञ्चमं महाव्रतमधुना षष्ठं व्रतमाह । अथ अपरस्मिन् षष्ठे

व्रते रात्रिभोजनाद्विरमणं सर्वं हे भदन्त ! रात्रिभोजनं प्रत्याख्यामि । तद्यथा । अश्यत इति अशनमोदनादि १ पीयते तत्पानं द्राक्षापानादि २ खाद्यत इति खाद्यं जम्बूकादि ३ स्वाद्यं ताम्बूलादि । नैव स्वयं रात्रौ भुञ्जे नैव अन्यैरात्रौ भोजयामि । रात्रौ भुञ्जानानपि अन्यान् न समनुजानामि । इत्येतत् यावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(टीका.) उक्तं पञ्चमं महाव्रतम् । अधुना षष्ठं व्रतमाह । अहावर इत्यादि । अथापरस्मिन् षष्ठे व्रते रात्रिभोजनाद्विरमणम् । सर्वं भदन्त रात्रिभोजनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा । अश्यत इत्यशनमोदनादि । पीयत इति पानं मृद्वीकापानादि । खाद्यं खर्जूरादि । स्वाद्यं ताम्बूलादि । णेव सयं भुंजेज्जा । नैव स्वयं रात्रौ भुञ्जे । नैवान्यै रात्रौ भोजयामि । रात्रौ भुञ्जानानप्यन्यान्नैव समनुजानामि । इत्येतद्यावज्जीवमित्यादि च भावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । रात्रिभोजनं चतुर्विधम् । तद्यथा द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च । द्रव्यतस्त्वशनादौ । क्षेत्रतोऽर्धतृतीयेषु द्वीपसमुद्रेषु । कालतो रात्र्यादौ । भावतो रागद्वेषाभ्यामिति । स्वरूपतोऽप्यस्य चातुर्विध्यम् । तद्यथा । रात्रौ गृह्णाति रात्रौ भुङ्क्ते, रात्रौ गृह्णाति दिवा भुङ्क्ते, दिवा गृह्णाति रात्रौ भुङ्क्ते, दिवा गृह्णाति दिवा भुङ्क्ते । संनिधिपरिभोगे द्रव्यादिचतुर्भङ्गी पुनरियम् । दव्वउ णामेगे राइं भुंजइ णो भावउ । भावउ णामेगे णो दव्वउ । एगे दव्वउ वि भावउ वि । एगे णो दव्वउ । णो भावउ । तत्र अणुग्गए सूरिए उग्गउत्ति अत्थमिए वा अणत्थमिउत्ति अरत्तदुट्ठस्स कारणउ रयणीए वा भुंजाणस्स दव्वउ राईभोअणं णो भावउ । रयणीए भुंजामित्ति मुच्छियस्स तदसंपत्तीए भावउ णो दव्वउ । एवं चेव संपत्तीए दव्वउ विं भावउ वि । चउत्थभंगो उण सुन्नो । एतच्च रात्रिभोजनं प्रथमचरमतीर्थकरयोः ऋजुजडवक्रजडपुरुषापेक्षया मूलगुणत्वख्यापनार्थं महाव्रतोपरि पठितम् । मध्यमतीर्थकरतीर्थेषु पुनः ऋजुप्रज्ञपुरुषापेक्षयोत्तरगुणवर्ग इति ॥ ६ ॥

इच्चेयाइं पंचमहव्वयाइं राइभोयणवेरमणछट्ठाइं
अत्तहियट्ठियाए उवसंपज्जित्ता णं विहरामि ॥

(अवचूरिः) एतच्च रात्रिभोजनविरमणं प्रथमचरमार्हतोः ऋजुजडवक्रजडपुरुषापेक्षमूलगुणत्वख्यापनार्थम् पञ्चमहाव्रतोपरि पठितम् । मध्यमार्हत्तीर्थेषु पुनः ऋजुप्रज्ञपुरुषापेक्षयोत्तरगुण इति । समस्तव्रताभ्युपगमख्यापनायाह । इत्येतान्यनन्तरोदितानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिभोजनविरमणषष्ठानि । किमित्याह । आत्महितायात्महितो मोक्षस्तदर्थम् । अनेनान्यार्थम् तत्त्वतो व्रताभावमाह । तदभिलाषानुमि-

त्या हिंसादावनुमत्यादिन्नावात् । उपसंपद्य सामीप्येनाङ्गीकृत्य व्रतानि विहरामि। सुसाधुविहारेण तदन्नावेऽङ्गीकृतानामपि व्रतानामन्नावात् । दोषाश्च हिंसादिकर्तॄणामल्पायुर्जिह्वाछेददारिद्र्यक्लीबत्वडुःखितत्वादयो वाच्या इति । उक्तश्चारित्रधर्मः ॥

(अर्थ.) (इच्चेश्याइं के०) इत्येतानि एटले ए प्राणातिपातविरमणादिक (राइन्नोयणवेरमबठाइं के०) रात्रिन्नोजनविरमणषष्ठानि एटले रात्रिन्नोजनविरमण जेमां बठुं बे एवां साधुनां (पंच महव्वयाइं के०) पंच महाव्रतानि एटले पांच महाव्रतने (अत्तहिअठयाए के०) आत्महिताय एटले आत्महित जे मोक्ष तेनी प्राप्ति थवाने अर्थे (उवसंपज्जित्ताणं के०) उपसंपद्य एटले रूडीरीते अंगीकार करीने (विहरामि के०) विचरामि एटले संयमनेविषे विचरुं बुं. ए चारित्रधर्म कह्यो. ॥

(दीपिका.) एतच्च रात्रिन्नोजनविरमणं प्रथमचरमतीर्थंकरतीर्थयोः ऋजुजडवक्रजडपुरुषापेक्षया मूलगुणत्वख्यापनार्थम् । पञ्चमहाव्रतोपरिपठितं मध्यमतीर्थंकरतीर्थेषु पुनः ऋजुप्राज्ञपुरुषापेक्षया उत्तरगुण इति । समस्तव्रतानामङ्गीकारकरणकथनार्थमाह । इत्येतानि पूर्वं कथितानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिन्नोजनविरमणषष्ठानि । किमित्याह । आत्महिताय आत्महितो मोक्षस्तदर्थमुसंपद्य सामीप्येन अङ्गीकृत्य व्रतानि विहारामि सुसाधुविहारेण ॥

(टीका.) समस्तव्रताभ्युपगमख्यापनायाह इच्चेयाइं इत्यादि। इत्येतान्यनन्तरोदितानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिन्नोजनविरमणषष्ठानि । किमित्याह । आत्महितायात्महितो मोक्षस्तदर्थम् । अनेनान्यार्थं तत्त्वतो व्रतान्नावमाह । तदन्निलाषानुमित्याहिंसादावनुमत्यादिन्नावात् । उपसंपद्य सामीप्येनाङ्गीकृत्य व्रतानि विहरामि सुसाधुविहारेण । तदन्नावे चाङ्गीकृतानामपि व्रतानामन्नावात् । दोषाश्च हिंसादिकर्तॄणामल्पायुर्जिह्वाछेददारिद्र्यपण्ढत्वडुःखितत्वादयो वाच्या इति । सांप्रतं प्रागुपन्यस्तगाथा व्याख्यायते । सप्तचत्वारिंशदधिकन्नङ्गशतं वक्ष्यमाणलक्षणं प्रत्याख्याने प्रत्याख्यानविषयं यस्योपलब्धं न्नवति । स इत्थंन्नूतः प्रत्याख्याने कुशलो निपुणः । शेषाः सर्वे अकुशलास्तदन्निज्ञा इति गाथासमासार्थः । अवयवार्थस्तु न्नङ्गकयोजनाप्रधानः । स चैवं द्रष्टव्यः । तिन्नि तिया तिन्नि डुया, तिन्निक्केक्का य होंति जोएसु ॥ तिडुएक्कं तिडुएक्कं, तिडुएक्कं चेव करणाइं ॥ १ ॥ त्रयस्त्रिकाः (३३३) त्रयोद्विकाः (२२२) त्रयश्चैकैका (१११) न्नवन्ति । योगेषु कायवाङ्मनोव्यापारलक्षणेषु त्रीणि द्वयमेकं त्रीणि द्वयमेकं त्रीणि द्वयमेकं चैवकरणानि मनोवाक्कायलक्षणानि इति पदघट-

ना । भावार्थस्तु स्थापनया निर्दिश्यते । सा चेयम् ।

३३३	२२२	१११
३२१	३२१	३२१
१३३	३९९	३९९

। कात्र भावना । न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । मणेणं वायाए काएणं एक्को भेओ । इयाणिं बिइओ । ण करेइ । ण कारवेइ । करंतं पि अन्नं न समणुजाणइ । मणेणं वायाए इक्को भंगो । तहा मणेणं काएणं बिइओ भंगो । तहा वायाए काएण य तइओ भंगो । बिइओ मूलभेओ गओ । इयाणिं तइओ । ण करेइ ण कारवेइ । करंतं पि अन्नं न समणुजाणइ । मणेणं एक्को वायाए बिइयो काएणं तइओ । गओ तइओ मूलभेओ । इयाणिं चउत्थो । ण करेइ । ण कारवेइ । मणेणं वायाए काएणं इक्को । न करेइ करंतं णाणुजाणइ बिइओ । ण कारवेइ करंतं णाणुजाणइ तइओ । गओ चउत्थो मूलभेओ । इयाणिं पंचमो । ण करेइ ण कारवेइ मणेणं वायाए एक्को । ण करेइ करंतं णाणुजाणइ बिइओ । ण करावेइ करंतं णाणुजाणइ तइओ । एए तिन्नि भंगा मणेणं वायाए लद्धा । अन्ने वि तिन्नि मणेणं काएण य लब्भंति । तहावरे वि वायाए काएण य लब्भंति तिन्नि । एवमेव सव्वे एए नव । पंचमोऽप्युक्तो मूलभेदः । इदानीं षष्ठः । ण करेइ ण कारवेइ मणेणं इक्को । तहा ण करेइ करंतं णाणुजाणइ मणेणं बिइओ । ण कारवेइ करंतं णाणुजाणइ मनसैव तृतीयः । एवं वायाए काएण वि तिन्नि तिन्नि भंगा लब्भंति । एए वि सव्वे णव । उक्तः षष्ठो मूलभेदः । सप्तमोऽभिधीयते । ण करेइ मणेणं वायाए काएणं एक्को । एवं ण कारवेइ मणादीहिं बिइओ । करंतं णाणुजाणइ तइओ । सप्तमोऽप्युक्तो मूलभेदः । इदानीमष्टमः । ण करेइ मणेणं वायाए एक्को । मणेणं काएण य बिइओ । तहा वायाए काएण य तइओ । एवं ण कारवेइ एद्धं पि तिन्नि भंगा । एवमेव करंतं णाणुजाणइ एद्धं पि तिन्नि भंगा । एए सव्वे णव । उक्तोऽष्टमः । इदानीं नवमः । ण करेइ मणेणं एक्को । ण कारवेइ बिइओ । करंतं णाणुजाणइ तइओ । एवं वायाए बिइयं कायेण वि होइ तइयमेवमेते सव्वे वि मिलिया णव । नवमोऽप्युक्तः । आगतगुणनमिदानीं क्रियते । लद्धफलमाणमेयं, भंगा उ हवंति अउणपन्नासं ॥ तीयाणागयसंपति, गुणियं कालेण होइ इमं ॥ १ ॥ सीयालं भंगसयं, कहकालतिएण होंति गुणणाओ ॥ तीतस्स पडिक्कमणं, पच्चुप्पन्नस्स संवरणं ॥ २ ॥ पच्चक्खाणं च तहा, होइय एयस्स एस गुणणाओ ॥ कालतिएणं भणियं, जिणगणधरवायएहिं च ॥ ३ ॥ इति गाथार्थः ॥

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा । से पुढविं वा भित्तिं वा सिलं वा लेलुं वा ससरक्खं वा कायं ससरक्खं वा वत्थं

हत्थेण वा पाएण वा कठेण वा किलिंचेण वा अंगुलियाए वा सिलागए वा सिलागहत्थेण वा न आलिहिज्जा न विलिहिज्जा न घट्टिज्जा न भिंदिज्जा अन्नं नआलिहाविज्जा न विलिहाविज्जा न घट्टाविज्जा न भिंदाविज्जा। अन्नं आलिहंतं वा विलिहंतं वा घट्टंतं वा भिंदंतं वा न समणुजाणामि। जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ १ ॥

(अवचूरिः) संप्रति यतनामाह । से इति निर्देशे । स योऽसौ महाव्रतयुक्तो भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा । आरम्भत्यागाद्धर्मकायपालनाय भिक्षणशीलः । पुरुषोत्तमो धर्म इति भिक्षुविशेषणानि भिक्षुक्या अपि द्रष्टव्यानि । संयतः संयमवान् सप्तदशप्रकारसंयमोपेतो विविधमनेकधा द्वादशविधे तपसि रतो निरतः । प्रतिहतं पूर्वबद्धं स्थितिह्रासादिना प्रत्याख्यातमनागतं विरतिकरणेन पापकर्म ज्ञानावरणीयादि येन स तथाविधः । दिवा वा रात्रौ वा एकको वा परिषद्गतो वा सुप्तो वा जाग्रद्वा । रात्रौ सुप्तो दिवा जाग्रत् । एककः कारणिकः। शेषकालं परिषद्गतः । इदं वक्ष्यमाणमनाचारं न कुर्यात्कथमपि । से शब्दस्तद्यथार्थः पूर्ववत् । पृथ्वी लोष्टादिरहिता। भित्तिर्नदीतटी । शिला विशालपाषाणः । लेष्टुर्मृत्खण्डादि । सह रजसारण्यपांशुना वर्त्तत इति सरजस्कस्तं कायं वा वस्त्रं वा चोलपट्टादिकम्। एकग्रहणात्तज्जातीयग्रहणमिति पात्रपरिग्रहः । एतत्किमित्याह । हस्तेन वा। पादेन वा । काष्ठेन वा। किलिंचेन वा क्षुद्रकाष्ठरूपेण । अंगुल्या च शलाकया वाऽयःशलाकादिरूपया । शलाकाहस्तेन वा शलाकासंघातरूपेण वा नालिखेत्। ईषत्सकृद्वालेखनम्। न विलिखेत्। निरन्तरमनेकशो वा विलेखनम् न घट्टयेत्। घट्टनं चालनम्। न भिन्द्यात्। भेदो विदारणम्। एतत्स्वयं न कुर्यात्। तथाऽन्यमन्येन वा नो लेखयेत् । न विलेखयेत्। न भेदयेत् । तथान्यं स्वत एवालिखन्तं वा विलिखन्तं वा घट्टयन्तं वा भेदयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे तेनी जयणा कहे छे. से इत्यादि । (से के०) सः एटले ते पूर्वोक्त पंच महाव्रतनो धारक एवो (भिक्खू वा के०) भिक्षुर्वा, एटले आरंभनो त्याग करीने धर्मकायनुं रक्षण करवा माटे जे निरवद्य भिक्षा मागे ते साधु, अथवा

(भिक्खुणी वा के०) भिक्षुकी वा एटले भिक्षु जेवीज साध्वी ते साधु तथा साध्वी केवा बे तो के, (संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे के०) संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा, संयत एटले सत्तर प्रकारना संयमेकरी युक्त तथा वि एटले विविध प्रकारना जे व्रत तेनेविषे रत एटले आसक्त तेने विरत कहिये वली प्रतिहत एटले स्थितिह्रासथी हण्यां बे, तथा प्रत्याख्यात एटले हेतुना अभावथी फरी वृद्धि पामे नहीं एवी रीतें पच्चख्यां बे पापकर्म ते अतीत, अनागत एवा ज्ञानावरणीयादिक जेणें तेने प्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा कहिये. ए संयतादि त्रण विशेषणे करी युक्त साधु तथा साध्वी (से दिआ वा के०) दिवा वा एटले दिवसनेविषे, अथवा (राउ वा के०) रात्रौ वा एटले रात्रिनेविषे, (एगउ वा के०) एकको वा एटले एकलो थको अथवा (परिसागउ वा के०) परिषद्गतो वा एटले सभामां बेठो थको, अर्थात् कोइ कारणथी एकलो, अने बाकी रहेला समयनेविषे सभामां रह्यो थको (सुत्ते वा के०) सुप्तो वा एटले सूतो बतो, अथवा (जागरमाणे वा के०) जाग्रद्वा एटले जागतो बतो, अर्थात् दिवसें जागतो अने रात्रें सूतो आगल केहवाशे ते न करे. हवे ते साधु तथा साध्वी शुं न करे, तें कहे बे. तेमां प्रथम पृथ्वीकाय समारंभनो निषेध कहे बे. (से के०) ते साधु अथवा साध्वी (पुढविं वा के०) पृथ्वीं वा एटले खाणथी उपजती माटी तेने, अथवा (भित्तिं वा के०) नदीतटनी माटीने, अथवा (सेलं वा के०) शिलां वा एटले मोटा पाषाणने, अथवा (लेलुं वा के०) लोष्टं वा एटले न्हाना पाषाणने अथवा (ससरक्खं वा कायं के०) सरजस्कं वा कायं, एटले सचित्तमाटीनी उडती आवेली रजेंकरी मलिन एवा शरीरने, अथवा (ससरक्खं वा वत्थं के०) सरजस्कं वा वस्त्रं, एटले सचित्तधूलथी मलिन थयेला चोलपट्टकादि वस्त्रने, " एकना ग्रहणथी तज्जातीयनुं ग्रहण थाय बे, " माटे वस्त्र शब्देकरी पात्रनुं पण ग्रहण करवुं. तेथी धूलथी मलिन थयेला पात्रने पण (हत्थेण वा के०) हस्तेन वा एटले हाथें करी, अथवा (पाएण वा के०) पादेन वा एटले पगेंकरी, तथा (कट्ठेण वा के०) काष्ठेन वा एटले काष्ठेकरी, किंवा (किलिंचेण वा के०) किलिंचेन वा एटले काष्ठना खंमेकरी, किंवा खीलाये करी, अथवा (अंगुलियाए वा के०) अंगुलिकया वा एटले अंगुलियेंकरी, अथवा (सिलागाए वा के०) शलाकया वा एटले लोहनी शलाकाएकरी, अथवा (सिलागहत्थेण के०) शलाकाहस्तेन वा एटले शलाकाना समुदायेकरी, (नालिहिज्जा के०) नालिखेत् एटले थोडुं पण लखवुं नहीं, अर्थात् पूर्वोक्त सचित्त पृथ्वीउपर कोइ पण वस्तुथी थोडुं पण लखवुं नहीं. अथवा (नवि-

लिहिज्जा के०) न विलिखेत् एटले पूर्वोक्त पृथ्वीउपर फाकुं लखवुं नहीं, तथा (न घट्टिज्जा के०) न घट्टयेत् एटले एक स्थानकथी बीजे स्थानके नाखवुं नहीं, तथा (न भिंदिद्या के०) न भेदयेत् एटले सचित्त पृथ्वीने भेद, विदारण करवुं नहीं, तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले बीजा पासे (नालिहाविद्या के०) न आलेखयेत् एटले सचित्त पृथ्वीने थोरुं पण लखावुं नहीं, तथा बीजापासे सचित्त पृथ्वीने (न विलिहाविद्या के०) घणुं लखावुं नहीं, अथवा बीजापासे सचित्त पृथ्वीने (न घट्टाविद्या के०) न घट्टयेत् एटले चलाववुं नहीं, अथवा सचित्त पृथ्वीने बीजापासे (न भिंदाविद्या के०) न भेदयेत् एटले भेद, विदारण कराववुं नहीं; तथा (अन्नं आलिहंतं वा के०) अन्यमालिखंतं वा एटले थोडी लिटी काढता बीजाप्रते, अथवा (विलिहंतं वा के०) घणी लिटी काढतां प्रत्यें, अथवा (घट्टंतं वा के०) संघट्टन करनार प्रते, अथवा (भिंदंतं वा के०) भेद, विदारण करनार प्रत्यें (न समणुजाणिज्जा के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदन आपवुं नहीं. ए जावज्जीव इत्यादिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो पृथ्वीकायना आरंभनो निषेध कह्यो. ॥ १ ॥

(दीपिका.) उक्तश्चारित्रधर्मः । स च यतनया स्यात् । अतो यतनार्थमाह । से इति निर्देशे । स योऽसौ महाव्रतयुक्तो भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा आरम्भत्यागात् । धर्मकायपालनाय भिक्षणशीलो भिक्षुरेव भिक्षुक्यपि। पुरुषोत्तमो धर्म इति भिक्षुर्विशेष्यते। तद्विशेषणानि भिक्षुक्या अपि ज्ञेयानि । भिक्षुविशेषणान्याह । संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा । तत्र सामस्त्येन यतः संयतः सप्तदशप्रकारसंयमसहितः । पुनर्विविधमनेकप्रकारतया द्वादशविधे तपसि रतो विरतः । पुनः प्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा प्रतिहतं स्थितेर्ह्रासात् ग्रन्थिभेदेन प्रत्याख्यातं हेत्वभावतः पुनर्वृद्धेरभावेन पापं पापकर्म ज्ञानावरणीयादि येन सः । ततः कर्मधारयः । स तथाविधो दिवा वा, रात्रौ वा, एकको वा, परिषद्गतो वा । सुप्तो वा, जाग्रद्वा । रात्रौ सुप्तो, दिवा जाग्रत् । कारणिक एकः शेषकालं परिषद्गत इदं वक्ष्यमाणं न कुर्यात् । किं तदित्याह । पृथिवी लोष्टादिरहिता । भित्तिर्नदीतटी । शिला विशालः पाषाणः । लेष्टुः प्रसिद्धः । सह रजसा आरण्यपांशुलक्षणेन वर्तते यः स सरजस्कः । कः । कायो देहस्तम् । सरजस्कं वा वस्त्रं चोलपट्टकादि । एकग्रहणेन तज्जातीयग्रहणमिति न्यायात् पात्रादिपरिग्रहः । एतानि किमित्याह । हस्तेन वा, पादेन वा, काष्ठेन वा, किलिञ्चेन वा, क्षुद्ररूपेण वा, अङ्गुल्या वा, शलाकया वा, लोहशलाकारूपया, शलाकाहस्तेन शलाकासमूहरूपेण वा । किं न कुर्यादित्याह । न आलिखेत् । आ ईषत् सकृद्वालेखनं

न स्वयं कुर्यात् । न विलिखेत् । नापि स्वयं नितरामनेकशो वा लेखनं कुर्यात् । न घट्टयेत् न स्वयं घट्टनं चालनं कुर्यात् । न भिन्द्यात् न स्वयं भेदं विदारणं कुर्यात् । तथा अन्यमन्येन वा न आलेखयेत्, न विलेखयेत्, न घट्टयेत्, न भेदयेत्, तथा अन्यं स्वत एव आलिखन्तं वा विलिखन्तं वा घट्टयन्तं वा भिन्दन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ १ ॥

(टीका.) उक्तश्चारित्रधर्मः । सांप्रतं यतनाया अवसरः । तथा चाह । से भिक्खू वा इत्यादि । से इति निर्देशे । स योऽसौ महाव्रतयुक्तो भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा आरम्भत्यागाद्धर्मकायपालनाय भिक्षणशीलो भिक्षुः । एवं भिक्षुक्यपि । पुरुषोत्तमो धर्म इति भिक्षुर्विशेष्यते । तद्विशेषणानि च भिक्षुक्या अपि द्रष्टव्यानीत्याह । संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा । तत्र सामस्त्येन यतः संयतः । सप्तदशप्रकारसंयमोपेतः । विविधमनेकधा द्वादशविधे तपसि रतो विरतः । प्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मेति । प्रतिहतं स्थितिह्रासतो ग्रन्थिभेदेन प्रत्याख्यातं हेत्वभावतः पुनर्वृद्ध्यभावेन पापं कर्म ज्ञानावरणीयादि येन स तथाविधः । दिवा वा रात्रौ वा एको वा परिषद्गतो वा सुप्तो वा जाग्रद्वा । रात्रौ सुप्तो दिवा जाग्रत् । कारणिक एकः । शेषकाले परिषद्गतः । इदं च वक्ष्यमाणं न कुर्यात् । से पुढविं वा इत्यादि । तद्यथा पृथिवीं वा भित्तिं वा शिलां वा लोष्टं वा । तत्र पृथिवी लोष्टादिरहिता । भित्तिर्नदीतटी । शिला विशालः पाषाणः । लोष्टः प्रसिद्धः । तथा सह रजसा अरण्यपांशुलक्षणेन वर्तत इति सरजस्कं वा कायम् । कायमिति देहम् । तथा सरजस्कं वा वस्त्रम् । वस्त्रं चोलपट्टादि । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति पात्रादिपरिग्रहः । एतत् किमित्याह । हस्तेन वा पादेन वा काष्ठेन वा किलिञ्चेन वा क्षुद्रकाष्ठरूपेण अङ्गुल्या वा शलाकया वा अयःशलाकादिरूपया शलाकाहस्तेन वा शलाकासंघातरूपेण । णालिहिज्जत्ति । नालिखेत् न घट्टयेत् न भिन्द्यात् । तत्र ईषत्सकृद्वालेखनम् । नितरामनेकशो वा विलेखनम् । घट्टनं चालनम् । भेदो विदारणम् । एतत् स्वयं न कुर्यात् । तथा अन्यमन्येन वा नालेखयेत् न विलेखयेत् न घट्टयेत् न भेदयेत् । तथान्यं स्वत एव आलिखन्तं वा विलिखन्तं वा घट्टयन्तं वा भिन्दन्तं वा न समनुजानीयादित्यादिपूर्ववत् ॥ १ ॥

से भिक्खु वा भिक्खूणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से उदगं वा ओसं वा हिमं वा महियं वा करगं वा हरतणुगं वा सुद्धोदगं वा उदउ-

ल्लं वा कायं उदउल्लं वा वछं ससिणिद्धं वा कायं ससिणिद्धं वा वछं न आमुसिज्जा। न संफुसिज्जा। न आविलिज्जा। न पविलिज्जा। न अक्कोडिज्जा। न पक्कोडिज्जा। न आयाविज्जा। न पयाविज्जा। अन्नं न आमुसाविज्जा। न संफुसाविज्जा। न आवीलाविज्जा। न पवीलाविज्जा। न अक्कोडाविज्जा। न पक्कोडाविज्जा। न आयाविज्जा। न पयाविज्जा। अन्नं आमुसंतं वा संफुसंतं वा आवीलंतं वा पविलंतं वा अक्कोडंतं वा पक्कोडंतं वा आयावंतं वा पयावंतं वा न समणुजणामि। जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि। न कारवेमि। करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि। तस्स नंते पडिक्कमामि। निंदामि। गरिहामि। अप्पाणं वोसिरामि॥ १॥

(अवचूरिः) उदकं शिरापानीयम्। अवश्यायः स्नेहः। हिमं स्त्यानोदकम्। मिहिका धूमरी। करकः कठिनोदकरूपः। हरितनुर्भुवमुद्भिद्य तृणाग्रादिषु नवति। शुद्धोदकमन्तरीक्षोदकम्। तथा उदकार्द्रं वा कायम्। उदकार्द्रं वा वस्त्रम् आर्द्रता चेह गलद्बिन्दुता अनन्तरोदितोदकनेदसंमिश्रता। सस्निग्धं वा कायादि। अत्र स्नेहनं स्निग्धमिति। सस्निग्धता चेह बिन्दुरहितानन्तरोदितोदकसंमिश्रता। एतत्किमित्याह नामृषेत्। न संस्पृशेत्। सकृदीषद्वा स्पर्शनमामर्षणमतोऽन्यत्संस्पर्शनम्। नापीडयेत् न प्रपीडयेत्। सकृदीषद्वापीडनं ततोऽन्यत्प्रपीडनम्। नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत्। सकृदीषद्वास्फोटनमतोऽन्यत् प्रस्फोटनम्। नातापयेत् प्रतापयेत्। सकृदीषद्वातापनं विपरीतं प्रतापनम्। एतत्स्वयं न कुर्यात्। अन्यमन्येन वा नामर्षयेत् इत्यादि ज्ञेयम्॥ १॥

(अर्थ.) हवे अप्कायना आरंजनो निषेध कहे छे. से निक्कू वा इति (अहीं 'से निक्कू' एथी मांडीने 'जागरमाणे' अही सूधी सूत्रनो अर्थ प्रथम कह्यो छे, ते प्रमाणेज जाणवो.) (से के०) तद्यथा, एटले ते अप्कायना आरंजनो निषेध कहे छे ते आवीरीते. (उदगं वा के०) उदकं वा एटले शिरापानीय ते जमीनमांथी नीकलतुं एवुं वापी, कूप, तलाव, नदी इत्यादिकनुं पाणी जाणवुं, ते प्रते, अथवा (ओसं वा के०) अवश्यायं वा एटले पाछली रात्रे ठार पडे ते पाणीप्रते, अथवा (हिमं वा के०) हिमं वा, एटले जेने बर्फ कहियें, ते पाणीप्रते, अथवा (महियं वा के०) मिहिकां वा एटले धूंअरी पडे ते पाणीप्रतें, अथवा (करगं वा के०) करकां वा एटले वर्सादमां करा पडे छे, ते रूप पाणीप्रत्ये, अथवा (हरतणुगं

वा के०) हरतनुं वा एटले तृण, डाभ प्रमुखने अग्रे जलना बिंदु पडे छे, तेप्रत्ये, अथवा (सुद्धोदगं वा के०) शुद्धोदकं वा एटले आकाशमांथी जे वर्सादनुं पाणी पडे छे, तेने शुद्धोदक कहियें ते प्रत्ये, अथवा (उदउल्लं वा कायं के०) उदकार्द्रं वा कायं एटले पाणीथी पलडेला शरीरप्रत्ये, अथवा (उदउल्लं वा वत्थं के०) उदकार्द्रं वा वस्त्रं, एटले उदकमां पललेला वस्त्र प्रत्ये, अथवा (ससिणिद्धं वा कायं के०) सस्निग्धं वा कायं एटले जेथी बिंदु गलता नथी एवी सस्निग्ध काया प्रत्ये, अथवा (ससिणिद्धं वा वत्थं के०) सस्निग्धं वा वस्त्रं एटले जेथी बिंदु गलता नथी, एवा सस्निग्ध वस्त्र प्रत्ये, (नामुसिज्ञा के०) नामृषेत् एटले थोडुं अथवा वारंवार फरसे नहीं, (न संफुसिज्जा के०) न संस्पृशेत् एटले थोडुं अथवा एकवार फरसे नहीं. (न आवीलिज्ञा के०) नापीडयेत्, एटले थोडुं अथवा एकवार पीडे नहीं, (न पवीलिज्ञा के०) न प्रपीडयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार पीडे नहीं. (न अक्खोडिज्ञा के०) नास्फोटयेत् एटले थोडुं अथवा एक वार वस्त्रादिक झाटके नहीं. (न पक्खोडिज्ञा के०) न प्रस्फोटयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार वस्त्रादिक झाटके नहीं. (न आयाविज्ञा के०) न आतापयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार तपावे नहीं. (न पयाविज्ञा के०) न प्रतापयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार तपावे नहीं. तथा (अन्नं न मुसाविज्ञा के०) अन्यं न आमर्षयेत् एटले बीजापासे थोडो अथवा एकवार स्पर्श करावे नहीं. (न संफुसाविज्ञा के०) न संस्पर्शयेत् एटले घणो अथवा वारंवार स्पर्श करावे नहीं. (न आवीलाविज्ञा के०) न आपीडयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार पीडावे नहीं. (न पवीलाविज्ञा के०) न प्रपीडयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार पीडावे नहीं. (न अक्खोडाविज्ञा के०) न आस्फोटयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बीजापासे झटकावे नहीं. (न पक्खोडाविज्ञा के०) न प्रस्फोटयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार बीजापासे झटकावे नहीं. (न आयाविज्ञा के०) न आतापयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बीजापासे तपावे नहीं. (न पयाविज्ञा के०) न प्रतापयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार बीजापासे तपावे नहीं. तथा (अन्नं आमुसंतं वा के०) अन्यमामृशंतं एटले थोडुं अथवा एकवार स्पर्श करनार अनेरा प्रते, अथवा (संफुसंतं वा के०) संस्पृशंतं वा एटले घणुं अथवा वारंवार स्पर्श करनार अनेरा प्रते, अथवा (आवीलंतं वा के०) आपीडयंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार पीडन करनारा बीजा प्रते, अथवा (पवीलंतं वा के०) प्रपीडयंतं वा एटले घणुं अथवा वारंवार पीडन करता अनेरा प्रते, अथवा (अक्खोडंतं वा के०) आस्फोटयंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार झटकावता अनेरा प्रत्ये, अथवा (पक्खोडंतं वा के०) प्रस्फोटयंतं वा एटले

घणुं अथवा वारंवार ऊटकावता अनेरा प्रते, अथवा (आयावंतं वा के०) आतापयंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार तपावता अनेरा प्रते, अथवा (पयावंतं वा के०) प्रतापयंतं वा एटले घणुं अथवा वारंवार तपावता अनेरा प्रते, (न समणुजाणेज्जा के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदना आपे नहीं. 'जावज्जीवाए' एथी मांडीने 'अप्पाणं वोसिरामि' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) तथा पुनः पूर्ववत् स किं न कुर्यादित्याह । स भिक्षुः उदकं वा शिरापानीयम्, अवश्यायं वा स्नेहम्, हिमं वा स्त्यानोदकं, मिहिकां वा धूमरिकां, करकां वा कठिनोदकरूपां, हरतनुकंवा भुवमुद्भिद्य तृणाग्रादिस्थितं, शुद्धोदकमाकाशोदकम् । उदकार्द्रं वा कायमुदकार्द्रं वा वस्त्रम् । उदकार्द्रता च गलद्बिन्दुरूपा ग्राह्या । सस्निग्धं वा कायं सह स्निग्धेन स्नेहनेन वर्त्तते यः स सस्निधः स चासौ कायश्च तमेवंविधं कायमेवं सस्निग्धंवा वस्त्रम् । सस्निग्धता चेह बिन्दुरहिता ज्ञेया। एतत्किमित्याह । नामुसिज्जा, सकृत् ईषद्वा स्पर्शनमामर्षणम् न स्वयं कुर्यात् । न संफुसिज्जा, ततोऽन्यत् संस्पर्शनं न कुर्यात् । एवं नावीलिज्जा, सकृत् ईषद्वापीडनम् । न पवीलिज्जा ततोऽन्यत्प्रपीडनम् । न अक्खोडिज्जा । सकृत् ईषद्वास्फोटनम् । न पक्खोडिज्जा । ततोऽन्यत् प्रस्फोटनम् । न आयाविज्जा । एवं नावीलिज्जा । सकृत् ईषद्वातापनम् । न पयाविज्जा । प्रकर्षेण तापनं प्रतापनम् । एतानि सर्वाणि स्वयं न कुर्यात् । तथा अन्यमन्येन वा नामर्षयेत् । न संस्पर्शयेत् । न आपीडयेत् । न प्रपीडयेत् । न आस्फोटयेत् । न प्रस्फोटयेत् । न आतापयेत् । न प्रतापयेत् । तथा अन्यं स्वत एव आमृषन्तं वा । संस्पृशन्तं वा । आपीडयन्तं वा । प्रपीडयन्तं वा अस्फोटयन्तं वा । प्रस्फोटयन्तं वा । आतापयन्तं वा । प्रतापयन्तं वा । न समनुजानीयात् । इत्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

(टीका.) तथा से भिक्खू वा इत्यादि यावज्जागरमाणे वत्ति पूर्ववदेव । से उदगं वेत्यादि । तद्यथा । उदकं वा अवश्यायं वा हिमं वा मिहिकां वा करकां वा हरतनुं वा शुद्धोदकं वा । तत्रोदकं शिरापानीयम् । अवश्यायः स्नेहः । हिमं स्त्यानोदकम् । मिहिका धूमिका । करकः कठिनोदकरूपः । हरतनुः भुवमुद्भिद्य तृणादिषु भवति । शुद्धोदकमन्तरिक्षोदकम् । तथा उदकार्द्रं वा कायम् उदकार्द्रं वा वस्त्रम् । उदकार्द्रता चेह गलद्बिन्दुतुषारा अनन्तरोदकभेदसंमिश्रता । तथा सस्निग्धं वा कायं सस्निग्धं वा वस्त्रम् । अत्र स्नेहनं स्निग्धमिति भावे निष्ठाप्रत्ययः । सह स्निग्धेन वर्तत इति सस्निग्धः । सस्निग्धं वा । सस्निग्धता चेह बिन्दुरहितानन्तरोदितोदकभेदसंमिश्रता । एतत् किमित्याह । णामुसेज्जत्ति । नामृषेन्न संस्पृशेत् । नापीडयेन्न प्रपीडयेत् । ईष-

न्नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तत्र सकृदीषद्वा स्पर्शनमामर्षणम् । अतोऽन्यत्संस्पर्शनम् । एवं सकृदीषद्वापीडनमतोऽन्यत्प्रपीडनम् । एवं सकृदीषद्वा स्फोटनमास्फोटनमतोऽन्यत्प्रस्फोटनम् । एवं सकृदीषद्वातापनं विपरीतं प्रतापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमन्येन वा नामर्षयेन्न संस्पर्शयेत् । नापीडयेत् । न प्रपीडयेत् । नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तथान्यं स्वत एव आमृषन्तं वा संस्पृशन्तं वा आपीडयन्तं वा प्रपीडयन्तं वा आस्फोटयन्तं वा प्रस्फोटयन्तं वा आतापयन्तं वा प्रतापयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से अगणिं वा इंगालं वा मुम्मुरं वा अच्चिं वा जालं वा अलायं वा सुद्धागणिं वा उक्कं वा न उंजेज्जा न घट्टेज्जा न भिंदेज्जा न उज्जालेज्जा न पज्जालेज्जा न निव्वावेज्जा अन्नं न उंजावेज्जा न घट्टावेज्जा न भिंदावेज्जा न उज्जालावेज्जा न पज्जालावेज्जा न निव्वावेज्जा अन्नं उंजंतं वा घट्टंतं वा भिंदंतं वा उज्जालंतं वा पज्जालंतं वा निव्वावंतं वा न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अयस्पिण्डानुगतोऽग्निः । ज्वालारहितोऽङ्गारः । विरलाग्निकणं भस्म मुर्मुरः । मूलाग्निविच्छिन्ना ज्वाला अर्चिः । प्रतिबद्धा ज्वाला । अलातमुल्मुकम् । निरिन्धनः शुद्धाग्निः । उल्का गगनाग्निः । न उंजेज्जा नोत्सिञ्चेत् । न घट्टयेत् । नोज्ज्वालयेत् । न निर्वापयेत् । तत्र उंजनं उत्सेचनमिन्धनादिना । घट्टनं सजातीयादिना चालनम् । उज्ज्वालनं व्यजनादिभिर्वृद्ध्युत्पादनम् । निर्वापणं विध्यापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यादित्यादि ॥ ३ ॥

(अर्थ.) हवे, अग्निकायनी दया पालवी ते कहे छे. से इत्यादि. 'से भिक्खू वा' अहिंथी मांडीने 'जागरमाणे वा' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे अग्निकायना आरंभनो निषेध कहे छे. से इत्यादि. (से के०) तद्यथा ते अग्निकायना आरंभनो निषेध आवी रीतें–(अगणिं वा के०) अग्नि वा एटले तपावेला लोहमानो

णुं अथवा वारंवार ऊटकावता अनेरा प्रते, अथवा (आयावंतं वा के०) आता-
यंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार तपावता अनेरा प्रते, अथवा (पयावंतं वा
के०) प्रतापयंतं वा एटले घणुं अथवा वारंवार तपावता अनेरा प्रते, (न समणु-
जाणेद्या के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदना आपे नहीं. 'जावज्जीवाए' एथी
मांडीने 'अप्पाणं वोसिरामि' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) तथा पुनः पूर्ववत् स किं न कुर्यादित्याह । स जिक्कुः उदकं वा शि-
रापानीयम्, अवश्यायं वा स्नेहम्, हिमं वा स्त्यानोदकं, मिहिकां वा धूमरिकां, करकां वा
कठिनोदकरूपां, हरतनुकंवा जुवमुद्भिद्य तृणाग्रादिस्थितं, शुद्धोदकमाकाशोदकम् ।
उदकार्द्रं वा कायमुदकार्द्रं वा वस्त्रम् । उदकार्द्रता च गलद्बिन्दुरूपा ग्राह्या । स-
स्निग्धं वा कायं सह स्निग्धेन स्नेहनेन वर्त्तते यः स सस्निधः स चासौ कायश्च तमे-
वंविधं कायमेवं सस्निग्धं वा वस्त्रम् । सस्निग्धता चेह बिन्दुरहिता ज्ञेया। एतत्किमि-
त्याह । नामुसिद्या, सकृत् ईषद्वा स्पर्शनमामर्षणम् न स्वयं कुर्यात् । न संफुसिज्जा, त-
तोऽन्यत् संस्पर्शनं न कुर्यात् । एवं नावीलिज्जा, सकृत् ईषद्वापीडनम् । न पवीलि-
ज्जा ततोऽन्यत्प्रपीडनम् । न अक्कोम्झिज्जा। सकृत् ईषद्वास्फोटनम्। न पक्कोडिद्या । त-
तोऽन्यत् प्रस्फोटनम् । न आयाविद्या। एवं नावीलिज्जा। सकृत् ईषद्वातापनम् । न प-
याविद्या । प्रकर्षेण तापनं प्रतापनम् । एतानि सर्वाणि स्वयं न कुर्यात् । तथा अन्यम-
न्येन वा नामर्षयेत् । न संस्पर्शयेत् । न आपीडयेत्। न प्रपीडयेत् । न आस्फोटयेत् ।
न प्रस्फोटयेत् । न आतापयेत् । न प्रतापयेत् । तथा अन्यं स्वत एव आमृषन्तं वा ।
संस्पृशन्तं वा । आपीडयन्तं वा । प्रपीडयन्तं वा अस्फोटयन्तं वा । प्रस्फोटयन्तं वा ।
आतापयन्तं वा । प्रतापयन्तं वा । न समनुजानीयात् । इत्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

(टीका.) तथा से जिक्कू वा इत्यादि यावज्जागरमाणे वत्ति पूर्ववदेव। से उदगं
वेत्यादि । तद्यथा। उदकं वा अवश्यायं वा हिमं वा मिहिकां वा करकां वा हरतनुं वा
शुद्धोदकं वा। तत्रोदकं शिरापानीयम्। अवश्यायः स्नेहः । हिमं स्त्यानोदकम् । मिहिका
धूमिका। करकः कठिनोदकरूपः। हरतनुः जुवमुद्भिद्य तृणादिषु जवति। शुद्धो-
दकमन्तरिक्षोदकम्। तथा उदकार्द्रं वा कायम् उदकार्द्रं वा वस्त्रम् । उदकार्द्रता चेह
गलद्बिन्दुतुषारा अनन्तरोदकजेदसंमिश्रता । तथा सस्निग्धं वा कायं सस्निग्धं वा
वस्त्रम् । अत्र स्नेहनं स्निग्धमिति जावे निष्ठाप्रत्ययः । सह स्निग्धेन वर्तत इति
सस्निग्धः। सस्निग्धं वा। सस्निग्धता चेह बिन्दुरहितानन्तरोदितोदकजेदसंमिश्रता।
एतत् किमित्याह । णामुसेज्जत्ति । नामृषेन्न संस्पृशेत् । नापीडयेन्न प्रपीडयेत् । ईष-

ास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तत्र सकृदीषद्वा स्पर्शनमा-षणम् । अतोऽन्यत्संस्पर्शनम् । एवं सकृदीषद्वापीडनमतोऽन्यत्प्रपीडनम् । एवं स-दीषद्वा स्फोटनमास्फोटनमतोऽन्यत्प्रस्फोटनम् । एवं सकृदीषद्वातापनं विपरीतं तापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमन्येन वा नामर्षयेन्न संस्पर्शयेत् । नापीडयेत् । प्रपीडयेत् । नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तथान्यं स्वत एव ामृषन्तं वा संस्पृशन्तं वा आपीडयन्तं वा प्रपीडयन्तं वा आस्फोटयन्तं वा प्रस्फो-यन्तं वा आतापयन्तं वा प्रतापयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से अगणिं वा इंगालं वा मुम्मुरं वा अच्चिं वा जालं वा अलायं वा सुद्धागणिं वा उक्कं वा न उंजेज्जा न घट्टेज्जा न भिंदेज्जा न उज्जालेज्जा न पज्जालेज्जा न निव्वावेज्जा अन्नं न उंजावेज्जा न घट्टावेज्जा न भिंदावेज्जा न उज्जाला-वेज्जा न पज्जालावेज्जा न निव्वावेज्जा अन्नं उंजंतं वा घट्टंतं वा भिंदंतं वा उज्जालंतं वा पज्जालंतं वा निव्वावंतं वा न समणुजाणामि । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अयस्पिण्डानुगतोऽग्निः । ज्वालारहितोऽङ्गारः । विरलाग्निकणं भस्म ुर्मुरः । मूलाग्निविच्छिन्ना ज्वाला अर्चिः । प्रतिबद्धा ज्वाला । अलातमुल्मुकम् । निरि-धनः शुद्धाग्निः । उल्का गगनाग्निः । न उंजेज्जा नोत्सिञ्चेत् । न घट्टयेत् । नो-ज्ज्वालयेत् । न निर्वापयेत् । तत्र उंजनं उत्सेचनमिन्धनादिना । घट्टनं सजातीया-देना चालनम् । उज्ज्वालनं व्यजनादिभिर्वृद्ध्युत्पादनम् । निर्वापणं विध्यापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यादित्यादि ॥ ३ ॥

(अर्थ.) हवे, अग्निकायनी दया पालवी ते कहे छे. से इत्यादि. 'से भिक्खू वा' अहिंथी मांडीने 'जागरमाणे वा' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे अग्निका-यना आरंभनो निषेध कहे छे. से इत्यादि. (से के०) तद्यथा ते अग्निकायना आरं-भनो निषेध आवी रीतें-(अगणिं वा के०) अग्नि वा एटले तपावेला लोहडानो

अग्नि ते प्रत्ये, अथवा (इंगालं वा के०) अंगारं वा एटले ज्वालारहित अग्नि जेने अंगारो कहे वे ते प्रत्ये, अथवा (मुम्मुरं वा के०) मुर्मुरं वा एटले वकरी प्रमुखनी लींडिनो अग्नि जेमां नस्म घणुं थाय वे, अने अग्निना जूदा जूदा कण थोका होयवे ते प्रत्ये, अथवा (अच्चिं वा के०) अर्चिर्वा एटले मूलअग्निथी बूटेलो दिवा प्रमुखनो ज्योतिरूप अग्नि ते प्रत्ये, अथवा (जालं वा के०) ज्वालां वा एटले वलता शुष्कतृणादिकनी मूल अग्निने वलगी रहेली ज्वाला नीकले वे ते प्रत्ये, अथवा (अलायं वा के०) अलातं वा एटले उंवाडीयानो सांवानो मेरइया प्रमुखनो अग्नि ते प्रत्ये, अथवा (सुद्धागणिं वा के०) शुद्धाग्निं वा एटले काष्टरहित शुद्ध अग्नि प्रत्ये, अथवा (उक्कं वा के०) उल्कां वा एटले आकाश संबंधी जे उल्कापात तथा वीजली प्रमुखनो अग्नि ते प्रत्ये, (सयं के०) पोते (न उंजेज्जा के०) नोत्सिंचेत् एटले इंधणादिक घाले नहीं. (न घट्टेज्जा के०) न घट्टयेत् एटले संघट्टन करे नही, अर्थात् हाथें करी संकोरे नहीं. (न भिंदेज्जा के०) नभिंद्यात् एटले धूल प्रमुख नाखीने नेद पमाडे नहीं. (न उज्जालेज्जा के०) नोज्ज्वालयेत् एटले वींजणादिकें करी थोडो पवन नाखीने वधारे नहीं. (न पज्जालिज्जा के०) न प्रज्वालयेत् एटले विशेषे पवन नाखीने प्रज्वलित करे नहीं, अने (न निव्वावेज्जा के०) न निर्वापयेत् एटले उदक प्रमुख नाखीने ओलवे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले अनेरा पासे (न उंजाविज्जा के०) न उत्सेचयेत् एटले इंधणादिक घलावे नहीं. (न घट्टाविज्जा के०) न घट्टयेत् एटले घट्टन करावे नहीं, अर्थात् हाथे करी संकोरावे नहीं. (न भिंदाविज्जा के०) न भेदयेत् एटले धूलि प्रमुख नखावीने नेद करावे नहीं. (न उज्जालाविज्जा के०) न उज्ज्वालयेत् एटले अनेरा पासे थोडो पवन नखावी वृद्धिवंत करावे नहीं. (न पज्जालाविज्जा के०) न प्रज्वालयेत् एटले घणो पवन नखावीने प्रज्ज्वलित करावे नहीं. (न निव्वाविज्जा के०) न निर्वापयेत् एटले उदकादि नखावीने ओलावे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले अनेरो माणस (उंजंतं वा के०) उत्सिंचतं वा एटले पोतेज इंधणादिक नाखतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (घट्टंतं वा के०) घट्टयंतं वा एटले हस्तादिकें करी संकोरतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (भिंदंतं वा के०) धूलि प्रमुख नाखीने नेद करतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (उज्जालंतं वा के०) उज्ज्वालयंतं वा एटले थोडो पवन नाखीने वधारतो होयतो तेप्रत्यें, अथवा (पज्जालंतं वा के०) प्रज्वालयन्तं वा एटले घणो पवन नाखी प्रज्वलित करतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (निव्वावंतं वा के०) निर्वापयन्तं वा एटले उदकादिकें करी ओलवतो होय तो ते प्रत्ये (न समणुजाणामि के०) न स-

मनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहीं. 'जावजीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. इति ॥ ३ ॥

(दीपिका.) इह अग्निं लोहपिण्डानुगतं वा ज्वालारहितमङ्गारं विरलाग्निकणरूपं मुर्मुरं मूलाग्निविच्छिन्नां ज्वालामर्चिर्मूलाग्निप्रतिबद्धां ज्वालामलातमुल्मुकमिन्धनरहितं शुद्धाग्निं गगनाग्निरूपामुल्काम्। एतत्किमित्याह। भिक्षुरेतन्न कुर्यात्। किं तदाह। नो उंजेज्जा न उत्सिंचेत् उंजनमुत्सेचनं नो कुर्यात्। नो घट्टिज्जा। घट्टनं सजातीयादीना चालनम्। न उज्जालिज्जा। उज्ज्वालनं व्यजनादिभिर्वृद्ध्यापादनम्। न निव्वाविज्जा। निर्वापणं विध्यापनम्। एतानि न स्वयं भिक्षुः कुर्यात् तथा अन्यं अन्येन वा न उत्सेचयेत्, न घट्टयेत्, न उज्ज्वालयेत्, न निर्वापयेत्, तथा अन्यं स्वत एव उत्सिञ्चन्तं वा घट्टयन्तं वा, उज्ज्वालयन्तं वा, निर्वापयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) से भिक्खू वा इत्यादि जाव जागरमाणे वत्ति पूर्ववदेव। से अगणिं वेत्यादि। तद्यथा अग्निं वा अङ्गारं वा मुर्मुरमर्चिर्वा ज्वालां वा अलातं वा शुद्धाग्निं वा उल्कां वा। इह अयस्पिण्डानुगतोऽग्निः। ज्वालारहितोऽङ्गारः। विरलाग्निकणं भस्म मुर्मुरः। मूलाग्निविच्छिन्ना ज्वाला अर्चिः। प्रतिबद्धा ज्वाला। अलातमुल्मुकम्। निरिन्धनः शुद्धोऽग्निरुल्का गगनाग्निः। एतत् किमित्याह। न उंजेज्जा। नोत्सिंचेत्। न घट्टेज्जा न घट्टयेत्। न उज्ज्वालयेत्। न निर्वापयेत्। तत्रोंजनमुत्सेचनं घट्टनं सजातीयादिना चालनं उज्ज्वालनं व्यजनादिभिर्वृद्ध्यापादनं निर्वापणं विध्यापनम्। एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमन्येन वा नोत्सेचयेन्न घट्टयेन्नोज्ज्वालयेन्न निर्वापयेत्तथान्यं स्वत एव उत्सिञ्चन्तं वा घट्टयन्तं वा उज्ज्वालयन्तं वा निर्वापयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ३ ॥

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से सिएण वा विहुणेण वा तालिअंटेण वा पत्तेण वा पत्तभंगेण वा साहाए वा साहाभंगेण वा पिहुणेण वा पिहुणहत्थेण वा चेलेण वा चेलकन्नेण वा हत्थेण वा मुहेण वा अप्पणो वा कायं बाहिरं वा वि पुग्गलं न फुमेज्जा न वीएज्जा अन्नं न फुमावेज्जा न वीआवेज्जा अन्नं फुमंतं वीअंतं वा न समणुजाणामि जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए

काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि। तस्स जंते पमिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि॥ ४॥

(अवचूरिः) सितं चामरम्। विधुवनं व्यजनम्। तालवृन्तं तदेव मध्यग्रहणछिद्रं द्विपुटम्। पत्रं पद्मिनीपत्रादि। शाखा वृक्षशाखा। शाखाजङ्गस्तदेकदेशः। पेहुणं मयूरादिपिच्छम्। पेहुणहस्तस्तत्समूहः। चेलं वस्त्रम्। चेलकर्णस्तदेकदेशः। हस्तमुखे प्रतीते। एजिः किमित्याह। बाह्यं वा पुज्ञलमुष्णोदकादि न फूत्कुर्यात् मुखेन। व्यजेत् चामरादिना। तथान्यमन्येन वा न फूत्कारयेत्। न व्याजयेत्। तथान्यं फूत्कुर्वन्तं व्यजन्तं न समनुजानीयात्॥ ४॥

(अर्थ.) हवे, वायुकायनी दया पालवी ते कहे ले. से इत्यादि 'से निक्खू' अहींथी मांकीने 'जागरमाणे वा' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, वायुकायना आरंजनो निषेध कहे ले. से इत्यादि (से के०) तद्यथा एटले ते वायुकायनो निषेध कहे ले, ते एवी रीते-(सिएण वा के०) सितेन वा एटले श्वेत चामरें करी, अथवा (विहुयणेण के०) विधुवनेन वा एटले वालकादिकना वींजणें करी, अथवा (तालियंटेण वा के०) तालवृंतेन वा एटले वांसना किंवा तालपत्रादिकने वींजणें करी, अथवा (पत्तेण वा के०) पत्रेण वा एटले कमल आदिकना पत्रें करी, अथवा (पत्तजंगेण वा के०) पत्रजंगेन वा एटले केलिप्रमुखना पानडाना समुदायें करी, अथवा (साहाए वा के०) शाखया वा एटले वृक्षनी डालेंकरी, अथवा (साहाजंगेण वा के०) शाखाजंगेन एटले वृक्षनी डालना समुदाये करी, अथवा (पिहुणेण वा के०) पिहुणेन वा एटले मोर प्रमुखना पिले करी, अथवा (पिहुणहत्थेण वा के०) पिहुणहस्तेन वा एटले मोर पिलनी पूंजणीयें करी, अथवा (चेलेण वा के०) चैलेन वा एटले वस्त्रेंकरी, अथवा (चेलकन्नेण वा के०) चैलकर्णेन वा एटले वस्त्रने लेहडे करी, अथवा (हत्थेण वा के०) हस्तेन वा एटले हाथे करी, अथवा (मुहेण वा के०) मुखेन वा एटले मुखे करी, (अप्पणो वा कायं के०) आत्मनो वा कायं एटले पोताना शरीरने अथवा (बाहिरं वा वि पुग्गलं के०) बाह्यं वापि पुज्ञलं एटले बाहिरनां जे उन्हुं पाणी तथा दूध प्रमुख पुज्ञल ते प्रत्ये (न फुमिज्जा के०) न फूत्कुर्यात् एटले मुखें करी फूंके नहीं. (न वीइज्जा के०) न वीजयेत् एटले वींजे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले बीजापासे (न फुमाविज्जा के०) न फूत्कारयेत् एटले फूत्कार करावे नहीं. (न वीयाविज्जा के०) न वीज-

येत् एटले वींजावे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले वीजो माणस पोते (फुमंतं वा के०) फूत्कुर्वंतं वा एटले फूंकतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (वीयंतं वा के०) वीजयन्तं वा एटले वींजतो होय तो ते प्रत्ये, (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहीं. 'जावजीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) सेभिक्कू इत्यादि व्याख्या पूर्ववत्। पुनः सितेन वा चामरेण, विधुवनेन वा व्यजनेन, तालवृन्तेन वा तेनैव मध्यग्रहणछिद्रेण द्विपुटेन, पत्रेण वा पद्मिनीपत्रादिना, पत्रभङ्गेन तस्यैकदेशेन, शाखया वा वृक्षडालया, शाखाभङ्गेन वा शाखादेशेन, पिहुणेण वा मयूरादिपिछेन, पिहुणहछेण वा मयूरादिपिछसमूहेन, चैलेन वा वस्त्रेण, चैलकर्णेन वा वस्त्रैकदेशेन, हस्तेन वा करेण, मुखेन वा वदनेन। एभिः कृत्वा किमित्याह। आत्मनो वा कायं स्वदेहमित्यर्थः। बाह्यं वा पुद्गलमुष्णोदकादि। एतत्किमित्याह। न फुमिज्जा न स्वयं फूत्कुर्यात् मुखेन धमनं न कुर्यात्। न वीइज्जा न वीजयेत् चामरादिना। तथा अन्यमन्येन वा न फूत्कारयेत्। न वीजयेत्। तथा अन्यं स्वत एव फूत्कुर्वन्तं व्यजन्तं वा न समनुजानीयादिति पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) से भिक्कू वा इत्यादि जाव जागरमाणे वत्ति पूर्ववदेव। से सीएण वेत्यादि। तद्यथा सितेन वा विधुवनेन वा तालवृन्तेन वा पत्रेण वा शाखया वा शाखाभङ्गेन वा पेहुणेन वा पेहुणहस्तेन वा चेलेन वा चेलकर्णेन वा हस्तेन वा मुखेन वा। इह सितं चामरम्। विधुवनं व्यजनम्। तालवृन्तं तदेव मध्यग्रहणछिद्रम्। पत्रं पद्मिनीपत्रादि। शाखा वृक्षडालम्। शाखाभङ्गस्तदेकदेशः। पेहुणं मयूरादिपिछम्। पेहुणहस्तस्तत्समूहः। चेलं वस्त्रम्। चेलकर्णस्तदेकदेशः। हस्तमुखे प्रतीते। एभिः किमित्याह। आत्मनो वा कायं स्वदेहमित्यर्थः। बाह्यं वा पुद्गलमुष्णोदनादि। एतत् किमित्याह। न फुमेद्या इत्यादि। न फूत्कुर्यात् न व्यजेत्। तत्र फूत्करणं मुखेन धमनम्। व्यजनं चमरादिना वायुकरणम्। एतत्स्वयं न कुर्यात्। तथान्यमन्येन वा न फूत्कारयेन्न व्याजयेत्तथान्यं स्वत एव फूत्कुर्वन्तं व्यजन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववदेव ॥ ४ ॥

से भिक्कू वा भिक्कुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्कायपावकम्मे दिआ वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा। से बीएसु वा बीयपइठेसु वा रूढेसु वा रूढपइठेसु वा जाएसु वा जायपइठेसु वा

हरिएसु वा हरियपइठेसु वा छिन्नेसु वा छिन्नपइठेसु वा सचित्तेसु वा सचित्तकोलपमिनिस्सिएसु वा न गछेज्जा न चिठेज्जा न निसीइज्जा न तुअट्टेज्जा अन्नं न गछावेज्जा न चिठावेज्जा न निसीयावेज्जा न तुअट्टाविज्जा। अन्नं गछंतं वा चिठंतं वा निसीयंतं वा तुयट्टंतं वा न समणुजाणामि। तस्स भंते पमिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) बीजेषु वा बीजप्रतिष्ठितेषु वा। रूढेषु वा रूढप्रतिष्ठितेषु वा इत्यादि। बीजं शाल्यादि। तत्प्रतिष्ठितं चाशनशयनादि गृह्यते। एवं सर्वत्र वेदितव्यम्। रूढानि स्फुटितबीजानि जातानि स्तम्बीभूतानि। तत्प्रतिष्ठितेषु वा। हरितेषु दूर्वादिषु तत्प्रतिष्ठितेषु वा। छिन्नेषु कुठारादिना वृक्षात्तेषु पृथक्स्थापितेषु। तत्प्रतिष्ठितेषु शयनादिषु। आर्द्रेषु अपरिणतेषु सचित्तेष्वंरुकादिषु। कोलो घुणस्तत्प्रतिनिःसृतानि तदुपरिवर्त्तीनि दार्वादीनि गृह्यन्ते। एतेषु किमित्याह। न स्वयं गछेत्। न तिष्ठेत् न निषीदेत्। न त्वग्वर्त्तयेत्। तत्र गमनमन्यतोऽन्यत्र। स्थानमेकत्रैव। निषीदनमुपवेशनम्। त्वग्वर्त्तनं सुप्तम्। एतत्स्वयं न कुर्यात्। तथान्यमेतेषु न गमयेत्। न निषीदयेत् न त्वग्वर्त्तयेत् ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे, वनस्पतिकायनी दया पालवाविषे कहे छे. से इत्यादि. अहींथी “जागरमाणे वा” सूधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, वनस्पतिकायना आरंभनो निषेध कहेछे. से बीएसु इत्यादि. (से के०) तद्यथा एटले ते वनस्पतिकायनो निषेध एवीरीते कहे छे, ते जेम केः–बीजेसु वा एटले शाल्यादिबीजने विषे, अथवा (बीयपइठेसु वा के०) बीजप्रतिष्ठेषु वा एटले ते शालिप्रमुख उपर नाखेला भक्षण शयन प्रमुखने विषे, अथवा (रूढेसु वा के०) रूढेषु वा एटले केवल बीज फोडीने अंकुरित थयेला शाल्यादिकनेविषे अथवा (रूढपइठेसु वा के०) रूढप्रतिष्ठेषु वा एटले ते सचित्त धान्यांकुर उपर मूकेला भक्षण शयन प्रमुखने विषे, अथवा (जाएसु वा के०) जातेषु वा एटले जे उगीने पत्रादिकें करी युक्त थयां, एवां धान्यना खेतरने विषे, अथवा (जायपइठेसु वा के०) जातप्रतिष्ठेषु वा एटले पूर्वोक्तरीतना खेतरउपर भक्षण शयन प्रमुखने विषे, अथवा (हरिएसु वा के०) हरितेषु वा एटले दूर्वादिकने विषे, अथवा (हरियपइठेसु वा के०) हरितप्रतिष्ठेषु वा एटले दूर्वादिकउपर भक्षण

---

१ अत्र “समनुजाणेज्जा” इति पाठान्तरं क्वचित् दृश्यते। परं बहुतरपुस्तकेषु “समणुजाणामि” इति पाठदर्शनात्स एवात्राहतः। एवमेव “पढमे भंते महव्वए” इत्यस्मादारभ्य प्रस्तुतालापकं यावत् दशस्वालापकेष्वपि ज्ञेयम्। विशेषस्तु टीकायां द्रष्टव्यः।

प्रमुखने विषे, अथवा (छिन्नेसु वा के०) छिन्नेषु वा एटले कुठारादिकेकरी छेदेला वृक्षनी डालीने विषे, अथवा (छिन्नपइठेसु वा के०) छिन्नप्रतिष्ठेषु वा एटले कुठारादिके छेदेला वृक्षनी डाल उपर मूकेला आसनादिकने विषे, अथवा (सचित्तेसु वा के०) सचित्तेषु वा एटले इंडाआदिकने विषे अथवा (सचित्तकोलपडिनिस्सिएसु वा के०) सचित्तकोलप्रतिनिश्रितेषु वा एटले सचित्त घुणादिके करी युक्त एवा आसनादिकनेविषे (न गच्छिज्जा के०) न गच्छेत् एटले गमन करे नहीं. (न चिट्ठिज्जा के०) न तिष्ठेत् एटले ते उपर उन्नो रहे नहीं. (न निसीइज्जा के०) न निषीदेत् एटले बेसे नहीं. (न तुअट्टिज्जा के०) न त्वग्वर्तयेत् एटले सुवे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले बीजाने (न गच्छाविज्जा के०) न गमयेत् एटले चलावे नहीं. (न चिट्ठाविज्जा के०) न स्थापयेत्, एटले बीजाने त्यां उन्नो रखावे नहीं. (न निसीयाविज्जा के०) न निषीदयेत् एटले बीजाने बेसाडावे नहीं. (न तुअट्टाविज्जा के०) न त्वग्वर्तयेत् एटले सुवाडे नहीं. तथा पूर्वोक्त बीजादिकने विषे (अन्नं गच्छंतं वा के०) अन्यं गच्छंतं वा एटले बीजो पोतेज गमन करतो होय ते प्रत्ये, अथवा (चिट्ठंतं वा के०) तिष्ठंतं वा एटले उन्नो रहेतो होय ते प्रत्ये, अथवा (निसीयंतं वा के०) निषीदंतं वा एटले बेसतो होय ते प्रत्ये, अथवा (तुअट्टंतं वा के०) त्वग्वर्तयन्तं वा एटले सूतो होय तो ते प्रत्ये (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहीं जावजीवाए इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो इति ॥ ५ ॥

(दीपिका.) तथा पूर्ववत् बीजेषु वा शाल्यादिषु बीजप्रतिष्ठितेषु वा आसनशयनादिषु रूढेषु स्फुटितबीजेषु अङ्कुरितेषु, रूढप्रतिष्ठितेषु आसनशयनादिषु, जातेषु वा स्तम्बीभूतेषु, जातप्रतिष्ठितेषु वा आसनशयनादिषु, हरितेषु वा दूर्वादिषु, हरितप्रतिष्ठितेषु वा आसनशयनादिषु, छिन्नेषु वा परशुप्रमुखप्रहरणछिन्नवृक्षात् पृथक् स्थापितेषु, आर्द्रेषु अपरिणतेषु, छिन्नप्रतिष्ठितेषु वा छिन्नप्रतिष्ठितासनशयनेषु, सचित्तेषु वा अण्डकादिषु, सचित्तकोलप्रतिनिश्रितेषु । सच्चित्तकोलो घुणस्तत्प्रतिनिश्रितेषु तदुपरिवर्तिषु दार्वादिषु । तेषु किमित्याह । न गच्छेत्, न तिष्ठेत्, न निषीदेत्, न त्वग्वर्तयेत् । एतत्सर्वं न कुर्यात् । तथान्यमेतेषु न गमयेत्, न स्थापयेत्, न निषीदयेत्, न स्वापयेत् । तथा अन्यं स्वत एव गच्छन्तं वा, तिष्ठन्तं वा, निषीदन्तं वा, स्वपन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(टीका.) से भिक्खू वा इत्यादि जाव जगरमाणेवत्ति पूर्ववदेव । सेबीएसु वेत्यादि । तद्यथा बीजेषु वा बीजप्रतिष्ठितेषु वा रूढेषु वा रूढप्रतिष्ठितेषु वा जातेषु वा जातप्रति-

ष्ठितेषु वा हरितेषु वा हरितप्रतिष्ठितेषु वा छिन्नेषु वा छिन्नप्रतिष्ठितेषु वा सचित्तेषु वा सचित्तकोलप्रतिनिश्रितेषु वा। इह बीजं शाल्यादि। तत्प्रतिष्ठितमाहारशयनादि गृह्यते। एवं सर्वत्र वेदितव्यम्। रूढानि स्फुटितबीजानि। जातानि स्तम्बीभूतानि। हरितानि दूर्वादीनि। छिन्नानि परश्वादिनिर्वृक्णात् पृथक्स्थापितान्यार्द्राणि अपरिणतानि तदङ्गानि गृह्यन्ते। सचित्तान्यण्डकादीनि। कोलो घुणस्तत्प्रतिनिश्रितानि तदुपरिवर्तीनि दार्वादीनि गृह्यन्ते। एतेषु किमित्याह। न गच्छेज्जा न गच्छेत्। न तिष्ठेत्। न निषीदेत्। न त्वग्वर्तेत। तत्र गमनमन्यतोऽन्यत्र। स्थानमेकत्रैव। निषीदनमुपवेशनम्। त्वग्वर्तनं स्वपनम्। एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमेतेषु न गमयेत्। न स्थापयेत्। न निषीदयेत्। न स्वापयेत्। तथान्यं स्वत एव गच्छन्तं वा तिष्ठन्तं वा निषीदन्तं वा स्वपन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ५ ॥

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा। से कीडं वा पयंगं वा कुंथुं वा पिपीलियं वा हत्थंसि वा पायंसि वा बाहुंसि वा ऊरुंसि वा उदरंसि वा सीसंसि वा वत्थंसि वा पडिग्गहंसि वा कंबलंसि वा पायपुंछणंसि वा रयहरणंसि वा गोच्छगंसि वा उंडगंसि वा दंडगंसि वा पीढगंसि वा फलगंसि वा सेज्जंसि वा संथारगंसि व अन्नयरंसि वा तहप्पगारे उवगरणजाए तओ संजयामेवा पडिलेहिअ पडिलेहिअ पमज्जिअ पमज्जिअ एगंतमवणेज्जा। नो णं संघायमावज्जेज्जा ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) से तद्यथा कीटं वा पतङ्गं वा कुन्थुं वा पिपीलिकां वा किमित्याह। हत्थंसि वा हस्ते वा पादे वा बाहौ वा ऊरौ वा उदरे वा शीर्षे वा वस्त्रे वा रजोहरणे वा गुच्छे वा उंदके वा पीठके वा फलके वा शय्यायां वा संस्तारके वा अन्यतरस्मिन्वा तथाविधे तथाप्रकारे साधुक्रियोपयोगिन्युपकरणजाते कीटादिरूपं त्रसं कथंचिदापतितं सन्तं संयत एव सन् प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य पौनःपुन्येन एकान्ते अपनयेत्। नैनं त्रसं संघातं परस्परगात्रसंस्पर्शपीडारूपमापादयेत्। अनेन परितापनानिषेधः। एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणादन्यकारणानुमतिप्रतिषेधः। उन्दकं स्थण्डिलम्। शय्या सर्वाङ्गिकी वसतिर्वा ॥ ६ ॥

(अर्थ.) हवे, त्रसकायनी दया पालवाविषे कहे छे. से इत्यादि। से भिक्खू अहींथी

मांझीने जागरमाणे अहीं सूधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, त्रसकायजीवोना आरंजनो निषेध कहे बे. (से के०) तद्यथा एटले ते आवीरीते– (कीडं वा के०) कीटं वा एटले कीटक जे बेंद्रियादिक ते प्रत्यें, अथवा (पयंगं वा के०) पतंगं वा एटले पतंगियो ते चतुरिंद्रिय जीव ते प्रत्यें, अथवा (कुंथुं वा के०) कुंथुं वा एटले कुंथुनामक तेरिंद्रिय जीव थाय बे, ते प्रत्यें, अथवा (पिपीलियं वा के०) पिपीलिकां एटले योजनगंधी ते कीडी प्रमुख जीव थाय बे ते प्रत्ये (हबंसि वा के०) हस्ते वा एटले हाथने विषे, अथवा (पायंसि वा के०) पादे वा एटले पगने विषे, अथवा (बाहुंसि वा के०) बाहौ वा एटले बाहुने विषे, अथवा (ऊरुंसि वा के०) ऊरौ वा एटले साथलने विषे (उदरंसि वा के०) उदरे वा एटले उदरने विषे, अथवा (सीसंसि वा के०) शीर्षे वा एटले मस्तकने विषे, अथवा (वबंसि वा के०) वस्त्रे वा एटले वस्त्रने विषे, अथवा (पडिग्गहंसि वा के०) प्रतिग्रहे वा एटले पात्रने विषे, अथवा (कंवलंसि वा के०) कंबले वा एटले कांबलीने विषे, अथवा (पायपुब्रणंसि वा के०) पादप्रोञ्बनकेवा एटले दंमासणाने विषे, अथवा (रयहरणंसि वा के०) रजोहरणे वा एटले रजोहरणने विषे, अथवा (गोबगंसि वा के०) गोबे वा एटले पात्राना गुबाने विषे, अथवा (उंडुगंसि वा के०) उंदके वा एटले स्थंमिलने विषे, अथवा (दंडगंसि वा के०) दंडके वा एटले दांमाने विषे, अथवा (पीढगंसि वा के०) पीठके वा एटले बाजोठने विषे, अथवा (फलगंसि वा के०) फलके वा एटले पाटियाने विषे, अथवा (सेज्जंसि वा के०) शय्यायां वा एटले जेनुं लंबाइनुं प्रमाण एक पुरुषमात्र बे, एवी शय्याने विषे, अथवा (संथारगंसि वा के०) संस्तारके वा एटले जेनुं लंबाइनुं प्रमाण अढी हाथ बे एवा संथाराने विषे, अथवा (अन्नयरंसि वा के०) अन्यतरस्मिन्वा वा एटले बीजा पण (तहप्पयारे के०) तथाप्रकारे एटले पूर्वे कहेला प्रकारना (उवगरणजाए के०) उपकरणजाते एटले साधुना जे उपकरण तेना समूहने विषे, पूर्वोक्त त्रस जीव होय तो ते प्रत्ये (तउ के०) ततः एटले ते स्थानकथी (संजयामेव के०) संयतमेव एटले मोटा प्रयत्नेकरी पडिलेहिअ पडिलेहिअ के०) प्रत्युपेक्ष्य प्रत्युपेक्ष्य एटले वारंवार पडिलेहीने तथा (पमज्जिअ पमज्जिअ के०) प्रमृज्य प्रमृज्य एटले सारी रीते वारंवार प्रमार्जीने प्रमार्जीने (एगंतमवणेज्जा के०) एकांतमपनयेत् एटले ज्यां ते जीवने कोइपण जातनो उपद्रव थाय नहीं ते ठेकाणे मूके, पण (नो णं संघायमावज्जेज्जा के०) नैनं संघातमापादयेत् एटले ए त्रस जीवने एकठा करीने पीडा पमाडे नहीं. इति ॥ ६ ॥

(दीपिका.) कीटं वा द्वीन्द्रियं पतङ्गं वा कुन्थुं वा त्रीन्द्रियं पिपीलिकां वा । किमित्याह । हस्ते वा, पादे वा, बाहौ वा, ऊरुणि वा, उदरे वा, शिरसि वा, वस्त्रे वा, पात्रे वा, कम्बलके वा, पादप्रोञ्छनके वा, रजोहरणे वा, गोछे वा, उंदके मात्रके स्थण्डिले वा, दण्डके वा, पीठके वा, फलके वा, शय्यायां वा, संस्तारके वा, अन्यतरस्मिन् वा तथाप्रकारे साधुक्रियाया उपयोगिनि उपकरणजाते तेषु स्थानेषु कीटादिरूपं त्रसं कथंचित् आपतितं सन्तं संयत एव सत्प्रयत्नेन वा प्रत्युपेक्ष्य प्रत्युपेक्ष्य पौनःपुन्येन सम्यक् प्रमृज्य प्रमृज्य पौनःपुन्येन । सम्यक् किमित्याह । एकान्ते यत्र स्थाने तस्य कीटादेः उपघातो न नवति तत्र अपनयेत् परित्यजेत् । परं नैनं संघातमापादयेत् नैनं त्रसं संघातं परस्परगात्रसंस्पर्शपीडारूपमापादयेत् प्रापयेत् । अनेन कथनेन परितापनादिप्रतिषेध उक्तो ज्ञातव्यः । एकस्य करणस्य ग्रहणेन अन्यकारणानुमत्योरपि प्रतिषेधः ॥ ६ ॥

(टीका.) से निक्खू वा इत्यादि यावज्जागरमाणे वत्ति पूर्ववत् । से कीडं वा इत्यादि । तद्यथा कीटं वा पतङ्गं वा कुन्थुं वा पिपीलिकां वा । किमित्याह । हस्ते वा पादे वा बाहौ वा ऊरुणि वा उदरे वा वस्त्रे वा रजोहरणे वा गुछे वा उन्दके वा दण्डके वा पीठे वा फलके वा शय्यायां वा संस्तारके वा अन्यतरस्मिन् वा तथाप्रकारे साधुक्रियोपयोगिनि उपकरणजाते कीटादिरूपं त्रसं कथंचिदापतितं संयत एव सत्प्रयत्नेन वा प्रत्युपेक्ष्य प्रत्युपेक्ष्य पौनः पुन्येन सम्यक् प्रमृज्य प्रमृज्य पौनःपुन्येनैव । सम्यक्किमित्याह । एकान्ते त्रसानुपघातकस्थाने अपनयेत्परित्यजेत् । नैनं त्रसं संघातमापादयेन्नैनं त्रसं संघातं परस्परगात्रसंस्पर्शपीडारूपमापादयेत् प्रापयेत् । अनेन परितापनादिप्रतिषेध उक्तो वेदितव्यः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणादन्यकारणानुमतिप्रतिषेधश्च । शेषमत्र प्रकटार्थमेव नवरमुन्दकं स्थण्डिलं शय्या संस्तारिकी वसतिर्वा । इत्युक्ता यतना । गतश्चतुर्थोऽधिकारः ॥ ६ ॥

अजयं चरमाणो अ, पाणन्नूयाइं हिंसइ ॥
बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥ १ ॥

(अवचूरिः) उक्ता यतना । संप्रत्युपदेशमाह । ईर्यामुल्लङ्घ्य चरन् । तुरेवार्थे । अयतमेव । प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः । नूतान्येकेन्द्रियास्तानि हिनस्ति । हिंसन् बध्नाति पापं कर्म । तत्से तस्य नवति कटुकफलं विपाकदारुणमनुस्वारोऽलाक्षणिकः ॥ १ ॥

(अर्थ.) एवी रीतें षट्काय जीवनी दया पालवानी कही. पण ते दया ईर्यासमिति शोधतां होय बे, माटे हवे साधुए जयणाए चालवुं, एम कहे बे. अजयं ति

(अजयं के०) अयतं एटले ईर्यासमिति विना अर्थात् अजयणाए (चरमाणो अ के०) चरंश्च एटले चालतो थको (पाणभूयाइं के०) प्राणिभूतानि, प्राणि ते बेरिंद्रियादिक तथा भूत ते एकेंद्रियादिक जीव ते प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे छे. तेने हणवाथी (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादिक पाप कर्मने (बंधई के०) बध्नाति एटले बांधे छे. (से के०) तस्य एटले ते अजयणाए चालता साधुने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कडुअंफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनार एवुं (होइ के०) भवति एटले थाय छे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) सांप्रतमुपदेशमाह। अयतं चरन् यत्नं विना गच्छन् ईर्यासमितिमुल्लङ्घ्य। किमित्याह ।प्राणिभूतानि हिनस्ति, प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः भूतानि एकेन्द्रियास्तानि हिनस्ति प्रमादेन अनाभोगेन च व्यापादयति । तानि हिंसन् बध्नाति पापकं कर्म अकुशलपरिणामादादत्ते क्लिष्टं ज्ञानावरणीयादि । तत्पापकर्म से तस्य अयत्नचारिणो भवति कटुकफलमशुभफलं भवति । मोहादिहेतुत्वेन विपाकदारुणमित्यर्थः ॥ १ ॥

(टीका.) सांप्रतमुपदेशाख्यः पञ्चम उच्यते । अजयमित्यादि । अयतं चरन्नयतमनुपदेशेनासूत्राज्ञया इति । क्रियाविशेषणमेतत् । चरन् गच्छन् । तुरेवकारार्थः । अयतमेव चरन् ईर्यासमितिमुल्लङ्घ्य न त्वन्यथा । किमित्याह । प्राणिभूतानि हिनस्ति । प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः । भूतान्येकेन्द्रियास्तानि हिनस्ति । प्रमादानाभोगाभ्यां व्यापादयतीति भावः । तानि च हिंसन् बध्नाति पापं कर्म अकुशलपरिणामादादत्ते क्लिष्टं ज्ञानावरणीयादि । तत् से भवति कटुकफलम् । तत् पापं कर्म से तस्यायतचारिणो भवति कटुकफलमित्यनुस्वारोऽलाक्षणिकः । अशुभफलं भवति मोहादिहेतुतया विपाकदारुणमित्यर्थः ॥ १ ॥

अजयं चिठमाणो अ, पाणभूयाइं हिंसइ ॥
बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअंफलं ॥२॥

(अवचूरिः) अयतं तिष्ठन्नूर्ध्वस्थानेनासमाहितो हस्तपादादि विक्षिपन् शेषं पूर्ववत् ॥ २ ॥

(अर्थ.) तेमज (अजयं चिठमाणो अ के०) अयतं तिष्ठंश्च एटले अजयणाए उभो रेहतो थको हाथ पग आदिक पसारी जे साधु (पाणभूयाइं के०) प्राणिभूतानि एटले एकेंद्रियादिक तथा बेंद्रियादिक जीवप्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे छे. ते (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञा-

नावरणीयादि पापकर्मने (बंधई के०) बध्नाति एटले बांधे छे. (से के०) तस्य एटले ते साधुने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कडुयंफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनारुं (होइ के०) जवति एटले थाय छे ॥ २ ॥

(दीपिका.) एवं अयतं तिष्ठन् ऊर्ध्वस्थानेन असमंजसं हस्तपादादिकं विक्षिपन् ॥२॥

(टीका.) एवमयतं तिष्ठन्नूर्ध्वस्थानेनासमाहितो हस्तपादादि विक्षिपन् शेषं पूर्ववत् ॥ २ ॥

अजयं आसमाणो अ, पाणनूयाइ हिंसइ ॥
बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअंफलं ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अयतमासीनो निषस्तया अनुपयुक्तः आकुञ्चनादिजावेन ॥ ३ ॥

(अर्थ.) तथा जे साधु (अजयं आसमाणो अ के०) अयतमासीनः एटले अजयणाए वेसतो थको हस्तपादादिकना आकुंचनादिके करी (पाणनूयाइ के०) प्राणिजूतानि एटले एकेंड्रियादिक तथा बेंड्रियादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे छे. ते साधु (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पाप कर्म प्रत्ये (बंधई के०) बध्नाति एटले बांधे छे. (से के०) तस्य एटले ते साधुने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कडुअंफलं के०) कटुकफलं एटले करुवा फलने आपनारुं एवुं (होइ के०) जवति एटले थाय छे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) एवमयतमासीनो निषस्तया अनुपयुक्तः सन् आकुञ्चनादिजावेन शेषं पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) एवमयतमासीनो निषस्तया अनुपयुक्त आकुञ्चनादिजावेन शेषं पूर्ववत्॥३॥

अजयं सयमाणो अ, पाणनूयाइ हिंसइ ॥
बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअंफलं ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) अयतं स्वपन्नसमाहितो दिवा प्रकामशय्यादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) वली ते साधु (अजयं सयमाणो अ के०) अयतं स्वपंश्च एटले अजयणाए शयन करतो थको (पाणनूयाइ के०) प्राणिनूतानि एटले एकेंड्रियादिक तथा बेंड्रियादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे छे. तेथी ते पुरुष (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पापकर्म प्रत्ये (बंधई के०) बध्नाति एटले बांधे छे. (से के०) तस्य एटले ते साधुने (तं के०) तत् एटले ते

पापकर्म (कडुयंफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनारुं (होइ के०) नवति एटले थाय बे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) एवमयतं स्वपन्नसमाहितो दिवसे प्रकामशय्यादिना। शेषं पूर्ववत् ॥४॥

(टीका.) एवमयतं स्वपन्नसमाहितो दिवा प्रकामशय्यादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

अजयं नुंजमाणो अ, पाणनूयाइं हिंसइ ॥
बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअंफलं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अयतं भुञ्जानो निःप्रयोजनं प्रणीतं काकशृगालनक्षितादिना । शेषं पूर्ववत् ॥ ५ ॥

(अर्थ.) तथा जे साधु (अजयं नुंजमाणो अ के०) अयतं भुञ्जानश्च एटले यतना विना अजयणाए नोजन करतो थको (पाणनूयाइं के०) प्राणिनूतानि एटले एकेंद्रियादिक तथा बेंरिंद्रियादिक जीव प्रत्यें (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे बे. तेथी ते साधु (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले पापकर्मप्रत्ये (बंधई के०) बध्नाति एटले बांधे बे. (से के०) तस्य एटले ते पुरुषने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कडुयंफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनारुं (होइ के०) नवति एटले थाय बे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) एवमयतं भुञ्जानो निःप्रयोजनं प्रणीतं काकशृगालनक्षितादिना । शेषं पूर्ववत् ॥ ५ ॥

(टीका.) एवमयतं भुञ्जानो निष्प्रयोजनं प्रणीतं काकशृगालनक्षितादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ५ ॥

अजयं नासमाणो अ, पाणनूयाइं हिंसइ ॥
बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअंफलं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) नाषमाणो गृहस्थनाषया निष्ठुरमन्तरनाषादिना । शेषं पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(अर्थ.) तथा जे साधु (अजयं नासमाणो अ के०) अयतं नाषमाणश्च एटले यतना विना अजयणाए अर्थात् सावद्य गृहस्थनी निष्ठुर एवी चकारमकारादिनाषा बोलतो थको (पाणनूयाइं के०) प्राणिनूतानि एटले एकेंद्रियादिक तथा बेरिंद्रि-

यादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे छे. तेथी ते साधु (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पाप कर्म प्रत्ये (बंधई के०) बध्नाति एटले बांधे छे. (से के०) ते जीवने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कडुयंफलं के०) कटुकफलं एटले करूवा फलने आपनारुं (होइ के०) भवति एटले थाय छे.॥६॥

(दीपिका.) एवमयतं भाषमाणो गृहस्थभाषया निष्ठुरमन्तरभाषादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(टीका.) एवमयतं भाषमाणो गृहस्थभाषया निष्ठुरमन्तरभाषादिना। शेषं पूर्ववत्॥६॥

कहं चरे कहं चिठे, कहमासे कहं सए ॥
कहं भुंजंतो भासंतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) अत्राह । यद्येवं पापकर्म ततः कथं केन प्रकारेण चरेदित्यादि ॥ ७ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त वचन सांभलीने गुरुने शिष्य पूछे छे. कहमित्यादि । ते साधु (कहं चरे के०) कथं चरेत् एटले केवी रीते गमन करे, (कहं चिठे के०) कथं तिष्ठेत् एटले केवीरीते उभो रहे, (कहमासे के०) कथमासीत एटले केवी रीते बेसे, (कहं सए के०) कथं स्वपेत् एटले केवी रीते शयन करे, वली (कहं भुंजंतो भासंतो के०)कथं भुञ्जानो भाषमाणश्च एटले ते साधु केवीरीतें भोजन करतो थको तथा बोलतो थको (पावं कम्मं के०) पापं कर्म एटले पापकर्मने (न बंधइ के०) न बध्नाति एटले बांधतो नथी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथ शिष्य आह । यद्येवं पापकर्मबन्धस्तदा कथं चरेदित्याह । कथं केन प्रकारेण चरेत्, कथं तिष्ठेत्, कथमासीत, कथं स्वपेत् । कथं भुञ्जानोऽन्नं कथं भाषमाणः पापकर्म न बध्नाति ॥ ७ ॥

(टीका.) अत्राह । यद्येवं पापकर्मबन्धस्ततः कहं चरे इत्यादि । कथं केन प्रकारेण चरेत्, कथं तिष्ठेत्, कथमासीत, कथं स्वपेत् । कथं भुञ्जानो भाषमाणः पापं कर्म न बध्नातीति ॥ ७ ॥

जयं चरे जयं चिठे, जयमासे जयं सए ॥
जयं भुंजंतो भासंतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) आचार्यस्त्वाह । यतं चरेत्सूत्रोपदेशेनेर्यासमितः । यतं तिष्ठेद्धस्तपादाविक्षेपेण । यतमासीत उपयुक्तमाकुञ्चनाद्यकरणेन । यतं स्वपेत् समाहितो रात्रौ प्रकामशय्यापरिहारेण । यतं भुञ्जानः सप्रयोजनमप्रणीतं प्रतरसिंहभक्षितादिना । यतं भाषमाणः साधुभाषया मृदु कालप्राप्तं च । पापं कर्म ज्ञानावरणीयादि न बध्नाति रुद्धाश्रवत्वाद्विहितानुष्ठानपरत्वादिति ॥ ८ ॥

(अर्थ.) एवो शिष्यनो प्रश्न सांभलीने आचार्य कहे छे. जयं चरे इति. हे शिष्य ! साधु जे छे, ते (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (चरे के०) चरेत् एटले चाले (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (चिठ्ठे के०) तिष्ठेत् एटले उभो रहे, (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (आसे के०) आसीत एटले बेसे, (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (सए के०) स्वपेत् एटले शयन करे, तथा (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (भुंजंतो के०) भुञ्जानः एटले भोजन करतो अने (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (भासंतो के०) भाषमाणः एटले भाषण करतो (पावं कम्मं के०) पापं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पाप कर्म प्रत्ये (न बंधइ के०) न बध्नाति एटले बांधतो नथी ॥ ८ ॥

(दीपिका.) अत्र आचार्य उत्तरमाह । यतं चरेत् सूत्रस्य उपदेशेन ईर्यासमित्यादिसमितः सन्, यतं तिष्ठेत् समाहितः सन् हस्तपादादीनां विक्षेपेण विना, यतमासीत उपयुक्तः सन् आकुञ्चनादेः अकरणेन, यतं स्वपेत् समाधिमान् सन् रात्रौ प्रकामशय्यादिपरिहारेण । यतं भुञ्जानः अप्रणीतं सिंहभक्षितादिना, एवं यतं भाषमाणः साधुभाषया तदपि मृदु कालप्राप्तं च । एवं कुर्वन् साधुः पापं कर्म क्लिष्टमकुशलानुबन्धि ज्ञानावरणीयादि न बध्नाति। कथमाश्रवरोधनात् साध्वाचारतत्परत्वाच्च ॥ ८ ॥

(टीका.) आचार्य आह । जयं चरे इत्यादि । यतं चरेत् सूत्रोपदेशेनेर्यासमितः । यतं तिष्ठेत् समाहितो हस्तपादाद्यविक्षेपेण । यतमासीत उपयुक्त आकुञ्चनाद्यकरणेन । यतं स्वपेत् समाहितो रात्रौ प्रकामशय्यादिपरिहारेण । यतं भुञ्जानः सप्रयोजनमप्रणीतं प्रतरसिंहभक्षितादिना । एवं यतं भाषमाणः साधुभाषया मृदु कालप्राप्तं च । पापं कर्म क्लिष्टमकुशलानुबन्धि ज्ञानावरणीयादि न बध्नाति नादत्ते निराश्रवत्वात् विहितानुष्ठानपरत्वादिति ॥ ८ ॥

सव्वभूयप्पभूअस्स, सम्मं भूयाइं पासउ ॥
पिहिआसवस्स दंतस्स, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) सर्वन्नूतेषु आत्मन्नूतः सर्वन्नूतात्मन्नूतो य आत्मवत्सर्वन्नूतानि पश्यति सम्यक् वीतरागोक्तेन विधिना पृथ्व्यादीनि न्नूतानि पश्यतः, पिहिताश्रवस्य, दान्तस्येन्द्रियनोइन्द्रियदमनेन पापं कर्म न वध्यते । पापकर्मबन्धो न न्नवतीत्यर्थः ॥ ए ॥

(अर्थ.) हवे उपदेश कहे छे. (सवन्नूयप्पन्नूअस्स के०) सर्वन्नूतात्मन्नूतस्य, सर्वन्नूत ते सर्व प्राणीने आत्मन्नूत एटले पोताना आत्मानी परे समजनारा एवा तथा (सम्मं न्नूयाइं पासउं के०) सम्यक् न्नूतानि पश्यतः, न्नूतानि एटले सर्व जीवोने सम्यक् एटले वीतरागे कह्या प्रमाणें रूडीरीतें पश्यतः एटले जोनारा एवा (पिहियासवस्स के०) पिहिताश्रवस्य एटले प्राणातिपातादिक आश्रवद्वार जेणें रोक्यां छे,एवा अने (दंतस्स के०) दांतस्य एटले जेणें इंद्रियदमन कर्युं छे, एवा साधुने (पावं कम्मं के०) पापं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पापकर्म (न वंधइ के०) न बध्नाति बंधातुं नथी ॥ ए ॥

(दीपिका.) किंच एवंविधस्य साधोः पापं कर्म न बध्यते। तस्य साधोः पापकर्मबन्धो न न्नवतीत्यर्थः। किं० साधोः। सर्वन्नूतेषु आत्मन्नूतो य आत्मवत्सर्वन्नूतानि पश्यति । तस्य किं कुर्वतः साधोः। सम्यग्वीतरागकथितेन विधिना न्नूतानि पृथ्व्यादीनि पश्यतः। पुनः किं० साधोः। पिहितो निरुद्धः स्थगित आश्रवः प्राणातिपातादिरूपो येन स तस्य। पुनः किंन्नूतस्य साधोः। दान्तस्य दमितेन्द्रियनोइन्द्रियव्यापारस्य। एवं सति किं न्नवति । सर्वन्नूतदयावतः पापकर्मबन्धो न न्नवति ॥ ए॥

(टीका.) किंच सवन्नूय इत्यादि। सर्वन्नूतेष्वात्मन्नूतः सर्वात्मन्नूतो। य अत्मवत् सर्वन्नूतानि पश्यतीत्यर्थः । तस्यैवं सम्यग्वीतरागोक्तेन विधिना न्नूतानि पृथिव्यादीनि पश्यतः सतः। पिहिताश्रवस्य स्थगितप्राणातिपाद्याश्रवस्य दान्तस्येन्द्रियनोइन्द्रियदमेन पापं कर्म न बध्नाति, तस्य पापकर्म बन्धो न न्नवतीत्यर्थः ॥ ए ॥

पढमं नाणं तउ दया, एवं चिठइ सवसंजए ॥
अन्नाणी किं काही, किंवा नाही छेअपावगं ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एवं सति दयायामेव यतितव्यं अलं ज्ञानान्यासेनापीति मा न्नूदव्युत्पन्नविनेयमतिविन्नम इति तदपोहायाह। प्रथममादौ ज्ञानं ततो दया एवमनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वकक्रियाप्रतिपत्तिरूपेण तिष्ठत्यास्ते सर्वसंयतः । अज्ञानी किं करिष्यति । सर्वत्रान्धतुल्यत्वात् प्रवृत्तिनिमित्तान्नावात् वा किं वा ज्ञास्यति

छेकं निपुणं हितं कालोचितं पापकमितो विपरीतं तत्करणं ज्ञावतोऽकरणमेव। अतो ज्ञानाभ्यासः कार्यः ॥ १० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त उपदेशथी कोइ एम समजे के, सर्व प्राणिमात्र उपर दया राखनार जे पुरुष, तेने पापकर्मनो बंध थतो नथी, माटे सर्वप्रकारे प्रयत्न करीने दयाज पालवी. परंतु ज्ञाननो अभ्यास वगेरे कांइ करवानी जरूर नथी, एवा अज्ञानी शिष्यने मोह न थवो जोइयें, माटे कहे छे. पढमं ति (पढमं के०) प्रथमं एटले प्रथम (नाणं के०) ज्ञानं एटले जीवाजीवादिकनुं ज्ञान संपादन करे, (तउ के०) ततः एटले जीवाजीवादिज्ञान थया पछी (दया के०) दया एटले संयमरूप दया षड्जीवनिकायने विषे कराय. आ प्रकारथी ज्ञानपूर्वक दया सिद्ध थाय छे. (एवं के०) पूर्वोक्त ज्ञानपूर्वक दया पालवाथी ते साधु (सवसंजए के०) सर्वसंयतः एटले सर्व प्रकारे संयत थाय छे. वली एथी विपरीत जे पुरुष (अन्नाणी के०) अज्ञानी एटले जीवाजीवादिज्ञानरहित होय छे, ते (किं काही के०) किं करिष्यति एटले शुं करशे ? केमके, ज्ञान नहीं होवाथी ते अंधसमान छे, माटे ते अज्ञानी केवा कर्मने विषे प्रवृत्त थवुं, तथा केवा कर्मथी निवर्तवुं, ते कांइ जाणेज नहीं. वली यद्यपि ते पुरुष कांइ कर्म करवा प्रवृत्त थाय, तोपण ते (सेयपावगं के०) श्रेयःपापकं एटले पुण्य अने पापने (किंवा नाही के०) किंवा ज्ञास्यति एटले शुं जाणशे ? कांइज नहीं ॥ १० ॥

(दीपिका.) शिष्यः प्राह। इत्यनेन किमागतं सर्वप्रकारेण दयायामेव यतितव्यं किं प्रयोजनं ज्ञानाभ्यासेन। गुरुराह मा एवं भ्रमं कुरु। यतः प्रथममादौ ज्ञानं जीवस्वरूपरक्षणस्य उपायफलविषयं ततस्तथाविधज्ञानात्पश्चात् दया संयमः एवमनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वकदयाप्रतिपत्तिरूपेण तिष्ठत्यास्ते सर्वसंयतः सर्वोऽपि साधुवर्गः। परं यः पुनरज्ञानी ज्ञानरहितः स किं करिष्यति। सर्वत्रान्धतुल्यत्वात् प्रवृत्तिनिमित्तस्याभावात्। किं वा कुर्वन् ज्ञास्यति छेकं निपुणं हितं कालस्य उचितं पापकं वा छेकाद्विपरीतम्। तत्करणं भावतोऽकरणमेव समस्तनिमित्तानामभावात् अन्धप्रदीप्तपलायनघुणाक्षरवत्। अत एव अन्यत्राप्युक्तम् ॥ गीअत्थो अ विहारो, बीउ गीअत्थमीसिउ भणिउ ॥ इत्तो तइअविहारो, नाणुन्नाउ जिणवरेहिं ॥ १ ॥ अतो ज्ञानाभ्यासः कार्य एव ॥ १० ॥

(टीका.) एवं सति सर्वभूतदयावतः पापकर्मबन्धो न भवतीति सर्वात्मना दयायामेव यतितव्यम्। अलं ज्ञानाभ्यासेनापीति मा भूदव्युत्पन्नविनेयमतिविभ्रम इति तदपोहायाह। पढमं णाणमित्यादि। प्रथममादौ ज्ञानं जीवस्वरूपसंरक्षणोपा-

यफलविषयं ततस्तथाविधज्ञानसमनन्तरं दया संयमस्तदेकान्तोपादेयतया भावतस्तत्प्रवृत्तेः । एवमनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वकक्रियाप्रतिपत्तिरूपेण तिष्ठत्यास्ते । सर्वसंयतः सर्वप्रव्रजितः । यः पुनरज्ञानी साध्योपायफलपरिज्ञानविकलः स किं करिष्यति सर्वत्रान्धतुल्यत्वात्प्रवृत्तिनिवृत्तिनिमित्ताभावात् । किं वा कुर्वन् ज्ञास्यति छेकं निपुणं हितं कालोचितं पापकं वा अतो विपतरीतमिति । ततश्च तत्करणं भावतोऽकरणमेव समग्रनिमित्ताभावात् अन्धप्रदीप्तपलायनघुणाक्षरकरणवत् । अत एवान्यत्राप्युक्तम् । गीअबो अ विहारो, बीउं गीअबमीसिउ भणिउ॥ इत्यादि। अतो ज्ञानाभ्यासः कार्यः॥१०॥

सोच्चा जाणइ कल्लाणं, सोच्चा जाणइ पावगं ॥
उभयं पि जाणए सोच्चा, जं सेयं तं समायरे ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) श्रुत्वा जानाति । कल्यो मोक्षस्तमणति नयतीति कल्याणं दयाख्यं संयमस्वरूपं पापकमसंयमरूपमुभयं संयमासंयमस्वरूपं श्रावकोपयोगि जानाति । यतश्चैवमत इबं विज्ञाय यच्छेकं निपुणं कालोचितं तत्समाचरेत् ॥ ११ ॥

(अर्थ.) माटे ज्ञानाभ्यास करवाथी जे थाय छे ते कहे छे. सोच्चा इत्यादि-पुरुष जे छे ते (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सिद्धांत सांभलीने (कल्लाणं के०) कल्याणं एटले संयम प्रत्ये (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे छे. तेमज (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सिद्धांत श्रवण करीने (पावगं के०) पापकं एटले असंयम प्रत्ये (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे छे. (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सिद्धांत सांभलीने (उभयं पि के०) उभयमपि एटले संयम अने असंयम पाप ए बे प्रत्ये पण (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे छे. एवी रीतें सिद्धांतश्रवणथी पुण्य, पाप अने तदुभय जाणीने पछी (जं के०) यत् एटले जे (सेयं के०) श्रेयः एटले हितकारि होय, (तं के०) तत् एटले ते (समायरे के०) समाचरेत् एटले आचरे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) यत आह । श्रुत्वा जानाति कल्याणं दयाख्यं संयमस्वरूपं, श्रुत्वा च जानाति पापकं हिंसाख्यमसंयमस्वरूपम् । उभयमपि संयमासंयमस्वरूपं श्रावकोपयोगि श्रावकयोग्यं जानाति श्रुत्वा नाश्रुत्वा । यतश्चैवमत इत्थं विज्ञाय यच्छेकं तत् समाचरेत् तत् कुर्यादित्यर्थः ॥ ११ ॥

(टीका.) तथा चाह सोच्चा इत्यादि । श्रुत्वा आकर्ण्य कार्यसाधनत्वात्ससाधनस्वरूपविपाकं जानाति बुध्यते । कल्याणं कल्यो मोक्षस्तमणति प्रापयतीति कल्याणं दयाख्यं संयमस्वरूपम् । तथा श्रुत्वा जानाति पापकमसंयमस्वरूपम् । उभयमपि

संयमासंयमस्वरूपं श्रावकोपयोगि जानाति श्रुत्वा नाश्रुत्वा। यतश्चैवमत इदं विज्ञाय छेकं निपुणं हितं कालोचितं तत्समाचरेत्कुर्यादित्यर्थः ॥ ११ ॥

जो जीवे वि न याणेइ, अजीवे वि न याणइ ॥
जीवाजीवे अयाणंतो, कह सो नाहीइ संयमं ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) उक्तमेव स्पष्टयन्नाह। यो जीवान् पृथिवीकायिकादिभेदभिन्नान्न जानाति। अजीवान्संयमोपघातिनो हिरण्यादीन्न जानाति। जीवाजीवानजानन् कथमसौ ज्ञास्यति संयमम् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे, सिद्धांतना ज्ञान वगर संयमनुं ज्ञान थतुं नथी, एम कहे छे. जो जीवे इति. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (जीवे वि के०) जीवानपि एटले पृथ्वीकायादि जीवने (न याणेइ के०) न जानाति एटले जाणतो नथी. तथा (अजीवे वि के०) अजीवानपि एटले हिरण्य रूप्य प्रमुख अजीवने पण (न याणइ के०) न जानाति एटले जाणतो नथी. (सो के०) सः एटले ते पुरुष (जीवाजीवे के०) जीवाजीवान् एटले जीवअजीव प्रत्ये (अयाणंतो के०) अजानन् एटले न जाणतो थको (संयमं के०) प्राणातिपातविरमणादिरूप सत्तर प्रकारना संयमने (कह के०) कथं एटले केवी रीते (नाहीइ के०) ज्ञास्यति एटले जाणशे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) उक्तमेव स्पष्टीकुर्वन्नाह। यो जीवानपि पृथिवीकायादीन् न जानाति। अजीवानपि संयमस्य उपघातिनो मणिस्वर्णादीन् न जानाति। एवं जीवाजीवान् अजानन् कथमसौ ज्ञास्यति संयमं तत्संबन्धिज्ञानस्य अभावात् ॥ १२ ॥

(टीका.) उक्तमेवार्थं स्पष्टयन्नाह। जो जीवे इत्यादि। यो जीवानपि पृथिवीकायिकादिभेदभिन्नान् न जानाति। अजीवानपि संयमोपघातिनो मद्यहिरण्यादीन्न जानाति। जीवाजीवानजानन्कथमसौ ज्ञास्यति संयमं तद्विषयं तद्विषयाज्ञानादिति भावः ॥ १२॥

जो जीवे वि वियाणेइ, अजीवे वि वियाणइ ॥
जीवाजीवे वियाणंतो, सो हु नाहीइ संयमं ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) यदा जीवानजीवानपि विजानाति। तदा जीवानजीवांश्च विजानन्स खलु संयमं ज्ञास्यति ॥ १३ ॥

---

१ "तद्विषयज्ञानादीति" इति पाठान्तरम्।

(अर्थ.) हवे, जे पुरुष संयमने जाणे तेनुं लक्षण कहे छे. जो इति (जो के०) यः एटले जे पुरुष (जीवे वि के०) पृथ्वीकायादि जीव प्रत्ये पण (वियाणइ के०) विजानाति एटले सारीरीते जाणें, तथा (अजीवे वि के०) अजीवानपि एटले धर्मास्तिकायादिक तथा संयमना उपघातक एवा मद्य सुवर्णादि अजीव पदार्थ प्रत्ये पण (वियाणइ के०) विजानाति एटले विशेषे करी जाणे. (सो के०) सः एटले ते पुरुष (जीवाजीवे के०) जीवाजीवान् एटले जीव तथा अजीव प्रत्ये (वियाणंतो के०) विजानन् एटले जाणतो थको (संजमं के०) संयमं एटले सत्तर प्रकारना संयम प्रत्ये (हु के०) खलु एटले निश्चये करी (नाहीइ के०) ज्ञास्यति एटले जाणशे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) ततश्च यो जीवानपि विजानाति । अजीवानपि विजानाति । जीवाजीवान्विजानन् स एव ज्ञास्यति संयममिति । उपदेशाधिकारः समाप्तः ॥ १३ ॥

(टीका.) ततश्च यो जीवानपि जानात्यजीवानपि जानाति । जीवाजीवान् विजानन् स एव ज्ञास्यति संयममिति । प्रतिपादितः पञ्चम उपदेशार्थाधिकारः ॥ १३ ॥

जया जीवमजीवे अ, दो वि एए वियाणइ ॥
तया गइं बहुविहं, सवजीवाण जाणइ ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) सांप्रतं धर्मफलमाह । यदा यस्मिन् काले जीवानजीवांश्च द्वावप्येतौ विजानाति विविधं जानाति । तस्मिन् काले गतिं नरकगत्यादिरूपां बहुविधां जीवाजीवानां जानाति यथास्थितज्ञानमन्तरेण गतिपरिज्ञानाभावात् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) हवे पूर्वोक्त ज्ञाननुं फल कहे छे. जया इति. (जया के०) यदा एटले ज्यारे (जीवमजीवे अ के०) जीवाजीवौ च एटले जीव तथा अजीव (एए दो वि के०) एतौ द्वावपि एटले ए बेहुने पण (वियाणइ के०) विजानाति एटले जाणे. (तया के०) तदा एटले त्यारे (सवजीवाणं के०) सर्वजीवानां एटले सर्वे जीवोनी (बहुविहं के०) बहुविधां एटले देवतिर्यङ्नारकादि अनेकप्रकारनी (गइं के०) गतिं एटले गतिने (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) सांप्रतंधर्मस्य फलमाह । जया इत्यादि । यदा यस्मिन् काले जीवानजीवान् द्वौ अपि एतौ विजानाति अनेकप्रकारेण जानाति । तदा तस्मिन् काले गतिं

नरकगत्यादिरूपां बहुविधामनेकप्रकारां सर्वजीवानां जानाति । यथावस्थितजीवाजिवादिपरिज्ञानं विना गतिपरिज्ञानस्य अभावात् ॥ १४ ॥

(टीका.) सांप्रतं षष्ठेऽधिकारे धर्मफलमाह । जया इत्यादि । यदा यस्मिन् काले जीवानजीवांश्च द्वावप्येतौ विजानाति विविधं जानाति । तदा तस्मिन् काले गतिं नरकगत्यादिरूपां बहुविधां स्वपरगतभेदेनानेकप्रकारां सर्वजीवानां जानाति । यथावस्थितजीवाजीवपरिज्ञानमन्तरेण गतिपरिज्ञानाभावात् ॥ १४ ॥

जया गई बहुविहं, सवजीवाण जाणइ ॥
तया पुस्सं च पावं च, बंधं मुरकं च जाणइ ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) उत्तरोत्तरफलवृद्धिमाह । तदा पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनिबन्धनं बन्धं जीवकर्मयोगदुःखलक्षणं मोक्षं च तद्वियोगसुखलक्षणम् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) (जया के०) यदा एटले ज्यारे (सवजीवाण के०) सर्व जीवोनी (बहुविहं के०) बहुविधां एटले चार प्रकारनी (गई के०) गतिं एटले गतिने (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे. (तया के०) तदा एटले त्यारे चतुर्विध गतिना कारण एवा (पुस्सं च पावं च के०) पुण्यं च पापं च एटले पुण्यने अने पापने तथा (बंधं मुरकं च के०) बंधं मोक्षं च एटले बंधने अने मोक्षने (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) अथ उत्तोरोत्तरफलवृद्धिमाह । यदा गतिं बहुविधां सर्वजीवानां जानाति । तदा पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनिबन्धनं तथा बन्धं जीवकर्मयोगदुःखलक्षणं मोक्षं च जीवकर्मवियोगसुखलक्षणं जानाति ॥ १५ ॥

(टीका.) उत्तरोत्तरां फलवृद्धिमाह । जया इत्यादि । यदा यस्मिन्काले गतिं बहुविधां सर्वजीवानां जानाति । तदा पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनिबन्धनं तथा बन्धं जीवकर्मयोगदुःखलक्षणं मोक्षं च तद्वियोगसुखलक्षणं जानाति ॥ १५ ॥

जया पुस्सं च पावं च, बंधं मुरकं च जाणइ ॥
तया निविंदए भोए, जे दिवे जे अ माणुसे ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) तदा निर्विन्ते मोहाभावात् सम्यग् विचारयत्यसारदुःखरूपतया भोगान् शब्दादीन् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) तथा जया इति. (जया के०) यदा एटले ज्यारे (पुण्णं च पावं च के०) पुण्यं च पापं च एटले पुण्य अने पाप प्रत्ये तथा (बंधं मुक्खं च के०) बंधं मोक्षं च एटले बंध अने मोक्ष प्रत्ये (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे. (तया के०) तदा एटले त्यारे, (जे के०) ये एटले जे (दिव्वे के०) दिव्याः एटले देव संबंधी तथा (जे अ माणुसे के०) ये च मानुषाः एटले मनुष्यना जे (जोए के०) जोगाः एटले जोग छे, ते जोगने (निव्विंदए के०) निर्विन्ते एटले असार करी जाणे छे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) यदा पुण्यं च पापं च बन्धं च मोक्षं च जानाति । तदा निर्विन्ते मोहाजावात् सम्यग्विचारयति असारडुःखरूपतया । कान् जोगान् शब्दादीन् यान् दिव्यान् तथा यान् मानुषान् । तेज्यो व्यतिरिक्ताः शेषाः परमार्थतो जोगा एव न जवन्ति ॥ १६ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा पुण्यं च पापं च बन्धं मोक्षं च जानाति । तदा निर्विन्ते मोहाजावात् सम्यग्विचारयत्यसारडुःखरूपतया जोगान् शब्दादीन् यान् दिव्यान् यांश्च मानुषान् । शेषास्तु वस्तुतो जोगा एव न जवन्ति ॥ १६ ॥

जया निव्विंदए जोगे, जे दिव्वे जे अ माणुसे ॥
तया चयइ संजोगं, सप्निंतरबाहिरं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) तदा त्यजति संयोगं जावतः आज्यन्तरं क्रोधादि बाह्यं हिरण्यादि॥१७॥

(अर्थ.) तथा (जया के०) यदा एटले ज्यारे (जे दिव्वे जे अ माणुसे के०) ये दिव्या ये च मानुषाः एटले जे देवना तथा माणसना जोग छे, ते (जोए के०) जोगान् एटले जोगने (निव्विंदए के०) निर्विंते एटले असार करी जाणे. (तया के०) तदा एटले त्यारे (सप्निंतरबाहिरं के०) साज्यंतरबाह्यं एटले रागद्वेषादिक अज्यंतर तथा पुत्रकलत्रादिक बाह्य एवा (संजोगं के०) संयोगं एटले संयोगने (चयइ के०) त्यजति एटले छोडी दे छे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) यदा निर्विन्ते जोगान्दिव्यान्मानुषान् । तदा त्यजति संयोगं संबन्धं साज्यन्तरबाह्यम् । क्रोधादिरूपमाज्यन्तरं स्वर्णादिरूपं बाह्यं संबन्धमित्यर्थः ॥ १७ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा निर्विन्ते जोगान् यान् दिव्यान् यांश्च मानुषान् । तदा त्यजति संयोगं संबन्धं द्रव्यतो जावतः साज्यन्तरबाह्यं क्रोधादिहिरण्यादिसंबन्धमित्यर्थः ॥ १७ ॥

जया चयइ संजोगं, सप्भिंतरबाहिरं ॥
तया मुंडे जवित्ता एं, पव्वइए अणगारिअं ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) तदा मुण्डो द्रव्यतो जावतश्च जूत्वा प्रव्रजति प्रकर्षेण व्रजति मोक्षं प्रत्यनगारम् ॥ १८ ॥

(अर्थ.) (जया के०) यदा एटले ज्यारे (सप्भिंतरबाहिरं के०) साभ्यंतरबाह्यं एटले बाह्य अने अभ्यंतर एवा बे प्रकारना (संजोगं के०) संयोगं एटले संबंधने (चयइ के०) त्यजति एटले त्याग करे बे. (तया के०) तदा एटले त्यारें (मुंडे जवित्ता एं के०) मुंडो जूत्वा एटले द्रव्यजावथी मुंड थइने (अणगारियं के०) अनगारं एटले आगाररहितपणें अर्थात् गृहनो त्याग करीने (पव्वइए के०) प्रव्रजति, प्रकर्षेकरी एटले द्रव्यथी लोचादिके करी तथा जावथी रागद्वेषादिकना त्यागे करी व्रजति एटले मोक्ष प्रत्यें जाय बे. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) यदा त्यजति संयोगं साभ्यन्तरं बाह्यं तदा मुण्डो जूत्वा द्रव्यतो जावतश्च प्रव्रजति प्रकर्षेण व्रजति मोक्षमनगारं द्रव्यतो जावतश्च अविद्यमानागारमित्यर्थः ॥ १८ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा त्यजति संयोगं साभ्यन्तरबाह्यम् । तदा मुण्डो जूत्वा द्रव्यतो जावतश्च प्रव्रजति प्रकर्षेण व्रजत्यपवर्गं प्रत्यनगारं द्रव्यतो जावतश्चाविद्यमानागारमिति जावः ॥ १८ ॥

जया मुंडे जवित्ता एं, पव्वइए अणगारिअं ॥
तया संवरमुक्किठं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) तदा संवरमुक्किठं ति प्राकृतशैल्या उत्कृष्टसंवरं प्राणातिपातादिनिवृत्तिरूपं चारित्रधर्मं स्पृशत्यनुत्तरम् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) जया मुंडो इत्यादि. ज्यारें मुंड थइने इत्यादि (तया के०) तदा एटले त्यारें (अणुत्तरं के०) श्रेष्ठ एवा (संवरमुक्किठं के०) उत्कृष्टसंवररूप (धम्मं के०) धर्मं एटले धर्मप्रत्ये (फासे के०) स्पृशति एटले स्पर्श करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) यदा मुंडो जूत्वा प्रव्रजति अनगारं तदा उत्कृष्टं संवरधर्मं सर्वप्राणातिपातादिनिवृत्तिरूपं चारित्रधर्मं स्पृशति अनुत्तरं सम्यगासेवत इत्यर्थः ॥ १९ ॥

(टीका.) जया इत्यादि। यदा मुण्डो भूत्वा प्रव्रजत्यनगारम्। तदा संवरमुक्किठं ति प्राकृतशैल्या उत्कृष्टसंवरं धर्मं सर्वप्राणातिपातादिविनिवृत्तिरूपं चारित्रधर्ममित्यर्थः। स्पृशत्यनुत्तरं सम्यगासेवत इत्यर्थः ॥ १९ ॥

जया संवरमुक्किठं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥
तया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसंकडं ॥ २० ॥

(अवचूरिः) तदा धुनाति कर्मरजोऽबोधिकलुषकृतं अबोधिकलुषेण मिथ्यादृष्टिनोपात्तमित्यर्थः ॥ २० ॥

(अर्थ.) जया संवरं इत्यादि. ज्यारें उत्कृष्ट संवररूप श्रेष्ठ धर्मने आदरे छे, (तया के०) तदा एटले त्यारें (अबोहिकलुसंकडं के०) अबोधिकलुषकृतं एटले मिथ्यादृष्टिपणाथी करेला एवा (कम्मरयं के०) कर्मरजः एटले कर्मरूप रज प्रत्ये. कर्मने रज केहवानुं कारण ए छे के, कर्म जे छे ते पोताना फलरूप दुःखादिकथी आत्माने लेप करे छे, माटे कर्मने रज कहे छे. एवा कर्मरजने ते पूर्वोक्त साधु (धुणइ के०) धुनाति एटले काढी नाखें छे.॥ २० ॥

(दीपिका.) यदा संवरमुत्कृष्टं धर्मं स्पृशति अनुत्तरम्। तदा धुनाति। धातूनामनेकार्थत्वात्। पातयति। किम्। कर्मरजः कर्मैव आत्मरञ्जनात् रज इव कर्मरजः। किं भूतं कर्मरजः। अबोधिकलुषकृतं अबोधिकलुषेण मिथ्यादृष्टिना उपात्तमित्यर्थः ॥२०॥

(टीका.) जया इत्यादि। यदोत्कृष्टसंवरं धर्मं स्पृशत्यनुत्तरं तदा धुनात्यनेकार्थत्वात्पातयति कर्मरजः कर्मैव आत्मरञ्जनाद्रज इव रजः। किंविशिष्टमित्याह। अबोधिकलुषकृतम् अबोधिकलुषेण मिथ्यादृष्टिनोपात्तमित्यर्थः ॥ २० ॥

जया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसंकडं ॥
तया सवत्तगं नाणं, दंसणं चाभिगच्छइ ॥ २१ ॥

(अवचूरिः) तदा सर्वगं ज्ञानमशेषज्ञेयविषयं दर्शनं चाशेषदृश्यविषयं चाधिगच्छत्यावरणाभावादाधिक्येन प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

(अर्थ.) जया धुणइ इत्यादि. ज्यारे मिथ्यादृष्टिपणे करी करेला कर्मरजने पुरुष टाळे छे. (तया के०) तदा एटले त्यारे (सवत्तगं के०) सर्वत्रगं एटले सर्वलोकमां व्यापी रहे एवा (नाणं के०) ज्ञानं एटले केवलज्ञान प्रत्ये तथा (दंसणं च के०) दर्शनं

च एटले दर्शन प्रत्ये (अन्निगच्छइ के०) अन्निगच्छति एटले ज्ञानावरणीय कर्मना तथा दर्शनावरणीय कर्मना अन्नावथी सारी रीते पामे छे. ॥ २१ ॥

(दीपिका.) यदा धुनाति कर्मरजः अबोधिकलुषकृतम्। तदा सर्वत्रगं ज्ञानमशेषज्ञेयविषयमशेषं दर्शनं चाधिगच्छति आवरणस्य अन्नावात् आधिक्येन प्राप्नोति ॥२१॥

(टीका.) जया इत्यादि। यदा धुनाति कर्मरजः अबोधिकलुषकृतम्। तदा सर्वत्रगं ज्ञानमशेषज्ञेयविषयं दर्शनं चाशेषदृश्यविषयमधिगच्छत्यावरणान्नावादाधिक्येन प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

जया सव्वत्तगं नाणं, दंसणं चान्निगच्छइ ॥
तया लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥ २२ ॥

(अवचूरिः) तदा लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकमलोकं चानन्तं जिनो जानाति केवली। लोकालोकौ च सर्वौ नान्यतरमित्यर्थः ॥ २२ ॥

(अर्थ.) जया सव्वत्तगं इत्यादि. ज्यारे सर्वलोकव्यापी एवा ज्ञानने तथा दर्शनने जीव पामे छे, (तया के०) तदा एटले त्यारे (केवली के०) केवलज्ञानी थएलो (जिणो के०) जेनां कर्मबंधन तूटी गयां, एवो ते पुरुष (लोगमलोगं च के०) लोकमलोकं च एटले चतुर्दशरज्ज्वात्मक लोक प्रत्यें अने अनंता अलोक प्रत्यें (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे छे. चउदरज्जु लोकना स्वर्ग, मृत्यु अने पाताल एवा त्रण न्नेद छे. ते चउदरज्जु लोक चउदरज्जुप्रमाण छे. रज्जु एटले शुं ? तो के जो कोइ कौतुकी देव हजार मणनो लोहफानो एक गोलो बनावीने तेने सौधर्मेंद्र देवलोकथी हेठे पृथ्वीउपर नाखे, तो तेने नूमीए, पडतां छ मास, छ दिन अने छ मुहूर्त एटलो काल लागे. ए एक रज्जु थइ. ए रज्जु त्रण प्रकारे छे. एक ऊर्ध्वरज्जु, बीजी अधोरज्जु, अने त्रीजी तिर्यग्रज्जु. तेमां एक ऊर्ध्वरज्जु मनुष्यलोकथी मांमीने सौधर्मेंद्र देवलोक सुधी छे. बीजी ऊर्ध्वरज्जु माहेंद्र देवलोकथी चोथा देवलोकसुधी छे. त्रीजी ऊर्ध्वरज्जु चोथा देवलोकथी छठा लांतक देवलोक सुधी छे. चोथी ऊर्ध्वरज्जु लांतक देवलोकथी सहस्रार देवलोक सुधी छे. पांचमी ऊर्ध्वरज्जु सहस्रार देवलोकथी अच्युत देवलोक सुधी छे. छठी ऊर्ध्वरज्जु नवग्रैवेयक सुधी छे. सातमी ऊर्ध्वरज्जु नवग्रैवेयकथी मांमीने सिद्धशिला सुधी छे. तेमज प्रत्येक नरकपृथ्वी एक एक रज्जुप्रमाणनी गणतां अधोरज्जु पण सात थई. एवं बे मलीने चौद रज्जु थइ. एवीरीतें तिर्यग्रज्जु पण जाणवी. उदाहरण—न्नरतक्षेत्रथी पूर्वपश्चिमना तथा दक्षिण उत्तरना स्वयंनू

रमणसमुद्र सुधीना प्रदेशनुं प्रमाण पण सिद्धांतथी जाणवुं. एवा चतुर्दशरज्जुरूप लोकने केवली हाथनी हाथेली उपर रहेला आमलानी परें जाणे छे. तथा अनंत अलोकने पण जाणे छे. ॥ २२ ॥

(दीपिका.) यदा सर्वत्रगं ज्ञानं दर्शनं च अधिगच्छति । तदा लोकं चतुर्दशरज्जुरूपमलोकं च अनन्तं जिनो जानाति केवली ॥ २२ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा सर्वत्रगं ज्ञानं दर्शनं चाधिगच्छति । तदा लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकमलोकं चानन्तं जिनो जानाति केवली । लोकालोकौ च सर्वं नान्यतरमेवेत्यर्थः ॥ २२ ॥

जया लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥
तया जोगे निरुंभित्ता, सेलेसिं पडिवज्जइ ॥ २३ ॥

(अवचूरिः) तदोचितसमये योगान्निरुध्य मनोयोगादीन् शैलेशीं प्रतिपद्यते नवोपग्राहिकर्मांशक्षयाय ॥ २३ ॥

(अर्थ.) जया लोगं इत्यादि. ज्यारे पुरुष केवलज्ञानी थइने लोक तथा अलोक प्रत्यें जाणे छे. (तया के०) तदा एटले त्यारे (जोगे के०) योगान् एटले मन वचन कायाना व्यापार प्रत्यें (निरुंभित्ता के०) निरुध्य एटले रुंधीने नवोपग्राही कर्मना क्षयनेमाटे (सेलेसिं के०) शैलेशीं एटले पर्वतनी परें निश्चलपणाने (पडिवज्जइ के०) प्रतिपद्यते एटले प्राप्त थाय छे. ॥ २३ ॥

(दीपिका.) यदा लोकमलोकं च जिनो जानाति केवली । तदा उचितसमयेन योगान् निरुध्य मनोयोगादीन् शैलेशीं प्रतिपद्यते नवोपग्राहिकर्मांशक्षयार्थम् ॥ २३ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा लोकमलोकं च जिनो जानाति । तदोचितसमयेन योगान्निरुध्य मनोयोगादीन् शैलेशीं प्रतिपद्यते नवोपग्राहिकर्मांशक्षयाय ॥ २३ ॥

जया जोगे निरुंभित्ता, सेलेसिं पडिवज्जइ ॥
तया कम्मं खवित्ता णं, सिद्धिं गच्छइ नीरओ ॥ २४ ॥

(अवचूरिः) तदा नवोपग्राह्यपि कर्म क्षपयित्वा सिद्धिं गच्छति लोकान्तक्षेत्ररूपां नीरजाः सकलकर्मरजोविप्रमुक्तः ॥ २४ ॥

(अर्थ.) जया जोगं इत्यादि. ज्यारे मन वचन कायाना व्यापार रुंधीने शैलेशी करणने पामे बे, (तया के०) त्यारे (नीरओ के०) नीरजाः एटले कर्मरूप रजे करी रहित थको (कम्मं के०) कर्म एटले नवोपग्राहि कर्मने (खवित्ता णं के०) क्षपयित्वा एटले खपावीने (सिद्धिं के०) लोकान्तक्षेत्ररूप सिद्धिने (गबइ के०) गबति एटले जाय बे. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) यदा योगान्निरुध्य शैलेशीं प्रतिपद्यते । तदा कर्म क्षपयित्वा सिद्धिं लोकान्तक्षेत्ररूपां गबति । किंनूतः । नीरजाः कर्मरजोमुक्तः ॥ २४ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा योगान्निरुध्य शैलेशीं प्रतिपद्यते । तदा कर्म क्षपयित्वा नावोपग्राह्यपि सिद्धिं गबति लोकान्तक्षेत्ररूपाम् । नीरजाः सकलकर्म-रजोविनिर्मुक्तः ॥ २४ ॥

जया कम्मं खवित्ता णं, सिद्धिं गबइ नीरओ ॥
तया लोगमबयबो, सिद्धो हवइ सासओ ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) तदा लोकमस्तकस्थः त्रिलोक्युपरिवर्त्ती नवति । शाश्वतः कर्मबी-जानावात् अनुत्पत्तिधर्म्मा ॥ २५ ॥

(अर्थ.) ज्यारे कर्मरजेकरी रहित थको नवोपग्राहि कर्म खपावीने सिद्धि प्रत्ये पामे बे. (तया के०) तदा एटले त्यारे (लोगमबयबो के०) लोकमस्तकस्थः ए-टले चतुर्दशरज्जुलोकना मस्तक उपर एटले सिद्धक्षेत्रे रहेलो पुरुष (सासओ के०) शाश्वतः एटले कर्मरूप बीजना अनावथी उत्पत्त्यादिरहित माटे नित्य एवो (सि-द्धो के०) सिद्ध (हवइ के०) नवति एटले थाय बे. ॥ २५ ॥

(दीपिका.) यदा कर्म क्षपयित्वा सिद्धिं गबति नीरजाः । तदा लोकमस्तकस्थ-स्त्रैलोक्यस्य उपरिवर्त्ती सिद्धो नवति शाश्वतः । कर्मबीजानावे न पुनरुत्पद्यते ॥ २५॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा कर्म क्षपयित्वा सिद्धिं गबति नीरजाः । तदा लोकमस्तकस्थः त्रैलोक्योपरिवर्त्ती सिद्धो नवति । शाश्वतः कर्मबीजानावादनुत्पत्तिध-र्मेति नावः । उक्तो धर्मफलाख्यः षष्ठोऽधिकारः ॥ २५ ॥

सुहसायगस्स समणस्स, सायाउलगस्स निगामसाइस्स ॥
उन्नोलणापहोअस्स, उल्लहा सुगइ तारिसगस्स ॥ २६ ॥

(अवचूरिः) उक्तो धर्मफलाख्यः षष्ठोऽधिकारः । सांप्रतं यस्य धर्मफलं दुर्लभं तमाह । सुखास्वादकस्य प्राप्तसुखोपभोगिनः श्रमणस्य द्रव्यप्रव्रजितस्य शाताकुलस्य भाविसुखार्थं व्याक्षिप्तचित्तस्य निकामशायिनः सूत्रार्थवेलामुल्लङ्घ्य उच्छोलनया उदकायतनया हस्तपादादिधाविनः उच्छोलनाप्रधाविनः दुर्लभा सुगतिस्तादृशस्य भगवदाज्ञालोपकारिणः ॥ २६ ॥

(अर्थ.) अहीं सुधी यतिधर्मनुं फल क्रमें करी कह्युं. हवे ए उक्त फल कोने दुर्लभ छे ते कहे छे. सुह इति (सुहसायगस्स के०) सुखास्वादकस्य एटले शब्द, स्पर्श, रूप, रस, गंध ए पांच विषयथी उत्पन्न थता सुखनो हमेशां उपभोग लेनार एवा, तथा (सायाउलगस्स के०) शाताकुलस्य एटले भविष्य काले सुख प्राप्तिने अर्थे चित्तमां आकुल व्याकुल थनारो एवा तथा (निगामसाइस्स के०) निकामशायिनः एटले सूत्रोक्त कालनुं उल्लंघन करीने सुई रहे एवा, तथा (उच्छोलनापहोअस्स के०) उत्सोलनाप्रधाविनः एटले घणुं उदक वापरीने हाथ पग प्रमुखनी शुद्धि राखनार एवा, (तारिसगस्स के०) तादृशस्य एटले पूर्वोक्त प्रकारे भगवदाज्ञानो लोप करनार एवा, (समणस्स के०) श्रमणस्य एटले द्रव्य साधुने (सुगइ के०) सुगतिः एटले लोकान्त क्षेत्ररूप गति (दुल्लहा के०) दुर्लभा एटले दुर्लभ छे. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) उक्तो धर्मफलनामा षष्ठोऽधिकारः । अथ धर्मफलस्य दुर्लभत्वमाह । सुखास्वादकस्य प्राप्तेषु शब्दरसादिभोगेषु सुखोपभोगकर्तुः एवंविधस्य श्रमणस्य द्रव्यतः प्रव्रजितस्य । पुनः किंभूतस्य श्रमणस्य । शाताकुलस्य भाविसुखार्थं व्याक्षिप्तचित्तस्य । पुनः किंभूतस्य श्रमणस्य । निकामशायिनः । निकाममत्यर्थं सूत्रार्थवेलामतिक्रम्य शयानस्य । पुनः किंभूतस्य श्रमणस्य । उत्सोलनया उदकस्य अयतनया प्रकर्षेण धावति पादादिशुद्धिं करोति यः स तथा तस्य । किं स्यादित्याह । दुर्लभा दुष्प्रापा सुगतिः सिद्धिः । तादृशस्य भगवत आज्ञालोपकारिणः ॥ २६ ॥

(टीका.) सांप्रतमिदं धर्मफलं यस्य दुर्लभं तमभिधित्सुराह । सुहेति । सुखास्वादकस्य अभिष्वङ्गेण प्राप्तसुखभोक्तुः श्रमणस्य द्रव्यप्रव्रजितस्य शाताकुलस्य भाविसुखार्थं व्याक्षिप्तस्य निकामशायिनः सूत्रार्थवेलामप्युल्लङ्घ्य शयानस्य उत्सोलनाप्रधाविन उत्सोलनया उदकायतनया प्रकर्षेण धावति पादादिशुद्धिं करोति यः स तथा तस्य । किमित्याह । दुर्लभा दुष्प्रापा सुगतिः सिद्धिपर्यवसाना तादृशस्य भगवदाज्ञालोपकारिण इति गाथार्थः ॥ २६ ॥

तवोगुणपहाणस्स, उज्जुमइ खंतिसंजमरयस्स ॥
परीसहे जिणंतस्स, सुलहा सुगइ तारिसगस्स ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) धर्मफलं यस्य सुलभं तमाह । षष्ठाष्टमादितपोगुणप्रधानस्य मार्गप्रवृत्तबुद्धेः क्षान्तिप्रधानसंयमरतस्य परीषहान् जयतोऽभिभवतः सुलभा सुगतिस्तादृशस्य भगवदाज्ञाकारिणः ॥ २७ ॥

(अर्थ.) हवे, पूर्वोक्त सुगति जेने सुलभ थाय ते कहे छे. (तवोगुणपहाणस्स के०) तपोगुणप्रधानस्य एटले छठ, अठम इत्यादि तपोगुणेकरी प्रधान, तथा (उज्जुमइ के०) ऋजुमतेः एटले जेनी मति मोक्षमार्गने विषे छे एवा तथा(खंतिसंजमरयस्स के०) क्षांतिसंयमरतस्य एटले जेमां क्षमा प्रधान छे, एवा सत्तर प्रकारना संयमने धारण करनार, तथा (परीसहे जिणंतस्स के०) परीषहान् जयतः एटले क्षुधातृषादिक परीषहने जीतनार एवा (तारिसगस्स के०) तादृशस्य एटले एवीरीते भगवंतनी आज्ञा पालन करनार एवा पुरुषने (सुगइ के०) सुगतिः एटले मोक्षरूप सुगति (सुलहा के०) सुलभा एटले सुखथी मले एवी छे. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) अथ धर्मफलस्य सुलभतामाह । तादृशस्य भगवत आज्ञाकारिणः सुगतिः सिद्धिः सुलभा सुप्रापा भवति । किंविधस्य तादृशस्य । तपोगुणप्रधानस्य षष्ठाष्टमादितपोगुणवतः । पुनः किंभूतस्य तादृशस्य । ऋजुमतेः मोक्षमार्गप्रवृत्तबुद्धेः । पुनः किंभूतस्य । क्षान्तिसंयमरतस्य । क्षान्तिप्रधानस्य संयमस्य सेविन इत्यर्थः । पुनः किंभूतस्य । परिषहान् क्षुत्पिपासादीन् जयतः पराभवतः ॥ २७ ॥

(टीका.) इदानीमिदं धर्मफलं यस्य सुलभं तमाह । तवोगुणेत्यादि । तपोगुणप्रधानस्य षष्ठाष्टमादितपोधनवत ऋजुमतेर्मार्गप्रवृत्तबुद्धेः क्षान्तिसंयमरतस्य क्षान्तिप्रधानसंयमोपसेविन इत्यर्थः । परीषहान् क्षुत्पिपासादीन् जयतोऽभिवतः सुलभा सुगतिरुक्तलक्षणा तादृशस्य भगवदाज्ञाकारिण इति गाथार्थः ॥ २७ ॥

पच्छा वि ते पयाया, खिप्पं गच्छंति अमरभवणाइं ॥
जेसिं पिउ तवो सं– जमो अ खंती अ बंभचेरं च ॥ २८ ॥
इच्चेअं छज्जीवणिअं, सम्मद्दिठी सया जए ॥
दुल्लहं लहित्तु सामन्नं, कम्मुणा न विराहिज्जासि त्तिबेमि ॥ २९ ॥
चउत्थं छज्जीवणिआ णामज्झयणं सम्मत्तं ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) वृद्धत्वे खण्डितचारित्रा अपि पुनस्तत्संधानतो ये सन्मार्गं प्रपन्ना-स्ते प्रकर्षेण याताः प्राप्ता अमरभवनानि। इत्येषा गाथा बहद्वृत्तौ नोक्ता ॥ २८ ॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्नाह इत्येतां षड्जीवनिकां न विराधयेत् इति योगः। सम्य-ग्दृष्टिः सदा यतो यत्नपरः सन् दुर्लभं लब्ध्वा श्रामण्यं कर्मणा मनोवाक्कायक्रियया प्रमादेन न विराधयेत् न खण्डयेत् इति ब्रवीमि ॥ २९ ॥
इति षड्जीवनिकाध्ययनावचूरिः ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे, थोडो काल धर्म सेवे, ते पण देवलोकने विषे जाय छे ते कहे छे. पछावि इति. (जेसिं के०) येषां एटले जे पुरुषने (तवो के०) तपः एटले द्वादशविध तप, तथा (संजमो अ के०) संयमश्च एटले सत्तर प्रकारनो संयम, तथा वली (खंती अ के०) क्षांतिश्च एटले क्षमा, वली (बंभचेरं च के०) ब्रह्मचर्यं च एटले मैथुनविर-मणरूप ब्रह्मचर्य(पिअं के०)प्रियः एटले प्रिय छे. (ते के०) ते पुरुष (पछावि के०) पश्चा-दपि एटले पाछले वये पण दीक्षा लइने (पयाया के०) प्रयाताः एटले संयमनी विरा-धना न करता सन्मार्गे चालता थका (खिप्पं के०) क्षिप्रं एटले शीघ्र (अमरभवणाइं के०) अमरभवनानि एटले देवताना आवास प्रत्ये (गछंति के०) जाय छे ॥ २८ ॥

(अर्थ.) हवे सूत्रकार ए चोथा षड्जीवनिका नामक अध्ययननो उपसंहार करता छता कहे छे. इच्चेय मिति. (सया के०) सदा एटले निरंतर (जए के०) यतः एटले जयणा राखनार एवो (सम्मद्दिठी के०) सम्यग्दृष्टिः एटले सम्यग्-दृष्टि जीव (दुल्लहं के०) दुर्लभं एटले जे भवेभवे पामवुं दुर्लभ एवा (सामन्नं के०) श्रामण्यं एटले चारित्रने (लभित्तु के०) लब्ध्वा एटले पामीने (इच्चेयं के०) इत्येतां एटले ए चोथा अध्ययनने विषे कहेली (छज्जीवणिअं के०) षड्जीवनिकां एटले षड्जीवनिकायनी जे जयणा तेने (कम्मुणा के०) कर्मणा एटले मन वचन कायानी क्रियाए करी प्रमादथी (न विराहिज्जासि के०) न विराधयेत् एटले वि-राधे नहीं, खंडे नहीं. ॥ २८ ॥ त्तिबेमि एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २९ ॥
इति षड्जीवनिकाध्ययननो बालावबोध संपूर्ण. ॥ ४ ॥

(दीपिका) महार्था षड्जीवनिकायिका इति विधिना उपसंहारमाह। पश्चादपि वृद्धावस्थायामपि ते प्रयाताः प्रकर्षेण याता अविराधितसंयमा अपि सन्मार्गं प्रपन्नाः

१:– अत्र "विराधित संयमा अपि" इति पाठः साधीयानिति भाति। परं स विद्यमानपुस्तकेषु नोपलब्धः।

शीघ्रं गच्छन्ति अमरभवनानि देवविमानानि । ते के इत्याह । येषां प्रियं तपः संयमः क्षान्तिः ब्रह्मचर्यं च ॥ २८ ॥

(दीपिका.) इति पूर्वप्रकारेण एतां षड्जीवनिकायिकामधिकृताध्ययनप्रतिपादितार्थरूपां न विराधयेत् इति योगः । क इत्याह । सम्यग्दृष्टिर्जीवः सूत्रश्रद्धावान् । किंभूतः । सदा यतः सर्वकालं यतनापरः । किमित्याह । दुर्लभं लब्ध्वा श्रामण्यं साधुत्वं षड्जीवनिकायसंरक्षणैकरूपं कर्मणा मनोवाक्कायक्रियया प्रमादेन न विराधयेत् । अप्रमत्तस्य तु यद्यपि कथंचित् द्रव्यविराधना स्यात् तथापि असौ न विराधकः । एतेन "॥ जले जीवाः स्थले जीवा, आकाशे जीवमालिनि ॥ जीवमालाकुले लोके, कथं भिक्षुरहिंसकः ॥" इत्येतत् प्रत्युक्तम् । तथा सूक्ष्मजीवानां विराधनाया अभावाच्च । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २९ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां दशवैकालिकवृत्तौ षड्जीवनिकाध्ययनम्॥४॥

(टीका.) महार्था षड्जीवनिकायिकेति विधिनोपसंहरन्नाह । इच्चेयमित्यादि । इत्येतां षड्जीवनिकायिकामधिकृताध्ययनप्रतिपादितार्थरूपां न विराधयेदितियोगः । सम्यग्दृष्टिर्जीवस्तत्त्वश्रद्धावान् सदा यतः सर्वकालं प्रयत्नपरः सन् । किमित्याह । दुर्लभं लब्ध्वा श्रामण्यं दुष्प्रापं प्राप्य श्रमणभावं षड्जीवनिकायसंरक्षणैकरूपं कर्मणा मनोवाक्कायक्रियया प्रमादेन न विराधयेन्न खण्डयेत् । अप्रमत्तस्य तु द्रव्यविराधना यद्यपि कथंचिद् भवति । तथाप्यसावविराधनैवेत्यर्थः । एतेन '॥ जले जीवाः स्थले जीवा, आकाशे जीवमालिनि ॥ जीवमालाकुले लोके, कथं भिक्षुरहिंसकः ॥१॥' इत्येतत्प्रत्युक्तम् । तथासूक्ष्माणां विराधनाभावाच्च । ब्रवीमीति पूर्ववत् । अधिकृताध्ययनपर्यायशब्दप्रतिपादनायाह निर्युक्तिकारः ॥ जीवाजीवाभिगमो, आयारो चेव धम्मपन्नत्ती ॥ तत्तो चरित्तधम्मो, चरणे धम्मे अ एगट्ठा ॥ २९७ ॥ व्याख्या ॥ जीवाजीवाभिगमः सम्यग्जीवाजीवाभिगमहेतुत्वात् । एवमाचारश्चैवाचारोपदेशत्वात् । धर्मप्रज्ञप्तिर्यथावस्थितधर्मप्रज्ञापनात् । ततश्चारित्रधर्मस्तन्निमित्तत्वात् । चरणं चरणविषयत्वात् । धर्मश्च श्रुतधर्मस्तत्सारभूतत्वात् । एकार्थका एते शब्दा इति गाथार्थः । अन्ये त्विदं गाथासूत्रमनन्तरोदितसूत्रस्याधो व्याख्यानयन्ति । तत्राप्यविरुद्धमेव । उक्तोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव । व्याख्यातं षड्जीवनिकाध्ययनम् ॥ २८ ॥

इति श्रीहरिभद्रसूरिकृतौ दशवैकालिकटीकायां चतुर्थाध्ययनम् ॥ ४ ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

संपत्ते भिरककालंमि, असंभंतो अमुच्छिउ ॥
इमेण कमजोगेण, भत्तपाणं गवेसए ॥ १ ॥

(अवचूरिः) अथ पिण्डैषणाख्यपञ्चमाध्ययनावचूरिः। पूर्वाध्ययने साधोराचारः षड्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्येतदुक्तम्। स धर्मः काये सति । स नाहारं विना । स च सावद्येतरभेद इत्यनवद्यो ग्राह्योऽतस्तमेवाह । संपत्ते इति । संप्राप्ते शोभनेन प्रकारेण स्वाध्यायकरणादिना प्राप्ते भिक्षाकाले । अनेनासंप्राप्ते भक्तपानैषणानिषेधः । अलाभाज्ञाखण्डनाभ्यां दृष्टादृष्टविरोधात् । असंभ्रान्तोऽनाकुलः । अमूर्छितः पिण्डे शब्दादौ वा। अनेन वक्ष्यमाणेन क्रमयोगेन परिपाटीव्यापारेण भक्तपानं यतियोग्यमोदनारनालादि गवेषयेदन्वेषयेत् ॥ १ ॥

॥ अथ पिंडैषणाध्ययन नामा पांचमा अध्ययननो बालावबोध प्रारंभ. ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त चोथा अध्ययनमां एम कह्युं के, साधुनो आचार जे छे ते घणुं करीने छकाय जीव आश्रयी छे. हवे ते आचार साधुनुं शरीर स्वस्थ, रोगाद्युपद्रवरहित होय तो पाली शकाय, तथा साधुनुं शरीर स्वस्थ रोगरहित रहेवुं ए घणुं खरुं साधुना आहार उपर आधार राखे छे. ते आहारना सावद्य अने निरवद्य एवा बे भेद छे. तेमां सावद्य आहार जे छे ते साधुने अत्यंत वर्जनीय छे, अने निरवद्य आहार यथोक्तरीते यथोक्त काले लेवो कल्पे छे. ते वर्जनीय अने ग्राह्य एवा बे आहारनुं पण साधुने ज्ञान होवुं जोइये, माटे ए पांचमा पिंडैषणा नामक अध्ययनमां तेज वात सूत्रकार कहे छे. पिंड एटले गुडादिक द्रव्ये करी तैयार करेला अन्ननो गोलो तेनी एषणा ते शुद्धि जेमां कही छे, ते अध्ययनने पिंडेषणा नामक अध्ययन कहे छे. एवा संबंधथी प्राप्त थएला ए पांचमा पिंडैषणा नामक अध्ययनना प्रथम सूत्रनो अर्थ कहियें. संपत्ते इति. पूर्वोक्त साधु धर्मकायना रक्षण माटे (भिरककालंमि के०) भिक्षाकाले एटले केवलिभाषित जे भिक्षानो समय ते (संपत्ते के०) संप्राप्ते एटले स्वाध्यायकरणादिकथी रूडी रीते प्राप्त थये छते. अहीं एवीरीते सिद्धांतमां कह्युं छे. जे, साधु पहेले पहोरे सज्झाय करे, बीजे पहोरे ध्यान धरे, त्रीजे पहोरे भांडोपकरण पडिलेहीने नगर निर्धूम थए छते पाणी लावनारी स्त्रीउ पाछी गए गते, अन्नना दाणा प्रमुख खावाने अर्थे काकादिक नीछरे आवे छते,

एवां लक्षण होय तो भिक्षाकाल प्राप्त थयो जाणीने (असंभंतो के०) असंभ्रांतः एटले अनाकुल अर्थात् सारो उपयोग दइने आकुलव्याकुलपणुं मूकीने (अमुछिउं के०) अमूर्छितः एटले आहारनी वांछा अथवा शब्दादि विषय उपर आसक्ति न करतो (इमेण कमजोगेण के०) अनेन क्रमयोगेन एटले आगल कहेवाशे ते अनुक्रमे करी (भत्तपाणं के०) भक्तपानं एटले यतिने योग्य एवा उंदनादिक अन्ननी अने आरनालादिक पाननी (गवेसए के०) गवेषयेत् एटले गवेषणा करे.॥१॥

(दीपिका.) इह पूर्वाध्ययने साधोराचारः कथितः। स च आचारः कायस्य सति स्वास्थ्ये भवति। स्वस्थ्यं च आहारं विना न भवति। स च आहारः शुद्धो ग्राह्यः। ततोऽनेन संबन्धेन आयातमिदमध्ययनमाहारशुद्धिप्रतिपादकम्। व्याख्यातं तच्चेदम्। एवंविधः साधुर्भक्तपानं गवेषयेत्। यतीनां योग्यमोदनारनालमन्वेषयेत् इत्युक्तिः। क्व सति। भिक्षाकाले भिक्षासमये संप्राप्ते शोभनेन प्रकारेण स्वाध्यायकरणादिना प्राप्ते सति। किंभूतः साधुः। असंभ्रान्तः अनाकुलः। यथाविधि उपयोगादि कार्यं कृत्वा। पुनः किंभूतः साधुः। अमूर्छितो न शब्दादिविषयेषु पिण्डे वा मूर्छितः। पुनः किंभूतः साधुः। अगृद्धो न पिण्डादौ आसक्तः। अनेन वक्ष्यमाणलक्षणेन क्रमयोगेन परिपाटीव्यापारेण ॥ १ ॥

(टीका) अधुना पिण्डैषणाख्यमारभ्यते। अस्यायमभिसंबन्धः। इहानन्तराध्ययने साधोराचारः षड्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्येतदुक्तम्। इह तु "धर्मकाये सत्यसौ स्वस्थे सम्यक्पाल्यते। स चाहारमन्तरेण प्रायः स्वस्थो न भवति। स च सावद्येतरभेद इत्यनवद्यो ग्राह्य" इत्येतदुच्यते।उक्तं च ॥ से संजए समरकाए, निरवद्याहारि जे विऊ ॥ धम्मकायठिए सम्मं, सुहजोगाण साहए ॥ इत्यनेनाभिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम्। भङ्ग्यन्तरेणैतदेवाह भाष्यकारः॥ मूलगुणा वरकाया, उत्तरगुणअवसरेण आयायं॥ पिंडज्झयणमियाणिं, निरकेवे नामनिप्पन्ने॥ मूलगुणाः प्राणातिपातनिवृत्त्यादयः। व्याख्याताः सम्यक् प्रतिपादिता अनन्तराध्ययने। ततश्चोत्तरगुणप्रस्तावेनायातमिदमध्ययनम् इदानीं यत्प्रस्तुतम्। इह चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः। तथाचाह निक्षेपे नामनिष्पन्ने। किमित्याह ॥ पिंडो अ एसणा य, दुपयं नामं तु तस्स नायव्वं ॥ चउ चउ निरकेवेहिं, परूवणा तस्स कायवा ॥ २५५ ॥ व्याख्या ॥ पिण्डश्चैषणा च। द्विपदं नाम तु द्विपदमेव विशेषाभिधानम्। तस्योक्तसंबन्धस्याध्ययनस्य ज्ञातव्यम्। चतुश्चतुर्निक्षेपाभ्यां नामादिलक्षणाभ्यां प्ररूपणा तस्य पदद्वयस्य कर्तव्येति गाथार्थः। अधिकृतप्ररूपणामाह।

॥ नामं ठवणा पिंमो, दवे नावे अ होइ नायवो ॥ गुलउंयणाइ दवे, नावे कोहाइया चउरो ॥ ३०० ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापनापिएमो इव्ये नावे च नवति ज्ञातव्यः। पिएमशब्दः प्रत्येकमनिसंबध्यते। नामस्थापने क्षुसे। इव्यपिएमं त्वाह। गुमौदनादिइव्यपिएमः। नावे क्रोधादयश्चत्वारः पिएमा इति गाथार्थः। अत्रैवान्वर्थमाह॥ पिडि संघाए जम्हा, ते उइया संघया य संसारे ॥ संघाययंति जीवं, कम्मेण ऊप्पगारेण ॥३०१॥ व्याख्या ॥ पिडि संघाते धातुरिति शब्दवित्समयः। यस्मात्ते क्रोधादय उदिताः सन्तो विपाकप्रदेशोदयान्यां संहता एव संसारिणं संघातयन्ति। जीवं योजयन्तीत्यर्थः। केनेत्याह। कर्मणाष्टप्रकारेण ज्ञानावरणीयादिना। अतः क्रोधादयः पिएम इति गाथार्थः। प्ररूपितः पिएमः। सांप्रतमेषणावसरः। तत्र क्षुसत्वान्नामस्थापने अनादृत्य इव्यैषणामाह ॥ दवेसणा उ तिविहा, सचित्ताचित्तमीसदवाणं ॥ ऊपयचउप्पयअपया, नरगयकरिसावणडुमाणं ॥ ३०२ ॥ व्याख्या ॥ इव्यैषणा तु त्रिविधा नवति। सचित्ताचित्तमिश्रइव्याणामेषणा इव्यैषणा। सचित्तानां द्विपदचतुष्पदापदानां यथासंख्यं नरगजडुमाणामिति। कार्षापणग्रहणादचित्तइव्यैषणालंकृतद्विपदादिगोचरमिश्रइव्यैषणा च इष्टव्येति गाथार्थः। नावैषणामाह॥ नावेसणा उ ऊविहा, पसब अपसबगा य नायवा ॥ नाणाईण पसबा, अपसबा कोहमाईणं ॥ ३०३ ॥ व्याख्या ॥ नावैषणा तु पुनर्द्विविधा। प्रशस्ता अप्रशस्ता च ज्ञातव्या। एतदेवाह। ज्ञानादीनामिति। ज्ञानादीनामेषणा प्रशस्ता। क्रोधादीनामप्रशस्तैषणेति गाथार्थः। प्रकृतयोजनामाह ॥ नावस्सुवगारित्ता, एबं दवेसणाइ अहिगारो ॥ तीइ पुण अबजुत्ती, वत्तवा पिंमनिज्जुत्ती ॥ ३०४ ॥ व्याख्या ॥ नावस्य ज्ञानादेरुपकारित्वादत्र प्रक्रमे इव्यैषणयाधिकारः। तस्याः पुनर्इव्यैषणाया अर्थयुक्तिर्हेयेतररूपार्थयोजना वक्तव्या पिएमनिर्युक्तिरिति गाथार्थः। सा च पृथक्स्थापनतो मया व्याख्यातेति नेह व्याख्यायते। अधुना प्रकृताध्ययनावतारप्रपञ्चमाह ॥ पिंमेसणा अ सवा, संखेवेणोयरइ नवसु कोमीसु ॥ न हणइ न पयइ न किणइ, कारवणअणुमईहि नव ॥ ३०५ ॥ व्याख्या ॥ पिंमैषणा च सर्वा उजमादिनेदनिन्ना संक्षेपेणावतरति नवसु कोटिषु। ताश्चेमाः। न हन्ति, न पचति, न क्रीणाति स्वयम्। तथा न घातयति न पाचयति न क्रापयत्यन्येन। तथा घ्नन्तं वा पचन्तं वा क्रीणंतं वा न समनुजानात्यन्यमिति नव। एतदेवाह। कारणानुमतिन्यां नवेति गाथार्थः॥ सा नवहा ऊह कीरइ, उग्गमकोमी विसोहिकोमी अ॥ उसु पढमा उयरइ, कीयतियम्मी विसोही उ ॥ ३०६ ॥ व्याख्या ॥ सा नवधा स्थिता पिएमैषणा द्विविधा क्रियते। उजमकोटी विशोधिकोटी च। तत्र षट्सु हननघातनानुमोदनपचनपाचनानुमोदनेषु प्रथमोजमकोटी अविशोधिकोव्याम-

वतरति । क्रीतत्रितये क्रयणक्रायणानुमतिरूपे विशोधिस्तु विशोधिकोटीद्वितीयेति गाथार्थः । एतदेव व्याचिख्यासुराह भाष्यकारः ॥ कोमीकरणं दुविहं, उग्गमकोमी विसोहिकोमी अ ॥ उग्गमकोमीछक्कं, विसोहिकोमी अणेगविहा ॥ ३०७ ॥ व्याख्या ॥ कोटीकरणमिति । कोट्येव कोटीकरणम् । द्विविधमुद्गमकोटी विशोधिकोटी च । उद्गमकोटीषट्कं हननादिनिष्पन्नमाधाकर्मादि । विशोधिकोटी क्रीतत्रितयनिष्पन्ना । अनेकधा उघौद्देशिकादिन्नेदेनेति गाथार्थः । षट्कोट्याह ॥ कम्मुद्देसिअचरिमतिगं, पूइयं मीसचरिमपाहुमिआ ॥ अज्झोयरअविसोही, विसोहिकोमी नवे सेसा ॥३०८॥व्याख्या॥ कर्म संपूर्णमेव । औद्देशिकचरमत्रितयं । कर्मौद्देशिकस्य । पाखमश्रमणनिर्ग्रन्थविषयं । पूति न्नक्तपानपूत्येव । मिश्रग्रहणात्पाखण्डश्रमणनिर्ग्रन्थमिश्रजम् । चरमप्रान्नृतिका बादरेत्यर्थः । अध्यवपूरक इत्यविशोधिरित्येतत्षट्कं । विशोधिकोटी न्नवति शेषा ओघौद्देशिकादिन्नेदन्निन्नानेकविधेति गाथार्थः । इहैव रागादियोजनया कोटीसंख्यामाह ॥ नव चेवछारसगा, सत्तावीसा तहेव चउपन्ना ॥ नउई दो चेव सया, सत्तरा हुंति कोमीणं ॥ ३०९ ॥ रागाई मिछाई, रागाई समणधम्मनाणाई ॥ नव नव सत्तावीसा, नवनउई एय गुणगारा ॥ ३१० ॥ व्याख्या ॥ नव चैव कोट्यस्तथाष्टादशकं कोटीनां तथा सप्तविंशतिः कोटीनां तथैव चतुःपञ्चाशत्कोटीनां तथा नवतिः कोटीनां द्वे एव च शते सप्तत्यधिके कोटीनामिति गाथाक्षरार्थः । न्नावार्थस्तु वृद्धसंप्रदायादवसेयः । सचायम् । णव कोमीउ दोहिं रागद्दोसेहिं गुणियाउ अठारस हवंति । ताउ चेव नवतिहिं मिछत्ताणाणअविरतीहिं गुणिताउ सत्तावीसं हवंति । सत्तावीसा रागदोसेहिं गुणिया चउप्पन्ना हवंति । ताउ चेव णव दसविहेण समणधम्मेण गुणिआउ विसुद्धाउ णउती न्नवंति । सा णउती तिहिं नाणदंसणचरित्तेहिं गुणिया दो सया सत्तरा न्नवंतीति गाथार्थः । उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसरः । इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् ॥ संपत्ते सिलोगो । अस्य व्याख्या । संप्राप्ते शोन्ननेन प्रकारेण स्वाध्यायकरणादिना प्राप्ते न्निक्षाकाले न्निक्षासमये । अनेनासंप्राप्ते न्नक्तपानैषणाप्रतिपेधमाह । अलान्नाज्ञाखमनान्यां दृष्टादृष्टविरोधादिति । असंत्रान्तोऽनाकुलो यथावदुपयोगादि कृत्वा नान्यथेत्यर्थः । अमूर्छितः पिमे शब्दादिषु वा अगृद्धो विहितानुष्ठानमिति कृत्वा न तु पिमादावेवासक्त इति । अनेन वक्ष्यमाणलक्षणेन क्रमयोगेन परिपाटीव्यापारेण । न्नक्तपानं यतियोग्यमोदनारनालादि गवेषयेदन्वेषयेदिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

से गामे वा नगरे वा, गोअरग्गगउ मुणी ॥
चरे मंदमणुव्विग्गो, अव्वक्खित्तेण चेअसा ॥ २ ॥

(अवचूरिः) यत्र यथा गवेषयेत्तदाह । स इत्यसंभ्रान्तोऽमूर्छितो ग्रामे वा नगरे वा । उपलक्षणत्वात्कर्बटादौ वा । गोचराग्रगतो मुनिः । गौरिव चरणं गोचर उत्तमाधममध्यमकुलेष्वरक्तद्विष्टस्याटनम् । अग्रः प्रधानः अभ्याहृताधाकर्मादित्यागेन तद्गतस्तद्वर्ती गच्छेत् मन्दं । अलाभानिष्टलाभादावनुद्विग्नः प्रशान्तः परीषहादिभ्योऽविभ्यत् । अव्याक्षिप्तेन चेतसा ॥ २ ॥

(अर्थ.) हवे आहारनी गवेषणा केवीरीते अने क्यां करवी ते कहे छे. से गामे इति. (मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वोक्त भावसाधु (गामे वा के०) ग्रामे वा एटले न्हाना गाममां अथवा (नगरे वा के०) मोटा नगरमां उपलक्षणथी खेट, कर्वट, द्रोणमुखादिकने विषे (गोयरग्गगउ के०) गोचराग्रगतः, गौरिव चरणं गोचरः एटले गायनी पेठे उत्तम, मध्यम, अधमकुलनो विचार न करतां तथा सरस आहार उपर प्रीति अने नीरस आहार उपर अप्रीति न करतां जे आहारार्थ गमन करवुं तेने गोचर कहिये. ते वली गायनी चर्याथी साधुनी चर्यामां आधाकर्मादिकना त्यागनो विचार वधारे छे, माटे ए गोचर जे छे ते अग्र एटले प्रधान छे. अर्थात् श्रेष्ठ गोचरीए गत एटले गएलो एवो (मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वोक्त भावसाधु (अणुव्विग्गो के०) अनुद्विग्नः एटले प्रशांत छतो (अव्वक्खित्तेण के०) अव्याक्षिप्तेन एटले शब्दादि विषय उपर नहीं गएला एवा (चेअसा के०) चेतसा एटले मने करी युक्त छतो (मंदं के०) हलवे हलवे उपयोग दइने (चरे के०) चरेत् एटले गमन करे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) यत्र यथा गवेषयेत्तथाह । सः असंभ्रान्तोऽमूर्छितो मुनिः चरेत् गच्छेत् । परं मन्दं शनैः न द्रुतम् । कुत्र चरेत् । ग्रामे वा नगरे वा । उपलक्षणत्वात् कर्बटादौ वा । किंभूतो मुनिः । गोचराग्रगतः । गौरिव चरणं गोचर उत्तममध्यमाधमकुलेषु रागद्वेषौ त्यक्त्वा भिक्षाटनम् । अग्रः प्रधान आधाकर्मादिदोषरहितस्तद्गतस्तद्वर्ती । किंभूतो मुनिः । अनुद्विग्नः न उद्विग्नः प्रशान्तः परीषहादिभ्यो न भयं कुर्वन्नित्यर्थः । केन । चेतसा चित्तेन । किंभूतेन चेतसा । अव्याक्षिप्तेनाहारस्यैषणायामुपयुक्तेनोपयोगवतेत्यर्थः ॥ २ ॥

(टीका.) यत्र यथा गवेषयेत्तदाह। से इत्यादि सूत्रम्। व्याख्या। से इत्यसंभ्रान्तोऽमूर्छितः। ग्रामे वा नगरे वा। उपलक्षणत्वादस्य कर्वटादौ वा। गोचराग्रगत इति। गौरिव चरणं गोचर उत्तमाधममध्यमकुलेष्वरक्तद्विष्टस्य भिक्षाटनम्। अग्रः प्रधानोऽभ्याहृताधाकर्मादिपरित्यागेन तद्गतस्तद्वर्ती मुनिर्भावसाधुश्चरेद्गच्छेत्। मन्दं शनैः शनैर्न द्रुतमित्यर्थः। अनुद्विग्नः प्रशान्तः परीषहादिभ्योऽबिभ्यत्। अव्याक्षिप्तेन चेतसा। वत्सवणिग्जायादृष्टान्तात् शब्दादिष्वगतेन चेतसान्तःकरणेन। एषणोपयुक्तेनेति सूत्रार्थः॥ २॥

पुरउ जुगमायाए, पेहमाणो महिं चरे॥
वज्जंतो बीअहरियाइं, पाणे अ दगमट्टिअं॥ ३॥

(अवचूरिः) यथा गवेषयेत्तदाह। पुरतोऽग्रतो युगमात्रया शरीरप्रमाणया शकटोर्ध्वस्थया। दृष्ट्येति शेषः। प्रेक्षमाणः प्रकर्षेण पश्यन् महीं भुवं चरेद्यायात्। वर्जयन् बीजहरितानि। प्राणिनो द्वींद्रियादीन् उदकं मृत्तिकां च। चशब्दात्तेजोवायुपरिग्रहः॥३॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त सूत्रमां गोचरीए जवुं एम कह्युं. हवे ते केवी रीते गमनकरवुं ते कहे छे. पुरउ इति. पूर्वोक्त भावसाधु (पुरउ के०) पुरतः एटले आगल (जुगमायाए के०) युगमात्रया एटले धूसरा प्रमाण, शरीरप्रमाण अर्थात् साडा त्रण हाथ प्रमाण दृष्टिए करी (पेहमाणो के०) प्रेक्षमाणः एटले जोतो छतो तथा (बीअहरियाइ के०) बीजहरितानि एटले बीज ते धान्य प्रमुख होय तेने अने हरित ते हरितकाय जीव होय तेने तथा (पाणे के०) प्राणिनः एटले कीडी प्रमुख त्रस जीव होय तेने तथा (दगमट्टिअं के०) उदकमृत्तिकां एटले उदक ते अप्कायजीव अने मृत्तिका ते पृथ्वीकाय जीव तेने (वज्जंतो के०) वर्जयन् एटले वर्जतो, परिहरतो छतो (महिं के०) महीं एटले पृथ्वीउपर (चरे के०) चरेत् एटले गमन करे. एरीते अहीं संयमविराधनानो परिहार कह्यो.॥ ३॥

(दीपिका.) अथ यथा चरेत्तथैवाह। एवंविधः सन् मुनिर्महीं चरेत् यायात्। परं न शेषदिशां विलोकनेनेति शेषः। किं कुर्वाणः। पुरतोऽग्रतो युगमात्रया शरीरप्रमाणया। दृष्ट्येति शेषः। प्रेक्षमाणः प्रकर्षेण पश्यन्। पृथिवीं प्रेक्षमाण एव केवलं न। किंतु बीजहरितानि परिहरन्। पुनः प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् पुनरुदकमप्कायं पुनर्मृत्तिकां पृथ्वीकायम्। चशब्दात् तेजोवायू च परिहरन्। इति संयमविराधनायाः परिहारः कथितः॥ ३॥

(टीका.) यथा चरेत्तथैवाह । पुरतो इति सूत्रम् । पुरतोऽग्रतो युगमात्रया शरीरप्रमाणया शकटोर्ध्वसंस्थितया । दृष्ट्येति वाक्यशेषः । प्रेक्षमाणः प्रकर्षेण पश्यन् । महीं भुवं चरेद्यायात् । केचिन्नेति योजयन्ति । न शेषदिगुपयोगेनेति गम्यते । न प्रेक्षमाण एव । अपि तु वर्जयन् परिहरन् बीजहरितानीति । अनेनानेकभेदस्य वनस्पतेः परिहारमाह । तथा प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् । तथोदकमप्कायम् । मृत्तिकां च पृथिवीकायम् । चशब्दात्तेजोवायुपरिग्रहः । दृष्टिमानं त्वत्र लघुतरयोपलब्धावपि प्रवृत्तितो रक्षणायोगान्महत्तरया तु देशविप्रकर्षेणानुपलब्धेरिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

ओवायं विसमं खाणुं, विजलं परिवज्जए ॥
संकमेण न गच्छिज्जा, विज्जमाणे परक्कमे ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) उक्तः संयमविराधनापरिहारः । आत्मसंयमविराधनापरिहारमाह । अवपातं गर्त्तादिरूपं, विषमं निम्नोन्नतं, स्थाणुं कीलकं, विजलं विगतजलं कर्दमं परिवर्जयेत् । संक्रमेण जलगर्त्तादिपरिहाराय पाषाणकाष्ठादिरचितेन न गच्छेत् । विद्यमाने पराक्रमे अन्यमार्गे । तदभावे कार्यमाश्रित्य यत्नेन तत्रापि गच्छेत् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे पोतानी अने संयमनी रक्षा कहे छे. पूर्वोक्त साधु (ओवायं के०) अवपातं एटले गर्तादिक, (विसमं के०) विषमं एटले उच्च नीच मार्गप्रत्ये (खाणुं के०) स्थाणुं एटले ऊंचा उभा राखेला स्तंभने अथवा खीलाने, तथा (विजलं के०) विजलं एटले जेमां जल नथी एवा कादवने (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले वर्जे, परिहरे. तेमज (परक्कमे के०) पराक्रमे एटले अन्य मार्ग (विज्जमाणे के०) विद्यमाने एटले विद्यमान होय तो (संकमेण के०) संक्रमेण एटले नदी विगेरे उतरी जवा माटे जे काष्ठ पाषाणादिक राखे छे, पाज बांधे छे, तेने संक्रम कहियें, ते संक्रमे करी (न गच्छिज्जा के०) न गच्छेत् एटले गमन करे नहीं. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) अथ आत्मसंयमयोर्द्वयोर्विराधनापरिहारमाह । साधुः एतत्सर्वं परिवर्जयेत् परिहरेत् । एतत्किमित्याह । अवपातं गर्तादिरूपं, विषमं नीचोन्नतस्थानं, स्थाणुमूर्ध्वकाष्ठं, विजलं विगतजलं कर्दमम् । पुनः साधुः संक्रमेण जलगर्तादिपरिहारार्थं पाषाणकाष्ठरचितेन कृत्वा न गच्छेत् । कथमात्मसंयमयोर्द्वयोर्विराधनायाः संभवात् । अपवादमार्गमाह । विद्यमाने पराक्रमे अन्यमार्गे सतीत्यर्थः । असति तु तस्मिन् प्रयोजनमाश्रित्य यतनया गच्छेत् ॥ ४ ॥

(टीका.) उक्तः संयमविराधनापरिहारः। अधुनात्मसंयमविराधनापरिहारमाह। उवायमिति सूत्रम्। अवपातं गर्तादिरूपं, विषमं निम्नोन्नतं, स्थाणुमूर्ध्वकाष्ठं, विजलं विगतजलं कर्दमं परिवर्जयेत्। एतत्सर्वं परिहरेत्। तथा संक्रमेण जलगर्तापरिहाराय पाषाणकाष्ठरचितेन न गच्छेत्। आत्मसंयमविराधनासंभवात्। अपवादमाह । विद्यमाने पराक्रमे अन्यमार्गे इत्यर्थः। असति तु तस्मिन् प्रयोजनमाश्रित्य यतनया गच्छेदिति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

पवडंते व से तत्थ, पक्खलंते व संजए॥
हिंसेज्ज पाणभूयाइं, तसे अदुव थावरे ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अवपातादौ दोषमाह। प्रपतंश्चासौ तत्रावपातादौ प्रस्खलन्वा संयतः साधुर्हिंस्यात् प्राणिभूतानि। प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः। भूतान्येकेन्द्रियाः। त्रसानथ स्थावरान्वा प्रपातेनात्मानं चेत्येवमुभयविराधनेति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे, गर्तादिमार्गे जतां शुं दोष थाय ते कहे छे. पवडंते इति. (से के०) असौ एटले ए (संजए के०) संयतः एटले संयमी एवो भावसाधु (तत्थ के०) तत्र एटले ते गर्तादिकने विषे (पवडंते व के०) प्रपतन् वा एटले पडतो छतो अथवा (पक्खलंते व के०) प्रस्खलन् वा एटले स्खलन पामतो छतो (पाणभूयाइं के०) प्राणभूतानि एटले प्राणी ते बेंद्रियादिक तथा भूत ते एकेंद्रियादिक अने (तसे के०) त्रसान् एटले त्रस जीव प्रत्ये (अदुव के०) अथवा (थावरे के०) स्थावरान् एटले स्थावर जीव प्रत्ये (हिंसेज्ज के०) हिंस्यात् एटले हणे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अथ अवपातादौ दोषमाह। एवं कुर्वन् साधुः प्राणिभूतानि हिंस्यात्। प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् भूतानि एकेन्द्रियादीनिति। एतदेवाह । त्रसान् अथवा स्थावरान् प्रपातेनात्मानं चेत्येवमुभयविराधना ज्ञातव्या ॥ ५ ॥

(टीका.) अवपातादौ दोषमाह। पवडंतेति सूत्रम्। व्याख्या। प्रपतन्वासौ तत्रावपातादौ गर्तादौ प्रस्खलन्वा संयतः साधुर्हिंस्याद्व्यापादयेत् प्राणिभूतानि। प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः भूतान्येकेन्द्रियाः । एतदेवाह। त्रसानथवा स्थावरान्प्रपातेनात्मानं चेत्येवमुभयविराधनेति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

तम्हा तेण न गच्छिज्जा, संजए सुसमाहिए॥
सइ अन्नेण मग्गेण, जयमेव परक्कमे ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) तस्मात्तेनावपातादिमार्गेण न गछेत् । संयतः सुसमाहितो भगवदाज्ञावर्ती । सत्यन्यस्मिन् समादौ मार्गे । छान्दसत्वात् सप्तम्यर्थे तृतीया । असति तेनैव मार्गेण यतमेव पराक्रमेत् गछेत् ॥ ६ ॥

(अर्थ.) तम्हा इति. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (संजए सुसमाहिए के०) संयतः सुसमाहितः एटले समाधिवंत तथा भगवंतनी आज्ञा प्रमाणे चालनारो एवो ते संयमी साधु (अन्नेण मग्गेण के०) अन्यस्मिन् मार्गे एटले बीजो मार्ग (सइ के०) सति एटले छतां (तेण के०) तेन एटले ते पूर्वोक्त अवपातादि मार्गे करी (न गच्छिज्जा के०) न गछेत् एटले गमन न करे. पण बीजो मार्ग नहीं होय तो (जयमेव के०) यतमेव एटले जीवनी जयणा राखीनेज अवपातादिमार्गे करी (परक्कमे के०) पराक्रमेत् एटले गमन करे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवं ततः किं कार्यमित्याह । संयतः साधुः तस्मात्कारणात् तेन अवपातादिमार्गेण न गछेत् । किंभूतः संयतः । सुसमाहितो भगवत आज्ञावर्ती । क सति । अन्यस्मिन् मार्गे सति । अत्र सूत्रत्वात् सप्तम्यर्थे तृतीया विभक्तिः । अपवादमाह । असत्यन्यस्मिन्मार्गे तु तेनैवावपातादिना यतमेव यत्नेन आत्मसंयमयोर्विराधनायाः परिहारेण यायादिति ॥ ६ ॥

(टीका.) यतश्चैवम् तम्हा सूत्रम् । व्याख्या । तस्मात्तेनावपातादिमार्गेण न गछेत् संयतः सुसमाहितो भगवदाज्ञावर्तीत्यर्थः । न गछेन्न यायात् । सत्यन्येनेत्यन्यस्मिन् समादौ । मार्गेणेति मार्गे । छान्दसत्वात्सप्तम्यर्थे तृतीया। असति त्वन्यस्मिन्मार्गे तेनैवावपातादिना यतमेव पराक्रमेत् । यतमिति क्रियाविशेषणम् । यतमात्मसंयमविराधनापरिहारेण यायादिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

इंगालं छारियं रासिं, तुसरासिं च गोमयं ॥
ससरक्खेहिं पाएहिं, संजउ तं नइक्कमे ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) विशेषतो मार्गे पृथ्वीकाययतनामाह । अङ्गाराणामयमाङ्गारस्तमाङ्गारराशिं क्षारराशिं तुषराशिं गोमयराशिं च । राशिशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते । सरजस्काभ्यां सचित्तपृथ्वीगुण्डिताभ्यां पद्भ्यां संयतः साधुः तं राशिं नाक्रामेत् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे, गोचरी जतां विशेषे करी पृथ्वीकायनी जयणा राखवी ते कहे छे. इंगालं इति । (संजए के०) संयतः एटले पूर्वोक्त भावसाधु (इंगालं के०)

आंगारं एटले अंगारना (रासिं के०) राशिं एटले राशि प्रत्ये, (छारियं राशिं के०) क्षारराशिं एटले राखना राशि प्रत्ये, (तुसरासिं के०) तुषराशिं एटले तुष ते फोतरां, तेना राशि प्रत्ये, तथा (गोमयं के०) गोमयं एटले छाणना राशि प्रत्ये (ससरक्खेहिं के०) सरजस्काभ्यां एटले रजे करी सहित एवा (पाएहिं के०) पादाभ्यां एटले बे पगेकरी (नइक्कमे के०) नाक्रमेत् एटले आक्रमे नहीं, चांपे नहीं. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथात्रैव विशेषतः पृथिवीकाययतनामाह। संयतः साधुः। अङ्गाराणामयमाङ्गारः। आङ्गारं राशिं सरजस्काभ्यां सचित्तपृथिवीरजोगुण्ठिताभ्यां पादाभ्यां नाक्रमेत्। यतस्तस्याक्रमणे सचित्तपृथिवीरजोविराधना भवेत्। एवं राशिशब्दस्य प्रत्येकं संबन्धात् क्षारराशिं तुषराशिं गोमयराशिं च सरजस्कपादाभ्यां नाक्रमेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) अत्रैव विशेषतः पृथिवीकाययतनामाह। इंगालमिति सूत्रम्। आङ्गारमिति। अङ्गाराणामयमाङ्गारस्तमाङ्गारं राशिम्। एवं क्षारराशिं तुषराशिं च गोमयराशिं च। राशिशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते। सरजस्काभ्यां पद्भ्यां सचित्तपृथिवीरजोगुण्ठिताभ्यां पादाभ्यां संयतः साधुस्तमनन्तरोदितं राशिं नाक्रमेत्। माभूत्पृथिवीरजोविराधनेति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

न चरेज्ज वासे वासंते, महियाए पडंतिए ॥
महावाए व वायंते, तिरिच्छसंपाइमेसु वा ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) अम्बुयतनां मार्गे आह। न चरेद्वर्षे वर्षति। भिक्षार्थं प्रविष्टो वर्षणे तु प्रच्छन्ने तिष्ठेत्। मिहिकायां वा पतन्त्यां महावाते वा सति वाति। तिर्यक् संपतन्तीति तिर्यक्संपाताः पतङ्गादयस्तेषु वा सत्सु ॥ ८ ॥

(अर्थ.) हवे, गोचरी जतां अप्कायनी रक्षा करवी, ते कहे छे. न चरेज्ज इति. पूर्वोक्त साधु (वासे के०) वर्षे एटले वरसाद (वासंते के०) वर्षति एटले वरसते छते तथा (व के०) वा एटले अथवा (महियाए के०) मिहिकायां एटले धूंअरी (पडंतीए के०) पतंत्यां एटले पडते छते, अथवा (महावाए व के०) महावाते वा एटले मोटो पवन (वायंते के०) वाति एटले वाते छते अर्थात् घणी रज उडते छते, अथवा (तिरिच्छसंपाइमे के०) तिर्यक्संपाते एटले तिरछी गति वाला पतंगादिक उडते छते (न चरेज्ज के०) न चरेत् एटले गोचरीने माटे गमन करे नहीं. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) अथाप्कायादियतनामाह । साधुर्वर्षे वर्षति न चरेत् । पूर्वं जिक्षार्थं प्रविष्टोऽपि वर्षे वर्षति प्रछन्नस्थाने तिष्ठेत् । तथा मिहिकायां वा पतन्त्यां न चरेत् । सा च मिहिका प्रायो गर्जमासेषु जवति । तथा महावाते वाति सति न चरेत् । अन्यथा महावातेन समुत्खातस्य सचित्तरजसो विराधना जवेत् । तथा तिर्यक् संपतन्तीति तिर्यक्संपाताः पतङ्गादयः । तेषु सत्सु वा न चरेत् ॥ ८ ॥

(टीका.) अत्रैवाप्कायादियतनामाह । न चरेज्ञत्ति सूत्रम् । न चरेद्वर्षे वर्षति । जिक्षार्थं प्रविष्टो वर्षणे तु प्रछन्ने तिष्ठेत् । तथा मिहिकायां पतन्त्याम् । सा च प्रायो गर्जमासेषु पतति । महावाते वा वाति सति । तङुत्खातरजोविराधनादोषात् । तिर्यक्संपतन्तीति तिर्यक्संपाताः पतङ्गादयः । तेषु वा सत्सु कचिदशनिरूपेण न चरेदिति सूत्रार्थः॥ ८॥

न चरेज्ज वेससामंते, बंजचेरवसाणुए ॥
बंजयारिस्स दंतस्स, हुज्जा तब विसुत्तिआ ॥ ए ॥

(अवचूरिः) उक्ताद्यव्रतयतना । तुर्यव्रतयतनोच्यते । न चरेद्वेश्यासामन्ते गणिकागृहसमीपे ब्रह्मचर्यवशानयने । ब्रह्मचर्यं वशमानयत्यायत्तं करोति दर्शनाक्षेपादिना ब्रह्मचर्यवशानयनं तस्मिन् । दोषमाह । ब्रह्मचारिणः साधोर्दान्तस्येन्द्रियनोइन्द्रियदमाज्यां जवेत्तत्र वेश्यासामन्ते विस्रोतसिका तद्रूपदर्शनस्मरणापध्यानकचवरनिरोधतः । ज्ञानश्रद्धाजलोज्झनेन संयमसस्यशोषफला चित्तविक्रिया ॥ ए ॥

(अर्थ.) एम प्रथमव्रतनी यतना कही. हवे गोचरी जतां साधुए चतुर्थव्रत जे ब्रह्मचर्य तेनी रक्षा करवी ते कहे छे. पूर्वोक्त साधु (बंजचेरवसाणुए के०) ब्रह्मचर्यावसानके एटले जेथी ब्रह्मचर्यनुं अवसान एटले अंत थाय एवा अथवा ब्रह्मचर्यवशानयने एटले जे ब्रह्मचर्यने दर्शनाक्षेपथी वश करे, अर्थात् ते ब्रह्मचर्यनो नाश करे एवा (वेससामंते के०) वेश्यासामंते एटले वेश्या ज्यां रहे छे त्यांना आसपासना प्रदेशमां (न चरेज्ज के०) न चरेत् एटले गमन करे नहीं. कारण के, (तब के०) तत्र एटले ते वेश्याना रहेवाना प्रदेशमां (दंतस्स के०) दांतस्य एटले जितेंड्रिय एवा तथा (बंजयारिस्स के०) ब्रह्मचारिणः एटले मैथुनविरमणरूप ब्रह्मचर्यना पालनार एवा साधुने (विसुत्तिआ के०) विस्रोतसिका एटले संयमरूप धान्यने सुकावनार एवो मनोविकार (हुज्जा के०) जवेत् एटले थाय छे. एनुं तात्पर्यः—वेश्यानुं रूपादिक जोइने तेना अपध्यानथी ज्ञानश्रद्धारूप जल ग-

ली जाय छे, अने तेथी संयमरूप फलने सूकावनारो चित्तविकार रूप रोग थाय छे, माटे गोचरी जतां वेश्यानुं सांनिध्य अवश्य वर्जवुं. ॥ ए ॥

(दीपिका.) उक्तैवं प्रथमव्रतयतना । सांप्रतं चतुर्थव्रतस्य यतनोच्यते । एवंविधः साधुः वेश्यासामन्ते गणिकागृहसमीपे न चरेन्न गच्छेत् । किंविशिष्टे वेश्यासामन्ते । ब्रह्मचर्यवशानयने ब्रह्मचर्यं मैथुनविरतिरूपं वशमानयति आयत्तं करोति दर्शनाक्षेपादिनेति ब्रह्मचर्यवशानयनं तस्मिन् । को दोषस्तत्र गमनत इत्यत आह । ब्रह्मचारिणः साधोर्दान्तस्य इन्द्रियनोइन्द्रियदमाभ्यां भवेत्तत्र वेश्यासामन्ते विस्रोतसिका । कथम् । तद्रूपदर्शनस्मरणेन अशुभध्यानकचवरनिरोधतः ज्ञानश्रद्धाजलोज्झनेन संयमसस्यशोषफला चित्तविक्रिया भवति ॥ ए ॥

(टीका.) उक्ता प्रथमव्रतयतना । सांप्रतं चतुर्थव्रतयतनोच्यते । न चरेज्जत्ति सूत्रम् । न चरेद्वेश्यासामन्ते न गच्छेद्गणिकागृहसमीपे । किंविशिष्ट इत्याह । ब्रह्मचर्यवशानयने । ब्रह्मचर्यं मैथुनविरतिरूपं वशमानयत्यात्मायत्तं करोति दर्शनाक्षेपादिनेति ब्रह्मचर्यवशानयनं तस्मिन् । दोषमाह । ब्रह्मचारिणः साधोर्दान्तस्य इन्द्रियनोइन्द्रियदमाभ्यां भवेदत्र वेश्यासामन्ते विस्रोतसिका तद्रूपसंदर्शनस्मरणापध्यानकचवरनिरोधतः ज्ञानश्रद्धाजलोज्झनेन संयमस्यस्यशोषफला चित्तविक्रियेति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

अणायणे चरंतस्स, संसग्गीए अभिरकणं ॥
हुज्ज वयाणं पीला, सामन्नंमि अ संसउ ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एष सकृच्चङ्क्रमणदोषोऽसकृच्चरणे तमाह । अनायतनेऽस्थाने वेश्यासामन्तादौ चरतः संसर्गेण संबन्धेनाभीक्ष्णं पुनः पुनः भवेद्व्रतानां प्राणातिपातविरत्यादीनां पीडा । तदाक्षिप्तचेतसो भावविराधना । श्रामण्ये च संशयः । कदाचिन्निष्क्रामति । अनुपयोगैषणाकरणे हिंसनम् । गुरुप्रश्नेऽपलापादसत्यमननुज्ञातवेश्यादिदर्शनेनादत्तं, ममत्वे परिग्रहश्च ॥ १० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त सूत्रमां कहेलो अर्थ दृढ करवा माटे कहे छे. अनायणे इति. (अनायणे के०) अनायतने एटले जे गोचरी जवानुं स्थान नथी एवा वेश्यासामंतादिकने विषे (चरंतस्स के०) चरतः एटले गोचरी लेवा माटे गमन करनार एवा साधुने (अभिरकणं) अभीक्ष्णं एटले वारंवार (संसग्गीए के०) संसर्गेण एटले संसर्गथी (वयाणं के०) व्रतानां एटले प्राणातिपातविरमणादिक व्रतोने

(पीला के०) पीडा (हुज्जा के०) जवेत् एटले थाय. (य के०) वली (सामन्नंमि के०) श्रामण्ये एटले चारित्रने विषे पण (संसर्ज के०) संशयः एटले संशय थाय. एनुं तात्पर्य ए डे के, वेश्याने जोइने साधुने जोगनी इच्छा थाय, ते इच्छा पूरवाने ते वेश्या साधुने बोलावे, तेथी ते साधु त्यां वारंवार जाय, स्नेह बांधे, तेथी शीलने दूषण लागे, अने वली संयमथी पण ज्रष्ट थाय. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अत्रैकवारं वेश्यासामन्तसंगतो दोष उक्तः । सांप्रतमिहान्यत्र च वारंवारगमने दोषमाह । साधोः अनायतनेऽस्थाने वेश्यासामन्तादौ चरतो गच्छतः संसर्गेण संबन्धेन अजीक्ष्णं पुनः पुनर्जवेत् व्रतानां प्राणातिपातविरत्यादीनां पीडा जावविराधना । कथम् । यतस्तदानीं स साधुस्तदाक्षिप्तचित्तो जवति । पुनः श्रामण्ये श्रमणजावे ड्रव्यतो रजोहरणादिधारणरूपे जूयो जावतो व्रतप्रधानहेतौ संशयः । कदाचिडुन्निष्क्रामत्येव ॥ १० ॥

(टीका.) एष सकृच्चरणदोषो वेश्यासामन्तसंगत उक्तः । सांप्रतमिहान्यत्र वासकृच्चरणदोषमाह । अणायएत्ति सूत्रम् । अनायतनेऽस्थाने वेश्यासामन्तादौ चरतो गच्छतः संसर्गेण संबन्धेन अजीक्ष्णं पुनः पुनः । किमित्याह । जवेद्व्रतानां प्राणातिपातविरत्यादीनां पीडा । तदाक्षिप्तचेतसो जावविराधना, श्रामण्ये श्रमणजावे च ड्रव्यतो रजोहरणादिसंधारणरूपे जूयो जावतो व्रतप्रधानहेतौ संशयः । कदाचिडुन्निष्क्रामत्येवेत्यर्थः । तथाच वृद्धव्याख्या । वेसादिगयजावस्स मेहुणं पीडिज्जइ, अणुवजेगेणंएसणाकरणे हिंसा, पडुप्पायणे अन्नपुच्छणअवलवणासच्चवयणं, अणणुन्नायवेसाइदंसणे अदत्तादाणं. ममत्तकरणे परिग्गहो । एवं सव्ववयपीडा । दव्वसामन्ने पुण संसयो उष्किक्कमणेण त्ति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवड्ढणं ॥
वज्जए वेससामंतं, मुणी एगंतमस्सिए ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तस्माद्विज्ञाय दोषमनन्तरोदितं डुर्गतिवर्द्धनम् । वर्जयेद्वेश्यासामन्तं मुनिरेकान्तं मोक्षमार्गमाश्रितः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे सिद्धांत कहे डे. तम्हा इति । (तम्हा के०) तस्मात् एटले पूर्वोक्त हेतुथी (एगंतमस्सिए के०) एकांतमाश्रित एटले मोक्षमार्गनो जेणे आश्रय कस्यो डे, एवो (मुणी के०) मुनिः एटले साधु (एयं के०) एवं एटले पूर्वे कह्युं ते प्रकारे (डुग्गइवड्ढणं के०) डुर्गतिवर्धनं एटले डुर्गतिनी वृद्धि करनार एवा (दो

सं के०) दोषं एटले दोषने (विआणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (वेससामंतं के०) वेश्यासामन्तं एटले वेश्याना समीपभागने (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले वर्ज करे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) अथ निगमयन्नाह । यस्मादेवं तस्मान्मुनिः वेश्यासामन्तं वेश्यागृह-समीपं वर्जयेत् । किं कृत्वा । दोषं पूर्वोक्तं विज्ञाय । किंभूतं दोषम् । दुर्गतेर्वर्धनम् । किंभूतो मुनिः । एकान्तं मोक्षमाश्रितः । शिष्यः प्राह । ननु प्रथमव्रतविराधनानन्तरं चतुर्थव्रतस्य विराधनायाः कथमुपन्यासः । उच्यते । अन्यव्रतविराधनाहेतुत्वेन चतुर्थव्रतस्य विराधनायाः प्राधान्यख्यापनार्थम् । तच्च लेशतो दर्शितमेव ॥ ११ ॥

(टीका.) निगमयन्नाह । तम्हा इति सूत्रम् । यस्मादेवं तस्मादेतत् । विज्ञाय दोषमनन्तरोदितं दुर्गतिवर्धनं वर्जयेद्वेश्यासामन्तं मुनिरेकान्तं मोक्षमार्गमाश्रित इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

साणं सूइअं गाविं, दित्तं गोणं हयं गयं ॥
संडिब्भं कलहं जुद्धं, दूरउ परिवज्जए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) मार्ग एव विधिशेषमाह । श्वानं, सूतां गां, दृप्तं गोणं, हयं, गजं, संडिम्भं बालक्रीडास्थानं, कलहं वाक्प्रतिबद्धं, युद्धं खड्गादिभिः । आत्म-संयमविराधनासंभवात् दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे, वली आगल केहवाशे तेटलां वानां होय त्यां साधु गोचरीए जाय-नहीं. ते कहे छे. प्रथम (साणं के०) श्वानं एटले श्वानने (सूइअं के०) सूतां एटले प्रसूत थएली [वीआणी] एवी (गाविं के०) गां एटले गायने (दित्तं के०) दृप्तं एटले मदोन्मत्त एवा (गोणं के०) बलदने, (हयं के०) हयं एटले अश्वने (गयं के०) गजं एटले हाथीने (संडिब्भं के०) बालकना क्रीडास्थानने, अर्थात् रेतीप्रमुखनुं घर तयार करीने बालक रमता होय एवा स्थानने (कलहं के०) ज्यां कलह चालतो होय एवा स्थानने तथा (जुद्धं के०) युद्धं एटले, नाली, गोला, छूटता होय एवा प्रदेशने ए साधु (दूरउ के०) दूरतः एटले दूरथी (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले सर्व प्रकारे वर्जे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) अथ अत्रैव विशेषमाह । साधुः एतानि दूरतो दूरेण परिवर्जयेत् । कानि तानीत्यत आह । श्वानं प्रसिद्धं, सूतां गां नवप्रसूतां धेनुं, तथा दृप्तं दर्पितं गोणं बलीवर्दम् । दृप्तशब्दः सर्वत्र संबध्यते । ततो दृप्तं हयमश्वं, पुनर्दृप्तं गजं हस्ति-

नं, तथा संडिष्टं बालक्रीडास्थानं, कलहं वाक्प्रतिबद्धं, युद्धं खङ्गादिजातम्। कथमेतानि वर्जयेदित्यत आह। श्वसूतगोप्रभृतिभ्य आत्मविराधना स्यात्। बालक्रीडास्थाने वन्दनागतपतनजण्डनलुठनादिना संयमविराधना स्यात्। सर्वत्र आत्मपात्रजेदादिना उजयविराधनापि स्यात्॥ १२॥

(टीका.) आह। प्रथमव्रतविराधनानन्तरं चतुर्थव्रतविराधनोपन्यासः किमर्थम्। उच्यते। प्राधान्यख्यापनार्थम्। अन्यव्रतविराधनाहेतुत्वेन प्राधान्यम्। तच्च लेशतो दर्शितमेवेति। अत्रैव विशेषमाह। साणं ति सूत्रम्। श्वानं लोकप्रतीतम्, सूतां गाम्। अजिनवप्रसूतामित्यर्थः। दृप्तं च दर्पितम्। किमित्याह। गोणं, हयं, गजम्। गोणो बलीवर्दो हयोऽश्वो गजो हस्ती। तथा किमित्याह। संडिष्टं बालक्रीडास्थानं, कलहं वाक्प्रतिबद्धम्, युद्धं खङ्गादिभिः एतद्दूरतो दूरेण परिवर्जयेत्। आत्मसंयमविराधनासंजवात्। श्वसूतगोप्रजृतिभ्य आत्मविराधना। डिम्जस्थाने वन्दनाद्यागमनपतनजण्डनप्रलुठनादिना संयमविराधना। सर्वत्र चात्मपात्रजेदादिनोजयविराधनेति सूत्रार्थः॥ १२॥

अणुन्नए नावणए, अप्पहिठे अणाउले॥
इंदिआणि जहाभागं, दमइत्ता मुणी चरे॥ १३॥

(अवचूरिः) अत्रैव विधिमाह। अनुन्नतो डव्यतो नाकाशदर्शी जावतो न जात्याद्यजिमानवान्। नावनतो डव्यतोऽनीचाङ्गः। जावतोऽलब्ध्यादिनादीनः। अप्रहृष्टोऽहसन्। अनाकुलः क्रोधादिरहितः। इन्द्रियाणि यथाजागं यथाविषयं दमयित्वा इष्टानिष्टेषु स्पर्शादिषु रागद्वेषरहितो मुनिः साधुश्चरेद् गच्छेत्। व्यत्यये दोषमाह। डव्योन्नतो लोकहास्यो जवति जावोन्नत ईर्यां न रक्षति। डव्यावनतो बकइव दृश्यते। जावावनतः क्षुद्रसत्त्व इति। प्रहृष्टः स्त्रीरक्तो लक्ष्यते। अदान्तो व्रतानर्हः॥ १३॥

(अर्थ.)तथा अणुन्नए इति. (मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वोक्त जावसाधु (अणुन्नए के०) अनुन्नतः एटले जेने डव्यथी अने जावथी ऊंचापणुं नथी एवो. ऊंचापणुं डव्यजावथी बे प्रकारनुं छे. डव्यथी दृष्टि ऊंची करीने आकाश तरफ जोवुं, अने जावथी ऊंचापणुं ते अजिमानसहित रहेवुं. ए बे प्रकारना ऊंचापणानो त्याग करतो बतो; तथा (नावणए के०) नावनतः एटले जेने डव्यथी तथा जावथी नीचपणुं नथी एवो. डव्यथी नीचपणुं ते शरीर नम्र करवुं तथा जावथी नीचपणुं ते अन्नादिक न मले तो दीनपणे नीचुं जोवुं, एवा बे प्रकारना नीचपणा-

नो त्याग करतो बतो, तथा (अप्पहिट्ठे के०) अप्रहृष्टः एटले स्त्रियादिकने जोइने हर्ष न पामतो बतो, तथा (अणाउले के०) अनाकुलः एटले आकुलता रहित, अर्थात् क्रोध प्रमुख विकारने न पामतो बतो, (इंदियाइं के०) इंद्रियाणि एटले श्रवणेंद्रियादि पांच इंद्रियोने (जहानागं के०) यथानागं एटले जे इंद्रियनो जे नाग एटले विषय होय तेथी तेने (दमइत्ता के०) दमयित्वा दमीने, संवरीने, अर्थात् वश करीने (चरे के०) चरेत् एटले गोचरी माटे गमन करे. एनुं कारण ए बे के, ड्रव्यथी ऊंचुं जोतो चाले तो लोकमां हास्य थाय, नावथी ऊंचापणुं राखे तो ईर्या न शोधाय. ड्रव्यथी नीचुं जुवे तो लोक कहे बकवृत्ति बे. नावथी नीचपणुं राखे तो लोकमां क्षुद्र जन कहे स्त्रीरक्त बे. इंद्रिय दमन न करे तो लोक कहे चारित्रने अयोग्य बे. ॥१३॥

(दीपिका.) अथ अत्रैव विधिमाह । साधुः एवं चरेत् गब्बेत् । किंनूतो मुनिः । अनुन्नतः । न उन्नतः अनुन्नतः। ड्रव्यतो न आकाशदर्शी। नावतस्तु न जात्यादीनामनिमानकर्ता । पुनः किंनूतो मुनिः । नावनतः । न अवनतः । ड्रव्यतो न नीचकायः । नावतस्तु नालब्ध्यादिना दीनः । पुनः किंनूतो मुनिः । अप्रहृष्टो लानादौ सति न हर्षवान् । पुनः किंनूतोमुनिः । अनाकुलः । न आकुलः । क्रोधादिना रहितः । किं कृत्वा मुनिश्चरेत् इत्यत आह । इन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि यथानागं यथाविषयमिष्टेषु स्पर्शादिषु प्रवर्तमानान्यनिष्टेन्यः स्पर्शादिन्यो निवर्तमानानि दमयित्वा रागद्वेषरहितश्चरेदित्यर्थः । विपरीते तु प्रनूता दोषाः प्रकटीनवेयुः ॥ १३ ॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । अणुन्नएत्ति सूत्रम् । अनुन्नतो ड्रव्यतो नावतश्च । ड्रव्यतो नाकाशदर्शी। नावतो न जात्याद्यनिमानवान् । नावनतो ड्रव्यनावान्यामेव। ड्रव्यानवनतोऽनीचकायः । नावानवतः अलब्ध्यादिनादीनः । अप्रहृष्टः अहसन् । अनाकुलः क्रोधादिरहितः। इन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि यथानागं यथाविषयं दमयित्वा इष्टानिष्टेषु स्पर्शादिषु रागद्वेषरहितो मुनिः साधुश्चरेद्गब्बेत् । विपर्यये प्रनूतदोषप्रसङ्गात् । तथाहि ड्रव्योन्नतो लोकहास्यः । नावोन्नत ईर्यां न रक्षति । ड्रव्यावनतः बक इति संनाव्यते । नावावनतः क्षुद्रसत्त्व इति । प्रहृष्टो योषिद्दर्शनाद्रक्त इति लक्ष्यते । अदान्तः प्रव्रज्यानर्ह इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

दवदवस्स न गबेज्जा, नासमाणो अ गोअरे ॥
हसंतो नानिगबिज्जा, कुलं उच्चावयं सया ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) द्रुतं द्रुतं त्वरितं न गबेत्। नाषमाणो वा गोचरे न गबेत्। हसन्न

गच्छेत् । कुलमुच्चावचं द्विधा । द्रव्योच्चं धवलगृहादि । भावोच्चं जात्यादियुक्तम् । द्रव्यावचं कुटीरादि । भावावचं जात्यादिहीनम् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) हवे केवी रीते गोचरीए जाय, ते कहे छे. ते साधु (दवदवस्स के०) द्रुतं द्रुतं एटले घणो उतावलो (न गच्छेज्जा के०) न गच्छेत् एटले मार्गे गमन न करे, (य के०) च एटले वली (भासमाणो के०) भाषमाणः एटले बोलतो छतो (गोअरे के०) गोचरे एटले गोचरीने विषे न जाय. तथा (हसंतो के०) हसन् एटले हसतो छतो न जाय (उच्चावयं कुलं के०) उच्चावचं कुलं, एटले उच्च कुल अने हीनकुल. तेमां उच्चकुल पण द्रव्य अने भावना भेदथी बे प्रकारनुं छे. तेमां द्रव्यथी ऊंचुं कुल ते धवल गृहमां वास करनारुं जाणवुं. भावथी ऊंचुं कुल ते श्रेष्ठ जातिनुं जाणवुं. हीन कुल पण द्रव्य भाव भेदें करी बे प्रकारनुं छे. तेमां द्रव्यथी हीन कुल ते पर्णकुटिकामां वास करनारुं जाणवुं. तथा भावथी हीन कुल ते नीच जातिनुं जाणवुं. ए सर्व कुलने विषे पूर्वोक्त रीते (सया के०) सदा एटले निरंतर (नाभिगच्छेज्जा के०) नाभिगच्छेत् एटले गमन न करे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनराह । दवदवस्स त्ति । द्रुतं द्रुतं मुनिर्न गच्छेत् । तु पुनर्भाषमाणो गोचरे न गच्छेत् । तथा हसन् न अभिगच्छेत् । कुलमुच्चावचं सदा । उच्चं द्रव्यतो धवलगृहादि, भावतो जात्यादियुक्तम् । एवमवचं द्रव्यतः कुटीरकवासि, भावतो जात्यादिहीनम् । उभयविराधनालोकोपघातादयो दोषाः स्युः ॥ १४ ॥

(टीका.) किं च । दवदवस्स त्ति सूत्रम् । द्रुतं द्रुतम् । त्वरितमित्यर्थः । भाषमाणो वा न गोचरे गच्छेत् । तथा हसन्नाभिगच्छेत् । कुलमुच्चावचं सदा । उच्चं द्रव्यभावभेदाद्विधा । द्रव्योच्चं धवलगृहवासि । भावोच्चं जात्यादियुक्तम् । एवमवचमपि द्रव्यतः कुटीरकवासि । भावतो जात्यादिहीनमिति । दोषा उभयविराधनालोकोपघातादय इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

आलोअं थिग्गलं दारं, संधिं दगभवणाणि अ ॥
चरंतो न विनिज्झाए, संकट्ठाणं विवज्जए ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) आलोकं गवाक्षादि, थिग्गलं चितं द्वारादि, संधिं चितं क्षात्रम्, उदकभवनानि च चरन् भिक्षार्थं न पश्येत् । शङ्कास्थानमेतत् । नष्टादौ तत्र शङ्का स्यादतो विवर्जयेत् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) तथा आलोअं ति. (आलोअं के०) आलोकं एटले गोख विगेरेने तथा (थिग्गलं के०) चित एवा (दारं के०) द्वारं एटले द्वार प्रत्ये, (संधिं के०) रचेला खात्रने (य के०) च एटले वली (दगजवणाणि के०) उदकजवनानि एटले पणीयारादिकने (चरंतो के०) चरन् एटले गोचरीए गयो बतो (न विनिझाए के०) न विनिध्यायेत् एटले जुवे नहीं. कारण के, उपर कहेलुं (संकठाणं के०) शंकास्थानं एटले शंकानुं स्थानक बे, माटे साधुए (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जवुं. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) पुनरत्रैव विधिमाह । मुनिः चरन् भिक्षार्थं गबन् एतानि न विनिध्यायेत् विशेषेण न पश्येत् । कानि एतानीत्यत आह । आलोकं निर्यूहकादिरूपं, थिग्गलं भित्तिद्वारादि । संधिः क्षात्रम् । दकजवनानि पानीयगृहाणि । एतत् आलोकादीनामवलोकनं शङ्कास्थानमतो विवर्जयेत् । कथम् । नष्टादौ तत्र शङ्का उपजायते ॥१५॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । आलोअं थिग्गलं ति सूत्रम् । अवलोकं निर्यूहकादिरूपम् । थिग्गलं चितं द्वारादि । संधिश्चितं क्षात्रम् । उदकजवनानि पानीयगृहाणि चरन् भिक्षार्थं न विनिध्यायेन्न विशेषेण पश्येत् । शङ्कास्थानमेतदवलोकादि । अतो विवर्जयेत् । तथा च नष्टादौ तत्राशङ्कोपजायत इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

रन्नो गिहवईणं च, रहस्सारक्खियाण य ॥
संकिलेसकरं ठाणं, दूरउ परिवज्जए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) राज्ञश्चक्रवर्त्यादेर्गृहपतीनां श्रेष्ठिप्रजृतीनां च रहःस्थानान्यपवरकमन्त्रगृहादीनि स्थानान्यारक्षकाणां दमनायकानां च । संक्लेशकरमसदिबामन्त्रन्नेदाज्यां कर्षणादिना च । अतो दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) वली शुं वर्जवुं ते कहेबे. रन्नो इति (रन्नो के०) राज्ञः एटले चक्रवर्ती आदिक राजानुं (च के०) वली (गिहवईणं के०) गृहपतीनां एटले श्रेष्ठी आदिकनुं (य के०) च एटले वली (आरक्खियाण के०) आरक्षकाणां एटले कोटवाल विगेरेना (रहस्स के०) रहस्यं एटले एकांत विचार, मसलत करवानुं स्थानक तथा (संकिलेसकरं ठाणं के०) संक्लेशकरं स्थानं एटले ज्यां घणा क्लेशनुं उपार्जन थतुं होय एवा स्थानकने (दूरउ के०) दूरतः एटले दूरथी (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले विशेषेकरी वर्जे, टाले. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंनूतो मुनिः । राज्ञश्चक्रवर्त्यादेः गृहपतीनां श्रेष्ठिप्रनृतीनां च रहस्यस्थानादि वर्जयेत् । आरक्षकाणां च दण्कनायकानां रहःस्थानं गुह्यापवरकमन्त्रगृहादि संक्लेशकरं असदभिप्रवृत्त्या मंत्रनेदैर्वा कर्षणादिना दूरतः परिवर्जयेत् ॥१६॥

(टीका.) किंच रन्नोत्ति सूत्रम् । राज्ञश्चक्रवर्त्यादेर्गृहपतीनां श्रेष्ठिप्रनृतीनां रहस्सागणमिति योगः । आरक्षकाणां च दण्कनायकादीनां रहःस्थानं गुह्यापवरकमन्त्रगृहादि संक्लेशकरम् असदभिप्रवृत्त्या मन्त्रनेदे वा कर्षणादिनेति दूरतः परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

पम्किकुठं कुलं न पविसे, मामगं परिवज्जए ॥
अचिअत्तं कुलं न पविसे, चिअत्तं पविसे कुलं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) प्रतिकुष्टं कुलमित्वरं सूतकयुक्तं यावत्कथिकमनोज्यं न प्रविशेत् शासनलघुत्वप्रसङ्गात् । मा मम गृहं कश्चिदागादिति मामकं परिवर्जयेत् । नण्कनादिप्रसङ्गात् । अप्रीतिकुलं यत्र साधुनिः प्रविशद्भिरप्रीतिरुत्पद्यते तन्न प्रविशेत् संक्लेशनयात् । एतद्विपरीतं प्रविशेत् कुलं तदनुग्रहप्रसङ्गात् ॥ १७ ॥

(अर्थ.) साधुए जे घरे गोचरीए जवुं नहीं ते कहे बे. पम्किकुठं इति. पूर्वोक्त साधु (पम्किकुठं के०) प्रतिकुष्टं एटले निषिद्ध एवा (कुलं के०) कुल प्रत्ये (न पविसे के०) न प्रविशेत् एटले प्रवेश न करे. ते निषिद्ध कुल बे प्रकारनुं बे. एक इत्वर अने बीजुं यावत्कथिक. तेमां जेने जननाशौच अथवा मृताशौच बे, ते इत्वर निषिद्ध जाणवुं. कारण के, तेना सूतकनो काल पूरो थवाथी शुद्धि थाय बे. बीजुं यावत्कथिक ते वाघरी, चमार इत्यादिक आजन्म अनोज्य तेनां घर जाणवां. ए बन्ने कुल साधुने गोचरी जता वर्ज्य बे. कारण के, त्यां जाय तो जिनशासननी लघुता थाय बे. तथा (मामगं के०) मामकं एटले जे घरनो धणी एम कहे के, “ हुं ए घरनो धणी बुं. मारे घेर कोइए आववुं नहीं. ” ते घरने पण (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले सर्वथा वर्जे, टाले. कारण के, त्यां जाय तो कजियो थवानो प्रसंग आवे. तथा (अचिअत्तं कुलं के०) अप्रीतिकुलं एटले ज्यां गये बते त्यांना माणसोने अप्रीति थाय एवा कुलने विषे पण (न पविसे के०) न प्रविशेत् एटले प्रवेश न करे. तिहां प्रवेश करे तो ते घरना माणसोने असंतोष थाय. तथा (चियत्तं के०) प्रीतिकुलं एटले ज्यां गये बते सर्व लोकने संतोष थाय, एवे स्थानके (पविसे के०) प्रविशेत् एटले प्रवेश करे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) किंच साधुरेवंविधं कुलं न प्रविशेत् । किंभूतं कुलम् । प्रतिक्रुष्टं लोकनिषिद्धं मलिनादि । द्विविधमपि निषिद्धमित्वरं सूतकयुक्तं, यावत्कथिकं च निषिद्धमभोज्यम् । कुतो न प्रविशेत् । शासनलघुत्वप्रसङ्गात् । पुनर्मामकमत्राहं गृहपतिर्माकश्चिन्मम गृहमागच्छतु एतद्गृहं वर्जयेत् । कुतः भण्डनादिप्रसङ्गात् पुनः अचियत्तकुलं अप्रीतिकुलं यत्र प्रविशद्भिः साधुभिर प्रीतिरुत्पद्यते न च निवारयति कुत श्चिन्निमित्तान्तरादेतन्न प्रविशेत् । तथा चियत्तं कुलं पूर्वोक्ताद्विपरीतं कुलं प्रविशेत् । तदनुग्रहप्रसङ्गात् ॥१७॥

(टीका.) किंच पडिकुठ त्ति सूत्रम् । प्रतिक्रुष्टकुलं द्विविधमित्वरं यावत्कथिकं च । इत्वरं सूतकयुक्तं यावत्कथिकमभोज्यम् । एतन्न प्रविशेच्छासनलघुत्वप्रसङ्गात् । मामकम् यत्राह गृहपतिर्मा मम कश्चिद्गृहमागच्छेत् । एतद्वर्जयेत् । भण्डनादिप्रसंगात् । अचियत्तकुलमप्रीतिकुलम् । यत्र प्रविशद्भिः साधुभिरप्रीतिरुत्पद्यते । न च निवारयन्ति कुतश्चिन्निमित्तान्तरात् । एतदपि न प्रविशेत् तत्संक्लेशनिमित्तत्वप्रसङ्गात् । चियत्तमचियत्तविपरीतं प्रविशेत्कुलं तदनुग्रहप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

साणीपावारपिहिअं, अप्पणा नावपंगुरे ॥
कवाडं नो पणुल्लिज्जा, उग्गहंसि अजाइआ ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) साणी अतसीवल्कजा पटी । प्रावार आच्छादनः । कम्बलाद्युपलक्षणमेतत् । एवमादिभिः स्थगितं । गृहमिति शेषः । अत्मना नापवृणुयात् नोद्घाटयेत् तदन्तर्गतभुजिक्रियादिकारिणां प्रद्वेषप्रसङ्गात् । कपाटं न प्रेरयेत् पूर्वोक्तदोषप्रसङ्गात् । से तस्यावग्रहमयाचित्वा विधिना धर्मलाभमकृत्वेत्यर्थः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) तथा गोचरी गएला साधु (साणीपावारपिहिअं के०) शाणीप्रावारपिहितं एटले शाणी ते टाड पट्टीनो पडदो अने प्रावार ते कंबलादि तेणे करी पिहित एटले ढांकेलुं एवुं जे गृह द्वार ते प्रत्ये (अप्पणा के०) आत्मना एटले पोते (नावपंगुरे के०) नापवृणुयात् एटले उघाडे नहीं. कारण के, ढांकेलुं द्वार उघाडीने प्रवेश करवो ते लोकविरुद्ध छे, वली तेथी घरमां जे माणस भोजनादि करता होय तेमने असंतोष थाय. तथा (कवाडं के०) कपाटं एटले घरनुं कमाड जो बंध करेलुं होय, तो ते प्रत्ये (नो पणुल्लिज्जा के०) न प्रेरयेत् एटले उघाडे नहीं. तेथी पण पूर्वोक्त दोषज उपजेछे. तथा (उग्गहंसि अजाइआ के०) अवग्रहमयाचित्वा एटले अवग्रह माग्याविना अर्थात् धर्मलाभ कस्या वगर प्रवेश करे नहीं. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) किंच साधुः एवंविधम्। गृहमिति शेषः। आत्मना स्वयं नापवृणुयात् नोद्घाटयेत्। किंभूतं गृहम्। शाणीप्रावारपिहितम्। शाणी शणातसीवल्कजा पटी। प्रावारः प्रतीतः। कम्बलादीनामुपलक्षणमेतत्। इत्यादिभिः पिहितं स्थगितम्। अलौकिकत्वेन च तदन्तर्गतभुजिक्रियादिकारिणां प्रद्वेषप्रसङ्गात्। तथा कपाटं द्वारस्थगनं न प्रेरयेत्। पूर्वोक्तदोषप्रसङ्गात्। किमविशेषतो नेत्याह। किं कृत्वा। अवग्रहमयाचित्वा गाढप्रयोजनेऽननुज्ञाप्य अवग्रहं विधिना धर्मलाभमकृत्वा ॥ १८ ॥

(टीका.) साणित्ति सूत्रम्। शाणीप्रावारपिहितमिति शाण्यतसीवल्कजा पटी। प्रावारः प्रतीतः। कम्बल्याद्युपलक्षणमेतत्। एवमादिभिः पिहितं स्थगितम्। गृहमिति वाक्यशेषः। आत्मना स्वयं नापवृणुयात् नोद्घाटयेदित्यर्थः। अलौकिकत्वेन तदन्तर्गतभुजिक्रियादिकारिणां प्रद्वेषप्रसङ्गात्। तथा कपाटं द्वारस्थगनं न प्रेरयेन्नोद्घाटयेत्। पूर्वोक्तदोषप्रसङ्गात्। किमविशेषेण। नेत्याह। अवग्रहमयाचित्वा आगाढप्रयोजनेऽननुज्ञाप्यावग्रहं विधिना धर्मलाभमकृत्वेति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

गोअरग्गपविट्ठो अ, वच्चमुत्तं न धारए ॥
ओगासं फासुअं नच्चा, अणुन्नविअ वोसिरे ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) विधिशेषमाह। गोचराग्रप्रविष्टस्तु वर्चो मूत्रं न धारयेत्। पूर्वमेव साधुना संज्ञाकायिकोपयोगं कृत्वा गोचरे प्रवेष्टव्यम्। अथ चेत्तत्र गतस्याबाधा स्यात्। तदा किं कार्यमित्यत आह। अवकाशं स्थण्डिलं ज्ञात्वानुज्ञाप्य च व्युत्सृजेत् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) वली ते साधु (गोअरग्गपविठ्ठो के०) गोचराग्रप्रविष्टः एटले गोचरी विषे गयो छतो (वच्च के०) वर्चः एटले वडीनीतिने तथा (मुत्तं के०) मूत्रं एटले लघुनीतिने (न धारए के०) न धारयेत् एटले धारण करे नहीं. गोचरीए जतां प्रथमज पोताना आचारने अनुसरीने मलमूत्रोत्सर्ग करे. एम छतां कदाचित् शरीरना धर्म स्वाधीन न होवाथी तेवो प्रसंग आवे तो (फासुअं के०) प्रासुकं एटले शुद्ध निरवद्य एवा (उंगासं के०) अवकाशं एटले स्थंडिलने (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने वली (अणुन्नविअ के०) अनुज्ञाप्य एटले गृहस्थादिकनी अनुज्ञा लइ (वोसिरे के०) व्युत्सृजेत् एटले मलमूत्रनो त्याग करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) विधेः शेषमाह। साधुर्गोचराग्रप्रविष्टस्तु वर्चो मूत्रं वा न धारयेत्। किंतु अवकाशं प्रासुकं ज्ञात्वा अनुज्ञाप्य च व्युत्सजेत्। अस्य वर्चोमूत्रत्यजनविधेर्विषय उघनिर्युक्तितो वृद्धसंप्रदायाच्च ज्ञातव्यः ॥ १९ ॥

(टीका.) विधिशेषमाह। गोयरग्गत्ति सूत्रम्। गोचराग्रप्रविष्टस्तु वर्चो मूत्रं वा न धारयेत्। अवकाशं प्रासुकं ज्ञात्वानुज्ञाप्य व्युत्सृजेदिति। अस्य विषयो वृद्धसंप्रदायादवसेयः।स चायम्। पुव्वमेव साहुणा सन्नाकाइउवयोगं काऊण गोअरे पविसअव्वं। कहिं वि ण कउ। कए वा पुणो होज्जा। ताहे वच्चमुत्तं ण धारेअव्वं। जउ मुत्तनिरोहे चक्खुवघाउ नवति। वच्चनिरोहे जीविउवघाउ असोहणा अ आयविराहणा। जउ नणिअं सव्वब संजममित्यादि। अउ संघाडयस्स सयनायणायणि (?) समप्पिअ पडिस्सए पाणयं गहाय सन्नानूमीए विहिणा वोसिरिज्जा। विबरउ जहा उहणिज्जुत्तीए। इति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

णीअडुवारं तमसं, कुठगं परिवज्जए ॥
अचक्खुविसउ जब, पाणा डुप्पडिलेहगा ॥ २० ॥

(अवचूरिः) नीचद्वारं नीचनिर्गमनप्रवेशं तमोवन्तं कोष्ठकमपवरकं परिवर्जयेत्। न तत्र निक्षां गृह्णीयात्। न चक्षुषो व्यापारो यत्र। अत्र दोषमाह। प्राणिनो डुःप्रतिप्रेक्षणीयाः। ईर्या न स्यात् ॥ २० ॥

(अर्थ.) तथा गोचरीए गएलो साधु, (नीअं डुवारं के०) नीचं द्वारं एटले जेमांथी गमनागमन करतां घणुं नमवुं पडे, एवा द्वारने तथा (तमसं के०) तमसं एटले ज्यां घणो अंधकार होय एवा स्थानक प्रत्ये, तथा (कुठगं के०) कोष्ठकं एटले ज्यां ऊंडुं नोयरुं आदिक होय, ते प्रत्ये (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले वर्जे. कारण के, (जब के०) यत्र एटले जे ठेकाणे (अचक्खुविसउ के०) अचक्षुर्विषयः एटले नेत्रनुं काम चाले नहीं. एवा अंधकारयुक्त प्रकाशरहित स्थलने विषे (पाणा डुप्पडिलेहगा के०) प्राणिनो डुष्प्रतिप्रेक्षणीयाः एटले बेंद्रियादिक जीव जोइ शकाय नही, अर्थात् ईर्यासमिति पाली न शकाय. माटें एवुं स्थान वर्जवुं ॥२०॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुर्नीचद्वारं नीचनिर्गमप्रवेशं परिवर्जयेत्। न तत्र निक्षां गृह्णीयात्। एवं तमसं तमोवन्तं कोष्ठकमपवरकं परिवर्जयेत्। सामान्यापेक्षया सर्वे एवंविधो नवतीत्यत आह। अचक्षुर्विषयो यत्र न चक्षुर्व्यापारो नवेद्यत्रेत्यर्थः। तत्र को दोष इत्याह। प्राणिनो डुःप्रत्युपेक्षणीया नवन्ति। ईर्याशुद्धिर्न नवति ॥ २० ॥

(टीका.) तथा नीयडुवार त्ति सूत्रम्। नीचद्वारं नीचनिर्गमप्रवेशं तमसमिति तमोवन्तं कोष्ठकमपवरकं परिवर्जयेत्। न तत्र भिक्षां गृह्णीयात्। सामान्यापेक्षया सर्व एवंविधो भवत्यत आह। अचक्षुर्विषयो यत्र। न चक्षुर्व्यापारो यत्रेत्यर्थः। अत्र दोषमाह। प्राणिनो डुष्प्रत्युपेक्षणीया भवन्ति। ईर्याशुद्धिर्न भवतीति सूत्रार्थः॥२०॥

जब पुप्फाइं बीआइं, विप्पइन्नाइं कुट्ठए॥

अहुणोवलित्तं उल्लं, दहूणं परिवज्जए॥ २१॥

(अवचूरिः) यत्र जातिपुष्पादीनि बीजानि शालिवीजादीनि विप्रकीर्णान्यनेकधा विक्षिप्तानि परिहर्तुमशक्यानि कोष्ठके कोष्ठद्वारे वाधुनोपलिप्तमार्द्रं दृष्ट्वा परिवर्जयेत्॥ २१॥

(अर्थ.) वली (जब के०) यत्र एटले जे (कुट्ठए के०) कोष्ठके एटले घरना द्वारने विषे (पुप्फाइं के०) पुष्पाणि एटले फूल तथा (बीआइं के०) वीजानि एटले शालि प्रमुख बीज ते धान्य (विप्पइन्नाइं के०) विप्रकीर्णानि एटले विखेर्यां होय, एवा स्थान प्रत्ये तथा (अहुणोवलित्तं के०) अधुनोपलिप्तं एटले तत्काल लीपायलुं होवाथी (उल्लं के०) आर्द्र एटले लीलुं एवुं स्थान होय ते प्रत्ये (दहूणं के०) दृष्ट्वा एटले जोइने दूरथीज (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले वर्जे, तिहां धर्मलाभ करे नहीं. कारण, त्यां जवाथी संयमनी अने पोताना आत्मानी विराधना थाय.॥ २१॥

(दीपिका.) किंच साधुरेतानि परिवर्जयेद्दूरत एव। नतु तत्र धर्मलाभं कुर्यात्। संयमस्यात्मनश्च विराधनाप्राप्तेः। एतानि कानीत्याह। पुष्पाणि जातिपुष्पादीनि, बीजानि शालिबीजानि। किंविशिष्टानि। विप्रकीर्णानि अनेकधा विक्षिप्तानि। परिहर्तुमशक्यानीत्यर्थः। कुत्र। कोष्ठके कोष्ठकद्वारे वा। तथा। किं कृत्वा। अधुना उपलिप्तं सांप्रतमुपलिप्तमार्द्रकमशुष्कं कोष्ठकमन्यद्वा दृष्ट्वा॥ २१॥

(टीका.) किंच जब त्ति सूत्रम्। यत्र पुष्पाणि जातिपुष्पादीनि, बीजानि शालिबीजानि, विप्रकीर्णानि अनेकधा विक्षिप्तानि परिहर्तुमशक्यानीत्यर्थः। कोष्ठके कोष्ठकद्वारे वा। तथाधुनोपलिप्तं सांप्रतोपलिप्तम्। आर्द्रमशुष्कम्। कोष्ठकमन्यद्वा दृष्ट्वा परिवर्जयेद्दूरत एव। नतु तत्र धर्मलाभं कुर्यात् संयमात्मविराधनापत्तेरिति सूत्रार्थः॥२१॥

एलगं दारगं साणं, वच्छगं वा वि कुट्ठए॥

उल्लंघिआ न पविसे, विऊहित्ताण व संजए॥ २२॥

(अवचूरिः) एरुकं मेषं, दारकं बालकं, श्वानं, वत्सकं वापि, कुड्यवृषन्तं, कोष्ठके उल्लङ्घ्य पञ्चयां न प्रविशेत् व्यूह्य वा प्रेर्य वा संयतः साधुः ॥ २२ ॥

(अर्थ.) तथा गोचरीए गएलो साधु (कुठए के०) कोष्ठके एटले जे घरमां प्रवेश करवो होय ते घरना द्वारमां (एलगं के०) एडकं एटले बकरो होय, तथा (दारगं के०) दारकं एटले बालक होय, तथा (साणं के०) श्वानं एटले कूतरो होय, तथा (वच्छगं वा वि के०) वत्सकं वापि एटले वाछडो होय, तेने पगथी (उल्लंघिआ के०) उल्लंघ्य एटले उल्लंघन करीने (व के०) वा एटले अथवा (विउहित्ताणं के०) व्यूह्य एटले काढी मूकीने अथवा उठाडीने (न पविसे के०) न प्रविशेत् एटले प्रवेश करे नहीं. कारण के, तेथी पोताना संयमनी विराधना थाय. वळी लघुत्व पण पामे. ॥ २२ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच संयतः साधुः एलकं मेषं, दारकं बालकं, श्वानं मण्डलं, वत्सकं वापि कुड्यवृषन्तलक्षणं कोष्ठके उल्लङ्घ्य पञ्चयां न प्रविशेत्। व्यूह्य वा प्रेर्य न प्रविशेत्। आत्मसंयमविराधनादोषाल्लाघवाच्चेति ॥ २२ ॥

(टीका.) किंच एलगं ति सूत्रम्। एरुकं मेषं, दारकं बालं, श्वानं मण्डलं, वत्सकं वापि कुड्यवृषन्तलक्षणं कोष्ठके उल्लङ्घ्य पञ्चयां न प्रविशेत्। व्यूह्य वा प्रेर्य वेत्यर्थः। आत्मसंयमविराधनादोषाल्लाघवाच्चेति सूत्रार्थः ॥ २२ ॥

असंसत्तं पलोइज्जा, नाइदूरा वलोअए ॥
उप्फुल्लं न विनिझाए, निअट्टिज्ज अयंपिरो ॥ २३ ॥

(अवचूरिः) मार्गे एव विशेषमाह असंसक्तं प्रलोकयेत्। न स्त्रीदृष्टेर्दृष्टिं मीलयेत्। रागोत्पत्तिसंभवात्। नातिदूरं विलोकयेत्। दायकस्यागमनमात्रं प्रदेशं प्रलोकयेत्। परतश्चौरादिशङ्का स्यात्। उत्फुल्लं विकसितलोचनं न निरीक्षेत। निवर्तेताऽलब्धे सति साधुर्गृहादजल्पन् दीनवचनमनुच्चरन् ॥ २३ ॥

(अर्थ.) वळी गोचरी जतां केवी रीते वर्ते ते कहे छे. (असंसत्तं के०) असंसक्तं एटले स्त्रीजाति उपर आसक्ति न राखता (पलोइज्जा के०) प्रलोकयेत् एटले अवलोकन करे, एटले स्त्री जातिनी दृष्टि साथें दृष्टि मेळवे नहीं. आसक्तपणें जुवे नहीं. कारण, तेथी गृहस्थने शंका उपजे, वळी कामविकार पण थाय, अने लोकापवाद थाय. तथा (नाइदूरा वलोअए के०) नातिदूरादवलोकयेत् एटले अतिदूर गृहस्थनी वस्तु पडी होय तो ते प्रत्ये जुवे नहीं, गृहस्थना घरमां आगलपाछल जुवे

नहीं. कारण, तेथी गृहस्थने चोरपणानी शंका उपजे. तथा (उप्फुल्लं न विनिझाए के०)उत्फुल्लं न विनिध्यायेत् एटले गृहस्थनां जे उपकरणादिक पडेलां होय ते प्रत्ये दृष्टि विकाशीने जुवे नहीं. कारण, तेथी गृहस्थ एम जाणे के, एणें कांइ संपत्तिनो भोग लीधो नथी, तेथी एम जुवे छे. तथा गोचरी न मले तो ते घरथी (अयंपिरो के०) अजल्पन् एटले गृहस्थना दोष अथवा दीन वचन अण बोलतो छतो (नि-अटिज्ज के०) निवर्तेत एटले पाछो वले. पण गृहस्थनी निंदा अथवा दीन वचन बोले नहीं. ॥ २३ ॥

(दीपिका.) अत्रैव विशेषदोषमाह असंसक्तं न प्रलोकयेत् योषिद्दृष्टेर्दृष्टिं न मीलयेत् । रागोत्पत्तिलोकोपघातदोषात् । तथा नातिदूरं प्रलोकयेत् । दायकस्य आगमनमात्रप्रदेशं प्रलोकयेत्। चोरादिकशङ्कादोषात् । तथा उत्फुल्लं विकसितलोचनं न विनिझाए न निरीक्षेत गृहपरिछदमपि । अदृष्टकल्याण इति लाघवोत्पतेः । तथा निवर्तेत अलब्धेऽपि सति । परं किं कुर्वन् । अजल्पन् दीनवचनमनुच्चरन्निति ॥ २३ ॥

(टीका.) इहैव विशेषमाह । असंसत्तं ति सूत्रम् । असंसक्तं प्रलोकयेत् । नो योषिद्दृष्टेर्दृष्टिं मेलयेदित्यर्थः । रागोत्पत्तिलोकोपघातदोषप्रसङ्गात् । तथा नातिदूरं प्रलोकयेत्। दायकस्यागमनमात्रदेशं प्रलोकयेत् । परतश्चौरादिशङ्कादोषः । तथा उत्फुल्लं विकसितलोचनं न विणिझाए त्ति न निरीक्षेत गृहपरिछदमपि । अदृष्टकल्याण इति लाघवोत्पत्तेः।तथा निवर्त्तेत गृहादलब्धेऽपिसति।अजल्पन् दीनवचनमनुच्चारयन्निति॥२३॥

अइभूमिं न गछेज्जा, गोअरग्गगउ मुणी ॥
कुलस्स भूमिं जाणित्ता, मिअं भूमिं परक्कमे ॥ २४ ॥

(अवचूरिः) अतिभूमिं न गछेत् । अननुज्ञातां गृहस्थैर्यत्रान्ये भिक्षाचरा न यान्तीत्यर्थः । गोचराग्रगतो मुनिः कुलस्य भूमिमुत्तमादिरूपामवस्थां ज्ञात्वा मितां भूमिं तैरनुज्ञातां पराक्रमेत् । यत्रैषामप्रीतिर्न जायते ॥ २४ ॥

(अर्थ.) तथा (गोयरग्गगउ मुणी के०) गोचराग्रगतो मुनिः गोचरीए गएलो साधु (अइभूमिं के०) अतिभूमिं एटले भूमिनी मर्यादा मूकीने गृहस्थनी आज्ञा विना (न गछेज्जा के०) न गछेत् एटले न जाय. एटले गृहस्थना घरमां बीजा भिक्षुक लोक ज्यां सुधी भूमि आक्रमीने जाय, ते मर्यादा मूकीने साधु जाय नहीं. पण (कुलस्स के०) कुलस्य एटले कुलवंत गृहस्थनी (भूमिं के०) भूमिनी मर्यादा प्रत्ये (जाणित्ता के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने

(मिश्चं नूमिं के०) मितां नूमिं एटले मर्यादित नूमि प्रत्ये (परक्कमे के०) पराक्रमेत् एटले आक्रमे. अर्थात् जवानी मर्यादा होय त्यां सुधी जइने उन्नो रहे. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) पुनरपि मुनिरतिनूमिर्गृहस्थैर्या नानुज्ञाता, यत्रान्ये निक्षाचरा न यान्ति, तामतिनूमिं न गछेत्। किंनूतो मुनिः। गोचराग्रप्रविष्टः। अनेन कथनेन अन्यदा गोचरीं विना तत्र गमननिषेधमाह। किं तर्हि कुर्यात्। कुलस्य नूमिमुत्तमादिरूपामवस्थां ज्ञात्वा मितां नूमिं गृहस्थैरनुज्ञातां पराक्रमेत्। यत्र तेषामप्रीतिर्न जायते ॥ २४ ॥

(टीका.) तथा अइनूमिं न गछिज्जा इति सूत्रम्। अतिनूमिं न गछेदननुज्ञातां गृहस्थैर्यत्रान्ये निक्षाचरा न यान्तीत्यर्थः। गोचराग्रगतो मुनिः। अनेनान्यदा तद्गमनासंनवमाह। किं तर्हि। कुलस्य नूमिमुत्तमादिरूपामवस्थां ज्ञात्वा मितां नूमिं तैरनुज्ञातां पराक्रमेत्। यत्रैषामप्रीतिर्नोपजायत इति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

तछेव पडिलेहिज्जा, नूमिनागं विअरकणो ॥
सिणाणस्स य वच्चस्स, संलोगं परिवज्जए ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) तत्रैव तस्यां मितायां नूमौ प्रत्युपेक्षेत। सूत्रोक्तेन विधिना नूमिनागमुचितनूमिप्रदेशं विचक्षणः। अनेनागीतार्थस्य निक्षाटनप्रतिषेधः। तत्र च तिष्ठन् स्नानस्य वर्चसश्च संलोकं परिवर्जयेत्। प्रवचनलाघवात्, अप्रावृतस्त्रीदर्शने रागोत्पत्तेश्च ॥ २५ ॥

(अर्थ.) तथा (तछेव के०) तत्रैव एटले तेज मर्यादित नूमिने विषे उन्नो रहीने (विअरकणो के०) विचक्षण एवो ते साधु (नूमिनागं के०) उन्ना रहेला नूमिकाना नागप्रत्ये (पडिलेहिज्जा के०) प्रतिलेखयेत् एटले पडिलेहे. तथा ते ठेकाणे (सिणाणस्स के०) स्नानस्य एटले नाहवाना स्थानकनुं तेमज (वच्चस्स के०) वर्चसः एटले वडीनीति करवाना स्थानकनुं (संलोगं के०) संलोकं एटले जोवुं (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले परिहरे. एवुं तात्पर्य ए छे केः–साधु गृहस्थने घरे गोचरीए जइने ज्यां मर्यादित नूमिकाने विषे उन्नो रह्यो होय, त्यांथी जो स्नान करवानुं स्थान अथवा वडीनीति करवानुं स्थानक जोवामां आवे तो ते स्थानक परिहरीने बीजे स्थानके उन्नो रहे. कारण, त्यां उन्नो रहे तो शासनने लघुता आवे, तथा कदाचित् नग्न स्त्रीना दर्शनथी रागनी उत्पत्ति थाय. ॥ २५ ॥

(दीपिका.) विधिशेषमाह । मुनिस्तत्रैव तस्यामेव मितायां नूमौ सूत्रोक्तविधिना नूमिनागमुचितनूमिप्रदेशं प्रत्युपेक्षेत तत्र च तिष्ठेत् । किंनूतो मुनिः । विचक्षणो विद्वान् । एतद्विशेषणेन केवलागीतार्थस्य निक्षाटननिषेधमाह । पुनः स्नानस्य तथा वर्चसः संलोकं परिवर्जयेत् । अयं परमार्थः । स्नाननूमिकायिक्यादिनूमिसंदर्शनं परिहरेत्।कुतः प्रवचनलाघवप्रसङ्गात्, अप्रावृतस्त्रीदर्शनाच्च रागादिसंनावात् ॥२५॥

(टीका.) विधिशेषमाह । तत्रेव त्ति सूत्रम् । तत्रैव तस्यामेव मितायां नूमौ प्रत्युपेक्षेत सूत्रोक्तेन विधिना नूमिनागमुचितं नूमिदेशं विचक्षणो विद्वान् । अनेन केवलागीतार्थस्य निक्षाटनप्रतिषेधमाह । तत्र च तिष्ठन् स्नानस्य तथा वर्चसो विष्ठायाः संलोकं परिवर्जयेत् । एतडुक्तं नवति । स्नाननूमिकायिकादिनूमिसंदर्शनं परिहरेत्। प्रवचनलाघवप्रसंगात् । अप्रावृतस्त्रीदर्शनाच्च रागादिनावादिति सूत्रार्थः॥ २५ ॥

दगमट्टिअआयाणे, बीआणि हरिआणि अ ॥
परिवज्जंतो चिट्ठिज्जा, सव्विंदिअसमाहिए ॥ २६ ॥

(अवचूरिः) उदकमृत्तिकादानम् । आदीयतेऽनेनेति आदानं मार्गः । उदकमृत्तिकानयनमार्गमित्यर्थः । चादन्यानि सचित्तानि परिवर्जयंस्तिष्ठेदनन्ततरोदिते देशे सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादावव्याक्षिप्तः ॥२६॥

(अर्थ.) तथा गोचरीए गएलो साधु (दगमट्टिअआयाणे के०) उदकमृत्तिकादानं एटले पाणी तथा माटी आणवानो जे मार्ग होय ते प्रत्ये, तेमज (बीआणि के०) बीजानि एटले शालिप्रमुख बीज प्रत्ये, (अ के०) च एटले वली (हरिआणि के०) हरितानि एटले दूर्वादि हरित जीव प्रत्ये (परिवज्जंतो के०) परिवर्जयन् एटले परिहरतो थको अने (सव्विंदिअसमाहिए के०) सर्वेंद्रियसमाहितः एटले जेणे पांचे इंद्रियोना विकार जीत्या छे, एवो थको एटले इंद्रियना जे गीतादिक विषय तेमांथी चित्तने दूर राखतो छतो (चिट्ठिज्जा के०) तिष्ठेत् एटले उन्नो रहे. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंनूतो मुनिः । एतानि परिवर्जयंस्तिष्ठेत् पूर्वोक्त उचितप्रदेशे। कानि । उदकमृत्तिकयोरानयनमार्गं, पुनर्बीजानि शाल्यादीनि, हरितानि दूर्वादीनि च शब्दादन्यान्यपि सचेतनानि । किंनूतो मुनिः । सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिनिरव्याक्षिप्तः ॥ २६ ॥

(टीका.) किंच दगत्ति सूत्रम् । उदकमृत्तिकादानम् । आदीयतेऽनेनेत्यादानो मार्गः । उदकमृत्तिकानयनमार्गमित्यर्थः । बीजानि शाल्यादीनि, हरितानि च दूर्वादी-

नि । चशब्दादन्यानि च सचेतनानि परिवर्जयंस्तिष्ठेदनन्तरोदिते देशे सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिभिरनाक्षिप्तचित्त इति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

तत्थ से चिट्ठमाणस्स, आहारे पाणभोअणं ॥
अकप्पिअं न गेण्हिज्जा, पडिगाहिज्ज कप्पिअं ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) तत्तत्कुलोचितभूमौ से तस्य साधोस्तिष्ठतः सत आहरेत्पानभोजनमानीय यायाद्गृहीति गम्यते। अकल्पमनेषणीयं नेच्छेत्। परिगृह्णीयात् कल्पिकम्। एतच्चार्थापन्नमपि कल्पिकग्रहणं द्रव्यतः शोभनमशोभनमप्येतदविशेषेण ग्राह्यमिति दर्शनार्थं साक्षादुक्तमिति ॥ २७ ॥

(अर्थ.) तत्थ त्ति। (तत्थ के०) तत्र एटले पूर्वोक्त उचित भूमिकाने विषे (से के०) तस्य एटले ते साधु (चिट्ठमाणस्स के०) तिष्ठतः एटले उभो रहेतो छतो गृहस्थनी स्त्री (पाणभोअणं के) पानभोजनं, एटले पान ते उसामण प्रमुख अने भोजन ते ओदन प्रमुख ते प्रत्ये (आहारे के०) आहरेत् एटले लावे. त्यारे ते साधु (अकप्पिअं के०) अकल्पिकं एटले सदोष, न कल्पे एवुं अन्न होय तो (न इच्छेज्जा के०) नेच्छेत् एटले इच्छे नहीं, ग्रहण करे नहीं. अने जो (कप्पिअं के०) कल्पिकं, खपतुं निर्दोष एवुं अन्नपान होय तो (पडिगाहिज्जा के०) प्रतिगृह्णीयात् एटले ग्रहण करे. इहां भिक्षा आपनारी गृहस्थनी स्त्री कही छे, तेनुं कारण ए छे के प्रायः श्रावकनी स्त्रीज साधुने भिक्षा आपे छे. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) तत्रोचितभूमौ से तस्य साधोस्तिष्ठतः सतो गृहीतिशेषः। पानभोजनमाहरेत् आनयेत्। तत्रायं विधिः। अकल्पिकमनेषणीयं न गृह्णीयात् न इच्छेत्। प्रतिगृह्णीयात् कल्पिकम्। एतच्च अर्थापन्नमपि कल्पिकग्रहणं द्रव्यतः शोभनमशोभनमपि एतदविशेषेण ग्राह्यमिति दर्शनार्थं साक्षादुक्तमिति ॥ २७ ॥

(टीका.) तत्थ त्ति सूत्रम्। तत्र कुलोचितभूमौ से तस्य साधोस्तिष्ठतः सत आहरेदानयेत्पानभोजनं गृहीति गम्यते। तत्रायं विधिः। अकल्पिकमनेषणीयं न गृह्णीयात्। प्रतिगृह्णीयात् कल्पिकमेषणीयम्। एतच्चार्थापन्नमपि कल्पिकग्रहणं द्रव्यतः शोभनमशोभनमप्येतदविशेषेण ग्राह्यमिति दर्शनार्थं साक्षादुक्तमिति सूत्रार्थः॥ २७ ॥

आहारंती सिआ तत्थ, परिसाडिज्ज भोअणं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ २८ ॥

१:-अत्र "इच्छेज्जा" इति पाठान्तरं दृश्यते।

(अवचूरिः) आनयन्ती भिक्षामगारीति गम्यते। स्यात्कदाचित् परिशाटयेदित-स्ततो विक्षिपेत् भोजनं पानं वा । ततः किम् । ददतीं प्रत्याचक्षीत प्रतिषेधयेत् । न मे मम कल्पते तादृशम्। स्त्र्येव प्रायो भिक्षां ददातीति स्त्रीग्रहणम् । दोषांश्च भावं च ज्ञात्वा कथयेन्मधुबिन्दूदाहरणादिना ॥ २८ ॥

(अर्थ.) हवे जे आहार साधुने कल्पे नहीं, ते कहे छे. आहारंतीति. (आहा-रंती के०) आहरंती एटले साधुने आपवा सारु भिक्षा लइने आवनारी श्राविका (सिआ के०) स्यात् एटले कदाचित् आवतां (तच्च के०) तत्र एटले ते स्था-नमां (भोअणं के०) भोजनं एटले अन्नपानरूप भोजन प्रत्ये (परिसाडिज्ज के०) प्रतिशाटयेत् एटले अरहुं परहुं नांखे, तो ते साधु (दिंतिअं के०) ददतीं एटले पू-र्वोक्त रीते भिक्षा आपनारी श्राविकाने (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले प्रतिषेध करे. केवी रीतें प्रतिषेध करे, ते कहे छे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एटले तेवुं अन्नपान मने कल्पे नहीं. एवी रीतें असूझता अन्नपाननो प्रतिषेध करे. आगल पण प्रत्येक गाथामां एवीज अर्धी गाथा आवशे तेनो अर्थ ए प्रमाणे ज जाणवो. ॥ २८ ॥

(दीपिका.) अगारी । भिक्षामिति शेषः । आहरन्ती आनयन्ती स्यात् कदाचित् तत्र देशे परिशाटयेत् सिक्थादि इतश्चेतश्च विक्षिपेत् भोजनं वा पानं वा। ततः किमित्याह। ददतीं तां स्त्रियं प्रत्याचक्षीत। कथं प्रत्याचक्षीतेत्यत आह। न मे मम कल्पते तादृशं परिशाटनासहितं सिद्धान्तोक्तदोषप्रसङ्गात् । दोषांश्च भावं च ज्ञात्वा कथयेद् मधुबिन्दूदाहरणादिना ॥ २८ ॥

(टीका.) आहरंति त्ति सूत्रम् । आहरन्ती आनयन्ती भिक्षामगारीति गम्यते। स्यात्कदाचित्तत्र देशे परिशाटयेदितश्चेतश्च विक्षिपेद् भोजनं वा पानं वा । ततः कि-मित्याह । ददतीं प्रत्याचक्षीत प्रतिषेधयेत्तामगारीम् । स्त्र्येव प्रायो भिक्षां ददातीति स्त्रीग्रहणम् । कथं प्रत्याचक्षीतेत्यत आह । न मम कल्पते तादृशं परिशाटनावत्समयोक्त-दोषप्रसङ्गात् । दोषांश्च भावं च ज्ञात्वा कथयेद् मधुबिन्दूदाहरणादिनेति सूत्रार्थः॥२८॥

संमद्दमाणी पाणाणि, बीआणि हरिआणि अ ॥
असंजमकरिं नच्चा, तारिसिं परिवज्जए ॥ २९ ॥

(अवचूरिः) संमर्दयन्ती पद्भ्यां प्राणान्, बीजानि, हरितानि च असंयमकरीं सा-धुनिमित्तमसंयमकरणशीलां ज्ञात्वा तादृशीं परिवर्जयेत् ॥ २९ ॥

(अर्थ.) संमद्दमाणित्ति. वली जे भिक्षा आपनारी श्राविका (पाणाणि के०) प्राणिनः एटले बेंद्रियादिक जीव प्रत्ये तथा (बीआणि के०) बीजानि एटले शालिप्रमुख बीज प्रत्ये, तथा (अ के०) च एटले वली (हरिआणि के०) हरितानि एटले दूर्वा प्रमुख हरित जीव प्रत्ये (संमद्दमाणी के०) संमर्दयंती एटले संमर्दन करती, पगें चांपती आवे, तो (असंजमकरिं के०) असंयमकरीं एटले पूर्वोक्त रीतें साधुने माटे असंयम ते जीवहिंसा विगेरे तेने करी एटले करनारी एवी श्राविकाने (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तारिसिं के०) तादृशीं एटले तेवुं सदोष अन्नपान आपनारी श्राविकाने साधु (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले परिहरे अर्थात् तेवुं अन्नपान ले नहीं. ॥ २९ ॥

(दीपिका.) संमर्दयन्ती पद्भ्यां समाक्रामन्तीं । कानित्यत आह । प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन्, बीजानि शालिबीजादीनि, हरितानि दूर्वादीनि असंयमकरीं साधुनिमित्तमसंयमकरणशीलां ज्ञात्वा तादृशीं परिवर्जयेत् ददतीं प्रत्याचक्षीतेति ॥ २९ ॥

(टीका.) किंच संमद्दत्ति सूत्रम् । संमर्दयन्ती पद्भ्यां समाक्रामन्ती । कानित्याह । प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन्, बीजानि शाल्यादीनि, हरितानि दूर्वादीनि । असंयमकरीं साधुनिमित्तमसंयमकरणशीलां ज्ञात्वा तादृशीं परिवर्जयेत् । ददतीं प्रत्याचक्षीत इति सूत्रार्थः ॥ २९ ॥

साहट्टु निक्खिवित्ता णं, सचित्तं घट्टियाणि य ॥
तहेव समणट्ठाए, उदगं संपणुल्लिया ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) संहृत्यान्यस्मिन् भाजने ददातीति । तथा फासुए फासुअं, फासुए अफासुअं, अफासुए फासुअं, अफासुए अफासुअं साहरइ । तत्र जं फासुए फासुअं साहरइ तं थेवे थेवं, थेवे बहुअं, बहुए थेवं,बहुए बहुअं साहरइ । एवमादि यथापिण्डनिर्युक्तौ तथा ज्ञेयम् । सचित्तोपरि निक्षिप्य भाजनगतमदेयं षड्जीवनिकायेषु ददाति । सचित्तं पृथ्व्यादि संघट्टयित्वा संचाल्य च ददाति । तथैव श्रमणार्थमुदकं संप्रणुद्य भाजनस्थं प्रेरयित्वा दत्ते ॥ ३० ॥

(अर्थ.) साहट्टु इति. (साहट्टु के०) संहृत्य एटले अचित्त वस्तु होय तो पण सचित्तनी साथे एकठी करी तथा (निक्खिवित्ताणं के०) निक्षिप्य एटले रहेली अदेयवस्तु षड्जीवनिकाय उपर मूकीने (य के०) च एटले वली (सचित्तं के०) सचित्त अंगारादि प्रत्ये (घट्टिआणि के०) घट्टयित्वा एटले संघट्टीने हलावीने (तहेव

के०) तथैव एटले तेमज वली (समणठाए के०) श्रमणार्थं एटले साधुने अर्थे (उदगं के०) उदकं एटले उदक प्रत्ये (संपणुल्लिअ के०) संप्रणुद्य एटले पात्रमांनुं सचित्त उदक हलावीने अन्नपान आपनारी श्राविकाने साधु परिहरे, वर्जे, अर्थात् तेवुं अन्नपान लिये नहीं. अहीं एक नाजनथी काढीने बीजा नाजनमां घालीने दिये. तेना नांगा बे, ते एवी रीतेः—फासुए फासुअं साहरइ १ अफासुए फासुअं साहरइ २ फासुए अफासुअं साहरइ ३ अफासुए अफासुअं साहरइ ४ तथा थेवे थेवं १, थेवे बहुअं २, बहुए थेवं ३, बहुए बहुअं ४ एवा चार चार नांगा जाणवा. ॥ ३० ॥

(दीपिका.) संहृत्य अन्यस्मिन् नाजने ददाति। तथा अदेयं नाजनगतं षड्जीवनिकायेषु निक्षिप्य ददाति । तथा सचित्तमलातपुष्पादि घट्टयित्वा संचाल्य च ददाति । तथैव श्रमणार्थं यतिनिमित्तमुदकं पानीयं संप्रणुद्य नाजनस्थं प्रेर्य ददाति। तदा साधुः किं करोति तद्विधिं अग्रगाथायां वक्ष्यति ॥ ३० ॥

(टीका.) तथा साहट्टुत्ति सूत्रम्। संहृत्यान्यस्मिन् नाजने ददाति तं फासुगमवि वज्जए। तब फासुए फासुयं साहरइ। फासुए अफासुअं साहरइ । अफासुए फासुयं साहरइ । अफासुए अफासुअं साहरइ। तब जं फासुअं फासुए साहरइ तब वि थेवे थेवं साहरइ। थेवे बहुअं साहरइ। बहुए थेवं साहरइ। बहुए बहुअं साहरइ । एवमादि यथा पिण्डनिर्युक्तौ। तथा निक्षिप्य नाजनगतमदेयं षट्सु जीवनिकायेषु ददाति । सचित्तमलातपुष्पादि घट्टयित्वा संचाल्य च ददाति। तथैव श्रमणार्थं प्रव्रजितनिमित्तमुदकं संप्रणुद्य नाजनस्थं प्रेर्य ददातीति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

आगहइत्ता चलइत्ता, आहारे पाणनोअणं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३१ ॥

(अवचूरिः) वर्षासु गृहाङ्गणस्थितं जलमवगाह्य उदकमेवात्मनोऽनिमुखमाकृष्य चालयित्वोदकमेव आहारदायिनी दद्यात्। पूर्वं सचित्तादानेऽप्युदकादानं प्राधान्येनोक्तम् । तत्रावश्यमनन्तवनस्पतित्वात्प्राधान्यमुदकस्य ॥ ३१ ॥

(अर्थ.) तथा आगहइत्ता इति । साधुने वहोरावनारी श्राविका (आगहइत्ता के०) अवगाह्य एटले विचाले सचित्त पाणी नरायुं होय तेमांहे पेसीने अथवा (चलइत्ता के०) चालयित्वा एटले आघुं पाछुं काढीने (पाणनोअणं के०) पाननोजनं एटले पान ते उसामण प्रमुख अने नोजन ते ओदन प्रमुख प्रत्ये (आहारे के०) आहरेत् एटले साधुने आहार आपे, तो ते (दिंतिअं के०) ददतीं एटले पूर्वोक्त वहो-

रावनारी स्त्रीप्रत्ये गोचरीए गयेलो साधु (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले प्रतिषेधे, परिहरे. ते केवीरीते प्रतिषेधे ते कहे छे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एटले महारें तेवुं सदोष अन्नपान खपतुं नथी. ॥ ३१ ॥

(दीपिका.) तथा वर्षासु गृहाङ्गणस्थितं जलमवगाह्य उदकमेव आत्मनोऽभिमुखमाकृष्य करादिभिः चालयित्वा उदकमेव ददाति । उदके नियमादनन्तवनस्पतिरिति प्राधान्यख्यापनार्थं सचित्तं घट्टइत्ताणं इत्युक्तेऽपि भेदेनोपादानम् ।अस्ति चायं न्यायः। यदुत सामान्यग्रहणेऽपि प्राधान्यख्यापनार्थं भेदेनोपादानम्। यथा ब्राह्मणा आयाता वशिष्ठोऽप्यायात इति। ततश्च उदकं चालयित्वा आहरेत् आनीय दद्यात्। किं तदित्याह । पानभोजनमोदनारनालादि। तदिछंभूतं ददतीं प्रत्याचक्षीत ।न मे मम कल्पते तादृशम् ॥ ३१ ॥

(टीका.) आगहइत्ता सूत्रम्। तथा चावगाह्य उदकमेवात्माभिमुखमाकृष्य ददाति वर्षासु गृहाङ्गणादिनिहितं जलं स्वाभिमुखं कृत्वा दत्ते। तथा चालयित्वा उदकमेव ददाति। उदके नियमादनन्तवनस्पतिरिति प्राधान्यख्यापनार्थं सचित्तं घट्टयित्वेत्युक्तेऽपि भेदेनोपादानम्। अस्ति चायं न्यायो यदुत सामान्यग्रहणेऽपि प्राधान्यख्यापनार्थं भेदेनोपादानम्।यथा ब्राह्मणा आयाता वशिष्ठोऽप्यायात इति। ततश्चोदकं चालयित्वा आहरेदानीय दद्यादित्यर्थः। किं तदित्याह। पानभोजनमोदनारनालादि। तदिछंभूतां ददतीं प्रत्याचक्षीत निराकुर्यान्न मम कल्पते तादृशमिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ३१

पुरेकम्मेण हत्थेण, दव्वीए भायणेण वा ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३२ ॥

(अवचूरिः) पुरःकर्मणा हस्तेन प्राक्कृतजलोज्झनव्यापारेण साध्वर्थं दर्व्या कोवसदृशया। भाजनेन वा कांस्यभाजनादिना ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) पुरेकम्मेण त्ति. (पुरेकम्मेण के०) पुरःकर्मणा एटले साधुने वहोराववा माटे प्रथम धोइ नाखेला एवा (हत्थेण के०) हस्तेन एटले हाथे करी (वा के०) अथवा (दव्वीए के०) दर्व्या एटले कडछीए करी किंवा (भायणेण वा के०) भाजनेन वा एटले वाटकी प्रमुख भाजने करी (दिंतिअं के०) ददतीं एटले वहोरावनारी स्त्री प्रत्ये गोचरीए गएलो साधु (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले प्रतिषेधे, परिहरे. केवी रीते प्रतिषेध करे, ते कहे छे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) महारें तेवुं सदोष अन्न कल्पे नहि एम कहे. ॥ ३२ ॥

(दिपिका.) पुरःकर्मणा हस्तेन साधुनिमित्तं पूर्वं कृतसचित्तपानीयत्यजनव्यापारेण, तथा दर्व्या डोवसदृशया, न्नाजनेन वा कांस्यन्नाजनादिना ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशम् ॥ ३२ ॥

(टीका.) पुरे कम्मत्ति सूत्रम् । पुरःकर्मणा हस्तेन साधुनिमित्तं प्राकृतजलोज्झनव्यापारेण तथा दर्व्या डोवसदृशया न्नाजनेन वा कांस्यन्नाजनादिना ददतीं प्रत्याचक्षीत प्रतिषेधयेत् । न मम कल्पते तादृशमिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ३२ ॥

(एवं) उदउल्ले ससिणिद्धे, ससरक्खे मट्टिआउसे ॥
हरिआले हिंगुलए, मणोसिला अंजणे लोणे ॥ ३३ ॥

(अवचूरिः) एवमुदकार्द्रेण गलद्बिन्दुना हस्तेन सस्निग्धेन ईषत्क्लिन्नेन, सरजस्केन सचित्तमृद्गुण्ठितेन । मृद्गतेन सकर्दमेन । एवं ऊषादिष्वपि योज्यम् । ऊषः पांशुक्षारः । हरितालहिंगुलमनःशिलाः पार्थिवा न्नेदाः । अञ्जनादि । लवणं सामुद्रादि॥३३॥

(अर्थ.) एवमिति (एवं के०) एमज वली (उदउल्ले के०) उदकार्द्रेण एटले उदकेकरी आर्द्र ते न्नीना एवा एटले जेमांथी पाणीना बिंडु गलता होय एवा, अथवा (ससिणिद्धे के०) सस्निग्धेन एटले पाणीमां न्नीजायलो खरो, पण जेमांथी पाणीना बिंडु गलता नथी एवा, किंवा (ससरक्खे के०) सरजस्केन एटले पृथिवीनी सचित्त धूलिए करी युक्त एवा अथवा (मट्टिआउसे के०) मृत्तिकोषाभ्यां एटले माटी अथवा क्षारे करी युक्त एवा. अहीं मृत्तिका पंकरूप लेवी, कारण के पूर्वे ' सरजस्केन ' एम जे कह्युं बे, तेनी साथे पुनरुक्ति दोष आवे नहीं. तथा (हरिआले के०) हरितालेन एटले हरिताले करी, (हिंगलए के०) हिंगुलेन एटले सचित्त हिंगुले करी, (मणोसिला अंजणे के०) मनःशिलांजनाभ्यां एटले मणसील अने अंजन जे सूरमो तेणेकरी, (लोणे के०) लवणेन एटले सचित्त लवणे करी. ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) पुनरप्येवमुदकार्द्रेण गलत्पानीयबिन्दुयुक्तेन हस्तेन एवं सस्निग्धेन ईषत्पानीययुक्तेन हस्तेन २ एवं सरजस्केन पृथिवीरजोवगुण्ठितेन हस्तेन ३ एवं मृद्गतेन कर्दमयुक्तेन हस्तेन ४ एवं ऊषः पांशुक्षारस्तद्युक्तेन हस्तेन तथा हरितालहिंगुलकमनःशिला एते सर्वे पार्थिवा वर्णकन्नेदाः । अञ्जनं रसाञ्जनादि । लवणं सामुद्रादि । ततो हरितालादियुक्तेन हस्तेन ॥ ३३ ॥

(टीका.) एवंति सूत्रम् । एवमुदकार्द्रेण हस्तेन करेण उदकार्द्रो नाम गलदुदकबिन्दुयुक्तः । एवं सस्निग्धेन हस्तेन । सस्निग्धो नाम ईषदुदकयुक्तः । एवं सरजस्केन

हस्तेन। सरजस्को नाम पृथिवीरजोगुण्ठितः। एवं मृक्षतेन हस्तेन। मृक्षतो नाम कर्दमाक्तः। एवमूषादिष्वपि योजनीयम्। एतावन्त्येवैतानि सूत्राणि। नवरमूषः पांशुक्षारः। हरिहरितालहिङ्गुलकमनःशिलाः पार्थिवा वर्णकभेदाः। अञ्जनं रसाञ्जनादि। लवणं सामुद्रादि ॥ ३३ ॥

गेरुअवन्निअसेढिअ-सोरठिअपिठकुकुसकए ॥
उक्किठमसंसठे, संसठे चेव बोधवे ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) गैरिको धातुः। वर्णिका पीतमृत्तिका। सेटिका खटिका। सौराष्ट्रिका तुवरिका। पिष्टमामतन्डुलक्षोदः। कुकुसाः प्रतीताः। कृतेनेति एभिः कृतेन। हस्तेनेति गम्यते। उत्कृष्टशब्देन कालिङ्गालाबुत्रपुसफलादीनां शस्त्रकृतानि श्लक्ष्णखण्डानि भण्यन्ते। चिञ्चिणिकादिपत्रसमुदाय उलूखलकण्डित इति वा। असंसृष्टो व्यञ्जनादिनालिप्तः। तद्विपरीतश्च संसृष्ट एव बोद्धव्यो हस्तः ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) तथा (गेरुअवन्निअसेढिअसोरठिअपिठकुकुसकए के०) गैरिकवर्णिकासेटिकासौराष्ट्रिकापिष्टकुकुसकृतेन एटले गैरिक ते सोनागेरु, वर्णिका ते पीली माटी, सेटिका ते श्वेत मृत्तिका जेने खडी तथा चाक कहे छे, सौराष्ट्रिका ते फटकडी, पिष्ट ते चोखा वगेरेनो आटो, कुकुस ते तुरतना खांड्या कूशका एमांथी एकपण पदार्थें करी खरड्या एवा हाथे करी (उक्किठमसंसठे के०) उत्कृष्टासंसृष्टे एटले उत्कृष्ट जे तुंबडां कालिंगडादिक मोटां फल तेना शाक, व्यंजनादिके करी नहीं खरड्यो एवो हाथ तथा (संसठे चेव के०) संसृष्टश्चैव एटले व्यंजनादिके करी खरड्यो हाथ (बोधवो के०) बोद्धव्यः एटले जाणवो. एथी उपरांतनो विधि आगल कहेशे. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) तथा गैरिको धातुः, वर्णिका पीतमृत्तिका, सेटिका खटिका, सौराष्ट्रिका तुवरिका, पिष्टमामतन्डुलक्षोदः, कुकुसाः प्रतीताः। कृतेनेति एभिः कृतेन एभ्यः खरंटितेन। हस्तेनेति शेषः। तथा उत्कृष्ट इति। उत्कृष्टशब्देन कालिङ्गालाबुत्रपुसफलादीनां शस्त्रकृतानि श्लक्ष्णखण्डानि भण्यन्ते। चिञ्चिणिकादिपत्रसमुदायो वा उदूखलकण्डित इति। तथा असंसृष्टो व्यञ्जनादिनालिप्तः। संसृष्टश्चैवं व्यञ्जनादिना लिप्तो बोद्धव्यो हस्त इति। विधिं पुनरत्रोर्ध्वं स्वयमेव वक्ष्यतीति ॥ ३४ ॥

(टीका.) तथा गेरुअत्ति सूत्रम्। गैरिको धातुः। वर्णिका पीता मृत्तिका। श्वेतिका शुक्लमृत्तिका। सौराष्ट्रिका तुवरिका। पिष्टमामतण्डुलक्षोदः। कुकुसाः प्रतीताः। कृतेनेति एभिः कृतेन। हस्तेनेति गम्यते। तथोत्कृष्ट इत्युत्कृष्टशब्देन कालिङ्गालाबुत्रपुसफ-

दीनां शस्त्रकृतानि श्लदणखएमानि नाण्यन्ते । चिञ्चिणिकादिपत्रसमुदायो वा उदूखलकण्मित इति । तथा असंसृष्टो व्यञ्जनादिना अलिप्तः । संसृष्टश्चैव व्यञ्जनादिलिप्तो बोद्धव्यो हस्त इति । विधिं पुनरत्रोर्ध्वं वक्ष्यति स्वयमेवेति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

असंसठेण हब्बेण, दव्वीए नायणेण वा ॥
दिक्कमाणं न इब्लिज्जा, पब्ला कम्मं जहिं नवे ॥३५॥

(अवचूरिः) असंसृष्टेन हस्तेनान्नादिनिरनालिप्तेन, दर्व्या, नाजनेन वा दीयमानं नेब्लेत् । किं सामान्येन । नेत्याह । पश्चात्कर्म यत्र नवति दर्व्यादौ । शुष्कमएमकादि तदन्यदोषरहितं गृह्णीयात् ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) असंसठेणेति । (असंसठेण के०) असंसृष्टेन एटले अणखरड्या एवा (हब्बेण के०) हस्तेन एटले हाथे करी (वा के०) अथवा (दव्वीए के०) दर्व्या एटले कडछीए करी किंवा (नायणेण के०) नाजनेन एटले वाडकी प्रमुख नाजनेकरी (दिक्कमाणं के०) दीयमानं एटले आपेलुं एवुं जे अन्नपान ते प्रत्ये (न इब्लिज्जा के०) नेब्लेत् एटले वांबे नही. केवुं होय तो वांबे नहीं, ते कहे बे. (जहिं के०) यत्र एटले जे ठेकाणे (पब्लाकम्मं के०) पश्चात्कर्म एटले नोजन कस्या पबी जे कर्म सचित्त पाणीए करी हस्त, कडबी प्रमुख धोवुं तेने पश्चात्कर्म कहिये. ते पश्चात्कर्म (नवे के०) नवेत् एटले होय तो लेवुं कल्पे नहि. अर्थात् ज्यां पश्चात्कर्म न लागे ते रोटली निर्दोष होय तो कल्पे.

संसृष्ट असंसृष्ट उपर आंठ नांगा थाय बे तेनुं कोष्टक.

(नंगसंख्या.)	(हाथ.)	(कडछी.)	(द्रव्य.)
१	१	१	१
२	१	१	ऽ
३	१	ऽ	१
४	१	ऽ	ऽ
५	ऽ	१	१
६	ऽ	१	ऽ
७	ऽ	ऽ	१
८	ऽ	ऽ	ऽ

१ः–नीचेना कोष्टकमां (१) ए खरडेलानी तथा सावशेषनी अने (ऽ) एवी निशाणी अणखरडेलानी तथा निरवशेषनी समजवी.

अन्ने करी लिप्त हाथ, कडछी अने वासण होय, आपवानुं ओदनादि द्रव्य पण सावशेष होय, एटले साधुने आपीने शेष थालीमां रह्युं होय तो प्रथम भांगो थाय.(१) हाथ तथा वासण अन्नेकरी लिप्त होय, अने थालीमां शेष द्रव्य कांइ न रह्युं होय, तो बीजो भांगो थाय.(२)हाथ अन्नेकरी लिप्त होय, थाली अलिप्त होय, अने ओदनादि द्रव्य साधुने आपीने शेष बाकी रह्युं होय, तो त्रीजो भांगो थाय. (३)हाथ अन्नेकरी लिप्त होय, वासण लिप्त न होय, अने ओदनादि द्रव्य जो साधुने आपीने अवशेष न रहे, तो चोथो भांगो थाय. (४) अन्नेकरी हाथ लिप्त न होय, वासण लिप्त होय, अने साधुने आपीने अवशेष अन्न रह्युं होय तो पांचमो भांगो थाय.(५)अन्नेकरी हाथ लिप्त न होय, कडछी अने वासण लिप्त होय, अने साधुने आपतां अवशेष कांइ न रहे, तो छठो भांगो थाय. (६) हाथ अन्ने करी लिप्त न होय, वासण लिप्त न होय, अने साधुने आपतां जो अवशेष रहे, तो सातमो भांगो थाय.(७) तथा अन्नेकरी हाथ, कडछी तथा वासण लिप्त न होय, अने साधुने आपतां अवशेष द्रव्य रह्युं न होय तो आठमो भांगो थाय. (८) तेमां पहेलो भांगो सर्वथा शुद्ध, छेल्लो सर्वथा अशुद्ध, अने बीजा सर्व मध्यम जाणवा. ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) आह च। असंसृष्टेन हस्तेन अन्नादिभिरलिप्तेन तथा दर्व्या भाजनेन वा दीयमानं नेच्छेद् न गृह्णीयात्। किं सामान्येन। नेत्याह। पश्चात्कर्म यत्र भवति दर्व्यादौ, शुष्कमण्डकादि तदन्यदोषरहितं गृह्णीयादिति ॥ ३५ ॥

(टीका.) आह च। असंसट्ठेण त्ति सूत्रम्। असंसृष्टेन हस्तेन अन्नादिभिरलिप्तेन दर्व्या भाजनेन वा दीयमानं नेच्छेत्। किं सामान्येन। नेत्याह। पश्चात्कर्म भवति यत्र दर्व्यादौ। शुष्कमण्डकादिवत् तदन्यदोषरहितं गृह्णीयादिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

संसट्ठेण य हत्थेण, दव्वीए भायणेण वा ॥
दिज्जमाणं पडिच्छिज्जा, जं तत्थेसणियं भवे ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) संसृष्टेन हस्तेन प्रतीच्छेद्गृह्णीयात्। यदेषणीयं भवति। अत्र वृद्धोक्तिः। संसठ्ठे हत्थे संसठ्ठे मत्ते सावसेसे दव्वे। संसठ्ठे हत्थे संसठ्ठे मत्ते निरवसेसे दव्वे। इच्चाइणो भंगा। एत्थ पढमभंगो सव्वुत्तमो अन्नेसु वि जत्थ सावसेसं दव्वं तत्थ घिप्पइ ण इयरेसु पच्छाकम्मदोसाउ त्ति ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) संसठ्ठेणत्ति। गोचरीए गएलो साधु (संसठ्ठेण हत्थेण के०) संसृष्टेन हस्तेन एटले अन्नादिके करी लिप्त एवा हाथे करी (वा के०) अथवा (दव्वीए

दर्व्या एटले कडछी अथवा चाटुर्ड तेणे करी किंवा (नायणेण के०) नाजनेन ए-टले थाली प्रमुख पात्रे करी (दिज्जमाणं के०) दीयमानं एटले आपेला एवा अन्नपान-ने (पडिछेज्जा के०) प्रतीछेत् एटले ग्रहण करे. केवुं होय तो ग्रहण करे ते कहे छे. (जं के०) यत् एटले जे (तछ के०) तत्र एटले साधु ज्यां गोचरीए गयो होय त्यां अथवा साधुने वोहोरावा सारु जे अन्नपान आएयुं होय, तेमां (एसणीयं के०) एषणीयं एटले सूऊतुं एवुं (नवे के०) नवेत् एटले होय, ते ग्रहण करे. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) संसृष्टेन हस्तेन अन्नादिलिप्तेन तथा दर्व्या नाजनेन वा दीयमानं प्रती-छेद्गृह्णीयात्। किं सामान्येन। नेत्याह। यत्तत्र एषणीयं नवति तदन्यदोषरहितमित्यर्थः ॥३६

(टीका.) संसठेण त्ति सूत्रम्। संसृष्टेन हस्तेनान्नादिलिप्तेन तथा दर्व्या नाजनेन वा दीयमानं प्रतीछेद्गृह्णीयात्। किं सामान्येन। नेत्याह। यत्तत्रैषणीयं नवति। तदन्यदोषरहि-तमित्यर्थः। इह च वृद्धसंप्रदायः। संसठे हछे संसठे मत्ते सावसेसे दव्वे। संसठे हछे संसठे मत्ते णिरवसेसे दव्वे। एवं अठ नंगा। एछ पढमनंगो सव्वुत्तमो। अन्नेसु वि जछ सावसेसं दव्वं तछ विप्पइ। ण इयरेसु। पछाकम्मदोसाउ त्ति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

डुण्हं तु नुंजमाणाणं, एगो तछ निमंतए ॥
दिज्जमाणं न इछिज्जा, छंदं से पडिलेहए ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) एकवस्तुनायकयोर्द्वयोर्नुञ्जतोरेको निमन्त्रयेत्। छंदं से तस्यानिप्रायं प्रत्युपेक्षेत नेत्रवक्त्रविकारैः। किमस्य दीयमानमिष्टं नवेति ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) डुण्हं तु इति। (डुण्हं के०) द्वयोः एटले बे जण (नुंजमाणाणं के०) नुञ्जानयोः एटले एक वस्तुना मालिक नोजन करतां छतां (तछ के०) तत्र एटले तेमां(एगो के०) एकः एटले एकज वहोरवा आवेला साधुने वहोरावा सारु(निमंतए के०)निमंत्र-येत् एटले निमंत्रे, अने बीजो निमंत्रे नहीं अर्थात् बेमांथी एक कहे आवो वहोरो, अने बीजो कांइज बोले नहीं तो एवी रीते (दिज्जमाणं के०) दीयमानं एटले आ-पाता एवा अन्नपानने (न इछेज्जा के०) नेछेत् एटले ते साधु वांछे नहीं, लिये नहीं. तो त्यां शुं करे ते कहे छे. (से के०) तस्य एटले ते बेमांथी जे कांइ बोल्यो नहीं तेना (छंदं के०) अनिप्राय प्रत्ये (पडिलेहए के०) प्रत्युपेक्षेत एटले प्रति-लेखे, तेनी वाट जुवे. एटले ते पुरुषना मुखनेत्रादि विकारथी कल्पना करे, के मने वहोरावे छे ते एने इष्ट छे के नथी. नेत्रादिकथी इष्ट छे एम जो जणाय, तो आपेलुं लिये, नहीं तो लिये नहीं. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.)किं च द्वयोर्भुञ्जतोः पालनं कुर्वतोः एकस्य वस्तुनो नायकयोरित्यर्थः। एकस्तत्र निमन्त्रयेत् तद्दानं प्रत्यामन्त्रयेत् । तद्दीयमानं नेच्छेदुत्सर्गतः । अपितु छन्दमभिप्रायं से तस्य द्वितीयस्य प्रत्युपेक्षेत नेत्रवक्रविकारैः । किमस्येदं दीयमानमिष्टं न वेति । इष्टं च गृह्णीयात् नो चेन्नेति । एवं भुञ्जानयोरभ्यवहार उद्यतयोरपि योजनीयम् । यतो भुजिधातुः पालनेऽभ्यवहारे च वर्तत इति ॥ ३७ ॥

(टीका.) डुण्हं ति सूत्रम् । द्वयोर्भुञ्जतोः पालनां कुर्वतोरेकस्य वस्तुनः स्वामिनोरित्यर्थः । एकस्तत्र निमन्त्रयेत्तद्दानं प्रत्यामन्त्रयेत्तद्दीयमानं नेच्छेदुत्सर्गतः । अपितु छन्दमभिप्रायं से तस्य द्वितीयस्य प्रत्युपेक्षेत नेत्रवक्रादिविकारैः । किमस्येदमिष्टं दीयमानं नवेति । इष्टं चेद्गृह्णीयान्न चेन्नैवेति । एवं भुञ्जानयोरभ्यवहारोद्यतयोरपि योजनीयम् । यतो भुजिः पालनेऽभ्यवहारे च वर्तत इति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

डुण्हं तु भुंजमाणाणं, दो वि तब निमंतए ॥
दिज्जमाणं पडिच्छिज्जा, जं तब्बेसणियं भवे ॥ ३८ ॥

(अवचूरिः) भुञ्जतोर्भुञ्जानयोर्वा द्वावपि निमन्त्रयेयाताम् । दीयमानं प्रतीच्छेद्गृह्णीयात् । यदेषणीयं भवेत् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) तथा डुण्हं इति. (डुण्हं के०) द्वयोः एटले बन्ने जण (भुंजमाणाणं के०) भुंजानयोः एटले एक वस्तुना धणी छतां अथवा भोजन करतां छतां, (तब के०) तिहां (दो वि के०) द्वावपि एटले ते बे जण पण (निमंतए के०) निमंत्रयेताम् एटले देवा सारु निमंत्रे, तो (दिज्जमाणं के०) दीयमानं एटले ते आपाता अन्नपानने (पडिच्छेज्जा के०) प्रतिगृह्णीयात् एटले ग्रहण करे, लिये. (जं के०) यत् एटले जे (तब के०) तत्र एटले तिहां (एसणियं के०) एषणीयं एटले प्रासुक सूझतुं एवुं (भवे के०) भवेत् एटले होय. अर्थात् जो बीजा कांइपण दोष नहीं होय तो लिये. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) तथा द्वयोस्तु पूर्ववद्भुञ्जतोर्भुञ्जानयोर्द्वावपि तत्रातिप्रसादेन निमन्त्रयेयाताम् । तत्रायं विधिः । दीयमानं प्रतीच्छेद्गृह्णीयात् यत्तत्रैषणीयं भवेत्तदन्यदोषरहितमिति ॥ ३८ ॥

(टीका.) ततो डुण्हं ति सूत्रम् । द्वयोस्तु पूर्ववत् भुञ्जतोर्भुञ्जानयोर्वा द्वावपि तत्रातिप्रसादेन निमन्त्रयेयाताम् । तत्रायं विधिः । दीयमानं प्रतीच्छेद्गृह्णीयात् । यत्तत्रैषणीयं भवेत्तदन्यदोषरहितमिति सूत्रार्थः ॥ ३८ ॥

गुव्विणीए उवस्रन्नं, विविहं पाणन्नोअणं ॥
नुंजमाणं विवज्जिज्जा, नुत्तसेसं पडिच्छए ॥ ३ए ॥

(अवचूरिः) विशेषमाह । गुर्विण्या गर्नवत्या उपन्यस्तमुपकल्पितं विविधमनेकप्रकारं त्रुज्यमानं तया विवर्जयेत् । मा नूत्तस्या अल्पत्वेनेब्ञानिवृत्त्या गर्नपातादिदोषः। अतो त्रुक्तशेषं त्रुक्तोद्धरितं प्रतीब्बेत् ॥ ३ए ॥

(अर्थ.) हवे विशेषविधि कहे ठे. गुव्विणीए इति. वली ते गोचरीए गएलो साधु (गुव्विणीए के०) गुर्विण्या एटले गर्नवती स्त्रीए (उवस्रन्नं के०) उपन्यस्तं एटले तैयार करेलुं एवुं (विविहं के०) विविधं एटले घणा प्रकारनुं (त्रुंजमाणं के०) त्रुज्यमानं एटले ते गर्निणीए पोताने खावा सारु लीधुं एवुं (पाणन्नोअणं के०) पानन्नोजनं एटले पान ते डाक्षापानकादि अने न्नोजन ते ओदनादि ते प्रत्ये (विवज्जिज्जा के०) विवर्जयेत् एटले विशेषे करी वर्जे. कारण के, तेम करे तो कदाचित् गर्निणीने ओठो आहार होवाथी इब्बा पूर्ण न थवाने लीधे कदाचित् गर्नपातादि दोष उपजे, अने तेने अंशतः कारण साधु थाय, माटे तेवुं अन्नपान लिये नहीं. (त्रुत्तसेसं के०) त्रुक्तशेषं एटले ते गर्निणी जम्या पढी अवशेष रहेला अन्नपान प्रत्ये (पडिच्छए के०) प्रतीब्बेत् एटले ग्रहण करे, लिये. ॥ ३ए ॥

(दीपिका.) विधिविशेषमाह गुर्विण्या गर्नवत्या उपन्यस्तमुपकल्पितम्। किं तदित्याह । विविधमनेकप्रकारं पानन्नोजनं डाक्षापानखएमखाद्यादि तत्र त्रुज्यमानं तया विवर्जयेत् । मा न्नवतु तस्य न्नोजनग्रहणेऽल्पत्वेन तस्या अनिवृत्तिः । अनिवृत्तौ च गर्नपातदोषः स्यात् । अथ च त्रुक्तशेषं त्रुक्तोद्धरितं तु प्रतीब्बेत् । यत्र पानन्नोजने तस्या अन्निलाषो निवृत्तो न्नवेत् ॥ ३ए ॥

(टीका.) विशेषमाह । गुव्विणीए त्ति सूत्रम् । गुर्विण्या गर्नवत्या उपन्यस्तमुपकल्पितम् । किं तदित्याह । विविधमनेकप्रकारं पानन्नोजनं डाक्षापानखएमखाद्यकादि । तत्र त्रुज्यमानं तया विवर्ज्यम् । मा नूत्तस्या अल्पत्वेनान्निलाषानिवृत्त्या गर्नपतनादिदोष इति । त्रुक्तशेषं त्रुक्तोद्धरितं प्रतीब्बेद्यत्र तस्या निवृत्तोऽन्निलाष इति सूत्रार्थः ॥ ३ए ॥

सिआ य समणहाए, गुव्विणी कालमासिणी ॥
उठिआ वा निसीइज्जा, निसन्ना वा पुणुठए ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) स्यात् कदाचित् श्रमणार्थं गुर्विणी कालमासवती । गर्नाधानान्नवम-

मासवतीत्यर्थः । उत्थिता ऊर्ध्वस्था सती दानाय वा निषीदेत् । निषण्णा वा पुनरुत्तिष्ठेत् ॥ ४० ॥

(अर्थ.) सिआ इति. (कालमासिणी के०) कालमासिनी एटले जेमां प्रसूति थाय छे एवो नवमो मास जेने छे एवी (गुव्विणी के०) गुर्विणी एटले गर्भिणी स्त्री (सिआ य के०) स्याच्च एटले जो कदाचित् (समणट्ठाए के०) श्रमणार्थं एटले साधुने अर्थे (उठ्ठिआ के०) उत्थिता एटले उन्नी होय तो साधुने हुं दान आपुं एवी बुद्धियी (निसीइज्जा के०) निषीदेत् एटले अन्नादिक लेवा माटे बेसे, (वा के०) अथवा (निसण्णा के०) निषण्णा एटले प्रथम बेठेली होय तो पछी साधुने अर्थे (पुणुट्ठए के०) पुनरुत्तिष्ठेत् एटले फरी ऊठे, अने साधुने वहोरावे. (तो ते न कल्पे.) ॥ ४० ॥

(दीपिका.) किंच, एवंविधा गुर्विणी स्त्री स्यात् कदाचिच्छ्रमणार्थं साधुनिमित्तं साधवे दानं ददामीति बुद्ध्या उत्थिता सती नीषीदेत् । वाथवा निषण्णा सती स्वकायव्यापारेण पुनरुत्तिष्ठेत् । तदा साधुस्तदीयहस्तादाहारं न गृह्णीयादिति । किंविशिष्टा गुर्विणी । कालमासिणी कालमासवती । गर्भाधानान्नवममासवतीत्यर्थः ॥ ४० ॥

(टीका.) किंच, सिआ य त्ति सूत्रम् । स्याच्च कदाचिच्च श्रमणार्थं साधुनिमित्तं गुर्विणी पूर्वोक्ता कालमासवती गर्भाधानान्नवममासवतीत्यर्थः । उत्थिता वा यथाकथंचिन्निषीदेन्निषण्णा ददामीति साधुनिमित्तम् । निषण्णा वा स्वव्यापारेण पुनरुत्तिष्ठेद् ददामीति साधुनिमित्तमेवेति सूत्रार्थः ॥ ४० ॥

तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, नमे कप्पइ तारिसं ॥ ४१ ॥

(अवचूरिः) तद्भवेद्भक्तपानं तु निषीदनोत्थानाभ्यां दीयमानं संयतानामकल्पिकम् । स्थविरकल्पिकानामनिषीदनोत्थानाभ्यां यथावस्थितया दीयमानं कल्पिकम् । जिनकल्पिकानां तु आपन्नसत्त्वाद्यदिवसादारभ्य सर्वथा दीयमानमकल्पिकमेव ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) (तं के०) तत् एटले ते (भत्तपाणं तु के०) भक्तपानं तु एटले अन्नपान (संजयाणं के०) संयतानां एटले संयमी साधुने (अकप्पिअं के०) अकल्पिकं एटले लेवाने अयोग्य छे. (दिंतिअं के०) ददतीं एटले एवुं असूझतुं अन्नपान आपनारी श्राविकाने (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे के, (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एटले महारे तेवुं अन्नपान लेवुं कल्पे नहि.

कारण के, ते भात पाणी गर्भिणी स्त्रीए बेसवाथी तथा ऊठवाथी दीधेलुं साधुने अकल्पिक छे. अहीं एवो संप्रदाय छे के, जो ते गर्भिणी स्त्री साधुने वहोरावा माटे ऊठवुं, बेसवुं न करतां जेवी बेठी होय अथवा उभी होय तेवी रहीने वहोरावे, तो ते आहार स्थविरकल्पिक साधुने कल्पे, परंतु ते जिनकल्पी साधुने तो कल्पेज नहीं. जिनकल्पिक साधुओ तो जे दिवसे गर्भ रहे ते दिवस मांडीने प्रसूति थाय त्यां सुधी गर्भिणीए वहोरावेलो आहार ग्रहण करे नहीं. कारण के, तेमनो एवोज आचार छे. ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) तादृशो दीयमान आहारः साधूनामकल्पिकः । अतस्तादृशमाहारं ददतीं च गुर्विणीं प्रति साधु किंवदेत्तदाह । तद्भक्तपानं तु निषीदनेनोत्थानेन च दीयमानं संयतानां साधूनामकल्पिकं भवेदग्राह्यं स्यात् । इह च अयं संप्रदायः । यदि सा गुर्विणी निषीदनमुत्थानं च न करोति, यथावस्थिता च सती आहारं ददाति । तत्स्थविरकल्पिकानां साधूनां कल्पते । जिनकल्पिकानां साधूनां तु न कल्पते । यतो जिनकल्पिकः प्रथमदिवसादारभ्य गुर्विण्या दीयमानमाहारं न गृह्णातीति । यतश्चैवमाचारस्ततो गुर्विणीं तादृशमाहारं दीयमानां प्रत्याचक्षीत वदेत् । किं वदेत् । तादृशं भक्तपानं मम न कल्पते ॥ ४१ ॥

(टीका.) तं भवे त्ति सूत्रम् । तद्भवेद्भक्तपानं तु तथा निषीदनोत्थानाभ्यां दीयमानं संयतानामकल्पिकम् । इह च स्थविरकल्पिकानामनिषीदनोत्थानाभ्यां यथावस्थितया दीयमानं कल्पिकम् । जिनकल्पिकानां त्वापन्नसत्त्वया प्रथमदिवसादारभ्य सर्वथा दीयमानमकल्पिकमेवेति संप्रदायः । यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमित्येतत्पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः॥ ४१ ॥

थणगं पिज्जमाणी, दारगं वा कुमारिअं ॥
तं निक्खिवित्तु रोअंतं, आहारे पाणभोअणं ॥ ४२ ॥

(अवचूरिः) स्तन्यं पाययन्ती दारकं कुमारिकां वा । वा भिन्नक्रमः । ततो नपुंसकं वा । तं निक्षिप्य रुदन्तं भूम्यादौ आहरेदानयेत् पानभोजनम् । अत्रायं वृद्धसंप्रदायः । गच्छवासी जइ थणजीवी णिक्खित्तो तो न गिण्हइ । रोवउ वा मा वा । अह अन्नं पि आहारेइ । तो जइ ण रोवइ तो गिण्हइ । अह रोवति तो न गिण्हइ । अह अपिअंतो निक्खित्तो थणजीवी रोवइ य तो न गिण्हंति । अह न रोवइ तो गिण्हंति । गच्छनिग्गया पुण जाव य थणजीवी ताव रोवउ वा मा वा पिअंतं वा अपिअंतं वा न गिण्हंति ।

जाहे अन्नं पि आहारेउमाढत्तो नवइ । ताहे जइ पिअंतउं रोवउ वा मा वा । ण गिएहंति । अह अपिअंतउं जइ रोवइ तो परिहरंति । अरोविए गिएहंति । सीसो आह । तब को दोसो । आयरिया नणंति । तस्स निक्खिप्पमाणस्स खरेहिं हछेहिं घिप्पमाणस्स अथिरत्तणेण परितावणादोसो । मज्जाराइ वा अवहरेज्जत्ति ॥ ४२ ॥

(अर्थ.) तथा (दारगं के०) दारकं एटले बालकने (वा के०) अथवा (कुमारिअं के०) कुमारिकां एटले कुमारिकाने वाशब्दनुं ग्रहण कर्युं बे माटे नपुंसकने (थणगं के०) स्तनकं स्तनने अर्थात् स्तनमांहेला दूधने (पिज्जमाणी के०) पाययंती एटले पिवरावती थकी (तं के०) तत् एटले ते बालक, कुमारिका अथवा नपुंसकने (रोअंतं के०) रुदंतं एटले रुदन करता एवा (निक्खिवित्तु के०) निक्षिप्य एटले मूकीने साधुने (पाणनोअणं के०) पानन्नोजनं एटले अन्नपान (आहारे के०) आहरेत् एटले वोहोरावे. तो ते न कल्पे. अहीं एवो वृद्धसंप्रदाय बे के, स्थविर कल्पी साधुनो आचार एवो बे. जे बालकनी स्तनना दूध उपरज आजीविका होय एटले जे अन्न खातो न होय एवा बालकने स्तनपान करतां मूकीने जो श्राविका वहोराववा आवे, तो ते आहार साधु लेता नथी. पढी ते बालक रोतो होय, अथवा न रोतो होय ते कांइ जोता नथी. तथा जे बालक अन्ननो तथा स्तनना दूधनो पण आहार करे बे, एवा उन्नयजीवी पोताना बालकने मूकीने जो स्त्री अन्नपान वहोरावती होय, अने बालकपण मूकवाथी रुए नहीं, तो स्थविरकल्पीने ते अन्नपान कल्पे. पण ते बालकने मूकवाथी जो ते रुदन करे, तो ते अन्नपान न कल्पे. वली केवल स्तनना दूध उपरज जीवनारो बालक होय, पण साधुने वहोराववा उठती वखते ते स्तनपान करतो नहीं होय, तो तेवा पोताना बालकने मूकीने पण आपेलुं अन्नपान सूजतुं होय तो ते स्थविरकल्पीने कल्पे. पण ते बालक वहोरावनारी स्त्रीए मूकवाथी रुवे नहीं तो कल्पे, अने रुवे तो न कल्पे. जिनकल्पीनो तो एवो आचार बे, के केवल माना दूधनो आहार लेनार बालकने मूकीने स्त्री वहोराववा उठे तो ते अन्नपान न कल्पे. पढी ते बालक मूकवानी वखते धावतो होय, अथवा रोतो होय के नहीं होय ते कांइ जोवानुं नथी. इहां शिष्य पूढे बे के,उपर कहेली रीते अन्नपान केम साधु लेता नथी ? तिहां आचार्य कहे बे के, तेम करवाथी दोष उपजे बे. ते केवा दोष तो के, कदाचित् कठोर हाथे त्यां मूकेला बालकने अस्थिरपणाथी परितापना उपजे, अथवा बिलाडी विगेरे आवीने तेने उपद्रव करे. ॥ ४२ ॥

(दीपिका.) पुनः कथं न गृण्हीयादित्याह । एवंविधा स्त्री यदि पानन्नोजनमाहरेद्दद्यात्तदा साधुर्न गृण्हीयात् । किं कुर्वती दारकं बालकं, दारिकां च बालिकां, वा शब्दान्नपुंसकं स्तनं पाययन्ती । किं कृत्वा । तद्दारकादि रुदत्सन्नूम्यादौ निक्षिप्य । अयमत्र संप्रदायः। गन्नवासी साधुर्यदि बालकादिः स्तनजीवी न्नवति । स्तनं च पिबन् वर्तते । स रुदन्नरुदन् वा न्नवतु । परं तं बालकादिकं न्नूम्यादौ निक्षिप्याहारं दद्यात्तदा न गृण्हीयात् । अथ बालकादिः स्तन्यं पिबति। अन्यन्नोजनमपि करोति । परं निक्षिप्यमाणो रोदिति । तदापि आहारं दीयमानं न गृण्हीयात्। अथ नो रोदनं करोति। तदा गृण्हीयात्। अथ स्तनजीवी वर्तते परं तत्समये निक्षिप्यमाणः स्तन्यपानं न कुर्वाणोऽस्ति। परं निक्षिप्यमाणो रोदनं करोति । तदापि स्त्रिया दीयमानमाहारं नो गृण्हीयात्। अथ न कुर्वाणोऽस्ति तदा गृण्हीयात् । अथ अन्नमाहर्तुमारब्धोऽस्ति, परं स्तन्यं पिबन्नस्ति। तदा रोदनं करोतु वा मा वा। साधुर्न गृण्हीयात् । अथापिबन्नपि यदि रोदिति तदापि न गृण्हीयात् । अत्र शिष्यः प्राह । एवमाहारग्रहणे को दोषः । गुरुराह। खरहस्तैर्बालकादेर्न्नूम्यादौ निक्षिप्यमाणस्य अस्थिरत्वेन परितापनादोषो न्नवेत्। मार्जारो वा तं बालादिकमपहरेत् ॥ ४२ ॥

(टीका.) किं च, थणगं ति सूत्रम् । स्तनं पाययन्ती । किमित्याह । दारकं वा कुमारिकाम् । वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । अतएव नपुंसकं वा । तद्दारकादि निक्षिप्य रुदन्नूम्यादौ आहरेत्पानन्नोजनम् । अत्रायं वृद्धसंप्रदायः । गन्नवासी जइ थणजीवी पिअंतो णिक्खित्तो तो न गिण्हंति। रोवउ वा मा वा। अह अन्नं पि आहारेइ। तो जति ण रोवइ तो गिण्हंति। अह रोवइ तो न गिण्हंति अह अपिअंतो णिक्खित्तो थणजीवी रोवइ तउ ण गिण्हंति । अह ण रोवइ तो गिण्हंति । गन्नणिग्गया पुण जाव थणजीवी ताव रोवउ वा मा वा, पिबंतउ अपिबंतउ वा ण गिण्हंति । जाहे अन्नं पि आहारेउं आढत्तो न्नवति। ताहे जइ पिबंतउ तो रोवउ वा मा वा ण गेण्हंति। अह अपिबंतउ तो जइ रोवइ तो परिहरंति । अरोविए गेण्हंति । सीसो आह। को तब दोसो त्ति । आयरिउ न्नणइ । तस्स णिक्खिप्पमाणस्स खरेहिं हत्थेहिं घिप्पमाणस्स अथिरत्तणेण परितावणादोसा मजारादि वा अवहरेज्ज त्ति सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

तं न्नवे न्नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) तं न्नवे इत्यादि गाथा पूर्ववत् ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) (तं नवे इत्यादि गाथानो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. तथापि तेनो नावार्थ अहिं लखिये बियें.) तेवुं असूझतुं अन्नपान साधुने कल्पे नहीं. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवं दीयमानां स्त्रियं प्रति प्रत्याचक्षीत साधुः। किंवदेदित्याह । तद्भक्तपानं तु पूर्वोक्तं संयतानामकल्पिकमकल्पनीयम् । यतः कारणादेवं ततो ददतीं स्त्रियं प्रति प्रत्याचक्षीत वदेत् । न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४३ ॥

(टीका.) तं नवे त्ति सूत्रम् । तद्भवेद्भक्तपानं त्वनन्तरोदितं संयतानामकल्पिकम् । यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

जं नवे नत्तपाणं तु, कप्पाकप्पंमि संकिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४४ ॥

(अवचूरिः) यद्भवेद्भक्तपानं तु कल्पाकल्पविषये शङ्कितं न विद्मः किमिदमुद्गमादिदोषयुक्तं किं वा नेत्याशङ्कास्पदीभूतम् । असति कल्पनिश्चये ददतीं प्रत्याचक्षीत न मे कल्पते तादृशमिति ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) जं नवे नत्तपाणं तु इति (जं के०) यत् एटले जे (नत्तपाणं तु के०) नक्तपानं तु एटले अन्नपान (कप्पाकप्पंमि के०) कल्पाकल्पे एटले कल्पे एवुं ठे के अकल्पनीक ठे, अर्थात् उद्गमादि दोषयुक्त ठे, एवी (संकिअं के०) शंकितं एटले शंकाए करी युक्त होय तो, तेने (दिंतिअं के०) ददतीं एटले आपनारी एवी श्राविकाने (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले ना कहे. केवी रीते ना कहे ते कहे ठे. (न मेकप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एटले मने तेवुं अन्नपान कल्पे नहि, एम कहे. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) किं बहुना, उपदेशस्य सर्वरहस्यमाह । यद्भक्तपानं तु कल्पाकल्पयोः कल्पनीयाकल्पनीययोर्विषये शङ्कितं नवेद् न वयं विद्मः किमिदमुद्गमादिदोषयुक्तं किंवा नेति शङ्कास्थानं स्यात् । तदिदंनूतं कल्पनीयनिश्चयेऽजाते सति अशनादि दीयमानां स्त्रियं प्रति साधुरिति प्रत्याचक्षीतेति वदेत् । किम् । न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४४ ॥

(टीका.) किं बहुनेत्युपदेशसर्वस्वमाह । जं नवे त्ति सूत्रम् । यद्भवेद्भक्तपानं तु कल्पाकल्पयोः कल्पनीयाकल्पनीयधर्मविषय इत्यर्थः । किम् । शङ्कितं न विद्मः किमिदमुद्गमादिदोषयुक्तं किंवा नेत्याशङ्कास्पदीनूतम् । तदिदंनूतमसति कल्पनीयनिश्चये ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

दगवारेण पिहिअं, नीसाए पीढएण वा ॥
लोढेण वा वि लेवेण, सिलेसेण वि केणइ ॥ ४५ ॥

(अवचूरिः) दकवारेणोदककुम्भेन, नीसाए निस्सारिकापेषण्या, पीठकेन काष्ठपीठादिना, लोष्टकेन शिलापुत्रकेण, लेपेन मृल्लेपादिना, श्लेषेण वा केनचिज्जतुसिक्थादिना पिहितम् ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली केवो आहार न लेवो ते कहे छे. दगवारेण त्ति. (दगवारेण के०) दकवारेण एटले पाणीना घडाए करी (पिहिअं के०) पिहितं एटले ढांकेलुं, (वा के०) अथवा (नीसाए के०) निःसारिकया एटले पथरनी लीहाए करी, किंवा (पीढएण के०) पीठकेन एटले बाजोठे करी वा (लोढेण के०) लोष्टेन एटले नीसातरे करी ढांकेलुं (वा के०) अथवा (विलेवेण के०) विलेपेन एटले मृत्तिकादिकना लेपे करी मुद्रा दइने जे अन्नपानना भाजननुं मोढुं बंध कर्युं छे एवुं, किंवा (सिलेसेण वा के०) श्लेषेण वा एटले लाखे करी बीडेली मुद्रादिक होय, तथा कोठी प्रमुखे दाटो दीधो होय, पेटी प्रमुखे तालुं दीधुं होय, अथवा (केण इ के०) केनचित् एटले कोइ पण वस्तुए करी ढांकेलुं एवुं अन्नपान साधुने वहोराववाने राखेलुं होय, तो(ते न कल्पे.) ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशमाहारं न गृह्णीयादित्याह । यदशनादि भाजनस्थं दकवारेण पानीयकुम्भेन पिहितं स्थगितं भवेत् । तथा नीसाएत्ति निस्सारिकया पेषण्या, पीठकेन काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिलापुत्रकेण तथा लेपेन वा मृल्लेपादिना, श्लेषेण वा केनचिज्जतुसिक्थादिना पिहितं भवेत् ॥ ४५ ॥

(टीका.) किं च दगवारेण त्ति सूत्रम् । दकवारेणोदककुम्भेन पिहितं भाजनस्थं स्थगितम् । तथा नीसाएत्ति पेषण्या, पीठकेन वा काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिलापुत्रकेण तथा लेपेन मृल्लेपनादिना श्लेषेण वा केनचिज्जतुसिक्थादिनेति सूत्रार्थः ॥४५॥

तं च उब्भिंदिआ दिज्जा, समणठा एव दावए ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) तद्भाजनं स्थगितं लिप्तं सदुद्भिंद्यात् श्रमणार्थं दायकः ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) तं चेति. (तं के०) तत् एटले ते ढांकेलुं, लीपेलुं अथवा मुद्रित करेलुं एवुं अन्नपानादिक भाजन (समणठा एव के०) श्रमणार्थमेव एटले साधुने अर्थेज पण पोताने अर्थे नहीं. (उब्भिंदिआ के०) उद्भिद्य एटले ते मुद्रा फोडी नाखीने अथवा ढांकण उघाडीने (दावए के०) दायकः एटले साधुने वहोरा-

वनारो गृहस्थ (दिज्जा के०) दद्यात् एटले पूर्वोक्त प्रकारनुं अन्नपान आपे, तो तेवा अन्नपानने (दिंतिअं के०) ददतं एटले आपनार एवा गृहस्थ प्रत्ये (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले प्रतिषेधे. केवी रीते प्रतिषेधे, ते कहे छे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एटले मने तेवुं अन्नपान कल्पे नहीं. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) तत्किं कुर्यादित्याह। पुनः तच्चैतैः पूर्वोक्तैः स्थगितं लिप्तं वा श्रमणार्थं नात्मार्थं सकृदुज्झिय दायको दद्यात्। तदित्थंभूतं ददतीं स्त्रियं साधुर्वदेन्न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४६ ॥

(टीका.) तं च त्ति सूत्रम्। तच्च स्थगितं लिप्तं वा सत् उज्झिय दद्याच्छ्रमणार्थं दायकः। नात्माद्यर्थम्। तदित्थंभूतं ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ४६

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
जं जाणिज्ज सुणिज्जा वा, दाणट्ठा पगडं इमं ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा ओदनारनालादि लड्डुकहरीतक्यादि यज्जानीयादामन्त्रणादिना शृणुयाद्वान्यतो यथा दानार्थं प्रकृतमिदं साधुवादार्थं देशान्तरादागतो यो दत्ते ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) असणमिति. (असणं के०) अशनं एटले ओदनादिक वस्तु, (वा के०) अथवा (पाणगं वि के०) पानकमपि एटले द्राखवाणी आरनालादिप्रमुख पीवाना पदार्थ (तहा के०) तथा (खाइमं के०) खाद्यं एटले लड्डु, मेवा, सुखडी प्रमुख खावाना पदार्थ अने (साइमं के०) स्वाद्यं एटले हरीतकी मुखवास प्रमुख पदार्थ. ए माहेला (जं के०) यत् एटले जे पदार्थने आमंत्रणादिके करी पोते जाणे, (वा के०) अथवा (सुणिज्जा के०) शृणुयात् एटले बीजाना कहेवाथी सांभले. ते केवी रीते जाणे, अथवा सांभले, ते कहे छे. (दाणट्ठा पगडं इमं के०) दानार्थं प्रकृतमिदं, इदं एटले ए फलाणुं अशनादिक कोइ देशांतरथी आवेला वाणियाए साधुने अथवा पाखंडीउने आपवा माटे प्रकृत एटले नीपजाव्युं छे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयादित्याह। अशनं मुद्गादि, पानकं वा आरनालादि, खादिमं लड्डुकादि, स्वादिमं हरीतक्यादि साधुर्यज्जानीयात्स्वयमामन्त्रणादिना वाथवा अन्यतः शृणुयात्। किम्। यदिदमशनादिकं दाणट्ठा पगडं। कोऽर्थः। कोऽपि वणिक् देशान्तरादायातः साधुनिमित्तं ददाति। अथवा अव्यापारपाखण्डिभ्यो ददाति। तदप्यशनादिकं न गृह्णीयात् ॥ ४७ ॥

दगवारेण पिहिअं, नीसाए पीढएण वा ॥
लोढेण वा वि लेवेण, सिलेसेण वि केणइ ॥ ४५ ॥

(अवचूरिः) दकवारेणोदककुम्भेन, नीसाए निस्सारिकापेषण्या, पीठकेन काष्ठपीठादिना, लोष्टकेन शिलापुत्रकेण, लेपेन मृल्लेपादिना, श्लेषेण वा केनचिज्जतुसिक्थादिना पिहितम् ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली केवो आहार न लेवो ते कहे छे. दगवारेण त्ति. (दगवारेण के०) दकवारेण एटले पाणीना घडाए करी (पिहिअं के०) पिहितं एटले ढांकेलुं, (वा के०) अथवा (नीसाए के०) निःसारिकया एटले पत्थरनी लोढाए करी, किंवा (पीढएण के०) पीठकेन एटले बाजोठे करी वा (लोढेण के०) लोष्टेन एटले नीसातरे करी ढांकेलुं (वा के०) अथवा (विलेवेण के०) विलेपेन एटले मृत्तिकादिकना लेपे करी मुद्रा दइने जे अन्नपानना भाजननुं मोढुं बंध कर्युं छे एवुं, किंवा (सिलेसेण वा के०) श्लेषेण वा एटले लाखे करी बीडेली मुद्रादिक होय, तथा कोठी प्रमुखे दाटो दीधो होय, पेटी प्रमुखे तालुं दीधुं होय, अथवा (केण इ के०) केनचित् एटले कोइ पण वस्तुए करी ढांकेलुं एवुं अन्नपान साधुने वहोरावबाने राखेलुं होय, तो(ते न कल्पे.) ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशमाहारं न गृह्णीयादित्याह । यदशनादि भाजनस्थं दकवारेण पानीयकुम्भेन पिहितं स्थगितं भवेत् । तथा नीसाएत्ति निस्सारिकया पेषण्या, पीठकेन काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिलापुत्रकेण तथा लेपेन वा मृल्लेपादिना, श्लेषेण वा केनचिज्जतुसिक्थादिना पिहितं भवेत् ॥ ४५ ॥

(टीका.) किं च दगवारेण त्ति सूत्रम् । दकवारेणोदककुम्भेन पिहितं भाजनस्थं स्थगितम् । तथा नीसाएत्ति पेषण्या, पीठकेन वा काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिलापुत्रकेण तथा लेपेन मृल्लेपनादिना श्लेषेण वा केनचिज्जतुसिक्थादिनेति सूत्रार्थः ॥४५॥

तं च उब्भिंदिआ दिज्जा, समणठा एव दावए ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) तद्भाजनं स्थगितं लिप्तं सदुद्भिद्यात् श्रमणार्थं दायकः ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) तं चेति. (तं के०) तत् एटले ते ढांकेलुं, लीपेलुं अथवा मुद्रित करेलुं एवुं अन्नपानादिक भाजन (समणठा एव के०) श्रमणार्थमेव एटले साधुने अर्थेज पण पोताने अर्थे नहीं. (उब्भिंदिआ के०) उद्भिद्य एटले ते मुद्रा फोडी नाखीने अथवा ढांकण उघाडीने (दावए के०) दायकः एटले साधुने वहोरा-

वनारो गृहस्थ (दिज्जा के०) दद्यात् एटले पूर्वोक्त प्रकारनुं अन्नपान आपे, तो तेवा अन्नपानने (दिंतिअं के०) ददतं एटले आपनार एवा गृहस्थ प्रत्ये (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले प्रतिषेधे. केवी रीते प्रतिषेधे, ते कहे छे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एटले मने तेवुं अन्नपान कल्पे नहीं. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) तत्किं कुर्यादित्याह । पुनः तच्चैतैः पूर्वोक्तैः स्थगितं लिप्तं वा श्रमणार्थं नात्मार्थं सकृदुद्भिद्य दायको दद्यात् । तदित्थंभूतं ददतीं स्त्रियं साधुर्वदेन्न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४६ ॥

(टीका.)तं च त्ति सूत्रम्। तच्च स्थगितं लिप्तं वा सत् उद्भिद्य दद्याच्छ्रमणार्थं दायकः। नात्माद्यर्थम्। तदित्थंभूतं ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ४६

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
जं जाणिज्ज सुणिज्जा वा, दाणट्ठा पगडं इमं ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा ओदनारनालादि लड्डुकहरीतक्यादि यज्जानीयादामन्त्रणादिना शृणुयाद्वान्यतो यथा दानार्थं प्रकृतमिदं साधुवादार्थं देशान्तरादागतो यो दत्ते ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) असणमिति. (असणं के०) अशनं एटले ओदनादिक वस्तु, (वा के०) अथवा (पाणगं वि के०) पानकमपि एटले द्राखवाणी आरनालादिप्रमुख पीवाना पदार्थ (तहा के०) तथा (खाइमं के०) खाद्यं एटले लड्डु, मेवा, सुखडी प्रमुख खावाना पदार्थ अने (साइमं के०) स्वाद्यं एटले हरीतकी मुखवास प्रमुख पदार्थ. ए माहेला (जं के०) यत् एटले जे पदार्थने आमंत्रणादिके करी पोते जाणे, (वा के०) अथवा (सुणिज्जा के०) शृणुयात् एटले बीजाना कहेवाथी सांभले. ते केवी रीते जाणे, अथवा सांभले, ते कहे छे. (दाणट्ठा पगडं इमं के०) दानार्थं प्रकृतमिदं, इदं एटले ए फलाणुं अशनादिक कोइ देशांतरथी आवेला वाणियाए साधुने अथवा पाखंडीओने आपवा माटे प्रकृत एटले नीपजाव्युं छे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयादित्याह । अशनं मुद्गादि, पानकं वा आरनालादि, खादिमं लड्डुकादि, स्वादिमं हरीतक्यादि साधुर्यज्जानीयात्स्वयमामन्त्रणादिना वाथवा अन्यतः शृणुयात्। किम् । यदिदमशनादिकं दाणट्ठा पगडं। कोऽर्थः। कोऽपि वणिक् देशान्तरादायातः साधुनिमित्तं ददाति। अथवा अव्यापारपाखण्डिभ्यो ददाति। तदप्यशनादिकं न गृह्णीयात् ॥ ४७ ॥

(टीका.) किं च असणत्ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यम् । अशनमोदनादि । पानकं वारनालादि, खाद्यं लड्डुकादि, स्वाद्यं हरीतक्यादि । यज्जानीयादामन्त्रणादिना । शृणुयाद्वा अन्यतः । यथा दानार्थं प्रकृतमिदम् । दानार्थं प्रकृतं नाम साधुवादनिमित्तं यो ददात्यव्यापारपाखण्डिभ्यो देशान्तरादेरागतो वणिक्प्रभृतिरिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

तारिसं नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) तं नवे० इत्यादि स्पष्टम् ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) (तं नवे इत्यादि गाथानो अर्थ प्रथम कह्यो छे तेम जाणवो.) तेवुं असूझतुं अन्नपान होय तो संयमी साधुने कल्पे नहीं. माटे एवा अन्नपानने आपनारी श्राविकाने साधु मने ए कल्पे नहि, एवी रीते कहे. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) तत्किं कुर्यादित्यत आह । तादृशमशनादिकं ददतीं स्त्रियं प्रति साधुः । किं वदेदित्याह । तद्भक्तपानं साधुपाखण्डिदानार्थं यत्प्रकल्पितं तत्संयतानामकल्पिकं न कल्पते गृहीतुम् । यतः कारणादेवं तद्ददतीं स्त्रियं प्रत्याचक्षीत वदेत्साधुर्यन्न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४८ ॥

(टीका) तारिसं ति सूत्रम्। तादृशं नक्तपानं दानार्थं प्रवृत्तव्यापारं संयतानामकल्पिकम्।यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः॥ ४८ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
जं जाणिज्ज सुणिज्जा वा, पुण्णठा पगडं इमं ॥ ४९ ॥

(अवचूरिः) पुण्यार्थं प्रकृतं साधुवादानङ्गीकरणेन ॥ ४९ ॥

(अर्थ.) असणमिति. (आ गाथाना पूर्वार्धनो अर्थ पूर्वे कह्यो छे, ते प्रमाणेज जाणवो.) वली अशनादि चतुर्विध पदार्थ माहेलुं (जं के०) यत् एटले जे ओदनादि इत्यने (जाणिज्ज के०) जानीयात् एटले आमंत्रणादिके करी जाणे, (वा के०) अथवा (सुणिज्जा के०) शृणुयात् एटले बीजानी पासेथी सांजले. केवीरीते जाणे अथवा सांजले ते कहे छे. (इमं के०) इदं एटले ए अमुक अन्न (पुण्णठा के०) पुण्यार्थं एटले साधुवादने अर्थे नहीं, पण पुण्यने अर्थे (पगडं के०) प्रकृतं एटले त्यार कर्युं छे. एम जाणे अथवा सांजले तो ते न कल्पे. ॥ ४९ ॥

(दीपिका.) तादृशं अशनादिकं ददतीं स्त्रियं प्रति साधुः किंवदेदित्याह। तद्भक्तपानं साधुपाषण्डिदानार्थं यत्प्रकल्पितं तत्संयतानामकल्पिकं न कल्पते गृहीतुं। यतः कारणादेवं ततो ददतीं स्त्रियं प्रति वदेत् साधुर्यन्न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४९ ॥

(टीका.) असणं ति सूत्रम्। एवं पुण्यार्थं प्रकृतं नाम साधुवादानङ्गीकरणेन यत्पुण्यार्थं कृतमिति। अत्राह। पुण्यार्थप्रकृतपरित्यागे शिष्टकुलेषु वस्तुतो भिक्षाया अग्रहणमेव। शिष्टानां पुण्यार्थमेव पाकप्रवृत्तेः। तथाहि। न पितृकर्मादिव्यपोहेनात्मार्थमेव क्षुद्रसत्त्ववत्प्रवर्तन्ते शिष्टा इति। नैतदेवम्। अभिप्रायापरिज्ञानात् स्वभोग्यातिरिक्तस्य देयस्यैव पुण्यार्थकृतस्य निषेधात्। स्वभृत्यभोग्यस्य पुनरुचितप्रमाणस्यैतवरयदृच्छादेयस्य कुशलप्रणिधानकृतस्याप्यनिषेधादिति। एतेनादेयदानाभावः प्रत्युक्तः। देयस्यैव यदृच्छादानानुपपत्तेः। कदाचिदपि वा दाने यदृच्छादानोपपत्तेः। तथा व्यवहारदर्शनात्। अनीदृशस्यैव प्रतिषेधात्। तदारम्भदोषेण योगात्। यदृच्छादाने तु तदभावेऽप्यारम्भप्रवृत्तेः नासौ तदर्थ इत्यारम्भदोषायोगात्। दृश्यते च कदाचित्सूतकादाविव सर्वेभ्य एव प्रदानविकला शिष्टाभिमतानामपि पाकप्रवृत्तिरिति। विहितानुष्ठानत्वाच्च तथाविधग्रहणान्न दोष इत्यलं प्रसङ्गेन। गमनिकामात्रफलत्वात्प्रयासस्येति ॥ ४९ ॥

तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५० ॥

(अवचूरिः) तं भवे इत्यादि पूर्ववत् ॥ ५० ॥

(अर्थ.) (तं भवे इत्यादि गाथानो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तेवुं असूझतुं अन्नपान साधुने कल्पे नहि. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविकाने साधु " मने ए कल्पे नहि " एम कहे. ५० ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयादित्यत आह। साधुः पुण्यार्थं प्रकृतं न गृह्णीयात्। कोऽर्थः। साधुवादानङ्गीकारेण यत्पुण्यार्थं प्रकृतम्। शेषं गाथाद्वयव्याख्यानं पूर्ववज्ज्ञेयम् ॥ ५० ॥

(टीका.) तं भवे त्ति सूत्रम्। प्रतिषेधः पूर्ववत् ॥ ५० ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
जं जाणिज्ज सुणिज्जा वा, वणिमट्ठा पगडं इमं ॥ ५१ ॥

(अवचूरिः) वनीपकार्थम्। वनीपकाः कृपणाः ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) तथा असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत्.) अशनादिक चार प्रकारना अन्नपान माहेलुं (जं के०) यत् एटले जे वस्तुने (जाणिज्ज के०) जानीयात् एटले आमंत्रणादिक उपरथी पोते जाणे, (वा के०) अथवा (सुणिज्जा के०) शृणुयात् एटले बीजा पासेथी सांजले. केवी रीते जाणे, अथवा सांजले ते कहे छे (इमं के०) इदं एटले ए चतुर्विध अन्नपान पित्रादिकना उद्देशथी (वणिमट्ठा के०) वनीपकार्थं एटले याचकने, जिक्षाचरने आपवा सारु (पगडं के०) प्रकृतं एटले तैयार कर्युं छे, एम जाणे, अथवा सांजले तो (ते न कल्पे.) ॥ ५१ ॥

(टीका.) असणंति सूत्रम् । एवं वनीपकार्थम् । वनीपकाः कृपणाः ॥ ५१ ॥

तं नवे नत्तपाणं तु संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पमिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५२ ॥

(अवचूरिः) तं नवे इत्यादि गाथा पूर्ववत् ॥ ५२ ॥

(अर्थ.) (तं नवे एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तेवुं असूझतुं अन्नपान संयमी साधुने कल्पे नहीं, माटे तेवा अन्नपान प्रत्ये वहोरावनारी श्राविकाप्रत्ये साधु मने ए कल्पे नहि एम कहे. अहिं कोइ शंका करे के, साधु जो पुण्यार्थ करेला अन्नपाननो त्याग करे तो, श्रेष्ठ श्रावकने घेर अन्नपान साधुए लेवुंज नहीं एम थाय. कारण के, श्रेष्ठ श्रावक छे ते अज्ञान पुरुषनी पेठे क्यारें पण केवल पोताने अर्थे अन्नपान तैयार करेज नहीं. तो हमेश पोताने अर्थे अन्नपान तैयार करतां तेमां पितृकर्मादि पुण्यनो पण हेतु होय छे. ए शंकानो उत्तर आचार्य कहे छे. एनो अनिप्राय एवो के, श्रेष्ठ श्रावक ज्यारे केवल पितृकर्मादिरूप पुण्यना हेतुथीज पोताने तथा पोताना कुटुंबना माणसने जेटलुं खपतुं होय तेथी पण वधारे अन्नपान करे तो, तेवुं अन्नपान साधुने कल्पे नहीं, परंतु जो श्रेष्ठ श्रावक हमेशना धारा मुजब पोताने अर्थे तथा शुजपरिणामथी अन्नपान तैयार करे, अने वली ते नित्य जेटलुं जोइये तेटलुंज तैयार करे, तेमां जो यदृछाथी ए साधु आवे तो तेने पण वोहोरावे, तो ते अन्यदोषरहित होय, तो साधुने कल्पे छे. ॥ ५२ ॥

(टीका.) तं नवे त्ति सूत्रम् । प्रतिषेधः पूर्ववत् ॥ ५२ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
जं जाणिज्ज सुणिज्जा वा, समणट्ठा पगडं इमं ॥ ५३ ॥

(अवचूरिः) असणमिति । श्रमणार्थम् । श्रमणा निर्ग्रन्थाः शाक्यादयः ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) असणमिति. (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत्.) तथा अशन, पान, खाद्य अने स्वाद्य. ए चार प्रकारना अन्नपान माहेला (जं के०) यत् एटले जे वस्तुने (जाणिज्ज के०) जानीयात् एटले आमंत्रणादिके करी पोते जाणे, अथवा (सुणिज्जा के०) शृणुयात् एटले बीजा तरफथी श्रवण करे. केवी रीते जाणे, अथवा श्रवण करे ते कहे वे. (इमं के०) इदं एटले ए अन्नपान (समणठा के०) श्रमणार्थं एटले शाक्यादिकने अर्थे (पगडं के०) प्रकृतं एटले तैयार कर्युं वे. एम जाणे, अथवा सांजले, तो ते न कल्पे. ॥ ५३ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयादित्याह। साधुः श्रमणार्थं प्रकृतमशनादि न गृह्णीयात्। श्रमणा निर्ग्रन्थाः शाक्यादयस्तन्निमित्तं कृतम्। शेषं गाथाद्वयव्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ५३ ॥

(टीका.) असणं ति सूत्रम् । एवं श्रमणार्थम्।श्रमणा निर्ग्रन्थाः शाक्यादयः॥ ५३ ॥

तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं॥ ५४॥

(अवचूरिः) तं नवे इत्यादिगाथा पूर्ववत् ॥ ५४ ॥

(अर्थ.) (तं नवे एनो अर्थ पूर्ववत्.) तेवुं असूजतुं अन्नपान संयमी साधु लिये नहीं. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविका प्रत्ये पूर्वोक्त साधु कहे के, मने तेवुं कल्पे नहि. ॥ ५४ ॥

(दीपिका.) तं नवेत्ति । स्पष्टम् ॥ ५४ ॥

(टीका.) तं नवे त्ति सूत्रम् । प्रतिषेधः पूर्ववत् ॥ ५४ ॥

उद्देसिअं कीअगडं, पूइकम्मं च आहडं ॥
अज्झोअरपामिच्चं, मीसजायं विवज्जए ॥ ५५ ॥

(अवचूरिः) उद्दिश्य कृतमौद्देशिकं साधूद्देशेन दध्न उदनस्य मीलनेन करम्बककरणम् सखण्डिकोद्वृत्तमोदकचूर्णेन गुडपानादि क्षिप्त्वा मोदककरणं च । क्रीतकृतं द्रव्यनावक्रयक्रीतन्नेदम्। पूतिकर्म संनाव्यमानाधाकर्मावयवसंमिश्रम् । आहृतं स्वग्रामाहृतादि । अध्यवपूरकं स्वार्थमूलाद्रहणप्रक्षेपरूपम् । प्रामित्यं साध्वर्थमुच्छिद्य दानलक्षणम् । मिश्रजातं चादित एव गृहिसंयतमिश्रोपस्कृतरूपम् ॥ ५५ ॥

(अर्थ.) तथा उद्देसिअंति । (उद्देसिअं के०) औद्देशिकं एटले साधुने आपवाना उद्देशथी तैयार करेलुं, अथवा (कीअगडं) क्रीतकृतं एटले वेचातुं आणेलुं, किंवा (पूइकम्मं के०) पूतिकर्म एटले सूझता आहारमां आधाकर्मीनो भाग भेळ्यो होय एवुं, तथा (आहडं के०) आहृतं एटले ग्रामादिकथी लावेलुं, तेमज(अज्झोयर के०) अध्यवपूरकं एटले साधु आव्या जाणी मूळ आहार माहे उमेरेलुं एवुं, अथवा (पामिच्चं के०) प्रामित्यं एटले उधीनुं आणी आपेलुं, (च के०) वळी (मीसजायं के०) मिश्रजातं एटले गृहने अने साधुने अर्थे भेळुं नीपजाव्युं, ते मिश्रजात एवुं अन्नपान होय तो ते प्रत्ये (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले वर्जे. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयात् इत्याह। उद्दिश्य साधुनिमित्तं कृतमौद्देशिकं १ क्रीतकृतं द्रव्यभावक्रयक्रीतभेदं २ पूतिकर्म च संभाव्यमानाधाकर्मावयवैः संमिश्रम् ३ अभ्याहृतं साधुनिमित्तं ग्रामादेरानीयमानं ४ तथा अध्यवपूरकं स्वार्थमूलाद्रहणे साधुन्निमित्तं प्रक्षेपरूपं ५ प्रामित्यं साधुनिमित्तमुच्छिद्य दानलक्षणं ६ मिश्रजातं च आदित एव गृहस्थसंयतयोर्निमित्तं मिश्रमुपसंस्कृतम् ७ एतादृशं सर्वमशनादि साधुर्वर्जयेत् परं न गृह्णीयात् ॥ ५५ ॥

(टीका.) किंच । उद्देसिअं ति सूत्रम् । उद्दिश्य कृतमौद्देशिकमुद्दिष्टकृतकर्मादिभेदम् । क्रीतकृतं द्रव्यभावक्रयक्रीतभेदम् । पूतिकर्म संभाव्यमानाधाकर्मावयवसंमिश्रलक्षणम् । आहृतं स्वग्रामाहृतादि । तथाध्यवपूरकं स्वार्थमूलाद्रहणप्रक्षेपरूपम् । प्रामित्यं साध्वर्थमुच्छिद्य दानलक्षणम् ॥ मिश्रजातं चादित एव गृहिसंयतमिश्रोपस्कृतरूपं वर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

> उग्गमं से अ पुच्छिज्जा, कस्सट्ठा केण वा कडं ॥
> सुच्चा निस्संकिअं सुद्धं, पडिगाहिज्ज संजए ॥५६॥

(अवचूरिः) संशयव्यपोहोपायमाह । उद्गमं तत्प्रसूतिरूपं से तस्य शङ्कितस्याशनादेः पृच्छेत् कस्यार्थमेतत् केन वा कृतमिति श्रुत्वा तद्वचो न भवदर्थं किंत्वन्यार्थमेवं निःशंकितं प्रतिगृह्णीयात् ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) हवे संशय टाळवाने अर्थे कहे छे. (य के०) वळी पूर्वोक्त साधुने आहार वोहोरतां शंका उपजे तो (संजए के०) संयतः एटले संयमी साधु (से अ के०) तस्य च एटले ते अन्नपाननी वळी (उग्गमं के०) उद्गमं एटले उत्पत्तिप्रत्ये (पुच्छिज्जा के०) पृच्छेत्, एटले पूछे. केवी रीतें पूछे ते कहे छे.(कस्सट्ठा के०) कस्यार्थम् एटले

कोने वास्ते ए आहार तैयार कस्यो छे, तथा (केण वा कडं के०) केन वा कृतं एटले कोणे ए अन्नपान तैयार कर्युं छे. एम पूछीने ते श्राविकाना वचन उपरथी ते अन्नपान (निस्संकिअं के०) निःशंकितं एटले उद्गमादि शंकारहित छे, अतएव (सुद्धं के०) निर्दोष छे एवुं (सुच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (पडिगाहिज्ज के०) प्रतिगृह्णीयात् एटले ग्रहण करे. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) अथ उद्गमादिदोषस्य संदेहदूरीकरणाय उपायमाह। संयतः साधुः शुद्धमशनादि निर्दोषं सत्प्रतिगृह्णीयात्। कथम्। पूर्वं तत्स्वामिनं कर्मकरं वा से तस्य अशनादेः शङ्कितस्य उद्गमं तन्निष्पत्तिरूपं पृच्छेत्। यथा कस्यार्थमेतत्केन वा कृतम् एतत्। ततः किं कृत्वा। इति तद्वचः श्रुत्वा। इतीति किम्। न नवदर्थमिदमशनादि कृतं। किंतु अन्यार्थमिति निःशंकितं शंकारहितम् ॥ ५६ ॥

(टीका.) संशयव्यपोहायोपायमाह। उग्गमं ति सूत्रम्। उद्गमं तत्प्रसूतिरूपम् से तस्य शङ्कितस्याशनादेः पृच्छेत् तत्स्वामिनं परिचरं वा। यथा कस्यार्थमिदं केन वा कृतमेतदिति। श्रुत्वा तद्वचो न नवदर्थं किंत्वन्यार्थमेवंनूतं निःशङ्कितं शुद्धं सत्तद्गुत्वादिनावगत्य प्रतिगृह्णीयात्संयतो विपर्ययग्रहणे दोषादिति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
पुप्फेसु हुज्ज उम्मीसं, बीएसु हरिएसु वा ॥ ५७ ॥

(अवचूरिः) पुष्पैर्जातिपुष्पादिभिः नवेत्तैरुन्मिश्रं वीजैर्हरितैर्वा। तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) असणमिति. वली (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) अशनादि चतुर्विध अन्नपान (पुप्फेसु के०) पुष्पैः एटले जाति पाटलादिक पुष्पोए करी (वा के०) अथवा (वीएसु के०) वीजैः एटले शालि प्रमुख धान्ये करी अथवा (हरिएसु के०) हरितैः एटले दूर्वादिक हरितकाये करी (उम्मीसं के०) उन्मिश्रं एटले अर्थात् ते पुष्पादिके करी संयुक्त एवुं (हुज्ज के०) नवेत् एटले होय. ॥ ५७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयात्तदाह। अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा पुष्पैर्जातिपाटलादिभिर्वीजैर्हरितैर्वा यदि उन्मिश्रं नवेत्तदा संयतो न गृह्णीयात् ददतीं च किं वदेत्तदाह। दिंतिअमिति ॥ ५७ ॥

(टीका.) तथा असणं ति सूत्रम्। अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा पुष्पैर्जातिपाटलादिभिः नवेदुन्मिश्रं वीजैर्हरितैर्वेति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५७ ॥

(अवचूरिः) तं० नवे इत्यादि स्पष्टम् ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) (तु के०) पुनः (तं नत्तपाणं के०) तद्भक्तपानं एटले तेवुं असूझतुं अन्नपान (संजयाण के०) संयतानां एटले संयमी साधुने (अकप्पिअं के०) अकल्पिकं एटले अकल्पनीक असूझतुं छे, माटे तेवा अन्नपानने (दिंतिअं के०) ददतीं एटले आपनारी एवी श्राविकाने, एवी रीतें (पडिआइरके के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे, जे मने ते कल्पे नहि. ॥ ५७

(दीपिका.) तं नवे नत्त० व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५७ ॥

(टीका.) तं नवेत्ति सूत्रम् । तादृशं नक्तपानं तु संयतानामकल्पिकं यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमेवं सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
उदगंमि हुज्ज निरिकत्तं, उत्तिंगपणगेसु वा ॥ ५ए ॥

(अवचूरिः) उदके नवेन्निक्षितमुत्तिंगपनकेषु वा कीटिकानगरादिषु चेत्यर्थः ॥५ए॥

(अर्थ.) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतुर्विध अन्नपान (उदगंमि के०) उदके एटले जलनेविषे (वा के०) अथवा (उत्तिंगपणगेसु के०) कीडी प्रमुखना नगरपर (निरिकत्तं के०) निक्षिप्तं एटले मूक्युं एवुं (हुज्ज के०) नवेत् एटले थाय. उदकमां निक्षेप करवो तेना बे नेद छे. एक अनंतरनिक्षेप अने बीजो परंपरानिक्षेप. ॥ ५ए ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयात् इत्याह । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा यदि उदके सचित्तपानीयोपरि अथवा उत्तिंगपनकेषु कीटिकानगरेषु निक्षिप्तं नवेत् । तदा साधुर्न गृह्णीयात् ॥ ५ए ॥

(टीका.) तथा असणं ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा उदके नवेन्निक्षितमुत्तिंगपनकेषु वा कीटिकानगरोह्लीषु वेत्यर्थः । उदयनिरिकत्तं दुविहं । अणंतरं परंपरं च । अणंतरं णवणीतपोग्गलियमादि । परोप्परं जलघमोवरि नायण ब्रं दधिमादि । एवं उत्तिंगपणएसु नावनीयमिति सूत्रार्थः ॥ ५ए ॥

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६० ॥

(अवचूरिः) तं० पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(अर्थ.) तेवुं असूझतुं अन्नपान साधुउने कल्पे नहीं. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविकाने "साधु मने ए आहार पाणी कल्पे नहि" एवी रीतें कहे.॥६०॥

(दीपिका.) ददतीं च किं वदेदित्याह । पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(टीका.) तं जवेत्ति सूत्रम् । तद्भवेद्भक्तपानं तु संयतानामकल्पिकं यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
तेउम्मि हुज्ज निक्खित्तं, तं च संघट्टिआ दए ॥ ६१ ॥

(अवचूरिः) तेजसि जवेन्निक्षिप्तं दुग्धादि तन्मम जिक्षां ददत्या माजूत्तापातिशय इत्यग्निं संघट्याशनादि दद्यात् ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतुर्विध अन्नपान (तेउंमि के०) तेजसि एटले तेजस्कायने विषे (निक्खित्तं के०) निक्षिप्तं एटले मूक्युं एवुं (हुज्ज के०) जवेत् एटले होय, (च के०) अने (तं के०) ते अग्निने (संघट्टिआ के०) संघट्य एटले संघट्टीने (दए के०) दद्यात् एटले आपे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयात्तदाह । अशनं पानकं खाद्यं स्वाद्यं यदि तेजसि अग्नौ निक्षिप्तं जवेत् तं संघट्य जिक्षां दद्यात् तदा साधुर्न गृह्णीयात् । कुतः दात्री संघट्टनं कुर्यात्तत्रोच्यते अहं यावद्भिक्षां ददामि तावता माजूत्तापातिशयेन उद्वर्तिष्यत इति ॥ ६१ ॥

(टीका) तथा असणंति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा तेजसि जवेन्निक्षिप्तं तेजसीत्यग्नौ तेजस्काय इत्यर्थः । तच्च संघट्य यावद्भिक्षां ददामि तावत्तापातिशयेन माजूदुद्वर्तिष्यत इत्याघट्य दद्यादिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६२ ॥

तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५७ ॥

(अवचूरिः) तं० भवे इत्यादि स्पष्टम् ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) (तु के०) पुनः (तं भत्तपाणं के०) तद्भक्तपानं एटले तेवुं असूझतुं अन्नपान (संजयाण के०) संयतानां एटले संयमी साधुने (अकप्पिअं के०) अकल्पिकं एटले अकल्पनीक असूझतुं छे, माटे तेवा अन्नपानने (दिंतिअं के०) ददतीं एटले आपनारी एवी श्राविकाने, एवी रीतें (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे, जे मने ते कल्पे नहि. ॥ ५७

(दीपिका.) तं भवे भत्त० व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५७ ॥

(टीका.) तं भवेत्ति सूत्रम् । तादृशं भक्तपानं तु संयतानामकल्पिकं यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमेवं सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
उदगंमि हुज्ज निक्खित्तं, उत्तिंगपणगेसु वा ॥ ५९ ॥

(अवचूरिः) उदके भवेन्निक्षिप्तमुत्तिंगपनकेषु वा कीटिकानगरादिषु चेत्यर्थः ॥५९॥

(अर्थ.) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतुर्विध अन्नपान (उदगंमि के०) उदके एटले जलनेविषे (वा के०) अथवा (उत्तिंगपणगेसु के०) कीडी प्रमुखना नगरपर (निक्खित्तं के०) निक्षिप्तं एटले मूक्युं एवुं (हुज्ज के०) भवेत् एटले थाय. उदकमां निक्षेप करवो तेना बे भेद छे. एक अनंतरनिक्षेप अने बीजो परंपरानिक्षेप. ॥ ५९ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयात् इत्याह । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा यदि उदके सचित्तपानीयोपरि अथवा उत्तिंगपनकेषु कीटिकानगरेषु निक्षिप्तं भवेत् । तदा साधुर्न गृह्णीयात् ॥ ५९ ॥

(टीका.) तथा असणं ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा उदके भवेन्निक्षिप्तमुत्तिंगपनकेषु वा कीटिकानगरोत्त्लीषु वेत्यर्थः । उदयनिक्खित्तं दुविहं । अणंतरं परंपरं च । अणंतरं णवणीतपोग्गलियमादि । परोप्परं जलघडोवरि भायणत्थं दधिमादि । एवं उत्तिंगपणएसु भावनीयमिति सूत्रार्थः ॥ ५९ ॥

तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६० ॥

(अवचूरिः) तं० पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(अर्थ.) तेवुं असूझतुं अन्नपान साधुउने कल्पे नहीं. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविकाने "साधु मने ए आहार पाणी कल्पे नहि" एवी रीतें कहे.॥६०॥

(दीपिका.) ददतीं च किं वदेदित्याह । पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(टीका.) तं भवेत्ति सूत्रम् । तद्भवेद्भक्तपानं तु संयतानामकल्पिकं यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥
तेउम्मि हुज्ज निक्खित्तं, तं च संघट्टिआ दए ॥ ६१ ॥

(अवचूरिः) तेजसि भवेन्निक्षिप्तं दुग्धादि तन्मम भिक्षां ददत्या माभूत्तापातिशय इत्यग्निं संघट्याशनादि दद्यात् ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतुर्विध अन्नपान (तेउंमि के०) तेजसि एटले तेजस्कायने विषे (निक्खित्तं के०) निक्षिप्तं एटले मूक्युं एवुं (हुज्ज के०) भवेत् एटले होय, (च के०) अने (तं के०) ते अग्निने (संघट्टिआ के०) संघट्य एटले संघट्टीने (दए के०) दद्यात् एटले आपे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयात्तदाह । अशनं पानकं खाद्यं स्वाद्यं यदि तेजसि अग्नौ निक्षिप्तं भवेत् तं संघट्य भिक्षां दद्यात् तदा साधुर्न गृह्णीयात् । कुतः दात्री संघट्टनं कुर्यात्तत्रोच्यते अहं यावद्भिक्षां ददामि तावता माभूत्तापातिशयेन उद्वर्तिष्यत इति ॥ ६१ ॥

(टीका) तथा असणंति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा तेजसि भवेन्निक्षिप्तं तेजसीत्यग्नौ तेजस्काय इत्यर्थः । तच्च संघट्य यावद्भिक्षां ददामि तावत्तापातिशयेन माभूदुद्वर्तिष्यत इत्याघट्य दद्यादिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६२ ॥

(अवचूरिः) तं० ॥ ६२ ॥

(अर्थ.) (तु के०) तो तेवुं असूजतुं अन्नपान साधुने कल्पे नहीं, माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविकाने पूर्वोक्त साधु कहे जे ते अन्नपान मने कल्पे नहि॥६२॥

(दीपिका.) तदा ददतीं प्रति साधुः किं वदेदित्याह। पूर्ववत् ॥ ६२ ॥

(टीका.) तं नवेत्ति सूत्रम् । तद्भवेद्भक्तपानं तु संयतानामकल्पिकमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥

एवं उस्सिक्किया, उसक्किया, उज्जालिआ, पज्जालिआ, निव्वाविया,
उस्सिंचिया, निस्सिंचिया, उव्वत्तिया, उयारिया दए ॥ ६३ ॥

(अवचूरिः) यावद्भिक्षां दास्यामि तावद्विध्यास्यतीत्युत्सिच्य अवसर्प्य दाहनयात् उल्मुकान्युत्सार्य उज्ज्वाल्यार्धविध्यातं सकृदेधःक्षेपेण प्रज्वाल्य पुनः पुनः दाहनयादेव उत्सिच्यातिनृताडुज्झननयेन ततो वा दानार्थं तीमनादि निषिच्य तद्भाजनाद्रहितं द्रव्यमन्यत्र नाजने तेन दद्यात् उद्वर्तननीत्या वाद्रहितमुदकेन निषिच्य अपवर्त्य तेनैवाग्निनिक्षिप्तेन नाजनेनान्येन वा दद्यात् अवतार्य दाहनयाद्दानार्थं वा तदन्यच्च साध्वर्थयोगे न कल्पते. ॥ ६३ ॥

(अर्थ.) (एवं के०) एमज कोइ श्राविका (उस्सिक्किया के०) उत्सिच्य एटले चूलामांहे इंधण नाखीने अथवा (उस्सक्किया के०) अवसर्प्य एटले अधिक बलवानी नीतियी इंधण चूलामांथी पाछां काढी लइने अथवा (उज्जालिआ के०) उज्ज्वाल्य एटले थोडा इंधण नाखीने किंवा (पज्जालिया के०) प्रज्वाल्य एटले घणां इंधणां नाखीने अथवा (निव्वाविया के०) निर्वाप्य एटले अन्नादिक दाऊवाना नयथी अग्नि उल्हवीने अथवा (उस्सिंचिआ के०) उत्सिच्य एटले उनरावाना नयथी कांइक अन्न काढीने अथवा (निस्सिंचिआ के०) निषिच्य एटले उनराएुं जाणी तेमाहे पाणी ढाटीने किंवा (उव्वत्तिआ के०) अपवर्त्य अग्निउपरनुं अन्न अन्यपात्रमां नाखीने अथवा (उयारिआ के०) अवतार्य एटले दाहना नयथी वासण हेठे उतारीने साधुने (दए के०) वोहोरावे ते न कल्पे. ॥ ६३ ॥

(दीपिका.)पुनः कीदृशं अशनादि न गृह्णीयात् इत्याह। एवं उस्सिक्किआइति। यावद्भिक्षां ददामि तावत् मान्नूद्विध्यासतीत्युत्सिच्य दद्यात् १ एवं उस्सक्किआ इति अवसर्प्य अतिदाहनयात् उल्मुकानि उत्सार्य इत्यर्थः २ एवं उज्जालिआ पज्जालिआ उज्ज्वाल्य अविध्यातं सकृदिंधनप्रक्षेपेण ३ प्रज्वाल्य पुनः पुनः एवं निव्वाविआ निर्वाप्य दाहनया-

दिनेति भावः ४ एवं उस्सिंचिआ निस्सिंचिआ उत्सिच्य अतिभृतात् उफ्नभयेन ततो वा दानार्थं तीमनादि निषिच्य तद्भाजनादुद्धृतं द्रव्यमन्यत्र भाजनेन दद्यात् उद्वर्तनभयेन वाद्धृतमुदकेन निषिच्य दद्यात् ५ एवं उवत्तिआ उआरिया अपवर्त्य तेनैव अग्निनिक्षिप्तेन भाजनेन अन्येन वा दद्यात् तथा अवतार्य दाहभयाद्दानार्थं वा दद्यात्। तत् अन्यच्च साधुनिमित्तयोगे न कल्पते॥ ६३ ॥

(टीका.) एवं उस्सिक्किय त्ति। यावद्भिक्षां ददामि तावन्माऽऽदीप्यास्यतीत्युत्सिच्य दद्यादेवं उसक्किया अवसर्प्य अतिदाहभयादुल्मुकान्युत्सार्येत्यर्थः। एवं उज्जालिया पज्जालिया उज्ज्वाल्याधविध्यातं सकृदिंधनप्रक्षेपेण। प्रज्वाल्य पुनः पुनः। एवं निव्वाविया निर्वाप्य दाहभयादेवेति भावः। एवं उस्सिंचिया निस्सिंचिया। उत्सिच्यातिभृताडुफ्नभयेन ततो वा दानार्थं तीमनादीनि निषिच्य तद्भाजनाद्धृतं द्रव्यमन्यत्र भाजने तेन दद्यात्। उद्वर्तनभयेन वाद्धृतमुदकेन निषिच्य। एवं उवत्तिया उयारिया। अपवर्त्य तेनैवाग्निनिक्षिप्तेन भाजनेनान्येन वा दद्यात्। तथा अवतार्य दाहभयाद्दानार्थं वा दद्यात्। अत्र तदन्यच्च साधुनिमित्तयोगे न कल्पते ॥ ६३ ॥

तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६४ ॥

(अवचूरिः) तं० पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

(अर्थ.) तो तेवुं अन्नपान साधुने कल्पे नहीं. माटे तेवुं अन्नपान आपनारी श्राविकाने पूर्वोक्त साधु 'मने तेवुं कल्पे नहि' एम कहे. ॥ ६४ ॥

(दीपिका.) अथ कदाचित् पूर्वोक्तप्रकारेण तादृशं काचिद्ददाति। तदा तां प्रति साधुः किं कथयेदित्याह। पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

(टीका.) तं भवे त्ति सूत्रम्। पूर्ववत्। गोचराधिकार एव गोचरप्रविष्टस्य ॥६४॥

हुज्ज कट्ठं सिलं वा वि, इट्टालं वा वि एकया ॥
ठविअं संकमट्ठाए, तं च होज्ज चलाचलं ॥ ६५ ॥

(अवचूरि.) गोचराधिकार एव गोचरप्रविष्टस्य यद्भवेत्तदाह। भवेत्काष्ठं शिला वापि इष्टकाशकलमेकदा एकस्मिन्काले प्रावृडादौ स्थापितं संक्रमार्थं तच्च भवेच्चलाचलमप्रतिष्ठितम् ॥ ६५ ॥

(अर्थ.) हुज्ज इति। तथा (कट्ठं के०) काष्ठं एटले काष्ठ, (वा के०) अथवा

(सिलं के०) शिला एटले पाषाण अथवा (इट्टालं के०) इष्टकाशकलं एटले इटनो कटको ते (एगया के०) एकदा एटले एकवार चोमासादिकने विषे (संकमछाए के०) संक्रमार्थं एटले उलंघवाने माटे (ठवियं के०) स्थापितं एटले मूकेलुं (हुज्जा के०) भवेत् एटले होय; (च के०) वली (तं के०) तत् एटले ते काष्ठादिक (चलाचलं के०) कांइ चल कांइ अचल एटले डगमगतुं एवुं (हुज्जा के०) भवेत् एटले होय. ॥ ६५ ॥

(दीपिका.) पुनर्गोचराधिकार एव गोचरीप्रविष्टस्य साधोः को विधिरित्याह । एवंविधं काष्ठं शिला वा २ इष्टकाशकलं वा भवेत् किंविशिष्टं काष्ठादि । एकदा एकस्मिन् काले वर्षाकालादौ संक्रमार्थं सुखेन चलनार्थं स्थापितं तदपि च चलाचलमप्रतिष्ठितं भवेत् न तु भवेत् स्थिरमेव ॥ ६५ ॥

(टीका.) होज्ज त्ति सूत्रम् । भवेत् काष्ठं शिला वापि इट्टालं वाप्येकदा एकस्मिन् काले प्रावृडादौ स्थापितं संक्रमार्थं तच्च भवेच्चलाचलमप्रतिष्ठितं न तु स्थिरमेवेति सूत्रार्थः ॥ ६५ ॥

ण तेण भिक्खू गछिज्जा, दिठो तछ असंजमो ॥
गंभीरं झुसिरं चेव, सविंदिअसमाहिए ॥ ६६ ॥

(अवचूरिः) तेन काष्ठादिना भिक्षुर्न गछेत् । दृष्टस्तत्रासंयमः । तच्चलने प्राण्युपमर्दसंभवात् । गंभीरमप्रकाशं सुषिरमंतःसाररहितम् । अतः सर्वेंद्रियसमाहितो भिक्षुस्तस्मिन् परिहरेदिति ॥ ६६ ॥

(अर्थ.) तो (तेण के०) ते काष्ठादिक उपर थइने(भिक्खू के०) भिक्षुः एटले पूर्वोक्त साधु (न गछिज्जा के०) न गछेत् एटले गमन करे नहीं. कारण के, (तछ के०) तत्र एटले ते काष्ठादिकना उपरथी गमन करता थका (असंजमो के०) असंयमः एटले जीवोपमर्दादि असंयम (दिठो के०) दृष्टः एटले दीठो छे. तथा (सविंदिए के०) सर्वेंद्रियैः एटले सर्व इंद्रियें करी (समाहिए के०) समाहित एटले समाधिमान् एटले रागद्वेष रहित एवो साधु बीजा पण (गंभीरं के०) गंभीर एटले अप्रकाश अने वली (झुसिरं के०) सुषिरं एटले अंदर पोलाणवालुं एवा जे काष्ठादि तेनो त्याग करे. ॥ ६६ ॥

(दीपिका.) तादृशेन चलाचलेन काष्ठादिना साधुः किं न कुर्यात् इत्याह । तेन काष्ठादिना भिक्षुर्न गछेत् । कथमित्याह । तत्र काष्ठादौ गमनेऽसंयमो दृष्टः । कथं काष्ठादिचप्राणिनामुपमर्दसंभवात् । तथा एवंविधमन्यदपि काष्ठादि परिहरेत् साधुः । किं

विशिष्टं काष्ठादि। गम्भीरमप्रकाशं पुनः शुषिरमन्तःसाररहितम्। किं० साधुः। सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावकुर्वाणः ॥ ६६ ॥

(टीका.) ण तेण त्ति सूत्रम्। न तेन काष्ठादिना भिक्षुर्गच्छेत्। किमित्यत्राह। दृष्टस्तत्रासंयमः। तच्चलने प्राण्युपमर्दसंभवात्। तथा गम्भीरमप्रकाशं शुषिरं चैवान्तःसाररहितम्। सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावगच्छन् परिहरेदिति सूत्रार्थः॥६६॥

निस्सेणिं फलगं पीढं, उस्सवित्ता णमारुहे ॥
मंचं कीलं च पासायं, समणट्ठा एव दावए ॥ ६७ ॥

(अवचूरिः) निश्रेणिं फलकं पीठमुत्सृत्योर्ध्वीकृत्य मञ्चं कीलं चोत्सृत्य प्रासादमारोहेत् श्रमणार्थं दायकः ॥ ६७ ॥

(अर्थ.) हवे घरमाहेलां दोषो टालवा, ते कहेछे. तथा (दावए के०) दायकः एटले साधुने वहोरावनारो पुरुष (समणट्ठा के०) श्रमणार्थं एटले साधुने आहारपाणी वहोराववाने अर्थे (निस्सेणिं के०) निश्रेणिं एटले नीसरणीने अथवा (फलगं के०) फलकं एटले पाटीयाने (पीढं के०) पीठं एटले बाजोठने, (मंचं के०) मंचं एटले माचाने (कीलं के०) कीलकने (उस्सवित्ता णं के०) उत्सृत्य एटले ऊंचो करीने (पासायं के०) प्रासादं एटले प्रासादउपर (आरुहे के०) आरोहेत् एटले चढे. ॥ ६७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशे प्रकारे न गृह्णीयात् इत्याह। दाता श्रमणार्थं साधुनिमित्तं प्रासादं यदि आरोहेत्। तदा साधुर्भिक्षां न गृह्णीयात्। किं कृत्वा प्रासादमारोहेत्। निश्रेणिं १ फलकं २ पीठं ३ मंचं ४ कीलं ५ च उत्सृत्य ऊर्ध्वं कृत्वा ॥ ६७ ॥

(टीका.) किं च णिस्सेणिं ति सूत्रम्। निश्रेणिं फलकं पीठं उस्सवित्ता उत्सृत्य ऊर्ध्वं कृत्वा इत्यर्थः। आरोहेन्मञ्चं कीलकं च उत्सृत्य। कमारोहेदित्याह। प्रासादं श्रमणार्थं साधुनिमित्तं दायको दाता आरोहेत्। एतदप्यग्राह्यमिति सूत्रार्थः ॥ ६७ ॥

दुरूहमाणी पडिवज्जा, हत्थं पायं व लूसए ॥
पुढविजीवे वि हिंसिज्जा, जे अ तन्निस्सिया जगे ॥ ६८ ॥

(अवचूरिः) दोषमाह। दुःखेनारोहन्ती प्रपतेत्। हस्तं पादं च लूषयेत् खण्डयेत्। यानि च तत्पृथिवीनिःश्रितानि जगन्ति प्राणिनस्तानि हिंस्यात् ॥ ६८ ॥

(अर्थ.) हवे तेनो दोष कहे बे. (डुरूहमाणी के०) आरोहन्ती एटले अन्नादिक लेवा नणी ते उपर चढती थकी कदाचित् (पडिवज्जा के०) प्रपतेत् एटले पडे, अथवा (हत्थं के०) हस्तं एटले पोताना हाथने (च के०) वली पोताना (पायं के०) पादं एटले पगने (लूसए के०) लूषयेत् एटले पोतेज नांगे, तथा (पुढवीजीवेवि के०) पृथ्वीजीवानपि एटले पृथ्वीकायजीवोने पण (हिंसिज्जा के०) हिंस्यात् एटले हणे. (अ के०) च एटले वली (जे के०) यानि एटले जे (तन्निसिआ के०) तन्निश्रितानि एटले ते पृथ्वीने आश्रय करी रहेलां एवां (जगे के०) जगन्ति एटले प्राणियो होय तेने पण हणे. ॥ ६८ ॥

(दीपिका.) कथं न गृह्णीयात् ? तथा ग्रहणे दोषमाह । निश्रेणिप्रमुखमारोहन्ती स्त्री प्रपतेत्।प्रपतन्ती च हस्तं वा पादं वा लूषयेत् स्वकीयं स्वत एव खण्डयेत् । पुनरपि कथंचित्तत्र स्थाने पृथिवीजीवान् विहिंस्यात् । पुनरपि यानि तन्निश्रितानि पृथ्वीनिश्रितानि जगंति प्राणिनः तानपि हिंस्यात् ॥ ६८ ॥

(टीका.) अत्रैव दोषमाह । डुरूहमाणि त्ति सूत्रम् । आरोहन्ती प्रपतेत् । प्रपतन्ती च हस्तं पादं वा लूषयेत् स्वकं स्वत एव खण्डयेत् । तथा पृथ्वीजीवान् विहिंस्यात् । कथंचित्तत्रस्थान् । तथा यानि च तन्निश्रितानि जगन्ति प्राणिनस्तांश्च हिंस्यादिति सूत्रार्थः ॥ ६८ ॥

एआरिसे महादोसे, जाणिऊण महेसिणो ॥
तम्हा मालोहमं निक्खं, न पडिगिएहंति संजया ॥ ६ए ॥

(अवचूरिः) ईदृशान्महादोषान् ज्ञात्वा महर्षयः साधवः । यस्माद्दोषकारिणी तस्मान्मालापहृतां मालादानीतां निक्षां न प्रतिगृह्णन्ति ॥ ६ए ॥

(अर्थ.) हवे गोचरीचर्याना दोषोनो उपसंहार करे बे. एयारिसे इति (संजया के०) संयताः एटले संयमी एवा (महेसिणो के०) महर्षयः एटले महोटा ऋषियो (एयारिसे के०) एतादृशान् एटले ए पूर्वे कह्या ते प्रकारना (महादोसे के०) महादोषान् एटले मोटा दोषोने (जाणिऊण के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तम्हा के०) तस्मात् एटले तेमाटे (मालोहमं के०) मालाहृतां एटले उपरना माल थकी, एटले मेडाउपरथी उतारीने आणेली एवी (निक्खं के०) निक्षां एटले नक्षाने (न पडिगिह्णंति के०) न प्रतिगृह्णंति एटले ग्रहण करता नथी. ॥ ६ए ॥

(दीपिका.) ततः साधवः किं कुर्वंत इत्याह । एतादृशान् पूर्वोक्तान् महादोषान् ज्ञात्वा महर्षयः साधवः । यस्माद्दोषकारिणीयं भिक्षा । तस्मात् मालापहृतां मालोपनीतां भिक्षां न प्रतिगृह्णन्ति । किंविशिष्टा महर्षयः । संयताः सम्यक्संयमे यतनां कुर्वाणाः ॥ ६ए ॥

(टीका.) एआरिस त्ति सूत्रम् । ईदृशाननन्तरोदितरूपान्महादोषान् ज्ञात्वा महर्षयः साधवः । यस्माद्दोषकारिणीयं तस्मान्मालापहृतां मालादानीतां भिक्षां न प्रतिगृह्णन्ति संयताः । पाठान्तरं वा । हंदि मालोहडं ति । हंदीत्युपप्रदर्शन इति सूत्रार्थः ॥ ६ए ॥

कंदं मूलं पलंबं वा, आमं छिन्नं च सन्निरं ॥
तुंबागं सिंगबेरं च, आमगं परिवज्जये ॥ ७० ॥

(अवचूरिः) सूरणादि कन्दम् । मूलं विदारिकादिरूपम् । प्रम्लबं तालफलादि । आमं छिन्नं च सन्निरं पत्रशाकम् । तुम्बकं प्रतीतं त्वग्मज्जान्तर्वर्त्ति । आर्द्रां तुलसीमित्यन्ये । शृङ्गवेरं चार्द्रकमामगं परिवर्जयेदिति ॥ ७० ॥

(अर्थ.) हवे केटलीक वहोरवामां निषिद्ध वस्तु छे, ते कहे छे, कंदमिति. तथा (कंदं के०) सूरण विगेरे कंद, (मूलं के०) विदारिकादि मूल, (वा के०) अथवा (पलंबं के०) प्रलंब एटले तालादिकनां फल अने (आमं के०) काचुं, अथवा (छिन्नं के०) छेद्युं एवुं (सन्निरं के०) पत्रशाक तथा (तुंबागं के०) तूंबडुं, डुधियुं, तेने तथा (सिंगबेरं के०) शृंगबेरं एटले आदूं एटलां वानां (आमगं के०) आमकं एटले काचां सचित्त होय तो तेने (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ ७० ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं कीदृशं कीदृशं न गृह्णन्ति तदाह । साधुः कन्दं सूरणादि "वर्जयेत्" इत्युक्तिः सर्वत्र लापनीया १ तथा मूलं पिप्पलादिरूपं २ प्रलंबं वा तालफलादि ३ आमं छिन्नं च सन्निरम् । सन्निरमिति पत्रशाकं ४ तुंबाकं त्वग्मज्जान्तर्वर्त्यार्द्रम् । तुलसीमित्यन्ये ५ शृंगबेरं च आर्द्रकं ६ च आमकं सचित्तम् ॥ ७० ॥

(टीका.) प्रतिषेधाधिकार एवाह । कंदं मूलं ति सूत्रम् । कन्दं सूरणादिलक्षणम् । मूलं विदारिकारूपम् । प्रलंबं वा तालफलादि । आमं छिन्नं वा सन्निरम् । सन्निरमिति पत्रशाकम् । तुम्बाकं त्वग्मज्जान्तर्वर्ति । आर्द्रा वा तुलसीमित्यन्ये । शृङ्गबेरं चार्द्रकम् । आमं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ७० ॥

तहेव सत्तुचुन्नाइं, कोलचुन्नाइं आवणे ॥
सक्कुलिं फाणिअं पूअं, अन्नं वा वि तहाविहं ॥ ७१ ॥

(अवचूरिः) तथैव सक्तुचूर्णान् सक्तून् कोलचूर्णान् बदरसक्तून् आपणे वीथ्याम्। शष्कुलिं तिलपर्पटिकां फाणितं द्रवगुडं पूपं कणिकादिमयम् । अन्यद्वा तथाविधं मोदकादि ॥ ७१ ॥

(अर्थ.) हवे (तहेव के०) तथैव एटले तेमज वली (सत्तुचुन्नाइ के०) सक्तुचूर्णानि एटले सत्तुआ (कोलचुन्नाइ के०) कोलचूर्णानि एटले बोरनो भूको तेमज (आवणे के०) आपणे एटले वीथीमां तथा (सक्कुलिं के०) तिल सांकली, अथवा (फाणियं के०) फाणितं एटले पातलो गोल (पूयं के०) पूपं एटले पूडला तथा (अन्नं वा वि के०) अन्यद्वापि एटले अनेरुं पण (तहाविहं के०) तथाविधं एटले तेवा प्रकारनुं जे मोदकादि अन्नपान होय तो तेने साधु त्याग करे. ॥ ७१ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं परिवर्जयेदित्याह । तथैव सक्तुचूर्णान् सक्तून् १ कोलचूर्णान् बदरचूर्णान् २ आपणे वीथ्यां तथा शष्कुलिं तिलपर्पटिकां ३ फाणितं द्रवगुडं ४ पूपकं कणिकादिमयम् ५ अन्यद्वा तथाविधं मोदकादि. ॥ ७१ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव सक्तुचूर्णान् कोलचूर्णान् बदरसक्तून् आपणे वीथ्यां तथा शष्कुलीं तिलपर्पटिकां फाणितं द्रवगुडं पूपं कणिकादिमयम् । अन्यद्वा तथाविधं मोदकादि ॥ ७१ ॥

विक्कायमाणं पसढं, रएणं परिफासिअं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७२ ॥

(अवचूरिः) विक्रीयमाणमापण इति शेषः । प्रसह्यकमनेकदिनस्थापनेन प्रकटम् । अतएव रजसा पार्थिवेन परिस्पृष्टं व्याप्तम् ॥ ७२ ॥

(अर्थ.) तथा (विक्कायमाणं के०) विक्रीयमाणं एटले डुकानमां वेचातुं एवुं, तथा (पसढं के०) प्रसह्यं एटले बहु दिवस राखीने प्रकट करेलुं एवुं माटेज (रएण के०) रजसा एटले सचित्त रजें करी (परिफासिअं के०) परिस्पृष्टं एटले खरड्युं एवुं अन्नपान तेने (दिंतिअं के०) ददतीं एटले आपनारीने (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले वर्जे. केवीरीतें परिहरे ते कहे छे. (न मे कप्पइ तारिसं) न मे कल्पते तादृशं एटले मने तेवुं असूफतुं खपतुं नथी. ॥ ७२ ॥

(दीपिका.) तत्किमित्याह । एवंभूतं सक्तुचूर्णादिकं दीयमानमपि साधुर्नगृह्णीयादित्यर्थः ॥ ७२ ॥

(टीका.) किमित्याह । विक्कायमाणं ति सूत्रम् । विक्रीयमाणमापणे इति वर्तते । प्रसह्य अनेकदिवसस्थापनेन प्रकटम् । अतएव रजसा पार्थिवेन परिस्पृष्टं व्याप्तम् । तद्विभूतं तत्र ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रद्वयार्थः ॥ ७२ ॥

बहुअट्ठियं पुग्गलं, अणिमिसं वा बहुकंटयं ॥
अत्थियं तिंडुयं बिल्लं, उच्छुखंमं व सिंबलिं ॥ ७३ ॥

(अवचूरिः) बह्वस्थिकं पुद्गलं मांसमनिमिषं वा मत्स्यं बहुकंटकम् । अयं किल कालाद्यपेक्षया ग्रहणे निषेधः । अन्ये त्वाहुः । वनस्पत्यधिकारात्तथाविधफलाख्ये एते । तथा चाह अस्थिकं अस्थिकवृक्षफलं तिंडुकं तिंडुरूकीफलं बिल्वमिक्षुखंमं शाल्मलिं वल्लादिफलिम् । वाऽदशस्य व्यवहितः संबन्धः ॥ ७३ ॥

(अर्थ.) (बहुअट्ठियं के०) बव्हस्थि एटले जेमां ठलिया घणा छे, एवा (पुग्गलं के०) पुद्गलं एटले पोगल वृक्षनुं फल अथवा सीताफल (वा के०) अथवा (अणिमिसं के०) अनिमिषं एटले अनिमिष नामक फलने अथवा (बहुकंटयं के०) बहुकंटकं एटले कांटा जेने घणा छे, एवा फलने अथवा (अत्थियं के०) अस्थिकं एटले अस्थिकवृक्षनुं फल अथवा (तिंडुयं के०) तिंडुकं एटले तिंडुकवृक्षनुं फल तथा (बिल्लं के) बिल्वं एटले बिल्वनामक वृक्षनुं फल तथा (उच्छुखंडं के०) इक्षुखंडं एटले शेलडीना कटका ते प्रत्ये (च के०) वली (संबिलिं के०) शाल्मलिं एटले शाल्मलीना फल प्रत्ये ॥ ७३ ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं कीदृशं कीदृशं दीयमानमपि न गृह्णीयात् तदाह । साधुः पुद्गलादिकं दीयमानमपि न गृह्णीयात् इत्युक्तिः । पुद्गलं मांसम् । किंभूतं पुद्गलम् । बह्वस्थिकं १ तथा अनिमिषं वा मत्स्यम् । किं० अनिमिषम् । बहुकंटकम् । अयं किल कालाद्यपेक्षया ग्रहणे प्रतिषेधः । अन्ये तु अभिदधति वनस्पत्यधिकारात् तथाविधफलाभिधाने एते इति । तथा च आह । अस्थिकं अस्थिकवृक्षफलं तिंडुकं तिंडुरुकीफलम् । बिल्वं इक्षुखंडं च एतद्द्वयमपि प्रसिद्धम् । शाल्मलीं वा वल्लादि फलिं च ॥ ७३ ॥

(टीका.) किंच बहुअट्ठियं ति सूत्रम् । बह्वस्थिपुद्गलं मांसमनिमिषं वा मत्स्यं वा बहुकण्टकम् । अयं किल कालाद्यपेक्षया ग्रहणे प्रतिषेधः । अन्ये त्वभिदधति वनस्पत्यधिकारात्तथाविधफलाभिधाने एते इति । तथा चाह । अत्थिकं अत्थिकवृक्षफलम् ।

तेंडुकं तेंडुरुकीफलम् । बिल्वमिक्षुखण्डमिति च प्रतीते । शाल्मलिं वा वल्लादिफलिं वा । वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्ध इति सूत्रार्थः ॥ ७३ ॥

अप्पे सिआ भोअणजाए, बहुउज्झियधम्मिए ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥७४॥

(अवचूरिः) अत्रैव दोषमाह । अल्पं स्याद्भोजनजातम् । बहूज्झनधर्मकम् । एतत् ददतीम् ॥ ७४ ॥

(अर्थ.) तथा (भोअणजाए के०) भोजनजातं एटले जे पदार्थमां खावायोग्य भाग जे छे ते (अप्पे के०) अल्पं एटले थोडो (सिआ के०) स्यात् एटले होय, अने (बहु उज्झिय धम्मिए के०) बहूज्झनधर्मकं एटले नांखवा योग्य पुद्गल घणा एवो छे धर्म ते स्वभाव जेनो एवा अर्थात् खावुं थोडुं अने परठवुं घणुं जेमां छे, एवा फलादिकने (दिंतिअं के०) ददतीं एटले आपनारी एवी श्राविकाने (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले परिहरे, वर्जे. ते एवीरीतें के, (न मे कप्पइ तारिसं के०) मने तेवुं असूझतुं अन्नपान खपतुं नथी. ॥ ७४ ॥

(दीपिका.) एतद्ग्रहणे दोषमाह । बहुअट्ठिअपुग्गलादिके भक्षिते सति अल्पं स्यात् भोजनजातं तथा एतत् बहूज्झनधर्मकं च। यतश्चैवं ततो ददतीं प्रति साधुर्वदेत् न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ७४ ॥

(टीका.) अत्रैव दोषमाह । अप्पत्ति सूत्रम् । अल्पं स्याद्भोजनजातमत्रापि तु बहूज्झनधर्मकमेतत् । यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ७४ ॥

तहेवुच्चावयं पाणं, अडुवावारधोअणं ॥
संसेइमं चाउलोदगं, अहुणाधोअं विवज्जए ॥ ७५ ॥

(अवचूरिः) उक्तोऽशनविधिः संप्रति पानविधिमाह । तथैव यथाशनमुच्चावचम् । उच्चं वर्णाद्युपेतं द्राक्षापानादि अवचं वर्णादिहीनं पूत्यारनालादिकम् । अथवा वारकधावनं गुडघटधावनम् । अथवा धान्यस्थालीक्षालनाद्यपि । संस्वेदजं पिष्टोदकादि । एतदशनवदुत्सर्गापवादाभ्यां गृह्णीयादिति शेषः । तन्दुलोदमधुनाधौतमपरिणतं विवर्जयेत् ॥ ७५ ॥

(अर्थ.) अहिंसुधी अन्न लेवानो विधि कह्यो, हवे पाणी लेवानो विधि कहे छे. तहेव त्ति (तहेव के०) तथैव एटले जेम अन्न लेवानो विधि कह्यो, तेमज (उच्चा-

वयं के०) उच्चावचं, एटले जेने केशरादिकनो सुगंध छे ते द्राखवाणी, साखरवाणी प्रमुख अने अवच ते जेने सारो गंध अथवा वर्ण नथी एवुं कांजीनुं पाणी विगेरे (पाणं के०) पानं एटले पीवानो पदार्थ, (अडुवा के०) अथवा (वारधोअणं के०) गोलनो घडो धोइने काढीनाखेलुं पाणी, सेलडीने रसें खरड्या घडानुं धोवण, अथवा थाली प्रमुखनुं धोवण, अथवा (संसेइमं के०) संस्वेदजं एटले कथरोटनुं धोयण ले. तथा (चाउलोदगं के०) तंडुलोदकं एटले चोखानुं धोयण ते (अहुणाधोअं के०) अधुनाधौतं एटले तत्कालनुं धोएलुं जेनो फरस परिणम्यो नथी तेवा पीवाना पदार्थने पूर्वोक्त साधु (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले विशेषें करी वर्जे. ॥ ७५ ॥

(दीपिका.) उक्तोऽशनविधिः । अथ पानविधिमाह । एवंविधं पानं गृह्णीयात् । किंविधं पानम् । तथैव उच्चावचं तथैव यथा अशनमुच्चावचम् । उच्चं वर्णाद्युपेतं द्राक्षापानादि अवचं वर्णादिहीनं पूत्यारनालादि । अथ वा वारकधावनं गुडघटधावनादि धान्यस्थालीक्षालनादि संस्वेदजं पिष्टोदकादि । एतत् अशनवत् उत्सर्गापवादाभ्यां साधुर्गृह्णीयात् इति वाक्यशेषः । तन्डुलोदकमधुनाधौतमपरिणतं साधुर्विवर्जयेत् ॥ ७५ ॥

(टीका.) उक्तोऽशनविधिः । सांप्रतं पानविधिमाह । तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव यथाशनमनन्तरमुच्चावचं तथा पानमुच्चं वर्णाद्युपेतं द्राक्षापानादि । अवचं वर्णादिहीनं पूत्यारनालादि । अथवा वारकधावनं गुडघटधावनमित्यर्थः । संस्वेदजं पिष्टोदकादि । एतदशनवदुत्सर्गापवादाभ्यां गृह्णीयादिति वाक्यशेषः । तन्डुलोदकमचिरकं अधुनाधौतमपरिणतं विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ७५ ॥

जं जाणेज्ज चिरा धोयं, मईए दंसणेण वा ॥
पडिपुच्छिऊण सुच्चा वा, जं च निस्संकिअं नवे ॥ ७६ ॥

(अवचूरिः) अत्रैव विधिमाह । यज्जानीयात्तन्डुलोदकं चिराद्धौतम् । कथम् । मत्या दर्शनेन वा । वाशब्दश्चकारार्थः । सूत्रानुसारमत्या दर्शनेन च वर्णापरिणतेन । प्रतिपृछ्य श्रुत्वा च तत्प्रतिवचः यच्च निःशङ्कितं तत् गृह्णीयादिति शेषः ॥ ७६ ॥

(अर्थ.) वली (जं के०) यत् एटले जे चोखानुं पाणी (चिराधोअं के०) चिरधौतं एटले घणी वखतनुं धोयुं छे एम (जाणिज्ज के०) जानीयात् एटले जाणे. शाथी जाणे तो के, (मइए के०) मत्या एटले पोतानी सूत्रानुसारी बुद्धिए करी (वा के०) अथवा (दंसणेण के०) दर्शनेन एटले प्रत्यक्ष दृष्टिए करी, (वा के०)

किंवा (पडिपुछिऊण के०) प्रतिपृछ्य एटले गृहस्थने पूठीने तथा (सुचा के०) श्रुत्वा एटले घणी वेलानुं धोयुं छे एवुं गृहस्थना मुखथी सांभलीने (जं के०) यत् एटले जे पूर्वोक्त पाणी (निस्संकिअं के०) निःशंकितं एटले शंकारहित एवुं (भवे के०) भवेत् एटले होय तो ते साधु ग्रहण करे. ॥ ७६ ॥

(दीपिका.) अत्रैव विधिमाह । साधुर्यत्तन्डुलोदकमेवं जानीयात्तद् गृह्णीयादिति शेषः । किंविशिष्टं तन्डुलोदकं चिराद्धौतम् । कथं जानीयादित्याह । मत्या तद्ग्रहणादि-कर्मजया तथा दर्शनेन वा वर्णादिपरिणतसूत्रानुसारेण वा । किं कृत्वा । इति गृहस्थं पृष्ट्वा । इतीति किम् । कियती वेला अस्य धौतस्य जाता इति । च पुनः इति श्रुत्वा गृहस्थात् । इतीति किम् । महती वेला जाता अस्य धौतस्य इति । एवं च यन्निःशंकितं भवति तद्गृह्णीयादिति ॥ ७६ ॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । जं जाणिज्ज त्ति सूत्रम् । यत्तन्डुलोदकं जानीयाद्वि-द्याच्चिरधौतम् । कथं जानीयादित्यत आह । मत्या दर्शनेन वा । मत्या तद्ग्रहणादिक-र्मजया । दर्शनेन वा वर्णादिपरिणतसूत्रानुसारेण । चकारो वाशब्दार्थः । तदप्येवंभूतं कियती वेलास्य धौतस्येति पृष्ट्वा गृहस्थम् । श्रुत्वा वा महती वेलेति श्रुत्वा च प्रतिव-चनम् । यच्चेति यदेव निःशङ्कितं भवति निरवयवप्रशान्ततया तन्डुलोदकं तत्प्रति गृह्णीयादिति । विशेषः पिण्डनिर्युक्तावुक्त इति सूत्रार्थः ॥ ७६ ॥

अजीवं परिणयं नच्चा, पडिगाहिज्ज संजए ॥
अह संकियं भविज्जा, आसाइत्ता ण रोअए ॥ ७७ ॥

(अवचूरिः) उष्णोदकमजीवं परिणतं ज्ञात्वा त्रिदण्डपरिवर्त्तनादिरूपं मत्या दर्शनेन वेति वर्त्तते । तदित्थंभूतं प्रतिगृह्णीयात् संयतः । आरनालमपि पूत्यादिदोष-रहितं देहोपकारकं मत्यादिना ज्ञात्वा इति । अथ शङ्कितं भवेत् पूत्यादिदोषेण । तत आस्वाद्य रोचयेत् विनिश्चयं कुर्यात् ॥ ७७ ॥

(अर्थ.) हवे वली उष्णोदक लेवानो विधि कहे छे. अजीवमिति (संजए के०) संयतः एटले साधु जे उदक लेवानुं होय तेने (अजीवं के०) जीवरहित एटले प्रासुक अने (परिणतं के०) जेनी वेला परिणमी छे एवुं (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने अर्थात् त्रिदंडपरिवर्तनादिके करी शुद्ध छे, एम सूत्रानुसारी बुद्धिथी जाणीने (प-डिगाहिज्जा के०) प्रतिगृह्णीयात् एटले ग्रहण करे, वहोरे. (अह के०) अथ. अहिं अथ शब्दें करी बीजो पक्ष ग्रहण करवो. ते एवी रीते के, जो पूर्वोक्तरीतें लेवानुं

उदक प्रासुक नहीं होय, अने (संकियं के०) शंकितं एटले कोइ प्रकारना दोषनी शंकासहित (नविज्जा के०) नवेत् एटले होय तो (आसाइत्ता णं के०) आस्वाद्य एटले हाथे लइ जीन्नें चाखी (रोअए के०) रोचयेत् एटले निश्चय करे, अर्थात् जीन्न पर मूकीने तेनो निश्चय करे के, ए प्रासुक लेवा जोग ठे के नथी. ॥ ७७ ॥

(दीपिका.) अथ उष्णोदकादिविधिमाह । संयतः साधुः एवंविधमुष्णोदकं गृह्णीयादिति उक्तिः । किं कृत्वा । अजीवं प्रासुकं तथा परिणतं त्रिदण्डोत्कलितम् । चतुर्थरसमपि अपूत्यादि देहोपकारकं मत्या दर्शनेन वा ज्ञात्वा अथ शङ्कितं नवेत्पूत्यादिनावेन । ततः तत्पानीयमास्वाद्य रोचयेद्विनिश्चयं कुर्यात् ॥ ७७ ॥

(टीका.) उष्णोदकादिविधिमाह । अजीवं ति सूत्रम् । उष्णोदकमजीवं परिणतं ज्ञात्वा त्रिदण्डपरिवर्तनादिरूपं मत्या दर्शनेन वेत्यादि वर्तते । तदिबंनूतं प्रतिगृह्णीयात्संयतः । चतुर्थरसमपूत्यादि देहोपकारकं मत्यादिना ज्ञात्वेत्यर्थः । अथ शङ्कितं नवेत्पूत्यादिनावेन तत आस्वाद्य रोचयेन्निश्चयं कुर्यादिति सूत्रार्थः ॥ ७७ ॥

थोवमासायणठाए, हबगंमि दलाहि मे ॥
मामे अच्चंबिलं पूञ्चं, नालं तिन्हं विणित्तए ॥ ७८ ॥

(अवचूरिः) स्तोकमास्वादनार्थं प्रथमं तावत् हस्ते देहि । यदि साधुप्रायोग्यं ततो ग्रहीष्ये । मामे अत्यम्लं पूति तृष्णापनोदाय नालम् । ततः किमनेनानुपयोगिनेति । आस्वादितं चेत्साधुप्रायोग्यं गृह्यते ॥ ७८ ॥

(अर्थ.) केवी रीतें निश्चय करे, ते कहे ठे. वली संयमी साधु पाणी वहोरतां गृहस्थने कहे के, (थोवं के०) स्तोकं एटले थोडुं पाणी (आसायणठाए के०) आस्वादनार्थं एटले चाखवाने अर्थे (मे के०) मुजने (हबगंमि के०) हस्ते एटले हाथने विषे (दलाहि के०) देहि एटले आप. जो प्राशुक हशे तो हुं लइश, (अच्चंबिलं के०) अत्यम्लं एटले अतिशय खाटुं अथवा (पूञ्चं के०) पूतं एटले कोहुं एवुं (तिन्हं के०) तृष्णां एटले तृषाने (विणित्तए के०) विनेतुं एटले निवारण करवाने (नालं के०) समर्थ नथी, माटे एवुं पाणी (मे के०) मने (मा के०) नहीं खपे. ॥ ७८ ॥

(दीपिका.) अथ केन विधिना विनिश्चयं कुर्यादित्याह साधुर्दातारं प्रति एवं वदेत् । एवं किम् । मे मम हस्ते आस्वादनार्थं स्तोकं पानीयं प्रथमं देहि । यदि साधोरुप-

योग्यं ततो ग्रहीष्ये। मा मे मम अत्यम्लं पूति तृषापनोदाय न अलं समर्थं। ततः किमनेन अप्रयोजनेनेति। तत अस्वादितं सच्च तत्साधुयोग्यं चेद्भवति तदा गृह्यत एव नो चेत्तदाग्राह्यम् ॥ ७८ ॥

(टीका.) तच्चैवं थोवं ति सूत्रम्। स्तोकमास्वादनार्थं प्रथमं तावत् हस्ते देहि मे। यदि साधुप्रायोग्यं ततो ग्रहीष्ये। मा मे अत्यम्लं पूति नालं तृडपनोदाय। ततः किमनेनानुपयोगिनेति सूत्रार्थः ॥ ७८ ॥

तं च अच्चंबिलं पूयं, नालं तिन्हं विणित्तए॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं॥ ७९॥

(अवचूरिः) तं च०। नालं तृष्णापनोदाय ॥ ७९ ॥

(अर्थ.) माटे तं च इति. (तं के०) तत् एटले ते (अच्चंबिलं के०) अत्यम्लं एटले अतिशय खाटुं अथवा (पूयं के०) पूतं एटले कोह्युं एवुं जल (तिन्हं विणित्तए के०) तृष्णां विनेतुं एटले तृषानुं निवारण करवाने अर्थे (नालं के०) समर्थ नथी. एवा पाणीने (दिंतिअं के०) ददतीं एटले आपनारी एवी श्राविकाने (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे के, मने तेवुं असूझतुं पाणी कल्पे नहि. ॥ ७९ ॥

(दीपिका.) अथ कदाचित् स्त्री तदत्यम्लमपि ददाति तदा तां ददतीं प्रति साधुः किं वक्ति तदाह। तच्च अत्यम्लं पूति न अलं समर्थं तृष्णां विनेतुं ततो ददतीं प्रति वक्ति न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ७९ ॥

(टीका.) तं च त्ति सूत्रम्। सुगमम् ॥ ७९ ॥

तं च होज्ज अकामेणं, विमणेण पडिच्छिअं॥
तं अप्पणा न पिबे, नो वि अन्नस्स दावए॥ ८०॥

(अवचूरिः) तच्चात्यम्लादि भवेदकामेनोपरोधशीलतया विमनस्केनान्यचित्तेन प्रतीच्छितं गृहीतं तदात्मना कायापकारकमित्यनाभोगधर्मश्रद्धया न पिबेत्। नाप्यन्येभ्यो दापयेत्। रत्नाधिकेनापि स्वयं दानस्य प्रतिषेधज्ञापनार्थं दापनग्रहणमिति॥ ८०॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त जल कदाचित् देनार श्राविकाए आग्रहपूर्वक साधुने वहोराव्युं तो तेनुं शुं करवुं ते कहे छे. तं च इति. वली कदाचित् ते संजमी साधुए (तं के०) तत् एटले उपर कहेलुं एवुं अत्यम्लादि जल (अकामेणं के०) अकामेन

एटले इछा नहीं छतां पण आपनारना आग्रहथी अथवा (विमणेण के०) विमनस्केन एटले मन ठेकाणें नहीं होवाथी (पडिछिअं हुज्जा के०) प्रतीछितं जवेत् एटले ग्रहण कर्युं होय तो (तं के०) ते जल (अप्पणा के०) आत्मना एटले पोते (ण पिबे के०) न पिबेत् एटले पिए नहि. तथा (अन्नस्स वि के०) अन्यस्यापि एटले बीजाने पण (नो दावए के०) न दापयेत् एटले अपावे नहीं. कारण ते पीवा योग्य नथी. ॥ ८० ॥

(दीपिका.) अथ अकामादिना कदाचित् तदत्यम्लादिकं गृहीतं तदा को विधिस्तदाह । एवंविधमत्यम्लादि साधुना कदाचित् अकामेन आग्रहवशेन विमनस्केन अन्यचित्तेन प्रतीछितं गृहीतं जवेत् । तदापि तत् साधुर्न पिबेत् कायस्यापकारकमिति अनाजोगधर्मश्रद्धयापि नापि । अन्येज्यो दापयेत् । रत्नाधिकेनापि स्वयं दानस्य प्रतिषेधज्ञापनार्थं दापनग्रहणम् । इह च इयं जावना । सवब संजमं संजमाउ अप्पाणं चेव रक्खिज्जा इति ॥ ८० ॥

(टीका.) आस्वादितं च सत्साधुप्रायोग्यं चेद्गृह्यत एव नो चेदग्राह्यम् । तं च त्ति सूत्रम् । तच्चात्यम्लादि जवेदकामेन उपरोधशीलतया विमनस्केनान्यचित्तेन प्रतीप्सितं गृहीतम् । तदात्मना कायापकारकमित्यनाजोगधर्मश्रद्धया न पिबेत् । नाप्यन्येज्यो दापयेत् । रत्नाधिकेनापि स्वयं दानस्य प्रतिषेधज्ञापनार्थं दापनग्रहणम् । इह च सवब संजमं संजमाउ अप्पाणमेवेत्यादि जावनयेति सूत्रार्थः ॥ ८० ॥

एगंतमवक्कमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥
जयं परिठविज्जा, परिठप्प पडिक्कमे ॥ ८१ ॥

(अवचूरिः) अस्यैव विधिमाह । एकान्तमवक्रम्याचित्तं दग्धप्रदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा प्रमृज्य च रजोहरणेन स्थण्डिलमिति गम्यम् । यतं परिष्ठापयेत् । विधिना त्रिवाक्यपूर्वं व्युत्सृजेत् । प्रतिष्ठाप्य वसतिमागतः प्रतिक्रामेदीर्यापथिकीम् ॥ ८१ ॥

(अर्थ.) त्यारे ते साधु पोते पीये नहि, अने बीजाने आपे नहि, ते पाणीनुं शुं करे ते कहे छे. एगंतमिति (एगंतं के०) एकांतस्थानके (अवक्कमित्ता के०) अवक्रम्य एटले जइने तथा (अचित्तं के०) जीवरहित जग्याने (पडिलेहिआ के०) प्रतिलेख्य एटले दृष्टिए करी जोइने तथा रजोहरणेकरी पडिलेहीने (जयं के०) यतं एटले शीघ्रताथी नहि, पण जयणाए करी (परिठविज्जा के०)

प्रतिष्ठापयेत् एटले ते पाणीने परठवे अने (परिठ्ठप्प के०) प्रतिष्ठाप्य एटले परठवीने (पडिक्कमे के०) प्रतिक्रामेत् एटले इरियावहि प्रतिक्रमण करे. ॥ ८१ ॥

(दीपिका.) ननु स्वयं तादृशं न पिबेत् अन्यस्य न पाययेत्तर्हि किं कुर्यादित्याह। साधुस्तत्पूर्वं गृहीतमत्यम्लादिकं प्रतिष्ठापयेत् विधिना व्युत्सृजेत्। किंकृत्वा। एकान्तं स्थानमवक्रम्य गत्वा अचित्तं दग्धप्रदेशादि स्थानं प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य च रजोहरणेन स्थण्डिलमिति शेषः। कथं प्रतिष्ठापयेत् । यतमत्वरितम् न शीघ्रम्। प्रतिष्ठापनानन्तरं किं कुर्यादित्याह । प्रतिष्ठाप्य वसतिमुपाश्रयमागतः सन् प्रतिक्रामेदीर्यापथिकीम्। एतच्च बहिरागतनियमकरणसिद्धम् प्रतिक्रमणमबहिरपि प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रमणनियमज्ञापनार्थमिति ॥ ८१ ॥

(टीका.) अस्यैव विधिमाह । एगंतं ति सूत्रम् । एकान्तमवक्रम्य गत्वा अचित्तं दग्धदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य रजोहरणेन । स्थण्डिलमिति गम्यते । यतमत्वरितं प्रतिष्ठापयेद्विधिना त्रिर्वाक्यपूर्वं व्युत्सृजेत् । प्रतिष्ठाप्य वसतिमागतः प्रतिक्रामेदीर्यापथिकाम् । एतच्च बहिरागतनियमकरणसिद्धम् प्रतिक्रमणमबहिरपि प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रमणनियमज्ञापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ८१ ॥

सिआ अ गोयरग्गगउ, इछिज्जा परिनुत्तुअं ॥
कुठ्ठगं नित्तिमूलं वा, पडिलेहित्ता ण फासुअं ॥ ८२ ॥

(अवचूरिः) अन्नपानविधिमभिधाय नोजनविधिमाह । स्याद्गोचराग्रगतो ग्रामान्तरं निक्षां प्रविष्ट इछेत्परिनोक्तुं बालादिः पिपासाद्यभिभूतः सन् । तत्र साधुवसत्यनावे कोष्ठकं शून्यगृहमठादि नित्तिनूतं कुड्यैकदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य च रजोहरणेन । प्रासुकं बीजादिरहितम् ॥ ८२ ॥

(अर्थ.) एवी रीते अन्न पान लेवानो विधि कह्यो. हवे नोजननो विधि कहेछे. ते संयमी साधु (गोयरग्गगउ के०) गोचराग्रगतः एटले गोचरीए गयो थको तिहां (सिआ अ के०) स्यात् कदाचित् एटले जो कदाचित् (परिनुत्तुअं के०) परिनोक्तुं, एटले नोजन करवाने (इछिज्जा के०) इछेत् एटले इछे. तो त्यां साधुनी वसति नहि होवाथी (कुठ्ठगं के०) कोष्ठकं एटले शून्य घर मठादिकने विषे (वा के०) अथवा (निंत्तिमूलं के०) मठादिकनी नीतना मूल आगल (फासुअं के०) प्रासुकं एटले सूझती शुद्ध एवी नूमिने (पडिलेहित्ता ण के०) दृष्टिए करी जोइने ॥ ८२ ॥

(दीपिका.) एवमन्नपानग्रहणविधिं कथयित्वा भोजनविधिमाह । बालादिः साधुः पिपासाद्यभिभूतः स्यात् कदाचिद्गोचराग्रगतो ग्रामान्तरं भिक्षार्थं प्रविष्टः सन् परिभोक्तुमिच्छेत् । तदा तत्र वसतिर्नास्ति । तदा कोष्ठकं शून्यं च मठादि भित्तिमूलं वा कुड्यैकदेशादीत्याह ॥ ८२ ॥

(टीका.) एवमन्नपानग्रहणविधिमभिधाय भोजनविधिमाह । सिआ अ त्ति सूत्रम् । स्यात् कदाचिद्गोचराग्रगतो ग्रामान्तरे भिक्षां प्रविष्ट इच्छेत्परिभोक्तुं पानादि पिपासाद्यभिभूतः सन् । तत्र साधुवसत्यभावे कोष्ठकं शून्यवट्टमठादि भित्तिमूलं वा कुड्यैकदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य च रजोहरणेन प्रासुकं बीजादिरहितं चेति सूत्रार्थः ॥ ८२ ॥

अणुन्नवित्तु मेहावी, पडिछन्नंमि संवुडे ॥
हत्थगं संपमज्जित्ता, तत्थ भुंजिज्ज संजए ॥ ८३ ॥

(अवचूरिः) अनुज्ञाप्य तत्स्वामिनं मेधावी साधुः प्रतिच्छन्ने कोष्ठकादौ संवृत उपयुक्तः साधुरीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा तदनु हस्तकं मुखवस्त्रिकारूपमादायेति वाक्यशेषः । संप्रमृज्य विधिना तेन कायं तत्र भुञ्जीत संयतः ॥ ८३ ॥

(अर्थ.) पछी (मेहावी के०) मेधावी एटले बुद्धिमंत एवो (संजए के०) संयतः एटले ते साधु (अणुन्नवित्तु के०) अनुज्ञाप्य एटले गृहस्थनी अनुज्ञा लइने (पडिछन्नंमि के०) प्रतिच्छन्ने एटले तृणादिके करी ढाकेला एवा ठामने विषे (संवुडे के०) संवृतः एटले उपयुक्त थको इरियावही पडिक्कमीने (हत्थगं के०) हस्तकं एटले मुहपत्ति लइने हस्तपादादि अवयवने (संपमज्जित्ता के०) संप्रमृज्य एटले सारीरीते पूंजीने (तत्थ के०) ते स्थलने विषे (भुंजिज्ज के०) भुंजीत एटले रागद्वेष मूकीने भोजन करे. ॥ ८३ ॥

(दीपिका.) संयतः साधुस्तत्र स्थाने वक्ष्यमाणेन विधिना रागद्वेषरहितः सन् भुञ्जीत । किं कृत्वा । तत्स्वामिनमवग्रहमनुज्ञाप्य आदेशं गृहीत्वा सागारिकपरिहारतो विश्रामणव्याजेन । किंभूतः संयतः । मेधावी साधुसामाचारीविधिज्ञः । किंभूते कोष्ठकादिस्थाने । प्रतिच्छन्ने उपरि तृणादिभिराच्छादिते न आकाशे । किंभूतः संयतः । संवृत उपयुक्तः सन्नीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा ततो हस्तकं मुखवस्त्रिकारूपमादाय इति शेषः । तेन विधिना कायं संप्रमृज्य भुञ्जीत ॥ ८३ ॥

(टीका.) तत्र अणुन्नविति सूत्रम्। अनुज्ञाप्य सागारिकपरिहारतो विश्रमणव्याजेन तत्स्वामिनमवग्रहं मेधावी साधुः प्रतिछन्ने तत्र कोष्ठकादौ संवृत उपयुक्तः सन् साधुरीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा तदनु हस्तकं मुखवस्त्रिकारूपम्। आदायेति वाक्यशेषः। संप्रमृज्य विधिना तेन कायं तत्र भुञ्जीत संयतो रागद्वेषावपाकृत्येति सूत्रार्थः॥ ८३॥

तत्थ से भुंजमाणस्स, अठिअं कंटओ सिआ॥
तणकठ्ठसक्करं वा वि, अन्नं वा वि तहाविहं॥ ८४॥

(अवचूरिः) तत्र कोष्ठकादौ से तस्य साधोर्भुञ्जानस्यास्थिकं कण्टको वा स्यात्। कथंचिद्गृहिणां प्रमाददोषात् कारणगृहीते पुद्गल एवेत्यन्ये। तृणकाष्ठशर्करं वापि। अन्यद्वापि तथाविधं बदरकर्कटकादीति॥ ८४॥

(अर्थ.) त्यां भोजन करनार मुनिने आहारमां जो अस्थ्यादिक आवे तो ते शु करे, ते कहेछे. (तत्थ के०) तत्र एटले तिहां (भुंजमाणस्स के०) भुंजानस्य एटले भोजन करता एवा (से के०) तस्य एटले ते साधुने आहार मांहे कदाचित् (अठियं के०) अस्थिकं एटले हाडकुं तथा (कंटओ के०) कंटकः एटले कांटो गृहस्थना प्रमादथी (सिआ के०) स्यात् आव्यो होय, (वा के०) अथवा (तणकठ्ठसक्करंवि के०) तृणकाष्ठशर्करमपि एटले तृण, काष्ठ तथा शर्करा ते कांकरो आव्यो होय, (अन्नं वा वि के०) अन्यद्वापि एटले बीजुं पण (तहाविहं के०) तथाविधं एटले तेवुंज कांई आव्युं होय तो॥ ८४॥

(दीपिका.) अथ तत्र भुञ्जानस्य साधोः अस्थि वा कण्टकादि वा स्यात् तदा साधुः किं कुर्यादित्याह। तत्र कोष्ठकादौ से तस्य साधोः भुञ्जानस्य अस्थि वा १ कण्टको वा २ स्यात्। अन्ये वदन्ति कथंचित् गृहिणां प्रमाददोषात् कारणगृहिते पुद्गल एव। तृणं वा ३ काष्ठं वा ४ शर्करा वा ५ स्यात्। अन्यद्वापि तथाविधं बदरकण्टकादि वा स्यात्॥ ८४॥

(टीका.) तत्थ त्ति सूत्रम्। तत्र कोष्ठकादौ से तस्य साधोर्भुञ्जानस्य अस्थिकण्टको वा स्यात्। कथंचिद्गृहिणां प्रमाददोषात् कारणगृहीते पुद्गल एवेत्यन्ये। तृणकाष्ठशर्करादि चापि स्यात्। उचितभोजनेऽन्यद्वापि तथाविधं बदरकर्कटकादीति सूत्रार्थः॥ ८४॥

तं उक्खिवित्तु न निक्खिवे, आसएण न छडुए ॥
हत्थेण तं गहेऊण, एगंतमवक्कमे ॥ ८५ ॥

(अवचूरिः) तदस्थ्यादि उत्क्षिप्य हस्तेन यत्रकुत्रचिन्न क्षिपेत् । आस्येन मुखेन नोझेत् मा भूद्विराधनेति । अपि तु हस्तेन गृहीत्वा तदस्थ्यादि एकान्तमवक्रामेत् ॥८५॥

(अर्थ). (तं के०) तत् एटले ते अस्थिप्रमुख पदार्थने जमता हाथे करी (उक्खिवित्तु के०) उत्क्षिप्य एटले उपाडीने (न निक्खिवे के०) न निक्षिपेत् एटले ज्यां त्यां बूटुं नाखे नहीं. तथा (आसएण के०) आस्येन एटले मुखें करी (न छडुए के०) नोझेत् एटले थुंकी पण नाखे नहीं. तो शुं करे तो के, (हत्थेण के०) हस्तेन एटले हाथे करी (तं के०) ते अस्थि प्रमुखने (गहेऊणं के०) गृहीत्वा एटले ग्रहण करीने (एगंतं के०) एकांतस्थलने विषे (अवक्कमे के०) अवक्रामेत् एटले जाय. ॥ ८५ ॥

(दीपिका.) साधुः तदस्थ्यादिकमुत्क्षिप्य हस्तेन यत्र क्वचिन्न निक्षिपेत् । तथा आस्येन मुखेन न उझेत् माभूद्विराधना इति हेतोः । अपि तु किं कुर्यात् । हस्तेन तदस्थ्यादिकं गृहीत्वा एकान्तं निर्व्यञ्जनं स्थानमवक्रामेद्व्रजेत् ॥ ८५ ॥

(टीका.) तं उक्खिवित्तु इति सूत्रम् । तदस्थ्यादि उत्क्षिप्य हस्तेन यत्र क्व-चिन्न निक्षिपेत् । तथास्येन मुखेन नोझेत् । अपितु हस्तेन गृहीत्वा तदस्थ्यादि एकान्तमवक्रामेदिति सूत्रार्थः ॥ ८५ ॥

एगंतमवक्कमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥
जयं परिठविज्जा, परिठप्प पडिक्कमे ॥ ८६ ॥

(अवचूरिः) एकान्तमवक्रम्य अचित्तं प्रत्युपेक्ष्य तं यतं परिष्ठापयेत् । परिष्ठाप्य प्रतिक्रामेत् ॥ ८६ ॥

(अर्थ.) उपरनी गाथामां कह्या प्रमाणे (एगंतं के०) एकांतस्थलने विषे (अवक्कमित्ता के०) अवक्रम्य एटले जइने (जयं के०) यतं एटले जयणासहित (परिठविज्जा के०) परठवे, (परिठप्प के०) परठवीने पछी (पडिक्कमे के०) प्रतिक्रामेत् एटले इरियावही पडिक्कमे. ॥ ८६ ॥

(दीपिका.) तत्र गत्वा किं कुर्यादित्याह । साधुस्तदस्थ्यादिकं यतमत्वरितं

प्रतिष्ठापयेत् । किंकृत्वा । एकान्तमवक्रम्य गत्वा । पुनः किं कृत्वा । अचित्तं प्राशुकं प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, रजोहरणेन प्रमार्ज्य च परिष्ठाप्य च प्रतिक्रामेदीर्यापथिकीमिति ॥ ८६॥

(टीका.) एगंत त्ति सूत्रम् । एकान्तमवक्रम्य अचित्तं प्रत्युपेक्ष्य यतं प्रतिष्ठापयेत् प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रामेदिति । नावार्थः पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ८६ ॥

सिआ य निक्खू इछिज्जा, सिज्जमागम्म भुत्तुअं ॥
सपिंडपायमागम्म, उंडुअं से पडिलेहिआ ॥ ८७ ॥

(अवचूरिः) वसतिमधिकृत्य नोजनविधिमाह । स्याद्भिक्षुरिच्छेच्छय्यां वसतिमागम्य परिनोक्तुम् । सपिंडपातेन विशुद्धनिक्षया सहागम्य । वसतिमिति गम्यते उन्डुकं स्थानं प्रत्युपेक्ष्य तत्रस्थो निक्षां शोधयेत् ॥ ८७ ॥

(अर्थ.) हवे पोताने स्थानकने विषे आहार लेवानो विधि कहे ले. (सिआ के०) स्यात् कदाचित् एटले जो कदाजित् बीजा कोइपण कारणना अनावथी (निक्खू के०) निक्षुः एटले साधु (सिज्जं के०) शय्याम् एटले उपाश्रय प्रत्ये (आगम्म के०) आगम्य एटले आवीने (भुत्तुअं के०) नोक्तुं एटले नोजन करवा (इछिद्या के०) इच्छेत एटले इच्छे. तो (सपिंडपायं के०) सपिंडपातं एटले शुद्ध निक्षाए सहित एवो ते साधु (आगम्म के०) आगम्य एटले उपासरानी पासें आवीने बाहर उनो थकोज (उंडुअं के०) उन्डुकं एटले नोजननी नूमि प्रत्ये (पडिलेहिआ के०) पडिलेहे. ॥ ८७॥

(दीपिका.) अथ वसतिमधिकृत्य नोजनविधिमाह । स्यात् कदाचित् तदन्यकारणानावे सति निक्षुः इच्छेत् शय्यां व_तिम् । किं कृत्वा । आगम्य तत्र आगत्य । किमर्थं परिनोक्तुं नोजननिमित्तम् । तत्रायं विधिः । सपिंडपायं पिंडपातेन विशुद्धसमुदानेन आगम्य । वसतिमिति शेषः बहिरेव उन्डुकं स्थानं प्रत्युपेक्ष्य विधिना तत्रस्थः पिंडपातं विशोधयेत् ॥ ८७ ॥

(टीका.) वसतिमधिकृत्य नोजनविधिमाह । सिआ य त्ति सूत्रम् । स्यात् कदाचित् तदन्यकारणानावे सति निक्षुरिच्छेत् । शय्यां वसतिमागम्य परिनोक्तुं तत्रायं विधिः । सह पिंडपातेन विशुद्धसमुदानेनागम्य । वसतिमिति गम्यते । तत्र बहिरेवोन्डुकं स्थानं प्रत्युपेक्ष्य विधिना तत्रस्थः पिंडपातं विशोधयेदिति सूत्रार्थः ॥ ८७ ॥

विणएणं पविसित्ता, सगासे गुरुणो मुणी ॥
इरियावहियमायाय, आगन्त्र्प पडिक्कमे ॥ ८८ ॥

(अवचूरिः) विनयेन नैषेधिकीनमःक्षमाश्रमणेभ्योऽञ्जलिकरणलक्षणेन प्रविश्य वसतिमिति सकाशे गुरोर्मुनिः ईर्यापथिकामादाय तत्सूत्रं पठित्वा आगतश्च गुरुसमीपं प्रतिक्रामेत् कायोत्सर्गं कुर्यादिति ॥ ८८ ॥

(अर्थ.) पछी; (मुणी के०) मुनिः एटले संयमी साधु (विणयेण के०) विनयेन एटले; निसिही केहवी, करांजलि रचीने 'नमः क्षमाश्रमणेभ्यः' एम केहवुं ए रूप जे विनय ते विनय करी उपासराने विषे (पविसित्ता के०) प्रविश्य एटले प्रवेश करीने (गुरुणो के०) गुरोः एटले गुरुना (सगासे के०) सकाशे एटले समीप भागमां (इरियावहियं के०) ईरियापथिकां एटले इरियावहियाए ए सूत्रने (आयाए के०) आदाय एटले पठन करीने पछी (आगउ के०) आगतः एटले गुरुनी पासे प्राप्त थयो थको (पडिक्कमे के०) प्रतिक्रामेत् एटले कायोत्सर्ग करे. ॥ ८८ ॥

(दीपिका) ततः पश्चात्किं कुर्यादित्याह । साधुस्तत्र आगतो गुरुसमीपं प्रतिक्रामेत् कायोत्सर्गं कुर्यात् । किं कृत्वा । गुरुससगासे इरियावहिअं आयाय गुरुसमीपे ईर्यापथिकां "इच्छामि पडिक्कमिउं" इत्यादि पाठरूपां आयाय पठित्वा । पुनः किं कृत्वा । विणएण पविसित्ता । पूर्वं पिण्डं विशोध्य बहिर्विनयेन नैषेधिकीनमःक्षमाश्रमणेभ्योऽञ्जलिकरणलक्षणेन । वसतिमिति शेषः । प्रविश्य ॥ ८८ ॥

(टीका.) तत ऊर्ध्वं विणएण त्ति सूत्रम्। विशोध्य पिण्डं बहिर्विनयेन नैषेधिकीनमःक्षमाश्रमणेभ्योऽञ्जलिकरणलक्षणेन प्रविश्य वसतिमिति गम्यते । सकाशे गुरोः मुनिर्गुरुसमीप इत्यर्थः । ईर्यापथिकामादाय "इच्छामि पडिक्कमिउं इरियावहियाए" इत्यादि पठित्वा सूत्रम् । आगतश्च गुरुसमीपं प्रतिक्रामेत्कायोत्सर्गं कुर्यादिति सूत्रार्थः ॥ ८८ ॥

आभोइत्ता ण नीसेसं, अइआरं जहक्कमं ॥
गमणागमणे चेव, भत्ते पाणे च संजए ॥ ८९ ॥

(अवचूरिः) तत्र कायोत्सर्गे आभोगयित्वा ज्ञात्वा निःशेषमतीचारं यथाक्रमं गमनागमनयोश्चैवं भक्तपानयोश्च संयतः कायोत्सर्गस्थो हृदि स्थापयेत् ॥ ८९ ॥

(अर्थ.) आभोइत्ता णमिति. पछी (संजए के०) संयतः एटले ते पूर्वोक्त साधु काउसग्गने विषे रह्यो थको (गमणागमणे के०) गमनागमनयोः एटले जतां अने आवतां उपजेला (चेव के०) वली (भत्तपाणे के०) भक्तपानयोः एटले भात पाणी वोहोरतां उपजेला (नीसेसं के०) निःशेषं एटले संपूर्ण (अइयारं के०)

अतिचारं एटले अतिचारने (जहक्कमं के०) यथाक्रमं एटले अनुक्रमें (आ-भोइत्ता के०) आभोगयित्वा एटले जाणीने स्मरण करीने हृदयने विषे स्थापे. ॥ ८९॥

(दीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह । साधुः कायोत्सर्गस्थः तमतिचारं हृदये स्था-पयेत्।किंभूतमतिचारम् । निःशेषम् । यथाक्रमं परिपाट्या । किं कृत्वा । तत्र कायोत्सर्गे आभोगयित्वा ज्ञात्वा । कुत्रेत्याह । गमनागमनयोः । गमने गच्छत आगमन आगच्छतः । पुनः भक्तपानयोः भक्ते पाने च ॥ ८९ ॥

(टीका.) अभोइत्ता णं ति सूत्रम् । तत्र कायोत्सर्गे आभोगयित्वा ज्ञात्वा निः-शेषमतिचारं यथाक्रमं परिपाट्या । केत्याह । गमनागमनयोश्चैव । गमने गच्छत आ-गमन आगच्छतो योऽतिचारः। तथा भक्तपानयोश्च । भक्ते पाने च योऽतिचारः । तं सं-यतः साधुः कायोत्सर्गस्थो हृदये स्थापयेदिति सूत्रार्थः ॥ ८९ ॥

उज्जुप्पन्नो अणुव्विग्गो, अव्वक्खित्तेण चेअसा ॥
आलोए गुरुसगासे, जं जहा गहिअं भवे ॥ ९० ॥

(अवचूरिः) विधिनोत्सारिते च तस्मिन् ऋजुप्रज्ञोऽनुद्विग्नः । क्षुदादिजयात्प्र-शान्तः । अव्याक्षिप्तेन चेतसा आलोचयेद्गुरुसकाशे । गुरोर्निवेदयेदिति भावः। यदश-नादि यथा येन प्रकारेण हस्तप्रदानादिना गृहीतं भवेत् ॥ ९० ॥

(अर्थ.) पछी, (उज्जुप्पन्नो के०) ऋजुप्रज्ञः एटले ऋजु ते सरल, कपटरहित एवी छे प्रज्ञा बुद्धि जेनी एवो, तथा (अणुव्वग्गो के०) अनुद्विग्नः एटले जेने उ-द्विग्नपणुं, व्यग्रपणुं नथी एवो ते पूर्वोक्त साधु (अव्वक्खित्तेण के०) अव्याक्षिप्तेन एटले जेने विक्षेप ते चंचल पणुं नथी, एवा (चेअसा के०) चेतसा एटले अंतः-करणे करी (गुरुसगासे के०) गुरुसकाशे एटले गुरुनी समीपे (आलोए के०) आलोचयेत् एटले आलोचे, कहे. शुं कहे तो के, (जं के०) यत् एटले जे आहारा-दिक (जहा के०) यथा एटले जे प्रकारे (गहिअं के०) गृहीतं एटले वहोरयुं (भवे के०) भवेत् एटले होय ते सर्व गुरुनी पासें आलोचे.॥ ९० ॥

(दीपिका.) कायोत्सर्गे पारिते च किं कुर्यादित्याह । साधुरशनादि यथा येन प्रकारेण हस्तप्रदानादिना गृहीतं भवेत्, तद्गुरुसमीपे आलोचयेद्गुरोर्निवेदये-दितिभावः । केन । एवंविधेन चेतसा । किंभूतेन चेतसा । अव्वक्खित्तेण अव्या-क्षिप्तेन अन्यत्र उपयोगमगच्छता । किंभूतः साधुः । ऋजुप्रज्ञः अकुटिलमतिः ।पुनः किंभूतः साधुः । अनुद्विग्नः सर्वत्र क्षुदादिजयात् प्रशान्तः॥ ९० ॥

(टीका.) विधिनोत्सारिते चैतस्मिन् उज्जुप्पन्नत्ति सूत्रम् । ऋजुप्रज्ञः अकुटिलमतिः सर्वत्र अनुद्विग्नः क्षुदादिजयात्प्रशान्तः अव्याक्षिप्तेन चेतसान्यत्रोपयोगमगच्छतेत्यर्थः । आलोचयेद्गुरुसकाशे गुरोर्निवेदयेदिति भावः । यदशनादि यथा येन प्रकारेण हस्तदानादिना गृहीतं भवेदिति सूत्रार्थः ॥ ए० ॥

न सम्ममालोइअं कुज्जा, पुविं पच्छा व जं कडं ॥
पुणो पडिक्कमे तस्स, वोसठ्ठो चिंतए इमं ॥ ए१ ॥

(अवचूरिः) न सम्यगालोचितं सूक्ष्ममज्ञानात् अनाभोगेनाननुस्मरणाद्वा पूर्वं पश्चाद्वा यत्कृतं पुरःकर्म वा पश्चात्कर्म वा पुनरालोचनानन्तरं प्रतिक्रामेत् । तस्य सूक्ष्मातिचारस्य "इच्छामि पडिक्कमिउं गोअरचरिआए" इत्यादि पठित्वा व्युत्सृष्टः कायोत्सर्गस्थश्चिन्तयेदिदं वक्ष्यमाणलक्षणम् ॥ ए१ ॥

(अर्थ.) पछी शुं करे ते कहे छे. ते साधु, (जं के०) यत् एटले जे सूक्ष्म अज्ञानथी (सम्मं के०) सम्यक् एटले सारी रीते (आलोइअं के०) आलोचितं एटले आलोयुं (न कुज्जा के०) न होय. हवे शुं ते कहे छे. (व के०) अथवा (जं के०) यत् एटले जे (पुवं कडं के०) पूर्वकर्म अने (पच्छा कडं के०) पश्चात् कर्म होय, (तस्स के०) तेने (पुणो के०) पुनः एटले फरी (पडिक्कमे के०) प्रतिक्रमण करे. पछी (वोसठ्ठो के०) व्युत्सृष्टः एटले कायोत्सर्गमां रह्यो थको (इमं के०) इदं एटले आगल केहेशे ते (चिंतए के०) चिंतयेत् एटले चिंतवे. ॥ ए१ ॥

(दीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह साधुस्तस्य सूक्ष्मातिचारस्य यत्पूर्वं कृतं तत् पुरः कर्म यत्पश्चात्कृतं तत् पश्चात्कर्म सूक्ष्मं न सम्यगालोचितं भवेत् । कुतः । अज्ञानादनाभोगेनाननुस्मरणाद्वा । तत्सर्वं पुनरालोचनानन्तरकालं प्रतिक्रामेत् । किं कृत्वा । "इच्छामि पडिक्कमिउं गोअरचरिआए" इत्यादि सूत्रं पठित्वा । ततो व्युत्सृष्टः कायोत्सर्गस्थ इदं वक्ष्यमाणं गाथारूपं चिन्तयेत् ॥ ए१ ॥

(टीका.) तदनु च न संमं ति सूत्रम् । न सम्यगालोचितं भवेत् सूक्ष्ममज्ञानात् । अनाभोगेनाननुस्मरणाद्वा पूर्वं पश्चाद्वा यत्कृतं पुरःकर्म पश्चात्कर्म वेत्यर्थः । पुनरालोचनोत्तरकालं प्रतिक्रामेत्तस्य सूक्ष्मातिचारस्य इच्छामि पडिक्कमिउं गोअरचरिआए " इत्यादि सूत्रम् । पठित्वा व्युत्सृष्टः कायोत्सर्गस्थश्चिन्तयेदिदं वक्ष्यमाणलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ ए१ ॥

अहो जिणेहिं असावज्जा, वित्ती साहूण देसिआ ॥
मुक्खसाहणहेउस्स, साहुदेहस्स धारणा ॥ ए२ ॥

(अवचूरिः) अहो विस्मये । जिनैस्तीर्थंकरैरसावद्यापापा वृत्तिर्वर्त्तना साधूनां दर्शिता मोक्षसाधनहेतोः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रसाधनस्य साधुदेहस्य धारणाय ॥ए२॥

(अर्थ.) (अहो के०) अहो इति विस्मये (जिणेहिं के०) जिनैः एटले रागद्वेषादिके रहित एवा तीर्थंकरोए (साहूण के०) साधूनां एटले साधु लोकोने (असावज्जा के०) असावद्या एटले दोषरहित पापरहित एवी (वित्ती के०) वृत्तिः एटले गोचरीरूप वृत्ति (देसिआ के०) देशिता अथवा दर्शिता एटले केवी सारी कही छे, अथवा देखाडी छे ! जूओ, के जे गोचरी वृत्ति (मुक्खसाहणहेउस्स के०) मोक्षसाधनहेतोः एटले मोक्ष साधवाने कारणनूत एवा (साहुदेहस्स के०) साधुदेहस्य एटले साधुना देहने (धारणा के०) धारणाय एटले धारण, पोषण, संयमनो निर्वाह करवो तेने अर्थे छे. ॥ ए२ ॥

(दीपिका.) किं चिन्तयेत्तदाह । अहो इति विस्मये जिनैस्तीर्थकरैः साधूनां वृत्तिर्दर्शिता देशिता वा। किंनूता वृत्तिः । असावद्या अपापा । कस्मै । साधुदेहस्य धारणाय धारणार्थं । किंनूतस्य साधुदेहस्य । मोक्षसाधनहेतोः मोक्षसाधनं ज्ञानदर्शनचारित्ररूपं तस्य हेतोः ॥ ए२ ॥

(टीका.) अहो जिणेहिं सूत्रम् । अहो इत्याश्चर्ये । जिनैस्तीर्थकरैरसावद्यापापा वृत्तिर्वर्त्तना साधूनां दर्शिता देशिता वा । मोक्षसाधनहेतोः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रसाधनस्य साधुदेहस्य धारणाय संधारणार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ए२ ॥

णमुक्कारेण पारित्ता, करित्ता जिणसंथवं ॥
सज्झायं पठवित्ता णं, वीसमेज्ज खणं मुणी ॥ ए३ ॥

(अवचूरिः) नमस्कारेण पारयित्वा नमो अरिहंताणमिति कृत्वा जिनसंस्तवं लोगस्सेत्यादि स्वाध्यायं प्रस्थाप्य विश्राम्येत्क्षणं कालं मुनिः ॥ ए३ ॥

(अर्थ.) पढी, (नमुक्कारेण के०) "नमो अरिहंताणं" एवा उच्चारे करी (पारित्ता के०) पारयित्वा एटले पूर्वोक्त काउस्सग्ग पारीने तथा (जिणसंथवं के०) जिन जे तीर्थंकर तेमनो जे संस्तव एटले. 'लोगस्सुज्जोअगरे' इत्यादि स्तवन तेने (करित्ता के०) कृत्वा एटले एकवार संपूर्ण पठन करीने पढी (सज्झायं के०) स्वाध्यायं एटले सिद्धांतनी गाथाने (पठवित्ता णं के०) प्रस्थाप्य एटले पूर्ण करीने

(मुणी के०) मुनि. एटले पूर्वोक्त साधु (खणं के०) क्षणं एटले क्षणमात्र (वीसमिज्ज के०) विश्राम्येत् एटले विश्रांति लिये. ॥ ए३ ॥

(दीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह। मुनिः क्षणं स्तोककालं विश्राम्येत्। किं कृत्वा। नमस्कारेण नमो अरिहंताणमिति कथनरूपेण कायोत्सर्गं पारयित्वा। पुनः किं कृत्वा। जिनसंस्तवं लोगस्सुज्जोयगरे इत्यादिरूपं कृत्वा। अतो यदि न पूर्वं प्रस्थापितः ततः स्वध्यायं प्रस्थाप्य मंडल्युपजीवकः तं स्वाध्यायमेव कुर्यात्। यावदन्ये आगच्छन्ति। यः पुनस्तदन्यः क्षपकादिः सोऽपि प्रस्थाप्य विश्राम्येत् ॥ ए३ ॥

(टीका.) ततश्च णमोक्कारेणत्ति सूत्रम्। नमस्कारेण पारयित्वा नमो अरिहंताणमित्यनेन कृत्वा जिनसंस्तवं "लोगस्सुज्जोअगरे" इत्यादिरूपं। ततो न यदि पूर्वं प्रस्थापितस्ततः स्वाध्यायं प्रस्थाप्य मंडल्युपजीवकस्तमेव कुर्यात्। यावदन्य आगच्छन्ति। यः पुनस्तदन्यः सोऽपि प्रस्थाप्य विश्राम्येत् क्षणं स्तोककालं मुनिरिति सूत्रार्थः ॥ ए३ ॥

वीसमंतो इमं चिंते, हियमठं लाभमठिउ ॥
जइ मे अणुग्गहं कुज्जा, साहू हुज्जामि तारिउ ॥ ए४ ॥

(अवचूरिः) विश्राम्यन्निदं चिन्तयेत्परिणतचेतसा हितं कल्याणप्रापकमर्थं वक्ष्यमाणं लाभेन निर्जरादिनार्थोऽस्येति लाभार्थिकः। यदि मेऽनुग्रहं कुर्युः साधवः प्रासुकपिण्डग्रहणेन ततः स्यामहं तारितो भवसमुद्रात् ॥ ए४ ॥

(अर्थ.) साधु विश्रामानंतर शुं करे ते कहे बे. पबी, (लाभमठिउ के०) लाभार्थी एटले कर्मनिर्जरारूप लाभनो अर्थी एवो पूर्वोक्त साधु (वीसमंतो के०) विश्राम्यन् एटले विश्रांति लेतो थको (इमं के०) इमं एटले आ केहशे ते (हियमठं के०) हितमर्थं एटले हित जे कल्याण तेने पमाडनार एवा अर्थप्रत्ये (चिंते के०) चिंतयेत् एटले चिंतन करे. ते एवी रीतेः-(जइ के०) यदि एटले जो (साहू के०) साधु (मे के०) मारा उपर एटले मे आणेला प्रासुक पिंडने ग्रहण करीने (अणुग्गहं के०) अनुग्रहम् एटले प्रसादने (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. तो तेनो हुं (तारिउ के०) तारितः एटले भवसमुद्रथी तारेलो एवो (हुज्जामि के०) भवामि एटले थाउं. ॥ ए४ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुर्विश्रामानन्तरं किं कुर्यादित्याह। साधुर्विश्राम्यन् इदं हितं कल्याणप्रापकमर्थं वक्ष्यमाणलक्षणं चिन्तयेत्। केन। चेतसा परिणतेन मनसा। किंभूतः

साधुः । लाभेन निर्जरादिना अर्थोऽस्येतिलाभार्थिकः सन् । कथमित्याह । यत एवं जानाति यदि मे मम साधवः मया आनीतो यः प्रासुकः पिण्डः तस्य ग्रहणेन अनुग्रहं प्रसादं कुर्युः । तदाहं तारितो नवसमुद्रात् स्यां नवामि । एवं चिन्तयित्वा उचितवेलायां साधुराचार्यमामन्त्रयेत् यद्याचार्यो गृह्णाति ततो नव्यम् । कदाचित् स स्वयं न गृह्णाति तदा तस्य वाच्यं "हे नगवन् देहि केन्यश्चित्" इत्युक्ते यदि साधुः किं दातव्यं कस्यापि ददाति तदा सुन्दरम् । अथाचार्यो नणति त्वमेव देहि । तदा किं कुर्यादित्याह ॥ ए४ ॥

(टीका.) वीसमंत त्ति सूत्रम् । विश्राम्यन्निदं चिंतयेत् परिणतेन चेतसा हितं कल्याणप्रापकमिममर्थं वक्ष्यमाणम् । किंविशिष्टः सन् । नावलाभेन निर्जरादिनार्थोऽस्येति लाभार्थिकः । यदि मे मम अनुग्रहं कुर्युः साधवः प्रासुकपिण्डग्रहणात्ततः स्यामहं तारितो नवसमुद्रादिति सूत्रार्थः ॥ ए४ ॥

साहवो तो चिअत्तेणं, निमंतिज्ज जहक्कमं ॥
जइ तञ केइ इच्छिज्जा, तेहिं सद्धिं तु नुंजए ॥ ए५ ॥

(अवचूरिः) साधुस्ततो गुर्वनुज्ञातः मनःप्रणिधानेन निमन्त्रयेत् यथाक्रमं यथारत्नाधिकतया । ग्रहणौचित्यापेक्षया वा । यदि तत्र केचन इच्छेयुस्ततस्तैः सार्धं नुञ्जीत संविनागदानेन ॥ ए५ ॥

(अर्थ.) एम चिंतवीने पढी योग्य वेलाने विषे आचार्यने आहार लेवाने विनति करे. जो ते आचार्य आहार लिये, तो सारुं, नहीं तो तेने वली केहवुं के, जे हे नगवन् ! आप ए आहार कोइने आपो. पढी ते आचार्य जो ते आहार कोइ पुरुषने आपे, तो सारुं, अने जो ते आचार्य एम कहे के, तुंज कोइने आप. त्यारें आगल केहवाशे तेप्रमाणे करे. साहवोत्ति सूत्र. (तउ के०) ततः एटले आचार्यनी आज्ञा लीधा पढी (साहवो के०) साधुः एटले ते साधु (चियत्तेणं के०) मनः प्रणिधाने करी पोताना धर्मबांधव एवा बीजा साधुउने (जहक्कमं के०) यथाक्रमं एटले योग्यताने अनुक्रमे करी अर्थात् जे श्रेष्ठ होय तेने प्रथम ते पढी बीजाने एवे अनुक्रमेकरी (निमंतिज्ज के०) निमंत्रयेत् एटले आमंत्रण करे. पढी, (जइ के०) यदि एटले जो (तञ के०) तत्र एटले ते साधुमां (केइ के०) कश्चित् एटले कोइ पण साधु आहार लेवाने (इच्छिज्जा के०) इच्छेत् एटले इच्छे. तो (तेहिं सद्धिं के०) तैः सार्धं एटले तेमनी साथे (नुंजए के०) नुञ्जीत एटले नोजन करे. ॥ए५॥

(दीपिका.) साधुस्ततो गुरुणानुज्ञातः सन् यथाक्रमं यथारत्नाधिकतया ग्रहणौचित्यापेक्षया बालादिक्रमेणेत्यन्ये वदन्ति । साधून् निमन्त्रयेत् केन । चिअत्तेण मनःप्रीत्या ततो यदि केचन धर्मबान्धवा इछेयुरंगीकुर्युस्तदा तैः सार्द्धमुचितसंविभागदानेन साधुर्भुञ्जीत ॥ ९५ ॥

(टीका.) एवं संचिन्त्योचितवेलायामाचार्यमामन्त्रयेद्यदि गृह्णाति शोभनं नो चेद्भक्तव्योऽसौ भगवन्देहि केभ्योऽप्यतो यद्दातव्यम् ।-यतो यदि ददाति सुन्दरमेव भणति अथ त्वमेव प्रयछ । अत्रान्तरे साहवो त्ति सूत्रम् । साधूंस्ततो गुर्वनुज्ञातः सन् चिअत्तेणं ति मनःप्रणिधानेन निमन्त्रयेत् । यथाक्रमं यथारत्नाधिकतया । ग्रहणौचित्यापेक्षया बालादिक्रमेणेत्यन्ये । यदि तत्र केचन धर्मबान्धवा इछेयुरभ्युपगछेयुस्ततस्तैः सार्धं भुञ्जीत उचितसंविभागदानेनेति सूत्रार्थः ॥ ९५ ॥

अह कोइ न इछिज्जा, तउ भुंजिज्ज एक्कउ ॥
आलोए भायणे साहू, जयं अप्परिसाडियं ॥ ९६ ॥

(अवचूरिः) अथ कश्चिन्नेछेत्ततो भुञ्जीत एकको रागादिरहितः । आलोकभाजने मक्षिकाद्यपोहाय प्रकाशप्रधाने भाजन इत्यर्थः । यतं प्रयत्नेन अपरिशातयन् हस्तमुखाभ्यामनुज्झन् ॥ ९६ ॥

(अर्थ.) (अह के०) अथ एटले अनंतर (कोइ के०) कश्चित् एटले कोइ पण (न इछिज्जा के०) न इछेत् एटले आहार लेवाने इछे नहीं. (तउ के०) ततः तो पछी (एक्कउ के०) एककः एटले एकलोज (भुंजिज्ज के०) भुंजीत एटले भोजन करे. शामां भोजन करे ते कहे छे. (साहु के०) पूर्वोक्त साधु (आलोए के०) आलोके एटले प्रकाशसहित, ज्यां प्रकाश घणो छे, एवा (भायणे के०) भाजने एटले पात्रमां (जयं के०) जयणाए करी तथा (अपरिसाडियं के०) अपरिशातयन् एटले हाथमांथी अथवा मुखमांथी कणमात्र न पडे तेवीरीते भोजन करे. ॥ ९६ ॥

(दीपिका.) अथ कोपि नेछेत्तदा किं कुर्यादित्याह । अथ कोपि साधुर्नेछेत्तदा साधुरेकाकी रागादिरहितो भुञ्जीत । कथं भुञ्जीतेत्याह । आलोकभाजने मक्षिकादीनामपोहाय प्रकाशप्रधाने भाजन इत्यर्थः । यतः प्रयत्नेन तत्रोपयुक्तः । किं कुर्वन् । अपरिशातयन् । हस्तमुखाभ्यां कणमात्रमपि न त्यजन् ॥ ९६ ॥

(टीका.) अह के इत्ति सूत्रम् । अथ कश्चिन्नेछेत् साधुस्ततो भुञ्जीत एकको रागादिरहित इति । कथं भुञ्जीतेत्यत्राह । आलोके भाजने मक्षिकाद्यपोहाय प्र-

काशप्रधाने नाजनइत्यर्थः । साधुः प्रव्रजितः यतं प्रयत्नेन तत्रोपयुक्तः अपरिशा-तं हस्तमुखाभ्यामनुज्झन् इति सूत्रार्थः ॥ ए६ ॥

तित्तगं व कडुअं व कसायं, अंबिलं व महुरं लवणं वा ॥
एअलद्धमन्नत्थ पउत्तं, महु घयं व नुंजिज्ज संजए ॥ ए७ ॥

(अवचूरिः) नोजनमधिकृत्य विधिमाह । तिक्तमेलुकवालुकादि । कटुकमार्द्र-कतीमनादि । कषायं वल्लादि । अम्लमारनालादि । मधुरं क्षीरादि । प्रकृतिक्षारं ल-वणोत्कटं शाकादि वा । एतत्तिक्तादि लब्धमागमोक्तेन विधिना । प्राप्तमन्यार्थं प्र-युक्तं तत्साधकमिति कृत्वा मधु घृतमिव नुञ्जीत न चर्वणाद्यर्थम् ॥ ए७ ॥

(अर्थ.) हवे नोजननो विधि कहे डे. जो ते आहारमां (तित्तगं के०) तिक्त-कं एटले कडवो पदार्थ ते एलुक वालुकादिक होय. (च के०) वली (कडुयं के०) कटुकं एटले आडुं इत्यादि तीखो पदार्थ होय, तथा (कसायं के०) कषायं एटले कषायलो ते कोठ बेहेडां वगेरें पदार्थ होय, (च के०) वली (अंबिलं के०) अ-म्लं एटले दधि ढाश प्रमुख खाटो पदार्थ होय, अथवा (महुरं के०) मधुरं एटले साकर डुध प्रमुख मधुर पदार्थ होय, (वा के०) किंवा (लवणं के०) खा-रो पदार्थ होय, तो (एय के०) आ (लद्धं के०) लब्धं एटले मलेला एवा तथा (अन्नठपउत्तं के०) अन्यार्थप्रयुक्तं एटले सिद्धांतनी रीते मोक्षसाधनकारक एवा पोताना देहनिर्वाहार्थ पूर्वोक्त पदार्थने (संजए के०) संयतः एटले रागद्वेषरहित एवो साधु (महु घयं व के०) मधुघृतमिव एटले सरस घीसरखा जाणीने (नुं-जिज्ज के०) नुञ्जीत एटले नोजन करे. ॥ ए७ ॥

(दीपिका.) अथ नोज्यमाश्रित्य विशेषमाह । संयत एवंविधमपि अशनादि म-धुघृतमिव मधुघृतसमानं मृष्टमिति ज्ञात्वा नुञ्जीत । किंविशिष्टमशनादि । तिक्तं वा एलुकवालुकादि १ कटुकमार्द्रतीमनादि २ कषायं वल्लादि ३ अंबिलं वा अम्लं त-क्रारनालादि ४ मधुरं क्षीरदध्यादि ५ लवणं वा प्रकृतिक्षारं तथाविधशाकादि अ-न्यद्वा लवणोत्कटं एतत् लब्धं आगमे उक्तेन विधिना प्राप्तं । पुनः कीदृशं अन्यार्थ-प्रयुक्तं अन्यार्थं अङ्गोपांगन्यायेन देहार्थं परमार्थतो हि तत्साधकमिति कृत्वा मो-क्षार्थं प्रयुक्तं परं न वर्णाद्यर्थम् ॥ ए७ ॥

(टीका.) नोज्यमधिकृत्य विशेषमाह । तित्तगंवत्ति सूत्रम् । तिक्तकं वा एल-वालुकादि । कटुकं वा आर्द्रकतीमनादि । कषायं वल्लादि । अम्लं तक्रारनालादि ।

मधुरं क्षीरमध्वादि। लवणं वा प्रकृतिक्षारं तथाविधं शाकादि। लवणोत्कटं वान्यत्। एतत्तिक्तादि लब्धमागमोक्तेन विधिना प्राप्तम्। अन्यार्थमक्षोपाङ्गन्यायेन परमार्थतो मोक्षार्थं प्रयुक्तं तत्साधकमिति कृत्वा मधु घृतमिव च भुञ्जीत संयतः। न वर्णाद्यर्थम्। अथवा मधुघृतमिव णो वामाउ हणुआउ दाहिणं हणुअं संचारेज्ञा त्ति सूत्रार्थः॥ ए७॥

अरसं विरसं वा वि, सूइअं वा असूइअं॥
उल्लं वा जइ वा सुक्कं, मंथुकुम्मासनोअणं॥ ए८॥

(अवचूरिः) अरसमप्राप्तरसं हिंग्वादिभिरसंस्कृतम्। विरसं पुराणौदनादि। सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम्। असूचितं तद्रहितम्। आर्द्रं वा प्रचुरव्यञ्जनं यदि वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनं मंथुकुल्माषनोजनं मंथु बदरचूर्णादि। कुल्माषाः सिद्धमाषा इति॥ ए८॥

(अर्थ.) तथा (अरसं के०) जेने रस एटले रुचि नथी एवा हिंग तेलादिकना वघारे रहित पदार्थने (वा के०) अथवा (विरसं वि के०) विरसमपि वि एटले गयो बे रस एटले सार जेमांथी एवा ठंडा थएला अन्नादिकने पण (वा के०) अथवा (सूइअं के०) सूचितं एटले घणा व्यंजनादिके करी युक्त एवा पदार्थने अथवा (असूइअं के०) असूचितं एटले व्यंजनादिके रहित एवा पदार्थने अथवा ए बे पदनो एवो अर्थ करवो के, (सूइअं के०) दातारना कहेवाथी आपेला किंवा (असूइअं के०) दातारना कह्या विना आपेला एवा पदार्थने (वा के०) अथवा (उल्लं के०) आर्द्रं एटले ढीलुं सरस दहीसहित तथा वघार सहित शाक प्रमुख ते प्रत्ये (वा के०) अथवा (सुक्कं के०) शुष्कं एटले सूकुं वघारविनानुं शाक खाखरादिक तेने अथवा (मंथु के०) बोरकूट वगेरे पदार्थ प्रत्ये अथवा (कुम्मासनोअणं के०) कुल्माषनोजनं एटले अडदना बाकलाना नोजनने॥ ए८॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशमशनादीत्याह। एतादृशं नोजनं वर्तते। तस्य अग्रिमगाथया सह योजना कार्या। किंभूतमशनादि नोजनम्। अरसं रसवर्जितं हिंग्वादिभिरसंस्कृतम्। पुनः किंभूतम्। विरसं वा विगतरसं पुराणमोदनादि। पुनः किंभूतम्। सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम् वा अथवा असूचितं व्यञ्जनादिरहितम्। अन्ये तु एवमर्थं कुर्वन्ति। सूचितं कथयित्वा दत्तम्, असूचितमकथयित्वा वा दत्तम्। पुनः किंभूतम्। आर्द्रं प्रचुरव्यञ्जनम्। यदि वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनम्। किंभूतं तदित्याह।

काशप्रधाने नाजनइत्यर्थः । साधुः प्रव्रजितः यतं प्रयत्नेन तत्रोपयुक्तः अपरिशातं हस्तमुखाभ्यामनुज्झन् इति सूत्रार्थः ॥ ए६ ॥

तित्तगं व कडुअं व कसायं, अंबिलं व महुरं लवणं वा ॥
एअलद्धमन्नठ पउत्तं, महु घयं व नुंजिज्ज संजए ॥ ए७ ॥

(अवचूरिः) नोजनमधिकृत्य विधिमाह । तिक्तमेलुकवालुकादि । कटुकमार्द्रकतीमनादि । कषायं वल्लादि । अम्लमारनालादि । मधुरं क्षीरादि । प्रकृतिक्षारं लवणोत्कटं शाकादि वा । एतत्तिक्तादि लब्धमागमोक्तेन विधिना । प्राप्तमन्यार्थं प्रयुक्तं तत्साधकमिति कृत्वा मधु घृतमिव जुञ्जीत न चर्वणाद्यर्थम् ॥ ए७ ॥

(अर्थ.) हवे नोजननो विधि कहे बे. जो ते आहारमां (तित्तगं के०) तिक्तकं एटले कडवो पदार्थ ते एलुक वालुकादिक होय. (च के०) वली (कडुयं के०) कटुकं एटले आडुं इत्यादि तीखो पदार्थ होय, तथा (कसायं के०) कषायं एटले कषायलो ते कोठ बेहेडां वगेरे पदार्थ होय, (च के०) वली (अंबिलं के०) अम्लं एटले दधि बाश प्रमुख खाटो पदार्थ होय, अथवा (महुरं के०) मधुरं एटले साकर डुध प्रमुख मधुर पदार्थ होय, (वा के०) किंवा (लवणं के०) खारो पदार्थ होय, तो (एय के०) आ (लद्धं के०) लब्धं एटले मलेला एवा तथा (अन्नठपउत्तं के०) अन्यार्थप्रयुक्तं एटले सिद्धांतनी रीते मोक्षसाधनकारक एवा पोताना देहनिर्वाहार्थ पूर्वोक्त पदार्थने (संजए के०) संयतः एटले रागद्वेषरहित एवो साधु (महु घयं व के०) मधुघृतमिव एटले सरस घीसरखा जाणीने (जुंजिज्ज के०) जुञ्जीत एटले नोजन करे. ॥ ए७ ॥

(दीपिका.) अथ नोज्यमाश्रित्य विशेषमाह । संयत एवंविधमपि अशनादि मधुघृतमिव मधुघृतसमानं मृष्टमिति ज्ञात्वा जुञ्जीत । किंविशिष्टमशनादि । तिक्तं वा एलुकवालुकादि १ कटुकमार्द्रकतीमनादि २ कषायं वल्लादि ३ अंबिलं वा अम्लं तक्रारनालादि ४ मधुरं क्षीरदध्यादि ५ लवणं वा प्रकृतिक्षारं तथाविधशाकादि अन्यद्वा लवणोत्कटं एतत् लब्धं आगमे उक्तेन विधिना प्राप्तं । पुनः कीदृशं अन्यार्थप्रयुक्तं अन्यार्थं अक्षोपांगन्यायेन देहार्थं परमार्थतो हि तत्साधकमिति कृत्वा मोक्षार्थं प्रयुक्तं परं न वर्णाद्यर्थम् ॥ ए७ ॥

(टीका.) नोज्यमधिकृत्य विशेषमाह । तित्तगंवत्ति सूत्रम् । तिक्तकं वा एलवालुकादि । कटुकं वा आर्द्रकतीमनादि । कषायं वल्लादि । आम्लं तक्रारनालादि ।

मधुरं क्षीरमध्वादि। लवणं वा प्रकृतिक्षारं तथाविधं शाकादि। लवणोत्कटं वान्यत्। एतत्तिक्तादि लब्धमागमोक्तेन विधिना प्राप्तम्। अन्यार्थमक्षोपाङ्गन्यायेन परमार्थतो मोक्षार्थं प्रयुक्तं तत्साधकमिति कृत्वा मधु घृतमिव च भुञ्जीत संयतः। न वर्णाद्यर्थम्। अथवा मधुघृतमिव णो वामाउ हणुआउ दाहिणं हणुअं संचारेज्ज त्ति सूत्रार्थः॥ ए७॥

अरसं विरसं वा वि, सूइअं वा असूइअं॥
उल्लं वा जइ वा सुक्कं, मंथुकुम्मासभोअणं॥ ए८॥

(अवचूरिः) अरसमप्राप्तरसं हिंग्वादिभिरसंस्कृतम्। विरसं पुराणौदनादि। सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम्। असूचितं तद्रहितम्। आर्द्रं वा प्रचुरव्यञ्जनं यदि वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनं मंथुकुल्माषभोजनं मंथु बदरचूर्णादि। कुल्माषाः सिद्धमाषा इति॥ ए८॥

(अर्थ.) तथा (अरसं के०) जेने रस एटले रुचि नथी एवा हिंग तेलादिकना वघारे रहित पदार्थने (वा के०) अथवा (विरसं वि के०) विरसमपि वि एटले गयो छे रस एटले सार जेमांथी एवा ठंडा थएला अन्नादिकने पण (वा के०) अथवा (सूइअं के०) सूचितं एटले घणा व्यंजनादिके करी युक्त एवा पदार्थने अथवा (असूइअं के०) असूचितं एटले व्यंजनादिके रहित एवा पदार्थने अथवा ए बे पदनो एवो अर्थ करवो के, (सूइअं के०) दातारना कहेवाथी आपेला किंवा (असूइअं के०) दातारना कह्या विना आपेला एवा पदार्थने (वा के०) अथवा (उल्लं के०) आर्द्रं एटले ढीलुं सरस दहीसहित तथा वघार सहित शाक प्रमुख ते प्रत्ये (वा के०) अथवा (सुक्कं के०) शुष्कं एटले सूकुं वघारविनानुं शाक खाखरादिक तेने अथवा (मंथु के०) बोरकूट वगेरे पदार्थ प्रत्ये अथवा (कुम्मासभोअणं के०) कुल्माषभोजनं एटले अडदना बाकलाना भोजनने॥ ए८॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशमशनादीत्याह। एतादृशं भोजनं वर्तते। तस्य अग्रिमगाथया सह योजना कार्या। किंभूतमशनादि भोजनम्। अरसं रसवर्जितं हिंग्वादिभिरसंस्कृतम्। पुनः किंभूतम्। विरसं वा विगतरसं पुराणमोदनादि। पुनः किंभूतम्। सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम् वा अथवा असूचितं व्यञ्जनादिरहितम्। अन्ये तु एवमर्थं कुर्वन्ति। सूचितं कथयित्वा दत्तम्, असूचितमकथयित्वा वा दत्तम्। पुनः किंभूतम्। आर्द्रं प्रचुरव्यञ्जनम्। यदि वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनम्। किंभूतं तदित्याह।

मंथुकुम्मासभोजनं । मंथु बदरचूर्णादि । कुल्माषाः सिद्धमाषाः । केचिद्व-दन्ति कुल्माषा यवमाषाः ॥ ९८ ॥

(टीका.) किंच अरसं ति सूत्रम्। अरसमसंप्राप्तरसं हिंग्वादिभिरसंस्कृतमित्यर्थः। विरसं वापि विगतरसमतिपुराणौदनादि । सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम्। असूचितं वा तद्रहितं वा। कथयित्वा अकथयित्वा वा दत्तमित्यन्ये। आर्द्र प्रचुरव्यञ्जनम्। यदि वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनं वा। किं तदित्याह। मन्थुकुल्माषभोजनम्। मन्थु बदरचूर्णादि। कुल्माषाः सिद्धमाषाः। यवमाषा इत्यन्ये। इति सूत्रार्थः ॥ ९८ ॥

उप्पस्सं नाइ हीलिज्जा, अप्पं वा बहु फासुअं ॥
मुहालद्धं मुहाजीवी, भुंजिज्जा दोसवज्जिअं ॥ ९९ ॥

(अवचूरिः) उत्पन्नं विधिना प्राप्तं नातिहीलयेत्, अल्पं वा न देहपूरकमिति, बहु वासारप्रायं किमनेनेति। प्रासुकं निर्जीवं मुधालब्धं खटिकाचप्पटिकाव्यतिरेकेण मुधाजीवी न जात्याद्याजीवी भुञ्जीत संयोजनारहितम् ॥ ९९ ॥

(अर्थ.) (उप्पस्सं के०) उत्पन्नं एटले सिद्धांतमां कहेली रीतप्रमाणे मलेलो जे पूर्वोक्त आहार तेने (नाइहीलिज्जा के०) नातिहीलयेत् एटले निंदे नहि. एज वात प्रकट कहे छे. (अप्पं के०) अल्पं एटले एम न अल्प होय तो कहे जे देहपूरक पण आहार मल्यो नथी, एथी शुं पूरुं थवानुं? अथवा (बहु के०) घणो होय, तो एम न कहे के, असार प्राय आहार मल्यो, तेथी शुं थाय? (फासुअं के०) प्रासुकं एटले सूजतो होय तेने निंदे नहीं. तेनुं कारण कहे छे, के ते आहार (मुहालद्धं के०) मुधालब्धं एटले मंत्रतंत्रादिक उपकार कीधा विना तथा माया आलाप विना मलेलो छे, माटे निंदे नहीं. बीजुं कारण कहे छे के, ते साधु केवो छे तो के, (मुहाजीवी के०) मुधाजीवी एटले जात्यादिक देखाड्या विना आहारनो लेनार छे, तथा सर्वथा अनिदानजीवी छे, माटे आहारने निंदे नहीं. तो शुं करे ते कहे छे. (दोसवज्जिअं के०) दोषवर्जितं एटले संयोजनादि दोषरहित एवा आहार प्रत्ये (भुंजिज्जा के०) भुंजीत एटले भोजन करे. ॥ ९९ ॥

(दीपिका.) एतद्भोजनं किमित्याह। एवं पूर्वोक्तमरसादिकमशनादि साधुर्भुञ्जीत । परं नाति हीलयेत् सर्वथा न निन्देत्। किंभूतमशनम्। विधिना प्राप्तमल्पं भवेत् तदा नैवं ज्ञातव्यं वक्तव्यं वा । यत् किमेतदल्पमात्रं न देहपूरकमपि। तथा बहु वा असारप्रायं किमनेनासारेण । किंभूतमशनम्। फासुअं प्रासुकं यस्मात्

प्राणा गता निर्जीवं जातम्। अन्येत्वाचार्या इत्थं व्याख्यां कुर्वन्ति। अल्पशब्दाद्विरसादि वा बहु प्रासुकं सर्वथा शुद्धं नातिहीलयेत्। अपि त्वेवं भावयेत्। यदेव इह लोका ममानुपकारिणः प्रयच्छन्ति तदेव भोजनमिति। किंभूतमशनम्। मुधा लब्धं मन्त्रतन्त्रादिना अप्राप्तम्। किंभूतः साधुः। मुधाजीवी सर्वथा अनिदानजीवी। अन्ये वदन्ति जात्यादिना न जीवी। एवंविधमशनादि दोषवर्जितं संयोजनादिदोषवर्जितं साधुर्भुञ्जीत ॥ ९९ ॥

(टीका.) एतद्भोजनं किमित्याह। उप्पण्णं ति सूत्रम्। उत्पन्नं विधिना प्राप्तं नातिहीलयेत्सर्वथा न निन्देत्। अल्पमात्रमेतन्न देहपूरकमिति किमनेन। बहु वा असारप्रायमिति। वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः। किंविशिष्टं तदित्याह। प्रासुकं प्रगतासु निर्जीवमित्यर्थः। अन्ये तु व्याचक्षते, अल्पं वा। वाशब्दाद्विरसादि वा। बहुप्रासुकं सर्वथा शुद्धं नातिहीलयेदिति। अपि त्वेवं भावयेत्। यदेवेह लोका ममानुपकारिणः प्रयच्छन्ति तदेव भोजनमिति। एवं मुधालब्धं कोंटलादिव्यतिरेकेण प्राप्तं मुधाजीवी सर्वथा अनिदानजीवी। जात्याद्यनाजीवक इत्यन्ये। भुञ्जीत दोषवर्जितं संयोजनादिरहितमिति सूत्रार्थः ॥ ९९ ॥

दुल्लहाउ मुहादाई, मुहाजीवी वि दुल्लहा ॥
मुहादाई मुहाजीवी, दो वि गच्छंति सुग्गइं ति बेमि ॥ १०० ॥
पिंमेसणाए पढमो उद्देसो सम्मत्तो ॥ १ ॥

(अवचूरिः) दुर्लभा एव मुधादातारः। मुधाजीविनोऽपि दुर्लभास्तथाविधचेल्लकवत्। अमीषां फलमाह। मुधादातारो मुधाजीविनश्च द्वावप्येतौ गच्छतः सुगतिं सिद्धिगतिं कदाचिदनन्तरमेव कदाचिद्देवलोकसुमानुष्यप्रत्यागमपरंपरया। ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १०० ॥

इति पिण्डैषणाध्ययने प्रथमोद्देशकावचूरिः ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे, गुरुनुं वचन कहे छे. (मुहादाई के०) मुधादायी एटले प्रत्युपकार बुद्धिविना आहार आपनारा एवा लोको ए संसारमाहे (दुल्लहाउ के०) दुर्लभाः एटले दुर्लभ छे. तथा (मुहाजीवी वि के०) मुधाजीव्यपि एटले मुधा एटले मंत्रयंत्रादिक देखाड्या विना आहारना लेनारा पण (दुल्लहा के०) दुर्लभाः एटले दुर्लभ छे. ए (मुहादाई के०) मुधादायी एवो श्रावक तथा (मुहाजीवी के०) मुधाजीवी एवो साधु ए (दो वि के०) बन्ने जण (सुगइं के०) सुगतिं

एटले सद्गति जे मोक्ष ते प्रत्ये (गछंति के०) जाय छे. (त्ति वेमि के०) इति ब्रवीमि एटले एम हुं तीर्थंकरना उपदेशथी कहुं छुं.

हवे मुधाजीवी साधु उपर दृष्टांत कहे छेः– एक राजा धर्मनी परीक्षा करवा माटे कहेतो हतो के, जे कोइ उपर उपकार करीने तेना बदलामां तेनी पासेथी अन्नपान लेवुं, ए कांइ धर्म नथी. माटे शुद्धधर्म कोण पाले छे, तेनी हुं परीक्षा करुं छुं. एम विचारी तेणे मोदक आपवा सारु घणा साधुउने तेड्या. त्यारे कार्पटिकादिक अनेक लोको एकठा थया. ते जोइ राजा तेमने पूछवा लाग्यो के, तमे कया साधनथी निर्वाह करो छो ? त्यारे एके कह्युं के, हुं मुखेकरी निर्वाह करुं छुं, बीजाए कह्युं, हुं पगे करी, त्रीजाए कह्युं हुं हाथे करी, चोथाए कह्युं हुं लोकना अनुग्रहथी, पांचमाए कह्युं, हुं मुधाजीवी छुं. ते सांजली राजाएं तेनो खुलासो ते जुदा जुदा सर्वेने पूछ्यो, त्यारे पेहलो मुखथी आजीविका चलावनारो केहवा लाग्यो के, हुं संदेशो केहनार छुं माटे मारी उपजीविका मुखउपरज छे. बीजो पगथी आजीवका चलावनारो केहवा लाग्यो के, हुं लेखवाहक छुं, माटे मारी उपजीविका पग उपर छे, त्रीजो हस्तजीवी केहवा लाग्यो के, हुं लेखक छुं माटे मारी उपजीविका हाथउपर छे, चोथो परिव्राजक केहवा लाग्यो के, हुं प्रव्रजित छुं, माटे मारी जीविका लोको उपर छे. पांचमो जैनी साधु हतो तेणे कह्युं के, मे संवेगथी दीक्षा लीधी छे माटे हुं मुधाजीवी एटले जात्यादि आलंबनविना तथा प्रत्युपकार बुद्धिविना मलेल आहार वडे निर्वाह करनार छुं. ते सांजली राजाए जाण्युं के, ए पांचमो साधु कहे छे,ते खरो धर्म छे. एम जाणी राजा साधुने लइने आचार्य पासे गयो, अने दीक्षा लेतो हवो. एमां जे साधुए कह्युं हुं मुधा वृत्तिए जीवमान छुं. ते साधु मुधाजीवी जाणवो.

हवे मुधादायी उपर कथा कहे छेः– एक परिव्राजक हशे, ते एक जागवतनी पासे आव्यो, अने केहवा लाग्यो के, हुं तमारे घेर चोमासुं रहुं, तमे मारो निर्वाह चलावो. त्यारे जागवत केहवा लाग्यो के, तमे जो मारुं कांइपण काम न करो, अने केवल निःस्पृहपणे जो रहो, तो हुं तमारो निर्वाह चलावीश. ते परिव्राजके तहत्ति कह्युं, अने ते जागवतने घेर चोमासुं रह्यो. हवे ते जागवत परिव्राजकनो निर्वाह चलावे छे. एक वखत शुं थयुं के, ते जागवतनो घोडो चोरोए हरण कर्यो हतो, अने सवार थइ गयेली जाणी एक ठेकाणे तलावपर बांधी राख्यो हतो, ते वामां ते परिव्राजक तलाव उपर नाहवा गयो, त्यां तेणे ते घोडो जोयो. जोइने पछी ते आवीने जागवतने केहवा लाग्यो के, तलावना तीर उपर मारां वस्त्र हुं वीसरी आव्यो, त्यारे जागवते तलाव उपर माणस मोकल्यो. ते माणसे आवीने जा-

गवतने कह्युं के, त्यां में तमारो घोडो जोयो. तेवां वचन दूतना मुखथी सांजली जागवते जाण्युं जे ए वात परिव्राजके कही. पछी ते जागवत केहवा लाग्यो, जे हे परिव्राजक ! तमे अहींथी बीजे ठेकाणे जाओ, हुं तमारो हवेथी निर्वाह चलावीश नहीं. कारण के, तमे अमारुं काम करीने अमारी पासेथी अन्नपान ल्यो, ते कांई शास्त्रमां सूझतुं कह्युं नथी. एवुं दान आपवाथी दातारने पूर्ण फल मलतुं नथी, अने तेवुं दान लेवाथी लेनारने पण अतिचार दोष लागे छे. एम कही परिव्राजकने अन्नपान आपवानुं बंध कर्युं. पछी ते परिव्राजक बीजे ठेकाणे गयो. ए दाता मुधादायी जाणवो. ॥ १०० ॥

इति पिंडैषणाध्ययनना प्रथम उद्देशनो बालावबोध संपूर्ण ॥ १ ॥

(दीपिका.) मुधाजीवीति। दुर्लजमेतद्दर्शयति। दुर्लजा एवंविधा दातारः तथाविधजागवतवत्। मुधाजीविनोऽपि दुर्लजास्तथाविधचेल्लकवत्। एतयोः कथानके वृत्तितो ज्ञेये। अमीषां फलमाह । मुधा दातारो मुधाजीविनश्च द्वावप्येतौ सुगतिं सिद्धिगतिं गछन्ति । कदाचित् तस्मिन्नेव जवे कदाचिद्देवलोकसुमानुषत्वप्रत्यागमनपरंपरया। ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १०० ॥

इति श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य शब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां पिण्डैषणाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥

(टीका.) दुल्लह त्ति। दुर्लजा एव मुधादातारस्तथाविधजागवतवत् । मुधाजीविनोऽपि दुर्लजास्तथाविधचेल्लकवत्। अमीषां फलमाह । मुधदातारो मुधाजीविनश्च द्वावप्येतौ गछतः सुगतिं सिद्धिगतिं कदाचिदनन्तरमेव कदाचिद्देव लोकसुमानुष प्रत्यागमनपरंपरया। ब्रवीमीति पूर्ववत्। अत्र जागवतोदाहरणम्। जहा एगो परिव्वायगो। सो एगं जागवयं उवठिउ। अहं तव गिहे वरिसारत्तं करेमि। मम उदंतं वहाहि। तेण जणिउ जइ मम उदंतं न वहसि। एवं हवउ त्ति । सो से जागवउ सेज्जाजत्तपाणादिणा उदंतं वहति। अन्नया य तस्स घोडउ चोरेहिं हिउ। अतिप्पजायं ति काऊण जालीए बद्धो। सो अ परिव्वायगो तलाए एहायउं गउ। तेण सो घोडउ दिठो। आगंतुं जणइ मम पाणीयतडे पोत्ती विस्सरिया। गोहो विसज्जिउ। तेण घोडउ दिठो। आगंतुं कहियं तेण। जागवएण णायं जहा परिव्वायगेण कहियं। तेण परिवायगो जणति। जाहि णाहं तव णिविठं उदंतं वहामि। णिविठं अप्पफलं जवति। एरिसो मुधादाई। मुधाजीविंमि उदाहरणं। एक्को राया धम्मं परिक्खई। को धम्मो। जो अणिविठं जुंजइ त्ति। तो तं परिक्खामि त्ति काऊण मणुस्सा संदिठा। राया मो-

दए देइ। तत्र बहवे कप्पडियादयो आगया पुच्छिज्जंति तुम्हे केण भुंजह । अन्नो भणइ अहं मुहेण भुंजामि । अन्नो अहं पाएहिं। अन्नो अहं हत्थेहिं। अन्नो अहं लोगाणुग्गहेण। चेल्लगो पुच्छिउ भणइ अहं मुहियाए। रन्ना पुच्छिअं कहं चिअ। एगेण कहिअं, अहं कहगो अउ मुहेण भुंजामि। अन्नेण भणिअं, अहं लेहवाहगो अउ पाएहिं भुंजामि। अन्नेण भणिअं, अहं लेहगो अउ हत्थेहिं। अन्नेण भणिअं, अहं भिक्खू अउ लोगाणुग्गहेण। चेल्लएण भणिअं, अहं संजायसंसारविरागो अउ मुहियाए। ताहे सो राया स धम्मो त्ति काऊण आयरियसमीवं गउ पडिबुद्धो पव्वइउ। एसो मुहाजीवि त्ति सूत्रार्थः ॥ १०० ॥

इति श्रीहरिभद्रसूरिविरचितायांदशवैकालिकवृत्तौ पिंडैषणाध्यनस्यप्रथमोद्देशकः ॥१॥

पडिग्गहं संलिहित्ता णं, लेवमायाइ संजए ॥
दुगंधं वा सुगंधं वा, सव्वं भुंजे न छड्डए ॥ १ ॥

(अवचूरिः) अथ पिण्डैषणाध्ययनद्वितीयोद्देशावचूरिः प्रारभ्यते । प्रथमे प्रक्रान्तोपयोगि यन्नोक्तं तद्द्वितीय आह। प्रतिग्रहं संलिह्य निरवयवं कृत्वा लेपमर्यादया आलेपं दुर्गन्धि वा सुगन्धि सर्वं भुञ्जीत नोज्झेत् ॥ १ ॥

(अर्थ.) पिंडैषणाध्ययननो प्रथम उद्देश कह्यो, तेमां केहवानुं जे बाकी रह्युं ते हवे आ बीजा उद्देशमां कहे छे. पडिग्गहत्ति. (संजए के०) संयतः एटले साधु आहार करीने पछी (पडिग्गहं के०) प्रतिग्रहं एटले पात्रादिकने (लेवमायाइ के०) लेपमर्यादया एटले लेप सुधी (संलिहित्ता णं के०) संलिह्य एटले अंगुलीए करी रूडी परे लूहीने (दुगंधं के०) दुर्गंधं एटले जेने खराब गंध आवे छे, एवा तथा (वा के०) अथवा (सुगंधं के०) सुगन्धि एटले जेने सारो गंध आवे छे, एवा पण आहारने (सव्वं के०) निरवशेषपणे किंचित् पण शेष न राखतां (भुंजे के०) भोजन करे. परंतु (न छड्डए के०) नोज्झेत् एटले छांडे नहि. एटले सरस अन्न जिमे, अने नीरस छांडे, एम करे नहीं. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ पिण्डैषणायाः प्रथम उद्देशे यत् उपयोगि नोक्तं तत् द्वितीयोद्देशके दर्शयन्नाह। संयतः साधुः दुर्गन्धि वा सुगन्धि वा भोजनजातं सर्वं समस्तं भुञ्जीताश्नीयात् परं नोज्झेत्। अत्र गन्धग्रहणं रसादीनामुपलक्षणम्। कुतो नोज्झेत्। उच्यते। संयमविराधनाभयात्। किं कृत्वा। प्रतिग्रहं पात्रं संलिह्य प्रदेशिन्या निरवयवं कृत्वा। कया। लेपमर्यादया आलेपं संलिह्य ॥ १ ॥

(टीका.) पिण्डैषणायाः प्रथमोद्देशके प्रक्रान्तोपयोगि यन्नोक्तं तदाह। पडिग्गहं ति सूत्रम्। प्रतिग्रहं भाजनं संलिख्य प्रदेशिन्या निरवयवं कृत्वा। कथमित्याह। लेपमर्यादया आलेपं संलिह्य संयतः साधुः। दुर्गन्धि वा सुगन्धि वा भोजनजातम्। गन्धग्रहणं रसाद्युपलक्षणम्। सर्वं निरवशेषं भुञ्जीत अश्नीयात्। नोज्झेत् नोत्सृजेत् किंचिदपि। माभूत्संयमविराधना। अस्यैवार्थस्य गरीयस्त्वख्यापनाय सूत्रार्धयोर्व्यत्ययोपन्यासः। प्रतिग्रहशब्दो माङ्गलिक इत्युद्देशादौ तदुपन्यासार्थं वा। अन्यथैवं स्यात्। दुर्गन्धि वा सुगन्धि वा, सर्वं भुञ्जीत नोज्झेत्। प्रतिग्रहं संलिह्य लेपमर्यादया संयतः। विचित्रा च सूत्रगतिरिति सूत्रार्थः॥ १॥

सेज्जा निसीहियाए, समावन्नो अ गोअरे॥
अयावयट्ठा भुच्चा णं, जइ तेणं न संथरे॥ २॥

(अवचूरिः) शय्यायां वसतौ नैषेधिक्यां स्वाध्यायभूमौ। यद्वा शय्यैव वासमञ्जसनिषेधान्नैषेधिकी तस्यां समापन्नो वा संप्राप्तः। गोचरे क्षपकादिश्चात्रमठादौ अयावदर्थमसंपूर्णं भुक्त्वा। णमलंकारे। यदि तेन भुक्तेन न संस्तरेन्न यापयितुं समर्थः॥ २॥

(अर्थ.) तथा (सेज्जा के०) शय्या एटले उपासराने विषे, अथवा (निसीहिआए के०) नैषेधिक्याम् एटले स्वाध्याय करवानी भूमिकाने विषे बेठेलो एवो साधु (गोअरे के०) गोचरीने विषे (समावन्नो के०) प्राप्त थयो थको (अयावयट्ठा के०) अयावदर्थं एटले संयमनो निर्वाह करवाने जेटलुं जोइये तेटलुं पूरुं नहीं एवुं (भुच्चा णं के०) भुक्त्वा एटले भोजन करीने (जइ के०) यदि एटले जो (तेणं के०) तेटला आहारे करी (न संथरे के०) न संस्तरेत् एटले निर्वाहने पामे नहीं. अर्थात् क्षुधानो उपशम करी शके नहीं.॥ २॥

(दीपिका.) विशेषमाह। यदि क्षपको ग्लानादिर्वा तेन भुक्तेन न संस्तरेत् न यापयितुं समर्थः। तदा द्वितीयवेलामपि गोचरे भक्तपानं गवेषयेत् इत्यग्रिमगाथायाः संबन्धः। किंभूतः क्षपकादिः। सेज्जानिसीहिआए समावन्नो। शय्यायां वसतौ नैषेधिक्यां स्वाध्यायभूमौ। अथवा शय्यैवासमञ्जसनिषेधान्नैषेधिकी तस्यां समापन्नः सन्। किं कृत्वा। अयावदर्थं भुक्त्वा। न यावदर्थमपरिसमाप्तमित्यर्थः। णं वाक्यालंकारे॥ २॥

(टीका.) विधिविशेषमाह। सेज्जा त्ति सूत्रम्। शय्यायां वसतौ नैषेधिक्यां स्वाध्यायभूमौ शय्यैव वासमंजसनिषेधान्नैषेधिकी तस्यां समापन्नो वा गोचरे क्षपकादि-

ष्ठात्रमणादौ अयावदर्थं जुक्त्वा न यावदर्थमपरिसमाप्तमित्यर्थः । एमिति वाक्यालंकारे । यदि तेन जुक्तेन न संस्तरेन्न यापयितुं समर्थः । क्षपको विषमवेलापत्तनस्थो ग्लानो वेति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

तउ कारणमुप्पसे, जत्तपाणं गवेसए ॥
विहिणा पुव्वउत्तेण, इमेणं उत्तरेण य ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) ततः कारणे वेदनादावुत्पन्ने पुष्टालम्बनः सन् जक्तपानं गवेषयेत् विधिना पूर्वोक्तेन संप्राप्ते जिक्षाकाल इत्यादिना अनेन वक्ष्माणलक्षणेनोत्तरेण च ॥ ३ ॥

(अर्थ.) (तउ के०) तो (कारणं के०) कारणे एटले आहारनुं कारण (उप्पसे के०) उत्पन्ने एटले उत्पन्न थये उते (पुव्वउत्तेणं के०) पूर्वोक्तेन एटले प्रथम कहेला (विहिणा के०) विधिना एटले विधिये करी (य के०) च एटले वली (इमेणं के०) अनेन एटले आ (उत्तरेणं के०) उत्तरेण एटले आगल केहवाशे ते विधिये करी (जत्तपाणं के०) जक्तपानं एटले अन्नपानने (गवेसए के०) गवेषयेत् एटले गवेषणा करे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यद्येकवारं जुक्तेन न संस्तरेत्तदा किं कुर्यादित्याह । पुष्टालंबनः साधुः ततः कारणे वेदनादावुत्पन्ने द्वितीयवारमपि जक्तपानं गवेषयेदन्वेषयेत् । अन्यथा यतीनामेकवारमेव जक्तगवेषणमुक्तम् । केन । विधिना । किं० विधिना । पूर्वोक्तेन । संप्राप्ते जिक्षाकाल इत्यादिना । च पुनः । अनेन वक्ष्यमाणलक्षणेनोत्तरेण ॥ ३ ॥

(टीका.) तउ त्ति सूत्रम् । ततः कारणे वेदनादावुत्पन्ने पुष्टालम्बनः सन् जक्तपानं गवेषयेदन्विष्येत् । अन्यथा सकृद्भुक्तमेव यतीनामिति । विधिना पूर्वोक्तेन संप्राप्ते जिक्षाकाल इत्यदिना अनेन च वक्ष्यमाणलक्षणेनोत्तरेण चेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

कालेण निस्कमे जिस्कू, कालेण य पडिक्कमे ॥
अकालं च विवज्जित्ता, काले कालं समायरे ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) कालेन यो यस्मिन् ग्रामादावुचितो जिक्षाकालस्तेन निःक्रामेत् । जिक्षायै इति शेषः । कालेन वोचितेनैव यावता स्वाध्यायादि निष्पाद्यते तावता प्रतिक्रामेज्जिक्षाज्रमणात् । अकालं च विवर्ज्य । येन स्वाध्यायादि न संजाव्यते स खल्वकालस्तमपास्य काले कालं समाचरेत् सर्वयोगोपसंग्रहार्थम् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु (कालेण के०) कालेन एटले जे गामने विषे जेवारे आहारनी वेला होय ते अवसरे (णिक्खमे के०) निःक्रामेत् एटले गोचरी माटे बाहर जाय, (य के०) च एटले वली (कालेण के०) कालेन एटले स्वाध्यायादिकनी वेला थइ जाणीने सज्झायने काले (पडिक्कमे के०) पाछो वले. (च के०) वली (अकालं के०) जे गोचरीनी वेला न होय, तथा ज्यां आहारनो वखत न होय, एवा अकालने एटले जे कालमां रोकवाथी साधुने स्वाध्यायादिक थाय नहि ते अकाल जाणवो तेने (विवज्जित्ता के०) विवर्ज्य एटले वर्जीने (काले के०) काले एटले भिक्षादिकना कालने विषे (कालं के०) कालं एटले ते काले योग्य एवा भिक्षादिक कार्यने (समायरे के०) समाचरेत् एटले आचरण करे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) तदेव वक्ष्यमाणलक्षणमाह। भिक्षुः साधुः वसतेः सकाशाद् भिक्षायै निःक्रामेत्। केन। कालेन करणभूतेन। कः कालः। यो यस्मिन् ग्रामादौ भिक्षायामुचितः। पुनर्भिक्षुः कालेन तेनैव यावता स्वाध्यायादि निष्पद्यते तावता प्रतिक्रामेत् निवर्तेत। पुनर्भिक्षुः काले भिक्षावेलायां कालं भिक्षां समाचरेत्। किं कृत्वा। अकालं च वर्जयित्वा। कोऽकालः। येन कालेन स्वाध्यायादि न संभाव्यते स किल अकालः। स्वाध्यायादीनि हि स्वाध्यायवेलायामेव क्रियन्ते ॥ ४ ॥

(टीका.) कालेणं ति सूत्रम्। यो यस्मिन् ग्रामादावुचितो भिक्षाकालस्तेन करणभूतेन निष्क्रामेद्भिक्षुर्वसतेर्भिक्षायै। कालेन चोचितेनैव यावता स्वाध्यायादि निष्पद्यते तावता प्रतिक्रामेन्निवर्तेत। भणिअं च। खेत्तं कालो भायणं तिन्नि विप्पहुप्पंति हिंरुउत्ति अठ भंगा। अकालं च वर्जयित्वा येन स्वाध्यायादि न संभाव्यते स खल्वकालस्तमपास्य काले कालं समाचरेदिति सर्वयोगोपसंग्रहार्थं निगमनम्। भिक्षावेलायां भिक्षां समाचरेत्, स्वाध्यायादिवेलायां स्वाध्यायादीनीति। उक्तं च। जोगो जोगो जिणसासणंमीत्यादि। इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

अकाले चरसी भिक्खू, कालं न पडिलेहिसि ॥
अप्पाणं च किलामेसि, संनिवेसं च गरिहसि ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अकालचरणे दोषमाह। अकालचारी कश्चित्साधुरलब्धभैक्षः केनचित्साधुना प्राप्ता भिक्षा नवेत्यभिहितः सन्नेवं ब्रूयात्। अत्र स्थण्डिलसंनिवेशे कुतो भिक्षा। स तेनोक्तः। अकाले चरसि भिक्षां प्रमादात्स्वाध्यायलोभाद्वा कालं न प्रत्युपेक्ष-

सेऽयं भिक्षाकालो न वेति। अकालचरणेनात्मानंच क्लामयसि दीर्घाटनोनोदरभावेन। संनिवेशं च गर्हसि भगवदाज्ञालोपतो दैन्यं प्रतिपद्येति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे अकालने विषे गोचरीए जवामां दोष कहे छे. अकाल त्ति. एक वखते एम थयुं के, अकालने विषे गोचरीए जनार कोइ एक साधुने भिक्षा नहि मलवाथी ते दीन थयो, अने ते गामनी निंदा करवा लाग्यो के, शून्य जंगल सरखा ए गाममां भिक्षा क्याथी मले ? ते सांभली बीजो साधु तेने कहेवा लाग्यो के, (भिक्खू के०) हे भिक्षो, साधो ! तुं (अकाले के०) ज्यारे भिक्षा मले नहि एवा अकालने विषे (चरिसि के०) गोचरीए जाय छे; पण तुं (कालं के०) भिक्षायोग्य कालने (न पडिलेहसि के०) न प्रत्युपेक्षसे एटले देखतो नथी, बराबर जोतो नथी. तेथी (अप्पाणं के०) पोताना आत्माने (किलामेसि के०) क्लामयसि एटले किलामणाने पमाडे छे, अर्थात् दीर्घ भ्रमणथी तथा ऊनोदरताना दुःखथी (च के०) वली भगवदाज्ञानो लोप करीने दैन्य पाम्याथी (संनिवेशं के०) ग्रामप्रत्ये (गरिहसि के०) गर्हसि एटले निंदे छे. जे आ गामना लोको दातार नथी, साधुने वहोरावता नथी, इत्यादि निंदा करी तुं भगवाननी आज्ञानो लोप करेछे, अने दैन्य पामे छे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अकाले गोचरीगमने दोषमाह। कोऽपि साधुरकाले भिक्षार्थं प्रविष्टः। अथ अकालचारित्वेन भिक्षा न लब्धा। तदान्येन केनापि साधुना पृष्टः, भो भिक्षा त्वया प्राप्ता न वेति। तदा स वदति कुतोऽत्र स्थण्डिलसंनिवेशे भिक्षाप्राप्तिः। तदान्यः साधुः पृष्ठाकृत्तमकालचारिणं वदति। हे भिक्षो! त्वमकाले चरसि। कस्मात्। प्रमादात् स्वाध्यायलोभाद्वा। पुनस्त्वं कालं किमयं भिक्षाकालो नवेत्यादिरूपं न प्रत्युपेक्षसे न जानासि। च पुनस्त्वमकालचरणेनात्मानं क्लामयसि दीर्घभ्रमणेन ऊनोदरताभावेन च। च पुनः संनिवेशं ग्रामादिकमवर्णवादेन गर्हसि। ततो भगवत आज्ञालोपेन दैन्यप्रतिपत्त्या च तव महान्दोषः संभाव्यते। तस्मादकालाटनं न श्रेय इति ॥ ५ ॥

(टीका.) अकालचरणे दोषमाह। आकाल त्ति सूत्रम्। अकालचारी कश्चित् साधुरलब्धभैक्षः केनचित् साधुना प्राप्ता भिक्षा नवेत्यभिहितः सन्नेवं ब्रूयात्। कुतोऽत्र स्थण्डिलसंनिवेशे भिक्षा। स तेनोच्यते। अकाले चरसि भिक्षो प्रमादात्स्वाध्याय लोभाद्वा। कालं न प्रत्युपेक्षसे। किमयं भिक्षाकालो नवेति। अकालचरणेनात्मानं च ग्लपयसि दीर्घाटनन्यूनोदरभावेन। संनिवेशं च निन्दसि गर्हसि भगवदाज्ञालोपतो दैन्यं प्रतिपद्येति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सइ काले चरे भिक्खू, कुज्जा पुरिसकारिअं॥
अलाभु त्ति न सोइज्जा, तवु त्ति अहिआसए॥ ६॥

(अवचूरिः) यस्मादयं दोषः संभाव्यते तस्यादकालाटनं न कुर्यादित्याह । सइ त्ति। सति विद्यमाने भिक्षाकाले चरेद्भिक्षुः। स्मर्यन्ते यत्र भिक्षुकाः स स्मृतिकालस्तस्मिन् चरेद्यायाद्भिक्षुरित्यन्ये। कुर्यात् पुरुषकारं जङ्घाबले सति वीर्याचारं न लङ्घयेत्। अलाभे सति भिक्षाया इति न शोचयेत्। वीर्याचाराराधनस्य निष्पन्नत्वात्तदर्थं च भिक्षा नाहारार्थमेव॥ ६॥

(अर्थ.) माटे (भिक्खू के०) हे साधो! (काले के०) भिक्षायोग्य काल (सइ के०) सति एटले थये छते (चरे के०) चरेत् एटले गोचरी माटे गमन करे. अथवा (सइकाले के०) स्मृतिकाले एटले गृहस्थ लोको जे वेलाए साधु लोकोनुं स्मरण करे छे, ते कालने विषे गोचरी माटे गमन करे. अने (पुरिसकारिअं के०) पुरुषकारं एटले उद्यमने (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. वीर्याचारनुं रक्षण करे. गोचरी करतां कदाचित् जो आहार न मले, तो (अलाभु त्ति के०) अलाभ इति एटले शुद्ध भिक्षानो लाभ थयो नहि माटे (न सोइज्जा के०) न शोचेत् एटले शोक करे नहि. तो (तवुत्ति के०) तप इति एटले अनशनादिलक्षण तप थाय छे, एम जाणी (अहिआसए के०) अधिसहेत एटले क्षुधा परिषहनुं सहन करे. अर्थात् साधुए गोचरी जतां एवो विचार करवो के, जो आहार मलशे तो धर्मकायनुं पोषण थशे, अने नहि मलशे, तो तपनी वृद्धि थशे. अहीं ढंढण कुमारनुं दृष्टांत छे, ते एवी रीतेः— ढंढण कुमार पूर्व भवे पांचसें हल खेडनार लोको उपर राजा तरफथी अधिकारी हता. मध्यान्ह वेलाए भात पाणी आव्या पछी एकेको चास पोताना क्षेत्रे देवराव्या पछी तेमने खावा दे. पांचशे खेडुत अने हजार बलद मली पनरसे जीवने नित्य प्रत्ये अंतराय करे. एम चालतां एक वखते ते ढंढण कुमारनो जीव मरण पामीने श्रीकृष्ण महाराजनी ढंढणा नामे राणीनी कूखे पुत्रपणे उपज्यो. पूर्ण मास थये जन्म पाम्यो. पछी मानुं नाम ढंढणा होवाथी तेनुं पण नाम ढंढणकुमार पाड्युं. केटलोक काल वीती जतां ते कुमार भोग समर्थ थयो एम जाणी तेने मातापिताए उत्तम कन्याउ परणावी. पछी एक समये श्रीनेमनाथजीनो उपदेश सांभली वैराग्य पामी मातापितानी आज्ञा लइ तेणे दीक्षा लीधी. पछी पूर्व भवनुं अंतराय कर्म उदय आव्युं. त्यारे नव वार द्वारिका नगरीमांहे वहोरवा गया, पण निर्दोष आहार मल्यो नहि. ते जाणी ढंढणकुमारे

सेऽयं भिक्षाकालो न वेति। अकालचरणेनात्मानंच क्लामयसि दीर्घाटनोनोदरभावेन। संनिवेशं च गर्हसि भगवदाज्ञालोपतो दैन्यं प्रतिपद्येति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे अकालने विषे गोचरीए जवामां दोष कहे छे. अकाल त्ति. एक वखते एम थयुं के, अकालने विषे गोचरीए जनार कोइ एक साधुने भिक्षा नहि मलवाथी ते दीन थयो, अने ते गामनी निंदा करवा लाग्यो के, शून्य जंगल सरखा ए गाममां भिक्षा क्याथी मले ? ते सांभली बीजो साधु तेने कहेवा लाग्यो के, (भिक्खू के०) हे भिक्षो, साधो ! तुं (अकाले के०) ज्यारे भिक्षा मले नहि एवा अकालने विषे (चरिसि के०) गोचरीए जाय छे; पण तुं (कालं के०) भिक्षायोग्य कालने (न पडिलेहसि के०) न प्रत्युपेक्षसे एटले देखतो नथी, बराबर जोतो नथी. तेथी (अप्पाणं के०) पोताना आत्माने (किलामेसि के०) क्लामयसि एटले किलामणाने पमाडे छे, अर्थात् दीर्घ भ्रमणथी तथा ऊनोदरताना डुःखथी (च के०) वली भगवदाज्ञानो लोप करीने दैन्य पाम्याथी (संनिवेशं के०) ग्रामप्रत्ये (गरिहसि के०) गर्हसि एटले निंदे छे. जे आ गामना लोको दातार नथी, साधुने वहोरावता नथी, इत्यादि निंदा करी तुं भगवाननी आज्ञानो लोप करेछे, अने दैन्य पामे छे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अकाले गोचरीगमने दोषमाह। कोऽपि साधुरकाले भिक्षार्थं प्रविष्टः। अथ अकालचारित्वेन भिक्षा न लब्धा । तदान्येन केनापि साधुना पृष्टः, भो भिक्षा त्वया प्राप्ता न वेति । तदा स वदति कुतोऽत्र स्थण्डिलसंनिवेशे भिक्षाप्राप्तिः । तदान्यः साधुः पृष्ठाक्तत्तमकालचारिणं वदति। हे भिक्षो ! त्वमकाले चरसि। कस्मात्। प्रमादात् स्वाध्यायलोभाद्वा। पुनस्त्वं कालं किमयं भिक्षाकालो नवेत्यादिरूपं न प्रत्युपेक्षसे न जानासि। च पुनस्त्वमकालचरणेनात्मानं क्लामयसि दीर्घभ्रमणेन ऊनोदरताभावेन च । च पुनः संनिवेशं ग्रामादिकमवर्णवादेन गर्हसि। ततो भगवत आज्ञालोपेन दैन्यप्रतिपत्त्या च तव महान्दोषः संभाव्यते। तस्मादकालाटनं न श्रेय इति ॥ ५ ॥

(टीका.) अकालचरणे दोषमाह। आकाल त्ति सूत्रम्। अकालचारी कश्चित् साधुरलब्धभैक्षः केनचित् साधुना प्राप्ता भिक्षा नवेत्यभिहितः सन्नेवं ब्रूयात्। कुतोऽत्र स्थण्डिलसंनिवेशे भिक्षा । स तेनोच्यते। अकाले चरसि भिक्षो प्रमादात्स्वाध्याय लोभाद्वा। कालं न प्रत्युपेक्षसे। किमयं भिक्षाकालो नवेति। अकालचरणेनात्मानं च ग्लपयसि दीर्घाटनन्यूनोदरभावेन। संनिवेशं च निन्दसि गर्हसि भगवदाज्ञालोपतो दैन्यं प्रतिपद्येति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सइ काले चरे भिक्खू, कुज्जा पुरिसकारिअं॥
अलाभु त्ति न सोइज्जा, तवु त्ति अहिआसए॥ ६॥

(अवचूरिः) यस्मादयं दोषः संभाव्यते तस्यादकालाटनं न कुर्यादित्याह । सइ त्ति। सति विद्यमाने भिक्षाकाले चरेद्भिक्षुः । स्मर्यन्ते यत्र भिक्षुकाः स स्मृतिकालस्तस्मिन् चरेद्यायाद्भिक्षुरित्यन्ये। कुर्यात् पुरुषकारं जङ्घाबले सति वीर्याचारं न लङ्घयेत्। अलाभे सति भिक्षाया इति न शोचयेत् । वीर्याचाराराधनस्य निष्पन्नत्वात्तदर्थं च भिक्षा नाहारार्थमेव॥ ६॥

(अर्थ.) माटे (भिक्खू के०) हे साधो ! (काले के०) भिक्षायोग्य काल (सइ के०) सति एटले थये छते (चरे के०) चरेत् एटले गोचरी माटे गमन करे. अथवा (सइकाले के०) स्मृतिकाले एटले गृहस्थ लोको जे वेलाए साधु लोकोनुं स्मरण करे छे, ते कालने विषे गोचरी माटे गमन करे. अने (पुरिसकारिअं के०) पुरुषकारं एटले उद्यमने (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. वीर्याचारनुं रक्षण करे.गोचरी करतां कदाचित् जो आहार न मले, तो (अलाभु त्ति के०) अलाभ इति एटले शुद्ध भिक्षानो लाभ थयो नहि माटे (न सोइज्जा के०) न शोचेत् एटले शोक करे नहि. तो (तवुत्ति के०) तप इति एटले अनशनादिलक्षण तप थाय छे, एम जाणी (अहिआसए के०) अधिसहेत एटले क्षुधा परिषहनुं सहन करे. अर्थात् साधुए गोचरी जतां एवो विचार करवो के, जो आहार मलशे तो धर्मकायनुं पोषण थशे, अने नहि मलशे, तो तपनी वृद्धि थशे. अहीं ढंढण कुमारनुं दृष्टांत छे, ते एवी रीतेः— ढंढण कुमार पूर्वे भवे पांचसें हल खेडनार लोको उपर राजा तरफथी अधिकारी हता. मध्यान्ह वेलाए भात पाणी आव्या पछी एकेको चास पोताना क्षेत्रे देवराव्या पछी तेमने खावा दे. पांचशे खेडुत अने हजार बलद मली पनरसे जीवने नित्य प्रत्ये अंतराय करे. एम चालतां एक वखते ते ढंढण कुमारनो जीव मरण पामीने श्रीकृष्ण महाराजनी ढंढणा नामे राणीनी कूखे पुत्रपणे उपज्यो. पूर्ण मास थये जन्म पाम्यो. पछी मानुं नाम ढंढणा होवाथी तेनुं पण नाम ढंढणकुमार पाड्युं. केटलोक काल वीती जतां ते कुमार भोग समर्थ थयो एम जाणी तेने मातापिताए उत्तम कन्याउ परणावी. पछी एक समये श्रीनेमनाथजीनो उपदेश सांभली वैराग्य पामी मातापितानी आज्ञा लइ तेणे दीक्षा लीधी. पछी पूर्वे भवनुं अंतराय कर्म उदय आव्युं. त्यारे नव वार द्वारिका नगरीमांहे वहोरवा गया, पण निर्दोष आहार मळ्यो नहि. ते जाणी ढंढणकुमारे

अन्निग्रह लीधो. जे बीजा साधुनुं आणेलुं आहार पाणी माहरें लेवुं नहि, आपणी लब्धिए सूझतो आहार जो मळे, तो जमवुं; नहीं तो तपस्या करवी. एम करतां घणा दिवस गया, एकदा प्रस्तावे श्रीकृष्ण महाराजे श्रीनेमिनाथजीने पूछ्युं, के अढार हजार साधु मांहे हाल कोण महा डुष्कर करणीनो करनार छे, ते कहो. त्यारे श्रीनेमीश्वर न्नगवाने कह्युं, के ताहरो पुत्र ढंढणकुमार उग्र करणीनो करनार छे. एम सांन्नळी न्नगवंतने वांदी श्रीकृष्ण महाराज पाछा वळ्या. अटलामां ढंढणकुमारने सामाज आवता दीठा. त्यारे श्रीकृष्ण महाराजे हाथी थकी हेठे उतरीने त्रण प्रदक्षिणा दइ न्नक्तिसहित ते ढंढणकुमारने वांद्या. ए कृत्य एक व्यवहारीए जोइने मनमां विचार कस्यो, के ए कोइ महोटा मुनिराज लागे छे. जेथी एने श्रीकृष्णमहाराजे पण वंदना करी. एम विचारी ते व्यवहारिये ढंढणकुमारने मोटा मोदक वहोराव्या. ते निर्दोष जोइने ढंढणकुमारे वोहोस्या. पछी ते ढंढणकुमारे नेमीश्वर न्नगवान् पासे आवीने पूछ्युं. हे स्वामिन् ! महारुं अंतराय कर्म क्षय पाम्युं ? ते सांन्नळी न्नगवंते कह्युं. आ कृष्णनी लब्धि छे. ताहरी लब्धि नथी. एम सांन्नळी ढंढणकुमारे कुंन्नारना नीमाडा मांहे ते मोदकनुं चूर्ण करी परठव्युं, अने परठवतां थकां एम विचास्युं, जे अहो प्राणी ! अंतराय कीधानां केवां माठां फल छे ? एहवुं शुन्न ध्यान ध्यातां जेम जेम मोदक खूटे, तेम तेम कर्मनां दल त्रूटे. एवीरीते कर्मबंधनो छेद थयो त्यारे, ते कुमारने केवल ज्ञान थयुं. पछी ते कुमार मोक्षे पहोच्यो. एम ए ढंढणकुमारनी परे महात्मा साधुने कदाचित् जो न्निक्षा न मळे, तो शोक न करवो. पण मन दृढ राखीने क्षुधानो परीषह खमवो. इति ढंढणकुमारदृष्टांत. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) ततः साधुः किं कुर्यादित्याह । न्निक्षुः काले सति न्निक्षाकाले जाते सति चरेद्भिक्षार्थं गच्छेत् । अन्ये पुनः सइकाले इत्यस्य एवमर्थं कुर्वन्ति । स्मृतिकालो न्निक्षाकालो यत्र न्निक्षुः स्मर्यते । तस्मिन् पुनर्न्निक्षुः पुरुषकारं जङ्घाबले सति वीर्याचारं न लङ्घयेत् । तत्र च अलान्ने सति न्निक्षाया अप्राप्तौ सत्यां न्निक्षुर्न शोचयेत् । किंतु एवं न्नावयेत् । मया न्निक्षा न लब्धा परं वीर्याचारस्त्वाराधितः। वीर्याचारार्थमपि न्निक्षाटनं न केवलमाहारार्थमेव । अतो न शोचयेत् । अपि तु तप इत्यधिसहेत अनशनमूनोदरतादि वा तपोऽपि न्नविष्यतीति सम्यग्विचिन्तयेत् ॥ ६ ॥

(टीका.) यस्मादयं दोषः संन्नाव्यते तस्मादकालाटनं न कुर्यादित्याह । सइ त्ति सूत्रम् । सति विद्यमाने काले न्निक्षासमये चरेद्भिक्षुः । अन्ये तु व्याचक्षते । स्मृतिकाल एव न्निक्षाकालोऽन्निधीयते । स्मर्यन्ते यत्र न्निक्षुकाः स स्मृतिकालस्तस्मिन् चरेद्भिक्षुः

भिक्षार्थं यायात्। कुर्यात् पुरुषकारं सति जङ्घाबले वीर्याचारं न लङ्घयेत् । तत्र चालाभेऽपि भिक्षाया अलाभ इति न शोचयेद्वीर्याचाराराधनस्य निष्पन्नत्वात् । तदर्थं च भिक्षाटनं नाहारार्थमेवातो न शोचेत्। अपितु तप इत्यधिसहेत। अनशनन्यूनोदरतालक्षणं तपो भविष्यतीति सम्यग्विचिन्तयेदिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

तहेवुच्चावया पाणा, भत्तठाए समागया ॥
तंउज्जुअं न गच्छिज्जा, जयमेव परक्कमे ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) उक्ता कालयतना। क्षेत्रयतनामाह । तहेव त्ति । तथैवोच्चावचाः शोभनाशोभनभेदेन नानाप्रकाराः प्राणिनो भक्तार्थं समागता बलिप्राभृतकादिष्वागता भवन्ति । तदृजुकं तेषामभिमुखं न गच्छेत् । तत्संत्रासेनान्तरायाधिकरणदोषात् । किंतु यतमेवोद्वेगमनुत्पादयन्पराक्रामेत् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) ए कालयतना कही. हवे क्षेत्रयतना कहे छे. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज गोचरी जतां मार्गमांहे (उच्चावया पाणा के०) उच्चावचाः प्राणिनः एटले शुभ तथा अशुभ एवा हंस कागडा प्रमुख प्राणीउ (भत्तठाए के०) भक्तार्थं एटले भातपाणीने अर्थे (समागया के०) समागताः एटले आव्या होय तो ते साधु (तंउजुअं के०) तदृजुकं एटले ते प्राणीने सामो (न गच्छिज्जा के०) न गच्छेत् एटले जाय नहीं. कारण के, ते जीवने त्रास उपजे अथवा तेने अंतराय थाय, माटे (जयमेव के०) यतमेव एटले जयणा राखीने जेम ते प्राणी दुःख उद्वेग न पामे तेम (परक्कमे के०) पराक्रामेत् एटले गमन करे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) कालयतनोक्ता । अथ क्षेत्रयतनामाह। भिक्षुस्तदृजुकं तेषां प्राणिनामभिमुखं संमुखं न गच्छेत् । तेषां केषाम्। ये प्राणाः प्राणिनो भक्तार्थं बलिप्राभृतकादिषु समागता भवन्ति। कथम्। तेषां संत्रासेन अन्तरायदोषो भवेत्। तर्हि किं कुर्यात्। यतमेव पराक्रामेत् तेषामुद्वेगमनुत्पादयन् । किंभूताः प्राणिनः । तथैव उच्चा हंसादयः अवचाः काकादयः शोभनाशोभनभेदेन नानाप्रकाराः ॥ ७ ॥

(टीका.) उक्ता कालयतना । अधुना क्षेत्रयतनामाह । तहेव त्ति । तथैवोच्चावचाः शोभनाशोभनभेदेन नानाप्रकाराः प्राणिनो भक्तार्थं समागता बलिप्राभृतिकादिष्वागता भवन्ति । तदृजुकं तेषामभिमुखं न गच्छेत्तत्संत्रासनेनान्तरायाधिकरणादिदोषात् । किंतु यतमेव पराक्रामेत् तदुद्वेगमनुत्पादयन्निति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

गोअरग्गपविठ्ठो अ, न निसीइज्ज कब्बई ॥
कहं च न पबंधिज्जा, चिठ्ठित्ता ण व संजए ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) गोचराग्रप्रविष्टस्तु न निषीदेत्कचिद्देवकुलादौ संयमोपघातादिदोषप्रसंगात्। कथां च न प्रबध्नीयात् स्थित्वा कालविलंबे संयत इत्यनेषणादिप्रसङ्गात् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) हवे गोचरीगत साधु शुं न करे ते कहे छे. (संजए के०) पूर्वोक्त संयत साधु (गोअरग्गपविठ्ठो के०) गोचराग्रप्रविष्टः एटले प्रधान गोचरीए गयो थको (कब्बइ के०) क्वचित् एटले क्याय पण (न निसीइज्ज के०) न निषीदेत् एटले बेसे नहीं. (च के०) वली (चिठ्ठित्ता ण के०) स्थित्वा एटले बेसीने (कहं के०) कथां एटले धर्मकथाने (न पबंधिज्जा के०) न प्रबध्नीयात् एटले विस्तारथी कहे नहीं. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) पुनर्गोचरीगतः साधुः किं न कुर्यादित्याह । साधुर्गोचराग्रप्रविष्टस्तु भिक्षार्थं प्रविष्टः सन् न निषीदेन्नोपविशेत् क्वचिद्देवकुलादौ । यतस्तत्र निषीदने संयमस्य घातो नवति । च पुनः कथां धर्मकथादिरूपां न प्रबध्नीयात् प्रबन्धेन न कुर्यात्। अनेन एकव्याकरणे एकदृष्टान्तकथने च अनुज्ञामाह। अतएवाह। किं कृत्वा । स्थित्वा। कालपरिग्रहेण संयतो यतिः एवं च क्रियमाणे अनेषणाद्वेषादिदोषप्रसंगो नवेत् ॥ ८ ॥

(टीका.) गोअरग्ग त्ति सूत्रम्। गोचराग्रप्रविष्टस्तु भिक्षार्थं प्रविष्ट इत्यर्थः । न निषीदेन्नोपविशेत् । क्वचिद्गृहदेवकुलादौ संयमोपघातादिप्रसंगात् । कथां च धर्मकथ दिरूपां न प्रबध्नीयान्न प्रबन्धेन कुर्यात् । अनेनैकव्याकरणैकज्ञातानुज्ञामाह । अत वाह। स्थित्वा । कालपरिग्रहेण संयत इत्यनेषणाद्वेषादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः॥ ८

अग्गलं फलिहं दारं, कवाडं वा वि संजए ॥
अवलंबिआ न चिठ्ठिज्जा, गोअरग्गगउ मुणी॥ ए ॥

(अवचूरिः) उक्ता क्षेत्रयतना। द्रव्ययतनामाह । अर्गलां गोपुरकपाटादेः, प घं कपाटकादेः, द्वारं शाखामयं, कपाटं द्वारमात्रं वापि संयतोऽवलम्ब्य न तिष्ठेत् लाघवविराधनादोषात्। गोचराग्रगतो भिक्षाप्रविष्टो मुनिः ॥ ए ॥

(अर्थ.) हवे द्रव्ययतना कहे छे. वली (संजए के०) संयतः एटले संयमी ए (मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वोक्त साधु (गोअरग्गगउ के०) गोचराग्रगतः एट गोचरीने विषे गयो थको (अग्गलं के०) अर्गलां एटले भूंगल (वा के०) अथ (फलिहं के०) परिघं एटले कपाटना ढांकवाना फलकने अथवा (दारं के०) ब बानी शाखाने अथवा (कवाडं वि के०) कपाटमपि एटले कमाडने पण (अव

विआ के०) अवलंब्य एटले उठिंगण दइने (न चिठिज्जा के०) न तिष्ठेत् एटले ऊनो रहे नहीं. ॥ ए ॥

(दीपिका.) क्षेत्रयतना उक्ता। अथ द्रव्ययतनामाह। संयतो यतिरर्गलां गोपुरकपाटादिसंबंधिनीं, परिघं कपाटकादिस्थगनं, द्वारं शाखामयं, कपाटं द्वारयंत्रं वा अवलंब्य न तिष्ठेत्। कथम्। एवमवलम्बने लाघवविराधनादोषो भवेत्। किंभूतः संयतः। गोचराग्रगतो भिक्षायां प्रविष्टः ॥ ए ॥

(टीका.) उक्ता क्षेत्रयतना। द्रव्ययतनामाह। अग्गलं ति सूत्रम्। अर्गलं गोपाटादिसंबन्धिनं, परिघं नगरद्वारादिसंबन्धिनं, द्वारं शाखामयं, कपाटं द्वारयन्त्रं वापि संयतः। अवलम्ब्य न तिष्ठेल्लाघवविराधनादोषात्। गोचराग्रगतो भिक्षाप्रविष्टः। मुनिः संयत इति पर्यायौ तदुपदेशाधिकारादडुष्टावेवेति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

समणं माहणं वा वि, किविणं वा वणीमगं ॥
उवसंकमंतं भत्तठा, पाणठा एव संजए ॥ १० ॥

(अवचूरिः) उक्ता द्रव्ययतना। भावयतनामाह । श्रमणं निर्ग्रन्थादिं, ब्राह्मणं धिग्वर्णं वापि, कृपणं वा पिंमोलकं वनीपकं, दरिद्रं चतुर्णामन्यतममुपसंक्रामन्तं सामीप्येन गछन्तमागछन्तं वा पानार्थं वा भिक्षार्थं संयतः ॥ १० ॥

(अर्थ.) हवे भावयतना कहे बे.समणमिति (समणं के०) श्रमणं एटले साधुने वा के०) अथवा (माहणं के०) ब्राह्मणं एटले ब्राह्मणने अथवा (किविणं के०) कृपणं एटले पोतानुं धन संची भीख मागे ते कृपणने (वणीमगं के०) वनीपकं एटले दरिद्री पुरुष ए चार पुरुष मांहेलो कोइ पण (भत्तठा के०) भक्तार्थं एटले आहारने अर्थे (व के०) अथवा (पाणठाए के०) पाणीने अर्थे (उवसंकमंतं के०) उपसंक्रामन्तं एटले सामो आवतो होय तो ॥ १० ॥

(दीपिका.) उक्ता द्रव्यविराधना। भावविराधनामाह। संयतः साधुः श्रमणं निर्ग्रन्थादिरूपं, ब्राह्मणं धिग्जातीयं, कृपणं वा पिंडोलकं, वनीपकं दरिद्रं एतेषां चतुर्णां मध्येऽन्यतममुपसंक्रामन्तं सामीप्येन गछंतमागछंतं वा। किमर्थं। भक्तार्थं पानार्थं वा १०

(टीका.) उक्ता द्रव्ययतना। भावयतनामाह। समणं ति सूत्रम्। श्रमणं निर्ग्रन्थादिरूपं, ब्राह्मणं धिग्वर्णं वापि कृपणं वा पिएमोलकं वनीपकं पञ्चानामप्यन्यतममुपसंक्रामन्तं सामीप्येन गछन्तं गतं वा भक्तार्थं पानार्थं वा संयतः साधुरिति सूत्रार्थः १०

सालुअं वा विरालिअं, कुमुअं उप्पलनालिअं ॥
मुणालिअं सासवनालिअं, उच्छुखंडं अनिव्वुडं ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) शालूकं वा उत्पलकन्दम्, विरालिकां पलाशकन्दरूपां, पर्ववल्लिप्रतिपर्वकन्दमित्यन्ये । कुमुदोत्पलनालौ प्रतीतौ । मृणालिकां पद्मिनीकन्दोत्थां, सर्षपनालिकां सिद्धार्थमञ्जरीम् । इक्षुखंडमनिर्वृतं सचित्तम् । अनिर्वृतग्रहणं सर्वत्र संबध्यते ॥ १८ ॥

(अर्थ.) तथा (अनिव्वुडं के०) अनिर्वृतं एटले शस्त्रपरिणत नथी, एटले काचो सचित्त एवा (सालुअं के०) शालूकं एटले कमलनो कंद, (वा के०) अथवा (विरालिअं के०) विरालिकां एटले पलाशनो कंद, (कुमुअं के०) कुमुदं एटले धोला चंद्रविकासी कमलनी अथवा (उप्पलनालिअं के०) उत्पलनालिकां एटले नीलकमलनी नालिका, किंवा (मुणालिअं के०) मृणालिकां एटले कमलना तंतुआ अथवा (सासवनालिअं के०) सर्षपनालिकां एटले सरशवनी मांजली, अथवा (उच्छुखंडं के०) इक्षुखण्डं एटले सेलडीना कटका ॥ १८ ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं वर्जयेदित्याह । शालूकं वा उत्पलकन्दम्, विरालिकां पलाशकन्दरूपां, पर्ववल्लिप्रतिपर्वकंदमित्यन्ये । कुमुदोत्पलनालौ प्रसिद्धौ । तथा मृणालिकां पद्मिनीकन्दोत्थाम् । सर्षपनालिकां सिद्धार्थमञ्जरीम् । तथा इक्षुखण्डम् । एतत् शालूकादि सप्तकं किंभूतम् । अनिर्वृतं सचित्तम् ॥ १८ ॥

(टीका.) तथा सालुअं ति सूत्रम् । शालूकं वा उत्पलकन्दं । विरालिकां पलाशकन्दरूपाम् । पर्ववल्लिप्रतिपर्ववल्लिप्रतिपर्वकन्दमित्यन्ये । कुमुदोत्पलनालौ प्रतीतौ । तथा मृणालिकां पद्मिनीकन्दोत्थां सर्षपनालिकां सिद्धार्थकमञ्जरीं । तथा इक्षुखण्डमनिर्वृतं सचित्तम् । एतच्चानिर्वृतग्रहणं सर्वत्राभिसंबध्यत इति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

तरुणगं वा पवालं, रुक्खस्स तणगस्स वा ॥
अन्नस्स वा वि हरिअस्स, आमगं परिवज्जए ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) तरुणकं वा प्रवालं । वृक्षस्य चिञ्चिणिकादेः । तृणस्य वा मधुरतृणादेः । अन्यस्य वापि हरितस्यार्जकादेः । आममपरिणतं परिवर्जयेत् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) तथा (वा के०) अथवा (रुक्खस्स के०) वृक्षस्य एटले आमली आदिक वृक्षनो (वा के०) अथवा (तणगस्स के०) तृणकस्य एटले तृणना (वावि के०) अथवा (अन्नस्स के०) अन्यस्य एटले बीजा कोइ (हरिअस्स के०) हरितस्य एटले हरितकाय जीवना (तरुणगं वा पवालं के०) तरुणं वा प्रवालं एटले

तरुण एवा प्रवाल (आमगं के०) अशस्त्रपरिणत अणपरिणम्या होय, तेने (परिवजाए के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं तदाह। वृक्षस्य चिञ्चिणिकादेर्वा, तृणस्य वा मधुरतृणादेः, अन्यस्यापि हरितस्यार्जकादेश्च, तरुणकं वा प्रवालमामकमपरिणतं सचित्तम्। संयतः पूर्वगाथोक्तं शालूरादि सप्तकं चिंचिणिकादित्रयस्य तरुणप्रवालं च सचित्तं परिवर्जयेत् ॥ १९ ॥

(टीका.) किंच तरुणयं ति सूत्रम्। तरुणं वा प्रवालं पल्लवं वृक्षस्य चिञ्चिणिकादेस्तृणस्य वा मधुरतृणादेः अन्यस्य वापि हरितस्यार्यकादेराममपरिणतं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

तरुणिअं वा छिवाडिं, आमिअं भज्जिअं सइं ॥
दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ २० ॥

(अवचूरिः) तरुणां वासंजातामनिष्पन्नां छिवाडि मुद्गादिफलिमामामसिद्धां भर्जितां भ्रष्टां सकृदेकवारम् ॥ २० ॥

(अर्थ.) वली संयमी साधु (तरुणिअं वा के०) तरुणां एटले जेमां दाणो हजी बं[illegible] नथी एवी (छिवाडिं के०) मगप्रमुखनी फली ते केवी तो के (आमिअं- के०) अ[illegible] कां एटले काची अपक्क तथा (सयं के०) सकृत् एटले एकवार (भज्जियं के०) भर्जितां एटले पकावेली तेने (दिंतियं के०) ददतीं एटले वहोरावनार एवी श्राविकाने (पडिआइक्खे के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे के, (तारिसं के०) तादृशं एटले तेवो आहार (मे के०) मुने (न कप्पइ के०) न कल्पते एटले कल्पे नहि. ॥२०॥

([illegible]पिका.) पुनः संयतः किं कुर्यात्तदाह । भिक्षुः एवंविधां स्त्रियं प्रति इति वदेत्। इत[illegible] किम्। न मे मम एतादृशं भोजनं कल्पते। किं कुर्वतीं स्त्रियम्। छिवाडिं मुद्गादिफ[illegible]म्। किंविशिष्टां छिवाडिम्। तरुणां वा असंजातां, तथा पुनः भर्जितां। पुनः [illegible]भूताम्। आमामसिद्धां सचेतनां सकृदेकवारं ददतीम् ॥ २० ॥

(टीका.) तथा तरुणिअं ति सूत्रम्। तरुणां वा असंजातां, छिवाडिमिति मुद्गादिफलिम्, आमामसिद्धां, सचेतनां तथा भर्जितां सकृदेकवारं ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशं भोजनमिति सूत्रार्थः ॥ २० ॥

तहा कोलमणुस्सिन्नं, वेलुअं कासवनालिअं ॥
तिलपप्पडगं नीमं, आमगं परिवज्जए ॥ २१ ॥

(अवचूरिः) तथा कोलं बदरमस्विन्नमग्न्युदकाभ्यामनापादितविकारान्तरं, वेणुकं वंशकरिल्लं,कासवनालिकां श्रीपर्णीफलं, तिलपर्पटकं तिलपिष्टमयं, नीपम् नीपः कदंबकस्तत्फलम् । अस्विन्नं सर्वत्र योज्यम् ॥ २१ ॥

(अर्थ.) (तहा के०) तथा एटले तेमज वली (अणुस्सिन्नं के०) अस्विन्नं एटले नहिं रांधेला एवा (कोलं के०) बोर अणुस्सिन्न ए पद सर्वत्र जोडवुं. तथा (वेलुअं के०) वेणुकं एटले वंशकारेलां तथा (कासवनालियं के०) काश्यपनालिकां एटले श्रीपर्णवृक्षनुं फल (तिलपप्पडगं के०) तिलनी पापडी (नीमं के०) नीमवृक्षनां फल, ते (आमगं के०) आमकं एटले काचां सचित्त अशस्त्र[illegible] एहवां ते सर्वने (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ २१ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं वर्जयेत्तदाह । साधुः कोलं बदरं [illegible]रिवर्जयेत् । किंभूतं कोलम् । अस्विन्नम् । अस्विन्नमिति पदस्य अर्थः सर्वत्र यो[illegible] । पुनः तिलपर्पटकं पिष्टतिलमयं तथा नीमं नीमफलम् । एतत् सर्वमामं परिवर्जये[illegible]धुः ॥ २१ ॥

(टीका.) तहा कोलं ति सूत्रम् । तथा कोलं बदरम् । अस्वि[illegible]ह्युदकयोगेनानापादितविकारान्तरम्, वेणुकं वंशकरिल्लम्, कासवनालिअं श्री[illegible]फलम् । अस्विन्नमिति सर्वत्र योज्यम् । तथा तिलपर्पटं पिष्टतिलमयम्, नीमं [illegible]फलमामं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

तहेव चाउलं पिठं, विअडं वा तित्तनिवुडं ॥
तिलपिठपूइपिन्नागं, आमगं परिवज्जए ॥ २२ ॥

(अवचूरिः) तान्दुलं पिष्टं लोट्टमित्यर्थः । विकटं वा शुद्धोदकं, तप्तानिर्वृतमप्रवृत्तत्रिदण्डं तिलपिष्टं तिललोट्टं, पूतिपिण्याकं सर्षपखलम् ॥ २२ ॥

(अर्थ.) (तहेव के०) तेमज (चाउलं के०) चावलनो (पिठं के०) पिष्टं एटले आटो तथा (विकटं के०) शुद्धोदक (वा के०) अथवा (तत्तनिव्वुडं के०) तप्तनिर्वृतं एटले तपावीने टाढुं पाडेलुं जल (तिलपिठं के०) तिलपिष्टं ते तलनो लोट तथा (पूति पिन्नागं के०) पूतिपिण्याकं एटले सरसवनो खोल (आमं के०) काचो होय तो तेने (परिवज्जए के०) वर्जे. ॥ २२ ॥

(दीपिका.) पुनः किं वर्जयेत् साधुस्तदाह । संयतः तथैव तान्डुलं पिष्टं लोट्टमित्यर्थः । तथा विकटं वा शुद्धोदकं, तथा तप्तनिर्वृतं क्वथितं । सच्छीतीभूतं तप्तानिर्वृतं वा यत्रि-दण्डोत्कलितं न जातं तथा तिलपिठं तिललोष्टं, तथा पूति पिण्याकं सर्षपखलम् । एतत्तांडुललोष्टादि पञ्चकं कीदृशम् । आमकमपक्कम् । तत्सर्वं परिवर्जयेत् ॥ २२ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव तान्डुलं पिष्टं लोट्टमित्यर्थः । विकटं वा शुद्धोदकं, तप्तनिर्वृतं क्वथितं सत् शीतीभूतम्, तप्तानिर्वृतं वा अप्रवृत्तत्रिदण्डं, तिलपिष्टं तिललोट्टं, पूति पिण्याकं सर्षपखलमामं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ २२ ॥

कविठं माउलिंगं च, मूलगं मूलगत्तिअं ॥
आमं असत्थपरिणयं, मणसा वि न पत्थए ॥ २३ ॥

(अवचूरिः) कपित्थं कपित्थफलं, मातुलिङ्गं बीजपूरकं, मूलकं सपत्रजातं, मूल-कर्त्तिकां मूलकंदचक्कलिम्, आमामपक्कामशस्त्रपरिणतां स्वकायशस्त्रादिनाविध्वस्ताम् । अनंतकायत्वाद्गुरुत्वख्यापनार्थमुपन्यम् ॥ २३ ॥

(अर्थ.) हवे साधु मनथी पण जेनी इच्छा न करे ते कहे छे. (आमां के०) अपक्क तथा (असत्थपरिणयां के०) अशस्त्रपरिणतां एटले स्वपरकाय शस्त्रादिके करी जेनो विध्वंस कर्यो नथी एवा (कविठं के०) कपित्थ एटले कोठ, (च के०) वली (माउलिंगं के०) मातुलिंगं एटले वीजोरुं (च के०) वली (मूलगं के०) मूलकं एटले मूलो तथा (मूलकत्तिअं के०) मूलकर्त्तिकां एटले मूलकर्त्तिकाने (मणसा के०) मनथी पण (न पत्थए के०) न प्रार्थयेत् एटले न प्रार्थना करे. अर्थात् ते वस्तु-मां अनंतकायकपणुं छे ते माटे साधु मनथी पण ते पूर्वोक्त वस्तुनी इच्छा करे नहि. ॥२३॥

(दीपिका.) पुनः साधुः प्रार्थयेन्मनसापि न । तदेवाह । साधुः एतदग्रे वक्ष्यमाणं मनसापि न प्रार्थयेत् । किं तदाह । कपित्थं कपित्थफलं, मातुलिंगं च वीजपूरकं, मू-लकं सपत्रजालकं, मूलकर्त्तिकां मूलकंद चक्क, आमां अपक्कां । पुनः कीदृशीं । अ-शस्त्रपरिणतां स्वकायशस्त्रादिना अविध्वस्तां, अनंतकायकत्वात् गुरुत्वख्यापनार्थमुपन्यस्तं मनसापि न प्रार्थयेत् ॥ २३ ॥

(टीका.) कविठं ति सूत्रम् । कपित्थं कपित्थफलं, मातुलुङ्गं च वीजपूरकं, मूल-कं सपत्रजालकं मूलवर्त्तिकां मूलकन्दचक्कलिम्, आमामपक्कामशस्त्रपरिणतां स्वका-यशस्त्रादिनाविध्वस्ताम् । अनन्तकायत्वाद्गुरुत्वख्यापनार्थमुपन्यस्तं मनसापि न प्रार्थ-येदिति सूत्रार्थः ॥ २३ ॥

तहेव फलमंथूणि, बीअमंथूणि जाणि अ ॥
बिहेलगं पियालं च, आमगं परिवज्जए ॥ २४ ॥

(अवचूरिः) तथैव फलमन्थून् बदरचूर्णान्, वीजमन्थून् यवादिचूर्णान् ज्ञात्वा । बिहेलगं बिभीतकं, प्रियालं च राजादनफलम् ॥ २४ ॥

(अर्थ.) वली साधु शुं वर्जे ते कहे छे. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज वली (आमगं के०) आमकं एटले कांचा सचित्त (फलमंथूणि के०) फलमंथून् एटले बदरीफलनुं चूर्ण एटले बोरकूट तथा (बीअमंथूणि के०) बीजमंथून् एटले जव प्रमुखनो लोट तथा (बिहेलगं के०) बिभीतकं एटले बहेडानुं फल, (च के०) वली (पियालं के०) प्रियालं एटले रायणनां फल तेने (जाणिआ के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं वर्जयेत्तदाह । तथैव फलमंथून् बदरचूर्णान्, बीजमंथून् यवादिचूर्णान् ज्ञात्वा सिद्धांतवचनात् तथा बिभीतकं बिभीतकफलम्, प्रियालं च प्रियालफलम् । एतत् फलमंथुप्रमुखचतुष्टयमपि आममपरिणतं साधुर्वर्जयेत् ॥ २४ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम्। तथैव फलमन्थून् बदरचूर्णान्, बीजमंथून् यवादिचूर्णान् ज्ञात्वा प्रवचनतो बिभीतकं प्रियालं वा प्रियालफलं च आममपरिणतं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

समुआणं चरे भिक्खू, कुलमुच्चावयं सया ॥
नीयं कुलमइक्कम्मं, ऊसढं नाभिधारए ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) विधिमाह । समुदानं भावभैक्षमाश्रित्य चरेद्भिक्षुः कुलमुच्चावचं विभवापेक्षया नतु गर्हितत्वे सति। नीचकुलमतिक्रम्य दरिद्रकुलमुल्लङ्घ्य उच्छ्रितमृद्धिमत्कुलं नाभिधावेन्न यायात् ॥ २५ ॥

(अर्थ.) हवे साधुने गोचरीनो विधि कहे छे. (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु (समुदाणं के०) समुदानं एटले शुद्धभिक्षाने आश्रय करीने (चरे के०) चरेत् एटले वहोरवा जाय. क्यां वहोरवा जाय ? तो के (उच्चावयं के०) उच्चावचं एटले धने करी प्रधान ते इक्ष्वाकु कुलादि तथा अवचं एटले धननी अपेक्षाथी तुच्छ कुल एवा बेहु पण कुल प्रत्ये (सया के०) सदा एटले निरंतर गमन करे. परंतु (नीअं कुलं के०) नीचं कुलं एटले धनरहित कुलने (अइक्कम्मं के०) अतिक्रम्य एटले उल्लं-

ीने बहु लाभनी वांछाथी (ऊसढं के०) उत्सृतं एटले धनथी पूर्ण एवा कुल प्रत्ये (नाभिधारए के०) नाभिधारयेत् एटले जाय नहि. ॥ २५ ॥

(दीपिका.) अथ गोचरणविधिमाह । साधुः समुदानं शुद्धं भैक्ष्यं समाश्रित्य चरेद्गच्छेत् । कुत्रेत्याह । कुलमुच्चावचं परं सदा अगर्हितत्वे सति । उच्चं प्रभूतधनापेक्षया प्रधानम् । अवचं तुच्छधनापेक्षयाप्रधानं यथापरिपाट्येव चरेत् सदा सर्वकालम् । परं नीचं कुलमतिक्रम्य उल्लंघ्य विभवापेक्षया प्रभूततरलाभार्थमुत्सृतमृद्धिमत् कुलं नाभिधारयेत् न निषीदेत् न यायात् । कस्मात् । अभिष्वङ्गलोकलाघवात् ॥ २५ ॥

(टीका.) विधिमाह । समुआणं ति सूत्रम् । समुदानं भावभैक्ष्यमाश्रित्य चरेद्भिक्षुः । क्वेत्याह । कुलमुच्चावयं सया । कुलमुच्चावचं सदा । अगर्हितत्वे सति विभवापेक्षया प्रधानमप्रधानं च । यथापरिपाट्येव चरेत्सदा सर्वकालम् । नीचं कुलमतिक्रम्य विभवापेक्षया प्रभूततरलाभार्थमुत्सृतमृद्धिमत्कुलं नाभिधारयेन्न यायात् । अभिष्वङ्गलोकलाघवादिप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ २५ ॥

अदीणो वित्तिमेसिज्जा, न विसीइज्ज पंमिए ॥
अमुछिउ भोअणंमि, मायसे एसणारए ॥ २६ ॥

(अवचूरिः) अदीनां वृत्तिं वर्त्तनामेषयेत् । न विषीदेदलाभे सति पण्मितः । अमूर्छितोऽगृद्धो भोजने मात्राज्ञ आहारमात्रां प्रति एषणारत उद्गमोत्पादनैषणापक्षपातीति ॥ २६ ॥

(अर्थ.) हवे साधु शुं करे ते कहे छे. (पंमिए के०) पंमितः एटले बुद्धिमान् (अदीणो के०) अदीनः एटले आहार न मलवाथी अम्लानमुखवालो एवो साधु (वित्तिं के०) वृत्तिं एटले प्राणनिर्वाहकवृत्ति प्रत्ये (एसिज्जाके०) एषयेत् एटले गवेषणा करे. परंतु (न विसीइज्ज के०) न विषीदेत् एटले आहार न मलवाथी विषाद करे नहि. वली ते साधु (भोअणंमि के०) सरस मलेला भोजनने विषे (अमुछिउ के०) अमूर्छितः एटले मूर्छा न करतो तथा वली (मायसे के०) मात्राज्ञः एटले आहारना प्रमाणने जाणनारो वली (एसणारए के०) एषणारतः एटले दोषरहित सूफता अशनादिक लेवाने विषे सावधान एवो होय. ॥ २६ ॥

(दीपिका.)अथ कीदृशः किं कुर्यात्साधुस्तदाह । पंडितः साधुः वृत्तिं प्राणवर्त्तनमेषयेत् । परं न विषीदेदलाभे सति न विषादं कुर्यात् । किंभूतः पंमितः । अदीनः द्रव्य-

दैन्यमङ्गीकृत्य अम्लानवदनः । पुनः किंभूतः पंडितः । भोजने अमूर्छितः अगृद्धः । पुनः किंभूतः पंडितः । लाभे सति मात्राज्ञ आहारमात्रां प्रति । पुनः किंभूतः । एषणारत उद्गमोत्पादनैषणापक्षपाती ॥ २६ ॥

(टीका.) किंच अदीण त्ति सूत्रम् । अदीनो द्रव्यदैन्यमङ्गीकृत्याम्लानवदनः । वृत्तिर्वर्त्तनम् । एषयेद्गवेषयेत् । न विषीदेदलाभे सति विषादं न कुर्यात् । पण्डितः साधुरमूर्छितोऽगृद्धो भोजने । लाभे सति मात्राज्ञ आहारमात्रां प्रत्येषणारत उद्गमोत्पादनैषणापक्षपातीति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

बहुं परघरे अत्थि, विविहं खाइमसाइमं ॥
न तत्थ पंडिओ कुप्पे, इच्छा दिज्ज परो न वा ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) एवं च परिभावयेत् । बहु प्रमाणतः प्रभूतं खाद्यं स्वाद्यं च न तत्र पण्डितः कुप्येत् सदपि न ददातीति । इच्छा चेद्दद्यात्परो न वा । इच्छा परस्य न तत्रान्यत्किंचिच्चिन्तयेत् ॥ २७ ॥

(अर्थ.) हवे ते साधु आ प्रकारे भावना करे. (परघरे के०) परगृहे एटले गृहस्थ श्रावकने घरे अथवा अन्यमतीने घरे (बहुं के०) घणुं (विविहं के०) विविधं एटले विविध प्रकारनुं (खाइमं के०) खादिमं ते फलादिक तथा (साइमं के०) स्वादिमं ते लवंगादिक मुखवास अने उपलक्षणथी उत्तम अशनादिक (अत्थि के०) अस्ति एटले छे, परंतु ते गृहस्थ जो साधुने आपे नहि तो ते (पंडिओ के०) पंडितः एटले जाण एवो साधु (तत्थ के०) तत्र एटले ते गृहस्थ उपर (न कुप्पे के०) न कुप्येत् एटले कोपायमान थाय नहि. अर्थात् रोष करे नहि. परंतु ते साधु एम जाणे के, (परो के०) पर जे गृहस्थ छे, तेनी जो आपणने आपवानी (इच्छा के०) इच्छा होय तो (दिज्ज के०) दद्यात् एटले आपे, अने (वा के०) जो वली इच्छा न होय तो (न के०) न आपे. एम विचारे; पण बीजुं कांइ विचारे नहि. शा माटे, के सामायिकने बाध आवे. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) तत एवं च परिभावयेत्तदाह । परगृहेऽसंयतादिगृहे बहु प्रमाणतः प्रभूतमस्ति । किं तत् । खाद्यं स्वाद्यं च । किंभूतम् । विविधमनेकप्रकारम् । उपलक्षणत्वादशनादिकमपि प्रभूतमस्ति । तत्सर्वं सदस्ति । परं न ददाति तदा पंडितो न कुप्येन्न रोषं कुर्याददातुरुपरि । किंतु एवं चिंतयेत् । यदि इच्छा स्यात्तदा परो दद्यात् । न स्यात्तदा न दद्यात् । परमन्यत् किमपि न चिन्तयेत् । कुतः । सामायिकबाधात् ॥ २७ ॥

(टीका.) एवं च भावयेत् । बहुं ति सूत्रम् । बहु प्रमाणतः प्रभूतं परगृहेऽसंयतादिगृहेऽस्ति विविधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यम् । एतच्चाशनाद्युपलक्षणम् । न तत्र पण्डितः कुप्येत् सदपि न ददातीति न रोषं कुर्यात् । किंतु इच्छा चेद्दद्यात् परो न वेति । इच्छा परस्य न तत्रान्यत् किंचिदपि चिन्तयेदिति सामायिकबाधनादिति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

सयणासणवत्थं वा, भत्तं पाणं व संजए ॥
अदिंतस्स न कुप्पिज्जा, पच्चक्खे वि अ दीसउ ॥ २८ ॥

(अवचूरिः) एतदेव विशेषेणाह । शयनासनवस्त्रं चेत्येकवद्भावः । भक्तं पानकं वा संयतोऽददतो न कुप्येत्प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासनादौ ॥ २८ ॥

(अर्थ.) हवे तेज विशेषे करी कहे छे. (संजए के०) संयतः एटले संयत साधु (सयण के०) शयन (आसण के०) आसन (वत्थं के०) वस्त्रं एटले वस्त्र, (वा के०) वली (भत्तं के०) भक्तं एटले भात अन्न (पाणं के०) पानं एटले जल प्रमुख तेने (अदिंतस्स के०) अददतः एटले न आपता एवा गृहस्थ उपर (न कुप्पिज्जा के०) न कुप्येत् एटले कोप करे नहि. वली ते पूर्वोक्त वस्तु (पच्चक्खे वि के०) प्रत्यक्षेऽपि एटले प्रत्यक्षपणे (दीसउ के०) दृश्यमाने एटले देखाय तोपण साधु तेनाउपर क्रोधायमान थाय नहि. कषाय प्रकट न करे. ॥ २८ ॥

(दीपिका.) एतदेव विशेषेणाह । संयतः शयनम्, आसनं, वस्त्रं, भक्तं, पानकं वाददतः तत्स्वामिनो न कुप्येददातुरुपरि न कोपं कुर्यात् । क सति । तत्स्वामिनः शयनासनादौ प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने ॥ २८ ॥

(टीका.) एतदेव विशेषेणाह । सयण त्ति सूत्रम् । शयनासनवस्त्रं चेत्येकवद्भावः । भक्तं पानं वा संयतोऽददतो न कुप्येत्तत्स्वामिनः प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासनादाविति सूत्रार्थः ॥ ३८ ॥

इत्थिअं पुरिसं वा वि, डहरं वा महल्लगं ॥
वंदमाणं न जाइज्जा, नो अणं फरुसं वए ॥ २९ ॥

(अवचूरिः) स्त्रियं पुरुषं वा । अपेर्नपुंसकं वा । तरुणं वृद्धं वा । वा शब्दान्मध्यमम् । वन्दमानं सन्तं भद्रकोऽयमिति न याचेत । अन्नाद्यभावे याचितादाने न चैनं परुषं ब्रूयाद्वृथा ते वन्दनमिति ॥ २९ ॥

(अर्थ.) वली साधु पोताने (वंदमाणं के०) वंदन करती एवी । (इत्थिअं के०) स्त्रियं एटले स्त्रीप्रत्ये (वा के०) अथवा (पुरिसं के०) पुरुषं एटले पुरुष प्रत्ये तथा

दैन्यमङ्गीकृत्य अम्लानवदनः । पुनः किंनूतः पंमितः । नोजने अमूर्बितः अगृद्धः । पुनः किंनूतः पंमितः । लाने सति मात्राज्ञ आहारमात्रां प्रति । पुनः किंनूतः । एषणारत उद्गमोत्पादनैषणापक्षपाती ॥ २६ ॥

(टीका.) किंच अदीए त्ति सूत्रम् । अदीनो ऽव्यदैन्यमङ्गीकृत्याम्लानवदनः । वृत्तिर्वर्त्तनम् । एषयेद्गवेषयेत् । न विषीदेदलाने सति विषादं न कुर्यात् । पण्मितः साधुरमूर्बितोऽगृद्धो नोजने । लाने सति मात्राज्ञ आहारमात्रां प्रत्येषणारत उद्गमोत्पादनैषणापक्षपातीति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

बहुं परघरे अबि, विविहं खाइमसाइमं ॥
न तब पंडिए कुप्पे, इबा दिज्ज परो न वा ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) एवं च परिनावयेत् । बहु प्रमाणतः प्रनूतं खाद्यं स्वाद्यं च न तत्र पण्मितः कुप्येत् सदपि न ददातीति । इबा चेद्दद्यात्परो न वा । इबा परस्य न तत्रान्यत्किंचिच्चिन्तयेत् ॥ २७ ॥

(अर्थ.) हवे ते साधु आ प्रकारे नावना करे. (परघरे के०) परगृहे एटले गृहस्थ श्रावकने घरे अथवा अन्यमतीने घरे (बहुं के०) घणुं (विविहं के०) विविधं एटले विविध प्रकारनुं (खाइमं के०) खादिमं ते फलादिक तथा (साइमं के०) स्वादिमं ते लवंगादिक मुखवास अने उपलक्षणथी उत्तम अशनादिक (अबि के०) अस्ति एटले बे, परंतु ते गृहस्थ जो साधुने आपे नहि तो ते (पंमिए के०) पंमितः एटले जाण एवो साधु (तब के०) तत्र एटले ते गृहस्थ उपर (न कुप्पे के०) न कुप्येत् एटले कोपायमान थाय नहि. अर्थात् रोष करे नहि. परंतु ते साधु एम जाणे के, (परो के०) पर जे गृहस्थ बे, तेनी जो आपणने आपवानी (इबा के०) इबा होय तो (दिज्ज के०) दद्यात् एटले आपे, अने (वा के०) जो वली इबा न होय तो (न के०) न आपे. एम विचारे; पण बीजुं कांइ विचारे नहि. शा माटे, के सामायिकने बाध आवे. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) तत एवं च परिनावयेत्तदाह । परगृहेऽसंयतादिगृहे बहु प्रमाणतः प्रनूतमस्ति । किं तत् । खाद्यं स्वाद्यं च । किंनूतम् । विविधमनेकप्रकारम् । उपलक्षणत्वादशनादिकमपि प्रनूतमस्ति । तत्सर्वं सदस्ति । परं न ददाति तदा पंमितो न कुप्येन्न रोषं कुर्याददातुरुपरि । किंतु एवं चिंतयेत् । यदि इबा स्यात्तदा परो दद्यात् । न स्यात्तदा न दद्यात् । परमन्यत् किमपि न चिन्तयेत् । कुतः । सामायिकबाधात् ॥ २७ ॥

(टीका.) एवं च भावयेत्। बहुं ति सूत्रम्। बहु प्रमाणतः प्रभूतं परगृहेऽसंयतादिगृहेऽस्ति विविधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यम्। एतच्चाशनाद्युपलक्षणम्। न तत्र पण्डितः कुप्येत् सदपि न ददातीति न रोषं कुर्यात्। किंतु इच्छा चेद्दद्यात् परो न वेति। इच्छा परस्य न तत्रान्यत् किंचिदपि चिन्तयेदिति सामायिकबाधनादिति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

सयणासणवत्थं वा, भत्तं पाणं व संजए ॥
अदिंतस्स न कुप्पिज्जा, पच्चक्खे वि अ दीसउ ॥ २८ ॥

(अवचूरिः) एतदेव विशेषेणाह। शयनासनवस्त्रं चेत्येकवद्भावः। भक्तं पानकं वा संयतोऽददतो न कुप्येत्प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासनादौ ॥ २८ ॥

(अर्थ.) हवे तेज विशेषे करी कहे छे. (संजए के०) संयतः एटले संयत साधु (सयण के०) शयन (आसण के०) आसन (वत्थं के०) वस्त्रं एटले वस्त्र, (वा के०) वली (भत्तं के०) भक्तं एटले भात अन्न (पाणं के०) पानं एटले जल प्रमुख तेने (अदिंतस्स के०) अददतः एटले न आपता एवा गृहस्थ उपर (न कुप्पिज्जा के०) न कुप्येत् एटले कोप करे नहि. वली ते पूर्वोक्त वस्तु (पच्चक्खे वि के०) प्रत्यक्षेऽपि एटले प्रत्यक्षपणे (दीसउ के०) दृश्यमाने एटले देखाय तोपण साधु तेनाउपर क्रोधायमान थाय नहि. कषाय प्रकट न करे. ॥ २८ ॥

(दीपिका.) एतदेव विशेषेणाह। संयतः शयनम्, आसनं, वस्त्रं, भक्तं, पानकं वाददतः तत्स्वामिनो न कुप्येददातुरुपरि न कोपं कुर्यात्। क्व सति। तत्स्वामिनः शयनासनादौ प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने ॥ २८ ॥

(टीका.) एतदेव विशेषेणाह। सयण त्ति सूत्रम्। शयनासनवस्त्रं चेत्येकवद्भावः। भक्तं पानं वा संयतोऽददतो न कुप्येत्तत्स्वामिनः प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासनादाविति सूत्रार्थः ॥ २८ ॥

इत्थिअं पुरिसं वा वि, डहरं वा महल्लगं ॥
वंदमाणं न जाइज्जा, नो अणं फरुसं वए ॥ २९ ॥

(अवचूरिः) स्त्रियं पुरुषं वा। अपेर्नपुंसकं वा। तरुणं वृद्धं वा। वा शब्दान्मध्यमम्। वन्दमानं सन्तं भद्रकोऽयमिति न याचेत। अन्नाद्यभावे याचितादाने न चैनं परुषं ब्रूयाद्वृथा ते वन्दनमिति ॥ २९ ॥

(अर्थ.) वली साधु पोताने (वंदमाणं के०) वंदन करती एवी ।(इत्थिअं के०) स्त्रियं एटले स्त्रीप्रत्ये (वा के०) अथवा (पुरिसं के०) पुरुषं एटले पुरुष प्रत्ये तथा

वली (डहरं के०) तरुणप्रत्ये. वाशब्द छे तेथी मध्यवयवालाने पण तथा (महल्लगं के०) महल्लकं एटले वृद्ध प्रत्ये (न जाइज्जा के०) न याचेत एटले याचना करे नहि. केम के, जो वंदना करनारने याचना करे तो ते वंदना करनारना मनमां अवलां परिणाम थाय. तेथी तेनी नावना नंग पामे. वली सूजता अन्नादिकना अना-वथी याचना करनार साधुने अन्न आपे नहि तो पण ते साधु (अणं के०) एनम् एटले एने (फरुसं के०) परुषं एटले कठोर वचन (न वए के०) न वदेत् एटले बोले नहि. अर्थात् एम न कहे, जे अमने अन्न आपतो नथी, तेथी तारुं करेलुं वंदनादिक सर्व वृथा छे. ॥ २ए ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुः स्त्रियं वा, पुरुषं वा, अपिशब्दात् नपुंसकं वा, डहरं तरुणं वा, महल्लकं वृद्धं वा, वाशब्दाद् मध्यमं वा, वन्दमानं सन्तं नद्रकोऽय-मिति ज्ञात्वा न याचेत । कथम् । याचने तेषां विपरिणामो नवति । यतीनामुपरि ना-वनङ्गो नवति । अन्नादीनामनावे याचितस्यादाने न चैनं परुषं कठोरं ब्रूयात् । किं परुषम् । वृथा ते वन्दनं यदि न ददासीत्यादि । पाठान्तरं वा । वन्दमानो न याचेत लब्धिव्याकरणेन । शेषं पूर्ववत् ॥ २ए ॥

(टीका.) इत्थिअं ति सूत्रम् । स्त्रियं वा पुरुषं वापि । अपिशब्दात्तथाविधं नपुंस-कं वा । डहरं तरुणं, महल्लकं वा वृद्धं वा । वाशब्दान्मध्यमं वा । वन्दमानं सन्तं नद्र-कोऽयमिति न याचेत विपरिणामदोषात् । अन्नाद्यनावेन याचितादाने न चैनं परुषं ब्रूयाद्वृथा ते वन्दनमित्यादि।पाठान्तरं वा । वन्दमानो न याचेत लब्धिव्याकरणेन। शेषं पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ २ए ॥

जे न वंदे न से कुप्पे, वंदिउ न समुक्कसे ॥
एवमन्नेसमाणस्स, सामण्णमणुचिट्ठइ ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) यो न वन्दते न तस्य कुप्येत् । वन्दितो नृपादिना न समुत्कर्षेत् । ए-वमन्वेषमाणस्य नगवदाज्ञामनुपालयतः श्रामण्यमनुतिष्ठत्यखण्डितम् ॥ ३० ॥

(अर्थ.) वली साधु जे छे ते (जे के०) यः एटले जे कोइ गृहस्थादिक होय ते पण जो पोताने (न वंदे के०) न वन्देत एटले न वांदे, तो पण (से के०) त-स्मै एटले ते गृहस्थ उपर (न कुप्पे के०) न कुप्येत् एटले कोपायमान थाय नहि. तेमज वली राजादिक महोटा लोकोए (वंदिउ के०) वंदितः एटले वंदन करेलो साधु (न समुक्कसे के०) न समुत्कर्षेत् एटले अजिमान न करे. (एवं के०) उपर कहे-

ला बे प्रकारे (अन्नेसमाणस्स के०) अन्वेषमाणस्य एटले जिनाज्ञा प्रमाणे चालनारा साधुनुं। (सामण्णं के०) श्रामण्यं ए साधुपणुं (अणुचिट्ठइ के०) अनुतिष्ठति एटले अखंड रहे छे. ॥ ३० ॥

(दीपिका.) तथा पुनः किंभूतः। यः साधुर्यो गृहस्थादिकोऽपि न वन्दते तदा न कुप्येत् नावन्दमानस्योपरि कोपं कुर्यात्। तथा केनापि राजादिना यदि वन्दितस्तदा न समुत्कर्षेन्नोत्कर्षं कुयात् । एवमुक्तप्रकारद्वयेनान्वेषमाणस्य भगवदाज्ञयानुपालयतः श्रामण्यं यतित्वमनुतिष्ठत्यखण्डम् ॥ ३० ॥

(टीका.) तथा जे ण वंदि त्ति सूत्रम् । यो न वन्दते कश्चिद्गृहस्थादिः। न तस्मै कुप्येत् । तथा वन्दितः केनचिन्नृपादिना न समुत्कर्षेत्। एवमुक्तेन प्रकारेणान्वेषमाणस्य भगवदाज्ञामनुपालयतः श्रामण्यमनुतिष्ठत्यखण्डमिति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

सिआ एगइउ लद्धुं, लोभेण विणिगूहइ ॥
मामेयं दाइयं संतं, दठूणं सयमायए ॥ ३१ ॥

(अवचूरिः) स्वपक्षस्तेयप्रतिषेधमाह । स्यादेकको लब्ध्वोत्कृष्टमाहारं लोभेनाभिष्वङ्गेण विनिगूहते । मा ममेदं भोजनजातं दर्शितं सत् दृष्ट्वा स्वयमाचार्यादिरादद्यात् ॥ ३१ ॥

(अर्थ.) हवे पोताना पक्षने विषे चोरीनो प्रतिषेध कहे छे. (सिआ एगइउ के०) स्यादेकः कश्चित् एटले जो कदाचित् कोइ एक जघन्य साधु (लद्धुं के०) लब्ध्वा एटले गोचरीए प्राप्त थयेला उत्तम आहारने पामीने (लोभेण के०) लोभेन एटले लोभथी (विणिगूहइ के०) विनिगूहते एटले नीरस आहार उपर राखी उत्तम आहारने ढांकी दे. कारण के, ते एम जाणे के (मेयं के०) ममेदं एटले आ प्रत्यक्ष मने मलेलो मारो आहार जो गुरुने (दाइअं संतं के०) दर्शितं सत् देखाड्यो तो ते आहारने गुरु (दठूण के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (मा सयमायए के०) मा स्वयमादद्यात् एटले रखे पोते ग्रहण करे. अर्थात् घणी महेनतथी मारा आणेला आहारने गुरु जो देखे तो लइले तो मने सारुं अन्न खावा मले नहि. तेमाटे प्रछन्न राखुं एम मानीने सरस आहारने नीरस आहारथी ढांके. ॥ ३१ ॥

(दीपिका.) अथ स्वपक्षस्तेयस्य प्रतिषेधमाह। स्यात् कदाचित् साधुरेकः कश्चिदत्यन्तजघन्यो लब्धमुत्कृष्टमाहारं लोभेन आहारगृद्ध्या विनिगूहते अंतप्रांतादिनाहारेण तमुत्कृष्टमाहारमाछादयेत् । कथम् । अहमेव भोक्ष्य इति । कि-

मित्यतआह । मा मम इदं नोजनजातं दर्शितं सत् दृष्ट्वा आचार्यादिः स्वयमादद्यात् आत्मनैव गृह्णीयात् ॥ ३१ ॥

(टीका.) स्वपक्षस्तेयप्रतिषेधमाह । सिआ त्ति सूत्रम् । स्यात्कदाचिदेकः कश्चिदत्यन्तजघन्यो लब्ध्वोत्कृष्टमाहारं लोनेनानिष्वङ्गेण विनिगूहते । अहमेव नोदय इत्यन्तप्रान्तादिनाबादयति । किमित्यत आह । मा मम इदं नोजनजातं दर्शितं सद्दृष्ट्वाचार्यादिः स्वयमादद्यादात्मनैव गृह्णीयादिति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

अत्तठागुरुउ लुन्हो, बहुं पावं पकुवइ ॥
डुत्तोसउ अ सो होइ, निवाणं च न गबइ ॥ ३२ ॥

(अवचूरिः) अस्य दोषमाह । आत्मार्थ एव गुरुः प्रधानं यस्य स लुब्धः सन् क्षुद्रनोजने बहु पापं प्रकरोति मायया दारिद्र्यं कर्म । अयं परलोकदोषः । इहलोकदोषमाह । डुस्तोषश्च नवति । येन केनचिदाहारेण तुष्टिरस्य कर्तुं न शक्यते । निर्वाणं च न गबति ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) हवे ए साधुने दोष कहे ने. ते (लुन्हो के०) लुब्धः एटले लोनियो अर्थात् अतिक्षुद्र तथा (अत्तठागुरुउ के०) आत्मार्थगुरुकः एटले पोतानो स्वार्थज जेने मोटो लागे ने एवो ते साधु (बहुं पावं के०) बहु पापम् घणा पापने (पकुवइ के०) प्रकरोति एटले करे ने. अने (से के०) ते साधु, (डुत्तोसउ के०) डुस्तोषकः एटले जेवा तेवा पण आहारे ते क्षुद्रनी तुष्टि थाय नहि. (च के०) वली (निवाणं के०) मोक्ष प्रत्ये (न गबइ के०) न गबति एटले जातो नथी. ॥ ३२ ॥

(दीपिका.) अस्य साधोर्दोषमाह । स साधुः एवं पूर्वोक्तनोजने बहु पापकर्म करोति । किंनूतः साधुः । अत्तठागुरुउ । आत्मनोर्थ एव जघन्यो गुरुः पापप्रधानो यस्य स आत्मार्थगुरुकः । पुनः किंनूतः स साधुः । लुब्धः क्षुद्रः सन् । अयं परलोकदोष उक्तः । अथ इहलोकदोषमाह । पुनः डुस्तोषश्च नवति येन केनचिदाहारेणास्य क्षुद्रस्य तुष्टिः कर्तुं न शक्यते । अतएव हेतोः स साधुः निर्वाणं तु मोक्षं न गबति । इह लोके च धृतिं न लनते । अनन्तसंसारिकत्वाद् वा मोक्षं न गबति ॥ ३२ ॥

(टीका.) अस्य दोषमाह । अत्तठं ति सूत्रम् । आत्मार्थ एव जघन्यो गुरुः पापप्रधानो यस्य स आत्मार्थगुरुर्लुब्धः सन् क्षुद्रनोजने बहु प्रनूतं पापं करोति । मायया दारिद्र्यं कर्मेत्यर्थः । अयं परलोकदोषः । इहलोकदोषमाह । डुस्तोषश्च नवति । येन केनचिदाहारेणास्य क्षुद्रसत्त्वस्य तुष्टिः कर्तुं न शक्यते । अत एव नि-

र्वाणं च न गच्छति । इह लोक एव धृतिं न लभते । अनन्तसंसारिकत्वाद्वा मोक्षं न गच्छतीति सूत्रार्थः ॥ ३२ ॥

सिआ एगइओ लद्धुं, विविहं पाणभोअणं ॥
भद्दगं भद्दगं भुच्चा, विवन्नं विरसमाहरे ॥ ३३ ॥

(अवचूरिः) एवं यः प्रत्यक्षमपहरति स उक्तोऽधुना यः परोक्षमपहरति स उच्यते। स्यादेको लब्ध्वेति पूर्ववत्। विविधं पानभोजनं भिक्षाचर्यां गत एव भद्रकं भद्रकं घृतपूर्णादि भुक्त्वा विवर्णं अम्लखलादि, विरसं शीतोदनादि। आहरेदानयेत् ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) (सिआ के०) स्यात् एटले कदाचित् (एगइओ के०) एककः एटले एकलो साधु (विविहं के०) विविधं एटले विविध प्रकारनुं (पाणभोअणं के०) पान भोजनं एटले पानभोजनने (ल के०) लब्ध्वा एटले पामीने (भद्दगं भद्दगं के०) भद्रकं भद्रकं एटले सारुं घेवर प्रमुख (भुच्चा के०) भुक्त्वा एटले भक्षण करीने (विवन्नं के०) विवर्णं एटले वर्णरहित तथा विरसं एटले रसरहित आहार प्रत्ये (आहरे के०) उपासरे लावे. ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) एवं च यः प्रत्यक्षमपहरति स प्रत्यक्षहर उक्तः। अधुना यः परोक्षमपहरति स परोक्षहर उच्यते। एकः कोऽपि लुब्धः सन् स्यात् कदाचित् विविधमनेकप्रकारं पानभोजनं तत्र भिक्षाचार्यायां गत एव भद्रकं भद्रकं भव्यं घृतपूरादिकं भुक्त्वा बहिरेव क्वापि यत् विवर्णमम्लखलादि विरसं विगतरसं शीतोदनाद्याहरेत् ॥ ३३ ॥

(टीका.) एवं यः प्रत्यक्षः प्रत्यक्षमपहरति स उक्तः। अधुना यः परोक्षः परोक्षमपहरति स उच्यते। सिअ त्ति सूत्रम्। स्यादेकोऽपि लब्ध्वेति पूर्ववत्। विविधमनेकप्रकारं पानभोजनं भिक्षाचर्यागत एव। भद्रकं भद्रकं घृतपूर्णादि भुक्त्वा विवर्णं विगतवर्णमम्लखलादि विरसं विगतरसं शीतोदनाद्याहरेदानयेदिति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

जाणं तु ता इमे समणा, आययठी अयं मुणी ॥
संतुठो सेवए पंतं, लूहवित्ती सुतोसओ ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) किमर्थमेवं कुर्यादित्याह। जानंतु मां तावच्छ्रमणाः शेषसाधवः। आयतार्थी मोक्षार्थ्ययं मुनिः संतुष्टो लाभालाभयोः समः सेवते प्रान्तमसारं रूक्षवृत्तिः संयमवृत्तिः सुतोष्यो येन केनचित्तोषं नीयत इति ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) ते साधु शामाटे एम करे छे ते कहे छे. (इमे के०) इमे एटले आ (समणा के०) श्रमणाः एटले साधुओ (तु के०) निश्चये (ता के०) तावत् एटले

प्रथम (जाणंतु के०) जानन्तु एटले जाणो. शीरीते जाणो ते कहे छे. (अयं के०) अयं एटले आ (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (आययट्ठी के०) अयतार्थी एटले मोक्षनो अर्थी छे. माटे (संतुट्ठो के०) संतुष्टः एटले लाभ थाय न थाय तो पण संतोषवालो, (सुतोसउ के०) सुतोष्यः एटले अंतप्रांत वस्तुवडे पण संतोष पामनार तथा (लूहवित्ती के०) रूक्षवृत्तिः एटले संयमनेविषे रहेलो एवो ए साधु (पंतं के०) प्रान्तं एटले असारवस्तुने (सेवए के०) सेवते एटले सेवे छे.॥ ३४ ॥

(दीपिका.) किमर्थमेवं कुर्यादित्याह। स लुब्धः साधुः । एवं जानाति। एवं किं। श्रमणाः शेषसाधवः तावत् आदौ मां जानन्तु यथा अयं मुनिः साधुः आयतार्थी मोक्षार्थी। पुनः कीदृशः । संतुष्टः लाभेऽलाभे च समः सन् प्रान्तमसारं सेवते । किं० मुनिः। रूक्षवृत्तिः संयमवृत्तिः। पुनः किं भूतः। सुतोष्यो येन केनचित्तोषं नीयत इति॥३४॥

(टीका.) स किमर्थमेवं कुर्यादित्यत आह । जाणंतु त्ति सूत्रम्। जानन्तु तावन्मां श्रमणाः शेषसाधवो यथा आयतार्थी मोक्षार्थी अयं मुनिः साधुः संतुष्टो लाभालाभयोः समः सेवते प्रान्तमसारं रूक्षवृत्तिः संयमवृत्तिः सुतोष्यः येन केनचित्तोषं नीयत इति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

पूअणट्ठा जसोकामी, माणसम्माणकामए ॥
बहुं पसवई पावं, मायासल्लं च कुवइ ॥ ३५ ॥

(अवचूरिः) एतदपि किमर्थं कुर्यादित्याह। पूजनार्थं स्वपक्षपरपक्षाभ्यां सामान्येन पूजा भविष्यति । यशःकामी अहो अयमिति प्रवादार्थी । वन्दनाभ्युत्थानादिर्मानः । वस्त्रपात्रादिभिः संमानः । तत्कामः । स चैवंभूतः प्रसूते निर्वर्त्तयति । तद्गुरुत्वादेव । सम्यगनालोचयन् मायाशल्यं भावशल्यं करोति ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) हवे एनो दोष कहे छे. ए प्रमाणे ते साधु पूर्वोक्त भोजनने विषे जे बहु पाप कर्म करे छे, ते शामाटे करे छे ते कहे छे. (पूअणट्ठा के०) पूजनार्थं एटले पोतानां पूजनने अर्थे (जसोकामी के०) यशःकामी एटले यशनी इच्छा राखनार अर्थात् स्वपक्ष परपक्षथी सामान्य पणाए करी मारी पूजा थाशे, अने वली लोको कहेशे के, आ उत्तम साधु छे एवा धन्य वादने इच्छनार (माणसम्माणकामए के०) मानसंमानकामुकः एटले मान जे वंदनाभ्युत्थान अने सन्मान ते वस्त्र पात्रादि लाभ ते बेहुने इच्छनार एवो साधु (बहु पसवई पावं के०) बहु प्रसूते पावं एटले क्लेशना योगथी घणुंज पाप उत्पन्न करे, (च के०) वली ते पापनुं गुरुत्व होवाथी तथा रूडी रीते आलो-

चना न करवाथी (मायासल्लं के०) मायाशल्यं एटले मायाशल्यने (कुव्वइ के०) करोति एटले करे छे. ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) एतदपि किमर्थमेवं कुर्यादित्याह। एवंविधः साधुर्बह्वतिप्रचुरं पापं प्रधानक्लेशयोगात् प्रसूते निर्वर्त्तयति तद्गुरुत्वादेव सम्यग् नालोचयति। ततो माया-शल्यं च भावशल्यं करोति । किंभूतः साधुः। पूजार्थं यशःकामी एवं कुर्वतो मम स्वपक्षपरपक्षाभ्यां सामान्येन पूजा भविष्यतीति यशःकामी। अहो अयमिति प्रवा-दार्थी वा। पुनः किंभूतः साधुः। मानसंमानकामुकः। मानो वन्दनाभ्युत्थानलाभनिमि-त्तः संमानश्च वस्त्रपात्रादिलाभनिमित्तः तयोः कामुको वाञ्छकः ॥ ३५ ॥

(टीका.) एतदपि किमर्थमेवं कुर्यात्तत्राह। पूअणट्ठत्ति सूत्रम्। पूजार्थमेवं कु-र्वतः स्वपक्षपरपक्षाभ्यां सामान्येन पूजा भविष्यतीति यशस्कामी। अहो अयमिति प्रवादार्थं वा। तथा मानसंमानकाम एवं कुर्यात्। तत्र वन्दनाभ्युत्थानलाभनिमित्तो मानः। वस्त्रपात्रादिलाभनिमित्तः संमानः। स चैवंभूतः बह्वतिप्रचुरं प्रधानक्लेश-योगात्। प्रसूते निर्वर्त्तयति पापम्। तद्गुरुत्वादेव सम्यगनालोचयन्। मायाशल्यं च भाव-शल्यं करोतीति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

सुरं वा मेरगं वा वि, अन्नं वा मज्जगं रसं ॥
ससक्खं न पिबे भिक्खू, जसं सारक्खमप्पणो ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) प्रतिषेधान्तरमाह। सुरां पिष्टादिनिष्पन्नां मेरकं प्रसन्नाख्यं सुराप्रा-योग्यद्रव्यनिष्पन्नमन्यं वा मद्यगामिनं रसमिक्षुरसादिकं धातकीपुष्पवासितम्। सदा प-रित्यागे केवल्यादयः साक्षिणो यस्य तत् ससाक्षि केवलिप्रतिषिद्धं न पिबेद्भिक्षुः। अनेनात्यन्तिक एव तत्प्रतिषेधः सदा साक्षिभावात्। यशःशब्देन संयमोऽभिधीयते अन्ये तु ग्लानापवादविषयमेतत्सूत्रमल्पसागारिकविधानेन व्याचक्षत इति ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) वली साधुये जे आहार छानो अथवा प्रगट न करवो ते कहे छे. (भि-क्खू के०) भिक्षुः एटले निर्ग्रंथ साधु (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (जसं के०) यशः एटले यशने वा संयमने (सारक्खं के०) संरक्षन् एटले रक्षण करतो छतो (स-सक्खं के०) ससाक्षि एटले जेना त्यागने केवली प्रमुख साक्षी छे एवी अर्थात् जेनो केवलीये सर्वथा सदा प्रतिषेध कर्यो छे एवा (सुरं के०) पिष्टादिकथी थएली मदिराने (वा के०) तथा (मेरगं वा वि के०) मेरकं वापि एटले महुडानी मदिराने अपिशब्दथकी गोलनी मदिरा पण लेवी. तेने (वा के०) तथा (अन्नं

के०) अन्यं एटले मदिराप्रायोग्यरसथी बनेला बीजा पण (मज्ञगं रसं के०) माद्यकं रसं एटले मद्यसंबंधी रस ते सीधु प्रमुख तेने पण (न पिबे के०) न पिबेत् एटले पीए नहि. बीजा आचार्यो कहे छे के, आ सूत्र ग्लानापवादविषयक छे. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) पुनः प्रतिषेधान्तरमाह। भिक्षुः सुरादि न पिबेत्। तत्र सुरां वा पिष्टादिनिष्पन्नां, मेरकं वापि प्रसन्नाख्यम्, अन्यं वा सुराप्रायोग्यद्रव्यनिष्पन्नं मद्यसंबधिनं रसं सीध्वादिरूपं न पिबेत्। यतः कीदृक् तत्। ससाक्षि सदा परित्यागे साक्षिणः केवल्यादयो यस्य तत् ससाक्षि केवलिप्रतिषिद्धमित्यर्थः। अनेन सर्वथा प्रतिषेध उक्तः सदा साक्षिभावात्। किमिति न पिबेदित्याह। स भिक्षुः किं कुर्वन्। आत्मनो यशः संयमं संरक्षन्। अन्ये तु आचार्या एतत् सूत्रं ग्लानापवादविषयमल्पसागारिकविधानेन व्याचक्षते ॥ ३६ ॥

(टीका.) प्रतिषेधान्तरमाह। सुरं व त्ति सूत्रम्। सुरां वा पिष्टादिनिष्पन्नां, मेरकं वापि प्रसन्नाख्यं, सुराप्रायोग्यद्रव्यनिष्पन्नमन्यं वा माद्यं रसं सीध्वादिरूपं ससाक्षिकं सदापरित्यागसाक्षिकेवलिप्रतिषिद्धं न पिबेद्भिक्षुः। अनेनात्यन्तिक एव तत्प्रतिषेधः सदासाक्षिभावात्। किमिति न पिबेदित्याह। यशः संरक्षन्नात्मनः। यशःशब्देन संयमोऽभिधीयते। अन्ये तु ग्लानापवादविषयमेतत्सूत्रमल्पसागारिकविधानेन व्याचक्षत इति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

पियए एगउ तेणो, न मे कोइ विआणइ ॥
तस्स पस्सह दोसाइ, निअडिं च सुणेह मे ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) अत्रैव दोषमाह। पिबत्येको धर्मसहायरहितश्चौरोऽसौ भगवददत्तग्रहणादन्योपदेशयाचनाद्वा। न मां कश्चिद्विजानातीति भावयन्। पश्यतैहिकपारत्रिकांस्तस्य साधोर्दोषान्। निकृतिं मायां शृणुत मे मम कथयतः ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) सुरादिकना पानथी अहिंज दोष थाय छे, ते कहे छे. (एगउ के०) एककः एटले धर्मसहायरहित अथवा एकांतमां रह्यो एवो (तेणो के०) स्तेनः एटले चोर अर्थात् भगवाने जे न दीधेलुं ते अन्यने उपदेशादि करी ग्रहण कर्युं माटे चोर एवो पुरुष अधर्ममां रह्यो थको (पिया के०) पिबति एटले पूर्वोक्त मदिरानुं पान करे, अने मनमां जाणे जे हुं एकांतमां रह्यो थको मदिरानुं पान करुं छुं, तेथी (मे के०) मने (कोइ वि के०) कश्चिदपि एटले कोइ पण (न याणइ के०) न जानाति एटले जाणतुं नथी. एम विभावना करे. तो हे शिष्यो (तस्स के०) तस्य एटले तेना (दोसाइं के०)

दोषान् एटले इहलोकसंबंधी अने परलोकसंबंधी दोषोने (पस्सह के०) पश्यत एटले जुवो. (निअडिं के०) निकृतिं एटले मायाने अर्थात् कोइ पूछे के तमोए मदिरापान कर्युं के,तो ते कपटथी जूतुं बोले,जे मे पीधुं नथी इत्यादि मायाने (च के०) वली बीजा अवगुणने पण कथन करनार एवा (मे के०) मम एटले माराथकी (सुणेह के०) शृणुत एटले सांजलो॥३७॥

(दीपिका.) सुरादिपानेऽत्रैव दोषमाह । एको धर्मसहायरहित एकान्तस्थितो वा कोऽप्यधर्मी पिबति। किंजूत एकः। चौरः जगवता यन्न दत्तं तस्य ग्रहणादन्योपदेशयाचनाद्वा। पुनः किं कुर्वन्। न मां कोऽपि जानातीति विजावयन्निति शेषः। तस्यैवंजूतस्य जो शिष्या यूयं दोषानिहलोकसंबन्धिनः परलोकसंबन्धिनश्च पश्यत। च पुनर्निकृतिं मायारूपां शृणुत मम कथयत इति शेषः॥ ३७॥

(टीका.) अत्रैव दोषमाह पियएत्ति सूत्रम्। पिबत्येको धर्मसहायविप्रमुक्तोऽल्पसागारिकस्थितो वा स्तेनश्चौरोऽसौ जगवददत्तग्रहणात्। अन्यापदेशयाचनाद्वा। न मां कश्चिज्जानातीति जावयन् तस्यैवंजूतस्य पश्यत दोषानैहिकान् पारलौकिकांश्च। निकृतिं च मायारूपां शृणुत ममेति सूत्रार्थः॥ ३७॥

वड्ढई सुंडिआ तस्स, मायामोसं च जिक्खुणो॥
अयसो अ अनिव्वाणं, सययं च असाहुआ॥ ३८॥

(अवचूरिः) वर्द्धते शौण्डिका तदत्यन्ताजिष्वङ्गरूपा। मायामृषावादं च प्रत्युपलब्धापलापेन वर्द्धते। तस्य जिक्षोः अयशश्च स्वपक्षपरपक्षयोः। अनिर्वाणमतृप्तिः। सततं चासाधुता लोके व्यवहारतश्चरणबाधनेन परमार्थतः॥ ३८॥

(अर्थ.) वली ते मदिरापान करनारा जिक्षुने शुं थाय ते कहे छे. (तस्स के०) ते मदिरापान करनार (जिक्खुणो के०) जिक्षोः एटले साधुनुं (सुंडिआ के०) शौण्डिका एटले आसक्तपणुं लोलुपपणुं (वड्ढइ के०) वर्द्धते एटले वृद्धि पामे छे. वली (मायामोसं के०) माया मृषा एटले माया अने मृषावाद पण वधे छे. कारण के, वारंवार मद प्राप्तिथी बकवाद थाय, तेथी निंदा थाय, जवपरंपरा वधे, वली (अयसः के०) अयशः एटले स्वपक्षपरपक्षमां तेनी अपकीर्त्ति थाय, (च के०) वली ते मदिराना अलाजथी (अनिव्वाणं के०) अनिर्वाणं एटले अतृप्ति ते दुःख वधे छे, अने (सययं के०) सततं एटले निरंतर (असाहुआ के०) असाधुता एटले लोकनेविषे व्यवहारथी तथा चारित्र परिणामना बाधवडे परमार्थ थकी असाधुता वधे छे. तेने व्यवहारथी लोक साधु जाणे, पण परमार्थे तो ते असाधुज होय छे.॥ ३८॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं भवति तदाह । तस्य भिक्षोः शौण्डिकात्यन्ताभिष्वङ्गरूपा वर्द्धते । पुनः मायामृषावादं च माया च मृषावादश्च तस्य वर्द्धते । प्रत्युपलब्धस्यापलापेनेदं च भवपरंपराहेतुः अनुबन्धदोषात् । तथा अयशश्च स्वपक्षपरपक्षयोर्मध्ये तथा तस्य अलाभे अनिर्वाणमतृप्तिः दुःखं सततं वर्द्धते । च पुनः असाधुता वर्द्धते लोके व्यवहारतः चारित्रपरिणामबाधनेन परमार्थतः ॥ ३८ ॥

(टीका.) वड्ढइ त्ति सूत्रम् । वर्धते शौण्डिका तदत्यन्ताभिष्वङ्गरूपा तस्य मायामृषावादं चेत्येकवद्भावः । प्रत्युपलब्धापलापेन वर्धते तस्य भिक्षोरिदं च भवपरंपराहेतुर्बन्धदोषात् । तथा अयशश्च स्वपक्षपरपक्षयोः । तथा अनिर्वाणं तदलाभे सततं चासाधुता लोके व्यवहारतः चरणपरिणामबाधनेन परमार्थत इति सूत्रार्थः॥ ३८ ॥

निच्चुव्विग्गो जहा तेणो, अत्तकम्मेहिं दुम्मई ॥
तारिसो मरणंते वि, न आराहेइ संवरं ॥ ३९ ॥

(अवचूरिः) स इत्थंभूतो सदाप्रशान्तो यथा स्तेनः स्वदुश्चरितैर्दुर्मतिस्तादृशः क्लिष्टचित्तो मरणान्तेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रम् ॥ ३९ ॥

(अर्थ.) वली पण ते मद्यपान करनारने शुं थाय ते कहे छे. (जहा के०) यथा एटले जेम (तेणो के०) स्तेनः एटले चोर (सदा के०) निरंतर (निच्चुव्विग्गो के०) नित्योद्विग्नः एटले निरंतर उद्विग्नचित्त थको दुःखने ताके छे, तेम (दुम्मई के०) दुर्मतिः एटले दुर्बुद्धिवालो भिक्षु (अत्तकम्मेहिं के०) आत्मकर्मभिः एटले पोताना मद्यपान प्रमुख कर्मोए करी घणुंज दुःख पामे छे. (तारिसः के०) तादृशः एटले तेवो दुष्टचित्तवालो भिक्षु (मरणंते वि के०) मरणांतेऽपि एटले मरणना अवसरने विषे पण (संवरं के०) संवरने (न आराहेइ के०) न आराधयति एटले आराधे नहीं. सदैव अकुशलबुद्धि होवाथी तेने संवरबीजनो अभाव छे.॥३९॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यादित्याह । स इत्थंभूतो भिक्षुः नित्योद्विग्नः सदाप्रशान्तः स्यात् । यथा स्तेनश्चोरः । कैः । आत्मकर्मभिः स्वकीयदुश्चरितैः । किंभूतो भिक्षुः । दुर्मतिः दुर्बुद्धिः । तादृशः सन् संक्लिष्टचित्तो मरणान्तेऽपि संवरं चारित्रं नाराधयति सदैवाकुशलबुद्ध्या तस्य संवरबीजाभावात् ॥ ३९ ॥

(टीका.) किंच । निच्चुव्विग्गत्ति सूत्रम् । स इत्थंभूतो नित्योद्विग्नः सदाप्रशान्तो यथा स्तेनश्चौर आत्मकर्मभिः स्वदुश्चरितैर्दुर्मतिर्दुष्टबुद्धिः । तादृशः क्लिष्टसत्त्वो म-

रणान्तेऽपि चरमकालेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रं सदैवाकुशलबुद्ध्या तद्बीजाभावादिति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

आयरिए नाराहेइ, समणे आवि तारिसो ॥
गिहत्था वि णं गरिहंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) आचार्यान्नाराधयति श्रमणांश्चापि तादृशः। गृहस्था अप्येनं दुष्टशीलं गर्हन्ति कुत्सन्ति। येन जानन्ति तादृशं दुष्टशीलमिति ॥ ४० ॥

(अर्थ.) वली पण तेनुं शुं थाय छे ते कहे छे. (तारिसो के०) तादृशः एटले तेवो दुराचारने सेवनार मद्यपान करनार एवो ते भिक्षु (आयरिआए के०) आचार्यान् एटले आचार्योने (न आराहेइ के०) न आराधति एटले आराधन करे नहि. अशुद्धभाव छे तेमाटे तथा (समणे आवि के०) श्रमणानपि एटले श्रमण जे साधुउ तेने पण आराधन करे नहि. ते अशुद्ध भाव छे माटे एने (गिहत्था वि के०) गृहस्था अपि गृहस्थो पण (एणं के०) एनं एटले ए भिक्षुने (गरिहंति के०) गर्हंति एटले निंदा करे छे. (जेण के०) येन एटले जे कारणे करी (तारिसं के०) तादृशं एटले तेवा दुष्टशीलवालाने (जाणंति के०) जानंति एटले जाणे छे.॥ ४० ॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यादित्याह। तादृशो भिक्षुराचार्यान्नाराधयति अशुद्धभावत्वात्। तथा श्रमणानपि नाराधयति अशुद्धभावादेव। गृहस्था अपि एनं दुष्टशीलं गर्हन्ति कुत्सन्ति। किमिति। येन कारणेन जानन्ति तादृशं दुष्टशीलमिति ॥४०॥

(टीका.) तथा आयरिए त्ति सूत्रम्। आचार्यान्नाराधयति अशुद्धभावत्वात्। श्रमणांश्चापि तादृशान्नाराधयत्यशुभभावत्वादेव। गृहस्था अप्येनं दुष्टशीलं गर्हन्ते कुत्सन्ति। किमिति। येन जानन्ति तादृशं दुष्टशीलमिति सूत्रार्थः ॥ ४० ॥

एवं तु अगुणप्पेही, गुणाणं च विवज्जए ॥
तारिसो मरणंते वि, ण आराहेहि संवरं ॥ ४१ ॥

(अवचूरिः) एवं सूत्रोक्तप्रकारेणागुणप्रेक्षी अगुणानां प्रमादादीनां प्रेक्षको गुणानां स्वगतानामनासेवनेन परगतानां च प्रद्वेषेण विवर्जकः ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) वली पण तेनुं शुं थाय ते कहे छे. (एवं के०) ए उक्त प्रकारे करी (अगुणप्पेही के०) अगुणप्रेक्षी एटले गुणरहित अवगुणना स्थानकने जोनार अने (गुणाणं च के०) गुणानां एटले गुणोना स्थानकने (विवज्जउ के०) विवर्जकः एटले

क्षमा दया विनयादिक गुणोनो त्याग करनार एवो (तारिसो के०) तादृशः एटले तेवो डुष्टपरिणामवालो वेषधारी साधु (मरणंते वि के०) मरणांतेऽपि एटले मरण कालने विषे पण (संवरं के०) संवरने एटले चारित्रने (ण आराहेइ के०) नाराधयति एटले आराधे नहि ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यादित्याह । एवमुक्तप्रकारेण अगुणप्रेक्षी अगुणान् प्रेक्षत इत्येवंशीलः । पुनः किं० । गुणानां चाप्रमादादीनां स्वगतानामनासेवनेन परगतानां च प्रद्वेषकरणेन विवर्जकस्त्यागी । तादृशः क्लिष्टचित्तपरिणामो मरणान्तेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रम् ॥ ४१ ॥

(टीका.) एवं तु त्ति सूत्रम् । एवं तूक्तेन प्रकारेण अगुणप्रेक्षी अगुणान् प्रमादादीन् प्रेक्षते तच्छीलश्च य इत्यर्थः । तथा गुणानां चाप्रमादादीनां स्वगतानामनासेवनेन परगतानां च प्रद्वेषेण विवर्जकः त्यागी । तादृशः क्लिष्टचित्तो मरणान्तेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रमिति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

तवं कुवइ मेहावी, पणीअं वज्जए रसं ॥
मज्जप्पमायविरउ, तवस्सी अइउक्कसो ॥ ४२ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवं तद्दोषत्यागेन तपः करोति मेधावी मर्यादावर्त्ती प्रणीतं स्निग्धं वर्जयति रसं घृतादिं । मद्यप्रमादविरतः । नास्ति क्लिष्टसत्त्वानामकृत्यम् । अहं तपस्वीत्युत्कर्षमतिक्रान्तोऽत्युत्कर्षः । मरणान्तेऽपि अहं तपस्वीत्युत्कर्षरहितः ॥ ४२ ॥

(अर्थ.) हवे मद्यत्यागनो गुण कहे छे. (मेहावी के०) मेधावी बुद्धिमान् मर्यादावर्त्ती साधु, (तवं के०) तपः एटले बार प्रकारना तपने (कुवइ के०) करोति एटले करे छे. तथा (पणीअं के०) प्रणीतं एटले स्निग्ध एवा (रसं के०) घृतादिक रसने अलोभी थको (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले त्याग करे. केवल घृतादिकनो त्यागज न करे. परंतु (मज्जप्पमायविरउ के०) मद्यप्रमादविरतः एटले मद्यपानना प्रमादथकी रहित अने (तवस्सी के०) तपस्वी (अइउक्कसो के०) अत्युत्कर्षः एटले हुं तपस्वी छुं एवा उत्कर्षे रहित एवो जे साधु होय छे. ॥ ४२ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवमतस्तद्दोषपरिहारेण साधुः कीदृशः स्यात्तदाह । मेधावी मर्यादावर्ती साधुस्तपः करोति । प्रणीतं स्निग्धं रसं घृतादिं वर्जयति । न केवलमेतत् करोति । अपि तु मद्यप्रमादविरतो भवति । किंभूतो मेधावी । तपस्वी । पुनः किंभूतः अत्युत्कर्षोऽहं तपस्वीत्युत्कर्षरहितः ॥ ४२ ॥

(टीका.) तवं ति सूत्रम् । तपः करोति मेधावी मर्यादावर्ती प्रणीतं स्निग्धं
र्यिति रसं घृतादिकम् । न केवलमेतत्करोत्यपितु मद्यप्रमादादिविरतो नास्ति क्षि-
त्त्वानामकृत्यमित्येवं प्रतिषेधः । तपस्वी साधुरत्युत्कर्षोऽहं तपस्वीत्युत्कर्षरहित
ते सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

तस्स पस्सह कल्लाणं, अणेगसाहुपूइअं ॥
विउलं अत्थसंजुत्तं, कित्तइस्सं, सुणेह मे ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) तस्यैवंभूतस्य पश्यतः । कम् । गुणसंपद्रूपं संयमम् । किंभूतम् । अने-
साधुपूजितम् । विपुलं मोक्षावहत्वात् । अर्थस्तत्त्वतः कर्मनिर्जरारूपस्तेन संयुक्तम् ।
ीर्त्तयिष्येऽहं शृणुत मे मम सकाशात् ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) ए पूर्वोक्त प्रकारना साधुने शुं थाय ते कहे छे. (अणेगसाहुपूइअं के०)
ानेकसाधुपूजितं एटले मदिरापाननो त्याग कर्यो छे माटे घणा साधुए पूजित अ-
ात् सेवितं, तथा वली (विउलं के०) विपुलं एटले मोक्षावगाहथी विपुल अने
अत्थसंजुत्तं के०) अर्थसंयुक्तं एटले मोक्षसाधक पणुं छे माटे तुच्छतादिकना प-
रहारथी निरुपम सुखरूप अर्थसहित एवा (कल्लाणं के०) कल्याणं एटले गुण-
ांपदारूप संयमने (पस्सह के०) पश्यत एटले जुवो. हवे गुरु कहे छे. तेहना गुण
(कित्तइस्सं के०) कीर्त्तयिष्ये एटले कहीश. (मे के०) मम एटले महाराथकी
सुणेह के०) शृणुत एटले सांभलो. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवंभूतस्य तस्य किं स्यादित्याह । तस्य साधोरित्थंभूतस्य
ूयं कल्याणं गुणानां संपद्रूपमर्थात्संयमं पश्यत । किंभूतं कल्याणम् । अनेकैः
ाधुभिः पूजितम् । कोऽर्थः । सेवितमाचरितम् । पुनः किंभूतं कल्याणम् । विपुलं वि-
तीर्णं विपुलमोक्षावहत्वात् । पुनः किंभूतं कल्याणम् । अर्थसंयुक्तं तुच्छतादिपरि-
ारेण निरुपमसुखरूपम् । कथम् । मोक्षसाधकत्वात् । अहं तं साधुं कीर्तयिष्ये ।
ूयं शृणुत मम कथयत इति शेषः ॥ ४३ ॥

(टीका.) तस्स त्ति सूत्रम् । तस्यैवंभूतस्य पश्यत कल्याणं गुणसंपद्रूपं संयमम् ।
किंविशिष्टमित्याह । अनेकसाधुपूजितम् । पूजितमिति सेवितमाचरितम् । विपुलं वि-
स्तीर्णं विपुलमोक्षावहत्वात् । अर्थसंयुक्तं तुच्छतादिपरिहारेण निरुपमसुखरूपं मोक्ष-
साधनत्वात् । कीर्तयिष्येऽहम् । शृणुत मे ममेति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

एवं तु गुणप्पेही, अगुणाणं च विवज्जए ॥
तारिसो मरणंते वि, आराहेइ संवरं ॥ ४४ ॥

(अवचूरिः) स्पष्टम् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) ए प्रकारनो साधु शुं करे ते कहेछे. (एवं के०) ए प्रकारे (तु के०) वली (गुणप्पेही के०) गुणप्रेक्षी एटले गुण जे अप्रमादादि रूप तेने जोनारो, (च के०) तथा (अगुणाणं के०) अगुणानां एटले पोताने विषे रहेला प्रमाद, क्रोध, हिंसा, प्रमुख दोष तेने (विवज्जउ के०) विवर्जकः एटले तेवा अगुणोनो त्यागी एवो (तारिसो के०) तादृशः एटले तेवो गुणवान् साधु (मरणंते वि के०) मरणांतेऽपि मरणने अवसरे पण (संवरं के०) चारित्रने (आराहेइ के०) सेवन करे. अर्थात् शुद्ध निरतिचारपणे पंच महाव्रत पाले. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) एवंविधश्च स साधुः किं करोतीत्यत आह। एवं तूक्तप्रकारेण स साधुः तादृशः सन् शुद्धाचारः सन् मरणान्तेऽपि चरमकालेऽपि संवरं चारित्रमाराधयति सदैव कुशलबुद्ध्या तद्बीजपोषणात्। किंभूतः साधुः। गुणप्रेक्षी गुणान् अप्रमादादीन् प्रेक्षत इत्येवंशीलो यः स गुणप्रेक्षी। तथा पुनः किंभूतः। अगुणानां च प्रमादादीनां स्वगतानामनासेवनेन विवर्जकस्त्यागी ॥ ४४ ॥

(टीका.) एवं तूक्तेन प्रकारेण स साधुर्गुणप्रेक्षी गुणानप्रमादादीन् प्रेक्षते तच्छीलश्च य इत्यर्थः। तथागुणानां च प्रमादादीनां स्वगतानामनासेवनेन परगतानां चाननुमत्या विवर्जकः त्यागी। तादृशः शुद्धवृत्तो मरणान्तेऽपि चरमकालेऽप्याराधयति संवरं चारित्रं सदैव कुशलबुद्ध्या बीजपोषणादिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

आयरिए आराहेइ, समणे आवि तारिसो ॥
गिहत्था वि णं पूयंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४५ ॥

(अवचूरिः) आय० ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली तेवो साधु शुं करे तथा ते साधुने गृहस्थो शुं करे ते कहे छे. (तारिसो के०) तादृशः एटले तेवो गुणवान् साधु (आयरिए के०) आचार्यान् एटले आचार्योने शुद्धभावथी (आराहेइ के०) आराधयति एटले आराधे छे. तथा शुद्ध भावथीज (समणे के०) श्रमणान् एटले साधुने पण आराधे, सेवा भक्ति करे, तथा (गिहत्था वि के०) गृहस्था अपि एटले गृहस्थो पण (णं के०) एनं

एटले ए साधुने (पूअंति के०) पूजयंति एटले पूजन करे बे, वंदना नमस्कार करे बे, तथा आदर संमान करी वस्त्रपात्रादि आपे बे. (जेण के०) येन एटले जे कारण माटे ते गृहस्थो (तारिसं के०) तादृशं एटले तेवा शुद्ध धर्मीने (जाणंति के०) जाणे बे. ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनः स किं करोति। तं च गृहस्थाः किं कुर्वन्तीत्याह। तादृशो गुणवान् साधुराचार्यानाराधयति शुद्धनावत्वात्। अपि पुनः श्रमणानाराधयति शुद्धनावत्वादेव। तथा गृहस्था अप्येनं पूजयन्ति। कथम्। येन कारणेन ते जानन्ति तादृशं शुद्धं धर्मम् ॥ ४५ ॥

(टीका.) तथा आयरिअ त्ति सूत्रम्। आचार्यानाराधयति शुद्धनावत्वात्। श्रमणांश्चापि तादृश आराधयति शुद्धनावत्वादेव। गृहस्था अपि शुद्धवृत्तमेनं पूजयन्ति। किमिति। येन जानन्ति तादृशं शुद्धवृत्तमिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

तवतेणे वयतेणे, रूवतेणे अ जे नरे ॥
आयारनावतेणे अ, कुवई देवकिविसं ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) स्तेनाधिकार एवेदमाह। तपस्तेनः क्षपकवत् कश्चित्कृशः केनचित्पृष्टः क्षपकस्त्वम्। स स्वपूजाद्यर्थमाह। अहम्। अथवा वक्ति, साधव एव क्षपकास्तूष्णीं वास्ते। एवं वाक्स्तेनो धर्मकथकादितुल्यरूपः कश्चित्केनचित्पृष्ट इत्याह। रूपस्तेनो राजपुत्रतुल्यादिरूपः पृष्टः। आचारस्तेनः सदाचारो नवान् श्रूयत इत्युक्तः स आह सदाचारास्तपोधनाः। नावस्तेनः शुनन्नावरूपः। एवमीदृशः पालयन्नपि क्रियां देवकिल्बिषिकं कर्म करोति निर्वर्त्तयतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) हवे ए चोरना अधिकारमांज कहे बे. एटले आ प्रकारे जे होय ते चोर कहेवाय एम कहे बे. (तवतेणे के०) तपस्तेनः एटले तपनो चोर अर्थात् कोइ पूबे जे तमो तपस्वी बो? त्यारे ते कहे, जे हां, हुं तपस्वी बुं. एटले ते तप न करे, ने कहे जे हुं तप करनारो बुं. एने तपस्तेन कहियें. वली पोताना स्वनावेज तप विना शरीर डुवलुं थइ गयुं होय तेने देखीने गृहस्थ पूबे, जे तमे बमासी प्रमुख तप करो बो? त्यारे ते पोतानो महिमा वधारवाने अर्थे गृहस्थने कहे जे साधु सदाय तपस्वी होय. अथवा मौन करी रहे. त्या गृहस्थ जाणे जे ए महोटा पुरुष पोताने मुखे पोतानुं वखाण केम करे? पण ए महोटा तपस्वी देखाय बे. तेमाटे उत्तर देता नथी. आ रीते तपनो चोर जाणवो. तथा (वयतेणे के०) वचःस्तेनः एटले वचननो चोर ते शास्त्रनी वार्त्ता न जाणे, पण वचन कलाए करी सन्नाने रीजवे. तेने लोको पूबे,

जे तमे आचारांगादि अग्यार अंग अने बार उपांग प्रमुख सर्व सिद्धांत जण्या बो? त्यारे कहे,जे साधु तो जणेज एमां शुं पूबवुं? त्यारे लोक जाणे जे ए महोटो पंडित देखाय बे. आरीते वचननो चोर जाणवो. (व के०) तथा (रूवतेणे के०) रूपस्तेनः एटले रूपनो चोर, ते राजपुत्र समानरूप जोइ कोइ गृहस्थ पूबे जे तमे राजाना पुत्र बो? त्यारे मौन करी रहे. ते रूपनो चोर जाणवो तथा (आयार के०) आचारस्तेनः एटले कोइक वैराग्य विना बाह्य क्रिया करता देखीने पूबे के, हे स्वामिन्! जे महा आचारवंत अमुक आचार्यना शिष्य सांजव्या बे, ते तमेज बो? त्यारे ते कहे, जे हा. ते हुं पोतेज बुं. तथा (च के०) वली (जावतेणे के०) जावस्तेनः एटले जेम कोइ सूत्रार्थना संदेह कोइ गीतार्थने पूबे, अने ते गीतार्थना मुखथी सांजलीने पबी कहे. जे हुं पण एमज जाणुं बुं. पण तमारी परीक्षा जोवा पूब्युं. एम कहे, परंतु पाधरुं न बोले. तेने जावचोर कहियें. ए प्रकारे शोजानो अर्थी जीव (देवकिब्बिसं के०) देवकिल्बिषं एटले किल्बिषिया देवतापणाने पामे. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) पुनस्तेनाधिकार एवेदमाह। एवंविधः साधुः देवकिल्बिषं कर्म करोति निर्वर्त्तयतीत्यर्थः । किंजूतः साधुः । तपस्तेनः, वाक्स्तेनः, तथा रूपस्तेनश्च, यो नरः, तथा आचारस्तेनः, तथा जावस्तेनश्च । तत्र तपस्तेनो नाम यः क्षपकरूपसदृशः । केनचित् पृष्टस्त्वमसौ क्षपक इति । तदा पूजाद्यर्थमाह अहमिति । अथवा वक्ति साधवः क्षपका एव । अथवा तूष्णीमास्ते । एवं वाक्स्तेनो धर्मकथकादिसदृशरूपः कोऽपि केनचित् पृष्टस्तथैवाह। एवं रूपस्तेनो राजपुत्रादिसदृशरूपः पृष्टस्तथैवाह । एवमाचारस्तेनो विशिष्टाचारवर्त्तिसदृशरूपस्तथैवाह । जावस्तेनस्तु परोत्प्रेक्षितं कथंचित् श्रुत्वा स्वयमनुत्प्रेक्षितमपि मया तत्प्रपञ्चेनेदं चर्चितमित्याद्याह । स इत्थंजूतः साधुर्दुष्टजावदोषात् क्रियां पालयन्नपिदेवकिल्बिषं निर्वर्त्तयति ॥ ४६ ॥

(टीका.) स्तेनाधिकार एवेदमाह । तवत्ति सूत्रम् । तपस्तेनो वाक्स्तेनो रूपस्तेनस्तु यो नरः कश्चित् आचारजावस्तेनश्च पालयन्नपि क्रियां तथा जावदोषात्किल्बिषं करोति । किल्बिषिकं कर्म निर्वर्त्तयतीत्यर्थः । तपस्तेनो नाम क्षपकरूपकतुल्यः कश्चित् केनचित् पृष्टस्त्वमसौ क्षपक इति । स पूजाद्यर्थमाहाहम् । अथवा वक्ति साधव एव क्षपकास्तूष्णीं वास्ते । एवं वाक्स्तेनो धर्मकथकादितुल्यरूपः कश्चित्केनचित् पृष्ट इति । एवं रूपस्तेनो राजपुत्रादितुल्यरूपः। एवमाचारस्तेनो विशिष्टाचारवत्तुल्यरूप इति । जावस्तेनस्तु परोत्प्रेक्षितं कथंचित् किंचित् श्रुत्वा स्वयमनुत्प्रेक्षितमपि मयैतत्प्रपञ्चेन चर्चितमित्याहेति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

लद्धूण वि देवत्तं, उववन्नो देवकिब्बिसे ॥
तत्था वि से न याणाइ, किं मे किच्चा इमं फलं ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) अयमित्थंभूतो लब्ध्वापि देवत्वमुपपन्नो देवकिल्बिषिके काये तत्राप्यसौ न जानाति विशुद्धावधिज्ञानाभावात् । किं मे मम कृत्वेदं फलं किल्बिषदेवत्वमिति ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) वली पण ते पूर्वोक्त साधुने शुं थाय छे ते कहे छे. (देवत्तं के०) देवत्वं एटले तथाविध क्रियाना पालनथकी देवपणाने (लद्धूण वि के०) लब्ध्वापि एटले पामीने पण (देवकिब्बिसे के०) देवकिल्बिषे एटले किल्बिषकाय देवतामां अवतरीने (तत्थावि के०) तत्रापि एटले ते भवमां पण विशुद्ध एवा अवधिज्ञानना अभावथकी (से के०) सः एटले ते (न याणाइ के०) न जानाति एटले जाणे नहि जे (मे के०) मम एटले मने (किं किच्चा के०) किं कृत्वा एटले कइ क्रिया करवाथी (इमं फलं के०) इदं फलं एटले आ किल्बिषिया देवपणानुं फल मल्युं. ते न जाणे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यात्तदाह । असौ साधुर्लब्ध्वापि देवत्वं तथाविधक्रियापालनवशेन उपपन्नो देवकिल्बिषे देवकिल्बिषकाये तत्रापि स न जानाति विशुद्धस्यावधेरभावेन । किं न जानाति । तदाह । किं कृत्वा ममेदं फलं किल्बिषदेवत्वं जातमिति ॥ ४७ ॥

(टीका.) अयं चेत्थंभूतः । लद्धूण त्ति सूत्रम् । लब्ध्वापि देवत्वं तथाविधक्रियापालनवशेन उपपन्नो देवकिल्बिषे देवकिल्बिषिकाये । तत्राप्यसौ न जानात्यविशुद्धावधिना । किं मम कृत्वा इदं फलं किल्बिषिकदेवत्वमिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

तत्तो वि से चइत्ताणं, लब्भिही एलमूअयं ॥
नरगं तिरिक्खयोणिं वा, बोही जत्थ सुदुल्लहा ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) अस्यैव दोषान्तरमाह । ततो देवलोकादसौ च्युत्वा । लप्स्यते एलमूकतामजभाषानुकारित्वं नृत्वेऽपि । यत्र बोधिर्दुर्लभा । तथा नरकं तिर्यग्योनिं वा पारंपर्येण लप्स्यते । बोधिर्यत्र सुदुर्लभः सकलसंपन्निबन्धना यत्र जिनधर्मप्राप्तिर्दुरापा इति भविष्यत्कालनिर्देशः ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) वली पण ते साधु दोषांतरने पामे छे. ते कहे छे (से के०) सः एटले ते (तत्तो वि के०) ततोऽपि एटले त्यांथी पण एटले देवलोकथकी पण (चइत्ताणं के०)

च्युत्वा एटले च्यवीने (एलमूअगं के०) एलमूकतां एटले मेषन्नाषानुकारिपणाने (लप्निही के०) लप्स्यते एटले पामशे. त्यांथी पण च्यवीने नवपरंपराए (नरयं के०) नरकने (वा के०) तथा (तिरिक्खजोणिं के०) तिर्यग्योनिं एटले तिर्यंच योनिने पण पामशे. (जब के०) यत्र एटले ज्यां (बोही के०) बोधिः एटले सकलसंपत्तिकारिणी एवी जिनधर्मनी प्राप्ति (डुल्लहा के०) डुर्लन्ना एटले डुर्लन्न ने. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनरस्यैव साधोर्दोषान्तरमाह । ततोऽपि देवलोकाच्च्युत्वापि स साधुर्मानुषत्वे एलमूकतामजन्नाषानुकारित्वं लप्स्यते । पुनस्ततोऽपि परंपरया नरकं तिर्यग्योनिं वा लप्स्यते। तत्र च बोधिः सकलसंपत्तिकारिणी जिनधर्मप्राप्तिः सुडुर्लन्ना डुरापा डुःखेन प्राप्या नविष्यतीति ॥ ४७ ॥

(टीका.) अत्रैव दोषान्तरमाह । तत्तो वि त्ति सूत्रम् । ततोऽपि देवलोकादसौ च्युत्वा लप्स्यत एलमूकतामजन्नाषानुकारित्वं मानुषत्वे । तथा नरकं तिर्यग्योनिं वा पारंपर्येण लप्स्यते । बोधिर्यत्र सुडुर्लन्नः सकलसंपन्निबन्धना यत्र जिनधर्मप्राप्तिर्डुरापा । इह च प्राप्नोत्येलमूकतामिति वाच्ये असकृद्भावप्राप्तिख्यापनाय लप्स्यत इति नविष्यत्कालनिर्देश इति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

एअं च दोसं दट्ठूणं, नायपुत्तेण नासिअं ॥
अणुमायं पि मेहावी, मायामोसं विवज्जए ॥ ४ए ॥

(अवचूरिः) प्रकृतमुपसंहरति । एनं च दोषमनन्तरोदितं सत्यपि श्रामण्ये किल्बिषिकादिप्राप्तिरूपं दृष्ट्वागमतो ज्ञातपुत्रेण नाषितमणुमात्रमपि मायामृषावादं वर्जयेन्मेधावी मर्यादावर्त्ती ॥ ४ए ॥

(अर्थ.) हवे चालती वातनो उपसंहार करे ने. (मेहावी के०) मेधावी एटले मर्यादावर्त्ती साधु (एअं के०) एतं एटले पूर्वोक्त प्रकारना (दोसं के०) दोषं एटले श्रामण्य थकी पण किल्बिषदेवत्वप्राप्तिरूप दोषने (दट्ठूणं के०) दृष्ट्वा एटले देखीने (नायपुत्तेण के०) ज्ञातपुत्रेण एटले महावीर स्वामीए (नासिअं के०) नाषितं एटले कह्युं ने, जे (अणुमायं पि के०) अणुमात्रमपि एटले अणुमात्र पण (मायामोसं के०) मायामृषावादं एटले मायाए करीने जे जूठुं बोलवुं, तेने (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे, त्याग करे. ॥ ४ए ॥

(दीपिका.) अथ प्रकृतस्य उपसंहारमाह । मेधावी मर्यादावर्ती साधुः एनं पूर्वोक्तं दोषं सत्यपि श्रामण्ये किल्विषदेवत्वप्राप्तिरूपं दृष्ट्वा मायामृषावादं पूर्वोक्तं विव-

र्जयेत् परित्यजेत्। किंभूतं दोषम्। आगमतो ज्ञातपुत्रेण भगवता वर्द्धमानस्वामिना भाषितमुक्तम्। किंभूतं मायामृषावादं अणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि किं पुनः प्रभूतम्।

(टीका.) प्रकृतमुपसंहरति। एअं च त्ति सूत्रम्। एतं च दोषमनन्तरोदितं सत्यपि श्रामण्ये किल्बिषिकत्वादिप्राप्तिरूपं दृष्ट्वागमतो ज्ञातपुत्रेण भगवता वर्द्धमानेन भाषितमुक्तम्। अणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि किमुत प्रभूतं मेधावी मर्यादावर्त्ती मायामृषावादमन्तरोदितं वर्जयेत्परित्यजेदिति सूत्रार्थः ॥ ४९ ॥

सिक्खिऊण भिक्खेसणसोहिं, संजयाण बुद्धाण सगासे ॥
तत्र भिक्खु सुप्पणिहिइंदिए, तिव्वलज्जगुणवं विहरिज्जासि त्ति बेमि ॥ ५० ॥
संमत्तं पिंडेषणानामज्झयणं पंचमं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह। शिक्षित्वा भिक्षैषणाशुद्धिं संयतेभ्यो बुद्धेभ्यो साधुभ्योऽवगततत्त्वेभ्यः। न द्रव्यसाधुभ्यः सकाशात्। तत्र भिक्षैषणायां भिक्षुः सुप्रणिहितेन्द्रियः श्रोत्रादिभिर्वा तदुपयुक्तः। तीव्रो लज्जागुणोऽसंयमकरणे यस्य स उत्कृष्टसंयम इत्यर्थः। अनेन प्रकारेण गुणवान्विहरेत् ॥ ५० ॥

इत्यवचूरिकायां पिण्डैषणाध्ययनं पञ्चमम् ॥ ५० ॥

(अर्थ.) हवे अध्ययननो उपसंहार करता छता जे करवुं ते कहे छे. (बुद्धाणं के०) बुद्धानां एटले बुद्ध, तत्त्वना जाण एटले द्रव्यसाधु नहि एवा (संजयाणं के०) संयतेभ्यः एटले संयत एवा गुर्वादि साधुना (सगासे के०) सकाशात् एटले पासेथी (भिक्खेसणसोहिं के०) भिक्षैषणाशुद्धिं एटले भिक्षैषणानी शुद्धिने (सिक्खिऊणं के०) शिक्षित्वा एटले शीखीने, भणीने (तत्र के०) तत्र एटले ते एषणा समितिने विषे (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु (सुप्पणिहिइंदिए के०) सुप्रणिहितेंद्रियः एटले निश्चल समताभावे राख्या छे पांचे इंद्रियो जेणे एवो थयो छतो (तिव्वलज्ज के०) तीव्रलज्जः एटले अनाचार करवामां तीव्र लज्जावालो तथा (गुणवं के०) गुणवान् एटले पूर्वोक्त साधुगुणसहित एवो ते साधु (विहरिज्जा के०) विहरेत् एटले विचरे. (त्ति बेमि के०) इति ब्रवीमि एटले श्रीवीरभगवाने एम कहेल छे तेप्रमाणे हुं कहुं छुं. ॥ ५० ॥

इति श्रीदशवैकालिकबालावबोधे पंचमाध्ययन संपूर्ण ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अथाध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह। तत्र भिक्षैषणायां भिक्षुर्विहरेत् सामाचारीपालनं कुर्यात्। किं कृत्वा। भिक्षैषणाशुद्धिं पिण्डमार्गणशुद्धिमुद्गमादिरूपां शिक्षित्वाधीत्य। केभ्यः सकाशादित्याह। संयतेभ्यः साधुभ्यः। किंविशिष्टेभ्यः संयतेभ्यः।

बुद्धेभ्यो ज्ञाततत्त्वेभ्यः ज्ञातार्थेभ्यो न द्रव्यसाधुभ्यः सकाशात्। किंभूतो भिक्षुः। सुप्रणिहितेंद्रियः श्रोत्रादिभिरिंन्द्रियैर्गाढं तदुपयुक्तः। पुनः किंभूतो भिक्षुः। तीव्रलज्जः। तीव्रा लज्जानाचारकरणे यस्य स तीव्रलज्ज उत्कृष्टसंयम इत्यर्थः।पुनः किंभूतो भिक्षुः। गुणवान् पूर्वोक्तप्रकारेण साधुगुणैः सहितः। ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५० ॥

इति पिण्डैषणाध्ययने द्वितीयोद्देशकः ॥ २ ॥ समाप्तं पिण्डैषणाध्ययनम् ॥ ५ ॥

(टीका.) अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह। सिक्खिऊण त्ति सूत्रम्। शिक्षित्वाधीत्य भिक्षैषणाशुद्धिमुद्गमादिरूपाम्। केभ्यः सकाशादित्याह। संयतेभ्यः साधुभ्यो बुद्धेभ्योऽवगततत्त्वेभ्यः सकाशात्। ततः किमित्याह। तत्र भिक्षैषणायां भिक्षुः साधुः सुप्रणिहितेन्द्रियः श्रोत्रादिभिर्गाढं तदुपयुक्तः तीव्रलज्ज उत्कृष्टसंयमः सन्। अनेन प्रकारेण गुणवान् विहरेत् सामाचारीपालनं कुर्यादिति ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः।उक्तोऽनुगमः। सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव। व्याख्यातं पिंडैषणाध्ययनम् ॥ ५० ॥

इति श्रीहरिभद्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ पिण्डैषणाध्ययनं समाप्तम् ॥ ५ ॥

अथ महाचारकथाख्यं षष्ठमध्ययनम्।

नाणदंसणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥
गणिमागमसंपन्नं, उज्जाणम्मि समोसढं ॥ १ ॥
रायाणो रायमच्चा य, माहणा अदुवखत्तिआ ॥
पुछंति निहुअप्पाणो, कहं भे आयारगोयरो ॥ २ ॥

(अवचूरिः) अथ महाचारकथाख्यं षष्ठमध्ययनमारभ्यतेऽस्यायं संबन्धः। इह पूर्वाध्ययने भिक्षाशोधिरुक्ता। इह तु गोचरगतेन सता स्वाचारं पृष्टेन तद्विदापि महाजनसमक्षं न तत्रैव विस्तरतः कथयितव्यमित्यपित्वालये गुरवो वा कथयन्तीति वाच्यम्। इत्येतदुच्यते।ज्ञानं मतिश्रुतज्ञानादि, दर्शनं क्षायोपशमिकादि, ताभ्यां संपन्नं युक्तम्। संयमे पञ्चाश्रवविरमणादौ तपसि चानशनादौ रतमासक्तम्। गणोऽस्याऽस्तीति गणी तं गणिनमाचार्यं गणसंपन्नं विशिष्टश्रुतधरम्। बह्वागमत्वेन प्राधान्यख्यापनार्थमेतत्। उद्याने समवसृतं स्थितं धर्मदेशनार्थं वा प्रवृत्तम् ॥ १ ॥ राजानो नरपतयो मन्त्रिणो ब्राह्मणाः। अदुवत्ति तथा। क्षत्रियाः श्रेष्ठ्यादयः पृछन्ति निभृतात्मानोऽसंभ्रान्ताः कृताञ्जलयः। कथं भे भवतामाचारगोचरःक्रियाकलापः स्थितः ॥ २ ॥

(अर्थ.) हवे छठुं महाचारकथानाम अध्ययन कहे छे. आ अध्ययननो संबंध आ

प्रमाणे छे केः—पूर्वे पांचमा अध्ययनमां साधुए निर्दोष आहार सेवो एम कह्युं. हवे ते आहार जे संयमवंत होय तेज लहे, माटे छठ्ठा अध्ययनमां अढार स्थानकरूप संयमनो आचार कहेछे. हवे ते पूर्वोक्त अध्ययनमां निर्दोष आहारने अर्थे साधु गोचरीये गयो होय तिहां राजा विगेरे पूछे के, हे साधो! तमारो आचार केवो छे. त्यारे ते कहे, जो साधुनो आचार सांजलवानो तमारो जाव होय, तो उद्यानमां आचार्य समोसर्या छे. तिहां जइ साधुनो आचार पूछो. ते सर्व कहेशे. ते आचार्य केवा छे ते कहे छे. (नाण के०) ज्ञान ते श्रुतज्ञानादिक (दंसण के०) दर्शन ते सम्यक्त्व श्रद्धारूप, तेणे करी (संपन्नं के०)संपन्नं एटले सहित (संजमेणके०) संयमे एटले सत्तरजेद संयमनेविषे तथा (तवे के०) तपसि एटले बारजेदवाला तपने विषे (रयं के०) रतं एटले रक्त एवा अने (आगमसंपन्नं के०) आगमसंपन्नं एटले आगम जे सिद्धांत तेवडे संपूर्ण जरेला अर्थात् द्वादशांगीना जाणनार एवा(उज्जाणम्मि के०) उद्याने एटले ग्रामानुग्राम ते एक गामथी बीजे गाम एम अनुक्रमे विहार करता थका उद्यानने विषे (समोसढं के०) समवसृतं एटले समोसर्या एवा आचार्य प्रत्ये राजादिक लोको पूछे.॥ १॥ (रायाणो के०) राजानः एटले राजाउं (य के०) च एटले वली (रायमच्चा के०) राजामात्याः एटले राजाउंना अमात्य जे मंत्रीउं (माहणा के०) ब्राह्मणाः एटले ब्राह्मणो (अडुव के०) अथवा (खत्तिआ के०) क्षत्रियाः एटले जातिवंत सूर्यवंशी प्रमुख क्षत्रियो ते (निहुअप्पाणो के०) निजृतात्मानः एटले असंज्रांत थका निश्चल मनथी हाथ जोडीने (पुछंति के०) पृछंति एटले पूछे. शुं पूछे तो के, हेजगवन्! (जे के०) जवतां एटले तमारो (आयारगोअरो के०) आचारगोचरः एटले जे क्रियाकलापनो आश्रय करी तमे रहेला छो ते क्रियाकलाप (कहं के०) कथं एटले केवी रीते छे ते कहो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं पिंडैषणाध्ययनमधुना महाचारकथाख्यमध्ययनमारज्यते। अस्य चाध्ययनस्यायमजिसंबन्धः। इह इतः पूर्वाध्ययने साधोर्जिक्षाविशुद्धिरुक्ता। इह तु गोचरप्रविष्टेन सता स्वस्य आचारं पृष्टेन आचारज्ञेनापि महाजनसमक्षं तत्रैव स्थाने विस्तरतो न कथयितव्यम्। अपितूपाश्रये गुरवः कथयिष्यन्तीति वक्तव्यम्। इत्येतदुच्यते। इत्यनेन संबन्धेन आयातमिदमध्ययनमिति। तथाहि गाथात्रयेणोक्तिमेलनम्। राजानो नरपतयः, राजामात्याश्च मंत्रिणः, ब्राह्मणाः प्रसिद्धाः, अदुवत्ति तथा क्षत्रियाः श्रेष्ठ्यादयः, साधुं प्रतीति पृछन्ति। इतीति किम्। कथं जे जवतामाचारगोचरः क्रियाकलापः। यं प्रति त्वं स्थितोऽसि। किंजूता राजादयः। निजृता-

दोहिलो एवो (आयारगोअरं के०) आचारगोचरं एटले क्रियाकलाप जे तेने (मे के०) मम सकाशात् एटले माराथकी (सुणेह के०) शृणुत एटले सांजलो. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) किं वदेदित्याह । हंदीत्युपप्रदर्शने । हे राजादयः यूयं धर्मार्थकामानामाचारगोचरं क्रियाकलापं मत्समीपाच्छृणुत इत्युक्तिः । धर्मश्चारित्रधर्मादिस्तस्य अर्थः प्रयोजनं मोक्षः तं कामयन्ते वांछन्ति विशुद्धविहितानुष्ठानकरणेनेति धर्मार्थकामा मुमुक्षवस्तेषाम् । किंभूतानां धर्मार्थकामानाम् । निर्ग्रन्थानां बाह्याभ्यन्तरग्रन्थिरहितानाम् । किंभूतमाचारगोचरं । भीमं कर्मशत्रूणामपेक्षया रौद्रम् । पुनः किंभूतमाचारगोचरम् । सकलं संपूर्णं डुरधिष्ठितं क्षुद्रसत्त्वैर्डुराश्रयमिति ॥ ४ ॥

(टीका.) हंदि त्ति सूत्रम् । हंदीत्युपप्रदर्शने । तमेनम् । धर्मार्थकामानामिति । धर्मश्चारित्रादिस्तस्यार्थः प्रयोजनं मोक्षस्तं कामयन्तीछन्तीति विशुद्धविहितानुष्ठानकरणेनेति धमार्थकामा मुमुक्षवस्तेषां निर्ग्रन्थानां बाह्याभ्यन्तरग्रन्थरहितानां शृणुत मम समीपादाचारगोचरं क्रियाकलापं भीमं कर्मशत्र्वपेक्षया रौद्रं सकलं संपूर्णं डुरधिष्ठं क्षुद्रसत्त्वैर्डुराश्रयमिति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

नन्नब एरिसं वुत्तं, जं लोए परमडुच्चरं ॥
विउलघाणभाइस्स, न भूअं न भविस्सइ ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) वस्तु यल्लोके प्राणिलोके परमडुश्चरमत्यन्तडुःकरं विपुलं मोक्षहेतुत्वात् संयमस्थानं तद्भजनशीलस्य तस्य न भूतं न भविष्यत्यन्यत्र जिनमतादिति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे पाछली गाथाउंमां निर्ग्रंथोना आचारनुं जे कथन तेनो उपन्यास कस्यो छे, तो हवे आ गाथाए करी ते आचार गोचरनुं अर्थ थकी गौरव कहे छे. हे राजादिको (अन्नब के०) अन्यत्र एटले जिनमत शिवायना कापिलादिक मतोने विषे कोइ ठेकाणे पण आ प्रकारनो शुद्ध आचार (न एरिसं वुत्तं के०) नेदृशमुक्तं एटले एवो कह्यो नथी. वली (लोए के०) लोके एटले सामान्य लोकने विषे (परमडुच्चरं के०) परमडुष्करं एटले जेनुं पालवुं घणुं कठिन छे एवो ते आचार गोचर छे. तेथीज (विउलघाणभाइस्स के०) विपुलस्थानभाजः एटले मोक्ष हेतुरूप एवा संयमस्थानने भजनारा साधुउने पूर्वे (न भूअं के०) न भूतं एटले बीजुं कंइ थयुं नथी, तथा (न भविस्सइ के०) न भविष्यति एटले तेवुं बीजुं थशे पण नहीं. तेम उपलक्षणथी वर्त्तमान काले पण तेवुं बीजुं नथी. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) इह अनंतरसूत्रे निर्ग्रन्थानामाचारगोचरस्य यत्कथनं

कृतः। अथ तस्यैवार्थतो गुरुतामाह । जो राजादयः जिनमतादन्यत्र कपिलादिमत ईदृशं यत् पूर्वमुक्तं आचारगोचरं वस्तु यल्लोके प्राणिलोके परमदुश्चरमत्यन्तदुष्करं वस्तु। विपुलस्थानभाजिनः। कोऽर्थः। विपुलस्थानं विपुलमोक्षहेत्वात् संयमस्थानं तद्भजते सेवत इत्येवंशीलः विपुलस्थानभाजी तस्य विपुलस्थानभाजिनः साधोः न भूतं न भविष्यति ॥ ५ ॥

(टीका.) धर्मार्थकामानित्युक्तम् । तदेतत्सूत्रस्पर्शनिर्युक्त्या निरूपयति । तत्र धर्मनिक्षेपो यथा प्रथमाध्ययने। नवरं लोकोत्तरमाह ॥ धम्मो बावीसविहो, अगार-धम्मोणगारधम्मो अ ॥ पढमो अ बारसविहो, दसहा पुण बीयउं होइ ॥ १२ ॥व्याख्या॥ धर्मो द्वाविंशतिविधः सामान्येन द्वाविंशतिप्रकारः। अगारधर्मो गृहस्थधर्मः। अनगारधर्मश्च साधुधर्मः। प्रथमश्चागारधर्मो द्वादशविधः। दशधा पुनर्द्वितीयोऽनगारधर्मो भवतीति गाथासमासार्थः॥१२॥व्यासार्थं चाह॥ पंचय अणुवयाइं गुणवयाइं च होंति तिन्नेव॥ सिक्खावयाइं चउरो, गिहिधम्मो बारसविहो अ ॥ १३ ॥ व्याख्या ॥ पंचाणुव्रतानि स्थूलप्राणातिपातविरत्यादीनि गुणव्रतानि च भवन्ति त्रीण्येव दिग्व्रतादीनि । शिक्षापदानि चत्वारि सामायिकादीनि । गृहिधर्मो द्वादशविधस्तु एष एवाणुव्रतादिः । अणुव्रतादिस्वरूपं चावश्यके चर्चितत्वान्नोक्तमिति गाथार्थः ॥ १३ ॥ साधुधर्ममाह । खंती अ मद्दवज्जव, मुत्ती तवसंजमे अ बोधव्वे॥सच्चं सोचं आकिं-चणं च वंभं च जइ-धम्मो॥१४॥व्याख्या॥क्षान्तिश्च मार्दवम् आर्जवं मुक्तिः तपःसंयमौ च बोद्धव्यौ सत्यं शौचमाकिंचन्यं ब्रह्मचर्यं च यतिधर्म इति गाथाक्षरार्थः। भावार्थः पुनर्यथा प्रथमाध्ययने॥१४॥धम्मो एसुवइठो, अत्थस्स चउविहो उ निक्खेवो॥उहेण छविहत्थो, चउसठिविहो विभागेणं ॥१५॥व्याख्या॥ धर्म एष उपदिष्टो व्याख्यातः। अधुनात्वर्थावसरस्तत्रेदमाह । अर्थस्य चतुर्विधस्तु निक्षेपो नामादिभेदात् । तत्रौघेन सामान्यतः षड्विधोऽर्थ आगमनोआगमव्यतिरिक्तो द्रव्यार्थः । चतुःषष्टिविधो विभागेन विशेषेणेति गाथासमुदायार्थः ॥ १५ ॥ अवयवार्थं त्वाह ॥ धन्नाणि रयणथावर, दुपयचउप्पय तहेव कुविअं च ॥ उहेण छविहत्थो, एसो धीरेहिं पन्नत्तो॥ १६॥व्याख्या॥धान्यानि यवादीनि, रत्नं सुवर्णं, स्थावरं भूमिगृहादि, द्विपदं गन्त्र्यादि, चतुष्पदं गवादि, तथैव कुप्यं च ताम्रकलशाद्यनेकविधम् । ओघेन षड्विधोऽर्थ एषोऽनन्तरोदितः धीरैस्तीर्थंकरगणधरैः प्रज्ञप्तः प्ररूपित इतिगाथार्थः ॥१६॥ एनमेव विभागतोऽभिधित्सुराह ॥ चउवीसा चउवीसा, तिग दुगदसहा अणेगविह एव॥सवेसिं पि इमेसिं,विभागमहं पवक्खामि॥१७॥व्याख्या चतुर्विंशति चतुर्विंशतीति चतुर्विंशतिविधो धान्यार्थो रत्नार्थश्च। त्रिद्विदशधेति। त्रिविधः

तेम थवाथी देशविराधना तथा सर्वविराधनारहित थाय छे, ते माटे प्रथम अ-वगुणो कहेछे. (जाइं के०) यानि एटले जे (दस अठय ठाणाइं के०) दशाष्टकस्थानानि एटले दस अने आठ मली अढार स्थानकोने आश्रय करीने (बालो के०) बालः एटले बालक (अवरज्झई के०) अपराध्यति एटले अपराध करे छे. ते कवी रीते अपराध करे छे तो के, (तब्र के०) तत्र एटले ते अढार स्तानकमाहेलुं (अन्नयरे ठाणे के०)अन्यतरस्मिन् स्थाने एटले हर कोइ एक स्थानकनेविषे प्रमादथी जे वर्त्ते, ते (निग्गंथत्ताउ के०) निर्ग्रंथत्वतः एटले निर्ग्रंथ पणा थकी (नस्सइ के०) भ्रश्यति एटले भ्रष्ट थाय छे, एटले साधुनां व्रत नांगे छे.॥ ७ ॥

(दीपिका.) ते च गुणा अगुणपरिहारेण अखण्डा अस्फुटिताश्च नवन्तीति प्रथम-मगुणा उच्यन्ते । बालोऽज्ञानी यानि दशाष्टौ अष्टादश स्थानानि असंयमस्थानानि वक्ष्यमाणलक्षणानि आश्रित्य अपराध्यति तत्सेवनया अपराधं प्राप्नोति । कथमपराध्यतीत्याह । तत्र अन्यतरे अष्टादशानामसंयमस्थानानां मध्ये एकतरस्मिन्नपि स्थाने वर्तमानः प्रमादेन निर्ग्रन्थत्वान्निर्ग्रन्थनावाद् भ्रश्यति निश्चयनयेन अपैति । कः पूर्वोक्तो बाल इति ॥ ७ ॥

(टीका.) ते चागुणपरिहारेणाखंडास्फुटितान्नवन्तीति अगुणास्तावडुच्यन्ते दसत्ति सूत्रम् । दशाष्टौ च स्थानान्यसंयमस्थानानि वक्ष्यमाणलक्षणानि यान्याश्रित्य बालोज्ञोऽपराध्यति तत्सेवनयापराधमाप्नोति । कथमपराध्यतीत्याह । तत्रान्यतरे स्थाने वर्तमानः प्रमादेन निर्ग्रन्थत्वान्निर्ग्रन्थनावाद्भ्रश्यति निश्चयनयेनापैति बाल इति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

वयछक्कं कायछक्कं, अकप्पो गिहिनायणं ॥
पलियंकनिसज्जा य, सणाणं सोहवज्जणं ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह । व्रतषट्कं प्राणातिपातविरत्यादीनि रात्रिंनोजनविरतिषष्ठानि । कायषट्कं पृथिव्यादयः । अकल्पः शिक्षकस्थापनाकल्पादिर्वक्ष्यमाणः। गृहिनाजनं गृहस्थसंबन्धिकांस्यनाजनादि। पर्यङ्कः शयनीयविशेषः। निषद्या। स्नानं देशसर्वनेदभिन्नं शोनावर्जनं विनूषणपरित्यागः वर्जनमिति सर्वत्र योज्यम् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) हवे ते अढारे स्थानकनां नाम कही तेने वर्जवानो उपदेश कहे छे. (वयछक्कं के०) व्रतषट्कं एटले १ प्राणातिपात, २ मृषावाद, ३ अदत्तादान, ४ अ-ब्रह्मचर्य, ५ परिग्रह, ६ रात्रिनोजन ए छ तथा (कायछक्कं के०) कायषट्कं एटले

७ पृथ्वीकाय,८ अप्काय,ए तेजस्काय,१० वायुकाय, ११ वनस्पतिकाय अने १२ त्रसकाय तेनी विराधना तथा (अकप्पो के०) अकल्पः एटले १३ अकल्प आचारादिक, (गिहिन्नायणं के०) गृहिन्नाजनं एटले १४ गृहस्थनुं न्नाजन कांस्यपात्रादिक तथा (पलिअंक के०) १५ पर्यंकः एटले ढालीयो तथा (निसज्जा के०) निषद्या एटले १६ बेसवानां अनेक प्रकारनां आसन (सिणाणं के०) स्नानं एटले १७ स्नान करवुं ते (सोन्ना के०) १८ शोन्ना ए अढार स्थानक (वज्जणं के०) वर्जनं एटले वर्जवां. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह । व्रतषट्कं प्राणातिपातविरमणमृषावादविरमणादत्तादानविरमणब्राह्मविरमण परिग्रहविरमणरात्रिन्नोजनविरमणरूपम् । तथा कायषट्कं पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतित्रसकायरूपम् । अकल्पकः शिक्षकस्थापनाकल्पादिर्वक्ष्यमाणः । १३ गृहिन्नाजनं गृहस्थसंबन्धिकांस्यन्नाजनादि प्रतीतम् । १४ पर्यङ्कः शयनीयविशेषः प्रतीतः । १५ निषद्या च गृह एकानेकरूपा । १६ स्नानं देशतः सर्वतश्च द्वेधा । १७ शोन्नावर्जनं च विन्नूषापरित्यागः । १८ वर्जनशब्दः प्रत्येकमन्निसंबध्यते । स्नानवर्जनमित्यादि ॥ ८ ॥

(टीका.) अमुमेवार्थं सूत्रस्पर्शनिर्युक्त्या स्पष्टयति । अठारस ठाणाइं, आयारकहाए जाइं न्नणियाइं ॥ तेसिं अन्नतरागं, सेवंतु न होइ सो समणो ॥३३॥व्या०॥ अष्टादश स्थानान्याचारकथायां प्रस्तुतायां यानि न्नणितानि तीर्थकरैः । तेषामन्यतरस्थानं सेवमानो न न्नवत्यसौ श्रमण आसेवक इति गाथार्थः ॥ ३३ ॥ कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह निर्युक्तिकारः ॥ वयछक्कं कायछक्कं, अकप्पो गिहिन्नायणं ॥ पलियंकनिसेज्जा य सिणाणं सोहवज्जणं ॥३४॥ व्या०॥ व्रतषट्कं प्राणातिपातनिवृत्त्यादीनि रात्रिन्नोजनविरतिषष्ठानि षड् व्रतानि । कायषट्कं पृथिव्यादयः षड् जीवनिकायाः । अकल्पः शिक्षकस्थापनाकल्पादिर्वक्ष्यमाणः । गृहिन्नाजनं गृहस्थसंबन्धि कांस्यन्नाजनादि प्रतीतम् । पर्यङ्कः शयनीयविशेषः प्रतीतः । निषद्या च गृह एकानेकरूपा । स्नानं देशसर्वन्नेदन्निन्नम् । शोन्नावर्जनं विन्नूषापरित्यागः । वर्जनमिति च प्रत्येकमन्निसंबध्यते । शोन्नावर्जनं स्नानवर्जनमित्यादीति गाथार्थः ॥ ८ ॥

तत्थिमं पढमं ठाणं, महावीरेण देसिअं ॥
अहिंसा निउणा दिठा, सवन्नूएसु संजमो ॥ ए ॥

(अवचूरिः) तत्राष्टादशविधस्थानगणे व्रतषट्कं वा अनासेवनद्वारेणेदं वक्ष्यमाणलक्षणं प्रथमं गुणस्थानं महावीरेण देशितं कथितम् । अहिंसा निपुणा आ-

धाकर्माद्यपरिन्नोगाद् दृष्टा साक्षात्कर्मसाधकत्वेनोपलब्धा । अस्यामेव महावीरदेशितायां सर्वन्नूतेषु सर्वन्नूतविषयः संयमो नान्यत्र ॥ ए ॥

(अर्थ.) (तत्थिमं के०) तत्रेदं एटले ते अढारस्थानकमाहेलुं आ (पढमं के०) प्रथमं एटले प्रथम (ठाणं के०) स्थानं एटले स्थानक (महावीरेण के०) महावीरस्वामीए (देसिअं के०) देशितं एटले अनासेवनद्वारे करी कहेलुं छे. ते केम तथा शुं कहेलुं छे तो के, (अहिंसा के०) जीवदया (निउणा के०) निपुणा एटले नली घणा सुखनी देनारी एवी(दिठा के०) दृष्टा एटले दीठी छे. ते कारण माटे (सव्वन्नूएसु के०) सर्वन्नूतेषु एटले प्राणिमात्रने विषे (संजमो के०) संयमः एटले संयम राखवो. अर्थात् दया राखवी. ॥ए॥

(दीपिका.) गुणा अष्टादशस्थानेषु अखण्कास्फुटिताः कर्तव्यास्तत्र विधिमाह । तत्र अष्टादशविधस्थानगणे व्रतषट्के वा महावीरेण नगवता इदं वक्ष्यमाणलक्षणं प्रथमं स्थानमनासेवनद्वारेण देशितं कथितम् । किं तदित्याह । अहिंसा न हिंसा अहिंसा जीवदया । इयं च सामान्यतः प्रन्नूतैर्दर्शितेत्यत आह । किंन्नूताहिंसा । निपुणा आधाकर्माद्यपरिन्नोगतः कृतकारितादिपरिहारेण सूक्ष्मा न आगमद्वारेण देशिता । अपि तु दृष्टा साक्षात्कर्मसाधनत्वेनोपलब्धा । किमिति इयमेव निपुणा इत्याह । यतोऽस्यामेव महावीरदेशितायां सर्वन्नूतेषु सर्वन्नूतविषयः संयमो नान्यत्र उद्दिश्य कृतादिन्नोगविधानादिति ॥ ए ॥

(टीका.) व्याख्याता सूत्रस्पर्शनिर्युक्तिरधुना सूत्रान्तरं व्याख्यायते । अस्य चायमन्निसंबन्धः। गुणा अष्टादशसु स्थानेषु अखण्कास्फुटिताः कर्तव्यास्तत्र विधिमाह । तत्थिमं ति सूत्रम् । तत्राष्टादशविधे स्थानगणे व्रतषट्के वा अनासेवनाद्वारेणेदं वक्ष्यमाणलक्षणं प्रथमं स्थानं महावीरेण नगवतापश्चिमतीर्थकरेण देशितं कथितम् । यद्युताहिंसेति । इयं च सामान्यतः प्रन्नूतैर्दर्शितेत्यत आह । निपुणा आधाकर्माद्यपरिन्नोगतः कृतकारितादिपरिहारेण सूक्ष्मा । नो आगमद्वारेण देशिता । अपितु दृष्टा साक्षात्कर्मसाधनत्वेनोपलब्धा । किमितीयमेव निपुणेत्यत आह । यतोऽस्यामेव महावीरदेशितायां सर्वन्नूतेषु सर्वन्नूतविषयः संयमो नान्यत्रोद्दिश्यकृतादिन्नोगविधानादिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

जावंति लोए पाणा, तसा अडुव थावरा ॥
ते जाणमजाणं वा, न हणे णो विघायए ॥ १० ॥

(अवचूरिः) यावन्तो लोके प्राणास्त्रसास्तथा स्थावराश्च तान् रागाद्यन्निन्नूतो

व्यापादनबुद्ध्या जानन्वा पारतन्त्र्येण वा न हन्यात्। नापिघातयेदन्यैः। एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाद् घ्नतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयात्॥ १०॥

(अर्थ.) ए पूर्वोक्त जीवहिंसानिषेधने स्पष्ट करी कहे छे. (जावंति के०) यावन्ति एटले जेटला (लोए के०) लोके एटले लोकने विषे (तसा के०) त्रसाः एटले त्रस एवा (अडुव के०) अथवा (थावरा के०) स्थावराः एटले स्थावर एवा (पाणा के०)प्राणिनः एटले जीवो छे. (ते के०) तान् एटले ते जीवने (जाणमजाणं वा के०) जानन्नजानन्वा एटले जाणते प्रयोजने अने अजाणते प्रमादे करी (न हणे के०) न हन्यात् एटले हणे नहि. तेम (णोविघायए के०) नापिघातयेत् एटले अनेरा पासे विघात करावे नहि. अने विघात करनार बीजाने अनुमोदे नहि.॥ १०॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह। यतो हि भगवत इयमाज्ञा यावन्तो लोके केचन प्राणिनस्त्रसा द्वीन्द्रियादयः। अथवा स्थावराः पृथिव्यादयस्तान् जानन् रागाद्यभिभूतो व्यापादनबुद्ध्या अजानन् वा प्रमादपारतन्त्र्येण साधुस्तान् जीवान् न हन्यात् स्वयम्। नचाभिघातयेदन्यैर्नच घ्नतोऽप्यन्यान् समनुजानीयात्। अतो निपुणदृष्टेति॥ १०॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह। जावंति सूत्रम्। यतो हि भागवत्याज्ञा। यावन्तः केचन लोके प्राणिनस्त्रसा द्वीन्द्रियादयः। अथवा स्थावराः पृथिव्यादयः। तान् जानन् रागाद्यभिभूतो व्यापादनबुद्ध्या अजानन्वा प्रमादपातन्त्र्येण न हन्यात् स्वयम्। नापि घातयेदन्यैः। एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाद् घ्नतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयादतो निपुणा दृष्टेति सूत्रार्थः॥ १०॥

सवे जीवा वि इच्छंति, जीविउं न मरिज्जिउं॥
तम्हा पाणिवहं घोरं, निग्गंथा वज्जयंति णं॥ ११॥

(अवचूरिः) सर्वे जीवा अपि इच्छन्ति जीवितुं न मर्तुं प्राणस्य वल्लभत्वात्। यस्मादेवं तस्मात्प्राणिवधं घोरं रौद्रं दुःखहेतुत्वान्निर्ग्रन्था वर्जयन्ति। णमलंकारे॥ ११॥

(अर्थ.) जीव अहिंसाथीज केम भव्य कहेवाय ते कहे छे. (सवे वि के०) सर्वेऽपि एटले सर्वे पण (जीवा के०) जीवो (जीविउं के०) जीवितुं एटले जीववाने (इच्छंति के०) इच्छा करे छे. परंतु (मरिज्जिउं के०) मर्तुं एटले मरवाने. इच्छा करता नथी. कारण के, सर्व प्राणीने जीववानी आशा परिपूर्ण रहे छे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (निग्गंथा के०) निर्ग्रन्थाः एटले निर्ग्रंथ एवा साधुर्ज (घोरं के०)

घोरं एटले नयंकर एवा (पाणवहं के०) प्राणवधं एटले प्राणिवधने (वज्जयंति के०) वर्जयंति एटले त्याग करे छे. णं छे ते वाक्यालंकारने अर्थे छे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) ननु अहिंसैव कथं नव्येत्यत आह । तस्मात्कारणाद् निग्रन्थाः साधवः प्राणवधं वर्जयन्ति । किंनूतं प्राणवधम् । घोरं रौद्रं डुःखहेतुत्वात् । तस्मात् कस्मात् । यतः सर्वे जीवा अपि सुखितादिनेदनिन्ना जीवितुमिच्छन्ति न मर्तुम् । कथम् । प्राणवल्लनत्वात्तेषां सर्वेषाम् । णमिति वाक्यालंकारे ॥ ११ ॥

(टीका.) अहिंसैव कथं साध्वीत्येतदेवाह । सव त्ति सूत्रम् । सर्वे जीवा अपि डुःखितादिनेदनिन्ना इच्छन्ति जीवितुं न मर्तुं प्राणवल्लनत्वात् । यस्मादेवं तस्मात्प्राणवधं घोरं रौद्रं डुःखहेतुत्वाद् निग्रन्थाः साधवो वर्जयन्ति नावतः । णमिति वाक्यालंकार इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

अप्पणठा परठा वा, कोहा वा जइ वा नया ॥
हिंसगं न मुसं बूआ, नो वि अन्नं वयावए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) उक्तः प्रथमस्थानविधिः । द्वितीयस्थानमाह । आत्मार्थमात्मनिमित्तमग्लान एव ग्लानोऽहं समानेन कार्यं परार्थमेव वा क्रोधाद्वा त्वं दास इति । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणम् । मानाद्बहुश्रुतोऽहम् । मायातो निक्षाटनासमर्थोऽहम् । लोनाद्नोजनान्तरान्नलान्ने सति प्रान्तस्य शुद्धस्याप्यशुद्धमिदमित्यादि । नयात्किंचिद्वितथं कृत्वा प्रायश्चित्तनयान्न कृतम् । हिंसकं परपीडाकारि न ब्रूयात् । नाप्यन्यं वादयेदन्यं वदन्तमपि न समनुजानीयात् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे बीजुं व्रत कहे छे. (अप्पणठा के०) आत्मार्थं एटले पोताने अर्थे तथा (परठं के०) परार्थं एटले पारके अर्थे (कोहा वा के०) क्रोधाद्वा एटले क्रोध थकी एटले तुं दास छे इत्यादि वाक्योए करी (जइ वा के०) यदि वा एटले अथवा मानमायालोने करी तथा (नया के०) नयाद्वा एटले नये करी (हिंसगं के०) हिंसकं एटले हिंसा जेथी थाय तेवुं (मुसं के०) मृषा एटले खोटुं (न बूआ के०) न ब्रूयात् एटले बोले नहि. अने (अन्नं वि के०) अन्यमपि एटले बीजाने पण (नो वयावए के०) नो वादयेत् एटले बोलावे नहि. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) उक्तः प्रथमस्थानविधिः । अथ द्वितीयस्थानविधिमाह । साधुर्मृषावचनं न ब्रूयात् स्वयमात्मना । नापि मृषा अन्यं वादयेत् । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणादिति न्यायेन अन्यान् मृषा ब्रुवतो न समनुजानीयात् । किंनूतं मृषा । हिंसकं

परपीडाकारि। सर्वमेव किमर्थं न वदेत्। आत्मार्थमात्मनिमित्तम्। कथम्। अग्लान एव ग्लानोऽहं ममानेन कार्यमित्यादिरूपम्। तथा परार्थं वा परनिमित्तं वा एवमेव पूर्ववत्। तथा क्रोधाद्वा त्वं दास इत्यादिरूपम्। एकग्रहणेन तज्जातीयानां ग्रहणमिति न्यायात्। मानात्। कथम्। अबहुश्रुत एवाहं बहुश्रुत इत्यादिरूपम्। मायातो वा। कथम्। भिक्षाटनस्यालस्येन मम पादपीडा वर्त्तत इत्यादिरूपम्। लोभाद्वा। कथम्। शोभनतरस्यान्नस्य लाभे सति अन्तप्रान्तस्याहारस्य एषणीयत्वेऽप्यनेषणीयमिदमित्यादिरूपम् उ यदि वा भयात्। कथम्। किंचित् पापं कृत्वा प्रायश्चित्तभयान्न कृतं मयेति वदति। एवं हास्यादिष्वपि योजना कार्या॥ १२॥

(टीका.) उक्तः प्रथमस्थानविधिः। अधुना द्वितीयस्थानविधिमाह। अप्पणठ त्ति सूत्रम्। आत्मार्थमात्मनिमित्तमग्लान एव ग्लानोऽहं ममानेन कार्यमित्यादि। परार्थं वा परनिमित्तं वा। एवमेव तथा क्रोधाद्वा त्वं दास इत्यादि। एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति मानाद्वाबहुश्रुत एवाहं बहुश्रुत इत्यादि। मायातो भिक्षाटनपरिजिहीर्षया पादपीडा ममेत्यादि। लोभाच्छोभनतरान्नलाभे सति प्रान्तस्यैषणीयत्वेऽप्यनेषणीयमिदमित्यादि। यदि वा भयात् किंचिद्वितथं कृत्वा प्रायश्चित्तभयान्न कृतमित्यादि। एवं हास्यादिष्वपि वाच्यम्। अतएवाह। हिंसकं परपीडाकारि सर्वमेव न मृषा ब्रूयात् स्वयम्। नाप्यन्यं वादयेत्। एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाच्च ब्रुवतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयादित्यादीति सूत्रार्थः॥ १२॥

मुसावाउ उ लोगम्मि, सवसाहूहिं गरिहिउ॥
अविस्सासो अ भूआणं, तम्हा मोसं विवज्जए॥ १३॥

(अवचूरिः) मृषावादो हि लोके सर्वसाधुभिर्गर्हितो निन्दितः सर्वव्रतापकारित्वात् प्रतिज्ञातापालनात्। अविश्वास्यश्चाविश्वसनीयश्च भूतानां मृषावादी स्यात्। यस्मादेवं तस्मान्मृषावादं विवर्जयेत्॥ १३॥

(अर्थ.) वळी पण ते मृषावाद वर्जवो एम कहे छे. (सवलोअम्मि के०) सर्वलोके एटले सर्व लोकने विषे (मुसावाउ के०) मृषावादः एटले मृषावाद (सवसाहूहिं के०) सर्वसाधुभिः एटले सर्व साधुउए (गरिहिउ के०) गर्हितः एटले जगत्मां निंदित छे. कारण के, ते सर्वने तापकारक छे. तेथी प्रतिज्ञा पालन करातो नथी (च के०) तथा वळी मृषावाद करनार पुरुष (भूआणं के०) भूतानां एटले प्राणिमात्रोने (अविस्सासो के०) अविश्वास्यः एटले विश्वास करवा अयोग्य एवो

थाय छे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले तेमाटे (मोसं के०) मृषा एटले मृषावादने (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले त्याग करे. अर्थात् मृषावाद न करे. ए वीजुं स्थानक कह्युं. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) किमित्येतदेव मृषावदनं नेत्याह। मृषावदो हि लोके सर्वस्मिन्नेव सर्वसाधुनिर्गर्हितो निन्दितोऽस्ति। सर्वत्र तापकारित्वात्प्रतिज्ञातस्यापरिपालनात्। पुनर्मृषावादादविश्वास्योऽविश्वसनीयश्च नूतानां प्राणिनां मृषावादी नवेत्। यस्मादेवं तस्मात्साधुर्मृषावादं विवर्जयेत् ॥ १३ ॥

(टीका.) किमित्येतदेवमित्याह। मुसावाउ त्ति सूत्रम्। मृषावादो हि लोके सर्वस्मिन्नेव सर्वसाधुनिर्गर्हितो निन्दितः। सर्वत्रतापकारित्वात्। प्रतिज्ञातापालनात्। अविश्वास्यश्चाविश्वसनीयश्च नूतानां मृषावादी नवति। यस्मादेवं तस्मान्मृषावादं विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

चित्तमंतमचित्तं वा, अप्पं वा जइ वा बहुं ॥
दंतसोहणमित्तं वि, उग्गहंसि अजाइया ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) उक्तो द्वितीयस्थानविधिः। तृतीयस्थानमाह। चित्तवद् द्विपदादि। अचित्तवद्धिरण्यादि। अल्पं वा मूल्यतः प्रमाणतश्च। यदि वा बहु मूल्यप्रमाणाभ्यां दन्तशोधनमात्रमपि तथाविधं तृणाद्यवग्रहे यस्य यत्तत्तमयाचित्वा न गृह्णन्ति ॥१४॥

(अर्थ.) हवे त्रीजुं स्थान कहे छे. (चित्तमंतं के०) चित्तवत् एटले द्विपदादि (वा के०) वली (अचित्तं के०) अचित्तवत् एटले हिरण्यादि (अप्पं के०) अल्पं एटले अल्पमूल्यवालुं (जइवा के०)यदिवा एटले अथवा (बहुं के०)बहु एटले मूल्यथी अथवा प्रमाणथी मोटुं (दंतसोहणमित्तं पि के०) दन्तशोधनमात्रमपि एटले दंतशोधनमात्र ते एक तृणमात्र पण (अजाइआ के०) अयाचित्वा एटले माग्या विना (उग्गहंसि के०) अवग्रहे एटले गृहस्थना अवग्रहमां पडेली वस्तुने साधु ग्रहण न करे. ॥१४॥

(दीपिका.) उक्तो द्वितीयस्थानविधिः। सांप्रतं तृतीयस्थानविधिमाह। साधवोऽयाचित्वा कदाचनापि न किमपि गृह्णन्ति। यतः साधूनां सर्वमवग्रहयाचने गृहस्थैर्दत्तं ग्राह्यं नान्यथा। किं तदाह। चित्तवद् द्विपदादि। अचित्तवद् वा हिरण्यादि। अल्पं वा मूल्यतः प्रमाणतश्च। यदि वा बहु मूल्यप्रमाणाभ्यामेव। किं बहुना। दन्तशोधनमात्रमपि तथाविधं तृणाद्यपि। एतावता साधवस्तृणाद्यप्यदत्तं न गृह्णन्ति किमन्यत्॥१४॥

(टीका.)उक्तो द्वितीयस्थानविधिः। तृतीयस्थानविधिमाह। चित्तमंत त्ति सूत्रम्।

चित्तवद्विपदादि वा । अचित्तवद्वा हिरण्यादि । अल्पं वा मूल्यतः प्रमाणतश्च । यदि वा बहु मूल्यप्रमाणाभ्यामेव । किं बहुना । दन्तशोधनमात्रमपि तथाविधं तृणादि । अवग्रहे यस्य तत्तमयाचित्वा न गृह्णन्ति साधवः कदा चनेति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

तं अप्पणा न गिण्हंति नो वि गिण्हावए परं ॥
अन्नं वा गिण्हमाणं वि, नाणुजाणंति संजया ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) तच्चित्तवदादि आत्मना न गृह्णन्ति विरतत्वात् । नापि ग्राहयन्ति परं विरतत्वादेव । अन्यं वा गृह्णन्तमपि स्वयमेव न समनुजानन्ति संयताः ॥ १५ ॥

(अर्थ.) फरीने पण तेज वात कहे छे.(संजया के०)संयताः एटले संयत जे साधुउं ते (तं के०) ते पूर्वोक्त सचित्त अने अचित्त वस्तुने (अप्पणा के०) आत्मना एटले पोते (न गिण्हंति के०) न गृह्णंति एटले ग्रहण करता नथी. तथा (परं के०) बीजापासे (नो वि गिण्हावए के०) नापि ग्राहयन्ति एटले ग्रहण करावे पण नहि. (वा के०) वली (गिण्हमाणं पि के०) गृह्णन्तमपि एटले ग्रहण करतो होय तेने पण पोते (नाणुजाणंति के०) नानुजानंति एटले अनुमोदना आपे नहि. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) पुनस्तदेवाह । संयताः तमिति तत्पूर्वोक्तं चित्तवदचित्तवदादि आत्मना स्वयं न गृह्णंति विरतत्वात् । नापि परं प्रति ग्राहयन्ति विरतत्वादेव । तथा अन्यं वा गृह्णन्तमपि स्वयमेव न समणुजाणंति नानुमन्यन्ते ॥ १५ ॥

(टीका.) एतदेवाह । तं ति सूत्रम् । तच्चित्तवदादि आत्मना न गृह्णन्ति विरतत्वान्नापि ग्राहयन्ति परं विरतत्वादेव । तथान्यं वा गृह्णन्तमपि स्वयं नानुजानन्ति नानुमन्यन्ते संयता इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

अबंभचरिअं घोरं, पमायं दुरहिठ्ठिअं ॥
नायरंति मुणी लोए, भेआययणवज्जिणो ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) उक्तस्तृतीयस्थानविधिः । चतुर्थस्थानविधिमाह । अब्रह्मचर्यं घोरं दुर्गतिहेतुत्वात् प्रमादमूलत्वाद् दुराश्रयं दुस्सेवमनन्तभवहेतुत्वाद् नाचरन्ति पुनर्ये लोके भेदश्चारित्रभेदस्तदायतनं तत्स्थानं तद्वर्जिनः ॥ १६ ॥

(अर्थ.) चतुर्थ स्थानविधि कहे छे. (भेयाययणवज्जिणो के०) भेदायतनवर्जिनः एटले भेद जे चारित्रभेदना स्थानक तेने वर्जता अर्थात् चारित्रातिचारथी भय पामता एवा (मुणी के०)मुनयः एटले मुनियो (लोए के०) लोके एटले मनुष्य लोकने विषे (दुरहिठ्ठिअं के०) दुरधिष्ठितं एटले दुराराध्य एवा तथा (पमायं के०) प्रमादं एटले

प्रमादनुं मूलकारण एवा अने (घोरं के०) घोरं एटले रौद्रगतिनुं हेतुरूप एवा (अबंभचरिअं के०) अब्रह्मचर्य एटले अब्रह्मने (नायरंति के०) नाचरंति एटले आचरण करता नथी. अर्थात् अब्रह्मसेवन करता नथी. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) तृतीयस्थानविधिरुक्तः । अथ चतुर्थस्थानविधिमाह । मुनयो लोके मनुष्यलोकेऽब्रह्मचर्यं प्रतीतं नाचरन्ति न सेवन्ते । किंभूतमब्रह्म । घोरं रौद्रानुष्ठानहेतुत्वात् । पुनः किंभूतमब्रह्म। प्रमादं प्रमादवत्। कथम्। सर्वदा प्रमादमूलत्वात्। पुनः किंभूतमब्रह्म। डुरधिष्ठितं डुराश्रयं डुःसेवं विदितजिनवचनेन अनन्तसंसारहेतुत्वात्। यतश्चैवमतएव मुनयोऽब्रह्म न सेवन्त इत्यर्थः। किंभूता मुनयः। भेदायतनवर्जिनः। भेदश्चारित्रभेदस्तस्यायतनं स्थानमिदमब्रह्मचर्यमेव। उक्तन्यायात्तद्वर्जिनश्चारित्रातिचारभीरव इत्यर्थः॥ १६ ॥

(टीका.) उक्तस्तृतीयस्थानविधिः। चतुर्थस्थानविधिमाह। अबंभ त्ति सूत्रम्। अब्रह्मचर्यं प्रतीतं घोरं रौद्रं रौद्रानुष्ठानहेतुत्वात्। प्रमादं प्रमादवत् सर्वप्रमादमूलत्वात्। डुराश्रयं डुस्सेव्यं विदितजिनवचनेनानन्तसंसारहेतुत्वात्। यतश्चैवमतो नाचरन्ति नासेवन्ते मुनयो लोके मनुष्यलोके। किंविशिष्टा इत्याह। भेदायतनवर्जिनो भेदश्चारित्रभेदस्तदायतनं तत्स्थानमिदमेवोक्तन्यायात्तद्वर्जिनश्चारित्रातिचारभीरव इति सूत्रार्थः॥ १६ ॥

मूलमेयमहम्मस्स, महादोससमुस्सयं ॥
तम्हा मेहुणसंसग्गं, निग्गंथा वज्जयंति णं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) बीजमधर्मस्य पापस्य महतां दोषाणां चौर्यप्रवृत्त्यादीनां समुच्छ्रयं संघातं विदितैहिकापायाः तस्मात् मैथुनसंसर्गं संबन्धं योषिदालापाद्यपि निर्ग्रन्था वर्जयन्ति। णं वाक्यालंकारे॥ १७ ॥

(अर्थ.) वली पण (अहम्मस्स के०) अधर्मस्य एटले अधर्मनुं (मूलं के०) मूल तथा (महादोससमुस्सयं के०) महादोषसमुच्छ्रयं एटले चोरी प्रमुख महोटा दोषोनी उत्पत्तिनुं स्थानक छे, तेमां महादोषनो संचय छे, (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (निग्गंथा के०) निर्ग्रंथाः एटले निर्ग्रंथ एवा साधुउ (एयं के०) एतत् एटले आ (मेहुणसंसग्गं के०) मैथुनसंसर्गं एटले मैथुनना संसर्गने (वज्जयंति के०) वर्जयंति एटले त्याग करे छे. णं ए वाक्यालंकारार्थ छे. ॥१७॥

(दीपिका.) अथ एतदेव निगमयति। एं इति वाक्यालंकारे। निर्ग्रन्थाः साधवः तस्मात् कारणात् मैथुनसंसर्गं मैथुनसंबन्धं योषित आलापाद्यपि वर्जयन्ति। तस्मात् कस्मात्। यत एतदब्रह्मसेवनमधर्मस्य पापस्य मूलं बीजमिति परलोकसंबन्धी अपायः। कष्टं पुनरेतद् महादोषसमुच्छ्रयं महतां दोषाणां चौर्यप्रवृत्त्यादीनां समुच्छ्रयं संघातवदिति इहलोकसंबन्धी अपायः। कष्टमिति उभयलोककष्टदातृत्वाद् मैथुनवर्जनं युक्तं साधूनाम्॥ १७॥

(टीका.) एतदेव निगमयति। मूलं ति सूत्रम्। मूलं बीजमेतदधर्मस्य पापस्येति पारलौकिकोऽपायः। महादोषसमुच्छ्रयं महतां दोषाणां चौर्यप्रवृत्त्यादीनां समुच्छ्रयं संघातवदित्यैहिकोऽपायः। यस्मादेवं तस्मान्मैथुनसंसर्गं मैथुनसंबन्धं योषिदालापाद्यपि निर्ग्रन्था वर्जयन्ति। णमिति वाक्यालङ्कार इति सूत्रार्थः॥ १७॥

बिडमुब्भेइमं लोणं, तिल्लं सप्पिं च फाणिअं॥
न ते संनिहिमिछंति, नायपुत्तवओरया॥ १८॥

(अवचूरिः) उक्तश्चतुर्थस्थानविधिः। पञ्चमस्थानविधिमाह। बिडं गोमूत्रादिपक्वमुद्भेद्यं सामुद्रादि। यद्वा। बिडं प्रासुकमुद्भेद्यमप्रासुकमेवं द्विधा लवणम्। तैलं सर्पिश्च। फाणितं द्रवगुड एतल्लवणाद्येवमन्यच्च न ते साधवः संनिधिं कुर्वन्ति पर्युषितं न स्थापयन्ति ज्ञातपुत्रवचोरताः॥ १८॥

(अर्थ.) हवे पंचम स्थानविधि कहे छे. (नायपुत्तवओरया के०) ज्ञातपुत्रवचोरताः एटले महावीर स्वामीना वचनमां रक्त एवा अर्थात् महावीर स्वामीना वचन प्रमाणे चालनार एवा साधुओ (बिडं के०) बिडलवण अथवा गोमूत्रादिपक्व एवुं (लोणं के०) लवण तथा (उब्भेइमं के०) उद्भेद्यं एटले समुद्रना जलथी थतुं लवण अथवा बिड एटले प्रासुक अने उद्भेद्य एटले अप्रासुक लवण कह्युं तथा (तिल्लं के०) तैलं एटले तेल (सप्पिं के०) सर्पिः एटले घृत (फाणिअं के०) फाणितं एटले गोलनी राब (ते के०) ते सर्व वस्तुओने (संनिहिं के०) संनिधिं एटले रात्रिवास राखवाने (न इछंति के०) इछता नथी.॥ १८॥

(दीपिका.) चतुर्थस्थानविधिः प्रोक्तः। अथ पञ्चमस्थानविधिमाह। साधव एतेषां सन्निधिं न कुर्वंति पर्युषितम्। कोऽर्थः। रात्रौ रक्षितं न स्थापयन्ति। किंविशिष्टाः साधवः। ज्ञातपुत्रवचोरताः। ज्ञातपुत्रः श्रीवर्द्धमानस्वामी तस्य वचने निस्संगताप्रतिपादनतत्परे रता आसक्ताः। केषां सन्निधिं न कुर्वन्ति तान्याह। विडं गोमू-

त्रादिपक्वम् १ उद्भेद्यं सामुद्रादि २ विडं प्रासुकमुद्भेद्यमप्रासुकमित्येवं द्विप्रकारं लवणं तथा तैलं ३ सर्पिश्च घृतं ४ फाणितं द्रवगुडः ५ एतच्च लवणाद्यपि एवं द्विप्रकार-मन्यच्च रात्रौ न रक्षन्तीत्यर्थः ॥ १७ ॥

(टीका.) प्रतिपादितश्चतुर्थस्थानविधिः । इदानीं पञ्चमस्थानविधिमाह । विडत्ति सूत्रम् । बिडं गोमूत्रादिपक्वं, उद्भेद्यं सामुद्रादि । यद्वा बिडं प्रासुकमुद्भेद्यमप्रासुक-मप्येवं द्विप्रकारं लवणम् । तथा तैलं सर्पिश्च फाणितम् । तत्र तैलं प्रतीतं, सर्पिर्घृतं, फाणितं द्रवगुडः । एतल्लवणाद्येवंप्रकारमन्यच्च न ते साधवः संनिधिं कुर्वन्ति पर्युषितं स्थापयन्ति । ज्ञातपुत्रवचोरता नगवद्वर्धमानवचसि निःसंगताप्रतिपादनपरे सक्ता इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

लोहस्सेसणुफासे, मन्ने अन्नयरामवि ॥
जे सिआ सन्निहिं कामे, गिही पवइए न से ॥ १ए ॥

(अवचूरिः) संनिधिदोषमाह । लोनस्यैषोऽनुस्पर्शोऽनुनावः । यदेतत्संनिधिकरण-म् । मन्ये मन्यन्ते प्राकृतत्वादेकवचनम् । एवमाहुस्तीर्थकरगणधरा अन्यतरामपि यः स्यात्संनिधिं कामयते सेवते । गृहस्थोऽसौ न प्रव्रजितः। प्रव्रजितस्य डुर्गतेरनावात् ॥ १ए ॥

(अर्थ.) हवे संनिधि राखवाना दोष कहे बे. जे संनिधिनुं करवुं बे, ते (एस के०) एषः एटले आ चारित्रने विघ्न करनार चतुर्थ कषाय एवा (लोनस्स के०) लोनस्य एटले लोननो (अणुफास के०) अनुस्पर्शः एटले महिमा बे. ते कारण माटे हुं (मन्ने के०) मन्ये एटले मानुं बुं के (जे के०) ये एटले जे साधुर्ड (अन्नयरामवि के०) अ-न्यतरामपि एटले थोडी पण (संनिहिं के०) सनिधिं एटले संनिधिने (सिआ के०) स्यात् कदाचित् एटले जो कदाचित् (कामे के०) कामयते एटले सेवन करे, तो ते साधु (गिही के०) गृही एटले गृहस्थ जाणवो. पण (से के०) ते (पवइए के०) प्रव्रजितः एटले प्रव्रजित (न के०) नथी. संनिधि एटले संनिधीयते एटले नजीक कराय बे आत्माने नरकादिकने विषे जेथी तेने संनिधि कहियें. ॥ १ए ॥

(दीपिका.) अथ सन्निधिदोषमाह । लोनस्य चारित्रविघ्नकारिणश्चतुर्थकषा-यस्य एषोऽनुस्पर्श एषोऽनुनावो यडुत संनिधीकरणमिति । यतश्चैवमतो मन्ये मन्यन्ते प्राकृतशैल्या एकवचनम् । एवं तीर्थकरगणधरा आहुः । अन्यतरां स्तोकामपि यः स्यात् यः कदाचित् संनिधिं कामयते सेवते कामी । अतः स नावतो गृही गृहस्थः । नासौ

प्रव्रजितः । कस्माद्दुर्गतिनिमित्तानुष्ठानप्रवृत्तेः । संनिधीयते नरकादिषु आत्मा अनेनेति संनिधिरिति शब्दार्थात् । प्रव्रजितस्य च दुर्गतिगमनाभावादिति ॥ १९ ॥

(टीका.) संनिधिदोषमाह। लोभस्स त्ति सूत्रम् । लोभस्य चारित्रविघ्नकारिणश्चतुर्थकषायस्य एसणुफासत्ति । एषोऽनुस्पर्श एषोऽनुभावो यदेतत्संनिधिकरणमिति । यतश्चैवमतो मन्ये मन्यन्ते । प्राकृतशैल्या एकवचनम् । एवमाहुस्तीर्थकरगणधराः । अन्यतरामपि स्तोकामपि यः स्यात् यः कदाचित्संनिधिं कामयते सेवते । गृही गृहस्थोऽसौ भावतः प्रव्रजितो नेति दुर्गतिनिमित्तानुष्ठानप्रवृत्तेः । संनिधीयते नरकादिष्वात्मानयेति संनिधिरिति शब्दार्थात्प्रव्रजितस्य च दुर्गतिगमनाभावादिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

जं पि वत्थं व पायं वा, कंबलं पायपुंछणं ॥
तं पि संजमलज्जठा, धारंति परिहरंति अ ॥ २० ॥

(अवचूरिः) यद्येवं तदा वस्त्रादिधारणे कथं साधूनामसंनिधिरित्याह । यद्यप्यागमोक्तं वस्त्रं वा पात्रं वा कम्बलं वर्षाकल्पादि । पादप्रोंछनं रजोहरणं तदपि संयमलज्जार्थं पात्रादि तदभावे गृहिभाजने षट्कायवधः । लज्जार्थं वस्त्रं धारयन्ति परिहरन्ति च परिभुञ्जते पुष्टालम्बनेन ॥ २० ॥

(अर्थ.) आहिं कोइ शंका करे के, साधुउं वस्त्रादिक राखे छे, तो तेनो ते साधुउंने संनिधि दोष केम न लागे? त्यांक कहे छे के, साधुउं (जं पि के०) यदपि एटले जे पण आगमोक्त एवा (वत्थं के०) वस्त्रं एटले चोलपट्टादि (च के०) वली (पायं के०) पात्रं एटले पात्रां (वा के०) वा एटले वली (कंबलं के०) कंबलं एटले वर्षाकल्पादि तथा (पायपुंछणं के०) पादप्रोञ्छनं एटले रजोहरण (तं पि के०) तदपि ते सर्वेने पुष्टालंबनथी (संयमलज्जठा के०) संयमलज्जार्थं एटले संयमनी लाज पालवाने (धारयंति के०) धारण करे छे. (च के०) तथा वली (परिहरंति के०) परिभुंजते एटले भोगवे छे. पात्रादि विना संयमनुं रक्षण थाय नहि. कारण के, गृहस्थना पात्रमां संयमी जो भोजन करे, तो षट्कायनो वध थाय. अने जे वस्त्र छे, ते लज्जाने अर्थे छे. अथवा एम पण अर्थ थाय के, संयम तेज लज्जा कहियें. ते संयमरूप लज्जाना रक्षण माटे वस्त्रपात्रादि धारण करे छे.॥ २० ॥

(दीपिका.) अत्राह। यद्येवं वस्त्रादि धारयतां साधूनां कथं न संनिधिरित्याह । साधवो यद्यपि आगमोक्तं वस्त्रं वा। चोलपट्टादि वा १ पात्रं वालाब्वादि २ कंवलं वर्षा-

कल्पादि ३ पादप्रोञ्छनं ४ रजोहरणं धारयन्ति पुष्टालम्बनविधानेन । परिहरन्ति च परिभुञ्जते च मूर्छारहिताः । तदपि किमर्थम् । संयमलज्जार्थं संयमार्थं पात्रादि । तद्व्यतिरेकेण पुरुषमात्रेण गृहभाजने सति संयमपालनाभावात् । लज्जार्थं वस्त्रम् । तद्व्यतिरेकेण अंगनादौ विशिष्टश्रुतपरिणत्यादिरहितस्य निर्लज्जताया उत्पत्तेः । अथवा संयम एव संयमलज्जा तदर्थं सर्वमेव वस्त्रादि धारयन्तीत्यादि ॥ २० ॥

(टीका.) आह । यद्येवं वस्त्रादि धारयतां साधूनां कथमसंनिधिरित्यत आह । जं पि त्ति सूत्रम् । यदप्यागमोक्तं वस्त्रं वा चोलपट्टकादि, पात्रं वालाबुकादि, कम्बलं वर्षाकल्पादि, पादपुंछनं रजोहरणम् । तदपि संयमलज्जार्थमिति संयमार्थं पात्रादि । तद्व्यतिरेकेण पुरुषमात्रेण गृहस्थभाजने सति संयमपालनाभावात् । लज्जार्थं वस्त्रं, तद्व्यतिरेकेणाङ्गनादौ विशिष्टश्रुतपरिणत्यादिरहितस्य निर्लज्जतोपपत्तेः । अथवा संयम एव लज्जा तदर्थं सर्वमेतद्वस्त्रादि धारयन्ति । पुष्टालम्बनविधानेन परिहरन्ति च परिभुञ्जते च मूर्छारहिता इति सूत्रार्थः ॥ २० ॥

न सो परिग्गहो वुत्तो, नायपुत्तेण ताइणा ॥
मुछा परिग्गहो वुत्तो, इअ वुत्तं महेसिणा ॥ २१ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवं ततो न सोत्ति । नासौ निरभिष्वङ्गस्य वस्त्रधारणादिलक्षणः परिग्रह उक्तः । बन्धुहेतुत्वाभावात् । केन । ज्ञातपुत्रेण वर्द्धमानेन त्रात्रा स्वपरत्राणसमर्थेन अपि तु मूर्छा असत्स्वपि वस्त्रादिष्वभिष्वङ्गः परिग्रह उक्तो बन्धहेतुत्वात् । एवमुक्तं महर्षिणा गणधरेण शय्यंभवस्वामिना ॥ २१ ॥

(अर्थ.) (इइ के०) इति एटले आ प्रकारे (महेसिणा के०) महर्षिणा एटले सय्यंभव स्वामीए सूत्रमां (वुत्तं के०) उक्तं एटले कहेलुं छे के, (ताइणा के०) त्रात्रा एटले जीवनुं रक्षण करनार एवा (नायपुत्तेण के०) ज्ञातपुत्रेण एटले ज्ञात जे प्रधान क्षत्रिय सिद्धार्थ तेमना पुत्र एवा वर्द्धमान स्वामीए (सो के०) सः एटले ते संयमपालनार्थ चोलपट्टादिक साधु जे राखे छे, ते (परिग्गहो के०) परिग्रहः एटले परिग्रह (न वुत्तो के०) न उक्तः एटले कह्यो नथी. अने (मुछा परिग्गहो के०) मूर्छा परिग्रहः एटले अविद्यमान वस्त्रादिकने विषे मूर्छा राखवी तेज परिग्रह (वुत्तो के०) उक्तः एटले कह्यो छे. ॥ २१ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवं ततो महर्षिणा शय्यंभवेन गणधरेण सूत्र इत्युक्तम् । इतीति किम् । ज्ञातपुत्रेण ज्ञातः प्रधानः क्षात्रियः सिद्धार्थः तस्य पुत्रेण वर्द्धमानस्वामिना नासौ निर्ममत्वेन वस्त्रधारणादिलक्षणः परिग्रह उक्तोऽर्थतः । कस्मात् । बन्धहेतु-

त्वाभावात्। किंभूतेन ज्ञातपुत्रेण। ताइणा त्रात्रा। स्वपरत्राणसमर्थेन। अपितु कः परिग्रहो महावीरेणार्थतः प्रोक्त इत्याह। मूर्छा परिग्रह उक्तः। असत्स्वपि वस्त्रादिषु लौल्यम्। कुतः। बन्धहेतुत्वात्। शिष्यः प्राह। ननु वस्त्रादीनामभावेऽपि यदि मूर्छा तदा वस्त्रादिसद्भावे सति कथं न मूर्छा। उच्यते। साधूनां सम्यग्बोधेन मूर्छाया बीजभूतस्याबोधस्योपघातात् ॥ २१ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतो एसो त्ति सूत्रम्। नासौ निरभिष्वङ्गस्य वस्त्रधारणादिलक्षणः परिग्रह उक्तो बन्धहेतुत्वाभावात्। केन। ज्ञातपुत्रेण ज्ञात उदारक्षत्रियः सिद्धार्थः तत्पुत्रेण वर्धमानेन त्रात्रा स्वपरपरित्राणसमर्थेन। अपि तु मूर्छासत्स्वपि वस्त्रादिष्वभिष्वङ्गः परिग्रह उक्तो बन्धहेतुत्वादर्थतस्तीर्थकरेण। ततोऽवधार्य इत्येवमुक्तो महर्षिणा गणधरेण। सूत्रे सेज्जंभव आहेति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

सव्वत्थुवहिणा बुद्धा, संरक्खणपरिग्गहे ॥
अवि अप्पणो वि देहंमि, नायरंति ममाइयं ॥ २२ ॥

(अवचूरिः) वस्त्राद्यभावे मूर्छा स्यात्। तद्भावे कथं नेत्याह। सर्वत्रोचितक्षेत्रकाले चोपधिनागमोक्तेन सहिता अपि बुद्धा ज्ञाततत्वाः संरक्षणाय षण्णां कायानां वस्त्रादिपरिग्रहे सत्यपि नाचरन्ति। ममत्वमिति योगः। अप्यात्मनो देहेऽपि ममाइयं ममत्वं न चरन्ति ॥ २२ ॥

(अर्थ.) (बुद्धा के०) बुद्धाः एटले यथावत् जाणी लीधुं छे वस्तुतत्त्व जेणे एवा साधुउं (सव्वत्थुवहिणा के०) सर्वत्रोपाधिना एटले सर्वत्र योग्य एवा क्षेत्रकालने विषे आगमोक्त उपाधि जे वस्त्रादि तेणे करी (संरक्खणपरिग्गहे के०) संरक्षणपरिग्रहे एटले षट्जीवनिकायोना संरक्षणने अर्थे परिग्रह जे छे तेने विषे (अवि के०) अपि एटले पण (अप्पणो वि के०) आत्मनोऽपि एटले पोताना पण (देहंमि के०) देहे एटले देहने विषे पण (ममाइयं के०) ममत्वं एटले ममत्वादिकने (नायरंति के०) नाचरंति एटले आचरण करता नथी. ॥ २२ ॥

(दीपिका.) बुद्धा यथावज्ज्ञाततत्त्वाः साधवः संरक्षणपरिग्रहे संरक्षणाय षण्णां जीवनिकायानां परिग्रहे सत्यपि न आचरन्ति ममत्वमिति उक्तियोजना। केन। सर्वत्र उपधिना सर्वत्र योग्ये क्षेत्रे काले च उपधिना आगमोक्तेन वस्त्रादिना। कुतः। ते परिग्रहे वस्त्रादिरूपे ममत्वं न कुर्वन्तीत्याह। यतस्ते भगवन्त आत्मनोऽपि देह आत्मनो धर्मकायेऽपि ममत्वमात्मीयाभिमानं विशिष्टप्रतिबन्धसंगतिं न कुर्वन्ति।

वस्तुनस्तत्त्वस्य ज्ञानात् किमनेन वस्त्रादिना तिष्ठतु दूरे तावत् अन्यत् सर्वम्। देहवत् परिग्रहेऽपि न ममत्वमात्मीयाभिमानं विशिष्टप्रतिबन्धसंगतिं कुर्वन्ति ॥ २२ ॥

(टीका.) आह। वस्त्राद्यभावभाविन्यपि मूर्छा कथं वस्त्रादिभावे साधूनां न भविष्यति। उच्यते। सम्यग्बोधेन तद्बीजभूताबोधोपघातादाह च। सबत्थ त्ति सूत्रम्। सर्वत्रोचिते क्षेत्रे काले चोपधिना आगमोक्तेन वस्त्रादिना सहापि बुद्धा यथावद्विदितवस्तुतत्त्वाः साधवः संरक्षणपरिग्रह इति संरक्षणाय षण्णां जीवनिकायानां वस्त्रादिपरिग्रहे सत्यपि नाचरन्ति ममत्वमिति योगः। किंवानेन ते हि भगवन्तः अप्यात्मनोऽपि देह इत्यात्मनो धर्मकायेऽपि विशिष्टप्रतिबन्धसंगतिं न कुर्वन्ति। ममत्वमात्मीयाभिधानं वस्तुतत्त्वावबोधात्। तिष्ठतु तावदन्यत्। ततश्च देहवदपरिग्रह एव तदिति सूत्रार्थः ॥ २२ ॥

अहो निच्चं तवो कम्मं, सवबुद्धेहिं वन्निअं ॥
जा य लज्जासमा वित्ती, एगभत्तं च भोअणं ॥ २३ ॥

(अवचूरिः) उक्तः पञ्चमस्थानविधिः। अथ षष्ठस्थानविधिमाह। अहो नित्यं तपः कर्म। अहो इति विस्मये। अपायाभावेन तदन्यगुणवृद्धिसंभवादप्रतिपाति तपःकर्म तपोऽनुष्ठानं सर्वबुद्धैस्तीर्थकरैर्वर्णितं देशितम्। किंविशिष्टम्। या च लज्जासमा वृत्तिर्लज्जासंयमस्तत्समा तुल्या संयमाविरोधिनी वृत्तिर्देहपालना। एकभक्तं उच्यत एकसंख्यम्। भावतः कर्मबन्धाभावादद्वितीयं भोजनं यत्र ॥ २३ ॥

(अर्थ.) हवे षष्ठ स्थान कहे छे. (अहो के०) अहो इति आश्चर्ये (निच्चं के०) नित्यं एटले निरंतर (तवोकम्मं के०) तपःकर्म ते (सबबुद्धेहिं के०) सर्वबुधैः एटले सर्व बुधजनोए एटले विद्वज्जनोए (वन्निअं के०) वर्णितं एटले वर्णन करेलुं छे. (जा य के०) या च एटले वली जे (वित्ती के०) वृत्तिः एटले देहपालन रूप वृत्ति (लज्जासमा के०) लज्जासमा एटले संयम समान छे, ते शुं तो के (एगभत्तं च भोअणं के०) एकभक्तंच भोजनं एटले ते एक भक्त भोजन छे. ॥ २३ ॥

(दीपिका.) उक्तः पञ्चमः स्थानविधिः। अधुना षष्ठस्थानविधिमाह। अहो इति आश्चर्ये। तपःकर्म तपोऽनुष्ठानं सर्वतीर्थकरैर्वर्णितं देशितम्। किंविशिष्टं तपःकर्म। नित्यमपायस्य अभावेन गुणवृद्धिसंभवात् अप्रतिपात्येव। किंविशिष्टं तप इत्याह। या च वृत्तिर्वर्तनं देहपालना। किंभूता वृत्तिः। लज्जासमा लज्जा संयमः तेन समा सदृशी तुल्या। संयमाविरोधिनीत्यर्थः। च पुनः एकं भक्तं भोजनं एकभक्तं उच्यतो भावतश्च यस्मिन्भोजने तत्तथा। तत्र उच्यत एकं एकसंख्यानुगतं भावत एकं कर्मबन्धस्याभावेना-

द्वितीयं तद्दिवस एव रागादिरहितस्य अन्यथा भावत एकत्वस्य अभावादिति ॥ २३ ॥

(टीका.) उक्तः पञ्चमस्थानविधिरधुना षष्ठमधिकृत्याह । अहो त्ति सूत्रम् । अहो नित्यं तपः कर्मेति। अहो विस्मये। नित्यं नामापायाभावेन तदन्यगुणवृद्धिसंभवा-दप्रतिपात्येव तपःकर्म तपोऽनुष्ठानं सर्वबुद्धैः सर्वतीर्थकरैर्वर्णितं देशितम्। किंविशिष्टमि-त्याह । यावल्लज्जासमावृत्तिः । लज्जा संयमस्तेन समा सदृशी तुल्या संयमाविरोधिनी-त्यर्थः । वर्तनं वृत्तिर्देहपालना एकभक्तं च भोजनम् । एकं भक्तं द्रव्यतो भावतश्च एक-स्मिन् भोजने तत्तथा। द्रव्यत एकमेकसंख्यानुगतं, भावत एकं कर्मबन्धाभावादद्विती-यम्। तद्दिवस एव रागादिरहितस्यान्यथा भावत एकत्वाभावादिति सूत्रार्थः ॥ २३ ॥

संति मे सुहुमा पाणा, तसा अदुव थावरा ॥
जाइं राउ अपासंतो, कहमेसणिअं चरे ॥ २४ ॥

(अवचूरिः) रात्रिभोजने प्राणातिपातसंभवेन कर्मबन्धं द्वितीयं दर्शयति । सं-त्येते प्रत्यक्षोपलभ्यमानस्वरूपाः सूक्ष्माः प्राणिनस्त्रसा अथवा स्थावराः पृथिव्या-दयः । यान् प्राणिनो रात्रावपश्यन् कथमेषणीयं चरिष्यते सत्त्वानुपरोधेन भोक्ष्यते असंभव एवैषणीयस्य ॥ २४ ॥

(अर्थ.) हवे रात्रिभोजनमां प्राणियोनो अतिपात छे तेथी कर्मबंध साथे स-द्वितीयता बतावे छे. (इमे के०) आ प्रत्यक्ष उपलभ्यमानस्वरूप एवा (तसा के०) त्रसाः एटले त्रस जीवो (अदुव के०) अथवा (थावरा के०) स्थावराः एटले स्थावरो तथा (सुहुमा के०) सूक्ष्माः एटले सूक्ष्म (पाणा के०) प्राणाः एटले प्राणीयो (संति के०) छे, (जाइं के०) यान् एटले जे प्राणियोने (राउ के०) रात्रौ एटले रात्रिने विषे, (अपा-संतो के०) अपश्यंतः एटले न जोता एवा साधुउ (कहं के०) कथं एटले केम (एसणिअं के०) एषणीयं एटले एषणीयने (चरे के०) चरेत् एटले भोगवशे ॥ २४ ॥

(दीपिका.) अथ रात्रिभोजने प्राणानामतिपातसंभवेन कर्मबन्धेन सह सद्वि-तीयतां दर्शयति। इमे एते प्रत्यक्षमुपलभ्यमानस्वरूपाः प्राणिनः सन्ति जीवा वर्तन्ते। किं-विशिष्टाः प्राणिनः। सूक्ष्माः श्लक्ष्णाः। के ते। त्रसा द्वीन्द्रियादयः। अथवा स्थावराः पृ-थिव्यादयः । यान् प्राणिनो रात्रौ चक्षुषा अपश्यन् साधुः कथमेषणीयं चरिष्यति भोक्ष्यते । असंभव एषणीयस्य रात्रौ। कथम्। सत्वानां घातात् ॥ २४ ॥

(टीका.) रात्रिभोजने प्राणातिपातसंभवेन कर्मबन्धसद्वितीयतां दर्शयति । संति मे त्ति सूत्रम्। सन्त्येते प्रत्यक्षोपलभ्यमानस्वरूपाः सूक्ष्माः प्राणिनो जीवा-

त्रसा द्वीन्द्रियादयः अथवा स्थावराः पृथिव्यादयः । यान् प्राणिनो रात्रावपश्यन् चक्षुषा कथमेषणीयं सत्त्वानुपरोधेन चरिष्यति नोद्यते च । असंजव एव रात्रावेषणीयचरणस्येति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

उदउल्लं बीअसंसत्तं, पाणा निवडिया महिं ॥
दिआ ताइं विवज्जिज्जा, राउ तब कहं चरे ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) रात्रिनोजनदोषमनिधाय ग्रहणगतमाह । उदकार्द्रमेकग्रहणे तज्जातीयानां ग्रहणात् सस्निग्धादिग्रहः । बीजसंसक्तमोदनादि । अथवा बीजानि पृथग्मूलान्येव । संसक्तं चारनालाद्यपरेणेति । प्राणिनः संपातिमादयो निपतिता मह्यां नवन्ति । दिवा तान्युदकार्द्राणि विवर्जयेत् । रात्रौ तत्र कथं चरेत् ॥ २५ ॥

(अर्थ.) हवे रात्रिनोजनना दोष ग्रहण करवाने माटे सूत्र कहे बे. (उदउल्लं के०) पाणीए करी नीना एवा अने (बीअसंसत्तं के०) बीजसंसक्तं एटले बीजे करी संसक्त एटले जेमां बीज पड्या होय एवो आहार होय तथा (महिं के०) मह्यां एटले पृथ्वीपर (पाणा के०) प्राणाः एटले प्राणियो (निवडिया के०) निपतिताः एटले पड्या होय, (दिआ के०) दिवा एटले दिवसे (ताइं के०) तान् एटले ते जीवोने (विवज्जिआ के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे, पण (राउ के०) रात्रिए (तब के०) तत्र एटले ते ठेकाणे (कहं चरे के०) कथं चरेत् एटले केम संयम रक्षण पूर्वक चाले ॥ २५ ॥

(दीपिका.) एवं रात्रिनोजने दोषं कथयित्वा ग्रहणगतं दोषमाह । एतानि उदकार्द्रादीनि दिवा पापजीरुश्चक्षुषा पश्यन् विवर्जयेत् । परं रात्रौ तु तत्र कथं चरति संयमस्य अनुपरोधेन । असंनव एव शुद्धचरणस्य । कानि तानि उदकार्द्रादीनीत्याह । उदकार्द्रं पूर्ववत् । एकग्रहणेन तज्जातीयानां सस्निग्धादीनां ग्रहणं । तथा बीजसंसक्तं बीजेन संसक्तं मिश्रं तदोदनादिकमिति शेषः । अथवा बीजानि पृथक्नूतान्येव । संसक्तं चरनालाद्यपरेण मिश्रम् । तथा प्राणिनः संपातिमप्रनृतयो मह्यां पृथिव्यां निपतिताः संनवन्ति । तत उदकार्द्रादीनि रात्रौ अनवलोकनेन वर्जयितुमशक्यत्वेन विशेषतः साधोश्चरणानावः ॥ २५ ॥

(टीका.) एवं रात्रौ नोजने दोषमनिधायाधुना ग्रहणगतमाह । उदउल्लं ति सूत्रम् । उदकार्द्रं पूर्ववदेकग्रहणे तज्जातीयग्रहणात्सस्निग्धादिपरिग्रहः । तथा बीजसंसक्तं बीजैर्मिश्रमोदनादीति गम्यते । अथवा बीजानि पृथग्नूतान्येव । संसक्तं

चारनालाद्यपरेणेति तथा । प्राणिनः संपातिमप्रभृतयो निपतिता मह्यां पृथिव्यां संभवन्ति । ननु दिवाप्येतत्संभवत्येव । सत्यम् । किंतु परलोकभीरुश्चक्षुषा पश्यन् दिवा तान्युदकार्द्रादीनि विवर्जयेत् । रात्रौ तु तत्र कथं चरति संयमानुपरोधेनासंभव एव शुद्धचरणस्येति सूत्रार्थः ॥ २५ ॥

एअं च दोसं दट्ठूणं, नायपुत्तेण भासिअं ॥
सवाहारं न भुंजंति, निग्गंथा राइभोअणं ॥ २६ ॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्नाह । एतं चानंतरोदितं प्राणिहिंसादिरूपं वान्यमात्मनिधनादिलक्षणं दोषं दृष्ट्वा मतिचक्षुषा ज्ञातपुत्रेण भाषितम् । सर्वाहारं चतुर्विधमप्यशनादिलक्षणं न भुञ्जते निर्ग्रन्था रात्रिभोजनम् ॥ २६ ॥

(अर्थ.) हवे आ अधिकारने पूर्ण करता थका कहे छे. (निग्गंथा के०) निर्ग्रंथाः एटले निर्ग्रंथ एवा साधुओ, (नायपुत्तेण के०) ज्ञातपुत्रेण एटले महावीरस्वामीए (भासिअं के०) भाषितं एटले कह्यो एवो (एअं के०) एतं एटले आ पूर्वोक्त प्राणिहिंसारूप (दोसं के०) दोषं एटले दोषने (च के०) बीजा आत्मविराधनादि लक्षण एवा दोषने पण चक्षुए करी (दट्ठूणं के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (सवाहारं के०) सर्वाहारं एटले चतुर्विध अशनादिकने आश्रीने (राइभोअणं के०) रात्रिभोजनं एटले रात्रिभोजनने (न भुंजंति के०) न भुञ्जते एटले करता नथी. ए छठुं व्रत कह्युं. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) अथैनमधिकारं पूर्णं कुर्वन्नाह । निर्ग्रन्थाः साधवः सर्वाहारं चतुर्विधमप्यशनादिकमाश्रित्य रात्रिभोजनं न भुञ्जते । किं कृत्वा । एतं पूर्वोक्तं प्राणिहिंसारूपं । चशब्दादन्यमात्मविराधनादिलक्षणं दोषं चक्षुषा दृष्ट्वा । किंभूतं दोषम् । ज्ञातपुत्रेण श्रीमहावीरदेवेन भगवता भाषितं कथितम् ॥ २६ ॥

(टीका.) उपसंहरति । एअं चत्ति सूत्रम् । एतं चानन्तरोदितं प्राणिहिंसारूपमन्यं चात्मविराधनादिलक्षणं दोषं दृष्ट्वा मतिचक्षुषा ज्ञातपुत्रेण भगवता भाषितमुक्तं सर्वाहारं चतुर्विधमप्यशनादिलक्षणमाश्रित्य न भुञ्जते निर्ग्रन्थाः साधवो रात्रिभोजनमिति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

पुढविकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥
तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) उक्तं व्रतषट्कमिदानीं कायषट्कमाह । पृथ्वीकायं न हिंसन्त्यालेख-

नादिना । मनसा वाचा कायेन । त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रभृतिकरणादिरूपेण संयताः सुसमाहिता उपयुक्ताः ॥ २७ ॥

(अर्थ.) हवे बक्काय कहे बे. (सुसमाहिआ के०) सुसमाहिताः एटले सुसमाधिवंत एवा (संयता के०) संयताः एटले साधुर्ज (पुढविकायं के०) पृथ्वीकायं एटले पृथ्वीकायने (मणसा के०) मनसा एटले मने करी (वयसा के०) वाचा एटले वचने करी अने (कायसा के०) कायेन एटले कायाए करी (तिविहेण के०) त्रिविधेन एटले त्रण प्रकारना (करणजोएणं के०) करणयोगेन एटले करण करावण अनुमोदन वडे करीने (न हिंसंति के०) हणता नथी. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) एवं व्रतषट्कं कथितम् । अथ कायषट्कं कथ्यते । तत्र पूर्वं पृथिवीकायमाश्रित्याह । संयताः साधवः पृथिवीकायं न हिंसन्ति आलेखनादिप्रकारेण । केन । मनसा वाचा कायेन । उपलक्षणमेतदित्याह । त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रभृतिभिः करणकारणानुमोदनारूपेण । किंभूताः संयताः । सुसमाहिता उद्युक्ताः ॥ २७ ॥

(टीका.) उक्तं व्रतषट्कमधुना कायषट्कमुच्यते । तत्र पृथिवीकायमधिकृत्याह । पुढवि त्ति सूत्रम् । पृथ्वीकायं न हिंसन्त्यालेखनादिना प्रकारेण मनसा वाचा कायेन । उपलक्षणमेतदत एवाह । त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रभृतिभिः । करणादिरूपेण । के न हिंसन्तीत्याह । संयताः साधवः सुसमाहिता उद्युक्ता इति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

पुढविकायं विहिंसंतो, हिंसई उ तयस्सिए ॥
तसे अ विविहे पाणे, चक्खुसे अ अचक्खुसे ॥२८॥

(अवचूरिः) अत्रैव हिंसादोषमाह । पृथ्वीकायं हिंसन् हिनस्त्येव । तुरेवार्थे । तदाश्रितान् पृथ्व्याद्याश्रितान् त्रसान् विविधान् प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् वा स्थावरांश्च चाक्षुषान् चक्षुरिन्द्रियग्राह्यान् अग्राह्यांश्च ॥ २८ ॥

(अर्थ.) (पुढविकायं के०) पृथ्वीकायं एटले पृथ्वीकायने (विहिंसंतो के०) विहिंसन् एटले विशेषे करी हणतो थको (तयस्सिए के०) तदाश्रितान् एटले ते पृथ्वीकायने आश्रयी रहेला एवा (तसे के०) त्रसान् एटले त्रस प्राणीर्जने (य के०) च एटले वली (विविहे पाणे के०) विविधान् प्राणान् एटले अनेक प्राणीर्जने तथा (चक्खुसे के०) चाक्षुषान् एटले चक्षुए देखाय एवा जीवने तथा (अचक्खुसे के०) अचाक्षुषान् एटले चक्षुथी नहि देखाय एवा जीवोने एटले सूक्ष्म अने बादर एवा जीवोने (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे बे. ॥ २८ ॥

(दीपिका) अत्रैव हिंसादोषमाह । साधुः पृथिवीकायमालेखनादिना प्रकारेण हिंसन् तु निश्चयेन हिनस्त्येव। कानित्याह । प्राणान्द्वीन्द्रियादीन् । किंविधान् । अनेकप्रकारान्। त्रसान् चशब्दात् स्थावरान् अप्कायादीन् । किंभूतान् प्राणान् । तदाश्रितान् पृथिवीसमाश्रितान्। पुनः किंभूतान् प्राणान् । चाक्षुषान् चक्षुर्ग्राह्यान् कांश्चित् । पुनः किंभूतान् प्राणान् । अचाक्षुषान् चक्षुरिंद्रियेण अग्राह्यान् ॥ २८ ॥

(टीका.) अत्रैव हिंसादोषमाह । पुढवि त्ति सूत्रम् । पृथिवीकायं हिंसन्नालेखनादिना प्रकारेण हिनस्त्येव । तुरवधारणार्थे । व्यापादयत्येव तदाश्रितान् पृथिवीश्रितान् त्रसांश्च विविधान् प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् । चशब्दात्स्थावरांश्चाप्कायादीन् चाक्षषांश्चाचाक्षुषांश्च चक्षुरिन्द्रियग्राह्यानग्राह्यांश्चेति सूत्रार्थः ॥ २८ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवट्ठणं ॥
पुढविकायसमारंभं, जावजीवाइ वज्जए ॥ २९ ॥

(अवचूरिः) तस्मादेतं विज्ञाय दोषं तत्तदाश्रितजीवहिंसादिलक्षणं डुर्गतिवर्धनं पृथ्वीकायसमारंभं यावज्जीवमेव वर्जयेत् ॥ २९ ॥

(अर्थ.) एम छे, त्यारें साधुए शुं करवुं ते कहे छे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (एअं के०) एतं एटले आ (दोसं के०) दोषं एटले पूर्वोक्त दोषने (विआणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (डुग्गइवट्ठणं के०) डुर्गतिवर्द्धनं एटले डुर्गतिने वधारनार एवा (पुढविकायसमारंभं के०) पृथिवीकायसमारम्भं एटले पृथ्वीकायना समारंभने (जावजीवाइ के०) यावज्जीवं एटले यावज्जीव पर्यंत (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ २९ ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं ततः किं साधुना कर्तव्यमित्याह । यस्मादेवं तस्मात्पृथिवीकायसमारंभमालेखनादिना यावज्जीवं साधुर्वर्जयेत् । किं कृत्वा । एतं पूर्वोक्तं दोषं विज्ञाय पृथिव्याश्रितजीवहिंसालक्षणं दूषणं ज्ञात्वा । किंभूतं दोषम्। डुर्गतिवर्द्धनं संसारवर्द्धनम् ॥ २९ ॥

(टीका.) यस्मादेवं तम्ह त्ति सूत्रम् । तस्मादेतं विज्ञाय दोषं तत्तदाश्रितजीवहिंसालक्षणं डुर्गतिवर्धनं संसारवर्धनं पृथिवीकायसमारंभमालेखनादि यावज्जीवं यावज्जीवमेव वर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ २९ ॥

आउकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥
तिविहेण करणजोएण, संजया सुसमाहिआ ॥ ३० ॥
आउकायं विहिंसंतो, हिंसई उ तयस्सिए ॥
तसे अ विविहे पाणे, चक्खुसे अ अचक्खुसे ॥ ३१ ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवढ्ढणं ॥
आउकायसमारंभं जावजीवाइ वज्जए ॥ ३२ ॥

(अवचूरिः) उक्तः सप्तमस्थानविधिः । अथाष्टममाह । स्पष्टम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) हवे अष्टम स्थानविधि कहे छे. आ त्रीशमी, एकत्रीशमी अने बत्रीशमी गाथानो अर्थ अनुक्रमे सत्तावीसमी, अठावीसमी, उंगणत्रीसमी गाथाना अर्थ समान करवो. मात्र फेर एटलो छे के, जे ठेकाणे त्रणे गाथामां पुढवीकाय एवुं पद छे, ते ठेकाणे आ त्रणे गाथामां अप्काय एवुं पद छे, तेनो अर्थ अप्काय जीव एवो करवो. ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

(दीपिका.) सप्तमस्थानविधिरुक्तः । अथाष्टमस्थानविधिः कथ्यते । इदं गाथात्रयं पृथिवीकायगाथात्रयं यथा पूर्वं व्याख्यातं तथा व्याख्येयम् । नवरं तत्र पृथिवीनाम्ना अत्राप्कायनाम्ना ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

(टीका.) उक्तः सप्तमस्थानविधिः । अधुनाष्टमस्थानविधिमधिकृत्योच्यते । आउकायं ति सूत्रम् । सूत्रत्रयमप्कायाभिलापेन नेयम् । ततश्चायमप्युक्त एव ॥३०॥३१॥३२॥

जायतेअं न इछंति, पावगं जलिइत्तए ॥
तिक्खमन्नयरं सत्थं, सवउ वि डुरासयं ॥ ३३ ॥

(अवचूरिः) नवमस्थानमाह । जाततेजसमग्निं नेछन्ति मनःप्रभृतिभिरपि पापमेव पापकं प्रभूतसत्त्वापकारित्वेनाशुभम् । किं नेछन्तीत्याह । ज्वलयितुं वृद्धिं नेतुं तीक्ष्णं छेदकरणात्मकमन्यतरत्सर्वतोधारं शस्त्रं सर्वतोऽपि डुराश्रयं सर्वतोधारत्वेनानाश्रयणीयम् ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) हवे नवमस्थान कहे छे. वली साधुउ (पावगं के०) पापकं एटले पापरूप (तिक्खं के०) तीक्ष्णं एटले तीक्ष्ण (अन्नयरं के०) अन्यतरत् एटले सर्वतो धारावाला (सत्थं के०) शस्त्र समान अने (सवउ के०) सर्वतः एटले सर्वस्थले (डुरासयं के०)

कोइथी पासे न जवाय एवा (जायतेअं के०) जाततेजसं एटले अग्निने (जलइत्तए के०) ज्वलयितुं एटले ज्वलन करवाने (न इछंति के०) इछता नथी ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) सांप्रतं नवमस्थानविधिं कथयति। साधवः जाततेजसमग्निकायं मनःप्रभृतिभिरपि ज्वलयितुमुत्पादयितुं वृद्धिं प्रापयितुं न इछन्ति। किंभूतं जाततेजसम्। पापकं पाप एव पापकस्तम्। कथम्। प्रभूतजीवसंहारकारकत्वात्। पुनः किंभूतम्। जाततेजसम् तीक्ष्णं छेदकरणस्वरूपमन्यतरं शस्त्रमेकधारादिशस्त्ररूपं न। किंतु सर्वतोधारशस्त्रम् अत एव सर्वतोऽपि डुराश्रयं सर्वतोधारत्वेनानाश्रयणीयमित्यर्थः ॥ ३३ ॥

(टीका.) सांप्रतं नवमस्थानविधिमाह । जायतेअं ति सूत्रम् । जाततेजा अग्निः तं जाततेजसं नेछन्ति । मनःप्रभृतिभिरपि पापकं पाप एव पापकस्तं प्रभूतसत्त्वापकारित्वेनाशुभमित्यर्थः । किं नेछन्तीत्याह । ज्वलयितुमुत्पादयितुं वृद्धिं वा नेतुम् । किंविशिष्टमित्याह । तीक्ष्णं छेदकरणात्मकमन्यतरत् शस्त्रं सर्वशस्त्रम् । एकधारादिशस्त्रव्यवछेदेन सर्वतोधारशस्त्रकल्पमिति भावः ।अत एव सर्वतोऽपि डुराश्रयं सर्वतोधारत्वेनानाश्रयणीयमिति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

पाईणं पडिणं वा वि, उड्ढं अणुदिसामवि ॥
अहे दाहिणउ वा वि, दहे उत्तरउ वि अ ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) प्राच्यां प्रतीच्यां वापि ऊर्ध्वमनुदिक्ष्वपि। सप्तम्यर्थे षष्ठी । अधो दक्षिणतश्चापि दहति भस्मीकरोति उत्तरतोऽपि च ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) एज वली स्पष्ट करता थका कहे छे. ते अग्नि (पाईणं के०) प्राच्यां एटले पूर्वदिशामां तथा (पडिणं के०)प्रतीच्यां एटले पश्चिम दिशामां (उड्ढं के०)ऊर्ध्वम् एटले ऊर्ध्व दिशामां अने (अणुदिसामवि के०) अनुदिक्ष्वपि एटले विदिशिमां (अहे के०) अधः एटले अधोदिशिमां तथा (दाहिणउ वा वि के०) दक्षिणतो वापि एटले दक्षिण दिशामां पण (उत्तरउ वि अ के०)उत्तरतोऽपि च एटले उत्तर दिशामां पण दाह्य वस्तुने (दहे के०) दहति एटले बाले छे. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टं कुर्वन्नाह । अग्निरिति शेषः । प्राच्यां पूर्वस्यां दिशि, तथा प्रतीच्यां पश्चिमायां दिशि, उर्ध्वं, अणुदिसामवि । सप्तम्यर्थे षष्ठी । अध इति अधोदिशि, पुनर्दक्षिणतश्चापि, दाह्यं वस्तु दहति भस्मसात् करोति । सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च जीवसंहारं करोतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । पाईणं ति सूत्रम् । प्राच्यां प्रतीच्यां वापि पू-

र्वायां पश्चिमायां चेत्यर्थः । ऊर्ध्वमनुदिक्ष्वपि । सुपां सुपो जवन्तीति सप्तम्यर्थे षष्ठी । विदिक्ष्वपीत्यर्थः । अधो दक्षिणतश्चापि दहति दाह्यं जस्मीकरोत्युत्तरतोऽपि च । सर्वासु दिक्षु विदिक्षु च दहतीति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

जूआणमेसमाघाउ, हव्ववाहो न संसउ ॥
तं पईवपयावठ्ठा, संजया किंचि नारजे ॥ ३५ ॥

(अवचूरिः) जूतानामेष आघातहेतुत्वात् आघातः । हव्यवाडग्निर्न संशयः । तं हव्यवाहं प्रदीपप्रतापनार्थमालोकशीतापनोदार्थं किंचित्संघट्टनादिना नारजते ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) ए कारण माटे (जूआणं के०) जूतानां एटले जूतप्राणिमात्रने (एस के०) एषः एटले आ (हव्ववाहो के०) हव्यवाट् एटले अग्नि (आघाउ के०) आघातः एटले आघातनो करनारो छे. तेमां (न संसउ के०) न संशयः एटले संशय नथी. ते कारण माटे (तं के०) ते अग्निने (पईव के०) प्रदीप एटले प्रदीपने अर्थे दीवाने अर्थे तथा (पयावठ्ठा के०) प्रतापार्थं एटले तापने अर्थे (संजया के०) संयताः एटले साधुउ (किंचि के०) किंचित् एटले कांइक पण (नारजे के०) नारजन्ते आरंज करता नथी. ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) यत एवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । जूतानां स्थावरत्रसानामेष हव्यवाहो वन्हिः आघातो न संशयः। एवमेव तदाघात एवेति जावः। ततः कारणात् संयताः तं वह्निं प्रदीपार्थं प्रकाशकरणाय प्रतापनार्थं च शीतनाशाय किंचित् संघट्टनादिनापि न आरजन्ते साधुधर्मनाशनजीत्या ॥ ३५ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतो जूआण त्ति सूत्रम् । जूतानां स्थावरादीनामेष आघात आघातहेतुत्वादाघातः । हव्यवाहोऽग्निर्न संशय इत्येवमेवैतदाघात एवेति जावः । येनैवं तेन तं हव्यवाहं प्रदीपप्रतापनार्थमालोकशीतापनोदार्थं संयताः साधवः । किंचित्संघट्टनादिनापि नारजन्ते । संयतत्वापगमनप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवट्ठणं ॥
तेउकायसमारंजं, जावजीवाइ वज्जए ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) तम्हा इति । सुगमम् ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे, साधुउ (डुग्गइ वट्ठणं के०) डुर्गतिवर्धनं एटले डुर्गतिने वधारनार एवा (एअं के०) एतं एटले आ (दोसं) दोषं एटले दोषने (विआणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (तेउकायं के०)

तेजस्कायं एटले अग्निकायना (समारंभं के०) समारंभने (जावज्जीवाइ के०) यावज्जीवमेव एटले जावजीव पर्यंत (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । पूर्ववत् उक्तिलापनिका अर्थश्च कार्यः । नवरमग्निकायनाम ग्राह्यम् ॥ ३६ ॥

(टीका.) यस्मादेवं तम्ह त्ति सूत्रम् । व्याख्या पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

अणिलस्स समारंभं, बुद्धा मन्नंति तारिसं ॥
सावज्जबहुलं चेअं; नेअं ताइहिं सेविअं ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) उक्तं नवमस्थानमधुना दशमस्थानमाह । अनिलस्य समारम्भं तालवृन्तादिभिः करणं बुद्धा मन्यन्ते तादृशमग्निसमारंभसदृशं सावद्यबहुलं पापभूयिष्ठं चैवमिति कृत्वा नैनं त्रातृभिः सुसाधुभिः सेवितम् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) हवे दशम स्थानविधि कहे बे. (बुद्धा के०) बुद्धाः एटले तीर्थंकरो (एवं के०) आ प्रकारे (सावज्जबहुलं के०) सावद्यबहुलं एटले सावद्ये करी बहुल एवा (अनिलस्स के०) अनिलस्य एटले वायुकायना (समारंभं के०) समारंभने (तारिसं के०) तादृशं एटले पूर्वोक्त जेवो अग्निकायनो संमारंभ कह्यो बे तेवा ने (मन्नंति के०) मन्यन्ते एटले माने बे. ते माटे (ताइहिं के०) त्रातृभिः एटले षट्कायरक्षक साधुउए (न सेविअं के०) न सेवितं एटले सेवन करेलो नथी. अर्थात् साधुयें ते सेवन करवो नहि. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) इति नवमस्थानविधिः कथितः । अथ दशमस्थान विधिः कथ्यते। बुद्धास्तीर्थंकरा अनिलस्य वायुकायस्य समारंभं व्यजनादिभिः करणं तादृशमग्निकायसमारंभसदृशं मन्यन्ते जानन्ति । तथा एवं वायुकायसमारंभं सावद्यबहुलं पापभूयिष्ठमिति कृत्वा सर्वकालमेव न एनं तादृग्भिर्जीवरक्षाकारकैः साधुभिः सेवितमाचरितमिति मन्यन्ते बुद्धा एव ॥ ३७ ॥

(टीका.) उक्तो नवमस्थानविधिः । सांप्रतं दशमस्थानविधिमधिकृत्याह । अणिलस्स त्ति । अनिलस्य वायोः समारम्भं तालवृन्तादिभिः करणं बुद्धास्तीर्थकरा मन्यन्ते जानन्ति । तादृशं जाततेजःसमारम्भसदृशं सावद्यबहुलं पापभूयिष्ठं चैतमिति कृत्वा सर्वकालमेव नैनं त्रातृभिः सुसाधुभिः सेवितमाचरितं मन्यन्ते बुद्धा एवेति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

तालिअंटेन पत्तेण, साहाविहुअणेण वा ॥
न ते वीइउमिछंति, वेआवेऊण वा परं ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) तालवृंतेन पत्रेण शाखाविधूननेन वा न ते वीजितुमिछंति आत्मानमात्मना । नापि वीजापयितुं वा परम् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) हवे वली ते पूर्वोक्त वात स्पष्ट करता बता कहे बे. (ते के०) ते उत्तम साधुउ (तालिअंटेण के०) तालवृंतेन एटले तालना विंजणायें करी (पत्तेण के०) पत्रेण एटले पांदडायें करी (वा के०) वली (साहाविहुअणेण के०) शाखाविधूननेन एटले वृक्षनी शाखाना हलाववे करी (वीइउं के०) वीजितुं एटले वींजवाने अर्थात् पवन नाखवाने (न इछंति के०) इबता नथी. तेम (वा के०) वली (परं के०) परने एटले बीजापासे वायु नखावे नहीं, अने नाखताने अनुमोदे नहि. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टीकुर्वन्नाह । ते साधवः तालवृन्तेन १ पत्रेण २ शाखाविधूननेन वा ३ कृत्वा आत्मनात्मानं वीजितुं नेबन्ति । नापि तालवृन्तादिनिः परैः आत्मानं वीजयंति । नापि वीजयन्तं परमनुमन्यन्ते । तालवृन्तादीनां स्वरूपं यथा षट्जीवनिकायां व्याख्यातं तथा ज्ञेयम् ॥ ३७ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । तालियंटेण त्ति सूत्रम् । तालवृन्तेन पत्रेण शाखाविधूननेन वेत्यमीषां स्वरूपं यथा षड्जीवनिकायिकायाम्। न ते साधवो वीजितुमिबन्त्यात्मानमात्मना । नापि वीजयन्ति परैरात्मानं तालवृन्तादिनिरेव । नापि वीजयन्तं परमनुमन्यन्त इति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

जं पि वत्थं व पायं वा, कंबलं पायपुंछणं ॥
न ते वायमुईरंति, जयं परिहरंति अ ॥ ३९ ॥

(अवचूरिः) यदपि वस्त्रं वा पात्रं वा कंबलं वा पादपुंछनममीषां पूर्वोक्तधर्मोपकरणं तेनापि न वातमुदीरयन्ति अयतप्रत्युपेक्षणादिक्रियया । किंतु तं परिहरन्ति परिनोगपरिहारेण धारणपरिहारेण वा ॥ ३९ ॥

(अर्थ.) हवे साधुने पोताना उपकरणोए करी वायुनी विराधना थाय तेनो परिहार करता थका कहे बे. (जं पि के०) यदपि एटले जे पण (वत्थं के०) वस्त्रं एटले वस्त्र (च के०) वली (पायं के०) पात्रं एटले पात्र, वली (कंबलं के०) कंबलं एटले कांबलो (पायपुंछणं के०) पादपुंछनं एटले पायपुंछण. (ते के०) ते पूर्वोक्त साधुउ आ उपकरणोए करी (वायं के०) वातं एटले वायुने

(न उइरयंति के०) न उदीरयंति एटले उदीरणा करे नहि. त्यारे केम करे तो के (जयं के०) यतं एटले यतनाए वस्त्र पहेरे. फाटके नहि. जयणासहित पडिलेहणादिक क्रिया करे. परंतु वायुकायनी विराधना थाय तेम न करे. ॥ ३ए ॥

(दीपिका.) अथोपकरणात् या विराधना जवति तां परिहरन्नाह । यदपि वस्त्रं वा १ पात्रं वा २ कम्बलं वा ३ पादप्रोंछनं वा ४ एतेषां पूर्वव्याख्यातार्थानां यद्धर्मोपकरणं तेनापि धर्मोपकरणेन ते साधवो न वातमुदीरयन्ति । कथा । अयतनया प्रतिक्रियया । किंतु यतं परिहरन्ति परिजोगपरिहारेण धारणापरिहारेण च ॥ ३ए ॥

(टीका.) उपकरणात्तद्विराधनेत्येतदपि परिहरन्नाह । जं पित्ति सूत्रम् । यदपि वस्त्रं वा पात्रं वा कंबलं वा पादपुंछनममीषां पूर्वोक्तं धर्मोपकरणं तेनापि न ते वातमुदीरयन्ति । अयतप्रत्युपेक्षणादिक्रियया । किंतु यतं परिहरंति परिजोगपरिहारेण धारणापरिहारेण चेति सूत्रार्थः ॥ ३ए ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवढ्ढणं ॥
वाउकायसमारंजं, जावजीवाइ वज्जए ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) तम्ह त्ति सूत्रं पूर्ववत्। नवरं, वायुकायाजिलापेन नेयम् ॥ ४० ॥

(अर्थ.) (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते माटे (एअं के०) एतं एटले आ (डुग्गइवढ्ढणं के०) डुर्गतिवर्द्धनं एटले डुर्गतिने वधारनार एवा (दोसं के०) दोषं एटले दोषने (विआणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (जावजीवाइ के०) यावज्जीवमेव एटले जावजीव पर्यंत (वायुकायसमारंजं के०) वायुकायना समारंजने (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ ४० ॥

(दीपिका.) यत एवायं सुसाधुवर्जितोऽनिलसमारम्जः ततः किं कार्यमित्याह । पूर्ववत् । नवरम् । वायुकायनाम ग्राह्यम् ॥ ४० ॥

(टीका.) यत एवं सुसाधुवर्जितोऽनिलसमारम्जः । तम्ह त्ति सूत्रम् । व्याख्या पूर्ववत् । उक्तो दशमस्थानविधिः ॥ ४० ॥

वणस्सइं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥
तिविहेण करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ ४१ ॥
वणस्सइं विहिंसंतो, हिंसई अ तयस्सिए ॥
तसे अ विविहे पाणे, चक्कुसे अ अचक्कुसे ॥ ४२ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवढ्ढणं ॥
वणस्सइसमारंनं, जावजीवाइ वज्जए ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) उक्तं दशमस्थानमधुना एकादशस्थानमाह वणस्सइ इत्यादि । गाथात्रयं पूर्ववद्व्याख्येयम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) हवे अग्यारमुं स्थान कहे बे. हवे वणस्सइकायं ए एकतालीशमी गाथाथी आरंनीने त्रेतालीशमी गाथा पर्यंत अर्थ आज अध्ययननी सत्तावीशमी, अठावीशमी अने उंगणत्रीशमी गाथाना अर्थ समान जाणवो. पण सत्तावीशमी गाथामां पुढवीकाय एवो पाठ बे तेने बदले एकतालीशमी गाथामां मात्र वणस्सइ कायं एवो पाठ कहेवो. अहिं वणस्सइ एटले वनस्पतिकाय एवो अर्थ बे बाकी अर्थ गाथाउनो समान बे. ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवमुक्तो दशमस्थानविधिः । अथैकादशस्थानविधिः कथ्यते । एतद्गाथात्रयव्याख्यानमपि पूर्ववत् ज्ञेयम् । नवरं वनस्पतिनाम ग्राह्यम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

(टीका.) वणस्सइ इत्यादि सूत्रत्रयं वनस्पतेरनिलापेन ज्ञेयम् । ततश्चैकादशस्थानविधिरप्युक्त एव ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

तसकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥
तिविहेण करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ ४४ ॥
तसकायं विहिंसंतो, हिंसई उ तयस्सिए ॥
तसे अ विविहे पाणे, चक्खुसे अ अचक्खुसे ॥ ४५ ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवढ्ढणं ॥
तसकायसमारंनं, जावजीवाइ वज्जए ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) अथ द्वादशस्थानमाह । तसकायमित्यादि गाथात्रयं पूर्ववत् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) हवे बारमुं स्थान कहे बे. तसकायं न हिंसंति ए चुम्मालीशमी गाथाथी बेतालीशमी गाथा पर्यंत चालीशमी गाथाथी त्रेतालीश गाथा पर्यंत जेवो अर्थ बे तेवो जाणवो. मात्र ते एकतालीशमी गाथामां वणस्सइ एवो पाठ बे तेने बदले अहीं तसकायं एवो पाठ कहेवो. मात्र एटलोज फेर बे तेथी तसकायं एनो अर्थ त्रसकाय एवो करवो. ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) अथ द्वादशस्थानविधिरुच्यते। एतद्गाथात्रयस्यापि व्याख्यानं पूर्ववत् कार्यम्। नवरं त्रसनाम ग्राह्यम् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

(टीका.) सांप्रतं द्वादशस्थानविधिरुच्यते। तसकायं ति सूत्रम्। त्रसकायं द्वीन्द्रियादिरूपं न हिंसन्त्यारम्भप्रवृत्त्या मनसा वाचा कायेन तदहितचिन्तनादिना त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रभृतिभिः करणादिना प्रकारेण संयताः साधवः सुसमाहिताः। उद्युक्ता इति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥ तत्रैव हिंसादोषमाह। तसकायं ति सूत्रम्। त्रसकायं विहिंसन्नारम्भप्रवृत्त्यादिना प्रकारेण हिनस्त्येव। तुरवधारणार्थे। व्यापादयत्येव। तदाश्रितांस्त्रसान् विविधांश्च प्राणिनः तदन्यद्वीन्द्रियादीन्। चशब्दात्स्थावरांश्च पृथिव्यादीन् चाक्षुषानचाक्षुषांश्चक्षुरिन्द्रियग्राह्यानग्राह्यांश्चेति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥ यस्मादेवं तम्हा त्ति सूत्रम्। तस्मादेतं विज्ञाय दोषं तदाश्रितजीवहिंसालक्षणं दुर्गतिवर्धनं त्रसकायसमारम्भं तेन तेन विधिना यावज्जीवया यावज्जीवमेव वर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

जाइं चत्तारि भुज्जाइ, इसिणा हारमाइणि ॥
ताइं तु विवज्जंतो, संजमं अणुपालए ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) उक्तो द्वादशस्थानविधिः। प्रतिपादितं कायषट्कम्। तत्प्रतिपादनाद्युक्ता मूलगुणाः। अधुनैतद्वृतिभूतोत्तरगुणास्ते चाकल्पादयः षडुत्तरगुणाः। यथोक्तम्। अकप्पो गिहिभायणं ति। तत्राकल्पो द्विविधः। शिष्यकस्थापनाकल्प अकल्पस्थापनाकल्पश्च। तत्राद्योऽनधीतपिण्डनिर्युक्त्यादिना आनीतमपि आहारादि न कल्पते। यत उक्तम्। अणहीआ खलु जेणं, पिंडेसणसिज्जवत्थपाएसा ॥ तेणाणिआणि जइणो, कप्पंति न पिंडमाईणि ॥१॥ उउबद्धंमि न अणला, वासावासेसु दो वि णो सेहा ॥ दिक्खिज्जंती पायं, ठवणाकप्पो इमो होइ ॥ २ ॥ अकल्पस्थापनाकल्पं त्वाह जाइं ति। यानि चत्वारि अभोज्यानि ऋषीणां साधूनामाहारादीनि आहारशय्यावस्त्रपात्राणि। तानि तु विवर्जयन् संयमं सप्तदशप्रकारमनुपालयेत् ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) ए प्रकारे द्वादश स्थाननो विधि कह्यो. अने ते द्वादश स्थानना प्रतिपादन थकी कायषट्क कह्युं, अने कायषट्कना कथन थकी साधुना मूल गुणो कह्या. हवे मूलगुणना वाडसरखा आगल उत्तर गुणो छे, तेमना प्रतिपादननो अवसर आव्यो. वली ते उत्तर गुणो अकल्पादिक छे. ते तेरमुं स्थानक छे, तेमां अकल्प जे छे, ते बे प्रकारनो छे. तेमां एक शिष्यकस्थापनाकल्प अने बीजो अकल्पस्थापनाकल्प.

तेमां जे नवीन शिष्य पिण्डनिर्युक्त्यादि सूत्र जण्यो नथी, ते शिष्य आहारना दोषो जाणतो नथी. तेणे आणेलो आहार साधुने अकल्प छे. तेनुं नाम शिष्यकस्थापना कल्प. कह्येलुं छे के, अणहीआ खलु जेणं, पिंडेसणसिज्जावत्थपाएसा ॥ तेणाणिआणि जइणो, कप्पंति न पिंडमाईणि ॥ १ ॥ उउबद्धंमि न अणला, वासावासेसु दो वि णो सेहा ॥ दिक्खिज्जंती पायं, ठवणाकप्पो इमो होइ ॥ २ ॥ ते अकल्प स्थापना कल्प तो पोते सूत्रकारज कहे छे. (जाइं चत्तारि के०) चत्वारि यानि एटले जे चार (इसिणा के०) ऋषिणा एटले साधुए (आहारमाईणि के०) आहारादीनि एटले आहार, शय्या, वस्त्र अने पात्र (तु के०) वली (ताइं के०) तानि एटले ते चारने (विवज्जंतो के०) विवर्जयन् एटले त्याग करतो एवो साधु (संयमं के०) सत्तर प्रकारना संयमने (अणुपालए के०) अनुपालयेत् एटले पालन करे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) इत्युक्तो द्वादशस्थानविधिः । तत्प्रतिपादनेन कायषट्कं कथितम् । कायषट्ककथनेन साधूनां मूलगुणा उक्ताः । अधुना मूलगुणानां वृतिभूता ये उत्तरगुणास्तेषां प्रतिपादनावसरः । ते च उत्तरगुणा अकल्पादयः षट् । तत्र अकल्पो द्विविधः । शिष्यकस्थापनाकल्पः अकल्पस्थापनाकल्पश्च । तत्र येन नवीनशिष्येण पिंडनिर्युक्त्यादि पठितं नास्ति स आहारदोषान् न जानाति । तेन आनीत आहारपिंडो ग्रहीतुं साधूनामकल्पः । स शिष्यकस्थापनाकल्पः । अकल्पस्थापनाकल्पं तु सूत्रकार आह । यानि चत्वार्यभोज्यानि संयमस्य नाशकारित्वेन साधूनामकल्पनीयानि आहारादीनि आहारशय्यावस्त्रपात्ररूपाणि । तानि तु साधुर्विवर्जयेत् संयमं सप्तदशप्रकारमनुपालयेत् । अकल्पनीयस्याहारादिचतुष्टयस्यात्यागे संयमस्याभावो भवेत् ॥ ४७ ॥

(टीका.) उक्तो द्वादशस्थानविधिः । प्रतिपादितं कायषट्कम् । एतत्प्रतिपादनाडुक्ता मूलगुणाः । अधुनैतद्वृतिभूतोत्तरगुणावसरः । ते चाकल्पादयः षडुत्तरगुणाः । यथोक्तम् । अकप्पो गिहिभायणमित्यादि । तत्राकल्पो द्विविधः । शिष्यकस्थापनाकल्पः । अकल्पस्थापनाकल्पश्च । तत्र शिष्यकस्थापनाकल्पः, अनधीतपिण्डनिर्युक्त्यादिनानीतमाहारादि न कल्पत इति । उक्तं च । अणहीआ खलु जेणं, पिंडेसणसेज्जावत्थपाएसा ॥ तेणाणियाणि जतिणो, कप्पंति ण पिंडमाईणि ॥ उउबद्धंमि न अणला, वासावासेउ दो वि णो सेहा ॥ दिक्खिज्जंती पायं, ठवणाकप्पो इमो होइ ॥ २ ॥ अकल्पस्थापनाकल्पमाह । जाइं ति सूत्रम् । यानि चत्वार्यभोज्यानि संयमापकारित्वेनाकल्पनीयानि

ऋषीणां साधूनामाहारादीन्याहारशय्यावस्त्रपात्राणि तानि तु विधिना वर्जयन् संयमं सप्तदशप्रकारमनुपालयेत् । तदत्यागे संयमाभावादिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

पिंडं सिज्जं च वत्थं च, चउत्थं पायमेव य ॥
अकप्पिअं न इच्छिज्जा, पडिगाहिज्ज कप्पिअं ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । पिंड त्ति सूत्रम् ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) हवे तेज वात स्पष्ट रीते कहे छे. (पिंडं के०) पिंड एटले जे अशनादिक आहार (सिज्जं के०) शय्यां एटले शय्या (च के०) वली (वत्थं के०) वस्त्रं एटले वस्त्र (च के०) वली (चउत्थं के०) चतुर्थं एटले चोथुं (पायमेव य के०) पात्रमेव च एटले पात्र. आ सर्व (अकप्पिअं के०) अकल्पिकं एटले अकल्पनीय एवुं होय तो (न इच्छिज्जा के०) नेच्छेत् एटले न इच्छे. तथा (कप्पिअं के०) कल्पिकं एटले निर्दोष होय तो (पडिगाहिज्ज के०) प्रतिगृह्णीयात् एटले ग्रहण करे. कल्पनीक निर्दोष जाणे. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) अथैतदेव स्पष्टं कुर्वन्नाह । साधुः पिण्डं, शय्यां च, वस्त्रं, चतुर्थं पात्रमेव च । एतच्चतुष्टयं प्रकटार्थम् । अकल्पिकं नेच्छेत् । कल्पिकं तु यथोचितं प्रतिगृह्णीयादिति विधिः ॥ ४८ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । पिंड त्ति सूत्रम् । पिण्डं शय्यां च वस्त्रं च चतुर्थं पात्रमेव च । एतत्स्वरूपं प्रकटार्थम् । अकल्पिकं नेच्छेत् । प्रतिगृह्णीयात् कल्पिकं यथोचितमिति सूत्रार्थः ॥ ४८ ॥

जे निआगं ममायंति, कीअमुद्देसिआहडं ॥
वहं ते समणुजाणंति, इअ उत्तं महेसिणा ॥ ४९ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । अकल्पिके दोषमाह । केचन द्रव्यसाधवः । निआगं ति नित्यमामन्त्रितपिण्डं ममायंति मामकीनोऽयं पिण्ड इति कृत्वा गृह्णन्ति । क्रीतमौद्देशिकाहृतम् । वधं स्थावरादिघातं ते द्रव्यसाध्वादयः समनुजानन्ति । इत्युक्तं महर्षिणा श्रीवीरेण ॥ ४९ ॥

(अर्थ.) हवे अकल्पिकने विषे दोष कहे छे. (जे के०) ये एटले जे कोइ द्रव्यलिंगी (निआगं के०) नियागं एटले नित्य पिंड जे निमंत्रियो पिंड तेने (ममायंति के०) ग्रहण करे छे .एटले जे कोइ श्रावक साधुने आमंत्री मूके जे महारा घरथी एटलो पिंड ले जो. तेने ते साधु जो ग्रहण करे, तथा (कीअं के०) क्रीतं एटले वेचाथी

लावेला आहारने तथा (उद्देसिअं के०) औद्देशिकं एटले साधुने अर्थे उद्देशीने करेल आहारने वली (आहडं के०) आहृतं एटले सामो आणेलो आहार तेने ग्रहण करे (ते के०) ते एटले ते साधुउ (वहं के०) वधं एटले षट्कायना वधने (समणुजाणंति के०) समनुजानन्ति एटले अनुमोदना करता जाणवा. आ वात कोणे कही तो के, (इयं के०) इदं एटले आ (महेसिणा के०) महर्षिणा एटले तीर्थंकरे (वुत्तं के०) उक्तं एटले कहेलुं छे. ॥ ४ए ॥

(दीपिका.) अथाकल्पिके दोषं कथयति । ये केचन द्रव्यलिङ्गिनः नियागं नित्यमामन्त्रितपिंडं ममायंति प्रतिगृह्णन्ति । पुनः क्रीतमौद्देशिकमाहृतं च गृह्णन्ति । ते वधं स्थावरादिजीवघातमनुजानन्ति । दातुः प्रवृत्तेरनुमोदनेन । केनेदं कथितमित्याह । इत्युक्तं महर्षिणा महामुनिना श्रीवर्धमानस्वामिना ॥ ४ए ॥

(टीका.) अकल्पिके दोषमाह जे त्ति सूत्रम् । ये केचन द्रव्यसाध्वादयो द्रव्यलिङ्गधारिणो नियागं ति नित्यमामन्त्रितं पिण्डं ममायंतीति परिगृण्हन्ति । तथा क्रीतमौद्देशिकाहृतम् । एतानि यथा क्षुल्लकाचारकथायाम् । वधं त्रसस्थावरादिघातं ते द्रव्यसाध्वादयः अनुजानन्ति दातृप्रवृत्त्यनुमोदनेन इत्युक्तं च महर्षिणा वर्धमानेनेति सूत्रार्थः ॥ ४ए ॥

तम्हा असणपाणाइं, कीअमुद्देसिआहडं ॥
वज्जयंति ठिअप्पाणो, निग्गंथा धम्मजीविणो ॥ ५० ॥

(अवचूरिः) तस्मादशनपानादि चतुर्विधमपि यथोदितं क्रीतमौद्देशिकमाहृतं वर्जयन्ति स्थितात्मानो महासत्त्वा निर्ग्रन्था धर्मजीविनः संयमैकजीविनः ॥ ५० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्तरीते छे, तो हवे केम करवुं ते कहे छे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (ठिअप्पाणो के०) स्थितात्मानः एटले निश्चलपणाए करी रह्यो छे धर्मने विषे आत्मा जेनो एवा तथा (धम्मजीविणो के०) धर्मजीविनः एटले संयम रूप जीवितव्यना धणी एवा (निग्गंथा के) निर्ग्रंथाः एटले निर्ग्रंथ साधुउ (कीअं के०) क्रीतं एटले वेचातुं आणेलुं तथा (उद्देसिअं के०) औद्देशिकं एटले साधुना ज उद्देशथी बनावेल तथा (आहडं के०) आहृतं एटले साधुने माटे मालादिकथी सामुं आणेलुं एवुं (असणपाणाइं के०) अशनपानादि एटले अशन, पान, खादिम, स्वादिम एवा चतुर्विध अन्नने (वज्जयंति के०) वर्जयंति एटले त्याग करे छे. ॥ ५० ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं तस्मात्किं कर्तव्यमित्याह । तस्मात्कारणात् निर्ग्रन्थाः साधवः अशनादिकं चतुर्विधमपि सदोषं क्रीतं, औद्देशिकम्, आहृतं च वर्जयन्ति । किंभूता निर्ग्रन्थाः । स्थितात्मानः स्थितो निश्चलत्वेन आत्मा धर्मे येषां ते स्थितात्मानः संयमैकजीविन इत्यर्थः । उक्तोऽकल्पः । अकल्पकथनाच्च त्रयोदशः स्थानविधिरप्युक्तः ॥ ५० ॥

(टीका.) यस्मादेवं तम्ह त्ति सूत्रम् । तस्मादशनपानादि चतुर्विधमपि यथोदितं क्रीतमौद्देशिकमाहृतं वर्जयन्ति स्थितात्मानो महासत्त्वा निर्ग्रन्थाः साधवो धर्मजीविनः संयमैकजीविन इति सूत्रार्थः ॥ ५० ॥

कंसेसु कंसपाएसु, कुंडमोएसु वा पुणो ॥
भुंजंतो असणपाणाइं, आयारा परिभस्सइ ॥ ५१ ॥

(अवचूरिः) उक्तोऽकल्पः । तदभिधानाडुक्तं त्रयोदशस्थानमधुनोच्यते चतुर्दशस्थानम् । कंसेषु कचोलादिषु कंसपात्रेषु स्थालादिषु कुंडमोदेषु हस्तिपादाकारेषु मृन्मयभाजनेषु । भुञ्जानोऽशनपानादि साध्वाचारात् परिभ्रश्यति ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) हवे चौदमुं स्थानक कहे छे, तेमां पण गृहस्थना भाजन आश्रयी कहे छे. (कंसेसु के०) कांस्येषु एटले कांसाना वाटका प्रमुखने विषे (पुणो के०) पुनः एटले वली (कंसपाएसु के०) कांस्यपात्रेषु एटले कांसानी थालीयोने विषे तथा (कुंडमोएसु के०) कुंडमोदेषु एटले हस्तीना पादना आकार वाला मृत्तिकाना कुंडाने विषे (भुंजानः के०) भोजन करता एवा यति (आयारा परिभस्सइ के०) आचारात् परिभ्रश्यंति एटले साधुना आचार थकी भ्रष्ट थाय छे. ॥ ५१ ॥

(दीपिका.) इदानीं चतुर्दशस्थानविधिमाह । साधुः आचारात् साधुसंबन्धिनः परिभ्रश्यति भ्रष्टाचारो भवति । किं कुर्वन् साधुः । अशनपानादिकमन्यदोषरहितमपि भुञ्जानः । केषु भाजनेषु भुञ्जान इत्याह । कांस्येषु कटोरिकादिषु, पुनः कांस्यपात्रीषु तिलकादिषु, कुंडमोदेषु हस्तिनः पादाकारेषु मृन्मयादिषु भुञ्जानः ॥ ५१ ॥

(टीका.) उक्तोऽकल्पस्तदभिधानात्त्रयोदशस्थानविधिः । इदानीं चतुर्दशविधिमाह । कंसेसु त्ति सूत्रम् । कंसेषु करोटकादिषु, कंसपात्रेषु तिलकादिषु, कुण्डमोदेषु हस्तिपादाकारेषु मृन्मयादिषु भुञ्जानोऽशनपानादि तदन्यदोषरहितमपि आचाराच्छ्रमणसंबन्धिनः परिभ्रश्यति अपैतीति सूत्रार्थः ॥ ५१ ॥

सीओदगसमारंभे, मत्तधोअणछड्डणे ॥
जाइं छंनंति भूआइं, दिठो तछ असंजमो ॥ ५२ ॥

(अवचूरिः) अनन्तरोद्दिष्टजाजनेषु श्रमणा जोक्ष्यन्ते जुक्तं चैजिरिति शीतोदकेन धावनं कुर्वन्ति। तदाह। शीतोदकसमारंजे सचेतनोदकेन जाजनधावनारम्जे मात्रकधावनोज्झने यानि क्षिप्यंते हिंस्यन्ते जूतान्यप्कायादीनि। अत्र गृहिजाजनजोजने दृष्टः असंयमस्तस्य जोक्तुः ॥ ५२ ॥

(अर्थ.) हवे ते पूर्वोक्त पात्रमां जमवाथी जे दोष उपजे, ते कहे बे. (सीउदगं के०) शीतोदकं एटले टाढुं जल तेनो (समारंजे के०) समारंजे एटले ते गृहस्थना कांस्यादिक पात्रमां जमतां विशेष आरंज थाय त्यां,तथा(मत्तधोयणबडुणे के०)मात्रकधावनोज्झने एटले मात्र धोयन बंडने अर्थात् पात्र धोवाना धोवणनो त्याग करे, नाखे त्यां (जाइं के०) यानि एटले जे (जूआइं के०) जूतानि एटले प्राणिमात्र होय ते (बंनंति के०) बेदाय बे. माटे (तब के०) तत्र एटले ते गृहस्थना जाजनने विषे जमनार साधुनो (असंजमो के०) असंयमः एटले संयमत्याग थाय बे. ॥ ५२ ॥

(दीपिका.) कथं तेषु जुञ्जानो च्रष्टाचारो जवेदित्याह । गृहिजाजनं कांस्यादिकं तत्र जोजने जोजनकर्तुः साधोः केवलिना सोऽसंयमो दृष्टः। स कः । यानि तत्र जूतान्यप्कायादीनि बिद्यन्ते हिंस्यन्ते । क्व। शीतोदकसमारम्जे सचेतनेनोदकेन जाजनस्य धावनारम्जे क्षालनारम्जे। कथम् । कांस्यादिजाजनेषु श्रमणा जोक्ष्यंते, अथवा श्रमणैरेषु जुक्तमिति हेतोः जाजनक्षालनं कुर्वन्ति गृहस्थाः । पुनः कुत्र । मात्रकधावनोज्झने कुण्डमोदकादिषु जाजनेषु क्षालनजलत्यागेऽसंयमो जवेत् ॥ ५२ ॥

(टीका.) कथमित्याह । सीउदगं ति सूत्रम् । अनंतरोद्दिष्टजाजनेषु श्रमणा जोक्ष्यन्ते जुक्तं चैजिरिति शीतोदकेन धावनं कुर्वन्ति । तदा शीतोदकसमारंजे सचेतनोदकेन जाजनधावनारंजे तथा मात्रकधावनोज्झने कुंडमोदादिषु क्षालनजलत्यागे यानि क्षिप्यन्ते हिंस्यन्ते जूतान्यप्कायादीनि । सोऽत्र गृहिजाजनजोजने दृष्ट उपलब्धः केवलज्ञानजास्वता असंयमस्तस्य जोक्तुरिति सूत्रार्थः ॥ ५२ ॥

पत्राकम्मं पुरेकम्मं, सिञ्चा तब न कप्पइ ॥
एअमठं न जुंजंति, निग्गंथा गिहिजायणे ॥ ५३ ॥

(अवचूरिः) पश्चात्कर्म पुरःकर्म स्यात् कदाचित् जवेद्गृहिजाजनजोजने । पश्चात्पुरःकर्मजावस्तूक्तवदित्येके । अन्ये जुजन्तु तावत्साधवो वयं तु पश्चाद्भोक्ष्याम इति पश्चात्कर्मव्यत्ययेन तु पुरःकर्म व्याचक्षते। एतच्च साधूनां न कल्पते। एतदर्थं पश्चात्कर्मपरिहारार्थं न जुञ्जन्ति निर्ग्रंथा गृहिजाजने ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) पात्रने अन्नावे साधुने (तछ के०) तत्र एटले ते गृहस्थना पात्रने विषे जमवुं (न कप्पइ के०) न कल्पते एटले न कल्पे. कारणके गृहस्थ जम्या पहेला जो पात्रमां साधु जमे तो तेने (सिआ के०) स्यात् एटले कदाचित् (पछाकम्मं के०) पश्चात्कर्म लागे, अने गृहस्थ जम्या पछी जो गृहस्थना पात्रमां जमे, तो तेने (पुरेकम्मं के०) पुरःकर्म लागे (एअमठं के०) एतदर्थं एटले पश्चात् कर्म पुरःकर्म टालवाने अर्थे (निग्गंथा के०) निर्ग्रंथाः एटले साधुउं (गिहिन्नायणे के०) गृहिन्नाजने एटले गृहस्थना पात्रने विषे (न जुंजंति के०) नोजन करे नहि. ॥ ५३ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच निर्ग्रंथाः साधव एतदर्थं पश्चात्कर्मपुरःकर्मपरिहारार्थं गृहिन्नाजने कांस्यादिके न जुञ्जते । कथम् । यतः पश्चात्कर्म पुरःकर्म च धर्मवतां साधूनां न कल्पते । पश्चात्कर्मपुरःकर्मन्नावस्तु उक्तवदित्येके । अन्ये त्वेवं व्याख्यानयन्ति । जुंजंतु तावत् साधवो वयं तु पश्चाद्नोद्द्याम इति पश्चात्कर्म तस्माद्विपरीतं तु-पुराकर्म इति ॥ ५३ ॥

(टीका.) किंच पछाकम्मं ति सूत्रम् । पश्चात्कर्म पुरःकर्म स्यात् तत्र कदाचिन्नवेजृहिन्नाजनन्नोजने पश्चात्पुरःकर्म नावस्तूक्तवदित्येके । अन्ये तु जुञ्जन्तु तावत्साधवो वयं पश्चाद्नोद्द्याम इति । पश्चात्कर्मव्यत्ययेन तु पुरःकर्म व्याचक्षते । एतच्च न कल्पते धर्मचारिणाम् । यतश्चैवमत एतदर्थं पश्चात्कर्मादिपरिहारार्थं न जुञ्जते निर्ग्रंथाः । क्वेत्याह । गृहिन्नाजनेऽनंतरोदित इति सूत्रार्थः ॥ ५३ ॥

आसंदीपलिअंकेसु, मंचमासालएसु वा ॥
अणायरिअमज्ञाणं, आसइत्तु सइत्तु वा ॥ ५४ ॥

(अवचूरिः) उक्तो गृहिन्नाजने दोषस्तदन्निधानाडुक्तं चतुर्दशस्थानम् । इदानीं पञ्चदशस्थानमुच्यते । आसंदीपर्यंकौ प्रतीतौ । मंचश्च प्रतीतः । आशालकस्त्ववष्टम्नसमन्वित आसनविशेषः । एतेष्वनाचरितमार्याणामासितुं स्वपितुं वा शुषिरदोषात् ॥ ५४ ॥

(अर्थ.) हवे पन्नरमुं स्थानक कहे छे. (अज्ञाणं के०) आर्याणां एटले आर्य साधुउंने (आसंदीपलिअंकेसु के०) आसंदीपर्यंकेषु एटले नद्रासन रूप आसंदी अने ढोलीयाने विषे (मंच के०) मंचेषु एटले खाटलाने विषे (वा के०) वली (आसालएसु के०) आशालकेषु एटले उंठिंगणसहित सांगा मांची तथा सिंहासन कुरसीनेविषे (आसइत्तु के०) आसितुं एटले वेसवाथी (वा के०) तथा (सइत्तु

के०) स्वपुं एटले सुवाथी (अणायरिअं के०) अनाचरितं एटले अनाचरणनो दोष लागे. ॥ ५४ ॥

(दीपिका.) गृहिभाजनदोष उक्तः । तस्याभिधानाच्चतुर्दशस्थानविधिरपि उक्तः। सांप्रतं पंचदशस्थानगतं विधिमाह। आसन्दी १ पर्यङ्कः २ मंचश्च एते त्रयोऽपि प्रसिद्धाः। आशालकस्तु सर्वाङ्गसमन्वित आसनविशेषः । एतेष्वासितुमुपवेष्टुं स्वप्तुं वा निद्रां कर्तुं वा आर्याणां साधूनामनाचरितम्। कथम्। सुषिरदोषात् ॥ ५४ ॥

(टीका.) उक्तो गृहिभाजनदोषः । तदभिधानाच्चतुर्दशस्थानविधिः । सांप्रतं पञ्चदशस्थानविधिमाह । आसंदि त्ति सूत्रम्। आसंदीपर्यंकौ प्रतीतौ। तयोरासंदीपर्यंकयोः प्रतीतयोः। मंचाशालकयोश्च। मंचः प्रतीतः। आशालकस्त्ववष्टंभसमन्वित आसनविशेषः । एतयोरनाचरितमनासेवितमार्याणां साधूनामासितुमुपवेष्टुं स्वप्तुं वा। निद्रातिवाहनं वा कर्तुं शुषिरदोषादिति सूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

नासंदीपलिअंकेसु, न निसिज्जा न पीढए ॥
निग्गंथा पडिलेहाए, बुद्धवुत्तमहिठगा ॥ ५५ ॥

(अवचूरिः) अपवादमाह। नासंदीपर्यंकयोः प्रतीतयोः न निषद्यायां गद्दिकायां न पीठके वेत्रमयादौ वा निर्ग्रंथा अप्रतिलेख्य राजकुलादिषु निषीदनादि कुर्वन्तीति वाक्यशेषः। बुद्धोक्ताधिष्ठातारो जिनोक्तानुष्ठानपराः ॥ ५५ ॥

(अर्थ.) हवे वली एज स्थानकने विषे अपवाद मार्ग कहे छे. (बुद्धवुत्तमहिठगा के०) बुद्धोक्ताधिष्ठातारः एटले बुद्ध जे तीर्थंकर तेमना कहेलां वचन पालवामां तत्पर एवा (निग्गंथा के०) निर्ग्रंथाः एटले साधुउ (आसंदीपलिअंकेसु के०) आसंदीपर्यंकयोः एटले आसंदीपर्यंकने विषे (अप्पडिलेहाए के०) अप्रतिलेख्य एटले पडिलेहण कस्या विना (न के०) न एटले बेसवुं प्रमुख करता नथी. तथा (निसिज्ज के०) निषद्यायां एटले सांगा मांची खुरशी प्रमुखने विषे पण पडिलेहण कस्या विना (न के०) न एटले बेसवुं प्रमुख करता नथी. तथा (पीढए के०) पीठके एटले चित्रामणयुक्त आसनपर तथा नेतरना भरेला आसनपर (न के०) न एटले बेसवुं प्रमुख करता नथी. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) अत्रैव स्थानेऽपवादमार्गमाह । निर्ग्रन्थाः साधवः न आसन्दीपर्यंकयोः. न निषद्यायामेकादिकल्परूपायां, न पीठके वेत्रमयादौ, चक्षुरादिना अप्रत्युपेक्ष्य निषीदनादि न कुर्वन्तीति वाक्यशेषः। किंभूता निर्ग्रंथाः। बुद्धोक्ता

धिष्ठातारः। बुद्धेन तीर्थकरेण यत्कथितमनुष्ठानं तत्र तत्पराः । इह चाप्रत्युपेक्षितेषु आसंदीपर्यंकनिषद्यादिपीठेषु निषीदनस्य निषेधात् धर्मकथादौ राजकुलादौ प्रत्युपेक्षितेषु निषीदनादि कुर्वन्त्यपि । अन्यथा अप्रत्युपेक्षितेष्विति विशेषणस्यामिलनं स्यात् ॥ ५५ ॥

(टीका.) अत्रैवापवादमाह । नासंदि त्ति सूत्रम् । नासंदीपर्यङ्कयोः प्रतीतयोः । न निषद्यायामेकादिकल्पपरूपायां न पीठके वेत्रमयादौ निर्ग्रन्थाः साधवोऽप्रत्युपेक्ष्य चक्षुरादिना निषीदनादि न कुर्वन्तीति वाक्यशेषः । नञ् सर्वत्राभिसंबध्यते । न कुर्वन्तीति । किंविशिष्टा निर्ग्रन्थाः । बुद्धोक्ताधिष्ठातारः । तीर्थकरोक्तानुष्ठानपरा इत्यर्थः । इह चाप्रत्युपेक्षितासंद्यादौ निषीदनानिषेधात् धर्मकथादौ राजकुलादिषु प्रत्युपेक्षितेषु निषीदनादिविधिमाह । विशेषणान्यथानुपपत्तेरिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

गंभीरविजया एए, पाणा दुप्पडिलेहगा ॥
आसंदी पलिअंको अ, एअमठं विवज्जिआ ॥ ५६ ॥

(अवचूरिः) गंभीरविजया अप्रकाशाश्रयाः । विजयशब्देनाश्रयोऽभिधीयते । एते आसन्द्यादयः । एतेषु प्राणा दुःप्रत्युपेक्ष्या भवन्ति । आसन्दी पर्यङ्कश्च । चशब्दान्मञ्चकादयश्च । एतदर्थं वर्जिताः साधुभिः ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) हवे एम पडिलेहीने पण पूर्वोक्त आसंदीप्रमुख उपर बेसे तो पण दोष लागे ते कहे छे. (एए के०) एते एटले ए पूर्वोक्त आसंदी पर्यंक मंचादिक (गंभीरविजया के०) गम्भीरविजयाः गंभीर एटले अप्रकाश छे विजय एटले आश्रय जेनो अर्थात् आसंद्यादिक प्राणियोनां गुप्त स्थानक रूप छे तेथी (दुप्पडिलेहगा के०) दुःखे करीने छे प्रातिलेखन जेनुं एवा होय छे. (एअमठं के०) एतदर्थं एटले ए माटे साधुउए (आसंदी पलिअंको अ के०) आसंदीपर्यंकश्च एटले आसंदी अने पर्यंक च शब्दथी मंचादिक पण (विवज्जिआ के०) विवर्जिताः एटले वर्जित करेला छे. ॥५६॥

(दीपिका.) अत्रैव दोषमाह। एते आसंदीपर्यंकमंचादयः। गंभीरविजयाः गंभीरः अप्रकाशः विजय आश्रयो येषां ते गंभीरविजया अप्रकाशाश्रयाः प्राणिनां भवंति। तेन प्राणिन एतेषु दुःप्रत्युपेक्ष्या भवन्ति । पीड्यंते च तेषामुपवेशनादिना । तेन एतदर्थं साधुभिः आसंद्यादयो विवर्जितास्त्यक्ताः ॥ ५६ ॥

(टीका.) तत्रैव दोषमाह । गंभीरं ति सूत्रम् । गंभीरमप्रकाशं विजय आश्रयः अप्रकाशाश्रया एते प्राणिनामासंद्यादयः । एवं च प्राणिनो दुःप्रत्युपेक्षणीया एतेषु

नवन्ति । पीड्यंते चैतडुपवेशनादिना । आसंदः पर्यंकः । चशब्दान्मंचादयश्च । एतदर्थं विवर्जिताः साधुन्निरिति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

गोअरग्गपविठस्स, निसिज्जा जस्स कप्पइ ॥
इमेरिसमणायारं, आवज्जइ अबोहिअं ॥ ५७ ॥

(अवचूरिः) उक्तः पर्यङ्कस्थानविधिः । तदन्निधानात्पञ्चदशस्थानमुक्तमिदानीं षोडशस्थानविधिमाह । गोचराग्रप्रविष्टस्य निषद्या यस्य कल्पते गृह एव निषीदनं सदा चरति यः साधुः । स खलु एवमीदृशं वक्ष्यमाणलक्षणमनाचारमापद्यते प्राप्नोति अबोधिकं मिथ्यात्वफलम् ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) आ रीते पर्यंकस्थानविधि कह्यो. तेथी ए पन्नरमुं स्थानक कह्युं. हवे सोलमुं स्थानक कहे ठे. (गोअरग्गपविठस्स के०) गोचराग्रप्रविष्टस्य एटले गोचरीए गयो एवा (जस्स के०) यस्य एटले जे साधुने (निसज्जा के०) निषद्या एटले बेसवुं (कप्पइ के०) कल्पते एटले कल्पे ठे. अर्थात् गोचरीए गयेलो साधु गृहस्थने घेर जइ बेसे तो ते साधु (इमेरिसं के०) एवमीदृशं एटले हवे कहीशुं ए प्रकारना (अबोहिअं के०) अबोधिकं एटले बोधिबीज सम्यक्त्वरहित मिथ्यात्वरूप फलने (आवज्जइ के०) आपद्यते एटले पामे ठे. ॥ ५७ ॥

(दीपिका.) उक्तः पर्यङ्कस्थानविधिः । तस्य कथनेन पञ्चदशस्थानमप्युक्तम् । अथ षोडशस्थानमुच्यते । गोचराग्रप्रविष्टस्य भिक्षार्थं प्रविष्टस्य साधोर्निषद्या कल्पते । गृह एव नीषीदनं समाचरति यः साधुरिति भावः । स साधुः खलु एवमीदृशं वक्ष्यमाणलक्षणमनाचारमापद्यते प्राप्नोति । किंभूतमनाचारम् । अबोधिकम् । अबोधिर्मिथ्यात्वं तदेव फलं यस्य स तम् ॥ ५७ ॥

(टीका.) उक्तः पर्यंकस्थानविधिस्तदन्निधानात्पंचदशस्थानमिदानीं षोडशस्थानमधिकृत्याह । गोअरग्ग त्ति सूत्रम् । गोचराग्रप्रविष्टस्य भिक्षाप्रविष्टस्येत्यर्थः । निषद्या यस्य कल्पते गृह एव निषीदनं समाचरति यः साधुरिति भावः । स खलु एवमीदृशं वक्ष्यमाणलक्षणमनाचारमापद्यते प्राप्नोति । अबोधिकं मिथ्यात्वफलमिति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

विवत्ती बंभचेरस्स, पाणाणं च वहे वहो ॥
वणीमगपडिग्घाउ, पडिकोहो अगारिणं ॥ ५८ ॥

(अवचूरिः) अनाचारमाह। विपत्तिर्ब्रह्मचर्यस्य ततः स्त्रियाश्चिरसंगादाधाकर्मादिकरणेन प्राणानां वधे वधो भवति आद्यव्रतस्य। साधौ गृहोपविष्टे वनीपकप्रतिघातः प्रतिक्रोधश्चागारिणां तत्स्वजनानां तस्यास्तथाक्षेपदर्शनात् ॥ ५८ ॥

(अर्थ.) हवे आ गाथाथी पहेली कहेली गाथामां कह्युं हतुं के गृहस्थने घरे साधु बेसे तेने हवे कहीशुं एवा अनाचार थाय तो हवे ते अनाचारो कहे छे. के जो साधु गोचरीए गयो थको गृहस्थने घेर बेसे तो (बंभचेरस्स के०) ब्रह्मचर्यस्य एटले ब्रह्मचर्यनो (विवत्ती के०) विपत्तिः एटले नाश थाय. तथा वली (पाणाणं के०) प्राणिनां एटले प्राणियोना (वहे के०) वधे एटले चिरपरिचयने लीधे आधाकर्मादिक गृहस्थ करे. अने तेथी साधुना संयमनो (वहो के०) वधः एटले वध थाय. तथा (वणीमग के०) वनीपक एटले भिक्षाचर मनुष्यो तेने (पडिग्घाउ के०) प्रतिघातः एटले प्रतिघात थाय. अर्थात् ते भिक्षाचर आवतो भय पामे. जे एक छे त्यां हुं क्यां जाउं ? तथा वली(अगारिणं के०) अगारिणांएटले गृहस्थने (पडिक्कोहो के०) प्रतिक्रोधः एटले क्रोध उपजे. ते पोतानी स्त्री उपर तथा ते साधुनी उपर. ॥५८॥

(दीपिका.) तमेवानाचारमाह । गृहस्थगृहे निषद्याकरण एतेऽनाचारा इति संभावनया ब्रह्मचर्यस्य विपत्तिर्नाशो भवति । कुतः । आज्ञाखण्डनदोषात् । प्राणिनां च वधे वधो भवति तथासंबन्धादाधाकर्मादिकरणेन । तथा वनीपकप्रतिघातो भवेत् । तदाक्षेपेणादित्साभिधानादिना च। पुनरगारिणः प्रतिक्रोधो भवेत् । तत्स्वजनानां निषद्यायास्तस्याश्च तथाक्षेपदर्शनेन ॥ ५८ ॥

(टीका.) अनाचारमाह । विवत्ति त्ति सूत्रम् । विपत्तिर्ब्रह्मचर्यस्याज्ञाखण्डनादोषतः। साधुसमाचरणस्य प्राणिनां च वधे वधो भवति । तथा संबन्धादाधाकर्मादिकरणेन वनीपकप्रतीघातः । तदाक्षेपेणादित्साभिधानादिना प्रतिक्रोधश्चागारिणां तत्स्वजनानां च स्यात्तदाक्षेपदर्शनेनेति सूत्रार्थः ॥ ५८ ॥

अगुत्ती बंभचेरस्स, इत्थीउ वा वि संकणं ॥
कुसीलवड्ढणं ठाणं, दूरउ परिवज्जए ॥ ५९ ॥

(अवचूरिः) अगुप्तिर्ब्रह्मचर्यस्य तदिन्द्रियावलोकनेन स्त्रीतश्चापि शङ्का भवति । तत्प्रफुल्ललोचनदर्शनादिनानुभूतगुणायाः कुशीलवर्द्धनं स्थानं तदुक्तेन प्रकारेणासंयमकरं दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ५९ ॥

(अर्थ.) वली पण साधुने गृहस्थने घेर वेसवाथी केवा दोषो उत्पन्न थाय छे

ते कहे वे. गोचरीए जतां गृहस्थने घेर बेसतां साधुने (बंजचेरस्स के०) ब्रह्मचर्यस्य एटले ब्रह्मचर्यनो (अगुत्ति के०) अगुप्तिः एटले नाश थाय वे. (वा के०) वली (इत्थीर्ज वि के०) स्त्रीतोऽपि एटले प्रथम अनुजवेली उत्फुल्लगल्लवाली स्त्रीना सकाशथी (संकणं के०) शंकनं एटले शंका थाय. ते माटे (कुसीलवट्ठणं के०) कुशीलवर्द्धनं एटले कुशीलने वधारनार एवा (स्थानं के०) स्थानकने (दूरर्ज के०) दूरतः एटले दूरथी (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ ५ए ॥

(दीपिका.) तथा पुनः किं जवेत् साधोस्तथा निषद्याकरणेन ब्रह्मचर्यस्यागुप्तिर्जवेत् । पुनः उत्फुल्लगल्ललोचनाया अनुजूतगुणायाः स्त्रियाः सकाशात् शंका जवति । ततः कुशीलवर्द्धनं स्थानमुक्तेन प्रकारेण असंयमवृद्धिकारकं दूरतः परिवर्जयेत् परित्यजेत् साधुः ॥ ५ए ॥

(टीका.) तथा अगुत्ति त्ति सूत्रम् । अगुप्तिर्ब्रह्मचर्यस्य तदिन्द्रियाद्यवलोकनेन स्त्रीतश्चापि शङ्का जवति । तदुत्फुल्ललोचनदर्शनादिनानुजूतगुणायाः कुशीलवर्धनं स्थानमुक्तेन प्रकारेणासंयमवृद्धिकारकं दूरतः परिवर्जयेत्परित्यजेदिति सूत्रार्थः ॥ ५ए ॥

तिन्हमन्नयरागस्स, निसिज्जा जस्स कप्पई ॥
जराए अजिजूअस्स, वाहिअस्स तवस्सिणो ॥ ६० ॥

(अवचूरिः) सूत्रेणैवापवादमाह । त्रयाणां वक्ष्यमाणलक्षणानामन्यतरस्यैकस्य निषद्या गृहे यस्य कल्पते तस्य तदासेवने न दोष इति शेषः । कस्य पुनः कल्पत इत्याह । जरयाजिजूतस्यात्यन्तवृद्धस्य व्याधिमतोऽत्यन्तमशक्तस्य तपस्विनो विशिष्टक्षपकस्यैते च जिक्षाटनं न कार्या एव । आत्मलब्धिकाद्यपेक्षया तु सूत्रविषयाः । न चैतेषां प्राय उक्तदोषाः संजवन्ति । परिहरन्ति च वनीपकप्रतिघातादीनि ॥ ६० ॥

(अर्थ.) हवे वली जे साधुने गृहस्थने घरे बेसतां दोष न लागे ते कहे वे. (तिन्हं के०) त्रयाणां एटले आगल जे आज गाथामां कहेवाशे ए त्रण जणनी वच्चे (अन्नयरागस्स के०) अन्यतरस्य एटले कोइ पण एक (जस्स के०) यस्य एटले गोचरीए गयेला एवा जे साधुने (निसिज्जा के०) निषद्या एटले बेसवुं (कप्पइ के०) कल्पते एटले कल्पे वे. हवे ते कया प्रकारना साधु ते कहे वे. (जराए के०) जरया एटले वृद्धावस्थाए (अजिजूअस्स के०) अजिजूतस्य एटले पराजव पामेला अर्थात् अतिवृद्ध थएला तथा (वाहिअस्स के०) व्याधितस्य एटले रोगग्रस्त थएला तथा

(तवस्सिणो के०) तपस्विनः एटले तपस्वी एवा साधुने गोचरीए गया छतां गृहस्थने घेर बेसवुं कल्पे. ॥ ६० ॥

(दीपिका.) अथ सूत्रेण अपवादमाह। त्रयाणामग्रे वक्ष्यमाणानां मध्ये अन्यतरस्य एकस्य यस्य गोचरप्रविष्टस्य गृहस्थगृह निषद्या कल्पते। औचित्येन तस्य निषद्यायाः सेवने न दोष इति वाक्यशेषः। कथं पुनः कल्पत इत्याह । जरया अभिभूतस्य अत्यन्तं वृद्धस्य तथा व्याधितस्य रोगवतोऽत्यन्तमसमर्थस्य तथा तपस्विनो विकृष्टक्षपकस्य। प्राय एते भिक्षाटनं न कार्यन्ते। परमात्मलब्धिकाद्यास्तु भिक्षाटनं कुर्वन्ति, तद्विषयं चैतत् सूत्रम्। तत एतेषां प्रायो दोषा न संभवन्ति। परिहरन्ति च वनीपकप्रतिघातादीनि ॥ ६० ॥

(टीका.) सूत्रेणैवापवादमाह। तिण्ह त्ति सूत्रम्। त्रयाणां वक्ष्यमाणलक्षणानामन्यतरस्यैकस्य निषद्या गोचरप्रविष्टस्य यस्य कल्पत औचित्येन । तस्य तदासेवने न दोष इति वाक्यशेषः। कस्य पुनः कल्पत इत्याह । जरयाभिभूतस्यात्यन्तवृद्धस्य व्याधिमतोऽत्यन्तमशक्तस्य तपस्विनो विकृष्टक्षपकस्य। एते च भिक्षाटनं न कार्यंत एव। आत्मलब्धिकाद्यपेक्षया तु सूत्रविषयः। न चैतेषां प्राय उक्तदोषाः संभवंति। परिहरंति च वनीपकप्रतिघातादीति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

वाहिउ वा अरोगी वा, सिणाणं जो उ पछए ॥
वुक्कंतो होइ आयारो, जढो हवइ संजमो ॥ ६१ ॥

(अवचूरिः) उक्तो निषद्यास्थानविधिः। तदभिधानादुक्तं षोडशस्थानमिदानीं सप्तदशस्थानमाह । व्याधिमान् व्याधिग्रस्तो अरोगी वा स्नानमङ्गक्षालनं यस्तु प्रार्थयते सेवते। तेनेभंभूतेन व्युत्क्रांतो भवत्याचारो बाह्यतपोरूपोऽस्नानपरीषहासहनात्। जढः परित्यक्तो भवति संयमः सत्त्वरक्षादिः उदकादिविराधनात् ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) हवे सत्तरमुं स्थानक कहे छे. (वाहिउ के०) व्याधितः एटले व्याधियुक्त (वा के०) अथवा (अरोगी के०) अरोगी एटले रोगरहित एवो (जो उ के०) यस्तु एटले जे कोइ साधु (सिणाणं के०) स्नानं एटले स्नानने (पछए के०) प्रार्थयते एटले इछा करे छे, ते साधुनो (आयारो के०) आचारः एटले आचार (वुक्कंतो के०) व्युत्क्रांतः एटले भ्रष्ट थाय छे. तथा तेनो (संजमो के०) संयमः एटले संयम जे छे ते (जढो के०) परित्यक्तः एटले भ्रष्ट जाय छे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) उक्तो निषद्यास्थानविधिः। तस्य कथनाच्च षोडशस्थानमप्युक्तम्। अथ

सप्तदशस्थानमाह । यस्तु साधुः स्नानमङ्गप्रक्षालनं प्रार्थयते सेवते । तेन साधुना आचारो बाह्यतपोरूपो व्युत्क्रांतो भवति । कथम् । अस्नानपरीषहस्य असहनात् । पुनः संयमः प्राणिरक्षणादिकः जढः परित्यक्तो भवति । कस्मात् । अप्कायादिविराधनात् । किंभूतः साधुर्व्याधितो वा व्याधिग्रस्तो वा, पुनः अरोगी वा रोगरहितो वा । केनापि स्नानं न कर्तव्यमित्यर्थः ॥ ६१ ॥

(टीका.) उक्तो निषद्यास्थानविधिः । तदभिधानात्षोडशस्थानम् । सांप्रतं सप्तदशस्थानमाह । वाहिर्ज त्ति सूत्रम् । व्याधिमान् वा व्याधिग्रस्तः । अरोगी वा रोगविप्रमुक्तो वा । स्नानमङ्गप्रक्षालनं यस्तु प्रार्थयते सेवत इत्यर्थः । तेनेवंभूतेन व्युत्क्रान्तो भवत्याचारो बाह्यतपोरूपः । अस्नानपरीषहानतिसेवनात् । जढः परित्यक्तो भवति संयमः प्राणरक्षणादिकः अप्कायादिविराधनादिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

संतिमे सुहुमा पाणा, घसासु भिलगासु अ ॥
जे अ भिक्खू सिणायंतो, विअडेणुप्पिलावए ॥ ६२ ॥

(अवचूरिः) प्रासुकस्नानेन कथं संयमपरित्याग इत्याह । संतीमे सूक्ष्माः प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः घसासु उषरभूमिषु भिलगासु तथाविधभूमिराजिषु यांस्तु भिक्षुः स्नानजलोत्प्लवक्रियया विकटेन प्रासुकोदकेन उत्प्लावयति ॥ ६२ ॥

(अर्थ.) हवे स्नान कीधाना दोष देखाडे छे. (घसासु के०) उषरभूमिने विषे एटले क्षार भूमिने विषे (अ के०) च एटले वली (भिलगासु के०) भूमिनी राजिर्ज एटले फाटोने विषे (इमे के०) आ (सुहुमा के०) सूक्ष्माः एटले सूक्ष्म एवा (पाणा के०) प्राणिनः एटले प्राणीयो (संति के०) छे. (जे अ के०) येच एटले जे जीवोने (सिणायंतो के०) स्नान् एटले स्नान करतो एवो (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु (विअडेण के०) विकृतेन एटले विकृतजले करी (उप्पिलावए के०) उत्प्लावयति एटले पलाले छे. तेथी ते जीवोनी विराधना थाय.॥ ६२ ॥

(दीपिका.) संति एते प्रत्यक्षमुपलभ्यमानाः सूक्ष्माः श्लक्ष्णाः प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः । कासु । घसासु सुषिरभूमिषु च । पुनः भिलगासु तथाविधभूमिराजीषु । के । यान् सूक्ष्मप्राणान् स्नानं कुर्वन् स्नानजलोप्लनक्रियया विकृतेन प्रासुकेन जलेन उत्प्लावयति । तथा च सति प्राणिविराधना भवेत् ततश्च संयमपरित्यागः ॥ ६२ ॥

(टीका.) प्रासुकस्थानेन कथं संयमपरित्याग इत्याह । संतिमे त्ति सूत्रम् । सन्त्येते प्रत्यक्षोपलभ्यमानस्वरूपाः सूक्ष्माः श्लक्ष्णाः प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः । घसासु

शुषिरनूमिषु शिलगासु च तथाविधनूमिराजीषु च यांस्तु भिक्षुः स्नानजलोष्णनक्रियया विकृतेन प्रासुकोदकेनोत्प्लावयति । तथा च तद्विराधनाच्च संयमपरित्याग इति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥

तम्हा ते न सिणायंति, सीएण उसिणेण वा ॥
जावज्जीवं वयं घोरं, असिणाणमहिठ्ठगा ॥ ६३ ॥

(अवचूरिः) निगमयन्नाह । यस्मादेवमुक्तदोषप्रसंगस्तस्मात्ते साधवो न स्नांति । शीतोदकेनोष्णोदकेन वा । यावज्जीवं व्रतं घोरं दुरनुचरम् । अस्नानमाश्रित्याधिष्ठातारोऽस्यैव कर्त्तारः ॥ ६३ ॥

(अर्थ.) (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारणमाटे (ते के०) ते साधुउ (सीएण के०) शीतेन एटले टाढे जले (वा० के०) अथवा(उसिणेण के०) उष्णेन एटले उष्ण जले (न सिणायंति के०) न स्नांति एटले स्नान करता नथी. (घोरं के०) घोर एवा (असिणाणं के०) अस्नानं एटले स्नान न करवुं ते रूप (वयं के०) व्रतं एटले व्रतने (जावजीवं के०) यावज्जीवं एटले जावजीवपर्यंत (अहिठ्ठगा के०) अधिष्ठातारः एटले आश्रय करनारा होय छे. ॥ ६३ ॥

(दीपिका.) अथ निगमयन्नाह। यस्मादेवं दोषा उक्तास्तस्मात्ते साधवो न स्नानं कुर्वन्ति। केन कृत्वा। शीतोदकेन वा उष्णोदकेन वा। प्रासुकाप्रासुकेन वेत्यर्थः। यतस्ते साधवो यावज्जीवमाजन्म घोरं दुरनुचरमस्नानमाश्रित्य व्रतमधिष्ठातारः अस्यैव व्रतस्य कर्तारः ॥ ६३ ॥

(टीका.) निगमयन्नाह । तम्ह त्ति सूत्रम् । यस्मादेवमुक्तदोषप्रसंगस्तस्मात्ते साधवो न स्नान्ति। शीतेन वोष्णेनोदकेन प्रासुकेनाप्रासुकेन वेत्यर्थः। किंविशिष्टास्त इत्याह । यावज्जीवमाजन्म व्रतं घोरं दुरनुचरमस्नानमाश्रित्याधिष्ठातारः अस्यैव कर्तार इति सूत्रार्थः ॥ ६३ ॥

सिणाणं अडुवा कक्कं, लुध्धं पउमगाणि अ ॥
गायस्सुवट्टणठ्ठाए, नायरंति कया इ वि ॥ ६४ ॥

(अवचूरिः) स्नानं पूर्वोक्तमथवा कल्कं चन्दनादि गन्धद्रव्यम् । पद्मकानि च कुङ्कुमकेसराणि चादन्यच्चैवंविधं गात्रस्योद्वर्त्तनार्थमुद्वर्त्तननिमित्तं नाचरन्ति कदाचिदपि ॥ ६४ ॥

(अर्थ.) वली साधु शुं करे ते कहे छे. (सिणाणं के०) स्नानं एटले पूर्वे कहेलुं स्नान ते (अडुवा के०) अथवा (कक्कं के०) कक्कं एटले चंदनादि कक्क (लुद्धं के०) लोध्रं एटले लोध्र नामक सुगंधि द्रव्य (पउमगाणि के०) पद्मकानि एटले कुंकुम केसर (अ के०) च एटले चकारनुं ग्रहण छे माटे बीजुं पण सुगंधि द्रव्य ग्रहण करवुं. ते सर्वने (गायस्सुवट्टणठाए के०) गात्रस्योद्वर्त्तनार्थाय एटले पोताना शरीरना उद्वर्त्तन निमित्ते (कया इ वि के०) कदाचिदपि एटले कोइ समये पण एटले यावज्जीवपर्यंत (नायरंति के०) नाचरंति एटले आचरण करता नथी. अर्थात् जेम स्नान न करवुं, तेम उवटणुं प्रमुख पण न लगाडवुं. ॥ ६४ ॥

(दीपिका.) स्नानं पूर्वोक्तम् । अथवा कक्कं चन्दनादि । लोध्रं गन्धद्रव्यम् । पद्मकानि च कुङ्कुमकेसराणि । चशब्दादन्यदपि एवंविधं गात्रस्य उद्वर्त्तनार्थमुद्वर्त्तननिमित्तं कदाचिदपि यावज्जीवमेव साधवो नाचरन्ति ॥ ६४ ॥

(टीका.) सिणाणं ति सूत्रम् । स्नानं पूर्वोक्तम्, अथवा कल्कं चन्दनकल्कादि, लोध्रं गन्धद्रव्यम्, पद्मकानि च कुङ्कुमकेसराणि। चशब्दादन्यच्चैवंविधं गात्रस्यैवोद्वर्त्तनार्थमुद्वर्त्तननिमित्तं नाचरन्ति कदाचिदपि यावज्जीवमेव साधव इति सूत्रार्थः॥६४॥

नगिणस्स वा वि मुंडस्स, दीहरोमनहंसिणो ॥
मेहुणाउ उवसंतस्स, किं विभूसाइ कारिअं ॥ ६५ ॥

(अवचूरिः) उक्तः स्नानविधिस्तदभिधानात्सप्तदशस्थानमुक्तमिदानीमष्टादशस्थानमुच्यते । नग्नस्य कुचेलवतोऽप्युपचारनग्नस्य जिनकल्पस्य वा मुण्डस्य द्रव्यभावाभ्यां दीर्घरोमनखवतः जिनकल्पकस्येतरस्य तु प्रमाणयुक्ता एव स्युः । मैथुनादुपशान्तस्योपरतस्य किं विभूषया कारिअं कार्यम् ॥ ६५ ॥

(अर्थ.) एम स्नानविधि कह्यो. तेथी सत्तरमुं स्थान पण कहेवाणुं. हवे अढारमुं शोभावर्जन नामा स्थान कहे छे. (नगिणस्स के०) नग्नस्य एटले नग्न प्रमाणोपेतवस्त्रधारी अथवा नग्न एवा जिनकल्पी (वा वि के०) वापि एटले वली पण (मुंडस्स के०) मुंडस्य एटले द्रव्य भावथी मुंड एवा (दीहरोमनहंसिणो के०) दीर्घरोमनखवतः एटले मोहोटा काख प्रमुखना रोम तथा नख वध्या छे जेना एवा एटले जिनकल्पीने सर्वथा नख उतारवा नहि, अने थिविरकल्पी प्रमाणयुक्त राखे, एवा साधु तथा (मेहुणाउ के०) मैथुनतः एटले मैथुन थकी (उवसंतस्स के०) उपशांतस्य एटले शांति पामेला एवा साधुने (विभूसाइ के०) विभूषया एटले वि-

नूषादिके करी (किं कारिअं के०) किं कार्यं एटले शुं करवुं बे ? अर्थात् कांइ पण नहि. ॥ ६५ ॥

(दीपिका.) उक्तः स्नानविधिः । तस्य कथनेन सप्तदशस्थानमप्युक्तम् । सांप्रतमष्टादशं स्थानमुच्यते शोजावर्जननाम । शोजायां दोषो नास्ति । यतः अलंकृतश्चापि धर्ममाचरेत् इत्यादि वचनादिति पराजिप्रायमाशंक्य आह । एवंविधस्य साधोः विजूषया शोजया किं कार्यं न किंचिदित्यर्थः । किं० साधोः। नग्नस्य वापि कुचैलवतोऽप्युपचारनग्नस्य । निरुपचरितनग्नस्य वा जिनकल्पिकस्येति सामान्यविषयमेव सूत्रम् । तथा मुएमस्य ऊव्यतो जावतश्च । पुनः दीर्घरोमनखवतः कक्षादिषु दीर्घनखवतो जिनकल्पिकस्य । इतरस्य तु प्रमाणयुक्ता एव नखा जवन्ति । पुनः मैथुनाऽुपशान्तस्योपरतस्येति ॥ ६५ ॥

(टीका.) उक्तोऽस्नानविधिः । तदजिधानात्सप्तदशस्थानम् । सांप्रतमष्टादशं शोजावर्जनास्थानमुच्यते । शोजायां नास्ति दोषोऽलंकृतश्चापि चरेऊर्ममित्यादिवचनात्पराजिप्रायमाशंक्याह । नगिएस्स त्ति सूत्रम् । नग्नस्य वापि कुचैलवतोऽप्युपपचारनग्नस्य निरुपचरितस्य नग्नस्य वा जिनकल्पिकस्येति सामान्यविषयमेव सूत्रम् । मुएमस्य ऊव्यजावाज्याम् । दीर्घरोमनखवतः। दीर्घरोमवतः कक्षादिषु, दीर्घनखवतो हस्तादौ जिनकल्पिकस्य । इतरस्य तु प्रमाणयुक्ता एव नखा जवन्ति । मैथुनाऽुपशान्तस्योपरतस्य किं विजूषया राढया कार्यं न किंचिदिति सूत्रार्थः ॥ ६५ ॥

विजूसावत्तिअं जिक्कू, कम्मं बंधइ चिक्कणं ॥
संसारसायरे घोरे, जेणं पडइ दुरुत्तरे ॥ ६६ ॥

(अवचूरिः) प्रयोजनाजावमजिधायापायमाह । विजूषाप्रत्ययं विजूषानिमित्तं जिक्षुः कर्म बध्नाति । चिक्कणं दारुणं संसारसागरेऽपारे रौड्रे । येन कर्मणा पतति ऽुरुत्तरेऽत्यन्तदीर्घे ॥ ६६ ॥

(अर्थ.) (जिक्कू के०) जिक्षुः एटले साधु (विजूसावत्तिअं के०) विजूषाप्रत्ययं एटले आजूषण निमित्त (चिक्कणं के०) चिक्कणं एटले चीकणा एवा (कम्मं के०) कर्म एटले कर्मने (बंधइ के०) बध्नाति एटले बांधे बे. (जेणं के०) येन एटले जे विजूषाए करी (ऽुरुत्तरे के०) ऽुरुत्तारे एटले ऽुःखे उतरी शकाय एवा तथा (घोरे के०) घोरे एटले बीहामणा एवा (संसारसायरे के०) संसारसागरे एटले संसाररूप सागरने विषे (पडइ के०) पतति एटले पडे बे. ॥ ६६ ॥

(दीपिका.) इत्थं प्रयोजनस्याज्ञावं कथयित्वापायमाह । साधुस्तत्कर्म बध्नाति । किंजूतं कर्म । विजूषाप्रत्ययं विजूषानिमित्तम् । पुनः किंजूतं कर्म । चिक्कणं दारुणम् । तत्किम् । येन कर्मणा साधुः संसारसागरे जवसमुड्रे पतति । किंजूते संसारे । घोरे रौड्रे । पुनः किंजूते संसारे । डुरुत्तारेऽकुशलानुबन्धतोऽत्यन्तदीर्घे ॥ ६६ ॥

(टीका.) इत्थं प्रयोजनाज्ञावमजिधायापायमाह । विजूस त्ति सूत्रम् । विजूषाप्रत्ययं विजूषानिमित्तं जिक्षुः साधुः कर्म बध्नाति चिक्कणं दारुणम् । संसारसागरे घोरे रौड्रे येन कर्मणा पतति । डुरुत्तारे अकुशलानुबंधतोऽत्यंतदीर्घ इति सूत्रार्थः ॥ ६६ ॥

विजूसावत्तिअं चेअं, बुद्धा मन्नंति तारिसं ॥
सावज्जं बहुलं चेअं, नेयं ताईहिं सेविअं ॥ ६७ ॥

(अवचूरिः) बाह्यविजूषापायमजिधाय संकल्पविजूषापायमाह । विजूषाप्रत्ययं चेतो मनो बुद्धास्तीर्थंकरा मन्यन्ते तादृशं रौड्रकर्मबन्धहेतुजूतं विजूषाक्रियया सदृशं सावद्यबहुलं चैतदार्त्तध्यानानुगतं चेतो नैतत्त्रातृजिः सेवितम् ॥ ६७ ॥

(अर्थ.) ए प्रमाणे प्रथमनी गाथामां बाह्य विजूषाना दोषो कह्या. हवे संकल्परूप विजूषाना दोषो कहे ले. (बुद्धा के०) बुद्धाः एटले तीर्थंकरो साधुना (विजूसावत्तिअं के०) विजूषाप्रत्ययं एटले आजूषणना संकल्पसहित एवा (चेअं के०) चेतः एटले चित्तने (तारिसं के०) तादृशं एटले रौड्रकर्मबंधनहेतुजूत एवाने (मन्नंति के०) मन्यंते एटले माने ले. (च के०) वली (एअं के०) एतत् एटले ए चित्त आर्त्तध्याने करी (सावज्जबहुलं के०) सावद्यबहुलं एटले सावद्यदोषसहित एटले घणा पापनुं कारण ले तेमाटे (ताईहिं के०) त्रातृजिः एटले संसारमां डुःखी थता जीवनुं रक्षण करनार एवा आर्य साधुजेए (न सेविअं के०) न सेवितं एटले सेवन करेलुं नथी. ॥ ६७ ॥

(दीपिका.) एवं बाह्यविजूषायामपायमुक्त्वा संकल्पविजूषायामपायमाह । बुद्धास्तीर्थंकरा एवंविधं चेतः तादृशं मन्यन्ते । रौड्रं कर्मबन्धहेतुजूतं विजूषाक्रियासदृशं जानन्ति । किं० चेतः । विजूषाप्रत्ययं विजूषानिमित्तम् । कोऽर्थः । एवं च यदि मम विजूषा संपद्यत इति तत्प्रवृत्तमित्यर्थः । सावद्यबहुलं च एतत् आर्तध्यानेन अनुगतं चेतो न इत्थंजूतं त्रातृजिः आत्मारामैः आर्यैः साधुजिः सेवितमाचरितं कुशलचित्तत्वात्तेषां साधूनाम् ॥ ६७ ॥

(टीका.) एवं बाह्यविजूषापायमजिधाय संकल्पविजूषापायमाह । विजूस त्ति सूत्र-

म्। विभूषाप्रत्ययं विभूषानिमित्तं चेत एवं चैवं च यदि मम विभूषा संपद्यत इति। तत्प्रवृत्त्यङ्गं चित्तमित्यर्थः। बुद्धास्तीर्थंकरा मन्यन्ते जानन्ति। तादृशं रौद्रकर्मबन्धहेतुभूतं विभूषाक्रियासदृशं सावद्यबहुलं चैतदार्तध्यानानुगतं चेतः नैतदिब्भूतं त्रातृभिरात्मारामैः साधुभिः सेवितमाचरितम्। कुशलचित्तत्वात्तेषामिति सूत्रार्थः ॥ ६७ ॥

खवंति अप्पाणममोहदंसिणो, तवे रया संजमअज्जवेगुणे ॥
धुणंति पावाइं पुरेकडाइं, नवाइं पावाइं न ते करंति ॥ ६८ ॥

(अवचूरिः) उक्ता उत्तरगुणाः। सांप्रतं फलदर्शनेनोपसंहरन्नाह। क्षपयन्ति शोधयन्त्यात्मानममोहदर्शिनः। यथावस्थितार्थदर्शिनः। तपसि रताः। किंभूते। संयमार्जवगुणे। त एवंभूता धुन्वन्ति कम्पयन्ति पापानि पुराकृतानि। नवानि प्रत्यग्राणि पापानि ते न कुर्वन्ति साधवः ॥ ६८ ॥

अर्थः-शोभावर्जननामा अढारमुं स्थानक कह्युं. तेथी अढारे पापस्थानक कह्या. ते कहेवाथी उत्तरगुणो कह्या. हवे ते अढार पापस्थानकनो उपसंहार करता थका कहे छे. (अमोहदंसिणो के०) अमोहदर्शिनः एटले मोह रहित वस्तुने जोनारा अर्थात् वस्तुने यथार्थ पणे जाणनारा एवा साधुओ पोताना (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले आत्माने (खवंति के०) क्षपयंति एटले खपावे, शोधे. (संजमअज्जवेगुणे के०) संयमार्जवगुणे एटले संयम अने आर्जव छे गुण जेमां एवा(तवे के०)तपसि एटले तपने विषे(रया के०) रताः एटले रक्त सावधान अर्थात् क्षमा दयाए करी युक्त एवा साधुओ (पुरेकडाइं के०) पुराकृतानि एटले पूर्वे घणा भवना करेला एटले जन्मांतरना संचेला ज्ञानावरणादिक अशुभ एवा आठ कर्मो तेने (धुणंति के०) धुन्वंति एटले खपावे, अने वली (ते के०) ते साधुओ (नवाइं के०) नवानि एटले नवीन एटले नवां (पावाइं के०) पापानि एटले पापोने अर्थात् अशुभ कर्मोने (न करंति के०) न कुर्वन्ति एटले करे नहि. अप्रमत्त होवाथी बांधे नहि. ॥ ६८ ॥

(दीपिका.) उक्तः शोभावर्जनास्थानविधिः। तस्याभिधानेन चाष्टादशपदमप्युक्तम्। अष्टादशपदकथनेन च उत्तरगुणा उक्ताः। सांप्रतमुक्तफलदर्शनेनोपसंहारमाह। य एवंविधाः साधव आत्मानं जीवं तेन चित्तयोगेन अनुपशांतं शमयोजनेन क्षपयंति। किंभूताः साधवः। अमोहदर्शिनः। अमोहं ये पश्यन्ति यथावत् पश्यंति इत्यर्थः। त एव विशेष्यंते। पुनः किं० साधवः। तपसि अनशनादिलक्षणे रता आसक्ताः। किंभूते तपसि इत्याह। संयमार्जवगुणे संयमार्जवे गुणौ यस्य तपसः तस्मिन् संयमऋजुभावगुणप्रधान इत्यर्थः। त एवंभूताः साधवः पापानि धुन्वन्ति कंपयंति। किंभूतानि पापानि। पुरेकडाइं

पुराकृतानि जन्मांतरेषूपार्जितानि । पुनस्ते साधवो नवानि पापानि न कुर्वंति । तथाप्रमत्तत्वादिति ॥ ६७ ॥

(टीका.) उक्तः शोभावर्जनास्थानविधिः । तदभिधानादष्टादशं पदम् । तदभिधानाच्चोत्तरगुणाः।सांप्रतमुक्तफलप्रदर्शनेनोपसंहरन्नाह। खवंति त्ति सूत्रम् । क्षपयन्त्यात्मानं तेन तेन चित्तयोगेनानुपशांतं शमयोजनेन जीवम्। किंविशिष्टा इत्याह । अमोहदर्शिनः। अमोहं ये पश्यन्ति यथावत्पश्यन्तीत्यर्थः । त एव विशेष्यन्ते । तपस्यनशनादिलक्षणे रताः सक्ताः । किंविशिष्टे तपसीत्याह । संयमार्जवगुणे संयमार्जवे गुणौ यस्य तपसस्तस्मिन्। संयमऋजुभावप्रधाने शुद्ध इत्यर्थः । त एवंभूता धुन्वन्ति कम्पयन्त्यपनयन्ति पापानि पुराकृतानि जन्मान्तरोपात्तानि । नवानि प्रत्यग्राणि पापानि न ते साधवः कुर्वन्ति । तथाप्रमत्तत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ६७ ॥

सउवसंता अममा अकिंचणा, सविज्जविज्जाणुगया जसंसिणो ॥
उउप्पसन्ने विमलेव चंदिमा, सिद्धिं विमाणाइं उवंति ताइणो त्ति बेमि ६ए

॥ धम्मत्थकामज्झयणं छठ्ठं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) सदोपशान्ताः साधवः अममाः ममत्वशून्या अकिंचनाः स्वर्णमिथ्यात्वरहिताः। स्वात्मीया विद्या स्वविद्या परलोकोपकारिणी केवलश्रुतरूपा तया स्वविद्यविद्यया अनुगता युक्ताः । न पुनः परविद्यया इहलोकोपकारिण्येति । यशस्विनः शुद्धपारलौकिकयशोवन्तः। त एवंभूता ऋतौ परिणते शरत्काल इव चन्द्रमा चन्द्रमा इव विमला भावमलरहिताः सिद्धिं निर्वृतिं तथा साधवःशेषकर्माणो विमानानि सौधर्मावतंसकादीन्युपयन्ति गछन्ति त्रातारः स्वपरापेक्षया साधव इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥६ए॥

इति षष्ठाध्ययनावचूरिः ॥ ६ ॥

(अर्थः) वली ते साधु केहेवा छे, तथा कया पदने पामे छे ते कहे छे. (सउवसंता के०) सदोपशांताः एटले निरंतर उपशांत क्रोधरहित क्षमावंत, (अममा के०) अममाः एटले द्रव्यथी वस्तु उपर अने भावथी शरीर उपर नथी ममता जेने एवा (अकिंचणा के०) अकिंचनाः एटले परिग्रहरहित, (सविज्जविज्जाणुगया के०) स्वविद्यविद्यानुगताः एटले पोतानी जे परलोकोपकारिणी केवलज्ञान अथवा श्रुतज्ञानरूप विद्या तेणे करी युक्त तथा (जसंसिणो के०)यशस्विनः एटले भावथी संयमरूपअने द्रव्यथी कीर्त्तिरूप यश तेणे करी युक्त तथा (उउप्पसन्ने के०) ऋतुप्रसन्ने एटले प्रसन्नऋतुमां एटले शारदीय ऋतुए एटले शरत्कालमां आसोकार्त्तिकनी पूनमनी रात्रे सोलकलासहित

(विमले के०)निर्मल वादलरहित(चंदिमा व के०)चंद्रमा इव एटले चंद्रमा शोभे तेम साधुना सत्तावीश गुण ते रूप कला सहित अने आठ कर्मरूप वादल तेणे रहित निर्मल एवा अने(ताइणो के०)त्रातारः एटले ठ कायना जीवने रक्षण करनार एवा साधुर्ज (सिद्धिं के०) सिद्धिं एटले मुक्तिने(उवंति के०)उपयंति एटले पामे बे, अने कदाचित् जो शेष कर्म रह्या होय तो(विमाणाइं के०)विमानानि एटले सौधर्मावतंसक प्रमुख विमान प्रत्ये पामे बे. एटले वैमानिक देवता थाय.(तिवेमि के०)इति ब्रवीमि एटले एम शिष्यप्रत्ये गुरु कहे बे.॥६ए॥

इति श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य षष्ठाध्ययने बालावबोधः समाप्तः ॥ ६ ॥

(दीपिका.) किं च । ताइणो त्ति त्रातारः स्वस्य परस्य चापेक्षया साधवः सिद्धिं मुक्तिं व्रजन्ति । तथा केऽपि साधवः शेषकर्माणो विमानानि सौधर्मावतंसकादीन्युपयान्ति सामीप्येन गच्छंति । किं० साधवः। सदा उपशान्ताः सर्वकालमेव क्रोधरहिताः । पुनः किं० साधवः । अयमाः सर्वत्र ममत्वशून्याः। पुनः किं० साधवः । अकिंचना हिरण्यादिद्रव्येण मिथ्यात्वादिज्ञावेन च किंचनेन मुक्ताः । पुनः किं० साधवः। स्वात्मीया विद्या स्वविद्या परलोकोपकारिणी केवलश्रुतरूपा । स्वविद्या चासौ विद्या च स्वविद्यविद्या तया स्वविद्यविद्यया अनुगता युक्ताः। न पुनः परविद्यया इहलोकोपकारिण्या । पुनः किं० साधवः। यशस्विनः शुद्धेन परलोकसंबन्धिना यशसा सहिताः । पुनः किं० साधवः । ऋतौ प्रसन्ने परिणते शरत्कालादौ विमल इव चंद्रमाः चंद्रमा इव विमला इत्येवंकल्पास्ते ज्ञावमलरहिता इत्यर्थः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ६ए ॥

इति दशवैकालिकसूत्रे धर्मार्थकामाख्ये षष्ठेऽध्ययने श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिता शब्दार्थवृत्तिः समाप्ता ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च सदोवसंत त्ति सूत्रम्। सदोपशान्ताः सर्वकालमेव क्रोधरहिताः। सर्वत्रामसा ममत्वशून्याः । अकिंचना हिरण्यादिमिथ्यात्वादिद्रव्यज्ञावकिंचनविनिर्मुक्ताः । स्वा आत्मीया विद्या स्वविद्या परलोकोपकारिणी केवलश्रुतरूपा तया स्वविद्यया विद्ययानुगता युक्ता न पुनः परविद्यया इहलोकोपकारिण्येति । त एव विशेष्यन्ते । यशस्विनः शुद्धपारलौकिकयशोवन्तः । त एवंभूता ऋतौ प्रसन्ने परिणते शरत्कालादौ विमल इव चन्द्रमाः । चन्द्रमा इव विमलाः । इत्येवंकल्पास्ते ज्ञावमलरहिताः सिद्धिं निर्वृतिं तथा सावशेषकर्माणो विमानानि सौधर्मावतंसकादीन्युयान्ति सामीप्येन गच्छन्ति । त्रातारः स्वपरापेक्षया साधव इति ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्तेच पूर्ववत् । व्याख्यातं षष्ठाध्ययनम् ॥ ६ए ॥

इति श्रीहरिज्ञद्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकवृत्तौ षष्ठमध्ययनम् ॥ ६ ॥

अथ वाक्यशुद्ध्याख्यं सप्तममध्ययनम् ।

चउन्हं खलु भासाणं, परिसंखाय पन्नवं ॥
डुन्हं तु विणयं सिक्के, दो न भासिज्ज सव्वसो ॥ १ ॥

(अवचूरिः) अथ सप्तमं वाक्यशुद्ध्यध्ययनमारभ्यते । पूर्वाध्ययन आचारः कथितः । स च निरवद्यवचसा वाच्यः । अतो वाक्यशुद्धिमाह । चतसृणां खलु भाषाणां खलुशब्दोऽवधारणे चतसृणामेव ज्ञातव्यानां भाषाणां सत्यादीनां परिसंख्याय ज्ञात्वा सर्वैः स्वरूपं प्रकारैरिति वाक्यशेषः । प्रज्ञावान् प्राज्ञः सत्यासत्यामृषाभ्यां द्वाभ्यामेव । तुरवधारणे। आभ्यां विनयं शुद्धप्रयोगं विनीयतेऽनेन कर्मेति कृत्वा शिक्षेत जानीयात् । द्वे असत्यासत्यामृषे न भाषेत सर्वशः सर्वैः प्रकारैरिति ॥१॥

(अर्थ.) हवे वाक्यशुद्धि नामक अध्ययन शरू कराय छे. तेनो पूर्वाध्ययननी साथे आ रीते संबंध छे. पूर्वाध्ययनमां कह्युं के, गोचरीए गएला साधुने कोइ कांइ धर्म संबंधी प्रश्न करे तो त्यांज विस्तरथी धर्मकथा न कहेवी, तो उपासरे कहीश, अथवा मारा गुरु कहेशे, एम कहेवुं. अटली वात कही. हवे ते साधु अथवा तेना गुरु उपासराने विषे पृछकने विस्तरथी धर्मकथा कहे, ते वचनना गुण दोष जाणी निरवद्य वचनथीज कहेवी. ए वात आ अध्ययनमां कहेवानी छे. आ संबंधथी आवेला ए सातमा अध्ययननुं चउन्हं इत्यादि प्रथम सूत्र छे. (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली पुरुष (चउन्हं खलु के०) चतसृणामेव एटले चारज (भासाणं के०) भाषाणाम् एटले भाषाउनुं स्वरूप (परिसंखाय के०) परिसंख्याय एटले सर्वे प्रकारे जाणीने (डुन्हंतु के०) द्वाभ्यां तु एटले बेज भाषावडे अर्थात् सत्या अने असत्यामृषा ए बे भाषावडे करीने ज (विणयं के०) विनयं एटले शुद्ध प्रयोग करवाने (सिक्के के०) शिक्षेत एटले शीखे, जाणे. अने बाकी रहेली (दो के०) द्वे एटले बे भाषाउ (सव्वसो के०) सर्वशः एटले सर्व प्रकारे (न भासिज्ज के०) न भाषेत एटले न बोले. ॥ १ ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं धर्मार्थकामकथानामकं षष्ठमध्ययनम्। अथ वाक्यशुद्धिनामकं सप्तमध्यायनं व्याख्यायते। अस्य अध्ययनस्य पूर्वाध्ययनेन अयं संबंधः। पूर्वाध्ययन एवमुक्तं गोचरीप्रविष्टस्य साधोः केनापि पृष्टं त्वं स्वकीयमाचारं कथय। तदा तेन स्वाचारं जानतापि महाजनसमक्षं विस्तरतस्तत्रैव न वक्तव्य आचारः। किं तु उपाश्रये गुरवः कथयिष्यन्तीति वक्तव्यम् । इह सप्तमेऽध्ययने तु उपाश्रयगतेनापि तेन गुरुणा वचनदोषगुणाभिज्ञेन निरवद्यवचनेन कथयितव्यमित्येतडुच्यते । उक्तं च

सावज्जणवज्जाणं वयणाणं जो न याणइ विसेसं ॥ वोत्तुं पि तस्स न खमं, किमंग पुण देसणं काउं ॥ १ ॥ इत्यनेन संबंधेना यातमिदमध्ययनम् । तत्र सूत्रम् । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुः द्वाभ्यां सत्यासत्यामृषाभ्यां भाषाभ्यां विनयं शुद्धप्रयोगं शिक्षेत जानीयात् । तुः अवधारणे । द्वाभ्यामेवाभ्याम् । तत्र विनय इति कोऽर्थः । विनीयतेऽनेन कर्म इति विनयस्तं विनयं पुनर्द्वे असत्यासत्यामृषे न भाषेत सर्वशः सर्वैः प्रकारैः । किं कृत्वा । चतसृणां भाषाणां सत्यादीनां परिसंख्याय सर्वैः प्रकारैः ज्ञात्वा । किम् । स्वरूपमिति शेषः । खलुशब्दोऽवधारणार्थे । भाषाचतुष्टयमेवास्ति नान्या भाषा वर्तते ॥ १ ॥

(टीका.) सांप्रतं वाक्यशुद्ध्याख्यमध्ययनं प्रारभ्यते । अस्य चायमभिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने गोचरप्रविष्टेन सता स्वाचारं पृष्टेन तद्विदापि न महाजनसमक्षं तत्रैव विस्तरतः कथयितव्य इत्यपित्वालये गुरवो वा कथयन्तीति वक्तव्यमित्येतदुक्तम् । इह त्वालयगतेनापि तेन गुरुणा वा वचनदोषगुणाभिज्ञेन निरवद्यवचसा कथयितव्य इत्येतदुच्यते । उक्तं च । सावज्जणवज्जाणं, वयणाणं जो न याणइ विसेसं ॥ वोत्तुं पि तस्स ण खमं, किमंग पुण देसणं काउं ॥१॥ इत्यनेनाभिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र वाक्यशुद्धिरिति द्विपदं नाम । तत्र वाक्यनिक्षेपाभिधानार्थमाह ॥ निक्खेवो अ चउक्को, वक्के दव्वं तु भासदव्वाइं ॥ भावे भासासद्दो, तस्स य एगट्ठिआ इणमो ॥३५॥ व्याख्या ॥ निक्षेपस्तु चतुष्को नामस्थापनाद्रव्यभावलक्षणो वाक्ये वाक्यविषयः । तत्र नामस्थापने क्षुण्णे । द्रव्यं तु द्रव्यवाक्यं पुनर्ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तम् । भाषाद्रव्याणि भाषकेण गृहीतान्यनुच्चार्यमाणानि । भाव इति भाववाक्यं भाषाशब्दः । भाषाद्रव्याणि शब्दत्वेन परिणतान्युच्चार्यमाणानीत्यर्थः । तस्य तु वाक्यस्य एकार्थिकान्यमूनि वक्ष्यमाणलक्षणानीति गाथार्थः ॥ वक्कं वयणं च गिरा, सरस्सई भारही अ गो वाणी ॥ भासा पन्नवणी दे-सणी अ वयजोग जोगे अ ॥३६॥ व्याख्या ॥ वाक्यं वचनं च गीः सरस्वती भारती च गौर्वाक् भाषा प्रज्ञापनी देशनी च वाग्योगो योगश्च एतानि निगदसिद्धान्येवेति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ पूर्वोद्दिष्टां द्रव्यादिभाषामाह ॥ दव्वे तिविहा गहणे, अ निसग्गे तह भवे पराघाए ॥ भावे दव्वे अ सुए, चरित्तमाराहणी चेव ॥३७॥ व्याख्या॥ द्रव्य इति द्वारपरामर्शः । द्रव्यभाषा त्रिविधा । ग्रहणे च निसर्गे च तथा भवेत्पराघाते । तत्र ग्रहणं भाषाद्रव्याणां काययोगेन यत् । सा ग्रहणद्रव्यभाषा । निसर्गस्तेषामेव भाषाद्रव्याणां वाग्योगेनोत्सर्गक्रिया । पराघातस्तु निसृष्टभाषाद्रव्यैस्तद-

न्येषां तथात्मपरिणामापादनक्रियावत्प्रेरणम्। एषा त्रिप्रकारापि क्रिया ड्व्ययोगस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वात् ड्व्यनाषेति। नाव इति द्वारपरामर्शः। नावनाषा त्रिविधैव। ड्व्ये च श्रुते चारित्र इति। ड्व्यनावनाषा श्रुतनावनाषा चारित्रनावनाषा च। तत्र ड्व्यं प्रतीत्योपयुक्तैर्या नाष्यते सा ड्व्यनावनाषा। एवं श्रुतादिष्वपि वाच्यम्। इयं त्रिप्रकारापि वक्तृनिप्रायात्तड्व्यनावप्राधान्यापेक्षया नावनाषा। इयं चौघत एवाराधनी चैवेति। ड्व्याराधनत्वाच्चशब्दाद्विराधनी चोनयं वानुनयं च नवति ड्व्याद्याराधनादिन्य इति। आहेह ड्व्यनाववाक्यस्वरूपमनिधातव्यं तस्य प्रस्तुतत्वात्तत्किमनया नाषयेत्युच्यते। वाक्यपर्यायत्वान्नाषाया न दोषः। तत्त्वतस्तस्यैवानिधानादिति गाथासमुदायार्थः॥ अवयवार्थं तु वक्ष्यति। तत्र ड्व्यनावनाषामधिकृत्याराधन्यादिनेदयोजनामाह॥ आराहणी उ दवे, सच्चा मोसा विराहणी होइ॥ सच्चामोसा मीसा, असच्चमोसा य पडिसेहो॥ ३७॥ व्याख्या॥ आराध्यते परलोकापीडया यथावदनिधीयते वस्त्वनयेत्याराधनी तु ड्व्य इति ड्व्यविषया नावनाषा सत्या। तुशब्दात् ड्व्यतो विराधन्यपि काचित्सत्या परपीडासंरक्षणफलनावाराधनादिति। मृषा विराधनी नवति। तद्ड्व्यान्यथानिधानेन तद्विराधनादिति नावः। सत्यामृषा मिश्रा। मिश्रेत्याराधनी विराधनी च। असत्यामृषा च प्रतिषेध इति नाराधनी नापि विराधनी तद्वाच्यड्व्ये तथोनयानावादित्यासां च स्वरूपमुदाहरणैः स्पष्टीनविष्यतीति गाथार्थः॥ ॥ तत्र सत्यामाह॥ जणवयसम्मयठवणा, नामे रूवे पडुच्च सच्चे अ॥ ववहारनावजोगे, दसमे उवम्मसच्चे अ॥३ए॥व्याख्या॥ सत्यं तावद्वाक्यं च दशप्रकारं नवति। जनपदसत्यादिनेदात्। तत्र जनपदसत्यं नाम नानादेशनाषारूपमप्यविप्रतिपत्त्या यदेकार्थप्रत्यायनव्यवहारसमर्थमिति। यथोदकार्थे कोंकणकादिषु पयः पिच्चमुदकं नीरमित्याद्युष्टविवक्षाहेतुत्वान्नानाजनपदेष्विष्टार्थप्रतिपत्तिजनकत्वाद्व्यवहारप्रवृत्तेः सत्यमेतदित्येवं शेषेष्वपि नावना कार्या। संमतसत्यं नाम कुमुदकुवलयोत्पलतामरसानां समाने पङ्कसंनवे गोपालादीनामपि संमतमरविन्दमेव पङ्कजमिति। स्थापनासत्यं नाम अक्षरमुद्राविन्यासादिषु यथा माषकोऽयं, कार्षापणोऽयं, शतमिदं, सहस्रमिदमिति। नामसत्यं नाम कुलवमवर्धयन्नपि कुलवर्द्धन इत्युच्यते, धनमवर्धयन्नपि धनवर्द्धन इत्युच्यते, अयक्षश्च यक्ष इति। रूपसत्यं नाम अतजुणस्य तथारूपधारणं रूपसत्यम्। यथा प्रपञ्चयतेः प्रव्रजितरूपधारणमिति। प्रतीत्यसत्यं नाम यथा अनामिकाया दीर्घत्वं ह्रस्वत्वं चेति। तथाहि तस्यानन्तपरिणामस्य ड्व्यस्य तत्सहकारिकारणसंनिधानेन तत्तडूपमनिव्यज्यत इति सत्यता। व्यवहारसत्यं नाम दह्यते गिरिर्गलति नाजनमनुदरा कन्या अलोमा एडकेति गिरिगततृणादिदाहे व्यवहारः प्रवर्तते, तथोदके च गलति

सति, तथा संन्नोगबीजप्रन्नवोदरान्नावे च सति, तथा लवनयोग्यलोमान्नावे सति। न्नावसत्यं नाम शुक्ला बलाका। सत्यपि पञ्चवर्णसंन्नवे शुक्लवर्णोत्कटत्वाच्छुक्लेति। योगसत्यं नाम छत्रयोगाच्छत्री दण्डयोगाद्दण्डी चेत्येवमादि। दशममौपम्यसत्यं च। तत्रौपम्यसत्यं नाम समुद्रवत्तडाग इति गाथार्थः॥ ॥ उक्ता सत्याधुना मृषावादमाह। कोहे माणे माया, लोन्ने पेज्जे तहेव दोसे अ॥ हासन्नए अक्खाइय, उवघाए निस्सिआ दसमा॥४०॥व्याख्या॥ क्रोध इति।क्रोधनिःसृता यथा। क्रोधान्निन्नूतः पिता पुत्रमाह। न त्वं मम पुत्रः। यद्वा क्रोधान्निन्नूतो वक्ति तदाशयविपत्तितः सर्वमेवासत्यमिति। एवं माननिःसृता मानाध्मातः कश्चित्केनचिदल्पधनोऽपि पृष्ट आह महाधनोऽहमिति। मायानिःसृता मायाकारप्रन्नृतय आहुर्नष्टो गोलक इति। लोन्ननिःसृता वणिक्प्रन्नृतीनामन्यथाक्रीतमेवेत्थमिदं क्रीतमित्यादि। प्रेमनिःसृता अतिरक्तानां दासोऽहं तवेत्यादिः। द्वेषनिःसृता मत्सरिणां गुणवत्यपि निर्गुणोऽयमित्यादिः। हास्यनिःसृता कान्दर्पिकानां किंचित्कस्यचित्संबन्धि गृहीत्वा पृष्टानां न दृष्टमित्यादि। न्नयनिःसृता तस्करादिगृहीतानां तथा तथा असमञ्जसान्निधानम्। आख्यायिकानिःसृता तत्प्रतिबद्धोऽसत्प्रलापः। उपघातनिःसृता अचौरे चौर इत्यन्याख्यानवचनमिति गाथार्थः। उक्ता मृषा सांप्रतं सत्यामृषामाह॥ उप्पन्नविगयमीसग, जीवमजीवेअजीवअजीवे॥ तहणंतमीसगा खलु, परित्तअद्धा अ अद्धद्धा॥४१॥व्याख्या॥ उत्पन्नविगतमिश्रकेति उत्पन्नविषया सत्यामृषा यथैकं नगरमधिकृत्यास्मिन्नद्य दश दारका उत्पन्ना इत्यन्निदधतस्तन्न्यूनाधिकन्नावे व्यवहारतोऽस्याः सत्यामृषात्वात्। श्वस्ते शतं दास्यामि इत्यन्निधाय पञ्चाशत्स्वपि दत्तेषु लोके मृषात्वादर्शनात्। अनुत्पन्नेष्वेवादत्तेष्वेव मृषात्वसिद्धेः। सर्वथा क्रियान्नावेन सर्वथा व्यत्ययादित्येवं विगतादिष्वपि न्नावनीयमिति। तथाच विगतविषया सत्यामृषा यथैकं ग्राममधिकृत्यास्मिन्नद्य दश वृद्धा विगता इत्यन्निदधतस्तन्न्यूनाधिकन्नावे। एवं मिश्रका सत्यामृषा उत्पन्नविगतोन्नयसत्यामृषा। यथैकं पत्तनमधिकृत्याहास्मिन्नद्य दश दारका जाता दश च वृद्धा विगता इत्यन्निदधतस्तन्न्यूनाधिकन्नावे। जीवमिश्रा जीवविषया सत्यामृषा यथा जीवन्मृतकृमिराशौ जीवराशिरिति। अजीवमिश्रा च अजीवविषया सत्यामृषा यथा तस्मिन्नेवप्रन्नूतमृतकृमिराशावजीवराशिरिति। जीवाजीवमिश्रेति जीवाजीवविषया सत्यामृषा यथा तस्मिन्नेव जीवन्मृतकृमिराशौ प्रमाणनियमेनैतावन्तो जीवन्त्येतावन्तश्च मृता इत्यन्निदधतस्तन्न्यूनाधिकन्नावे। तथानन्तमिश्रा खल्विति अनन्तविषया सत्यामृषा यथा मूलकदान्दौ परीतपत्रादिमत्यनन्तकायोऽयमित्यन्निदधतः। परीतमिश्रा परीतविषया सत्यामृषा यथानन्तकायलेशवति परीतम्लानमूलादौ परीतोऽयमित्यन्निदधतः। अद्धामिश्रा कालविषया सत्यामृषा

यथा कश्चित् कस्मिंश्चित् प्रयोजने सहायांस्त्वरयन् परिणतप्राये वासर एव रजनी वर्तत इति ब्रवीति । अद्धामिश्रा च दिवसरजन्येकदेशः अद्धोच्यते । तद्विषया सत्यामृषा यथा कश्चित् कस्मिंश्चित् प्रयोजने त्वरयन् प्रहरमात्र एव मध्याह्न इत्याह । एवं-मिश्रशब्दः प्रत्येकमजिसंवध्यत इति गाथार्थः ॥ ॥ उक्ता सत्यामृषा सांप्रतमसत्या-मृषामाह ॥आमंतणि आणवणी, जायणि तह पुछणी अ पन्नवणी॥पच्चरकाणी जासा, जासा इडाणुलोमा अ॥४२॥व्याख्या॥आमंत्रणी यथा हे देवदत्त इत्यादिः। एषा किलाप्रवर्तकत्वात्सत्यादिजाषात्रयलक्षणवियोगतस्तथाविधदलोत्पत्तेरसत्यामृषेति।एवमाज्ञापनी यथेदं कुरु। इयमपि तस्य करणकारणजावतः परमार्थेनैकत्राप्यनियमात्तथाप्रतीतेः अदुष्टविवक्षाप्रसूतत्वादसत्यामृषेत्येवं स्वबुद्ध्यान्यत्रापि जावना कार्येति । याचनी यथा जिक्षां प्रयडेति । तथा प्रडनी यथा कथमेतदिति । प्रज्ञापनी यथा हिंसादिप्रवृत्तो दुःखितादिर्जवति । प्रत्याख्यानी जाषा यथादित्सेति जाषा । इडानुलोमा च यथा केनचित्कश्चिडुक्तः साधुसकाशं गडाम इति स आह शोजनमिदमिति गाथार्थः ॥ ४२॥ अणजिग्गहिआ जासा, जासा अ अजिग्गहंमि बोधवा ॥ संसयकरणी जासा, वायडअवायडा चेव ॥४३॥व्याख्या॥ अनजिगृहीता जाषा अर्थमनजिगृह्य योच्यते डित्थादिवत् । जाषा चाजिगृहे बोद्धव्या अर्थमजिगृह्य योच्यते घटादिवत् । तथा संशयकरणी च जाषा अनेकार्थसाधारणा योच्यते । सैन्धवमित्यादिवत् । व्याकृता स्पष्टा प्रकटार्था देवदत्तस्यैष ज्रातेत्यादिवत् । अव्याकृता चैवास्पष्टाप्रकटार्था बाललल्लादीनां थपनिकेत्यादिवदिति गाथार्थः ॥ ४३ ॥ उक्ता सत्यामृषा । सांप्रतमोघत एवास्याः प्रविजागमाह ॥ सवावि अ सा डुविहा, पज्जत्ता खलु तहा अपज्जत्ता ॥ पढमा दो पज्जत्ता, उवरिल्ला दो अपज्जत्ता ॥ ४४ ॥ व्याख्या ॥ सर्वापि च सा सत्यादिजेदजिन्ना जाषा द्विविधा । पर्याप्ता खलु तथापर्याप्ता । पर्याप्ताया एकपक्षे निक्षिप्यते सत्या वा मृषा वेति । तद्व्यवहारसाधनी तद्विपरीता पुनरपर्याप्ता अतएवाह । प्रथमे द्वे जाषे सत्यामृषे पर्याप्ते । तथा स्वविषयव्यवहारसाधनात्तथा उपरितने द्वे सत्यामृषासत्यामृषाजाषे अपर्याप्ते । तथा स्वविषयव्यवहारासाधनादिति गाथार्थः ॥ ४४ ॥ उक्ता ड्रव्यजावजाषा । सांप्रतं श्रुतजावजाषामाह ॥ सुअधम्मे पुण तिविहा, सच्चा मोसा असच्चमोसाअ ॥ सम्मद्दिठी उ सुउवउत्तो सो जासई सच्चं ॥ ४५ ॥ व्याख्या ॥ श्रुतधर्म इति श्रुतधर्मविषया पुनस्त्रिविधा जवति जावजाषा । तद्यथा सत्या मृषा सत्यामृषा चेति । तत्र सम्यग्दृष्टिस्तु सम्यग्दृष्टिरेव श्रुतोपयुक्त इत्यागमे यथावदुपयुक्तो यः स जाषते सत्यमागमानुसारेण वक्तीति गाथार्थः ॥ सम्मद्दिठी उ सुअंमि, अणउत्तो अहेउगं चेव ॥ जं जासइ सा मोसा, मिडादिठी वि अ तहेव ॥ ४६ ॥ व्याख्या ॥ सम्मद्दिठी सम्य-

गृहष्टिरेव सामान्येन श्रुते आगमे अनुपयुक्तः प्रमादाद्यत्किंचिदहेतुकं चैव यद्भाषते । तन्तुज्यः पट एव जवतीत्येवमादि सा मृषा विज्ञानादेरपि तत एव जावादिति। मिथ्यादृष्टिरपि तथैवेत्युपयुक्तोऽनुपयुक्तो वा यद्भाषते सा मृषैव घुणाक्षरन्यायसंवादेऽपि सदसतोरविशेषाद्यदृच्छोपलब्धेरुन्मत्तवदिति गाथार्थः ॥ हवइ ज असच्चमोसा, सुश्रंमि जवरिल्लए तिनाणंमि ॥ जं जवजत्तो जासइ, एत्तो वोछं चरित्तंमि ॥ ४७ ॥ व्याख्या ॥ हवइ जवति तु असत्यामृषा श्रुते आगम एव परावर्तनादि कुर्वतः प्रायस्तस्यामंत्रण्यादि जाषारूपत्वात्तथोपरितनेऽवधिमनःपर्यायकेवललक्षणे त्रिज्ञान इति ज्ञानत्रयेऽपि यङुपयुक्तो जाषते सा असत्यामृषा आमंत्रण्यादिवत् तथाविधाध्यवसायप्रवृत्तेरित्युक्ता श्रुतजावजाषा। अत ऊर्ध्वं वक्ष्ये चारित्र इति चारित्रविषयां जावजाषामिति गाथार्थः ॥ पढमबिइआ चरित्ते, जासा दो चेव होंति नायवा ॥ सचरित्तस्स ज जासा, सच्चामोसा ज इअरस्स ॥ ४८ ॥ व्याख्या ॥ प्रथमद्वितीये सत्यामृषे चारित्र इति चारित्रविषये जाषे द्वे एव जवतो ज्ञातव्ये । स्वरूपमाह । सचरित्रस्य चारित्रपरिणामवतः । तुशब्दात्तद्वृद्धिनिबन्धनजूता च जाषा ङव्यतस्तथान्यथाजावेऽपि सत्या सतां हितत्वादिति। मृषा त्वितरस्याचारित्रस्य तद्वृद्धिनिबन्धनजूता चेति गाथार्थः ॥ ॥ उक्तं च वाक्यमधुना शुद्धिमाह ॥ णामं ठवणा सुद्धी, अ दव्वसुद्धी अ जावसुद्धी अ ॥ एएसिं पत्तेअं, परूवणा होइ कायवा ॥ ४९ ॥ व्याख्या ॥ नामशुद्धिः स्थापनाशुद्धिर्द्रव्यशुद्धिश्च जावशुद्धिश्च। एतेषां नामशुद्ध्यादीनां प्रत्येकं प्ररूपणा जवति कर्तव्येति गाथार्थः ॥ तत्र नामस्थापने क्षुण्णत्वादनङ्गीकृत्य ङव्यशुद्धिमाह ॥ तिविहा ज दव्वसुद्धी, तद्दवादेसओ पहाणे अ ॥ तद्दवगमाएसो, अणण्णमीसा हवइ सुद्धी ॥ ५० ॥ व्याख्या ॥ त्रिविधा तु ङव्यशुद्धिर्जवति। तद्द्रव्यत इति तद्द्रव्यशुद्धिरादेशत इति आदेशङव्यशुद्धिः। प्राधान्यतश्चेति प्राधान्यङव्यशुद्धिश्च । तत्र तद्द्रव्यशुद्धिः । अनन्येत्यनन्यङव्यशुद्धिर्यद्द्रव्यमन्येन ङव्येण सहासंयुक्तं सबुद्धं जवति क्षीरं दधि वासो तद्द्रव्यशुद्धिः । आदेशे मिश्रा जवति शुद्धिरन्यानन्यविषया। एतङुक्तं जवत्यादेशतो ङव्यशुद्धिर्द्विविधा। अन्यत्वेनानन्यत्वेन च। अन्यत्वे यथा शुद्धवासा देवदत्तः। अनन्यत्वे शुद्धदन्त इति गाथार्थः ॥ ॥ प्रधानङव्यशुद्धिमाह । वण्णरसगंधफासे, समणुण्णा सा पहाणओ सुद्धी ॥ तब ज सुक्किल महुरा, ज समया चेव पुक्कोसा ॥ ५१ ॥ व्याख्या ॥ वर्णरसगन्धस्पर्शेषु या मनोज्ञता सामान्येन कमनीयता । अथवा मनोज्ञता यथाजिप्रायमनुकूलता सा प्राधान्यतः शुद्धिरुच्यते। तत्र चैवंजूतचिन्ताव्यतिकरे शुक्लमधुरौ वर्णरसौ । तुशब्दात्सुरजिमृदू गन्धस्पर्शौ च संमतौ ।यथाजिप्रायमपि प्रायो मनोज्ञौ बहूनामिष्टं प्रवृत्तिसिद्धेः। उत्कृष्टौ च कमनीयौ च।

चशब्दस्य व्यवहित उपन्यास इति गाथार्थः ॥ ॥ उक्ता ङव्यशुद्धिरधुना नावशुद्धिमाह ॥ एमेव नावसुद्धी, तप्नावाएसउ पहाणे अ ॥ तप्नावगमाएसो, अणसमीसा हवइ सुद्धी ॥ ५२ ॥ व्याख्या ॥ एवमेवेति यथा ङव्यशुद्धिस्तथा नावशुद्धिरपि त्रिविधेत्यर्थः । तद्भाव इति । तद्भावशुद्धिः । आदेशत इति आदेशनावशुद्धिः । प्राधान्येन चेति प्राधान्यन्नावशुद्धिश्च । तत्र तद्भावशुद्धिः । अनन्येत्यनन्यन्नावशुद्धिस्तद्भावशुद्धिः । यो नावोऽन्येन नावेन सहासंयुक्तः सन् शुद्धो नवति । बुनुक्षितादेरन्नाद्यनिलाषादिवदसौ तद्भावशुद्धिः । आदेशे मिश्रा नवति शुद्धिस्तदन्यानन्यविषयेत्यर्थः । एतडुक्तं नवत्यादेशन्नावशुद्धिर्द्विविधा अन्यत्वेऽनन्यत्वे च । अन्यत्वे यथा शुद्धनावस्य साधोर्गुरुः । अनन्यत्वे शुद्धनाव इति गाथार्थः ॥ ॥ प्रधानन्नावशुद्धिमाह ॥ दंसणनाणचरित्ते, तवो विसुद्धी पहाणमाएसो ॥ जम्हा उ विसुद्धमलो, तेण विसुद्धो हवइ सुद्धो ॥५३॥ व्याख्या॥ दर्शनज्ञानचारित्रेषु दर्शनज्ञानचारित्रविषया तथा तपोविशुद्धिः प्राधान्यादेश इति । यद्दर्शनादीनामादिश्यमानानां प्रधानं सा प्रधानन्नावशुद्धिर्यथा दर्शनादिषु क्षायिकाणि ज्ञानदर्शनचारित्राणि । तपःप्रधानन्नावशुद्धिरान्तरतपोऽनुष्ठानाराधनमिति । कथं पुनरियं प्रधानन्नावशुद्धिरिति । उच्यते । एनिर्दर्शनादिनिः शुद्धैर्यस्माद्विशुद्धमलो नवति साधुः कर्ममलरहित इत्यर्थः । तेन च मलेन विशुद्धो मुक्तो नवति सिद्ध इत्यतः प्रधानन्नावशुद्धिर्यथोक्तान्येव दर्शनादीनीति गाथार्थः ॥ ॥ उक्ता शुद्धिरिह च नावशुद्ध्याधिकारः । सा च वाक्यशुद्धेर्नवतीत्याह ॥ जं वक्कं वयमाणस्स, संजमो सुज्झई न पुण हिंसा ॥ न य अत्तकलुसन्नावो, तेण इहं वक्कसुद्धित्ति ॥ ५४ ॥ व्याख्या ॥ यद्यस्माद्वाक्यं शुद्धं वदतः सतः संयमः शुद्ध्यति शुद्ध्यतीति निर्मल उपजायते । न पुनर्हिंसा नवति कौशिकादेरिव । न चात्मनः कलुषन्नाव कालुष्यं डुष्टानिसंधिरूपं जायते । तेन कारणेन इह प्रवचने वाक्यशुद्धिरपेक्षिता वाक्यशुद्धिर्नावशुद्धेर्निमित्तमित्यतोऽत्र यतितव्यमिति गाथार्थः ॥ ॥ ततश्चैतदेव कर्तव्यमित्याह ॥ ॥ वयण विनत्ती कुसल—स्स संजमंमी उ कयमइस्स ॥ डुप्नासिएण हुज्जहु, विराहणा तह जइअव्वं ॥ ५५ ॥ व्याख्या ॥ वचनविनक्तिकुशलस्य वाच्येतरवचनप्रकारानिज्ञस्य न केवलमित्थंनूतस्यापितु संयम उद्यतमतेरहिंसायां प्रवृत्तचित्तस्येत्यर्थः । तस्याप्येवंनूतस्य कथंचिद्दुर्नाषितेन कृतेन नवेद्विराधना परलोकपीडा । अतस्तत्र डुर्नाषितवाक्यपरिज्ञाने यतितव्यं प्रयत्नः कार्य इति गाथार्थः ॥ ॥ आह । यद्येवमलमनेनैव प्रयासेन मौनमेव श्रेय इति । न । अज्ञस्य तत्रापि दोषादाह च ॥ वयणविनत्तिअकुसलो, वउगयं बहुविहं अयाणंतो ॥ जइ वि न नासइ किं वी, नचेव वयगुत्तयं पत्तो ॥५६॥ व्याख्या ॥ वचनविनत्त्यकुशलो

च्येतरप्रकारानभिज्ञः । वाग्गतं बहुविधमुत्सर्गादिभेदभिन्नमजानानः यद्यपि न भाषते किंचित्। मौनेनैवास्ते नचैव वाग्गुप्ततां प्राप्तः। तथाप्यसौ अवाग्गुप्त एवेति गाथार्थः॥ ॥ व्यतिरेकमाह ॥ वयणविभत्तीकुसलो, वओगयं बहुविहं वियाणंतो॥ दिवसं पि भासमाणो,तहा वि वइगुत्तयं पत्तो ॥५७॥व्याख्या॥ वचनविभक्तिकुशलो वाच्येतरप्रकाराभिज्ञः वाग्गतमुत्सर्गादिभेदभिन्नं विजानन् दिवसमपि भाषमाणः सिद्धान्तविधिना तथापि वाग्गुप्ततां प्राप्तः। वाग्गुप्त एवासाविति गाथार्थः ॥ ॥ सांप्रतं वचनविभक्तिकुशलस्यौघतो वचनविधिमाह॥पुव्वं बुद्धीए पेहित्ता, पच्छावयमुयाहरे ॥ अचक्खुओव नेतारं बुद्धिमन्नेउ ते गिरा॥५८॥व्याख्या॥ पूर्वं प्रथममेव वचनोच्चारणकाले बुद्ध्या प्रेक्ष्य वाच्यम्। दृष्ट्वा पश्चाद्वाक्यमुदाहरेत्। अर्थापत्त्यापि कस्यचिदपीडाकरमित्यर्थः। दृष्टान्तमाह। अचक्षुष्मानिवान्ध इव नेतारमाकर्षकं बुद्धिमन्वेतु गीर्बुद्ध्यनुसारेण वाक्प्रवर्ततामिति श्लोकार्थः॥ ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः। सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादिचर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम्। तच्चेदं चउण्हं सूत्रम्। चतसृणां खलु भाषाणां। खलुशब्दोऽवधारणे। चतसृणामेव । नातोऽन्या भाषा विद्यत इति। भाषाणां सत्यादीनां परिसंख्याय सर्वैः प्रकारैर्ज्ञात्वा। स्वरूपमिति वाक्यशेषः। प्रज्ञावान् प्राज्ञो बुद्धिमान् साधुः। किमित्याह। द्वाभ्यां सत्यासत्यामृषाभ्याम्। तुरवधारणे। द्वाभ्यामेवाभ्यां विनयं शुद्धप्रयोगं। विनीयतेऽनेन कर्मेति कृत्वा शिक्षेत जानीयात्। द्वे असत्यासत्यामृषे न भाषेत सर्वशः सर्वैः प्रकारैरिति सूत्रार्थः॥ १॥

जा अ सच्चा अवत्तव्वा, सच्चामोसा अ जा मुसा॥
जा अ बुद्धेहिं नाइन्ना, न तं भासिज्ज पन्नवं॥ २॥

(अवचूरिः) या च सत्या परमवक्तव्या सावद्यत्वेनामुत्र स्थिता पल्लीति कौशिकभाषावत्। सत्यामृषा चात्र नगरे दश दारका जाता इति प्रभृति या बुद्धैरनाचीर्णा+ असत्यामृषा आमन्त्रण्याज्ञापन्यादिका न तां भाषेत प्रज्ञावान्॥ २॥

(अर्थ.) (जा च के०) या च एटले जे (सच्चा के०) सत्या एटले सत्य एवी पण भाषा सावद्य होवाथी (अवत्तव्वा के०) अवक्तव्या एटले बोलवा लायक नथी. (जा अ के०) या च एटले जे (सच्चामोसा के०) सत्यामृषा एटले सत्यामृषा एवी भाषा (अ के०) च एटले तथा (मुसा के०) मृषा एटले असत्यभाषा ए बन्ने भाषाओ सर्वथा बोलवा योग्य नथी. (अ के०) च एटले तथा (जा के०) या ए-

वाच्येतरप्रकारानभिज्ञः। वाग्गतं बहुविधमुत्सर्गादिभेदभिन्नमजानानः यद्यपि न भाषते किंचित्। मौनेनैवास्ते नचैव वाग्गुप्ततां प्राप्तः। तथाप्यसौ अवाग्गुप्त एवेति गाथार्थः॥ ॥ व्यतिरेकमाह ॥ वयणविभत्तीकुसलो, वओगयं बहुविहं वियाणंतो॥ दिवसं पि भासमाणो,तहा वि वइगुत्तयं पत्तो ॥५७॥व्याख्या॥ वचनविभक्तिकुशलो वाच्येतरप्रकाराभिज्ञः वाग्गतमुत्सर्गादिभेदभिन्नं विजानन् दिवसमपि भाषमाणः सिद्धान्तविधिना तथापि वाग्गुप्ततां प्राप्तः। वाग्गुप्त एवासाविति गाथार्थः॥ ॥ सांप्रतं वचनविभक्तिकुशलस्यौघतो वचनविधिमाह॥पुव्वं बुद्धीए पेहित्ता, पच्छावयमुयाहरे॥ अचक्खुओव नेतारं बुद्धिमन्नेउ ते गिरा॥५८॥व्याख्या॥ पूर्वं प्रथमेव वचनोच्चारणकाले बुद्ध्या प्रेक्ष्य वाच्यम्। दृष्ट्वा पश्चाद्वाक्यमुदाहरेत्। अर्थापत्त्यापि कस्यचिदपीडाकरमित्यर्थः। दृष्टान्तमाह। अचक्षुष्मानिवान्ध इव नेतारमाकर्षकं बुद्धिमन्वेतु गीर्बुद्ध्यनुसारेण वाक्प्रवर्ततामिति श्लोकार्थः॥ ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः। सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादिचर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम्। तच्चेदं चउन्हं सूत्रम्। चतसृणां खलु भाषाणां। खलुशब्दोऽवधारणे। चतसृणामेव। नातोऽन्या भाषा विद्यत इति। भाषाणां सत्यादीनां परिसंख्याय सर्वैः प्रकारैर्ज्ञात्वा। स्वरूपमिति वाक्यशेषः। प्रज्ञावान् प्राज्ञो बुद्धिमान् साधुः। किमित्याह। द्वाभ्यां सत्यासत्यामृषाभ्याम्। तुरवधारणे। द्वाभ्यामेवाभ्यां विनयं शुद्धप्रयोगं। विनीयतेऽनेन कर्मेति कृत्वा शिक्षेत जानीयात्। द्वे असत्यासत्यामृषे न भाषेत सर्वशः सर्वैः प्रकारैरिति सूत्रार्थः॥ १॥

जा अ सच्चा अवत्तव्वा, सच्चामोसा अ जा मुसा॥
जा अ बुद्धेहिं नाइन्ना, न तं भासिज्ज पन्नवं॥ २॥

(अवचूरिः) या च सत्या परमवक्तव्या सावद्यत्वेनामुत्र स्थिता पल्लीति कौशिकभाषावत्। सत्यामृषा चात्र नगरे दश दारका जाता इति प्रभृति या बुद्धैरनाचीर्णा+ असत्यामृषा आमन्त्रण्याज्ञापन्यादिका न तां भाषेत प्रज्ञावान्॥ २॥

(अर्थ.) (जा च के०) या च एटले जे (सच्चा के०) सत्या एटले सत्य एवी पण भाषा सावद्य होवाथी (अवत्तव्वा के०) अवक्तव्या एटले बोलवा लायक नथी. (जा अ के०) या च एटले जे (सच्चामोसा के०) सत्यामृषा एटले सत्यामृषा एवी भाषा (अ के०) च एटले तथा (मुसा के०) मृषा एटले असत्यभाषा ए बन्ने भाषाओ सर्वथा बोलवा योग्य नथी. (अ के०) च एटले तथा (जा के०) या ए-

टले जे आमंत्रणादि असत्यामृषा नाषा (बुद्धेहिं के०) बुद्धैः एटले तीर्थंकरोए (नाइन्ना के०) नाचरिता एटले आचीर्ण नथी. (तं के०) तां एटले ते नाषाने (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् साधु (न नासिज्ज के०) न नाषेत एटले बोले नहि. ॥२॥

(दीपिका.) विनयमेवाह । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुः तां नाषां न नाषेत। न इत्थंनूतां वाचमुदाहरेत् । तां कामित्याह । या च सत्या नाषा सा पदार्थतत्त्वमङ्गीकृत्यावक्तव्या सावद्यत्वेनानुच्चारणीया । यथा अमुत्र स्थिता पल्लीति कौशिकनामतापसन्नाषावत् । तत्सत्यमपि न ब्रूयात् परपीडाकरं वचः॥ तत्सत्यस्य प्रसादेन कौशिको नरकं गतः ॥ या च सत्यामृषा साप्यवक्तव्या न वक्तव्या । यथा दश दारका जाताः। मृषा च नाषा सैव न वक्तव्या । या च नाषा बुद्धैस्तीर्थंकरैर्गणधरैश्च नाचीर्णा । असत्यामृषा आमन्त्रण्याज्ञापन्यादिलक्षणा अविधिपूर्वकं खरादिना प्रकारेण तामपि न नाषेत इति गाथार्थः ॥ २ ॥

(टीका.) विनयमेवाह । जा अ सच्च त्ति सूत्रम् । या च सत्या पदार्थतत्त्वमंगीकृत्यावक्तव्यानुच्चारणीया सावद्यत्वेन अमुत्र स्थिता पल्लीति कौशिकनाषावत् । सत्यामृषा वा यथा दश दारका जाता इत्यादिलक्षणा । मृषा च संपूर्णैव । च शब्दस्य व्यवहितः संबन्धः। या च बुद्धैस्तीर्थंकरगणधरैरनाचरिता असत्यामृषा आमन्त्रण्याज्ञापन्यादिलक्षणा अविधिपूर्वकं खरादिना प्रकारेण नैनां नाषेत नेत्थंनूतां वाचं समुदाहरेत् । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

असच्चमोसं सच्चं च, अणवज्जमकक्कसं ॥
समुप्पेहमसंदिद्धं, गिरं भासिज्ज पन्नवं ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) उक्तावाच्या । वाच्यामाह । असत्यामृषां सत्यां च । इयं सावद्यापि सकर्कशापि नवतीत्याह । असावद्यामकर्कशां समुत्प्रेक्ष्य विचार्य स्वपरोपकारिणीम सन्दिग्धां स्पष्टां गिरं नाषेत ब्रूयात् ॥ ३ ॥

(अर्थ.) बोलवा अयोग्य नाषा कही. हवे बोलवा योग्य जे नाषा ते कहे ने. (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिमान साधु (अणवज्जं के०) अनवद्यां एटले पापरहित एवी तथा (अकक्कसं के०) अकर्कशां एटले जे कगेर नहि अर्थात् जेथी मत्सर विगेरे उत्पन्न न थाय एवी (असच्चमोसं के०) असत्यामृषां एटले असत्यामृषा नाषा (च के०) अने (सच्चं के०) सत्यां एटले सत्य नाषा (सम्मुप्पेहं के०) समुत्प्रेक्ष्य एटले परोपकार करनारी ने एवो निश्चय करीने (असंदिद्ध

के०) असंदिग्धां एटले स्पष्ट, कोइने संशय न रहे तेवी रीते (नासिज्ज के०) ना-षेत एटले बोले. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यथानूता च नाषा न वाच्या सोक्ता । अथ यथानूता वाच्या तामाह । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् । कः । साधुः । एवमसत्यामृषामुक्तलक्षणां गिरं नाषां नाषेत ब्रूयात् । किंनूतां गिरम् । सत्याम् । इयं च नाषा सावद्यापि कर्कशापि नवत्यत आह । किंनूतां गिरम् । अनवद्याम् । अवद्यं पापं तेन रहिताम् । पुनः किंनूतां गिरम् । अकर्कशां कठोरवचनरहिताम् । किं कृत्वा नाषेत । समुत्प्रेक्ष्य स्वस्य परस्य चोपकारकारिणीति बुद्ध्या पर्यालोच्य । पुनः किंनूतां गिरम् । असंदिग्धां स्पष्टां तत्कालं प्रतिपत्तिहेतुम् ॥३॥

(टीका.) यथानूतावाच्या नाषा तथानूतोक्ता । सांप्रतं यथानूता वाच्या तथानूतामाह । असच्चमोसं ति सूत्रम् । असत्यामृषामुक्तलक्षणां सत्यां चोक्तलक्षणामेव । इयं च सावद्यापि कर्कशापि नवत्यत आह । अनवद्यामपापामकर्कशामतिशयोक्त्या ह्यमत्सरपूर्वां संप्रेक्ष्य स्वपरोपकारिणीति बुद्ध्यालोच्य असंदिग्धां स्पष्टामक्षेपेण प्रतिपत्तिहेतुं गिरं वाचं नाषेत ब्रूयात् । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥३॥

एअं च अठमन्नं वा, जं तु नामेइ सासयं ॥
स नासं सच्चमोसं च, तं पि धीरो विवज्जए ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) सांप्रतं सत्यामृषानिषेधार्थमाह । एतं चार्थमनन्तरप्रतिषिद्धं सावद्यकर्कशविषयमन्यं वा एवंजातीयम् । एतन्मध्याद्य एव कश्चिदर्थो नामयत्यननुगुणं प्रतिकूलं करोति शाश्वतं मोक्षम् । तमाश्रित्य स साधुः पूर्वोक्तनाषानाषकत्वेनाधिकृतो नाषां सत्यामृषामपि पूर्वोक्ताम् । अपिशब्दात् सत्यापि या तथानूता तामपि धीरो धीमान् वर्जयेत् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे सत्यनाषा अने सत्यामृषा नाषानो प्रतिषेध कहे छे. (जं तु के०) यस्तु एटले जे अर्थ निश्चयथी (सासयं के०) शाश्वतं एटले शाश्वत एवा मोक्षने (नामेइ के०) नामयति एटले प्रतिकूल करे, अर्थात् मोक्षने हरकत उत्पन्न करे, ते (एअं के०) एतं एटले आ उपर कहेला सावद्य तथा कर्कश नाषारूप (अठं के०) अर्थं एटले बोलवाना विषयने (च के०) तथा (अएं वा के०) अन्यं वा एटले एवाज बीजा विषयने आश्रयीने (धीरो के०) धीरः एटले धीर एवो (स के०) सः एटले ते पूर्वोक्त साधु (सच्चमोसं नासं के०) सत्यामृषां नाषां एटले सत्यामृषा

नाषा प्रत्ये(च के०) वली अपि शब्दथी ते प्रकारनी जे सत्यनाषा (तं पि के०) तामपि एटले ते नाषाने पण (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले विशेषेकरीने वर्जे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) सांप्रतं सत्यामृषानाषाप्रतिषेधार्थमाह । धीरो बुद्धिमान् साधुः एतं च अर्थं पूर्वं प्रतिषिद्धं सावद्यकर्कशवचनविषयं च एतज्जातीयमेतत्सदृशं प्राकृतत्वात् यस्तु नामयति शाश्वतं । अत्र य एव कश्चिदर्थो नामयति । कोऽर्थः । अननुगुणं करोति । कोऽर्थः । मोक्षमनुकूलं न करोति । स शाश्वतं मोक्षमाश्रित्य पूर्वोक्तनाषानाषकत्वेन अधिकृतो नाषां सत्यामृषामपि पूर्वोक्ताम् । अपिशब्दात् सत्यापि या तथानूता तामपि नाषां विवर्जयेत् ॥ ४ ॥

(टीका.) सांप्रतं सत्यासत्यामृषाप्रतिषेधार्थमाह । एअं च त्ति सूत्रम् । एतं चार्थमनन्तरप्रतिषिद्धं सावद्यकर्कशविषयमन्यं वा एवंजातीयं प्राकृतशैल्या यस्तु नामयति शाश्वतं य एव कश्चिदर्थो नामयत्यननुगुणं करोति शाश्वतं मोक्षं तमाश्रित्य स साधुः पूर्वोक्तनाषानाषकत्वेनाधिकृतो नाषां सत्यामृषामपि पूर्वोक्ताम् । अपिशब्दात्सत्यापि या तथानूता तामपि धीरो बुद्धिमान्विवर्जयेदिति नावः । आह । सत्यामृषानाषाया ओघत एव प्रतिषेधात्तथाविधसत्यायाश्च सावद्यत्वेन गतार्थं सूत्रमित्युच्यते । मोक्षपीडाकरं सूक्ष्ममप्यर्थमंगीकृत्यान्यतरनाषानाषणमपि न कर्तव्यमित्यतिशयप्रदर्शनपरमेतद्दुष्टव्यमेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

वितहं पि तहामुत्तिं, जं गिरं नासए नरो ॥
तम्हा सो पुठो पावेणं, किं पुणं जो मुसं वए ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) मृषानाषारक्षार्थमाह । वितथमतथ्यम् । अपिर्निन्नक्रमेण । तथामूर्त्यपि कथंचित्तत्स्वरूपमपि वस्तु पुरुषनेपथ्यस्थितस्त्र्याद्यप्यङ्गीकृत्य यां गिरं नाषते नरः इयं स्त्री आगछति गायति वा । तस्माद्भाषणादेवंनूतात्पूर्वमेवासौ स्पृष्टो बद्धः पापेन । किं पुनर्यो मृषा वक्ति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे मृषा नाषाथी रक्षण करवाने अर्थे कहे छे. (नरो के०) नरः एटले मनुष्य (वितहं के०) वितथं एटले असत्य छतां कोइपण रीते (तहामुत्तिं के०) तथामूर्त्ति एटले सत्यवस्तु जेवुं स्वरूप पामेली वस्तु जेम के पुरुषनो वेष धारण करवाथी पुरुषपणाने पामेली स्त्रीने आश्रयीने पण (जं के०) यां एटले जे (गिरं के०) गिरं एटले वचन प्रत्ये (नासए के०) नाषते एटले बोले. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते वचन थकी (सो के०) सः एटले ते बोलनार पुरुष पूर्वोक्त वचन बोलवा-

नो विचार मनमां आणे छे, तेज समये (पावेणं के०) पापेन एटले पाप कर्मवडे (पुठो के०) स्पृष्टः एटले फरसाय छे, अर्थात् कर्मबंधन पामे छे. एम छे तो (जो के०) यः एटले जे पुरुष (मुसं के०) मृषा एटले जेथी प्राणीनो उपघात थाय एवी असत्य भाषाने (वए के०) वदेत् एटले बोले, ते पुरुष (किं पुण के०) किं पुनः एटले पाप कर्मवडे बंधाय एमां शुं कहेवुं? ॥ ५ ॥

(दीपिका.) सांप्रतं मृषाभाषायाः संरक्षणार्थमाह । यो नरो वितथमसत्यं तथामूर्त्यपि कथंचित्तत्स्वरूपं वस्तु पुरुषनेपथ्यस्थितवनिताद्यपि अङ्गीकृत्य यां गिरं भाषते यथा इयं स्त्री आगच्छति गायति वा इत्यादिरूपाम्। असौ अपि नरः तस्मात् भाषणादेवंभूतात् भाषणात् पूर्वमेव भाषणाभिसंधिकाले पापेन कर्मणा स्पृष्टो बद्धः। किं पुनर्यो मृषा प्राणघातकारिणीं वाचं वदेत्। स वक्ता अतिशयेन पापकर्मणा बध्यत इत्यर्थः ॥ ५ ॥

(टीका.) सांप्रतं मृषाभाषासंरक्षणार्थमाह। वितहं पि त्ति सूत्रम्। वितथमतथ्यं तथामूर्त्यपि कथंचित्तत्स्वरूपमपि वस्तु अपिशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः। एतदुक्तं भवति। पुरुषनेपथ्यस्थितवनिताद्यप्यङ्गीकृत्य यां गिरं भाषते नरः। इयं स्त्री आगच्छति गायति वेत्यादिरूपां तस्माद्भाषणादेवंभूतात्पूर्वमेवासौ वक्ता भाषणाभिसंधिकाले स्पृष्टः पापेन बद्धः कर्मणा। किं पुनर्यो मृषा वक्ति भूतोपघातिनीं वाचं स सुतरां बध्यत इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

तम्हा गच्छामो वरकामो, अमुगं वा णे भविस्सइ ॥
अहं वा णं करिस्सामि, एसो वा णं करिस्सइ ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) यस्मादेवं तस्माद्गमिष्यामः श्व इतोऽन्यत्र वक्ष्याम एवश्वस्तत्तदौषधहेतुम्। अमुकं वा नः कार्यं वसत्यादिकं भविष्यत्येव। अहं वेदं लोचं करिष्याम्येव नियमेन। एष एवास्माकं विश्रामणादि करिष्यत्येव ॥ ६ ॥

(अर्थ.) जे कारण माटे असत्य छतां सत्य जेवुं स्वरूप पामेली वस्तु आश्रयी वचनथी कर्मबंध थाय छे, (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे आवती काले अहियी वीजे स्थानके (गच्छामो के०) गमिष्यामः एटले अवश्य जइशुंज. आवतीकाले अमुक औषध प्रमुख (वरकामो के०) वक्ष्यामः एटले अवश्य कहीशुंज (वा के०) अथवा (णे के०) नः एटले अमारुं (अमुगं के०) अमुकं एटले अमुक वसति प्रमुख कार्य (भविस्सइ के०) भविष्यति एटले थशेज. (वा के०) अथवा

(अहं के०) अहं एटले हुं (एं के०) इदम् एटले आ कार्य (करिस्सामि के०) करिष्यामि एटले अवश्य करीश. (वा के०) अथवा (एसो के०) एषः एटले आ साधु (एं के०) इदम् एटले आ मारुं विश्रामणादि कार्य (करिस्सइ के०) करिष्यति एटले करशेज. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं भाषां साधुर्न वदेदित्याह । यस्माद्वितथं तथामूर्त्यपि वस्तु अङ्गीकृत्य भाषमाणो बध्यते पापकर्मणा तस्माद्वयं गमिष्याम एव श्व इतोऽन्यत्र । वक्ष्याम एव श्वस्तत्तदौषधनिमित्तं अमुकं वा नोऽस्माकं वसत्यादि कार्यं भविष्यत्येव । अहं च इदं लोचादि करिष्यामि नियमेन । एष वा साधुरस्माकं विश्रामणादिकं करिष्यत्येव ॥ ६ ॥

(टीका.) तम्ह त्ति सूत्रम् । यस्माद्वितथं तथामूर्त्यपि वस्त्वङ्गीकृत्य भाषमाणो बध्यते । तस्माद्गमिष्याम एव श्व इतोऽन्यत्र । वक्ष्याम एव श्वस्तत्तदौषधनिमित्तमिति । अमुकं वा नः कार्यं वसत्यादि भविष्यत्येव । अहं चेदं लोचादि करिष्यामि नियमेन । एष वा साधुरस्माकं विश्रामणादि करिष्यत्येवेति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

एवमाइ उ जा भासा, एसकालंमि संकिआ ॥
संपयाइअमठे वा, तं पि धीरो विवज्जए ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) एवमाद्या तु या भाषा एष्यत्काले शंकिता बहुविघ्नत्वान्मुहूर्त्तादीनां सांप्रतातीतयोरपि या शंकिता । सांप्रतार्थे स्त्रीनरानिश्चय एष पुरुष इति । अतीतार्थेऽप्येवमेव । बलीवर्दतरूयाद्यनिश्चये तदा च गौरस्मान्निर्दष्टेति । याप्येवंभूता भाषा शङ्किता । तामपि धीरो विवर्जयेत् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) (एवमाइ उ के०) एवमाद्या तु एटले इत्यादिक (एसकालंमि के०) एष्यत्काले एटले भविष्य काल संबंधी अर्थात् भावी कालमां बनवानी जे वात ते वात संबधी (वा के०) अथवा (संपयाइअमठे के०) सांप्रतातीतार्थयोः एटले वर्तमान कालमां बनती वात संबधी तथा अतीतकालमां थइ गएल वात संबंधी (जा के०) या एटले जे (भासा के०) भाषा एटले भाषा (संकिआ के०) शंकिता एटले शंकायुक्त होय, (तं पि के०) तामपि एटले ते भाषाने पण (धीरो के०) धीरः एटले धीर एवो साधु (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे, बोले नहि. भाविकालमां बनवानी जे वस्तु तेनो कांइज निश्चय कही शकाय नहि. कारण के, क्षणे क्षणे अंतराय ताकी रह्या छे, माटे भावि वात शंकित होय छे. तेम

वर्तमान कालनी वात पण शंकित होय छे, जेम कोइ माणसने दूरथी देखियें तो तेना स्त्रीपुरुषपणानो निश्चय थतो नथी. तथा अतीतकालनी वस्तु पण शंकित होय छे, जेमके स्थूलदृष्टिए देखवाथी गाय छे के बलद छे तेनो निर्णय कस्या विना मात्र आपणे व्यक्ति जोइ होय तो तेना स्त्रीपुरुषपणानो संशय रहे छे. आ रीते जूत, जावी अने वर्तमान काले शंकित वात होय ते साधुए निश्चित न बोलवी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) तर्हि किं कर्तव्यमित्याह। धीरः पंडितः साधुरेवमाद्या या जाषा। आदिशब्दात् पुस्तकं ते दास्याम्येवेत्यादिग्रहणम्। एष्यत्काले जविष्यत्कालविषया बहुविघ्नत्वान्मुहूर्तादीनां शंकिता किमिदमिबमेव जविष्यति उतान्यथेति अनिश्चितगोचरा। तथा सांप्रतातीतार्थयोरपि या शंकिता। सांप्रतार्थे स्त्रीपुरुषयोरनिश्चये सति एष पुरुष इति। अतीतार्थेऽपि एवमेव बलीवर्दतत्स्त्र्याद्यनिश्चये तदा गौरस्माजिर्दृष्ट इति याप्येवंजूता जाषा शंकिता तामपि विवर्जयेत्। तथाजावनिश्चयाजावेन व्यजिचारतो मृषात्वस्योपपत्तेः विघ्नतो गमनादौ गृहस्थमध्ये लाघवादिप्रसंगात् सर्वमेव सावसरं वक्तव्यमिति रहस्यम् ॥ ७ ॥

(टीका.) एवमाइ त्ति सूत्रम्। एवमाद्या तु या जाषा। आदिशब्दात् पुस्तकं ते दास्याम्येवेत्येवमादिपरिग्रहः। एष्यत्काले जविष्यत्कालविषया बहुविघ्नत्वात् मुहूर्तादीनां शङ्किता किमिदमिबमेव जविष्यत्युतान्यथेत्यनिश्चितगोचरा। तथा सांप्रतातीतार्थयोरपि या शङ्किता। सांप्रतार्थे स्त्रीपुरुषाविनिश्चये एष पुरुष इति। अतीतार्थेऽप्येवमेव बलीवर्दतत्स्त्र्याद्यनिश्चये तदात्र गौरस्माजिर्दृष्ट इति। याप्येवंजूता जाषा शङ्किता तामपि धीरो विवर्जयेत्। तथाजावनिश्चयाजावेन व्यजिचारतो मृषात्वोपपत्तेर्विघ्नतो गमनादौ गृहस्थमध्ये लाघवादिप्रसंगात् सर्वमेव सावसरं वक्तव्यमिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

अइअंमि अ कालंमि, पच्चुप्पन्नमणागए ॥
जमठं तु न जाणिज्जा, एवमेअं ति नो वए ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) अतीतकाले प्रत्युत्पन्ने च वर्त्तमानेऽनागते च यमर्थं तु न जानीयात्सम्यक् एवमेवायं तमङ्गीकृत्य एवमेतदिति न ब्रूयात् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) वली पूर्वोक्त साधु (अइअंमि के०) अतीते एटले अतीत कालसंबंधी (अ के०) च एटले पुनः (पच्चुप्पन्नमणागए के०) प्रत्युत्पन्नानागते एटले वर्तमान अने जावी एवा (कालंमि के०) काले एटले कालसंबंधी (जं के०) यं एटले जे (अठं के०) अर्थम् एटले वस्तुने (न जाणिज्जा के०) न जानीयात् एटले

जाणता न होय. ते वस्तुने आश्रयी (एवमेअं तु के०) एवमेतत्तु एटले आ वस्तु आ रीतेज छे एम (नो वए के०) नो वदेत् एटले कहे नहि. अर्थात् जे वस्तु बराबर जाणे नहि, ते एवीज छे एम निश्चयथी न कहेवी. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुरतीते च काले तथा प्रत्युत्पन्ने वर्तमानेऽनागते च काले यमर्थं तु न जानीयात् सम्यग् एवमयमिति । तमर्थमङ्गीकृत्य एवमेतदिति न वदेत् न ब्रूयात् अयमज्ञातस्यार्थस्य भाषणे निषेध उक्तः ॥ ८ ॥

(टीका.) अइयंमि त्ति सूत्रम् । अतीते च काले तथा प्रत्युत्पन्ने वर्तमानेऽनागते च यमर्थं तु न जानीयात् सम्यगेवमयमिति तमङ्गीकृत्य एवमेतदिति न ब्रूयादिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

अइअंमि अ कालंमि, पच्चुप्पन्नमणागए ॥
जत्थ संका भवे तं तु, एवमेअं ति नो वए ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) यत्रार्थे शंका भवेत्तमपीत्यर्थः ॥ ९ ॥

(अर्थ.) उपरली गाथामां अज्ञात वात न कहेवी एम कह्युं. हवे शंकित वातनो प्रतिषेध कहे छे.(अइअंमि अ पच्चुप्पन्नमणागए कालंमि के०)अतीते च प्रत्युत्पन्नानागते काले एटले अतीत अने वर्तमान अने भावी कालसंबंधी (जत्थ के०) यत्र एटले जे वस्तुने विषे (संका के०) शंका एटले ' आ वात आ रीते छे के नहि ' एवी शंका (भवे के०) भवेत् एटले होय. (तं तु के०) तं तु एटले ते वस्तुने आश्रयीने ज (एवमेअं तु के०) एवमेतत्तु एटले ' आ वस्तु आ रीतेज छे. एम (नो वए के०) नो वदेत् एटले बोले नहि. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) साधुरतीते काले च प्रत्युत्पन्नेऽनागते यत्र अर्थे शंका संदेहो भवेत् तं शंकितमर्थमाश्रित्य एवमेतदिति निश्चयं न वदेत् । अयमपि निषेधः शंकितस्य भाषणे प्रतिषेधरूपः ॥ ९ ॥

(टीका.) अयमज्ञातभाषणप्रतिषेधस्तथा अइयम्मि त्ति सूत्रम् । अतीते च काले प्रत्युत्पन्नेऽनागते यत्रार्थे शङ्का भवेन्न तमर्थमाश्रित्यैवमेतदिति न ब्रूयादिति सूत्रार्थः ॥ ९ ॥

अइयंमि अ कालंमि, पच्चुप्पन्नमणागए ॥
निस्संकिअं भवे जं तु, एवमेअं तु निद्दिसे ॥ १० ॥

(अवचूरिः) निःशंकितं जवेद्यदर्थजातं तु शब्दाच्चानवद्यं तत् एवमिति निर्दिशेत् ॥ १० ॥

(अर्थ.) (अइअंमि अ पच्चुप्पन्नमणागए कालंमि के०) अतीते च प्रत्युत्पन्नानागते काले एटले जूत, जावी अने वर्तमान कालने विषे (जं तु के०) यंतु एटले जे वस्तु तो (निस्संकिअं के०) निःशङ्कितं एटले शंकारहित, निश्चित होय, ते वस्तुने (एवमेअं ति के०) एवमेतदिति एटले आ वात एमज ठे आरीते (निद्दिसे के०) निर्दिशेत् एटले कहे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) तर्हि कीदृशं वचनं वदेदित्याह । साधुरतीते च काले, प्रत्युत्पन्ने वर्तमानकाले, अनागते च काले यमर्थजातं निःशकितं शंकारहितं निस्संदेहं जवेत्। तुशब्दात् यन्निःपापं च जवेत् । तदेवमेतदिति निर्दिशेत् । अन्ये त्वाचार्या इत्थं वदन्ति स्तोकं स्तोकमिति परिमितया वाचा निर्दिशेत् ॥ १० ॥

(टीका.) अयमपि विशेषतः शङ्कितजाषणप्रतिषेधस्तथा । अइयंमि त्ति सूत्रम् । अतीते च काले प्रत्युत्पन्नेऽनागते निःशङ्कितं जवेत् । तुशब्दादनवद्यं तदेवमेतदिति निर्दिशेत् । अन्ये पठन्ति स्तोकमिति । तत्र परिमितया वाचा निर्दिशेदिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तहेव फरुसा जासा, गुरुजूञवघाइणी ॥
सच्चा वि सा न वत्तवा, जउ पावस्स आगमो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तथैव परुषा जाषा निष्ठुरा कठोरा जावस्नेहरहिता गुरुजूतोपघातिनी महाजूतोपघातवती यथा कश्चित्कुलपुत्रत्वेन प्रतीतस्तं दासमित्यजिदधतः । सत्यापि सा न वक्तव्या यतो यस्या जाषायाः पापागमोऽकुशलबन्धो जवति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वली केवी जाषा न बोलवी ते कहे ठे. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (जासा के०) जाषा एटले जे जाषा (फरुसा के०) परुषा एटले कठोर होय, जावस्नेह विनानी होय, तथा (गुरुजूञवघाइणी के०) गुरुजूतोपघातिनी एटले घणा प्राणियोनो घात करनारी एवी होय, जेम के, कोइ पुरुष कोइनो कुलपुत्र कहेवातो होय तो तेने दास कहेवुं. इत्यादि जे जाषा (सा के०) सा एटले ते जाषा (सच्चा वि के०) सत्यापि एटले बाह्य स्वरूपथी सत्य देखाय ठे तो पण ते (न वत्तवा के०) न वक्तव्या एटले जावने आश्रयीने न बोलवी. कारण के, (जउ के०) यतः एटले जे

कठोर अने गुरुजूतोपघातिनी जाषाथी (पावस्स के०) पापस्य एटले अशुजकर्म- बंधनो (आगमो के०) आगमः एटले प्राप्ति थाय ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं जाषां न वदेदित्याह । तथैव साधुना परुषा कठो- रा जाषा जावस्नेहरहिता न वक्तव्या । पुनर्या किंजूता जाषा । गुरुजूतोपघातिनी बहुप्राणघातकारिणी जवति । सा सर्वथा सत्यापि बाह्यार्थतया जावमङ्गीकृत्य यथा कश्चित् क्वचित् कुलपुत्रत्वेन प्रतीतस्तं प्रति अयं दास इति न वदेत् । यतो यस्या जाषायाः सकाशात् पापस्य आगमो जवेत् ॥ ११ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव परुषा जाषा निष्ठुरा जावस्नेहरहिता गुरुजूतो- पघातिनी महाजूतोपघातवती यथा कश्चित्कस्यचित् कुलपुत्रत्वेन प्रतीतस्तदा तं दास- मित्यजिदधतः सर्वथा सत्यापि सा बाह्यार्थतया जावमंगीकृत्य न वक्तव्या । यतो य- स्या जाषायाः सकाशात्पापस्यागमः अकुशलबन्धो जवतीति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तहेव काणं काण त्ति, पंडगं पंडग त्ति वा ॥
वाहिअं वा वि रोगित्ति, तेणं चोरत्ति नो वए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) तथैव काणं जिन्नाक्षं पंडगं नपुंसकं पंडगमिति व्याधिमंतं वापि रोगीति स्तेनं चोर इति न वदेत् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (काणं के०) काणं एटले जेनी एक आख नकामी ठे एवा काणा पुरुषने (काण त्ति के०) काण इति एटले 'तुं काणो ठे' आ रीते तेमज (पंडगं के०) पण्डकं एटले नपुंसकने (पंडग त्ति के०) पण्डक इति एटले 'तुं नपुंसक ठे.' आरीते (वा के०) वा एटले तथा (वाहिअं के०) व्याधितं एटले रोगी पुरुषने (रोगि त्ति के०) रोगीति एटले 'तुं रोगी ठे' आ रीते तेमज (तेणं के०) स्तेनं एटले चोरने (चोर त्ति के०) चोर इति एटले 'तुं चोर ठे' आ रीते साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले कहे नहि. कारणके, काणने काण कहेवाथी कदाच अप्रीति उत्पन्न थाय, नपुंसकने नपुंसक कहेवाथी ते शर्माय, रोगीने रोगी कहेवाथी तेनो रोग स्थिर थाय, तथा चोरने चोर कहेवाथी तेनुं मन डुखाय, माटे तेम न कहेवुं. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं जाषां न वदेदित्याह । साधुस्तथैव काणं जिन्नाक्षं पु- रुषं प्रति अयं काण इति नो वदेत् । तथा पंडकं प्रति अयं पण्डको नपुंसक इति न वदेत् । तथा व्याधिमंतं प्रति अयं रोगी इति नो वदेत् । तथा स्तेनं चौरं प्रति

अयं चौर इति नो वदेत् । कुतः । अप्रीतिलज्जानाशस्थिररोगबुद्धिविराधनादिदोषा अनुक्रमेण भवन्ति ॥ १२ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथैवेति पूर्ववत् । काणं भिन्नाक्षं काण इति तथा पण्डकं नपुंसकं पण्डक इति वा। व्याधिमन्तं वापि रोगीति।स्तेनं चौरं चौर इति नो वदेत् । अप्रीतिलज्जानाशस्थिररोगबुद्धिविराधनादिदोषप्रसङ्गादिति गाथार्थः ॥ १२ ॥

एएणन्नेण अट्ठेणं, परो जेणुवहम्मइ ॥
आयारभावदोसन्नू, न तं भासिज्ज पन्नवं ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एतेनान्येन वा येनार्थेनोक्तेन परो नोपहन्यते । केनचित्प्रकारेणाचारभावदोषज्ञो यतिर्न भाषेत तं प्रज्ञावान् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) (एएण के०) एतेन एटले आ अथवा (अन्नेण के०) अन्येन एटले बीजा (जेण के०) येन एटले जे (अट्ठेण के०) अर्थेन एटले वस्तु वडे करीने (परो के०) परः एटले अन्य पुरुष (उवहम्मइ के०) उपहन्यते एटले हणाय, दुःखी थाय. (तं के०) तं एटले ते भाषाप्रत्ये (आयारभावदोसन्नू के०) आचारभावदोषज्ञः एटले साधु सामाचारीमांना भावदोषनो जाण अने (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली एवो साधु (न भासिज्ज के०) न भाषेत एटले न बोले. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) ततः किं कर्तव्यमित्याह । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुस्तमर्थं न भाषेत। किंभूतः साधुः । बुद्धिमान् आचारभावदोषज्ञः आचारभावस्य दोषान् जानातीति आचारभावदोषज्ञः । तमर्थं कम् । येन एतेन अन्येन वा उक्तेन कथितेन अर्थेन केन चित् प्रकारेण परोऽन्य उपहन्यते पीडावान् भवति ॥ १३ ॥

(टीका.) एएण त्ति सूत्रम् । एतेनान्येन वार्थेनोक्तेन सता परो येनोपहन्यते। येन केनचित्प्रकारेण। आचारभावदोषज्ञो यतिर्न तं भाषेत प्रज्ञावांस्तमर्थमितिसूत्रार्थः॥१३॥

तहेव होले गोलित्ति, साणे वा वसुलित्ति अ ॥
दुम्मए दुहए वा वि, नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) तहेव तथैव होल रे मूर्ख हालिक । गोलो जारजातः । देशान्तररूढ्या नैष्ठुर्यसंबोधने होलादयो वाच्याः । श्वानो वा विसुल इति (ठीनाल) द्रुमको दुर्भगोऽपि वा नैवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) (तहेव के०) तथैव) एटले तेमज फलाणो पुरुष (होले के०) होलः एटले होल छे, (गोलित्ति के०) गोल इति एटले गोल छे ए प्रकारे, (वा के०) वा एटले अथवा (साणो के०) श्वा एटले श्वान छे, (अ के०) च एटले वली (वसुलित्ति के०) वसुल इति एटले वसुल छे ए प्रकारे तथा (डुम्मए के०) द्रमकः एटले द्रमक छे, (वा के०) वा एटले अथवा (डुहए वि के०) दुर्भगोऽपि एटले दुर्भग छे एम पण (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न बोले. गोल प्रमुखशब्दो ते ते भाषानी रूढी प्रमाणे कठोर पणुं प्रकाशित करे छे. माटे अहिं तेनो निषेध कर्यो. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः कीदृशीं भाषां न भाषेत इत्याह । बुद्धिमान् साधुस्तथैव तां भाषां न भाषेत। तां कामित्याह । होल १ गोल २ इति श्वा ३ वसुल ४ इति द्रमक ५ इति दुर्भग इति । इह होलादिशब्दाः तत्तद्देशेषु प्रसिद्धनिष्ठुरतादिवाचका अप्रीत्युत्पादकाश्च । अतस्तेषां प्रतिषेधः प्रोक्तः ॥ १४ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथैवति पूर्ववत् । होलो गोल इति श्वा वा। वसुल इति वा द्रमको वा दुर्भगश्चापि नैवं भाषेत प्रज्ञावान् । इह होलादिशब्दास्तत्तद्देशीप्रसिद्धितो नैष्ठुर्यादिवाचका अतस्तत्प्रतिषेध इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

अज्जिए पज्जिए वा वि, अम्मो माउसिअत्ति अ ॥
पिउस्सिए भायणिज्जत्ति, धूए णत्तुणिअ त्ति अ ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) स्त्रीपुरुषयोः सामान्येन भाषणप्रतिषेधमुक्त्वा स्त्रियमाश्रित्याह । आर्जिके प्रार्जिके वापि अंब मातृष्वसः इति पितृष्वसः भागिनेयीति दुहितर्नप्त्रीति च । तत्र पितुर्वा मातुर्वा मातार्यिका । तस्यापि या माता सा प्रार्यिका । शेषाभिधानानि प्रकटानि ॥ १५ ॥

(अर्थ.) स्त्रीनी साथे अथवा पुरुषनी साथे सामान्य रीते शीरीते न बोलवुं ते कह्युं. हवे स्त्रीनी साथे शीरीते न बोलवुं ते कहे छे. पूर्वोक्त साधु जे ते (इत्थिअं के०) स्त्रियम् एटले स्त्रीने (एवं के०) एवं एटले आ प्रकारे (ण आलवे के०) नालपेत् एटले न बोले. कये प्रकारे न बोले ते कहे छे. (अज्जिए के०) आर्जिके एटले हे आर्जिके (मानी अथवा पितानी माता) (पज्जिए के०) प्रार्जिके एटले हे प्रार्जिके (मानी अथवा पितानी मातानी माता) (वा के०) वा एटले अथवा (अम्मो वि के०) अम्बापि एटले हे अंब आ रीते पण (अ के०) च एटले वली (मा-

उसिअत्ति के०) मातृष्वसरिति एटले हे माशी आ प्रकारे, तथा (पिउस्सिए के०) पितृष्वसः एटले हे फइ, तथा (नाइणिज्जत्ति के०) नागिनेयीति एटले हे नाणेजी ए प्रकारे, तथा (धूए के०) डुहितः एटले हे कन्ये, (अ के०) च एटले वली (णत्तुणिअत्ति के०) नप्त्रीति एटले हे पुत्रनी पुत्री ए प्रकारे वचन न कहेवुं. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) इति स्त्रीपुरुषयोः सामान्येन नाषणनिषेधः कृतः । अथ स्त्रियमाश्रित्य आह । साधुः एतानि वचनानि न वदेत्तानि कानि तदाह । हे आर्यिके १ हे प्रार्यिके वा २ हे अंब ३ हे मातृष्वसः ४ हे पितृष्वसः ५ हे नागिनेयि ६ हे डुहितः ७ हे नप्त्रि । एतानि वचनानि स्त्रिया आमंत्रणे वर्तंते तत्र एषां शब्दानामर्थस्त्वेवम् । तत्र मातुः पितुर्वा माता सा आर्यिका । तस्या अपि माता अन्या सा प्रार्यिका । अन्येषां पदार्थः सुगम एव ॥ १५ ॥

(टीका.) एवं स्त्रीपुरुषयोः सामान्येन नाषणप्रतिषेधं कृत्वाधुना स्त्रियमधिकृत्याह । अज्जिए त्ति सूत्रम् । आर्जिके प्रार्जिके वापि अम्ब मातृष्वस इति च पितृष्वसः नागिनेयीति डुहितः नप्त्रीति च । एतान्यामन्त्रणवचनानि वर्तंते । तत्र मातुः पितुर्वा मातार्यिका तस्या अपि यान्या माता सा प्रार्जिका । शेषाजिधानानि प्रकटार्थान्येवेति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

हले हलित्ति अन्नि त्ति, नट्टे सामिणि गोमिणि ॥
होले गोले वसुलित्ति, इत्थिअं नेवमालवे ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) हले हले इति सख्यामंत्रणे । अन्ने इति । नट्टे स्वामिनि गोमिनि वा । एतानि पूज्यामंत्रणे । होलादयो हीनत्वेऽपि नानादेशापेक्षया ह्यामंत्रणवचनानि । होलादिशब्दैः स्त्रियं नैवालपेत् । अनुरागाप्रीतिवचनलाघवदोषाः ॥ १६ ॥

(अर्थ.) (हलेहलित्ति के०) हले हले इति एटले हले हले आ प्रकारे, (अन्नि त्ति के०) अन्ने इति एटले हे अन्ने ए प्रकारे (नट्ठे के०) नट्टे एटले हे नट्टे, (सामिणि के०) स्वामिनि एटले हे स्वामिनि, (गोमिणि के०) गोमिनि एटले हे गोमिनि, (होले के०) होले एटले हे होले, (गोले के०) गोले एटले हे गोले, तथा (वसुलि त्ति के०) वसुले इति हे वसुले, ए प्रकारे स्त्रीने आमंत्रण वचन न कहे. आ गाथामां कहेला हलादिक तथा होलादि शब्दो नानादेशनी अपेक्षाए निंदा गौरव इत्यादि वाचक ठे, एम जाणवुं. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुः स्त्रियं प्रति नैवं होलादिशब्दैः आलपेत् । कथ-

मेवमालपनं कुर्वतः साधोः स्वगर्हातत्प्रद्वेषवचनलाघवादयो दोषा नवंति। के ते हो-लादि शब्दा इत्याह। पूर्वं ये उक्ताः पुनः हलेहले इत्येवमन्ने इति तथा नट्टे स्वामिनि गोमिनि होले गोले वसुले इति। एतान्यपि नानादेशापेक्षया स्त्रीणामामन्त्रणवचनानि गौरवकुत्सादिगर्जाणि वर्तन्ते ॥ १६ ॥

(टीका.) किं च हले हले त्ति सूत्रम्। हले हले इत्येवमन्ने इत्येवं तथा नट्टि-नि स्वामिनि गोमिनि। तथा होले गोले वसुले इत्येतान्यपि नानादेशापेक्षया आ-मन्त्रणवचनानि गौरवकुत्सादिगर्जाणि वर्तन्ते। यतश्चैवमतः स्त्रियं नैवं हला-दिशब्दैरालपेदिति। दोषाश्चैवमालपनं कुर्वतः संगगर्हातत्प्रद्वेषप्रवचनलाघवादय इति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

नामधिज्जेण णं बूआ, इत्थीगुत्तेण वा पुणो ॥
जहारिहमनिगिज्झ, आलविज्ज लविज्ज वा ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) यदि नैवमालपेत् तर्हि कथमालपेदित्याह। नामधेयेन णं एनां ब्रूयात्। नामास्मृतौ स्त्रीगोत्रेण वा पुनः ब्रूयात्। यथा काश्यपगोत्र इति। यथार्हं वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षयानिगृह्य गुणानालोच्य बालां युवतीं वृद्धां बाले वृद्धे धर्मशीले इत्येवमालपेत् स्तोकं बहुतरं वा लपेत् ॥ १७ ॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो शीरीते बोलवुं ते कहे छे. पूर्वोक्त साधु कंइ कारण पडवाथी (णं के०) एनां एटले आ स्त्री प्रत्ये (नामधिज्जेण के०) नामधेयेन एटले देवदत्ता प्रमुख नामवडे करीने (बूआ के०) ब्रूयात् एटले बोले. अर्थात् स्त्रीनुं जे नाम प्रसिद्ध होय ते नामथीज तेने बुलाववुं. कदाच नाम यादमां न होय तो (वा पुणो के०) वा पुनः एटले अथवा (इत्थीगुत्तेण के०) स्त्रीगोत्रेण एटले काश्यप प्रमुख स्त्रीगोत्रवडे करीने बोले. (जहारिहं के०) यथार्हं एटले वय, देश, ऐश्वर्य इत्यादिकनी अपेक्षाथी (अनिगिज्झ के०) अनिगृह्य एटले गुण दोषनो विचार करीने (आलविज्ज के०) आलपेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बोले. (वा के०) पुनः (लविज्ज के०) लपेत् एटले वारंवार अथवा घणुं बोले. तात्पर्य जेम कोइनुं मन न डुखाय तेम बोलवुं. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) अथैवं पूर्वोक्तप्रकारेणालपनं न कुर्यात् तर्हि कथं कुर्यादित्याह। साधुः नामधेयेन इति नाम्नैव क्वचित्कारणे एतां स्त्रियं ब्रूयात्। यथा हे देवदत्ते इति। अथ नाम्नोऽस्मरणे गोत्रेण वा ब्रूयात् स्त्रियम्। यथा हे काश्यपगोत्रे इति। परं यथा-

योग्यं यथार्हमभिगृह्य वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षया गुणदोषानालोच्य तदालपेत् लपेत् वा । ईषत् सकृद्वा लपनमालपनं लपनं वारं वारम् अतोऽन्यथा। तत्र च या वृद्धा मध्यदेशे ईश्वरा धर्मप्रिया अन्यथोच्यते धर्मशीला इत्यादिना । अन्यथा च यथा न लोकोपघात इति ॥ १७ ॥

(टीका.) नामधिज्जेणं ति सूत्रम्। नामधेयेनेति नाम्नैव एनां ब्रूयात्स्त्रियं कचित्कारणे यथा देवदत्ते इत्येवमादि। नामास्मरणादौ गोत्रेण वा पुनर्ब्रूयात् स्त्रियं यथा काश्यपगोत्रे इत्येवमादि । यथार्हं यथायथं वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षयाभिगृह्य गुणदोषानालोच्यालपेल्लपेद्वा ईषत्सकृद्वा लपनमालपनमतोऽन्यथा लपनम्। तत्र वयोवृद्धा मध्यदेश ईश्वरा धर्मप्रियान्यत्रोच्यते । धर्मशील इत्यादिनान्यथा च यथा न लोकोपघात इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

अज्जए पज्जए वा वि, बप्पो चुल्लपिउ त्ति अ ॥
माउला भाइणिज्ज त्ति, पुत्ते णत्तुणिअ त्ति अ ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) नरमाश्रित्य प्रतिषेधमाह। आर्यकः पितामहो मातामहश्च। प्रार्यकः प्रपितामहश्च । बप्पः पिता। चुल्लकपितेति पितृव्यः। मातुल भागिनेयेति पुत्र नप्तृ इति वचनम्। नप्ता पौत्रः प्रपौत्रो वा ॥ १८ ॥

(अर्थ.) स्त्रीने आश्रयीने शीरीते बोलवुं तथा न बोलवुं ते कह्युं. हवे पुरुषने आश्रयीने कहे छे. (अज्जए के०) आर्यकः एटले आर्यक (पज्जए के०) प्रार्यकः एटले प्रार्यक (वा के०) अथवा (वि के०) अपि एटले पुनः (बप्पो के०) बप्पः एटले पिता (चुल्लपिउ के०) चुल्लपिता एटले चुल्लपिता (काको) (माउला के०) मातुलः एटले मातुल (मामो) (भाउणिज्ज के०)भागिनेयः एटले भागिनेय(भाणेज) (पुत्ते के०) पुत्रः एटले पुत्र(णत्तुणिअत्तिअ) नप्तेतिच एटले नप्ता(पोत्रो) ए प्रकारे पुरुषने उद्देशीने साधुए न बोलवुं.॥ १८ ॥

(दीपिका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपननिषेधो विधिश्च। सांप्रतं पुरुषमधिकृत्याह। साधुरिति न वदेत्। इतीति किम्। आर्यकः प्रार्यकश्चापि बप्पचुलकपितेति च तथा मातुल भागिनेयेति पुत्र नप्ता इति च। इह भावार्थः स्त्रियामिव द्रष्टव्यः । नवरं चुल्लबप्पः पितृव्योऽभिधीयते ॥ १८ ॥

(टीका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । सांप्रतं पुरुषमाश्रित्याह । अज्जए त्ति सूत्रम्। आर्यकः प्रार्यकश्चापि बप्पचुल्लपितेति च तथा मातुलभागिनेयेति

मेवमालपनं कुर्वतः साधोः स्वगर्हातत्प्रद्वेषवचनलाघवादयो दोषा भवंति। के ते हो-लादि शब्दा इत्याह। पूर्वं ये उक्ताः पुनः हलेहले इत्येवमन्ने इति तथा भट्टे स्वामिनि गोमिनि होले गोले वसुले इति। एतान्यपि नानादेशापेक्षया स्त्रीणामामन्त्रणवचनानि गौरवकुत्सादिगर्भाणि वर्तन्ते॥ १६॥

(टीका.) किं च हले हले त्ति सूत्रम्। हले हले इत्येवमन्ने इत्येवं तथा भट्टि-नि स्वामिनि गोमिनि। तथा होले गोले वसुले इत्येतान्यपि नानादेशापेक्षया आ-मन्त्रणवचनानि गौरवकुत्सादिगर्भाणि वर्तन्ते। यतश्चैवमतः स्त्रियं नैवं हला-दिशब्दैरालपेदिति। दोषाश्चैवमालपनं कुर्वतः संगगर्हातत्प्रद्वेषप्रवचनलाघवादय इति सूत्रार्थः॥ १६॥

नामधिज्जेण णं बूआ, इत्थीगुत्तेण वा पुणो॥
जहारिहमभिगिज्झ, आलविज्ज लविज्ज वा॥ १७॥

(अवचूरिः) यदि नैवमालपेत् तर्हि कथमालपेदित्याह। नामधेयेन णं एनां ब्रूयात्। नामास्मृतौ स्त्रीगोत्रेण वा पुनः ब्रूयात्। यथा काश्यपगोत्र इति। यथार्हं वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षयाभिगृह्य गुणानालोच्य बालां युवतीं वृद्धां बाले वृद्धे धर्मशीले इत्येवमालपेत् स्तोकं बहुतरं वा लपेत्॥ १७॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो शीरीते बोलवुं ते कहे छे. पूर्वोक्त साधु कंइ कारण पडवाथी (णं के०) एनां एटले आ स्त्री प्रत्ये (नामधिज्जेण के०) नामधेयेन एटले देवदत्ता प्रमुख नामवडे करीने (बूआ के०) ब्रूयात् एटले बोले. अर्थात् स्त्रीनुं जे नाम प्रसिद्ध होय ते नामथीज तेने बुलाववुं. कदाच नाम यादमां न होय तो (वा पुणो के०) वा पुनः एटले अथवा (इत्थीगुत्तेण के०) स्त्रीगोत्रेण एटले काश्यप प्रमुख स्त्रीगोत्रवडे करीने बोले. (जहारिहं के०) यथार्हं एटले वय, देश, ऐश्वर्य इत्यादिकनी अपेक्षाथी (अभिगिज्झ के०) अभिगृह्य एटले गुण दोषनो विचार करीने (आलविज्ज के०) आलपेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बोले. (वा के०) पुनः (लविज्ज के०) लपेत् एटले वारंवार अथवा घणुं बोले. तात्पर्य जेम कोइनुं मन न डुखाय तेम बोलवुं.॥ १७॥

(दीपिका.) अथैवं पूर्वोक्तप्रकारेणालपनं न कुर्यात् तर्हि कथं कुर्यादित्याह। साधुः नामधेयेन इति नाम्नैव कचित्कारणे एतां स्त्रियं ब्रूयात्। यथा हे देवदत्ते इति। अथ नाम्नोऽस्मरणे गोत्रेण वा ब्रूयात् स्त्रियम्। यथा हे काश्यपगोत्रे इति। परं यथा-

योग्यं यथार्हमभिगृह्य वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षया गुणदोषानालोच्य तदालपेत् लपेत् वा । ईषत् सकृद्वा लपनमालपनं लपनं वारं वारम् अतोऽन्यथा । तत्र च या वृद्धा मध्यदेशे ईश्वरा धर्मप्रिया अन्यथोच्यते धर्मशीला इत्यादिना । अन्यथा च यथा न लोकोपघात इति ॥ १७ ॥

(टीका.) नामधिज्जेणं ति सूत्रम् । नामधेयेनेति नाम्नैव एनां ब्रूयात्स्त्रियं क्वचित्कारणे यथा देवदत्ते इत्येवमादि । नामास्मरणादौ गोत्रेण वा पुनर्ब्रूयात् स्त्रियं यथा काश्यपगोत्रे इत्येवमादि । यथार्हं यथायथं वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षयाभिगृह्य गुणदोषानालोच्यालपेल्लपेद्वा ईषत्सकृद्वा लपनमालपनमतोऽन्यथा लपनम् । तत्र वयोवृद्धा मध्यदेश ईश्वरा धर्मप्रियान्यत्रोच्यते । धर्मशील इत्यादिनान्यथा च यथा न लोकोपघात इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

अज्जए पज्जए वा वि, बप्पो चुल्लपिउ त्ति अ ॥
माउला भाइणिज्ज त्ति, पुत्ते णत्तुणिअ त्ति अ ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) नरमाश्रित्य प्रतिषेधमाह । आर्यकः पितामहो मातामहश्च । प्रार्यकः प्रपितामहश्च । बप्पः पिता । चुल्लकपितेति पितृव्यः । मातुल भागिनेयेति पुत्र नप्तृ इति वचनम् । नप्ता पौत्रः प्रपौत्रो वा ॥ १८ ॥

(अर्थ.) स्त्रीने आश्रयीने शीरीते बोलवुं तथा न बोलवुं ते कह्युं. हवे पुरुषने आश्रयीने कहे छे. (अज्जए के०) आर्यकः एटले आर्यक (पज्जए के०) प्रार्यकः एटले प्रार्यक (वा के०) अथवा (वि के०) अपि एटले पुनः (बप्पो के०) बप्पः एटले पिता (चुल्लपिउ के०) चुल्लपिता एटले चुल्लपिता (काको) (माउला के०) मातुलः एटले मातुल (मामो) (भाउणिज्ज के०) भागिनेयः एटले भागिनेय(भाणेज) (पुत्ते के०) पुत्रः एटले पुत्र(णत्तुणिअत्तिअ) नप्तेतिच एटले नप्ता(पोत्रो) ए प्रकारे पुरुषने उद्देशीने साधुए न बोलवुं. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपननिषेधो विधिश्च । सांप्रतं पुरुषमधिकृत्याह । साधुरिति न वदेत् । इतीति किम् । आर्यकः प्रार्यकश्चापि बप्पचुलकपितेति च तथा मातुल भागिनेयेति पुत्र नप्ता इति च । इह भावार्थः स्त्रियामिव द्रष्टव्यः । नवरं चुल्लबप्पः पितृव्योऽभिधीयते ॥ १८ ॥

(टीका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । सांप्रतं पुरुषमाश्रित्याह । अज्जए त्ति सूत्रम् । आर्यकः प्रार्यकश्चापि बप्पचुल्लपितेति च तथा मातुलभागिनेयेति

पुत्रनप्तेति च । इह जावार्थः स्त्रियामिव द्रष्टव्यः । नवरं चुल्लवप्पः पितृव्योऽजिधी-यत इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

हे जो हलित्ति अन्नित्ति, जट्टे सामिअ गोमिअ ॥
होल गोल वसुलि त्ति, पुरिसं नेवमालवे ॥ १ए ॥

(अवचूरिः) किंच हे जो हलेति अन्नेति जट्टेति स्वामिन् गोमिक होल गोल वसुलेति पुरुषं नैवमालपेत् ॥ १ए ॥

(अर्थ.) (हे के०) हे एटले हे (जो के०) जोः एटले जो (हलित्ति के०) हलेति एटले हल ए प्रकारे (अन्नित्ति के०) अन्नेति एटले अन्न ए प्रकारे (जट्टे के०) जर्ता एटले जर्ता (सामिअ के०) स्वामी एटले स्वामी (गोमी के०) गोमी एटले गोमी (होलगोल वसुलित्ति के०) होलगोलवसुल इति एटले होल गोल वसुल ए प्रकारे पुरुषने उद्देशीने साधुए न बोलवुं. ॥ १ए ॥

(दीपिका.) किंच हे अन्न हे जट्ट हे स्वामिन् हे होल हे गोल हे वसुलेति साधुः पुरुषं नैवमालपेदिति ॥ १ए ॥

(टीका.) किंच हेजोत्ति सूत्रम् । हे जो हलेत्यन्नेति जर्तः स्वामिन् गोमिन् हो-ल गोल वसुल इति पुरुषं नैवमालपेदित्यत्रापि जावार्थः पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ १ए ॥

नामधिज्जेण जं बूआ, पुरिसगुत्तेण वा पुणो ॥
जहारिहमन्निगिज्ज, आलविज्ज लविज्ज वा ॥ २० ॥

(अवचूरिः) तर्हि कथमालपेत् । पुरुषाजिलापेन योजना कार्येति ॥ २० ॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो शीरीते बोलवुं ते कहे ठे. नामधिज्जेणं इत्यादि सूत्र. आ गाथानो जावार्थ आज अध्ययननी सत्तरमी गाथामाफक जाणवो. एटलोज फेर के, तेमां स्त्री आश्रयी वात कही ठे ते अहिं पुरुष आश्रयी जाणवी. ॥ २० ॥

(दीपिका.) यदि नैवमालपेत् तर्हि कथमालपेदित्याह । व्याख्या पूर्ववत् । नवरं पुरुषाजिलापेनार्थयोजना कार्या ॥ २० ॥

(टीका.) यदि नैवमालपेत्कथं तर्ह्यालपेदित्याह । नामधिज्जेण त्ति सूत्रम् । व्याख्या पूर्ववदेव । नवरं पुरुषाजिलापेन योजना कार्येति ॥ २० ॥

पंचिंदिआण पाणाणं, एस इत्थी अयं पुमं ॥
जाव णं न विजाणिज्जा, ताव जाइ त्ति आलवे॥ २१ ॥

(अवचूरिः) उक्तः पुरुषमाश्रित्यालपने प्रतिषेधो विधिश्च। अधुना पञ्चेन्द्रियतिर्यग्गतं विधिमाह । पंचेन्द्रियाणां प्राणिनां गवादीनां क्वचिद्दूरे देशे स्थितानामेषा स्त्री गौः। अयं पुमान् बलीवर्दः। यावदेतद्विशेषेण न जानीयात् तावन्मार्गप्रश्नादौ प्रयोजन उत्पन्ने सति जाइत्ति जातिमाश्रित्य आलपेत् । अस्मात्पशुटोलकात्कियद्दूरे पन्था इत्येवमादि । अन्यथा लिंगव्यत्ययसंभवान्मृषावादापत्तिः। अत्राह परः। एकेन्द्रियविकलेन्द्रियनारकाणां नपुंसकत्वे सत्यपि मृत्तिका पाषाणो घनरस आपो जलं ज्वलनः पवनस्तरुर्लता शंखः शुक्तिका कीटिका मत्कोटको भृंगी नारक इत्यादीनां लिंगव्यत्ययेनोच्यमानत्वात् किं न मृषादोषः। गुरुराह। व्यवहारसत्येन सत्यमेवैतत्। यथा दह्यते गिरिर्गलति भाजनमनुदरा कन्येति न मृषादोषः ॥ २१ ॥

(अर्थ.) पुरुषने उद्देशीने पण वचननो विधि तथा प्रतिषेध कह्यो. हवे तिर्यंच पंचेंद्रिय आश्रयी वचनविधि कहे छे. पंचिंदिआण इत्यादि सूत्र. (पंचिंदिआण के०) पंचेन्द्रियाणां एटले पंचेंद्रिय एवा (पाणाण के०) प्राणिनाम् एटले गायप्रमुख तिर्यंच जीवो क्यांय दूर प्रदेशे रह्या होय तो तेमनामां (एस के०) एषा एटले आ (इत्थी के०) स्त्री एटले स्त्री छे, (अयं के०) अयं एटले आ (पुमं के०) पुमान् एटले पुरुष छे, आ रीते (जाव के०) यावत् एटले ज्यासुधी (णं के०) एनं एटले एने (नविजाणिज्जा के०) न विजानीयात् एटले न जाणे. (ताव के०) तावत् एटले त्यांसुधी मार्गादिकमां कोइ प्रश्न विगेरे करे तो (जाइ त्ति के०) जातिमिति एटले जातिने आश्रयीने (आलवे के०) आलपेत् एटले बोलवुं. मार्गादिक कोइ पूछे तो एम कहेवुं के, आ फलाणी जातनुं तिर्यंच बेठुं छे तेथी थोडे छेटे फलाणो मार्ग छे इत्यादि. ॥ २१ ॥

(दीपिका.) उक्तः पुरूषमप्याश्रित्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च। अधुना पञ्चेन्द्रियतिर्यक्संबन्धिनं वचनविधिमाह। पंचेन्द्रियाणां प्राणिनां गवादीनां क्वचिद्दूरदेशे स्थितानामेषा स्त्री गौरयं पुमान् बलीवर्दः यावदेतद्विशेषेण न विजानीयात् तावन्मार्गे प्रश्नादौ प्रयोजने समुत्पन्ने सति जातिं निमित्तमाश्रित्यालपेत् । अस्मात् गोरूपजातात् कियद्दूरेण इत्येवमादि। अन्यथा लिङ्गव्यत्ययसंभवात् मृषावादस्योत्पत्तिःस्यात्। बालगोपालादीनामपि विपरिणाम इत्येवमादयो दोषा भवन्ति ॥ २१ ॥

(टीका.) उक्तः पुरुषमप्याश्रित्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । अधुना पञ्चेन्द्रियतिर्यग्गतं वाग्विधिमाह। पंचिंदिआण त्ति सूत्रम् । पञ्चेन्द्रियाणां गवादीनां प्राणिनां क्वचिद्विप्रकृष्टदेशावस्थितानामेषा स्त्री गौरयं पुमान् वलीवर्दः । यावदेतद्विशेषेण न जानीयात् । तावन्मार्गप्रश्नादौ प्रयोजन उत्पन्ने सति जातिमिति जातिमाश्रित्यालपेत् । अस्माद्गोरूपजातात्कियद्दूरेणेत्येवमादि । अन्यथा लिङ्गव्यत्ययसंभवान्मृषावादापत्तिर्गोपालादीनामपि विपरिणाम इत्येवमादयो दोषाः। आक्षेपपरिहारौ तु वृद्धविवरणादवसेयौ। तच्चेदम्।जइ लिंगवच्चए दोसो ता कीस पुढवादिनपुंसगत्तेवि पुरिसित्थिनिद्देसो पयट्टइ। जहा पत्थरो मट्टिआ करउ उस्सा मुम्मुरो जाला वाउ वाली अंबउ अंबिलिआ किमिउ जलूया मक्कोडउ कीडिआ भमरउ मछिया एवमादि । आयरिउ आह । जणवयसच्चेण ववहारसच्चेण य एवं पयट्टइ त्ति ण एत्थ दोसो । पंचिदिएसु पुण ण एयमंगीकीरइ। गोवालादीण वि ण सुदिट्ठधम्म त्ति विपरिणामसंभवाउ पुत्थिअसामायारिकहणे वा गुणसंभवादिति इति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

तहेव माणुसं पसुं, पक्खिं वा वि सरीसवं ॥
थूले पमेइले वज्झे, पायमित्ति अ नो वए ॥ २२ ॥

(अवचूरिः) तथैव यथोक्तं प्राग् मनुष्यं नार्यादिकं पशुमजादिकं पक्षिणं वापि हंसादिकं सरीसृपमजगरादिकं स्थूलोऽत्यंतमांसलोऽयं मनुष्यादिः । तथा प्रमेदुरः प्रकर्षमेदःसंपन्नः । वध्यो व्यापादनीयः । पाक्य इति च पाकयोग्य इति च नो वदेत् तदप्रीतिवधाशंकादिदोषात् ॥ २२ ॥

(अर्थ.) वली (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (माणुसं के०) मानुषं एटले मनुष्यने (पसुं के०) पशुं एटले गाय, बलद प्रमुख पशुने (पक्खिं के०) पक्षिणं एटले हंस प्रमुख पक्षीने (वा के०) अथवा (सरीसवं वि के०) सरीसृपमपि एटले सर्प इत्यादिकने पण आ (थूले के०) स्थूलः एटले घणो जाडो छे, (पमेइले के०) प्रमेदिलः एटले घणो मेदवालो छे, (वज्झे के०) वध्यः एटले वध करवायोग्य छे, (अ के०) च एटले वली (पायमित्ति के०) पाक्य इति एटले पाक करवायोग्य छे ए प्रकारे (नो वए के०) नो वदेत् एटले न बोलवुं. ॥ २२ ॥

(दीपिका.) किंच साधुस्तथैव उक्तपूर्वं मनुष्यमार्यादिकं पशुमजादिकं पक्षिणं वापि हंसादिकं सरीसृपमजगरादिकं प्रति इति न वदेत् । इतीति किम् । अयं स्थूलोऽत्यन्तमांसलो मनुष्यादिः । तथा अयं प्रमेदुरः प्रकर्षेण मेदःसंपन्नः । तथा अयं

वध्यो मारणीयः। अयं पाक्यः पाकप्रायोग्यः। केचिद्वदन्ति पाक्यः कालप्राप्त इत्येवं वचनं न वदेत्। कथम्। अप्रीतिव्यापत्त्याशङ्कादिदोषप्रसङ्गात्॥ २२॥

(टीका.) किंच तहेवत्ति सूत्रम्। तथैव यथोक्तं प्राक् मनुष्यमार्यादिकं पशुमजादिकं पक्षिणं वापि हंसादिकं सरीसृपमजगरादिकम्। स्थूलोऽत्यन्तमांसलोऽयं मनुष्यादिः। तथा प्रमेदुरः प्रकर्षेण मेदःसंपन्नः। तथा वध्यो व्यापादनीयः। पाक्य इति च नो वदेत्। पाक्यः पाकप्रायोग्यः। कालप्राप्त इत्यन्ये। नो वदेत् नो ब्रूयात्। तदप्रीतिव्यापत्त्याशङ्कादिदोषप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः॥ २२॥

परिवूढ त्ति एं बूआ, बूआ उवचिअ त्ति अ॥
संजाए पीणिए वा वि, महाकाय त्ति आलवे॥ २३॥

(अवचूरिः) कारणे पुनरुत्पन्न एवं वदेदित्याह। परि समन्तात् वृद्धः परिवृद्ध इत्येवं स्थूलं मनुष्यादिकं ब्रूयात्। ब्रूयादुपचित इति संजातः प्रीणितश्चापि निष्पन्नो महाकाय इति चालपेत्॥ २३॥

(अर्थ.) कारण पडे तो शीरीते कहेवुं ते कहे छे. परिवूढ इत्यादि सूत्र. (एं के०) एनं एटले ते स्थूल प्राणीने (परिवूढ त्ति के०) परिवृद्ध इति एटले परिवृद्ध ए प्रकारे (बूआ के०) ब्रूयात् एटले बोलवुं. (अ के०) च एटले वली (उवचिअ त्ति के०) उपचित इति एटले उपचित ए प्रकारे (बूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. (वा के०) अथवा (संजाए के०) संजातः एटले संजात, (पीणिए के०) प्रीणितः एटले प्रीणित, (महाकाय त्ति वि के०) महाकाय इत्यपि एटले महाकाय ए प्रकारे पण (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं.॥ २३॥

(दीपिका.) कारणे तु उत्पन्न एवं वदेदित्याह। साधुः स्थूलं मनुष्यादिकं प्रति इति वदेत्। इतीति किम्। अयं परिवूढो बलोपेतः। अयमुपचितः। अयं संजातः। अयं प्रीणितः। अयं महाकाय इति ब्रूयादालपेत्॥ २३॥

(टीका.) कारणे पुनरुत्पन्न एवं वदेदित्याह। परिवूढ त्ति सूत्रम्। परिवृद्ध इत्येनं स्थूलं मनुष्यादिं ब्रूयात्तथा ब्रूयादुपचित इति च। संजातः प्रीणितश्चापि महाकाय इति चालपेत्। परिवृद्धं पलोपचितं परिहरेदित्यादाविति सूत्रार्थः॥ २३॥

तहेव गाउ दुज्झाउ, दम्मा गोरहग त्ति अ॥
वाहिमा रहजोगित्ति, नेवं भासिज्ज पन्नवं॥ २४॥

(अवचूरिः) तथैव गावो दोह्या दोहार्हा दम्या दमनयोग्या गोरथकाः कल्होडका इति च वाह्या रथयोग्या इति नैवं नाषेत प्रज्ञावान् ॥ २४ ॥

(अर्थ.) वळी (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (गाउ के०) गावः एटले गायो (डुझाउ के०) दोह्याः एटले दोहवा योग्य बे, अर्थात् एमनो दोहवानो समय थयो बे. (अ के०) च एटले वळी (गोरहगा के०) गोरथकाः एटले वलद (दम्मा के०) दम्याः एटले दमवा योग्य बे, (ति के०) इति एटले आ प्रकारे तथा (वाहिमा के०) वाह्याः एटले नार प्रमुख वहेवा योग्य बे, तथा (रहजोगित्ति के०) रथयोग्या इति एटले रथयोग्य बे ए प्रकारे (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली साधु (नेवं नासिज्ज के०) नैवं नाषेत एटले एम न बोले. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं नाषां न वदेदित्याह । प्राज्ञावान् साधुः न एवं नाषां नाषेत । एवं किमित्याह । एता गावो दोह्या दोहार्हाः । आसां गवां दोहनसमयो वर्तत इत्यर्थः। एते गोरथकाः कल्होडका दम्याः। तथा एते वाह्याः सामान्येन ये केचित् तानाश्रित्य रथयोग्याः । कुतो न नाषेत । उच्यते । अधिकरणलाघवादिदोषा नवन्ति । प्रयोजने तु कचित् एवं नाषेत इत्याह ॥ २४ ॥

(टीका.) किं च तहेवत्ति सूत्रम् । तथैव गावो दोह्या दोहार्हा दोहसमय आसां वर्तत इत्यर्थः । दम्या दमनीया गोरथका इति च । गोरथकाः कल्होडाः। तथा वाह्याः सामान्येन ये कचित्तानाश्रित्य रथयोग्याश्चैत इति नैवं नाषेत । प्रज्ञावान् साधुरधिकरणलाघवादिदोषादिति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

जुवं गवित्ति एं बूआ, धेएुं रसदयत्ति अ ॥
रहस्से महल्लए वा वि, वए संवहणित्ति अ ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) कार्ये त्वेवं ब्रूयात्। युवा गौरिति दम्यो गौर्युवेति ब्रयात् । धेनुं रसदेति च ब्रूयात् । गोरथकं ह्रस्वं वाह्यं महल्लकं वापि वदेत् संवहनमिति च रथयोग्यं संवहनं धुर्यं वदेत् ॥ २५ ॥

(अर्थ.) कोइ वखते काम पडे तो आरीते बोलवुं एम कहे बे. जुवं इत्यादि सूत्र. (एं के०) एनं एटले ए दमवायोग्य एवाने (जुवं गवित्ति के०) युवा गौरिति एटले जुवान बलद बे ए प्रकारे (बूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. (अ के०) वळी (धेएुं के०) धेनुं एटले थोडादिवस उपर प्रसव पामेली गायने (रसदत्ति के०) इति एटले रस (दूध) आपनारी बे आरीते कहेवुं. तथा (रहस्से के०)

एटले टूंको एवा (वा के०) अथवा (महल्लए वि०) महल्लकमपि एटले मोटा एवा पण जोतरवा योग्य बलदने (संवहण त्ति अ के०) संवहन इति च एटले संवहन आ प्रकारे (वए के०) वदेत् एटले बोलवुं. ॥ २५ ॥

(दीपिका.) साधुः युवा गौरिति दम्यो गौर्युवा इति ब्रूयात्। धेनुं गां रसदा इति ब्रूयात्। रसदा गौरिति। तथा ह्रस्वं महल्लकं वापि गोरथकं ह्रस्वं वाह्यं महल्लकं वदेत् संवहनमिति च रथयोग्यं संवहनं धुर्यं वदेत् ॥ २५ ॥

(टीका.) प्रयोजने तु क्वचिदेवं भाषेतेत्याह जुवं ति सूत्रम्। युवा गौरिति दम्यो गौर्युवेति ब्रूयात्। धेनुं गां रसदेति ब्रूयात्। रसदा गौरिति। तथा ह्रस्वं महल्लकं वापि गोरथकं ह्रस्वं वाह्यं महल्लकं वदेत्। संवहनमिति रथयोग्यं संवहनं वदेत्। क्वचिद्दिग्युपलक्षणादौ प्रयोजन इति सूत्रार्थः ॥ २५ ॥

तहेव गंतुमुज्जाणं, पव्वयाणि वणाणि अ ॥
रुक्खा महल्ल पेहाए, नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥ २६ ॥

(अवचूरिः) किंच तथैव गत्वोद्यानं जलक्रीडास्थानं पर्वतान् वनानि च वृक्षान् महतः प्रेक्ष्य नैवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥ २६ ॥

(अर्थ.) (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (उज्जाणं के०) उद्यानं एटले क्रीडा करवाना बगीचामां (पव्वयाणि के०) पर्वतान् एटले पर्वतो उपर (अ के०) च एटले वली (वणाणि के०) वनानि एटले जंगलोमां (गंतुं के०) गत्वा एटले जइने (महल्ल के०) महतः एटले मोटा (रुक्खा के०) वृक्षान् एटले वृक्षोने (पेहाए के०) प्रेक्ष्य एटले जोइने (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली साधु (एवं के०) कहीशुं ते प्रकारे (न भासिज्ज के०) न भाषेत एटले न बोले. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं भाषां साधुर्न वदेदित्याह। प्रज्ञावान् साधुः एवं भाषां न भाषेत। किं कृत्वा। तथैव पूर्ववत् उद्यानं जलक्रीडास्थानं गत्वा। तथा पर्वतान् प्रतीतान् तथा वनानि च तत्र वृक्षान् महतो महाप्रमाणान् उत्प्रेक्ष्य दृष्ट्वा ॥ २६ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम्। तथैवेति पूर्ववत्। गत्वोद्यानं जनक्रीडास्थानं तथा पर्वतान् प्रतीतान् गत्वा। तथा वनानि च। तत्र वृक्षान् महतो महाप्रमाणान् प्रेक्ष्य दृष्ट्वा नैवं भाषेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

अलं पासायखंनाणं, तोरणाणि गिहाणि अ ॥
फलिहग्गलनावाणं, अलं उदगदोणिणं ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) किमित्याह । समर्थाः प्रासादस्तंनयोः तोरणानां नगरतोरणादीनां गृहाणां च परिघार्गलानावां तत्र परिघो नगरद्वारे, अर्गला गोपाटादौ नौः प्रतीता । आसामिति योज्यम् । अलमुदकद्रोणीनां अरघट्टजलधारिणीनाम् ॥ २७ ॥

(अर्थ.) शीरीते न बोलवुं ते कहेछे. अलं इत्यादि सूत्र. आ वृक्षो (पासायखंनाणं के०) प्रासादस्तंनानां एटले एक स्तंन प्रासाद (महेल) बनाववाने तथा बीजा पण घर कामने योग्य एवा स्तंन बनाववाने (अलं के०) अलं एटले योग्य छे. (अ के०) च एटले वली आ वृक्षो (तोरणानि के०) तोरणानाम् एटले नगर प्रमुखना दरवाजा तथा (गिहाणि के०) गृहाणां एटले विविध प्रकारनां घरो बनाववा योग्य छे. तथा आ वृक्षो (फलिहग्गलनावाणं के०) परिघार्गलानावाम् एटले परिघ (नगरनी नूंगल), अर्गला (घरप्रमुखनी नूंगल) अने नौ (नौका होडी प्रमुख) बनाववा योग्य छे. तथा आ वृक्षो (उदगदोणिणं के०) उदकद्रोणीनां एटले रहेंट पासे पाणी नरवा माटे मूकाती लाकडानी मोटी कुंडीउं बनाववा योग्य छे.एम न कहेवुं२७

(दीपिका.) एवं किं न नाषेत इत्याह । एते वृक्षाः प्रासादस्तंनानां तथा परिघार्गलानावां तत्र नगरद्वारे परिघो, गोपाटादिषु अर्गला, नौस्तु प्रसिद्धा । आसामलमेते वृक्षाः । तथा उदकद्रोणीनां उदकद्रोण्योऽरघट्टजलधारिकाः । एतेषां प्रासादस्तंनादीनामेते वृक्षा योग्या इति साधुर्न वदेत् ॥ २७ ॥

(टीका.) किमित्याह । अलं ति सूत्रम् । अलं पर्याप्ता एते वृक्षाः प्रासादस्तम्नयोः । अत्रैकस्तंनः प्रासादः।स्तंनस्तु स्तंन एव तयोरलम्।तथा तोरणानां नगरतोरणादीनां गृहाणां च कुटीरकादीनाम्।अलमिति योगः।तथा परिघार्गलानावां वा। तत्र नगरद्वारे परिघः।गोपाटादिष्वर्गला । नौः प्रतीतेति। आसामलमेते वृक्षाः । तथोदकद्रोणीनामलम् । उदकद्रोण्योऽरहट्टजलधारिका इति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

पीढए चंगबेरे अ, नंगले मइयं सिआ ॥
जंतलठी व नानी वा, गंडिआ व अलं सिआ॥ २८ ॥

(अवचूरिः) चतुर्थ्यर्थे प्रथमा । पीठकाय काष्ठासनाय। चंगबेरं च काष्ठपात्री। नांगलाय हलाय, मईकाय सन्नाराय स्यात् । यंत्रलष्टयै वा । यन्त्र यष्टिः प्रसिद्धा । नानिः शकटचक्रतुंबम् । गंमिकायै वालं स्युरेते वृक्षाः ॥ २८ ॥

(अर्थ.) तथा आ वृक्षो (पीढए के०) पीठकाय एटले पीठक (आसनविशेष) बनाववा, (अ के०) च एटले वली (चंगबेरे के०) चंगबेराय एटले चंगबेर नामा काष्ठपात्र बनाववा, (अ के०) च एटले वली (नंगले के०) लांगलाय एटले हल बनाववा, (अ के०) च एटले वली (मइअं के०) मयिकाय वटले मयिकनामनी वावेलां बीज ढांकवाना काममां आवती वस्तु बनाववाने, (व के०) अथवा (जंतलट्ठी के०) यंत्रयष्टये एटले कोइ यंत्रनी लाकडी बनावाने (वा के०) अथवा (नाभी के०) नाभये एटले पइडानी नाभि बनाववाने (व के०) अथवा (गंडिआ के०) गंडिकायै एटले सुवर्णकारनी सोनुं टीपवानी एरण बनाववाने (अलं सिआ के०) अलं स्युः एटले योग्य छे. आ रीते न बोलवुं. ॥ २८ ॥

(दीपिका.) पुनराह। पीठकाय अलमेते वृक्षाः। अत्र पीठकादिशब्देषु सर्वत्र चतुर्थ्यर्थे प्रथमास्ति। परमर्थस्तु चतुर्थ्यैव कार्यः। तथा च चंगबेरं काष्ठपात्री तस्मै अलम्। तथा लांगलं हलं तस्मै, तथा मयिकाय मयिकमुप्तबीजाच्छादनं। तथा यंत्रयष्टयै वा। तथा नाभये वा। नाभिः शकटरथांगम्। गंडिकायै वा। गंडिका सुवर्णकाराधिकरणस्थापनी। एते वृक्षा अलं समर्था एवं भाषां साधुर्न भाषेत ॥ २८ ॥

(टीका.) तथा पीढए त्ति सूत्रम्। पीठकायालमेते वृक्षाः। पीठकं प्रतीतं तदर्थम्। सुपां सुपो भवन्तीति चयुर्थ्यर्थे प्रथमा। एवं सर्वत्र योजनीयम्। तथा चंगबेरायेति। चंगबेरं काष्ठपात्री। तथा नंगलेत्ति। लाङ्गलं हलं। तथा अलं मयिकाय स्यात्। मयिकमुप्तबीजाच्छादनम्। तथा यंत्रयष्टये वा। यंत्रयष्टिः प्रतीता। तथा नाभये वा। नाभिः शकटरथाङ्गम्। गंडिकायै वालं स्युरेते वृक्षा इति नैवं भाषेत प्रज्ञावानिति वर्तते। गंडिका सुवर्णकाराणामधिकरणी (अहिरणी) स्थापनी भवतीति सूत्रार्थः ॥२८॥

आसणं सयणं जाणं, हुज्जा वा किंचुवस्सए ॥
भूओवघाइणिं भासं, नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥ २९ ॥

(अवचूरिः) आसनमासंदकादि, शयनं पर्यंकादि, यानं वाहनादि, भवेद्वा किंचिदुपाश्रये द्वारकपाटादि एतेषु वृक्षेष्विति भूतोपघातिनीं भाषां नैवं भाषेत प्रज्ञावान् २९

(अर्थ.) तेमज (आसणं के०) आसनं एटले आसन (सयणं के०) शयनं एटले खाट पलंग प्रमुख शयन, (जाणं के०) यानं एटले रथ प्रमुख यान, (वा के०) अथवा (किंच के०) किंच एटले वली एवीज बीजी कांइपण वस्तु (उवस्सए के०) उपाश्रये एटले उपासराने विषे (हुज्जा के०) भवेत् एटले होय. तो उपर कह्या

प्रमाणे वृक्ष आश्रयी (भूओवघाइणिं के०) भूतोपघातिनीं एटले प्राणीने पीडाकरां नारी एवी (एवं के०) एवं एटले उपर कही ते प्रकारनी (भासं के०) भाषां एटले भाषा प्रत्ये (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले जाण साधु (न भासिज्ज के०) न भाषेत एटले न बोले. ॥ २९ ॥

(दीपिका.) पुनराह । प्रज्ञावान् साधुः एवंविधां भूतोपघातिनीं प्राणिसंहारकारिणीं भाषां न भाषेत । एवं कामित्याह । एतेषु वृक्षेषु आसनमासंदकादि, शयनं पर्यंकादि, यानं युग्यादि, भवेत् वा किंचित् उपाश्रये वसतौ । अन्यद्वा द्वारपात्रादि । दोषाश्चात्र तद्वनस्वामी व्यंतरादिर्वा कुप्येत्, सलक्षणो वा वृक्ष इति गृह्णीयात् । अनियमितभाषिणो लाघवं चेत्यादयः ॥ २९ ॥

(टीका.) तथा आसणं ति सूत्रम् । आसनमासंदकादि शयनं पर्यंकादि यानं युग्यादि भवेद्वा किंचिदुपाश्रये वसतावन्यद् द्वारपात्राद्ये तेषु वृक्षेष्वपि भूतोपघातिनीं सत्वपीडाकारिणीं भाषां नैवं भाषेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः । दोषाश्चात्र तद्वनस्वामी व्यन्तरादिः कुप्येत् ।सलक्षणो वा वृक्ष इत्यभिगृह्णीयात् । अनियमितभाषिणो लाघवं चेत्येवमादयो योज्याः ॥ २९ ॥

तहेव गंतुमुज्जाणं, पव्वयाणि वणाणि अ ॥
रुक्खा महल्ल पेहाए, एवं भासिज्ज पन्नवं ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) विधिमाह । तहेव त्ति पूर्ववत् । नवरमेवं भाषेत ॥ ३० ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो शी रीते बोलवुं ते कहे छे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (उज्जाणं के०) उद्यानं एटले उद्यान प्रत्ये, (पव्वयाणि के०) पर्वतान् एटले पर्वत प्रत्ये तथा (वणाणि के०) वनानि एटले वन प्रत्ये (गंतुं के०) गत्वा एटले जइने अने (महल्ल के०) महतः एटले मोटा एवा (रुक्के के० वृक्षान् एटले वृक्ष प्रत्ये (पेहाए के०) प्रेक्ष्य एटले जोइने (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले जाण साधु (एवं के०) आ प्रकारे (भासिज्ज के०) भाषेत एटले बोले. ॥ ३० ॥

(दीपिका.) अत्रैव विधिमाह । वस्तुतः पूर्ववदेव । नवरं महतो वृक्षान् दृष्ट्वा प्रज्ञावान् साधुः एवं भाषेत ॥ ३० ॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह। तहेव त्ति सूत्रम्। वस्तुतः पूर्ववदेव। नवरमेवं भाषेत ॥३०॥

जाइमंता इमे रुक्खा, दीहवट्टा महालया ॥
पयायसाला वडिमा, वए दरिसणित्ति अ ॥ ३१ ॥

(अवचूरिः) जातिमन्त उत्तमजातय एतेऽशोकाद्या वृक्षाः दीर्घवृत्ता महालया वटादयः संजातशाखा उत्पन्नटाला विटपिनो वदेत् । दर्शनीया इति च विश्रमणतदासन्नमार्गकथनादौ वदेत् ॥ ३१ ॥

(अर्थ.) मार्ग देखाडवा प्रमुख कारण पडे तो साधुए आ रीते बोलवुं. जाइमंत इत्यादि सूत्र. (जाइमंत के०) जातिमन्तः एटले ऊंची जातना अशोकप्रमुख, (दीह के०) दीर्घाः एटले दीर्घ एवा नालियरी प्रमुख, (वट्टा के०) वृत्ताः एटले गोल आकारना नंदीवृक्ष प्रमुख (अ के०) च एटले तथा (महालया के०) महालयाः एटले मोटा विस्तारवाला वडप्रमुख, (इमे के०) आ (रुक्खा के०) वृक्षाः एटले वृक्षो (पयायसाला के०) प्रजातशाखाः एटले उत्पन्न थइ छे घणी शाखाउ जेमने एवा तथा (विडिमा के०) विटपिनः एटले शाखाउथी नीकलेली शाखावाला तथा (दरिसणित्ति के०) दर्शनीया इति एटले दर्शनीय छे आ प्रकारे (वए के०) वदेत् एटले बोलवुं. ॥ ३१)

(दीपिका.) एवं किमित्याह । साधुः इति वदेत् । इतीति किम् । एते वृक्षा जातिमन्त उत्तमजातीया अशोकादयोऽनेकप्रकारा वा उपलभ्यमानस्वरूपाः । पुनः दीर्घा नालिकेरीप्रभृतयः । पुनर्वृत्ता नन्दिवृक्षादयः । पुनः महालया वटादयः । पुनः एते प्रजातशाखा उत्पन्नडाला विटपिनः प्रशाखावन्तः । पुनः एते दर्शनीया इति वदेत् । एवमपि कदा वदेत् । प्रयोजने विश्रमणतदासन्नमार्गकथनादौ उत्पन्ने सति अन्यदा नेति ॥३१॥

(टीका.) जाइमंत त्ति सूत्रम् । जातिमन्त उत्तमजातयोऽशोकादयः । अनेकप्रकारा एत उपलभ्यमानस्वरूपा वृक्षा दीर्घवृत्ता महालया । दीर्घा नालिकेरीप्रभृतयः । वृत्ता नन्दिवृक्षादयः । महालया वटादयः । प्रजातशाखा उत्पन्नडाला विटपिनः प्रशाखावन्तो वदेद्दर्शनीया इति च । एतदपि प्रयोजन उत्पन्ने विश्रमणतदासन्नमार्गकथनादौ वदेन्नान्यदेति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

तहा फलाइं पक्काइं, पायखज्जाइ नो वए ॥
वेलोइयाइं टालाइं, वेहिमाइ त्ति नो वए ॥ ३२ ॥

(अवचूरिः) तथा फलानि आम्रादीनि पक्कानि पाकेन गर्त्ताप्रक्षेपकोद्रवपलालादिना विपाच्य भक्ष्याणीति नो वदेत् । वेलोचितानि ग्रहणकालप्राप्तानि अतःपरं कालं

न सहंते। टालानि अबद्धास्थीनि अद्यापि कोमलानि । द्वैधिकानि पेशीसंपादनेन द्विधाकरणार्हाणि । तद्वाक्यश्रवणात् तत्स्वामिग्रहणात् संयमविराधना ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) (तह के०) तथा एटले तेम (फलाणि के०) फलानि एटले आंबा प्रमुखनां फलो (पक्काइ के०) पक्कानि एटले पाकेलां छे, अथवा (पायखज्जाइ के०) पाकखाद्यानि एटले घासमां अथवा खाडा विगेरेमां राखी पकावीने जक्षण करवा योग्य छे एम (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहेवुं. तथा पूर्वोक्त फलोज (वेलोइयाइं के०) वेलोचितानि एटले अतिशय पाक होवाथी जेमनो ग्रहण करवानो समय आवी रह्यो छे, एवा अथवा (टालाइ के०) टालानि एटले कोमल एवा अथवा (वेहिमाइ के०) द्वैधिकानि एटले अठी बंधाइ गयाथी वे जाग करवा योग्य छे, (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे पूर्वोक्त साधु (न वए के०) न वदेत् एटले कहे नहि. ॥ ३२ ॥

(दीपिका.) पुनः किं न वदेदित्याह । साधुः इति नो वदेत् । इतीति किम् । तथा फलानि आम्रादीनि पाकप्राप्तानि जातानि। तथा पाकखाद्यानि बद्धास्थीनि गर्तप्रक्षेपकोद्रवपलालादिना विपाच्य जक्षणयोग्यानीति । तथा वेलोचितानि पाकातिशयतः ग्रहणकालोचितानि । अतःपरं कालं न विषहंत इत्यर्थः । तथा टालानि अबद्धास्थीनि कोमलानीति । तथा द्वैधिकानीति पेशीसंपादनेन द्वैधीजावकरणयोग्यानि वेति नो वदेत् । दोषाः पुनरत्रैते । ऊर्ध्वं च नाश एव अमीषां न शोजनानि वा प्रकारांतरजोगेन इत्यवधार्य गृहिप्रवृत्त्याधिकरणादय इति ॥ ३२ ॥

(टीका.) तहा फलाणि त्ति सूत्रम् । तथा फलान्याम्रफलादीनि पक्कानि पाकप्राप्तानि तथा पाकखाद्यानि बद्धास्थीनीति गर्तप्रक्षेपकोद्रवपलालादिना विपाच्य जक्षणयोग्यानीति नो वदेत्। तथा वेलोचितानि पाकातिशयतो ग्रहणकालोचितानि । अतःपरं कालं न विषहंतीत्यर्थः । टालान्यबद्धास्थीनि कोमलानीति यदुक्तं जवति । तथा द्वैधिकानीति पेशीसंपादनेन द्वैधीजावकरणयोग्यानीति नो वदेत् । दोषाः पुनरत्रात ऊर्ध्वं नाश एवामीषां न शोजनानि वा प्रकारान्तरजोगेनेत्यवधार्य गृहिप्रवृत्तावधिकरणादय इति सूत्रार्थः ॥ ३२ ॥

असंथडा इमे अंबा, बहुनिवडिमा फला ॥
वइज्ज बहु संजूआ, जूअरूव त्ति वा पुणो ॥ ३३ ॥

(अवचूरिः) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादावेवं वदेदित्याह । असमर्था एते आम्रा

अतिभारेण न शक्नुवन्ति फलानि धारयितुमित्यर्थः।आम्रग्रहणं प्रधानवृक्षोपलक्षणम्। एतेन पक्वार्थ उक्तः । बहुनिर्वर्त्तितफलाः । बहूनि निर्वर्त्तितानि बद्धास्थीनि फलानि येषु ते तथा । अनेन पाकखाद्यार्थः। वदेद् बहुसंभूताः। बहूनि पाकातिशयतः संभूतानि ग्रहणकालोचितानि फलानि येषु ते। अनेन वेलोचितार्थः । भूतरूपा इति वा पुनर्वदेत्।भूतानि रूपाणि अबद्धास्थीनि कोमलफलरूपाणि येषु ते अनेन टालार्थः ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे छे. असंथडा इत्यादि सूत्र. (इमे के०) इमे एटले आ (अंबा के०) आम्राः एटले आम्रवृक्षो जे ते (असंथडा के०) असमर्थाः एटले पोताना फलोनो भार धारण करवाने असमर्थ छे. (पक्वफलवाला एम कहेवाने बदले आ रीते कहेवुं.) तेमज (बहुनिवट्टिमा फला के०) बहुनिर्वर्तितफलाः एटले आ आम्र वृक्षोउपर गोटलीवाला फलो घणां बंधाइ गएलां छे. (पकावीने भक्षण करवा योग्य छे एम कहेवाने बदले आम कहेवुं.) तेमज (बहुसंभूआ के०) बहुसंभूताः एटले आ आम्रादिवृक्षोने विषे परिपक्व फलो घणा तैयार थएलां छे. (अतिशय पक्व फलो छे, एम कहेवाने बदले आम कहेवुं.) तेमज (वा के०) अथवा (पुणो के०) पुनः (भूअरूवित्ति के०) भूतरूपा इति एटले गोटली बंधाया विनाना फलवाला एवा आ आम्र वृक्षादिक छे. (कोमल फलवाला इत्यादि कहेवाने बदले आम कहेवुं.) ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादावेवं वदेदित्याह । असमर्था एते आम्रा अतिभारेण नम्रा न शक्नुवन्ति फलानि धारयितुमित्यर्थः । आम्रग्रहणं प्रधानवृक्षाणामुपलक्षणम् । एतेन पक्वार्थ उक्तः । तथा बहूनि निर्वर्त्तितानि बद्धास्थीनि फलानि येषु ते तथा । अनेन पाकखाद्यार्थ उक्तः । वदेत् बहुसंभूताः । बहूनि संभूतानि रूपाणि पाकातिशयतो ग्रहणकालोचितानि फलानि येषु ते तथाविधाः । अनेन वेलोचितार्थ उक्तः । तथा भूतरूपा इति वा पुनर्वदेत् । भूतानि रूपाणि अबद्धास्थीनि कोमलफलरूपाणि येषु ते तथा अनेन टालाद्यर्थ उपलक्षित इति ॥ ३३ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादावेवं वदेदित्याह । असंथड त्ति सूत्रम् । असमर्था एत आम्रा अतिभारेण न शन्कुवन्ति फलानि धारयितुमित्यर्थः । आम्रग्रहणं प्रधानवृक्षोपलक्षणम् । एतेन पक्वार्थ उक्तः । तथा बहुनिर्वर्त्तितफलाः । बहूनि निर्वर्त्तितानि बद्धास्थीनि फलानि येषु ते तथा । अनेन पाकखाद्यार्थ उक्तः । वदेद्बहुसंभूताः । बहूनि संभूतानि पाकातिशयतो ग्रहणकालोचितानि फलानि येषु ते तथा । अनेन वेलोचिताद्यर्थ उपलक्षित इति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

तहेवोसहिउ पक्काउ, नीलिआउ छवीइ अ ॥
लाइमा नज्जिमाउ त्ति, पिहुखज्ज त्ति नो वए ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) तथैवौषधयः शाल्यादयः पक्का नीलिकाश्छवय इति वल्लचणकादिलक्षणाः । लवनवत्यो लवनयोग्याः । नर्जनवत्यो नर्जनयोग्यास्तथा पृथुकनक्ष्या इति वा वदेत् ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (उसहिउ के०) उपध्यः एटले शाली, गहू प्रमुख उषधीउ (पक्काउ के०) पकाः एटले पाकेली छे, (अ के०) च एटले वली (नीलिआउ छवीइ के०) नीलाश्छवयः एटले वाल, चोला प्रमुख कठोल (लाइमा के०) लवनवत्यः एटले लणवा योग्य छे, (नज्जिआउ के०) नर्जनवत्यः एटले नुंजवा योग्य छे, (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे तथा (पिहुखज्ज त्ति के०) पृथुकनक्ष्या इति एटले पोंक करीने नक्षण करवा योग्य छे आ प्रकारे (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहेवुं. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) पुनराह । तथैव तेनैव प्रकारेण उषधयः शाल्यादिलक्षणाः पक्का इति नो वदेत् । तथा नीलाः छवय इति वल्लचवलकादिफललक्षणाः । तथा लवनवत्यो लवनयोग्याः । नर्जनवत्य इति नर्जनयोग्याः । तथा पृथुकनक्ष्या इति नो वदेत् । पृथुकनक्षणयोग्या इति नो वदेदिति पदं सर्वत्र संबध्यते । पृथुका अर्द्धपक्कशाल्यादिषु क्रियन्ते । अनिधानदोषाः पूर्ववत् ॥ ३४ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथौषधयः शाल्यादिलक्षणाः पक्का इति । तथा नीलाश्छवय इति वा । वल्लचवलकादिफललक्षणाः । तथा लवनवत्यो लवनयोग्याः । नर्जनवत्य इति नर्जनयोग्याः । तथा पृथुकनक्ष्या इति पृथुकनक्षणयोग्याः । नो वदेदिति सर्वत्रानिसंबध्यते । पृथुका अर्धपक्कशाल्यादिषु क्रियन्ते । अनिधानदोषाः पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

रूढा बहुसंनूआ, थिरा उसढा वि अ ॥
गप्निआउ पसूआउ, संसाराउ त्ति आलवे ॥ ३५ ॥

(अवचूरिः) कार्ये मार्गदर्शनादावेवमालपेत् । रूढाः प्राडुर्नूता बहुसंनूता निष्पन्नप्रायाः स्थिरा निष्पन्ना उत्सृता इति वा उपघातेन्यो निर्गता वा । गर्निता अनिर्गतशीर्षकाः । प्रसूता निर्गतशीर्षकाः । संसाराः संजाततन्डुला इत्यालपेत् । पक्काद्यर्थयोजना कार्या स्वधिया ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो कारण पडे शीरीते बोलवुं ते कहे छे. पूर्वोक्त उषधीउ (रूढा के०) रूढाः एटले उत्पन्न थएली छे, (बहुसंनूआ के०) बहुसंनूताः एटले घणे नागे निष्पन्न थएली, (थिरा के०) स्थिराः एटले निष्पन्न थएली छे, (विअ के०) अपिच एटले वली (ऊसढा के०) उत्सृताः एटले उपघातथी नीकलेली छे, तेमज (गप्निआउ के०) गर्निताः एटले जेना डोडा बहार नीकल्या नथी एवी (पसूआउ के०) प्रसूताः एटले जेना डोडा बहार नीकल्या छे एवी तथा (संसाराउ के०) संसाराः एटले डांगर प्रमुख सार वस्तु जेने माथे तैयार थइ रही छे एवी छे, (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादौ एवमालपेदित्याह। साधुः एवमालपेत्। एवं किमित्याह। रूढाः प्राडुर्नुताः बहुसंनूता निष्पन्नप्रायाः। स्थिरा निष्पन्नाः। उत्सृता इति वा उपघातेन्यो निर्गता इति वा। तथा गर्निता अनिर्गतशीर्षकाः। प्रसूता निर्गतशीर्षकाः। संसाराः संजाततन्डुलादिसारा इत्येवमालपेत्। पक्काद्यर्थयोजना स्वधिया कार्या ॥ ३५ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादावेवमालपेदित्याह। रूढ त्ति सूत्रम्। रूढाः प्राडुर्नूताः। बहुसंनूता निष्पन्नप्रायाः। स्थिरा निष्पन्नाः। उत्सृता इति उपघातेन्यो निर्गता इति वा। तथा गर्निता अनिर्गतशीर्षकाः। प्रसूता निर्गतशीर्षकाः। संसाराः संजाततन्डुलादिसारा इत्येवमालपेत्। पक्काद्यर्थयोजना स्वधिया कार्येति सूत्रार्थः॥३५॥

तहेव संखर्मि नच्चा, किच्चं कज्जं ति नो वए ॥
तेणगं वावि वप्निति, सुतित्थित्ति अ आवगा ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) तथैव संखर्मि ज्ञात्वा करणीयेति पित्रादिनिमित्तं सांवत्सरिका कार्यैवेषेति नो वदेत्। मिथ्यात्वोपबृंहणादोषात्। स्तेनकं वा वध्य इति नो वदेत्। सुतीर्था इति च। चशब्दाद्दुस्तीर्था इति च। आपगा नद्यः। केनचित्पृष्टः सन् नो वदेत्। अधिकरणादिदोषात् ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) साधुए वाणी शीरीते बोलवी तथा न बोलवी ए अधिकारमां आ बीजुं कहे छे. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (संखर्मि के०) संखर्मि एटले जेने विषे प्राणियोनां आयुष्यो खंमित थाय छे एवी क्रियाने (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (करणिज्जं ति के०) करणीयति एटले पित्रादिकनी तृप्तिने अर्थे आ अवश्य करवीज आ रीते (नो वए के०) नो वदेत् एटले न बोलवुं. (वा के०) वा एटले

अथवा (तेणगं वा वि के०) स्तेनकं वापि एटले चोरने पण (वज्झित्ति के०) वध्य इति एटले वध करवा योग्य छे आ प्रकारे (अ के०) च एटले वली (आपगा के०) आपगाः एटले नदीओने (सुतित्थित्ति के०) सुतीर्था इति एटले सुखे तरवा योग्य छे आ रीते न कहेवुं. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकारेऽनुवर्तमान इदमपरमाह । साधुः संखडिं ज्ञात्वा एषा पित्रादिनिमित्तं करणीया एव इति नो वदेत् । मिथ्यात्वस्य उपबृंहणादोषात् । ननु संखडि इति कः शब्दार्थः । उच्यते संखंड्यंते प्राणिनामायूंषि यस्यां प्रकरणक्रियायां सा संखडी । तथा स्तेनकं चौरं ज्ञात्वा अयं वध्य इति नो वदेत् । तदनुमतेस्तेननिश्चयादिदोषप्रसंगात् । तथा आपगा नद्यः सुतीर्थाः । चशब्दाहुस्तीर्णा एता इति केनापि पृष्टः सन् नो वदेत् । अधिकरणविघातादिदोषप्रसंगात् ॥ ३६ ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकारेऽनुवर्तमात इदमपरमाह । तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव संखडिं ज्ञात्वा । संखंड्यन्ते प्राणिनामायूंषि यस्यां प्रकरणक्रियायां सासंखडी तां ज्ञात्वा करणीयेति पित्रादिनिमित्तं कृत्यैवैषेति नो वदेत् । मिथ्यात्वोपबृंहणदोषात् । तथा स्तेनकं वापि वध्य इति नो वदेत् । तदनुमतत्वेन निश्चयादिदोषप्रसंगात् । सुतीर्था इति च । चशब्दाहुस्तीर्था इति वा । आपगा नद्यः केनचित्पृष्टः सन्नो वदेत् । अधिकरणविघातादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

संखडिं संखडिं बूआ, पणिअठ त्ति तेणगं ॥
बहुसमाणि तित्थाणि, आवगाणं विआगरे ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) कार्ये एवं वदेत् संखडिं संखडी इति ब्रूयात् । पणितार्थ इति स्तेनकं ब्रूयात् । शिक्षकादिविपाकदर्शनादौ । पणितेनाऽर्थोस्य पणितार्थः । प्राणिद्यूतप्रयोजन इत्यर्थः । बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्यागृणीयात् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे छे. संखडिं इत्यादि सूत्र. (संखडिं के०) संखडिं एटले संखडी प्रत्ये (संखडिं के०) संखडिं एटले संकीर्ण संखडी एमज (बूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. अर्थात् साधुए साधुने कहेवुं पडे, अथवा बीजुं कांइ काम पडे तो संखडिने संखडि शब्द वडेज कहेवी. (तेणगं के०) स्तेनकं एटले चोरने (पणिअठ त्ति के०) पणितार्थ इति एटले पोताना जीवने जोखममां नाखीने स्वार्थ साधनारो आरीते (बूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. तेमज (आवगाणं के०) आपगानां एटले नदीउनां (तित्थाणि के०) तीर्थानि एटले उतरी जवानां

मार्गोंने (बहुसमा के०) बहुसमानि एटले घणा खरा सम छे, विषम नथी, एम (विआगरे के०) व्यागृणीयात् एटले कहेवुं. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) प्रयोजन उत्पन्ने सति पुनः साधुरेवं वदेदित्याह। साधुः संखडिं इति ब्रूयात् साधुकथनादौ संकीर्णा संखडीत्येवमादि। पणितार्थ इति तथा स्तेनकं वदेत् शैक्षकादिकर्मविपाकदर्शनादौ। पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः। प्राणद्यूतप्रयोजन इत्यर्थः। तथा बहु समानि तीर्थानि आपगानां नदीनामिति व्यागृणीयात्। साध्वादिविषय इति ॥ ३७ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनरेवं वदेदित्याह। संखडि त्ति सूत्रम्। संखडिं संखडिं ब्रूयात्। साधुकथनादौ संकीर्णा संखडीत्येवमादि। पणितार्थ इति स्तेनकं वदेत्। शैक्षकादिकर्मविपाकदर्शनादौ पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः। प्राणद्यूतप्रयोजन इत्यर्थः। तथा बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्यागृणीयात्। साध्वादिविषय इति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

तहा नईउ पुन्नाउ, कायतिज्ज त्ति नो वए॥
नावाहिं तारिमाउ त्ति, पाणिपिज्ज त्ति नो वए ॥ ३८ ॥

(अवचूरिः) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदम्। तथा नद्यः पूर्णा इति नो वदेत् प्रवृत्तिदोषात्। कायतरणीयाः शरीरतरणयोग्या इति नो वदेत्। नौभिस्तरणीयास्तरणयोग्या इति नो वदेत्। तटस्थप्राणिपेया इति नो वदेत् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) वाणीना विधिना तथा प्रतिषेधना अधिकारमांज वली कहे छे. तहा इत्यादि सूत्र. (तहा के०) तथा एटले तेमज पूर्वोक्त साधुए (नईउ के०) नद्यः एटले नदीउ (पुन्नाउ के०) पुर्णाः एटले परिपूर्ण भरेली छे, तेमज (कायतिज्जाउ के०) कायतरणीयाः एटले शरीरवडे तरवा योग्य छे, (त्ति के०) इति एटले आ रीते (नो वए के०) नो वदेत् न कहेवुं. तथा (नावाहिं के०) नौभिः एटले नौका (होडी) वडे करीने (तारिमाउ त्ति के०) तरणीया इति एटले तरवा योग्य छे आ रीते तथा (पाणिपिज्ज त्ति के०) प्राणिपेया इति एटले तट उपर रहेला प्राणिथी जेमना जल पीवाय एवा छे आ रीते (नोवए के०) नोवदेत् एटले न बोलवुं. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह। साधुरिति नो वदेत्। इतीति किम्। नद्यः पूर्णा भृताः। कथम्। प्रवृत्तश्रवणनिर्वर्त्तनादिदोषात्। तथा कायतरणीयाः शरीरतरणयोग्या इत्येवं नो वदेत्। साधुवचनेन नो विघ्न इति प्रवर्त्तनादि-

अथवा (तेणगं वा वि के०) स्तेनकं वापि एटले चोरने पण (वझित्ति के०) वध्य इति एटले वध करवा योग्य छे आ प्रकारे (अ के०) च एटले वली (आपगा के०) आपगाः एटले नदीओने (सुतित्थित्ति के०) सुतीर्था इति एटले सुखे तरवा योग्य छे आ रीते न कहेवुं. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकारेऽनुवर्तमान इदमपरमाह । साधुः संखडिं ज्ञात्वा एषा पित्रादिनिमित्तं करणीया एव इति नो वदेत् । मिथ्यात्वस्य उपबृंहणादोषात् । ननु संखडि इति कः शब्दार्थः । उच्यते संखंड्यंते प्राणिनामायूंषि यस्यां प्रकरणक्रियायां सा संखडी। तथा स्तेनकं चौरं ज्ञात्वा अयं वध्य इति नो वदेत् । तदनुमतेस्तेननिश्चयादिदोषप्रसंगात् । तथा आपगा नद्यः सुतीर्थाः । चशब्दाद्दुस्तीर्णा एता इति केनापि पृष्टः सन् नो वदेत् । अधिकरणविघातादिदोषप्रसंगात् ॥ ३६ ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकारेऽनुवर्तमात इदमपरमाह । तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव संखडिं ज्ञात्वा । संखंड्यन्ते प्राणिनामायूंषि यस्यां प्रकरणक्रियायां सासंखडी तां ज्ञात्वा करणीयेति पित्रादिनिमित्तं कृत्यैवैषेति नो वदेत् । मिथ्यात्वोपबृंहणदोषात् । तथा स्तेनकं वापि वध्य इति नो वदेत् । तदनुमतत्वेन निश्चयादिदोषप्रसंगात् । सुतीर्था इति च । चशब्दाद्दुस्तीर्था इति वा । आपगा नद्यः केनचित्पृष्टः सन्नो वदेत् । अधिकरणविघातादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

संखडिं संखडिं बूआ, पणिअठ त्ति तेणगं ॥
बहुसमाणि तित्थाणि, आवगाणं विआगरे ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) कार्ये एवं वदेत् संखडिं संखडी इति ब्रूयात् । पणितार्थ इति स्तेनकं ब्रूयात् । शिक्षकादिविपाकदर्शनादौ । पणितेनाऽर्थोस्य पणितार्थः । प्राणिद्यूतप्रयोजन इत्यर्थः । बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्यागृणीयात् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे छे. संखडिं इत्यादि सूत्र. (संखडिं के०) संखडिं एटले संखडी प्रत्ये (संखडिं के०) संखडिं एटले संकीर्ण संखडी एमज (बूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. अर्थात् साधुए साधुने कहेवुं पडे, अथवा बीजुं कांइ काम पडे तो संखडिने संखडि शब्द वडेज कहेवी. (तेणगं के०) स्तेनकं एटले चोरने (पणिअठ त्ति के०) पणितार्थ इति एटले पोताना जीवने जोखममां नाखीने स्वार्थ साधनारो आरीते (बूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. तेमज (आवगाणं के०) आपगानां एटले नदीउनां (तित्थाणि के०) तीर्थानि एटले उतरी जवान

मार्गोने (बहुसमा के०) बहुसमानि एटले घणा खरा सम छे, विषम नथी, एम (विआगरे के०) व्यागृणीयात् एटले कहेवुं. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) प्रयोजन उत्पन्ने सति पुनः साधुरेवं वदेदित्याह । साधुः संखडिं इति ब्रूयात् साधुकथनादौ संकीर्णा संखडीत्येवमादि । पणितार्थं इति तथा स्तेनकं वदेत् शैक्षकादिकर्मविपाकदर्शनादौ । पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः । प्राणद्यूतप्रयोजन इत्यर्थः । तथा बहु समानि तीर्थानि आपगानां नदीनामिति व्यागृणीयात् । साध्वादिविषय इति ॥ ३७ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनरेवं वदेदित्याह । संखडि त्ति सूत्रम् । संखडिं संखडिं ब्रूयात् । साधुकथनादौ संकीर्णा संखडीत्येवमादि । पणितार्थं इति स्तेनकं वदेत् । शैक्षकादिकर्मविपाकदर्शनादौ पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः । प्राणद्यूतप्रयोजन इत्यर्थः । तथा बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्यागृणीयात् । साध्वादिविषय इति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

तहा नइउ पुन्नाउ, कायतिज्ज त्ति नो वए ॥
नावाहिं तारिमाउ त्ति, पाणिपिज्ज त्ति नो वए ॥ ३८ ॥

(अवचूरिः) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदम् । तथा नद्यः पूर्णा इति नो वदेत् प्रवृत्तिदोषात् । कायतरणीयाः शरीरतरणयोग्या इति नो वदेत् । नौभिस्तरणीयास्तरणयोग्या इति नो वदेत् । तटस्थप्राणिपेया इति नो वदेत् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) वाणीना विधिना तथा प्रतिषेधना अधिकारमांज वळी कहे छे. तहा इत्यादि सूत्र. (तहा के०) तथा एटले तेमज पूर्वोक्त साधुए (नइउ के०) नद्यः एटले नदीउ (पुन्नाउ के०) पुर्णाः एटले परिपूर्ण ज़रेली छे, तेमज (कायतिज्जाउ के०) कायतरणीयाः एटले शरीरवडे तरवा योग्य छे, (त्ति के०) इति एटले आ रीते (नो वए के०) नो वदेत् न कहेवुं. तथा (नावाहिं के०) नौभिः एटले नौका (होडी) वडे करीने (तारिमाउ त्ति के०) तरणीया इति एटले तरवा योग्य छे आ रीते तथा (पाणिपिज्ज त्ति के०) प्राणिपेया इति एटले तट उपर रहेला प्राणिथी जेमना जल पीवाय एवा छे आ रीते (नोवए के०) नोवदेत् एटले न बोलवुं. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह । साधुरिति नो वदेत् । इतीति किम् । नद्यः पूर्णा भृताः । कथम् । प्रवृत्तश्रवणनिर्वर्त्तनादिदोषात् । तथा कायतरणीयाः शरीरतरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । साधुवचनेन नो विघ्न इति प्रवर्त्तनादि-

प्रसंगात् । तथा नौभिर्द्रोणीभिस्तरणीयास्तरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । अन्यथाविघ्नशङ्कया तत्प्रवर्त्तनात् । तथा प्राणिपेया इति नो वदेत् । तटस्थप्राणिपेया इति नो वदेत् । तथैव प्रवर्तनादिदोषादिति ॥ ३८ ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह । तहा नइउ त्ति सूत्रम् । तथा नद्यः पूर्णा नृता इति नो वदेत् । प्रवृत्तश्रवणनिवर्त्तनादिदोषात् । तथा कायतरणीयाः शरीरतरणयोग्या इति नो वदेत् । साधुवचनतोऽविघ्नमिति प्रवर्त्तनादिप्रसङ्गात् । तथा नौभिर्द्रोणीभिस्तरणीयास्तरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । अन्यथाविघ्नशङ्कया तत्प्रवर्त्तनात् । तथा प्राणिपेयास्तटस्थप्राणिपेया नो वदेदिति । तथैव प्रवर्तनादिदोषादिति सूत्रार्थः ॥३८॥

बहुबाहडा अगाहा, बहुसलिलुप्पिलोदगा ॥
बहुविब्डोदगाआवि, एवं नासिज्ज पन्नवं ॥ ३९ ॥

(अवचूरिः) कथं वदेदित्याह । बहुधा नृताः प्रायशो नृताः । बह्वगाधाः प्रायोगम्नीराः । बहुसलिलोत्पीलोदकाः प्रतिश्रोतोवाहितापरसरितः । बहुविस्तीर्णोदकाश्चापि स्वतीरप्लावनविस्तृतजला एवं नाषेत प्रज्ञावान् ॥ ३९ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे छे. बहु इत्यादि सूत्र. (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली पुरुष पूर्वोक्त नदीउने (बहुबाहडा के०) बहुनृताः एटले प्राये नरेली छे, तथा (अगाहा के०) अगाधाः एटले प्राये ऊंडी छे. तेमज (बहुसलिलुप्पिलोदगा के०) बहुसलिलोत्पीडोदकाः एटले बीजी नदीउना प्रवाहोने पाबल हटावनारी एवी (बहुविब्डोदगा आवि के०) बहुविस्तीर्णोदका अपि एटले पोताना तीरने पलली नाखे एवा जलने धारण करनारी छे. (एवं के०) आरीते (नासिज्ज के०) नाषेत एटले बोले. ॥ ३९ ॥

(दीपिका.) प्रयोजने साधुमार्गकथनादावेवं नाषेत इत्याह । प्रज्ञावान् साधुः एवं नाषेत वक्ष्यमाणं परं नतु तदागतपृष्टोऽहं न जानामीति ब्रूयात् । कथम् । प्रत्यक्षमृषावादित्वेन तत्प्रद्वेषादिदोषप्रसंगात् । एवं किमित्याह । बहुधनृताः प्रायशो नृता इत्यर्थः । तथा अगाहा इति बह्वगाधाः प्रायोगंनीराः । बहुसलिलोत्पीलोदकाः प्रतिस्रोतोवाहितापरसरित इत्यर्थः । तथा बहुधा विस्तीर्णोदकाश्च स्वतीरप्लावनप्रवृत्तजलाश्च इति । वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह ॥ ३९ ॥

(टीका.) प्रयोजने तु साधुमार्गकथनादावेवं नाषेतेत्याह । बहुवाहड त्ति सूत्रम् । बहुनृताः प्रायशो नृता इत्यर्थः । तथागाधा इति बह्वगाधाः प्रायोगम्नीराः

बहुसलिलोत्पीडोदकाः प्रतिस्रोतोवाहितापरसरित इत्यर्थः। तथा विस्तीर्णोदकाश्च स्वतीरप्लावनप्रवृत्तजलाश्च। एवं भाषेत प्रज्ञावान् साधुर्नतु तदागतपृष्टो न वेद्म्यहमिति ब्रूयात्। प्रत्यक्षमृषावादित्वेन तत्प्रद्वेषादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः॥ ३९॥

तहेव सावज्जं जोगं, परस्सठा अ निठिअं॥
कीरमाणं ति वा नच्चा, सावज्जं न लवे मुणी॥ ४०॥

(अवचूरिः) तथैव सावद्यं योगं व्यापारमधिकरणं सभादिविषयं परस्यार्थाय परनिमित्तं निष्पन्नं क्रियमाणं वा वर्त्तमानम्। वाशब्दाद्भविष्यत्कालभाविनं वा ज्ञात्वा सावद्यं नालपेत्॥ ४०॥

(अर्थ.) वाणीना विधि प्रतिषेध अधिकारमां वली कहे छे. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (सावज्जं के०) सावद्यं एटले पाप सहित एवो (जोगं के०) योगं एटले व्यापार (परस्सठाए के०) परार्थं एटले परने अर्थे (निठिअं के०) निष्ठितं एटले पूर्वे थइ रहेलो छे, (कीरमाणं के०) क्रियमाणं एटले वर्त्तमान काले थाय छे, (वा के०) अथवा भविष्य काले थशे, (ति के०) इति एटले आ प्रकारे (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (सावज्जं के०) सावद्यं एटले पापसहित भाषा प्रत्ये (न लवे के०) नालपेत् एटले न कहे.॥ ४०॥

(दीपिका.) तथैव मुनिः साधुः सावद्यं योगं सपापं व्यापारमधिकरणसभादिविषयं परस्यार्थाय परनिमित्तं निष्ठितं निष्पन्नं न ब्रूयात्। तथा क्रियमाणं। वाशब्दात् भविष्यत्कालभाविनं वा ज्ञात्वा सावद्यं नालपेत् सपापं न ब्रूयात्॥ ४०॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह। तहेव त्ति सूत्रम्। तथैव सावद्यं सपापं योगं व्यापारमधिकरणं सभादिविषयं परस्यार्थाय परनिमित्तं निष्ठितं निष्पन्नं तथा क्रियमाणं वा वर्त्तमानम्। वाशब्दाद्भविष्यत्कालभाविनं वा ज्ञात्वा सावद्यं नालपेत्। सपापं न ब्रूयात्। मुनिः साधुरिति सूत्रार्थः॥ ४०॥

सुकडित्ति सुपक्कित्ति, सुछिन्ने सुहडे मडे॥
सुनिठिए सुलठित्ति, सावज्जं वज्जए मुणी॥ ४१॥

(अवचूरिः) सावद्यं वर्जयेत् निरवद्यं भाषेत तत्सावद्यनिरवद्यमाह। सुष्ठु कृतं सभादि। सुष्ठु पक्कं सहस्रपाकादि। सुष्ठु छिन्नं वनादि सुष्ठु हृतं क्षुद्रस्य वित्तम्। सुष्ठु मृतः प्रत्यनीकः। अत्रापि सुशब्दोऽनुवर्त्तते। सुनिष्ठितं वित्ताभिमानिनो वित्तम्। सुलष्टा सुन्द-

रा कन्येति सावद्यं वर्जयेत् । अनुमत्यादिदोषप्रसङ्गात् । निरवद्यं भाषेत । सुकृतमनेन वैयावृत्त्यादि । सुपक्कं ब्रह्मचर्यं साधोः । सुछिन्नं स्नेहबन्धनं। सुहृतमात्मानं स्वजनादेः । सुमृतं पंमितमरणेन । सुनिष्ठितं कर्म अप्रमत्तसाधोः । सुलष्टा क्रियेति ब्रूयात् ॥४१॥

(अर्थ.) उपरली गाथामां कहेला अर्थनुंज वधारे स्पष्टीकरण करे छे. सुकडित्ति इत्यादि सूत्र. (मुणी के०) मुनिः एटले साधु (सावज्जं के०) सावद्यं एटले सावद्य वचन प्रत्ये (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले वर्जे. शीरीते वर्जे ते कहे छे. (सुकडित्ति के०) सुकृतमिति एटले कोइ ऊगडा टंटाना फेसला वास्ते सभा ठीक करी एम न कहेवुं. (सुपक्कित्ति के०) सुपक्कमिति एटले सहस्रपाक प्रमुख तेलनो पाक सारी पेठे कस्यो एम न कहेवुं. (सुछिन्ने के०) सुछिन्नं एटले जंगल प्रमुख कापी नाख्युं ते ठीक कस्युं, एम न कहेवुं. (सुहडे के०) सुहृतं एटले कोइ क्षुद्र माणसनुं धन चोराइ गयुं ते ठीक थयुं, एम न कहेवुं. (मडे के०) मृतः एटले फलाणो डुस्मन मरी गयो ते ठीक थयुं, एम न कहेवुं. (सुनिठिर्ज के०) सुनिष्ठितं एटले हुं पैसावालो एवो अहंकार राखनार फलाणानुं धन नाश पाम्युं ते ठीक थयुं एम न कहेवुं. तथा (सुलठित्ति के०) सुलष्टेति एटले फलाणी कन्या सुंदर छे एम कहेवुं. एवा सावद्य वचन न कहेवा. पण निरवद्य वचन तो कहेवा. जेम के, फलाणा साधुए वेयावच्च सुकृतं एटले सारुं कस्युं. फलाणा साधुनुं ब्रह्मचर्य सुपक्कं एटले सारुं परिपक्क थयुं. फलाणा साधुए पोताना संबंधीजनने विषे रहेलुं स्नेहबंधन सुछिन्नं एटले सारीपेठे कापी नाख्युं. शिष्यना उपकरण उपसर्गमां सुहृतं एटले लुप्त थया ते ठीक थयुं. फलाणो साधु सुमृतः एटले पंमित मरण पाम्यो ते ठीक थयुं. कोइ प्रमाद रहित साधुनुं कर्म सुनिष्ठितं एटले सारीपेठे खपाइ गयुं. फलाणा साधुनी क्रिया सुलष्टा एटले बहु सारी छे आ रीते निरवद्य वचन कहेवुं. ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) तत्र निष्ठितं न एवं ब्रूयादित्याह। मुनिः साधुः इति सावद्यं सपापमिति वक्ष्यमाणप्रकारेण वर्जयेत्। इतीति किम्। तदाह। सुकृतमिति सुष्ठु कृतं सभादि। सुपक्केति। सुष्ठु पक्कं सहस्रपाकादि। सुछिन्नत्ति सुष्ठु छिन्नं वनादि। सुहमित्ति सुष्ठु हृतं क्षुद्रस्य वित्तम्। मडेति सुष्ठु मृतः प्रत्यनीक इति। अत्रापि सुशब्दोऽनुवर्त्तते। सुनिठिअति सुष्ठु निष्ठितं वित्ताभिमानिनो वित्तम्। सुलठत्ति सुष्ठु सुन्दरा कन्या इत्येवं सावद्यमालपनं वर्जयेत् मुनिः। अनुमत्यादिदोषप्रसंगात्। निरवद्यं निःपापं तु वदेत्। इदमेव पद्यमर्थान्तरेण व्याख्यानयति सुकमित्ति। सुष्ठु कृतं वैयावृत्त्यमनेन। सुपक्कत्ति। सुपक्कं ब्रह्मचर्यं साधोः। सुछिन्नमिति। सुष्ठु छिन्नं स्नेहबन्धनमनेन। सुहृतमिति सुष्ठु हृतं शिष्य

कोपरणम् उपसर्गे। सुमृतमिति सुष्ठु मृतः पंडितमरणेन साधुरिति। अत्र सुशब्दोऽनुवर्तते। सुनिष्ठितं कर्म अप्रमत्तसंयतस्य। सुलठित्ति सुन्दरा साधुक्रिया इत्येवमादिरिति॥४१॥

(टीका.) तत्र निष्ठितं नैवं ब्रूयादित्याह। सुकड त्ति सूत्रम्। सुकृतमिति सुष्ठु कृतं सभादि। सुपक्कमिति सुष्ठु पक्कं सहस्रपाकादि। सुछिन्नमिति सुष्ठु छिन्नं तद्वनादि। सुहृतमिति सुष्ठु हृतं क्षुद्रस्य वित्तम्। सुमृतइति सुष्ठु मृतः प्रत्यनीक इत्यत्रापि सुशब्दोऽनुवर्तते। सुनिष्ठितमिति सुष्ठु निष्ठितं वित्ताभिमानिनो वित्तम्। सुलठित्ति सुष्ठु सुन्दरा कन्या इत्येवं सावद्यमालपनं वर्जयेद् मुनिरनुमत्यादिदोषप्रसङ्गात्। निरवद्यं तु न वर्जयेत्। यथा सुकृतमिति सुष्ठु कृतं वैयावृत्यमनेन। सुपक्कमिति सुष्ठु पक्कं ब्रह्मचर्यं साधोः। सुछिन्नमिति सुष्ठु छिन्नं स्नेहबंधनमनेन। सुहृतमिति सुष्ठु हृतं शिष्यकोपकरमुपसर्गे। सुमृत इति सुष्ठु मृतः पंडितमरणेन साधुरिति। अत्रापि सुशब्दोऽनुवर्त्तते। सुनिष्ठितमिति सुष्ठु निष्ठितं कर्माप्रमत्तसंयतस्य। सुलठ त्ति सुष्ठु सुन्दरा साधुक्रियेत्येवमादीति सूत्रार्थः॥ ४१॥

पयत्तपक्क त्ति व पक्कमालवे, पयत्तछिन्न त्ति व छिन्नमालवे॥
पयत्तलठित्ति व कम्महेउअं, पहारगाढ त्ति व गाढमालवे॥ ४२॥

(अवचूरिः) उक्तानुक्तापवादविधिमाह। प्रयत्नपक्कमिति वा पक्कमालपेत्। प्रयत्नपक्कं सहस्रपाकादि ग्लानार्थम्। प्रयत्नछिन्नमिति वा छिन्नमालपेत्। प्रयत्नछिन्नं वनादि। प्रयत्नलष्टेति वा लष्टा सुन्दरा कन्या दीक्षिता सती सम्यक्पालनीया। कर्महेतुकमिति सर्वमेव कृतादि सत्कर्मकमालपेत्। प्रहारगाढं ब्रूयात्॥ ४२॥

(अर्थ.) हवे अपवादमार्ग कहे छे. पयत्त इत्यादि सूत्र. सहस्रपाकादि तेलनुं ग्लान विगेरेने प्रयोजन होय तो साधु (पक्कं के०) पक्कं एटले पाकसिद्ध थएल एवा सहस्रपाकादि तेलने (पयत्तपक्कित्ति के०) प्रयत्नपक्कमिति एटले घणी महेनतथी पकावेलुं छे ए प्रकारे (आलवे के०) आलपेत् एटले कहे. तेमज साधु प्रसंगथी साधुउने कहेवुं होय तो (छिन्नं के०) छिन्नं एटले कापी नाखेला वन विगेरेने (पयत्तछिन्नं के०) प्रयत्नछिन्नं एटले प्रयत्ने करी कापेलुं छे ए प्रकारे (आलवे के०) आलपेत् एटले कहे. (व के०) वा एटले अथवा सुंदर कन्याने (पयत्तलठित्ति के०) प्रयत्नलष्टेति एटले आ कन्या दीक्षा ले तो एनुं प्रयत्नथी पालन करवुं जोइयें आ रीते सर्वने (कम्महेउअं के०) कर्महेतुकं एटले कर्म छे हेतु जेनो एवुं कहे. (व के०) वा एटले अथवा (गाढं के०) गाढने (पहार

गाढ त्ति के०) प्रहारगाढ मिति एटले प्रहारगाढ ए प्रकारे (आलवे के०) आल पेत् एटले कहे. ॥ ४२ ॥

(दीपिका.) उक्तानुक्तविधिमाह । साधुर्ग्लानप्रयोजने प्रयत्नपक्वमिति वा प्रयत्नपक्वमेतत् । पक्वं सहस्रपाकादि एवमालपेत् । तथा प्रयत्नछिन्नमिति वा प्रयत्नछिन्नमेतत् वनादि । साधुनिवेदनादावेवमालपेत् । तथा पयत्तलट्ठिति वा प्रयत्नसुन्दरा कन्या दीक्षिता सती सम्यक् पालनीयेति । कर्महेतुकमिति सर्वमेव कृतादिकर्मनिमित्तमालपेदिति योगः । गाढप्रहारमिति वा कंचन गाढमालपेत् । गाढप्रहारं ब्रूयात् कचित्प्रयोजने । एवं हि तदप्रीत्यादयो दोषाः परिहृता भवन्तीति ॥ ४२ ॥

(टीका.) उक्तानुक्तापवादविधिमाह । पयत्त त्ति सूत्रम् । प्रयत्नपक्वमिति वा प्रयत्नपक्वमेतत् । पक्वं सहस्रपाकादि ग्लानप्रयोजन एवमालपेत् । तथा प्रयत्नछिन्नमिति वा प्रयत्नछिन्नमेतत् छिन्नं वनादि । साधुनिवेदनादौ एवमालपेत् । तथा प्रयत्नलष्टेति वा । प्रयत्नसुन्दरा कन्या दीक्षिता सती सम्यक् पालनीयेति । कर्महेतुकमिति सर्वमेव वा कृतादि कर्मनिमित्तमालपेदिति योगः । तथा गाढप्रहारमिति वा । कंचन गाढमालपेत् । गाढप्रहारं ब्रूयात्कचित्प्रयोजन एवं हि तदप्रीत्यादयो दोषाः परिहृता भवन्तीति सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

सवुक्कसं परग्घं वा, अउलं नत्थि एरिसं ॥
अविक्किअमवत्तव्वं, अचिअत्तं चेव नो वए ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) व्यवहारे पृष्टोऽपृष्टो वा नैवं वदेदित्याह । एतन्मध्ये इदं सर्वोत्कृ स्वभावेन सुन्दरमित्यर्थः । परार्घं वा बहुमूल्यक्रीतमिति भावः । अतुलं नास्तीदृशं क चिदपि । अविक्किअं ति । असुकृतं सुलभमीदृशं सर्वत्रापि । अवक्तव्यमनन्तगुणमेतत् अप्रीतिकरं चैतदित्येवं नो वदेत् ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) कोइ व्यवहार चालतो होय त्यारे कोइ पूछे अथवा न पूछे तो ए अ रीतें न कहेवुं एम कहे छे. सवुक्कसं इत्यादि सूत्र. आ वस्तुओमां आ वस्तु (सवुक्क के०) सर्वोत्कृष्टं एटले स्वभावथीज सारी सुंदर छे, (वा के०) अथवा आ वस्तु (प रग्घं के०) परार्घं एटले घणी मोंघी छे, तथा आ वस्तु (अउलं के०) अतुलं एटले बीजे क्यां ए जोडो न मळे एवी छे, (नत्थि एरिसं के०) नास्तीदृशं एटले एवी बी जे ठेकाणे न मळे, तेमज आ वस्तु (अविक्किअं के०) असंस्कृतं एटले बराबर चो ख्खी करेली नथी, तथा आ वस्तु (अवत्तव्वं के०) अवक्तव्यं एटले एनामां घण

गुण होवाथी वर्णन करी शकाय एवी नथी. (वा के०) अथवा आ वस्तु (अविअत्तं के०) अप्रीतिकरं एटले अप्रीति उत्पन्न करनारी छे, आ प्रकारे साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) क्वचिद्व्यवहारे प्रक्रान्ते पृष्टोऽपृष्टो वा नैवं वदेदित्याह । साधुः एवं वक्ष्यमाणं नो वदेत् । एवं किमित्याह । एतन्मध्य इदं सर्वोत्कृष्टं स्वभावेन सुन्दरमित्यर्थः । परार्घं वा उत्तमार्घं वा महार्घं क्रीतमित्यर्थः । अतुलं नास्तीदृगन्यत्रापि क्वचित् । अविक्किअंति असंस्कृतं सुलभमीदृशमन्यत्रापि । अवक्तव्यमिति अनंतगुणमेतदेव । अविअत्तं वा अप्रीतिकरं च एतत् । इति एवं नो वदेत् साधुः । अधिकरणान्तरायादिदोषप्रसंगादिति ॥ ४३ ॥

(टीका.) क्वचिद्व्यवहारे प्रक्रान्ते पृष्टोऽपृष्टो वा नैवं ब्रूयादित्याह । सवुक्कसं ति सूत्रम् । एतन्मध्य इदं सर्वोत्कृष्टं स्वभावेन सुन्दरमित्यर्थः । परार्घं वोत्तमार्घं वा महार्घं क्रीतमिति भावः । अतुलं नास्तीदृशमन्यत्रापि क्वचित् । अविक्किअं ति । असंस्कृतं सुलभमीदृशमन्यत्रापि । अवक्तव्यमित्यनन्तगुणमेतत् । अविअत्तं वा प्रीतिकरं चैतदिति नो वदेत् । अधिकरणान्तरायादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

सबमेअं वइस्सामि, सबमेअं ति नो वए ॥
अणुवीइ सबं सबछ, एवं भासिज पन्नवं ॥ ४४ ॥

(अवचूरिः) सर्वमेतद्वक्ष्यामीति केनचित्कस्यचित्संदिष्टे सर्वमेतत्त्वया वक्तव्यमिति सर्वमेतद्वक्ष्यामीति नो वदेत् । सर्वस्य स्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । कस्यचित्संदेशं प्रयच्छन् सर्वमिति नो वदेत् । अतोऽनुचिन्त्यालोच्य सर्वं वाच्यं सर्वेषु कार्येषु यथासंभवाद्यभिधानादिना मृषावादो न भवत्येवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) सबमेअं इत्यादि सूत्र, ज्यारे साधुने कोइ कहे के, आ मे कहेली सर्व वात फलाणाने कहेजो. त्यारे साधु (सबमेअं वइस्सामि के०) सर्वमेतद्वक्ष्यामि एटले आ सर्व वात कहीश एम (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. तेमज कोइने संदेशो कहेवराववो होय तो संदेशो कहेनारने तुं (सबमेअं के०) सर्वमेतत् एटले आ सर्व वात फलाणाने कहे जे. आ प्रकारे (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहेवुं. कारण के, एकना मुखमांथी नीकलेला तेना तेज शब्द स्वरव्यंजनसहित बीजो कोइ कही शके तेम नथी. माटे (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिमान् साधु (सबछ के०) सर्वत्र एटले सर्व ठेकाणे (सबं के०) सर्वं एटले सर्व (अणुवीइ

के०) अनुचिन्त्य एटले विचारीने (एवं के०) दोष न लागे एवी रीते (न्नासिज्ज के०) न्नाषेत एटले बोले. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच सर्वमेतद् वक्ष्यामीति केनचित्कस्यचित् संदिष्टे सर्वमेतत् त्वया वक्तव्यमिति सर्वमेतद् वक्ष्यामीति साधुर्नो वदेत्। सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात्। तथा सर्वमेतदिति नो वदेत्। कस्य चित् संदेहं प्रयच्छन् सर्वमेतदित्येवं वक्तव्यमिति नो वदेत्। सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात्। असंन्नवान्निधाने मृषावादादयो यतश्च दोषा न्नवन्ति । एवमतोऽनुचिन्त्यालोच्य सर्वं वाच्यं सर्वेषु कार्येषु । यथासंन्नवाद्यन्निधानादिना मृषावादो न न्नवत्येवम् ॥ ४४ ॥

(टीका.) किं च सव्वमेअं ति सूत्रम् । सर्वमेतद्वक्ष्यामीति केन चित् कस्य चित् संदिष्टे सर्वमेतत्त्वया वक्तव्यमिति सर्वमेतद्वक्ष्यामीति नो वदेत् । सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । तथा सर्वमेतदिति नो वदेत् । कस्य चित्संदेशं प्रयच्छन् सर्वमेतदित्येवं वक्तव्य इति नो वदेत् । सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । असंन्नवान्निधाने मृषावादः । यतश्चैवमतोऽनुचिन्त्यालोच्य सर्वं वाच्यं सर्वत्र कार्येषु । यथा असंन्नवाद्यन्निधानादिना मृषावादो न न्नवत्येवं न्नाषेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

सुक्कीअं वा सुविक्कीअं, अकिज्जं किज्जमेव वा ॥
इमं गिण्ह इमं मुंच, पणीअं नो विआगरे ॥ ४५ ॥

(अवचूरिः) सुक्रीतं वेति । केन चित्क्रीतं दर्शितं सत् सुक्रीतं इति नो वदेत्। किंचित्केनचिद्विक्रीतं दृष्ट्वा पृष्टः सन् सुविक्रीतमिति नो वदेत् । केनचित्क्रीते पृष्टे क्रेयं क्रयार्हमेव न न्नवतीति नो वदेत् । तथैव क्रेयमेव वा इदं पण्यं गृहाण महार्घं न्नविष्यति । इदं मुञ्च समर्घं न्नविष्यतीति पणितं पण्यं न व्यागृणीयात् ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली सुक्कीअं इत्यादि सूत्र. कोइ माणस कइ वस्तु वेचाथी लइने साधुने देखाडे तो ते साधु (सुक्कीअं के०) सुक्रीतं एटले ठीक वेचाथी लीधी एम (नविआगरे के०) न व्यागृणीयात् एटले न कहे. तेमज कोइ कइ वस्तु वेचीने साधुने पूछे तो ते साधु (सुविक्कीअं के०) सुविक्रीतं एटले न्नली वेची नाखी एम न कहे. तेमज कोइ कइ वस्तु वेचीने साधुने पूछे तो साधु (अकिज्जं के०) अक्रेयं एटले खरीदवा लायक नथी. (वा के०) अथवा (किज्जमेव के०) क्रेयमेव एटले खरीदवा योग्यज छे आ रीते न कहे. तेमज (इमं के०) आ (पणिअं के०) पणितं एटले करियाणुं

(गिण्ह के०) गृहाण एटले नरी राख. कारण आगल जतां आ मोंघुं थशे. तथा (इमं के०) आ करियाणुं (मुंच के०) काढी नाख. कारण ए थोडा कालमां सोंघुं थशे. आ रीते साधु न कहे. ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) किंच साधुः एवं न व्यागृणीयात्। एवमिति किम्। यदाह सुक्कीअमिति। केनचित् किंचित् क्रीतं दर्शितं सत्सुक्रीतमिति योगः। तथा सुविक्कीअमिति। किंचित् केनचित् विक्रीतं दृष्ट्वा पृष्टः सन् सुविक्रीतमिति न व्यागृणीयात्। तथा केनचित्क्रीते पृष्टे अक्रेयं क्रयार्हमेव वा न नवतीति न व्यागृणीयात्। तथैवमेव क्रेयमेव वा क्रयार्हमिति। तथेदं गुडादि गृहाण, आगामिनि काले महार्घं नविष्यतीति। तथेदं मुञ्च घृतादि आगामिनि काले समर्घं नविष्यतीति, पणितं पण्यं क्रयाणकं नैवं व्यागृणीयात्। अप्रीत्यधिकरणादिदोषप्रसंगादिति ॥ ४५ ॥

(टीका.) किंच सुक्कीअं वत्ति सूत्रम्। सुक्रीतं वेति। किंचित् केन चित् क्रीतं दर्शितं सत्सुक्रीतमिति न व्यागृणीयात् इति योगः। तथा सुविक्रीतमिति । किंचित्केनचिद्विक्रीतं दृष्ट्वा पृष्टः सन् सुविक्रीतमिति न व्यागृणीयात्। तथा केन चित् क्रीते पृष्टोऽक्रेयं क्रयार्हमेव न नवतीति न व्यागृणीयात्। तथैवमेव क्रेयमेव वा क्रयार्हमेवेति । तथेदं गुडादि गृहाणागामिनि काले महार्घं नविष्यति । तथेदं मुञ्च घृताद्यागामिनि काले समर्घं नविष्यतीति कृत्वा पणितं पण्यं नैव व्यागृणीयात्। अप्रीत्यधिकरणादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

अप्पग्घे वा महग्घे वा, कए वा विक्कए वि वा ॥
पणिअठ्ठे समुप्पन्ने, अणवज्जं विआगरे ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) अल्पार्घे वा महार्घे वा क्रये वा विक्रयेऽपि वा पणितार्थे पण्यवस्तुनि समुत्पन्ने केनचित्पृष्टः सन् अनवद्यमपापं व्यागृणीयात्। यथा नाधिकारोऽत्रसाधूनां व्यापारानावात् ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) आ विषयमांज विधि कहे छे. अप्पग्घे इत्यादि सूत्र. (अप्पग्घे के०) अल्पार्घे एटले थोडा मूल्यनुं (वा के०) अथवा (महग्घे के०) महार्घे एटले घणा मूल्यनुं (पणिअठ्ठे के०) पणितार्थे एटले करियाणुं (कए के०) क्रये एटले खरीदनी बाबदमां (वा के०) अथवा (विक्कए के०) विक्रये एटले वेचाणनी बाबदमां (समुप्पन्ने के०) समुत्पन्ने एटले आवी पड्युं होय, अने साधुने कोइ पूछे तो ते साधु

(अणवज्जं के०) अनवद्यं एटजे निरवद्य वचन (विआगरे के०) व्यागृणीयात् एटले बोले. अर्थात् एम कहे के, अमे साधु छियें, माटे आ बाबदमां कंइ पण बोलवानो अमने अधिकार नथी. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) अत्रैव विधिमाह। अल्पार्घे वा महार्घे वा। कस्मिन्। इत्याह। क्रये वा विक्रये वापि पणितार्थे वा पण्यवस्तुनि समुत्पन्ने केनचित्पृष्टः सन् साधुः अनवद्यमपापं व्यागृणीयात्। यथा नाधिकारः तपस्विनां व्यापारस्य अज्ञावादिति ॥ ४६ ॥

(टीका.) तत्रैव विधिमाह। अप्पग्घे व त्ति सूत्रम्। अल्पार्घे वा महार्घे वा। कस्मिन्नित्याह। क्रये वा विक्रयेऽपि वा पणितार्थे पण्यवस्तुनि समुत्पन्ने केनचित् पृष्टः सन्ननवद्यमपापं व्यागृणीयात्। यथा नाधिकारोऽत्र तपस्विनां व्यापाराभावादिति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

तहेवासंजयं धीरो, आस एहि करेहि वा ॥
सयं चिठ्ठ वयाहि त्ति, नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) तथैवासंयतं गृहस्थं धीरो यतिः आस्व इहैव, एहि अत्र, कुरु चेदं कार्यं, शेष्व निद्रया, तिष्ठ क्षणं, व्रज ग्राममिति नैवं भाषेत ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटलें तेमज (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली अने (धीरो के०) धीरः एटले संयम पालवामां धीर एवो साधु (असंजयं के०) असंयतं एटले अविरत एवा गृहस्थने (आस के०) आस्व एटले बेस, (एहि के०) एहि एटले आव, (वा के०) अथवा (करेहि के०) कुरु एटले आ काम कर, (सयं के०) शेष्व एटले सुइ रहे, (चिठ्ठ के०) तिष्ठ एटले उभो रहे, तथा (वयाहि के०) व्रज एटले फलाणे ठेकाणे जा, (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे (नेवं भासिज्ज के०) नैवं भाषेत एटले दोष लागे एवी रीते न बोले. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच प्रज्ञावान् बुद्धिमान् धीरः पण्डितो यतिः असंयतं गृहस्थं प्रति इति न भाषेत। इतीति किम्। त्वमिहैव आस्व उपविश, त्वमेहि अत्र, त्वमिदं संचयादि कुरु, तथा निद्रया त्वं शेष्व, तथा त्वमत्र तिष्ठ ऊर्ध्वस्थानेन, तथा त्वं व्रज ग्राममिति ॥ ४७ ॥

(टीका.) किंच तहेव त्ति सूत्रम्। तथैवासंयतं गृहस्थं धीरः संयतः आस्वेहैव

गृहीतोऽत्र, कुरु वेदं संचयादि, तथा शेष्व निद्रया, तिष्ठोर्ध्वस्थानेन, व्रज ग्राममिति । नैवं नाषेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

बहवे इमे असाहू, लोए वुच्चंति साहुणो ॥
न लवे असाहु साहु त्ति, साहुं साहु त्ति आलवे ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) बहव एते उपलभ्यमानस्वरूपा आजीवकादयोऽसाधवो निर्वाणसाधकयोगापेक्षया लोके तु प्राणिलोके प्राणिसंघात उच्यन्ते साधवः सामान्येन । तत्र नालपेदसाधुं साधुम् । साधुं साधुमित्यालपेत् ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) बहवे इत्यादि सूत्र. (बहवे के०) बहवः एटले घणा (इमे के०) आ (असाहू के०) असाधवः एटले खरेखर साधु नथी एवा लोको (लोए के०) लोके एटले आ लोकने विषे (साहुणो के०) साधवः एटले साधु छे एम (वुच्चंति के०) उच्यन्ते एटले कहेवाय छे. पण पूर्वोक्त साधु (असाहुं के०) असाधुं एटले खरेखर साधु न होय तेने (साहु त्ति के०) साधुमिति एटले आ साधु छे ए प्रकारे (न लवे के०) नालपेत् एटले न कहे. अने (साहुं के०) साधुं एटले साधुने (साहु त्ति के०) साधुमिति एटले साधु ए प्रकारे (आलवे के०) आलपेत् एटले कहे. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच लोके प्राणिलोके प्राणिसंघात एते बहव उपलभ्यमानस्वरूपा आजीवकादयो मोक्षसाधकयोगमाश्रित्य साधव उच्यन्ते सामान्येन । परमसाधुं साधुं न आलपेत् । मृषावादप्रसङ्गात् । अपितु साधुं प्रति साधुमालपेत् । नतु तमपि ना लपेत् । उप बृंहणा प्रशंसा गुणानां तस्या अकरणेऽतिचारदोषः स्यात् ॥४८॥

(टीका.) किंच बहव त्ति सूत्रम् । बहव एते उपलभ्यमानस्वरूपा आजीवकादयः असाधवः निर्वाणसाधकयोगापेक्षया लोके तु प्राणिसंघात उच्यन्ते साधवः सामान्येन । तत्र नालपेदसाधुं साधुं मृषावादप्रसङ्गात् । अपितु साधुं साधुमित्यालपेत् । नतु तमपि नालपेत् । उपबृंहणातिचारदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४८ ॥

नाणदंसणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥
एवं गुणसमाउत्तं, संजयं साहुमालवे ॥ ४९ ॥

(अवचूरिः) किंविशिष्टं साधुमित्यालपेदित्याह । ज्ञानदर्शनसंपन्नं संयमे तपसि रतं एवंगुणसमायुक्तं संयतं साधुमालपेत् । न तु द्रव्यलिङ्गधारिणमिति ॥ ४९ ॥

(अर्थ.) हवे केवाने साधु कहेवुं ते कहे छे. नाण इत्यादि सूत्र. (नाणदंसणसंपन्नं के०) ज्ञानदर्शनसंपन्नं एटले ज्ञान अने दर्शन वडे करीने जे युक्त होय, तथा (संजमे के०) संयमे एटले संयमने विषे (अ के०) च एटले वली (तवे के०) तपसि एटले तपस्याने विषे (रयं के०) रतं एटले आसक्त होय. (एवंगुणसमाउत्तं के०) एवंगुणसमायुक्तं एटले एवा गुणे करीने जे युक्त होय ते (संजयं के०) संयतं एटले संयमधारीने (साहुं के०) साधुं एटले साधु ए रीते (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ ४ए ॥

(दीपिका.) किंविशिष्टं साधुं साधुमालपेदित्याह । एवंविधं संयतं साधुमालपेत्। किंनूतं संयतम्। ज्ञानदर्शनसंपन्नं ज्ञानदर्शनाज्यां संपूर्णं समृद्धम्। पुनः किंनूतं संयतम्। संयमे सप्तदशन्नेदे च पुनः तपसि द्वादशन्नेदे रतं यथाशक्ति तत्परम्। एवं पूर्वोक्तगुणसमायुक्तं न तु द्रव्यलिङ्गधारिणम् ॥ ४ए ॥

(टीका.) किंविशिष्टं साधुं साधुमित्यालपेदित्यत आह । नाण त्ति सूत्रम् । ज्ञानदर्शनसंपन्नं समृद्धं संयमे तपसि च रतं यथाशक्ति । एवंगुणसमायुक्तं संयतं साधुमालपेत् । न तु द्रव्यलिङ्गधारिणमपीति सूत्रार्थः ॥ ४ए ॥

देवाणं मणुआणं च, तिरिआणं च वुग्गहे ॥
अमुगाणं जउ होउ, मा वा होउ त्ति नो वए ॥ ५० ॥

(अवचूरिः) देवानां सुराणां मनुजानां नृपादीनां तिरश्चां महिषादीनां विग्रहे संग्रामे सत्यमुकानां जयो नवतु मा वा नवतु इति वा नो वदेत्। अधिकरणतत्स्वामिद्वेषात्॥५०॥

(अर्थ.) वली देवाणं इत्यादि सूत्र. (देवाणं के०) देवानां एटले देवताउने (च के०) वली (मणुआणं के०) मनुष्याणां एटले मनुष्योनो (च के०) वली (तिरिआणं के०) तिरश्चां एटले पाडा प्रमुख तिर्यंचोनो (वुग्गहे के०) विग्रहे एटले संग्राम थए बते (अमुआणं के०) अमुकानां एटले देवादिकोमां फलाणानो (जउ के०) जयः एटले जय (होउ के०) नवतु एटले थाउ. (वा के०) अथवा (अमुगाणं के०) अमुकानां एटले फलाणानो (जउ के०) जयः एटले जय (मा होउ के०) मा नवतु एटले न थाउ. (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. कारण तेथी अधिकरण दोष लागे बे, तथा द्वेष उत्पन्न थाय बे. ॥ ५० ॥

(दीपिका.) किंच साधुरिति नो वदेत्। इतीति किम्। अमुकानां देवानां जयो न

वतु वा मा जवतु इति नो वदेत् । कथम् । अधिकरणतत्स्वाम्यादिद्वेषप्रसङ्गात् । क सति । देवानां देवासुराणां मनुजानां च नरेन्द्रादीनां तिरश्चां च महिषादीनां विग्रहे संग्रामे सति ॥ ५० ॥

(टीका.) किंच देवाणं ति सूत्रम् । देवानां देवासुराणां मनुजानां नरेन्द्रादीनां तिरश्चां महिषादीनां च विग्रहे संग्रामे सति अमुकानां देवादीनां जयो जवतु मा वा जवत्विति नो वदेदधिकरणतत्स्वाम्यादिद्वेषदोषप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ५० ॥

वाउ वुठ्ठं च सीउन्हं, खेमं धायं सिवं ति वा ॥
कया णु हुज्ज एआणि, मा वा होउ त्ति नो वए ॥ ५१ ॥

(अवचूरिः) वातो मलयमारुतादिः, वृष्टं वर्षणं वा, शीतोष्णं प्रतीतं, क्षेमं राजविज्वरशून्यं, धान्यं सुजिक्षं, शिवमुपसर्गरहितं । कदा नु जवेयुरेतानि वातादीनि मा वा जवेयुरिति नो वदेत् । अधिकरणवातादिसत्त्वपीडाप्रसङ्गात् । तथा अजवने आर्त्तध्यानादिदोषात् ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) वली वाउ इत्यादि सूत्र. (वाउ के०) वायुः एटले ठंडक आपनारो दक्षिण दिशा प्रमुखनो पवन, (वुठ्ठं के०) वृष्टं एटले वर्साद, (सीउन्हं के०) शीतोष्णं एटले शीत अने उष्ण, (खेमं के०) क्षेमं एटले उपद्रवनी शांति, (धायं के०) ध्रातं एटले सुजिक्ष (सुकाल), (वा के०) अथवा (सिवं के०) शिवं एटले सर्वे उपसर्गनी शांति (एआणि के०) एतानि एटले आ उपर कहेला वायु प्रमुख (कया णु के०) कदा नु एटले क्यारे (हुज्ज के०) जवेयुः एटले थशे. (वा के०) अथवा पूर्वोक्त वायु प्रमुख (मा होउ के०) मा जवन्तु एटले न थाउ, (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. कारण के, साधुना कहेवा प्रमाणे कदाच थशे तो जीवोने पीडा विगेरे थाय, अने कदाच न थशे तो साधुने आर्तध्यान थाय. ॥ ५१ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच घर्मादिना अजिजूतो यतिरेवं नो वदेत् । अधिकरणादिदोषप्रसङ्गात् । वातादिषु सत्सु सत्वपीडाप्राप्तेः । तद्वचनतस्तथाजवनेऽपि आर्तध्यानजावादिति एवं नो वदेत् । तत्किम् । वातो मलयमारुतादिः, वृष्टं वा वर्षणं, शीतोष्णं प्रतीतम्, क्षेमं राजविज्वरशून्यं, पुनः ध्रातं सुजिक्षं, शिवमिति वा उपसर्गरहितं कदा नु जवेयुरेतानि वातादीनि मा वा जवेयुरिति ॥ ५१ ॥

(टीका.) किंच वाउ त्ति सूत्रम् । वातो मलयमारुतादिः, वृष्टं वा वर्षणं, शीतोष्णं

प्रतीतं, क्षेमं विज्वरशून्यं, ध्मातं सुन्निक्षं, शिवमिति चोपसर्गरहितं कदा नु न्नवेयुरेतानि वातादीनि मा वा न्नवेयुरिति घर्माद्यन्निजूतो नो वदेदधिकरणादिदोषप्रसङ्गाद्वातादिषु सत्सु सत्त्वपीडापत्तेः । तद्वचनतस्तथान्नवनेऽप्यार्तध्यानन्नावादिति सूत्रार्थः ॥५१॥

तहेव मेहं व नहं व माणवं, न देवदेव त्ति गिरं वइज्जा ॥
समुच्छिए उन्नए वा पओए, वइज्ज वा वुठ वलाहय त्ति ॥ ५२ ॥

(अवचूरिः) तथैव मेघं वा नन्नो वा मानवं वाश्रित्य देवदेव इति गिरं नो वदेत्। एवं नन्न आकाशं मानवं राजानं देवमिति नो वदेत् । मिथ्यालाघवादिप्रसंगात् । कथं तर्हि वदेदित्याह । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा संमूर्छित इति उन्नतो वा पयोद इति वदेद्वा वृष्टो बलाहक इति ॥ ५२ ॥

(अर्थ.) तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (मेहं के०) मेघं एटले मेघने (वादलाने) (व के०) अथवा (नहं के०) नन्नः एटले आकाशने (व के०) अथवा (माणवं के०) मानवं एटले मनुष्यने आश्रयीने (देवदेव त्ति के०) देवदेव इति एटले आ देवदेव छे आ प्रकारे (गिरं के०) गिरं एटले वाणी प्रत्ये साधु (ण वइज्जा के०) न वदेत् एटले न बोले. तात्पर्य चढेलुं वादलुं जोइने देव चढ्यो एम न बोले, तथा आकाशने अने मनुष्यने पण देव न कहे. त्यारे शीरीते बोलवुं ते कहे छे. चढेलुं वादलुं जोइने (पओए के०) पयोदः एटले मेघ (सुमुछिए के०) संमूर्छितः एटले चढ्यो छे, (वा के०) अथवा (उन्नए के०) उन्नतः एटले ऊंचो थएल छे, (वा के०) अथवा (वुठ बलाहय के०) वृष्टो बलाहकः एटले आ मेघ वरस्यो (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे (वइज्ज के०) वदेत् एटले बोले. ॥ ५२ ॥

(दीपिका.) किं नो वदेदित्याह। साधुः तथैव मेघं वा नन्नो वा आकाशं मानवं वा आश्रित्य नो देवदेव इति गिरं वदेत् । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा उन्नतो देव इति नो वदेत्। एवं नन्न आकाशं मानवं राजानं दृष्ट्वा देव इति नो वदेत् । कथम् । मिथ्यालाघवादिप्रसङ्गात्। कथं तर्हि वदेदित्याह।मेघमुन्नतं दृष्ट्वा संमूर्छित उन्नतो वा पयोद इति वदेत् अथवा वृष्टो बलाहक इति वदेत् ॥ ५२ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव मेघं वा नन्नो मानवं वाश्रित्य नो देवदेव इति गिरं वदेत्।मेघमुन्नतं दृष्ट्वा उन्नतो देव इति नो वदेत् । एवं नन्न आकाशं मानवं राजान

वा देवमिति नो वदेत् मिथ्यावादलाघवादिप्रसङ्गात्। कथं तर्हि वदेदित्याह । उन्नतं दृष्ट्वा संमूर्छित उन्नतो वा पयोद इति वदेद्वा वृष्टो बलाहक इति सूत्रार्थः ॥ ५२ ॥

अंतलिक्ख त्ति णं बूआ, गुज्झाणुचरिअ त्ति अ ॥
रिद्धिमंतं नरं दिस्स, रिद्धिमंतं ति आलवे ॥ ५३ ॥

(अवचूरिः) नभ आश्रित्याह । नभोन्तरीक्षमिति ब्रूयात् गुह्यकानुचरितं सुरैः सेवितमिति वा। ऋद्धिमन्तं संपदुपेतं नरं दृष्ट्वा। किमित्याह। ऋद्धिमन्तमिति ऋद्धिमानयमित्यालपेत् ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) हवे आकाश आश्रयी शी रीते बोलवुं ते कहे छे. अंतलिक्ख इत्यादि सूत्र. (णं के०) एनत् एटले ए आकाश प्रत्ये (अंतलिक्खं ति के०) अंतरिक्षमिति एटले अतरिक्ष ए प्रकारे (वा के०) अथवा (गुज्झाणुचरिअ त्ति के०) गुह्यानुचरितमिति एटले देवताए सेवित छे आ प्रकारे कहेवुं. ए रीतेज मेघने पण कहेवुं. तेमज (रिद्धिमंतं के०) ऋद्धिमन्तं एटले ऋद्धिशाली एवा (नरं के०) नरं एटले माणसने (दिस्स के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (रिद्धिमंतं ति के०) ऋद्धिमन्तमिति एटले आ माणस ऋद्धिमंत छे आ रीते (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ ५३ ॥

(दीपिका.) पुनः आकाशमाश्रित्याह। साधुः इह नभः अंतरिक्षमिति ब्रूयात्। गुह्यानुचरितमिति वा। सुरसेवितमित्यर्थः। एवं किल मेघोऽपि तदुभयशब्दवाच्य एव। तथा ऋद्धिमन्तं संपदा सहितं नरं दृष्ट्वा। किमित्याह। ऋद्धिमंतमिति ऋद्धिमानयमिति एवमालपेत्। कथम्। व्यवहारतो मृषावादादिपरिहारार्थम् ॥ ५३ ॥

(टीका.) नभ आश्रित्याह । अंतलिक्ख त्ति सूत्रम् । इह नभोऽन्तरिक्षमिति ब्रूयाद्गुह्यकानुचरितमिति वा। सुरसेवितमित्यर्थः । एवं किल मेघोऽप्येतदुभयशब्दवाच्य एव। तथा ऋद्धिमन्तं संपदुपेतं नरं दृष्ट्वा किमित्याह। रिद्धिमंतमिति। ऋद्धिमानयमित्येवमालपेत् । व्यवहारतो मृषावादादिपरिहारार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ५३ ॥

तहेव सावज्जणुमोअणी गिरा, ओहारिणी जा य परोवघाइणी ॥
से कोह लोह भय हास माणवो, न हासमाणो वि गिरं वइज्जा ॥ ५४ ॥

(अवचूरिः) तथैव सावद्यानुमोदिनी गीर्वाक् सुष्ठु हतो ग्राम इत्यादिः। अवधारिणी इदमित्थमेवेति। संशयकारिणी वा। या च परोपघातिनी यथा मांसं न दोषाय। से इति ताम्। क्रोधाल्लोभाद्भयाद्वा मानाद्वा। प्रमादादीनामुपलक्षणमेतन्मानवः पुमान्साधुर्न हसन्नपि गिरं वदेत्। प्रभूतकर्मबन्धहेतुत्वात् ॥ ५४ ॥

(अर्थ.) वली तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (या के०) जे (गिरा के०) गीः एटले वाणी (सावज्जाणुमोअणी के०) सावद्यानुमोदिनी एटले ग्राम हणायो ते ठीक थयुं इत्यादि सावद्य क्रियाने अनुमोदना आपनारी होय, (अ के०) तथा जे वाणी (उहारिणी के०) अवधारिणी एटले आ वात आ रीतेज बे, एम निश्चयथी कहेनारी होय, तथा जे वाणी (परोवघाइणी के०) परोपघातिनी एटले मांस नक्षण करवामां दोष नथी इत्यादि परपीडा करनारी होय. (से के०) तां एटले ते वाणी प्रत्ये (माणवो के०) मानवः एटले साधु जे ते (कोह लोन नय हास के०) क्रोधलोननयहासात् एटले क्रोधथी, लोनथी, नयथी अथवा हासथी (हासमाणो वि के०) हसन्नपि एटले मस्करी करता पण (न वइज्जा के०) न वदेत् एटले न बोले. कारण के, तेथी कर्मबंध विगेरे थाय बे. ॥ ५४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच मानवः पुमान् साधुः हसन्नपि एवं गिरं न वदेत् । कस्मात् प्रनूतकर्महेतुत्वात् । एवं कामित्याह । तथैव पूर्वोक्तप्रकारेण सुष्टु हतो ग्राम इति सावद्यानुमोदिनी गीर्वाणी नाषा तां नो वदेत् । तथा इब्रमेवेति असंशयकारिणी अवधारिणी नाषा तामपि नो वदेत् । पुनर्या च परोपघातिनी यथा मांसं न दोषाय। से इति तामेवंनूतामपि नो वदेत् । कस्माद् मानव एवंनूतां सपापां नाषां वदतीत्याह । क्रोधाद्वा लोनाद्वा नयाद्वा । उपलक्षणत्वात् प्रमादादेर्वा ॥ ५४ ॥

(टीका.) किंच तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव सावद्यानुमोदिनी गीर्वाग् यथा सुष्टु हतो ग्राम इति । तथावधारिणीदमित्ब्रमेवेति। संशयकारिणी वा ।या च परोपघातिनी यथा मांसमदोषाय।से इति तामेवंनूतां क्रोधाल्लोनाद्भयाद्धासाद्वा । मानप्रमादादीनामुपलक्षणमेतत् । मानवः पुमान् साधुर्न हसन्नपि गिरं वदेत् ।[1]प्रनूतकर्मबन्धहेतुत्वादिति सूत्रार्थः ॥५४॥

सुवक्कसुद्धिं समुपेहिआ, मुणी गिरं च डुठं परिवज्जए सया ॥
मिअं अडुठे अणुवीइ नासए, सयाणमज्के लहई पसंसणं ॥ ५५ ॥

(अवचूरिः) वाक्यशुद्धिमाह । सद्वाक्यशुद्धिं स्ववाक्यशुद्धिं स वाक्यशुद्धिं वा । सतीं शोननां, स्वामात्मीयां, स इति वक्ता । वाक्यशुद्धिं संप्रेक्ष्य सम्यग् दृष्ट्वा मुनिः गिरं तु डुष्टामुक्तलक्षणां परिवर्जयेत्सदा। मितामडुष्टामनुचिन्त्य पर्यालोच्य नाषमाणः सन् सतां साधूनां मध्ये लनते प्रशंसनम् ॥ ५५ ॥

(अर्थ.) हवे वाक्यशुद्धिनुं फल कहे बे. सुवक्क इत्यादि सूत्र. (मुणी के०

[1] प्रतिबंधकर्मबन्धहेतुत्वादिति पाठान्तरम् ।

मुनिः एटले साधु जे ते (सुवक्कसुद्धिं के०) सुवाक्यशुद्धिं एटले वचननी सारी शु-द्धिप्रत्ये (समुप्पेहिआ के०) समुत्प्रेक्ष्य एटले जोइने (सया के०) सदा एटले नि-रंतर (डुठं के०) डुष्टां एटले डुष्ट एवी (गिरं के०) वाणी प्रत्ये (तु के०) निश्च-ये (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले वर्जे. तथा (मिअं के०) मितं एटले परि-मित अने अडुठं के०) अडुष्टं एटले दोषरहितं एवुं वचन (अणुवीइ के०) अनु-चिन्त्य एटले विचारीने (जासए के०) जाषेत एटले बोले. एम करवाथी (सयाण मज्झे के०) सतां मध्ये एटले सत्पुरुषोमां (पसंसणं के०) प्रशंसां एटले प्रशंसा प्रत्ये (लहइ के०) लजते एटले पामे छे. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) अथ वचनशुद्धिफलमाह । मुनिः डुष्टां गिरं परिवर्जयेत्। किं कृत्वा। स्ववाक्यशुद्धिं स्वकीयवाक्यशुद्धिं सद्वाक्यशुद्धिं शोजनां वाक्यशुद्धिं वा संप्रेक्ष्य स-म्यक् दृष्ट्वा सदा सर्वदा। तर्हि कीदृशीं वदेदित्याह। मितं स्वरतः परिणामतश्च अ-डुष्टं देशकालोपपन्नादि विचिन्त्य पर्यालोच्य जाषमाणः सतां साधूनां मध्ये प्र-शंसनं प्रशंसां प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

(टीका.) वाक्यशुद्धिफलमाह । सुवक्क त्ति सूत्रम् । सद्वाक्यशुद्धिं स्ववाक्यशुद्धिं वा स वाक्यशुद्धिं वा।सतीं शोजनां, स्वामात्मीयां, स इति वक्ता । वाक्यशुद्धिं संप्रेक्ष्य सम्यग् दृष्ट्वा मुनिः साधुः गिरं तु डुष्टां यथोक्तलक्षणां परिवर्जयेत् सदा। किंतु । मितं स्वरतः परिणामतश्च, अडुष्टं देशकालोपपन्नादि अनुविचिन्त्य पर्यालोच्य जाषमाणः सन् सतां साधूनां मध्ये लजते प्रशंसनं प्राप्नोति प्रशंसामिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

जासाइ दोसे अ गुणे अ जाणिआ, तीसे अ डुठे परिवज्जए सया ॥
बसु संजए सामणिए सया जए, वइज्ज बुद्धे हिअमाणुलोमिअं ॥ ५६ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवमतो जाषाया दोषांश्च गुणांश्च ज्ञात्वा तस्याश्च डुष्टायाः परिव-र्जकः सदा एवंजूतः सन् षट्सु जीवनिकायेषु संयतः तथा श्रामण्ये श्रमणजावे सदा यत उद्युक्तो वदेद्बुद्धो हितं परिणामसुंदरमनुलोमं मनोहरमिति ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) जे कारण माटे एम छे ते कारण माटे जासाइ इत्यादि सूत्र. (बसु ०) षट्सु एटले षट् जीवनिकायने विषे (संजए के०) संयतः एटले सारी पेठे यतना राखनार तथा (सामणिए के०) श्रामण्ये एटले श्रमण जावमां अर्थात् चा-रित्रना चढता परिणाम राखवामां (सया के०) सदा एटले निरंतर (जए के०) यतः एटले उद्यमवान् एवो (बुद्धे के०) बुद्धः एटले ज्ञानी साधु (जासाइ के०)

नाषायाः एटले नाषाना (दोसे के०) दोषान् एटले दोषोने (अ के०) च एटले वली (गुणे के०) गुणान् एटले गुणोने (जाणिआ के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (अ के०) च एटले वली (तीसे के०) तस्याः एटले ते (डुठे के०) डुष्टायाः एटले डुष्ट नाषाने (सया के०) सदा एटले निरंतर) परिवज्जए के०) परिवर्जकः एटले वर्जनार एवो थइ (हिअमाणुलोमिअं के०) हितानुलोमं एटले परिणामे हितकारी अने मधुर एवुं वचन (वइज्ज के०) वदेत् एटले बोले. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवं ततः साधुः किंकुर्यादित्याह । साधुः एवंविधः सन् हितानुलोमं हितं परिणामसुंदरमनुलोमं मनोहारि वचनं वदेत् । किं कृत्वा । नाषायाः पूर्वकथिताया दोषान् गुणांश्च ज्ञात्वा । किं० साधुः । तस्या डुष्टायानाषायाः परिवर्जकः । किं० साधुः । बसु संजए । षट्सु जीवनिकायेषु संयतः । पुनः किं० साधुः । श्रामण्येश्रमणनावे चारित्रपरिणामनेदे सदा सर्वकालमुद्युक्तः । पुनः किं० साधुः । बुद्धः ज्ञाततत्त्वः ॥५६॥

(टीका.) यतश्चैवमतो नासाइ त्ति सूत्रम् । नाषाया उक्तलक्षणाया दोषांश्च गुणांश्च ज्ञात्वा यथावदवेत्य तस्याश्च डुष्टाया नाषायाः परिवर्जकः सदा एवंनूतः सन् षड्जीवनिकायेषु संयतः तथा श्रामण्ये श्रमणनावे चरणपरिणामगर्नें चेष्टिते सदा यतः सर्वकालमुद्युक्तः सन् वदेद् बुद्धो हितानुलोमं हितं परिणामसुन्दरमनुलोमं मनोहारीति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

परिस्कनासी सुसमाहिइंदिए, चउक्कसायावगए अणिस्सिए ॥
स निद्धुणे धुन्नमलं पुरेकम्मं, आराहए लोगमिणं तहा परं ति बेमि ॥५७॥
सुवक्कसुद्धी अप्रयणं सम्मत्तं ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्नाह । परीक्ष्यनाषी आलोचितवक्ता सुसमाहितेन्द्रियः अपगतचतुःकषायः अनिश्रितो डव्यनावनिश्रारहितः स इत्थंनूतो निर्धूय प्रस्फोट्य धूतमलं पापमलं पुराकृतं जन्मान्तरकृतम् । आराधयति । लोकमेनं मनुष्यलोकं वाक्संयतत्वेन । तथा परमिति परलोकं निर्वाणं पारंपर्येण अनन्तरे वा इति ब्रवीमि ॥ ५७ ॥
इति दशवैकालिकावचूरिकायां सुवाक्यशुद्ध्यध्ययनम् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे अध्ययननो उपसंहार करता थका कहे ले. परिस्क इत्यादि (परिस्कनासी के०) परीक्ष्य नाषी एटले सावद्य निरवद्यनो विचार करीने एवो तथा (सुसमाहिइंदिए के०) सुसमाहितेन्द्रियः एटले सर्वे इंद्रियोने राखनार एवो तेमज (चउक्कसायावगए के०) अपगतचतुःकषायः एटले क्रोध,

इत्यादि कषायोने रोकनार एवो, तथा (अणिस्सिए के०) अनिश्रितः एटले द्रव्य जाव निश्रा रहित अर्थात् कोइ ठेकाणे पण प्रतिबंध रहित एवो (स के०) ते साधु (पुरेकडे के०) पुराकृतं एटले पूर्वजवे करेला एवा (धुन्नमलं के०) धूनमलं एटले पाप रूप मलने (निद्धुणे के० (निर्धूय काढी नाखीने (इणं के०) इमं एटले आ (लोगं के०) लोकं एटले लोकने (तहा के०) तथा एटले तेमज (परं के०) परलोक प्रत्ये (आराहए के०) आराधयति एटले आराधे छे. एटले संयम पाली आ लोकने तथा अनंतर अथवा परंपराए निर्वाण पामी परलोकने आराधे छे. (ति बेमि के०) इति ब्रवीमि एटले जगवनना उपदेशथी एम कहुं छुं, पण स्वमतिथी कहेतो नथी ॥ ५७ ॥

इति श्री दशवैकालिकना बालावबोधनुं सप्तमाध्यन संपूर्ण ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथ उपसंहरन्नाह । स एवंविधः साधुः एनं मनुष्यलोकं वाक्संयतत्वेन आराधयति प्रगुणीकरोति । किं कृत्वा। धूनमलं पापमलं पुराकृतं जन्मान्तरे कृतं निर्धूय प्रस्फोट्य तथा परलोकमाराधयति निर्वाणलोकं यथासंजवमनंतरं पारंपर्येण वा । किं० साधुः । परिक्ष्यजाषी आलोच्यजाषी । पुनः किं० साधुः । सुसमाहितेन्द्रियः सुप्रणिहितेंद्रिय इत्यर्थः । पुनः किं० साधुः । अपगतचतुष्कषायः क्रोधादिकषायनिरोधकर्ता इति जावः । पुनः किंजूतः साधुः । अनिश्रितः द्रव्यजावनिश्रारहितः प्रतिबन्धविप्रमुक्तः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५७ ॥

इति श्रीसमयसुंदरोपाध्यायविरचितायां दशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ वाक्यशुद्ध्यध्ययनं समाप्तम् ॥ ७ ॥

(टीका.) उपसंहरन्नाह । परिक्ख त्ति सूत्रम् । परीक्ष्यजाषी आलोचितवक्ता । तथा सुसमाहितेन्द्रियः सुप्रणिहितेन्द्रिय इत्यर्थः । अपगतचतुष्कषायः क्रोधादिनिरोधकर्तेति जावः । अनिश्रितो द्रव्यजावनिश्रारहितः । प्रतिबन्धविमुक्त इति हृदयम् । स इत्थंजूतो निर्धूय प्रस्फोट्य धूनमलं पापमलं पुराकृतं जन्मान्तरकृतम् । किमित्याराधयति । प्रगुणीकरोति लोकमेनं मनुष्यलोकं वाक्संयतत्वेन तथा परमिति परलोकमाराधयति निर्वाणलोकं यथासंजवमनन्तरं पारंपर्येण वेति गर्जः । ब्रवीमीति पूर्ववत् । नयाः पूर्ववदेव ॥ ५७ ॥

इति श्रीहरिजद्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां वाक्यशुद्ध्यध्ययनस्य व्याख्यानं समाप्तम् ॥ ७ ॥

॥ अथाचारप्रणिधिनामाध्ययनं प्रारभ्यते ॥

आयारप्पणिहिं लद्धुं, जहा कायव्व भिक्खुणा ॥
तं भे उदाहरिस्सामि, आणुपुव्विं सुणेह मे ॥ १ ॥

(अवचूरिः) पूर्वाध्ययने सुवाक्यशुद्धिरुक्ता। सा चाचारे प्रणिहितस्य भवतीति तत्र यत्नवता भवितव्यमत एतदुच्यते। आचारेत्यादि। आचारस्य प्रकृष्टो निधिः प्रणिधिः। तं लब्ध्वा यथा कर्तव्यमनुष्ठेयं भिक्षुणा तं प्रकारं भे भवद्भ्य उदाहरिष्यामि। आनुपूर्व्या परिपाट्या शृणुत मे मम सकाशादिति गौतमाद्याः स्वशिष्यानाहुः ॥ १ ॥

(अर्थ.) सातमा अध्ययनमां वाक्यशुद्धि कही, एटले साधुए वचनना गुण दोष जाणी निरवद्य वचन बोलवुं, एम कह्युं. हवे आ आचार प्रणिधिनामक अध्ययनमां कहेवानुं एम छे के, आचारने विषे तत्पर रहेला साधुथीज निरवद्य वचन बोलाय छे, माटे आचार पालवामां घणोज प्रयत्न करवो. एवा संबधथी आवेला आ अध्ययननुं आयारप्पणिहिं इत्यादि प्रथम सूत्र छे. तेनो अर्थ. (भिक्खुणा के०) भिक्षुणा एटले साधुए (आयारप्पणिहिं के०) आचारप्रणिधिं एटले आचाररूप उत्कृष्ट निधिप्रत्ये (लद्धुं के०) लब्ध्वा एटले पामीने (जहा के०) यथा एटले जेम (कायव्व के०) कर्तव्यं एटले पोतानी क्रिया करवी. (तं के०) ते प्रकार (भे के०) भवद्भ्यः एटले तमने (उदाहरिस्सामि के०) उदाहरिष्यामि एटले कहीश. ते तमे (आणुपुव्विं के०) आनुपूर्व्या एटले अनुक्रमे (मे के०) मम सकाशात् एटले माराथकी (सुणेह के०) शृणुत एटले सांभलो. एम गौतमादिक गणधरो पोताना शिष्योने कहे छे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं वाक्यशुद्ध्यध्ययनं नाम सप्तममध्ययनम्। अथ आचारप्रणिधिनामकमष्टममध्ययनं प्रारभ्यते। अस्य चायमभिसंबन्धः। इतः पूर्वाध्ययने साधुना वचनगुणदोषान् जानता निःपापं वचनं वक्तव्यमित्युक्तम्। इह तु निःपापं वचनमाचारे स्थितस्य भवतीति आचारे यत्नः कार्य इत्येतदुच्यत इति। अनेन संबन्धेनायातमिदमध्ययनं व्याख्यायते। तथाहि श्रीमहावीरदेवः स्वकीयशिष्यान् गौतमादीनेवमाह। तमाचारप्रणिधिं भे भवद्भ्य उदाहरिष्यामि कथयिष्याम्यानुपूर्व्या परिपाट्या यूयं शृणुत मे मम। कथयत इति शेषः। तं कम्। यमाचारप्रणिधिं लब्ध्वा प्राप्य भिक्षुणा साधुना यथा येन प्रकारेण विहितानुष्ठानं कर्तव्यम् ॥ १ ॥

(टीका.) व्याख्यातं वाक्यशुद्ध्यध्ययनम्। इदानीमाचारप्रणिध्याख्यमारभ्यते

अस्य चायमभिसंबन्धः। इहानन्तराध्ययने साधुना वचनगुणदोषाभिज्ञेन निरवद्यवचसा वक्तव्यमित्येतदुक्तम् । इह तु तन्निरवद्यं वच आचारे प्रणिहितस्य भवतीति तत्र यत्नवता भवितव्यमित्येतदुच्यते ॥ उक्तं च ॥ पणिहाणरहिअस्सेह, निरवज्जं पि भासिअं ॥ सावज्जातुल्लं विन्नेअं, अज्झप्पेणेहसंवुडमित्यनेनाभिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र चाचारप्रणिधिरिति द्विपदं नाम। तत्राचारनिक्षेपमतिदिशन् प्रणिधिं च प्रतिपादयन्नाह ॥ जो पुव्विं उद्दिट्ठो, आयारो सो अहीणमइरित्तो ॥ दुविहो अ होइ पणिही, दव्वे भावे अ नायव्वो ॥ ५९ ॥ व्याख्या ॥ यः पूर्वं क्षुल्लकाचारकथायामुद्दिष्ट आचारः सोऽहीनातिरिक्तस्तदवस्थ एवेहापि । द्रष्टव्य इति वाक्यशेषः । क्षुण्णत्वान्नामस्थापने अनादृत्य प्रणिधिमधिकृत्याह । द्विविधश्च भवति प्रणिधिः । कथमित्याह । द्रव्य इति द्रव्यविषयो भाव इति भावविषयश्च ज्ञातव्य इति गाथार्थः ॥ तत्र ॥ दव्वे निहाणमाई, मायपउत्ताणि चेव दव्वाणि ॥ भाविंदिअनोइंदिअ, दुविहो उ पसत्थ अपसत्थो ॥ ६० ॥ व्याख्या ॥ द्रव्य इति द्रव्यविषयः प्रणिधिर्निधानादि प्रणिहितं निधानं निक्षिप्तमित्यर्थः । आदिशब्दः स्वभेदप्रख्यापकः । मायाप्रयुक्तानि चेह द्रव्याणि द्रव्यप्रणिधिः । पुरुषस्य स्त्रीवेषेण पलायनादिकरणं स्त्रिया वा पुरुषवेषेण चेत्यादि । तथा भाव इति । भावप्रणिधिर्द्विविधः । इन्द्रियप्रणिधिर्नोइन्द्रियप्रणिधिश्च । तत्रेन्द्रियप्रणिधिर्द्विविधः। प्रशस्तोऽप्रशस्तश्चेति गाथार्थः ॥ प्रशस्तमिन्द्रियप्रणिधिमाह ॥ सद्देसु अ रूवेसु अ, गंधेसु रसेसु तह य फासेसु ॥ न वि रज्जइ न वि दुस्सइ, एसा खलु इंदिअप्पणिही ॥६१॥ व्याख्या ॥ शब्देषु च रूपेषु च गन्धेषु रसेषु तथा च स्पर्शेषु एतेष्विन्द्रियार्थेष्विष्टानिष्टेषु चक्षुरादिभिरिन्द्रियैर्नापि रज्यते नापि द्विष्यते । एष खलु माध्यस्थ्यलक्षण इन्द्रियप्रणिधिः प्रशस्त इति गाथार्थः ॥ अन्यथा त्वप्रशस्तस्तत्र दोषमाह॥ सोइंदिअरस्सीहिउ, मुक्काहिं सद्दमुच्छिउ जीवो ॥ आइअइ अणाउत्तो, सद्दगुणसमुट्ठिए दोसे ॥६२॥ व्याख्या ॥ श्रोत्रेन्द्रियरश्मिभिः श्रोत्रेंद्रियरज्जुभिः मुक्ताभिरुच्छृंखलाभिः । किमित्याह । शब्दमूर्छितः शब्दगृद्धो जीव आदत्ते गृह्णात्यनुपयुक्तः सन् । कानित्याह । शब्दगुणसमुत्थितान् दोषान् । शब्द एवेंद्रियगुणः, तत्समुत्थितान् दोषान् बन्धवधादीन् श्रोत्रेन्द्रियरज्जुभिरादत्त इति गाथार्थः ॥ शेषेंद्रियातिदेशमाह ॥ जह एसो सद्देसु, एसेव कमो उ सेसएहिं पि ॥ चउहिं पि इंदिएहिं, रूवे गंधे रसे फासे ॥६३॥ व्याख्या ॥ यथैष शब्देषु शब्दविषयः श्रोत्रेन्द्रियमधिकृत्य दोष उक्तः । एष एव क्रमः शेषैरपि चक्षुरादिभिश्चतुर्भिरपीन्द्रियैर्दोषाभिधाने द्रष्टव्यस्तद्यथा । चक्खिन्दिअरस्सीहिं उ, इत्यादि । अतएवाह । रूपे गन्धे रसे स्पर्शे । रूपादिविषय इति गाथार्थः ॥ अमुमेवार्थं दृष्टान्ताभि-

धानेनाह ॥ जस्स खलु डुप्पणिहिश्रा–णि इंदिश्राइं तवं चरंतस्स ॥ सो हीरइ अ-सहीणेहिं, सारही वा तुरंगेहिं ॥ ६४ ॥ व्याख्या ॥ यस्य खल्विति यस्यापि डुःप्र-णिहितानीन्द्रियाणि विश्रोतोगामीनि तपश्चरत इति । तपोऽपि कुर्वतः स तथाजूतो ह्रियतेऽपनीयते । इंद्रियैरेव निर्वाणहेतोश्चरणात् । दृष्टान्तमाह । अस्वाधीनैरस्ववशैः सारथिरिव रथनेतेव तुरंगमैरश्वैरिति गाथार्थः ॥ ॥ उक्त इंद्रियप्रणिधिर्नोइंद्रियप्र-णिधिमाह ॥ कोहं माणं मायं, लोहं च महप्रयाणि चत्तारि ॥ जो रुंजइ सुद्धप्पा, एसो नोइंदिअप्पणिही ॥ ६५ ॥ व्याख्या ॥ क्रोधं मानं मायां लोजं चेत्येतेषां स्वरूपमनंतानुबंध्यादिजेदजिन्नं पूर्ववत् । अत एव च महाजयानि चत्वारि सम्यग्दर्श-नादिप्रतिबंधरूपत्वात् । एतानि यो रुणद्धि शुद्धात्मा उदयनिरोधादिना एष निरोद्धा तद्रोधपरिणामानन्यत्वान्नोइंद्रियप्रणिधिः कुशलपरिणामत्वादिति गाथार्थः ॥ एतद-निरोधे दोषमाह ॥ जस्स वि अ डुप्पणिहिश्रा, होंति कसाया तवं चरंतस्स ॥ सो बालतवस्सी विव, गयण्हाणपरिस्समं कुणइ ॥ ६६ ॥ व्याख्या ॥ यस्यापि कस्य चि-द्व्यवहारतपस्विनो डुःप्रणिहिता अनिरुद्धा जवन्ति कषायाः क्रोधादयस्तपश्चरतस्तपः कुर्वत इत्यर्थः । स बालतस्वीव उपवासपारणकप्रजूततरारम्जको जीवो गजस्नानपरि-श्रमं करोति । चतुर्थषष्ठादिनिमित्ताजिध्यानतः प्रजूततरकर्मबन्धोपपत्तेरिति गाथार्थः ॥ ॥ अमुमेवार्थं स्पष्टतरमाह ॥ सामन्नमणुचरंत–स्स कसाया जस्स उक्कडा होंति ॥ मन्नामि उच्छुपुप्फं, व निप्फलं तस्स सामन्नं ॥ ६७ ॥ व्याख्या ॥ श्रामण्यमनुचरतः श्रमणजावमपि द्रव्यतः पालयत इत्यर्थः । कषाया यस्योत्कटा जवन्ति क्रोधादयः । मन्ये इक्षुपुष्पमिव निष्फलं निर्जराफलमधिकृत्य तस्य श्रामण्यमिति गाथार्थः ॥ उपसं-हरन्नाह ॥ एसो डुविहो पणिही, सुद्धो जइ दोसु तस्स तेसिं च ॥ एत्तो पसत्थमपसत्थ-लक्खणमज्झत्थनिप्फन्नं ॥ ६८ ॥ व्याख्या ॥ एषोऽनन्तरोदितो द्विविधः प्रणिधिरिन्द्रिय-नोइन्द्रियलक्षणः शुद्ध इति निर्दोषो जवति । यदि द्वयोर्बाह्याज्यन्तरचेष्टयोस्तस्येंद्रि-यकषायवतः तेषां चेन्द्रियकषायाणां सम्यग्योगो जवति । एतडुक्तं जवति । यदि बाह्यचेष्टायामज्यन्तरचेष्टायां च तस्य प्रणिधिमत इंद्रियाणां कषायाणां च निग्रहो जवति । ततः शुद्धप्रणिधिरितरथा त्वशुद्ध एवमपि तत्त्वनीत्याज्यन्तरैव चेष्टेह गरी-यसीत्याह । अत एवमपि तत्त्वे प्रशस्तं चारु, तथाप्रशस्तमचारु लक्षणं प्रणिधेरध्या-त्मनिष्पन्नमध्यवसानोजतमिति गाथार्थः ॥ एतदेवाह ॥ मायागारवसहिउं, इंदि-अनोइंदिएहिं अपसत्थो ॥ धम्मत्था अ पसत्थो, इंदिअनोइंदिअप्पणिही ॥ ६९ ॥ व्याख्या ॥ मायागारवसहितो मातृस्थानयुक्त ऋद्ध्यादिगारवयुक्तश्चेन्द्रियनोइन्द्रि-यर्योर्निग्रहं करोति । मातृस्थानत ईर्यादिप्रत्युपेक्षणं द्रव्यक्षान्त्याद्यासेवनं तथा ऋ-

द्ध्यादिगारवाद्धेत्यप्रशस्त इत्ययमप्रशस्तः प्रणिधिः । तथा धर्मार्थं प्रशस्त इति । मायागारवरहितो धर्मार्थमेवेन्द्रियनोइन्द्रियनिग्रहं करोति । यः स तदन्नेदोपचारात्प्रशस्तः सुन्दर इन्द्रियनोइन्द्रियप्रणिधिर्निर्जराफलत्वादिति गाथार्थः ॥ सांप्रतमप्रशस्तेतरप्रणिधेर्दोषगुणावाह ॥ अठविहं कम्मरयं, बंधइ अपसत्थपणिहिमाउत्तो ॥ तं चेव खवेइ पुणो, पसत्थपणिहीसमाउत्तो ॥ ७० ॥ व्याख्या ॥ अष्टविधं ज्ञानावरणीयादिन्नेदात् कर्मरजो बध्नात्यादत्ते । क इत्याह । अप्रशस्तप्रणिधिसमायुक्तः अप्रशस्तप्रणिधौ व्यवस्थित इत्यर्थः । तदेवाष्टविधं कर्मरजः क्षपयति पुनः । कदेत्याह । प्रशस्तप्रणिधिसमायुक्त इति गाथार्थः ॥ संयमाद्यर्थं च प्रणिधिः प्रयोक्तव्य इत्याह ॥ दंसणनाणचरित्ता–णि संजमो तस्स साहणठाए ॥ पणिही पउंजिअव्वो, अणायणाइं च वज्जाइं ॥ ७१ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्राणि संयमः संपूर्णः । तस्य संपूर्णसंयमस्य साधनार्थं प्रणिधिः प्रशस्तः प्रयोक्तव्यः । तथा अनायतनानि च विरुद्धस्थानानि वर्जनीयानि इति गाथार्थः ॥ एवमकरणे दोषमाह ॥ डुप्पणिहिअजोगी पुण, लंछिज्जइ संजमं अयाणंतो ॥ वीसत्थनिसठ्ठंगो–व्व कंटइल्ले जह पडंतो ॥ ७२ ॥ व्याख्या ॥ डुःप्रणिहितयोगी पुनः । सुप्रणिधिरहितः प्रव्रजित इत्यर्थः । लंछ्यते खंड्यते संयममजानानः । संयत एवेति । दृष्टान्तमाह । विष्टब्धो निसृष्टाङ्गस्तथा अयत्नपरः कंटकवति श्वभ्रादौ यथा पतन् कश्चिल्लंछ्यते तद्वदसौ संयम इति गाथार्थः ॥ व्यतिरेकमाह ॥ सुप्पणिहिअजोगी पुण, न लिप्पई पुव्वन्नणिअदोसेहिं ॥ निद्दहइ अ कम्माइं, सुक्कतणाइं जहा अग्गी ॥ ७३ ॥ व्याख्या ॥ सुप्रणिहितयोगी पुनः सुप्रणिहितः प्रव्रजितः न लिप्यते पूर्वन्नणितदोषैः कर्मबन्धादिन्निः संवृताश्रवद्वारत्वात् । निर्दहति च कर्माणि प्राक्तनानि । तपःप्रणिधिन्नावेन । दृष्टान्तमाह । शुष्कतृणानि यथा अग्निर्दहति तद्वदिति गाथार्थः ॥ तम्हा उ अप्पसत्थं, पणिहाणं उज्झिऊण समणेणं ॥ पणिहाणंमि पसत्थे, न्नणिउं आयारपणिहि त्ति ॥७४॥व्याख्या॥ यस्मादेवमप्रशस्तप्रणिधिर्डुःखद इतरस्तु सुखदस्तस्मादप्रशस्तं प्रणिधानमप्रशस्तं प्रणिधिमुज्झित्वा परित्यज्य श्रमणेन साधुना प्रणिधाने प्रणिधौ प्रशस्ते कल्याणे यत्नः कार्य इति वाक्यशेषः । निगमयन्नाह । न्नणित आचारप्रणिधिरिति गाथार्थः ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रागनुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् । आयार इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचारप्रणिधिमुक्तलक्षणं लब्ध्वा प्राप्य यथा येन प्रकारेण कर्तव्यं विहितानुष्ठानं न्निक्षुणा साधुना तं प्रकारं न्ने न्नवन्नय उदाहरिष्यामि कथयिष्यामि । आनुपूर्व्या परिपाट्या श्रृणुत ममेति गौतमादयः स्वशिष्यानाहुरिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

पुढविदगअगणिमारुअ, तणरुक्खस्स बीयगा ॥
तस्सा अ पाणा जीव त्ति, इइ वुत्तं महेसिणा ॥ २ ॥

(अवचूरिः) तं प्रकारमाह। पृथिव्युदकाग्निवायवः तृणवृक्षसबीजका एते पंच एकेन्द्रियाः त्रसाश्च प्राणिनो द्वीन्द्रियादय एते जीवा इत्युक्तं महर्षिणा वीरेण गौतमेन वा २

(अर्थ.) हवे तेज प्रकार कहे छे. पुढवि इत्यादि सूत्र. (पुढवि दग अगणिमारुअ के०) पृथिव्युदकाग्निमारुताः एटले पृथ्वीकाय, अप्काय, तेउकाय अने वायुकाय तथा (तणरुक्खस्सबीअगा के०) तृणवृक्षसबीजाः एटले बीजसहित तृण अने वृक्ष अर्थात् वनस्पतिकाय ए पांच एकेंद्रिय (अ के०) च एटले वली (तसा पाणा के०) त्रसाः प्राणिनः एटले त्रस प्राणी ए सर्वे (जीवत्ति के०) जीवा इति एटले जीव छे, (इइ के०) इति एटले आ प्रकारे (महेसिणा के०) महर्षिणा एटले श्री महावीर स्वामीए अथवा श्रीगौतमस्वामीए (वुत्तं के०) उक्तं एटले कह्युं छे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) अथ तं प्रकारमाह महर्षिणा श्रीवर्धमानेन गौतमेन वा इति एवम् उक्तम् । एवं किमित्याह । एते जीवाः। एते क इत्याह । पृथिव्युदकाग्निवायवः । पुनस्तृणवृक्षाः सबीजाः । एते पंचैकेंद्रियाः पूर्ववत् । त्रसाश्च प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः । एते सर्वेऽपि जीवा ज्ञेयाः । यतश्चैते जीवास्ततः किं कर्तव्यमित्याह ॥ २ ॥

(टीका.) तं प्रकारमाह। पुढवि त्ति सूत्रम्। पृथिव्युदकाग्निवायवस्तृणवृक्षसबीजा एते पञ्चैकेन्द्रियकायाः पूर्ववत्। त्रसाश्च प्राणिनो द्वीन्द्रियादयो जीवा इत्युक्तं महर्षिणा वर्धमानेन गौतमेन वेति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

तेसिं अच्छणजोएण, निच्चं होअव्वयं सिआ ॥
मणसा कायवक्केणं, एवं हवइ संजए ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवमतस्तेषां पृथिव्यादीनामक्षणयोगेन अहिंसाव्यापारेण भवितव्यं वर्त्तितव्यं स्याद्भिक्षुणा मनसा कायेन वाक्येन एवं वर्त्तमानोऽहिंसकः संभवति संयतः नान्यथा ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे माटे उपर कहेला जीव छे ते माटे तेसिं इत्यादि सूत्र. (भिक्खुणा के०) भिक्षुणा एटले साधुए (मणसा के०) मनसा एटले मनवडे (काय के०) कायेन एटले कायावडे तथा (वक्केणं के०) वाक्येन एटले वचनवडे (तेसिं के०) तेषां एटले उपर कहेला जीवोनो (अच्छणजोएण के०) अक्षणयोगेन एटले हिंसारूप

व्यापारने वर्जनार एवाए (निच्चं के०) नित्यं एटले हमेशां (होअव्वयं सिआ के०) नवितव्यं स्यात् होवुं जोइये. कारण के, (एवं के०) आरीते अहिंसकपणे वर्तवाथीज साधु जे ते (संजए के०) संयतः एटले संयत एवो (हवइ के०) नवति एटले थाय ले. ॥३॥

(दीपिका.) निक्षुणा एतेषां पृथिव्यादिजीवानां अक्षणयोगेनाहिंसाव्यापारेण नित्यं नवितव्यं वर्त्तितव्यं स्यात् । केन । मनसा कायेन वाक्येन । एनिः कारणैरित्यर्थः। एवं वर्त्तमानोऽहिंसकः सन् संयतः संनवति नान्यः ॥ ३ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतः तेसिं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तेषां पृथिव्यादीनामक्षणयोगेनाहिंसाव्यापारेण नित्यं नवितव्यं वर्त्तितव्यं स्यात् निक्षुणा मनसा कायेन वाक्येनैनिः कारणैरित्यर्थः । एवं वर्तमानोऽहिंसकः सन् नवति संयतो नान्यथेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

पुढविं निर्त्तिं सिलं लेलुं, नेव निंदे न संलिहे ॥
तिविहेण करणजोएण, संजए सुसमाहिए ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) षड्जीवाहिंसा सामान्येनोक्त्वा विशेषेणाह । पृथ्वीं शुद्धां निर्त्तिं तटीं शिलां पाषाणात्मिकां लेष्टुमिष्टालखंडं नैव निंद्यात् न संलिखेत् । तत्र नेदनं द्वैधीनावः । संलेखनमीषल्लेखनं त्रिविधेन करणयोगेन संयतः सुसमाहितः । शुद्धनाव इति ४

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारे सामान्य पणे सर्वे जीवोनी हिंसा वर्जवाथी साधुनुं संयतपणुं कहीने हवे तेज विषय सविस्तर कहे ले. पुढवि इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले संयत एवो तथा (सुसमाहिए के०) सुसमाहितः एटले शुद्ध नाववालो एवो साधु जे ते (णिविहेण करणजोएण के०) त्रिविधेन करणयोगेन एटले मन वचन कायाए न करवुं, न करावvुं, न अनुमोदवुं ए रूप त्रण योग वडे (पुढविं के०) पृथिवीं एटले शुद्ध पृथ्वी प्रत्ये, (निर्त्तिं के०) निर्त्तिं एटले नींत प्रत्ये, (सिलं के०) शिलां एटले पाषाण रूप शिला प्रत्ये तथा (लेलुं के०) लोष्टं एटले ईंट विगेरेना कटका प्रत्ये (नेव निंदे के०) नैव निन्द्यात् एटले एकना वे कटका न करे, तथा (न संलिहे के०) न संलिखेत् एटले घर्षणादिक न करे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) एवं सामान्येन षड्जीवनिकायस्याहिंसायां संयतत्वं कथयित्वा तद्गतविधिं विधानतो विशेषेणाह । संयतः साधुः । पृथवीं शुद्धां निर्त्तिं तटीं शिलां पाषाणरूपां लेष्टुमिष्टालखंडं नैव निंद्यान्न संलिखेत् । तत्र नेदनं द्वैधीनावाद्युत्पादनं, संले-

खनमीषल्लेखनम्। त्रिविधेन त्रिकरणयोगेन न करोति मनसा वचसा कायेन। किं० संयतः। सुसमाहितः समाधिमान् शुद्ध इत्यर्थः ॥ ४ ॥

(टीका.) एवं सामान्येन षड्जीवनिकायाहिंसया संयतत्वमन्निधायाधुना तद्गतविधिं विशेषेणाह । पुढवि त्ति सूत्रम्। पृथिवीं शुद्धां न्निर्त्तिं तटीं शिलां पाषाणात्मिकां लेष्टुमिष्टालखंडं नैव निंद्यात् नो संलिखेत् । तत्र न्नेदनं द्वैधीन्नावोत्पादनं संलेखनमीषल्लेखनं त्रिविधेन करणयोगेन न करोति मनसेत्यादिना संयतः साधुः सुसमाहितः शुद्धन्नाव इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सुद्धपुढवीं न निसीए, ससरक्खंमि अ आसणे ॥
पमज्जित्तु निसीइज्जा, जाइत्ता जस्स उग्गहं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) शुद्धपृथ्व्यामचित्तायामनन्तरितायां न निषीदेत् । निषीदनग्रहणात्स्थानत्वग्वर्तनादिग्रहः । सरजस्के पृथिवीरजोगुण्ठित आसने पीठकादौ । अचेतनायां तु संमृज्य तां रजोहरणेन निषीदेत् । याचित्वा । यस्यावग्रहमिति । यस्य संबंधिनी तमवग्रहमनुज्ञाप्येत्यर्थः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) सुद्ध इत्यादि सूत्र. साधु जे तेणे (सुद्धपुढवीं के०) शुद्धपृथिवीं एटले शस्त्रथी हणायली नहि एवी सचित्त न्नूमिउपर वच्चे कांइ पण आंतरुं न होय तो (न निसीए के०) न निषीदेत् एटले न बेसवुं. तथा (ससरक्खंमि के०) सरजस्के एटले न्नूमिना सचित्त रजथी वीटायला (आसणे के०) आसने एटले पीठक प्रमुख आसनने विषे पण न बेसवुं. तेमज अचित्त न्नूमि होय तो (जस्स के०) यस्य एटले जेनी न्नूमि होय तेनी पासे (उग्गहं के०) अवग्रहं एटले अवग्रह प्रत्ये (जाइत्ता के०) याचित्वा एटले मागीने तथा (पमज्जित्तु के०) प्रमार्ज्य एटले रजोहरणवडे प्रमार्जीने (निसीइज्जा के०) निषीदेत् एटले बेसवुं. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच संयतः शुद्धपृथिव्यां शस्त्रेण या न उपहता तस्यां पृथिव्यां न निषीदेत् । तथा पुनः आसने पीठकादौ न निषीदेत् निषीदनग्रहणात् स्थानत्वग्वर्तपरिग्रहः । किंन्नूत आसने । सरजस्के पृथिवीरजोवगुंफिते वा । तर्हि कथं कुर्यात्। अचेतनां पृथिवीं ज्ञात्वा रजोहरणेन प्रमृज्य निषीदेत् । किं कृत्वा अव याचित्वा । कोऽर्थः । यस्य गृहस्थादेः संबंधिनी पृथिवी वर्त्तते, तं गहस्थमनु आदेशं लात्वा इत्यर्थः ॥ ५ ॥

(टीका.) तथा सुद्ध त्ति सूत्रम्। शुद्धपृथिव्यामशस्त्रोपहतायामनन्तरितायां

निषीदेत्। तथा सरजस्के वा पृथ्वीरजोवगुण्ठिते वासने पीठकादौ न निषीदेत्। निषीदनग्रहणात्स्थानत्वग्वर्तनपरिग्रहः। अचेतनायां तु प्रमृज्य तां रजोहरणेन निषीदेज्ज्ञात्वेत्यचेतनां ज्ञात्वा याचयित्वावग्रहमिति। यस्य संबंधिनी पृथिवी तमवग्रहमनुज्ञाप्येति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सीउदगं न सेविज्जा, सिलावुठं हिमाणि अ ॥
उसिणोदगं तत्तफासुअं, पडिगाहिज्ज संजए ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) उक्तः पृथिवीकायविधिः। इदानीमप्कायविधिमाह। शीतोदकं सचित्तोदकं न सेवेत। तथा शिलाः करकाः। वृष्टं वर्षणं हिमानि च न सेवेत। उष्णोदकं क्वथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्वृत्तं। नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृह्णीत संयतः साधुरेतच्च सौवीराद्युपलक्षणमिति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) पृथ्वीकायनो विधि कह्यो. हवे अप्कायनो विधि कहे छे. सीउदगं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (सीउदगं के०) शीतोदकं एटले सचित्त जल प्रत्ये (न सेविज्जा के०) न सेवेत एटले न सेवे. तेमज (सिलावुठं के०) शिलावृष्टं एटले वर्सादमां पडता करा प्रत्ये (अ के०) च एटले वली (हिमानि के०) हिमानि एटले बरफ प्रत्ये पण न सेवे. एम न करे तो पोतानो निर्वाह शी रीते करे ते कहे छे. (तत्तफासुअं के०) तप्तप्रासुकं एटले तपावी अचित्त करेलुं एवा (उसिणोदगं के०) उष्णोदकं एटले उष्ण जल प्रत्ये (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (पडिग्गाहिज्ज के०) प्रतिगृह्णीयात् एटले निर्वाहने अर्थे ग्रहण करे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) इति पृथिवीकायविधिरुक्तः। अथ अप्कायविधिमाह। संयतः साधुः शीतोदकं पृथिवीतदुद्भवं सचित्तोदकं सचित्तपानीयं न सेवेत। तथा शिलावृष्टिं हिमानि च न सेवेत। अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते। वृष्टं वर्षणं, हिमं प्रसङ्गं प्राय उत्तरापथे भवति। आह। यद्येवं तर्हि कथं साधुर्वर्त्तेत इत्याह। उष्णोदकं क्वथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्वृत्तं नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृह्णीयात् वृत्त्यर्थम्। एतच्च सौवीरादीनामुपलक्षणम् ॥ ६ ॥

(टीका.) उक्तः पृथिवीकायविधिरधुना अप्कायविधिमाह। सीउदगं ति सूत्रम्। शीतोदकं पृथिव्युद्भवं सचित्तोदकं न सेवेत। तथा शिलावृष्टं हिमानि च न सेवेत। अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते। वृष्टं वर्षणं, हिमं प्रतीतं प्राय उत्तरापथे भवति। यद्येवं कथमयं वर्त्तेतेत्याह। उष्णोदकं क्वथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं

नमीषल्लेखनम् । त्रिविधेन त्रिकरणयोगेन न करोति मनसा वचसा कायेन । किं० सं-
तः । सुसमाहितः समाधिमान् शुक्ल इत्यर्थः ॥ ४ ॥

(टीका.) एवं सामान्येन षड्जीवनिकायाहिंसया संयतत्वमभिधायाधुना तद्-
विधिं विशेषेणाह । पुढवि त्ति सूत्रम् । पृथिवीं शुद्धां भित्तिं तटीं शिलां पाषाणा-
त्मिकां लेष्टुमिष्टालखंडं नैव भिंद्यात् नो संलिखेत् । तत्र भेदनं द्वैधीभावोत्पादनं सं-
लेखनमीषल्लेखनं त्रिविधेन करणयोगेन न करोति मनसेत्यादिना संयतः साधुः सु-
समाहितः शुक्लभाव इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सुद्धपुढवीं न निसीए, ससरक्खंमि अ आसणे ॥
पमज्जित्तु निसीइज्जा, जाइत्ता जस्स उग्गहं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) शुद्धपृथ्व्यामचित्तायामनन्तरितायां न निषीदेत् । निषीदनग्रह-
णात्स्थानत्वग्वर्तनादिग्रहः । सरजस्के पृथिवीरजोगुण्ठित आसने पीठकादौ । अ-
चेतनायां तु संमृज्य तां रजोहरणेन निषीदेत् । याचित्वा । यस्यावग्रहमिति । यस्-
संबंधिनी तमवग्रहमनुज्ञाप्येत्यर्थः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) सुद्ध इत्यादि सूत्र. साधु जे तेणे (सुद्धपुढवीं के०) शुद्धपृथिवीं ए-
टले शस्त्रथी हणायली नहि एवी सचित्त भूमिउपर वच्चे कांइ पण आंतरुं न होय त-
था न निसीए के०) न निषीदेत् एटले न बेसवुं. तथा (ससरक्खंमि के०) सरजस्के एटले
भूमिना सचित्त रजथी वींटायला (आसणे के०) आसने एटले पीठक प्रमुख आस-
नने विषे पण न बेसवुं. तेमज अचित्त भूमि होय तो (जस्स के०) यस्य एटले जे-
नी भूमि होय तेनी पासे (उग्गहं के०) अवग्रहं एटले अवग्रह प्रत्ये (जाइत्ता के०) या-
चित्वा एटले मागीने तथा (पमज्जित्तु के०) प्रमार्ज्य एटले रजोहरणवडे प्रमार्जीने
(निसीइज्जा के०) निषीदेत् एटले बेसवुं. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच संयतः शुद्धपृथिव्यां शस्त्रेण या न उपहता तस्यां पृ-
थिव्यां न निषीदेत् । तथा पुनः आसने पीठकादौ न निषीदेत् निषी...
स्थानत्वग्वर्तपरिग्रहः । किंभूत आसने । सरजस्के पृथिवीरजोवगुंफिते वा । तर्हि
कुर्यात् । अचेतनां पृथिवीं ज्ञात्वा रजोहरणेन प्रमृज्य निषीदेत् । किं कृत्वा
याचित्वा । कोऽर्थः । यस्य गृहस्थादेः संबंधिनी पृथिवी वर्त्तते, तं
आदेशं लात्वा इत्यर्थः ॥ ५ ॥

(टीका.) तथा सुद्ध त्ति सूत्रम् । शुद्धपृथिव्यामशस्त्रोपहतायामनन्तरितायां

निषीदेत्। तथा सरजस्के वा पृथ्वीरजोवगुण्ठिते वासने पीठकादौ न निषीदेत्। निषीदनग्रहणात्स्थानत्वग्वर्तनपरिग्रहः। अचेतनायां तु प्रमृज्य तां रजोहरणेन निषीदेज्ज्ञात्वेत्यचेतनां ज्ञात्वा याचयित्वावग्रहमिति। यस्य संबंधिनी पृथिवी तमवग्रहमनुज्ञाप्येति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सीओदगं न सेविज्जा, सिलावुठं हिमाणि अ ॥
उसिणोदगं तत्तफासुअं, पडिगाहिज्ज संजए ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) उक्तः पृथिवीकायविधिः। इदानीमप्कायविधिमाह। शीतोदकं सचित्तोदकं न सेवेत। तथा शिलाः करकाः। वृष्टं वर्षणं हिमानि च न सेवेत। उष्णोदकं क्वथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्वृत्तं। नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृह्णीत संयतः साधुरेतच्च सौवीराद्युपलक्षणमिति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) पृथ्वीकायनो विधि कह्यो. हवे अप्कायनो विधि कहे छे. सीओदगं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (सीओदगं के०) शीतोदकं एटले सचित्त जल प्रत्ये (न सेविज्जा के०) न सेवेत एटले न सेवे. तेमज (सिलावुठं के०) शिलावृष्टं एटले वर्सादमां पडता करा प्रत्ये (अ के०) च एटले वली (हिमानि के०) हिमानि एटले बरफ प्रत्ये पण न सेवे. एम न करे तो पोतानो निर्वाह शी रीते करे ते कहे छे. (तत्तफासुअं के०) तप्तप्रासुकं एटले तपावी अचित्त करेलुं एवा (उसिणोदगं के०) उष्णोदकं एटले उष्ण जल प्रत्ये (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (पडिग्गाहिज्ज के०) प्रतिगृह्णीयात् एटले निर्वाहने अर्थे ग्रहण करे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) इति पृथिवीकायविधिरुक्तः। अथ अप्कायविधिमाह। संयतः साधुः शीतोदकं पृथिवीतदुद्भवं सचित्तोदकं सचित्तपानीयं न सेवेत। तथा शिलावृष्टिं हिमानि च न सेवेत। अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते। वृष्टं वर्षणं, हिमं प्रसङ्गं प्राय उत्तरापथे भवति। आह। यद्येवं तर्हि कथं साधुर्वर्तेत इत्याह। उष्णोदकं क्वथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्वृत्तं नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृह्णीयात् वृत्त्यर्थम्। एतच्च सौवीरादीनामुपलक्षणम् ॥ ६ ॥

(टीका.) उक्तः पृथिवीकायविधिरधुना अप्कायविधिमाह। सीओदगं ति सूत्रम्। शीतोदकं पृथिव्युद्भवं सचित्तोदकं न सेवेत। तथा शिलावृष्टं हिमानि च न सेवेत। अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते। वृष्टं वर्षणं, हिमं प्रतीतं प्राय उत्तरापथे भवति। यद्येवं कथमयं वर्त्ततेत्याह। उष्णोदकं क्वथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं

सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्धृत्तम् । नोष्णोदकमात्रम् । प्रतिगृह्णीयाद्धृत्त्यर्थं संयतः साधुः । एतच्च सौवीराद्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

उदउल्लं अप्पणो कायं, नेव पुंछे न संलिहे ॥
समुप्पेह तहान्नूअं, नो एं संघट्टए मुणी ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) नदीमुत्तीर्णः निक्षाप्रविष्टो वा वृष्टिहतमुदकार्द्रमुदकबिंदुचितमात्मनः कायं नैव पुंछयेत् वस्त्रादिना न संलिखेत्पाणिना । अपि तु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य । तथान्नूतमुदकार्द्रादिरूपं नैनं कायं संघट्टयेन्मुनिर्मनागपि न संस्पृशेदिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) तेमज (मुणी के०) मुनिः एटले मुनि जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानुं (कायं के०) कायं एटले शरीर (उदउल्लं के०) उदकार्द्र एटले कोइ पण रीते जलथी पलली गयुं होय तो तेने (नेव पुंछे के०) नैव पुंछयेत् एटले वस्त्र, तृण इत्यादि वस्तुवडे लुवे नहि, अथवा हाथवडे (नसंलिहे के०) न संलिखेत् एटले स्पर्शपण करे नहि. तो शुं करे ते कहे छे. (तहान्नूअं के०) तथान्नूतं एटले तेवा जलथी पललेला एवा (एं के०) एनं एटले ते शरीरने (न घट्टए के०) न घट्टयेत् एटले संघट्ट न करे, थोडो पण स्पर्श न करे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनः मुनिः नदीमुत्तीर्णः निक्षायां प्रविष्टो वा वृष्टिहत उदकार्द्रमुदकबिंदुव्याप्तमात्मनः कायं शरीरं सस्निग्धं वा नैव पुंछयेत् । वस्त्रतृणादिन्निर्नसंलिखेत् पाणिना हस्तेनापि । किं कृत्वा । समुत्प्रेक्ष्य निरीक्ष्य । तथान्नूतमुदकार्द्रादिरू कायं न एनं संघट्टयेत् मनागपि न संस्पृशेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) तथा उदउल्लं ति सूत्रम् । नदीमुत्तीर्णो निक्षाप्रविष्टो वा वृष्टिहत उदकार्द्रमुदकबिन्दुचितमात्मनः कायं शरीरं स्निग्धं वा नैव पुंछयेद्वस्त्रतृणादिन्निर्न संलिखेत्पाणिनापितु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य तथान्नूतमुदकार्द्रादिरूपं नैव कायं संघट्टयेन्मुनिर्मनागपि न स्पृशेदिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

इंगालं अगणिं अच्चिं, अलायं वा स जोइअं ॥
न उंजिज्जा न घट्टिज्जा, नो एं निव्वावए मुणी ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) उक्तोऽप्कायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । अंगारं मग्निमयःपिंमानुगमर्चिश्छिन्नज्वाला । अलातमुल्मुकं वा सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः किमित्याह । नोत्सिंजेन्न घट्टयेत् । तत्रोंजनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं [नैनमग्निं निर्वापयेत् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) अप्कायनी यतना कही, हवे तेजस्कायनी कहे छे. (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (इंगालं के०) अंगारं एटले ज्वालारहित अग्नि प्रत्ये, (अगणिं के०) अग्निं एटले तपायला लोहडाना गोलामां रहेल अग्नि प्रत्ये, (अच्चिं के०) अर्चिः एटले अग्निथी छूटी पडेली ज्वाला प्रत्ये (वा के०) अथवा (सजोइअं के०) सज्योतिः एटले अग्निसहित एवा (अलायं के०) अलातं एटले काष्ठादिक प्रत्ये (न उंजिज्जा के०) नोत्सिंचेत् एटले दिवा प्रमुखने उंलवी नाखे नहि, (न घट्टिज्जा के०) न घट्टयेत् एटले माहोमाहे घर्षण न करे, तेमज (एणं के०) एनं एटले आ अग्नि प्रत्ये (नो निवावए के०) नो निर्वापयेत् एटले उंलवी नाखे नहि. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) उक्तोऽप्कायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । मुनिः अग्निंप्रति एवं न कुर्यात् । एवं किमित्याह । अंगारं ज्वालारहितम् । अग्निमियःपिंमानुगं तथार्चिः प्रदीपादेः छिन्नज्वाला । तथा अलातमुल्मुकं वा सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमित्याह । न उत्सिंचेत् न घट्टयेत् । तत्र उत्सिंचनं उत्सेचनं प्रदीपादेर्घट्टनं मिथश्चालनं तथा न एनमग्निं निर्वापयेत् अभावमापादयेत् ॥ ८ ॥

(टीका.) उक्तोऽप्कायविधिः । तेजस्कायविधिमाह । इंगालं ति सूत्रम् । अङ्गारं ज्वालारहितमग्निमयःपिण्डानुगतमर्चिश्छिन्नज्वालमलातमुल्मुकं वा । सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमित्याह । नोत्सिंचेत् न घट्टयेत् तत्रोंजनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं मिथश्चालनम् । तथा नैनमग्निं निर्वापयेदभावमापादयेन्मुनिः साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

तालिअंटेण पत्तेण, साहाए विहुणेण वा ॥
न वीइज्ज अप्पणो कायं, बाहिरं वा वि पुग्गलं ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) प्रतिपादितस्तेजस्कायः वायुकायविधिमाह । तालवृन्तेन व्यजनविशेषेण पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना शाखया वृक्षडालरूपया विधूननेन वा व्यजनेनैव वा न वीजयेदात्मनः कायं स्वशरीरमित्यर्थः । बाह्यं वापि पुद्गलमुष्णोदकादि ॥ ९ ॥

(अर्थ.) तेजस्कायनी यतना कही. हवे वायुकायनी यतना कहे छे. साधु जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (कायं के०) कायं एटले शरीर प्रत्ये (वा के०) अथवा (बाहिरं के०) बाह्यं एटले पोताना शरीरथी बाहर रहेला एवा (पुग्गलं वि के०) पुद्गलमपि एटले उष्ण जल प्रमुख पुद्गल प्रत्ये पण (तालिअंटेण के०) तालवृन्तेन एटले ताडपत्रना पंखावडे, (पत्तेण के०) पत्रेण एटले कमलपत्रादेकवडे, (साहाए के०) शाखया एटले वृक्षादिकनी शाखावडे (वा के०) अथवा

सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्वृत्तम् । नोष्णोदकमात्रम् । प्रतिगृह्णीयाद्वृत्त्यर्थं संयतः साधुः । एतच्च सौवीराद्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

उदउल्लं अप्पणो कायं, नेव पुंछे न संलिहे ॥
समुप्पेह तहाभूअं, नो एं संघट्टए मुणी ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) नदीमुत्तीर्णः भिक्षाप्रविष्टो वा वृष्टिहतमुदकार्द्रमुदकविंदुचितमात्मनः कायं नैव पुंछयेत् वस्त्रादिना न संलिखेत्पाणिना । अपि तु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य । तथाभूतमुदकार्द्रादिरूपं नैनं कायं संघट्टयेन्मुनिर्मनागपि न संस्पृशेदिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) तेमज (मुणी के०) मुनिः एटले मुनि जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानुं (कायं के०) कायं एटले शरीर (उदउल्लं के०) उदकार्द्र एटले कोइ पण रीते जलथी पलली गयुं होय तो तेने (नेव पुंछे के०) नैव पुंछयेत् एटले वस्त्र, तृण इत्यादि वस्तुवडे लुवे नहि, अथवा हाथवडे (नसंलिहे के०) न संलिखेत् एटले स्पर्शपण करे नहि. तो शुं करे ते कहे छे. (तहाभूअं के०) तथाभूतं एटले तेवा जलथी पललेला एवा (एं के०) एनं एटले ते शरीरने (न घट्टए के०) न घट्टयेत् एटले संघट्ट न करे, थोडो पण स्पर्श न करे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनः मुनिः नदीमुत्तीर्णः भिक्षायां प्रविष्टो वा वृष्टिहत उदकार्द्रमुदकबिंदुव्याप्तमात्मनः कायं शरीरं सस्निग्धं वा नैव पुंछयेत् । वस्त्रतृणादिभिर्नसंलिखेत् पाणिना हस्तेनापि । किं कृत्वा । समुत्प्रेक्ष्य निरीक्ष्य । तथाभूतमुदकार्द्रादिरूप कायं न एनं संघट्टयेत् मनागपि न संस्पृशेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) तथा उदउल्लं ति सूत्रम् । नदीमुत्तीर्णो भिक्षाप्रविष्टो वा वृष्टिहत उदकार्द्रमुदकबिन्दुचितमात्मनः कायं शरीरं स्निग्धं वा नैव पुंछयेद्वस्त्रतृणादिभिर्न संलिखेत्पाणिनापितु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य तथाभूतमुदकार्द्रादिरूपं नेव कायं संघट्टयेन्मुनिर्मनागपि न स्पृशेदिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

इंगालं अगणिं अच्चिं, अलायं वा स जोइअं ॥
न उंजिज्जा न घट्टिज्जा, नो एं निवावए मुणी ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) उक्तोऽप्कायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । अंगारं ज्वालामग्निमयःपिंडानुगमर्चिश्छिन्नज्वाला । अलातमुल्मुकं वा सज्योतिः सा किमित्याह । नोत्सिंजेन्न घट्टयेत् । तत्रोंजनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं मिथ नैनमग्निं निर्वापयेत् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) अप्कायनी यतना कही, हवे तेजस्कायनी कहे छे. (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (इंगालं के०) अंगारं एटले ज्वालारहित अग्नि प्रत्ये, (अगणिं के०) अग्निं एटले तपायला लोहडाना गोलामां रहेल अग्नि प्रत्ये, (अच्चिं के०) अर्चिः एटले अग्निथी छूटी पडेली ज्वाला प्रत्ये (वा के०) अथवा (सजोइअं के०) सज्योतिः एटले अग्निसहित एवा (अलायं के०) अलातं एटले काष्ठादिक प्रत्ये (न उंजिज्जा के०) नोत्सिंचेत् एटले दिवा प्रमुखने उंलवी नाखे नहि, (न घट्टिज्जा के०) न घट्टयेत् एटले माहोमाहे घर्षण न करे, तेमज (एणं के०) एनं एटले आ अग्नि प्रत्ये (नो निव्वावए के०) नो निर्वापयेत् एटले उंलवी नाखे नहि. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) उक्तोऽप्कायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । मुनिः अग्निंप्रति एवं न कुर्यात् । एवं किमित्याह । अंगारं ज्वालारहितम् । अग्निमियःपिंडानुगं तथार्चिः प्रदीपादेः छिन्नज्वाला । तथा अलातमुल्मुकं वा सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमित्याह । न उत्सिंचेत् न घट्टयेत् । तत्र उत्सिंचनं उत्सेचनं प्रदीपादेर्घट्टनं मिथश्चालनं तथा न एनमग्निं निर्वापयेत् अभावमापादयेत् ॥ ८ ॥

(टीका.) उक्तोऽप्कायविधिः । तेजस्कायविधिमाह । इंगालं ति सूत्रम् । अङ्गारं ज्वालारहितमग्निमयःपिण्डानुगतमर्चिश्छिन्नज्वालमलातमुल्मुकं वा । सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमित्याह । नोत्सिंचेत् न घट्टयेत् तत्रोंजनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं मिथश्चालनम् । तथा नैनमग्निं निर्वापयेदभावमापादयेन्मुनिः साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

तालिअंटेण पत्तेण, साहाए विहुणेण वा ॥
न वीइज्ज अप्पणो कायं, बाहिरं वा वि पुग्गलं ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) प्रतिपादितस्तेजस्कायः वायुकायविधिमाह । तालवृन्तेन व्यजनविशेषेण पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना शाखया वृक्षडालरूपया विधूननेन वा व्यजनेनैव वा न वीजयेदात्मनः कायं स्वशरीरमित्यर्थः । बाह्यं वापि पुद्गलमुष्णोदकादि ॥ ९ ॥

(अर्थ.) तेजस्कायनी यतना कही. हवे वायुकायनी यतना कहे छे. साधु जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (कायं के०) कायं एटले शरीर प्रत्ये (वा के०) अथवा (बाहिरं के०) बाह्यं एटले पोताना शरीरथी बाहर रहेला एवा (पुग्गलं वि के०) पुद्गलमपि एटले उष्ण जल प्रमुख पुद्गल प्रत्ये पण (तालिअंटेण के०) तालवृन्तेन एटले ताडपत्रना पंखावडे, (पत्तेण के०) पत्रेण एटले कमलपत्रादिकवडे, (साहाए के०) शाखया एटले वृक्षादिकनी शाखावडे (वा के०) अथवा

(विहुणेण के०) विधुवनेन एटले मोरपीछ विगेरेना पंखावडे (न वीइज्जा के०) न वीजयेत् एटले वीजावे नहि. पवन नाखे नहि. ॥ ए ॥

(दीपिका.) इति तेजस्काय उक्तः। अथ वायुकायविधिमाह। मुनिः आत्मनः कायं न वीजयेत् बाह्यं वापि पुद्गलमुष्णोदकादिं। केन न वीजयेदित्याह। तालवृन्तेन व्यजनविशेषेण तथा पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना तथा शाखया वृक्षमालरूपया विधूपनेन व्यजनेन वा ॥ ए ॥

(टीका.) प्रतिपादितस्तेजःकायविधिः। वायुकायविधिमाह। तालिअंटेण त्ति सूत्रम्। तालवृन्तेन व्यजनविशेषेण, पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना। शाखया वृक्षडालरूपया विधूपनेन वा व्यजनेन वा। किमित्याह। न वीजयेदात्मनः कायं स्वशरीरमित्यर्थः। बाह्यं वापि पुद्गलमुष्णोदकादीति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

तणरुक्खं न छिंदिज्जा, फलं मूलं च कस्स ई ॥
आमगं विविहं बीअं, मणसा वि ण पत्थए ॥ १० ॥

(अवचूरिः) उक्तो वायुकायविधिः। अथ वनस्पतिकायविधिमाह। तृणानि दर्भादीनि वृक्षाः कदंबादयः। एतन्न छिन्द्यात्। फलं मूलं वा कस्यचिद्वृक्षादेः। आममशस्त्रोपहतं विविधमनेकप्रकारं मनसापि बीजं न प्रार्थयेत्किं पुनरश्नीयात् ॥ १० ॥

(अर्थ.) वायुकायनी यतना कही. हवे वनस्पतिकायनी यतना कहे छे. *तण* इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (तणरुक्खं के०) तृणवृक्षं एटले दर्भ प्रमुख तृण प्रत्ये अने कदंब, आम्र प्रमुख वृक्ष प्रत्ये (न छिंदिज्जा के०) न छिन्द्यात् एटले तोडे नहि. तेमज (कस्स इ के०) कस्यचित् एटले कोइ पण वृक्षना (फलं के०) फलं एटले फल प्रत्ये (व के०) वा एटले अथवा (मूलं के०) मूलं एटले मूल प्रत्ये तोडे नहि. तेमज (आमगं के०) आमकं एटले शस्त्रथी न हणायला एवा (विविहं के०) विविधं एटले अनेक प्रकारना (बीअं के०) बीजं एटले बीज प्रत्ये (मणसा वि के०) मनसापि एटले मनवडे पण (न पत्थए के०) न प्रार्थयेत् एटले इछे नहि. ॥ १०

(दीपिका.) इति वायुकाय विधिः प्रतिपादितः। अथ वनस्पतिकायविधिमाह साधुः तृणवृक्षं न छिन्द्यात्। तत्र तृणानि दर्भादीनि। वृक्षाः कदम्बादयः। तथा वृक्षादेः कस्यचित्फलं मूलकं वा न छिन्द्यात्। तथा आमकं शस्त्रेण यन्न उपहतं एवं. विविधमनेकप्रकारं बीजं साधुर्मनसापि न प्रार्थयेत्। कथं पुनर्भक्षयेत् ॥ १० ॥

(टीका.) प्रतिपादितो वायुकायविधिर्वनस्पतिकायविधिमाह। तण त्ति सूत्रम्। तृणवृक्षमित्येकवद्भावः। तृणानि दर्भादीनि, वृक्षाः कदम्बादयः, एतान्न छिन्द्यात्। फलं मूलं वा कस्य चिद्वृक्षादेर्न छिन्द्यात्। तथा आममशस्त्रोपहतं विविधमनेकप्रकारं बीजं न मनसापि प्रार्थयेत्, किमुत नाश्नीयादिति सूत्रार्थः॥ १०॥

गहणेसु न चिट्ठिज्जा, बीएसु हरिएसु वा॥
उदगंमि तहा निच्चं, उत्तिंगपणगेसु वा॥ ११॥

(अवचूरिः) तथा गहनेषु वननिकुञ्जादिषु न तिष्ठेत् संघट्टनादिदोषात्। बीजेषु प्रसारितशाल्यादिषु, हरितेषु दूर्वादिषु च न तिष्ठेत्। उदके तथा नित्यम्। तत्रोदकमनन्तवनस्पतिविशेषः। उत्तिंगाः सर्पछत्ररूपाः। पनक उल्लिः वनस्पतिविशेषः॥११॥

(अर्थ.) तेमज गहणेसु इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (गहणेसु के०) गहनेषु एटले वृक्षना कुंजने विषे (न चिट्ठिज्जा के०) न तिष्ठेत् एटले उना न रहे. कारण के, तेथी संघट्टन प्रमुख दोष लागवानो संनव छे. तेमज (बीएसु के०) बीजेषु एटले नूमिउपर पथरायला शालि प्रमुख धान्यने विषे (वा के०) अथवा (हरिएसु के०) हरितेषु एटले दूर्वा प्रमुख हरित कायने विषे (तहा के०) तथा एटले तेमज (निच्चं के०) नित्यं एटले कोइ पण समये (उदगंमि के०) उदके एटले उदक नामक वनस्पतिकायने विषे (वा के०) अथवा (उत्तिंगपणएसु के०) उत्तिंगपनकयोः एटले बिलाडाना टोपने नामे उंलखाता वनस्पतिकायने विषे अने पनक एटले लीलन फूलनने विषे पण उना न रहे.॥ ११॥

(दीपिका.) पुनः किं न कुर्यादित्याह। साधुर्गहनेषु वनेषु निकुञ्जेषु न तिष्ठेत्। संघट्टनादिदोषप्रसंगात्। तथा बीजेषु प्रसारितशाल्यादिषु वा, तथा हरितेषु वा दूर्वादिषु न तिष्ठेत्। उदके तथा नित्यम्। तत्र उदकमनन्तवनस्पतिविशेषः। यथोक्तम्। उदए अवए पणए इत्यादि। उदकमेवेत्यन्ये। तत्र नियमतो वनस्पतिभावात्। तथा उत्तिङ्गपनकयोर्वा न तिष्ठेत्। तत्र उत्तिंगः सर्पछत्रादिः। पनक उल्लिवनस्पतिरिति॥११॥

(टीका.) तथा गहणेसु त्ति सूत्रम्। गहनेषु वननिकुञ्जेषु न तिष्ठेत्। संघट्टनादिदोषप्रसंगात्। तथा बीजेषु प्रसारितशाल्यादिषु हरितेषु वा दूर्वादिषु न तिष्ठेत्। उदके तथा नित्यम्। अत्रोदकमनन्तवनस्पतिविशेषः। यथोक्तम्। उदए अवए पणए इत्यादि। उदकमेवान्ये। तत्र नियमतो वनस्पतिभावात्। उत्तिङ्गपनकयोर्वा न तिष्ठेत्। तत्रोत्तिङ्गः सर्पछत्रादिः। पनक उल्लिवनस्पतिरिति सूत्रार्थः॥ ११॥

तसे पाणे न हिंसिज्जा, वाया अडुव कम्मुणा ॥
उवरउ सव्वनूएसु, पासेज्ज विविहं जगं ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) उक्तो वनस्पतिविधिस्त्रसकायविधिमाह। त्रसान् प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन्न हिंस्यात्। वाचाथवा कर्मणा कायेन। मनसस्तदन्तर्गतत्वादग्रहणम्। उपरतो हिंसानिवृत्तः सर्वनूतेषु पश्येद्विविधं जगत् कर्मपरतन्त्रं नरकादिगतिरूपं निर्वेदायेति१२

(अर्थ.) वनस्पतिकायनी यतना कही. हवे त्रस कायनी यतना कहेछे. तसे इत्यादि सूत्र. (सव्वनूएसु के०) सर्वनूतेषु एटले सर्व प्राणीयोने विषे (उवरउ के०) उपरतः एटले दंडनो त्याग करनार एवो साधु जे ते (वाया के०) वाचा एटले वाणीवडे (अडुव के०) अथवा (कम्मुणा के०) कर्मणा एटले कायावडे (तसे पाणे के०) त्रसान् प्राणिनः एटले त्रस जीव प्रत्ये (न हिंसिज्जा के०) न हिंस्यात् एटले हणे नहि, पण (विविहं के०) विविधं एटले नानाविध एवा (जगं के०) जगत् एटले जीवसमुदायरूप जगत् प्रत्ये कर्मना वशथी नरकादिगतिने विषे ज्रमण करनारुं छे एम (पासिज्जा के०) पश्येत् एटले जुवे, कारण के, एम करवाथी वैराग्य उत्पन्न थाय. ॥१२॥

(दीपिका.) उक्तो वनस्पतिविधिः। अथ त्रसविधिमाह। साधुः त्रसान् प्राणिनो द्वींद्रियादीन् न हिंस्यात्। कथमित्याह। वाचा वचनेन, अथवा कर्मणा कायेन। मनसोऽपि ग्रहणं कार्यं तस्य तयोरन्तर्गतत्वात्। पुनः साधुरुपरतः सन्। केषु/ सर्वनूतेषु। दूरीकृतदण्डः सन् पश्येत् विविधं जगत् कर्मपरतन्त्रं नरकादिगतिरूपं निर्वेदायेति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

(टीका.) उक्तो वनस्पतिकायविधिः। त्रसविधिमाह। तस त्ति सूत्रम्। त्रसप्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् न हिंस्यात्। कथमित्याह। वाचा अथवा कर्मणा कायेन मनसस्तदन्तर्गतत्वादग्रहणम्। अपि चोपरतः सर्वनूतेषु निक्षिप्तदण्डः सन् पश्येद्विविधं जगत् कर्मपरतन्त्रं नरकादिगतिरूपं निर्वेदायेति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

अठ सुहुमाइ पेहाए, जाइं जाणित्तु संजए ॥
दयाहिगारी नूएसु, आस चिठ सएहि वा ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) उक्तः स्थूलविधिः। सूक्ष्मविधिमाह। अष्टौ सूक्ष्माणि वक्ष्यमाणलक्षणानि प्रेक्ष्योपयोगत आसीत तिष्ठेत् शयीत वा इति योगः। यानि ज्ञात्वा दयाधिकारी नूतेषु नवत्यन्यथा दयाधिकार्येव नेति तानि प्रेक्ष्य तद्रहित एवासनादि कुर्यादन्यथा तेषां विराधनेन सातिचारतेति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) स्थूल जीवनी यतना कही. हवे सूक्ष्म जीवनी कहे छे. अठ इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (अठ के०) आठ (सुहुमाइ के०) सूक्ष्माणि एटले सूक्ष्म वस्तु प्रत्ये (पेहाइ के०) प्रेक्ष्य एटले जाणीने (आस के०) आसीत एटले बेसे, (चिठ के०) तिष्ठेत् एटले उन्ना रहे, (वा के०) अथवा (सएहि के०) शयीत एटले सुइ रहे. ते आठ वस्तु कइ ते लक्षणथी कहे छे. साधु जे ते (जाइ के०) यानि एटले जे आठ वस्तु प्रत्ये (जाणित्तु के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (नूएसु के०) नूतेषु एटले जीव संबंधी (दयाहिगारी के०) दयाधिकारी एटले दयानो अधिकारी थाय छे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) उक्तः स्थूलविधिः । सूक्ष्मविधिमाह । संयतः साधुः अष्टौ सूक्ष्माणि अग्रे वक्ष्यमाणानि प्रेक्ष्य निरीक्ष्य उपयोगत आसीत तिष्ठेत् शयीत वेति योगः । किंनूतानि सूक्ष्माणि इत्याह । यानि ज्ञात्वा संयतो ज्ञपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया च नूतेषु दयाधिकारी नवति । अन्यथा दयाधिकार्येव न स्यात् । तानि प्रेक्ष्य तद्धित एव आसनादि कुर्यात् । अन्यथा तेषां सातिचारतेति ॥ १३ ॥

(टीका.) उक्तः स्थूलविधिः । सूक्ष्मविधिमाह । अठत्ति सूत्रम् । अष्टौ सूक्ष्माणि वक्ष्यमाणानि प्रेक्ष्योपयोगत आसीत्तिष्ठेच्छयीत वेति योगः । किंविशिष्टानीत्याह । यानि ज्ञात्वा संयतो ज्ञपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया च दयाधिकारी नूतेषु नवत्यन्यथा दयाधिकार्येव नेति तानि प्रेक्ष्य तद्धित एवासनादीनि कुर्यादन्यथा तेषां सातिचारतेति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

कयराइं अठ सुहुमाइं, जाइं पुछिज्ज संजए ॥
इमाइं ताइं मेहावी, आइक्खिज्ज विअक्खणो ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) कतराणि तान्यष्टौ सूक्ष्माणि । यानि दयाधिकारित्वाङ्गवक्ष्याद्या पृछेत् संयतः । अमूनि तान्यग्रे वक्ष्यमाणानि मेधावी मर्यादावर्त्ती आचक्षीत विचक्षणः॥१४॥

(अर्थ.) हवे शिष्य गुरुने प्रश्न करे छे. कयराणि इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते दयानो अधिकारी थवाने अर्थे (जाइं के०) यानि एटले जे आठ सूक्ष्मने (पुछिज्ज के०) पृछेत् एटले पूछे. गुरु कहे छे. (मेहावी के०) मेधावी एटले बुद्धिशाली एवो (विअक्खणो के०) विचक्षणः एटले विचक्षण पुरुष जे ते (इमाइं के०) इमानि एटले आ (ताइं के०) तानि एटले ते आठ वस्तु प्रत्ये (आइक्खिज्ज के०) आचक्षीत एटले कहे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) कानि पुनस्तानि अष्टौ इत्याह । कतराणि तानि अष्टौ सूक्ष्माणि। यानि दयाधिकारित्वस्य अन्नावज्ञयात् पृछेत् संयतः । अनेन दयाधिकारिण एवंविधेषु प्रयत्नविधिमाह । स हि अवश्यं तडुपकारकाण्यपकारकाणि च पृछति ल त्रैव नावप्रतिबन्धादिति । अमूनि च तानि अनन्तरवक्ष्यमाणानि आचक्षीत विचक्षण इत्यनेनापि एतदेवाह । मर्यादावर्तिना तज्ज्ञेन तत्प्ररूपणा कार्या । एवं हि श्रोतुः तडुपादेयबुद्धिर्नवति । अन्यथा तु विपर्यय इति ॥ १४ ॥

(टीका.) आह । कयराणि त्ति सूत्रम् । कतराण्यष्टौ सूक्ष्माणि, यानि दयाधिकारित्वान्नावज्ञयात् पृछेत्संयतः । अनेन दयाधिकारिण एव एवंविधेषु यत्नमाह । सह्यवश्यं तडुपकारकाण्यपकारकाणि च पृछति। तत्रैव नावप्रतिबन्धादिति । अमूनि तानि अनन्तरं वक्ष्यमाणानि मेधावी आचक्षीत विचक्षण इत्यनेनाप्येतदेवाह । मर्यादावर्तिना तज्ज्ञेन तत्प्ररूपणा कार्या। एवं हि श्रोतुस्तत्रोपादेयबुद्धिर्नवत्यन्यथा विपर्ययः। सूत्रार्थः१४

सिणेहं पुप्फसुहुमं च, पाणुत्तिंगं तहेव य ॥
पणगं बीअहरिअं च, अंडसुहुमं च अठमं ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) स्नेहसूक्ष्ममवश्यायहिममिहिकाकरकहरतनुरूपम् । पुष्पसूक्ष्मं वटोडुम्बराणां पुष्पाणि । तानि तद्वर्णानि सूक्ष्माणि इति नालक्ष्यन्ते । प्राणसूक्ष्ममनुद्धरिः कुंथुः । स हि चलन्नेव विनाव्यते न स्थितः । सूक्ष्मत्वात् । उत्तिंगसूक्ष्मं कीटिकानगरम्/ तत्र कीटिकाः सूक्ष्मत्वादन्येऽपि च स्युः । पनकसूक्ष्मं पञ्चवर्णा फुल्लिर्नूकाष्ठादिषु । बीजसूक्ष्मं शाल्यादिसूक्ष्मबीजस्य मुखमूले कणिका । या लोके तुषमुखमुच्यते । नहीति प्रसिद्धिः। हरितसूक्ष्मं नवोत्पन्नं पृथिवीसमानमेव। अण्डसूक्ष्मं चाष्टममिति । मक्षिकाकीटिकागृहोलिकाब्राह्मणीकृकलासाद्यण्डकम्। अत्राह परः । षड्जीवनिकाध्ययने विस्तरेण महाचारकथायां संक्षेपेण षट्जीवनिकायरक्षा उक्ता । साधुना किंपुनरुक्तेरयुच्यते। चारित्रं च षड्जीवनिकायरक्षैवातोऽत्रापि तत्प्रख्यापनार्थं पुनरुक्तेऽपि न दोषः ॥ १५॥

(अर्थ.) हवे ते आठ सूक्ष्मजीवरूप वस्तु नामनिर्देश वडे कहे छे. सिणेह इत्यादि सूत्र. १ (सिणेह के०) स्नेहसूक्ष्मम् एटले स्नेह सूक्ष्म ते धूंअर, हिम, करा विगेरे. २ (पुप्फसुहुमं के०) पुप्फसूक्ष्मम् एटले पुष्पसूक्ष्म ते वड, उंबर इत्यादिकनां फूल के जे तद्वर्ण अने सूक्ष्म होवाथी देखाता नथी ते, ३ (पाण के०) प्राणी एटले प्राणि सूक्ष्म ते चालता जणातो अने बेगा न जणातो एवो कुंथु नामक जीव, ४ (उत्तिंगं के०) उत्तिंग एटले जेमां कीडियो अने बीजा पण जीव होय छे

एवा कीडीना घर; (तहेवय के०) तथैवच एटले तेमज ५ (पणगं के०) पनकं एटले चोमासामां भूमि काष्ठ इत्यादि वस्तुने विषे पंच वर्णी लीलन फूलन चढे ले ते, ६ (बीअ के०) बीजं एटले बीज सूक्ष्म ते जेमांथी अंकुर उत्पन्न थाय ले, ते बीजनुं मुख, ७ (हरिअं के०) हरितं एटले हरित सूक्ष्म ते अतिशय नवुं उत्पन्न थएलुं भूमिसमानवर्णवालुं होय ले ते, (च के०) पुनः ८ (अहमं के०) अष्टमं एटले आठमुं (अंडसुहुमं के०) अंडसूक्ष्मं एटले अंडसूक्ष्म ते माखी, कीडी, कांकिडो इत्यादिकनां इंडां ते जाणवुं. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) स्नेहमिति । स्नेहसूक्ष्ममवश्यायहिमसिहिकाकरकहरतनुरूपम् । पुष्पाणि तानि तद्वर्णानि सूक्ष्माणीति न लक्ष्यन्ते । पाणीति । प्राणिसूक्ष्मअनुद्धरिः कुन्थुः । स हि चलन् विभाव्यते न स्थितः सूक्ष्मत्वात् उत्तिंगसूक्ष्मं कीटिकानगरम् । तत्र कीटिका अन्ये च सूक्ष्मसत्वा भवन्ति । तथा पनकमिति पनकसूक्ष्मं प्रायः प्रावृट्काले भूमिकाष्ठादिषु पञ्चवर्णस्तद्द्रव्यलीनः पनक इति । तथा बीजसूक्ष्मं शाल्यादिबीजस्य मुखमूले कणिका । या लोकेषु तुषमुखमित्युच्यते । हरितं चेति हरितसूक्ष्मं च । तथा अत्यन्तमभिनवमुद्भिन्नं पृथिवीसमानवर्णमेव अण्डसूक्ष्मं च अष्टममिति । एतच्च मक्षिकाकीटिकागृहकोकिलाब्राह्मणीकृकलासादीनामण्डमिति ॥ १५ ॥

(टीका.) सिणेहं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । स्नेहमिति । स्नेहसूक्ष्ममवश्यायहिममिहिकाकरकहरतनुरूपम् । पुष्पसूक्ष्मं चेति वटोडुंबराणां पुष्पाणि । तानि तद्वर्णानि सूक्ष्माणीति न लक्ष्यन्ते । पाणीति । प्राणिसूक्ष्ममनुद्धरिः कुंथुः । स हि चलन् विभाव्यते न स्थितः । सूक्ष्मत्वात् । उत्तिंगं तथैव चेत्युत्तिंगसूक्ष्मं कीटिकानगरं, तत्र कीटिका अन्ये च सूक्ष्मसत्त्वा भवन्ति । तथा पनकमिति पनकसूक्ष्मं प्रायः प्रावृट्काले भूमिकाष्ठादिषु पञ्चवर्णस्तद्द्रव्यलीनः पनक इति । तथा बीजसूक्ष्मं शाल्यादिबीजस्य मुखमूले कणिका । या लोके तुषमुखमित्युच्यते । हरितं चेति । हरितसूक्ष्मं तच्चात्यन्ताभिनवोद्भिन्नं पृथिवीसमानवर्णमेवेति । अण्डसूक्ष्मं चाष्टममिति । एतच्च मक्षिकाकीटिकागृहकोकिलाब्राह्मणीकृकलासाद्यण्डमिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

एवमेआणि जाणित्ता, सव्वभावेण संजए ॥
अप्पमत्तो जए निच्चं, सव्विंदिअसमाहिए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) एवमुक्तप्रकारेण एतानि सूक्ष्माणि ज्ञात्वा सूत्रादेशेन सर्वभावेन शक्त्यनुरूपेण स्वरूपसंरक्षणादिना संयतः साधुः अप्रमत्तो निद्रादिप्रमादरहितो यतेत संरक्षणं प्रति नित्यं एकेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावगच्छन् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) एवमेआणि इत्यादि सूत्र. (सव्विंदिअसमाहिउ के०) सर्वेन्द्रियसमाहितः एटले शब्द, स्पर्श प्रमुख इंद्रिय विषयने विषे राग द्वेष न करनारो एवो (संजउ के०) संयतः एटले साधु जे ते (अप्पमत्तो के०) अप्रमत्तः एटले प्रमादरहित बतो (एवं के०) एवं एटले पूर्वोक्त प्रकारे (एआणि के०) एतानि एटले आ आठ सूक्ष्म वस्तु प्रत्ये (जाणित्ता के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (सवनावेण के०) सर्वनावेन एटले यथा शक्ति सर्व प्रकारे (निच्चं के०) नित्यं एटले नित्य (जए के०) यतेत एटले यतना करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः सूत्रम् । साधुर्नित्यं सर्वकालं यतेत मनोवचनकायेन कृत्वा जीवानां संरक्षणं प्रति । किं कृत्वा । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण एतानि अष्टौ सूक्ष्माणि ज्ञात्वा । केन सर्वनावेन सूत्रादेशेन शक्तेरनुरूपेण । किंनूतः संयतः । संयमवान् । पुनः किंनूतः साधुः । अप्रमत्तः प्रमादनिद्रारहितः । पुनः किंनूतः साधुः । सर्वेन्द्रियसमाहितः सर्वेषामिन्द्रियाणां विषयेषु रागद्वेषावगबन् ॥ १६ ॥

(टीका.) एवमेआणि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । एवमनेन प्रकारेण एतानि सूक्ष्माणि ज्ञात्वा सूत्रादेशेन सर्वनावेन शक्त्यनुरूपेण स्वरूपसंरक्षणादिना संयतः साधुः । किमित्याह । अप्रमत्तो निद्रादिप्रमादरहितः यतेत मनोवाक्कायैः संरक्षणं प्रति नित्यं सर्वकालं सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावगबन्निति सूत्रार्थः॥१६॥

धुवं च पमिलेहिज्जा, जोगसापायकंबलं ॥
सिज्जमुच्चारनूमिं च, संथारं अडुवासणं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) ध्रुवं च यो यस्य कालः तस्मिन् प्रत्युपेक्षते । योगे सति सति सामर्थ्ये । पात्रग्रहात्पात्रोपधिः । कम्बलग्रहणादूर्णासूत्रमयपरिग्रहः । शय्यां वसतिं द्विकालं त्रिकालं वर्षासु उच्चारनूमिं संस्तारकं तृणमयादिरूपम् । अथवासनं काष्ठासनं पादप्रोंबनं वा ॥ १७ ॥

(अर्थ.) तेमज धुवं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (धुवं के०) ध्रुवं एटले नित्य अर्थात् जे वस्तुनो जे पडिलेहणाकाल सिद्धांतमां कह्यो होय ते प्रमाणे हमेशां (जोगसा के०) योगे सति एटले शक्ति होय तो न्यूनाधिक न थाय तेवी रीते (पडिलेहिज्जा के०) प्रत्युपेक्षेत एटले पडिलेहे. शुं पडिलेहे ते कहे बे. (पायकंबलं के०) पात्रकंबलं एटले पात्र ते तुंबडुं अथवा काष्ठमय पात्र प्रत्ये तथा कंबल एटले ऊननी कांबल प्रमुख प्रत्ये (सिज्जं के०) शय्यां एटले वसति उपाश्रय प्रत्ये बे टंक

तथा त्रण टंक (उच्चारभूमिं के०) उच्चारभूमिं एटले स्थंडिल प्रत्ये (च के०) पुनः (संथारं के०) संस्तारकं एटले तृणमय अथवा बीजो संथारो होय ते प्रत्ये (अदुवा के०) अथवा (आसणं के०) आसनं एटले अपवाद मार्गे ग्रहण करेला पीठ प्रमुख आसन प्रत्ये पडिलेहे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं कुर्यादित्याह । ध्रुवं च नित्यं च यो यस्य काल उक्तः अनागतः परिभोगे च तस्मिन् प्रत्युपेक्षेत । केन । सिद्धान्तविधिना । क्व सति । योगे सति सामर्थ्ये सति । किं प्रत्युपेक्षेत इत्याह । पात्रकम्बलं । पात्रग्रहणात् अलाबुदारुमयादिपरिग्रहः । कंबलग्रहणादूर्णासूत्रमयपरिग्रहः । तथा शय्यां वसतिं द्विकालं त्रिकालमुच्चारभुवं च अनापातवदादि स्थंडिलं तथा आसनमपवादेन गृहीतं पीठफलकादि साधुः सर्वं यतनया प्रत्युपेक्षेत इत्यर्थः ॥ १७ ॥

(टीका.) तथा धुव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथा ध्रुवं च नित्यं च यो यस्य काल उक्तोऽनागतः परिभोगे च तस्मिन् प्रत्युपेक्षेत सिद्धान्तविधिना योगे सति सति सामर्थ्ये अन्यूनातिरिक्तम् । किं तदित्याह । पात्रकम्बलम् । पात्रग्रहणादलाबुदारुमयादिपरिग्रहः । तथा शय्यां वसतिं द्विकालं त्रिकालं च उच्चारभुवं चानापातवदादि स्थंडिलं तथा संस्तारकं तृणमयादिरूपमथवासनमपवादगृहीतं पीठकादि प्रत्युपेक्षेतेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

उच्चारं पासवणं, खेलं सिंघाणजल्लिअं ॥
फासुअं पडिलेहित्ता, परिठाविज्ज संजए ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) उच्चारं प्रस्रवणं श्लेष्म सिंघाणं जल्लं एतानि प्रासुकं प्रत्युपेक्ष्य स्थंडिलं परिष्ठापयेत् संयतः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) तेमज उच्चारं इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (फासुअं के०) प्रासुकं एटले अचित्त एवा स्थंडिलने (पडिलेहित्ता के०) प्रत्युपेक्ष्य एटले पडिलेहीने तेने विषे (उच्चारं के०) उच्चारं एटले वडीनीति प्रत्ये, (पासवणं के०) प्रस्रवणं एटले लघु नीति प्रत्ये, (खेलं के०) श्लेष्म एटले खासी विगेरेथी नीकलता कफ प्रत्ये, तथा (सिंघाणजल्लिअं के०) सिंघाणजल्लं एटले नाकना अने काननां मल प्रत्ये (परिठाविज्ज के०) परिस्थापयेत् एटले परठवे. ॥१८॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं कुर्यादित्याह । संयतः साधुः एतानि परिष्ठापयेत्-उत्सृजेत् । किं कृत्वा । प्रासुकं स्थंडिलमिति शेषः । प्रत्युपेक्ष्य । एतानि कानीत्याह । उच्चारं १ प्रस्रवणं २ श्लेष्म ३ सिंहाणजाल्लं च एतानि सर्वाणि प्रसिद्धानि ॥ १८ ॥

(टीका.) तथा उच्चारं ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। उच्चारं प्रस्रवणं श्लेष्म सिंघाणजल्लमिति प्रतीतानि। एतानि प्रासुकं प्रत्युपेक्ष्य। स्थंडिलमिति वाक्यशेषः। परिस्थापयेडुत्सृजेदिति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

पविसित्तु परागारं, पाणठा नोञ्अणस्स वा ॥
जयं चिठे मिञ्चं नासे, न य रूवेसु मणं करे ॥ १ए ॥

(अवचूरिः) वसतिविधिरुक्तः। अथ गोचरप्रवेशविधिमधिकृत्याह । प्रविश्य परागारं परगृहं पानार्थं नोजनार्थं वा ग्लानादेरौषधार्थं वा यतं तिष्ठेत्। गवाक्षादीनि नावलोकयेत्। मितं नाषेतागमनकार्यादि यतनया। न च रूपेषु मनः कुर्यात्। रूपग्रहणं रसाद्युपलक्षणम् ॥ १ए ॥

(अर्थ.) उपाश्रयमां शीरीते रहेवुं ते कह्युं. हवे गोचरीए जता साचववानो विधि कहे ठे. पविसित्तु इत्यादि सूत्र. गोचरीए गएल साधु जे ते (पाणठा के०) पानार्थं एटले जलादिकने अर्थे (वा के०) अथवा (नोञ्अणस्स के०) नोजनस्य एटले नोजनने अर्थे अथवा ग्लान प्रमुख साधुना औषधने अर्थे (परागारं के०) परागारं एटले पारका गृहस्थना घर प्रत्ये (पविसित्तु के०) प्रविश्य एटले प्रवेश करीने (जयं के०) यतं एटले यतनाए (चिठे के०) तिष्ठेत् एटले उना रहे, (मिञ्चं के०) मितं एटले परिमित (नासे के०) नाषेत एटले बोले, (च के०) तथा (रूवेसु के०) रूपेषु एटले गृहस्थनी स्त्रीप्रमुखना रूपने विषे (मणं के०) मनः एटले मन प्रत्ये (न करे के०) न कुर्यात् एटले न करे. ॥ १ए ॥

(दीपिका.) इति उपाश्रयस्थानविधिरुक्तः। अथ गोचरप्रवेशनमाश्रित्य आह। साधुः यतं यतनया गवाक्षादिविलोकनेन विना उचितदेशे तिष्ठेत्। किं कृत्वा। परस्य गृहस्थस्य अगारं गृहं पानार्थं नोजनस्य वा ग्लानादेरौषधार्थं वा प्रविश्य पुनः साधुर्मितं यतनया नाषेत आगमनप्रयोजनादि। परं न च रूपेषु दातृकान्तादिषु मनः कुर्यात्। एवंनूतानि एतानि इति न मनो निवेशयेत्। रूपग्रहणेन रसादयोऽपि ग्राह्याः ॥१ए॥

(टीका.) उपाश्रयस्थानविधिरुक्तो गोचरप्रवेशमधिकृत्याह। पविसित्तु सूत्रम्। प्रविश्य परागारं परगृहं पानार्थं नोजनस्य ग्लानादेरौषधार्थं वा यतं गवाक्षकादीन्यनवलोकयन् तिष्ठेडुचितदेशे। मितं यतनया नाषेत आगमनप्रयोजनादीति। नच रूपेषु दातृकान्तादिषु मनः कुर्यात्। एवंनूतान्येतानीति न मनो निवेशयेत्। रूपग्रहणं रसाद्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ १ए ॥

बहुं सुणेहि कन्नेहिं, बहुं अच्छीहिं पिच्छइ ॥
नय दिठं सुअं सवं, भिक्कू अक्काउमरिहइ ॥ २० ॥

(अवचूरिः) गोचरगतः केनचित्पृष्टः सन्नित्येवं ब्रूयात् । किमित्याह । बहु अनेकप्रकारं शोभनाशोभनं शृणोति कर्णाभ्याम् । शब्दजातमिति गम्यते । बहु शोभनाशोभनमक्षिभ्यां पश्यति रूपजातम् । न च दृष्टं श्रुतं सर्वं स्वपरोभयाहितं । श्रुता ते पत्नी रुदतीत्येवमादि । भिक्षुराख्यातुमर्हति । चारित्रोपघातित्वादर्हति च स्वपरोभयहितं दृष्टस्ते राजानमुपशमयन् शिष्य इत्यादि ॥ २० ॥

(अर्थ.) गोचरी प्रमुख कार्यने अर्थे गृहस्थने घरे गएल साधुने कोइ एवो प्रश्न करे तो आरीते उत्तर आपवो, एम कहे छे. बहुं इत्यादि सूत्र, (भिक्कू के०) भिक्षुः एटले साधु जे ते (कन्नेहिं के०) कर्णैः एटले कानवडे (बहुं के०) बहु एटले घणुं शुभ तथा अशुभ (सुणेइ के०) शृणोति एटले सांभले. तेमज (बहुं के०) बहु एटले घणुं शुभ तथा अशुभ (अच्छीहिं के०) अक्षिभिः एटले आखवडे (पिच्छइ के०) पश्यति एटले जुवे, पण (दिठं के०) दृष्टं एटले दीठेलुं तथा (सुअं के०) श्रुतं एटले सांभलेलुं (सवं के०) सर्वं एटले सर्व शुभाशुभ प्रत्ये (अक्काउं के०) आख्यातुं एटले प्रकट कहेवाने (न अरिहइ के०) नार्हति एटले योग्य नथी. ॥ २० ॥

(दीपिका.) अथ गोचरादिगत एव साधुः केनचित् तथाविधं पृष्टः किं ब्रूयादित्याह । अथवा साधुः उपदेशस्य अधिकारे सामान्येन एवमाह । बहु अनेकप्रकारं शोभनमशोभनं च साधुः शृणोति कर्णाभ्यां शब्दसमूहमिति शेषः । तथा बहु अनेकप्रकारमेव शोभनमशोभनं च अक्षिभ्यां पश्यति । रूपसमूहमिति शेषः । परं न च दृष्टं श्रुतं सर्वं स्वस्य परस्य उभयस्य च अहितमपि तव पत्नी रुदतीत्येवमादिकं भिक्षुराख्यातुं कथयितुं न अर्हति चारित्रस्य घातात् । अर्हति च स्वपरोभयहितं दृष्टस्ते शिष्यो राजानमुपशामयन् । एतादृशं तु वचनं कथयेत् ॥ २० ॥

(टीका.) गोचरादिगत एव केनचित्तथाविधं पृष्ट एवं ब्रूयादित्याह । बहु त्ति सूत्रम् । अथवा उपदेशाधिकारे सामान्येनाह । बहु त्ति सूत्रम् । बह्वनेकप्रकारं शोभनाशोभनं शृणोति कर्णाभ्यां शब्दजातमिति गम्यते । तथा बह्वनेकप्रकारमेव शोभनाशोभनभेदेनाक्षिभ्यां पश्यति रूपजातमिति गम्यते । एवं न च दृष्टं श्रुतं सर्वं स्वपरोभयाहितमपि श्रुता ते रुदती पत्नीत्येवमादि भिक्षुराख्यातुमर्हति चारित्रोपघातात् । अर्हति च स्वपरोभयहितं दृष्टस्ते राजानमुपशामयञ्शिष्य इति सूत्रार्थः ॥२०॥

सुअं वा जइ वा दिठं, न लविज्जोवघाइअं ॥
न य केण उवाएणं, गिहिजोगं समायरे ॥ २१ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयन्नाह । श्रुतमन्यतो वा यदि वा दृष्टं स्वयमेव नालपेन्न नाषेतौपघातिकमुपघातनिर्वृत्तं तत्फलं वा औपघातिकं यथा चौरस्त्वमित्यादिरूपम् । न च केनचिडुपायेनोपरोधादिना गृहियोगं समाचरेत् २१ ॥

(अर्थ.) उपर कही तेज वात स्पष्ट कहे छे. सुअं इत्यादि सूत्र. (उवघाइअं के०) औपघातिकं एटले उपघातथी थएली अथवा उपघात जेथी थाय एवी वात (सुअं के०) श्रुतं एटले सांजली होय, (जइवा के०) यदिवा एटले अथवा (दिठं के०) दृष्टं एटले दीठी होय, तो पण साधु जे ते ते वात प्रत्ये (न लविज्ज के०) नालपेत् एटले न बोले, तेमज (केण उवाएण के०) केनचिडुपायेन एटले कोइ पण प्रकारे सूक्ष्म नंगथी पण (गिहिजोगं के०) गृहियोगं एटले गृहस्थनी साथे तेना बालकने रमाडवा प्रमुख संबंध अथवा आरंन समारंनरूप गृहस्थनो व्यापार पण साधु जे ते (नय समायरे के०) नच समाचरेत् एटले न करे. ॥ २१ ॥

(दीपिका.) पुनरेतदेव स्पष्टयन्नाह । साधुः श्रुतं वा अन्यतः यदि वा दृष्टं वा स्वयमेव वा एतादृशं वचनं न आलपेत् न नाषेत । कीदृशं वचनमौपघातिकमुपघातेन निर्वृत्तं तत्फलं वा औपघातिकं यथा त्वं चौर इत्यादि । अतोऽन्यत् लपेदपीति गम्यते । तथा नच केनचिडुपायेन सूक्ष्मयापि नंग्या गृहियोगं गृहिसंबंधं तद्बालग्रहणादिरूपं गृहिव्यापारं प्रारम्नरूपं समाचरेत् कुर्यात् नचेति ॥ २१ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । सुअं ति सूत्रम् । श्रुतं वा अन्यतः यदि वा दृष्टं स्वयमेव नालपेन्न नाषेत । औपघातिकमुपघातेन निर्वृत्तम् । तत्फलं वा । यथा चौरस्त्वमित्यादि । अतो नालपेदपीति गम्यते । तथा नच केनचिडुपायेन सूक्ष्मयापि नङ्ग्या गृहियोगं गृहिसंबन्धं तद्बालग्रहणादिरूपं गृहिव्यापारं वा प्रारम्नरूपं समाचरेत् कुर्यान्नैवेति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

निठाणं रसनिज्जूढं, नद्दगं पावगं ति वा ॥
पुठो वा वि अपुठो वा, लानालानं न निद्दिसे ॥ २२ ॥

(अवचूरिः) निष्ठानं सर्वगुणोपेतं संनृतमन्नं । रसनिर्व्यूढं तद्विपरीतं कदशनमित्यर्थः । एतदाश्रित्याद्यं नद्रकं द्वितीयं पापकमिति पृष्टः परेण अपृष्टो वा स्वयमेव लानालानं न निर्दिशेदद्य साधु लब्धमसाधु वा शोजनमिदं नगरमशोजनमिति वा ॥२२॥

(अर्थ.) वली निठाणं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (पुठो के०) पृष्टः एटले कोइ पूछे तो पण (वावि के०) वापि एटले अथवा (अपुठो के०) अपृष्टः एटले कोइ न पूछे तो पण (निठाणं के०) निष्ठानं एटले सर्व गुण वडे युक्त एवा सरस आहार प्रत्ये (जद्दगं के०) जद्रकं एटले सारो एम न कहे, (वा के०) अथवा (रसनिज्जूढं के०) रसनिर्यूढं एटले नीरस आहार प्रत्ये (पावगं के०) पापकं एटले खराब छे एम न कहे. तथा आजे केवो लाज थयो, एम कोइ पूछे अथवा न पूछे तो पण (लाजालाजं के०) लाजालाजं एटले मिष्टान्न प्रमुखनी प्राप्ति तथा प्राप्तिनो अजाव ए बन्नेने (न निद्दिसे के०) न निर्दिशेत् एटले न कहे. अर्थात् आजे सारो आहार मल्यो, अथवा नहि मल्यो इत्यादि वचन न बोले. ॥ २२ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुर्निष्ठानादेर्लाजमलाजं च न निर्दिशेत् । किमाश्रित्य। निष्ठानं सर्वगुणैः सहितं रसनिर्यूढमेतद्विपरीतं कदशनमेतदाश्रित्याद्यं जद्रकं द्वितीयं पापकमिति वा । किं० साधुः । पृष्टः केनापि कीदृग् लब्धमिति पृष्टो न निर्दिशेत् । अद्य साधु लब्धमसाधु वा कथं शोजनमिदमशोजनं वा इदं नगरम् ॥ २२ ॥

(टीका.) किं च णिठाणं ति सूत्रम् । निष्ठानं सर्वगुणोपेतं संजृतमन्नरसं निर्यूढमेतद्विपरीतं कदशनम् । एतदाश्रित्याद्यं जद्रकं द्वितीयं पापकमिति वा । पृष्टो वापि परेण कीदृग् लब्धमिति । अपृष्टो वा स्वयमेव लाजालाजं निष्ठानादेर्न निर्दिशेदद्य साधु लब्धमसाधु वा शोजनमिदमपरमशोजनं चेति सूत्रार्थः ॥ २२ ॥

न य जोअणंमि गिद्धो, चरे उंठं अयंपिरो ॥
अफासुअं न जुंजिज्जा, कीअमुद्देसिआहडं ॥ २३ ॥

(अवचूरिः) नच जोजने गृद्धः सन् विशिष्टवस्तुलाजायेश्वरादिकुलेषु मुखमंगलिकया चरेत् । अपितु उंठं ज्ञाताज्ञातकुलेषु अजल्पन् धर्मलाजमामात्राजिधायी चरेत् । तत्रापि अप्रासुकं सचित्तमिश्रादि कथं चिद्गृहीतमपि न जुञ्जीत । क्रीतमौद्देशिकाहृतं प्रासुकमपि न जुञ्जीत ॥ २३ ॥

(अर्थ.) न य इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (जोअणंमि के०) जोजने एटले जोजनने विषे (गिद्धो के०) गृद्धः एटले घणी गृद्धिवालो, लालचू थइने सारी वस्तुना लाजने अर्थे धनवंत श्रावकोनाज घरे (न चरे के०) न चरेत् एटले न जाय. तो (अयंपिरो के०) अजल्पनशीलः एटले वृथा बकवानुं मूकी देनारा एवा साधु जे ते (उंठं के०) उंठं एटले जावथी कांइक ज्ञात अने कांइक अज्ञात कुल प्रत्ये (चरे के०)

चरेत् एटले जाय. (अफासुअं के०) अप्रासुकं एटले प्रासुक न होय सचित्त होय एवी वस्तु कोइ पण रीते ग्रहण करवामां आवी होय तो पण (न भुंजिज्जा के०) न भुञ्जीत एटले भक्षण न करे, तेमज (कीअं के०) क्रीतं एटले वेचाथी लावेल वस्तु तथा (उद्देसिअं के०) औद्देशिकं एटले साधुना उद्देशथी तैयार करेल वस्तु प्रत्ये पण भक्षण न करे. ॥ २३ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुर्भोजने गृद्धः सन् प्रधानवस्तुप्राप्तिनिमित्तं धनसमृद्धानां गृहे मुखमंगलिकया न चरेत् । अपितु उंछं भावतो ज्ञाताज्ञातमजल्पनशीलः सन् धर्मलाभमात्रकथकः सन् चरेत्तत्रापि अप्रासुकं सचित्तं सन्मिश्रादिकं कथंचिद्गृहीतमपि न भुञ्जीत । अथवा क्रीतमौद्देशिकमाहृतं प्रासुकमपि न भुञ्जीत ॥ २३ ॥

(टीका.) किं च न य त्ति सूत्रम् । नच भोजने गृद्धः सन् विशिष्टवस्तुलाभायेश्वरादिकुलेषु मुखमंगलिकया चरेत् । अपितु उंछं भावतो ज्ञाताज्ञातमजल्पनशीलो धर्मलाभमात्राभिधायी चरेत् । तत्राप्यप्रासुकं सचित्तं सन्मिश्रादि कथंचिद्गृहीतमपि न भुञ्जीत । तथा क्रीतमौद्देशिकाहृतं प्रासुकमपि न भुञ्जीत । एतद्विशोध्यविशोधिकोट्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ २३ ॥

संनिहिं च न कुविज्जा, अणुमायं पि संजए ॥
मुहाजीवी असंबद्धे, हविज्ज जगनिस्सिए ॥ २४ ॥

(अवचूरिः)) संनिधिं च प्राग्निरूपितरूपं न कुर्यादणुमात्रमपि संयतः । मुधाजीवीतिपूर्ववत् । असंबद्धः पद्मिनीपत्रोदकवद्गृहस्थैः । एवंभूतः सन् भवेज्जगन्निश्रितश्चराचररक्षणप्रतिबद्धः ॥ २४ ॥

(अर्थ.) संनिहिं इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (अणुमायं पि के०) अणुमात्रमपि एटले किंचिन्मात्र पण (संनिहिं के०) संनिधिं एटले पूर्वे कहेल संनिधि प्रत्ये (न कुविज्जा के०) न कुर्यात् एटले न करे. तेमज साधु जे ते (मुहाजीवी के०) मुधाजीवी एटले सर्व सावद्य व्यापारना वर्जक, (असंबद्धे के०) असंबद्धः एटले कमलपत्र उपर रहेला जलनी पेठे कोइ पण ठेकाणे आसक्ति न राखनारा अने (जगनिस्सिए के०) जगन्निश्रितः एटले स्थावरजंगमात्मक जगत्ना रक्षण करनारा एवा (हविज्ज के०) भवेत् एटले थाय. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । संयतः साधुः संनिधिं च प्राग्निरूपितस्वरूपं न कुर्यात् अणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि । किं० संयतः । मुधाजीवी । अर्थः पूर्ववत् । पुनः किं० सं·

यतः। असंबद्धः गृहस्थैः नलिनीपत्रोदकवत्। एवंभूतः सन् भवेत् जगन्निश्रितः चराचरसंरक्षणप्रतिबद्धः ॥ २४ ॥

(टीका.) संनिहिं ति सूत्रम्। संनिधिं च प्राङ्निरूपितस्वरूपं न कुर्यात्। अणुमात्रमपि स्तोकमपि संयतः साधुः। तथा मुधाजीवीति पूर्ववत्। असंबद्धः पद्मिनीपत्रोदकवद्गृहस्थैः। एवंभूतः सन् भवेज्जगन्निश्रितश्चराचरसंरक्षणप्रतिबद्ध इति सूत्रार्थः ॥२४॥

लूहवित्ती सुसंतुठे, अप्पिछे सुहरे सिआ॥
आसुरत्तं न गछिज्जा, सुच्चा णं जिणसासणं ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) रूक्षैर्वल्लचणकादिभिर्वृत्तिर्यस्येति। सुसंतुष्टो येन तेन वा संतोषगामी अल्पेछो न्यूनोदरतयाऽल्पाहारः अल्पेछत्वाद्दुर्भिक्षादौ सुभरः स्यात्। आसुरत्वं क्रोधभावं न गछेत्। श्रुत्वा जिनशासनं क्रोधविपाकप्रतिपादकमर्हद्वचनम् ॥ २५ ॥

(अर्थ.) वली लूहवित्ती इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (लूहवित्ती के०) रूक्षवृत्तिः एटले वाल, चोला प्रमुख लूखो आहार करनारा, (सुसंतुठे के०) सुसंतुष्टः एटले घणा संतोषी, (अप्पिछे के०) अल्पेछः एटले ऊनोदरी विगेरे कारणने लीधे अल्प इछा वाला अने (सुहरे के०) सुभरः एटले सुखथी कोइने पण उपद्रव थया विना जेमनुं भरण पोषण थाय एवा (सिआ के०) स्यात् एटले होय. तेमज साधु जे ते (जिणसासणं के०) जिनशासनं एटले क्रोधना परिणाम केहनार जिनशास्त्र प्रत्ये (सुच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांभलीने (आसुरत्तं के०) आसुरत्वं एटले क्रोध प्रत्ये (न गछिज्जा के०) न गछेत् एटले न जाय. ॥ २५ ॥

(दीपिका.) किं० साधुः। आसुरत्वं च क्रोधभावं न गछेत्। किं कृत्वा। जिनशासनं श्रुत्वा। क्वचित् स्वपक्षादौ क्रोधविपाकप्रतिपादकं वीतरागवचनमाकर्ण्य। किं० साधुः। रूक्षवृत्तिः रूक्षैर्वल्लचणकादिभिर्वृत्तिरस्य इति रूक्षवृत्तिः। पुनः किंभूतः साधुः। सुसंतुष्टः येन केन संतोषगामी। पुनः किं० साधुः अल्पेछः न्यूनोदरतया आहारपरित्यागी सुभरः स्यात् अल्पेछत्वात्। एवं दुर्भिक्षादौ इति फलं प्रत्येकं वा स्यादिति क्रियायोगः। रूक्षवृत्तिः स्यात् इति ॥ २५ ॥

(टीका.) किंच लूह त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। रूक्षैर्वल्लचणकादिभिर्वृत्तिरस्येति रूक्षवृत्तिः। सुसंतुष्टो येन वा तेन वा संतोषगामी। अल्पेछो न्यूनोदरतयाहारपरित्यागी सुभरः स्यात्। अल्पेछत्वादेव दुर्भिक्षादाविति। फलं प्रत्येकं वा स्यादिति क्रियायोगः। रूक्षवृत्तिः स्यादित्यादि। तथा आसुरत्वं क्रोधभावं न गछेत्क्वचित्

स्वपक्षादौ श्रुत्वा जिनशासनं क्रोधविपाकप्रतिपादकंवीतरागवचनम्। जहा चउहिं ठाणेहिं, जीवा असुरत्ताए कम्मं करेंति। तं जहा। कोहसीलयाए पाहुडसीलयाए जहा ठाणे जाव जंसं मए एस पुरिसे अन्नाणी मिछादिठी अक्कोसइ हणइ वा तं ण मे एस किंचि अवरज्झइ त्ति। किंतु मम एयाणि वयणिद्याणि कम्माणि अवरज्झंति त्ति। सम्ममहियासमाणस्स निज्जरा एवं जविस्सइ त्ति सूत्रार्थः॥ २५॥

कन्नसुक्खेहिं सद्देहिं, पेमं नाजिनिवेसए॥
दारुणं कक्कसं फासं, काएण अहिआसए॥ २६॥

(अवचूरिः) कर्णसौख्यहेतवः कर्णसौख्याः शब्दा वेणुवीणादिसंबंधिनस्तेषु प्रेम रागं नाजिनिवेशयेत्। दारुणमनिष्टं कर्कशं कठिनस्पर्शमुपनतं। कायेनाधिसहेत। न तत्र द्वेषं कर्यात्। अनेनाद्यंतयो रागद्वेषनिराकरणेन सर्वेन्द्रियविषयेषु रागद्वेषप्रतिषेधो वक्तव्यः॥ २६॥

(अर्थ.) तेमज कन्नसुक्खेहिं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (कन्नसुक्खेहिं के०) कर्णसौख्यैः एटले श्रवणेंद्रियने सुख उपजावनारा एवा (सद्देहिं के०) शब्दैः एटले वेणु वीणा प्रमुख वाद्यादिकना शब्द सांजली तेना उपर (पेमं के०) प्रेम एटले प्रेमराग प्रत्ये (नाजिनिवेसए के०) नाजिनिवेशयेत् एटले न करे. तथा (दारुणं के०) दारुणं एटले अनिष्ट एवा तथा (कक्कसं के०) कर्कशं एटले कठिन एवा (फासं के०) स्पर्श एटले प्राप्त थएल स्पर्शादिक प्रत्ये (अहिआसए के०) अधिसहेत एटले सहन करे. अर्थात् इष्ट अथवा अनिष्ट इंद्रिय विषय उपर रागद्वेष न करे.॥ २६॥

(दीपिका.) पुनः किंच। साधुः शब्देषु वेणुवीणासंबंधिषु न प्रेम अजिनिवेशयत्। न तेषु रागं कुर्यादित्यर्थः। किंजूतेषु शब्देषु। कर्णयोः सौख्यहेतुषु। पुनः किं० साधुः। स्पर्शं प्राप्तं सन्तं कायेन अतिसहेत न तत्र द्वेषं कुर्यात्। किंजूतं स्पर्शम्। दारुणं रौद्रमनिष्टमित्यर्थः। पुनः किं० स्पर्शम्। कर्कशं कठिनम्। अनेन आद्यंतयोर्द्वयो रागद्वेषयोः निवारणेन सर्वेन्द्रियविषयेषु रागद्वेषप्रतिषेधो वक्तव्यः॥ २६॥

(टीका.) तथा कन्न त्ति सूत्रम्। कर्णसौख्यहेतवः कर्णसौख्याः शब्दा वेणुवीणादिसंबन्धिनस्तेषु प्रेम रागं न अजिनिवेशयेत् न कुर्यादित्यर्थः। तथा दारुणमनिष्टं कर्कशं कठिनं स्पर्शमुपनतं सन्तं कायेनातिसहेन्न तत्र द्वेषं कुर्यादित्यनेनाद्यन्तयोरागद्वेषनिराकरणेन सर्वेन्द्रियविषयेषु रागद्वेषप्रतिषेधो वेदितव्य इति सूत्रार्थः॥ २६॥

खुहं पिवासं डुस्सिज्जं, सीउन्हं अरइं नयं ॥
अहिआसे अवहिउ, देहडुक्खं महाफलं ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) क्षुधम् । शीतोष्णौ प्रतीतौ । अरतिं मोहनीयोद्भवां नयं व्याघ्रादिसमुद्भमतिसहेताव्यथितोऽदीनमनाः सन् देहडुःखं महाफलमिति संचिन्त्येति शेषः॥२७॥

(अर्थ.) वली खुहं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अवहिउ के०) अवहितः एटले जेना मनमां दैन्य नथी एवो थयो बतो (खुहं के०) क्षुधं एटले नूख प्रत्ये, (पिवासं के०) पिपासां एटले तृषा प्रत्ये, (डुस्सिज्जं के०) डुःशय्यां एटले विषम नूमिने विषे सुवा रूप डुःशय्या प्रत्ये, (सीउन्हं के०) शीतोष्णं एटले शीत अने उष्ण प्रत्ये, (अरइं के०) अरतिं एटले मोहनीय कर्मना उदयथी उत्पन्न थएली अरति प्रत्ये, तथा (नयं के०) नयं एटले व्याघ्र विगेरेथी उत्पन्न थएल नय प्रत्ये, (अहिआसे के०) अधिसहेत एटले सहन करे, खमे. कारण के, (देहडुक्खं के०) देहडुःखं एटले देह बतां देहथी उत्पन्न थतुं डुःख सहन करवुं ते (महाफलं के०) महाफलं एटले मोटुं मोक्ष रूप फल आपनारुं एवुं बे. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) किंच संसारे तत्सर्वमधिसहेत । तत् किमित्याह । क्षुधं बुजुक्षां, पिपासां तृषं, डुःशय्यां विषमनूम्यादिरूपां, शीतोष्णं प्रसिद्धम्, अरतिं मोहनीयकर्मोद्भवां, नयं व्याघ्रादिसमुद्भवम् । किंनूतः साधुः । अव्यथितः अदीनमनाः सन् देहडुःखं महाफलं संचिन्त्य इति शेषः । तथा च शरीरे सति एतत् डुखं शरीरं वा सम्यक् अतिसह्यमानं च मोक्षफलमेवेदमिति ॥ २७ ॥

(टीका.) किं च खुहं पि त्ति सूत्रम् । क्षुधं बुजुक्षां पिपासां तृषं डुःशय्यां विषमनूम्यादिरूपां शीतोष्णं प्रतीतमरतिं मोहनीयोद्भवां नयं व्याघ्रादिसमुद्भमतिसहेदेतत्सर्वमेव । अव्यथितोऽदीनमनाः सन् देहडुःखं महाफलं संचिन्त्येति वाक्यशेषः । तथा च शरीरे सत्येतद्डुःखं शरीरं वा सारं सम्यगतिसह्यमानं च मोक्षफलमेवेदमिति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

अबं गयंमि आइच्चे, पुरहा अ अणुग्गए ॥
आहारमाइयं सवं, मणसा वि ण पह्नए ॥ २८ ॥

(अवचूरिः) अस्तं गत आदित्ये संध्यायां पुरस्ताच्चानुद्गते प्रत्यूपसि आहारात्मकं सर्वं न प्रार्थयेद् मनसापि ॥ २८ ॥

(अर्थ.) वळी अहं इत्यादि सूत्र. आदित्ये एटले सूर्य जे ते (अहं गयंमि के०) अस्तं गते एटले आथमे छते (अ के०) च एटले पुनः (पुरछा अणुग्गए के०) पुरस्तादनुद्गते एटले प्रनात समये फरिथी न उगे त्यां सूधी (सवं के०) सर्वं एटले संपूर्ण (आहारमाइअं के०) आहारात्मकं एटले चतुर्विध आहार रूप वस्तु प्रत्ये (मणसा वि के०) मनसापि एटले मने करीने पण (न पत्थए के०) न प्रार्थयेत् एटले इछे नहि. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः आहारात्मकं सर्वमाहारजातं समस्तमेवं सति मनसापि न प्रार्थयेत्। किमङ्ग पुनर्वाचा कर्मणा वेति। एवं सतीति किम् । आदित्ये सूर्येऽस्तंगतेऽस्तपर्वतं प्राप्तेऽदर्शनीनूते वा पुरस्ताच्च अनुद्गते प्रत्यूषस्यनुदित इत्यर्थः ॥ २७ ॥

(टीका.) किंच अहं ति सूत्रम् । अस्तं गत आदित्ये अस्तपर्वतं प्राप्ते अदर्शनीनूते वा पुरस्ताच्चानुद्गते प्रत्यूषस्यनुदित इत्यर्थः । आहारात्मकं सर्वं निरवशेषमाहारजातं मनसापि न प्रार्थयेत्। किमङ्ग पुनर्वाचा कर्मणा वेति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

अतिंतिणे अचवले, अप्पनासी मिआसणे ॥
हविज्ज उअरे दंते, थोवं लद्धुं न खिंसए ॥ २ए ॥

(अवचूरिः) अतिंतिणो नामालानेऽपि नेषद्यत्किंचनन्नाषी। अचपलः स्थिरः। अल्पनाषी कारणेऽपि मितनाषी। मिताशनो मितनोक्ता। एवंनूतो नवेदुदरेदान्तो येन तेन वाहारेण तृप्तः। स्तोकं लब्ध्वा न खिंसयेद् देयं दातारं वा न हीलयेत् ॥२ए॥

(अर्थ.) दिवसे पण कदाच आहार न मळे तो शुं करवुं ते कहेछे. अतिंतिणे इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अतिंतिणे के०) अतिंतिणः एटले आहार न मळे तो पण किंचिन्मात्र पण न बोलनारा एवा, (अचवले के०) अचपलः एटले सर्व स्थानके स्थिर एवा, (अप्पनासी के०) अल्पनाषी एटले कारण पडे परिमित बोलनारा एवा, (मिआसणे के०) मिताशनः एटले परिमित नोजन करनारा एवा तथा (उअरे दंते के०) उदरे दान्तः एटले पोतानुं पेट पोताना वशमां राखनारा अर्थात् नीरस, तुछ जेवो आहार मळे तेवा आहार उपर निर्वाह करनारा एवा (हविज्ज के०) नवेत् एटले थाय, पण (थोवं के०) स्तोकं एटले अल्पमात्र आहारादिक वस्तु प्रत्ये (लद्धुं के०) लब्ध्वा एटले पामीने (न खिंसए के०) न खिंसयेत् एटले दातारनी अथवा मळेली वस्तुनी हीलना न करे. ॥ २ए ॥

(दीपिका.) दिवालन्यमानेऽपि आहारे किमित्याह। साधुः अतिन्तिणो नवेत्।अ-

तिन्तिणो नाम अलाभेऽपि न यत्किंचनभाषी। तथा साधुः अचपलो भवेत् । सर्वत्र स्थिर इत्यर्थः । तथा अल्पभाषी भवेत् कारणे परिमितवक्ता । तथा मिताशनो भवेत् । मितभोजी स्यात् । तथा । उदरे दांतः येन वा तेन वा वृत्तिशीलः । तथा स्तोकं लब्ध्वा न खिंसयेद् देयं दातारं वा न हीलयेत् ॥ २ए ॥

(टीका.) दिवाप्यलभमान आहारे किमित्याह । अतिंतिणेत्ति । अतिन्तिणो भवेत् । अतिन्तिणो नामालाभेपि नेषद्यत्किंचनभाषी । तथा अचपलो भवेत् । सर्वत्र स्थिर इत्यर्थः । तथा अल्पभाषी कारणे परिमितवक्ता । तथा मिताशनो मितभोक्ता भवेदित्येवंभूतो भवेत् । तथा उदरे दान्तो येन वा तेन वा वृत्तिशीलः । तथा स्तोकं लब्ध्वा न खिंसयेत् । देयं दातारं वा न हीलयेदिति सूत्रार्थः ॥ २ए ॥

न बाहिरं परिभवे, अत्ताणं न समुक्कसे ॥
सुअलाभे न मज्जिज्जा, जच्चा तवस्सिबुद्धिए ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) न बाह्यं स्वतोऽन्यं परिभावयेत् । आत्मानं न समुत्कर्षयेत् । श्रुतलाभाभ्यां न माद्येत । जात्या तपसि बुद्धिविषये । उपलक्षणं चैतत्कुलबलरूपाणाम् ॥३०॥

(अर्थ.) साधुए मद न करवो, ते माटे कहेछे. न बाहिरं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (बाहिरं के०) बाह्यं एटले पोताथी अन्य एवा कोइ पण जीवने (न परिभवे क०) न परिभवेत् एटले तिरस्कार न पमाडे, धिक्कारे नहि. तेमज (अत्ताणं के०) आत्मानं एटले पोताने (न समुक्कसे के०) न समुत्कर्षयेत् एटले मोटो गणे नहि. अर्थात् हुं केवो उत्कृष्ट बुं, एम न माने. तथा (सुअलाभे के०) श्रुतलाभाभ्यां एटले श्रुतज्ञानथी हुं पंडित बुं, एवो अने जोइये ते वस्तुनो लाभ थवाथी हुं लब्धिमान् बुं, एवो (न मज्जिज्जा के०) न माद्येत एटले मद न करे, तेमज (जच्चा के०) जात्या एटले जातिवडे, (तवस्सि के०) तपस्वित्वेन एटले तपवडे तथा (बुद्धिए के०) बुद्ध्या एटले बुद्धिवडे पण मद न करे. ॥ ३० ॥

(दीपिका.) मदवर्जनार्थमाह । न बाह्यमात्मनोऽन्यं परि भवेत् सामान्येन इत्थंभूतोऽहमिति । तथा श्रुतलाभाभ्यां श्रुतेन श्रुतज्ञानेन लाभेन आहारादिप्राप्त्या न माद्येत । पण्डितोऽहं लब्धिमानहमिति । तथा जात्या तापस्येन बुद्ध्या वा न माद्येत । यथा अहं जातिसंपन्नः, अहं तपस्वी, अहं बुद्धिमान् इत्येवम् । उपलक्षणं च एतत् कुलबलरूपाणाम् । यथा कुलसंपन्नोऽहं, बलसंपन्नोऽहं, रूपसंपन्नोऽहम् इत्येवं न माद्येतेत्यर्थः ॥ ३० ॥

(टीका.) मदवर्जनार्थमाह । न बाहिरं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न बा-

श्चमात्मनोऽन्यं परिनवेत् । तथा आत्मानं न समुत्कर्पयेत् । सामान्येनेत्थंनूतोऽहमिति । श्रुतलानान्यां न माद्येत पण्डितो लब्धिमानहमित्येवं । तथा जात्या तपस्वित्वेन बुद्ध्या वा न माद्येतेति वर्त्तते । जातिसंपन्नस्तपस्वी बुद्धिमानहमित्येवमुपलक्षणं चैतत्कुलबलरूपाणाम् । कुलसंपन्नोऽहं बलसंपन्नोऽहं रूपसंपन्नोऽहमित्येवं न माद्येतेति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

से जाणमजाणं वा, कट्टु आहम्मिअं पयं ॥
संवरे खिप्पमप्पाणं, बीअं तं न समायरे ॥ ३१ ॥

(अवचूरिः) स साधुर्ज्ञात्वाज्ञात्वा नोगतोऽनानोगतश्च कृत्वाऽधार्मिकं पदं रागद्वेषान्यां मूलोत्तरगुणविराधनां संवरेत् क्षिप्रमात्मानं नावतो निवर्त्त्यालोचनादिना । द्वितीयं पुनस्तन्न समाचरेत् ॥ ३१ ॥

(अर्थ.) आनोगथी अथवा अनानोगथी विराधना सेवे तो शुं करवुं ते कहेछे. से इत्यादि सूत्र. (से के०) सः एटले ते साधु जे ते (जाणं के०) जानन् एटले जाणता (वा के०) अथवा (अजाणं के०) अजानन् एटले अजाणता (आहम्मिअं पयं के०) अधार्मिकं पदं एटले कोइ पण प्रकारे राग द्वेषथी मूल गुणनी अथवा उत्तर गुणनी विराधना प्रत्ये (कट्टु के०) कृत्वा एटले सेवीने (खिप्पं के०) क्षिप्रं एटले शीघ्र (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले पोताना आत्माने (संवरे के०) संवरेत् एटले नावथी निवृत्त थइ आलोचना प्रमुख करी संवरे, तथा (बीअं के०) द्वितीयं एटले बीजी (तं के०) तत् एटले ते विराधना प्रत्ये (न समायरे के०) न समाचरेत् एटले सेवे नहि ॥३१॥

(दीपिका.) अथ उंघत आनोगानानोगसेवितमर्थमाह । साधुः जानन् अजानन् वा आनोगतोऽनानोगतश्चेत्यर्थः । आत्मानं क्षिप्रं नावतो निवृत्य आलोचनादिना प्रकारेण संवरेत् । किं कृत्वा अधार्मिकं पदं कथंचिद् रागद्वेषान्यां मूलोत्तरगुणविराधनामिति नावः । परं न पुनर्द्वितीयं तत् समाचरेदनुबन्धदोषात् ॥ ३१ ॥

(टीका.) उंघत आनोगानानोगसेवितार्थमाह । सेत्ति सूत्रम् । स साधुर्जानन्नजानन् वा आनोगतोऽनानोगतश्चेत्यर्थः । कृत्वाधार्मिकं पदं कथंचिद्रागद्वेषान्यां मूलोत्तरगुणविराधनामिति नावः । संवरेत् क्षिप्रमात्मानं नावतो निवर्त्यालोचनादिना प्रकारेण तथा द्वितीयं पुनस्तन्न समाचरेत् । अनुबन्धदोषादिति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

अणायारं परक्कम्मं, नेव गूहे न निन्हवे ॥
सुई सया वियडनावे, असंसत्ते जिइंदिए ॥ ३२ ॥

(अवचूरिः) अनाचारं सावद्ययोगं पराक्रम्यासेव्य गुरूणामन्त आलोचयेन्न निगूहेत् न निह्नुवीत। तत्र निगूहनं किंचित्कथनं निह्नवः सर्वथापलापः । शुचिर-कलुषमतिः । सदा विकटभावः । असंसक्तोऽप्रतिबद्धः ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) हवे एज कहे ठे. अणायार इत्यादि सूत्र. (सुई के०) शुचिः एटले जेनी मति मलिन नथी एवा, (सया के०) सदा एटले निरंतर (वियडभावे के०) विकटभावः एटले प्रकट भावने धारण करनारा एवा, (असंसत्ते के०) असंसक्तः एटले कोइ पण ठेकाणे प्रतिबंध न राखनारा एवा तथा (जिइंदिए के०) जितेन्द्रियः एटले इंद्रियोने पोताना वशमां राखनारा एवा साधु जे ते (अणायारं के०) अनाचारं एटले सावद्य व्यापार प्रत्ये (परक्कम्म के०) पराक्रम्य एटले सेवीने गुरुनी पासे आलोए, पण (नेव गूहे के०) नैव गूहयेत् एटले आलोयणा करता किंचित्मात्र कहीने बाकी सर्व गुप्त न राखे. तेमज (न निन्हवे के०) न निह्नुवीत एटले सेवेला अनाचरने सर्वथा गुप्त पण न राखे. ॥ ३२ ॥

(दीपिका.) पुनः एतदेवाह। साधुः अनाचारं सपापयोगं पराक्रम्य आसेव्य गुरुसमीप आलोचयन्न निगूहेन्न निन्हुवीतेति । तत्र निगूहनं किंचित्कथनं निन्हवः सर्वथापलापः। किंभूतः साधुः। शुचिः। न कलुषमतिः। सदा विकटभावः प्रकटभावः। पुनः किंभूतः साधुः। असंसक्तः अप्रतिबद्धः कुत्रापि । पुनः किंभूतः साधुः। जितेन्द्रियः अप्रमादः सन् ॥ ३२ ॥

(टीका.) एतदेवाह अणायारं ति सूत्रम्। अनाचारं सावद्ययोगं पराक्रम्यासेव्य गुरुसकाश आलोचयन्नैव गूहयेन्न निह्नुवीत। तत्र गूहनं किंचित्कथनं निन्हव एकान्ततोऽपलापः । किंविशिष्टः सन्नित्याह । शुचिरकलुषितमतिः सदा विकटभावः प्रकटभावः। असंसक्तोऽप्रतिबद्धः । कचिज्जितेन्द्रियो जितेन्द्रियप्रमादः सन्निति सूत्रार्थः ॥ ३२ ॥

अमोहं वयणं कुज्जा, आयरिअस्स महप्पणो ॥
तं परिगिज्झ वायाए, कम्मुणा उववायए ॥ ३३ ॥

(अवचूरिः) अमोघमवन्ध्यं वचनं कुर्यात् आचार्यस्य महात्मनः । तत्परिगृह्य वाचा ॐमित्यभ्युपगम्य कर्मणा उपपादयेत् क्रियया संपादयेत् ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) तेमज अमोहं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (महप्पणो के०) महात्मनः एटले श्रुतादि गुणे करी श्रेष्ट एवा (आयरिअस्स के०)आचार्यस्य एटले आचार्यना (वयणं के०) वचनं एटले ' फलाणुं काम कर, इत्यादि वचन प्रत्ये (अमोहं के०)

अमोघं एटले फोगट नहि अर्थात् फलवालुं एवुं (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. आचार्यनुं वचन फोगट नहि जवा देवुं, फलवालुं करवुं एम कह्युं. ते शी रीतें ते क हेछे. (वायाए के०) वाचा एटले वाणीवडे (तं के०) तत् एटले ते आचार्यना व चन प्रत्ये (परिगिझ के०) परिगृह्य एटले 'हाजी' कही अंगीकार करीने (कम्मु णा के०) कर्मणा एटले हस्तपादादिकनी क्रियावडे (उववायए के०) उपपादयेत् एटले संपादन करे, अर्थात् आचार्यजीए कह्युं होय ते प्रमाणे करे. ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) पुनराह । साधुः आचार्याणां वचनमिदं कुर्वित्यादिरूपममोघं सफलं कुर्यात् । एवमित्यङ्गीकारेण । किंभूतानामाचार्याणां महात्मनां श्रुतादिभिर्गुणैस्तद्व चनं परिगृह्य वाचा एवमिति अङ्गीकारेण कर्मणा उपपादयेत् क्रियया संपादयेत् ॥३३॥

(टीका.) तथा अमोहं ति सूत्रम् । अमोघमवन्ध्यं वचनमिदं कुर्वित्यादिरूपं कु र्यादित्येवमभ्युपगमेन । केषामित्याह । आचार्याणां महात्मनां श्रुतादिभिर्गुणैस्तत्परिगृह्य वाचा एवमित्यभ्युपगमेन कर्मणोपपादयेत् । क्रियया संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

अधुवं जीविअं नच्चा, सिद्धिमग्गं विआणिआ ॥
विणिअट्टिज्ज भोगेसु, आउं परिमिअप्पणो ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) अध्रुवमनित्यं जीवितं ज्ञात्वा सिद्धिमार्गं सम्यग्विज्ञानादिरूपं विज्ञाय विनिवर्तेत भोगेभ्य एवमप्यायुः परिमितं शतवर्षाणमात्मनो विज्ञाय निवर्तेत ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) अधुवं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते पोताना (जीविअं के०) जीवीतं ए टले आयुष्यप्रत्ये (अधुवं के०) अध्रुवं एटले क्षणिक, घडी एकमां विनाश पामे एवुं (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने तथा (सिद्धिमग्गं के०) सिद्धिमार्गं एटले ज्ञानदर्शनचारित्ररूप मोक्षमार्ग प्रत्ये (विआणिआ के०) विज्ञाय एटले जाणीने तेमज कदाच (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानुं (आउं के०) आयुः एटले आयुष्य पूरुं होय तो पण ते (परिमिअं के०) परिमितं एटले सो वर्ष प्रमुख प्र माणवालुंज छे एवुं जाणीने (भोगेसु के०) भोगेभ्यः एटले कर्मबंधना हेतु एवा विषयना भोगथी (विणिअट्टिज्ज के०) विनिवर्तेत एटले निवृत्त थाय, दूर रहे. ॥३४॥

(दीपिका.) पुनराह साधुः । भोगेभ्यः कर्मबन्धस्य हेतुभ्यः निवर्त्तेत । किं कृत्वा । जीवितमध्रुवमनित्यं मरणाऽसन्नं ज्ञात्वा । पुनः किं कृत्वा । सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शन चारित्रलक्षणं विज्ञाय । तथा अध्रुवमपि आयुः परिमितं संवत्सरशतादिमानेन वि ज्ञाय आत्मनो निवर्त्तेत भोगेभ्य इत्यर्थः ॥ ३४ ॥

(टीका.) तथा अधुवं ति सूत्रम्। व्याख्या। अध्रुवमनित्यं मरणाशङ्कि जीवितं सर्वेन्नावनिवन्धनं ज्ञात्वा। तथा सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रलक्षणं विज्ञाय विनिवर्तेत जोगेच्यो वन्धैकहेतुच्यः। तथाध्रुवमप्यायुः परिमितं संवत्सरशतादिमानेन विज्ञायात्मनो विनिवर्तेत जोगेच्य इति सूत्रार्थः॥ ३४॥

वलं थामं च पेहाए, सद्धामारुग्गमप्पणो॥
खित्तं कालं च विन्नाय, तहप्पाणं निजुंजए॥ ३५॥
जरा जाव न पीडेई, वाही जाव न वट्ढई॥
जाविंदिआ न हायंति, ताव धम्मं समायरे॥ ३६॥

(अवचूरिः) उपदेशाधिकारे प्रक्रान्त इदमेव समर्थयन्नाह वलं मानसं, स्थाम शारीरं। इयं गाथा लघुवृहद्वृत्तौ नोक्ता॥ ३५॥ जरा यावन्न पीडयति। व्याधिर्यावन्न वर्द्धते। यावदिन्द्रियाणि न हीयन्ते। तावदत्रान्तरे धर्मं समाचरेत्॥ ३६॥

अर्थः-तेमज वलं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानी (वलं के०) वलं एटले इंद्रियनी शक्ति (थामं के०) स्थाम एटले शरीरनी शक्ति (सद्धां के०) श्रद्धां एटले श्रद्धा (च के०) अने (आरुग्गं के०) आरोग्यं एटले आरोग्य अर्थात् तनडुरुस्ती प्रत्ये (पेहाए के०) प्रेक्ष्य एटले जोइने (च के०) वली (तह के०) तथा एटले तेमज (खित्तं के०) क्षेत्रं एटले क्षेत्र प्रत्ये, (कालं के०) कालं एटले कालप्रत्ये (विन्नाय के०) विज्ञाय एटले जाणीने (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले पोताने (निजुंजए के०) नियुञ्जीत एटले कर्तव्यने विषे जोडे. ॥ ३५॥ जरा इत्यादि सूत्र. (जरा के०) जरा एटले वयनी हानि ते वृद्धपणुं जे ते (जाव के०) यावत् एटले ज्यां सुधी (न पीडेइ के०) न पीडयति एटले पीडा, डुःख देतुं नथी, अर्थात् ज्यांसुधी वुढापुं आव्युं नथी. तेमज (वाही के०) व्याधिः एटले कामकाज करवानी शक्तिने क्षीण करनार एवो रोग जे ते (जाव के०) यावत् एटले ज्यांसुधी (न वट्ढइ के०) न वर्धते एटले वृद्धि पामतो नथी, अर्थात् ज्यांसुधी रोग शरीर उपर जोर करतो नथी. तेमज (इंदिया के०) इंद्रियाणि एटले कामकाज करवानी शक्तिने साहाय्य करनार चक्षु प्रमुख इंद्रियो जे ते (जाव के०) यावत् एटले ज्यांसुधी (न हायंति के०) न हीयंते एटले क्षीण, शक्ति विनाना थता नथी. अर्थात् ज्यांसुधी इंद्रियोनी शक्ति क्षीण थइ नथी. (ताव के०) तावत् एटले त्यां सुधी (धम्मं के०) धर्म एटले धर्मप्रत्ये (समायरे के०) समाचरेत् एटले आचरे ३६

(दीपिका.) उपदेशाधिकारे प्रक्रान्त इदमेव समर्थयन्नाह । साधुरात्मानं नियोजयेत् । किं कृत्वा। बलं मानसं स्थाम शारीरं प्रेक्ष्य विचार्य । पुनः श्रद्धामारोग्यमात्मनः पुनः क्षेत्रं कालं च विज्ञाय ॥ ३५ ॥ किं ज्ञात्वा आत्मानं नियोजयेत् इत्याह । साधुस्तावन्तं कालं धर्मं चारित्रधर्मं समाचरेत् । तावन्तं कियन्तं कालमित्याह । यावत् जरा वयोहानिरूपा न पीडयति । पुनर्यावत् व्याधिः क्रियासामर्थ्यशत्रुर्न वर्द्धते । पुनर्यावत् इन्द्रियाणि क्रियासामर्थ्यस्य उपकारीणि श्रोत्रादीनि न हीयन्ते । तावत् अत्रान्तरे प्रस्ताव इति कृत्वा धर्मं समाचरेत् ॥ ३६ ॥

(टीका.) उपदेशाधिकारे प्रक्रान्तमेव समथर्यन्नाह ।बलं ति सूत्रम् । जर त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । जरा वयोहानिलक्षणा यावन्न पीडयति, व्याधिः क्रियासामर्थ्यशत्रुर्यावन्न वर्द्धते । यावदिन्द्रियाणि क्रियासामर्थ्योपकारीणि श्रोत्रादीनि न हीयन्ते । तावदत्रान्तरे प्रस्ताव इति कृत्वा धर्मं समाचरेच्चारित्रधर्ममिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

कोहं माणं च मायं च, लोभं च पाववड्ढणं ॥
वमे चत्तारि दोसे उ, इछंतो हिअमप्पणो ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) धर्मोपायमाह । क्रोधं मानं मायां च लोभं च पापवर्द्धनम् एते सर्वे पापहेतव इति पापवर्द्धनत्वव्यपदेशः । यतश्चैवमतो वमेच्चतुरो दोषानेतानेव क्रोधादीन् इछन्नात्मनो हितम् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) हवे धर्मनो उपाय कहे छे. कोहं इत्यादि सूत्र. (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (हिअं के०) हितं एटले हितप्रत्ये (इछंतो के०) इछन् एटले इछा करतो एवो साधु जे ते (पाववड्ढणं के०) पापवर्द्धनं एटले पापनी वृद्धि करनार एवा (कोहं के०) क्रोधं एटले क्रोध, (च के०) वली (माणं के०) मानं एटले मान, (च के०) वली (मायं के०) मायां एटले माया (च के०) वली (लोभं के०) लोभं एटले लोभ ए (चत्तारि के०) चतुरः एटले चार (दोसे के०) दोषान् एटले दोष प्रत्ये (वमे के०) वमेत् एटले वमे, त्याग करे. कारण के, एनो त्याग करवाथी सर्व संपदा प्राप्त थाय छे. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) अथ धर्मस्य उपायमाह । साधुः क्रोधं, मानं, मायां, लोभं च पापवर्द्धनं पापस्य हेतवः । यतश्च एवं तत एतान् चतुरो दोषान् क्रोधादीन् वमेत् त्यजेत्। किं कुर्वन् । आत्मनो हितमिछन् । एतद्वमने हि सर्वसंपदिति ॥ ३७ ॥

(टीका) तदुपायमाह । कोहं गाहा व्याख्या । क्रोधं मानं च मायां च लोभं च

पापवर्धनं सर्वे एते पापहेतव इति पापवर्द्धनत्वव्यपदेशः । यतश्चैवमतो वमेच्चतुरो दोषानेतान् क्रोधादीन् हितमिच्छन्नात्मनः । एतद्वमने हि सर्वसंपदिति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

कोहो पीइं पणासेई, माणो विणयनासणो ॥
माया मित्ताणि नासेइ, लोभो सवविणासणो ॥ ३८ ॥

(अवचूरिः) एतद्वमने हि सर्वसंपत् । अवमने त्विहलोकापायमाह । क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति, मानो विनयनाशनः, माया मित्राणि नाशयति, लोभः सर्वविनाशकः । तत्त्वतस्त्रयाणामपि तद्भावभावितत्वात् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) उपर कहेला चार दोषोनो त्याग न करे तो आ लोकमांज जे अपाय थाय छे ते कहे छे. कोहो इत्यादि सूत्र. (कोहो के०) क्रोधः एटले क्रोध जे ते (पीइं के०) प्रीतिं एटले प्रीति प्रत्ये (पणासेइ के०) प्रणाशयति एटले नाश करेछे. क्रोध चढेला मनुष्यना वचनथी प्रीतिनो नाश थायछे, ए वात अनुभवसिद्ध छे. (माणो के०) मानः एटले मद, अहंकार जे ते (विणयनासणो के०) विनयनाशनः एटले विनयनो नाश करनार छे. अहंकारी मनुष्य मूर्खताथी कोइनो विनय साचवतो नथी, ए प्रत्यक्ष देखाय छे. (माया के०) माया एटले वक्रतारूप माया जे ते (मित्ताणि के०) मित्राणि एटले मित्र प्रत्ये (नासेइ के०) नाशयति एटले नाश पमाडे छे. वक्रता (वांकाइ) करनार मनुष्यने तेना मित्र छोडी दे छे, एवो अनुभव छे. (लोभो के०) लोभः एटले लोभ जे ते (सवविणासणो के०) सर्वविनाशनः एटले प्रीति, विनय, मित्र विगेरे सर्वेनो नाश करनारो छे. कारण लोभथीज क्रोध, मान अने माया थाय छे, माटे लोभज सर्व दोषोनुं मूल कहेवाय छे. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) अवमने तु इह लोक एव कष्टमाह । क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति । क्रोधान्धस्य वचनतः प्रीतेर्विच्छेददर्शनात् । मानो विनयनाशनः । गर्वेण विनयकरणस्य अदर्शनात् । माया मित्राणि नाशयति। कौटिल्यवतः मित्रत्यागदर्शनात् । लोभः सर्वविनाशनः । परमार्थतः त्रयाणामपि प्रीत्यादीनां नाशदर्शनात् ॥ ३८ ॥

(टीका.) अवमने त्विह लोक एवापायमाह । कोह त्ति सूत्रम् । क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति । क्रोधान्धवचनतस्तदुच्छेददर्शनात् । मानो विनयनाशनः । अवलेपेन मूर्खतया तदकरणोपलब्धेर्माया मित्राणि नाशयति । कौटिल्यवतस्तत्त्यागदर्शनात् । लोभः सर्वविनाशनः । तत्त्वतस्त्रयाणामपि तद्भावभावितत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ३८ ॥

उवसमेण हणे कोहं, माणं मद्दवया जिणे ॥
मायमज्जवनावेन, लोनं संतोसउ जिणे ॥ ३ए ॥

(अवचूरिः) उपशमेन हन्यात्क्रोधं, मानं मार्द्दवेनानुत्सृततया, मायां च रुजुनावेनाशठतया जयेडुदयनिरोधादिना, लोनं संतोषतो निःस्पृहत्वेन जयेत्तडुदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेन ॥ ३ए ॥

(अर्थ.) माटे उवसमेण इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (उवसमेण के०) उपशमेन एटले क्षमारूप उपशमवडे (कोहं के०) क्रोधं एटले क्रोध प्रत्ये (हणे के०) हन्यात् एटले हणे, (माणं के०) मानं एटले अहंकाररूप मानप्रत्ये (मद्दवया के०) मार्दवेन एटले मृडुतावडे (जिणे के०) जयेत् एटले जीते, नाश करे, (मायां के०) मायां एटले वक्रतारूप मायाप्रत्ये (अज्जवनावेण के०) रुजुनावेन एटले सरलतावडे नाश करे, (लोनं के०) लोनं एटले लोन प्रत्ये (संतोसउ के०) संतोषतः एटले संतोषवडे (जिणे के०) जयेत् एटले जीते, नाश करे. उपर कहेला उपशम प्रमुख उपाय वडे क्रोधादिकना उदयने रोकवो, अने उदय आवेला क्रोधादिकने निष्फल करवा. ॥ ३ए ॥

(दीपिका.) यत एवं ततः किं कर्तव्यमित्याह। साधुः क्रोधमुपशमेन क्षांतिरूपेण हन्यात्। कथम्। उदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेन। एवं मानं मार्दवेनानुत्सिक्ततया जयेत्। उदयनिरोधादिनैव।मायां च रुजुनावेनाशठतया जयेत्। उदयनिरोधादिनैव। एवं लोनं संतोषतो निस्पृहत्वेन जयेत्। तडुदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेनेति ॥३ए॥

(टीका.) यत एवमत उवसमेण त्ति सूत्रम्। उपशमेन शान्तिरूपेण हन्यात् क्रोधमुदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेन। एवं मानं मार्दवेनानुत्सृततया जयेत्। उदयनिरोधादिनैव। मायां च रुजुनावेन अवक्रतया जयेत्। उदयनिरोधादिनैव। एवं लोनं संतोषेण निस्पृहत्वेन जयेत्। उदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेनेति सूत्रार्थः ॥ ३ए ॥

कोहो अ माणो अ अणिग्गहीआ, माया अ लोनो अ पवढ्ढमाणा ॥
चत्तारि एए कसिणा कसाया, सिंचंति मूलाइ पुणप्नवस्स ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) एषां परलोकापायमाह। क्रोधश्च मानश्चानिगृहीतावुशृंखलौ माया च लोनश्च प्रवर्द्धमानौ। चत्वार एते क्रोधादयः। कृत्स्नाः संपूर्णाः कृष्णाः क्लिष्टा वा कषायाः सिञ्चन्ति अशुननावजलेन मूलानि तथाविधकर्मरूपाणि पुनर्नवस्य पुनर्जन्मतरोरिति ॥ ४० ॥

(अर्थ.) हवे क्रोध प्रमुख चार कषाय परलोकने विषे पण अनर्थ उत्पन्न करेछे एम कहेछे. कोहो इत्यादि सूत्र. (अणिग्गहीआ के०) अनिगृहीतौ एटले पोताना वशमां (तावामां) न राखेला एवा (कोहो के०) क्रोधः एटले क्रोध (अ के०) च एटले अने (माणो के०) मानः एटले अहंकाररूप मान तथा (पवड्ढमाणा के०) प्रवर्द्धमानौ एटले वृद्धि पामता एवा (माया के०) माया एटले वक्रतारूप माया (अ के०) च एटले अने (लोभो के०) लोभः एटले लोभ मली (चत्तारि के०) चत्वारः एटले चार (कसिणा के०) कृत्स्नाः एटले संपूर्ण, अथवा कृष्णाः एटले अशुभ कर्मना कारणरूप होवाथी काला, अथवा क्लिष्टाः एटले क्लेशवाला एवा (एए कसाया के०) एते कषायाः एटले आ कषाय जे ते (पुणब्भवस्स के०) पुनर्भवस्य एटले पुनर्जन्मरूप वृक्षना (मूलाइं के०) मूलानि एटले मूल प्रत्ये. (सिंचंति के०) सिञ्चन्ति एटले सिंचे छे. अर्थात् चारे कषाय परलोकने विषे जन्ममरणरूप संसारना कारण छे. ॥४०॥

(दीपिका.) क्रोधादीनामेव परलोके कष्टमाह। एते कषायाः चत्वारोऽपि पुनर्भवस्य पुनर्जन्मवृक्षस्य मूलानि तथाविधकर्मरूपाणि सिञ्चन्ति। अशुभभावजलेनेति शेषः। किंभूताः कषायाः। कृत्स्नाः संपूर्णाः कृष्णा वा क्लिष्टाः। के। कषायाः क्रोधश्च मानश्च एतौ द्वावनिगृहीतौ उच्छृंखलौ। माया च लोभश्च एतौ द्वौ विवर्द्धमानौ वृद्धिं गच्छन्तौ सन्तौ ॥ ४० ॥

(टीका.) क्रोधादीनामेव परलोकापायमाह । कोहो त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या। क्रोधश्च मानश्चानिगृहीतौ उच्छृंखलौ माया च लोभश्च विवर्धमानौ च वृद्धिं गच्छन्तौ चत्वार एते क्रोधादयः कृत्स्नाः संपूर्णाः कृष्णा वा क्लिष्टाः कषायाः सिञ्चन्ति अशुभभावजलेन मूलानि तथाविधकर्मरूपाणि पुनर्भवस्य पुनर्जन्मतरोरिति सूत्रार्थः ४०

रायणिएसु विणयं पउंजे, धुवसीलयं सययं न हावइज्जा ॥
कुम्मुव्व अल्लीणपलीणगुत्तो,परक्कमिज्जा तवसंजमंमि॥ ४१ ॥

(अवचूरिः) यत एवमतस्तन्निग्रहार्थमिदं कुर्यात्। रत्नाधिकेषु चिरदीक्षितेषु विनयमभ्युत्थानादिकं प्रयुञ्जीत । ध्रुवशीलतामष्टादशसहस्रशीलाङ्गरूपां न हापयेत्सततं कूर्म इव आलीनप्रलीनगुप्तः। अङ्गोपाङ्गानि संयम्येत्यर्थः । पराक्रमेत प्रवर्त्तेत तपःसंयमे तपःप्रधाने संयमे ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) एम छे माटे कषायोने जितवाने अर्थे आ उपाय करवो, एम कहे छे. रायणिए इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (रायणिएसु के०) रत्नाधिकेषु एटले दीक्षाथी अ-

थवा ज्ञान विगेरेथी पोताना करतां अधिक एवा आचार्य प्रमुखने विषे (विणयं के०
विनयं एटले अभ्युत्थान प्रमुख विनय प्रत्ये (पयुंजे के०) प्रयुञ्जीत एटले करे. तथ
(धुवसीलयं के०) ध्रुवशीलतां एटले अढारसहस्रशीलांगपालनरूप जे शीलने वि
दृढता ते प्रत्ये (सययं के०) सततं एटले निरंतर (न हावइज्जा के०) न हापये
एटले छोडे नहि. तेमज (कुम्मु व्व के०) कूर्म इव एटले काचबानी पेठे (अल्लीणप
लीणगुत्तो के०) आलीनप्रलीनगुप्तः एटले पोताना अंगोपांग प्रत्ये सम्यक्प्रकारे गुप्त रा
खीने (तवसंजमम्मि के०) तपःसंयमे एटले तपस्या जेमां प्रधान छे एवा संयम
विषे (परक्कमिज्जा के०) पराक्रमेत एटले प्रवृत्त थाय. ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवमतः कषायनिग्रहार्थमिदं कुर्यादित्याह । साधुः रत्नाधिके
चिरदीक्षितादिषु विनयमभ्युत्थानादिरूपं प्रयुञ्जीत । पुनः ध्रुवशीलतामष्टादशशीला
ङ्गसहस्रपालनरूपां सततं निरन्तरं यथाशक्ति न हापयेत् । पुनः कूर्म इव कच्छपव
आलीनप्रलीनगुप्तः अङ्गानि उपांगानि च सम्यक् संयम्य इत्यर्थः । पराक्रमेत प्रवर्ते
तपःसंयमे तपःप्रधाने संयम इति ॥ ४१ ॥

(टीका.) यत एवमतः कषायनिग्रहार्थमिदं कुर्यादित्याह । रायणिए त्ति । रत्नाधि
केषु चिरदीक्षितादिषु विनयमभ्युत्थानादिरूपं प्रयुञ्जीत। तथा ध्रुवशीलतामष्टादशशीला
ङ्गसहस्रपालनरूपां सततमनवरतं यथाशक्ति न हापयेत्। तथा कूर्म इव कच्छप इवालीन
प्रलीनगुप्तः अङ्गोपाङ्गानि सम्यक् संयम्येत्यर्थः । पराक्रमेत प्रवर्त्तेत तपःसंयमे तपः
प्रधाने संयम इति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

निद्दं च न बहु मन्निज्जा, सप्पहासं विवज्जए ॥
मिहो कहाहिं न रमे, सज्झायंमि रओ सया ॥ ४२ ॥

(अवचूरिः) निद्रां च न बहु मन्येत न प्रकामशायी स्यात् । स प्रहासमतीव हा
सरूपं विवर्जयेत् । मिथःकथासु राहस्यिकीषु न रमेत । स्वाध्याये रतः सदा भवेत् ॥४२॥

(अर्थ.) वली निद्दं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (निद्दं के०) निद्रां एटले निद्रा
प्रत्ये (न बहु मन्निज्जा के०) न बहु मन्येत एटले घणुं मान आपे नहि, अर्थात्
घणी निद्रा (ऊंघ) लिये नहि. तथा (सप्पहासं के०) सप्रहासं एटले जेमां हा
सी (मस्करी) घणी होय एवा वचन प्रत्ये (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे. ते
मज (मिहो कहाहिं के०) मिथः कथासु एटले माहोमाहे एकांतमां छानी वातो क
रवामां (न रमे के०) न रमेत एटले रमी रहे नहि. तो शुं करे ते कहे छे. (सया

के०) सदा एटले निरंतर (सप्रायंमि के०) स्वाध्याये एटले स्वाध्यायने (सप्रायने) विषे (रउ के०) रतः एटले आसक्त एवो थाय. ॥ ४२ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुः निद्रां च न बहु मन्येत न प्रकामशायी स्यात्। पुनः स साधुः प्रहासमतीवहासरूपं विवर्जयेत्। पुनः परस्परं कथासु राहस्यिकीषु न रमेत। तर्हि किं कुर्यादित्याह। स्वाध्याये वाचनादौ रतः तत्परः स्यात् सदा ॥ ४२ ॥

(टीका) किंच निद्दं च त्ति सूत्रमस्य व्याख्या। निद्रां च न बहु मन्येत। न प्रकामशायी स्यात्। स प्रहासं चातीवहासरूपं विवर्जयेत्। मिथःकथासु राहस्यिकीषु न रमेत। स्वाध्याये वाचनादौ रतः सदा एवंभूतो भवेदिति सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

जोगं च समणधम्मंमि, जुंजे अनलसो धुवं ॥
जुत्तो अ समणधम्मंमि, अठं लहइ अणुत्तरं ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) योगं त्रिविधं मनोवाक्कायव्यापारं क्षान्त्यादिलक्षणे युञ्जीत। अनलस उत्साहवान् ध्रुवं नित्यमौचित्येन कालादौ अनुप्रेक्षायां मनोयोगमध्ययने वाग्योगं प्रत्युपेक्षणायां काययोगमिति युक्त एवं व्यापृतः श्रमणधर्मे दशविधे अर्थं लभतेऽनुत्तरं केवलज्ञानरूपमिति ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) तथा जोगं च इत्यादि सूत्र. (धुवं के०) ध्रुवं एटले नित्य, सदाकाल (अनलसो के०) अनलसः एटले आलस्यरहित अर्थात् उत्साहवाला एवा साधु जे ते (समणधम्मम्मि के०) श्रमणधर्मे एटले दश प्रकारना साधुधर्मनेविषे (जोगं के०) योगं एटले पोताना मन वचन कायाना योग प्रत्ये (जुंजे के०) युञ्जीत एटले जोडे. कारण के, (समणधम्मंमि के०) श्रमणधर्मे एटले क्षांतिप्रमुख दश प्रकारना साधुधर्मने विषे (जुत्तो के०) युक्तः एटले जोडेला एवा साधु जे ते (अणुत्तरं के०) अनुत्तरं एटले सर्वोत्कृष्ट एवा (अठं के०) अर्थं एटले ज्ञान प्रमुख वस्तु प्रत्ये (लहइ के०) लभते एटले पामे छे. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवं योगं च त्रिविधं मनोवाक्कायव्यापारं श्रमणधर्मे क्षान्तिप्रमुखलक्षणे युञ्जीत। किंभूतः साधुः। अनलस उत्साहवान् ध्रुवं कालादीनामौचित्येन नित्यं संपूर्णं सर्वत्र प्रधानोपसर्जनभावेन वा अनुप्रेक्षाकाले मनोयोगम्, अध्ययनकाले वाग्योगं, प्रत्युपेक्षणाकाले काययोगमिति। फलमाह। युक्त एवं व्यापृतः कुत्र श्रमणधर्मे दशविधे लभते अर्थं प्राप्नोत्यनुत्तरं भावार्थं ज्ञानादिरूपमिति ४३

(टीका.) तथा जोगं च त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। योगं च त्रिविधं मनोवाक्कायव्यापारं श्रमणधर्मे क्षान्त्यादिलक्षणे युञ्जीतानलस उत्साहवान्। ध्रुवं कालाद्यौचित्येन नित्यं संपूर्णं सर्वत्र प्रधानोपसर्जनजावेन वा अनुप्रेक्षाकाले मनोयागमध्ययनकाले वाग्योगं प्रत्युपेक्षणाकाले काययोगमिति। फलमाह। युक्त एवं व्यापृतः श्रमणधर्मे दशविधेऽर्थं लजते प्राप्नोत्यनुत्तरं जावार्थं ज्ञानादिरूपमिति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

इहलोगपारत्तहिअं, जेणं गन्बइ सुग्गइं ॥
बहुस्सुअं पज्जुवासिज्जा, पुच्छिज्जवविणिच्छयं ॥ ४४ ॥

(अवचूरिः) एतदेवाह। इह लोके परत्र हितं। येनार्थेन ज्ञानादिना गच्छति सुगतिं पारंपर्येण सिद्धिमित्यर्थः। उपदेशाधिकार उक्तस्वरूपसाधनोपायमाह। बहुश्रुतमागमवृद्धं पर्युपासीत सेवेत। सेवमानश्च पृच्छेदर्थविनिश्चयम् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) एज कहे छे. इहलोग इत्यादि सूत्र. (जेण के०) येन एटले जे ज्ञान प्रमुख वस्तु वडे (इहलोगपारत्तहिअं के०) इहलोकपरत्रहितं एटले अशुज्ज कर्मनो बंध रोकवाथी आ लोकने विषे अने शुज्ज कर्मना अनुबंधथी परलोकने विषे पण हित थाय. तथा जे ज्ञानादिक वडे साधु जे ते (सुग्गइं के०) सुगतिं एटले परंपराए सिद्धिरूप गति प्रत्ये (गच्छइ के०) गच्छति एटले जाय छे. हवे ज्ञानादिकनो उपाय कहे छे. साधु जे ते (बहुस्सुअं के०) बहुश्रुतं एटले आगमवृद्ध अर्थात् आगमना पूर्ण जाण एवा आचार्य प्रमुखनी (पज्जुवासिज्जा के०) पर्युपासीत एटले सेवा करे. तथा सेवा करता (अच्छविणिच्छयं के०) अर्थविनिश्चयं एटले अनर्थथी रक्षण करनार अने कल्याणने पमाडनार एवा साधनना निर्णय प्रत्ये (पुच्छिज्जा के०) पृच्छेत् एटले पूछे. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) पुनरेतदेवाह। इह लोके परत्र लोके च हितम्। कथम्। इह लोके अकुशलप्रवृत्तिदुःखनिरोधेन परलोके च कुशलानुबन्धत उजयलोकहितमित्यर्थः। येन अर्थेन ज्ञानादिना करणजूतेन साधुः सुगतिं पारंपर्येण सिद्धिमित्यर्थः। गच्छति। अथ उपदेशाधिकार उक्तव्यतिकरसाधनस्य उपायमाह। बहुश्रुतमागमवृद्धं साधुः पर्युपासीत सेवेत। तं सेवमानश्च साधुः पृच्छेदर्थविनिश्चयमपायरक्षकं कल्याणावहं वा अर्थावितथजावमिति ॥ ४४ ॥

(टीका.) एतदेवाह। इह लोग त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। इह लोके परत्र हितम्। इहाकुशलप्रवृत्तिदुःखनिरोधेन परत्र कुशलानुबन्धत उजयलोकहित-

मित्यर्थः। येनार्थेन ज्ञानादिना करणभूतेन गच्छति सुगतिं पारंपर्येण सिद्धिमित्यर्थः। उपदेशाधिकार उक्तव्यतिकरसाधनोपायमाह। बहुश्रुतमागमवृद्धं पर्युपासीत सेवेत। सेवमानश्च पृच्छेदर्थविनिश्चयमपायरक्षकं कल्याणावहं वार्थावितथभावमिति सूत्रार्थः॥ ४४॥

हत्थं पायं च कायं च, पणिहाय जिइंदिए॥
अल्लीणगुत्तो निसिए, सगासे गुरुणो मुणी॥ ४५॥

(अवचूरिः) हस्तं पादं च कायं च प्रणिधाय संयम्य। जितेन्द्रियो निभृतो भूत्वा आलीनगुप्तो निषीदेदीषल्लीन उपयुक्त इत्यर्थः। गुरूणां सकाशे मुनिः॥ ४५॥

(अर्थ.) आचार्य प्रमुखनी सेवा करे त्यारे केवी रीते रहे ते कहे छे. हत्थं इत्यादि सूत्र. (जिइंदिए के०) जितेंद्रियः एटले जेणे पोतानी इंद्रियो वशमां राखी छे एवा (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (हत्थं के०) हस्तं एटले पोताना हाथने (च के०) पुनः (पायं के०) पादं एटले पगने (च के०) वली (कायं के०) कायं एटले शरीरने (पणिहाय के०) प्रणिधाय एटले विनय सचवाय एवी रीते संकोची राखीने (अल्लीणगुत्तो के०) आलीनगुप्तः एटले उपयोग राखता छता (गुरुणो के०) गुरोः एटले गुरुनी (सगासे के०) सकाशे एटले समीप भागने विषे (निसिए के०) निषीदेत् एटले बेसे.॥ ४५॥

(दीपिका.) पुनः किंच। मुनिः गुरोः सकाशे समीपे निषीदेत्। कीदृशः सन्। आलीनगुप्त ईषल्लीन उपयुक्त इत्यर्थः। किं कृत्वा निषीदेत्। हस्तं च पादं च कायं च प्रणिधाय संयम्य। पुनः किं कृत्वा। जितेन्द्रियो निभृतो भूत्वा॥ ४५॥

(टीका.) पर्युपासीनश्च हत्थं ति सूत्रम्। हस्तं पादं च कायं च प्रणिधायेति संयम्य जितेन्द्रियो निभृतो भूत्वा आलीनगुप्तो निषीदेत्। ईषल्लीन उपयुक्त इत्यर्थः। सकाशे गुरोर्मुनिरिति सूत्रार्थः॥ ४५॥

न पक्खओ न पुरओ, नेव किच्चाण पिठ्ठओ॥
न य ऊरुं समासिज्ज, चिठ्ठिज्जा गुरुणंतिए॥ ४६॥

(अवचूरिः) किंच न पक्षतः पार्श्वतो न पुरतो नैव कृत्यानामाचार्याणां पृष्ठतो निषीदेदिति वर्त्तते। अविनयवन्दमानान्तरायादर्शनादिदोषात्। न च ऊरुं समाश्रित्य ऊरोरुपर्यूरुं कृत्वा तिष्ठेद्गुर्वन्तिके। अविनयादिदोषप्रसंगात्॥ ४६॥

(अर्थ.) वली न पक्खओ इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (किच्चाण के०) कृत्यानां ए-

टले आचार्य जे तेमना (पक्खउ के०) पक्षतः एटले पार्श्वभागने विषे (न निसिए के०) न निषीदेत् एटले बेसे नहि. कारण के, तेथी अविनय प्रमुख थाय छे. तथा (पुरउ के०) पुरतः एटले अग्रभागने विषे (न निसिए के०) न निषीदेत् एटले बेसे नहि. कारण के, तेथी वंदना करनार लोकोने अंतराय थवानो संभव रहे छे. तेमज (पिठ्ठउ के०) पृष्ठतः एटले आचार्य प्रमुखना पृष्ठ भागने विषे (नेव निसिए के०) नैव निषीदेत् एटले नहिज बेसे. कारण के, तेथी आचार्यनी दृष्टि आपणा उपर न रहे. तेमज साधु जे ते (गुरुणंतिए के०) गुरोरन्तिके एटले गुरुना समीप भागने विषे (ऊरुं समासिज्जा के०) ऊरुं समाश्रित्य एटले साथल उपर साथल चढावीने (नय चिठ्ठिज्जा के०) न च तिष्ठेत् एटले बेसे नहि. कारण के, तेथी अविनय प्रमुख दोष थाय छे. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) पुनः किम् । साधुः कृत्यानामाचार्याणां न पक्षतः पार्श्वतो निषीदेत् । एवं न पुरतोऽग्रतः । नापि पृष्ठ तो मार्गतः । यथासंख्यमविनयवंदमानांतरायादर्शनादिदोषाः प्रभवंति । पुनः तत्र ऊरुं समाश्रित्य ऊरोरुपर्यूरुं कृत्वा न तिष्ठेत् । गुरोऽन्तिके अविनयादिदोषप्रसंगात् ॥ ४६ ॥

(टीका.) न पक्खउ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न पक्षतः पार्श्वतः न पुरतोऽग्रतः । नैव कृत्यानामाचार्याणां पृष्ठतो मार्गतो निषीदेदिति वर्त्तते । यथासंख्यमविनयवन्दमानान्तरायादर्शनादिदोषप्रसंगात् । न चोरुं समाश्रित्य ऊरोरुपर्यूरुं कृत्वा तिष्ठेद्गुर्वन्तिके । अविनयादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

अपुछिउ न भासिज्जा, भासमाणस्स अंतरा ॥
पिठ्ठिमंसं न खाइज्जा, मायामोसं विवज्जए ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) उक्तः कायप्रणिधिः । वाक्प्रणिधिमाह । अपृष्टो निःकारणं न भाषेत । भाषमाणस्यान्तरा न भाषेत । पृष्ठिमांसं परोक्षदोषकीर्तनरूपं न खादेदतो मायाप्रधानां मृषां वाचं विवर्जयेत् ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) गुरुनी सेवा करता कायनो संयम कह्यो. हवे वाणीनो कहे छे. अपुछिउ इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अपुछिउ के०) अपृष्टः एटले गुरुए पूछया विना (न भासिज्जा के०) न भाषेत एटले बोले नहि. (भासमाणस्स के०) भाषमाणस्य एटले गुरु कांइ वात करता होय तो तेमनी (अंतरा के०) अंतरा एटले वच्चे (न [illegible]ज्जा के०) न भाषेत एटले बोले नहि. (पिठ्ठिमंसं के०) पृष्ठिमांसं एटले पीठना प्रत्ये (न खाइज्जा के०) न खादेत् एटले खाय नहि, अर्थात् गुरुनी परपूठे

निंदा प्रमुख करे नहि. तेमज (मायामोसं के०) मायामृषां एटले माया (कपट) प्रधान जेमां छे एवा असत्य वचन प्रत्ये (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) इति उक्तः कायप्रणिधिः। अथ वाक्प्रणिधिमाह। साधुरपृष्टः सन् निःकारणं न भाषेत। पुनर्भाषमाणस्य अन्तरापि न भाषेत। नचेदमिछं तदैवमिति। तथा पृष्ठिमांसं परोक्षदोषकीर्तनरूपं न खादेत् न भाषेत। पुनर्मायामृषां मायाप्रधानं मृषावादं विवर्जयेदिति ॥ ४७ ॥

(टीका.) उक्तः कायप्रणिधिर्वाक्प्रणिधिमाह। अपुछिउं त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अपृष्टो निष्कारणं न भाषेत। भाषमाणस्य चान्तरेण न भाषेत। नेदमिछं किं तदैवमिति। तथा पृष्ठिमांसं परोक्षदोषकीर्तनरूपं न खादेन्न भाषेत। मायामृषां मायाप्रधानां मृषावाचं विर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

अप्पत्तिअं जेण सिआ, आसु कुप्पिज्ज वा परो॥
सवसो तं न भासिज्जा, भासं अहिअगामिणिं ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) अप्रीतिर्येन स्यात्। प्राकृतत्वाल्लिङ्गव्यत्ययः। यया भाषया आशु शीघ्रं कुप्येद्वा परो रोषं दर्शयेत्। सर्वशः सर्वास्ववस्थासु तामिछंभूतां भाषामहितगामिनीमुभयलोकविरुद्धां न भाषेत ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) वली अप्पत्तिअं इत्यादि सूत्र. (जेण के०) यया एटले जे भाषाए करीने (अप्पत्तिअं के०) अप्रीतिः एटले अप्रीति (सिआ के०) स्यात् एटले थाय. (वा के०) अथवा जे वचने करीने (परो के०) परः एटले पारको कोइ पुरुष (आसु के०) आशु एटले शीघ्र (कुप्पिज्ज के०) कुप्येत् एटले रोष पामे. (तं के०) तां एटले ते (अहिअगामिणिं के०) अहितगामिनीं एटले अहितने करनारी एवी (भासं के०) भाषां एटले भाषाप्रत्ये (सवसो के०) सर्वशः एटले सर्व प्रकारे सर्वे अवस्थाने विषे साधु जे ते (न भासिज्जा के०) न भाषेत एटले बोले नहि.॥४८॥

(दीपिका.) पुनः किंच। साधुः इछंभूतां भाषां न भाषेत। इछं कीदृशीम्। प्राकृतशैल्या येनेति यया भाषया अप्रीतिः अप्रीतिमात्रं भवेत्। तथा आशु शीघ्रं कुप्येद् वा परो रोषकार्यं दर्शयेत्। सर्वत्र सर्वास्ववस्थासु तामीदृशीं भाषां न भाषेत। पुनः अहितगामिनीमुभयलोकविरुद्धां न भाषेत ॥ ४८ ॥

(टीका.) किंच। अप्पत्तिअं ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अप्रीतिर्येन स्यादिति। प्राकृतशैल्या येनेति यया भाषया भाषितया अप्रीतिरित्यप्रीतिमात्रं भवेत्। तथा

आशु शीघ्रं कुप्येद्वा परो रोषकार्यं दर्शयेत् । सर्वशः सर्वास्ववस्थासु तामित्थंभूतां न नाषेत नाषामहितगामिनीमुनयलोकविरुद्धामिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

दिठं मिअं असंदिद्धं, पडिपुन्नं विअं जिअं ॥
अयंपिरमणुव्विग्गं, नासं निसिर अत्तवं ॥ ४ए ॥

(अवचूरिः) नाषणोपायमाह । दृष्टामिति दृष्टार्थविषयां स्तोकामसंदिग्धां स्फुटां प्रतिपूर्णां स्वरादिनिः । व्यक्तामलब्धां जितां परिचितामजल्पनशीलां नोच्चैर्नातिनीचैः । अनुद्विग्नां नोद्वेगकारिणीं निसृजेद्ब्रूयाद् आत्मवान् सचेतनः ॥ ४ए ॥

(अर्थ.) हवे केवुं वचन बोलवुं ते कहे छे. दिठं इत्यादि सूत्र. (अत्तवं के०) आत्मवान् एटले सचेतन एवा साधु जे ते (दिठं के०) दृष्टां एटले पोते जे वात दीठी होय ते संबंधी, (मिअं के०) मितां एटले परिमित, (असंदिद्धं के०) असंदिग्धां एटले संशयरहित अर्थात् जे सांनलवाथी कोइने शंका उत्पन्न न थाय एवी, (पडिपुन्नं के०) प्रतिपूर्णां एटले जेमांना स्वरव्यंजनादिकनो उच्चार स्पष्ट होवाथी प्रकट एवी, (जिअं के०) जितां एटले परिचित एवी, (अयंपिरं के०) अजल्पनशीलां एटले ऊंचे अथवा नीचे न वलगनारी एवी तथा (अणुव्विग्गं के०) अनुद्विग्नां एटले उद्वेग न उपजावनारी एवी (नासं के०) नाषां एटले नाषा प्रत्ये (निसिरे के०) निसृजेत् एटले बोले. ॥ ४ए ॥

(दीपिका.) नाषणस्य उपायमाह । आत्मवान् सचेतनः साधुः ईदृशीं नाषां निसृजेत् ब्रूयाद् । ईदृशीं कीदृशीमित्याह । दृष्टां दृष्टार्थविषयां, पुनर्मितां स्वरूपप्रयोजनान्यां स्तोकां, पुनः असंदिग्धां शङ्कारहितां, पुनः प्रतिपूर्णां स्वरादिनिः, व्यक्तां प्रकटां, पुनः जितां परिचितां, पुनः अजल्पनशीलां न उच्चैर्न नीचैर्लग्नविलग्नां पुनरनुद्विग्नां न उद्वेगकारिणीमेवंनूतां नाषां साधुर्ब्रूयात् ॥ ४ए ॥

(टीका.) नाषणोपायमाह । दिठं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । दृष्टां दृष्टार्थविषयां मितां स्वरूपप्रयोजनान्यामसंदिग्धां निःशङ्कितां प्रतिपूर्णां स्वरादिनिर्व्यक्तामलब्धां जितां परिचितामजल्पनशीलां नोच्चैर्लग्नविलग्नामनुद्विग्नां नोद्वेगकारिणीमेवंनूतां नाषां निसृजेद्ब्रूयादात्मवान् सचेतन इति सूत्रार्थः ॥ ४ए ॥

आयारपन्नत्तिधरं, दिठिवायमहिज्जगं ॥
वायविक्खलिअं नच्चा, न तं उवहसे मुणी ॥ ५० ॥

(अवचूरिः) आचार आचाराङ्गं प्रज्ञप्तिर्भगवत्यङ्गं । तथा दृष्टिवादस्य च धरमधीयानं वाक्स्खलितं ज्ञात्वा न तमाचारादिधरमुपहसेन्मुनिः ॥ ५० ॥

(अर्थ.) उपदेशना अधिकारमांज आ कहे छे. आयार इत्यादि सूत्र. (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (आयारपन्नत्तिधरं के०) आचारप्रज्ञप्तिधरं एटले आचारना धारण करनार होवाथी स्त्रीलिंगादिकना जाण अने पन्नत्तिना धारण करनार होवाथी विशेषणसहित स्त्रीलिंगादिकना जाण एवा तेमज (दिठिवायमहिज्जगं के०) दृष्टिवादमधीयानं एटले दृष्टिवादनुं अध्ययन करनार होवाथी प्रकृति, प्रत्यय, लोप, आगम, वर्णविकार, काल, कारक विगेरेना जाण एवा साधु प्रत्ये (वायविक्खलिअं के०) वाग्विस्खलितं एटले वचन बोलता लिंग, वचन, विभक्तिमां अनुपयोगथी विविध प्रकारे स्खलना पामेला एवाने (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तं के०) तं एटले ते साधु प्रत्ये (न उपहसे के०) न उपहसेत् एटले हसे नहि. "आचारादिकना जाण एवा ए साधुनी वाक्चातुरी केवी छे ?" एवी रीते उपहास (मस्करी) न करे. ॥ ५० ॥

(दीपिका.) अथ प्रस्तुतस्य उपदेशस्य अधिकारेण इदमाह । मुनिः तमाचारादिधरं न उपहसेत् । किंभूतं तम् । आचारप्रज्ञप्तिधरम् । आचारधरः स्त्रीलिंगादीनि जानाति । प्रज्ञप्तिधरस्तान्येव सविशेषणानि । इत्येवंभूतम् । पुनः किंभूतम् । दृष्टिवादमधीयानं प्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारादिविज्ञम् । किं कृत्वा न उपहसेत् । तं तादृशं वाग्विस्खलितं ज्ञात्वा विविधमनेकप्रकारैः लिङ्गभेदादिभिः स्खलितं विज्ञाय नोपहसेत् । किंतु एवं जानाति वदति च । अहो खलु आचारादिधरस्य वचन एवं कौशलम् । इह च दृष्टिवादमधीयानमित्युक्तम् । अत इदं गम्यते नाधीतदृष्टिवादं तस्य ज्ञानाप्रमादातिशयतः स्खलनासंभवात् । यदि एवंभूतस्यापि स्खलितं संभवति । नच एवमुपहसेदिति उपदेशः । ततोऽन्यस्य सुतरां संभवति न चासौ हसितव्य इति ॥ ५० ॥

(टीका.) प्रस्तुतोपदेशाधिकार एवेदमाह । आयार त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचारप्रज्ञप्तिधरमित्याचारधरः स्त्रीलिङ्गादीनि जानाति । प्रज्ञप्तिधरस्तान्येव सविशेषाणीत्येवंभूतम् । तथा दृष्टिवादमधीयानं प्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारकालकारकादिवेदिनं वाग्विस्खलितं ज्ञात्वा विविधमनेकैः प्रकारैर्लिङ्गभेदादिभिः स्खलितं विज्ञाय न तमाचारादिधरमुपहसेन्मुनिः । अहो नु खल्वाचारादिधरस्य वाचि कौशलमित्येवम् । इह च दृष्टिवादमधीयानमित्युक्तमत इदं गम्यते । नाधीतदृष्टिवादम् । तस्य ज्ञानाप्रमादाति-

शयतः स्खलनासंभवाद्येवंभूतस्यापि स्खलितं संभवति । न चैनमुपहसेदित्युपदेशः। ततोऽन्यस्य सुतरां संभवति । नासौ हसितव्य इति सूत्रार्थः ॥ ५० ॥

नक्खत्तं सुमिणं जोगं, निमित्तं मंतभेसजं ॥
गिहिणो तं न आइक्के, भूआहिगरणं पयं ॥ ५१ ॥

(अवचूरिः) गृहिणा पृष्टः नक्षत्रमश्विन्यादि स्वप्नं शुभाशुभफलं योगं वशीकरणादिं निमित्तमतीतादि । मन्त्रं वृश्चिकमन्त्रादिं भेषजमतिसाराद्यौषधं गृहिणामसंयतानां तदेतन्नाचक्षीत । किंविशिष्टं भूताधिकरणं पदं भूतान्येकेन्द्रियादीन्यधिक्रियन्ते व्यापाद्यन्ते यस्मिन्निति। ततश्चैषां प्रश्न एवं ब्रूयात्। नाधिकारोऽत्रसाधूनां कथने ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) वळी नक्खत्तं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (नक्खत्तं के०) नक्षत्रं एटले अश्विनी प्रमुख नक्षत्र, (सुमिणं के०) स्वप्नं एटले शुभ अशुभ प्रमुख स्वप्न, (जोगं के०) योगं एटले वशीकरण, आकर्षणे प्रमुख योग (निमित्तं के०) निमित्तं एटले अतीत अनागत कथन रूप निमित्त, तथा (मंतभेसज्जं के०) मंत्रभेषजं एटले वीछी प्रमुखना मंत्र अने अतिसार प्रमुख रोगोनुं औषध (तं के०) तत् एटले उपर कहेली सर्व वस्तु (गिहिणं के०) गृहिणां एटले गृहस्थोने (न आइक्के के०) न आचक्षीत एटले न कहे. कारण के, उपर कहेली सर्व वस्तु (भूयाहिगरणं पयं के०) भूताधिकरणं पदं एटले प्राणिना संघट्टन आतापन विगेरेनुं स्थानक छे. माटे गृहस्थ नक्षत्रादि पूछे तो साधुए कहेवुं के, आ वातमां अमारो अधिकार नथी. ॥५१॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुर्गृहिणा पृष्टः सन्नेतानि गृहिणामसंयतानां नाचक्षीत न ब्रूयात् । एतानि कानीत्याह । नक्षत्रमश्विन्यादि १ स्वप्नं शुभाशुभफलमनुभूतादिं, योगं वशीकरणादिं, निमित्तमतीतादि । मंत्रं वृश्चिकमंत्रादिं । भेषजमतिसारादीनां रोगाणामौषधम् । एतत् षट्कं किंविशिष्टमित्याह । भूताधिकरणं पदम् । भूतानि एकेन्द्रियादीनि संघट्टनादिनाधिक्रियन्ते व्यापाद्यन्ते अस्मिन्निति । ततश्च तदप्रीतिपरिहारार्थमिदं ब्रूयात् । यतस्तपस्विनामत्र नक्षत्रादौ नाधिकारः ॥ ५१ ॥

(टीका.) किं च नक्खत्तं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । गृहिणा पृष्टः सन्नक्षत्रमश्विन्यादि । स्वप्नं शुभाशुभफलमनुभूतादिम् । योगं वशीकरणादिम् । निमित्तमतीतादि ।मन्त्रं वृश्चिकमन्त्रादिम् । भेषजमतीसाराद्यौषधं गृहिणामसंयतानां तदिदं नाचक्षीत । किंविशिष्टमित्याह । भूताधिकरणं पदमिति । भूतान्येकेन्द्रियादीनि संघट्टनादिनाधिक्रियन्तेऽस्मिन्निति । ततश्च तदप्रीतिपरिहारार्थमिदं ब्रूयादनधिकारोऽत्र तपस्विनामिति सूत्रार्थः ॥ ५१ ॥

अन्नठं पगडं लयणं, नइज्ज सयणासणं ॥
उच्चारनूमिसंपन्नं, इत्थी पसुविवज्जिअं ॥ ५१ ॥

(अवचूरिः) अन्यार्थं प्रकृतं न साध्वर्थं निर्वर्त्तितं लयनं स्थानं वसतिरूपं नजेत् सेवेत । शयनासनमित्यन्यार्थप्रकृतसंस्तारकपीठकादि सेवेत । उच्चारप्रस्रवणनूमिसंयुक्तम् । तद्रहितेऽसकृत्तदर्थं निर्गमनादिदोषात् । स्त्रीपशुविवर्जितमिति ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) वली अन्नठं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अन्नठं के०) अन्यार्थं एटले बीजाने अर्थे (पगडं के०) प्रकृतं एटले करेलुं एवुं अर्थात् साधुने निमित्ते नहि करेलुं एवुं, (उच्चारनूमिसंपन्नं के०) उच्चारनूमिसंपन्नं एटले स्थंडिल, मात्र प्रमुखना स्थानक वडे युक्त एवुं तथा (इत्थीपसुविवज्जिअं के०) स्त्रीपशुविवर्जितं एटले स्त्री, पशु तथा नपुंसक विगेरेनी ज्यां वसति तथा दृष्टि पण नथी एवुं (लयणं के०) लयनं एटले वसति प्रत्ये (नइज्ज के०) नजेत् एटले सेवे. तथा बीजाने अर्थे करेली एवी (सयणासणं के०) शयनासनं एटले संथारो, आसन प्रमुख वस्तु प्रत्ये (नइज्ज के०) नजेत् एटले सेवे. ॥ ५१ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः एवं लयनं स्थानं वसतिरूपं नजेत्सेवेत । किं० लयनम् । अन्यार्थं प्रकृतं न साधुनिमित्तं कृतम् । तथा शयनासनमपि अन्यार्थं प्रकृतं संस्तारकपीठकादि सेवेत । किं० लयनम् । उच्चारनूमिसंपन्नमुच्चारप्रस्रवणादिनूम्या संयुक्तम् । कथम् । उच्चारादिनूमिरहिते स्थाने वारंवारमुच्चारादिनिर्गमने दोषा नवन्ति । पुनः किंनूतं लयनं । स्त्रीपशुविवर्जितमेकग्रहणेन तज्जातीयानां ग्रहणमिति न्यायात् । स्त्रीपशुपएमकविवर्जितम् । स्त्रीप्रमुखालोकनादिरहितमित्यर्थः । तदित्थंनूतं लयनं सेवमानस्य साधोः धर्मकथाविधिमाह ॥ ५१ ॥

(टीका.) किं च अन्नठं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अन्यार्थं प्रकृतं न साधुनिमित्तमेव निर्वर्त्तितं लयनं स्थानं वसतिरूपं नजेत् सेवेत । शयनासनमित्यन्यार्थं प्रकृतं संस्तारकपीठकादि सेवेतेत्यर्थः । एतदेव विशेष्यते । उच्चारनूमिसंपन्नमुच्चारप्रस्रवणादिनूमियुक्तम् । तद्रहितेऽसकृत्तदर्थं निर्गमनादिदोषात् । तथा स्त्रीपशुविवर्जितमित्येकग्रहणे तज्जातीयग्रहणात् स्त्रीपशुपएमकविवर्जितं तद्यालोकनादिरहितमिति सूत्रार्थः ॥

विवित्ता अ नवे सिज्जा, नारीणं न लवे कहं ॥
गिहिसंथवं न कुज्जा, कुज्जा साहूहिं संथवं ॥ ५२ ॥

(अवचूरिः) तदिबंभूतं लयनं सेवमानस्य धर्मकथाविधिमाह । विविक्ता च अन्यसाधुभिर्विरहिता । च शब्दाद्भुजङ्गप्रायैकपुरुषयुक्ता वा चेद्भवेद्वसतिस्ततो नारीणां न लपेत् कथां शंकादिदोषप्रसङ्गात् । औचित्यं विज्ञाय पुरुषाणां कथयेत् । अविविक्तायां स्त्रीणामपि कथयेत् । गृहिसंस्तवं गृहस्थपरिचयं न कुर्यात् । स्नेहादिदोषात् । कुर्यात्साधुभिः सह संस्तवम् ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) वली विवित्ता इत्यादि सूत्र. (सिज्जा के०) शय्या एटले वसति जे ते (विवित्ता के०) विविक्ता एटले बीजा साधुथी रहित तथा एकाद अनाचारी जेवा पुरुष वडे सहित एवी जो (नवे के०) नवेत् एटले होय. तो साधु जे ते (नारीणं के०) नारीणां एटले स्त्रियोनी (कहं के०) कथां एटले कथा प्रत्ये (न लवे के०) न लपेत् एटले न कहे. तथा (गिहिसंथवं के०) गृहिसंस्तवं एटले गृहस्थनी साथे परिचय प्रत्ये (न कुज्जा के०) न कुर्यात् एटले करे नहि. पण (साहूहिं के०) साधुभिः एटले साधुर्जनी साथे (संथवं के०) संस्तवं एटले परिचय प्रत्ये (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. ॥ ५३ ॥

(दीपिका.) साधुर्यदि एवंविधा शय्या वसतिर्भवेत् । तदा नारीणां स्त्रीणां कथां न कथयेत् । कथम् । शंकादिदोषप्रसंगात् । योग्यतां विज्ञाय पुरुषाणां कथयेत् । नारीणां तु अविविक्तायां वसतौ कथयेदपि । किंभूता शय्या वसतिः । विविक्ता तदन्यसाधुभिर्विर्जिता । यत्र अन्ये साधवो न सन्ति । चशब्दात् तथाविधभुजङ्गप्रायैकपुरुषसंयुक्ता भवेत् । तथापि न नारीणां कथां कथयेत् । तथा पुनः साधुर्गृहिसंस्तवं न कुर्यात् । स्नेहादिदोषसंभवात् । साधुभिस्तु समं संस्तवं परिचयं काले कल्याणमित्रयोगेन कुशलपक्षवृद्धिभावं कुर्यादिति ॥ ५३ ॥

(टीका.) तदिबंभूतं लयनं सेवमानस्य धर्मकथाविधिमाह । विवित्ता य त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विविक्ता च तदन्यसाधुभीरहिता च । चशब्दात्तथाविधभुजङ्गप्रायैकपुरुषयुक्ता च भवेच्छय्या वसतिर्यदि ततो नारीणां स्त्रीणां न कथयेत्कथां शंकादिदोषप्रसंगात् । औचित्यं विज्ञाय पुरुषाणां तु कथयेत् । अविविक्तायां नारीणामपीति । तथा गृहिसंस्तवं गृहिपरिचयं न कुर्यात् । तत्स्नेहादिदोषसंभवात् । कुर्यात्साधुभिः सह संस्तवं परिचयं कल्याणमित्रयोगेन कुशलपक्षादिवृद्धिभावत इति सूत्रार्थः ॥५३॥

जहा कुक्कुडपोअस्स, निच्चं कुललउ भयं ॥
एवं खु बंभयारिस्स, इत्थीविग्गहउ भयं ॥ ५४ ॥

(अवचूरिः) कथंचिद्गृहिसंस्तवेऽपि स्त्रीसंस्तवो न कार्य एव । तत्र कारणमाह । यथा कुक्कुटपोतस्य कुक्कुटशिशोर्नित्यं कुललान्मार्जाराद्भयम् । एवमेव ब्रह्मचारिणः साधोः स्त्रीविग्रहात् । विग्रहग्रहणं मृतविग्रहादपि भयख्यापनार्थम् ॥ ५४ ॥

(अर्थ.) कोइ प्रसंगथी साधु गृहस्थनी साथे परिचय करे तो पण तेणे गृहस्थ स्त्रीनी साथे तो कोइ काले पण परिचय न करवो. तेनुं कारण छे. जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (कुक्कुडपोअस्स के०) कुक्कुटपोतस्य एटले कुकडीना बच्चाने (निच्चं के०) नित्यं एटले निरंतर, हमेशां (कुललओ के०) कुललतः एटले बिलाडाथी (भयं के०) भयं एटले भय छे. (एवं खु के०) एवं खलु एटले एमज (बंभयारिस्स के०) ब्रह्मचारिणः एटले ब्रह्मचारी एवा साधुने (इत्थीविग्गहओ के०) स्त्रीविग्रहात् एटले स्त्रीना शरीरथी नित्य (भयं के०) भयं एटले भय छे. केवल जीवती स्त्रीथीज भय छे एम नथी, पण मृत स्त्रीना कलेवरथी पण भय छे एम जणाववाने अर्थे सूत्रमां स्त्रीथी भय छे, एम न कहेतां स्त्रीशरीरथी भय छे एम कह्युं.५४

(दीपिका.) कथंचित् गृहिसंस्तवभावेऽपि स्त्रीसंस्तवो नैव कर्तव्य इत्यत्र कारणमाह । यथा कुक्कुटपोतस्य कुक्कुटबालस्य नित्यं सर्वकालं कुललतो मार्जारात् भयम् । एवं ब्रह्मचारिणः साधोः स्त्रीविग्रहात् स्त्रीशरीरात् भयम् । विग्रहग्रहणं मृतशरीरादपि भयख्यापनार्थम् ॥ ५४ ॥

(टीका.) कथंचिद्गृहिसंस्तवभावेऽपि स्त्रीसंस्तवो न कर्तव्य एवेत्यत्र कारणमाह । जह त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यथा कुक्कुटपोतस्य कुक्कुटचेल्लकस्य नित्यं सर्वकालं कुललतो मार्जारतो भयम् । एवमेव ब्रह्मचारिणः साधोः स्त्रीविग्रहात्स्त्रीशरीराद्भयम् । विग्रहग्रहणं मृतविग्रहादपि भयख्यापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

चित्तभित्तिं न निज्झाए, नारिं वा सुअलंकिअं ॥
भक्खरं पिव दट्ठूणं, दिट्ठिं पडिसमाहरे ॥ ५५ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवमतः चित्रभित्तिं चित्रगतां स्त्रीं न निध्यायेन्न निरीक्षेत । नारीं वा सचेतनां स्वलंकृतामुपलक्षणमेतदनलंकृतां वा । कथंचिदालोकेऽपि । भास्करमिव दृष्ट्वा दृष्टिं प्रतिसमाहरेत् निवर्त्तयेदित्यर्थः ॥ ५५ ॥

(अर्थ.) एम छे माटे चित्तभित्तिं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (चित्तभित्तिं के०) चित्रभित्तिं एटले चित्रामणमां चितारेली स्त्रीने (वा के०) वा एटले तेमज (सुअलंकिअं के०) स्वलंकृतां एटले सम्यक् प्रकारे अलंकार प्रमुख पहेरेली एवी (नारिं के०) नारीं

एटले स्त्रीने (न निज्झाए के०) न निध्यायेत् एटले जुवे नहि. एम करतां पण कदाच स्त्री जोवामां आवे तो साधु जे ते (भक्करं पिव के०) भास्करमिव एटले सूर्यने जोइने जेम तेम स्त्रीने (दठूणं के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (दिठिं के०) दृष्टिं एटले पोतानी दृष्टिने (पडिसमाहरे के०) प्रतिसमाहरेत् एटले शीघ्र पाछी वाले. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) यतश्च एवं ततः किं कार्यमित्याह । एवंविधामपि नारीं साधुर्न निध्यायेत् न पश्येत् । किंभूतां नारीम् । चित्रगताम् । पुनः किंभूतां नारीम् । स्वलंकृताम् अलंकारैः शोभिताम् । उपलक्षणत्वादनलंकृतामपि न निरीक्षेत । कथंचिद्दर्शनयोगेऽपि भास्करमिव सूर्यमिव दृष्ट्वा दृष्टिं प्रतिसमाहरेत् शीघ्रमेव निवर्तयेदिति ॥ ५५ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतः चित्त त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । चित्रभित्तिं चित्रगतां स्त्रियं न निरीक्षेत न पश्येत् । नारीं वा सचेतनामेव स्वलंकृतामुपलक्षणमेतदनलंकृतां च न निरीक्षेत । कथं चिद्दर्शनयोगेऽपि भास्करमिवादित्यमिव दृष्ट्वा दृष्टिं प्रतिसमाहरेद्द्रागेव निवर्तयेदिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

हत्थपायपलिछिन्नं, कन्ननासविगप्पिअं ॥
अवि वाससयं नारिं, बंभयारी विवज्जए ॥ ५६ ॥

(अवचूरिः) किं बहुना हस्तपादप्रतिछिन्नां विकृत्तकर्णनासामपि वर्षशतिकां नारीमेवंविधामपि किं पुनस्तरुणीम् । ब्रह्मचारी चारित्रधनो महाधनीव तस्करान् विवर्जयेत् ॥

(अर्थ.) हवे बहु शुं कहियें. हत्थ इत्यादि सूत्र. (बंभयारी के०) ब्रह्मचारी एटले परिपूर्ण ब्रह्मव्रतना धारण करनार एवा साधु जे ते (हत्थपायपलिछिन्नं के०) प्रतिछिन्न हस्तपादां एटले जेना हाथ पग कपाइ गया छे एवी तथा (कन्ननासविगप्पिअं के०) विकृत्तकर्णनासां एटले जेना नाक कान पण कपाइ गया छे, एवी तेमज (वाससयं अवि के०) वर्षशतिकामपि एटले सो वर्षनी उमरे पूगेली एवी पण (नारिं के०) नारीं एटले स्त्रीने (विवज्जए के०) वर्जयेत् एटले वर्जे. अर्थात् एवी स्त्रीनी साथे पण परिचय विगेरे राखे नहि. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) किं बहुना ब्रह्मचारी साधुः ईदृशीमपि नारीं विवर्जयेत् । किमङ्ग पुनः तरुणीं नारीम् । सुतरामेव विवर्जयेत् । किंविशिष्टां नारीं । हस्तपादपरिछिन्नां यस्या हस्तौ पादौ छिन्नौ वर्त्तेते । पुनः किंभूतां नारीम् कर्णनासाविकृत्तां कर्णौ नासा च विकृत्ता यस्यास्ताम् । पुनः किंभूतां नारीम् । वर्षशतिकाम् । एतादृशीं वृद्धामपि विर्जयेत् । कः कानिव । महाधनो यथा चौरान् वर्जयेत् ॥ ५६ ॥

(टीका.) किं बहुना हत्थ त्ति सूत्रम्। व्याख्या। हस्तपादप्रतिछिन्नामिति प्रतिछिन्नहस्तपादाम्। कर्णनासाविकृत्तामिति विकृत्तकर्णनासामपि वर्षशतिकां नारीमेवंविधामपि किमङ्ग पुनस्तरुणीं तां तु सुतरामेव ब्रह्मचारी चारित्रधनो महाधन इव तस्करान् विवर्जयेदिति सूत्रार्थः॥ ५६ ॥

विभूसा इत्थिसंसग्गो, पणीअं रसभोअणं ॥
नरस्सत्तगवेसिस्स, विसं तालउडं जहा ॥ ५७ ॥

(अवचूरिः) अपिच। विभूषा नखादिसंस्काररूपा। स्त्रीसंसर्गः। स्निग्धरसभोजनं नरस्यात्मगवेषिण आत्महितचिन्तनपरस्यैतद्विषमिव तालपुटम्। तालमात्रव्यापत्तिकरविषकल्पम् ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) वली विभूसा इत्यादि सूत्र. (अत्तगवेसिस्स के०) आत्मगवेषिणः एटले आत्माना कल्याणना अर्थी एवा (नरस्स के०) नरस्य एटले मनुष्यने अर्थात् साधुने (विभूसा के०) विभूषा एटले वस्त्र, आभूषण इत्यादिवडे शरीरने सणगारवुं ते, (इत्थिसंसग्गो के०) स्त्रीसंसर्गः एटले कोइ पण प्रकारे स्त्रीनो संबंध तथा (पणीअंरसभोअणं के०) प्रणीतरसभोजनम् एटले जेमांथी घी, तेल प्रमुख स्नेह झरे छे एवो आहार करवो ते (तालउडं विसं जहा के०) तालपुटं विषं यथा एटले तालपुट विष सरखो छे. अर्थात् उपर कहेली त्रणे वस्तु विषसरखी होवाथी साधुए वर्जवी.५७

(दीपिका.) अपिच। नरस्य आत्मगवेषिण एतत्सर्वं विभूषादि तालपुटविषं यथा तालमात्रव्यापत्तिकरविषकल्पम्। तत्किमित्याह। विभूषा वस्त्रादिराढा शोभा। स्त्रीसंसर्गो येन केन चित्प्रकारेण स्त्रीसंबन्धः। प्रणीतरसभोजनं गलत्स्नेहरसभक्षणम्५७

(टीका.) अपिच। विभूस त्ति सूत्रम्। विभूषा वस्त्रादिराढा, स्त्रीसंसर्गः येन केन चित्प्रकारेण स्त्रीसंबन्धः। प्रणीतरसभोजनं गलत्स्नेहरसाभ्यवहारः। एतत्सर्वमेव विभूषादि नरस्यात्मगवेषिण आत्महितान्वेषणपरस्य विषं तालपुटं यथा तालमात्रव्यापत्तिकरविषकल्पमहितमिति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

अंगपच्चंगसंठाणं, चारुल्लविअपेहिअं ॥
इत्थीणं तं न निज्झाए, कामरागविवड्ढणं ॥ ५८ ॥

(अवचूरिः) अङ्गानि शिरःप्रभृतीनि। प्रत्यङ्गानि नयनादीनि। एषां संस्थानं विन्यासविशेषं, चारु लपितं जल्पितं प्रेक्षितं निरीक्षितं स्त्रीणां संबन्धि तदङ्गप्रत्यङ्गसं-

स्थानादीनि न निध्यायेत् न निरीक्षेत। एतन्निरीक्ष्यमाणं कामरागविवर्द्धनं मैथुनाभिलाषजनकमित्यर्थः ॥ ५८ ॥

(अर्थ.) वली अंगपच्चंग इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (कामरागविवड्ढणं के०) कामरागविवर्द्धनम् एटले कामरागनी वृद्धि करनार अर्थात् स्त्रीना कामोपभोगनी इच्छा वधारनार एवुं (तं के०) तत् एटले ते (इत्थीणं के०) स्त्रीणां एटले स्त्रियोनी (अंगपच्चंगसंठाणं के०) अंगप्रत्यंगसंस्थानं एटले मस्तक विगेरे अंगनी, तथा कर्ण, नेत्र विगेरे उपांगनी रचना प्रत्ये तेमज (चारुल्लवियपेहियं के०) चारुलपितप्रेक्षितं एटले स्त्रियोनाज सुंदर आलाप अने दृष्टि प्रत्ये (न निज्झाए के०) न निध्यायेत् एटले जुवे नहि. ॥ ५८ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच। साधुः स्त्रीणामेतानि न निध्यायेत्, न निरीक्षेत, न पश्येत्। कुत इत्याह। कामरागविवर्द्धनमिति। एतन्निरीक्ष्यमाणं मोहदोषात् मैथुनाभिलाषं वर्द्धयति। अत एव अस्य प्राक् स्त्रीणां निरीक्षणप्रतिषेधात् गतार्थतायामपि प्राधान्यख्यापनार्थं भेदेन उपन्यासः कृतः। एतानि कानि इत्याह। अङ्गानि शिरःप्रभृतीनि। प्रत्यङ्गानि नयनादीनि। एतेषां संस्थानं विन्यासविशेषम्। तथा चारु शोभनं लपितं जल्पितं प्रेक्षितं निरीक्षितं स्त्रीणां संबन्धि सर्वम् ॥ ५८ ॥

(टीका.) अंग त्ति सूत्रम्। व्याख्या। अङ्गप्रत्यङ्गसंस्थानमित्यङ्गानि शिरःप्रभृतीनि। प्रत्यङ्गानि नयनादीनि। एतेषां संस्थानं विन्यासविशेषं, तथा चारु शोभनं लपितप्रेक्षितं, लपितं जल्पितं, प्रेक्षितं निरीक्षितं स्त्रीणां संबन्धि तदङ्गप्रत्यङ्गसंस्थानादि न निरीक्षेत न पश्येत्। किमित्यत आह। कामरागविवर्द्धनमिति। एतद्धि निरीक्ष्यमाणं मोहदोषान् मैथुनाभिलाषं वर्द्धयति। अत एवास्य प्राक् स्त्रीणां निरीक्षणप्रतिषेधाद्गतार्थतायामपि प्राधान्यख्यापनार्थो भेदेनोपन्यास इति सूत्रार्थः ॥ ५८ ॥

विसएसु मणुन्नेसु, पेमं नाभिनिवेसए ॥
अणिच्चं तेसिं विन्नाय, परिणामं पुग्गलाण य ॥ ५९ ॥

(अवचूरिः) विषयेषु शब्दादिषु मनोज्ञेषु प्रेम नाभिनिवेशयेत् न कुर्यात्। एवममनोज्ञेषु द्वेषम्। अनित्यं परिणामानित्यतया तेषां शब्दादिषु पुद्गलानां विज्ञाय परिणामं पर्यायान्तरापत्तिरूपम्। ते हि मनोज्ञा अपि क्षणेनामनोज्ञतया एवममनोज्ञा अपि मनोज्ञतया परिणमन्तीति तुच्छो रागद्वेषयोर्हेतुः ॥ ५९ ॥

(अर्थ.) वली विसएसु इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (तेसिं के०) तेषां एटले ते (पुग्ग-

लाणं के०) पुजलानां एटले शब्दादिरूपे परिणमेला पुजलोना (परिणामं के०) परिणामं एटले परिणाम प्रत्ये (अणिच्चं के०) अनित्यं एटले अनित्य एवाने (विन्नाय के०) विज्ञाय एटले जाणीने (मणुन्नेसु के०) मनोज्ञेषु एटले सुंदर, मनोहर एवा (विसएसु के०) विषयेषु एटले शब्द स्पर्शादि विषयोने विषे (पेमं के०) प्रेम एटले प्रेमरागप्रत्ये (नाभिनिवेसए के०) नाभिनिवेशयेत् एटले न करे. अर्थात् मनने गमता विषय होय ते घडीमां अणगमता थाय छे, अने अणगमता होय ते घडीमां मनगमता थाय छे माटे ते उपर रागद्वेष न राखवा. ॥ ५ए ॥

(दीपिका.) पुनः किंच। साधुः विषयेषु शब्दादिषु प्रेम रागं न अभिनिवेशयेत् न कुर्यात्। किंभूतेषु विषयेषु। मनोज्ञेषु। इन्द्रियाणामनुकूलेषु। अमनोज्ञेषु च द्वेषं न कुर्यात्। किं कृत्वा। तेषां पुजलानां तुशब्दाच्छब्दादिविषयसंबन्धिनामनित्यतया परिणामं विज्ञाय जिनवचनानुसारेण। कथम्। विज्ञायते हि मनोज्ञा अपि क्षणाद् अमनोज्ञतया परिणमन्ति। अमनोज्ञा अपि क्षणाद् मनोज्ञतया परिणमन्ति। ततस्तयोरुपरि रागद्वेषकरणं निरर्थकमिति ॥ ५ए ॥

(टीका.) किं च। विसएसु त्ति सूत्रम्। विषयेषु शब्दादिषु मनोज्ञेष्विन्द्रियानुकूलेषु प्रेम रागं नाभिनिवेशयेन्न कुर्यात्। एवममनोज्ञेषु द्वेषम्। आह। उक्तमेवेदं प्राक् कसोखेकहीत्यादौ। किमर्थं पुनरुपन्यास इति। उच्यते। कारणविशेषाभिधानेन विशेषोपलम्भार्थमिति। आह च। अनित्यमेव परिणामानित्यतया तेषां पुजलानां तुशब्दाच्छब्दादिविषयसंबन्धिनामिति योगः। विज्ञायावेत्य जिनवचनानुसारेण। किमित्याह। परिणामं पर्यायान्तरापत्तिलक्षणम्। ते हि मनोज्ञा अपि सन्तो विषयाः क्षणादमनोज्ञतया परिणमन्ति। अमनोज्ञा अपि मनोज्ञतया इति तुच्छं रागद्वेषयोर्निमित्तमिति सूत्रार्थः ॥ ५ए ॥

पोग्गलाणं परीणामं, तेसिं नच्चा जहा तहा ॥
विणीअतिण्हो विहरे, सीईभूएण अप्पणा ॥ ६० ॥

(अवचूरिः) एतदेवाह। पुजलानां शब्दादिविषयान्तर्गतानां परिणाममुक्तलक्षणं तेषां ज्ञात्वा यथा मनोज्ञेतररूपतया भवन्ति तथा ज्ञात्वा विनीततृष्णोऽपेताभिलाषो विहरेत्। शीतीभूतेन क्रोधाद्यभावेन प्रशान्तेनात्मना ॥ ६० ॥

(अर्थ.) एज प्रकट कहे छे. पोग्गलाणं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (तेसिं के०) तेषाम् एटले ते (पोग्गलाणं के०) पुजलानां एटले पुजलोना (परीणामं के०) परि-

णामं एवले परिणाम प्रत्ये (जहा तहा के०) यथा तथा एटले जेवो छे ते प्रकारे (न च्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (विणीअतिण्हो के०) विनीततृष्णः एटले शब्दादि विषयोने विषे रहेला अभिलाषने छोडतो छतो (सीईभूएण के०) शीतीभूतेन एटले क्रोध प्रमुख अग्नि उलवाइ गयाथी शीतल थएला एवा (अप्पणा के०) आत्मना एटले आत्मावडे करीने (विहरे के०) विहरेत् एटले विचरे. ॥ ६० ॥

(दीपिका.) एतदपि स्पष्टयन्नाह। शीतीभूतेन क्रोधादीनां त्यागात् प्रशान्तेन आत्मना विहरेत्। किं कृत्वा । तेषां पूर्वोक्तानां पुद्गलानां परिणामं यथा मनोज्ञामनोज्ञतया भवन्ति।तथा ज्ञात्वा। किंभूतः साधुः। विनीततृष्णो गताभिलाषः शब्दादिषु ६०

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । पोग्गलाणं ति सूत्रम्। पुद्गलानां शब्दादिविषयान्तर्गतानां परिणाममुक्तलक्षणं तेषां ज्ञात्वा विज्ञाय यथा मनोज्ञेतररूपतया भवन्ति। तथा ज्ञात्वा विनीततृष्णोऽपेताभिलाषः शब्दादिषु विहरेत्। शीतीभूतेन क्रोधाद्यभ्यपगमात्प्रशान्तेनात्मनेति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

जाइ सद्धाइ निक्खंतो, परिआयट्ठाणमुत्तमं ॥
तमेव अणुपालिज्जा, गुणे आयरिअसंमए ॥ ६१ ॥

(अवचूरिः) यया श्रद्धया संयमगुणस्वीकरणरूपया निष्क्रान्तो गृहवासात् पर्यायस्थानमुत्तमं प्राप्तः । तामेव श्रद्धामनुपालयेत् प्रवर्द्धमानां कुर्यात् । क । मूलगुणादिषु आचार्यसंमतेषु । उपलक्षणत्वादर्हदादिसंमतेषु ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) वली जाइ इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (जाइ के०) यया एटले जे (सद्धाइ के०) श्रद्धया एटले श्रद्धा वडे (निक्खंतो के०) निष्क्रान्तः एटले अविरतिरूप कादवथी नीकल्या, अने (उत्तमं के०) उत्तमं एटले प्रधान एवा (परिआयट्ठाणं के०) पर्यायस्थानं एटले सर्वविरतिस्वीकाररूप उत्तम स्थानकप्रत्ये पाम्या. (तमेव के०) तामेव एटले तेज (आयरिअसंमए गुणे के०) आचार्यसंमतेषु गुणेषु एटले तीर्थकर प्रमुखने बहु संमत एवा मूलगुण प्रमुख गुणोने विषे रहेली श्रद्धा प्रत्ये (अणुपालिज्जा के०) अनुपालयेत् एटले रक्षण करे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) पुनः किं च। साधुः तामेव श्रद्धामप्रतिपातितया प्रवर्द्धमानां गुणेषु मूलगुणादिलक्षणेषु पालयेत् । किंभूतेषु गुणेषु । आचार्यसंमतेषु तीर्थकरादिमतेषु । तां काम् । यया श्रद्धया प्रधानगुणस्वीकाररूपया निष्क्रान्तोऽविरतिकर्दमात् दीक्षास्थानमुत्तमं प्रधानं प्राप्तः ॥ ६१ ॥

(टीका.) किं च जाइ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। यया श्रद्धया प्रधानगुणस्वीकरणरूपया निष्क्रान्तोऽविरतिजम्बालात्पर्यायस्थानं प्रव्रज्यारूपमुत्तमं प्रधानं प्राप्त इत्यर्थः। तामेव श्रद्धामप्रतिपातितया प्रवर्द्धमानामनुपालयेद्यत्नेन। क इत्याह। गुणेषु मूलगुणादिलक्षणेष्वाचार्यसंमतेषु तीर्थकरादिबहुमतेषु। अन्ये तु श्रद्धाविशेषणमेतदिति व्याचक्षते। तामेव श्रद्धामनुपालयेद्गुणेषु। किंभूताम्। आचार्यसंमताम्। न तु स्वाग्रहकलङ्किताामिति सूत्रार्थः॥ ६१॥

तवं चिमं संजमजोगयं च, सज्झायजोगं च सया अहिट्ठिए॥
सुरे व सेणाइ समत्तमाउहे, अलमप्पणो होइ अलं परेसिं॥ ६२॥

(अवचूरिः) आचारप्रणिधिफलमाह। तपश्चेदमनशनादिरूपं, संयमयोगं पृथ्व्यादिविषयं संयमव्यापारं, स्वाध्याययोगं च वाचनादिकं सदाधिष्ठाता तपःप्रभृतीनां कर्त्तेत्यर्थः। स एवंभूतः शूर इव सुभट इव सेनया चतुरङ्गया कषायादिरूपया रुद्धः सन् समाप्तायुधः संपूर्णतपःप्रभृतिखड्गाद्यायुधः। अलमत्यर्थमात्मनो भवति संरक्षणाय परेषां च। निराकरणायालम्॥ ६२॥

(अर्थ.) हवे आचारप्रणिधिनुं फल कहे छे. तवं चिमं इत्यादि सूत्र. (इमं के०) इदं एटले आ अर्थात् साधु लोकमां प्रसिद्ध एवा (तवं के०) तपः एटले अनशन प्रमुख तपस्या प्रत्ये (च के०) च एटले वली (संजमजोगं च के०) संयमयोगं एटले षट्काय जीवरक्षारूप संयमव्यापार प्रत्ये (च के०) च एटले वली (सज्झायजोगं के०) स्वाध्याययोगं एटले वाचना प्रमुख व्यापार प्रत्ये (सया के०) सदा एटले निरंतर (अहिट्ठिए के०) अधिष्ठाता एटले करनार एवा साधु जे ते (सेणाइ के०) सेनया एटले चतुरंग सेनावडे (सूरे व के०) शूर इव एटले शूरवीर पुरुष जेम रोकाय छे, तेम इंद्रिय कषाय रूप सेना वडे रोकाय त्यारे (समत्तमाउहे के०) समाप्तायुधः एटले तपस्या प्रमुख आयुधो जेनी पासे पूरेपूरां छे एवो थयो छतो (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानी रक्षा करवाने अर्थे (अलं के०) अलं एटले समर्थ (होइ के०) भवति एटले थाय छे. तेमज (परेसिं के०) परेषां एटले बीजा शत्रुर्जने वारवाने अर्थे पण (अलं के०) समर्थः एटले समर्थ थाय छे.॥ ६२॥

(दीपिका.) अथ आचारप्रणिधिफलमाह। साधुः एवंविधः सन् शूर इव विक्रान्तसुभट इव। अलमत्यर्थमात्मनः संरक्षणाय अलं च परेषां निवारणाय भवति। किंभूतः साधुः। तपश्च इदमनशनादि द्वादशभेदरूपं सर्वसाधुप्रसिद्धं संयम-

योगं च पृथिव्यादिविषयसंयमव्यापारं च स्वाध्याययोगं च वाचनादिव्यापारं च सदा सर्वकालमधिष्ठाता तपःप्रनृतीनां कर्ता इत्यर्थः । किंनूतः शूरः । सेनया चतुरङ्गबलरूपया इन्द्रियकषायादिसेनया निरुद्धः सन् समाप्तायुधः संपूर्णतपःप्रनृतिखड्गायुधः ॥६२॥

(टीका.) आचारप्रणिधिफलमाह । तवं चिमं ति सूत्रम् । तपश्चेदमनशनादिरूपं साधुलोकप्रतीतं संयमयोगं च पृथिव्यादिविषयं संयमव्यापारं च स्वाध्याययोगं च वाचनादिव्यापारं सदा सर्वकालमधिष्ठाता तपःप्रनृतीनां कर्तेत्यर्थः । इह च तपोऽनिधानात्तद्ग्रहणेऽपि स्वाध्याययोगस्य प्राधान्यख्यापनार्थं नेदेनानिधानमिति । स एवंनूतः शूर इव विक्रान्तनट इव सेनया चतुरङ्गरूपया इन्द्रियकषायादिरूपया निरुद्धः सन् समाप्तायुधः संपूर्णतपःप्रनृतिखड्गाद्यायुधः अलमत्यर्थमात्मनो नवति संरक्षणाय अलं च परेषां निराकरणायेति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥

सज्झायसज्झाणरयस्स ताइणो, अपावनावस्स तवे रयस्स ॥
विसुज्झई जं सि मलं पुरे कडं, समीरिअं रुप्पमलं व जोइणा ॥ ६३ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयन्नाह । स्वाध्याय एव सद्ध्यानं तत्र रतस्य त्रातुः स्वान्ययोः।अपापनावस्य लब्ध्याद्यपेक्षारहिततया शुद्धचित्तस्य विशुद्ध्यते अपैति यदस्य साधोर्मलं कर्ममलं पुराकृतं जन्मान्तरोपात्तम् । दृष्टान्तमाह । समीरितं प्रेरितं रूप्यमलमिव ज्योतिषाग्निना ॥ ६३ ॥

(अर्थ.) एज प्रकट करवाने अर्थे कहे बे. सज्झाय इत्यादि सूत्र. (सज्झायसज्झाणरयस्स के०) स्वाध्यायसद्ध्यानरतस्य एटले स्वाध्यायरूप शुन ध्यानने विषे आसक्त एवा (ताइणो के०) तायिनः एटले पोतानी तथा परनी रक्षा करनार एवा (अपावनावस्स के०) अपापनावस्य एटले लब्धि प्रमुखनी इछा न होवाथी शुद्ध चित्तवाला एवा तथा (तवे के०) तपसि एटले तपस्याने विषे (रयस्स के०) रतस्य एटले आसक्त एवा (सि के०) अस्य एटले ए साधुनुं (जं के०) यत् एटले जे (पुरेकडं के०) पुराकृतं एटले पूर्वनवे उपार्जेलुं एवुं (मलं के०) मलं एटले मेलुं अशुन कर्म जे ते (जोइणा के०) ज्योतिषा एटले अग्निवडे (समीरिअं के०) समीरितं एटले प्रेरित एवुं अर्थात् अग्निथी तपायलुं (रुप्पमलं व के०) रूप्यमलमिव एटले अग्निना तापथी रूपानुं मल जेम नीकली जाय बे तेम (विसुज्झइ के०) विशुद्ध्यति एटले शुद्ध थाय बे, निर्जरा पामे बे. ॥ ६३ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह। अस्य साधोः यत् मलं कर्ममलं तत् विशुध्यते अपैति दूरे यातीत्यर्थः। किंभूतं मलम्। पुराकृतं जन्मान्तरेषु उपात्तमुपार्जितम्। केन किंवत्। यथा रूप्यमलम्। किंभूतं रूप्यमलम्। समीरितं प्रेरितं। केन। ज्योतिषाग्निना। किंभूतस्य साधोः। स्वाध्यायसद्ध्यानरतस्य स्वाध्याय एव सद्ध्यानं स्वाध्यायसद्ध्यानं तत्र रतस्य आसक्तस्य। पुनः किंभूतस्य साधोः। त्रातुः स्वस्य परस्य उभयेषां च रक्षणशीलस्य। पुनः किंभूतस्य साधोः। अपापभावस्य लब्ध्यादीनां या अपेक्षा तया रहिततया शुद्धचित्तस्य। पुनः किंभूतस्य साधोः। तपसि अनशनादौ द्वादशविधे रतस्य। एवंविधस्य शुद्धस्य साधोः पापं दूरे यातीति परमार्थः॥ ६३॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह। सज्झाय त्ति सूत्रम्। स्वाध्याय एव सद्ध्यानं तत्र रतस्य सक्तस्य त्रातुः स्वपरोभयत्राणशीलस्य अपापभावस्य लब्ध्याद्यपेक्षारहिततया शुद्धचित्तस्य तपस्यनशनादौ यथाशक्ति रतस्य विशुध्यतेऽपैति। यदस्य साधोर्मलं कर्ममलं पुराकृतं जन्मान्तरोपात्तम्। दृष्टान्तमाह। समीरितं प्रेरितं रूप्यमलमिव ज्योतिषाग्निनेति सूत्रार्थः॥ ६३॥

से तारिसे दुक्खसहे जिइंदिए, सुएण जुत्ते अममे अकिंचणे॥
विरायई कम्मघणंमि अवगए, कसिणब्भपुडावगमे व चंदिमित्ति बेमि॥६४॥

आयारपणिही णाम अज्झयणं संमत्तं॥ ८॥

(अवचूरिः) ततश्च। स तादृशः पूर्वोदितगुणयुक्तः साधुः दुःखसहः परीषहजेता। श्रुतेन युक्तः। अममो ममत्वरहितः। अकिंचनो द्रव्यकिंचनरहितः। विराजते कर्मघने ज्ञानावरणादिकर्मघने अपगते सति केवलज्ञानलाभात्। कृत्स्नाभ्रपुटापगमे चन्द्रमा इवेति ब्रवीमीति॥ ६४॥ इत्याचारप्रणिध्यध्ययनावचूरिः॥ ८॥

(अर्थ.) माटे से इत्यादि सूत्र. (तारिसे के०) तादृशः एटले पूर्वोक्त गुणयुक्त एवा (दुक्खसहे के०) दुःखसहः एटले परीषहना जितनार एवा (जिइंदिए के०) जितेन्द्रियः एटले पोतानां इंद्रिय जेणे जीत्यां छे एवा (सुएण के०) श्रुतेन एटले श्रुतवडे (जुत्ते के०) युक्तः एटले युक्त एवा, (अममे के०) अममः एटले सर्वत्र ममतारहित एवा तथा (अकिंचणे के०) अकिंचनः एटले द्रव्य भाव परिग्रह रहित एवा (से के०) सः एटले ते पूर्वोक्त साधु जे ते (कसिणब्भपुडावगमे के०) कृत्स्नाभ्रपुटापगमे एटले संपूर्ण अभ्रमंडल (वादलानो समुदाय) विखेराइ गये छते जेम (चंदिमा के०)

चंद्रमाः एटले चंद्रमा शोभे छे तेम (कम्मघणम्मि के०) कर्मघने एटले कर्मरूप मेघ (अवगए के०) अपगते एटले नाश पामे छते (विरायइ के०) विराजते एटले शोभे छे. इति ब्रवीमि एनो अर्थ पूर्वे कहेल छे ते माफक जाणवो. ॥ ६४ ॥

इति श्री दशवैकालिकसूत्रना आचारप्रणिधिनामा अध्ययननो बालावबोध संपूर्ण ॥८॥

(दीपिका.) ततश्च साधुः कीदृशो भवेदित्याह । स तादृशः पूर्वोक्तगुणयुक्तः साधुर्विराजते । क इव ।चन्द्रमा इव । क सति । कृत्स्नाभ्रपुटापगमे समस्तानामभ्रपुटानामपगमे नाशे सति। अयं भावः।यथा शरत्काले चंद्रमाः शोभते तथा साधुरपि अपगतकर्मघनः समासादितकेवलालोको विराजत इत्यर्थः । किंभूतः साधुः । दुःखसहः परीषहपीडासहः । पुनः किंभूतः साधुः जितेन्द्रियः पराजितश्रोत्रादिपञ्चेन्द्रियविषयः । पुनः किंभूतः साधुः । श्रुतज्ञानेन युक्तः विद्यावानित्यर्थः। पुनः किंभूतः साधुः । अममः सर्वत्र ममतारहितः । पुनः किंभूतः साधुः । अकिंचनः किंचनरहितः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

इति श्रीदशवैकालिके सूत्रे श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां दीपिकायामष्टमाध्ययनं संपूर्णम् ॥ ८ ॥

(टीका.) ततः से तारिसे त्ति सूत्रम् । व्याख्या। स तादृशोऽनन्तरोदितगुणयुक्तः साधुः दुःखसहः परीषहजेता जितेन्द्रियः पराजितश्रोत्रेन्द्रियादिः । श्रुतेन युक्तो विद्यावानित्यर्थः । अममः सर्वत्र ममत्वरहितः । अकिंचनो द्रव्यभावकिंचनरहितः विराजते शोभते । कर्मघने ज्ञानावरणीयादिकर्ममेघे अपगते सति । निदर्शनमाह । कृत्स्नाभ्रपुटापगम इव चन्द्रमा इति। यथा कृत्स्ने कृष्णे वा अभ्रपुटे अगपते सति चन्द्रो विराजते शरदि तद्वदसावपि अपगतकर्मघनः समासादितकेवलालोको विराजत इति सूत्रार्थः ॥ ६४ ॥

ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव । व्याख्यातमाचारप्रणिध्यध्ययनम् ॥ ८ ॥

इति श्रीहरिभद्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकबृहद्वृत्तावष्टमाध्ययनम् ॥ ८ ॥

अष्टमाध्ययनं संपूर्णम् ॥ ८ ॥

थंभा व कोहा व मयप्पमाया, गुरुस्सगासे विणयं न सिक्खे॥
सो चेव उ तस्स अभूइभावो, फलं व कीअस्स वहाय होइ॥ १॥

(अवचूरिः) अथ विनयसमाध्यध्ययनावचूरिः। पूर्वाध्ययने साधुनाचारे यत्नवता भाव्यमित्युक्तम्। इह च आचारवानेव विनयसंपन्नो भवति। अतोऽत्र विनय उच्यते। स्तम्भाद्वा मानाद्वा जात्यादिभिरुत्तमोऽहमिति। अहं गुरुभिराकुष्ट इति क्रोधादक्षान्तिलक्षणात्। मायाप्रमादात्। शूलं मे बाधत इत्यादिमायातः। प्रमादान्निद्रादेः। गुरोः सकाशे विनयं ग्रहणासेवनशिक्षारूपं न शिक्षेत। स एव तु स्तम्भादिर्विनयशिक्षाविघ्नहेतुस्तस्य जडमतेः। अभूतेर्भावोऽभूतिभावोऽसंपद्भाव इत्यर्थः। किमित्याह। वधाय गुणलक्षणभावप्राणनाशाय भवति। दृष्टान्तमाह। फलमिव कीचकस्य। कीचको वंशस्तस्य यथा फलं वधाय भवति। सति तस्मिंस्तस्य विनाशात्तद्वदिति॥ १॥

(अर्थ.) आचारप्रणिधिनामा अध्ययन कह्युं. हवे विनयसमाधिनामक अध्ययननो आरंभ करे छे. आ अध्ययननो पूर्व अध्ययननी साथे संबंध आ रीते छे. आठमा अध्ययनमां सामाचारीने सम्यक् प्रकारे पालनार साधुनुं वचन निरवद्य होय छे, माटे निरवद्य वचन बोलवाने विषे साधुए यतना राखवी एम कह्युं. हवे आ विनयसमाधिनामा अध्ययनने विषे ' सामाचारीने अनुसरीने चालनार साधु विनयसंपन्न ज होय छे ' एम कहेवानुं छे. आ संबंधे आवेल आ अध्ययननुं थंभा व इत्यादि प्रथम सूत्र. जे साधु (थंभा के०) स्तम्भात् एटले जातिहीन (हलकी जातना) तथा कुलहीन एवानी पासे हुं शी रीते शिखवा जाउं? एवा अहंकारथी, (व के०) वा एटले अथवा (कोहा के०) क्रोधात् एटले कंइ पण कारणथी उत्पन्न थएल रोषथी (व के०) वा एटले अथवा (मयप्पमाया के०) मायाप्रमादात् एटले कपटथी अथवा निद्रा प्रमुख प्रमादथी (गुरुस्सगासे के०) गुरोः सकाशे एटले आचार्य प्रमुख गुरुनी पासे (विणयं के०) विनयं एटले आसेवन प्रमुख विनय प्रत्ये (न सिक्खे के०) न शिक्षते एटले शिखतो नथी. (सो चेव के०) स चैव एटले ते स्तंभ, क्रोध प्रमुख जे ते ज (उ के०) तु एटले निश्चये करीने (तस्स के०) तस्य एटले ते साधुनो (अभूइभावो के०) अभूतिभावः एटले ज्ञानरूप संपदानो नाश करनारो एवो (कीअस्स के०) कीचकस्य एटले वांसना (फलं व के०) फलमिव एटले फलनी पेठे पोताना (वहाय के०) वधाय एटले गुणरूप भाव प्राणना

नाशने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय छे. वांसने फल आवे तो तेनो नाश थाय छे, ए वात प्रसिद्ध छे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ विनयसमाध्याख्यं नवममध्ययनं व्याख्यायते । तस्य नवमाध्ययनस्य चत्वार उद्देशाः । तत्र प्रथमोद्देशकमाह । इह च अयं संवन्धः । पूर्वाध्ययने निःपापं वचनमाचारे प्रणिहितस्य सम्यक् स्थितस्य जवतीति तत्र यत्नवता जाव्यम् । इत्येतत् उक्तम् । इह तु आचारप्रणिहितो यथायोग्यविनयसंपन्न एव जवति । इत्येतडुच्यते । तथाहि शिष्यः गुरोः सकाश आचार्यादेः समीपे विनयमासेवनारूपं शिक्षारूपं च न शिक्षते, न उपादत्ते, न गृह्णातीत्यर्थः । कस्मात् । स्तम्जाद्वा । कथमहं जात्यादिमान् जात्यादिहीनस्य गुरोः समीपे शिक्षे । तथा क्रोधात् कथंचिदसत्यकरणप्रेरितो रोषाद् वा । तथा मायातः शूलं मे वाधत इत्यादिकपटेन । तथा प्रमादात् प्रक्रान्तमुचितमजानन् निद्रादीनां व्यासङ्गेन । स्तम्जादीनां क्रमेण उपन्यासश्च इत्थमेव अमीषां विनयस्य विघ्नतामाश्रित्य ख्यापनार्थः । तदेवं स्तम्जादिज्यो गुरोः समीपे विनयं न शिक्षते । अन्ये तु आचार्या एवं पठन्ति । गुरोः समीपे विनये न तिष्ठति, विनये न वर्तते, विनयं न आसेवत इत्यर्थः । इह स एव स्तम्जादिर्विनयशिक्षाविघ्नहेतुस्तस्य जडमतेः अजूतिजाव इति । अजूतेर्जावः अजूतिजावः असंपज्जाव इत्यर्थः । किमित्याह । वधाय जवति । गुणलक्षणजावप्राणविनाशाय जवति । दृष्टान्तमाह । फलमिव कीचकस्य । कीचको वंशस्तस्य फलं यथा वधाय जवति । तस्मिन्सति तद्विनाशनात् । तद्वत् इति ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना विनयसमाध्याख्यमारज्यते । अस्य चायमजिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने निरवद्यं वच आचारे प्रणिहितस्य जवतीति तत्र यत्नवता जवितव्यमित्येतडुक्तम् । इह त्वाचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्न एव जवतीत्येतडुच्यते । उक्तं च ॥ आयारपणिहाणंमि, से सम्मं वट्टई बुहे ॥ णाणादीण विणीए जे, मोक्खठा निविगिन्नए ॥ इत्यनेनाजिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र च विनयसमाधिरिति द्विपदं नाम । तन्निक्षेपायाह ॥ विनयस्स समाहीए, निक्खेवो होइ दोण्ह वि चउक्को ॥ दव्वविणयंमि तिणिसो, सुवष्णमिच्चेवमाईणि ॥ ७६ ॥ व्याख्या ॥ विनयस्य प्रसिद्धतत्त्वस्य समाधेश्च प्रसिद्धतत्त्वस्यैव । न्यासो जवति द्वयोरपि चतुष्को नामादिजेदात् । तत्र नामस्थापने क्षुण्णत्वादनादृत्य द्रव्यविनयमाह । द्रव्यविनये ज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्ते तिनिशो वृक्षविशेष उदाहरणम् । स रथाङ्गादिषु यत्र यत्र यथा विनीयते तत्र

तत्र तथा परिणमति योग्यत्वादिति । तथा सुवर्णमित्यादीनि कटककुण्डलादिप्रकारेण विनयनाद् द्रव्याणि द्रव्यविनयः । आदिशब्दात्तत्तद्योग्यरूप्यादिपरिग्रह इति गाथार्थः ॥ सांप्रतं भावविनयमाह ॥ लोगोवयारविणउं, अत्थनिमित्तं च कामहेउं च ॥ भयविणयमुक्खविणउं, विणउं खलु पंचहा होइ ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ लोकोपचारविनयो लोकप्रतिपत्तिफलोऽर्थनिमित्तं चार्थप्राप्त्यर्थं च कामहेतुश्च कामनिमित्तश्च । तथा भयविनयो भयनिमित्तो मोक्षविनयो मोक्षनिमित्तः । एवमुपाधिभेदाद्विनयः खलु पञ्चधा पञ्चप्रकारो भवतीति गाथासमासार्थः ॥ ॥ व्यासार्थाभिधित्सया तु लोकोपचारविनयमाह ॥ अप्भुट्ठाणं अंजलि, आसणदाणं अइहिपूआ य ॥ लोगोवयारविणउं, देवपूआ य विहवेण ॥ ७८ ॥ व्याख्या ॥ अभ्युत्थानं तदुचितस्यागतस्याभिमुखमुत्थानम् । अंजलिर्विज्ञापनादौ । आसनदानं च गृहागतस्य प्रायेण । अतिथिपूजा चाहारादिदानेन । एष इत्थंभूतो लोकोपचारविनयः । देवतापूजा च यथाभक्ति बल्याद्युपचाररूपा विभवेनेति यथाविभवं विभवोचितेति गाथार्थः ॥ ॥ उक्तो लोकोपचारविनयोऽर्थविनयमाह ॥ अप्भासवित्तिछंदा—णुवत्तणं देसकालदाणं च ॥ अप्भुट्ठाणं अंजलि—आसणदाणं च अत्थकए ॥ ७९ ॥ व्याख्या ॥ अभ्याशवृत्तिर्नरेन्द्रादीनां समीपावस्थानं, छन्दोऽनुवर्तनमभिप्रायाराधनं, देशकालदानं च कटकादौ विशिष्टनृपतेः । प्रस्तावदानं च तथाऽभ्युत्थानमञ्जलिरासनदानं च नरेन्द्रादीनामेव कुर्वन्त्यर्थकृतेऽर्थार्थमिति गाथार्थः ॥ ४ ॥ उक्तोऽर्थविनयः । कामादिविनयमाह ॥ एमेव कामविणउं, भए अ नेअव्वमाणुपुव्वीए ॥ मोक्खंमि वि पंचविहो, परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ८० ॥ व्याख्या ॥ एवमेव यथार्थविनय उक्तोऽभ्याशवृत्त्यादिः । तथा कामविनयः । भये चेति । भयविनयश्च ज्ञातव्यो विज्ञेयः । आनुपूर्व्या परिपाट्या । तथाहि । कामिनो वेश्यादीनां कामार्थमेवाभ्यासवृत्त्यादि यथाक्रमं सर्वं कुर्वन्ति । प्रेष्याश्च भयेन स्वामिनामित्युक्तौ कामभयविनयौ । मोक्षविनयमाह । मोक्षेऽपि मोक्षविषयो विनयः पञ्चविधः पञ्चप्रकारः । प्ररूपणा निरूपणा तस्यैषा भवति वक्ष्यमाणेति गाथार्थः ॥ ॥ दंसणनाणचरित्ते, तवे अ तह उवयारिए चेव ॥ एसो अ मोक्खविणउं, पंचविहो होइ नायव्वो ॥ ८१ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्रेषु दर्शनज्ञानचारित्रविषयः । तपसि च तपोविषयश्च तथा औपचारिकश्चैव प्रतिरूपयोगव्यापारश्चैव । एष तु मोक्षविनयो मोक्षनिमित्तः पञ्चविधो भवति ज्ञातव्य इति गाथासमासार्थः ॥ व्यासार्थेन दर्शनविनयमाह ॥ दव्वाण सव्वभावा, उवइट्ठा जे जहा जिणवरेहिं ॥ ते तह सद्दहइ नरो, दंसणविणउं हवइ तम्हा ॥ ८२ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्याणां धर्मास्तिकायादीनां सर्वभावाः सर्वपर्याया उपदिष्टाः कथिता येऽगुरुलघ्वादयो यथा येन प्रकारेण

नाशने अर्थे (होइ के०) नवति एटले थाय छे. वांसने फल आवे तो तेनो नाश थाय छे, ए वात प्रसिद्ध छे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ विनयसमाध्याख्यं नवममध्ययनं व्याख्यायते। तस्य नवमाध्ययनस्य चत्वार उद्देशाः। तत्र प्रथमोद्देशकमाह। इह च अयं संबन्धः। पूर्वाध्ययने निःपापं वचनमाचारे प्रणिहितस्य सम्यक् स्थितस्य नवतीति तत्र यत्नवता नाव्यम्। इत्येतत् उक्तम्। इह तु आचारप्रणिहितो यथायोग्यविनयसंपन्न एव नवति। इत्येतदुच्यते। तथाहि शिष्यः गुरोः सकाश आचार्यादेः समीपे विनयमासेवनारूपं शिक्षारूपं च न शिक्षते, न उपादत्ते, न गृह्णातीत्यर्थः। कस्मात्। स्तम्नाद्वा। कथमहं जात्यादिमान् जात्यादिहीनस्य गुरोः समीपे शिक्षे। तथा क्रोधात् कथंचिदसत्यकरणप्रेरितो रोषाद् वा। तथा मायातः शूलं मे बाधत इत्यादिकपटेन। तथा प्रमादात् प्रक्रान्तमुचितमजानन् निद्रादीनां व्यासङ्गेन। स्तम्नादीनां क्रमेण उपन्यासश्च इत्थमेव अमीषां विनयस्य विघ्नतामाश्रित्य ख्यापनार्थः। तदेवं स्तम्नादिन्यो गुरोः समीपे विनयं न शिक्षते। अन्ये तु आचार्या एवं पठन्ति। गुरोः समीपे विनये न तिष्ठति, विनये न वर्तते, विनयं न आसेवत इत्यर्थः। इह स एव स्तम्नादिर्विनयशिक्षाविघ्नहेतुस्तस्य जडमतेः अनूतिनाव इति। अनूतेर्नावः अनूतिनावः असंपन्नाव इत्यर्थः। किमित्याह। वधाय नवति। गुणलक्षणनावप्राणविनाशाय नवति। दृष्टान्तमाह। फलमिव कीचकस्य। कीचको वंशस्तस्य फलं यथा वधाय नवति। तस्मिन्सति तद्विनाशनात्। तद्वत् इति ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना विनयसमाध्याख्यमारन्यते। अस्य चायमनिसंबन्धः। इहानन्तराध्ययने निरवद्यं वच आचारे प्रणिहितस्य नवतीति तत्र यत्नवता नवितव्यमित्येतदुक्तम्। इह त्वाचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्न एव नवतीत्येतदुच्यते। उक्तं च॥ आयारपणिहाणंमि, से सम्मं वट्टई बुहे॥ णाणादीण विणीए जे, मोक्खठा निविगिठ्ठए ॥ इत्यनेनानिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम्। अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः। तत्र च विनयसमाधिरिति द्विपदं नाम। तन्निक्षेपायाह॥ विनयस्स समाहीए, निक्खेवो होइ दोण्ह वि चउक्को॥ दव्वविणयंमि तिणिसो, सुवस्समिच्चेवमाईणि ॥ ३६ ॥ व्याख्या॥ विनयस्य प्रसिद्धतत्त्वस्य समाधेश्च प्रसिद्धतत्त्वस्यैव। न्यासो नवति द्वयोरपि चतुष्को नामादिनेदात्। तत्र नामस्थापने क्षुसत्वादनादृत्य द्रव्यविनयमाह। द्रव्यविनये ज्ञशरीरनव्यशरीरव्यतिरिक्ते तिनिशो वृक्षविशेष उदाहरणम्। स रथाङ्गादिषु यत्र यत्र यथा विनीयते तत्र

तत्र तथा परिणमति योग्यत्वादिति। तथा सुवर्णमित्यादीनि कटककुण्डलादिप्रकारेण विनयनाद् द्रव्याणि द्रव्यविनयः। आदिशब्दात्तत्तद्योग्यरूप्यादिपरिग्रह इति गाथार्थः॥ सांप्रतं भावविनयमाह॥ लोगोवयारविणओ, अत्थनिमित्तं च कामहेउं च॥ भयविणयमुक्खविणओ, विणओ खलु पंचहा होइ॥ ७७॥ व्याख्या॥ लोकोपचारविनयो लोकप्रतिपत्तिफलोऽर्थनिमित्तं चार्थप्राप्त्यर्थं च कामहेतुश्च कामनिमित्तश्च। तथा भयविनयो भयनिमित्तो मोक्षविनयो मोक्षनिमित्तः। एवमुपाधिभेदाद्विनयः खलु पञ्चधा पञ्चप्रकारो भवतीति गाथासमासार्थः॥ ॥ व्यासार्थाभिधित्सया तु लोकोपचारविनयमाह॥ अब्भुट्ठाणं अंजलि, आसणदाणं अइहिपूआ य॥ लोगोवयारविणओ, देवपूआ य विहवेण॥ ७८॥ व्याख्या॥ अभ्युत्थानं तदुचितस्यागतस्याभिमुखमुत्थानम्। अंजलिर्विज्ञापनादौ। आसनदानं च गृहागतस्य प्रायेण। अतिथिपूजा चाहारादिदानेन। एष इत्थंभूतो लोकोपचारविनयः। देवतापूजा च यथाभक्ति बल्याद्युपचाररूपा विभवेनेति यथाविभवं विभवोचितेति गाथार्थः॥ ॥ उक्तो लोकोपचारविनयोऽर्थविनयमाह॥ अब्भासवित्तिछंदा–णुवत्तणं देसकालदाणं च॥ अब्भुट्ठाणं अंजलि–आसणदाणं च अत्थकए॥ ७९॥ व्याख्या॥ अभ्याशवृत्तिर्नरेन्द्रादीनां समीपावस्थानं, छन्दोऽनुवर्तनमभिप्रायाराधनं, देशकालदानं च कटकादौ विशिष्टनृपतेः। प्रस्तावदानं च तथाभ्युत्थानमञ्जलिरासनदानं च नरेन्द्रादीनामेव कुर्वन्त्यर्थकृतेऽर्थार्थमिति गाथार्थः॥ ४॥ उक्तोऽर्थविनयः। कामादिविनयमाह॥ एमेव कामविणओ, भए अ नेअव्वमाणुपुव्वीए॥ मोक्खंमि वि पंचविहो, परूवणा तस्सिमा होइ॥ ८०॥ व्याख्या॥ एवमेव यथार्थविनय उक्तोऽभ्याशवृत्त्यादिः। तथा कामविनयः। भये चेति। भयविनयश्च ज्ञातव्यो विज्ञेयः। आनुपूर्व्या परिपाट्या। तथाहि। कामिनो वेश्यादीनां कामार्थमेवाभ्यासवृत्त्यादि यथाक्रमं सर्वं कुर्वन्ति। प्रेष्याश्च भयेन स्वामिनामित्युक्तौ कामभयविनयौ। मोक्षविनयमाह। मोक्षेऽपि मोक्षविषयो विनयः पञ्चविधः पञ्चप्रकारः। प्ररूपणा निरूपणा तस्यैषा भवति वक्ष्यमाणेति गाथार्थः॥ ॥ दंसणनाणचरित्ते, तवे अ तह उवयारिए चेव॥ एसो अ मोक्खविणओ, पंचविहो होइ नायव्वो॥ ८१॥ व्याख्या॥ दर्शनज्ञानचारित्रेषु दर्शनज्ञानचारित्रविषयः। तपसि च तपोविषयश्च तथा औपचारिकश्चैव प्रतिरूपयोगव्यापारश्चैव। एष तु मोक्षविनयो मोक्षनिमित्तः पञ्चविधो भवति ज्ञातव्य इति गाथासमासार्थः॥ व्यासार्थेन दर्शनविनयमाह॥ दव्वाण सव्वभावा, उवइट्ठा जे जहा जिणवरेहिं॥ ते तह सद्दहइ नरो, दंसणविणओ हवइ तम्हा॥ ८२॥ व्याख्या॥ द्रव्याणां धर्मास्तिकायादीनां सर्वभावाः सर्वपर्याया उपदिष्टाः कथिता येऽगुरुलघ्वादयो यथा येन प्रकारेण

जिनवरैस्तीर्थकरैस्तान् नावांस्तथा तेन प्रकारेण श्रद्धत्ते नरः। श्रद्दधानश्च कर्म विनयति यस्माद्दर्शनविनयो नवति तस्माद्दर्शनाद्विनयो दर्शनविनय इति गाथार्थः ॥ ज्ञानविनयमाह ॥ नाणं सिक्खइ नाणं, गुणेइ नाणेण कुणइ किच्चाइ ॥ नाणी नवं न बंधइ, नाणविणीर्ज हवइ तम्हा ॥ ७३ ॥ व्याख्या ॥ ज्ञानं शिक्षयत्यपूर्वं ज्ञानमादत्ते। ज्ञानं गुणयति गृहीतं सत्प्रत्यावर्त्तयति। ज्ञानेन करोति कृत्यानि संयमकृत्यानि। एवं ज्ञानी नवं कर्म न बध्नाति। प्राक्तनं च विनयति यस्माज्ज्ञानविनीतो ज्ञानेनापनीतकर्मा नवति तस्मादिति गाथार्थः ॥ चारित्रविनयमाह ॥ अठविहं कम्मचयं, जम्हा रित्तीकरेइ जयमाणो ॥ नवमन्नं च न बंधइ, चरित्तविणीर्ज हवइ तम्हा ॥ ७५ ॥ व्याख्या ॥ अष्टविधमष्टप्रकारं कर्मचयं कर्मसंघातं प्राग्बद्धं यस्माद्रिक्तं करोति, तुछतापादनेनापनयति। यतमानः क्रियायां यत्नपरः। तथा नवमन्यं च कर्मचयं न बध्नाति। यस्माच्चारित्रविनय इति, चारित्राद्विनयश्चारित्रविनयश्चारित्रेण विनीतकर्मा नवति तस्मादिति गाथार्थः ॥ तपोविनयमाह ॥ अवणेइ तवेण तमं, उवणेइ अ सग्गमोक्खमप्पाणं ॥ तवविणयनिछयमई, तवोविणीर्ज हवइ तम्हा ॥ ७५ ॥ व्याख्या ॥ अपनयति तपसा तमोऽज्ञानमुपनयति च स्वर्गं मोक्षमात्मानं जीवम्। तपोविनयनिश्चयमतिर्यस्मादेवंविधस्तपोविनीतो नवति तस्मादिति गाथार्थः ॥ उपचारविनयमाह ॥ अह उवयारिर्ज पुण, डुविहो विणर्ज समासर्ज होइ ॥ पडिरूवजोगजुंजण, तहय अणासायणाविणर्ज ॥ ७६ ॥ व्याख्या ॥ अथौपचारिकः पुनर्द्विविधो विनयः समासतो नवति। द्वैविध्यमेवाह। प्रतिरूपयोगयोजनम्। तथानाशातनाविनय इति गाथासमासार्थः ॥ व्यासार्थमाह ॥ पडिरूवो खलु विणर्ज, काइअजोएइवाइमाणसिर्ज ॥ अठचउविहडुविहो, परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ७७ ॥ प्रतिरूप उचितः खलु विनयस्त्रिविधः। काययोगे च वाचि मनसि कायिको वाचिको मानसिकश्च अष्टचतुर्विधद्विविध इत्यर्थ। कायिकोऽष्टविधः, वाचिकश्चतुर्विधः, मानसो द्विविधः। प्ररूपणा तस्य कायिकाष्टविधादेरियं नवति वक्ष्यमाणलक्षणेति गाथार्थः ॥ कायिकमाह ॥ अभुठ्ठय अंजलि, आसणदाणं अनिग्गहकिई अ ॥ सुस्सूसणमणुगछण, संसाहण काय अठविहो ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ अभ्युछानमर्हस्य, अञ्जलिः प्रश्नादौ, आसनदानं पीठकाद्युपनयनमनिग्रहो गुरुनियोगकरणानिसंधिः, कृतिश्चेति कृतिकर्म वन्दनमित्यर्थः। शुश्रूषणं विधिवददूरासन्नतया सेवनं, अनुगमनमागछतः प्रत्युद्गमनं, संसाधनं च गछतोऽनुव्रजनं चाष्टविधः कायविनय इति गाथार्थः ॥ वागादिविनयमाह ॥ हिअमिअअफरुसवाई, अणुवाई नासिवाइर्ज विणर्ज ॥ अकुसलचित्तनिरोहो, कुसलमणउदीरणा चेव ॥ ७ए ॥ व्याख्या ॥ हितमितापरुषवागिति। हितवाग्घितंवक्ति परिणामसुन्दरं, मितवा-

ग्मितं स्तोकैरक्षरैः, अपरुषवागपरुषमनिष्ठुरं तथा अनुविचिन्त्यभाषी स्वालोचितवक्तेति वाचिको विनयः । तथा अकुशलमनोनिरोधः । आर्तध्यानादिप्रतिषेधेन कुशलमनउदीरणं चैव धर्मध्यानादिप्रवृत्त्येति मानस इति गाथार्थः ॥ आह । किमर्थमयं प्रतिरूपविनयः कस्य चैष इत्युच्यते ॥ पडिरूवो खलु विणओ, पराणुअत्तिमइओ मुणेअव्वो ॥ अप्पडिरूवो विणओ नायव्वो केवलीणं तु ॥ ए० ॥व्याख्या॥ प्रतिरूप उचितः खलु विनयः परानुवृत्त्यात्मकः तत्तद्वस्त्वपेक्षया प्राय आत्मव्यतिरिक्तप्रधानानुवृत्त्यात्मको मन्तव्यः । अयं च वाहुल्येन छद्मस्थानाम् । तथाप्रतिरूपो विनयः अपरानुवृत्त्यात्मकः स च ज्ञातव्यः केवलिनामेव । तेषां तेनैव प्रकारेण कर्मविनयनात् । तेषामपीत्वरः प्रतिरूपोऽज्ञातकेवलभावानां भवत्येवेति गाथार्थः ॥ उपसंहरन्नाह ॥ एसो भे परिकहिओ, विणओ पडिरूवलक्खणो तिविहो ॥ बावन्नविहिविहाणं, वेंति अणासायणाविणयं ॥ ए१ ॥व्याख्या॥ एषोऽनन्तरोदितो भे भवतां परिकथितो विनयः प्रतिरूपलक्षणस्त्रिविधः कायिकादिः । द्विपञ्चाशद्विधिविधानमेतावद्भेदमित्यर्थः । ब्रुवतेऽभिदधति । तीर्थकरा अनाशातनाविनयं वक्ष्यमाणमिति गाथार्थः ॥ एतदेवाह ॥ तित्थगरसिद्धकुलगण-संघकियाधम्मनाणनाणीणं ॥ आयरिअ थेर उवज्झा, गणीणं तेरस पयाणि ॥ ए२॥ तीर्थकरसिद्धकुलगणसंघक्रियाधर्मज्ञानज्ञानिनां तथा आचार्यस्थविरोपाध्यायगणिनां संबन्धीनि त्रयोदश पदानि । अत्र तीर्थकरसिद्धौ प्रसिद्धौ । कुलं नागेन्द्रकुलादि । गणः कोटिकादिः । संघः प्रतीतः । क्रियास्तिवादरूपा । धर्मः श्रुतधर्मादिः । ज्ञानं मत्यादि । ज्ञानिनस्तद्वन्तः । आचार्यः प्रतीतः । स्थविरः सीदतां स्थिरीकरणहेतुः । उपाध्यायः प्रतीतः । गणाधिपतिर्गणिरिति गाथार्थः ॥ एतानि त्रयोदश पदानि अनाशातनादिभिश्चतुर्भिर्गुणितानि द्विपञ्चाशद्भवन्तीत्याह ॥ अणासायणा य भत्ती, बहुमाणो वन्नसंजलणा य ॥ तित्थगराई तेरस, चउग्गुणा होंति बावन्ना ॥ ए३ ॥व्यख्या॥ अनाशातना च तीर्थकरादीनां । सर्वथा अहीलनेत्यर्थः । तथा भक्तिस्तेष्वेवोचितोपचाररूपा । तथा बहुमानस्तेष्वेवान्तरभावप्रतिबन्धरूपः । तथा च वर्णसंज्वलना तीर्थकरादीनामेव सद्भूतगुणोत्कीर्तना । एवमनेन प्रकारेण तीर्थकरादयस्त्रयोदश चतुर्गुणा अनाशातनाद्युपाधिभेदेन भवन्ति द्विपञ्चाशद्भेदा इति गाथार्थः ॥ उक्तो विनयः । सांप्रतं समाधिरुच्यते । तत्रापि नामस्थापने क्षुण्णत्वादनादृत्य द्रव्यादिसमाधिमाह ॥ दव्वं जेण व दव्वेण, समाही आहिअं च जं दव्वं ॥ भावसमाहि चउविह, दंसणनाणे तवचरित्ते ॥ ए४ ॥व्याख्या॥ द्रव्यमिति । द्रव्यमेव समाधिः द्रव्यसमाधिः यथामात्रकमविरोधि वा क्षीरगुडादि । तथा येन वा द्रव्येणोपयुक्तेन समाधिस्त्रिफलादिना तद् द्रव्यसमाधिरिति । तथा आहितं वा यद्द्रव्यं समतां तुलारोपितपलशतादिवत्स्वस्थाने । तद् द्रव्यं समा-

धिरित्युक्तो द्रव्यसमाधिः । नावसमाधिमाह । नावसमाधिः प्रशस्तनावाविरोधलक्षणश्चतुर्विधः । चातुर्विध्यमेवाह । दर्शनज्ञानतपश्चारित्रेषु । एतद्विषयो दर्शनादीनां व्यस्तानां समस्तानां वा सर्वथाविरोध इति गाथार्थः ॥ उक्तः समाधिः । तदनिधानान्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादि चर्चः पूर्ववत् । तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणयुतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् । थंना व त्ति । अस्य व्याख्या । स्तम्नाद्वा मानाद्वा जात्यादिनिमित्तात्क्रोधाद्वा अक्षान्तिलक्षणान्मायाप्रमाददिति । मायातो निकृतिरूपायाः प्रमादान्निद्रादेः सकाशात् । किमित्याह । गुरोः सकाश आचार्यादेः समीपे विनयमासेवनाशिक्षानेदनिन्नं न शिक्षते नोपादत्ते । तत्र स्तम्नात्कथमहं जात्यादिमान् जात्यादिहीनसकाशे शिक्षामीत्येवं क्रोधात्कचिद्वितथकरणचोदितो रोषाद्वा मायातः शूलं मे क्रियत इत्यादिव्याजेन, प्रमादात्प्रक्रान्तोचितमनवबुध्यमानो निद्रादिव्यासङ्गेन । स्तम्नादिक्रमोपन्यासश्चेत्थमेवामीषां विनयविघ्नहेतुतामाश्रित्य प्राधान्यख्यापनार्थः । तदेवं स्तम्नादिन्यो गुरोः सकाशे विनयं न शिक्षते । अन्ये तु पठन्ति । गुरोः सकाशे विनये न तिष्ठति, विनये न वर्त्तते । विनयं नासेवत इत्यर्थः । इह च स एव तु स्तम्नादिर्विनयशिक्षाविघ्नहेतुः । तस्य जडमतेरनूतिनाव इत्यनूतेर्नावोऽनूतिनावः । असंपन्नाव इत्यर्थः । किमित्याह । वधाय नवति गुणलक्षणनावप्राणविनाशाय नवति । दृष्टान्तमाह । फलमिव कीचकस्य । कीचको वंशस्तस्य यथा फलं वधाय नवति । सति तस्मिंस्तस्य विनाशात्तद्वदिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

जे आवि मंदित्ति गुरुं वइत्ता, डहरे इमे अप्पसुअत्ति नच्चा ॥
हीलंति मिछं पडिवज्जमाणा, करंति आसायण ते गुरूणं ॥ २ ॥

(अवचूरिः) ये चापि केचन द्रव्यसाधवो मन्दः सत्प्रज्ञाविकल इति गुरुं विदित्वा । डहरोऽयमप्राप्तवयाः स्थापितः अल्पश्रुत इति ज्ञात्वा मन्दादिशब्दैर्हीलयन्ति । असूयया महाप्रज्ञस्त्वमित्यादि । मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमाना गुरुर्न हीलनीय इति तत्त्वमनवगछन्तः । कुर्वन्त्याशातनां ते गुरूणाम् । अतो हीलना न कार्या ॥ २ ॥

(अर्थ.) वली जे आवि इत्यादि सूत्र. (जे आवि के०) ये चापि एटले जे द्रव्य साधुउ (गुरुं के०) गुरुं एटले पोताना गुरुप्रत्ये (मंदित्ति के०) मन्द इति एटले मंद बे, बुद्धिशाली नथी, आगमनी वात युक्तिथी जाणवाने समर्थ नथी ए प्रकारे (वइत्ता के०) विदित्वा एटले जाणीने तेमज तेवा कंइ कारणथी न्हानी अवस्थामांज पाटे स्थापन करेल गुरुने (इमे के०) इमे एटले आ (डहरे के०) डहराः एटले काची उमरना बे, तथा (अप्पसुअ त्ति के०) अल्पश्रुता इति एटले अल्पश्रुतना

जाण छे ए प्रकारे (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (हीलंति के०) हीलयन्ति एटले गुरुनो तिरस्कार, निंदा प्रमुख करे छे. (ते के०) ते एटले ते साधुउं (मिछं के०) मिथ्यात्वं एटले मिथ्यात्व प्रत्ये (पडिवज्जमाणा के०) प्रतिपद्यमानाः एटले पामता छता (गुरूणं के०)गुरूणां एटले गुरुनी (आसायण के०) आशातनां एटले आशातना प्रत्ये (करंति के०) कुर्वन्ति एटले करे छे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) किं च । ये चापि केवलद्रव्यसाधवः अगम्भीरा भवन्ति । ते द्रव्यसाधवो गुरूणामाचार्याणामाशातनां लघुतापादनरूपां तत्स्थापनाया अवहुमानेन कुर्वन्ति । एकस्य गुरोराशातनायां सर्वेषां गुरूणामाशातना इति हेतोर्गुरूणामिति वहुवचनम् । मन्द इति ज्ञात्वा । सत्प्रज्ञाविकल इति ज्ञात्वा । तथा पुनः कारणान्तरस्थापितमप्राप्तवयसं गुरुं प्रति अयं डहरः अप्राप्तवयाः खलु अयम् । तथा अयं गुरुः अल्पश्रुतः अनधीतसिद्धान्त इति ज्ञात्वा । हीलयन्ति । किं कुर्वन्तो हीलयन्ति । मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमानाः । गुरुर्न हीलनीय इति तत्त्वम् अन्यथा जानन्तः । अतो गुरोर्हीलना न कार्या इत्याह ॥ २ ॥

(टीका) किं च । जे आवि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । ये चापि के चन द्रव्यसाधवोऽगम्भीराः । किमित्याह । मन्द इति गुरुं विदित्वा क्षयोपशमवैचित्र्यात्तन्त्रयुक्त्यालोचनासमर्थः सत्प्रज्ञाविकल इति स्वमाचार्यं ज्ञात्वा । तथा कारणान्तरस्थापितमप्राप्तवयसं डहरोऽयमप्राप्तवयाः खल्वयं तथा अल्पश्रुत इत्यनधीतागम इति विज्ञाय । किमित्याह । हीलयन्ति सूययासूयया वा खिंसयन्ति । सूययातिप्रज्ञस्त्वं वयोवृद्धो वहुश्रुत इति । असूयया तु मन्दप्रज्ञस्त्वमित्याद्यभिदधति । मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमाना इति गुरुर्न हीलनीय इति तत्त्वमन्यथावगच्छन्तः कुर्वन्त्याशातनां लघुतापादनरूपां ते द्रव्यसाधवः गुरूणामाचार्याणां तत्स्थापनाया अवहुमानेन एकगुर्वाशातनायां सर्वेषामाशातनेति वहुवचनम् । अथवा कुर्वन्त्याशातनां स्वसम्यग्दर्शनादिभावापह्रासरूपां ते गुरूणां संवन्धिनीं तन्निमित्तत्वादिति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

पगईइ मंदा वि भवंति एगे, डहरा वि अ जे सुअवुद्धोववेआ ॥
आयारमंतो गुणसुठिअप्पा, जे हीलिआ सिहिरिव भास कुज्जा ॥३॥

(अवचूरिः) प्रकृत्या स्वभावेन मन्दा अपि सद्बुद्धिरहिता अपि लघवोऽपि चान्येऽमन्दाः सत्प्रज्ञा अपि । भवन्ति इति वाक्यशेषः । किंविशिष्टाः । ये श्रुतबुद्ध्युपेता ज्ञानाद्याचारवन्तः। गुणसुस्थितात्मानः संग्रहादिषु गुणेषु सुष्ठु सारं स्थित आत्मा ये-

षां ते तथा । तथाविधा न हीलनीयाः । ये हीलिताः खिंसिताः शिखीवाग्निरिवेन्धनसंघातं नस्मसात् कुर्युः । ज्ञानादिगुणसंघातमपनयेयुः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) माटे गुरुनी हीलना विगेरे न करवी एम कहे ठे. पगइ इत्यादि सूत्र. (एगे के०) एके एटले केटला एक वयोवृद्ध साधुर्ज (पगईइ के०) प्रकृत्या एटले कर्मनी विचित्रताथी बनेला स्वनाव वडे (मंदा वि के०) मन्दा अपि एटले सारी बुद्धिथी रहित एवा पण (नवंति के०) नवन्ति एटले होय ठे. तेमज (जे के०) ये एटले जे केटला एक साधुर्ज (डहरा वि के०) डहरा अपि एटले वयथी न्हाना होय तो पण (सुअबुद्धोववेआ के०) श्रुतबुद्ध्युपेताः एटले श्रुत अने बुद्धिवडे युक्त एवा (नवंति के०) नवन्ति एटले होय ठे. (आयारमंता के०) आचारवन्तः एटले ज्ञानाचार प्रमुखने सम्यक् प्रकारे पालनारा एवा तथा (गुणसुठिअप्पा के०) गुणसुस्थितात्मानः एटले गुणोने विषे स्थिर रह्यो ठे आत्मा जेमनो एवा (जे के०) ये एटले उपर कहेला जे साधुर्ज (हीलिआ के०) हीलिताः एटले हीलना कस्या ठता (सिहिरिव के०) शिखीव एटले अग्निनी पेठे अर्थात् अग्नि जेम काष्ठसमुदायनुं नस्म करे ठे, तेम ते साधुर्ज हीलना करनार शिष्यना ज्ञानादि गुण समुदायनुं (नास के०) नस्म एटले नस्म (कुज्जा के०) कुर्युः एटले करे ठे. माटे तेमनी हीलना न करवी. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) ये साधवस्ते गुरून् प्रति एवं जानन्ति प्ररूपयन्ति । परं न तु हीलयन्ति । एवं किमित्याह । एके केचन वयोवृद्धाः प्रकृत्या स्वनावेन कर्मवैचित्र्यात् मन्दा अपि सद्बुद्धिरहिता अपि नवन्ति । तथा अन्ये केचन डहरा अपि अपरिणता अपि वयसा अमन्दा नवन्ति वाक्यशेषः । किंविशिष्टा इत्याह । ये श्रुतबुद्ध्या उपेताः सहिताः । तथा सत्प्रज्ञावन्तः । श्रुतेन बुद्धिनावेन वा नाविनीं वृत्तिमाश्रित्य अल्पश्रुता अपि सर्वथा आचारवन्तो ज्ञानाद्याचारसहिताः । पुनः किंविशिष्टाः । गुणसुस्थितात्मानः। गुणेषु सुष्ठु नावसारं स्थित आत्मा येषां ते तथाविधा न हीलनीयाः। ये हीलिताः खिंसिताः शिखीव अग्निरिव इन्धनसमूहं नस्मसात् कुर्युः। ज्ञानादिगुणसमूहमपनयेयुरिति ॥ ३ ॥

(टीका.) अतो न कार्या हीलनेत्याह च । पगइ त्ति सूत्रम् । प्रकृत्या स्वनावेन कर्मवैचित्र्यान्मन्दा अपि सद्बुद्धिरहिता अपि नवन्त्येके केचन वयोवृद्धा अपि। तथा डहरा अपि चापरिणता अपि च वयसान्येऽमन्दा नवन्तीति वाक्यशेषः । किंविशिष्टा इत्याह। ये च श्रुतबुद्ध्युपेतास्तथा सत्प्रज्ञावन्तः । श्रुतेन बुद्धिनावेन वा ना-

विनीं वृत्तिमाश्रित्याल्पश्रुता इति सर्वथा आचारवन्तो ज्ञानाद्याचारसमन्विता गुणसुस्थितात्मानो गुणेषु संग्रहोपग्रहादिषु सुष्टु जावसारं स्थित आत्मा येषां ते तथाविधा न हीलनीयाः। ये हीलिताः खिंसिताः शिखीवाग्निरिवेन्धनसंघातं जस्मसात्कुर्युर्ज्ञानादिगुणसंघातमपनयेयुरिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

जे आवि नागं मदरं ति नच्चा, आसायए से अहिआय होइ ॥
एवायरिअंपि हु हीलयंतो, निअच्छई जाइपहं खु मंदो ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) विशेषेण मुहरहीलनादोषमाह। अत्रैव दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्महदन्तरमाह । यश्चापि कश्चिदपि नागं मुहरं बालमिति ज्ञात्वा आशातयति किलिश्चादिना कदर्थयति। स कदर्थ्यमानो नागः से तस्य कदर्थकस्याहिताय जवति । जक्षणेन प्राणनाशाय स्यात् । एवमाचार्यमपि कारणतोऽपरिणतमेव स्थापितं हीलयन् निर्गच्छति जातिपन्थानं द्वीन्द्रियादिजातिमार्गम्। मन्दोऽज्ञः संसारं जमतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे कांइ तेवाज कारणथी पाटे बेठेला न्हानी वयना साधुनी हीलना करवामां बहु दोष छे एम कहे छे. जे आवि इत्यादि सूत्र. (जे आवि के०) यश्चापि एटले जे कोइ अज्ञ पुरुष (नागं के०) नागं एटले सर्पने (मुहरत्ति के०) मुहर इति एटले न्हानो छे एम (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (आसायए के०) आशातयति एटले सली प्रमुखथी तेने पीडा करे, (स के०) सः एटले ते पीडा पामेलो सर्प (से के०) तस्य एटले ते पीडा आपनार पुरुषने (अहिआय के०) अहिताय एटले अहितने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय छे, अर्थात् ते सर्प ते पुरुषने दंशादिक करे छे. (एव के०) एवं एटले आ रीते (आयरिअं पि के०) आचार्यमपि एटले कारणथी न्हानी उमरे पाटे बेसाडेला आचार्यनी पण (हीलयंतो के०) हीलयन् एटले हीलना करनार एवो (मंदे के०) मन्दः एटले अज्ञ पुरुष जे ते (खु के०) खलु एटले निश्चये करीने (जाइपहं के०) जातिपथं एटले बेरिंद्री प्रमुख प्राणिनी जातिना मार्ग प्रत्ये (निअछइ के०) निर्गछति एटले जाय छे. अर्थात् संसारमां परिभ्रमण करे छे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) अथ विशेषेण मुहरस्य हीलने दोषमाह । यश्चापि कश्चिदज्ञो नागं सर्पं मुहर इति बाल इति ज्ञात्वा आशातयति कुड्डकाष्टादिना कदर्थयति। स नागः कदर्थ्यमानः से तस्य कदर्थनाकारकस्य अहिताय जवति। जक्षणेन प्राणनाशनात्। एष दृष्टान्तः। अथोपनयः । एवमाचार्यमपि कारणतः अपरिणतमेव स्थापितं हीलयन्

निर्गछति जातिपन्थानं द्वीन्द्रियादिजातिमार्गं मन्दोऽज्ञः संसारे परिभ्रमति ॥ ४ ॥

(टीका.) विशेषेण रुहरहीलनादोषमाह । जे आवि त्ति सूत्रम् । यश्चापि कश्चि-दज्ञो नागं सर्पं रुहर इति बाल इति ज्ञात्वा विज्ञाय आशातयति किलिश्चादिना कदर्थयति । स कदर्थ्यमानो नागः से तस्य कदर्थकस्य अहिताय भवति । भक्षणेन प्राणनाशाय भवति । एष दृष्टान्तोऽयमर्थोपनय एवमाचार्यमपि कारणतोऽपरिणतमेव स्थापितं हीलयन् निर्गछति जातिपन्थानं द्वीन्द्रियादिजातिमार्गम् । मन्दोऽज्ञः संसारे परिभ्रमतीति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

आसीविसो वा वि परं सुरुठो, किं जीवनासाउ परं नु कुज्जा ॥
आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहिआसायण नत्थि मुरको ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) आशीविषश्चापि सर्पः परं सुरुष्टः सन् किं जीवितनाशात्परं कुर्यात् । न किंचिदपि। आचार्यपादाः पुनरप्रसन्नाः । किं कुर्वन्तीत्याह । अबोधिं मिथ्यात्वम् । यतश्चैवमत आशातनया गुरोर्नास्ति मोक्षः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) उपर कहेल दृष्टांतमां अने दार्ष्टांतिकमां घणो फेर छे एम कहे छे. आसीविसो इत्यादि सूत्र. (परं के०) परं एटले अतिशय (सुरुठो के०) सुरुष्टः एटले घणो रोष (क्रोध) पामेलो एवो (आसीविसो वा वि के०) आशीविषो वापि एटले सर्प पण (जीवनासाउ के०) जीवनाशात्तु एटले प्राणना नाश करतां (परं के०) परं एटले वधारे (किं नु कुज्जा के०) किं नु कुर्यात् एटले शुं करे ? अर्थात् सर्प घणो क्रोधी थाय तो प्राण लिये, पण ए करता वधारे शुं करे ? (पुण के०) पुनः एटले परंतु (आयरिअपाया के०) आचार्यपादाः एटले परम पुज्य एवा आचार्य जे ते (अप्पसन्ना के०) अप्रसन्नाः एटले हीलना करवाथी खपा थया होय तो (अबोहि के०) अबोधिं एटले मिथ्यात्वनी परंपरा प्रत्ये करे छे. माटे (आसायण के०) आशातनया एटले गुरुनी आशातना करे तो (मुरको के०) मोक्षः एटले मोक्ष जे ते (नत्थि के०) नास्ति एटले नथी. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अत्र दृष्टान्तस्य दार्ष्टान्तिकस्य च महदन्तरमिति एतदेवाह । आशीविषश्चापि सर्पोऽपि परं सुरुष्टः सन् क्रुद्धः सन् । किं जीवितनाशात् मृत्योः परं नु कुर्यात् । न किंचिदपीत्यर्थः । आचार्यपादाः पुनः अप्रसन्ना हीलनया अनुग्रहाय अप्रवृत्ताः । किं कुर्वन्तीत्याह । अबोधिं निमित्तहेतुत्वेन मिथ्यात्वसंहतिं कुर्वन्ति । कथम् ।

तदाशातनया मिथ्यात्वबन्धात्। यतश्च एवमतः गुरोः आशातनया नास्ति मोक्षः। अबोधिसंतानबन्धेन अनन्तसंसारिकत्वादिति ॥ ५ ॥

(टीका.) अत्रैव दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्महदन्तरमित्येतदाह। आसि त्ति सूत्रम्। आशीविषश्चापि सर्पोऽपि परं सुरुष्टः सुक्रुद्धः सन् किं जीवितनाशान्मृत्योः परं कुर्यान्न किंचिदपीत्यर्थः। आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना हीलनयानुग्रहे प्रवृत्ताः। किं कुर्वन्तीत्याह। अबोधिं निमित्तहेतुत्वेन मिथ्यात्वसंहतिं तदाशातनया मिथ्यात्वबन्धात्। यतश्चैवमत आशातनया गुरोर्नास्ति मोक्ष इति। अबोधिसंतानानुबन्धेनानन्तसंसारिकत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

जो पावगं जलिअमवक्कमिज्जा, आसीविसं वा वि हु कोवइज्जा ॥
जो वा विसं खायइ जीविअट्ठी, एसोवमासायणया गुरूणं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) पावकं ज्वलितं सन्तमवक्रामेत अवष्टभ्य तिष्ठेत्। आशीविषं वापि हि कोपयेत्। रोषं ग्राहयेद्यो वा विषं खादति जीवितार्थी एषोपमापायप्राप्तिं प्रत्येतदुपमानमाशातनया कृतया गुरूणां संबन्धिन्या तद्वदपायो भवतीति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) वली जो पावगं इत्यादि सूत्र. (जो के०)यः एटले जे पुरुष (जलिअं के०) ज्वलितं एटले देदीप्यमान एवा (पावगं के०) पावकं एटले अग्नि प्रत्ये (अवक्कमिज्जा के०) अपक्रामेत् एटले वलगी रहे. (वा के०) वा एटले अथवा जे पुरुष (आसीविसं वि के०) आशीविषमपि एटले सर्पने पण (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (कोवइज्जा के०) कोपयेत् एटले क्रोध पमाडे, खीजावे. (वा के०) वा एटले अथवा (जीविअट्ठी के०) जीवितार्थी एटले जीववानी इच्छा करनार एवो (जो के०) यः एटले जे पुरुष (विसं के०) विषं एटले विष प्रत्ये (खायइ के०) खादति एटले खाय. (गुरूणं के०) गुरूणां एटले गुरुजनी (आसायणया के०) आशातनया एटले आशातना करी होय तो (एसोवमा के०) एषोपमा एटले आ उपर कहेल उपमा (दाखलो) जाणवी. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) पुनराह। यः कोऽपि पावकमग्निं ज्वलितं सन्तमपक्रामेत् अवष्टभ्य तिष्ठति। आशीविषं वापि भुजंगमं वापि कोपयेत् रोषं ग्राहयेत्। यो वा विषं खादति जीवितार्थी जीवितुकामः। एषा उपमा अपायस्य कष्टस्य प्राप्तिं प्रति एतदुपमानमाशातनया गुरुणां संबन्धिन्या कृतया। तद्वत् कष्टं भवतीति ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च। जो पावगं ति सूत्रम्। यः पावकमग्निं ज्वलितं सन्तमपक्रा-

मेदवष्टन्य तिष्ठति। आशीविषं वापि हि भुजंगमं वापि हि कोपयेत्। रोषं ग्राहयेत्। यो वा विषं खादति। जीवितार्थी जीवितुकामः। एषोपमापायप्राप्तिं प्रत्येतद्गुपमानम्। आशातनया कृतया गुरूणां संबन्धिन्या। तद्वदपायो भवतीति सूत्रार्थः॥ ६॥

सिआ हु से पावय नो डहिज्जा, असीविसो वा कुविउ न भक्खे॥
सिआ विसं हालहलं न मारे, न आ वि मुक्को गुरुहीलणाए॥ ७॥

(अवचूरिः) अत्र विशेषमाह। स्यात्कदाचित् मन्त्रादिप्रतिबन्धादसौ पावको न दहेत्। आशीविषो वा कुपितो न भक्षयेत्। स्यात्कदाचिद्विषं हालाहलं न मारयेत्। नचापि मोक्षो गुरोर्हीलनयाशातनया कृतया भवतीति॥ ७॥

(अर्थ.) हवे एमां पण विशेष कहे छे. सिआ इत्यादि सूत्र. (सिआ के०) स्यात् एटले कदाच (से के०) सः एटले ते (पावय के०) पावकः एटले अग्नि जे ते मंत्रादिकना प्रभावथी (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (नो डहिज्जा के०) नो दहेत् एटले बाले नहि. (वा के०) वा एटले अथवा (कुविउ के०) कुपितः एटले क्रोध पामेलो एवो (आसीविसो के०) आशीविषः एटले सर्प जे ते (न भक्के के०) न भक्षयेत् एटले भक्षण करे नहि. (वि के०) अपि एटले तेमज (से के०) तत् एटले ते घणुं आकरुं एवुं (हालहलं के०) हालाहलं एटले हालाहल नामक विष जे ते (मंत्रादिकना प्रभावथीज) (सिआ के०) स्यात् एटले कदाच (न मारे के०) न मारयेत् एटले मरण आपे नहि. उपर कहेली वात कदाच बने, पण (गुरुहीलणाए के०) गुरुहीलनया एटले गुरुमहाराजनी हीलना करी होय तो तेनुं फल भोगव्या विना (न आवि मुक्को के०) न चापि मोक्षः एटले बुटको नथी. ॥ ७॥

(दीपिका.) तत्र विशेषमाह। स्यात्कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धात् असौ पावकः अग्निः न दहति न भस्मसात् कुर्यात्। आशीविषो वा भुजङ्गो वा कुपितो न भक्षयेत् न खादयेत्। तथा कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धादेव विषं हालाहलमतिरौद्रं न मारयेत् न प्राणान् त्याजयेत्। एवमेतत्कदाचिद्भवति परं नापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोः आशातनया भवतीति॥ ७॥

(टीका.) अत्र विशेषमाह। सिआ हु त्ति सूत्रम्। स्यात् कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धादसौ पावकोऽग्निर्नदहेत् न भस्मसात्कुर्यात्। आशीविषो वा भुजंगो वा कुपितो न भक्षयेत् न खादयेत्। तथा स्यात्कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धादेव विषं हालाहलमतिरौद्रं

न मारयेत्। न प्राणानां त्यागं कारयेत्। एवमेतत्कदाचिद्भवति। नचापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोराशातनया कृतया भवतीति सूत्रार्थः॥ ७॥

जो पव्वयं सिरसा भित्तुमिछे, सुत्तं व सीहं पडिबोहइज्जा॥
जो वा दए सत्तिअग्गे पहारं, एसोवमासायणया गुरूणं॥ ८॥

(अवचूरिः) यः पर्वतं शिरसा मस्तकेन भेत्तुमिछेत्। सुप्तं वा सिंहं प्रतिबोधयेत्। यो वा ददाति शक्त्यग्रे प्रहरणविशेषाग्रे प्रहारं हस्तेन। एषोपमाशातनया गुरूणामिति॥ ८॥

(अर्थ.) वळी जो पव्वयं इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (पव्वयं के०) पर्वतं एटले पर्वत प्रत्ये (सिरसा के०) शिरसा एटले पोताना मस्तक वडे (भेत्तुं के०) भेत्तुं एटले भांगी नाखवाने (इछे के०) इछेत् एटले इछे. अर्थात् कोइ पुरुष माथानी टक्करथी पर्वतना कटका करवाने चाहे. (व के०) वा एटले अथवा कोइ पुरुष (सुत्तं के०) सुप्तं एटले सुतेला एवा (सीहं के०) सिंहं एटले सिंह प्रत्ये (पडिबोहइज्जा के०) प्रतिबोधयेत् एटले जाग्रत करे. (वा के०) अथवा (जो के०) यः एटले जे कोइ पण पुरुष (सत्तिअग्गे के०) शक्त्यग्रे एटले शक्ति नामक आयुधनी धाराउपर (पहारं के०) प्रहारं एटले पोताना हाथनो प्रहार करे, अर्थात् पोतानो हाथ जोरथी पछाडे. ते, (गुरुणं के०) गुरुणां एटले गुरुउनी (आसायणया के०) आशातनया एटले आशातना करी होय तो (एसोवमा के०) एषोपमा एटले आ उपर कहेली उपमा (दृष्टांत) जाणवी.॥ ८॥

(दीपिका.) पुनः किंच। यः पर्वतं शिरसा मस्तकेन भेत्तुंमिछेत्। सुप्तं वा सिंहं गिरिगुहायां प्रतिबोधयेत्। यो वा ददाति शक्तेः अग्रे प्रहरणविशेषाग्रे प्रहारं हस्तेन एषा उपमा आशातनया गुरूणाम्॥ ८॥

(टीका.) किंच। जो पव्वयं ति सूत्रम्। यः पर्वतं शिरसोत्तमाङ्गेन भेत्तुमिछेत्। सुप्तं वा सिंहं गिरिगुहायां प्रतिबोधयेत्। यो वा ददाति शक्त्यग्रे प्रहरणविशेषाग्रे प्रहारं हस्तेन। एषोपमाशातनया गुरूणामिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः॥ ८॥

सिआ हु सीसेण गिरिं पि भिंदे, सिआ हु सीहो कुविन न भक्खे॥
सिआ न भिंदिज्ज व सत्तिअग्गं, न आवि मुक्खो गुरुहीलणाए॥ ए॥

(अवचूरिः) अत्रापि विशेषमाह। स्यात्कदाचिद्वासुदेवादिः प्रभावातिशयात् शिरसा गिरिमपि भिन्द्यात्। स्यान्मन्त्रादिसामर्थ्यात्सिंहः कुपितो न भक्षयेत्। स्या-

द्देवतानुग्रहादेर्न भिन्द्याद्वा शक्त्यग्रं प्रहारे दत्तेऽप्येवमेतत्कदाचिद्भवति। न चापि मो
गुरुहीलनया गुरोराशातनया भवतीति ॥ ए ॥

(अर्थ.) एमां विशेष कहे छे. सिश्रा इत्यादि सूत्र. वासुदेव प्रमुख पुरुष जे
(सिश्रा के०) स्यात् एटले कदाच (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (सीसे
के०) शीर्षेण एटले मस्तक वडे (गिरिं पि के०) गिरिमपि एटले पर्वतने पण
ताना प्रभावथी (भिंदे के०) भिन्द्यात् एटले भांगी नाखे. तथा (सिश्रा के०
स्यात् एटले कदाचित् अर्थात् मंत्रादिकना सामर्थ्यथी (कुविश्रो के०) कुपितः
टले क्रोधी थएलो एवो (सीहो के०) सिंहः एटले सिंह जे ते (हु के०) ख
एटले निश्चये करीने (न भक्खे के०) न भक्षयेत् एटले भक्षण न करे. (वा के०
अथवा (सिश्रा के०) स्यात् एटले कदाच देवतादिकना अनुग्रहथी (सत्तिअ
के०) शक्त्यग्रं एटले शक्ति नामक आयुधनी धारा प्रहार करे छते पण (नभिंि
ज्जा के०) न भिन्द्यात् एटले शरीरादिकने भेदे नहि. आ वात कदाच बने. पण (
आ वि मुक्खो गुरुहीलणाए के०) न चापि मोक्षो गुरुहीलनया एटले गुरुनी हील
करी होय तो तेनुं फल भोगव्या विना छुटको नथी. ॥ ए ॥

(दीपिका.) अत्र विशेषमाह । स्यात्कदाचित् कश्चिद् वासुदेवादिः प्रभाव
तिशयात् शिरसा मस्तकेन गिरिमपि पर्वतमपि भिन्द्यात् । स्यात्कदाचित् मन्त्रा
सामर्थ्यात्सिंहः कुपितो न भक्षयेत् । स्यात्कदाचित् देवतानुग्रहादिना शक्त्यग्रं प्रहा
दत्तेऽपि न भिंद्यात् । एवमेतत् कदाचिद् भवति । परं न चापि मोक्षो गुरुहीलनय
गुरोराशातनया भवतीति ॥ ए ॥

(टीका.) अत्र विशेषमाह । सिश्रा हु त्ति सूत्रम् । स्यात्कदाचित्कश्चिद्वासुदेवा
प्रभावातिशयाच्छिरसा गिरिमपि पर्वतमपि भिन्द्यात् स्यान्मन्त्रादिसामर्थ्यात्सिंहः कु
पितो न भक्षयेत् । स्याद्देवतानुग्रहादेर्न भिन्द्याद्वा शक्त्यग्रं प्रहारे दत्तेऽपि । एवमेतत्क
दाचिद्भवति । न चापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोराशातनया भवतीति सूत्रार्थः ॥ ए

आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहिआसायण नत्थि मुक्खो ॥
तम्हा अणाबाहसुहाभिकंखी, गुरुप्पसायाभिमुहो रमिज्जा ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एवं पावकाद्याशातनाल्पा । गुर्वाशातना तु महतीति प्रदर्शना
र्थमाह । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना इत्यादि पूर्ववत् । यस्मादेवं तस्यादेवानाबा

धसुखाभिकाङ्क्षी मोक्षसुखाभिलाषी स साधुर्गुरुप्रसादाभिमुखः आचार्यादिप्रसाद उद्युक्तः सन् रमेत वर्त्तेत ॥ १० ॥

(अर्थ.) अग्नि प्रमुखनी आशातना करतां गुरुनी आशातना मोटी छे. एज देखाडवाने अर्थे कहे छे. आयरिअ इत्यादि सूत्र. "आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना अबोहि आसायण नत्थि मोक्खो" एनो अर्थ पांचमी गाथाना उत्तरार्ध माफक जाणवो. (तम्हा के०) तस्मात् एटले जे कारण माटे एम छे ते कारण माटे (अणाबाहसुहाभिकंखी के०) अनाबाधसुखाभिकाङ्क्षी एटले मोक्षसुखनी इच्छा करनार पुरुष जे ते (गुरुप्पसायाभिमुहो के०) गुरुप्रसादाभिमुखः एटले गुरुनी प्रसन्नता राखवाने उद्यमवंत एवो (रमिज्जा के०) रमेत एटले रहे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) एवं पावकाशातना अल्पा। गुर्वाशातना महतीति अतिशयप्रदर्शनार्थमाह । आचार्यपादाः पुनः अप्रसन्ना इत्यादि पदद्वयव्याख्या पूर्ववत् । यस्मात् एवं तस्मात् अनाबाधसुखाभिकाङ्क्षी मोक्षसुखाभिलाषी । साधुर्गुरुप्रसादाभिमुखः आचार्यादीनां प्रसाद उद्युक्तः सन् रमेत ॥ १० ॥

(टीका.) एवं पावकाद्याशातनाया गुर्वाद्याशातना महतीत्यतिशयप्रदर्शनार्थमाह । आयरिअ त्ति सूत्रम् । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना इत्यादिः पूर्वार्धः पूर्ववत् । यस्मादेवं तस्मादनाबाधसुखाभिकाङ्क्षी मोक्षसुखाभिलाषी साधुः गुरुप्रसादाभिमुखः । आचार्यादिप्रसाद उद्युक्तः सन् रमेत वर्तेत इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

जहाहिअग्गीजलणं नमंसे, नाणाहुईमंतपयाभिसित्तं ॥
एवायरिअं उवचिठइज्जा, अणंतनाणोवगओ वि संतो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) केन प्रकारेणेत्याह । यथाहिताग्निर्ज्वलनोपस्कारी ब्राह्मणो ज्वलनं नमस्यति । नानाहुतयो घृताद्याः । मन्त्रपदानि 'अग्नये स्वाहा' इत्यादीनि । तैरभिसंस्कृतं दीक्षाभिषिक्तमित्यर्थः । एवमग्निमिवाचार्यमुपतिष्ठेत् सेवेत । अनन्तज्ञानोपगतोऽपि सन् ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे शी रीते उद्यमवंत रहे ते कहे छे. जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (आहिअग्गी के०) आहिताग्निः एटले स्थापन कर्या छे अग्नि जेणे एवो ब्राह्मण जे ते (नाणाहुइमंतपयाभिसित्तं के०) नानाहुतिमन्त्रपदाभिषिक्तं एटले घृतादिकनी नानाविध आहुति अने मंत्रना पद वडे संस्कारवालो करेलो एवा (अग्गिं के०) अग्निं एटले अग्नि प्रत्ये (नमंसे के०) नमस्यति एटले

पूजा करे ळे. (एव के०) एवं एटले उपर कहेलो ब्राह्मण जेम अग्निनी पूजा करे ळे, तेम साधु जे ते (अणंतनाणोवगर्ज वि संतो के०) अनन्तज्ञानोपगतोऽपि सन् एटले स्वपरपर्यायसहित वस्तुने विषय करनारुं माटे ज अनंत एवा ज्ञाने करी युक्त होय तो पण (आयरिअं के०) आचार्यं एटले आचार्य प्रत्ये (उवचिठइज्जा के०) उपतिष्ठेत् एटले विनयथी सेवे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) केन प्रकारेण रमेत इत्याह । आहिताग्निः कृतावसथादिर्ब्राह्मणो येन प्रकारेण ज्वलनमग्निं नमस्यति । किंभूतं ज्वलनम् । नानाहुतिमन्त्रपदाभिषिक्तम् । तत्र आहुतयो घृतप्रक्षेपादिरूपाः । मन्त्रपदानि ' अग्नये स्वाहा ' इत्येवमादीनि । तैः आहुतिमन्त्रपदैः अभिषिक्तं दीक्षालंकृतमित्यर्थः । एवमग्निमिव आचार्यं विनीतः साधुः उपतिष्ठेत् विनयेन सेवेत । किंभूतः साधुः । अनन्तज्ञानोपगतोऽपि । अनन्तं स्वपरपर्यायापेक्षया वस्तु ज्ञायते येन तत् अनन्तं तेन उपगतः सहितोऽपि सन् किमङ्ग पुनः अन्य इति ॥ ११ ॥

(टीका) केन प्रकारेणेत्याह । जहाहिअग्गि त्ति सूत्रम् । यथाहिताग्निः कृतावसथादिर्ब्राह्मणो ज्वलनमग्निं नमस्यति । किंविशिष्टमित्याह । नानाहुतिमन्त्रपदाभिषिक्तम् । तत्राहुतयो घृतप्रक्षेपादिलक्षणा मन्त्रपदान्यग्नये स्वाहेत्येवमादीनि । तैरभिषिक्तं दीक्षासंस्कृतमित्यर्थः । एवमग्निमिवाचार्यमुपतिष्ठेत् विनयेन सेवेत । किंविशिष्ट इत्याह । अनन्तज्ञानोपगतोऽपीत्यनन्तं स्वपरपर्यायापेक्षया वस्तु ज्ञायते येन तदनन्तज्ञानं तडुपगतोऽपि सन् । किमङ्ग पुनरन्य इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जस्संतिए धम्मपयाइ सिक्खे, तस्संतिए वेणइयं पउंजे ॥
सक्कारए सिरसा पंजलीउ, कायग्गिरा नो मणसा अ निच्चं ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एतदेवाह । यस्यान्तिके धर्मपदानि सिद्धान्तपदानि शिक्षेत । तस्यान्तिके तत्समीपे । किमित्याह । वैनयिकं प्रयुञ्जीत । विनय एव वैनयिकं तत्कुर्यादिति नावः । कथमित्याह । सत्कारयेत् । अभ्युत्थानादिना शिरसोत्तमाङ्गेन प्राञ्जलिः प्रोज्झताञ्जलिः कायेन, वाचा मस्तकेन वन्द इत्यादिरूपया, मनसा नावप्रतिबन्धरूपेण नित्यं सत्कारयेत् न तु सूत्रग्रहणकाल एव ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एज स्पष्ट करे ळे. जस्संतिए इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (जस्संतिए के०) यस्यान्तिके एटले जेनी पासे (धम्मपयाइं के०) धर्मपदानि एटले सिद्धांतनां पदो (सिक्खे के०) शिक्षेत एटले शीखे. (तस्संतिए के०) तस्यान्तिके एटले तेनी पासे (वेण-

इअं के०) वैनयिकं एटले विनय प्रत्ये (पउंजे के०) प्रयुञ्जीत एटले करे. शीरीते विनय करवो ते कहे छे. (नो के०) अरे शिष्य (पंजलीउं के०) प्राञ्जलिः एटले बे हाथ जोडीने (सिरसा के०) शिरसा एटले मस्तकवडे तथा (कायग्गिरा के०) कायेन गिरा एटले कायावडे अने "मत्थएण वंदामि" इत्यादि वाणीवडे तेमज (य के०) च एटले वली (मणसा के०) मनसा एटले भावयुक्त मनवडे (णिच्चं के०) नित्यं एटले नित्य अर्थात् केवल पाठ लेवाने समयेज नहि, तो सर्व कालनेविषे अध्यापक गुरुनो (सक्कारए के०) सत्कारयेत् एटले सत्कार करवो.॥ १२ ॥

(दीपिका.) एतदेव पुनः स्पष्टयति। साधुर्यस्य आचार्यादेः समीपे धर्मपदानि धर्मफलानि सिद्धान्तपदानि शिक्षेत आदद्यात्। तस्य आचार्यादेः अन्तिके समीपे विनयं प्रयुञ्जीत। विनय एव वैनयिकं तत्कुर्यादिति भावः। कथं विनयं कुर्यादित्याह। गुरुं सत्कारयेत्। केन। अभ्युत्थानादिना पूर्वोक्तेन युक्तः। पुनः शिरसा मस्तकेन प्राञ्जलिः सन्। तथा कायेन शरीरेण तथा गिरा वाचा 'मस्तकेन वन्द' इत्यादिरूपया। भो इति शिष्यस्य आमन्त्रणे। मनसा भावप्रतिबन्धरूपेण। नित्यं सदैव सत्कारयेत्। न तु सूत्रग्रहणकाल एव। कुशलानुबन्धच्छेदनप्रसंगात्। एवं च मनसि कुर्यात् ॥ १२ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति। जस्स त्ति सूत्रम्। यस्यान्तिके यस्य समीपे धर्मपदानि धर्मफलानि सिद्धान्तपदानि शिक्षेतादद्यात्। तस्यान्तिके तत्समीपे। किमित्याह। वैनयिकं प्रयुञ्जीत। विनय एव वैनयिकं तत्कुर्यादिति भावः। कथमित्याह। सत्कारयेदभ्युत्थानादिना पूर्वोक्तेन। शिरसोत्तमाङ्गेन प्राञ्जलिः प्रोद्गताञ्जलिः सन् कायेन देहेन गिरा वाचा 'मस्तकेन वन्द' इत्यादिरूपया। भो इति शिष्यामन्त्रणम्। मनसा च भावप्रतिबन्धरूपेण नित्यं सदैव सत्कारयेत्। न तु सूत्रग्रहणकाल एव। कुशलानुबन्धव्यवच्छेदप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

लज्जा दया संजमबंभचेरं, कल्लाणभागिस्स विसोहिठाणं ॥
जे मे गुरू सययमणुसासयंति, तेहिं गुरू सययं पूअयामि ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एवं मनसि कुर्यादित्याह। लज्जापवादभयरूपा, दयानुकम्पा, संयमः पृथ्व्यादिविषयः। ब्रह्मचर्यं च। एतल्लज्जादि कल्याणभाजिनो मोक्षभाजिनो जीवस्य विशोधिस्थानं कर्ममलापनयनस्थानं वर्त्तते। अनेन ये मां गुरवः सततमनुशासयन्ति शिक्षयन्ति। तानहं गुरून् सततं पूजयामि ॥ १३ ॥

(अर्थ.) गुरुनी सेवा करता मनमां परिणाम केवा राखवा ते कहे छे. लज्जा इ-

त्यादि सूत्र. (कल्लाणभागिस्स के०) कल्याणभागिनः एटले शुभमार्गे चालनार होवाथी कल्याणनो भागी एवा साधुने (लज्जा के०) लज्जा एटले लोकापवादभयरूप लज्जा, (दया के०) दया एटले दया. (संजम के०) संयमः एटले षड्जीवनिकायनी यतना रूप संयम तथा (बंभचेरं के०) ब्रह्मचर्यं एटले विशुद्ध तपस्या प्रमुखनुं आचरण करवुं ते. आ सर्वे (विसोहिठाणं के०) विशोधिस्थानं एटले कर्मरूप मलने धोइ नाखनार एवुं छे. (जे के०) ये एटले जे (गुरू के०) गुरवः एटले गुरु जे ते (मे के०) मां एटले मने (सययं के०) सततं एटले निरंतर (अणुसासयंति के०) अनुशासयन्ति एटले कल्याण प्राप्तिने अर्थे शिखामण दे छे, (तेहिं के०) तान् एटले ते (गुरू के०) गुरून् एटले गुरु प्रत्ये (सययं के०) सततं एटले निरंतर (पूअयामि के०) पूजयामि एटले पूजुं छुं. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) लज्जा, दया, संयमो, ब्रह्मचर्यं च एतच्चतुष्टयं कल्याणभागिनो मोक्षाभिलाषिणो जीवस्य विपक्षव्यावृत्त्या कुशलपक्षप्रवर्त्तकत्वेन च विशोधिस्थानं कर्ममलापनयनस्थानं वर्त्तते। तत्र लज्जा अपवादभयरूपा। दया अनुकम्पा। संयमः पृथिव्यादिविषयः। ब्रह्मचर्यं विशुद्धतपोऽनुष्ठानम्। एतत्कथनेन एतज्ज्ञातं। ये गुरवो मां सततं निरन्तरमनुशासयन्ति कल्याणयोग्यतां नयन्ति। तान् अहमेतादृशान् गुरून् सततं पूजयामि। न तेभ्यः अन्यः पूजायोग्य इति ॥ १३ ॥

(टीका.) एवं च मनसि कुर्यादित्याह। लज्जा दय त्ति सूत्रम्। लज्जा अपवादभयरूपा। दयानुकम्पा। संयमः पृथिव्यादिजीवविषयः। ब्रह्मचर्यं विशुद्धतपोऽनुष्ठानम्। एतल्लज्जादि विपक्षव्यावृत्त्या कुशलपक्षप्रवर्त्तकत्वेन कल्याणभागिनो जीवस्य विशोधिस्थानं कर्ममलापनयनस्थानं वर्त्तते। अनेन ये मां गुरव आचार्याः सततमनवरतमनुशासयन्ति कल्याणयोग्यतां नयन्ति। तानहमेवंभूतान् गुरून् सततं पूजयामि। न तेभ्योऽन्यः पूजार्ह इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जहा निसंते तवणच्चिमाली, पभासई केवलभारहं तु ॥
एवायरिउ सुअसीलबुद्धिए, विरायई सुरमझे व इंदो ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) यथा निशान्ते रात्र्यवसाने दिवस इत्यर्थः। तपन्नर्चिर्माली सूर्यः प्रभासयत्युद्द्योतयति। केवलं संपूर्णं भारतम्। तुशब्दादन्यच्च। एवमाचार्यः। श्रुतेन, शीलेन परद्रोहविरतिरूपेण, बुद्ध्या च युक्तः सन् प्रकाशयति जीवादीन्। एवं वर्त्तमानः स साधुभिः परिवृतो विराजते सुरमध्य इवेन्द्रः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) आ कारणथी पण ए गुरु अतिशय पूज्य छे, एम कहे छे. जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (निसंते के०) निशान्ते एटले रात्रिनो अंत थए छते अर्थात् दिवसने विषे (तवणच्चिमाली के०) तपन्नर्चिर्माली एटले प्रकाश करतो एवो सूर्य जे ते (तु के०) निश्चये करीने (केवलभारहं के०) केवलभारतं एटले संपूर्ण भरत क्षेत्र प्रत्ये (पभासए के०) प्रभासयेत् एटले प्रकाशित करे छे. (एव के०) एवं एटले ए प्रकारे (आयरिउ के०) आचार्यः एटले आचार्य जे ते (सुअसीलबुद्धिए के०) श्रुतशीलबुद्ध्या एटले श्रुत ते आगम, शील ते पारकानुं मावुं करवानी इच्छा न राखवी ते अने बुद्धि ते स्वाभाविकबुद्धि ए त्रण वस्तुवडे, जीवादिपदार्थोने यथार्थपणे प्रकाशित करे छे. तथा (व के०) वा एटले जेम (सुरमझे के०) सुरमध्ये एटले देवताउमां (इंदो के०) इंद्रः एटले इंद्र शोभे छे, तेम साधुसमुदायमां (विरायई के०) विराजते एटले शोभे छे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) अतः कारणाद् एते पूज्या इत्याह। अर्चिर्माली सूर्यः निशान्ते रात्रेः अन्ते दिवस इत्यर्थः। केवलं संपूर्णं भारतं भरतक्षेत्रम्। तुशब्दादन्यच्च। क्रमेण प्रभासयति उद्द्योतयति। किं कुर्वन् अर्चिर्माली। तपन्। एवमाचार्यो जीवादिभावान् प्रकाशयति। किंभूत आचार्यः। श्रुतशीलबुद्धिकः। श्रुतेन आगमेन शीलेन परद्रोहविरमणेन बुद्ध्या च स्वाभाविक्या युक्तः सन्। एवं च वर्त्तमान आचार्यः साधुभिः परिवृतो विराजते। क इव। सुरमध्ये सामानिकादिदेवमध्ये गत इन्द्र इव ॥ १४ ॥

(टीका.) इतश्चैते पूज्या इत्याह। जह त्ति सूत्रम्। यथा निशान्ते रात्र्यवसाने दिवस इत्यर्थः। तपन्नर्चिर्माली सूर्यः प्रभासयत्युद्द्योतयति। केवलं संपूर्णं भारतं भरतक्षेत्रम्। तुशब्दादन्यच्च। क्रमेणैवमर्चिर्मालीवाचार्यः श्रुतेनागमेन शीलेन परद्रोहविरतिरूपेण बुद्ध्या च स्वाभाविक्या युक्तः सन् प्रकाशयति जीवादिभावानिति। एवं च वर्त्तमानः सुसाधुभिः परिवृतो विराजते। सुरमध्य इव सामानिकादिमध्यगत इव इन्द्र इति १४

जहा ससी कोमुइजोगजुत्तो, नक्खत्ततारागणपरिवुडप्पा ॥
खे सोहई विमले अब्भमुक्के, एवं गणी सोहइ भिक्खुमझे ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) किंच। यथा शशी कौमुदीयोगयुक्तः। कार्त्तिकपौर्णमास्यामुदित इत्यर्थः। नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा तारादिभिर्वृत इत्यर्थः। ख आकाशे शोभते विमलेऽभ्रमुक्ते। एवं गणी आचार्यः शोभते भिक्षुमध्ये ॥ १५ ॥

(अर्थ.) वली जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (कोमुइजो-

गजुत्तो के०) कौमुदीयोगयुक्तः एटले चंद्रिकाना (चन्नीना) योगे करीने युक्त अर्थात् कार्त्तिकी पूर्णिमानी रात्रिए ऊगेलो एवो (नरकत्तरागणपरिवुरूप्पा के०) नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा एटले नक्षत्रोना तथा ताराउंना समुदाय रूप परिवारे वीटायलो एवो (ससी के०) शशी एटले चंद्रमा जे ते (अप्पमुक्के के०) अन्नमुक्ते एटले निर्मल एवा (खे के०) खे एटले आकाशने विषे (सोहइ के०) शोनते एटले शोने बे. (एवं के०) एवं एटले ए प्रकारे (गणी के०) गणिः एटले आचार्य जे ते (निक्खुमक्षे के०) निक्षुमध्ये एटले साधुउंमां (सोहइ के०) शोनते एटले शोने बे. ॥१५॥

(दीपिका.) पुनराह । यथा चन्द्रः ख आकाशे शोनते । किंनूतः । कौमुदीयोगयुक्तः। कार्त्तिकपौर्णमास्यामुदितः । पुनः किंनूतः चन्द्रः । नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा। नक्षत्रैः ताराणां गणैर्वृन्दैर्युक्त इति नावः । किंनूते खे । अन्नमुक्ते। पुनः किंनूते खे। विमले निर्मले । अन्नमुक्तमाकाशमत्यन्तं निर्मलं नवतीति ख्यापनार्थम् । तदेवं चन्द्र इव गणी आचार्यः शोनते निक्षुमध्ये । अतोऽयं गुरुः महत्वात्पूज्य इति ॥ १५ ॥

(टीका.) किंच । जह त्ति सूत्रम् । यथा शशी चन्द्रः कौमुदीयोगयुक्तः कार्त्तिकपौर्णमास्यामुदित इत्यर्थः। स एव विशेष्यते । नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा नक्षत्रादिनिर्युक्त इति नावः । ख आकाशे शोनते । किंविशिष्टे खे । विमलेऽन्नमुक्ते । अन्नमुक्तमेवेदं विमलं नवतीति ख्यापनार्थमेतत्। एवं चन्द्र इव गण्याचार्यः शोनते निक्षुमध्ये साधुमध्ये । अतोऽयं महत्त्वात्पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

महागरा आयरिआ महेसी, समाहिजोगे सुअसीलबुद्धिए ॥
संपाविउकामे अणुत्तराइं, आराहए तोसइ धम्मकामी ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) महाकरा ज्ञानादिनावरत्नाकरा महेषिणो मोक्षैकानिलाषिणः । कैः। समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिनिः । समाधियोगैः । ध्यानविशेषैः। श्रुतेन द्वादशाङ्गान्यासेन। शीलेन सदाचाररूपेण। बुद्ध्या चौत्पत्तिक्यादिरूपया। अन्ये तु व्याचक्षते । श्रुतशीलबुद्धीनां महाकरा इति। तान् आचार्यान् संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि ज्ञानादीनि आराधयेद्विनयकरणेन। न सकृदेव । अपितु तोषयेदसकृत्करणेन धर्मकामो निर्जरार्थम् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) वली महागरा इत्यादि सूत्र. (अणुत्तराइ के०) अनुत्तराणि एटले सर्वोत्कृष्ट एवा ज्ञानादि रत्नोनी (संपाविउकामे के०) संप्राप्तुकामः एटले प्राप्तिनी इच्छा करनार एवा साधु जे ते (महागरा के०) महाकरान् एटले ज्ञानादि रत्नोनी खा-

णरूप एवा तथा (समाहिजोगेसुअसीलबुद्धिए के०) समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिभिः समाधियोग एटले समाधियोग नामक ध्यानवडे, श्रुत एटले द्वादशांगी रूप श्रुत वडे, शील एटले पारकुं मातुं करवानी इच्छा न राखवी तेवडे तथा बुद्धि एटले औत्पत्तिकी प्रमुख बुद्धिवडे (महेसि के०) महेषिणः एटले मोक्ष प्राप्तिने अर्थे उद्यमवंत एवा (आयरिआ के०) आचार्यान् एटले आचार्यप्रत्ये (आराहए के०) आराधयेत् एटले विनय प्रमुख करीने आराधे. केवल ज्ञान मेलववानी इच्छाथीज थोडीवार आचार्यनी आराधना करवी एम नथी. तो (धम्मकामि के०) धर्मकामी एटले कर्मनिर्जरानो हेतुभूत एवा धर्मनी इच्छा करनार साधु जे ते (तोसय के०) तोषयेत् एटले सतत सेवा करी आचार्यजीने प्रसन्न करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच। धर्मकामो निर्जरार्थं। नतु ज्ञानफलापेक्षयापि। साधुः तान् आचार्यान् संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि ज्ञानादीनि आराधयेद् विनयकरणेन। न एकवारमेव। किंतु तोषयेद् वारंवारं विनयकरणेन संतोषं ग्राहयेत्। तान् कान् आचार्यान्। ये महाकराः। ज्ञानादिभावरत्नानामाकराः। पुनः किंभूता आचार्याः। महेषिणः मोक्षैषिणः। कथं महैषिणः। इत्याह। समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिभिः। समाधियोगैर्ध्यानविशेषैः श्रुतेन द्वादशाङ्गाभिधानेन शीलेन परद्रोहविरतिरूपेण बुद्ध्या च औत्पत्तिक्यादिरूपया। अन्य आचार्या इदं व्याख्यानयन्ति। समाधियोगश्रुतशीलबुद्धीनामाकरा इति ॥ १६ ॥

(टीका.) किंच। महागर त्ति सूत्रम्। महाकरा ज्ञानादिभावरत्नापेक्षया आचार्या महैषिणो मोक्षैषिणः। कथं महैषिण इत्याह। समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिभिः। समाधियोगैर्ध्यानविशेषैः, श्रुतेन द्वादशाङ्गाभ्यासेन, शीलेन परद्रोहविरतिरूपेण, बुद्ध्या चौत्पत्तिक्यादिरूपया। अन्ये तु व्याचक्षते। समाधियोगश्रुतशीलबुद्धीनां महाकरा इति। तानेवंभूतानाचार्यान् संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि ज्ञानादीनि आराधयेद्विनयकरणेन। न सकृदेवापि तु तोषयेदसकृत्करणेन तोषं ग्राहयेत्। धर्मकामो निर्जरार्थं न तु ज्ञानादिफलापेक्षयापीति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

सुच्चा ण मेहावि सुभासिआइं, सुस्सूसए आयरिअप्पमत्तो ॥
अराहइत्ता ण गुणे अणेगे, से पावई सिद्धिमणुत्तरं ति बेमि ॥ १७ ॥
विणयसमाहीए पढमो उद्देसो संमत्तो ॥ १ ॥

(अवचूरिः) श्रुत्वा मेधावी सुजाषितानि शुश्रूषयेदाचार्यमप्रमत्तः । एवं गुरुशुश्रूषापरः स आराध्य गुणाननेकान् ज्ञानादीन् प्राप्नोति सिद्धिमनुत्तरां मुक्तिमनन्तसौख्यामित्यर्थः ॥ १७ ॥

इति विनयसमाध्यवचूरावुक्तः प्रथम उद्देशः ॥ १ ॥

(अर्थ.) सोच्चा णं इत्यादि सूत्र. (मेहावि के०) मेधावी एटले बुद्धिशाली एवा साधु जे ते (सुजासिआइ के०) सुजाषितानि एटले गुरुनी अराधनाना फल कहेनारा एवा सारा वचनो प्रत्ये (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (अप्पमत्तो के०) अप्रमत्तः एटले निद्रादि प्रमादनो त्याग करतो बतो (आयरिअ के०) अचार्यान् एटले आचार्यप्रत्ये (सुस्सूसए के०) शुश्रूषयेत् एटले सेवे; अर्थात् आचार्यनी आणामां रहे. आ रीते जे वर्ते, (से के०) सः एटले ते साधु जे ते (अणेगे के०) अनेकान् एटले घणा (गुणे के०) गुणान् एटले ज्ञानादि गुणो प्रत्ये (आराहइत्ता के०) आराधयित्वा एटले आराधना करीने (अणुत्तरं के०) अनुत्तरां एटले सर्वोत्कृष्ट एवी (सिद्धिं के०) सिद्धिं एटले मुक्तिरूप सिद्धि प्रत्ये (पावइ के०) प्राप्नोति एटले पामे बे. (तिबेमि) एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. आ गाथामां बे णकार बे ते वाक्यालंकारने अर्थे जाणवा ॥ १७ ॥

इति विनयसमाधि अध्ययनना बालावबोधनो प्रथम उद्देश संपूर्ण ॥ १ ॥

(दीपिका.) पुनराह । मेधावी पण्डितः साधुः सदा आचार्यान् शुश्रूषयेत् । किं कृत्वा । सुजाषितानि गुर्वाराधनफलाजिधायकानि श्रुत्वा । किंविशिष्टो मेधावी । अप्रमत्तः निद्रादिप्रमादरहितः । य एवं गुरुशुश्रूषापरः स गुणान् अनेकान् ज्ञानादिरूपान् आराध्य सिद्धिमनुत्तरां मुक्तिमनन्तरं सुकुलादिपरम्परया वा प्राप्नोति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥

इति श्रीदशवैकालिके शब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां नवमाध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥

(टीका.) सोच्चा णं ति सूत्रम् । श्रुत्वा मेधावी सुजाषितानि गुर्वाराधनफलाजिधायीनि । किमित्याह । शुश्रूषयेदाचार्यानप्रमत्तो निद्रादिरहितस्तदाज्ञां कुर्वीतेत्यर्थः । य एवं गुरुशुश्रूषापरः स आराध्य गुणाननेकान् ज्ञानादीन् प्राप्नोति सिद्धिमनुत्तराम् । मुक्तिमित्यर्थः । अनन्तरं सुकुलादिपरंपरया वा । ब्रमीति पूर्ववदयं सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

इति श्रीदशवैकालिकटीकायां श्रीहरिजद्रसूरिविरचितायां नवमाध्ययने प्रथम उद्देशकः

अथ द्वितीय उद्देशः।

मूलाउ खंधप्पभवो दुमस्स, खंधाउ पच्छा समुविंति साहा॥
साहप्पसाहा विरुहंति पत्ता, तउ सि पुप्फं च फलं रसो अ॥ १॥

(अवचूरिः) अथ द्वितीय उद्देश उच्यते। मूलाद् आदिप्रबन्धात् स्कन्धोत्पत्तिर्द्रुमस्य। स्कन्धात्पश्चात्समुपयान्ति शाखाः। शाखाभ्यः प्रशाखा विरोहन्ति जायन्ते। ताभ्योऽपि पत्राणि। ततः से तस्य द्रुमस्य पुष्पं च फलं च रसश्च फलगत एव। एते क्रमेण भवन्तीति॥ १॥

(अर्थ.) हवे विनयना अधिकारमांज बीजो उद्देश कहे छे. मूलाउ इत्यादि सूत्र. (मूलाउ के०) मूलात् एटले मूलथी (जडथी) (दुमस्स के०) द्रुमस्य एटले वृक्षना (खंधप्पभवो के०) स्कन्धप्रभवः थडनी उत्पत्ति थाय छे. (पच्छा के०) पश्चात् एटले थड उत्पन्न थया पछी (खंधाउ के०) स्कन्धात् एटले थडथकी (साहा के०) शाखाः एटले शाखाउं जे ते (समुविंति के०) समुपयान्ति एटले उत्पन्न थाय छे. (साहप्पसाहा के०) शाखाभ्यः प्रशाखाः एटले शाखाउंथकी नानी शाखाउं (विरुहंति के०) विरोहन्ति एटले उत्पन्न थाय छे. (तउ के०) ततः एटले ते नानी शाखाउं थकी (पत्ता के०) पत्राणि एटले पात्रां उत्पन्न थाय छे. ते पात्राथकी (सि के०) तस्य एटले ते वृक्षने (पुप्फं के०) पुष्पं एटले पुष्प (च के०) च एटले पुनः (फलं के०) फलं एटले फल (अ के०) च एटले अने (रसो के०) रसः एटले रस अनुक्रमे थाय छे.॥ १॥

(दीपिका.) अथ नवमाध्ययने विनयाधिकार एव द्वितीयोद्देशकः प्रारभ्यते। पूर्वं प्रथमोद्देशके विनयसमाधिरुक्तः। द्वितीयोऽपि विनयाधिकारवान् उच्यते। तत्र सूत्रम्। द्रुमस्य वृक्षस्य मूलादादिप्रबन्धात् स्कन्धप्रभवः स्थुडोत्पादः। ततः स्कन्धात्पश्चात् शाखास्तस्य भुजाकल्पाः समुपयान्ति आत्मानं प्राप्नुवंति उत्पद्यन्त इत्यर्थः। तथा शाखाभ्य उक्तस्वरूपाभ्यः प्रशाखास्तासामंशभूता विरोहन्ति जायन्ते। तथा ताभ्योऽपि प्रशाखाभ्यः पत्राणि पर्णानि विरोहन्ति। ततस्तदनन्तरं से तस्य द्रुमस्य पुष्पं च फलं च रसश्च॥१॥

(टीका.) विनयाधिकारवानेव द्वितीय उच्यते। तत्रेदमादिमं सूत्रम्। मूलाउ इत्यादि। अस्य व्याख्या। मूलादादिप्रवन्धात् स्कन्धप्रभवः स्थुडोत्पादः। कस्येत्याह। द्रुमस्य वृक्षस्य। ततः स्कन्धात् सकाशात् पश्चात्तदनु समुपयान्त्यात्मानं प्राप्नुवंत्युत्पद्यंत इत्यर्थः। कास्ता इत्याह। शाखास्तद्भुजाकल्पाः। तथा शाखाभ्य उक्तलक्षणाभ्यः

प्रशाखास्तदंशभूता विरोहन्ति जायन्ते । तथा तेभ्योऽपि पत्राणि पर्णानि विरोहन्ति। ततस्तदनन्तरं से तस्य द्रुमस्य पुष्पं च फलं च रसश्च फलगत एवैते क्रमेण भवन्तीति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

एवं धम्मस्स विणओ, मूलं परमो अ से मुक्खो ॥
जेण कित्तिं सुअं सिग्घं, नीसेसं चाभिगच्छइ ॥ २ ॥

(अवचूरिः) एवं दृष्टान्तमभिधाय दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । एवं धर्मकल्पद्रुमस्य विनयो मूलम् । परमः प्रधानो रसः से तस्य मोक्षः । स्कन्धप्रासानि सुरासुरनरसुखानि । येनेति तृतीया पञ्चम्यर्था ।यतो विनयात्पत्रकल्पां कीर्त्तिं पुष्पकल्पं श्रुतं श्लाघ्यं प्रशंसास्पदभूतं च निःशेषमधिगच्छति प्राप्नोति ॥ २ ॥

(अर्थ.) उपर कहेल दृष्टांत दार्ष्टांतिकने विषे जोडे छे. एवमित्यादि सूत्र.(एवं के०) एवं एटले जेम वृक्षना मूल प्रमुख उपर कह्यां तेम (धम्मस्स के०) धर्मस्य एटले धर्म रूप कल्पवृक्षनुं (विणउ के०) विनयः एटले विनयरूप (मूलं के०) मूलं एटले मूल जाणवुं. (अ के०) च एटले अने (से के०)तस्य एटले ते धर्मरूप कल्पवृक्षनो (मुक्खो के०) मोक्षः एटले मोक्षरूप (परमो के०) परमः एटले फलमांनो उत्कृष्ट रस जाणवो. तथा एना खंध विगेरेने स्थानके देवलोकनी प्राप्ति, सारा कुलमां उत्पत्ति प्रमुख जाणवां. हवे विनय केवो ते कहे छे. (जेण के०) येन एटले जे विनयवडे सर्वत्र (कित्तिं के०) कीर्त्तिं एटले यश कीर्ति, (सुअं के०) श्रुतं एटले अंगप्रविष्टादि श्रुत अने (नीसेसं के०) निःशेषं एटले संपूर्ण (सिग्घं के०) श्लाघ्यं एटले श्रेष्ठ वस्तु प्रत्ये (अहिगच्छइ के०) अधिगच्छति एटले पामे छे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) एवं दृष्टान्तमभिधाय दार्ष्टान्तिकयोजनामाह। एवं धर्मस्य परमकल्पवृक्षस्य विनयो मूलमादिप्रबन्धरूपं परम इति अग्रो रसः। से तस्य फलरसवन्मोक्षः। स्कन्धादिकल्पानि तु देवलोकगमनसुकुलागमादीनि।अतो विनयः कर्तव्यः। येन विनयेन कृत्वा साधुः कीर्तिं सर्वत्र शुभप्रवादरूपामधिगच्छति प्राप्नोति। पुनः० श्रुतम्। अङ्गप्रविष्टादि। श्लाघ्यं प्रशंसास्पदीभूतं निःशेषं संपूर्णं च प्राप्नोति॥ २ ॥

(टीका.)एवं दृष्टान्तमभिधाय दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । एवं ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। एवं द्रुममूलवत्। धर्मस्य परमकल्पवृक्षस्य विनयो मूलमादिप्रबन्धरूपम्। परम इत्यग्रो रसः। से तस्य फलरसवन्मोक्षः स्कन्धादिकल्पानि तु देवलोकगमनसुकुलागमनादीनि।अतो विनयः कर्तव्यः। किंविशिष्ट इत्याह। येन विनयेन कीर्त्तिं सर्वत्र शुभप्रवादरूपां

तथा श्रुतमङ्गप्रविष्टादि। श्लाघ्यं प्रशंसास्पदभूतं निःशेषं संपूर्णमधिगच्छति प्राप्नोतीति २

जे अ चंडे मिए थद्धे, दुव्वाई नियडी सढे॥
वुज्झइ से अविणीअप्पा, कट्ठं सोअगयं जहा ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अविनयवतो दोषमाह। यश्च चण्डो रोषणः, मृगो मूर्खः, स्तब्धो जात्यादिमदोन्मत्तः। दुर्वादी अप्रियवक्ता। निकृती मायी। शठः संयमयोगेष्वनादृतः। एतेभ्यो दोषेभ्यो योऽविनयं करोति। स उह्यते संसारस्रोतसा अविनीतात्मा काष्ठं स्रोतोगतं प्रवाहपतितं यथा ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे विनय साचवतो नथी तेनो दोष कहे छे. जे इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे पुरुष (चंडे के०) चण्डः एटले क्रोधी, (मिए के०) मृगः एटले अज्ञ (थद्धे के०) स्तब्धः एटले जातिप्रमुखना अहंकारथी उन्मत्त थएलो, (दुव्वाई के०) दुर्वादी एटले अप्रिय भाषण करनारो, (निअडी के०) निकृतिमान् एटले कपटी (अ के०) च एटले अने (सढे के०) शठः एटले संयम व्यापारने विषे निष्कालजी एवो होवाथी विनय न करे. (से के०) सः एटले ते (अविणयप्पा के०) अविनीतात्मा एटले सर्व कल्याणनुं साधन एवा विनयने न साचवनार पुरुष जे ते (सोअगयं के०) स्रोतोगतं एटले जलना प्रवाहमां पडेलुं (कट्ठं के०) काष्ठं एटले काष्ठ (लाकडुं) (जहा के०) यथा एटले जेम तणाइ जाय छे तेम (वुज्झइ के०) उह्यते एटले संसार समुद्रना प्रवाहमां तणाइ जाय छे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) अथ अविनयदोषमाह। साधुः एतेभ्यो दोषेभ्यो विनयं न करोति। स संसारस्रोतसा उह्यते। किंवत्। काष्ठमिव। किंभूतं काष्ठम्। स्रोतोगतं नद्यादिवहनीपतितम्। किंभूतः साधुः। चण्डो रोषणः। पुनः किंभूतः साधुः। मृगोऽज्ञो हितमपि उक्तो रुष्यति। पुनः स्तब्धः जात्यादिमदोन्मत्तः। पुनः दुर्वादी अप्रियवक्ता। पुनः निकृतिमान् मायासहितः। पुनः शठः संयमयोगेषु आदररहितः। पुनः अविनीतात्मा सकलकल्याणकारणेन विनयेन रहितः ॥ ३ ॥

(टीका.) अविनयवतो दोषमाह। जे अ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। यश्चण्डो रोषणो मृगोऽज्ञः हितमप्युक्तो रुष्यति। तथा स्तब्धो जात्यादिमदोन्मत्तः। दुर्वागप्रियवक्ता। निकृतिमान् मायोपेतः। शठः संयमयोगेष्वनादृत एभ्यो दोषेभ्यो विनयं न करोति यः। उह्यतेऽसौ पापः संसारस्रोतसा अविनीतात्मा सकलकल्याणैकनिबन्धनविनयविरहितः। किमिवेत्याह। काष्ठं स्रोतोगतं नद्यादिवहनीपतितं यथा तद्वदिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

विणयंमि जो उवाएणं, चोइउ कुप्पई नरो ॥
दिव्वं सो सिरिमिज्जंतिं, दंमेण पमिसेहए ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) विनय उपायेन एकान्तमृडुजणनादिरूपेण चोदित उक्तः कुप्यति नरो योऽत्र। निदर्शनमाह । दिव्याममानुषीमसौ श्रियमागछन्तीमात्मनो जवन्तीं दएमेन काष्ठमयेन प्रतिषेधयति निवारयति ॥ ४ ॥

(अर्थ.) वली विणयंमि इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे (नरो के०)नरः एटले मनुष्य जे ते (उवाएण के०) उपायेन एटले मिष्ट वचन प्रमुख उपाय वडे (विणयंमि के०) विनये एटले विनयने विषे (चोइउं के०) चोदितः एटले प्रेर्यो बतो अर्थात् मीठा वचनथी विनय साचववाने अर्थे कोइ कंइ कहे तो (कुप्पई के०) कुप्यति एटले क्रोध करे. (सो के०) सः एटले ते पुरुष (इज्जंतिं के०) आयान्तीं एटले पोतानी मेले आवती एवी (दिव्वं के०) दिव्यां एटले अलौकिक, श्रेष्ठ एवी (सिरिं के०) श्रियं एटले लक्ष्मीप्रत्ये (दंडेण के०) दंडेन एटले दंड (लाकडी) वडे (पडिसेहए के०) प्रतिषेधयति एटले पाछी वाले छे. तात्पर्य, विनय संपदानुं मूल छे, माटे ते अवश्य करवो. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । यो नरः विनयमुक्तलक्षणं प्रति उपायेन एकान्तमृडुजणनादिलक्षणेनापि संबन्धेन चोदित उक्तः सन् कुप्यति रुष्यति । स किं करोतीत्याह । स दिव्याममानुषीं श्रियं लक्ष्मीमागछन्तीमात्मनो जवन्तीं दएमेन काष्ठमयेन प्रतिषेधयति निवारयति । अयं परमार्थः । विनयः संपदां निमित्तं । तत्रस्खलितं यदि कश्चिन्नोदयति स गुणः । तत्रापि रोषकरणे वस्तुतः संपदां निषेधः ॥ ४ ॥

(टीका.) किं च विणयंमीति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विनयमुक्तलक्षणं य उपायेनाप्येकान्तमृडुजणनादिलक्षणेनाप्यपिशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । चोदित उक्तः कुप्यति रुष्यति नरः । अत्र निदर्शनमाह । दिव्याममानुषीमसौ नरः श्रियं लक्ष्मीमागछन्तीमात्मनो जवन्तीं दएमेन काष्ठमयेन प्रतिषेधयति निवारयति । एतडुक्तं जवति । विनयः संपदो निमित्तम् । तत्र स्खलितं यदि कश्चिच्चोदयति । स गुणस्तत्रापि रोषकरणेन वस्तुतः संपदो निषेधः । उदाहरणं चात्र दशारादयः कुरूपागतश्रीप्रार्थनाप्रणयजंगकारिणस्तछहितास्तदजङ्गकारी च तद्युक्तः कृष्ण इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

तहेव अविणीअप्पा, उववज्ञा हया गया ॥
दीसंति दुहमेहंता, आजिउगमुवठिआ ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अविनयदोषमाह । तथैव ते अविनीतात्मानः अनात्मज्ञा उपवाह्यानां राजादिवल्लभानामेते कर्मकरा इत्यौपवाह्या हया अश्वा गजा हस्तिनः। उपलक्षणं चैतन्महिषादीनाम्। दृश्यन्ते तृणादिवोढारः । दुःखं संक्लेशलक्षणमेधमाना अनेकार्थत्वादनुभवन्त आभियोग्यं कर्मकरत्वमुपस्थिताः प्राप्ताः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) वली अविनयना दोष देखाडवाने अर्थे कहे छे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (अविणीअप्पा के०) अविनीतात्मानः एटले विनयरहित एवा (उववज्झा के०) औपवाह्याः एटले प्रधान सेनापति प्रमुख लोकोना (हया के०) हयाः एटले अश्व तथा (गया के०) गजाः एटले गज प्रमुख जे ते (दुहं के०) दुःखं एटले दुःख प्रत्ये (एहंता के०) एधमानाः एटले भोगवता एवा तथा (आभिओगं के०) आभियोग्यं एटले सेवक पणा प्रत्ये (उवट्ठिआ के०) उपस्थिताः एटले पामेला एवा अर्थात् भारवाहक (भार उपाडनार थएला) एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय छे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अविनयदोषस्य उपदर्शनार्थमेवाह । तथैव ते अविनीतात्मानो विनयरहिता अनात्मज्ञा उपवाह्यानां राजादिवल्लभानामेते कर्मकरा इत्यौपवाह्या हया अश्वा गजा हस्तिन उपलक्षणत्वात् महिषादयश्च एते । किमित्याह । दृश्यन्त उपलभ्यन्त एव मन्दुरादौ अविनयदोषेण उभयलोकवर्त्तिना यवसादिवोढारः दुःखं संक्लेशलक्षणमेधमाना अनेकार्थत्वादनुभवन्त आभियोग्यं कर्मकरभावमुपस्थिताः ॥ ५ ॥

(टीका.) अविनयदोषोपदर्शनार्थमेवाह । तहेव त्ति सूत्रम् । तथैवेति तथैवैतेऽविनीतात्मानो विनयरहिता अनात्मज्ञा उपवाह्यानां राजादिवल्लभानामेते कर्मकरा इत्यौपवाह्याः । हया अश्वाः । गजा हस्तिनः । उपलक्षणमेतन्महिषकादीनामिति । एते। किमित्याह। दृश्यन्त उपलभ्यन्त एव मन्दुरादौ अविनयदोषेण उभयलोकवर्त्तिना यवसादिवोढारः । दुःखं संक्लेशलक्षणमेधयन्तोऽनेकार्थत्वादनुभवन्त आभियोग्यं कर्मकरभावमुपस्थिताः प्राप्ता इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

तहेव सुविणीअप्पा, उववज्झा हया गया ॥
दीसंति सुहमेहंता, इड्ढिं पत्ता महायसा ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) एतेष्वेव विनयगुणमाह । तथैवैते सुविनीतात्मान उववज्झा हया गया इति पूर्ववत् । दृश्यन्ते सुखमाह्लादलक्षणमेधमाना ऋद्धिं प्राप्ता विशिष्टभूषणालयभोजनादिप्राप्तर्द्धयो महायशसो विख्यातगुणाः ॥ ६ ॥

(अर्थ.) हवे ए अश्वादिकमांज विनय करनारनी स्थिति कहेछे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (सुविणीअप्पा के०) सुविनीतात्मानः एटले सम्यक् प्रकारे विनयवंत एवा (उववझा के०) औपवाह्याः एटले प्रधान, सेनापति प्रमुख लोकोना (हया के०) हयाः एटले अश्व तथा (गया के०) गजाः एटले गज प्रमुख जे ते (सुहं के०) सुखं एटले सुख प्रत्ये (एहंतो के०) एधमानाः एटले नोगवता,(इड्ढिं पत्ता के०) ऋद्धिं प्राप्ताः एटले ऋद्धि पामेला अने (महायसा के०) महायशसः एटले मोटी जसकीर्ति पामेला एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय छे ॥६॥

(दीपिका.) एतेष्वेव विनयगुणमाह। तथैव एते सुविनीतात्मानो विनयवन्त आत्मज्ञा औपवाह्या राजादीनां हया गजा इति पूर्ववत्। एते। किमित्याह। दृश्यन्त उपलक्ष्यन्ते सुखमाह्लादलक्षणमेधमाना अनुनवन्त ऋद्धिं प्राप्ता इति विशिष्टनूषणालयनोजनादिनावतः प्राप्तर्द्धयो महायशसो विख्यातसद्गुणाः ॥ ६ ॥

(टीका.) एतेष्वेव विनयगुणमाह । तहेव त्ति सूत्रम् । तथैवेति तथैवैते सुविनीतात्मानो विनयवन्त आत्मज्ञा औपवाह्या राजादीनां हया गजा इति पूर्ववत् । एते। किमित्याह । दृश्यन्त उपलक्ष्यन्त एव सुखमाह्लादलक्षणमेधमाना अनुनवन्त ऋद्धिं प्राप्ता इति । विशिष्टनूषणालयनोजनादिनावतः प्राप्तर्द्धयो महायशसो विख्यातसद्गुणा इति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

तहेव अविणीअप्पा, लोगंमि नरनारिर्ज॥
दीसंति डुहमेहंता, गया ते विगलिंदिआ ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) एतदेव विनयाविनयफलं मनुष्यानधिकृत्याह । तथैव तिर्यञ्च इवाविनीतात्मानः पूर्ववत् । अत्रास्मिन् मनुष्यलोके नरनार्यः दृश्यन्ते डुःखमेधमानाः पूर्ववत्। गताः कशाघातव्रणाङ्किताः। विकलेन्द्रिया अपनीतनासिकादीन्द्रियाः पारिदारिकादयः

(अर्थ.) तिर्यंच आश्रयी विनयनुं तथा अविनयनुं फल कह्युं. हवे मनुष्य आश्रयी कहे छे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले जेम तिर्यंचमां तेमज (लोगंसि के०) लोके एटले लोकने विषे (अविणीअप्पा के०) अविनीतात्मानः एटले विनयने न साचवनारा एवा (ते के०) ते एटले ते (नरनारिर्ज के०) नरनार्यः एटले पुरुषो अने स्त्रियो जे ते (डुहमेहंता के०) डुःखमेधमानाः एटले डुःखने नोगवता एवा (गया के०) गताः एटले चाबक प्रमुखना प्रहारथी जेमने शरीरे घा प्रमुख पडेला छे एवा तथा (विगलिंदिआ के०) विकलेन्द्रियाः एटले जेमना

नाक, कान प्रमुख कपाया छे एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय छे. अर्थात् परस्त्रीगमन, चोरी प्रमुख अपराध करनार लोकोनी हालत एवी देखाय छे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथ एतदेव विनयाविनयफलं मनुष्यान् अधिकृत्याह । तथैव तिर्यञ्च इव अविनीतात्मानः। पूर्ववत्। लोकेऽस्मिन् मनुष्यलोके । नरनार्य इति प्रकटार्थम् । दृश्यन्ते दुःखमेधमानाः । पूर्ववत् । छाताः कशाघातव्रणाङ्कितशरीरा विकलेन्द्रिया अपनीतनासिकादीन्द्रियाः पारदारिकादय इति सूत्रार्थः॥ ७ ॥

(टीका.) एतदेव विनयाविनयफलं मनुष्यानधिकृत्याह । तहेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैव तिर्यञ्च इव अविनीतात्मान इति पूर्ववत्। लोकेऽस्मिन्मनुष्यलोके। नरनार्य इति प्रकटार्थम्। दृश्यन्ते दुःखमेधमाना इति पूर्ववत्। छाताः कषघातव्रणाङ्कितशरीरा विगलितेन्द्रिया अपनीतनासिकादीन्द्रियाः पारदारिकादय इति सूत्रार्थः॥ ७॥

दंमसत्थपरिज्जुन्ना, असप्भवयणेहि अ ॥
कलुणा विवन्नछंदा, खुप्पिवासपरिग्गया ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) दण्डा वेत्रदण्डादयः। शस्त्राणि खड्गादीनि ताभ्यां परिजीर्णाः समन्ततो दुर्बलभावमापादिता असभ्यवचनैश्च खरकर्कशादिभिः। एवंभूताः करुणाहेतुत्वात्सतां करुणा दीना व्यापन्नछन्दसः गतस्वेच्छाः क्षुधा पिपासया परिगता व्याप्ताः॥ ८ ॥

(अर्थ.) वली उपर कहेला पुरुषो अने स्त्रियो केवा छे ते कहेछे. दंडसत्थ इत्यादि सूत्र. (दंमसत्थपरिज्जुन्ना के०) दंडशस्त्रपरिजीर्णाः एटले वेत्र प्रमुख दंडना अने खड्ग प्रमुख शस्त्रना प्रहारथी दुर्बल थएला, (अ के०) च एटले अने (असप्भवयणेहि के०) असभ्यवचनैः एटले कठोर वचनो सांभलीने पण दुर्बल थएला एवा माटेज (कलुणा के०) करुणाः एटले सत्पुरुषोने दया उपजावे एवा तथा (विवन्नछंदा के०) व्यापन्नछन्दसः एटले पोतानी इछा माफक जेमनाथी चलातुं नथी, अर्थात् बीजाना तावामां रहेला एवा तेमज (खुप्पिवासपरिग्गया के०) क्षुत्पिपासापरिगताः एटले क्षुधा तृषाथी पीडायला एवा देखाय छे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) एवंविधाः साधव इह लोके पूर्वमविनयेन गृहीतानां कर्मणामनुभावेन एवंभूताः परलोके तु कुशलस्य अप्रवृत्तेर्दुःखिततरा विजायन्ते। कीदृशाः। दण्डा वेत्रदण्डादयः शस्त्राणि खड्गादीनि तैः परिजीर्णाः परि समन्ततो दुर्बलभावमापादिताः। तथा पुनः कीदृशाः।असभ्यवचनैश्च खरकर्कशादिभिः परिजीर्णाः। पुनः कीदृशाः। करुणाः। करुणाहेतुत्वात्। पुनः कीदृशाः । व्यापन्नछन्दसः परायत्ततया गतस्वाभिप्रायाः । पुनः

किंभूताः। क्षुधा बुभुक्षा पिपासा तृषा ताभ्यां परिगता व्याप्ताः। अन्नादिनिरोधस्तोकदानाभ्याम् ॥ ८ ॥

(टीका.) तथा दंड त्ति सूत्रम्। दण्डा वेत्रदण्डादयः, शस्त्राणि खङ्गादीनि, ताभ्यां परिजीर्णाः समन्ततो दुर्बलभावमापादिताः। तथा असभ्यवचनैश्च खरकर्कशादिभिः परिशीर्णास्त एवंभूताः सतां करुणाहेतुत्वात्करुणा दीना व्यापन्नछन्दसः परायत्ततया अपेतस्वाभिप्रायाः क्षुधा बुभुक्षया पिपासया तृषा परिगता व्याप्ता अन्नादिनिरोधस्तोकदानाभ्यामिति। एवमिह लोके प्रागविनयोपात्तकर्मानुभावत एवंभूताः परलोके तु कुशलाप्रवृत्तेर्दुःखिततरा विज्ञेया इति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

तहेव सुविणीअप्पा, लोगंसि नरनारिउ ॥
दीसंति सुहमेहंता, इड्ढिं पत्ता महायसा ॥ ए ॥

(अवचूरिः) विनयफलमाह। तथैव सुविनीतात्मानो लोकेऽस्मिन् नरनार्यः। सुखमेधमाना ऋद्धिं प्राप्ता महायशसः। पूर्ववत्। न वरं स्वाराधितनृपगुरुजना उभयलोकसाफल्यकारिणः ॥ ए ॥

(अर्थ.) हवे विनय साचवनारा मनुष्योनी स्थिति कहे छे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले जेम विनय साचवनारा तिर्यंचो सुखी देखाय छे तेम (लोगंसि के०) लोके एटले लोकने विषे (सुविणीअप्पा के०) सुविनीतात्मानः एटले सम्यक्प्रकारे विनयने साचवनारा एवा (नरनारिउ के०) नरनार्यः एटले पुरुषो अने स्त्रियो जे ते (सुहमेहंता के०) सुखमेधमानाः एटले सुखने भोगवता एवा, (इड्ढिं पत्ता के०) ऋद्धिं प्राप्ताः एटले ऋद्धि पामेला एवा तथा (महायसा के०) महायशसः एटले घणा जसकीर्तिवाला एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखायछे. ॥ए॥

(दीपिका.) अथ विनयफलमाह। अस्मिँल्लोके नरनार्यस्तथैव विनीततिर्यञ्च इव सुविनीतात्मानो दृश्यन्ते। कीदृश्यो नरनार्यः। सुखमेधमाना ऋद्धिं प्राप्ताः। पुनः कीदृश्यः। महायशस इति पूर्ववत्। नवरं, स्वाराधितगुरुजना उभयलोकसाफल्यकारिण एत इति ए

(टीका.) विनयफलमाह तहेव त्ति सूत्रम्। तथैव विनीततिर्यञ्च इव सुविनीतात्मानो लोकेऽस्मिन्नरनार्य इति पूर्ववत्। दृश्यन्ते सुखमेधमाना ऋद्धिं प्राप्ता महायशस इति पूर्ववदेव। नवरं, स्वाराधितनृपगुरुजना उभयलोकसाफल्यकारिण एत इति सूत्रार्थः ए

तहेव अविणीअप्पा, देवा जक्खा अ गुज्झगा ॥
दीसंति सुहमेहंता, आभिउगमुवछिआ ॥ १० ॥

(अवचूरिः) विनयाविनयफलं देवानधिकृत्याह । देवा वैमानिका ज्योतिष्काश्च यक्षाश्च व्यन्तरा गुह्यका भवनवासिन एते दृश्यन्त आगमचक्षुषा दुःखमेधमानाः परर्द्धिदर्शनादिना आभियोग्यमुपस्थिताः ॥ १० ॥

(अर्थ.) हवे देवताउने विषे अविनयनुं फल कहेछे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले जेम मनुष्यो तेमज (अविणीअप्पा के०) अविनीतात्मानः एटले विनयने न साचवनारा एवा (देवा के०) देवाः एटले ज्योतिषी अने वैमानिक देवताउ (जक्खा के०) यक्षाः एटले व्यंतरो (अ के०) च एटले अने (गुज्झगा के०) गुह्यकाः एटले भवनपतिउ जे ते (दुहमेहंता के०) दुःखमेधमानाः एटले पारकी ऋद्धि प्रमुख जोवाथी दुःखने भोगवता एवा तथा (आभिउगं के०) आभियोग्यं एटले दासपणाने (चाकरपणाने) (उवट्ठिआ के०) उपस्थिताः एटले पामेला एवा आगमरूप नेत्रवडे (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय छे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) एतदेव विनयाविनयफलमाह देवानधिकृत्य । तथैव यथा नरनार्योऽविनीतात्मानः । तथैव जन्मान्तरेऽकृतविनया देवा वैमानिका ज्योतिष्का यक्षाश्च व्यन्तराश्च गुह्यका भवनवासिनस्त एते दृश्यन्ते। केन। आगमभावचक्षुषा। किं कुर्वाणाः। दुःखमेधमानाः । परेषामाज्ञया परेषां ऋद्ध्यादिदर्शनेन च । कीदृशाः सन्तः । आभियोग्यमुपस्थिताः । अभियोग आज्ञादानलक्षणः सोऽस्यास्तीत्यभियोगी । तस्य भाव आभियोग्यं कर्मकरभावमुपस्थिताः प्राप्ताः ॥ १० ॥

(टीका.) एतदेव विनयाविनयफलं देवानधिकृत्याह । तहेव त्ति सूत्रम्। तथैव यथा नरनार्योऽविनीतात्मानो भवान्तरेऽकृतविनया देवा वैमानिका ज्योतिष्का यक्षाश्च व्यन्तराश्च गुह्यका भवनवासिनस्त एते दृश्यन्ते । आगमभावचक्षुषा दुःखमेधमानाः पराज्ञाकरणपरऋद्धिदर्शनादिना आभियोग्यमुपस्थिता अभियोग आज्ञाप्रदानलक्षणोऽस्यास्तीत्यभियोगी तद्भाव आभियोग्यं कर्मकरभावमित्यर्थः । उपस्थिताः प्राप्ता इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तहेव सुविणीअप्पा, देवा जक्खा अ गुज्झगा ॥
दीसंति सुहमेहंता, इड्ढिं पत्ता महायसा ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) विनयफलमाह । तथैव सुविनीतात्मानो जन्मान्तरकृतविनया निरतिचारधर्माराधका इत्यर्थः । दृश्यन्ते सुखमेधमाना महाकल्याणादिषु ऋद्धिं प्राप्ताः ११

(अर्थ.) हवे देवताउने विषे विनयनुं फल कहे छे. तहेव इत्यादि सूत्र. (त-

हेव के०) तथैव एटले जेम मनुष्यो तेमज (सुविणीअप्पा के०) सुविनीतात्मानः एटले सम्यक् प्रकारे विनयने साचवनारा एवा (देवा के०) देवाः एटले वैमानिक अने ज्योतिषी देवता, (जक्खा के०) यक्षाः एटले व्यंतरो (अ के०) च एटले वली (गुज्झगा के०) गुह्यकाः एटले नवनवासी देवताउं जे ते (सुहमेहंता के०) सुखमेधमानाः एटले सुखने नोगवनारा एवा, (इड्ढिं पत्ता के०) ऋद्धिं प्राप्ताः एटले ऋद्धि पामेला एवा तथा (महायसा के०) महायशसः एटले मोटा यशना धणी एवा आगमरूप नेत्रवडे (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय वे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) अथ विनयफलमाह । तथैवैते देवादयः सुविनीतात्मानः जन्मान्तरकृतविनयाः। निरतिचारधर्माराधका इत्यर्थः । दृश्यन्ते सुखमेधमाना महाकल्याणादिषु ऋद्धिं प्राप्ता इति देवाधिपादिप्राप्तसमृद्धयो महायशसो विख्यातसद्गुणा इति । एवं नारकान् विना व्यवहारतो येषु स्थानेषु सुखदुःखसंनवस्तेषु विनयस्य अविनयस्य च फलं कथितम् ॥ ११ ॥

(टीका.) विनयफलमाह तहेव त्ति सूत्रम् । तथैवेति पूर्ववत् । सुविनीतात्मानो जन्मान्तरकृतविनया निरतिचारधर्माराधका इत्यर्थः । देवा यक्षाश्च गुह्यका इति पूर्ववदेव । दृश्यन्ते सुखमेधमाना महाकल्याणादिषु ऋद्धिं प्राप्ता इति । देवाधिपादिप्राप्तर्द्धयो महायशसो विख्यातसद्गुणा इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जे आयरिअउवज्झायाणं, सुस्सूसावयणंकरे ॥
तेसिं सिक्खा पवड्ढंति, जलसित्ता इव पायवा ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) विशेषेण लोकोत्तरविनयफलमाह । य आचार्योपाध्याययोः शुश्रूषका वचनकराः तेषां पुण्यवतां शिक्षा ग्रहणासेवनरूपाः प्रवर्द्धन्ते जलसिक्ता इव पादपाः ॥१२॥

(अर्थ.) उपर देवतादिकने विषे लौकिक विनयनुं तथा अविनयनुं फल कह्युं. हवे लोकोत्तर विनयनुं फल कहे वे. जे इत्यादि सूत्र. (जे के०) ये एटले जे शिष्यो (आयरिअउवज्झायाणं के०) आचार्योपाध्याययोः एटले आचार्यनी अने उपाध्यायनी (सुस्सूसावयणंकरे के०) शुश्रूषावचनकराः एटले सेवा करनारा अने आज्ञा माफक चालनारा एवा होय वे. (तेसिं के०) तेषां एटले तेमनी (सिक्खा के०) शिक्षाः एटले ग्रहण आसेवन प्रमुख शिक्षा जे ते (जलसित्ता इव पायवा के०) जलसिक्ता इव पादपाः एटले जलथी सींचायला वृक्षनी जेम(पवड्ढंति के०)प्रवर्द्धन्ते एटले वृद्धि पामे वे.१२

(दीपिका.) अथ विशेषतो लोकोत्तरं विनयफलमाह । ये सुशिष्या आचार्याणामुपाध्यायानां च शुश्रूषावचनकराः पूजाप्रधानं यद्वचनं तस्य करणे तत्परा भवन्ति। तेषां पुण्यवतां शिक्षा ग्रहणासेवनारूपा भावार्थरूपाः प्रवर्द्धन्ते वृद्धिं यान्ति । दृष्टान्तमाह । जलसिक्ता यथा पादपा वृक्षाः ॥ १२ ॥

(टीका.) एवं नारकापोहेन व्यवहारतो येषु सुखदुःखसंभवस्तेषु विनयाविनयफलमुक्तम् । अधुना विशेषतो लोकोत्तरविनयफलमाह । जे आयरिअ त्ति सूत्रम् । य आचार्योपाध्याययोः प्रतीतयोः शुश्रूषावचनकराः पूजाप्रधानवचनकरणशीलास्तेषां पुण्यभाजां शिक्षा ग्रहणासेवनालक्षणा भावार्थरूपाः प्रवर्द्धन्ते वृद्धिमुपयान्ति । दृष्टान्तमाह । जलसिक्ता इव पादपा वृक्षा इति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

अप्पणठा परठा वा, सिप्पा णेउणिआणि अ ॥
गिहिणो उवभोगठा, इहलोगस्स कारणा ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एतच्च मनस्याध्याय विनयः कार्य इत्याह । आत्मार्थं ममानेनाजीविका भविष्यतीति । परार्थं वा पुत्रमहमेतद्ग्राहयिष्यामीत्येवं शिल्पानि कुम्भकारक्रियादीनि । नैपुण्यानि चित्रकलादिलक्षणानि । गृहिण उपभोगार्थमन्नपानादिभोगाय । शिक्षन्त इति शेषः । इहलोकस्य निमित्तम् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) हवे कहिशुं ते वात पण मनमां राखीने विनय करवो एम कहे छे. अप्पणठा इत्यादि सूत्र. (गिहिणो के०) गृहिणः एटले गृहस्थ जे ते (इहलोगस्स के०) इहलोकस्य एटले आ लोकने (कारणा के०) कारणात् एटले अर्थे (उवभोगठा के०) उपभोगार्थं एटले अन्न, पान प्रमुख भोगनी प्राप्ति सारु (अप्पणठा के०) आत्मार्थं एटले पोतानी आजीविकाने अर्थे (वा के०) वा एटले अथवा (परठा के०) परार्थं एटले पुत्रादिकने अर्थे (सिप्पा के०) शिल्पानि एटले कुंभार, लोहार प्रमुखना शिल्पोने (अ के०) च एटले अने (नेउणिआणि के०) नैपुण्यानि एटले चित्राम प्रमुख कलाउने शिखे छे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) एवं मनसि आनीय साधुभिर्विनयः कार्य इत्याह । ये गृहिणोऽसंयता इहलोकस्य कारणमिहलोकनिमित्तमिति । उपभोगार्थमन्नपानादिभोगाय । शिक्षन्त इति शेषः । किमर्थम् । आत्मार्थमात्मनिमित्तम् । अनेन मम आजीविका भवि-

---

१:– कारणं इति पाठान्तरम् ।

ष्यतीत्येवं, परार्थं वा परनिमित्तं वा पुत्रमहमेतद्ग्राहयिष्यामीत्येवं शिल्पानि कुम्जकारक्रियादीनि नैपुण्यानि च लेखादिकलालक्षणानि ॥ १३ ॥

(टीका.) एतच्च मनस्याधाय विनयः कार्य इत्याह । अप्पणठ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आत्मार्थमात्मनिमित्तमनेन मे जीविका जविष्यतीत्येवम् । परार्थं वा परनिमित्तं वा पुत्रमहमेतद्ग्राहयिष्यामीत्येवं शिल्पानि कुम्जकारक्रियादीनि नैपुण्यानि चालेख्यादिकलालक्षणानि गृहिणोऽसंयता उपजोगार्थमन्नपानादिजोगाय शिक्षन्त इति वाक्यशेषः । इहलोकस्य कारणमिहलोकनिमित्तमिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जेण बंधं वहं घोरं, परिआवं च दारुणं ॥
सिक्कमाणा निअछंति, जुत्ता ते ललिइंदिआ ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) येन शिल्पादिना शिक्ष्यमाणेन बन्धं कषादिजिर्घोरं रौद्रं परितापं च दारुणं निर्जर्त्सनादिजनितं वा शिक्षमाणा गुरोः सकाशान्नियछन्ति प्राप्नुवन्ति । युक्ताः शिल्पादिग्रहणे ललितेन्द्रियास्ते गर्जेश्वरा राजपुत्रादयः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) जेण इत्यादि सूत्र. (जेण के०) येन एटले जे शिल्पो तथा कलाउ शीखतां (जुत्ता के०) युक्ताः एटले शिखवाने विषे जोडायला एवा (ललिइंदिआ के०) ललितेन्द्रियाः एटले गर्जश्रीमंत एवा (ते के०) ते एटले ते राजपुत्रादिक पण (सिक्कमाणा के०) शिक्षमाणाः एटले जे शिल्पो तथा कलाउ शिखता बता (बंधं के०) बन्धं एटले शृंखलादिकना बंधप्रत्ये, (घोरं के०) घोरं एटले जयंकर एवी (वहं के०) वधं एटले चाबक विगेरेनी ताडना प्रत्ये, (च के०) वली (दारुणं के०) दारुणं एटले खमी न शकाय एवा (परिआवं के०) परितापं एटले निर्जर्त्सना प्रमुख परिताप प्रत्ये गुरुथकी (निअछंति के०) नियछन्ति एटले पामे बे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) येन शिल्पादिना शिक्ष्यमाणेन बन्धं निगडादिजिर्वधं कषादिजिः । घोरं रौद्रं परितापं च दारुणमेतज्जनितं निर्जर्त्सनादिवचनं शिक्षमाणा गुरोः सकाशात् नियछन्ति प्राप्नुवन्ति । युक्ता इति नियुक्ताः शिल्पादिग्रहणे ते ललितेन्द्रिया लीलागर्जेश्वरा राजपुत्रादयः ॥ १४ ॥

(टीका.) जेण त्ति सूत्रम् । येन शिल्पादिना शिक्ष्यमाणेन बन्धं निगडादिजिः, वधं कषादिजिः । घोरं रौद्रं परितापं च दारुणमेतज्जनितमनिष्टं निर्जर्त्सनादिवचनजनितं च शिक्षमाणा गुरोः सकाशान्नियछन्ति प्राप्नुवन्ति । युक्ता इति नियुक्ताः शिल्पादिग्रहणे ते ललितेन्द्रिया गर्जेश्वरा राजपुत्रादय इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

ते वि तं गुरु पूअंति, तस्स सिप्पस्स कारणा ॥
सक्कारंति नमंसंति, तुठा निद्देसवत्तिणो ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) तेऽपि तं गुरुं वधादिकारकमपि पूजयन्ति । तस्य शिल्पस्य कारणं निमित्तमिति भावः । तथा सत्कारयन्ति वस्त्रादिना । नमस्यन्ति । तुष्टा निर्देशवर्त्तिन आज्ञाकारिण इति ॥ १५ ॥

(अर्थ.) ते वि इत्यादि सूत्र. (ते वि के०) तेऽपि एटले उपर कहेला राजपुत्रादिक पण (तुठा के०) तुष्टाः एटले प्रसन्न थइ (निद्देसवत्तिणो के०) निर्देशवर्त्तिनः एटले आज्ञामां रह्या छता (तस्स सिप्पस्स कारणा के०) तस्य शिल्पस्य कारणात् एटले ते शिल्पना आपनार गुरु छे माटे (तं के०) तं एटले ते (गुरु के०) गुरुं एटले कलाचार्य प्रत्ये (पूअंति के०) पूजयन्ति एटले पूजे छे, (सक्कारंति के०) सत्कारयन्ति एटले वस्त्रादिक आपी सत्कार करे छे, तेमज (नमंसंति के०) नमस्यन्ति एटले हाथ जोडीने नमस्कार पण करे छे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) तेऽपि पुरुषाः शिक्षमाणास्तमित्वरमपि गुरुं वन्धादिकारकमपि पूजयन्ति सामान्यतो मधुरवचनाभिनन्दनेन । किमर्थम् । तस्य शिल्पस्य कारणात् । तन्निमित्तमिति भावः । पुनस्तं गुरुं ते सत्कारयन्ति वस्त्रादिना । पुनस्तं गुरुं नमस्यन्ति अञ्जलिप्रग्रहणादिना । किंभूतास्ते । तुष्टा इति । अमुत इदमवाप्यत इति तुष्टाः । पुनः किंभूतास्ते । निर्देशवर्त्तिन आज्ञाकारिण इति ॥ १५ ॥

(टीका.) ते वि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तेऽपीत्वरं शिल्पादि शिक्षमाणास्तं गुरुं वन्धादिकारकमपि पूजयन्ति सामान्यतो मधुरवचनाभिनन्दनेन तस्य शिल्पस्येत्वरस्य कारणात्तन्निमित्तमिति भावः । तथा सत्कारयन्ति वस्त्रादिना नमस्यन्त्यञ्जलिप्रग्रहादिना । तुष्टा इत्यमुत इद मवाप्यत इति हृष्टा निर्देशवर्त्तिन आज्ञाकारिण इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

किं पुणं जे सुअग्गाही, अणंतहिअकामए ॥
आयरिआ जं वए भिक्खू, तम्हा तं नाइवत्तए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) यदि तेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । ततः किंपुनः साधुः श्रुतग्राही । अनन्तहितकामो मोक्षकामः । तेन तु सुतरां गुरवः पूजनीया इति । यतश्चैवमाचार्या यद्वदन्ति । भिक्षुः साधुस्तस्मादाचार्यवचनं नातिवर्त्तते । सर्वमपि संपादयेत् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) राजपुत्रादिक पण कलाचार्यने सेवे छे. तो पछी किं पुण इत्यादि सूत्र.

(जे के०) यः एटले जे पुरुष (सुअग्गाही के०) श्रुतग्राही एटले केवलिप्रणीत आगम ग्रहण करवा इबतो होय, तथा (अणंतहिअकामए के०) अनन्तहितकामुकः एटले अनंतहितकारी मोक्षनी इबावालो होय, ते पुरुषे तो (किंपुण के०) किंपुनः एटले आचार्यनी सेवा करवी एमां शुं कहेवुं ? अर्थात् तेणे तो अवश्य गुरुसेवा करवीज जोइये. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (आयरिआ के०) आचार्याः एटले आचार्य महाराज जे ते (जं के०) यत् एटले जे (वए के०) वदन्ति एटले कहे, (तं के०) तत् एटले ते वचन प्रत्ये (भिक्खू के० (भिक्षुः एटले साधु जे ते (नाइवत्तए के०) नातिवर्त्तेत एटले उल्लंघन न करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । तदा यः साधुर्मोक्षवाञ्छकस्तेन तु गुरवो विशेषतः पूजनीया इत्याह । किं पुनः । यः साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतस्यागमस्य ग्रहणे अभिलाषी । पुनर्यः अनन्तहितकामुकः । मोक्षं यः कामयत इत्यभिप्रायः । तेन तु गुरवः सुतरां पूजनीया इति । यतश्च एवमत आचार्या यत्किमपि वदन्ति तथा तथानेकप्रकारम् । भिक्षुः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं न अतिवर्तयेत् युक्तत्वात् सर्वमेव संपादयेदिति ॥ १६ ॥

(टीका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । अतः किं पुण त्ति सूत्रम् । किं पुनर्यः साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतागमग्रहणाभिलाषी । अनन्तहितकामुकः । मोक्षं यः कामयत इत्यभिप्रायः । तेन तु सुतरां गुरवः पूजनीया इति । यतश्चैवमाचार्या यद्वदन्ति किमपि तथा तथानेकप्रकारं भिक्षुः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं नातिवर्त्तेत । युक्तत्वात्सर्वमेव संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

नीअं सिज्जं गइं ठाणं, नीअं च आसणाणि अ ॥
नीअं च पाए वंदिज्जा, नीअं कुज्जा अ अंजलिं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) विनयोपायमाह । नीचां शय्यां संस्तारकलक्षणां गुरुशय्यायाः । गतिमाचार्यगतेः । तत्पृष्ठतो नातिदूरेण नातिद्रुतं यायात् । नीचं स्थानमाचार्यस्थानात् । नीचानि लघुतराणि आसनानि पीठकादीनि च । नीचं सम्यगवनतोत्तमाङ्गः सन् पादावाचार्यसत्कावभिवन्देत नावज्ञया क्वचित्प्रस्तावादौ नीचं नम्रकायं कुर्याच्चाञ्जलिम् । सर्वत्र क्रिया योज्या ॥ ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे विनयनो उपाय कहे छे. नीअं इत्यादि सूत्र. साधु जेते आचार्य करतां पोतानी (सिज्जं के०) शय्यां एटले शय्या प्रत्ये (नीअं के०) नीचां एटले

नीची एवी (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. आचार्यनी गति करतां पोतानी (गइं के०) गतिं एटले गति प्रत्ये नीची करे. अर्थात् तेमनी पछवाडे चाले. तेमज (ठाणं के०) स्थानं एटले स्थान नीच करे, अर्थात् जे स्थानके आचार्य रहेता होय ते करतां नीचे स्थानके पोते रहे. (च के०) पुनः (नीए के०) नीचानि एटले गुरुना आसन करता नीचा (आसणाणि के०) आसनानि एटले आसन उपर गुरुनी आज्ञाथी वेसे. (च के०) पुनः (नीअं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नीचो थइने (पाए के०) पादौ एटले गुरुना चरणने (वंदिज्जा के०) वन्देत एटले वांदे, पण अवज्ञाथी न वांदे. तेमज कार्य पडे (नीअं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नमीने (अञ्जलिं के०) अंजलिं एटले अंजलि प्रत्ये (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. अर्थात् हाथ जोडे. ॥ १७ ॥

(दीपिकाः) अथ विनयस्य उपायमाह । साधुः गुरोः सकाशात् शय्यां संस्तारकलक्षणां नीचां कुर्यादित्युक्तिः । एवं साधुः आचार्यगतेः सकाशात् स्वकीयां गतिं नीचां कुर्यात् । तस्य गुरोः पृष्ठतो न अतिदूरेण न अतिशीघ्रं यायादित्यर्थः । एवं स्थानं यत्र स्थान आचार्य आस्ते तस्मात् स्थानात् नीचम् । नीचतरे स्थाने स्थातव्यमिति भावः । पुनः नीचानि लघुतराणि कदाचित् कारणजात आसनानि पीठकादीनि तस्मिन्नुपविष्टे तदनुज्ञातः सन् सेवेत नान्यथा । तथा नीचं च सम्यगवनतमस्तकः सन् आचार्यस्य पादौ वन्दते न अवज्ञया । तथा क्वचित्प्रश्नादौ नीचं नम्रकायं कुर्याच्च संपादयेच्च अञ्जलिम् । न स्थाणुवत् स्तब्ध एवेति ॥ १७ ॥

(टीका.) विनयोपायमाह नीअं ति सूत्रम् । नीचां शय्यां संस्तारकलक्षणामाचार्यशय्यायाः सकाशात्कुर्यादिति योगः । एवं नीचां गतिमाचार्यगतेस्तत्पृष्ठतो नातिदूरेण नातिद्रुतं यायादित्यर्थः । एवं नीचं स्थानमाचार्यस्थानाद्यत्राचार्य आस्ते तस्मान्नीचतरे स्थाने स्थातव्यमिति भावः। तथा नीचानि लघुतराणि कदाचित्कारणजात आसनानि पीठकानि तस्मिन्नुपविष्टे तदनुज्ञातः सेवेत नान्यथा । तथा नीचं सम्यगवनतोत्तमाङ्गः सन् पादावाचार्यसत्कौ वन्देत । नावज्ञया । तथा क्वचित्प्रश्नादौ नीचं नम्रकायं कुर्यात्संपादयेच्चाञ्जलिं न तु स्थाणुवत्स्तब्ध एवेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

संघट्टइत्ता काएणं, तहा उवहिणामवि ॥
खमेह अवराहं मे, वइज्ज न पुणुत्ति अ ॥ १८ ॥

(जे के०) यः एटले जे पुरुष (सुअग्गाही के०) श्रुतग्राही एटले केवलिप्रणीत आगम ग्रहण करवा इछतो होय, तथा (अणंतहिअकामए के०) अनन्तहितकामुकः एटले अनंतहितकारी मोक्षनी इछावालो होय, ते पुरुषे तो (किंपुण के०) किंपुनः एटले आचार्यनी सेवा करवी एमां शुं कहेवुं ? अर्थात् तेणे तो अवश्य गुरुसेवा करवीज जोइये. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (आयरिआ के०) आचार्याः एटले आचार्य महाराज जे ते (जं के०) यत् एटले जे (वए के०) वदन्ति एटले कहे, (तं के०) तत् एटले ते वचन प्रत्ये (भिक्खू के० (भिक्षुः एटले साधु जे ते (नाइवत्तए के०) नातिवर्त्तेत एटले उल्लंघन न करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । तदा यः साधुर्मोक्षवाञ्छकस्तेन तु गुरवो विशेषतः पूजनीया इत्याह । किं पुनः । यः साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतस्यागमस्य ग्रहणे अभिलाषी । पुनर्यः अनन्तहितकामुकः । मोक्षं यः कामयत इत्यभिप्रायः । तेन तु गुरवः सुतरां पूजनीया इति । यतश्च एवमत आचार्या यत्किमपि वदन्ति तथा तथानेकप्रकारम् । भिक्षुः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं न अतिवर्तयेत् युक्तत्वात् सर्वमेव संपादयेदिति ॥ १६ ॥

(टीका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । अतः किं पुण त्ति सूत्रम् । किं पुनर्यः साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतागमग्रहणाभिलाषी । अनन्तहितकामुकः । मोक्षं यः कामयत इत्यभिप्रायः । तेन तु सुतरां गुरवः पूजनीया इति । यतश्चैवमाचार्या यद्वदन्ति किमपि तथा तथानेकप्रकारं भिक्षुः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं नातिवर्त्तेत । युक्तत्वात्सर्वमेव संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

नीअं सिज्जं गइं ठाणं, नीअं च आसणाणि अ ॥
नीअं च पाए वंदिज्जा, नीअं कुज्जा अ अंजलिं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) विनयोपायमाह । नीचां शय्यां संस्तारकलक्षणां गुरुशय्यायाः । गतिमाचार्यगतेः । तत्पृष्ठतो नातिदूरेण नातिद्रुतं यायात् । नीचं स्थानमाचार्यस्थानात् । नीचानि लघुतराणि आसनानि पीठकादीनि च । नीचं सम्यगवनतोत्तमाङ्गः सन् पादावाचार्यसत्कावभिवन्देत नावज्ञया क्वचित्प्रस्तावादौ नीचं नम्रकायं कुर्याच्चाञ्जलिम् । सर्वत्र क्रिया योज्या ॥ ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे विनयनो उपाय कहे छे. नीअं इत्यादि सूत्र. साधु जेते आचार्य करतां पोतानी (सिज्जं के०) शय्यां एटले शय्या प्रत्ये (नीअं के०) नीचां एटले

नीची एवी (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. आचार्यनी गति करतां पोतानी (गइं के०) गतिं एटले गति प्रत्ये नीची करे. अर्थात् तेमनी पछवाडे चाले. तेमज (ठाणं के०) स्थानं एटले स्थान नीच करे, अर्थात् जे स्थानके आचार्य रहेता होय ते करतां नीचे स्थानके पोते रहे. (च के०) पुनः (नीए के०) नीचानि एटले गुरुना आसन करता नीचा (आसणाणि के०) आसनानि एटले आसन उपर गुरुनी आज्ञाथी बेसे. (च के०) पुनः (नीअं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नीचो थइने (पाए के०) पादौ एटले गुरुना चरणने (वंदिज्जा के०) वन्देत एटले वांदे, पण अवज्ञाथी न वांदे. तेमज कार्य पडे (नीअं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नमीने (अञ्जलिं के०) अंजलिं एटले अंजलि प्रत्ये (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. अर्थात् हाथ जोडे. ॥ १७ ॥

(दीपिकाः) अथ विनयस्य उपायमाह । साधुः गुरोः सकाशात् शय्यां संस्तारकलक्षणां नीचां कुर्यादित्युक्तिः । एवं साधुः आचार्यगतेः सकाशात् स्वकीयां गतिं नीचां कुर्यात् । तस्य गुरोः पृष्ठतो न अतिदूरेण न अतिशीघ्रं यायादित्यर्थः । एवं स्थानं यत्र स्थान आचार्य आस्ते तस्मात् स्थानात् नीचम् । नीचतरे स्थाने स्थातव्यमिति भावः । पुनः नीचानि लघुतराणि कदाचित् कारणजात आसनानि पीठकादीनि तस्मिन्नुपविष्टे तदनुज्ञातः सन् सेवेत नान्यथा । तथा नीचं च सम्यगवनतमस्तकः सन् आचार्यस्य पादौ वन्दते न अवज्ञया । तथा कचित्प्रश्नादौ नीचं नम्रकायं कुर्याच्च संपादयेच्च अञ्जलिम् । न स्थाणुवत् स्तब्ध एवेति ॥ १७ ॥

(टीका.) विनयोपायमाह नीअं ति सूत्रम् । नीचां शय्यां संस्तारकलक्षणामाचार्यशय्यायाः सकाशात्कुर्यादिति योगः । एवं नीचां गतिमाचार्यगतेस्तत्पृष्ठतो नातिदूरेण नातिद्रुतं यायादित्यर्थः । एवं नीचं स्थानमाचार्यस्थानाद्यत्राचार्य आस्ते तस्मान्नीचतरे स्थाने स्थातव्यमिति भावः। तथा नीचानि लघुतराणि कदाचित्कारणजात आसनानि पीठकानि तस्मिन्नुपविष्टे तदनुज्ञातः सेवेत नान्यथा । तथा नीचं सम्यगवनतोत्तमाङ्गः सन् पादावाचार्यसत्कौ वन्देत । नावज्ञया । तथा कचित्प्रश्नादौ नीचं नम्रकायं कुर्यात्संपादयेच्चाञ्जलिं न तु स्थाणुवत्स्तब्ध एवेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

संघट्टइत्ता काएणं, तहा उवहिणामवि ॥
खमेह अवराहं मे, वइज्ज न पुणुत्ति अ ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) संघट्टय स्पृष्ट्वा कायेन तथोपधिना वा क्षमस्वापराधं मे मम न पुनरिति नचाहमेवं भूयः करिष्य इति ॥ १८ ॥

(अर्थ.) उपर कह्या प्रमाणे कायानो विनय कहीने हवे वाणीनो विनय कहे छे. संघट्टइत्ता इत्यादि सूत्र. शिष्य जे ते (काएण के०) कायेन एटले शरीरवडे अर्थात् पोताना हाथे आचार्यजीना चरणने (संघट्टइत्ता के०) संघट्टय एटले स्पर्श करीने अथवा पगे स्पर्श न कराय एम होय तो तेमनी (उवहिणामवि के०) उपधिनापि एटले उपधिवडे पण अर्थात् आचार्यजीना कपडा, उंघो प्रमुख उपकरणने पण स्पर्श करीने मिछामि डुक्कड दइ (वइज्ज के०) वदेत् एटले कहे. शुं कहे ते कहे छे. (मे के०) मे एटले मारा (अवराहं के०) अपराधं एटले अपराध प्रत्ये (खमेह के०) क्षमस्व एटले खमो, सहन करो. (न पुण त्ति अ के०) न पुनरितिच एटले फरिथी एवो अपराध करीश नहि. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) एवं कायविनयं कथयित्वा वचनविनयमाह । साधुः गुरुं प्रति मिथ्यादुष्कृतपुरःसरमभिवन्द्य एवं वदेत् । न पुनरिति । न च अहमेवं भूयः करिष्यामीति । एवं किमित्याह । हे गुरो मम मन्दभाग्यस्य अपराधं दोषं क्षमस्व सहस्व । किं कृत्वा । कायेन देहेन कथंचित्तथाविधे प्रदेश उपविष्टं गुरुं संघट्टय स्पृष्ट्वा पुनः उपधिनापि कल्पादिनापि कथंचित् संघट्टय ॥ १८ ॥

(टीका.) एवं कायविनयमभिधाय वाग्विनयमाह । संघट्ट त्ति सूत्रम् । संघट्टय स्पृष्ट्वा कायेन देहेन कथंचित्तथाविधप्रदेशोपविष्टमाचार्यं तथोपधिनापि कल्पादिना कथंचित्संघट्टय मिथ्यादुष्कृतपुरःसरमभिवन्द्य क्षमस्व सहस्वापराधं दोषं मे मन्दभाग्यस्यैनं वदेद्ब्रूयान्न पुनरिति च नाहमेनं भूयः करिष्यामीति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

दुग्गउ वा पओएणं, चोइउ वहई रहं ॥
एवं दुबुद्धि किच्चाणं, वुत्तो वुत्तो पकुवई ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) द्वाभ्यां गाथाभ्यां कायविनय उक्तः । एतत्स्वयं विद्वान् सर्वं करोति । तदन्यः कथमित्याह । दुर्गौरिव गलिबलीवर्दवत् प्रतोदेनारादग्रलक्षणेन नोदितो विरूः सन् वहति रथम् । एवं दुर्बुद्धिः शिष्यः । कृत्यानामाचार्यादीनां कृत्यानि वा तदभिरुचितकार्याणि पुनः पुनः अभिहितः प्रकरोति ॥ १९ ॥

(अर्थ.) उपर कहेल विनयने बुद्धिमान् शिष्य पोतानी मेले करे, पण जे दुर्बुद्धिवालो होय ते शीरीते करे ते कहे छे. दुग्गउ वा इत्यादि सूत्र. (वा के०) वा ए-

टले जेम (डुग्गउ के०) डुर्गौः एटले गलियो बलद जे ते (पउएणं के०) प्रतोदेन एटले पराणी वडे (चोइउ के०) चोदितः एटले हणायो उतो (रहं के०) रथं एटले रथ प्रत्ये (वहइ के०) वहति एटले वहे छे, लइ जाय छे. (एवं के०) एवं एटले ए प्रकारे (डुबुद्धि के०) डुर्बुद्धिः एटले डुष्टबुद्धिवालो शिष्य जे ते (वुत्तो वुत्तो के०) उक्त उक्तः एटले वारंवार कहेवाथी (किच्चाणं के०) कृत्यानां एटले आचार्य प्रमुखनां इछित कार्य प्रत्ये (पकुवइ के०) प्रकरोति एटले करे छे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) एवं सर्वं बुद्धिमान् स्वयमेव करोति तदन्यस्तु कथमित्याह । डुर्गौरिव गलिबलीवर्दवत् प्रतोदेन आरादएलक्षणेन चोदितः प्रेरितो विद्धः सन् वहति क्वापि नयति रथम् । एवं डुर्गौरिव डुर्बुद्धिः शिष्यः कृत्यानामाचार्यादीनां कृत्यानि वा तदभिरुचितकार्याणि उक्त उक्तः पुनः पुनः अभिहित इत्यर्थः । प्रकरोति निष्पादयति प्रयुङ्क्ते चेति ॥ १९ ॥

(टीका.) एतच्च बुद्धिमान् स्वयमेव करोति । तदन्यस्तु कथमित्याह । डुग्गउ वा इति सूत्रम् । अस्य व्याख्या। डुर्गौरिव गलिबलीवर्दवत् प्रतोदेन आरादएलक्षणेन चोदितो विद्धः सन्वहति नयति क्वापि रथं प्रतीतम् । एवं डुर्गौरिव डुर्बुद्धिरहितावहबुद्धिः शिष्यः कृत्यानामाचार्यादीनां कृत्यानि वा तदभिरुचितकार्याणि उक्त उक्तः पुनः पुनरभिहित इत्यर्थः । प्रकरोति निष्पादयति प्रयुङ्क्ते चेति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

“ आलवंते लवंते वा, न निसिज्जाइ पडिस्सुणे ॥
मुत्तूण आसणं धीरो, सुस्सूसाए पडिस्सुणे ॥ ”
कालं छंदोवयारं च, पडिलेहित्ता ए हेउहिं ॥
तेण तेण उवाएणं, तं तं संपडिवायए ॥ २० ॥

(अवचूरिः) एवं कृतान्यप्यमूनि न शोभनान्यतः कालं शरदादिलक्षणं छन्दस्तदिछारूपमुपचारमाराधनाप्रकारम् । चशब्दाद्देशादिपरिग्रहः । एतत्प्रत्युपेक्ष्य ज्ञात्वा हेतुभिर्यथानुरूपैः कारणैः । किमित्याह । तेन तेन उपायेन गृहस्थावर्जनादिना तत्तत्पित्तहरादिरूपमशनादि संपादयेत् । यद्यस्येछानुगं हितं रोचते च ॥ २० ॥

(अर्थ.) आ रीते शिष्य गुरुना कार्य करे तो ते ठीक नथी माटे कहे छे. कालं इत्यादि सूत्र. शिष्य जे ते (कालं के०) कालं एटले शरदृतु प्रमुख काल प्रत्ये (छं-

१:– इयं क्षेपकगाथा बहुषु पुस्तकेषु नोपलभ्यते । परं दीपिकासंवलित मूलपुस्तक उपलब्धा ।

दोवयारं के०) छन्दोपचारं छंद एटले आचार्य प्रमुखनी इछा अने उपचार एटले सेवा करवानो प्रकार ए बन्नेने (च के०) वली देश प्रमुखने पण (हेउहिं के०) हेतुनिः एटले ते ते कारणोवडे (पडिलेहित्ता के०) प्रत्युपेक्ष्य एटले जाणीने (तेण तेण के०) तेन तेन एटले ते ते (उवाएण के०) उपायेन एटले उपाय वडे (तं तं के०) तत् तत् एटले ते ते वस्तु प्रत्ये (संपडिवायए के०) संप्रतिपादयेत् एटले संपादन करे. अर्थात् जोइये ते वस्तु सामाचारीने अनुसारे मेलवे. ॥ २० ॥

(दीपिका.) पुनराचार्यः शिष्यं प्रत्येकवारं वक्ति । अथवा पुनः पुनर्वक्ति । तदा स शिष्य आत्मन आसने स्थित एव वचनं श्रुत्वा नोत्तरं ददाति । किं करोति । आत्मन आसनं मुक्त्वा स शिष्यो विनयेन द्वौ हस्तौ संमील्य उत्तरं ददाति । कथंनूतः सः । धीरो बुद्धिमान् ॥

(दीपिका.) एवं च कृतान्यपि अमूनि न शोजनानीत्यत आह । साधुस्तत्तत् पित्तहरादिरूपमशनादि गुरोः संप्रतिपादयेडुपानयेत् । केन केन । तेन तेन उपायेन गृहस्थानामावर्जनादिना । किं कृत्वा । कालं शरदादिलक्षणं छन्दस्तस्य इछारूपमुपचारम् । माराधनाप्रकारं चशब्दाद्देशादिकम् । एतत् प्रत्युपेक्ष्य ज्ञात्वा । कैः । हेतुनिर्यथानुरूपैः कारणैः । तथा काले शरदादौ पित्तहरादि नोजनं शय्या प्रवातनिवातादिरूपा इछानुलोमं वा यद्यस्य हितं रोचते च आराधनाप्रकारोऽनुलोमनाषणग्रन्थाज्यासवैयावृत्त्यक रणादिः । देशे अनूपदेशादीनामुचितं निष्ठीवनादिनिर्हेतुनिः श्लेष्माद्याधिक्यं विज्ञाय तडुचितं संपादयेदिति ॥ २० ॥

(टीका.) एवं च कृतान्यमूनि न शोजनानीत्यतः कालं ति सूत्रम् । कालं शरदादिलक्षणं, छन्दस्तदिछारूपमुपचारमाराधनाप्रकारं, चशब्दाद्देशादिपरिग्रहः । एतत्प्रत्युपेक्ष्य ज्ञात्वा । हेतुनिर्यथानुरूपै कारणैः । किमित्याह । तेन तेनोपायेन गृहस्थावर्जनादिना तत्तत्पित्तहरादिरूपमशनादि संप्रतिपादयेत् । यथा काले शरदादौ पित्तहरादि नोजनम् । प्रवातनिवातादिरूपा शय्या । इछानुलोमं वा यद्यस्य हितं रोचते च । आराधनाप्रकारोऽनुलोमं नाषणं ग्रन्थाज्यासवैयावृत्त्यकरणादिः । देशे अनूपदेशाद्युचितं निष्ठीवनादिनिर्हेतुनिः श्लेष्माद्याधिक्यं विज्ञाय तडुचितं संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥२०॥

विवत्ती अविणीअस्स, संपत्ती विणिअस्स य ॥
जस्सेय डुहर्ड नायं, सिरकं से अनिगछइ ॥ २१ ॥

(अवचूरिः) विपत्तिरविनीतस्य गुणानां संप्राप्तिर्विनीतस्य च ज्ञानादिगुणा-

नामेव। यस्यैतज्ज्ञानादिप्राप्त्यप्राप्तिद्वयमुभयमुभयतः विनयाविनयाभ्यां भवतीति ज्ञातम्। शिक्षां ग्रहणासेवनरूपाम्। असाविछंभूतोऽभिगच्छति प्राप्नोति ॥ २२ ॥

(अर्थ.) वली विवत्ती इत्यादि सूत्र. (अविणीअस्स के०) अविनीतस्य एटले विनयरहित पुरुषना ज्ञानादि गुणनो (विवत्ती के०) विपत्तिः एटले नाश थाय छे. (य के०) च एटले अने (विणिअस्स के०) विनीतस्य एटले विनयवंत पुरुषना ज्ञानादि गुणोनी (संपत्ती के०) संपत्तिः एटले वृद्धि थाय छे. (जस्स के०) यस्य एटले जेने (एय के०) एतत् एटले उपर कहेल वात (दुहउ के०) उभयतः एटले अनुक्रमे अविनयथी अने विनयथी थाय छे एम (नायं के०) ज्ञातं एटले जाणवामां आव्युं होय, (से के०) सः एटले ते पुरुष (सिक्खं के०) शिक्षां एटले ग्रहण धारणा रूप शिक्षा प्रत्ये (अभिगच्छइ के०) अभिगच्छति एटले प्राप्त थाय छे. ॥ २२ ॥

(दीपिका.) पुनः प्राहाविनीतस्य शिष्यस्य ज्ञानादिगुणानां विपत्तिर्भवति। विनीतस्य च शिष्यस्य ज्ञानादिगुणानां संप्राप्तिर्भवति। यस्य एतत् ज्ञानादिप्राप्त्यप्राप्तिरूपम्। ज्ञानाद्यधिगच्छति प्राप्नोति। भावत उपादेयं ज्ञानादीति ॥ २२ ॥

(टीका.) किंच विवत्ति त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। विपत्तिरविनीतस्य ज्ञानादिगुणानां संप्राप्तिर्विनीतस्य च ज्ञानादिगुणानामेव। यस्यैतज्ज्ञानादिप्राप्त्यप्राप्तिद्वयमुभयत उभयाभ्यां विनयाविनयाभ्यां सकाशात् भवतीत्येवं ज्ञातमुपादेयं चैतदिति भवति। शिक्षां ग्रहणासेवनारूपामसाविछंभूतोऽधिगच्छति प्राप्नोति। भावत उपादेय परिज्ञानादिति सूत्रार्थः ॥ २२ ॥

जे आवि चंडे मइइड्ढिगारवे, पिसुणे नरे साहसहीणपेसणे ॥
अदिठधम्मे विणए अकोविए, असंविभागी न हु तस्स मुक्खो ॥२३॥

(अवचूरिः) यश्चापि चण्डः प्रव्रजितोऽपि रोषणः मतिऋद्धिगौरवः। पिशुनः पृष्ठमांसादनो नरः साहसिकोऽकृत्यकरणतत्परः। हीनप्रेषणो हीनगुर्वाज्ञाकरः। अदृष्टधर्माप्राप्तश्रुतादिधर्मा। विनयेऽकोविदोऽपण्डितः। न संविभागवान्। य इछंभूतो न चैव तस्य मोक्षः ॥ २३ ॥

(अर्थ.) एज वात दृढ करवाने अर्थे विनय न साचवनारने शुं फल मले छे ते कहे छे. जे आवि इत्यादि सूत्र. (जे आवि के०) यश्चापि एटले जे वली (नरे के०) नरः एटले केवल नामनो मनुष्य जे ते चारित्र ग्रहण कर्या पछी पण (चंडे के०) चण्डः एटले घणो क्रोधी, (मइइड्ढिगारवे के०) ऋद्धिगौरवमतिः एटले पोतानी ऋ-

द्धिना अहंकारमांज मग्न एवो, (पिसुणे के०) पिशुनः एटले चुगली करनारो (साहस के०) साहसिकः एटले अकृत्य करवाने विषे आसक्त एवो, (हीणपेसणे के०) हीनप्रेषणः एटले गुरुनी आज्ञामां न रहेनारो, (अदिठधम्मे के०) अदृष्टधर्मा एटले श्रुत चारित्र प्रमुख धर्मने सम्यक् प्रकारे न पामेलो, (विणए अकोविए के०) विनये अकोविदः एटले विनय शी रीते करवो ते न जाणनारो, तथा (असंविभागी के०) असंविभागी एटले कंइ सारी वस्तु मले तो ते सर्वे साधुउने वहेची न आपनारो एवो होय. (तस्स के०) तस्य एटले तेने (मुक्खो के०) मोक्षः एटले मोक्ष जे ते (न हु के०) न खलु एटले निश्चये नथी. ॥ २३ ॥

(दीपिका) अथ एतदेव दृढयन् अविनीतस्य फलमाह । एवंविधस्य साधोः मोक्षो नास्ति । कथम् । सम्यग्दृष्टेः चारित्रवत इत्थंविधसंक्लेशस्य अभावात् । एवंविधस्य कस्य । यश्चापि चण्डः प्रव्रजितोऽपि रोषणः । पुनर्यो मतिऋद्धिगारव इति । ऋद्धिगौरवमतिः। ऋद्धिगौरवेऽभिनिविष्टः । पुनर्यः पिशुनः पृष्ठिमांसखादकः। नरो नरव्यञ्जनको न भावनरः । पुनर्यः साहसिकः अकृत्यकरणपरः । पुनर्यो हीनगुर्वाज्ञाकरः । पुनर्यः अदृष्टधर्मा । सम्यगनुपलब्धश्रुतादिधर्मा । पुनर्विनयेऽकोविदो विनयविषयेऽपण्डितः । पुनर्यः असंविभागी । यत्र कुत्रापि लाभे न संविभागवान् । य इत्थंभूतस्तस्य न मोक्षः ॥ २३ ॥

(टीका.) एतदेव दृढयन्नविनीतफलमाह । जे आवि त्ति सूत्रम् । व्याख्या । यश्चापि चण्डः प्रव्रजितोऽपि रोषणः ऋद्धिगौरवमतिः ऋद्धिगौरवे अभिनिविष्टः । पिशुनः पृष्ठिमांसखादकः। नरो नरव्यञ्जनो न भावनरः । साहसिकोऽकृत्यकरणपरः । हीनप्रेषणः हीनगुर्वाज्ञापरः । अदृष्टधर्मा सम्यगनुपलब्धश्रुतादिधर्मा । विनयेऽकोविदो विनयविषयेऽपण्डितः । असंविभागी यत्र क्वचन लाभे न संविभागवान् । य इत्थंभूतोऽधमो नैव तस्य मोक्षः । सम्यग्दृष्टेश्चारित्रवत इत्थंविधसंक्लेशाभावादिति ॥ २३ ॥

निद्देसवित्ती पुण जे गुरूणं, सुअत्थधम्मा विणयंमि कोविआ ॥
तरित्तु ते उघमिणं दुरुत्तरं, खवित्तु कम्मं गइमुत्तमं गय त्ति बेमि ॥ २४ ॥

॥ विणयसमाहिअज्झयणे बीउ उद्देसो सम्मत्तो ॥२॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्विनयफलमाह । निर्देशवर्त्तिन आज्ञावर्त्तिनः पुनर्ये गुरूणां प्राकृतत्वात् श्रुतधर्मार्थाः विनयकोविदाः ते तीर्त्वा महासत्त्वा उघमेनं प्रत्यक्षोपलभ्यं

दुस्तरं दुरुत्तारं समुद्रं क्षपयित्वा कर्म निर वशेषं गतिमुत्तमां सिद्ध्याख्यां गताः। ब्रवीमीति पूर्ववत्। इति विनयसमाध्यध्ययनम्॥ २४॥ इति द्वितीय उद्देशः॥ २॥

(अर्थ.) हवे विनयनुं फल कहीने आ उद्देशनो उपसंहार करे छे. निद्देसवित्ती इत्यादि सूत्र. (पुण के०) पुनः एटले वली (जे के०) ये एटले जे साधुउ (गुरूणं के०) गुरूणाम् एटले गुरुमहाराजनी (निद्देसवित्ती के०) निर्देशवर्त्तिनः एटले आज्ञामां रहेला एवा, (सुअ्रबधम्मा के०) श्रुतार्थधर्माः एटले गीतार्थ थएला एवा तथा (विणयंमि के०) विनये एटले विनय साचववामां (कोविआ के०) कोविदाः एटले निपुण एवा होय छे. (ते के०) ते एटले ते साधुउ (इणं के०) एनं एटले आ (दुरुत्तरं के०) दुरुत्तारं एटले तरी न शकाय एवा (उघं के०) उघं एटले संसार समुद्रने (तरित्तु के०) तीर्त्वा एटले तरीने अने (कम्मं के०) कर्म एटले नवोपग्राहि प्रमुख समग्र कर्मने (खवित्तु के०) क्षपयित्वा एटले खपावीने (उत्तमं के०) उत्तमां एटले सर्वोत्कृष्ट एवी (गइं के०) गतिं एटले सिद्धिनामक गति प्रत्ये (गय के०) गताः एटले गया. त्तिबेमि एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.॥ २४॥

इति नवमाध्ययनना बालावबोधनो द्वितीय उद्देश संपूर्ण.॥ २॥

(दीपिका) अथ विनयफलस्य नाम्ना उपसंहरन्नाह। एवंविधास्ते साधव उत्तमां गतिं सिद्धिं गताः। किं कृत्वा। कर्म निरवशेषं समस्तं नवोपग्राहिनामकं क्षपयित्वा। पुनः किं कृत्वा। एनमुदधिं प्रत्यक्षोपलभ्यमानं संसारसमुद्रं दुरुत्तारं तीर्त्वा। चरमनवं केवलित्वं च प्राप्येति नावः। ब्रवीमि पूर्ववत्॥ २४॥

इति श्रीदशवैकालिके शब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः समाप्तः॥ २॥

(टीका.) विनयफलानिधानेनोपसंहरन्नाह। निद्देसवत्ति सूत्रम्। निर्देश आज्ञा तद्वर्त्तिनः पुनर्ये गुरूणामाचार्यादीनां श्रुतार्थधर्मा इति प्राकृतशैल्या श्रुतधर्मार्था गीतार्था इत्यर्थः। विनये कर्त्तव्ये कोविदा विपश्चितो य इत्थंनूतास्तीर्त्वा ते महासत्त्वा उघमेनं प्रत्यक्षोपलभ्यमानं संसारसमुद्रं दुरुत्तारं तीर्त्वेव तीर्त्वा चरमनवं केवलित्वं च प्राप्येति नावः। ततः क्षपयित्वा कर्म निरवशेषं नवोपग्राहिसंज्ञितं गतिमुत्तमां सिद्ध्याख्यां गताः प्राप्ताः। इति ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः॥ २४॥ इति विनयसमाधौ व्याख्यातो द्वितीयोद्देशः॥ २॥

अथ तृतीय उद्देशः ।

आयरिअ अग्गिमिवाहिअग्गी, सुस्सूसमाणो पडिजागरिज्जा ।
आलोइअं इंगिअमेव नच्चा, जो छंदमाराहइ स पुज्जो ॥ १ ॥

(अवचूरिः) अथ विनयसमाध्यध्ययनस्य तृतीय उद्देशः प्रारभ्यते । इह च विनीतः पूज्य इत्युपदर्श्यते । आचार्यं सूत्रार्थप्रदं तत्स्थानीयं वा यथाग्निमाहिताग्निर्ब्राह्मणः शुश्रूषमाणः सम्यक् सेवमानः प्रतिजागृयात् । तत्तत्कृत्यसंपादनेनोपचरेत् । अवलोकितं निरीक्षितमिङ्गितमन्यथावृत्तिरूपमेव ज्ञात्वा चाचार्यीयं यः साधुः छन्दोऽभिप्रायमाराधयति । यथा शीते प्रावरणेक्षणे तदानयनेन । इङ्गिते निष्ठीवनादौ शुंठ्याद्यानयनेन । स पूज्यः पूजार्हः कल्याणभागिति ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे विनयसमाधिनो त्रीजो उद्देश कहे छे. आ उद्देशमां विनयवंत शिष्य पूज्य छे एम कहेवुं छे. आयरिअ इत्यादि सूत्र. (आहिअग्गी के०) आहिताग्निः एटले ब्राह्मण जे ते (अग्गि के०) अग्निं एटले अग्निनी जेम शुश्रूषा करतो सावधान रहे छे, तेम शिष्य जे ते (आयरिअ के०) आचार्यं एटले आचार्य प्रत्ये (सुस्सूसमाणे के०) शुश्रूषमाणः एटले सम्यक् प्रकारे सेवा करतो छतो (पडिजागरिज्जा के०) प्रतिजागृयात् एटले ते ते कार्य करवामां दक्ष रहे. (जो के०) यः एटले जे शिष्य जे ते (आलोइअ के०) आलोकितं एटले अचार्यनी दृष्टिप्रत्ये अथवा (इंगिअमेव के०) इङ्गितमेव एटले बाह्य आकारमां थएल फेरफार प्रत्ये (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (छंदं के०) छन्दं एटले आचार्यनी इछा माफक (आराहइ के०) आराधयति एटले आराधना सेवा करे. (स के०) सः एटले ते शिष्य (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ तृतीय आरभ्यते । इह च विनीतः पूज्यो भवेदिति दर्शयन्नाह । यः साधुः आचार्यं सूत्रार्थप्रदं तत्स्थानीयं चान्यं ज्येष्ठार्यं रत्नाधिकं वा प्रतिजागृयात् तत्तत्कार्यसंपादनेन उपचरेत् । कः कामिव । आहिताग्निर्ब्राह्मणः अग्निमिव । किं कुर्वाणः साधुः । आहिताग्निर्ब्राह्मणश्च । शुश्रूषमाणः सम्यक्सेवमानः । प्रतिजागरमाणश्च । उपायमाह । पुनर्यः साधुः आचार्यादीनामवलोकितं वीक्षितं इङ्गितमेव च अन्यथावृत्तिलक्षणं ज्ञात्वा छन्दोऽभिप्रायमाचार्यादीनां विज्ञाय आराधयति । कथमाराधयेदित्याह । शीते पतति सति प्रावरणावलोकने तस्य आनयनेन । तथा इङ्गिते च निष्ठीवना-

दिलक्षणे जाते सति शुंठ्यादीनामानयनेन एवं कुर्यात्। स इत्थंभूतः साधुः पूज्यः पूजार्हः कल्याणभागिति ॥ १ ॥

(टीका.) सांप्रतं तृतीय आरभ्यते। इह च विनीतः पूज्य इत्युपदर्शयन्नाह। आयरिअ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। आचार्यं सूत्रार्थप्रदं तत्स्थानीयं वान्यं ज्येष्ठार्यम्। किमित्याह। अग्निमिव तेजस्कायमिवाहिताग्निर्ब्राह्मणः शुश्रूषमाणः सम्यक्सेवमानः प्रतिजागृयात्। तत्तत्कृत्यसंपादनेनोपचरेत्। आह। यथाहिताग्निरित्यादिना प्रागिदमुक्तमेव। सत्यम्। किं तु तदाचार्यमेवाङ्गीकृत्येदं तु रत्नाधिकादिमप्यधिकृत्योच्यते। वक्ष्यति च। रायणीएसु विणयमित्यादि। प्रतिजागरणोपायमाह। आलोकितं निरीक्षितम्। इङ्गितमेव वान्यथावृत्तिलक्षणं ज्ञात्वा विज्ञायाचार्यीयं यः साधुः छन्दोऽभिप्रायमाराधयति। यथा शीते पतति प्रावरणावलोकने तदानयने। इङ्गिते वा निष्ठीवनादिलक्षणे शुंठ्याद्यानयनेन। स पूज्यः स इत्थंभूतः साधुः पूजार्हः कल्याणभागिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

आयारमट्ठा विणयं पउंजे, सुस्सूसमाणो परिगिज्झ वक्कं ॥
जहोवइट्ठं अभिकंखमाणो, गुरुं च नासायई स पुज्जो ॥ २ ॥

(अवचूरिः) प्रक्रान्ताधिकार एवाह। आचारार्थं ज्ञानाद्याचारनिमित्तं विनयं प्रयुङ्क्ते करोति। शुश्रूषयन् श्रोतुमिच्छन् किमेते वक्ष्यन्तीति। तेनोक्ते सति परिगृह्य वाक्यं ततश्चाभिकाङ्क्षन् मायारहितः श्रद्धया कर्तुमिच्छन् विनयं प्रयुङ्क्तेऽतोऽन्यथाकरणेन गुरुं नाशातयति ॥ २ ॥

(अर्थ.) प्रस्तुत अधिकारमांज वली कहे छे. आयार इत्यादि सूत्र. जे शिष्य (आयारमट्ठा के०) आचारार्थं एटले ज्ञानाचार प्रमुख आचारने अर्थे (विणयं के०) विनयं एटले उपर कहेल विनयने (पउंजे के०) प्रयुङ्क्ते एटले करे छे. तेमज जे शिष्य (सुस्सूसमाणो के०) शुश्रूषन् एटले आचार्य शी आज्ञा करे छे ते सांभलवानी इछा करतो छतो, (वक्कं के०) वाक्यं एटले आचार्यना वचन प्रत्ये (पडिगिज्झ के०) परिगृह्य एटले ग्रहण करीने (जहोवइट्ठं के०) यथोपदिष्टं एटले जेम आचार्यजीए कह्युं ते प्रमाणे (अभिकंखमाणो के०) अभिकाङ्क्षमाणः एटले करवानी इछा करतो विनय साचवे. पण एथी विपरीत पणे आचरण करीने (गुरुं के०) गुरुं एटले गुरु प्रत्ये (नासायइ के०) नाशातयति एटले आशातना करे नहि. (स के०) सः एटले ते शिष्य (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) पुनः प्रक्रान्त एव अधिकार आह। यः साधुः आचारार्थं ज्ञानादीना-

माचाराणां निमित्तं विनयं पूर्वोक्तं प्रयुङ्क्ते करोति । किं कुर्वाणः । शुश्रूषमाणः श्रोतुमिछन् । किमयं गुरुर्वक्ष्यत्येवं ततस्तेन गुरुणा उक्ते सति वाक्यमाचार्यादिकथितं परिगृह्य ततो यथोपदिष्टं यथा गुरुणा उक्तं तथा अजिकाङ्क्षन् मायारहितः श्रद्धया कर्तुमिछन् सन् विनयं करोति । परं ततोऽन्यथाकरणेन गुरुं न आशातयति न हीलयति । स पूज्यः ॥ २ ॥

(टीका.) प्रक्रान्ताधिकार एवाह । आयरिअ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचारार्थं ज्ञानाद्याचारनिमित्तं विनयमुक्तलक्षणं प्रयुङ्क्ते करोति यः शुश्रूषन् श्रोतुमिछन् । किमयं वक्ष्यतीत्येवम् । तदनु तेनोक्ते सति । परिगृह्य वाक्यमाचार्यीयम् । ततश्च यथोपदिष्टं यथोक्तमेव अजिकांक्षन् । मायारहितः श्रद्धया कर्तुमिछन् विनयं प्रयुङ्क्ते । अतोऽन्यथाकरणेन गुरुं त्विलाचार्यमेव नाशातयति न हीलयति यः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥२॥

रायणिएसु विणयं पउंजे, डहरा वि अ सुअ परिआयजिठा ॥
नीअत्तणे वट्टइ सच्चवाई, उवायवं वक्ककरे स पुज्जो ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) रत्नाधिकेषु ज्ञानादिरत्नजूषितेषु विनयं प्रयुङ्क्ते करोति । रुहरा अपि- ये वयःश्रुताज्यां पर्यायज्येष्ठाश्चिरदीक्षितास्तेषु च । एवं यो नीचत्वे गुणाधिकान् प्रति नीचजावे वर्त्तते । सत्यवादी अविरुद्धवक्ता अवपातवान् वन्दनशीलो निकटवर्त्ती वा यो वाक्यकरो गुरुनिर्देशकरणशीलः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) वली रायणिएसु इत्यादि सूत्र. जे साधु (रायणिएसु के०) रत्नाधिकेषु एटले ज्ञान दर्शन प्रमुख जाव रत्नोवडे श्रेष्ठ एवा आचार्यादिकने विषे (विणयं के०) विनयं एटले पूर्वोक्त विनय प्रत्ये (पउंजे के०) प्रयुङ्क्ते एटले करे. (अ के०) च एटले वली (जे के०) ये एटले जे (डहरा वि के०) डहरा अपि एटले न्हाना साधुउं पण (परिआयजिठा के०) पर्यायज्येष्ठाः एटले दीक्षा पर्यायथी अथवा श्रुतपर्यायथी मोटा होय तेमनो पण विनय साचवे. तेमज जे साधु (सच्चवाई के०) सत्यवादी एटले यथार्थ वचन बोलनारो, आचार्य प्रमुखने नित्य (उवायवं के०) अवपातवान् एटले वंदना करनारो, तथा (वक्ककरे के०) वाक्यकरः एटले आचार्यादिकनी आज्ञा माननारो एवो थयो उतो (नीअत्तणे के०) नीचत्वे एटले पोताना करता अधिक गुणी होय तेने नमतो रहे, (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । यः साधुः रत्नाधिकेषु जावरत्नैर्ज्ञानादिजिरधिकेषु वि-

नयं पूर्वोक्तं प्रयुङ्क्ते करोति । तथा डहरा अपि च ये वयसा श्रुतेन च ज्येष्ठाः । पुनर्ये पर्यायज्येष्ठाश्चिरप्रव्रजिताः । तेषु च यो विनयं प्रयुङ्क्ते । एवं यो नीचत्वे गुणाधिकान् प्रति नीचभावे वर्त्तते । पुनर्योऽपि सत्यवादी अविरुद्धवक्ता तथा अवपातवान् वन्दनाशीलः निकटवर्त्ती वा । पूनर्यो वाक्यकरः गुरोर्निर्देशकरणशीलः । स पूज्यः ॥ ३ ॥

(टीका.) किं च रायणिएसु त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । रत्नाधिकेषु ज्ञानादिभावरत्नाभ्युछ्रितेषु विनयं यथोचितं प्रयुङ्क्ते करोति । तथा डहरा अपि ये वयःश्रुताभ्यां पर्यायज्येष्ठाश्चिरप्रव्रजितास्तेषु विनयं प्रयुङ्क्ते । एवं च यो नीचत्वे गुणाधिकान् प्रति नीचभावे वर्त्तते। सत्यवाद्यविरुद्धवक्ता तथा अवपातवान् वन्दनशीलो निकटवर्त्ती वा ।एवं च यो वाक्यकरो गुरुनिर्देशकरणशीलः।स पूज्य इति सूत्रार्थः॥ ३ ॥

अन्नायउंछं चरई विसुद्धं, जवणठ्या समुआणं च निच्चं ॥
अलद्धुअं नो परिदेवइज्जा लद्धुं न विकत्थई स पुज्जो ॥ ४॥

(अवचूरिः) अज्ञातोंछं परिचयाकरणेन अज्ञातः सन् भावोंछं गृहस्थोद्धरितादि चरति अटित्वानीतं भुङ्क्ते । विशुद्धमुद्गमादिदोषरहितं यापनार्थं संयमभारोद्वाहिदेहपालनार्थम् । समुदानं चोचितभिक्षालब्धं च नित्यं सर्वकालं नतूंछमप्येकत्रैवासम्। एवंभूतमलब्ध्वा न परिदेवयेत् न खेदं यायात् । अभाग्योऽहं कुदेशोऽयमित्यादि । लब्ध्वा प्राप्योचितं न विकत्थते न श्लाघां करोति । सपुण्योऽहं शोभनो वायं देश इति ॥ ४ ॥

(अर्थ.) वली अन्नायं इत्यादि सूत्र. जे साधु (विसुद्धं के०) विशुद्धं एटले बेतालीस दोषवडे रहित एवा, (समुआणं के०) समुदानं एटले उचित गोचरी चर्याथी मलेला एवा (अ के०) च एटले तथा (निच्चं के०) नित्यं एटले कोइ दिवसेज नहि, तो हमेशां (अन्नायउंछं के०) अज्ञातोंछं एटले जेमनो परिचय नथी एवा गृहस्थोना घरथी स्तोक स्तोक लावेल आहार प्रत्ये (जवणठ्या के०) यापनार्थम् एटले संयमभार उपाडनार एवा शरीरना निर्वाहने अर्थे (चरइ के०) चरति एटले भक्षण करे. उपर कहेल प्रकारनो आहार (अलद्धुअं के०) अलब्ध्वा एटले न मले तो (नो परिदेवइज्जा के०) नो परिदेवयेत् एटले पोतानी, दातारनी अथवा देश प्रमुखनी निंदा न करे. तेमज (लद्धुं के०) लब्ध्वा एटले उपर कहेल प्रकारनो आहार मले तो पण (न विकत्थइ के०) न विकत्थते एटले पोतानी, दातारनी अ-

थवा देश प्रमुखनी श्लाघा न करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच। साधुः अज्ञातोञ्छं परिचयस्य अकरणेन अज्ञातः सन्। भावोंछं गृहस्थोद्धरितादि चरति अटित्वानीतं भुङ्क्ते। नतु ज्ञातस्तद्बहुमतमिति। एतदपि विशुद्धमुद्गमादिदोषरहितम्। न तद्विपरीतम्। एतदपि यापनार्थं संयमभारोद्वाहिदेहपालनाय। अन्यथा समुदानं च उचितभिक्षालब्धं च नित्यं सर्वकालं न तु उञ्छमपि एकत्रैव बहु लब्धं कादाचित्कं वा। एवंभूतमपि विभागतः अलब्ध्वा अनासाद्य न परिदेवयेत् न खेदं यायात्। यथा अहं मन्दभाग्यः। अथवा नायं देशः शोभन इति। विभागतः च लब्ध्वा प्राप्य उचितं न विकत्थते न श्लाघां करोति। यथा अहं महापुण्यवान्। अथवा अयं देशः शोभनः। यो यतिरेवं पूर्वोक्तं कुर्यात् स पूज्यः ॥ ४ ॥

(टीका.) किं च। अन्नायं ति सूत्रम्। अज्ञातोंछं परिचयाकरणेनाज्ञातः सन् भावोञ्छं गृहस्थोद्धरितादि चरत्यटित्वानीतं भुङ्क्ते। न तु ज्ञातस्तद्बहुमतमिति। एतदपि विशुद्धमुद्गमादिदोषरहितम्। न तद्विपरीतम्। एतदपि यापनार्थं संयमभरोद्वाहिशरीरपालनाय नान्यथा। समुदानं चोचितभिक्षालब्धं च नित्यं सर्वकालं नतूंछमप्येकत्रैव बहु लब्धं कादाचित्कं वा। एवंभूतमपि विभागतोऽलब्ध्वानासाद्य न परिदेवयेत्। न खेदं यायात्। यथा मन्दभाग्योऽहमशोभनो वायं देश इति। एवमेवं विभागतश्च लब्ध्वा प्राप्योचितं न विकत्थते न श्लाघां करोति। सपुण्योऽहं शोभनो वायं देश इत्येवं स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

संथारसिज्जासणभत्तपाणे, अप्पिच्छया अइलाभे वि संते ॥
जो एवमप्पाणभितोसइज्जा, संतोसपाहन्नरए स पुज्जो ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) सन्थारकशय्यासनभक्तपानानि प्रतीतान्येतेष्वल्पेच्छताऽमूर्छता परिभोगातिरक्ताग्रहणं च अतिलाभे सति अपि तोषं याति। येन तेन वा यापयति। संतोषप्राधान्यरतः स पूज्य इति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) वली संथार इत्यादिसूत्र. जे साधु (अइलाभे के०) अतिलाभे एटले संथारा प्रमुख वस्तुनो गमे एटलो लाभ (संते वि के०) सत्यपि एटले थतो होय तो पण (संथारसिज्जासणभत्तपाणे के०) संस्तारकशय्यासनभक्तपानेषु एटले संथारो, शय्या, आसन, भक्त अने पान प्रमुख वस्तुनी (अप्पिच्छया के०) अल्पेच्छता एटले अल्प इच्छा राखे, अर्थात् उपकरणने विषे मूर्छा न राखे, तथा खप करतां लगार प-

ण वधारे न ले. (संतोसपाहन्नरए के०) संतोषप्राधान्यरतः एटले मुख्यतावडे संतोषने विषे आसक्त अर्थात् संतोष राखवो एज वातने प्रधान माननारा (जो के०) यः एटले जे साधु (अप्पाण के०) आत्मानं एटले पोताने (अभितोसइज्जा के०) अभितोषयति एटले जे मले तेमां संतोष राखे, (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) किंच। यस्य साधोः संस्तारके शय्यायामासने भक्ते पाने च अल्पेच्छता अमूर्छया कृत्वा परिभोगादधिकस्य परिहारो वा भवेत्। क सति। सति संस्तारकादीनां गृहस्थेभ्यः सकाशात् अतिलाभे सत्यपि। यः साधुः एवमात्मानमभितोषयति। येन वा तेन वा आत्मानं यापयति। किंभूतो यतिः। संतोषप्राधान्यरतः। संतोष एव प्रधानभावे रत आसक्तः। स साधुः पूज्यः ॥ ५ ॥

(टीका.) किं च संथार त्ति सूत्रम्। संस्तारकशय्यासनभक्तपानानि प्रतीतान्येव। एतेष्वल्पेच्छता अमूर्छया परिभोगातिरिक्ताग्रहणं वा। अतिलाभेऽपि सति संस्तारकादीनां गृहस्थेभ्यः सकाशात्। य एवमात्मानमभितोषयति। येन वा तेन वा यापयति संतोषप्राधान्यरतः संतोष एव प्रधानभावे सक्तः। स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सक्का सहेउं आसाइ कंटया, अओमया उच्छहया नरेणं ॥
अणासए जो उ सहिज्ज कंटए, वईमए कन्नसरे स पुज्जो ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) इन्द्रियसमाधिद्वारेण पूज्यतामाह। शक्याः सोढुमाशया इदं मे भविष्यतीति। कंटका अयोमया लोहमया उत्सहतार्थोद्यमवता नरेण। अनाशया निरीहः सन् यः सहेत कंटकान् वाङ्मयान् खरादिवागात्मकान् कर्णसरान् कर्णगामिनः। स पूज्य इति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) इंद्रियोनी समता राखवाथी पण शिष्य पूज्य थाय छे, एम कहे छे. सक्का इत्यादि सूत्र. (उच्छहया के०) उत्सहता एटले द्रव्य उपार्जवाने अर्थे घणो उद्यम करनार एवा (नरेणं के०) नरेण एटले मनुष्य जे तेणे (आसाइ के०) आशया एटले द्रव्य मलवानी आशाए (अओमया के०) अयोमयाः एटले लोढाना (कंटया के०) कंटकाः एटले कांटा जे ते (सहेउं के०) सोढुं एटले खमवाने (सक्का के०) शक्याः एटले योग्य छे. अर्थात् कोइ द्रव्यार्थी माणस द्रव्यनी आशाए लोढाना कांटावाली पथारी उपर पण सुइ रहे. आ वात बनवा योग्य छे. तेम (जो उ के०) यस्तु एटले जे साधु वली (कन्नसरे के०) कर्णसरान् एटले कानमां प्रवेश करता एवा

(वईमये के०) वाङ्मयान् एटले कठोर वचन प्रमुख कंटक प्रत्ये (अणासए के०) अनाशया एटले कोइ पण प्रकारनी इच्छा न राखतां (सहिज्ज के०) सहेत एटले सहन करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥६॥

(दीपिका.) अथ इन्द्रियसमाधिद्वारेण साधोः पूज्यतामाह । नरेण कंटका इदं मे भविष्यतीत्याशया सोढुं शक्याः । किंभूताः कंटकाः । अयोमया लोहमयाः । किंभूतेन नरेण । उत्साहवता । अर्थोद्यमवता । तथा च कुर्वन्ति केचित् लोहमयकंटकास्तरणशयनमप्यर्थवाञ्छया । परं नतु वचनकंटकाः सोढुं शक्याः । ततो निरीहः सन् कर्णसरान् वाक्कंटकान् सहेत । स पूज्यः ॥ ६ ॥

(टीका.) इन्द्रियसमाधिद्वारेण पूज्यतामाह । सक्क त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । शक्याः सोढुमाशयेतीदं मे भविष्यतीति प्रत्याशया । क इत्याह । कंटका अयोमया लोहात्मकाः । उत्सहता नरेणार्थोद्यमवतेत्यर्थः । तथा च कुर्वन्ति केचिदयोमयकंटकास्तरणशयनमप्यर्थलिप्सया । नतु वाक्कंटकाः शक्या इत्येवं व्यवस्थितेऽनाशया फलप्रत्याशया निरीहः सन् यस्तु सहेत कंटकान् वाङ्मयान् खरादिवागात्मकान् कर्णसरान् कर्णगामिनः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

मुहुत्तदुक्खा उ हवंति कंटया, अओमया ते वि तओ सुउद्धरा ॥
वायादुरुत्ताणि दुरुद्धराणि, वेराणुबंधीणि महब्भयाणि ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । मुहूर्त्तदुःखा वेधकाल एव प्रायो दुःखहेतुत्वात् भवन्ति कंटका अयोमयास्तेऽपि ततः कायात्सूद्धराः । सुखेनैवोद्ध्रियन्ते । वाग्दुरुक्तानि दुरुद्धराणि दुःखेनोद्ध्रियन्ते । मनोलक्ष्यवेधनात् । वैरानुबन्धीनि । अतएव कुगतिपातादिभयहेतुत्वान्महाभयानि ॥ ७ ॥

(अर्थ.) आज वात प्रकट करे छे. मुहुत्त इत्यादि सूत्र. (अओमया के०) अयोमयाः एटले लोहडाना (कंटया के०) कंटकाः एटले कंटक जे ते (उ के०) तु एटले पुनः (मुहुत्तदुक्खा के०) मुहूर्त्तदुःखाः एटले प्राये शरीरमां खूते त्यारेज वेदना करनारा एवा (हवंति के०) भवन्ति एटले होय छे. तथा (ते वि के०) तेऽपि एटले ते कंटक पण (तओ के०) ततः एटले ते शरीर थकी (सुउद्धरा के०) सूद्धराः एटले सुखे काढी शकाय एवा होय छे, तेमज कदाच ते कंटकथी शरीरे छिद्र पड्या होय तो तेना उपचार पण सुलभ छे. पण (वायादुरुत्ताणि के०) वाग्दुरुक्तानि एटले कठोर वचन रूप कंटक जे ते (दुरुद्धराणि के०) दुरुद्धराणि एटले घणा दुःखथी मनमांथी काढी शका-

य एवा, (वेराणुबंधीणि के०) वैरानुबन्धीनि एटले पाछलथी वैरने उत्पन्न करनारा एवा तथा (महप्भयाणि के०) महाभयानि एटले परलोके नरकपात प्रमुख महाभय उपजावनारा एवा छे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनरेतदेव स्पष्टयति । लोहमयाः कंटका मुहूर्त्तदुःखा मुहूर्त्तमल्पकालं यावत् दुःखदा भवन्ति । वेधकाल एव प्रायो दुःखदानात् । तेऽपि कंटकाः । कायात् सूद्धराः सुखेनैव उद्ध्रियन्ते । व्रणपरिकर्म च क्रियते । परं वचनेन यानि दुरुक्तानि तानि दुरुद्धराणि भवन्ति दुःखेनैव उद्ध्रियन्ते । मनोरूपलक्ष्यवेधनात् । किंभूतानि वचनदुरुक्तानि । वैरानुबन्धीनि । तथा श्रवणप्रद्वेषादिना इह लोके परलोके च वैरभावजनकानि । पुनः किंभूतानि । अतएव महाभयानि कुगतिपातभयहेतुभूतानि ॥ ७ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । मुहुत्त त्ति सूत्रम् । मुहूर्त्तदुःखा अल्पकालदुःखा भवन्ति कंटका अयोमया वेधकाल एव प्रायो दुःखभावात् । तेऽपि ततः कायात्सूद्धराः सुखेनैवोद्ध्रियन्ते । व्रणपरिकर्म च क्रियते । वाग्दुरुक्तानि पुनर्दुरुद्धराणि दुःखेनोद्ध्रियन्ते मनोलक्ष्यवेधनाद्वैरानुबन्धीनि । तथा श्रवणप्रद्वेषादिनेह परत्र च वैरानुबन्धीनि भवन्ति । अत एव महाभयानि कुगतिपातादिमहाभयहेतुत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

समावयंता वयणाभिघाया, कन्नंगया दुम्मणिअं जणंति ॥
धम्मुत्ति किच्चा परमग्गसूरे, जिइंदिए जो सहई स पुज्जो ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) समापतन्तः केचनाभिघाताः खरादिवचनप्रहाराः कर्णगताः सन्तो दौर्मनस्यं दुष्टमनोभावं जनयन्ति प्राणिनाम् । एवंभूतान् वचनाभिघातान् धर्म इति कृत्वा समतापरिणामापन्नो नत्वशक्त्यादिना परमाग्रशूरः दानसङ्ग्रामशूरापेक्षया प्रधानशूरः सन् जितेन्द्रियो यः सहेत स पूज्य इति ॥ ८ ॥

(अर्थ.) वली समावयंता इत्यादि सूत्र. (समावयंता के०) समापतन्तः एटले एकठा थइने सामा आवता एवा (वयणाभिघाया के०) वचनाभिघाताः एटले कठोरादि वचनरूप प्रहार जे ते (कन्नंगया के०) कर्णगताः एटले काने आव्या छता (दुम्मणिअं के०) दौर्मनस्यं एटले मनमां दुष्ट विकार प्रत्ये (जणंति के०) जनयन्ति एटले उत्पन्न करे छे. (परमग्गसूरे के०) परमाग्रशूरः एटले बीजा शूरवीर पुरुष करतां मोटो शूरवीर एवो (जिइंदिए के०) जितेन्द्रियः एटले इंद्रियोने जीतनार एवो (जो के०) यः एटले जे पुरुष (सहइ के०) सहते एटले पूर्वोक्त वचनरूप प्रहार सहन करे. (स के०) सः एटले ते पुरुष (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे.॥८॥

(दीपिका.) पुनः किंच। वचनाभिघाताः खरादिवचनप्रहाराः कर्णगताः सन्तः प्रायो दौर्मनस्यं दुष्टमनोभावं प्राणिनां जनयन्ति। अनादिभवाभ्यासात्। किं कुर्वन्तो वचनाभिघाताः। समापतन्त एकीभावेन अभिमुखं पतन्तः। अथ च यो यतिस्तान् सहते। नतु तैर्विकारमुपदर्शयेत्। किं कृत्वा सहते। धर्म इति कृत्वा सामायिकपरिणामं समापन्नः सन्। नतु अशक्त्यादिना। किंभूतो यतिः। परमाग्रशूरः। प्रधानशूरः। पुनर्जितेन्द्रियः। स पूज्य इति॥ ८॥

(टीका.) किं च समावयंत त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। समापतन्त एकीभावेनाभिमुखं पतन्तः। क इत्याह। वचनाभिघाताः खरादिवचनप्रहाराः कर्णगताः सन्तः प्रायोऽनादिभवाभ्यासात् दौर्मनस्यं दुष्टमनोभावं जनयन्ति। प्राणिनामेवंभूतान्वचनाभिघातान् धर्म इति कृत्वा सामायिकपरिणामापन्नो नत्वशक्त्यादिना परमाग्रशूरो दानसंग्रामशूरापेक्षया प्रधानः शूरो जितेन्द्रियः सन् यः सहते न तैर्विकारमुपदर्शयति स पूज्य इति सूत्रार्थः॥८॥

अवन्नवायं च परम्मुहस्स, पच्चक्खओ पडिणीअं च भासं॥
ओहारणिं अप्पिअकारणिं च, भासं न भासिज्ज सया स पुज्जो॥९॥

(अवचूरिः) अवर्णवादं च पृष्ठतः अश्लाघा पराङ्मुखस्याप्रत्यक्षस्य प्रत्यक्षस्य च प्रत्यनीकां चोरस्त्वमित्यादिरूपां भाषामवधारिणीमशोभन एवायमप्रीतिकारिणीं श्रोतुर्मृतनिवेदनादिरूपां भाषां न भाषेत सदा यः कदाचिदपि नैवं ब्रूयात्। स पूज्य इति॥ ९॥

(अर्थ.) तेमज अवन्नवायं इत्यादि सूत्र. जे साधु (परम्मुहस्स के०) पराङ्मुखस्य एटले पूठ फेरवीने गएल मनुष्यना (च के०) वली (पच्चक्खओ के०) प्रत्यक्षतः एटले प्रत्यक्ष देखाता मनुष्यना (अवन्नवायं के०) अवर्णवादं एटले निंदावचन प्रत्ये (सया के०) सदा एटले सर्वकाल अर्थात् कोइपण काले (न भासिज्ज के०) न भाषेत एटले न बोले. (च के०) अने (पडिणीअं के०) प्रत्यनीकां एटले मनमां कषाय उत्पन्न करनारी एवी जेम के 'तुं चोर छे' इत्यादिक भाषा प्रत्ये कोइ समये पण न बोले. (च के०) तथा (ओहारिणिं के०) अवधारिणीं एटले 'आ माणस खराब ज छे' इत्यादिक निश्चयवाली वाणी प्रत्ये कोइसमये पण न बोले. तेमज (अप्पिअकारिणिं के०) अप्रियकारिणीं एटले कोइनुं सगुं वहालुं मरी गयानी वात कहेवा प्रमुख भाषा के जे सांभलनारना मनमां अप्रीति उपजावनारी होय छे. ते प्रत्ये कोइ प्रसंगे पण न बोले. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥ ९॥

(दीपिका.) पुनराह । यः अवर्णवादमश्लाघावादं पराङ्मुखस्य पृष्ठतः प्रत्यक्षत-श्च नो भाषेत सदा कदाचिदपि नैवं ब्रूयात् । तथा प्रत्यनीकामपकारिणीं त्वं चौर इ-त्यादिरूपां तथा अवधारिणीमशोभन एवायमित्यादिरूपां पुनरप्रीतिकारिणीं च श्रोतुर्मृतनिवेदनादिरूपां च भाषां वाचं न भाषेत। स यतिः पूज्यः॥ ९ ॥

(टीका.) तथा अवन्नवायं ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अवर्णवादं चाश्लाघावादं च पराङ्मुखस्य पृष्ठत इत्यर्थः। प्रत्यक्षतश्च प्रत्यक्षस्य च प्रत्यनीकामपकारिणीं चोर-स्त्वमित्यादिरूपां भाषां तथा अवधारिणीमशोभन एवायमित्यादिरूपामप्रियका-रिणीं च श्रोतुर्मृतनिवेदनादिरूपां भाषां वाचं न भाषेत सदा। यः कदाचिदपि नै-वं ब्रूयात्स पूज्य इति सूत्रार्थः॥ ९ ॥

अलोलुए अकुहए अमाई, अपिसुणे आवि अदीणवित्ती॥
नो भावए नो विअ भाविअप्पा, अकोउहल्ले अ सया स पुज्जो ॥१०॥

(अवचूरिः) अलोलुपः आहारादिष्वलुब्धः। अकुहक इन्द्रजालादिकुहकरहितः। अमायी अकौटिल्यः। अपिशुनश्चापि न भेदभेदकर्त्ता। अदीनवृत्तिराहाराद्यभावे-ऽपि शुद्धवृत्तिः। नो भावयेदकुशलभावनया परं यथामुकाग्रेऽहं वर्णनीयः। नापिच भावितात्मा स्वयमन्याग्रे स्वगुणवर्णकः। अकौतुकश्च नटनर्त्तक्यादिषु ॥ १० ॥

(अर्थ.) तेमज अलोलुए इत्यादि सूत्र. जे साधु (आलोलुए के०) अलोलुपः एटले आहारादिकने विषे लालच न राखनारा (अकुहए के०) अकुहकः एटले इंद्रजाल (जादू) प्रमुख न करनारा (अमाई के०) अमायी एटले मनमां वक्रता नहि राखनारा, (अपिसुणे के०) अपिशुनः एटले चुगली प्रमुख करी कोइनो भेद भेद न करनारा, (आवि के०) चापि एटले वली पुनः (अदीनवित्ती के०) अदीन-वृत्तिः एटले आहार प्रमुख न मले तोपण मनमां दीनपणुं न राखनारा एवा होयछे. तथा जे साधु (नो भावए के०) नो भावयेत् एटले कोइ बीजा पासे अप्रशस्त भाव-ना करावे नहि, अर्थात् 'फलाणानी आगल तु मारी वखाण कर' इत्यादि वचन कोइने कहे नहि, (विअ के०) अपिच एटले वली (भाविअप्पा के०) भावि-तात्मा एटले पोताने वखाणनारा एवा (नो के०) नथी होता. अर्थात् पोते पोता-ना वखाण बीजा कोइ आगल करता नथी. (अ के०) च एटले वली जे साधु (अ-कोउहल्ले के०) अकौतूहलः एटले नाटक प्रमुख जोवानी इछा कोइ काले पण राखता नथी. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥१०॥

(दीपिका.) तथा यः साधुः अलोलुपः आहारादिष्वलुब्धः। पुनः अकुहक इन्द्रजालादिकुहकरहितः। पुनः अमायी कौटिल्यशून्यः। पुनः अपिशुनो न ठेदनजेदनकर्ता। पुनः अदीनवृत्तिः आहारादीनामजावेऽपि शुद्धवृत्तिः। पुनर्यो नो जावयेदकुशलजावनया परं यथा अमुकपुरतो जवताहं वर्णनीयः। पुनर्यो न जावितात्मा स्वयमन्यपुरतः स्वगुणवर्णनापरः। पुनः अकौतुकश्च सदा नटनर्त्तक्यादिषु। स पूज्यः॥ १०॥

(टीका.) तथा अलोलुए त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अलोलुप आहारादिष्वलुब्धोऽकुहक इन्द्रजालादिकुहकरहितः। अमायी कौटिल्यशून्योऽपिशुनश्चापि नो ठेदजेदकर्ता। अदीनवृत्तिराहाराद्यलाजेऽपि शुद्धवृत्तिः। नो जावयेदकुशलजावनया परम्। यथामुकपुरतो जवताहं वर्णनीयः। नापि च जावितात्मा स्वयमन्यपुरतः स्वगुणवर्णनापरः अकौतुकश्च सदा नटनर्त्तकादिषु यः स पूज्य इति सूत्रार्थः॥ १०॥

गुणेहिं साहू अगुणेहिं साहू, गिण्हाहि साहू गुण मुंचसाहू॥
विआणिआ अप्पगमप्पएणं, जो रागदोसेहिं समो स पुज्जो॥ ११॥

(अवचूरिः) गुणैः पूर्वोक्तैर्विनयाद्यैः युक्तः साधुर्जवति। अगुणैरुक्तविपरीतैर्न। एवं सति गृहाण साधुगुणान् मुञ्च असाधुगुणान्। इति शोजन उपदेशः। एवमधिकृत्य प्राकृतशैल्या विज्ञापयति विविधं ज्ञापयति आत्मानमात्मना यस्तथा रागद्वेषयोः समो न रागवान् न द्वेषवान् इति॥ ११॥

(अर्थ.) वली गुणेहिं इत्यादि सूत्र. जे (गुणेहिं के०) गुणैः एटले उपर कहेल विनय प्रमुख गुणवडे युक्त होयछे, ते (साहू के०) साधुः साधु कहेवाय छे. तथा जे (अगुणेहिं के०) अगुणैः एटले विनय प्रमुख गुणथी उलटा एवा अविनय प्रमुख दोष वडे युक्त होय ते (असाहू के०) असाधुः एटले साधु कहवातो नथी. माटे हे शिष्य (साहूगुण के०) साधुगुणान् एटले साधुना गुणप्रत्ये (गिण्हाहि के०) गृहाण एटले ग्रहण कर. तथा (असाहू के०) असाधून् एटले जेथी साधु कहेवाय नहि एवा दोषप्रत्ये (मुंच के०) मुञ्च एटले त्याग कर. जे साधु (अप्पएणं के०) आत्मना एटले पोते (अप्पगं के०) आत्मानं एटले पोताना आत्माने पूर्वोक्त गुणवडे (विआणिआ के०) विज्ञापयति एटले विविध प्रकारे जणावे. तथा (जो के०) यः एटले जे साधु (रागदोसेहिं के०) रागद्वेषयोः एटले राग द्वेषने विषे (समो के०) समः एटले समतावाला अर्थात् कोइ उपर पण राग द्वेष न करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे.॥ ११॥

(दीपिका.) किंच साधुः गुणैः पूर्वोक्तैर्गुणैर्विनयादिभिर्युक्तो भवति। तथा असाधुः अगुणैः पुर्वोक्तगुणविपरीतैः भवति। एवं सति च गुणान् साधुगुणान् गृहाण त्वम्। असाधुगुणान् मुञ्च इति शोभन उपदेशः। एवमधिकृत्य विज्ञापयति विविधं ज्ञापयति आत्मानमात्मना पुनर्यो रोगद्वेषयोः समो न रागवान् न द्वेषवान् एवंविधो यः साधुः स पूज्यः ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच गुणेहिं ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। गुणैरनन्तरोदितैर्विनयादिभिर्युक्तः साधुर्भवति। तथा अगुणैरुक्तगुणविपरीतैरसाधुः। एवं सति गृहाण साधुगुणान्, मुञ्चासाधुगुणानिति शोभन उपदेशः। एवमधिकृत्य प्राकृतशैल्या विज्ञापयति विविधं ज्ञापयत्यात्मानमात्मना यः। तथा रागद्वेषयोः समः, न रागवान्न द्वेषवानिति स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तहेव डहरं च महल्लगं वा, इत्थी पुमं पव्वइअं गिहिं वा ॥
नो हीलए नो वि अ खिंसइज्जा, थंभं च कोहं च चए स पुज्जो ॥१२॥

(अवचूरिः) तथैवेति पूर्ववत्। डहरं वा महल्लकं वा। वाशब्दान्मध्यमं, स्त्रियं पुमांसमुपलक्षणत्वान्नपुंसकं वा, प्रव्रजितं गृहिणं वाशब्दादन्यतीर्थिकं वा न हीलयति न खिंसयति च। सकृद्दुष्टाभिधानं हीलनम्। असकृत्खिंसनम्। तयोर्निमित्तं स्तम्भं च क्रोधं च त्यजेत् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) वली तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज जे साधु (डहरं के०) डहरं एटले पोताना करता न्हानानी (व के०) वा एटले अथवा (महल्लगं के०) महल्लकं एटले पोताना करता मोटानी (वा के०) अथवा (इत्थिं के०) स्त्रियं एटले स्त्रीनी, (पुमं के०) पुमांसं एटले पुरुषनी, (पव्वइअं के०) प्रव्रजितं एटले साधुनी (वा के०) अथवा (गिहिं के०) गृहिणं एटले गृहस्थनी (नो हीलए के०) नो हीलयति एटले एकवार हीलना न करे, (अविअ के०) अपिच एटले वली (नो खिंसइज्जा के०) नो खिंसयति एटले वारंवार हीलना न करे. (च के०) वली (थंभं के०) स्तम्भं एटले अहंकार प्रत्ये तथा (कोहं के०) क्रोधं एटले क्रोध प्रत्ये (चए के०) त्यजति एटले त्याग करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) किंच साधुः एतान्न हीलयति। कानित्याह। तथैव पूर्ववत्। डहरं वा महल्लकं वा। वाशब्दाद् मध्यमं वा। स्त्रियं,पुमांसम्। उपलक्षणत्वान्नपुंसकं वा। प्रव्रजितं वा

गृहिणं वा । वाशब्दात्तदन्यतीर्थिकं वा न हीलयति नापि खिंसयति । तत्र सूयया असूयया वा एकवारं दुष्टाभिधानं हीलनम् । तदेव वारं वारं खिंसनम् । हीलनाखिंसनयोश्च निमित्तभूतं स्तम्भं च मानं च क्रोधं रोषं त्यजति । स पूज्यः ॥ १२ ॥

(टीका.) किं च तहेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवेति पूर्ववत् । डहरं वा महल्लकं वा । वाशब्दान्मध्यमं वा स्त्रियं पुमांसमुपलक्षणत्वान्नपुंसकं वा प्रव्रजितं गृहिणं वा । वाशब्दादन्यतीर्थिकं वा । न हीलयति नापि च खिंसयति । तत्र सूयया असूयया वा सकृद्दुष्टाभिसंधानं हीलनं तदेवासकृत्खिंसनमिति । हीलनखिंसनयोश्च निमित्तभूतं स्तम्भं च मानं च क्रोधं च रोषं च त्यजति यः । स पूज्यो निदानत्यागेन तत्त्वतः कार्यत्यागादिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

जे माणिआ सययं माणयंति, जत्तेण कन्नं व निवेसयंति ॥
ते माणए माणरिहे तवस्सी, जिइंदिए सच्चरए स पुज्जो ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) ये मानिता अभ्युत्थानादिसत्कारैः सततं शिष्यान्मानयन्ति । श्रुतोपदेशादिना यत्नेन कन्यामिव मातापितरौ । यथा कन्यां वयसा गुणैश्च संवर्द्ध्य योग्यभर्त्तरि स्थापयतः । एवमाचार्याः शिष्यं सूत्रार्थवेदिनं कृत्वा महत्याचार्यपदे स्थापयन्ति । तानेवंभूतान् गुरून् मानयति यो मानार्हान् पूजार्हान् तपस्वी तपःशीलः । जितेन्द्रियः सत्यरत इति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली जे माणिआ इत्यादि सूत्र. (जे के०) ये एटले जे आचार्य उपाध्याय प्रमुख जे ते (माणिआ के०) मानिताः एटले अभ्युत्थान, विनय इत्यादिवडे (सययं के०) सततं एटले निरंतर (माणिआ के०) मानिताः एटले सत्कार करेला एवा होय तो ते सत्कार करनार पोताना शिष्यने (माणयंति के०) मानयन्ति एटले भणवा गणवा विषे प्रेरणा करवा वडे मान आपे छे. वली (जत्तेण के०) यत्नेन एटले यत्नवडे (कन्नं व के०) कन्यामिव एटले कन्यानी पेठे (निवेसयंति के०) निवेशयन्ति एटले स्थापन करे छे. अर्थात् जे आचार्यो पोतानो विनय विगेरे साचवनार शिष्यनी भणवा गणवा संबंधी सारी चिंता राखे छे, तथा मावापो कन्याने वधारी सारा पतिनी साथे परणावे छे, तेम जे अचार्यो विनयवंत तथा गुणवंत शिष्यने योग्य जोइ आचार्य पदे स्थापन करे छे. (ते के०) तान् एटले ते (माणरिहे के०) मानार्हान् एटले मान आपवा योग्य एवा आचार्यजी प्रत्ये (तवस्सी के०) तपस्वी एटले तपस्या करनार अने (सच्चरए के०) सत्यरतः एटले सत्य वचन बो-

सनार जे साधु (माणए के०) मानयति एटले विनय विगेरे साचवीने मान आपे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य छे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) किंच। ये मानिता अभ्युत्थानादिसत्कारैः सततं निरन्तरं शिष्यान् मानयन्ति श्रुतस्य उपदेशं प्रति चोदनादिभिः। तथा यत्नेन कन्यामिव निवेशयन्ति। यथा मातापितरौ कन्यां गुणैर्वयसा च सर्वासु ऋद्धिषु योग्ये भर्त्तरि स्थापयतः। एवमाचार्या अपि शिष्यं सूत्रार्थयोर्वेदिनं दृष्ट्वा महति आचार्यपदे स्थापयन्ति। ततस्तानेवंभूतान् गुरून् यो मानयति अभ्युत्थानादिना। किंभूतान् गुरून्। मानयोग्यान् मानार्हान्। स पूज्यः। किंभूतः शिष्यः। तपस्वी। पुनः किंभूतः। जितेन्द्रियः। पुनः किंभूतः। सत्यरतः। इदं शिष्यस्य प्राधान्यख्यापनार्थं विशेषणद्वयम् ॥ १३ ॥

(टीका.) किं च। जे माणिअ त्ति सूत्रम्। ये मानिता अभ्युत्थानादिसत्कारैः सततमनवरतं शिष्यान् मानयन्ति। श्रुतोपदेशं प्रति चोदनादिभिः। तथा यत्नेन कन्यामिव निवेशयन्ति। यथा मातापितरः कन्यां गुणैर्वयसा च संवर्द्ध्य योग्यभर्त्तरि स्थापयन्त्येवमाचार्याः शिष्यं सूत्रार्थवेदिनं दृष्ट्वा महत्याचार्यपदे स्थापयन्ति। तानेवंभूतान्गुरून्मानयति योऽभ्युत्थानादिना मानार्हान् मानयोग्यान् तपस्वी सन्। जितेन्द्रियः सत्यरत इति प्राधान्यख्यापनार्थं विशेषणद्वयम्। स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

तेसिं गुरूणं गुणसायराणं, सुच्चा ण मेहावि सुभासिआइं ॥
चरे मुणी पंचरए तिगुत्तो, चउक्कसायावगए स पुज्जो ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) तेषां गुरूणां गुणसागराणां संबन्धीनीति श्रुत्वा मेधावी सुभाषितानि परलोकोपकारकाणि चरत्याचरति मुनिः। पञ्चरतः पञ्चमहाव्रतयुक्तः। त्रिगुप्तो मनोगुप्त्यादिमान्। चतुःकषायापगतः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) तेमज तेसिं इत्यादि सूत्र. (मेहावि के०) मेधावी एटले बुद्धिशाली एवा, (पंचरए के०) पञ्चरतः एटले पंच महाव्रत पालवाने तत्पर एवा (तिगुत्ते के०) त्रिगुप्तः एटले मनगुप्ति, वचनगुप्ति अने कायगुप्तिना पालन करनार एवा तथा (चउक्कसायावगए के०) चतुःकषायापगतः एटले चारे कषायनो नाश करनार एवा (मुणी के०) मुनिः एटले जे साधु (गुणसायराणं के०) गुणसागराणां एटले गुणवडे सागर समान एवा (तेसिं के०) तेषां एटले ते (गुरूणं के०) गुरूणां एटले आचार्य महाराजना (सुभासिआणि के०) सुभाषितानि एटले शुभ एवा उपदेश

वचन प्रत्ये (सुच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांभलीने (चरे के०) चरति एटले गुरु
वचन प्रमाणे आचरण करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज
एटले पूजवा योग्य छे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनराह। यो मेधावी पण्डितः। एवंविधः सन् चरति। किं कृत्वा
गुरूणां तेषां पूर्वोक्तगुणवतां सुभाषितानि श्रुत्वा। किंभूतानां गुरूणाम्। गुणसागरा
गुणानां समुद्राणाम्। किंभूतो मुनिः। पञ्चरतः पञ्चमहाव्रतपालने तत्परः। पुनः किं
तो मुनिः। त्रिगुप्तः मनोगुप्तिवचनगुप्तिकायगुप्तिसहितः। पुनः किंभूतो मुनिः। चतु
कषायापगतः। क्रोधमानमायालोभाख्यकषायचतुष्टयवर्जितः। स पूज्यः ॥ १४ ॥

(टीका.) तेसिं गुरूणं ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। तेषां गुरूणामनन्तरोदिता
गुणसागराणां गुणसमुद्राणां संबन्धीनि श्रुत्वा मेधावी सुभाषितानि परलोकोपकारक
णि। चरत्याचरति। मुनिः साधुः। पञ्चरतः पञ्चमहाव्रतसक्तः। त्रिगुप्तो मनोगुप्त्या
मान्। चतुःकषायापगत इत्यपगतक्रोधादिकषायो यः। स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १४

गुरुमिह सययं पडिअरिअ मुणी, जिणमयनिउणे अभिगमकुसले ॥
धुणिअ रयमलं पुरेकडं, भासुरमउलं गइं वइ त्ति बेमि ॥ १५ ॥

विणयसमाहीए तइओ उद्देसो सम्मत्तो ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्नाह। गुरुमाचार्यादिकं सततमनवरतं परिचर्य विधिना
राध्य मुनिरागमप्रवीणः। अभिगमकुशलो लोकप्राघूर्णकादिप्रतिपत्तिकुशलः। स ए
विधूय रजोमलम्। अष्टविधं कर्म पुराकृतम्। भास्वरां ज्ञानतेजोमयत्वात्। अतुलां सिद्धि
रूपां गतिं व्रजतीति ब्रवीमि ॥१५॥ इत्यवचूरिकायां नवमाध्ययने तृतीय उद्देशः ॥३

(अर्थ.) हवे विनयनुं फल कही उपसंहार करे छे. गुरुमित्यादि सूत्र. (जिण
मयनिउणे के०) जिनमतनिपुणः एटले आगममां निपुण एवा, तथा (अभिग
मकुसले के०) अभिगमकुशलः एटले परोणा प्रमुखनुं वेयावच्च करवामां कुशल
एवा (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (इह के०) आ लोकने विषे (सयय
के०) सततं एटले निरंतर (गुरुं के०) गुरुं एटले गुरुमहाराजनी (परिचरिअ के०
परिचर्य एटले सेवा करीने (पुरेकडं के०) पुराकृतं एटले पूर्वे करेला एवा (रयम
लं के०) रजोमलं एटले अष्टप्रकार कर्मरूप मल प्रत्ये (धुणिअ के०) विधूय एटले
खपावीने (भासुरं के०) भासुरां एटले ज्ञान रूप तेजवाली एवी (अउलं के०)अतुलां
एटले बीजी सर्वे गति करतां उत्तम एवी (गइं के०) गतिं एटले सिद्धिगति प्रत्ये (व

के०) व्रजति एटले जाय छे. इति ब्रवीमि एटले तीर्थकर गणधरना उपदेशथी हुं एम कहुं छुं. पण पोतानी मतिथी कहेतो नथी. ॥ १५ ॥

इति श्रीविनयसमाधिनामक नवमा अध्ययनना त्रीजा उद्देशानो बालावबोध संपूर्ण. ॥३॥

(दीपिका.) अथ प्रस्तुतफलस्य नाम्ना उपसंहरन्नाह । एवंविधो मुनिः गतिं सिद्धिरूपां व्रजति गच्छति । किं कृत्वा । गुरुमाचार्यादिरूपमिह मनुष्यलोके सततं निरन्तरं विधिनाराध्य । किंभूतो मुनिः । जिनमतनिपुण आगमे प्रवीणः । पुनः किंभूतो मुनिः । अभिगमकुशलः । लोकप्राघूर्णकादिप्रतिपत्तिदक्षः । किं कृत्वा सिद्धिं याति । रजोमलं पुराकृतं विधूय । अष्टप्रकारं कर्म क्षपयित्वेत्यर्थः । किंभूतां गतिम् । भासुरां ज्ञानतेजोमयीम् । पुनः किंभूतां गतिम् । अतुलाम् । अस्याः सदृशी अन्या गतिर्नास्ति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥

इति श्रीदशवैकालिके समयसुन्दरविरचितायां शब्दार्थवृत्तौ नवमाध्ययने तृतीय उद्देशकः समाप्तः ॥ ३ ॥

(टीका.)प्रस्तुतफलाभिधानेनोपसंहरन्नाह । गुरुं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । गुरुमाचार्यादिरूपमिह मनुष्यलोके । सततमनवरतं । परिचर्य विधिनाराध्य । मुनिः साधुः । किंविशिष्टो मुनिरित्याह । जिनमतनिपुण आगमे प्रवीणः । अभिगमकुशलो लोकप्राघूर्णकादिप्रतिपत्तिदक्षः । स एवंभूतः । विधूय रजोमलं पुराकृतं क्षपयित्वाष्टप्रकारं कर्मेति भावः । किमित्याह । भास्वरां ज्ञानतेजोमयत्वात् । अतुलामनन्यसदृशीं गतिं सिद्धिरूपां व्रजतीति गच्छति । तदा जन्मान्तरेण वा सुकुलप्रजात्यादिना प्रकारेण । ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

इति विनयसमाधौ व्याख्यातस्तृतीय उद्देशः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ उद्देशः ।

सुअं मे आउसं तेणं भगवया एवमक्खायं । इह खलु थेरेहिं भगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा पन्नत्ता । कयरे खलु ते थेरेहिं भगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा पन्नत्ता । इमे खलु ते थेरेहिं भगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा पन्नत्ता । तं जहा । विणयसमाही । सुअसमाही । तवसमाही । आयारसमाही ॥

(अवचूरिः) अथ चतुर्थ उद्देशः प्रारज्यते । तत्र सामान्योक्तं विनयं विशेषेणोपदर्शयन्नाह । श्रुतं मयायुष्मन् । तेन जगवता एवमाख्यातमित्येतत्षड्जीवनिकावद्दृष्टव्यम् । इह क्षेत्रे प्रवचने वा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । स्थविरैर्गणधरैर्जगवद्भिः परमैश्वर्ययुक्तैश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि । विनयसमाधिन्नेदरूपाणि प्ररूपितानि । जिनेज्यः श्रुत्वा ग्रन्थत उपरचितानि । कतराणि तानीत्यादिना प्रश्नः । अमूनि खलु तानीत्यादिना निर्वचनम् । तद्यथा । विनयसमाधिः, श्रुतसमाधिः, तपःसमाधिः, आचारसमाधिः । तत्र समाधानं समाधिः । वस्तुत आत्मनो हितं सुखं स्वास्थ्यम् । विनये विनयाद्वा समाधिः विनयसमाधिः । एवं शेषेष्वपि शब्दार्थो जावनीयः ॥

(अर्थ.) हवे चतुर्थ उद्देशनो आरंज करिये ढिये. पूर्वे सामान्य प्रकारे विनय कह्यो, तेज विशेषथी आ उद्देशमां कहे ढे. तेमां सुअं इत्यादि प्रथम सूत्र. (आउसं के०) हे आयुष्मन् एटले दीर्घ आयुष्यना धणी एवा हे शिष्य ! (मे के०) मया एटले हुं जे तेणे (सुअं के०) श्रुतं एटले सांजव्युं ढे के, (तेणं के०)तेन एटले ते (जगवया के०) जगवता एटले संपूर्ण ज्ञानादिक वडे युक्त एवा महावीर स्वामीए (एवं के०) आ रीते (अरकायं के०) आख्यातं एटले कह्युं ढे. ते आ रीते (इह के०) आ सिद्धांतने विषे (खलु के०) निश्चये (जगवंतेहिं के०) जगवद्भिः एटले संपूर्ण ज्ञानादि वडे युक्त एवा (थेरेहिं के०) स्थविरैः एटले गणधर प्रमुख स्थविरोए (चत्तारि के०) चत्वारि एटले चार (विणयसमाहिठाणा के०) विनयसमाधिस्थानानि एटले विनय समाधिना स्थानक अर्थात् विनयसमाधिना प्रकार (पन्नत्ता के०) प्रज्ञप्तानि एटले प्ररूप्या ढे. (तं जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम. एक (विणयसमाही के०) विनयसमाधिः एटले विनयसमाधि, बीजो (सुअसमाही के०) श्रुतसमाधिः एटले श्रुतसमाधि, त्रीजो (तवसमाही के०) तपःसमाधिः एटले तपसमाधि अने चोथो (आयारसमाही के०) आचारसमाधिः एटले आचारसमाधि. पोतानुं जे खरेखर सुख अने खरेखर स्वास्थ्य (स्वस्थपणुं) तेने समाधि कहियें. विनयने विषे जे समाधि ते विनयसमाधि, श्रुतने विषे जे समाधि ते श्रुतसमाधि, तपने विषे जे समाधि ते तपसमाधि अने आचारने विषे जे समाधि ते अचारसमाधि. ॥

(दीपिका.) चतुर्थो व्याख्यायते । तत्र सामान्येन य उक्तो विनयस्तस्य विशेषेणोपदर्शनार्थमिदं प्राह । श्रुतं मया हे आयुष्मन् तेन जगवता एवमाख्यातमिति । एतद्यथा षड्जीवनिकायां प्रोक्तं तथैव दृष्टव्यम् । इह क्षेत्रे प्रवचने वा । खलुशब्दो

वाविशेषणार्थः। न केवलमिह । अन्यत्राप्यन्यतीर्थंकरप्रवचने स्थविरैर्गणधरैर्भगवद्भिः परमैश्वर्यादियुक्तैश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि विनयसमाधिभेदरूपाणि प्ररूपितानि। भगवतः समीपे श्रुत्वा ग्रन्थतो रचितानीत्यर्थः। कतराणि खलु तानी-त्यादिः प्रश्नः। अमूनि खलु तानीत्याद्युत्तरदानम् । तद्यथेत्युदाहरणे। विनयसमाधिः। श्रुतसमाधिः। तपःसमाधिः। आचारसमाधिश्च। तत्र समाधानं समाधिः। विनये समाधिर्विनयसमाधिः। एवं शेषेष्वपि द्रष्टव्यम् ॥

(टीका.) अथ चतुर्थोद्देश आरभ्यते। तत्र सामान्योक्तविनयविशेषोपदर्शनार्थमिदमाह। सुअं मे इत्यादि सूत्रम्। अस्य व्याख्या। श्रुतं मया आयुष्मंस्तेन भगवता एवमाख्यातमित्येतद्यथा षड्जीवनिकायां तथैव द्रष्टव्यम्। इह खल्वितीह क्षेत्रे प्रवचने वा। खलुशब्दो विशेषणार्थः। न केवलमिदं किं त्वन्यत्राप्यन्यतीर्थकृत्प्रवचनेष्वपि । स्थविरैर्गणधरैर्भगवद्भिः परमैश्वर्यादियुक्तैश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि विनयसमाधिभेदरूपाणि प्रज्ञप्तानि प्ररूपितानि। भगवतः सकाशे श्रुत्वा ग्रन्थत उपरचितानीत्यर्थः। कतराणि खलु तानीत्यादिना प्रश्नः। अमूनि खलु तानीत्यादिना निर्वचनम्। तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः। विनयसमाधिः। श्रुतसमाधिः। तपःसमाधिः। आचारसमाधिः। तत्र समाधानं समाधिः। परमार्थत आत्मनो हितं सुखं स्वास्थ्यम्। विनये विनयाद्वा समाधिः विनयसमाधिः। एवं शेषेष्वपि शब्दार्थो भावनीयः ॥

विणए सुए अ तवे, आयारे निच्च पंमिआ ॥
अभिरामयंति अप्पाणं, जे भवंति जिइंदिआ ॥ १ ॥

(अवचूरिः) एतदेव श्लोकेन संगृह्णाति। विनये यथोक्तलक्षणे। श्रुतेऽङ्गादौ। तपसि बाह्यादावाचारे मूलगुणादौ। चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः। नित्यं पण्डिता अभिरामयन्त्याभिमुख्येन विनयादिषु युञ्जत आत्मानं जीवम्। किमित्यस्योपादेयत्वात् । क एवं कुर्वन्तीत्याह। ये भवन्ति जितेन्द्रिया अतएव वस्तुतः पण्डिताः ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे एज वात एक श्लोकमां प्रकट कहे छे. विणए इत्यादि सूत्र. (जे के०) ये एटले जे साधुउ (जिइंदिआ के०) जितेन्द्रियाः एटले इंद्रियोने वश राखनारा होय छे, ते (विणए के०) विनये एटले पूर्वे कहेल विनयने विषे, (सुए के०) श्रुते एटले एकादशांगी प्रमुख श्रुतने विषे, (तवे के०) तपसि एटले बाह्य तथा आभ्यंतर तपने विषे, (अ के०) च एटले अने (आयारे के०) आचारे एटले पंच महाव्रत प्रमुख आचारने विषे (निच्चं के०) नित्यं एटले नित्य (अप्पाणं के०) आ-

त्मानं एटले पोताने (अन्निरामयंति के०) अन्निरामयन्ति एटले जोडे छे. ते साधुज ज (पंडिआ के०) पण्डिताः एटले पंडित कहेवाय छे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) उक्तमेव श्लोकेन संगृह्णाति । विणए इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विनये यथोक्तलक्षणे श्रुते अङ्गादौ, तपसि बाह्याभ्यन्तररूपे, आचारे च मूलोत्तरगुणरूपे नित्यं सर्वकालं पण्डिताः सम्यक् परमार्थवेदिनः । किं कुर्वन्तीत्याह । अन्निरामयन्त्याभिमुख्येन विनयादिषु युञ्जत आत्मानं जीवम् । किमिति । अस्य उपादेयत्वात् । क एवं कुर्वन्तीत्याह । ये नवन्ति जितेन्द्रियाः जितचक्षुरादिन्नावशत्रव एवं परमार्थः ॥ १ ॥

(टीका.) एतदेव श्लोकेन संगृह्णाति । विणयेत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विनये यथोक्तलक्षणे, श्रुते अङ्गादौ, तपसि बाह्यादौ, आचारे च मूलगुणादौ । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । नित्यं सर्वकालं पण्डिताः सम्यक्परमार्थवेदिनः । किं कुर्वन्तीत्याह । अन्निरामयत्यनेकार्थत्वादाभिमुख्येन विनयादिषु युञ्जत आत्मानं जीवम् । किमित्यस्योपादेयत्वात् । क एवं कुर्वन्तीत्याह । ये नवन्ति जितेन्द्रिया जितचक्षुरादिन्नावशत्रवः । त एव परमार्थतः पण्डिता इति प्रदर्शनार्थमेतदिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

चउविहा खलु विणयसमाही । तं जहा । अणुसासिज्जंतो
सुस्सूसइ । सम्मं पडिवज्जइ । वयमाराहइ । नय नवइ अत्त-
संपग्गहिए । चउत्थं पयं नवइ । नवइ अ इत्थ सिलोगो ॥

(अवचूरिः) विनयसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु विनयसमाधिर्नवति । तद्यथा । अनुशास्यमानस्तत्र तत्र नोद्यमानस्तदनुशासनमर्थितया श्रोतुमिच्छति । इच्छाप्रवृत्तितः सम्यक् संप्रतिपद्यते । वेद्यतेऽनेनेति वेदः श्रुतं यथोक्तानुष्ठानेनाराधयति । नच नवत्यत एवात्मसंप्रगृहीतः । आत्मैव सम्यक् प्रकर्षेण गृहीतो येनाहं विनीतः सुसाधुरित्यादिना । अनात्मोत्कर्षप्रधानत्वाद्विनयादेर्नचैवंनूतो नवतीति । चतुर्थं पदं नवति । सूत्रक्रमप्रामाण्यात् । उत्तरोत्तरगुणापेक्षया चतुर्थमिति । अत्रेति विनयसमाधौ श्लोकश्छन्दोविशेषः ॥

(अर्थ.) हवे विनयसमाधि विस्तरथी कहे छे. चउविहा इत्यादि सूत्र. (विणयसमाही के०) विनयसमाधिः एटले विनयसमाधि जे ते (चउविहा के०) चतुर्विधः एटले चार प्रकारनो (नवइ के०) नवति एटले थाय छे. (तं जहा के०) तद्यथा

एटले ते जेम साधु जे ते (अणुसासिज्जंतो के०) अनुशास्यमानः एटले गुरुए ते ते कार्यने विषे प्रेर्या छता (सुस्सूसइ के०) शुश्रूषति एटले गुरुनुं वचन सांभलवा इछे. २ (सम्मं के०) सम्यक् एटले सम्यक् प्रकारे (पडिवज्जइ के०) प्रतिपद्यते एटले गुरुए जे जेवी रीते कह्युं होय ते तेवी रीते बराबर समजे. ३ (वेअं के०) वेदं एटले श्रुतज्ञान प्रत्ये (आराहइ के०) आराधयति एटले आराधे. अर्थात् सिद्धांतमां कह्या प्रमाणे क्रिया करीने श्रुतज्ञान सफल करे. ४ (अत्तसंपग्गहिए के०) आत्मसंप्रगृहीतः एटले 'हुंज उत्कृष्टो साधु छुं' इत्यादि प्रकारे पोतानी प्रशंसा करनारा एवा (नय भवइ के०) नच भवति एटले न थाय. तात्पर्य विनय साचवतां पोतानी मोटाइ रखाती नथी, माटे विनयवंत साधु एवा अहंकारी होता नथी. (चउत्थं पयं के०) चतुर्थं पदं एटले छेल्लुं कह्युं ए चतुर्थ पद (भवइ के०) भवति एटले थाय छे. (अ के०) च एटले वली (इछ के०) अत्र एटले ए विनय समाधिने विषे (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक (भवइ के०) भवति एटले छे. ॥

(दीपिका.) अथ विनयसमाधिं कथयितुं वाञ्छन् आह । चतुर्विधः खलु विनयसमाधिर्भवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । अनुशास्यमानः तत्र तत्र चोद्यमानः शुश्रूषते तदनुशासनमर्थितया श्रोतुमिछति । इछाप्रवृत्तितः सम्यक् संप्रतिपद्यते । सम्यगविपरीतमनुशासनं यथाविषयमवबुध्यते । स चैवं विशिष्टप्रवृत्तेरेव वेदमाराधयति । वेद्यतेऽनेनेति वेदः श्रुतज्ञानं तद्यथोक्तानुष्ठानतत्परतया सफलीकरोति । अत एव विशुद्धप्रवृत्तेर्न च भवत्यात्मसंप्रगृहीतः । आत्मैव संप्रगृहीतः सम्यक् प्रकर्षेण गृहीतो येनाहं विनीतः सुसाधुरित्येवमादिना । तथा अनात्मोत्कर्षप्रधानत्वाद्विनयादेर्न चैवंभूतो भवतीत्यभिप्रायः । चतुर्थं पदं भवति । तदेव सूत्रक्रमप्रामाण्यादुत्तरोत्तरगुणापेक्षया चतुर्थमिति । भवति चात्र श्लोकः । अत्रेति विनयसमाधौ । श्लोकश्छन्दोविशेषः ॥

(टीका.) विनयसमाधिमभिधित्सुराह । चउविहेत्यादि । चतुर्विधः खलु विनयसमाधिर्भवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । अणुसासिज्जंतो इत्यादि । अनुशास्यमानस्तत्र तत्र चोद्यमानः शुश्रूषति तदनुशासनमर्थितया श्रोतुमिछति । इछाप्रवृत्तितः सम्यक् संप्रतिपद्यते । सम्यगविपरीतमनुशासनतत्त्वं यथाविषयमवबुध्यते । स चैवं विशिष्टप्रतिपत्तेरेव वेदमाराधयति । वेद्यतेऽनेनेति वेदः । श्रुतज्ञानं तद्यथोक्तानुष्ठानपरतया सफलीकरोति । अतएव विशुद्धप्रवृत्तेर्न च भवत्यात्मसंप्रगृहीतः । आत्मैव सम्यक् प्रकर्षेण गृहीतो येनाहं विनीतः सुसाधुरित्येवमादिना । स तथानात्मोत्क-

षैप्रधानत्वाद्विनयादेर्नचैवंनूतो नवतीत्यनिप्रायः । चतुर्थं पदं नवतीत्येतदेव सूत्रक्रमप्रामाण्यादुत्तरोत्तरगुणापेक्षया चतुर्थमिति । नवति चात्र श्लोकः । अत्रेति विनयसमाधौ श्लोकश्छन्दोविशेषः ॥

पेहेइ हिअाणुसासणं, सुस्सूसई तं च पुणो अहिहिए ॥
न य माणमएण मज्जई, विणयसमाहिआययहिए ॥ २ ॥

(अवचूरिः) प्रार्थयति हितमनुशासनम्। आचार्यादिन्य उपदेशं शुश्रूषतीत्यनेकार्थत्वाद्यथाविषयमवबुध्यते । तच्च नावबुद्धः सत्पुनरधितिष्ठति यथावत्करोति न कुर्वन्नपि मानगर्वेण माद्यति मदं याति विनयसमाधौ । आयतार्थी मोक्षार्थी ॥ २ ॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. पेहेइ इत्यादि सूत्र. (आययहिए के०) आयतार्थी एटले मोक्षना अर्थी एवा साधु जे ते (हिआणुसासणं के०) हितानुशासनं एटले इहलोक परलोकने विषे हितकारी एवा उपदेशने आचार्य उपाध्याय विगेरेनी पासेथी (पेहेइ के०) प्रार्थयते एटले इछे. (च के०) पुनः (तं के०) तत् एटले ते आचार्य प्रमुखोए करेल उपदेश प्रत्ये (सुस्सूसइ के०) शुश्रूषति एटले जेवो विषय होय ते प्रमाणे जाणे. (पुणो के०) पुनः एटले वली जे रीते जाणुं होय ते रीते (अहिहिए के०) अधितिष्ठति एटले आचरण करे. पण आचरण करतां (विणयसमाहि के०) विनयसमाधौ एटले विनयसमाधिना संबंधमां (माणमएण के०) मानमदेन एटले अहंकार गर्व वडे (न मज्जइ के०) न माद्यति एटले मद न करे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) सचायम् । पेहेइ इत्यादि । साधुर्हितानुशासनं प्रार्थयत इछति । पुनः आचार्यादिन्य इहलोकपरलोकयोरुपकारिणमुपदेशं शुश्रूषति । धातूनामनेकार्थत्वात् यथाविषयमवबुध्यते । तच्च अवबुद्धः सन् पुनः अधितिष्ठति यथावत् करोति । न च कुर्वन्नपि मानमदेन गर्वमदेन माद्यति मदं याति । विनयसमाधौ विनयसमाधिविषये । किंनूतः साधुः । आयतार्थिको मोक्षोर्थीति ॥ २ ॥

(टीका.) स चायम् । पेहेइ इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । प्रार्थयते हितानुशासनमिछतीहलोकपरलोकोपकारिणमाचार्यादिन्य उपदेशम् । शुश्रूषतीत्यनेकार्थत्वाद्यथाविषयमवबुध्यते । तच्चावबुद्धः सत्पुनरधितिष्ठति यथावत् करोति । न च कुर्वन्नपि मानमदेन मानगर्वेण माद्यति मदं याति । विनयसमाधौ विनयसमाधिविषय. आयतार्थिको मोक्षार्थीति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

चउव्विहा खलु सुअसमाही नवइ । तं जहा । सुअं मे नवि-
स्सइ त्ति अज्झाइअव्वं नवइ । एगग्गचित्तो नविस्सामि त्ति
अज्झाइअव्वयं नवइ । अप्पाणं ठावइस्सामि त्ति अज्झाइअव्वयं
नवइ । ठिओ परं ठावइस्सामि त्ति अज्झाइअव्वयं नवइ ।
चउत्थं पयं नवइ । नवइ अ इत्थ सिलोगो ॥

(अवचूरिः) उक्तो विनयसमाधिः । अथ श्रुतसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु श्रुत-
समाधिर्नवति । तद्यथा । श्रुतं मे आचारादि द्वादशाङ्गं नविष्यतीत्यनया बुद्ध्याध्ये-
तव्यं नवति । न गौरवाद्यालम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन्नेकाग्रचित्तो नविष्यामि ।
न विप्लुतचित्त इत्येवमध्येतव्यं नवत्यनेन चालम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन् विदित-
धर्मतत्त्व आत्मानं स्थापयिष्यामि शुद्धधर्मे इत्यनेनालम्बनेनाध्येतव्यं नवति । त-
थाध्ययनफलात् स्थितः स्वयं परं धर्मे विनेयं स्थापयिष्यामीत्येवमध्येतव्यं नवत्यनेना-
लम्बनेन । चतुर्थं पदं नवति । नवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(अर्थ.) विनयसमाधि कह्यो. हवे श्रुतसमाधि कहे छे. चउव्विहा इत्यादि सूत्र.
(सुअसमाही के०) श्रुतसमाधिः एटले श्रुतसमाधि जे ते (खलु के०) निश्चये
(चउव्विहा के०) चतुर्विधः एटले चार प्रकारनी (नवइ के०) नवति एटले थाय
छे. (तं जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम के १ (मे के०) मे एटले मने (सुअं के०)
श्रुतं एटले आचारांग प्रमुख द्वादशांग श्रुत जे ते (नविस्सइ के०) नविष्यति ए-
टले प्राप्त थशे. (त्ति के०) इति एटले ए हेतु माटे (अज्झाइअव्वयं के०) अध्येत-
व्यं एटले नणवुं गणवुं (नवइ के०) नवति एटले छे. पण मान सत्कारने वास्ते नणवुं
गणवुं नथी. २ हुं नणवा गणवाथी (एगग्गचित्तो के०) एकाग्रचित्तः एटले एकाग्रचित्त-
वालो (नविस्सामि के०) नविष्यामि एटले थइश. (त्ति के०) इति एटले ए हेतु माटे
(अज्झाइअव्वयं के०) अध्येतव्यं एटले नणवुं गणवुं (नवइ के०) नवति एटले छे.
३ हुं नणवा गणवाथी (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले पोताने धर्मने विषे
(ठावइस्सामि के०) स्थापयिष्यामि एटले स्थापन करीश. (त्ति के०) इति एटले
ए हेतु माटे (अज्झाइअव्वयं के०) अध्येतव्यं एटले नणवुं गणवुं (नवइ के०) न-
वति एटले छे. ४ नणवाथी धर्मने विषे (ठिओ के०) स्थितः एटले रहेलो एवो हुं
(परं के०) परं एटले बीजा मारा शिष्य विगेरेने पण धर्मने विषे (ठावइस्सा-
मि के०) स्थापयिष्यामि एटले स्थापन करीश. (त्ति के०) इति एटले आ

हेतु माटे (अज्ञाइअव्वयं के०) अध्येतव्यं एटले जणवुं गणवुं (नवइ के०) नवति एटले बे. आ बेलुं (चउत्थं के०) चतुर्थं एटले चोथुं (पयं के०) पदं एटले पद (नवइ के०) नवति एटले थाय बे. (अ के०) च एटले वली (इब के०) अत्र एटले ए श्रुतसमाधिने विषे (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक (नवइ के०) नवति एटले बे. ॥

(दीपिका.) उक्तो विनयसमाधिः। अथ द्वितीयं श्रुतसमाधिमाह। तत्र चउव्विहा इत्यादि सूत्रम्। चतुर्विधः खलु श्रुतसमाधिर्नवति। तद्यथा। श्रुतं मे आचारादि द्वादशाङ्गं नविष्यतीत्यनया बुद्ध्याध्येतव्यं नवति। न गौरवाद्यालम्बनेन। तथाध्ययनं कुर्वन्नेकाग्रचित्तो नविष्यामि। न विप्लुतचित्त इत्यध्येतव्यं नवति। अनेन चालम्बनेन। तथाध्ययनं कुर्वन् ज्ञातधर्मतत्त्वोऽहमात्मानं शुद्धधर्मे स्थापयिष्यामि। तथाध्ययनफलात् स्थितः स्वयं धर्मे परं विनेयं स्थापयिष्यामीत्यनेन चालम्बनेन। चतुर्थं पदं नवति। नवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत्॥

(टीका.) उक्तो विनयसमाधिः। श्रुतसमाधिमाह। चउव्विहेत्यादि। चतुर्विधः खलु श्रुतसमाधिर्नवति। तद्यथेत्युदाहारणोपन्यासार्थः। श्रुतं मे आचारादि द्वादशाङ्गं नविष्यतीत्यध्येतव्यं नवति। न गौरवाद्यालम्बनेन। तथाध्ययनं कुर्वन्नेकाग्रचित्तो नविष्यामि। न विप्लुतचित्त इत्यध्येतव्यं नवत्यनेनालम्बनेन। तथाध्ययनं कुर्वन्विदितधर्मतत्त्व आत्मानं स्थापयिष्यामि शुद्धधर्मे इत्यनेनालम्बनेनाध्येतव्यं नवति। तथाध्ययनफलात् स्थितः स्वयं धर्मे परं विनेयं स्थापयिष्यामि तत्रैवेत्यध्येतव्यं नवत्यनेनालम्बनेन। चतुर्थं पदं नवति। नवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत्॥

नाणमेगग्गचित्तो अ, ठिउ अ ठावई परं॥
सुआणि अ अहिज्जित्ता, रउ सुअसमाहिए॥ ३॥

(अवचूरिः) ज्ञानमित्यध्ययनपरस्य ज्ञानं नवति। एकाग्रचित्तश्च तत्परतयैकाग्रालम्बनश्च नवति। स्थित इति विवेकाद्धर्मे स्थिरो नवति। स्थापयति परं धर्मस्थितत्वादन्यमपि स्थापयति। श्रुतानि च नानाप्रकाराण्यधीतेधीत्य च सक्तो नवति श्रुतसमाधाविति सूत्रार्थः॥ ३॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. नाणं इत्यादि सूत्र. नित्य अध्ययन करनार एवा साधुने (णाणं के०) ज्ञानं एटले ज्ञान थाय बे. (एगग्गचित्तो के०) एकाग्रचित्तः एटले अध्ययन करता चित्तनी एकाग्रता थाय बे. अध्ययन करनार साधु पोते धर्मने

विषे (ठिउं के०) स्थितः एटले रहेलो होय छे. तथा (परं के०) परं एटले बीजा शिष्य प्रमुखने (ठवयइ के०) स्थापयति एटले स्थापन करे छे. (सुआणि के०) श्रुतानि एटले विविध प्रकारना श्रुत प्रत्ये (अहिज्जित्ता के०) अधीत्य एटले जणीने (सुअसमाहिए के०) श्रुतसमाधौ एटले श्रुतसमाधिने विषे (रउ के०) रतः एटले आसक्त एवा थाय छे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) स चायं श्लोकः । नाणमिति । अध्ययनतत्परस्य ज्ञानं जवति । एकाग्रचित्तश्च तत्परतया एकाग्रालम्बनश्च जवति । स्थित इति विवेकाद्धर्मे स्थितो जवति । स्थापयति च परमिति स्वयं धर्मे स्थितत्वादन्यमपि स्थापयति । श्रुतानि च नानाप्रकारण्यधील्य रतः सक्तो जवति श्रुतसमाधाविति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

(टीका.) स चायम् । णाणमित्यादि । अस्य व्याख्या । ज्ञानमित्यध्ययनपरस्य ज्ञानं जवति । एकाग्रचित्तश्च तत्परतया एकाग्रालम्बनश्च जवति । स्थित इति विवेकाद्धर्मस्थितो जवति । स्थापयति परमिति स्वयं धर्मे स्थितत्वादन्यमपि स्थापयति । श्रुतानि च नानाप्रकाराण्यधीतेऽधीत्य च रतः सक्तो जवति श्रुतसमाधाविति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

चउव्विहा खलु तवसमाही जवइ । तं जहा । नो इहलोगठ्याए तवमहिठिज्जा । नो परलोगठ्याए तवमहिठिज्जा । नो कित्तिवन्नसद्दसिलोगठ्याए तवमहिठिज्जा । नन्नब निज्जरठ्याए तवमहिठिज्जा । चउबं पयं जवइ । जवइ अ इब सिलोगो ॥

(अवचूरिः) उक्तः श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु तपःसमाधिर्जवति । तद्यथा । नेहलोकार्थं लब्ध्यादीछया । तपोऽनशनादिरूपमधितिष्ठेत्कुर्यात् । न परलोकार्थं जनमान्तरे जोगाय तपोऽधितिष्ठेत् । ब्रह्मदत्तवत् । एवं न कीर्त्तिवर्णशब्दश्लाघार्थमिति । सर्वदिग्व्यापी साधुवादः कीर्त्तिः । एकदिग्व्यापी वर्णः । अर्द्धदिग्व्यापी शब्दः । तत्स्थान एव श्लाघा । नैतदर्थं तपोऽधितिष्ठेत् । नान्यत्र कर्मनिर्जरामेकां विहाय तपोऽधितिष्ठेत् । चतुर्थं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(अर्थ.) श्रुतसमाधि कह्यो. हवे तपसमाधि कहे छे. चउव्विहा इत्यादि सूत्र. तवसमाही के०) तपःसमाधिः एटले तपसमाधि जे ते (खलु के०) निश्चये (चउव्विहा के०) चतुर्विधः एटले चार प्रकारनी (जवइ के०) जवति एटले थाय छे.

(तं जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम के, १ (इहलोगठ्याए के०) इहलोकार्थम् एटले धर्मिलनी पेठे आ लोकने अर्थे, अर्थात् लब्धि प्रमुखनी प्राप्तिनी अर्थे (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिठिज्जा के०) नो अधितिष्टेत् एटले न करे. २ (परलोगठ्याए के०) परलोकार्थम् एटले ब्रह्मदत्तनी पेठे परलोकने अर्थे अर्थात् परनवे सुखादिकनी प्राप्तिने अर्थे (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिठिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. ३ (कित्तिवन्नसद्दसिलोगठ्याए के०) कीर्त्तिवर्णशब्दश्लोकार्थम् एटले कीर्ति, वर्ण, शब्द अने श्लोकने अर्थे (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिठिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. सर्वे दिशाउने विषे जे प्रसिद्धि ते कीर्ति, एक दिशाने विषे जे प्रसिद्धि ते वर्ण, अर्धी दिशाने विषे जे प्रसिद्धि ते शब्द अने जे ठेकाणे रहे तेज ठेकाणे जे प्रसिद्धि ते श्लोक कहेवाय बे. ४ (अन्नब निज्जरठाए के०) अन्यत्र निर्जरार्थम् एटले एक निर्जरारूप अर्थ विना (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिठिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. अर्थात् एक निर्जराने अर्थेज तपस्या करे. उपर बेह्लुं कह्युं ए (चउब्रं के०) चतुर्थं एटले चोथुं (पयं के०) पदं एटले पद (नवइ के०) नवति एटले थाय बे. (अ के०) च एटले वली (इब के०) अत्र एटले आ तपसमाधिने विषे (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक (नवइ के०) नवति एटले बे. ॥

(दीपिका.) उक्तः श्रुतसमाधिः । अथ तपःसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु तपःसमाधिर्नवति । तद्यथेत्युदाहरणे । नेहलोकार्थमिहलोकनिमित्तं लब्ध्यादेर्वाञ्छया तपः अनशनादिरूपं साधुरधितिष्ठेत् कुर्यात् । धर्मिलवत् । तथा न परलोकार्थं जन्मान्तरनोगनिमित्तं तपः अधितिष्ठेद्ब्रह्मदत्तवत् । एवं न कीर्त्तिवर्णशब्दश्लाघार्थमिति । तत्र सर्वदिग्व्यापी साधुवादः कीर्त्तिः । एकदिग्व्यापी वर्णः । अर्द्धदिग्व्यापी शब्दः । स्वस्थान एव साधुवादः श्लोकः श्लाघा वा । न एतन्निमित्तं तपोऽधितिष्ठेत् । अकामः सन् यथा कर्मनिर्जरैव फलं नवति तथाधितिष्ठेदिति । चतुर्थं पदं नवति । नवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(टीका.) उक्तः श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिमाह । चउव्विहा इत्यादि । चतुर्विधः खलु तपःसमाधिर्नवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । नेहलोकार्थमिहलोकनिमित्तं लब्ध्यादिवाञ्छया तपोऽनशनादिरूपमधितिष्ठेत्कुर्याद्धर्मिलवत् । तथा न परलोका-

र्थं जन्मान्तरभोगनिमित्तं तपोऽधितिष्ठेद्ब्रह्मदत्तवत् । एवं न कीर्त्तिवर्णशब्दश्लाघार्थमिति । सर्वदिग्व्यापी साधुवादः कीर्त्तिः । एकदिग्व्यापी वर्णः । अर्द्धदिग्व्यापी शब्दः । तत्स्थान एव श्लाघा । नैतदर्थं तपोऽधितिष्ठेत् । अपि तु नान्यत्र निर्जरार्थमिति । न कर्मनिर्जरामेकां विहाय तपोऽधितिष्ठेत् । अकामः सन् यथा कर्मनिर्जरैव फलं भवति तथाधितिष्ठेदित्यर्थः । चतुर्थं पदं भवति । भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

विविहगुणतवोरए, निच्चं भवइ निरासए निज्जरट्ठिए ॥
तवसा धुणइ पुराणपावगं, जुत्तो सया तवसमाहिए ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) स चायम् । विविधगुणतपोरतो हि नित्यमनशनाद्यपेक्ष्यानेकगुणं यत्तपस्तद्रतः । इहलोकादिषु निराशो भवति । निर्जरार्थी विशुद्धस्तपसा धुनोति चिरंतनं नवं च पापं न बध्नाति युक्तः सदा तपःसमाधाविति ॥ ४ ॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. विविह इत्यादि सूत्र. आ प्रकारे (तवसमाहीए के०) तपःसमाधौ एटले तपसमाधिने विषे (सया के०) सदा एटले निरंतर (जुत्तो के०) युक्तः एटले जोडायला साधु केवा होय छे ते कहे छे. (निच्चं के०) नित्यं एटले निरंतर (विविहगुणतवोरए के०) विविधगुणतपोरतः एटले अनेक गुणने धारण करनार एवी तपस्याने विषे आसक्त एवा, (निरासए के०) निराशः एटले इह लोक परलोक प्रमुखनी आशा न राखनार एवा तथा (निज्जरट्ठियाए के०) निर्जरार्थी एटले निर्जराना अर्थी एवा (भवइ के०) भवति एटले थाय छे. तथा (तवसा के०) तपसा एटले तपस्या वडे (पुराणपावगं के०) पुराणपापकं एटले चिरकालथी बंधायला पाप कर्मप्रत्ये (धुणइ के०) धुनोति एटले दूर करे छे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) स चायम् । विविध इति । विविधगुणतपोरतो हि नित्यमनशनाद्यपेक्ष्यानेकगुणं यत्तपस्तद्रत एव सदा भवति निराशो निष्प्रत्याश इहलोकादिषु । निर्जरार्थिकः कर्मनिर्जरार्थी । स एवंभूतस्तपसा विशुद्धेन धुनोत्यपनयति साधुः पुराणपापं चिरंतनं कर्म । नवं च न बध्नात्येवं युक्तः सदा तपःसमाधाविति ॥ ४ ॥

(टीका.) स चायम् । विविध इत्यादि । अस्य व्याख्या । विविधगुणतपोरतो हि नित्यमनशनाद्यपेक्ष्यानेकगुणं यत्तपस्तद्रत एव सदा भवति । निराशो निष्प्रत्याश इहलोकादिषु । निर्जरार्थिकः कर्मनिर्जरार्थी । स एवंभूतस्तपसा विशुद्धेन धुनोत्यपनयति । पुराणपापं चिरंतनं कर्म । नवं च न बध्नात्येवं युक्तः सदा तपःसमाधाविति सूत्रार्थः ॥४॥

चउव्विहा खलु आयारसमाही भवइ । तं जहा ।
नो इहलोगठ्याए आयारमहिठिज्जा । नो परलो-
गठ्याए आयारमहिठिज्जा । नो कित्तिवन्नसद्द-
सिगोगठियाए आयारमहिठिज्जा । नन्नछ आरहं-
तेहिं हेऊहिं आयारमहिठिज्जा । चउछं पयं भवइ ।
भवइ अ इछ सिलोगो ॥

(अवचूरिः) उक्तस्तपःसमाधिराचारसमाधिमाह । चतुर्विधः खल्वाचारसमाधि-र्भवति । तद्यथा । नेहलोकार्थमित्याद्याचाराभिधानं पूर्ववत् । यावन्नान्यत्रार्हत्संबन्धि-भिरनाश्रवाद्यैर्हेतुभिराचारं मूलोत्तरगुणमयमधितिष्ठेत् । निरीहः सन् यथा मोक्ष एव भवतीति । चतुर्थं पदं भवति । भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(अर्थ.) तपसमाधि कह्यो, हवे आचारसमाधि कहे छे. चउव्विहा इत्यादि सूत्र. (आयारसमाही के०) आचारसमाधिः एटले आचारसमाधि जे ते (खलु के०) निश्चये (चउव्विहा के०)चतुर्विधः एटले चार प्रकारनो (भवइ के०) भवति एटले थाय छे. (तं जहा के०)तद्यथा एटले ते जेम के, १ (इहलोगठ्याए के०) इहलोकार्थम् एटले आ लोकने अर्थे (आयारं के०) आचारम् एटले मूलगुण प्रमुख आचार प्रत्ये (नो अहिठि-ज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. २ (परलोगठिआए के०) परलोकार्थम् ए-टले परलोकने अर्थे (आयारं के०) आचारं एटले आचार प्रत्ये (नो अहिठिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. ३ (कित्तिवन्नसद्दसिलोगठिआए के०) कीर्त्तिवर्ण-शब्दश्लोकार्थम् एटले कीर्ति, वर्ण, शब्द अने श्लोकने अर्थे (आयारं के०) आ-चारं एटले आचार प्रत्ये (नो अहिठिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. ४ (अ-न्नछ आरहंतेहिं हेऊहिं के०) अन्यत्रार्हतैर्हेतुभिः एटले अरिहंत प्रणीत सिद्धांतमां कहेल हेतुविना (आयारं के०) आचारं एटले आचार प्रत्ये (नो अहिठिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. अर्थात् कोइ पण प्रकारनी इछा न राखतां जेम मोक्ष थाय ते प्रकारे आचार पालवो. उपर छेल्लुं कहेलुं (चउछं के०) चतुर्थं एटले चोथुं (पयं के०) पदं एटले पद (भवइ के०) भवति एटले थाय छे. (अ के०) च ए-टले वली (इछ के०) अत्र एटले आ आचार समाधिने विषे (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक जे ते (भवइ के०) भवति एटले थाय छे. ॥

(दीपिका.) उक्तस्तपःसमाधिः। अथ आचारसमाधिमाह। चतुर्विधः खल्वाचारसमाधिर्भवति। तद्यथा नेहलोकार्थमाचारमधितिष्ठेत्। न परलोकार्थमाचारमधितिष्ठेत्। न कीर्त्तिवर्णशब्दश्लोकनिमित्तमाचारमधितिष्ठेत्। नान्यत्र आर्हतैरर्हत्संबन्धिभिर्हेतुभिराचारं मूलगुणोत्तरगुणमयमधितिष्ठेन्निरीहः सन् यथा मोक्ष एव भवति। भवति चतुर्थं पदम्। भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत्॥

(टीका.) उक्तस्तपःसमाधिः। आचारसमाधिमाह। चउविहा इत्यादि। चतुर्विधः खल्वाचारसमाधिर्भवति। तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः। नेहलोकार्थमित्यादि चाचाराभिधानभेदेन पूर्ववद्यावन्नान्यत्रार्हतैरर्हत्संबन्धिभिर्हेतुभिरनाश्रवत्वादिभिराचारं मूलगुणोत्तरगुणमयमधितिष्ठेन्निरीहः सन् यथा मोक्ष एव भवतीति। चतुर्थं पदं भवति। भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत्॥

जिणवयणरए अतिंतिणे, पडिपुन्नायइ माययट्ठिए॥
आयारसमाहिसंवुडे, भवइ अ दंते भावसंधए॥ ५॥

(अवचूरिः) स चायम्। जिनवचनरतः। अतिन्तिनो न सकृदुक्तः सन्नसूयया भूयो भूयो वक्ता। परिपूर्णः सूत्रादिना। आयतमायतार्थिकः। अत्यन्तं मोक्षार्थी। आचारे यः समाधिस्तेन स्थगिताश्रवद्वारः सन् भवति च दान्त इन्द्रियनोइन्द्रियदमाभ्याम्। भावो मोक्षस्तत्सन्धको मोक्षासन्नताकारी आत्मनः॥ ५॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. जिण इत्यादि सूत्र. (आयारसमाहिसंवुडे के०) आचारसमाधिसंवृतः एटले आचारने विषे समाधि होवाथी आस्रवने रोकनार एवा साधु जे ते (जिणवयणरए के०) जिनवचनरतः एटले आगमने विषे आसक्त एवा, (अतिंतिणे के०) अतिन्तिनः एटले एकवार कंइ कटुवचन प्रमुख कह्युं होय तो मत्सरथी वारंवार तेज वचन प्रमुखने न कहेनार एवा, (पडिपुन्न के०) प्रतिपूर्णः एटले सूत्रादिक वडे परिपूर्ण भरेला एवा, (आययं के०) आयतं एटले अतिशय (आययट्ठिए के०) आयतार्थिकः एटले मोक्षना आर्थी एवा, (दंते के०) दान्तः एटले इंन्द्रियोने अने मनने वशमां राखनार एवा, (अ के०) च एटले तथा भावसंधकः एटले पोताना आत्माने मोक्षनी पासे लइ जनार एवा (भवइ के०) भवति एटले होय छे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) जिणवयण इत्यादि। जिनवचनरत आगमे सक्तः। अतिन्तिनो नैकवारं किंचिदुक्तः सन्नसूयया भूयो भूयो वक्ता। प्रतिपूर्णः सूत्रादिना। आयतमाय-

तार्थिकः। अत्यन्तं मोक्षार्थी । आचारसमाधिसंवृत इत्याचारे यः समाधिस्तेन स्थगिताश्रवद्वारः स नवति । पुनः किंनूतः । दान्त इन्द्रिनोइन्द्रियदमाभ्याम् । नावसंधकः । नावो मोक्षस्तत्संधक आत्मनो मोक्षासन्नकारीति ॥ ५ ॥

(टीका.) स चायम् । जिणवयणरए इत्यादि । अस्य व्याख्या । जिनवचनरत आगमे सक्तः । अतिन्तिनः न सकृत्किंचिदुक्तः सन्नसूसया नूयो नूयो वक्ता । प्रतिपूर्णः सूत्रादिना । आयतमायतार्थिक इत्यत्यन्तं मोक्षार्थी । आचारसमाधिसंवृत इत्याचारे यः समाधिस्तेन स्थगिताश्रवद्वारः सन् नवति दान्त इन्द्रियनोइन्द्रियदमाभ्याम् । नावसंधकः । नावो मोक्षस्तत्संधक आत्मनो मोक्षासन्नकारीति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

अनिगम चउरो समाहिउ, सुविसुद्धो सुसमाहिअप्पउ ॥
विउलहिअं सुहावहं पुणो, कुवइ अ सोपयखेममप्पणो ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) सर्वसमाधिफलमाह । अनिगम्य ज्ञात्वासेव्य चतुरः समाधीननन्तरोदितान् सुविशुद्धो मनोवाक्कायैः । सुसमाहितात्मा सप्तदशविधे संयमे । स एवंनूतो धर्मराज्यमासाद्य विपुलं विस्तीर्णं हितं पथ्यं सुखं तदात्व आयत्यां च पथ्यं सुखमावहति प्रापयति यत्तदसौ साधुः पदं स्थानं क्षेमं शिवमात्मनो नत्वन्यस्येति । अनेन एकाङ्गव्यवच्छेदमाह ॥ ६ ॥

(अर्थ.) हवे सर्व समाधिनुं फल कहे बे. अनिगम इत्यादि सूत्र. (चउरो के०) चतुरः एटले चार, (समाहिउ के०) समाधीन् एटले उपर कहेल समाधि प्रत्ये अनिगम के०) अनिगम्य एटले जाणीने (सुविसुद्धो के०) सुविशुद्धः एटले मन वचन काया वडे पवित्र थएल एवा, तथा (सुसमाहिअप्पउ के०) सुसमाहितात्मा एटले सत्तर प्रकारना संयमने विषे स्थिर एवा (सो के०) सः एटले ते साधु जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (पयं के०) पदं एटले पदप्रत्ये (विउलसुहं के०) विपुलसुखं एटले विस्तीर्ण अने वर्त्तमान काले तथा नाविकाले हितकारी एवाने, (सुहावहं के०) सुखावहं एटले सुखने पमाडनार एवाने (पुणो के०) पुनः एटले वली (खेमं के०) क्षेमं एटले कल्याणकारी एवाने (कुवइ के०) करोति एटले करे बे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) सर्वसमाधिफलमाह । असौ साधुरात्मन एव न त्वन्यस्य पदं स्थानं क्षेमं शिवं करोति । किं कृत्वा । चतुरः समाधीननिगम्य सम्यग्विज्ञाय । किंनूतः साधुः । सुविशुद्धो मनोवाक्कायेन । पुनः सुसमाहितात्मा सप्तदशविधे संयमे ।

स एवंभूतः। किंभूतं पदम्। विपुलहितसुखावहम्। विपुलं विस्तीर्णं हितं तदात्व आयतौ च पथ्यं सुखमावहति प्रापयति यत्तत्तथा ॥ ६ ॥

(टीका.) सर्वसमाधिफलमाह। अभिगम त्ति सूत्रम्। अभिगम्य विज्ञायासेव्य च चतुरः समाधीननन्तरोदितान्। सुविशुद्धो मनोवाक्कायैः। सुसमाहितात्मा सप्तदशविधे संयमे। एवंभूतो धर्मराज्यमासाद्य विपुलहितसुखावहं पुनरिति। विपुलं विस्तीर्णं हितं तदात्व आयत्यां च पथ्यं सुखमावहति प्रापयति यत्तत्तथाविधं करोत्यसौ साधुः पदं स्थानं क्षेमं शिवमात्मन इत्यात्मन एव नत्वन्यस्येत्यनेकान्तक्षणभङ्गव्यवच्छेदमाहेति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

जाइमरणाउ मुच्चइ, इत्थंथं च चएइ सव्वसो ॥
सिद्धे वा हवइ सासए, देवे वा अप्परए महड्ढिए त्ति बेमि॥७॥
चउत्थो उद्देसो संमत्तो ॥ ४ ॥ विणयसमाही णामज्झयणं संमत्तं ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति। जातिमरणान्मुच्यते। असौ साधुः। इत्थंस्थमिति। इत्थंस्थितं नरकादिव्यपदेशबीजं वर्णसंस्थानादि त्यजति सर्वशः सर्वैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणतया। एवं सिद्धो भूत्वा कर्मक्षयात्। शाश्वतोऽपुनरागामी। सावशेषकर्मा देवो वा। अल्परतः। कण्डूयनकल्परतरहितोऽनुत्तरो महर्द्धिकोऽनुत्तरवैमानिकादिरिति। ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ७ ॥ इति चतुर्थ उद्देशः ॥ ४ ॥

इत्यवचूरिकायां व्याख्यातं विनयसमाध्यध्ययनम् ॥ ९ ॥

(अर्थ.) एज स्पष्ट करे छे. जाइ इत्यादि सूत्र. उपर कहेल प्रकारना साधु जे ते (जाइमरणाउ के०) जातिमरणात् एटले जन्म मरणथी (मुच्चइ के०) मुच्यते एटले मुक्त थाय छे. (च के०) वली (इत्थंथं के०) इत्थंस्थं एटले जेथी नारकी तिर्यंच प्रमुख संज्ञा आवे छे एवा संस्थान प्रमुख प्रत्ये (सव्वसो के०) सर्वशः एटले सर्वे प्रकारे (चएइ के०) त्यजति एटले त्याग करे छे. (वा के०) अने (सासए के०) शाश्वतः एटले शाश्वत एवा (सिद्धे के०) सिद्धः एटले सिद्ध (हवइ के०) भवति एटले थाय छे. (वा के०) अथवा (अप्परए के०) अल्परतः एटले कंडूसमान कामविकार जेने नथी एवो तथा (महड्ढिए के०) महर्द्धिकः एटले मोटी ऋद्धिवालो एवो (देवे के०) देवः एटले देवता (हवइ के०) भवति एटले थाय छे. इति ब्रवीमि एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ७ ॥ चतुर्थ उद्देश संपूर्ण ॥ ४ ॥

इति श्रीदशवैकालिक बालावबोधे विनयसमाधि नामक अध्ययन संपूर्ण ॥ ९ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयति। असौ साधुः। जातिमरणात् संसारात् मुच्यते। पुनः साधुः इत्थंस्थं त्यजति। कोऽर्थः। इदंप्रकारमापन्नमित्थम्। इत्थं स्थितमित्थंस्थं नारकादिव्यपेदशबीजं वर्णसंस्थानादि सर्वशः सर्वैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणतया। एवं सिद्धो वा कर्मक्षयात्सिद्धो जवति। कीदृशः सिद्धः। शाश्वतोऽपुनरागामी सावशेषकर्मा देवो वा जवति। किंजूतः देवः। अल्परतः कंडूपरिगतकंडूयनकल्परतरहितः। महर्द्धिकोऽनुत्तरवैमानिकादिः। ब्रवीमीति पूर्ववत्॥ ७॥ इति चतुर्थ उद्देशकः॥ ४॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ समयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां विनयसमाध्यध्ययनं संपूर्णम्॥ ए॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति। जाइ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। जातिमरणात्संसारान्मुच्यते। असौ सुसाधुः। इत्थंस्थं चेतीदं प्रकारमापन्नमित्थमित्थं स्थितमित्थंस्थं नारकादिव्यपदेशबीजं वर्णसंस्थानादि तच्च त्यजति सर्वशः सर्वैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणतया। एवं सिद्धो वा कर्मक्षयात्सिद्धो जवति। शाश्वतोऽपुनरागामी। सावशेषकर्मा देवो वा। अल्परतः कंडूपरिगतकंडूयनकल्परतरहितः। महर्द्धिकोऽनुत्तरवैमानिकादिः। ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः। उक्तोऽनुगमः। नयाः पूर्ववत्॥७॥ इति चतुर्थः॥४॥

इति श्रीमद्धरिजद्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां व्याख्यातं विनयसमाध्यध्ययनं नाम नवममध्ययनम्॥ ए॥

अथ दशमं सजिद्दवध्ययनम्।

निक्खम्म माणाइ अ बुद्धवयणे, निच्चं चित्तसमाहिओ हविज्जा॥
इत्थीण वसं न आवि गछे, वंतं नो पडिआयइ जे स जिक्खू॥ १॥

(अवचूरिः) अथ सजिक्षध्ययनमारज्यते। अस्य चायं सबन्धः। इह पूर्वाध्ययन आचारप्रणिहितो विनयी जवतीत्युक्तम्। अत्र तु एतेषु नवसु अध्ययनार्थेषु यो व्यवस्थितः स जिक्षुरित्युच्यते। निष्क्रम्य प्रव्रज्यां गृहीत्वा द्रव्यजावगृहादित्यर्थः। आज्ञया तीर्थंकरगणधरोपदेशेन योग्यतायां निष्क्रम्य। परं किमित्याह। बुद्धवचणे अवगततत्त्वतीर्थंकरवचने नित्यं समाहितश्चित्तेनाजिप्रसन्नो जवेत्। प्रवचन एवाजियुक्त इत्यर्थः। समाधानोपायमाह। स्त्रीणां वशं न चापि गछेत्। तद्वशगतो हि नियमतो वान्तं प्रत्यापिवति। अतो बुद्धवचःसमाधिः। स्त्रीवशत्यागाद्वान्तं यद्विषयसुखजंबालं न प्रत्यापिवति यः स जिक्षुर्जावजिक्षुरित्यर्थः॥ १॥

(अर्थ.) नवमा अध्ययनमां आचारने सम्यक् प्रकारे पालनार साधु विनयवंत होय छे एम कह्युं. हवे, पूर्वोक्त नवे अध्ययनमां कहेल आचारने सम्यक् प्रकारे पालनार तेज भिक्षु (साधु) कहेवाय छे ए वात आ अध्ययनमां कहेवाशे. एवा संबंधथी आवेला ए अध्ययननुं निरकम्मं इत्यादि प्रथम सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (आणाइ के०) आज्ञया एटले तीर्थंकर गणधर प्रमुखना उपदेश वडे पोतानी योग्यता जाणीने (निरकम्मं के०) निष्क्रम्य एटले गृहावासथी नीकलीने अर्थात् दीक्षा लइने (बुद्धवयणे के०) बुद्धवचने एटले सर्वज्ञना वचनने विषे (निच्चं के०) नित्यं एटले सर्व काल (चित्तसमाहिउ के०) चित्तसमाहितः एटले मनवडे अतिशय प्रसन्न अर्थात् नित्य आगमने विषे तत्पर एवा (हविज्ज के०) भवति एटले थाय छे. (च के०) वली जे (इछीण के०) स्त्रीणां एटले स्त्रीउना (वसं के०) वशं एटले परतंत्रतामां (न आविगछे के०) नचापि गछति एटले न आवे. तथा (वंतं के०) वान्तं एटले वमेला, त्याग करेला एवा विषय सुखने (नो पडिआविअइ के०) नो प्रत्यापिवति एटले फरिथी पान करे नहि, अर्थात् सेवे नहि. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ सभिक्षुनामकमध्ययनमारभ्यते। अस्य चायमभिसंबन्धः। इह पूर्वाध्ययन आचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्नो भवतीत्येतदुक्तम्। इह तु एतेष्वेव नवस्वध्ययनेषु व्यवस्थितः स सम्यग्भिक्षुरित्युच्यते। इत्यनेन संबन्धेनायातमिदध्ययनम्। तच्चेदम्। स भिक्षुर्भवेत्। स कः। यः निःक्रम्य द्रव्यभावगृहात् प्रव्रज्यां गृहीत्वेत्यर्थः। कया। आज्ञया तीर्थंकरगणधराणामुपदेशेन। बुद्धवचने तीर्थंकरगणधरवचने नित्यं सर्वकालं चित्तेन समाहितः अतिप्रसन्नो भवेत्। प्रवचन एव अभियुक्त इति गर्भः। अथ व्यतिरेकतः समाधानोपायमाह। पुनः स्त्रीणां सर्वासत्कार्यनिबन्धनभूतानां वशं तत्परतन्त्रतारूपं नचापि गच्छेत्। तद्वशगो हि नियमतो वान्तं प्रत्यापिवति। अतो बुद्धवचने चित्तसमाधानतः सर्वथा स्त्रीवशत्यागात्। अनेनैव उपायेन अन्योपायासंभवात् वान्तं परित्यक्तं यत् विषयजंबालं न प्रत्यापिवति न मनागपि आभोगतोऽनाभोगतश्च तत्सेवते ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना सभिक्ष्वाख्यमारभ्यते। अस्य चायमभिसंबन्धः। इहानन्तराध्ययन आचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्नो भवत्येतदुक्तमिह त्वेतेष्वेव नवस्वध्ययनार्थेषु यो व्यवस्थितः स सम्यग्भिक्षुरित्येतदुच्यते। इत्यनेनाभिसंबन्धेना-

यातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र च सभिक्षुरित्यध्ययननामातः सकारो निक्षेप्तव्यो भिक्षुश्च । तत्र सकारनिक्षेपमाह ॥ नामं ठवण सयारो, दव्वे भावे अ होइ नायव्वो ॥ दव्वे पसंसमाई, भावे जीवो तडुवउत्तो ॥९५॥ अस्य व्याख्या ॥ नामसकारः सकार इति नाम । स्थापनासकारः सकार इति स्थापना । द्रव्ये भावे च भवति ज्ञातव्यः । द्रव्यसकारो भावसकारश्च । तत्र द्रव्य इत्यागमनोआगमज्ञशरीरभव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तः प्रशंसादिविषयो द्रव्यसकारः । भाव इति भावसकारो जीवस्तडुपयुक्तः । तडुपयोगानन्यत्वादिति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ प्रकृतोपयोगीत्यागमनोआगमज्ञशरीरभव्यशरीरातिरिक्तं प्रशंसादिविषयं द्रव्यसकारमाह ॥ निद्देस पसंसाए, इत्थीभावे अ होइ सगारो ॥ निद्देसपसंसाए, अहिगारो इब्व अज्झयणे ॥ ९६ ॥ अस्य व्याख्या । निर्देशे प्रशंसायामस्तिभावे चेत्येतेष्वर्थेषु त्रिषु भवति तु सकारः । तत्र निर्देशे यथा सोऽनन्तरमित्यादि । प्रशंसायां यथा सत्पुरुष इत्यादि । अस्तिभावे यथा सद्भूतममुकमित्यादि । तत्र निर्देशप्रशंसायामिति । निर्देशे प्रशंसायां च यः सकारस्तेनाधिकारोऽत्राध्ययने प्रक्रान्त इति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ एतदेव दर्शयति ॥ जे भावा दसवेआ–लिअम्मि करणिज्ज वन्निअ जिणेहिं ॥ तेसिं समावणंमित्ति, जो भन्नइ स भिक्खू ॥ ९७ ॥ व्याख्या ॥ ये भावाः पदार्थाः पृथिव्यादिसंरक्षणादयो दशवैकालिके प्रस्तुते शास्त्रे करणीया अनुष्ठेया वर्णिताः कथिता जिनैस्तीर्थकरगणधरैः । तेषां भावानां समापने यथाशक्ति द्रव्यतो भावतश्चाचरणेन पर्यन्तनयनेन यो भिक्षुस्तदर्थं यो भिक्षणशीलो न तूदरादिभरणार्थम् । भण्यते स भिक्षुरिति । इतिशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । स भिक्षुरित्यत्र निर्देशे सकार इति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ प्रशंसायामाह ॥ चरगमरुगाइआणं, भिक्खुव जीवाण काउणमपोहं ॥ अज्झयगुणणिउत्तो, होइ संसाइ उ स भिक्खू ॥ ९८ ॥ व्याख्या ॥ चरकमरुकादीनामिति । चरकः परिव्राजकविशेषः । मरुका धिग्वर्णाः । आदिशब्दाच्छाक्यादिपरिग्रहः । अमीषां भिक्षोपजीविनां भिक्षणशीलानामगुणवत्त्वेनापोहं कृत्वा अध्ययनगुणनियुक्तः प्रक्रान्तशास्त्रनिष्यंदभूतः प्रक्रान्ताध्ययनाभिहितगुणसमन्वितो भवति । प्रशंसायामवगम्यमानायां सद्भिक्षुः संश्चासौ भिक्षुश्च तत्तदन्यापोहेन सद्भिक्षुरिति गाथार्थः ॥ ॥ उक्तः सकार इदानीं भिक्षुमभिधातुकाम आह ॥ भिक्खुस्स य निक्खेवो, निरुत्तएगट्ठिआणि लिंगाणि ॥ अगुणट्ठिउ न भिक्खू, अवयवा पंच दाराइ ॥ ९९ ॥ व्याख्या ॥ भिक्षोर्निक्षेपो नामादिलक्षणः कार्यः । तथा निरुक्तं च वक्तव्यं भिक्षोरेव । तथा एकार्थिकानि पर्यायशब्दरूपाणि वक्तव्यानि । तथा लिङ्गानि संवेगादीनि । तथा अगुणस्थितो न

भिक्षुरपितु गुणस्थित एवेत्येतद्वाच्यम् । अत्र चावयवाः पञ्च प्रतिज्ञादयो वक्ष्यमाणाः। इति द्वाराण्येतानीति गाथासमासार्थः ॥ ॥ यथाक्रमं व्यासार्थमाह ॥ णामं ठवणा भिक्खू, दव्वभिक्खू अ भावभिक्खू अ ॥ दव्वम्मि आगमाई, अन्नो वि अ पज्जावो इणमो ॥ ४०० ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापनाभिक्षुरिति । भिक्षुशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते । नामभिक्षुः स्थापनाभिक्षुश्चेति । तत्र नामस्थापने क्षुण्णत्वादनादृत्य द्रव्यभिक्षुमाह । द्रव्य इति द्रव्यभिक्षुरागमादिः । आगमनोआगमज्ञशरीरभव्यशरीरतदतिरिक्तैकभविकादिभेदभिन्नः । अन्योऽपि च पर्यायो भेदोऽयं द्रव्यभिक्षोर्वक्ष्यमाणलक्षण इति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ भेत्तउ भेअणं चेव, भिंदिअव्वं तहेव य ॥ एएसिं तिण्हंपि अ, पत्तेअपरूवणं वोछं ॥ ४०१ ॥ व्याख्या ॥ भेदकः पुरुषः, भेदनं चैव परश्वादि, भेत्तव्यं तथैव च काष्ठादीति भावः । एतेषां त्रयाणामपि भेदकादीनां प्रत्येकं पृथक्पृथक् प्ररूपणां वक्ष्य इति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ एतदेवाह ॥ जह दारुकम्मगारो, भेअणभित्तवसंजुत्त भिक्खू ॥ अन्ने वि दव्वभिक्खू, जे जायणगा अविरया अ ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ यथा दारुकर्मकरो वर्धक्यादिः । भेदनभेत्तव्यसंयुक्तः सन् क्रियाविशिष्टविहरणादिदारुसमन्वितो द्रव्यभिक्षुः । द्रव्यं भिनत्तीति कृत्वा । तथान्येऽपि द्रव्यभिक्षवः अपारमार्थिकाः । क इत्याह । ये याचनका भिक्षणशीला अविरताश्च अनिवृत्ताश्च पापस्थानेभ्य इति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ एते च द्विविधाः । गृहस्था लिङ्गिनश्चेति । तदाह ॥ गिहिणो वि सयारंभग, उज्जुप्पन्नं जणं विमग्गं ॥ जीवणिअदीणकिविणा, ते वज्जा दव्वभिक्खुत्ति॥ ३ ॥ व्याख्या ॥ गृहिणोऽपि सकलत्रा अपि सदारंभका नित्यमारम्भकाः षण्णां जीवनिकायानामृजुप्रज्ञं जनमनालोचकं विमृगयन्तोऽनेकप्रकारं द्विपदादि। भूमिदेवा वयं लोकहितायावतीर्णा इत्यभिधाय याचमाना द्रव्यभिक्षणशीलत्वाद्द्रव्यभिक्षवः । एते च धिग्वर्णाः । तथा ये च जीवनिकायै जीवनिमित्तं दीनकृपणाः कार्पटिकादयो भिक्षामटन्ति, तान् विद्याद्विजानीयाद्द्रव्यभिक्षूनिति । द्रव्यार्थं भिक्षणशीलत्वादिति गाथार्थः ॥ ॥ उक्ता गृहस्थद्रव्यभिक्षवः । लिङ्गिनोऽधिकृत्याह ॥ मिच्छद्दिट्ठी तसथावराण पुढवाइबिंदिआईणं ॥ निच्चं वहकरणरया, अवंभयारी अ संचइआ ॥ ४ ॥ व्याख्या ॥ शाक्यभिक्षुप्रभृतयो हि मिथ्यादृष्टयः अतत्त्वाभिनिवेशिनः प्रशमादिलिङ्गशून्याः । त्रसस्थावराणां प्राणिनां पृथिव्यादीनां द्वीन्द्रियादीनां च । अत्र पृथिव्यादयः स्थावराः । द्वीन्द्रियादयस्त्रसाः । नित्यं वधकरणरताः सदैतदतिपातसक्ताः । कथमित्यत्राह । अब्रह्मचारिणः । संचयिनश्च यतः । अतोऽप्रधानत्वाद्द्रव्यभिक्षवः । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यास इति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ एते चाब्रह्मचारिणः संचयादेवेति संचयमाह ॥ दुपय चउप्प-

यधणध–न्नकुविअतिअपरिग्गहे निरया ॥ सचित्तन्नोइ पयमा–णगाअ उद्दिठन्नोइ अ ॥ ५ ॥ व्याख्या ॥ द्विपदं दास्यादि, चतुष्पदं गवादि, धनं हिरण्यादि, धान्यं शाल्यादि, कुप्यमलिंजरादि । एतेषु द्विपदादिषु क्रमेण मनोलक्षणादिना करणत्रिकेण त्रिकपरिग्रहे कृतकारितानुमतपरिग्रहे निरताः सक्ताः । न चैतदनार्षम् । ' विहारान् कारयेद्रम्यान्वासयेच्च बहुश्रुतान् ' इत्यादि वचनात् । सद्भूतगुणानुष्ठायिनो नेत्थंन्नूता इत्याशंक्याह । सचित्तन्नोजिनः । तेऽपि मांसापकायादिन्नोजिनः तदप्रतिषेधात् । पचन्तश्च स्वपचास्तापसादय उद्दिष्टन्नोजिनश्च सर्व एव शाक्यादयः । तत्प्रसिद्ध्या तपस्विनोऽपि पिण्मविशुद्ध्यपरिज्ञानादिति गाथार्थः ॥ ॥ त्रिकत्रिकपरिग्रहे निरता इत्येतद्व्याचिख्यासुराह ॥ करणतिए जोअतिए, सावज्जे आयहेउपरउनये ॥ अठा-णठपवत्ते, ते विज्ञा दवन्निकुत्ति ॥ ६ ॥ व्याख्या॥ करणत्रिक इतिसुपां सुपो न्नवन्तीति करणत्रिकेन मनोवाक्कायलक्षणेन । योगत्रितय इति कृतकारितानुमतिरूपे सावद्ये स-पापे आत्महेतोरात्मनिमित्तं देहाद्युपचयाय । एवं परनिमित्तं मित्राद्युपन्नोगसाधनाय एवमुन्नयनिमित्तमुन्नयसाधनार्थम् । एवमर्थायात्माद्यर्थमनर्थाय वा विना प्रयोजनेन आर्त्तध्यानचिंतनखरादिन्नाषणलक्ष्यवेधनादिन्निः प्राणातिपातादौ प्रवृत्तांस्तत्परां-स्तानेवंन्नूतान् विद्याद्विजानीयात् द्रव्यन्निक्षूनिति । प्रवृत्ताश्चैवं शाक्यादयस्तद्द्रव्य-न्निक्षव इति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ एवं स्त्र्यादिसंयोगाद्विशुद्धतपोऽनुष्ठानान्नावा-च्चाब्रह्मचारिण एत इत्याह ॥ इबी परिग्गहाउ, आणादाणाइन्नावसंगाउ ॥ सुद्धत-वान्नावाउ, कुतिबिआबंन्नचारि त्ति ॥ ७ ॥ व्याख्या ॥ स्त्रीपरिग्रहादिति दास्यादिप-रिग्रहात् । आज्ञादानादिन्नावसंगाच्च परिणामाशुद्धेरित्यर्थः । नच शाक्या न्निक्षवः । शुद्धतपोऽन्नावादिति । शुद्धस्य तपसोऽन्नावात्तापसादयः कुतीर्थिका अब्रह्मचारिण इति । ब्रह्मशब्देन शुद्धं तपोऽन्निधीयते तदचारिण इति गाथार्थः ॥ ॥ उक्तो द्रव्यन्निक्षुः । न्नावन्निक्षुमाह ॥ आगमतो उवउत्तो, तग्गुणसंवेअउ अ न्नावंमि ॥ तस्स निरुत्तं न्ने-अगन्नेअणन्नेत्तवएण तिहा ॥ ८ ॥ व्याख्या॥ न्नावन्निक्षुर्द्विविधः । आगमतो नोआ-गमतश्च । तत्रागमत उपयुक्त इति न्निक्षुपदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्तः । तद्गुणसंवेदकस्तु न्निक्षुगुणसंवेदकः । पुनर्नोआगमतो न्नवति न्नावन्निक्षुरित्युक्तो न्निक्षुनिक्षेपः । सांप्रतं निरुक्तमन्निधातुकाम आह । तस्य निरुक्तमिति । तस्य न्निक्षोर्निश्चितमुक्तमन्वर्थरूपं न्नेदकन्नेदनन्नेत्तव्यैरेन्निर्न्नेदैर्वक्ष्यमाणैस्त्रिधा न्नवतीति गाथार्थः ॥ ॥ एतदेव स्पष्ट-यति ॥ न्नेत्तागमोवउत्तो,डुविहतवोन्नेअणं च न्नेत्तवं॥ अठविहं कम्मखुहं, तेण निरुत्तं स न्निक्खु त्ति ॥ ए ॥ व्याख्या ॥ न्नेत्ता न्नेदकोऽत्रागमत उपयुक्तः साधुः । तथा द्वि-विधं बाह्याभ्यन्तरन्नेदेन तपो न्नेदनं वर्तते । तथा न्नेत्तव्यं विदारणीयं चाष्टप्रकारं ज्ञा-

नावरणीयादि कर्म । तच्च क्षुदादिदुःखहेतुत्वात् क्षुच्छब्दवाच्यम् । यतश्चैवं तेन निरुक्तं यः शास्त्रनीत्या तपसा कर्म भिनत्ति स भिक्षुरिति गाथार्थः ॥ ॥ किं च ॥ भिंदंतो अ जह खुहं, भिक्खू जयमाणउ जई होइ ॥ संजमचरउ चरउ, भवं खिवंतो भवंतो उ ॥ १० ॥ व्याख्या ॥ भिन्दंश्च विदारयंश्च यथा क्षुधं कर्म भिक्षुर्भवति । भावतो यतमानस्तथा तथा गुणेषु स एव यतिर्भवति । एवं संयमचरकः सप्तदशप्रकारसंयमानुष्ठायी चरकः एवं भवं संसारं क्षपयन् परीत्तं कुर्वन् स एव भवान्तो भवति । नान्यथेति गाथार्थः ॥ ॥ प्रकारान्तरेण निरुक्तमेवाह ॥ जं भिक्खमत्तवित्ती, तेण व भिक्खू खवेइ जं च अणं ॥ तवसंजमे तवस्सि–त्ति वा वि अन्नो वि पज्जाउ ॥ ११ ॥ व्याख्या ॥ यद्यस्माद्भिक्षामात्रवृत्तिर्भिक्षामात्रेण सर्वोपधाशुद्धेन वृत्तिरस्येति समासः । तेन वा भिक्षुर्भिक्षणशीलो भिक्षुरिति कृत्वा अनेनैव प्रसंगेन अन्येषामपि तत्पर्यायाणां निरुक्तमाह । क्षपयति यद्यस्माद्वा ऋणं कर्म तस्मात्क्षपणः । क्षपयतीति क्षपण इति कृत्वा तथा संयमतपसीति संयमप्रधानं तपः संयमतपः तस्मिन् विद्यमाने तपस्वीति वापि भवति । तपोऽस्यास्तीति कृत्वान्योऽपि पर्याय इत्यन्योऽपि भेदोऽर्थतो भिक्षुशब्दनिरुक्तस्येति गाथार्थः ॥ ॥ उक्तं निरुक्तद्वारम् । अधुनैकार्थिकद्वारमाह ॥ तिन्ने ताई दविए, वई अ खंते अ दंत विरए अ ॥ मुणितावसपन्नवगुजु–भिक्खू बुद्धे जइ विऊ अ ॥ १२ ॥ व्याख्या ॥ तीर्णवत्तीर्णः विशुद्धसम्यग्दर्शनादिलाभाद्भवार्णवमिति गम्यते । तायोऽस्यास्तीति तायी । तायः सुदृष्टमार्गोक्तिः । सुपरिज्ञातदेशनया विनेयपालयितेत्यर्थः । द्रव्यं रागद्वेषरहितः । व्रती च हिंसादिविरतश्च । क्षान्तश्च क्षाम्यति क्षमां करोतीति क्षान्तः । बहुलवचनात् कर्तरि निष्ठा । एवं दाम्यतीन्द्रियादिदमं करोतीति दान्तः । विरतश्च विषयसुखनिवृत्तश्च । मुनिर्मन्यते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिस्तपःप्रधानस्तापसः । प्रज्ञापकोऽपवर्गमार्गस्य प्ररूपकः । ऋजुर्मायारहितः । संयमवान् वा । भिक्षुः पूर्ववत् । बुद्धोऽवगततत्त्वः । यतिरुत्तमाश्रमी । प्रयत्नवान् वा । विद्वांश्च पण्डितश्चेति गाथार्थः ॥ ॥ तथा ॥ पव्वइए अणगारे, पासंडी चरग बंभणे चेव ॥ परिवायगे अ समणे, निग्गंथे संजए मुत्ते ॥ १३ ॥ व्याख्या ॥ प्रव्रजितः पापान्निष्क्रान्तः । अनगारो द्रव्यभावागारशून्यः । पाखंडी पाशाड्डीनः । चरकः पूर्ववत् । ब्राह्मणश्चैव विशुद्धब्रह्मचारी चैव । परिव्राजकश्च पापवर्जकश्च । श्रमणः पूर्ववत् । निर्ग्रंथः संयतो मुक्त इत्येतदपि पूर्ववदेवेति गाथार्थः ॥ ॥ तथा ॥ साहू लूहे अ तहा, तीरट्ठी होइ चेव नायव्वो ॥ नामाणि एवमाईणि, होंति तवसंजमरयाणं ॥ १४ ॥ व्याख्या ॥ साधूरूक्षश्च तथेति निर्वाणसाधकयोगसाधनात्साधुः । स्वजनादिषु स्नेहविरहाद्रूक्षः । तीरार्थी चैव भवति ज्ञातव्य इति । तीरार्थी भवार्णवस्य । नामान्येका-

र्थिकानि पर्यायाभिधानान्येवमादीनि यथोक्तलक्षणानि भवन्ति । केषामित्याह । तपःसंयमरतानां भावसाधूनामिति गाथार्थः ॥ ॥ प्रतिपादितमेकार्थिकद्वारमिदानीं लिङ्गद्वारं व्याचिख्यासुराह ॥ संवेगो निव्वेगो, विसयविवेगो सुसीलसंसग्गो ॥ आराहणंतवो ना–णदंसणचरित्तविणउ अ ॥ १५ ॥ व्याख्या ॥ संवेगो मोक्षसुखाभिलाषः, निर्वेदः संसारविषयः, विषयविवेको विषयपरित्यागः, सुशीलसंसर्गः शीलवद्भिः संसर्गः, तथा आराधना चरमकाले निर्यापणरूपा, तपो यथाशक्त्यनशनाद्यासेवनम्, ज्ञानं यथावस्थितपदार्थविषयमित्यादि । दर्शनं नैसर्गिकादि । चारित्रं सामायिकादि । विनयश्च ज्ञानादिविषय इति गाथार्थः ॥ ॥ तथा ॥ खंती अ मद्दवज्जव, विमुत्तया तह अदीणय तितिक्खा ॥ आवस्सगपरिसुद्धीअ, हाँति भिक्खुलिंगाइ ॥ १६ ॥ व्याख्या ॥ क्षान्तिश्चाक्रोशादिश्रवणेऽपि क्रोधत्यागश्च । मार्दवार्जवविमुक्ततेति । जात्यादिभावेऽपि मानत्यागान्मार्दवं, परस्मिन्निकृतिपरेऽपि मायापरित्याग आर्जवं, धर्मोपकरणेष्वप्यमूर्छा विमुक्तता, तथाशनाद्यलाभेऽप्यदीनता । क्षुदादिपरीषहोपनिपातेऽपि तितिक्षा, तथा आवश्यकपरिशुद्धिश्चावश्यंकरणीययोगनिरतिचारता च भवन्ति भिक्षोर्भावसाधोर्लिङ्गान्यनन्तरोदितानि संवेगादीनीति गाथार्थः ॥ ॥ व्याख्यातं लिङ्गद्वारमवयवद्वारमाह ॥ अज्ञयणगुणी भिक्खू, न सेस इइ णो पइन्न को हेऊ ॥ अगुणत्ता इइ हेऊ, को दिठंतो सुवन्नमिव ॥ १७ ॥ व्याख्या ॥ अध्ययनगुणी प्रक्रान्ताध्ययनोक्तगुणवान् भिक्षुर्भावसाधुर्भवतीति । तत्स्वरूपमेतत् । न शेषस्तद्गुणरहित इति नः प्रतिज्ञास्माकं पक्षः । को हेतुः कोऽत्र पक्षधर्म इत्याशंक्याह । अगुणत्वादिति हेतुः । अविद्यमानगुणोऽगुणस्तद्भावस्तत्त्वं तस्मादित्ययं हेतुरध्ययनगुणशून्यस्य भिक्षुत्वप्रतिषेधः साध्य इति । को दृष्टान्तः किंपुनरत्र निदर्शनमित्याशंक्याह । सुवर्णमिव यथा सुवर्णं स्वगुणरहितं सुवर्णं न भवति तद्वदिति गार्थार्थः ॥ ॥ सुवर्णगुणानाह ॥ विसघाइ रसायण मंगलब विणिए पयाहिणावत्ते ॥ गुरुए अडप्झकुडे, अठ सुवन्ने गुणा भणिआ ॥१७॥ व्याख्या॥ विषघाति विषघातनसमर्थं, रसायनं वयस्तम्भनकर्तृ, मंगलार्थं मंगलप्रयोजनं, विनीतं यथेष्टकटकादिप्रकारसंपादनेन । प्रदक्षिणावर्त्तं, तप्यमानं प्रादक्षिण्येनावर्त्तते, गुरु सारोपेतं, अदाह्यं नाग्निना दह्यते । अकुथनीयं न कदाचिदपि कुथतीत्येतेऽष्टावनन्तरोदिताः सुवर्णे सुवर्णविषया गुणा भणितास्तत्स्वरूपज्ञैरिति गाथार्थः ॥ ॥ उक्ताः सुवर्णगुणाः सांप्रतमुपनयमाह ॥ चउकारणपरिसुद्धं, कसछेअणतावतालणाए अ ॥ जं तं विसघाइरसायणाइ गुणसंजुअं होइ ॥ १९ ॥ ॥ व्याख्या ॥ चतुःकारणपरिशुद्धं चतुःपरीक्षायुक्तमित्यर्थः । कथमित्याह । कषछेदतापताडनया चेति । कषेण छेदेन तापेन ताडनया च यदेवंविधं तद्विषघाति

रसायनादिगुणसंयुक्तं भवति । भावसुवर्णं स्वकार्यसाधकमिति गाथार्थः ॥ ॥ यच्चैवंभूतम् ॥ तं कसिणगुणोवेअं, होइ सुवन्नं न सेसयं जुत्ती ॥ नहि नामरूवमेत्ते—ण एवमगुणो हवइ भिक्खू ॥ २० ॥ ॥ व्याख्या ॥ तदनन्तरोदितं कृत्स्नगुणोपेतं संपूर्णगुणसमन्वितं भवति सुवर्णं यथार्थं न शेषं कषाद्यशुद्धम् । युक्तिरिति वर्णादिगुणसाम्येऽपि युक्तिसुवर्णमित्यर्थः । प्रकृते योजयति । यथैतत्सुवर्णं न भवति । एवं नहि नामरूपमात्रेण रजोहरणादिसंधारणादिनागुणोऽविद्यमानप्रस्तुताध्ययनोक्तगुणो भवति भिक्षुः । भिक्षामटन्नपि न भवतीति गाथार्थः ॥ ॥ एतदेव स्पष्टयन्नाह ॥ जुत्ती सुवन्नगं पुण, सुवन्नवन्नं तु जइ वि कीरिज्जा ॥ न हु होइ तं सुवन्नं, सेसेहिं गुणेहिं-संतेहिं ॥ ४२१ ॥ व्याख्या ॥ युक्तिसुवर्णं कृत्रिमसुवर्णमिहलोके सुवर्णवर्णं तु जात्यसुवर्णवर्णमपि यद्यपि क्रियेत पुरुषनैपुण्येन । तथापि नैव भवति तत् सुवर्णं परमार्थेन शेषैर्गुणैः कषादिभिरसद्भिरविद्यमानैरिति गाथार्थः ॥ ॥ एवमेव किमित्याह । जे अज्झयणे भणिआ, भिक्खुगुणा तेहि होइ सो भिक्खू ॥ वन्नेण जच्चसुवन्नगं व संते गुणनिहिंमि ॥ व्याख्या ॥ येऽध्ययने भणिता भिक्षुगुणा अस्मिन्नेव प्रक्रान्ते जिनवचने चित्तसमाध्यादयः । तैः करणभूतैः सद्भिर्भवत्यसौ भिक्षुर्नामस्थापनाद्रव्यभिक्षुव्यपोहेन भावभिक्षुः परिशुद्धभिक्षावृत्तित्वात् । किमिवेत्याह । वर्णेन पीतलक्षणेन जात्यसुवर्णमिव परमार्थसुवर्णमिव सति गुणनिधौ विद्यमानेऽन्यस्मिन् कषादौ गुणसंघाते । एतदुक्तं भवति । यथान्यगुणयुक्तं शोभनवर्णं सुवर्णं भवति तथा चित्तसमाध्यादिगुणयुक्तो भिक्षणशीलो भिक्षुर्भवतीति गाथार्थः ॥ ॥ व्यतिरेकतः स्पष्टयति । जो भिक्खू गुणरहिओ, भिक्खं गिण्हइ न होइ सो भिक्खू ॥ वन्नेण जच्चसुवन्नगं व असइ गुणनिहिंम्मि ॥ ४२३ ॥ व्याख्या ॥ यो हि भिक्षुर्गुणरहितः चित्तसमाध्यादिशून्यः सन् भिक्षामटति । न भवत्यसौ भिक्षुर्भिक्षाटनमात्रेणैवापरिशुद्धभिक्षावृत्तित्वात् । किमिवेत्याह । वर्णेन युक्तिसुवर्णमिव । यथा तद्वर्णमात्रेण सुवर्णं न भवत्यसति गुणनिधौ कषादिक इति गाथार्थः ॥ किंच ॥ उद्दिठकयं भुंजइ, छक्कायपमद्दओ घर कुणइ ॥ पच्चक्खं च जलगए, जो पिअइ कहं नु सो भिक्खू ॥ ४२४ ॥ व्याख्या ॥ उद्दिश्य कृतं भुङ्क्ते इत्यौद्देशिकमित्यर्थः । षट्कायप्रमर्दकः यत्र क्वचन पृथिव्याद्युपमर्दकः गृहं करोति संभवत्येवैषणीयालये मूर्छया वसतिर्भाटकगृहं वा । तथा प्रत्यक्षं चोपलभ्यमान एव जलगतानप्कायादीन् यः पिबति तत्त्वतो विनालम्बनेन कथं न्वसौ भिक्षुर्नैव भावभिक्षुरिति गाथार्थः ॥ ॥ उक्त उपनयः सांप्रतं निगमनमाह ॥ तम्हा जे अज्झयणे, भिक्खुगुणा तेहिं होइ सो भिक्खू ॥ तेहिं अ सउत्तरगुणेहि, होइ सो भाविअतरो उ ॥ ४२५ ॥ व्याख्या ॥ यस्मादेतदेवं यदनन्तरमुक्तं तस्माद् येऽध्ययने प्रस्तुत एव भि-

कुगुणा मूलगुणरूपा उक्तास्तैः करणनूतैः सन्निर्नवत्यसो निक्कुस्तैश्च पुनः सोत्तरगुणैः पिण्डविशुद्ध्याद्युत्तरगुणसमन्वितैर्नवत्यसौ नावितत्तरश्चारित्रधर्मे तु प्रसन्नतर इति गाथार्थः ॥ उक्तो नामनिक्षेपः। सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादिचर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम्। तच्चेदम्। निक्कम्म इत्यादि। अस्य व्याख्या। निष्क्रम्य द्रव्यनावगृहात्प्रव्रज्यां गृहीत्वेत्यर्थः। आज्ञया तीर्थंकरगणधरोपदेशेन योग्यतायां सत्यां निष्क्रम्य। किमित्याह। बुद्धवचने अवगततत्त्वतीर्थंकरगणधरवचने नित्यं सर्वकालं चित्तसमाहितश्चित्तेनातिप्रसन्नो नवेत्। प्रवचन एवाभियुक्त इति गर्नः। व्यतिरेकतः समाधानोपायमाह। स्त्रीणां सर्वासत्कार्यनिबन्धननूतानां वशं तदायत्ततारूपं नचापि गच्छेत्। तद्वशगो हि नियमतो वान्तं प्रत्यापिबति। अतो बुद्धवचनचित्तसमाधानतः सर्वथा स्त्रीवशत्यागादनेनैवोपायेनान्योपायासंनवात्। वान्तं परित्यक्तं सद्विषयजम्बालं न प्रत्यापिबति न मनागप्यानोगतोऽनानोगतश्च तत्सेवते यः। स निक्कुर्नावनिक्कुरिति सूत्रार्थः॥ १॥

पुढविं न खणे न खणावए, सीउदगं न पिए न पिआवए ॥
अगणि सबं जहा सुनिसिअं, तं न जले न जलावए जे स निक्कू ॥२॥

(अवचूरिः) पृथ्वीं सचेतनादिरूपां स्वयं न खनति न खानयति परैरेकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति खनन्तमप्यन्यं नानुजानातीत्येवं सर्वत्र योज्यम्। शीतोदकं सचित्तजलं न पिबति स्वयं न पाययति परान्। अग्निः षड्जीवघातकः। किंवदित्याह। शस्त्रं खड्गादि। तद्यथा सुनिशितमुज्ज्वालितं तद्वत्। तं न ज्वालयति स्वयं न ज्वालयति परैर्यः स निक्कुः। आह। षड्जीवनिकायादिषु सर्वाध्ययनेष्वयमर्थोऽनिहितः। किं पुनरुच्यते। तदुक्तार्थानुष्ठानपर एव निक्कुरिति ज्ञापनाय। ततो न दोषः॥ २॥

(अर्थ.) तेमज पुढविं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (पुढविं के०) पृथिवीं एटले नूमिने पोते (न खणे के०) न खनति एटले खोदे नहि.(न खणावए के०) न खानयति एटले बीजा पासे खोदावे नहि, तथा खोदनारने अनुमोदे नहि. (सीउदगं के०) शीतोदकं एटले सचित्त जल प्रत्ये पोते (न पिए के०) न पिबति एटले पिये नहि, (न पिआवए के०) न पाययति एटले बीजाने पिवरावे नहि, तथा पोते पिनारने अनुमोदे नहि. (सुनिसिअं के०) सुनिशितं एटले तीक्ष्ण एवा (सबं जहा के०) शस्त्रं यथा एटले खड्गादिशस्त्रसमान एवा (अगणि के०) अग्निं एटले अग्निकाय प्रत्ये पोते (न जले के०) न ज्वालयति एटले

सलगावे नहि, (न जलावए के०) न ज्वालयति एटले बीजा पासे सलगावे नहि, तथा सलगावनारने अनुमोदे नहि. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) तथा साधुः पृथ्वीं सचेतनादिरूपां न खनति स्वयम् । नच खानयति परैः । एकग्रहणे तज्जातीयानामपि ग्रहणात् खनन्तमन्यं नानुजानातीत्येवं सर्वत्र वेदितव्यम् । तथा यः साधुः सचित्तं पानीयं स्वयं न पिबति । नच पाययति परान् । तथा अग्निः षड्जीवनिकायघातकः । किंवत् । यथा सुनिशितमुज्ज्वालितं शस्त्रं जीवघातकं भवेत् । ततस्तमग्निं यः स्वयं न ज्वालयति । परैर्न ज्वालयति । स इत्थंभूतो भिक्षुर्भवेत् । ननु षड्जीवनिकायादिष्वध्ययनेषु पूर्वोक्तेपु सर्वत्रायमेवार्थः कथितः । किमर्थं पुनरपि सभिक्षुनामाध्ययनेऽपि स एवार्थः प्ररूप्यते । पुनरुक्तिदोषप्रसंगो जायते । अत्रोत्तरमाह । षड्जीवनिकायपालनापर एव भिक्षुरुच्यते नान्य इति ज्ञापनार्थं ततो न दोषः ॥ २ ॥

(टीका.) तथा पुढवि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । पृथिवीं सचेतनादिरूपां न खनति स्वयम्।न खानयति परैः । एकग्रहणेतत्तज्जातीयग्रहणमिति खनन्तमन्यं न समनुजानात्येवं सर्वत्र वेदितव्यम् । शीतोदकं सचित्तं पानीयं न पिबति स्वयम् । न पाययति परानिति । अग्निः षड्जीवघातकः । किंवदित्याह । शस्त्रं खड्गादि यथा सुनिशितमुज्ज्वालितं तद्वत् । तं न ज्वालयति स्वयम् । न ज्वालयति परैर्य इत्थंभूतः स भिक्षुः । आह । षड्जीवनिकायादिषु सर्वाध्ययनेष्वयमर्थोऽभिहितः । किमर्थं पुनरुक्त इत्युच्यते । तदुक्तार्थानुष्ठानपर एव भिक्षुरिति ज्ञापनार्थम् । ततश्च न दोष इति सूत्रार्थः ॥२॥

अनिलेण न वीए न वीयावए, हरियाणि न छिंदे न छिंदावए ॥
बीआणि सया विवज्जयंतो, सच्चित्तं नाहारए जे स भिक्खू ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अनिलेनानिलहेतुना चेलकर्णादिना न वीजयत्यात्मादि स्वयम् । न वीजयति परैः । हरितानि न छिनत्ति स्वयं न छेदयति परैः । बीजानि व्रीह्यादीनि संघट्टनादिना वर्जयेत् । सचित्तं नाहारयति यः कदाचिदपुष्टालम्बने स भिक्षुः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) तेम अनिल इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (अनिलेण के०) अनिलेन एटले पवन जेथी उत्पन्न थाय एवा व्यजन (पंखो), वस्त्रनो छेडो इत्यादिवडे पोते पोताने (न वीए के०) न वीजयति एटले वीजावे नहि, (न वीआवए के०) न वीजयति एटले बीजा पासे पोताने वीजावे नहि, तथा वीजावनारने अनु-

मोदे नहि. जे (हरिआणि के०) हरितानि एटले हरितकाय प्रत्ये (न छिंदे के०) न छिनत्ति एटले कापे नहि, (न छिंदावए के०) न छेदयति एटले बीजा पासे कपावे नहि, तथा पोते कापनारने अनुमोदे नहि. तथा जे (बीआणि के०) बीजानि एटले शालि, गोधूम प्रमुख बीज प्रत्ये (सया के०) सदा एटले निरंतर (विवज्जंतो के०) विवर्जयन् एटले संघट्टन, मर्दन प्रमुख न थाय तेवी रीते वर्जतो छतो (सचित्तं के०) सचित्तं एटले सचित्त वस्तु प्रत्ये (नाहारए के०) नाहारयति एटले आहार करे नहि. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) तथा योऽनिलेन वायुना वायुहेतुना चेलकर्णादिनात्मादि न स्वयं वीजयति । नापि परैर्वीजयति । तथा हरितानि बालतृणादीनि यः स्वयं न छिनत्ति । नच परैश्छेदयति । तथा यः बीजानि हरितफलरूपाणि व्रीह्यादीनि सदा सर्वकालं विवर्जयेत् संघट्टनादिक्रियया । तथा यः सचित्तं नाहारयति कदाचिदपि सबले कारणेऽपि । स भिक्षुः ॥ ३ ॥

(टीका.) तथा अनिलेण त्ति सूत्रम् । अनिलेनानिलहेतुना चेलकर्णादिना न वीजयत्यात्मादि स्वयम् । न वीजयति परैः । हरितानि तृणादीनि न छिनत्ति स्वयम् । न छेदयति परैर्बीजानि हरितफलरूपाणि व्रीह्यादीनि सदा सर्वकालं विवर्जयन् संघट्टनादिक्रियया सचित्तं नाहारयति । यः कदाचिदप्यपुष्टालम्बनः स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥३॥

वहणं तसथावराण होइ, पुढवीतणकठ्ठनिस्सिआणं ॥
तम्हा उद्देसिअं न भुंजे, नो वि पए न पयावए जे स भिक्खू ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) औद्देशिकादिपरिहारेण त्रसस्थावरपरिहारमाह । वधनं त्रसस्थावराणां पृथिवीतृणकाष्ठादिनिश्रितानां भवति तथा समारम्भात् । तस्मादौद्देशिकं न भुङ्क्ते । न केवलमेतत् । न पचति स्वयं व्रीह्यादीनि । न पाचयति परैः । पचन्तमन्यं नानुजानाति स भिक्षुः ॥ ४ ॥

(अर्थ.) औद्देशिक प्रमुख आहार वर्जवाथी त्रस तथा स्थावर जीवोनी रक्षा कहे छे. वहणं इत्यादि सूत्र. जे माटे आहार तैयार करता (पुढवीतणकठ्ठनिस्सिआणं के०) पृथिवीतृणकाष्ठनिःसृतानां पृथिवी एटले भूमि, तृण एटले घास अने काष्ठ एटले लाकडां एने आश्रय करी रहेला एवा (तसथावराणं के०) त्रसस्थावराणां एटले त्रस ते बेइंद्री प्रमुख अने स्थावर ते एकेंद्रिय जीव तेमनी (वहणं

के०) वधनं एटले हिंसा (होइ के०) नवति एटले थाय छे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते माटे (जे के०) यः एटले जे साधु (उद्देसिअं के०) औद्देशिकं एटले साधुने आपवानी इच्छाथी करेला आहारादिकने (न भुंजे के०) न भुङ्क्ते एटले नक्षण करे नहि. तथा (नो वि पए के०) नापि पचति एटले पोते रांधे पण नहि, तेमज (न पयावए के०) न पाचयति एटले रंधावे पण नहि. तेमज रांधनारने अनुमोदे नहि. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥४॥

(दीपिका.) अथौद्देशिकादिपरिहारेण त्रसस्थावरपरिहारमाह । यस्मात् कृतौद्देशिकादौ त्रसस्थावराणां त्रसानां द्वीन्द्रियादीनां स्थावराणां च पृथिव्यादीनां जीवानां वधनं हननं नवति । किं० त्रसस्थावराणाम् । पृथिवीतृणकाष्ठनिःसृतानाम् । तथा समारम्नात् । यस्मादेवं तस्मात्कारणादौद्देशिकं कृतादि । अन्यच्च सावद्यं यो न भुङ्क्ते । न केवलमेतत् । किंतु । यः स्वयं न पचति । नाप्यन्यैः पाचयति । नाप्यन्यं पाचयन्तं समनुजानाति । स भिक्षुः ॥ ४ ॥

(टीका.) औद्देशिकादिपरिहारेण त्रसस्थावरपरिहारमाह । वहणं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । वधनं हननं त्रसस्थावराणां द्वीन्द्रियादिपृथिव्यादीनां नवति कृतौद्देशिके । किंविशिष्टानाम् । पृथिवीतृणकाष्ठनिःसृतानां तथा समारम्नात् । यस्मादेवं तस्मादौद्देशिकं कृताद्यन्यच्च सावद्यं न भुङ्क्ते । न केवलमेतत् । किंतु । नापि पचति स्वयम् । न पाचयति परैर्न पचन्तमनुजानाति यः । स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

रोइअ नायपुत्तवयणे, अत्तसमे मन्निज्ज छप्पि काए ॥
पंच य फासे महव्वयाइं, पंचासवसंवरे जे स भिक्खू ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) रोचयित्वा विधिग्रहणनावनाभ्यां प्रियं कृत्वा ज्ञातपुत्रवचनमात्मसमानान्मन्यते षडपि कायान् पृथिव्यादीन् । चशब्दोऽप्यर्थः । पञ्चापि स्पृशति सेवते महाव्रतानि पञ्चाश्रवसंवृतश्च यः स भिक्षुरिति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) वली रोइअ इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (नायपुत्तवयणे के०) ज्ञातपुत्रवचनं एटले श्री महावीर स्वामीना वचन प्रत्ये (रोइअ के०) रोचयित्वा एटले विधिपूर्वक ग्रहण प्रमुख करवाथी पोताने प्रिय एवुं करीने (पंचासवसंवरे के०) पञ्चास्रवसंवृतः एटले पांच इन्द्रियोने वशमां राखनारा एवा थया छता (छप्पि के०) षडपि एटले छए (काए के०) कायान् एटले जीवनिकाय प्रत्ये (अत्तसमे के०) आत्मसमान् एटले पोताना जीव सरखा एवा (मन्निज्ज

के०) मन्यते एटले माने, (य के०) च एटले वली (पंच के०) पञ्च एटले प्राणातिपातविरमण प्रमुख पांच (महव्वयाइं के०) महाव्रतानि एटले महाव्रत प्रत्ये (फासे के०) स्पृशति एटले सेवे. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) यः साधुः षडपि पृथिव्यादिजीवनिकायानात्मसमान् मन्यते । किं कृत्वा । ज्ञातपुत्रवचनं रोचयित्वा । ज्ञातपुत्रो महावीरदेवस्तस्य वचनं विधिग्रहणासेवनाभ्यां प्रियं कृत्वा । पुनर्यः पञ्चापि महाव्रतानि स्पृशति सेवते । पुनर्यः पञ्चाश्रवसंवृतो भवेत् । स भिक्षुः ॥ ५ ॥

(टीका.) किंच। रोइअ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या । रोचयित्वा विधिग्रहणभावनाभ्यां प्रियं कृत्वा। किं तदित्याह। ज्ञातपुत्रवचनं भगवन्महावीरवर्धमानवचनम्। आत्मसमानात्मतुल्यान्मन्यते षडपि कायान् पृथिव्यादीन् । पञ्च चेति च शब्दोऽप्यर्थः । पञ्चापि स्पृशति सेवते महाव्रतानि । पञ्चास्रवसंवृतश्च द्रव्यतोऽपि पञ्चेन्द्रियसंवृतश्च यः स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

चत्तारि वमे सया कसाए, धुवजोगी हविज्ज बुद्धवयणे॥
अहणे निज्जायरूवरयए, गिहिजोगं परिवज्जए जे स भिक्खू ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) चतुरः क्रोधादीन् कषायान् वमति तत्प्रतिपक्षसेवनेन । ध्रुवयोगी चोचितयोगवांश्च भवति । बुद्धवचन इति तृतीयार्थे सप्तमी । अधनश्चतुष्पदादिरहितः । निर्जातरूपरजतो निर्गतसुवर्णरूप्यः । गृहियोगं मूर्छया गृहस्थसंबन्धं परिवर्जयति यः । स भिक्षुरिति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) वली चत्तारि इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (चत्तारि के०) चतुरः एटले क्रोध प्रमुख चार (कसाए के०) कषायान् एटले कषाय प्रत्ये (सया के०) सदा एटले सर्व काल (वमे के०) वमति एटले त्याग करे. वली जे (बुद्धवयणे के०) बुद्धवचने एटले तीर्थंकरना वचनने विषे (धुवजोगी के०) ध्रुवयोगी एटले निश्चल योगवाला अर्थात् आगम वचनने अनुसरीने मन वचन कायाना योगने स्थिर राखनारा, (अहणे के०) अधनः एटले चोपगा जानवर प्रमुख धनवडे रहित एवा, (निज्जायरूवरयए के०) निर्जातरूपरजतः एटले सोनुं तथा रूपुं विगेरेनो त्याग करनारा एवा (हविज्ज के०) भवति एटले होय छे. तेमज जे (गिहिजोगं के०) गृहियोगं एटले मूर्छाथी गृहस्थनी साथे जे परिचय तेने (परिवज्जए

के०) परिवर्जयति एटले सर्व प्रकारे छोडे. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुश्चतुरः क्रोधादीन् कषायान् सदा सर्वकालं वमति त्यजति । पुनर्यो ध्रुवयोगी भवति । उचितनित्ययोगवान् स्यात् । केन । बुद्धवचनेन तीर्थंकरवचनेन करणभूतेन । तृतीयार्थे सप्तम्यत्र । किंभूतः साधुः । अधनः । चतुष्पदादिरहितः । पुनः किंभूतः साधुः । निर्जातरूपरजतः । निर्गतस्वर्णरूप्य इति भावः । पुनर्यो गृहियोगं मूर्छया गृहस्थसंबन्धं परिवर्जयति सर्वैः प्रकारैः परित्यजति यः । स भिक्षुः ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च चत्तारि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । चतुरः क्रोधादीन् वमति तत्प्रतिपक्षाभ्यासेन सदा सर्वकालं कषायान् । ध्रुवयोगी चोचितनित्ययोगवांश्च भवति । बुद्धवचन इति तृतीयार्थे सप्तमी । तीर्थंकरवचनेन करणभूतेन ध्रुवयोगी भवति यथागममेवेति भावः । अधनश्चतुष्पदादिरहितः । निर्जातरूपरजतो निर्गतसुवर्णरूप्य इति भावः । गृहियोगं मूर्छया गृहस्थसंबन्धं परिवर्जयति सर्वैः प्रकारैः परित्यजति यः । स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

सम्मद्दिट्ठी सया अमूढे, अत्थि हु नाणे तवे संजमे अ ॥
तवसा धुणइ पुराणपावगं, मणवयकायसुसंवुडे जे स भिक्खू ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) सम्यग्दृष्टिः सदाविप्लुतः सन्नेवं मन्यते । अस्ति ज्ञानं हेयोपादेयविषयमतीन्द्रियेष्वपि । तपश्च बाह्याभ्यन्तररूपम् । संयमो नवकर्मानुपादानरूपः । इत्थं च दृढभावस्तपसा धुनोति पुराणं पापं मनोवाक्कायसुसंवृतो यः । स भिक्षुरिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) तेमज सम्मद्दिट्ठी इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (सम्मद्दिट्ठी के०) सम्यग्दृष्टिः एटले भावसम्यक्त्वदृष्टि एवा तथा (सया के०) सदा एटले निरंतर (अमूढे के०) अमूढः एटले कोइ प्रकारनो पण चित्तमां विक्षेप न राखनारा एवा थया छता एम माने. शुं माने ते कहे छे. (हु के०) निश्चये (नाणे के०) ज्ञानं एटले हेय तथा उपादेय वस्तु संबंधी ज्ञान, (तवे के०) तपः एटले कर्मरूप मल धोइ नाखवाने शुद्ध जलसमान एवुं तप (अ के०) च एटले वली (संजमे के०) संयमः एटले जेथी नवुं कर्मबंधन न थाय एवो संयम (अत्थि के०) अस्ति एटले छे. एम जे माने. तथा (मणवयकायसुसंवुडे के०) मनोवचनकायसुसंवृतः एटले मनोगुप्ति, वचनगुप्ति अने कायगुप्ति ए त्रणे गुप्तिने बराबर साचवनारा

एवा जे (तवसा के०) तपसा एटले तपस्या वडे (पुराणपावगं के०) पुराणपापकं एटले पूर्वे उपार्जन करेला पाप कर्मने (धुणइ के०) धुनोति एटले आत्मप्रदेशमांथी खंखेरी नाखे, (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः साधुः सम्यग्दृष्टिः भावसम्यग्दर्शनी । पुनः सदामूढः सदाविप्लुतः सन्नेवं मन्यते । अस्त्येव ज्ञानं हेयोपादेयविषयमतीन्द्रियेष्वपि । तथा तपश्च अस्त्येव बाह्याभ्यन्तरकर्ममलापयने पानीयसदृशम् । तथा संयमश्च नवकर्मानुपादानरूपः । इत्थं च दृढभावो यस्तपसा धुनोति पुराणं पापं भावसारया प्रवृत्त्या । पुनर्यो मनोवचनकायेषु संवृतः । कोऽर्थः । तिसृभिर्गुप्तिभिर्गुप्तः । स भिक्षुः ॥७॥

(टीका.) तथा सम्मद्दिट्ठि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । सम्यग्दृष्टिर्भावसम्यग्दर्शनी सदा अमूढोऽविप्लुतः सन्नेवं मन्यते । अस्त्येव ज्ञानं हेयोपादेयविषयमतीन्द्रियेष्वपि । तपश्च बाह्याभ्यन्तरकर्ममलापनयनजलकल्पम् । संयमश्च नवकर्मानुपादानलक्षणः । इत्थं च दृढभावस्तपसा धुनोति पुराणपापं भावसारया प्रवृत्त्या मनोवाक्कायसंवृतस्तिसृभिर्गुप्तिभिर्गुप्तो यः । स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

तहेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लभित्ता ॥
होही अट्ठो सुए परे वा, तं न निहे न निहावए जे स भिक्खू ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) तथैवेति पूर्वर्षिविधानेन । अशनं पानं वा । विविधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यं लब्ध्वा प्राप्य भविष्यत्यर्थः कार्यं श्वःपरश्वो वेति तदशनादि न निधत्ते न स्थापयति । न निधापयत्यन्यैः । स्थापयन्तमन्यं नानुजानाति यः सर्वथा सन्निधिपरित्यागवान् । स भिक्षुरिति ॥ ८ ॥

(अर्थ.) वली तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (जे के०) यः एटले जे (असणं के०) अशनं एटले अशन, (पाणगं के०) पानकं एटले पीवाय एवी जल प्रमुख वस्तु, (वा वि के०) वापि एटले तेमज (विविहं के०) विविधं एटले विविध प्रकारनुं (खाइम के०) खाद्यं एटले खाद्य वस्तुप्रत्ये अने (साइमं के०) स्वाद्यं एटले स्वादिम प्रत्ये (लभित्ता के०) लब्ध्वा एटले पामीने (सुए के०) श्वः एटले आवती काले (वा के०) अथवा (परे के०) परश्वः एटले परम दिवसे (अट्ठो के०) अर्थः एटले प्रयोजन (खप) (होही के०) भविष्यति एटले थशे. एम विचारी (तं के०) तत् एटले ते अशन प्रमुख चार प्रकारना आहार प्रत्ये

कान् । जुङ्क्ते स्वात्मतुल्यत्वात् वात्सल्यसिद्धेः । जुक्त्वा च स्वाध्यायरतश्च जवेत् । चश-ब्दाच्छेषानुष्ठानपरश्च स्यात् । स जिक्षुः ॥ ए ॥

(टीका.) किंच । तहेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवाशनं पानं च विविधं खाद्यं स्वाद्यं च लब्ध्वेति पूर्ववत् । लब्ध्वा किमित्याह । बन्दित्वा निमन्त्र्य समानधार्मिकान् साधून् जुङ्क्ते स्वात्मतुल्यतया तद्वात्सल्यसिद्धेः । तथा जुक्त्वा स्वाध्यायरतश्च यः । चशब्दाच्छेषानुष्ठानपरश्च यः । स जिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

न य वुग्गहिअं कहं कहिज्जा, न य कुप्पे निहुइंदिए पसंते ॥
संजमधुवजोगजुत्ते, उवसंते उवहेडए जे स जिक्खू ॥ १० ॥

(अवचूरिः) न च वैग्रहिकीं कलहसंबद्धां कथां कथयति । सद्वादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्य । अपितु निजृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः । प्रशान्तोऽस्तरागादिः । संयमे ध्रुवं योगेन मनोवाग्योगलक्षणेन युक्तः । उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविहेठको न क्वचिदौचित्येऽनादरवान् यः स जिक्षुरिति ॥ १० ॥

(अर्थ.) वली साधुना अधिकारमांज कहे छे. एय [illegible] सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (वुग्गहिअं के०) वैग्रहिकीं एटले कलहवा[illegible]) कथां एटले कथा प्रत्ये (न य कहिज्जा के०) नच क[illegible] सारी वात करता पण जे (नय कुप्पे के०) नच कुप्[illegible] (निहुइंदिए के०) निजृतेन्द्रियः एटले जेमना इंडि[illegible] ०) प्रशान्तः एटले राग द्वेषादिवडे रहित एवा, (स[illegible] गयुक्तः एटले संयमने विषे सर्वकाल मन वचन[illegible] वा, (उवसंते के०) उपशान्तः एटले आकुलता[illegible] अविहेठकः एटले उचित कार्यनो अनादर न क[illegible] टले ते (जिक्खू के०) जिक्षुः एटले साधु कहेव[illegible]

(दीपिका.) अथ जिक्षुलक्षणाधिकार एवाह[illegible] वद्धां कथां न कथयति । पुनर्यः सद्वादकथादिष्व[illegible] निजृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियो जवेत्[illegible] मे पूर्वोक्तस्वरूपे ध्रुवं सर्वकालं[illegible] मौचित्येन प्रवृत्तः । तथा य[illegible]

(न निहे के०) न निधत्ते एटले राखी मूके नहि. तेमज (न निहावए के०) न निधापयति एटले बीजा पासे रखावे नहि. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) किंच। तथैव पूर्वसाधुवत्। अशनं पानकं च पूर्वोक्तस्वरूपम्। तथा विविधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यं च पूर्वोक्तस्वरूपमेव। लब्ध्वा प्राप्य। किमित्याह। भविष्यत्यर्थः प्रयोजनमनेनेति श्वः परश्वो वेति तदशनादि न निधत्ते न स्थापयति स्वयम्। तथा न निधापयति न स्थापयति अन्यैः। तथा स्थापयन्तमन्यं नानुजानाति यः सर्वथा संनिधिपरित्यागवान् स भिक्षुः ॥ ८ ॥

(टीका.) तहेव असणं ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। तथैवेति पूर्वर्षिविधानेन। अशनं पानं च प्रागुक्तस्वरूपम्। तथा विविधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यं च प्रागुक्तस्वरूपमेव लब्ध्वा प्राप्य। किमित्याह। भविष्यत्यर्थः प्रयोजनमनेन श्वः परश्वो वेति तदशनादि न निधत्ते न स्थापयति स्वयम्। तथा न निधापयति न स्थापयत्यन्यैः। स्थापयन्तमन्यं नानुजानाति यः सर्वथा संनिधिपरित्यागवान् स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

तहेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लभित्ता ॥
छंदिअ साहम्मिआण भुंजे, भुच्चा सज्झायरए जे स भिक्खू ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) तथैवासनादिकं लभेत प्राप्नुयात्। छन्दित्वा निमन्त्र्य समानधार्मिकान् साधून् भुङ्क्ते। भुक्त्वा च स्वाध्यायरतश्च यः स भिक्षुरिति ॥ ९ ॥

(अर्थ.) वली तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (जे के०) यः एटले जे (असणं के०) अशनं एटले अशन, (पाणगं के०) पानकं एटले पान, (वावि के०) वापि एटले तेमज (विविहं के०) विविधं एटले अनेक प्रकारनुं (खाइम के०) खाद्यं एटले खादिम अने (साइमं के०) स्वाद्यं एटले स्वादिम प्रत्ये (लभित्ता के०) लब्ध्वा एटले पामीने (साहम्मिआण के०) समानधार्मिकान् एटले बीजा साधु प्रत्ये (छंदिअ के०) छंदित्वा एटले बुलावीने पछी (भुंजे के०) भुङ्क्ते एटले भोजन करे. अने (भुच्चा के०) भुक्त्वा एटले भोजन करीने (सज्झायरए के०) स्वाध्यायरतः एटले स्वाध्याय करवामां तत्पर थाय, (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) किंच। तथैव यः साधुः अशनं पानं च विविधं खाद्यं स्वाद्यं च लब्ध्वा इत्यादिव्याख्या पूर्ववत्। लब्ध्वा किमित्याह। छन्दित्वा निमन्त्र्य समानधार्मि-

ऽविहेठकः न क्वचिदुचितेऽनादरवान् । न क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये। इत्थंभूतः स भिक्षुः ॥ १० ॥

(टीका.) भिक्षुलक्षणाधिकार एवाह । नय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या। न च वैग्रहिकीं कलहप्रतिबद्धां कथां कथयति ।सद्वादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्यापितु निभृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संयमे पूर्वोक्ते ध्रुवं सर्वकालं योगेन वाङ्मनःकायलक्षणेन योगेन युक्तो योगयुक्तः प्रतिभेदमौचित्येन प्रवृत्तेः । तथा उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविहेठकः न क्वचिदुचितेऽनादरवान्। क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । य इत्थंभूतः स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥१०॥

जो सहइ हु गामकंटए, अक्कोसपहारतज्जणाउ अ ॥
भयभेरवसद्दसप्पहासे, समसुहदुक्खसहे अ जे स भिक्खू ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) यः सहते ग्रामा इन्द्रियाणि तद्दुःखहेतून् कंटकान् । तानेवाह । आक्रोशान् जकारादिभिः ।प्रहारान् कशादिभिः। तर्जनामसूयादिभिः । भैरवभया अत्यन्तभयानकाः शब्दाः सप्रहासा यत्र स्थान इति गम्यम्। वेतालादिकृतार्त्तनादाट्टहास इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखदुःखसहश्च योऽचालितसामायिकभावः स भिक्षुरिति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वळी जो सहइ इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे (गामकंटए के०) ग्रामकंटकान् एटले इंद्रियोने कंटक समान दुःखना आपनार एवा (अक्कोसपहारतज्जणाउ के०) आक्रोशप्रहारतर्जनाः एटले आक्रोश ते तुच्छकारी वचन, प्रहार ते कशा (चाबक) प्रमुख वडे ताडना अने तर्जना ते मत्सरना वचन प्रत्ये (अ के०) च एटले वळी (भयभेरवसद्दसप्पहासे के०) भैरवभयशब्दप्रहासे एटले अतिशय आकरा भयने उपजावनारा, अट्टहास सहित एवा वेतालादिकना शब्द ज्यां छे एवा स्थानकने विषे (जे के०) यः एटले जे (समसुहदुक्खसहे के०) समसुखदुःखसहः एटले समताथी सुखदुःखने समान गणनारा एवा होय. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुः सम्यक् ग्रामकंटकान् सहते । ग्रामा इन्द्रियाणि तेषां दुःखहेतवः कंटकास्तान्। स्वरूपत एवाह। आक्रोशान् प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्र आक्रोशा जकारादिभिः । प्रहाराः कशादिभिः । तर्जना असूयादिभिः । तथा भैरवभया अत्यन्तरौद्रभयजनकाः शब्दाः सप्रहासा यस्मिन् स्थान इति गम्यते ।

कान्। भुङ्क्ते स्वात्मतुल्यत्वात् वात्सल्यसिद्धेः। भुक्त्वा च स्वाध्यायरतश्च भवेत्। चश-ब्दाछेषानुष्ठानपरश्च स्यात्। स भिक्षुः॥ ए॥

(टीका.) किंच। तहेव त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। तथैवाशनं पानं च विविधं खाद्यं स्वाद्यं च लब्ध्वेति पूर्ववत्। लब्ध्वा किमित्याह। छन्दित्वा निमन्त्र्य समानधार्मिकान् साधून् भुङ्क्ते स्वात्मतुल्यतया तद्वात्सल्यसिद्धेः। तथा भुक्त्वा स्वाध्यायरतश्च यः। चशब्दाछेषानुष्ठानपरश्च यः। स भिक्षुरिति सूत्रार्थः॥ ए॥

न य वुग्गहिअं कहं कहिज्जा, न य कुप्पे निहुइंदिए पसंते॥
संजमधुवजोगजुत्ते, उवसंते अविहेडए जे स भिक्खू॥ १०॥

(अवचूरिः) न च वैग्रहिकीं कलहसंबद्धां कथां कथयति। सद्वादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्य। अपितु निभृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः। प्रशान्तोऽस्तरागादिः। संयमे ध्रुवं योगेन मनोवाग्योगलक्षणेन युक्तः। उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः। अविहेठको न क्वचिदौचित्येऽनादरवान् यः स भिक्षुरिति॥ १०॥

(अर्थ.) वली साधुना अधिकारमांज कहे छे. णय इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (वुग्गहिअं के०) वैग्रहिकीं एटले कलहवाली (कहं के०) कथां एटले कथा प्रत्ये (न य कहिज्जा के०) नच कथयति एटले कहे नहि. तेमज सारी वात करता पण जे (नय कुप्पे के०) नच कुप्यति एटले कोप न करे. पण जे (निहुइंदिए के०) निभृतेन्द्रियः एटले जेमना इंद्रियो उद्धत नथी एवा, (पसंते के०) प्रशान्तः एटले राग द्वेषादिवडे रहित एवा, (संजमधुवजोगजुत्ते के०) संयमध्रुवयोगयुक्तः एटले संयमने विषे सर्वकाल मन वचन कायाए उचित प्रवृत्ति करनारा एवा, (उवसंते के०) उपशान्तः एटले आकुलतारहित एवा तथा (अविहेडए के०) अविहेठकः एटले उचित कार्यनो अनादर न करनार एवा होय. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे.॥ १०॥

(दीपिका.) अथ भिक्षुलक्षणाधिकार एवाह। यः साधुर्वैग्रहिकीं कलहप्रतिबद्धां कथां न कथयति। पुनर्यः सद्वादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्य। अपितु यो निभृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियो भवेत्। पुनर्यः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते। तथा संयमे पूर्वोक्तस्वरूपे ध्रुवं सर्वकालं योगेन कायवाग्मनःकर्मलक्षणेन युक्तः प्रतिभेदमौचित्येन प्रवृत्तः। तथा य उपशान्तः अनाकुलः कायचापलादिरहितः। पुनर्यो-

ऽविहेठकः न कचिदुचितेऽनादरवान् । न क्रोधादीनां विश्लेपक इत्यन्ये। इत्थंभूतः स भिक्षुः ॥ १० ॥

(टीका.) भिक्षुलक्षणाधिकार एवाह । नय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न च वैग्रहिकीं कलहप्रतिबद्धां कथां कथयति ।सद्वादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्यापितु निभृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संयमे पूर्वोक्ते ध्रुवं सर्वकालं योगेन वाङ्मनःकायलक्षणेन योगेन युक्तो योगयुक्तः प्रतिभेदमौचित्येन प्रवृत्तेः । तथा उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविहेठकः न कचिदुचितेऽनादरवान् । क्रोधादीनां विश्लेपक इत्यन्ये । य इत्थंभूतः स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥१०॥

जो सहइ हु गामकंटए, अक्कोसपहारतज्जणाउ अ ॥
भयभेरवसद्दसप्पहासे, समसुहदुक्खसहे अ जे स भिक्खू ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) यः सहते ग्रामा इन्द्रियाणि तद्दुःखहेतून् कंटकान् । तानेवाह । आक्रोशान् जकारादिभिः ।प्रहारान् कशादिभिः । तर्जनामसूयादिभिः । भैरवभया अत्यन्तभयानकाः शब्दाः सप्रहासा यत्र स्थान इति गम्यम्। वेतालादिकृतार्त्तनादाट्टहास इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखदुःखसहश्च योऽचालितसामायिकभावः स भिक्षुरिति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वली जो सहइ इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे (गामकंटए के०) ग्रामकंटकान् एटले इंद्रियोने कंटक समान दुःखना आपनार एवा (अक्कोसपहारतज्जणाउ के०) आक्रोशप्रहारतर्जनाः एटले आक्रोश ते तुंकारी वचन, प्रहार ते कशा (चाबक) प्रमुख वडे ताडना अने तर्जना ते मत्सरना वचन प्रत्ये (अ के०) च एटले वली (भयभेरवसद्दसप्पहासे के०) भैरवभयशब्दप्रहासे एटले अतिशय आकरा भयने उपजावनारा, अट्टहास सहित एवा वेतालादिकना शब्द ज्यां छे एवा स्थानकने विषे (जे के०) यः एटले जे (समसुहदुक्खसहे के०) समसुखदुःखसहः एटले समताथी सुखदुःखने समान गणनारा एवा होय. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुः सम्यक् ग्रामकंटकान् सहते । ग्रामा इन्द्रियाणि तेषां दुःखहेतवः कंटकास्तान् । स्वरूपत एवाह । आक्रोशान् प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्र आक्रोशा जकारादिभिः । प्रहाराः कशादिभिः । तर्जना असूयादिभिः । तथा भैरवभया अत्यन्तरौद्रभयजनकाः शब्दाः सप्रहासा यस्मिन् स्थान इति गम्यते ।

कान् । भुङ्क्ते स्वात्मतुल्यत्वात् वात्सल्यसिद्धेः । भुक्त्वा च स्वाध्यायरतश्च भवेत् । चश-ब्दाच्छेषानुष्ठानपरश्च स्यात् । स भिक्षुः ॥ ए ॥

(टीका.) किंच । तहेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवाशनं पानं च विविधं खाद्यं स्वाद्यं च लब्ध्वेति पूर्ववत् । लब्ध्वा किमित्याह । छन्दित्वा निमन्त्र्य समानधार्मिकान् साधून् भुङ्क्ते स्वात्मतुल्यतया तद्वात्सल्यसिद्धेः । तथा भुक्त्वा स्वाध्यायरतश्च यः । चशब्दाच्छेषानुष्ठानपरश्च यः । स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

न य वुग्गहिअं कहं कहिज्जा, न य कुप्पे निहुइंदिए पसंते ॥
संजमधुवजोगजुत्ते, उवसंते अविहेडए जे स भिक्खू ॥ १० ॥

(अवचूरिः) न च वैग्रहिकीं कलहसंबद्धां कथां कथयति । सद्वादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्य । अपितु निभृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः । प्रशान्तोऽस्तरागादिः । संयमे ध्रुवं योगेन मनोवाग्योगलक्षणेन युक्तः । उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविहेठको न कचिदौचित्येऽनादरवान् यः स भिक्षुरिति ॥ १० ॥

(अर्थ.) वली साधुना अधिकारमांज कहे छे. एय इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (वुग्गहिअं के०) वैग्रहिकीं एटले कलहवाली (कहं के०) कथां एटले कथा प्रत्ये (न य कहिज्जा के०) नच कथयति एटले कहे नहि. तेमज सारी वात करता पण जे (नय कुप्पे के०) नच कुप्यति एटले कोप न करे. पण जे (निहुइंदिए के०) निभृतेन्द्रियः एटले जेमना इंद्रियो उद्धत नथी एवा, (पसंते के०) प्रशान्तः एटले राग द्वेषादिवडे रहित एवा, (संजमधुवजोगजुत्ते के०) संयमध्रुवयोगयुक्तः एटले संयमने विषे सर्वकाल मन वचन कायाए उचित प्रवृत्ति करनारा एवा, (उवसंते के०) उपशान्तः एटले आकुलतारहित एवा तथा (अविहेडए के०) अविहेठकः एटले उचित कार्यनो अनादर न करनार एवा होय. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अथ भिक्षुलक्षणाधिकार एवाह । यः साधुर्वैग्रहिकीं कलहप्रतिबद्धां कथां न कथयति । पुनर्यः सद्वादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्य । अपितु यो निभृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियो भवेत् । पुनर्यः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संयमे पूर्वोक्तस्वरूपे ध्रुवं सर्वकालं योगेन कायवाग्मनःकर्मलक्षणेन युक्तः प्रतिभेदमौचित्येन प्रवृत्तः । तथा य उपशान्तः अनाकुलः कायचापलादिरहितः । पुनर्यो-

ऽविहेठकः न क्वचिदुचितेऽनादरवान् । न क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये। एवंभूतः स भिक्षुः ॥ १० ॥

(टीका.) भिक्षुलक्षणाधिकार एवाह । नय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न च वैग्रहिकीं कलहप्रतिबद्धां कथां कथयति ।सद्वादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्यापितु निभृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संयमे पूर्वोक्ते ध्रुवं सर्वकालं योगेन वाङ्मनःकायलक्षणेन योगेन युक्तो योगयुक्तः प्रतिभेदमौचित्येन प्रवृत्तेः । तथा उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविहेठकः न क्वचिदुचितेऽनादरवान् । क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । य एवंभूतः स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥१०॥

जो सहइ हु गामकंटए, अक्कोसपहारतज्जणाउ अ ॥
भयभेरवसद्दसप्पहासे, समसुहदुक्खसहे अ जे स भिक्खू ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) यः सहते ग्रामा इन्द्रियाणि तद्दुःखहेतून् कंटकान् । तानेवाह । आक्रोशान् जकारादिभिः । प्रहारान् कशादिभिः । तर्जनामसूयादिभिः । भैरवभया अत्यन्तभयानकाः शब्दाः सप्रहासा यत्र स्थान इति गम्यम् । वेतालादिकृतार्त्तनादाट्टहास इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखदुःखसहश्च योऽचालितसामायिकभावः स भिक्षुरिति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वळी जो सहइ इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे (गामकंटए के०) ग्रामकंटकान् एटले इंद्रियोने कंटक समान दुःखना आपनार एवा (अक्कोसपहारतज्जणाउ के०) आक्रोशप्रहारतर्जनाः एटले आक्रोश ते तुच्छकारी वचन, प्रहार ते कशा (चाबक) प्रमुख वडे ताडना अने तर्जना ते मत्सरना वचन प्रत्ये (अ के०) च एटले वळी (भयभेरवसद्दसप्पहासे के०) भैरवभयशब्दप्रहासे एटले अतिशय आकरा भयने उपजावनारा, अट्टहास सहित एवा वेतालादिकना शब्द ज्यां छे एवा स्थानकने विषे (जे के०) यः एटले जे (समसुहदुक्खसहे के०) समसुखदुःखसहः एटले समताथी सुखदुःखने समान गणनारा एवा होय. (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुः सम्यक् ग्रामकंटकान् सहते । ग्रामा इन्द्रियाणि तेषां दुःखहेतवः कंटकास्तान् । स्वरूपत एवाह । आक्रोशान् प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्र आक्रोशा जकारादिभिः । प्रहाराः कशादिभिः । तर्जना असूयादिभिः । तथा भैरवभया अत्यन्तरौद्रभयजनकाः शब्दाः सप्रहासा यस्मिन् स्थान इति गम्यते ।

तथा तस्मिन् । वेतालादिकृतार्त्तनादाट्टहास इत्यर्थः । अत्र उपसर्गेषु सत्सु समसुख-डुःखसहश्च योऽचलितसमतानावः स निक्षुः ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच । जो सहइ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यः खलु महात्मा सहते सम्यग्ग्रामकंटकान् । ग्रामा इन्द्रियाणि तद्दुःखहेतवः कंटकास्तान् । स्वरूपत एवाह । आक्रोशान्प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्राक्रोशो यकारादिनिः । प्रहाराः कशादिनिः । तर्जना असूयादिनिः । तथा नैरवनया अत्यन्तरौद्रनयजनकाः शब्दाः सप्रहासा यस्मिन् स्थान इति गम्यते । तत्तथा तस्मिन् । वेतालादिकृतार्त्तनादाट्टहास इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखडुःखसहश्च यः अचलितसामायिकनावः स निक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

पडिमं पडिवज्जिआ मसाणे, नो नायए नयनेरवाइं दिअस्स ॥
विविहगुणतवोरए अ निच्चं, न सरीरं चानिकंखए जे स निक्कू ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । प्रतिमां मासादिरूपां प्रतिपद्य स्मशानेऽपि । न बिनेति नयं न याति । नैरवनयानि दृष्ट्वा विविधगुणतपोरतः । नित्यं मूलगुणाद्यनशनादिसक्तश्च न शरीरमनिकाङ्क्षते निःस्पृहतया वार्त्तमानिकं नावि च य इत्थंनूतः स निक्षुरिति ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एज स्पष्ट करे बे. पडिमं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (मसाणे के०) स्मशाने एटले स्मशानने विषे (पडिमं के०) प्रतिमां एटले मास प्रमुख अवधिवाली प्रतिमा प्रत्ये (पडिवज्जिआ के०) प्रतिपद्य एटले विधि माफक अंगीकार करी रह्या पबी (नयनेरवाइं के०) नयनैरवानि एटले घणा नयने उत्पन्न करनार एवा वेताल प्रमुखना रूपादिक प्रत्ये (दिअस्स के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (नो नायए के०) नो बिनेति एटले नय न पामे. (अ के०) च एटले वली (निच्चं के०) नित्यं एटले नित्य (विविहगुणतवोरए के०) विविधगुणतपोरतः एटले मूलगुण प्रमुख विविध प्रकारना गुण अने उपवास प्रमुख तपस्याने विषे रत एवा जे (सरीरं के०) शरीरं एटले शरीरनी पण (न अनिकंखए के०) नानिकाङ्क्षते एटले आकांक्षा, इबा, स्पृहा राखे नहि, अर्थात् शरीर उपर बिलकूल ममता राखे नहि. (स के०) सः एटले ते (निक्कू के०) निक्षुः एटले साधु कहेवाय बे१२

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयति । यः साधुः स्मशाने प्रतिमां मासादिरूपां प्रतिपद्य विधिनाङ्गीकृत्य न बिनेति न नयं प्राप्नोति । किं कृत्वा । नैरवनयानि दृष्ट्वा ।

रौद्रजयहेतूनुपलभ्य वेतालादिशब्दादीनि । किंभूतः साधुः । विविधगुणतपोरतः । नित्यं मूलोत्तरगुणेषु अनशनादितपसि च सक्तः सर्वकालं न शरीरमभिकाङ्क्षते । निस्पृहतया वार्त्तमानिकं भावि च । य इत्थंभूतः स भिक्षुः ॥ १२ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । पडिमं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । प्रतिमां मासादिरूपां प्रतिपद्य विधिनाङ्गीकृत्य स्मशाने पितृवने न बिभेति न भयं याति । भैरवभयानि दृष्ट्वा रौद्रभयहेतूनुपलभ्य वेतालादिरूपशब्दादीनि । विविधगुणतपोरतश्च नित्यं मूलगुणाद्यनशनादिसक्तश्च सर्वकालं न शरीरमभिकांक्षते निःस्पृहतया वार्त्तमानिकं भावि च । य इत्थंभूतः स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

असइं वोसठ्ठचत्तदेहे, अकुठ्ठे व हए लूसिए वा ॥
पुढविसमे मुणी हविज्जा, अनिआणे अकोउहल्ले जे स भिक्खू ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) न सकृदसकृत् सर्वदैवेत्यर्थः । किमित्याह । व्युत्सृष्टो द्रव्यभावप्रतिबन्धाभ्यां त्यक्तो विभूषाकरणेन देहो येन स तथाविधः । आक्रुष्टो वा जकाराद्यैः । हतो वा दण्डाद्यैः । लूषितः खड्गादिभिः । भक्षितोवा श्वशृगालादिना । पृथिवीसमः सर्वंसहो भवति मुनिरनिदानो भावफलाशारहितः । अकुतूहलो नटादिषु । य एवंभूतः स भिक्षुरिति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली असइं इत्यादि सूत्र. एटले जे (असइं के०) असकृत् एटले सर्वे कालने विषे (वोसठ्ठचत्तदेहे के०) व्युत्सृष्टत्यक्तदेहः एटले व्युत्सृष्ट ते जेना उपर राग द्वेष नथी एवो तथा त्यक्त ते जेनाउपर आभूषण पहेरवानुं वर्ज्युं छे एवो छे देह जेमनो एवा (जे के०) यः एटले जे (मुणी के०) मुनिः एटले मुनि जे ते (अकुठ्ठे के०) आक्रुष्टः एटले कठोर तुछकारी एवा वचनथी हणायला एवा, (व के०) व एटले अथवा (हए के०) हतः एटले दंडादिकवडे ताडना पामेला एवा, (व के०) वा एटले अथवा (लूसिए के०) लूषितः एटले खड्गादिक वडे कपायला एवा होय तो पण (पुढविसमे के०) पृथ्वीसमः एटले पृथिवी जेम सर्व सहन करे छे तेम सर्वे दुःखने समताथी सहन करनारा एवा (हविज्जा के०) भवति एटले होय. तथा जे (अनिआणे के०) अनिदानः एटले नियाणुं न करनार एवा, तेमज (अकोउहल्ले के०) अकौतूहलः एटले नृत्य नाटक प्रमुख जोवानी जेमने इछा नथी एवा होय, (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥१३॥

(दीपिका.) पुनराह । यो मुनिः पृथिवीसमो भवेत् । पृथिवीवत् सर्वंसहः स्यात् ।

न पुनारागादिना पीड्यते। किंजूतो मुनिः। असकृत् व्युत्सृष्टत्यक्तदेहः। असकृत् सर्वदा व्युत्सृष्टो नावप्रतिबन्धानावेन त्यक्तो विजूषाया अकरणेन देहः शरीरं येन स तथाविधः। पुनः आकृष्टो वा जकारादिना। हतो वा दएमादिना। लूषितो वा खड्गादिना। नक्षितो वा शृगालादिना। किंजूतो मुनिः। अनिदानः नाविफलस्य वाञ्छारहितः। पुनः अकुतूहलश्च नटादिषु य एवंजूतः स निक्षुः॥ १३॥

(टीका.) असइ त्ति सूत्रम्। न सकृदसकृत्सर्वदेत्यर्थः। किमित्याह। व्युत्सृष्टत्यक्तदेहः। व्युत्सृष्टो नावप्रतिबन्धानावेन त्यक्तो विजूषाकरणेन देहः शरीरं येन स तथाविधः। आकृष्टो वा यकारादिना हतो वा दएमादिना लूषितो वा खड्गादिना नक्षितो वा श्वशृगालादिना पृथिवीसमः सर्वंसहो मुनिर्नवति। न रागादिना पीड्यते। तथा अनिदानो नाविफलाशंसारहितः। अकुतूहलश्च नटादिषु। य एवंजूतः स निक्षुरिति सूत्रार्थः॥ १३॥

अनिजूअ काएण परीसहाइं, समुद्धरे जाइपहाउ अप्पयं॥
विइत्तु जाईमरणं महप्नयं, तवे रए सामणिए जे स निक्खू॥ १४॥

(अवचूरिः) अनिजूय पराजित्य परीषहान् समुद्धरत्युत्तारयति जातिपथात्संसारादात्मानं विदित्वा जातिमरणं संसारमूलं महानयं तपसि च रतः श्रामण्ये श्रमणसंबन्धिनि॥ १४॥

(अर्थ.) साधुनुं स्वरूप कहेवाना अधिकारमांज कहे ठे. अनिजूअ इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (काएण के०) कायेन एटले शरीर वडे (परीसहाइं के०) परीषहान् एटले परीषह प्रत्ये (अनिजूअ के०) अनिजूय एटले जीतीने (अप्पयं के०) आत्मानं एटले पोताने (जाइपहाउ के०) जातिपथात् एटले संसारमार्गथी (समुद्धरे के०) समुद्धरेत् एटले उद्धार करे. तथा (जाइमरणं के०) जातिमरणं एटले जन्ममरण रूप संसारमूलने (महप्नयं के०) महानयं एटले महानयकारी एवाने (विइत्तु के०) विदित्वा एटले जाणीने (सामणिए के०) श्रामण्ये एटले साधुने योग्य एवा (तवे के०) तपसि एटले तपस्याने विषे (रए के०) रतः एटले आसक्त थाय. (स के०) सः एटले ते (निक्खू के०) निक्षुः एटले साधु कहेवाय ठे. १४॥

(दीपिका.) निक्षुस्वरूपानिधानाधिकार एवाह। यो मुनिः कायेन शरीरेण न मनोवचनाज्यामेव सिद्धान्तनीत्या परीषहानजिजूय पराजित्य आत्मानं जाति-

पश्चात् संसारमार्गात् समुद्धरत्युत्तारयति। किं कृत्वा। जातिमरणं संसारमूलं विदित्वा। किं॰ जातिमरणम्। महाभयं महाभयकारणम्। किंभूतो मुनिः। तपसि रतः। तपः-करणतत्परः। किंभूते तपसि। श्रामण्ये श्रमणानां संबन्धिनि शुद्धे। स भिक्षुः॥ १४॥

(टीका.) भिक्षुस्वरूपाभिधानाधिकार एवाह। अभिभूअ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अभिभूय पराजित्य कायेन शरीरेणापि न भिक्षुसिद्धान्तनीत्या मनोवाग्भ्यामेव। कायेनानभिभवे तत्त्वतस्तदनभिभवात्। परीषहान् क्षुदादीन्। समुद्धरत्युत्तारयति। जातिपश्चात्संसारमार्गादात्मानम्। कथमित्याह। विदित्वा विज्ञाय जातिमरणं संसारमूलं महाभयं महाभयकारणं तपसि रतः सक्तः। किंभूत इत्याह। श्रामण्ये श्रमणानां संबन्धिनि। शुद्ध इति भावः। य एवंभूतः स भिक्षुरिति सूत्रार्थः॥ १४॥

हत्थसंजए पायसंजए, वायसंजए संजइंदिए॥
अज्झप्परए सुसमाहिअप्पा, सुत्तत्थं च विआणइ जे स भिक्खू॥१५॥

(अवचूरिः) हस्तसंयतः पादसंयतः कारणं विना कूर्मवल्लीन आस्ते। कारणे च यतनया प्रयुङ्क्ते। वाक्संयतोऽकुशलवाग्निरोधात्। संयतेन्द्रियो निवृत्तविषयप्रसरः। अध्यात्मरतः प्रशस्तध्यानासक्तः। सुसमाहितात्मा ध्यानापादकगुणेषु सूत्रार्थं च यथावस्थितं जानाति यः। स भिक्षुः॥ १५॥

(अर्थ.) तेमज हत्थ इत्यादि सूत्र. (जे के॰) यः एटले जे (हत्थसंजए के॰) हस्तसंयतः एटले कारण विना हाथ हलावे चलावे नहि एवा, (पायसंजए के॰) पादसंयतः एटले कारण विना पगने पण हलावे चलावे नहि एवा, (वायसंजए के॰) वाक्संयतः एटले कारण पडे निर्दोष वाणी बोले, नहि तो मौन राखे एवा, (संजइंदिए के॰) संयतेन्द्रियः एटले सर्वे इंद्रियोने वशमां राखनार एवा, (अज्झप्परए के॰) अध्यात्मरतः एटले शुभध्यानने चिंतवनार एवा अने (सुसमाहिअप्पा के॰) सुसमाहितात्मा एटले गुणोने विषे दृढ छे आत्मा जेमनो एवा होय छे. (च के॰) अने (सुत्तत्थं के॰) सूत्रार्थं एटले सूत्रने तथा अर्थने यथार्थपणे (विआणइ के॰) विजानाति एटले जाणे. (स के॰) सः एटले ते (भिक्खू के॰) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे.॥ १५॥

(दीपिका.) पुनराह। यः साधुर्हस्तसंयतः पादसंयत इति कारणं विना कूर्मवल्लीन आस्ते। कारणे च सम्यग्गच्छति। तथा यो वाक्संयतः अकुशलवचन-

निरोधात् । कुशलवचनस्य चोदीरणेन । किंनूतः साधुः । संयतेन्द्रियः निवृत्तविपयप्रसरः । पुनः किंनूतः साधुः । अध्यात्मरतः प्रशस्तध्यानासक्तः । पुनः किंनूतः साधुः । सुसमाहितात्मा । ध्यानापादकगुणेषु सुतरां स्थापितात्मा । पुनर्यः सूत्रार्थं यथावस्थितं विधिग्रहणशुद्धं विजानाति । एवंनूतः स निक्षुः ॥ १५ ॥

(टीका.) तथा हब त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । हस्तसंयतः पादसंयत इति कारणं विना कूर्मवल्लीन आस्ते । कारणे च सम्यग्गच्छति । तथा वाक्संयतः अकुशलवाग्निरोधकुशलवागुदीरणेन । संयतेन्द्रियो निवृत्तविषयप्रसरः । अध्यात्मरतः प्रशस्तध्यानासक्तः । सुसमाहितात्मा ध्यानापादकगुणेषु । तथा सूत्रार्थं च यथावस्थितं विधिग्रहणशुद्धं विजानाति यः सम्यग्यथाविषयं स निक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

उवहिंमि अमुछिए अगिद्धे, अन्नायउंछं पुलनिप्पुलाए ॥
कयविक्कयसंनिहिउ विरए, सबसंगावगए अ जे स निक्खू ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) उपधौ वस्त्रादिलक्षणेऽमूर्छितस्तद्विषयमोहत्यागेन अगृद्धः प्रतिबन्धानावेन अज्ञातोञ्छं चरति । पुलनिप्पुलाकः संयमासारतापादकदोषरहितः । क्रयविक्रयसन्निधिन्यो विरतः । द्रव्यनावनेदनिन्नक्रयविक्रयपर्युषितस्थापनेन्यो निवृत्तः । सर्वसंगापगतश्च गतद्रव्यनावसंगश्च यः स निक्षुः ॥ १६ ॥

(अर्थ.) तेमज उवहिं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (उवहिंमि के०) उपधौ एटले वस्त्र, पात्र प्रमुख उपधिने विषे (अमुछिए के०) अमूर्छितः एटले मूर्छा न राखनारा एवा, (अगिद्धे के०) अगृद्धः एटले कोइ पण ठेकाणे प्रतिबंध न होवाथी आसक्तिरहित एवा, (अन्नायउंछं के०) अज्ञातोंछं एटले परिचय न होय त्यां नावथी शुद्ध एवा आहारादिकने स्तोकमात्र ग्रहण करनारा एवा, (पुलनिप्पुलाए के०) पुलाकनिःपुलाकः एटले चारित्रने असारता उत्पन्न करनार दोषथी रहित एवा, (कयविक्कयसंनिहिविरए के०) क्रयविक्रयसंनिधिविरतः एटले खरीदवुं, वेचवुं अने संग्रह करवो एवडे रहित एवा तथा (सबसंगावगए के०) सर्वसंगापगतः एटले द्रव्यसंग तथा नावसंगनो परित्याग करनारा एवा होय छे. (स के०) सः एटले ते (निक्खू के०) निक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः साधुरज्ञातोञ्छं चरति । नावशुद्धं स्तोकं स्तोकमित्यर्थः । स निक्षुः । किंनूतः साधुः । उपधौ वस्त्रादिलक्षणेऽमूर्छितः तद्विषयमोहत्यागेन । पुनः किंनूतः साधुः । अगृद्धः प्रतिबन्धानावेन पुलकः । पुल समुच्छ्राये । पुलतीति पुलकः ।

चारित्रगृद्धत्वात् । समुब्भूतः । पुनः किं० साधुः । निःपुलाकः । संयमस्य असारतोत्पादका ये दोषास्तै रहितः । पुनः किंभूतः साधुः । क्रयविक्रयसंनिधिभ्यो विरतः । द्रव्यभावभेदभिन्नक्रयविक्रयपर्युषितस्थापनेभ्यो निवृत्तः । पुनः किंभूतः साधुः । सर्वद्रव्यभावसंगरहितः ॥ १६ ॥

(टीका.) तथा उवहिंमि त्ति सूत्रम् । उपधौ वस्त्रादिलक्षणेऽमूर्छितस्तद्विषयमोहत्यागेनागृद्धः प्रतिबन्धाभावेन। अज्ञातोञ्छं चरति भावपरिशुद्धम्। स्तोकमित्यर्थः। पुलाकनिःपुलाक इति संयमासारतापादकदोषरहितः। क्रयविक्रयसंनिधिभ्यो विरतः। द्रव्यभावभेदभिन्नक्रयविक्रयपर्युषितस्थापनेभ्यो निवृत्तः। सर्वसंगापगतश्च यः अपगतद्रव्यभावसंगश्च यः। स भिक्षुरिति सूत्रार्थः॥ १६ ॥

अलोलभिक्खू न रसेसु गिद्धे, उंछं चरे जीविअनाभिकंखी ॥
इड्ढिं च सक्कारणपूअणं च, चए ठिअप्पा अणिहे जे स भिक्खू ॥१७॥

(अवचूरिः) किंच । अलोलो नाम नाप्राप्तप्रार्थकः । भिक्षुः साधुर्न रसेषु गृद्ध उञ्छं चरति । पूर्वमुपधिमाश्रित्योक्तम्। इहत्वाहारविषयमिति न पौनरुक्त्यम् । असंयमजीवितं नाभिकाङ्क्षते। ऋद्धिमामर्षौषध्यादिम्। सत्कारं वस्त्रादिभिः । पूजनं स्तवनादिना । त्यजति। नैतदर्थमेव यतते । स्थितात्मा ज्ञानादिषु । अनिभोऽमायो यः॥१७॥

(अर्थ.) वली अलोल इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (अलोल के०) अलोलः एटले अप्राप्त वस्तुनी प्राप्तिने अर्थे लोलुपता न राखनारा, (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले भ्रमरनी पेठे भ्रमण करी भिक्षावृत्तिथी पोतानो निर्वाह करनारा तथा (रसेसु के०) रसेषु एटले मलेली अशन प्रमुख वस्तुने विषे पण (न गिद्धे के०) न गृद्धः एटले आसक्ति राखता नथी. तेमज जे (उंछं के०) उञ्छं एटले अपरिचित गृहस्थने घरे किंचित् मात्र आहार प्रमुख ग्रहण करवा रूप उंछ प्रत्ये (चरे के०) चरति एटले करे. तथा (जीविअ के०) जीवितं एटले संयमरहित जीवितने (नाभिकंखे के०) नाभिकाङ्क्षते एटले इछे नहि. तेमज (ठिअप्पा के०) स्थितात्मा एटले ज्ञानादिकने विषे पोतानुं मन लयलीन राखनारा तथा (अणिहे के०) अनिभः एटले माया (कपट) रहित एवा जे (इड्ढिं के०) ऋद्धि एटले लब्धि प्रमुख ऋद्धि प्रत्ये (च के०) पुनः (सक्कारण के०) सत्कारं एटले वस्त्र, पात्र प्रमुखनी प्रातिरूप सत्कार प्रत्ये (च के०) अने (पूअणं के०) पूजनं एटले स्तुति करवा प्रमुख पूजन

प्रत्ये (चए के०) त्यजति एटले त्याग करे, अर्थात् एनी अपेक्षा न राखे, (स के०) सः एटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच। यो भिक्षुरुञ्छं चरति भावोञ्छं सेवत इति पूर्ववत्। नवरम्। तत्रोपधिमाश्रित्योक्तम्। इह त्वाहारमाश्रित्येति न पुनरुक्तिदोषः। तथा यो जीवितमसंयमजीवितं न अभिकाङ्क्षते न वाञ्छति । य ऋद्धिं चामर्षौषध्यादिरूपां तथा सत्कारं वस्त्रादिभिः। तथा पूजनं च स्तवादिना त्यजति। न एतदर्थमेव यतते। स्थितात्मा ज्ञानादिषु। पुनः किंभूतो भिक्षुः। अनिभो मायारहितः। पुनः किं० भिक्षुः। अलोलोऽप्राप्तप्रार्थनातत्परो न। पुनर्यो रसेषु न गृद्धो न प्रतिबद्धः। स भिक्षुर्भवति ॥ १७ ॥

(टीका.) किंच। अलोल त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अलोलो नाम नाप्राप्तप्रार्थनपरो भिक्षुः साधुर्न रसेषु गृद्धः। प्राप्तेष्वप्यप्रतिबद्ध इति भावः। उञ्छं चरति। भावोञ्छमेवेति पूर्ववत्। नवरम्। तत्रोपधिमाश्रित्योक्तमिह त्वाहारमित्यपौनरुक्त्यम्। तथा जीवितं नाभिकाङ्क्षतेऽसंयमजीवितम्। तथा ऋद्धिं चामर्षौषध्यादिरूपां सत्कारं वस्त्रादिभिः पूजनं च स्तवादिना त्यजति। नैतदर्थमेव यतते। स्थितात्मा ज्ञानादिषु। अनिभ इत्यमायो यः स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

न परं वइज्जासि अयं कुसीले, जेणं च कुप्पिज्ज न तं वइज्जा ॥
जाणिअ पत्तेअं पुन्नपावं, अत्ताणं न समुक्कसे जे स भिक्खू ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) न परं स्वव्यतिरिक्तं वदत्ययं कुशीलस्तदप्रीत्यादिदोषप्रसङ्गात्। स्वविनेयं तु शिक्षाग्रहणबुद्ध्या वदत्यपि। येनान्यः कुप्यति न तद्वदेद्दोषसद्भावेऽपि। कथम्। ज्ञात्वा प्रत्येकं पुण्यपापं नान्यसम्बन्ध्यन्यस्य भवति अग्निदाहवेदनावत्। एवं सत्स्वपि गुणेषु नात्मानं समुत्कर्षेति। न स्वगुणैर्गर्वमायाति यः। स भिक्षुः॥ १८ ॥

(अर्थ.) वली न परं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (परं के०) परं एटले आपणा शिष्यवर्गथी अथवा आपणा संघाडाथी भिन्न एवा कोइ साधु प्रमुखने (अयं के०) अयं एटले आ (कुसीले के०) कुशीलः एटले कुशीलियो छे एम (न वइज्जा के०) न वदति एटले कहे नहि. तथा (अन्न के०) अन्यः एटले आपणा शिष्यसमुदायथी अथवा आपणा संघाडाथी जूदा एवा कोइ साधु प्रमुख जे ते (जेण के०) येन एटले जेवडे (कुप्पिज्ज के०) कुप्यति एटले कोप करे, (तं के०) तत् एटले ते वचन प्रत्ये (न वइज्जा के०) न वदति एटले कहे नहि. छता पारका दोष केम न बोलवा ए शंका दूर करे छे. (पुन्नपावं के०) पुण्यपापं

एटले जीवे करेलुं पुण्य तथा पाप (पत्तेअं के०) प्रत्येकं एटले जे करे तेनेज जोगववुं पडे छे. बीजाने जोगववुं पडतुं नथी. ए वात (जाणिअ के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने कोइने क्रोध थाय एवुं वचन न बोले. तथा पोतामां गुण छतां पण (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले पोताने (न समुक्कसे के०) न समुत्कर्षेति एटले श्रेष्ठ न माने. अर्थात् " हुं केवो गुणी छुं " एवो गर्व न करे. (स के०) सः एटले ते (जिक्खू के०) जिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) तथा यः परं स्वपक्षशिष्येज्यो व्यतिरिक्तमयं कुशील इति न वदति । तद्वदने च अप्रीतिदोष उत्पद्यते । स्वपक्षशिष्यं तु शिक्षाग्रहणबुद्ध्या वदत्यपि। पुनर्येनान्यः कश्चित् कुप्यति । न तद् यो ब्रवीति दोषसद्भावेऽपि । किमित्याह । ज्ञात्वा प्रत्येकं पुण्यपापं नान्यसंबन्ध्यन्यस्य जवति । अग्निदाहवेदनावत् । एवं सत्स्वपि गुणेषु आत्मानं यो न समुत्कर्षेति । न स्वगुणैर्गर्वमायाति स जिक्षुः ॥ १७ ॥

(टीका.) तथा न परं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न परं स्वपक्षविनेयव्यतिरिक्तं वदत्ययं कुशीलस्तदप्रीत्यादिदोषप्रसङ्गात् । स्वपक्षविनेयं तु शिक्षाग्रहणबुद्ध्या वदत्यपि । सर्वथा येनान्यः कश्चित् कुप्यति । न तद् ब्रवीति दोषसद्भावेऽपि । किमित्यत आह । ज्ञात्वा प्रत्येकं पुण्यपापं नान्यसंबन्ध्यन्यस्य जवति । अग्निदाहवेदनावत् । एवं सत्स्वपि गुणेषु नात्मानं समुत्कर्षेति । न स्वगुणैर्गर्वमायाति यः स जिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

न जाइमत्ते न य रूवमत्ते, न लाजमत्ते न सुएण मत्ते ॥
मयाणि सव्वाणि विवज्जइत्ता, धम्मज्झाणरए जे स जिक्खू ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) मदप्रतिषेधमाह । न जातिमत्तो यथाहं ब्राह्मण इत्यादि । न रूपमत्तोऽहं रूपवान् । न लाजमत्तोऽहं लाजवान् । न श्रुतमत्तोऽहं पण्डितः । अनेन कुलमदादिपरिग्रहः । एतदेवाह । मदान् सर्वान् विवर्ज्य परित्यज्य धर्मध्यानरतो यो यथायोगं तत्र सक्तः स जिक्षुः ॥ १९ ॥

(अर्थ.) साधुए मद न करवो एज कहे छे. न जाइ इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (जाइमत्ते के०) जातिमत्तः एटले ' हुं जातिवंत छुं ' एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नथी होता. (रूवमत्ते के०) रूपमत्तः एटले ' हुं सारो रूपवंत छुं ' एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नथी होता. (लाजमत्ते के०) लाजमत्तः

एटले 'मने लाज सारो थाय ठे एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नथी होता. (अ के०) च एटले वली जे (सुअमत्ते के०) श्रुतमत्तः एटले 'हुं पंडित छुं' एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नथी होता. तथा जे (सवाणि के०) सर्वान् एटले सर्वे (मयाणि के०) मदान् एटले मदोने (विवज्जइत्ता के०) विवर्ज्य एटले वर्जीने (धम्मझाणरए के०) धर्मध्यानरतः एटले धर्मध्यानने विषे आसक्त थाय ठे. (स के०) सः एटले ते (जिक्खू के०) जिक्षुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १ए ॥

(दीपिका.) अथ मदप्रतिषेधार्थमाह । यः साधुर्जातिमत्तो न जवति । यथाहं ब्राह्मणः । पुनर्यो रूपमत्तो न जवति । यथाहं रूपवानादेयः । पुनर्यो लाजमत्तो न जवति । यथाहं लाजवान् । पुनर्यो न श्रुतमत्तो जवति । यथाहं पण्डितः । अनेन कुलमदादिपरिग्रहः । तदेवाह । मदान् सर्वानपि कुलादिविषयान् विवर्ज्य परित्यज्य धर्मध्यानरतो जवेत् । स जिक्षुः ॥ १ए ॥

(टीका.) मदप्रतिषेधार्थमाह । ए जाइ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न जातिमत्तो यथाहं ब्राह्मणः क्षत्रियो वा । न च रूपमत्तो यथाहं रूपवानादेयः । न लाजमत्तो यथाहं लब्धिमान् । न श्रुतमत्तो यथाहं पण्डितः । अनेन कुलमदादिपरिग्रहः । अतएवाह । मदान् सर्वान् कुलादिविषयानपि परिवर्ज्य परित्यज्य धर्मरतो हि यो यथागमं तत्र सक्तः स जिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ १ए ॥

पवेअए अज्जपयं महामुणी, धम्मे ठिउ ठावयई परं पि॥
निक्खम्म वज्जिज्ज कुसीललिंगं, न आवि हासंकुहए जे स जिक्खू॥२०॥

(अवचूरिः) मदप्रतिषेधमाह। प्रवेदयति कथयति आर्यपदं शुद्धधर्मं महामुनिः। धर्मे स्थितः स्थापयति परमपि श्रोतारम्। निष्क्रम्य आरम्जादि कुशीललिङ्गं कुशीलचेष्टितं वर्जयेत्। न चापि हास्यकुहको न हास्यकारीन्द्रजालयुक्तः ॥ २० ॥

(अर्थ.) वली पवेदए इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (महामुणी के०) महामुनिः एटले मुनिराज जे ते (अज्जपयं के०) आर्यपदं एटले शुद्धधर्म प्रत्ये परोपकारने अर्थे (पवेअए के०) प्रवेदयति एटले कहे. तथा पोते (धम्मे के०) धर्मे एटले धर्मने विषे (ठिउ के०) स्थितः एटले रह्या ठता (परं पि के०) परमपि एटले धर्मने श्रवण करनार बीजाने पण (ठावयई के०) स्थापयति एटले स्थापन करे, अर्थात् धर्मने पमाडे. तेमज जे (निक्खम्म के०) निष्क्रम्य एटले संसारमांथी नीकलीने (कुसीललिंग के०) कुशीललिङ्गं एटले आरंज समारंज करनार गृहस्थनी

चेष्टा ते विविध प्रकारना आरंभ समारंभ प्रत्ये (वज्जिज्ज के०) वर्जयति एटले वर्जे. वली जे (हासंकुहए के०) हास्यकुहकः एटले हास्य उत्पन्न करनार एवी चेष्टा करनार एवा (न आवि के०) नचापि एटले होता नथी. (स के०) सः सटले ते (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु कहेवाय छे. ॥ २० ॥

(दीपिका.) यो महामुनिरार्यपदं शुद्धधर्मपदं परोपकाराय प्रवेदयति कथयति । पुनर्यो धर्मे स्थितः परमपि श्रोतारं धर्मे स्थापयति । पुनर्यो निष्क्रम्य गृहान्निःसृत्य कुशीललिङ्गमारम्भादिना कुशीलचेष्टितं वर्जयति । पुनर्यो हास्यकुहको न भवति । हास्यकारिकुहकयुक्तो न स्यात् । स भिक्षुः ॥ २० ॥

(टीका.) किंच । पवेअए त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । प्रवेदयति कथयत्यार्यपदं शुद्धधर्मपदं परोपकाराय महामुनिः शीलवान् ज्ञाता एवंभूत एव वस्तुतो नान्यः । किमित्येतदेवमित्यत आह । धर्मे स्थितः स्थापयति परमपि श्रोतारं तत्रादेयभावप्रवृत्तेः । तथा निष्क्रम्य वर्जयति कुशीललिङ्गमारम्भादिकुशीलचेष्टितम् । तथा न चापि हास्यकुहको न हास्यकारिकुहकयुक्तो यः । स भिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ २० ॥

तं देहवासं असुइं असासयं, सया चए निच्चहिअठिअप्पा ॥
छिंदित्तु जाईमरणस्स बंधणं उवेइ भिक्खू अपुणागमं गइं ति बेमि ॥२१॥

सभिक्खुअज्झयणं दसमं संमत्तं ॥ १० ॥

(अवचूरिः) भिक्षुभावफलमाह । एतं देहवासं चारकप्रायमशुचिं शुक्रशोणितोद्भवत्वादिनाशाश्वतं प्रतिक्षणपरिणत्या सदा त्यजति ममत्वत्यागेन नित्यहिते मोक्षसाधने सम्यग्दर्शनादौ स्थितात्मा अत्यन्तं सुस्थितः । स एवंभूतश्छित्त्वा जातिमरणस्य संसारस्य कारणमुपैति सामीप्येन गच्छति । भिक्षुर्यतिरपुनरागमां नित्यां जन्मादिरहितामित्यर्थः । गतिं सिद्धिगतिं ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥

इत्यवचूरिकायां व्याख्यातं भिक्ष्वध्ययनम् ॥ १० ॥

(अर्थ.) हवे साधुपणानुं फल कहे छे. तं देहवासं इत्यादि सूत्र. (निच्चहिअठिअप्पा के०) नित्यहितस्थितात्मा नित्यहित एटले मोक्षना कारणभूत जे समकित प्रमुख तेने विषे जेनो आत्मा दृढ रह्यो छे एवा (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले पूर्वोक्त प्रकारना साधु जे ते (असुइं के०) अशुचिं एटले शुक्र शोणितथी उत्पन्न थवा प्रमुख कारणथी अपवित्र एवा, तथा (असासयं के०) अशाश्वतं एटले जेने विणसता वार न लागे एवा, (तं के०) एतं एटले सर्वने प्रत्यक्ष देखाता एवा (दे-

हवासं के०) देहवासं एटले शरीर रूप बंदीखानाने (सया के०) सदा एटले निरंतर (चए के०) त्यजति एटले त्याग करे छे. अर्थात् शरीर उपरनो राग छोडे छे. तथा (जाइमरणस्स के०) जातिमरणस्य एटले जन्म मरणना (बंधणं के०) बन्धनं एटले बंधन प्रत्ये (छिंदित्तु के०) छित्त्वा एटले छेदीने (अपुणागमं के०) अपुनरागमां एटले जेथी पाछुं आववुं नथी एवी (गइं के०) गतिं एटले गति प्रत्ये (उवेइ के०) उपैति एटले पामे छे. (तिबेमि के०) इति ब्रवीमि एटले तीर्थकर गणधरना उपदेशथी हुं एम कहुं छुं. ॥२१॥

इति श्रीदशवैकालिकबालावबोधे सभिक्षु नामक दसमुं अध्ययन संपूर्ण. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अथ भिक्षुभावस्य फलमाह । भिक्षुरेवंविधो गतिं सिद्धिगतिमुपैति गच्छति। किंभूतां गतिम् । अपुनरागमां पुनर्जन्मादिरहिताम्। किं कृत्वा। जातिजरामरणस्य बन्धनं छित्त्वा। पुनर्भिक्षुर्देहवासं सदा त्यजति ममतात्यागेनैतं प्रत्यक्षेणोपलभ्यमानम्। किंभूतं देहवासम्। अशुचिं शुक्रशोणितमयत्वात्। किंभूतं देहवासम्। अशाश्वतं प्रतिक्षणं क्षीयमाणत्वात् । किंभूतो भिक्षुः । नित्यहिते मोक्षसाधने सम्यग्दर्शनादौ स्थितात्मा अत्यन्तं सुस्थितः । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ सभिक्षुनामकं दशममध्ययनं समाप्तम् ॥ १० ॥

(टीका.) भिक्षुभावफलमाह । तं देह त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तं देहवासमित्येनं प्रत्यक्षोपलभ्यमानं चारकरूपं शरीरावासमशुचिं शुक्रशोणितोद्भवत्वादिना। अशाश्वतं प्रतिक्षणपरिणत्या सदा त्यजति ममत्वानुबन्धत्यागेन । क इत्याह । नित्यहिते मोक्षसाधने सम्कग्दर्शनादौ स्थितात्मात्यन्तसुस्थितः। स चैवंभूतश्छित्त्वा जातिमरणस्य संसारस्य बन्धनं कारणमुपैति सामीप्येन गच्छति भिक्षुर्यतिरपुनरागमां पुनर्जन्मादिरहितामित्यर्थः । गतिमिति सिद्धिगतिम् । ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः॥२१॥ उक्तोऽनुगमो नयाः पूर्ववत् । इति व्याख्यातं सभिक्ष्वध्ययनम् ॥ १० ॥

इति श्रीहरिभद्रसूरिविरचितायां श्रीदशवैकालिकबृहद्वृत्तौ दशममध्ययनम् ॥ १० ॥

अथ चूलिके ।

इह खलु भो पव्वइएणं उप्पन्नडुक्खेणं संजमे अरइसमावन्नचित्तेणं ओहाणुप्पेहिणा अणोहाइएणं चेव हयरस्सिगयंकुसपोयपडागाभूआइं इमाइं अठारस ठाणाइं सम्मं संपडिलेहिअव्वाइं भवंति ॥

(अवचूरिः) अथ चूले आरभ्येते। अनयोः संबन्धः पूर्वाध्ययने भिक्षु गुणयुक्तो भिक्षुरि-

त्युक्तम्। स चैवंभूतोऽपि कदाचित्कर्मणो बलवत्त्वात् सीदेत्। तत्स्थिरीकरणार्थमाह। इह प्रवचने। खलुशब्दोऽवधारणे। स चात्र ज्ञेयः। भो आमन्त्रणे। प्रव्रजितेन साधुना उत्पन्नदुःखेन संजातशीतादिशारीरस्त्रीनिषद्यादिमानसदुःखेन संयमे प्रागुक्ते अरतिसमापन्नचित्तेन उद्वेगगताभिप्रायेण अवधानोत्प्रेक्षिणा। अनवधावितेनैवानुत्प्रव्रजितेनैवामूनि वक्ष्यमाणानि अष्टादश स्थानानि सम्यग्भावसारं सम्यक् प्रत्युपेक्षितव्यानि सुष्ठु द्रष्टव्यानि। भवन्तीति योगः। तान्येव अष्टादश स्थानानि विशेष्यन्ते। हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकातुल्यानि। यथाश्वादीनामुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां रश्म्याद्या नियमनहेतवः। तथैतान्यपि संयमादुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां भव्यसत्त्वानामिति। यतश्चैवमतः सम्यक् संप्रत्युपेक्षितव्यानि भवन्ति॥

(अर्थ.) हवे चूलिका शरु थाय छे. एनो पूर्वोक्त अध्ययननी साथे संबंध आ रीते छे. दशमा अध्ययनमां 'साधुना गुण जेमां होय तेज साधु कहेवाय छे' एम कह्युं. हवे ते साधु एवा होय तो पण जीव कर्मना अधीन होवाथी तथा कर्म घणुंज बलिष्ठ होवाथी कदाच शिथिलचारित्री थाय, तो तेने धर्मने विषे स्थिर करवो, माटे ए बे चूलिका कहेवाय छे. इह खलु भो इत्यादि सूत्र. (भो के०) भोः एटले हे शिष्यो! (उप्पन्नदुक्खेण के०) उत्पन्नदुःखेन एटले उत्पन्न थयुं छे शरीर संबंधी अथवा मन संबंधी दुःख जेने एवा, तेथीज (संजमे के०) संयमे एटले सत्तर प्रकारना संयमने विषे (अरइसमावन्नचित्तेणं के०) अरतिसमापन्नचित्तेन एटले कंटाली गयुं छे चित्त जेनुं एवा, माटेज (उहाणुप्पेहिणा के०) अवधानोत्प्रेक्षिणा एटले संयमनो त्याग करवानी इछा करनार एवा पण (अणोहाइएणं चेव के०) अनवधावितेन चैव एटले हजी सुधी दीक्षानो त्याग कर्यो नथी एवाज (इह के०)इह एटले आ जैनशासनने विषे (पव्वइएणं के०) प्रव्रजितेन एटले दीक्षा लीधेल साधुए (हयरस्सिगयंकुसपोयपडागभूआइ के०) हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकाभूतानि एटले अश्वने जेम लगाम, गजने जेम अंकुश अथवा जहाजने जेम पताका (डोलकाठी) ते सरखा (इमाइ के०) इमानि एटले आ (अठारस के०) अष्टादश एटले अढार (ठाणाइ के०) स्थानानि एटले स्थानकोने (सम्मं खलु के०) सम्यक् खलु एटले सम्यक् प्रकारेज (संपडिलेहिअव्वाइ के०) संप्रत्युपेक्षितव्यानि एटले विचार करवा योग्य एवा (भवंति के०) भवन्ति एटले छे.॥

(दीपिका.) व्याख्यातं सभिक्षुनामकं दशममध्ययनम्। अथ चूडाख्यमारभ्यते। अस्य चायमभिसंबन्धः। पूर्वाध्ययने भिक्षुगुणा उक्ताः। स च भिक्षुरेवंभूतोऽ

कदाचित्कर्मवशात्कर्मबलाच्च सीदेत्ततस्तस्य निक्षोः स्थिरीकरणं कर्त्तव्यम् । तदर्थं चूडाद्वयं कथ्यते । इह खलु नोः प्रव्रजितेन साधुना । इह खलु प्रवचने निश्चयेन नो इति आमन्त्रणे । अमूनि वक्ष्यमाणानि अष्टादश स्थानानि सम्यक् प्रकारेण संप्रत्युपेक्षितव्यानि सुष्टु आलोचनीयानि नवन्तीत्युक्तिः । किंनूतान्यष्टादश स्थानानि । हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकान्नूतानि । अश्वखलिनगजाङ्कुशवोहित्थसितपटतुल्यानि । अयं परमार्थः । यथा हयादीनामुन्मार्गप्रवृत्तिं वाञ्छतां रश्म्यादयो नियमनहेतवस्तथैतान्यपि संयमाडुन्मार्गप्रवृत्तिं वाञ्छतां नव्यजीवानामपि नियमनहेतवः । यतश्चैवमतः सम्यक् प्रत्युपेक्षितव्यानि नवन्ति । किंनूतेन साधुना । उत्पन्नडुःखेन संजातशीतादिशारीरस्त्रीनिषद्यादिमानसडुःखेन । पुनः किंनूतेन । संयमे पूर्ववर्णितस्वरूपे अरतिसमापन्नचित्तेन उद्वेगगतान्निप्रयेण संयमान्निर्विसन्नावेन इत्यर्थः । पुनः किंनूतेन । अवधानोत्प्रेक्षिणा । अवधानमपसरणं संयमाडुत्प्राबल्येन प्रेक्षितुं शीलं यस्य स तेन अवधानोत्प्रेक्षिणा उत्प्रव्रजितुकामेनेत्यर्थः । पुनः किंनूतेन । अनवधावितेनैव अनुत्प्रव्रजितेनैव ॥

(टीका.)अधुनौघतश्चूडे आरन्यते।अनयोश्चायमन्निसंबन्धः। इहानन्तराध्ययने निक्षुगुणयुक्त एव निक्षुरुक्तः। स चैवंनूतोऽपि कदाचित् कर्मपरतन्त्रत्वात् कर्मणश्च बलवत्त्वात्सीदेदत एतत्स्थिरीकरणं कर्त्तव्यमिति तदर्थाधिकारवच्चूडाद्वयमन्निधीयते । तत्र चूडाशब्दार्थमेवान्निधातुकाम आह ॥ दव्वे खेत्ते काले, नावम्मि अ चूलिआय निक्खेवो ॥ तं पुण उत्तरतंतं, सुअगहिअत्थं तु संगहणी ॥ २६ ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापने कुस्सत्वादनादृत्याह । डव्ये क्षेत्रे काले नावे च डव्यादिविषयश्चूडाया निक्षेपो न्यास इति । तत्पुनश्चूडाद्वयमुत्तरतन्त्रमुत्तरसूत्रम् । दशवैकालिकस्याचारपञ्चचूडावत् । एतच्चोत्तरतन्त्रं श्रुतगृहीतार्थमेव । दशवैकालिकाख्यश्रुतेन गृहीतोऽर्थोऽस्येति विग्रहः । यद्येवमपार्थकमिदम् । नेत्याह । संग्रहणी तडुक्तानुक्तार्थसंक्षेप इति गाथार्थः ॥ डव्यचूडादिव्याचिख्यासयाह ॥ दव्वे सच्चित्ताई, कुक्कुडचूडामणीमऊराइ ॥ खेत्तंमि लोगनिक्कुड–मंदरचूडा अ कूडाइ ॥ २७ ॥ व्याख्या ॥ डव्य इति । डव्यचूडा आगमनोआगमज्ञशरीरेतरादिव्यतिरिक्ता त्रिविधा सचित्ताद्या । सचित्ता अचित्ता मिश्रा च । यथासंख्यमाह । कुक्कुटचूडा सचित्ता । मणिचूडा अचित्ता । मयूरशिखा मिश्रा । क्षेत्र इति । क्षेत्रचूडा लोकनिष्कुटा उपरिवर्त्तिनः । मन्दरचूडा च पाण्डुकम्बला । चूडादयश्च तदन्यपर्वतानां क्षेत्रप्राधान्यात् । आदिशब्दादधोलोकस्य सीमन्तकः । तिर्यग् लोकस्य मन्दर ऊर्ध्वलोकस्येषत्प्राग्नार इति गाथार्थः॥ ॥

अइरित्त अहिगमासा, अहिगा संवछरा अ कालंमि ॥ जावे खउवसमिए, इमा उ चूझा मुणेअवा ॥ २७ ॥ व्याख्या ॥ अतिरिक्ता उचितकालात् समधिका अधिकमासकाः प्रतीताः। अधिकाः संवत्सराश्च षष्ट्याब्दाद्यपेक्षया काल इति कालचूडा। जाव इति जावचूडा क्षायोपशमिके जावे। इयमेव द्विप्रकारा चूडा मन्तव्या विज्ञेया क्षायोपशमिकत्वाद्भूतस्येति गाथार्थः ॥ तत्रापि प्रथमा रतिवाक्यचूडा। अस्याश्चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्ने निक्षेपे रतिवाक्येति द्विपदं नाम तत्र रतिनिक्षेप उच्यते । तत्रापि नामस्थापने अनादृत्य द्रव्यजावरत्यजिधित्सयाह। दव्वे डुहा उ कम्मे, नोकम्मरई अ सद्ददवाइ ॥ जावरई तस्सेव उ, उदए एमेव अरई वि ॥ २ए ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यरतिरागमनोआगमज्ञशरीरेतरातिरिक्ता द्विधा कर्मद्रव्यरतिर्नोकर्मद्रव्यरतिश्च। तत्र द्रव्यकर्मरतीरतिवेदनीयं कर्म। एतच्च बद्धमनुदयावस्थं गृह्यते। नोकर्मद्रव्यरतिस्तु शब्दादिद्रव्याणि। आदिशब्दात् स्पर्शादिपरिग्रहः। रतिजनकानि रतिकारणानि। जावरतिस्तस्यैव तु रतिवेदनीयस्य कर्मण उदये जवति। एवमेवारतिरपि द्रव्यजावजेदजिन्ना यथोक्तरतिप्रतिपक्षतो विज्ञेयेति गाथार्थः ॥ उदाहृता रतिरिदानीं वाक्यमतिदिशन्नाह ॥ वक्कं तु पुवजणिअं, धम्मे रइकारगाणि वक्काणि ॥ जेणं मिमीए तेण, रइवक्के सा हवइ चूझा ॥ ३० ॥ व्याख्या ॥ वाक्यं तु पूर्वजणितं वाक्यशुद्ध्यध्ययनेऽनेकप्रकारमुक्तं धर्मे चारित्ररूपे रतिकारकाणि रतिजनकानि च वाक्यानि येन कारणेनास्यां चूडायां तेन निमित्तेन रतिवाक्यैषा चूडा रतिकर्तृणि वाक्यानि यस्यां सा रतिवाक्येति गाथार्थः ॥ इह च रत्यजिधानं सम्यक्सहनेन गुणकारिणीत्वोपदर्शनार्थम्। आह च॥ जह नाम आउरस्सिह, सीवणछेज्जेसु कीरमाणेसु ॥ जंतणमपछकुछा–मदोसविरई हिअकरी उ ॥ ३१ ॥ व्याख्या ॥ यथा नामेति प्रसिद्धमेतत्। आतुरस्य शरीरसमुछेन आगन्तुकेन वा व्रणेन ग्लानस्य इह लोके सीवनछेदेषु सीवनछेदकर्मसु क्रियमाणेषु सत्सु । किमित्याह। यन्त्रणं गलयन्त्रादिना अपथ्यकुत्सा अपथ्यप्रतिषेध आमदोपविरतिरजीर्णदोपनिवृत्तिः। हितकारिण्येव विपाकसुन्दरत्वादिति गाथार्थः ॥ दार्ष्टान्तिकयोजनामाह ॥ अठविहकम्मरोगा–उरस्स जीअस्स तह तिगिछाए ॥ धम्मे रई अधम्मे, अरई गुणकारिणी होइ ॥३२॥ व्याख्या ॥ अष्टविधकर्मरोगातुरस्य ज्ञानावरणीयादिरोगेण जावग्लानस्य जीवस्यात्मनः। तथा तेनैव प्रकारेण चिकित्सायां संयमरूपायां प्रक्रान्तायामस्नानलोचादिना पीडाजावेऽपि धर्मे श्रुतादिरूपे रतिरासक्तिरधर्मे तद्विपरीतेऽरतिरनासक्तिर्गुणकारिणी जवति निर्वाणसाधकत्वेनेति गाथार्थः ॥ एतदेव स्पष्टयति ॥ सप्राय-

संजमतवे, वेआवच्चे अ झाणजोगे अ ॥ जो रमई नो रमई, असंजमम्मि सो वच्चई सिद्धिं ॥ ३३ ॥ व्याख्या ॥ स्वाध्याये वाचनादौ संयमे पृथिवीकायसंयमादौ तपसि अनशनादौ वैयावृत्त्ये चाचार्यादिविषये ध्यानयोगे च धर्मध्यानादौ यो रमते स्वाध्यायादिषु सक्त आस्ते । तथा न रमते न सक्त आस्तेऽसंयमे प्राणातिपातादौ । स व्रजति सिद्धिं गच्छति मोक्षम् ॥ इह च संयमतपोग्रहणे सति स्वाध्यायादिग्रहणं प्राधान्यख्यापनार्थमिति गाथार्थः ॥ उपसंहरन्नाह ॥ तम्हा धम्मे रइका–रगाणि अरइकारगाणि उ अहम्मे ॥ ठाणाणि ताणि जाणे, जाइं नणिआइं अप्रयणे ॥३४॥ व्याख्या॥ तस्माद्धर्मे चारित्ररूपे रतिकारकाणि रतिजनकानि। अरतिकारकाणि चारतिजनकानि चाधर्मेऽसंयमे स्थानानि तानि वक्ष्यमाणानि जानीयात् । यानि नणितानि प्रतिपादितानि इहाध्ययने प्रक्रान्त इति गाथार्थः ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादि पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् । इह खलु नो इत्यादि । अस्य व्याख्या । इह खलु प्रव्रजितेन । इहेति जिनप्रवचने । खलुशब्दोऽवधारणे । स च जिन्नक्रम इति दर्शयिष्यामः । नो इत्यामन्त्रणे । प्रव्रजितेन साधुना । किंविशिष्टेनेत्याह । उत्पन्नडुःखेन संजातशीतादिशारीरस्त्रीनिषद्यादिमानसडुःखेन । संयमे व्यावर्णितस्वरूपे अरतिसमापन्नचित्तेन उद्वेगगताजिप्रायेण। संयमनिर्विण्णनावेनेत्यर्थः । स एव विशेष्यते। अवधानोत्प्रेक्षिणा । अवधानमपसरणं संयमाडुत्प्राबल्येन प्रेक्षितुं शीलं यस्य स तथाविधस्तेन उत्प्रव्रजितुकामेनेति नावः । अनवधावितेनैवानुत्प्रव्रजितेनैवामूनि वक्ष्यमाणलक्षणान्यष्टादश स्थानानि सम्यग् नावसारं संप्रत्युपेक्षितव्यानि सुष्ठ्वालोचनीयानि नवन्तीति योगः। अवधावितस्य तु प्रत्युपेक्षणं प्रायोऽनर्थकमिति । तान्येव विशेष्यन्ते। हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकान्नूतानि । अश्वखलिनगजाङ्कुशबोधिस्थसितपटतुल्यानि । एतडुक्तं नवति। यथा हयादीनामुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां रश्म्यादयो नियमनहेतवस्तथैतान्यपि संयमाडुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां नावसत्त्वानामिति। यतश्चैवमतः सम्यक् संप्रत्युपेक्षितव्यानि नवन्ति । खलुशब्दावधारणयोगात्सम्यगेव संप्रत्युपेक्षितव्यान्येवेत्यर्थः ।

तं जहा ॥ हं नो डस्समाइ डुप्पजीवी ॥१॥ लहुसगा इत्तरिआ गिहीणं कामनोगा ॥ २ ॥ नुज्जो अ सायबहुला मणुस्सा ॥३॥ इमे अ मे दुक्खे न चिरकालोवठाई नविस्सई ॥ ४ ॥ उमजण-पुरक्कारे ॥ ५ ॥ वंतस्स य पडिआयणं ॥ ६ ॥ अहरगइवासो-वसंपया ॥ ७ ॥ दुल्लहे खलु नो गिहीणं धम्मे गिहिवासमज्झे

वसंताणं ॥८॥ आयंके से वहाय होइ ॥ ९ ॥ संकप्पे से वहाय होइ ॥१०॥ सोवक्केसे गिहवासे । निरुवक्केसे परिआए ॥ ११ ॥ बंधे गिहवासे । मुक्के परिआए ॥ १२ ॥ सावज्जे गिहवासे । अणवज्जे परिआए ॥ १३ ॥ बहुसाहारणा गिहीणं कामभोगा ॥ १४ ॥ पत्तेअं पुन्नपावं ॥ १५ ॥ अणिच्चे खलु भो मणुस्साण जीविए कुसग्गजलबिंदुचंचले ॥ १६ ॥ बहुं च खलु भो पावं कम्मं पगडं ॥१७॥ पावाणं च खलु भो कडाणं कम्माणं पुव्विं दुच्चिन्नाणं दुप्पडिकंताणं वेइत्ता मुक्खो नत्थि अवेइत्ता तवसा वा झोसइत्ता ॥१८॥ अट्ठारसमं पयं भवइ ॥ भवइ अ इत्थ सिलोगो ।

(अवचूरिः) तद्यथाहं भो इति शिष्यामन्त्रणे । दुःखमायां दुःप्रजीविनः प्राणिनः । दुःखेन कृच्छ्रेण प्रकर्षेण जीवितुं शीलाः । अथ किं गृहाश्रमेणेति । प्रथमं स्थानम् ॥ १ ॥ तथा लघवस्तुषमुष्टिवदसारा इत्वरा अल्पकालीना गृहिणां गृहस्थानां कामभोगा मदनकामप्रधानाः । विपाककटवश्चातः किं गृहाश्रमेणेति द्वितीयं स्थानम् ॥ २ ॥ भूयश्च शातबहुला मनुष्याः । भुक्तेष्वपि भोगेषु पुनरपि सुखाभिलाषिणः । अतः किं कामभोगैरिति तृतीयं स्थानम् ॥३॥ इदं च मे दुःखं शारीरमानसं कर्मफलजनितं न चिरकालोपस्थायि भविष्यति न बहुकालावस्थायि भावीत्यतः किं गृहाश्रमेण । चतुर्थं स्थानम् ॥४॥ न्यूनजनपूजा । प्रव्रजितो हि धर्मप्रभावाद्राजादिभिरभ्युत्थानासनाञ्जलिभिः पूज्यते । उत्प्रव्रजितेन तु न्यूनजनस्यापि स्वव्यसनगुप्तयेऽभ्युत्थानादि कार्यम् । अतः किं गृहाश्रमेण । पञ्चमं स्थानम् ॥५॥ वान्तस्य प्रत्यापानम् । भुक्तोज्झितपरिभोग इत्यर्थः । षष्ठं स्थानम् ॥ ६ ॥ अधोगतिवासोपसंपत् । अधोगतिर्नरकतिर्यग्गतिस्तस्यां वसनमधोगतिवासः । एतन्निमित्तभूतं कर्म गृह्यते । तस्योपसंपत् सामीप्येनाङ्गीकरणम् । सप्तमं स्थानम् ॥७॥ दुर्लभः खलु भो गृहिणां गृहपाशमध्ये वसतां धर्मः । पाशाः पुत्रकलत्राद्याः ॥ अष्टमं स्थानम् ॥८॥ आतङ्कः सद्योघाती विषूचिकादिरोगः । तस्य गृहिणोऽस्तधर्मबन्धोर्वधाय भवति । नवमं स्थानम् ॥ ९ ॥ संकल्पः से तस्य गृहिण इष्टानिष्टवियोगप्राप्तिभ्यां वधाय भवतीति चिन्त्यम् । दशमं स्थानम् ॥ १० ॥ सोपक्लेश इति । उपक्लेशाः कृषिपाशुपाल्यवाणिज्याद्यनुष्ठानगताः शीतोष्णश्रमादयः । घृतलवणचिन्ताद्या इति एकादशं स्थानम् ॥ ११ ॥ एभिरेवक्लेशैः रहितः प्रव्रज्यापर्याय इति चिन्त्यम् ॥ द्वादशं स्थानम् ॥ १२ ॥ बन्धो गृहवासः स-

दा तदुत्थानुष्ठानात् कोशकारकीटवदिति त्रयोदशं स्थानम् ॥ १३ ॥ मोक्षः पर्यायोऽनवरतं कर्मनिगडापगमान्मुक्तवदिति चिन्त्यम् । चतुर्दशं स्थानम् ॥ १४ ॥ सावद्यो गृहवासः । प्राणातिपातादिप्रवृत्तेरिति पञ्चदशं स्थानम् ॥ १५ ॥ अनवद्यः पर्यायः । अपाप इत्यर्थः । अहिंसादिपालनात्मकत्वात् । षोडशं स्थानम् ॥ १६ ॥ बहुसाधारणा गृहिणां कामभोगाः । चौरराजकुलादिसामान्या इति चिन्त्यम् । सप्तदशं स्थानम् ॥ १७ ॥ प्रत्येकं पुण्यपापमिति मातापितृकलत्रादिनिमित्तमनुष्ठितं यद्येन तत्तस्यैवानुष्ठातुर्नान्यस्येत्यष्टादशं स्थानम् ॥ १८ ॥ एतदन्तर्गतो वृद्धाभिप्रायेण शेषग्रन्थः । अन्ये तु व्याचक्षते । सोपक्लेशो गृहवास इत्यादिषु षट्सु स्थानेषु सप्रतिपक्षेषु स्थानत्रयम् । एवं च बहुसाधारणेति चतुर्दशम् ॥ १४ ॥ प्रत्येकमिति पञ्चदशम् ॥ १५ ॥ अनित्यमेव मनुष्याणामप्यायुः कुशाग्रजलबिन्दुवच्चञ्चलं सोपक्रमत्वादल्पसारं तदलं गृहाश्रमेणेति षोडशम् ॥ १६ ॥ बहु खलु पापं कर्म । चशब्दात्क्लिष्टं च । बहेव च पापकर्म चारित्रमोहनीयादि निर्वर्त्तितं मयेति गम्यम् । श्रामण्यप्राप्तावप्येवं क्षुद्रबुद्धिप्रवृत्तेर्न किंचिद्गृहाश्रमेणेति सप्तदशम् ॥ १७ ॥ पापानां पुण्यानां च कृतानां खलुशब्दः कारितानुमतविशेषणार्थः । योगैस्त्रिभिः पूर्वमन्यभवे दुश्चरितानां प्रमादतश्चरितानाम् । दुःपराक्रान्तानां मिथ्यात्वाविरतिकषायजदुःपरिक्रान्तजनितानां दुःपराक्रान्तानामिह दुश्चरितं मद्यपानानृतभाषणादिं । दुःपरिक्रान्तानि वधबन्धादीनि । तदेवंभूतानां कर्मणां वेदयित्वा मोक्षो नास्त्यवेदयित्वा । अनेन सकर्मकमोक्षव्यवच्छेदः । तपसा क्षपयित्वा । अनशनप्रायश्चित्तादिना तपसा प्रलयं नीत्वा । इह वेदनमुदयप्राप्तस्य व्याधेरिव । अनारब्धस्य क्रमशोऽनन्यनिबन्धनपरिक्लेशेन तपः । क्षपणं तु सम्यगुपक्रमेणानुदीर्णोदीरणक्षपणवत् । अतस्तपोऽनुष्ठानमेव श्रेयो न किंचिद्गृहवासेनेत्यष्टादशम् ॥ १८ ॥ अत्राष्टादशस्थानव्यतिकर उक्तानुक्तार्थसंग्रहपरः श्लोक इति जातिपरो निर्देश इत्येकवचनम् ॥

(अर्थ.) तं जहा इत्यादि सूत्र. (तं जहा के०) तद्यथा एटले ते अढार स्थानक आ रीते— (हंभो के०) हे शिष्यो ! (दुस्समाइ के०) दुःखमायां एटले आ अधम दुःखमा कालमां जीवो जे ते (दुप्पजीवी के०) दुःप्रजीविनः एटले घणा दुःखथी पोताना जीवित राखनारा एवा छे. अर्थात् हमणां कालदोषथी मोटा राजादिकने पण घणा दुःख भोगववा पडे छे, अने सुखोपभोग जोइये तेवा मलता नथी. माटे माठी गतिमां लइ जनार एवो गृहस्थाश्रम आ समयमां शुं कामनो ? एवो विचार करवो. ए प्रथम स्थान थयुं. (१) आ दुःखमा कालने विषे (गिहिणं के०)

गृहिणां एटले गृहस्थना (कामन्नोगा के०) कामन्नोगाः एटले कामन्नोग जे ते (लहुसगा के०) लघवः एटले फोतरानी पेठे तुब असार ठे. अने (इत्तरिआ के०) इत्वराः एटले क्षणिक ठे. तथा परिणामे कडवा ठे. माटे आ कालमां गृहस्थाश्रम शुं कामनो ? एवो विचार करवो. ए बीजुं स्थान थयुं. (२) तेमज (नुज्जो अ के०) नूयश्च एटले फेर वली डुःखमा कालने विषे (मणुस्सा के०) मनुष्याः एटले मनुष्य जे ते (सायबहुला के०) स्वातिबहुलाः एटले घणी माया (कपट) करनारा ठे, अर्थात् मायाथी घणोज आकरो कर्मबंध थाय ठे. माटे गृहस्थाश्रम शा कामनो ? एवो विचार करवो. आ त्रीजुं स्थान थयुं. (३) तेमज (इमे अ के०) इदं च एटले आ (मे के०) मे एटले मारुं (डुक्के के०) डुःखं एटले डुःख जे ते (चिरकालोवठायि के०) चिरकालोपस्थायि एटले घणा काल सुधी रहेवावालुं एवुं (न नविस्सइ के०) न नविष्यति एटले नथी. अर्थात् नरकादि गतिमां जे मे डुःख सह्या ठे, तेना प्रमाणमां आ संयम पालतां मने जे डुःख थाय ठे ते कशी गणतिमां नथी. वली आ संयमडुःख खमवाथी कर्मनिर्जरा थाय ठे. माटे ए मूकीने गृहस्थाश्रममां शुं सुख ठे ? गृहस्थाश्रममां आरंन्न समारंन्न होवाथी नरक प्राप्ति थाय ठे. एवो विचार करवो. आ चतुर्थ स्थान थयुं. (४) तेमज (उमजणपुरक्कारे के०) अवमजनपुरस्कारः एटले हलका माणसने पण मान आपवो पडे ठे. अर्थात् चारित्री साधुनी तो राजा, मंत्री, श्रेष्ठी प्रमुख लोको वंदनादिक वडे पूजा करे ठे, अने चारित्रथी न्रष्ट थएल पुरुषने तो पोतानुं कार्य साधवा माटे हलका माणसनी पण हाजी करवी पडे, तेमज राजा अधर्मी होय तो न्रष्टचारित्रीने वेठ प्रमुख डुःख पण खमवुं पडे. माटे गृहस्थाश्रममां शुं सुख ठे ? एवो विचार करवो. ए पांचमुं स्थान थयुं. (५) तेमज (वंतस्स के०) वान्तस्य एटले पूर्वे वमेला, त्याग करेला एवा विषयनुं (पडिआयणं के०) प्रत्यापानं एटले फरिथी पान करवुं ए निंद्य ठे. अर्थात् एवुं खावुं ए श्वानादि नीच प्राणिनो स्वन्नाव ठे, सत्पुरुषो आ वातनी निंदा करे ठे, तेमज एथी डुःख तथा रोग थाय ठे. मे दीक्षाने अवसरे सर्वे कामन्नोग वम्या ठे, हवे जो एनुं पाठुं ग्रहण करीश तो ते एवुं खावा समान ठे. माटे गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए ठहुं स्थान थयुं. (६) तेमज (अहरगइवासोवसंपया के०) अधरगतिवासोपसंपत् एटले संयमनो त्याग करवाथी नीच गतिने विषे जेथी स्थिति थाय एवा कर्मनुं बंधन थाय ठे, के जेथी नारकी तिर्यंच प्रमुख नीच गतिमां जवुं पडे ठे. माटे एवा गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए सातमुं स्थान थयुं. (७) तेमज (गिहवासमप्ते के०) गृहपाशमध्ये एटले घरमां पासा सरखा स्त्री पुत्र

वगेरे परिवारमां (वसंताणं के०) वसतां एटले रहेता एवा (गिहिणं के०) गृहिणां एटले गृहस्थोने प्रमाद घणा होवाथी (धम्मे के०) धर्मः एटले धर्म जे ते (डुल्लहे के०) डुर्लजः एटले डुर्लज ले. (खलु के०) निश्चये. जो ए शिष्यना आमंत्रणने अर्थे ले. अर्थात् गृहस्थो वगर कारणे एवा स्नेहबंधनमां पडे ले, माटे एवा गृहस्थाश्रमवडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए आठमुं स्थान थयुं. (७) तेमज (आयंके के०) आतङ्कः एटले शीघ्र मृत्यु आपे एवो विषूचिका प्रमुख रोग जे ते (से के०) तस्य एटले ते धर्मबंधुरहित एवा गृहस्थना (वहाय के०) वधाय एटले वधने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय ले. माटे गृहस्थाश्रमवडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए नवमुं स्थान थयुं. (ए) तेमज (संकप्पे के०) संकल्पः एटले इष्ट वस्तुना वियोगथी अने अनिष्ट वस्तुनी प्राप्तिथी मनमां रोग सरखो जे संकल्प विकल्प थाय ले ते (से के०) तस्य एटले ते गृहस्थना (वहाय के०) वधाय एटले वधने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय ले. अर्थात् मिथ्या संकल्प विकल्पथी गृहस्थ पोताना घरनो नाश करे ले, माटे एवा गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए दशमुं स्थान थयुं. (१०) तेमज (गिहिवासे के०) गृहिवासः एटले गृहस्थाश्रम जे ते (सोवक्केसे के०) सोपक्लेशः एटले क्लेशवालो ले. अर्थात् गृहस्थाश्रममां खेती, व्यापार प्रमुख सर्वे साधनो घणा डुःखदायी होवाथी तथा घृत लवण विगेरे वस्तुनी चिंता गृहस्थने राखवी पडे ले, तेथी सत्पुरुषो गृहस्थाश्रमने क्लेशवालो गणे ले. माटे एवा गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए अग्यारमुं स्थान थयुं. (११) तेमज (परिआए के०) पर्यायः एटले चारित्र पर्याय जे ते (निरुवक्केसे के०) निरुपक्लेशः एटले गृहस्थाश्रममां कहेल क्लेश एमां नथी. माटे एवुं चारित्र मूकी गृहस्थाश्रम स्वीकारवामां शुं लाज ? एवो विचार करवो. आ बारमुं स्थान थयुं. (१२) तेमज (गिहिवासे के०) गृहिवासः एटले गृहस्थाश्रम जे ते (बंधे के०) बन्धः एटले कर्मबन्धन रूप ले. अर्थात् कर्मबन्धन करनारा व्यापार जेमां करवा पडे ले. एवा गृहस्थाश्रम वडे मने शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए तेरमुं स्थान थयुं. (१३) तेमज (परिआए के०) पर्यायः एटले चारित्र पर्याय जे ते (मुक्के के०) मोक्षः एटले कर्मबंधनथी बुडावनार होवाथी मोक्षरूप ले. माटे गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए चउदमुं स्थान थयुं. (१४) तेमज (गिहिवासे के०) गृहिवासः एटले गृहस्थाश्रम जे ते (सावज्जे के०) सावद्यः एटले प्राणातिपात प्रमुख पापस्थानकवालो ले. माटे ए गृहस्थाश्रमवडे मने शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए

नणइ । मंदनग्ग तव महिला धुत्ते लग्गा । ताए तव एयं कयं ण पत्तियं ति । मूलदेवेण नणइ । एहि वच्चामो जा ते दरिसेमि । जदि ण पत्तियसि ताहे गया अन्नाए वेसाए वियाले उवासो मग्गिउं । ताए दिन्नो तब एगंमि पएसे ठिया । सो धुत्तो आगउं । इयरी वि धुत्तेण सह पिवेउमाढत्ता । इमं च गायइ ॥ हरिमंदिरपत्तहारउ महु कंतु गतो वणिजारउं ॥ वरिसाण सयं च जीवउ सा जीवंतु घरं कयाइ एउ ॥ मूलदेवो नणइ । कयलीवणपत्तवेढिया पइ नणामि । देव जं महलएण गज्जती मुणउ तं मुहुत्तमेव पन्ना मूलदेवेण नसति । किं धुत्ते तउं पनाए निग्गंतूणं पुणरवि आगउं तीय पुरउं ठिउं। सा सहसा संन्नंता अप्पुठिया । तउं खाणपिवणे वट्टंते तेण वाणिएणं सव्वं तीए गीयपच्चत्तयं संनारियं । एसो लोइउं हेऊ। लोउत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे एवं सीसो वि केइ पयछे असद्दहंतो कालेण विन्नादीहिं देवतं आयं पइत्ता सद्दहावेयव्वो। तहा दव्वाणुउंगे वि पडिवाइं नाऊण तहा विसेसणवहुलो हेऊ कायव्वो । जहा कालजावणा हवइ । तउं सो णावगब्बइ एगयं कुत्तियावणचच्चरी वा कव्वइ । जहा सिरिगुत्तेण बलुए कया। उक्तो यापकहेतुः । सांप्रतं स्थापकहेतुमधिकृत्याह । लोगस्स मज्झजाणण थावगहेऊ उदाहरणं ॥ ७७ ॥ अस्य व्याख्या ॥ लोकस्य चतुर्दशरज्ज्वात्मकस्य मध्यज्ञानम् । किम् । स्थापकहेतावुदाहरणमित्यक्षरार्थः । नावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । एगो परिव्वायगो हिंडइ । सो य परूवेइ । खेत्ते दाणाई सफलं ति कट्टु समखेत्ते कायव्वं । अहं लोअस्स मज्झं जाणामि ण पुण अन्नो । तो लोगो तमाढाति । पुच्छिउं य संतो चउसु वि दिसासु खीलए णिहणिऊण रज्जूए पमाणं काऊण माइठाणिउं नणइ । एयं लोयमज्झं ति । तउं लोउ विम्हयं गब्बइ । अहो नट्टारएण जाणियं ति । एगो य सावउं तेण नायं । कहं धुत्तो लोयं पयारेइ त्ति । तो अहं पि वंचामि त्ति । कलिऊण नणियं। ण एस लोयमज्झो ज्जुझो तुमं ति। तउं सावएण पुणो मवेऊण अन्नो देसो कहिउ जहेस लोयमज्झो त्ति। लोगो तुठो। अन्ने नणंति। अणेगठाणेसु अन्नं अन्नं मज्झं परूवंतयं दडूण विरोधो चोइयत्ति। एवं सो तेण परिवायगो णिप्पिठपसिणवागरणो कउं। एसो लोइउं थावगहेऊ लोउत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुतीसु असंनावणिज्जासग्गाहरउं सीसो एवं चेव पन्नवेयव्वो। दव्वाणुजोगेण साहुणा तारिसं नाणियव्वं तारिसो य पक्खो गेण्हियव्वो । जस्स पुरो उत्तरं चेव दाउं न तीरइ। पुव्वावरविरुद्धो दोसो य ण हवइ। उक्तः स्थापकः सांप्रतं व्यंसकमाह । सा सगडतित्तिरी वं-सगंमि हेउम्मि होइ नायव्वा ॥व्याख्या॥ सा शकटतित्तिरी व्यंसकहेतौ नवति ज्ञातव्येत्यक्षरार्थः । नावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । जहा एगो गामेल्लगो सगडं कट्ठाण नरेऊण णगरं गब्बइ। तेण गब्बंतेण अंतरा एगा तित्तिरी मइया दिठा। सो तं गिण्हेऊण सगडस्स उवरिं प-

पंदरमुं स्थानक थयुं. (१५) तेमज (परिआए के०) पर्यायः एटले चारित्रपर्याय (अणवज्जे के०) अवनद्यः एटले पापरहित छे. माटे गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन? एवो विचार करवो. ए सोलमुं स्थानक थयुं. (१६) तेमज (गिहिणं के०) गृहिणां एटले गृहस्थना (कामभोगा के०) कामभोगाः एटले कामभोग जे ते (बहुसाहारणा के०) बहुसाधारणाः एटले चोर, जार, राजा विगेरेने सरखा ज छे. माटे एवा गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए सत्तरमुं स्थानक थयुं. (१७) तेमज गृहस्थाश्रममां (पुन्नपावं के०) पुण्यपापं एटले पुण्य पाप जे ते (पत्तेअं के०) प्रत्येकं एटले जे करे तेने छे. अर्थात् माता, पिता स्त्री इत्यादिकने अर्थे करेलुं पाप जे करे छे तेनेज लागे छे. (भो के०) अरे (मणुआण के०) मनुजानां एटले मनुष्योनुं (जीविए के०) जीवितं एटले आयुष्य जे ते (अणिच्चे के०) अनित्यं एटले अनित्य एवुं (खलु के०) निश्चये छे. कारण के, ते आयुष्य (कुसग्गजलबिंडुचंचले के०) कुशाग्रजलबिंडुचंचलं एटले दर्भनी अणी उपर रहेला जलबिंदु समान छे. अर्थात् उपक्रम घणा होवाथी आउखुं जलबिंदुसमान चंचल छे. (च के०) पुनः (भो के०) अरे ! मे (बहुं के) बहु एटले घणुं (पावं के०) पापं एटले पाप अर्थात् संक्लेशवालुं एवुं (कम्मं खलु के०) कर्म खलु एटले चारित्र मोहनीय प्रमुख कर्म जे ते ज (पगडं के०) प्रकृतं एटले कर्युं छे. जेथी चारित्र लीधा पछी पण मने एवी क्षुद्र बुद्धि उत्पन्न थाय छे. (च के०) पुनः (भो के०) अरे (पुव्विं के०) पूर्व एटले पूर्वे (कडाणं के०) कृतानां एटले करेला एवा (पावाणं कम्माणं के०) पापानां कर्मणाम् एटले ज्ञानावरणीयादि तथा अशातावेदनीयादि पापकर्मोनुं तथा (दुच्चिणाणं के०) दुश्चरितानां एटले पूर्वभवे प्रमादकषायादिकना वशथी मद्यपान प्रमुख जे दुष्टकर्म करेला होय तेमनुं तथा (दुप्पडिकंताणं के०) दुःपराक्रान्तानां एटले मिथ्यात्व, अविरति विगेरेथी प्राणिवध प्रमुख जे कर्म कर्या होय तेमनुं फल (वेइत्ता खलु के०) वेदयित्वा खलु एटले भोगव्या पछीज (मुक्खो के०) मोक्षः एटले मोक्ष थाय छे. पण (अवेइत्ता के०) अवेदयित्वा एटले पूर्वोक्त कर्म भोगव्या विना मोक्ष (नत्थि के०) नास्ति एटले नथी. (वा के०) अथवा पूर्वोक्त कर्मोने (तवसा के०) तपसा एटले अनशन प्रमुख तपस्या वडे (झोसइत्ता के०) क्षपयित्वा एटले खपावीनेज मोक्ष थाय छे, ते विना थतो नथी. ए (अट्ठारसमं के०) अष्टादशं एटले अढारमुं (पयं के०) पदं एटले पद (भवइ के०) भवति एटले थाय छे. ॥१८॥(च के०) पुनः (अत्र के०) आ अढार स्थानकमां कहेल वात उपर (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक जे ते (भवइ के०) भवति एटले छे.

अर्थात् अढार स्थानमां कहेली तथा न कहेली वातनो संग्रह करनार श्लोक आगल कहीशुं ते बे. ॥

(दीपिका.) तत्र प्रथमं स्थानकमाह। तद्यथेत्युदाहरणे । हं नो डुःखमायां डुःप्रजीविन इति । हंन्नो शिष्यामन्त्रणे। डुःखमायामधमकालरूपायां कालदोषादेव डुःखेन कृच्छ्रेण प्रकर्षेण उदारन्नोगापेक्षया जीवितुं शीला डुःप्रजीविनः । प्राणिन इति गम्यते । नरेन्द्रादीनामप्यनेकडुःखप्रयोगदर्शनात् । उदारन्नोगरहितेन विटम्बनाप्रायेण कुगतिहेतुना किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति प्रथमं स्थानम् ॥ १ ॥ अथ द्वितीयस्थानमाह । तथा लघव इत्वरा गृहिणां कामन्नोगाः । डुःखमायामिति वर्त्तते । सन्तोऽपि लघवस्तुहाः प्रकृत्यैव तुषमुष्टिवदसारा इत्वरा अल्पकाला गृहिणां गृहस्थानां कामन्नोगा मदनकामप्रधानाः शब्दादयो विषया विपाककटवश्च न देवानामिव विपरीताः । अतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति द्वितीयं स्थानम् ॥२॥ अथ तृतीयस्थानमाह। तथा नूयश्च शातबहुला मनुष्याः । नुक्तेष्वपि कामन्नोगेषु पुनरपि सुखान्निलाषिण एव मनुष्याः। अतः किं कामन्नोगैः। संप्रत्युपेक्षितव्यमिति तृतीयं स्थानम् ॥ ३ ॥ अथ चतुर्थस्थानमाह । तथा इदं च मे डुःखं न चिरकालोपस्थायि नविष्यति । इदं च अनुनूयमानं मम श्रामण्यमनुपालयतो डुःखं शारीरमानसं कर्मफलं परीषहजनितं चिरकालमुपस्थातुं शीलं न नविष्यति । श्रामण्यपालनेन परीषहनिराकरणात् कर्मनिर्जरणात् संयमराज्यस्य प्राप्तिः । इतरथा महानरकादौ विपर्ययः। अतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति चतुर्थं स्थानम् ॥ ४ ॥ अथ पञ्चमस्थानमाह । उमजणपुरस्कार इति । न्यूनजनपूजा । प्रव्रजितो हि धर्मप्रन्नावात् राजामात्यादिन्निरन्युत्थानासनाञ्जलिप्रग्रहादिन्निः पूज्यते । उत्प्रव्रजितेन तु न्यूनजनस्यापि स्वव्यसनगुप्तयेऽन्युत्थानादि कार्यम् । अधार्मिकराजविषये वा वेष्टिप्रायात् कुखरकर्मणो नियमत एव इहैव चेदमधर्मफलम् । अतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति पञ्चमं स्थानम्। एवं सर्वत्र योजनीयम् ॥ ५ ॥ अथ षष्ठं स्थानमाह । वान्तस्य प्रत्यापानं नुक्तोज्ञितपरिन्नोग इत्यर्थः। अयं च श्वशृगालादिक्षुद्रप्राणिन्निराचरितः सतां निन्द्यः पुनर्व्याधिडुःखजनकः । वान्ताश्च नोगाः प्रव्रज्याङ्गीकरणेन । एतत्प्रत्यापानमेवंनूतमेवं चिन्तनीयमिति षष्ठं स्थानम् ॥ ६ ॥ अथ सप्तमस्थानमाह । तथा अधोगतिवासोपसंपत् । अधोगतिर्नरकगतिस्तिर्यग्गतिर्वा तस्यां वसनमधोगतिवासः । एतन्निमित्तनूतं कर्म गृह्यते । तस्योपसंपत् । सामीप्येनाङ्गीकरणं यदेतडुत्प्रव्रजनमेवं चिन्तनीयमिति सप्तमं स्थानम् ॥ ७ ॥ अ-

थाष्टमं स्थानमाह । भो इत्यामन्त्रणे । गृहिणां गृहस्थानां धर्मः परमनिर्वृतिजनको दुर्लभ एव । किं कुर्वतां गृहिणाम् । गृहपाशमध्ये वसताम् । अत्र गृहशब्देन पाशकल्पाः पुत्रकलत्रादयो गृह्यन्ते । तन्मध्ये वसतामनादिभवाभ्यासादकारणं स्नेहबन्धनमेतच्चिन्तनीयमित्यष्टमं स्थानम् ॥ ८ ॥ अथ नवमस्थानमाह । तथा आतङ्कः सद्योघाती विषूचिकादिरोगः । से इति तस्य गृहिणो धर्मबन्धुरहितस्य वधाय विनाशाय भवति । तथाविधवधश्चानेकवधहेतुरेवं चिन्तनीयमिति नवमं स्थानम् ॥९॥ अथ दशमं स्थानमाह । तथा संकल्प इष्टानिष्टविप्रयोगप्राप्तेर्यो मनःसबन्धी आतङ्कः स तस्य गृहिणः तथाचेष्टायोगात् मिथ्याविकल्पाभ्यासेन प्रग्रहादिप्राप्तेर्वधाय भवत्येतच्चिन्तनीयमिति दशमं स्थानम् ॥१०॥ अथैकादशं स्थानमाह । गृहवासो गृहाश्रमः सोपक्लेशः सह उपक्लेशेन वर्त्तते यः स सोपक्लेशः । उपक्लेशाः कृषिपाशुपाल्यवाणिज्याद्यनुष्ठानगताः पण्डितजनगर्हिताः शीतोष्णश्रमादयो घृतलवणचिन्तादयश्चेत्येवं चिन्तनीयमित्येकादशं स्थानम् ॥ ११ ॥ अथ द्वादशं स्थानमाह । पर्याय एभिरेवोपक्लेशै रहितः । दीक्षापर्यायोऽनारम्भी चिन्तापरिवर्जितः श्लाघनीयो विदुषामिति चिन्तनीयमिति द्वादशं स्थानम् ॥ १२ ॥ अथ त्रयोदशं स्थानमाह । तथा बन्धो गृहवासः । सदा तद्धेत्वनुष्ठानात् कोशकारकीटवदित्येवं चिन्तनीयमिति त्रयोदशं स्थानम् ॥ १३ ॥ अथ चतुर्दशं स्थानमाह । तथा पर्यायो मोक्षो निरन्तरं कर्मनिगडानामपगमनेन मुक्तवदित्येवं चिन्तनीयमिति चतुर्दशं स्थानम् ॥ १४ ॥ अथ पञ्चदशं स्थानमाह । अत एव गृहवासः सावद्यः सपापः प्राणातिपातमृषावादादीनां पञ्चानामाश्रवाणां सेवनादिति चिन्तनीयमिति पञ्चदशं स्थानम् ॥ १५ ॥ अथ षोडशं स्थानमाह । पर्याय एवमनवद्योऽपापोऽहिंसादिपालनात्मकत्वादेतच्चिन्तनीयमिति षोडशं स्थानम् ॥ १६ ॥ अथ सप्तदशं स्थानमाह । बहुसाधारणा गृहिणां कामभोगा इति । गृहिणां गृहस्थानां कामभोगाः साधारणाश्चौरराजकुलादिसामान्याः । पूर्ववदेतच्चिन्तनीयमिति सप्तदशं स्थानम् ॥ १७ ॥ अथाष्टादशं स्थानमाह । तथा प्रत्येकं पुण्यपापमिति । मातापितृकलत्रादिनिमित्तमप्यनुष्ठितं पुण्यपापं प्रत्येकं पृथक् पृथक् येनानुष्ठितं तस्य कर्तुरेव तदिति भावार्थः । एवमष्टादशं स्थानम् ॥ १८ ॥ भवइ अ इत्थ सिलोगो । भवति चात्र श्लोकः । अत्रेति अष्टादशस्थानानां संबन्धे । उक्तानुक्तसंग्रहपर इत्यर्थः । श्लोक इति च जातिपरो निर्देशस्ततश्च श्लोकजातिरनेकभेदा भवतीति प्रभूतश्लोकोपन्यासेऽपि न विरोधः ॥

(टीका.) तथयेत्यादि । तथयेत्युपन्यासार्थः । हंभो दुःखमायां दुःप्रजीविन

इति । हंनो शिष्यामन्त्रणे । डुःखमायामधमकालाख्यायां कालदोषादेव डुःखेन कृछ्रेण प्रकर्षेणोदारनोगापेक्षया जीवितुं शीलं येषां ते डुःप्रजीविनः । प्राणिन इति गम्यते । नरेन्द्रादीनामप्यनेकडुःखप्रयोगदर्शनात् । तदारनोगरहितेन च विडम्बनाप्रायेण कुगतिहेतुना किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति प्रथमं स्थानम् ॥१॥ तथा लघव इत्वरा गृहिणां कामनोगाः । डुःखमायामिति वर्त्तते । सन्तोऽपि लघवस्तुछाः प्रकृत्यैव तुषमुष्टिवदसाराः । इत्वरा अल्पकालाः गृहिणां गृहस्थानां कामनोगा मदनकामप्रधानाः शब्दादयो विषया विपाककटवश्च न देवानामिव विपरीताः । अतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति द्वितीयं स्थानम् ॥२॥ तथा नूयश्च स्वातिबहुला मनुष्या डुःखमायामितिवर्त्तत एव । पुनश्च स्वातिबहुला मायाप्रचुरा मनुष्या इति प्राणिनो न कदाचिद्विश्रम्नहेतवोऽमी । तद्रहितानां च कीदृक्सुखम् । तथा मायाबन्धहेतुत्वेन दारुणतरो बन्ध इति किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति तृतीयं स्थानम् ॥३॥ तथा इदं च मे डुःखं न चिरकालोपस्थायि नविष्यति । इदं चानुनूयमानं मम श्रामण्यमनुपालयतो डुःखं शारीरमानसं कर्मफलं परीषहजनितं न चिरकालमुपस्थातुं शीलं नविष्यति । श्रामण्यपालनेन परीषहनिराकृतेः । कर्मनिर्जरणात्संयमराज्यप्राप्तेः । इतरथा महानरकादौ विपर्ययोऽतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति चतुर्थं स्थानम् ॥४॥ तथा उमजण त्ति न्यूनजनपूजा । प्रव्रजितो हि धर्मप्रनावाद्राजामात्यादिनिरन्युछानासनाञ्जलिप्रग्रहादिनिः पूज्यते । उत्प्रव्रजितेन तु न्यूनजनस्यापि स्वव्यसनगुप्तयेऽन्युछानादि कार्यमधार्मिकराजविषये वा वेष्टिप्रयोक्तुः खरकर्मणो नियमत एव इहैवेदमधर्मफलमतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति पञ्चमं स्थानम् ॥ ५ ॥ एवं सर्वत्र क्रिया योजनीया । तथा वान्तस्य प्रत्यापानं नुक्तोज्झितपरिनोग इत्यर्थः । अयं च श्वशृगालादिक्षुद्रसत्त्वाचरितः सतां निन्द्यो व्याधिडुःखजनकः । वान्ताश्च नोगाः प्रव्रज्याङ्गीकरणेनैतत्प्रत्यापानमप्येवं चिन्तनीयमिति षष्ठं स्थानम् ॥६॥ तथाधरगतिवासोपसंपत् । अधोगतिर्नरकतिर्यग्गतिस्तस्यां वसनमधोगतिवासः । एतन्निमित्तनूतं कर्म गृह्यते । तस्योपसंपत् सामीप्येनाङ्गीकरणम् । यदेतडुत्प्रव्रजनमेवं चिन्तनीयमिति सप्तमं स्थानम् ॥७॥ तथा डुर्लनः खलु नो गृहिणां धर्म इति । प्रमादबहुलत्वाद्दुर्लन एव । नो इत्यामन्त्रणे । गृहस्थानां परमनिर्वृतिजनको धर्मः । किंविशिष्टानामित्याह । गृहपाशमध्ये वसतामित्यत्र गृहशब्देन पाशकल्पाः पुत्रकलत्रादयो गृह्यन्ते । तन्मध्ये वसतामनादिनवान्यासादकारणं स्नेहबन्धनमेतच्चिन्तनीयमित्यष्टमं स्थानम् ॥८॥ तथा आतङ्कस्तस्य वधाय नवति । आतङ्कः सद्योघाती विषूचिकादिरोगः । तस्य गृहिणो धर्मबन्धुरहितस्य वधाय विनाशाय नवति । तथावधश्चानेकवधहेतुरेवं चिन्तनीयमिति नवमं स्थानम् ॥ ए ॥ तथा संकल्पस्तस्य वधाय नवति । संकल्प इष्टानिष्ट-

वियोगप्राप्तिजो मानस आतङ्कः। तस्य गृहिणस्तथाचेष्टायोगान्मिथ्याविकल्पाभ्यासेन गृहादिप्राप्तेर्वधाय भवत्येतच्चिन्तनीयमिति दशमं स्थानम् ॥१०॥ तथा सोपक्लेशो गृहिवास इति। सहोपक्लेशैः सोपक्लेशो गृहाश्रमः। उपक्लेशाः। कृषिपाशुपाल्यवाणिज्याद्यनुष्ठानानुगताः पण्डितजनगर्हिताः शीतोष्णश्रमादयो घृतलवणचिन्तादयश्चेत्येवं चिन्तनीयमित्येकादशं स्थानम् ॥११॥ तथा निरुपक्लेशः पर्याय इति। एभिरेवोपक्लेशैरहितः प्रव्रज्यापर्यायः। अनारम्भी कुचिन्तापरिवर्जितः श्लाघनीयो विदुषामित्येवं चिन्तनीयमिति द्वादशं स्थानम् ॥१२॥ तथा बन्धो गृहिवासस्तद्धेत्वनुष्ठानात् कोशकारकीटवदित्येतच्चिन्तनीयमिति त्रयोदशं स्थानम् ॥ १३ ॥ ॥ तथा मोक्षः पर्यायोऽनवरतं कर्मनिगडविगमान्मुक्तवदित्येवं चिन्तनीयमिति चतुर्दशं स्थानम् ॥ १४ ॥ ॥ अतएव सावद्यो गृहवास इति । सावद्यः सपापः प्राणातिपातमृषावादादिप्रवृत्तेरेतच्चिन्तनीयमिति पञ्चदशं स्थानम् ॥ १५ ॥ एवमनवद्यः पर्याय इत्यपाप इत्यर्थः। अहिंसादिपालनात्मकत्वादेतच्चिन्तनीयमिति षोडशं स्थानम् ॥ १६ ॥ तथा बहुसाधारणा गृहिणां कामभोगा इति । बहुसाधारणाश्चौरजारराजकुलादिसामान्या गृहिणां गृहस्थानां कामभोगाः। पूर्ववदित्येतच्चिन्तनीयमिति सप्तदशं स्थानम् ॥ १७ ॥ तथा प्रत्येकं पुण्यपापमिति । मातापितृकलत्रादिनिमित्तमप्यनुष्ठितं पुण्यपापं प्रत्येकं प्रत्येकं पृथक् पृथक् येनानुष्ठितं तस्य कर्तुरेवैतदिति भावार्थः । एवमष्टादशं स्थानम् ॥ १८ ॥ एतदन्तर्गतो वृद्धाभिप्रायेण शेषग्रन्थः समस्तोऽत्रैव । अन्ये तु व्याचक्षते। सोपक्लेशो गृहिवास इत्यादिषु षट्सु स्थानेषु सप्रतिपक्षेषु स्थानत्रयं गृह्यते। एवं च। बहुसाधारणा गृहिणां कामभोगा इति चतुर्दशं स्थानम् ॥१४॥ प्रत्येकं पुण्यपापमिति पञ्चदशं स्थानम् ॥१५॥ शेषाण्यभिधीयन्ते। तथा अनित्यं खलु अनित्यमेव नियमतः। भो इत्यामन्त्रणे। मनुष्याणां पुंसां जीवितमायुः। एतदेव विशेष्यते। कुशाग्रजलबिन्दुचञ्चलं सोपक्रमत्वादनेकोपद्रवविषयत्वादत्यन्तासारम्। तदलं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति षोडशं स्थानम् ॥१६॥ तथा बहु च खलु भो पापं कर्म प्रकृतम्। बहु च। चशब्दात् क्लिष्टम्। खलुशब्दोऽवधारणे। बह्वेव पापं कर्म चारित्रमोहनीयादि प्रकृतं निर्वर्तितं मयेति गम्यते। श्रामण्यप्राप्तावप्येवं दुष्टबुद्धिप्रवृत्तेः। नहि प्रभूतक्लिष्टकर्मरहितानामेवमकुशला बुद्धिर्भवत्यतो न किंचित् गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति सप्तदशं स्थानम्। तथा पापानां चेत्यादि । पापानां चापुण्यरूपाणां चशब्दात्पुण्यरूपाणां च खलु भो कृतानां कर्मणाम्। खलुशब्दः कारितानुमतविशेषणार्थः। भो इति शिष्यामन्त्रणे। कृतानां मनोवाक्काययोगैरोघतो निर्वर्तितानां कर्मणां ज्ञानावरणीयाद्यशातवेदनीयादीनां प्राक् पूर्वमन्यजन्मसु दुश्चरितानाम्। प्रमादकषायजदुश्चरितजनितानि दुश्च-

रितानि । कारणे कार्योपचारात् । डुश्चरितहेतूनि वा डुश्चरितानि । कार्ये कारणोपचारात् । एवं डुःपराक्रान्तानां मिथ्यादर्शनाविरतिजडुःपराक्रान्तजनितानि डुःपराक्रान्तानि । हेतौ फलोपचारात् । डुःपराक्रान्तहेतूनि वा डुःपराक्रान्तानि फले हेतूपचारात् । इह च डुश्चरितानि मद्यपानाश्लीलानृतजाषणादीनि । डुःपराक्रान्तानि वधबन्धनादीनि । तदमीषामेवंजूतानां कर्मणां वेदयित्वानुजूय । फलमिति वाक्यशेषः । किम् । मोक्षो जवति प्रधानपुरुषार्थो जवति । नास्त्यवेदयित्वा न जवत्यननुजूय । अनेन सकर्मकमोक्षव्यवच्छेदमाह । इष्यते च स्वल्पकर्मोपेतानां कैश्चित्सहकारिनिरोधतस्तत्फलादानवादिजिस्तत्तदपि नास्त्यवेदयित्वा मोक्षस्तथारूपत्वात् । कर्मणः स्वफलादाने कर्मत्वायोगात् । तपसा वा क्षपयित्वा अनशनप्रायश्चित्तादिना वा विशिष्टक्षायोपशमिकशुजजावरूपेण तपसा प्रलयं नीत्वा । इह च वेदनमुदयप्राप्तस्य व्याधेरिवानारब्धोपक्रमस्य क्रमशोऽनन्यनिबन्धनपरिक्लेशेन तपः । क्षपणं तु सम्यगुपक्रमेणानुदीर्णोदीरणदोषक्षपणवदन्यनिमित्तमक्रमेणापरिक्लेशमित्यतस्तपोऽनुष्ठानमेव श्रेय इति न किंचिद्गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमित्यष्टादशं पदं जवत्यष्टादशं स्थानं जवति । जवति चात्र श्लोकः । अत्रेत्यष्टादशस्थानार्थव्यतिकर उक्तानुक्तार्थसंग्रहपर इत्यर्थः । श्लोक इति च जातिपरो निर्देशः । ततः श्लोकजातिरनेकजेदा जवतीति प्रजूतश्लोकोपन्यासेऽपि न विरोधः ॥

जया य चयई धम्मं, अणज्जो जोगकारणा ॥
से तब मुच्छिए बाले, आयई नावबुज्झइ ॥ १ ॥

(अवचूरिः) यदा चैवमष्टादशव्यावर्त्तनकारणजावेऽपि त्यजति चारित्रधर्ममनार्यो म्लेछचेष्टितः स तेषु जोगेषु मूर्छितो बालोऽज्ञ आगामिकालं नावबुध्यते ॥ १ ॥

(अर्थ.) ते आ रीते. जया अ इत्यादिसूत्र. उपर कहेल अढार स्थानक विचार करवा योग्य ठता पण (अणज्जो के०) अनार्यः एटले म्लेछ नथी पण म्लेछ सरखा जे साधु (जोगकारणा के०) जोगकारणात् एटले शब्द, स्पर्श प्रमुख विषय जोगववाना हेतुथी (धम्मं के०) धर्म एटले चारित्र धर्म प्रत्ये (जया के०) यदा एटये ज्यारे (चयइ के०) त्यजति एटले त्याग करे. त्यारे (बाले के०) बालः एटले अज्ञ एवा (से के०) सः एटले ते साधु (तब के०) तत्र एटले ते शब्द प्रमुख विषयोने विषे (मुछिए के०) मूर्छितः एटले मूर्छा करता ठता (आयई के०) आयतिं एटले आवता काल प्रत्ये (नावबुज्झइ के०) नावबुध्यते एटले सम्यक् प्रकारे जाणे नहि. ॥ १ ॥

(दीपिका.) यदा चैवमष्टादशसु स्थानेषु व्यावर्त्तनकारणेषु सत्स्वपि यो बालोऽज्ञो धर्मं चारित्रलक्षणं जहाति त्यजति। स आयतिमागामिकालं नावबुध्यते सम्यग् नावगच्छति। किंभूतो बालः। अनार्य इव अनार्यो म्लेच्छचेष्टितः। किमर्थं धर्मं त्यजतीत्याह। भोगकारणाय शब्दादिभोगनिमित्तम्। किंभूतो बालः। तत्र मूर्छितः। तेषु भोगेषु मूर्छितो गृद्धः॥ १॥

(टीका.) जया अ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। यदा चैवमप्यष्टादशसु व्यावर्त्तनकारणेषु सत्स्वपि जहाति त्यजति धर्मं चारित्रलक्षणम्। अनार्य इत्यनार्य इवानार्यो म्लेच्छचेष्टितः। किमर्थमित्याह। भोगकारणाच्छब्दादिभोगनिमित्तं स धर्मत्यागी तत्र तेषु भोगेषु मूर्छितो गृद्धो बालोऽज्ञ आयतिमागामिकालं नावबुध्यते न सम्यगवगच्छतीति सूत्रार्थः॥ १॥

जया ओहाविओ होइ, इंदो वा पडिओ छमं॥
सव्वधम्मपरिब्भठो, स पच्छा परितप्पइ॥ २॥

(अवचूरिः) यदावधावितोऽपसृतो भवति संयमसुखविभूतेः। उत्प्रव्रजित इत्यर्थः। इन्द्रवत्पतितः क्ष्मां स्वविभवभ्रंशात्। सर्वधर्मेभ्यः परिभ्रष्टः स पश्चाद्भ्रष्टो भूत्वा मनाग्मोहावसाने परितप्यते॥ २॥

(अर्थ.) तेज कहे छे. जया इत्यादि सूत्र. (छमं के०) क्षमां एटले भूमिने विषे (पडिओ के०) पतितः एटले पडेला एवा (इंदो वा के०) इंद्रो वा एटले देवराज इंद्रनी पेठे अर्थात् इंद्र जेम पोताना इंद्रपदथी भ्रष्ट थइने आ मृत्युलोकमां पतन पामे, तेम (जया के०) यदा एटले ज्यारे पूर्वोक्त साधु जे ते (ओहाविओ के०) अवधावितः एटले नीकली गएला, अर्थात् चारित्रथी भ्रष्ट एवा (होइ के०) भवति एटले थाय छे. त्यारे (स के०) सः एटले ते साधु (सव्वधम्मपरिब्भठो के०) सर्वधर्मपरिभ्रष्टः एटले खंति, अज्जव, मद्दव प्रमुख पूर्वे आचरेला सर्व धर्मथी परिभ्रष्ट थया छता (पच्छा के०) पश्चात् एटले पाछलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले 'आ मे शुं कर्युं' एवी रीते पस्तावो करे छे.॥ २॥

(दीपिका.) एतदेव दर्शयति। यदा चावधावितोऽपसृतो भवति यः। कोऽर्थः। संयमसुखविभूतेः सकाशादुत्प्रव्रजित इत्यर्थः। तदा इन्द्रो वा देवराज इव क्ष्मां पतितः। स्वविमानविभवभ्रंशेन भूमौ पतित इति भावः। किं० यः। सर्वधर्मपरिभ्रष्टः। सर्वधर्मेभ्यः क्षान्त्यादिभ्य आसेवितेभ्योऽपि यावत्प्रतिज्ञामननुपालनात्। लौकिकेभ्यो

वा गौरवादिभ्यः परिभ्रष्टः सर्वतश्च्युतः । पतितो भूत्वा पश्चात् मनाग् मोहस्यान्ते स परितप्यते । किमिदं मया कार्यं कृतमित्यनुतापं करोति ॥ २ ॥

(टीका.) एतदेव दर्शयति । जय त्ति सूत्रम् । व्याख्या । यदा चावधावितोऽपसृतो भवति संयमसुखविभूतेः । उत्प्रव्रजित इत्यर्थः । इन्द्रो वेति देवराज इव पतितः क्ष्मां गतः स्वविभवभ्रंशेन भूमौ पतित इति भावः । क्ष्मा भूमिः । सर्वधर्मपरिभ्रष्टः सर्वधर्मेभ्यः क्षान्त्यादिभ्य आसेवितेभ्योऽपि यावत्प्रतिज्ञमननुपालनात् लौकिकेभ्योऽपि वा गौरवादिभ्यः परिभ्रष्टः सर्वतश्च्युतः स पतितो भूत्वा पश्चान्मनाग् मोहावसाने परितप्यते । किमिदमकार्यं मयानुष्ठितमित्यनुतापं करोतीति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

जया अ वंदिमो होइ, पछा होइ अवंदिमो ॥
देवया व चुआ ठाणा, स पछा परितप्पइ ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) यदा च वन्द्यो भवति श्रमणपर्यायस्थो नरेन्द्रादीनां पश्चाद्भवत्युन्निष्क्रान्तः सन्नवन्द्यः । तदा च देवतेव स्थानच्युता सती पश्चात्परितप्यत इति पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे साधु (जया के०) यदा एटले ज्यारे चारित्र रूडी रीते पालता होय त्यारे प्रथम तो (वंदिउ के०) वन्द्यः एटले वंदना करवाने योग्य एवा (होइ के०) भवति एटले थाय. (य के०) च एटले अने (पछा के०) पश्चात् एटले पाछलथी अर्थात् चारित्रनो त्याग करे त्यारे (अवंदिमो के०) अवन्द्यः एटले वन्दना करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) भवति एटले थाय. (स के०) सः एटले ते साधु (ठाणा के०) स्थानात् एटले पोताना स्थानकथी (चुआ के०) च्युता एटले भ्रष्ट थएल एवी (देवया व के०) देवतेव एटले देवतानी पेठे (पछा के०) पश्चात् एटले पाछलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्तावो करे छे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यदा च यः संयमवान् सन् नरेन्द्रादीनां वन्द्यो भवति । स पश्चादुन्निष्क्रान्तः संयमरहितः सन्नवन्द्यो भवति । पश्चात् स परितप्यते च । किंवत् । स्थानच्युता सती इन्द्रवर्जा देवतेव । परितापार्थः पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) जया अ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च वन्द्यो भवति । श्रमणपर्यायस्थो नरेन्द्रादीनां पश्चाद्भवत्युन्निष्क्रान्तः सन्नवन्द्यस्तदा देवतेव का चिदिन्द्रवर्जा स्थानच्युता सती । स पश्चात्परितप्यत इत्येतत्पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

जया अ पूइमो होइ, पच्छा होइ अपूइमो ॥
राया व रज्जपप्भट्ठो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) यदा च पूज्यो वस्त्रभक्ताद्यैर्लोकानामिति शेषः। पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यः। राजेव राज्यप्रभ्रष्टो महतो भोगाद्धिप्रमुक्तः। स पश्चात्परितप्यते ॥ ४ ॥

(अर्थ.) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वळी जे साधु चारित्रना प्रभावथी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (पूइमो के०) पूज्यः एटले पूजा करवा योग्य एवा (होइ के०) भवति एटले थाय छे. अने (पच्छा के०) पश्चात् एटले चारित्रथी भ्रष्ट थया पछी (अपूइमो के०) अपूज्यः एटले पूजा करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) भवति एटले थाय छे. (स के०) सः एटले ते साधु (रज्जपप्भट्ठो के०) राज्यप्रभ्रष्टः एटले राज्यथी भ्रष्ट थएल एवा (राया व के०) राजेव एटले राजानी पेठे (पच्छा के०) पश्चात् एटले पाछळथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले परस्ताय छे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) यदा च पूज्यो भवति लोकानां वस्त्रपात्रादिभिः। कुतः। साधुधर्ममाहात्म्यात्। स उत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो भवति लोकानामेव। क इव। राज्यप्रभ्रष्टो महतो भोगाद्धियुक्तो राजेवापूज्यो भवति। पुनः स पश्चात् परितप्यते च पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) तथा जय त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। यदा च पूज्यो भवति वस्त्रभक्तादिभिः श्रामण्यसामर्थ्याल्लोकानां पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो लोकानामेव। तदा राजेव राज्यप्रभ्रष्टः। महतो भोगाद्धिप्रमुक्तः स पश्चात्परितप्यत इति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

जया अ माणिमो होइ, पच्छा होइ अमाणिमो ॥
सिट्ठि व कब्बडे छूढो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) यदा च मान्योऽभ्युत्थानाज्ञाकरणादिना। पश्चाद्भवत्यमान्यस्तत्परित्यागेन। तदा श्रेष्ठीव कर्बटे क्षुद्रसन्निवेशे क्षिप्तः सन्परितप्यते ॥ ५ ॥

(अर्थ.) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वळी जे साधु शीलना प्रभावथी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (माणिमो के०) मान्यः एटले आसन आपवुं, आज्ञा मानवी इत्यादि प्रकार वडे मान आपवा योग्य थाय छे, अने (पच्छा के०) पश्चात् एटले शीलथी भ्रष्ट थया पछी (अमाणिमो के०) अमान्यः एटले मान आपवा योग्य नहि एवा (होइ के०) भवति एटले थाय छे.

वा गौरवादिज्यः परिभ्रष्टः सर्वतश्च्युतः । पतितो भूत्वा पश्चात् मनाग् मोहस्यान्ते स परितप्यते । किमिदं मया कार्यं कृतमित्यनुतापं करोति ॥ २ ॥

(टीका.) एतदेव दर्शयति । जय त्ति सूत्रम् । व्याख्या । यदा चावधावितोऽपसृतो भवति संयमसुखविभूतेः । उत्प्रव्रजित इत्यर्थः । इन्द्रो वेति देवराज इव पतितः क्ष्मां गतः स्वविभवभ्रंशेन भूमौ पतित इति भावः । क्ष्मा भूमिः । सर्वधर्मपरिभ्रष्टः सर्वधर्मेभ्यः क्षान्त्यादिभ्य आसेवितेभ्योऽपि यावत्प्रतिज्ञमननुपालनात् लौकिकेभ्योऽपि वा गौरवादिभ्यः परिभ्रष्टः सर्वतश्च्युतः स पतितो भूत्वा पश्चान्मनाग् मोहावसाने परितप्यते । किमिदमकार्यं मयानुष्ठितमित्यनुतापं करोतीति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

जया अ वंदिमो होइ, पच्छा होइ अवंदिमो ॥
देवया व चुआ ठाणा, स पच्छा परितप्पइ ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) यदा च वन्द्यो भवति श्रमणपर्यायस्थो नरेन्द्रादीनां पश्चाद्भवत्युन्निष्क्रान्तः सन्नवन्द्यः । तदा च देवतेव स्थानच्युता सती पश्चात्परितप्यत इति पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे साधु (जया के०) यदा एटले ज्यारे चारित्र रूडी रीते पालता होय त्यारे प्रथम तो (वंदिउ के०) वन्द्यः एटले वंदना करवाने योग्य एवा (होइ के०) भवति एटले थाय. (य के०) च एटले अने (पछा के०) पश्चात् एटले पाछलथी अर्थात् चारित्रनो त्याग करे त्यारे (अवंदिमो के०) अवन्द्यः एटले वन्दना करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) भवति एटले थाय. (स के०) सः एटले ते साधु (ठाणा के०) स्थानात् एटले पोताना स्थानकथी (चुआ के०) च्युता एटले भ्रष्ट थएल एवी (देवया व के०) देवतेव एटले देवतानी पेठे (पछा के०) पश्चात् एटले पाछलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्तावो करे छे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यदा च यः संयमवान् सन् नरेन्द्रादीनां वन्द्यो भवति । स पश्चादुन्निष्क्रान्तः संयमरहितः सन्नवन्द्यो भवति । पश्चात् स परितप्यते च । किंवत् । स्थानच्युता सती इन्द्रवर्जा देवतेव । परितापार्थः पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) जया अ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च वन्द्यो भवति । श्रमणपर्यायस्थो नरेन्द्रादीनां पश्चाद्भवत्युन्निष्क्रान्तः सन्नवन्द्यस्तदा देवतेव का चिदिन्द्रवर्जा स्थानच्युता सती । स पश्चात्परितप्यत इत्येतत्पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

क्किविऊण णगरं पइठो । सो एगेण नगरधुत्तेण पुच्छिउ कहं सगडतित्तिरी लप्नइ । तेण गामेल्लएण नणइ । तप्पणाडुयालियाए लप्नति । तउ तेण सक्खिण उआह-णित्ता । सगडं तित्तिरीए सह गहियं । एत्तिलगो चेव किल एस वंसगो त्ति । गुरवो न-णंति । तउ सो गामेल्लगो दीणमणसो अच्छइ । तच्छ य एगो मूलदेवसरिखो मणुसो आगच्छइ तेण सो दिठो । तेण पुच्छिउ । किं झियायसि अरे देवाणुप्पिया । तेण नणियं अहमेगेण गोहेण इमेण पगारेण छलिउ । तेण नणियं । मा बीहिह तप्पणाडुयालियं तुमं सोवयारं मग्ग । माइगाणं सिक्खाविउ एवं नवउ त्ति नणिऊण तस्स सगासं गउ नणियं चणेण मम जइ सगडेहियं तो मे इयाणिं तप्पणाडुयालियं सोवयारं दवावेहि । एवं होउ त्ति । घरणीउ महिला संदिठा । अलंकियविन्नूसिया परमेण विणएण एअस्स त-प्पणाडुयालियं देहि । सा वणसमं उवठिया । तउ सो सागडिउ नणति । मम अंगु-ली छिन्ना । इमा चीरेण वेढिया ण सक्केमि उडुयालेउं तुमं अडुयालिउं देहि । अडुआलिया तेण हच्छेण गहिया । गामं तेण संपठिउ लोगस्स य कहेइ । जहा मए सतित्तिरीगेण सगडेण गहिया तप्पणाडुयालिया । ताहे तेण धुत्तेण सगडं विसच्चि-यं । तं च पसाएऊण नद्या णियत्तिया । एस पुण लूसउ चेव कहाणयवसेण नणिउ । एस लोइउ लोगुत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुतिन्नावियस्स तस्स तहा वंसगो पउवति । जहा संमं पडिवद्यइ । दव्वाणुउगे पुण कुप्पावयणिउ चोइद्या । जहा जइ जिणप-णीए मग्गे अच्छि जीवो अच्छि घडो अच्छित्तं जीवेवि घडेवि दोसुविसेसेण वट्टइत्ति । ते ण अच्छित्तसद्दतुल्लत्तणेण जीवघडाणं एगत्तं नवति । अह अच्छि नावाउ वतिरित्तो जीवो तेण जीवस्स अन्नावो नवइत्ति । एस किल एद्दहमेत्तो चेव वंसगो । लूसगेण पुण एच्छ इमं उत्तरं नाणितव्वं । जइ जीवघडा अच्छित्ते वट्टंति । तम्हा तेसिमेगत्तं संन्ना-वेहि । एवं ते सव्वन्नावाणं एगत्तं नवति । कहं अच्छि घडो अच्छि पडो अच्छि परमाणू अच्छि डुपएसिए खंधे एवं सव्वन्नावेसु अच्छिन्नावो वट्टइ त्ति काउं किं सव्वन्नावा एगी-नवंतु । एच्छ सीसो आह कहं पुण एयं जाणियव्वं सव्वन्नावेसु अच्छिन्नावो वट्टइ नय ते ए-गीनवंति । आयरिउ आह । अणेगंताउ एयं सिज्झइ एच्छ दिठंतो । खइरवणस्सइ व-णस्सई पुण खदिरो पलासो वा एवं जीवो वि णियमा अच्छि अच्छिन्नावो पुण जीवो व होद्य अन्नो वा धम्माधम्मागासादीणं ति । उक्तो व्यंसकः । सांप्रतं लूषकमधिकृत्या-ह । तउसगवंसगलूसग हेउम्मि य मोयउ य पुणो ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ त्रपुष-व्यंसकप्रयोगे पुनर्लूषके हेतौ च मोदको निदर्शनमिति गाथाक्षरार्थः । नावार्थः क-थानकादवसेयस्तच्चेदम् । जहा एगो मणुसो तउसाणं नरिएण सगडेण नयरं पविस-इ । सो पविसंतो धुत्तेण नणइ । जो एयं तउसाण सगडं खाइद्या तस्स तुमं किं

जया अ पूइमो होइ, पच्छा होइ अपूइमो ॥
राया व रज्जपब्भट्ठो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) यदा च पूज्यो वस्त्रभक्ताद्यैर्लोकानामिति शेषः। पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यः। राजेव राज्यप्रभ्रष्टो महतो भोगाद्धिप्रमुक्तः। स पश्चात्परितप्यते ॥ ४ ॥

(अर्थ.) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु चारित्रना प्रभावथी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (पूइमो के०) पूज्यः एटले पूजा करवा योग्य एवा (होइ के०) भवति एटले थाय छे. अने (पच्छा के०) पश्चात् एटले चारित्रथी भ्रष्ट थया पछी (अपूइमो के०) अपूज्यः एटले पूजा करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) भवति एटले थाय छे. (स के०) सः एटले ते साधु (रज्जपब्भट्ठो के०) राज्यप्रभ्रष्टः एटले राज्यथी भ्रष्ट थएल एवा (राया व के०) राजेव एटले राजानी पेठे (पच्छा के०) पश्चात् एटले पाछलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले परताय छे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) यदा च पूज्यो भवति लोकानां वस्त्रपात्रादिभिः। कुतः। साधुधर्ममाहात्म्यात्। स उत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो भवति लोकानामेव। क इव। राज्यप्रभ्रष्टो महतो भोगाद्धियुक्तो राजेवापूज्यो भवति। पुनः स पश्चात् परितप्यते च पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) तथा जय त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। यदा च पूज्यो भवति वस्त्रभक्तादिभिः श्रामण्यसामर्थ्याल्लोकानां पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो लोकानामेव। तदा राजेव राज्यप्रभ्रष्टः। महतो भोगाद्धिप्रमुक्तः स पश्चात्परितप्यत इति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

जया अ माणिमो होइ, पच्छा होइ अमाणिमो ॥
सिट्ठि व कब्बडे छूढो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) यदा च मान्योऽभ्युत्थानाज्ञाकरणादिना। पश्चाद्भवत्यमान्यस्तत्परित्यागेन। तदा श्रेष्ठीव कर्बटे क्षुद्रसन्निवेशे क्षिप्तः सन्परितप्यते ॥ ५ ॥

(अर्थ.) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु शीलना प्रभावथी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (माणिमो के०) मान्यः एटले आसन आपवुं, आज्ञा मानवी इत्यादि प्रकार वडे मान आपवा योग्य थाय छे, अने (पच्छा के०) पश्चात् एटले शीलथी भ्रष्ट थया पछी (अमाणिमो के०) अमान्यः एटले मान आपवा योग्य नहि एवा (होइ के०) भवति एटले थाय छे.

(स के०) सः एटले ते साधु (कब्बडे के०) कर्वटे एटले घणा ज क्षुद्र एवा गामडामां (बूढो के०) क्षिप्तः एटले पडेलो एवा (सिट्ठि ब्व के०) श्रेष्ठीव एटले श्रेष्ठिनी पेठे (पच्छा के०) पश्चात् एटले पाछलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय छे ॥ ५ ॥

(दीपिका.) यदा च मान्यो भवत्यभ्युत्थानाज्ञाकरणादिना माननीयः स्याच्छीलादिप्रभावेन । पश्चाच्छीलादिपरित्यागेनामान्यः स्यात् । किंवत् । श्रेष्ठिवत् । श्रेष्ठीव । यथा श्रेष्ठी कर्वटे क्षिप्तो महाक्षुद्रसंनिवेशे क्षिप्तोऽमान्यो भवति । पुनः पश्चात् परितप्यते । तद्वच्छीलादिपरित्याग्यपि ॥ ५ ॥

(टीका.) तथा जय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च मान्यो भवत्यभ्युत्थानाज्ञाकरणादिना माननीयः शीलप्रभावेण, पश्चाद्भवत्यमान्यस्तत्परित्यागेन तदा श्रेष्ठीव कर्बटे महाक्षुद्रसंनिवेशे क्षिप्तः सन् पश्चात्परितप्यत इत्येतत्समानं पूर्वेणेति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

जया अ थेरओ होइ, समइक्कंतजुव्वणो ॥
मच्छु ब्व गलिं गलित्ता, स पच्छा परितप्पइ ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) यदा च स्थविरो भवति स त्यक्तसंयमो वयःपरिणामेन । एतद्विशेषदर्शनायाह । समतिक्रान्तयौवन एकान्तस्थविरभावस्तदा विपाककटुत्वान्मत्स्य इव गलं गिलित्वाभिगृह्य तथाविधकर्मलोहकंटकविद्धः सन् स पश्चात्परितप्यते । गाथेयं बृहद्वृत्तौ लघुवृत्तौ च नोक्ता ॥ ६ ॥

(अर्थ.) जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु (जया के०) यदा एटले ज्यारे (समइक्कंतजुव्वणो के०) समतिक्रान्तयौवनः एटले नीकली गइ छे जुवान अवस्था जेमनी एवा अने माटेज (थेरओ के०) स्थविरः एटले सर्वथा वृद्ध थया छता संयमनो त्याग करे छे. (स के०) सः एटले ते साधु (गलिं के०) गलं एटले लोहडाना कांटा उपर राखेल मांसने (गलित्ता के०) गिलित्वा एटले गलीने (ब्व के०) इव एटले जेम (मच्छ के०) मत्स्यः एटले मच्छ पस्ताय छे, तेम विषय भोगनो परिणाम कडवो होवाथी (पच्छा के०) पश्चात् एटले पाछलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय छे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) यदा च स्थविरो भवति मुक्तसंयमो वयसः परिणामेन । एतद्विशेषप्रदर्शनायाह । किंभूतः स्थविरः । समतिक्रान्तयौवन एकान्तस्थविरभावः । तदा

भोगानां विपाककटुकत्वात् परितप्यते । क इव । मत्स्य इव । यथा मत्स्यो बडिशं गिलित्वा अभिगृह्य तथाविधकर्मलोहकंटकविद्धः सन् पश्चात् परितप्यत इति । एतदपि पूर्वेण समानम् ॥ ६ ॥

(टीका.) जय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च स्थविरो भवति स त्यक्तसंयमो वयःपरिणामेन । एतद्विशेषप्रतिपादनायाह । समतिक्रान्तयौवन एकान्तस्थविर इति भावः । तदा विपाककटुकत्वाद्भोगानां मत्स्य इव गलं बडिशं गिलित्वाभिगृह्य तथाविधकर्मलोहकंटकविद्धः सन्पश्चात्परितप्यत इत्येतदपि समानं पूर्वेणेति सूत्रार्थः ॥६॥

जया अ कुकुडुंबस्स, कुतत्तीहिं विहम्मइ ॥
हत्थी व बंधणे बद्धो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ७ ॥

(अर्थ.) एज प्रकट कहे छे. जया इत्यादि सूत्र. संयमनो त्याग करनार साधु (जया के०) यदा एटले ज्यारे (कुकुडुंबस्स के०) कुकुटुम्बस्य एटले माठा कुटुंबना परिवारनी (कुतत्तीहिं के०) कुतप्तिभिः एटले माठी चिंताउथी (विहम्मइ के०) विहन्यते एटले हणाय छे. त्यारे (स के०) सः एटले ते साधु (बंधणे के०) बन्धने एटले विषयनी लालचथी बन्धनमां (बद्धो के०) बद्धः एटले सपडाइ गएल एवा (हत्थी व के०) हस्तीव एटले हाथीनी पेठे (पच्छा के०) पश्चात् एटले पाछलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय छे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयति । यदा च कुकुटुम्बस्य कुत्सितकुटुम्बस्य कुतप्तिभिः कुत्सितचिन्ताभिरात्मनः संतापकारिणीभिर्विहन्यते विषयभोगान् प्रति विघातं नीयते । तदा स मुक्तसंयमः सन् परितप्यते पश्चात् । क इव । यथा हस्ती कुकुटुम्बबन्धनबद्धः परितप्यते ॥ ७ ॥

पुत्तदारपरीकिन्नो, मोहसंताणसंतउ ॥
पंकोसन्नो जहा नागो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । पुत्रदारपरिकीर्णो विषयसेवनात् पुत्रकलत्रादिभिः सर्वतो विक्षिप्तः । मोहसंतानसंततो मोहनीयकर्मप्रवाहेण व्याप्तः । पङ्कावसन्नो यथा नागः कर्दमनिमग्नो वनगज इव । स पश्चात्परितप्यते । हा हा किं मयेदमसमञ्जसमनुष्ठितमिति ॥ ८ ॥

१:– आ गाथा बृहद्वृत्तिमां तथा अवचूरिमां देखाती नथी.

(अर्थ.) पुत्तदार इत्यादि सूत्र. संयमनो त्याग करनार (स के०) सः एटले ते साधु जे ते (पुत्तदारपरीकिन्नो के०) पुत्रदारपरिकीर्णः एटले पुत्र तथा स्त्रीवडे परिवरेलो अने (मोहसंतानसंतउ के०) मोहसंतानसंततः एटले दर्शनमोहिनी प्रमुख कर्मप्रवाहमां पडेलो एवो थयो ठतो (जहा के०) यथा एटले जेम (पंकोसन्नो के०) पङ्कावसन्नः एटले कादवमां खुती गएल एवो (नागो के०) नागः एटले हाथी पस्ताय ठे, तेम (पठा के०) पश्चात् एटले पाठलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय ठे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) पुनराह । मुक्तसंयमः पश्चात्परितप्यते । हा हा किं मयेदमसमञ्जसमनुष्ठितम् । किं० । पुत्रदारपरिकीर्णः । विषयसेवनात्पुत्रकलत्रादिभिः सर्वतो विक्षिप्तः । पुनः किंभूतः । मोहसंतानसंततो दर्शनमोहनीयादिकर्मप्रवाहेण संततः । क इव परितप्यते । यथा नागो हस्ती पङ्कावसन्नः कर्दममग्नः सन् परितप्यते ॥ ८ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । पुत्तदार त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । पुत्रदारपरिकीर्णो विषयसेवनात्पुत्रकलत्रादिभिः सर्वतो विक्षिप्तः । मोहसंतानसंततो दर्शनादिमोहनीयकर्मप्रवाहेण व्याप्तः । क इव । पङ्कावसन्नो नागो यथा कर्दमावमग्नो वनगज इव । स पश्चात्परितप्यते । हा हा किं मयेदमसमञ्जसमनुष्ठितमिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

अज्ज आहं गणी हुंतो, भाविअप्पा बहुस्सुउ ॥
जइ हं रमंतो परिआए, सामन्ने जिणदेसिए ॥ ए ॥

(अवचूरिः) कश्चित्सचेतन एवं तप्यत इत्याह । अद्यास्मिन् दिवसेऽहमाचार्यो भवेयं भावितात्मा प्रशस्तयोगभावनाभिः बहुश्रुत उभयलोकहितबह्वागमयुक्तो यद्यहमरमिष्यं रतिमकरिष्यम् । पर्याये प्रव्रज्यारूपे श्रामण्ये श्रमणसंबन्धिनि जिनदेशिते ॥ ए ॥

(अर्थ.) कोइ सचेतन वली एवी रीते पस्ताय एम कहे ठे. अज्ज इत्यादि सूत्र. (अहं के०) अहं एटले हुं (अज्ज आ के०) अद्य तावत् एटले आजसुधी तो (गणी के०) गणिः एटले आचार्य (हुंतो के०) स्यां एटले थात. शुं कर्युं होत तो ते कहे ठे. (जइ के०) यदि एटले जो (अहं के०) अहं एटले हुं (भाविअप्पा के०) भावितात्मा एटले शुभयोगनी भावना वडे आत्मानेविषे भावना करनारो एवो अने (बहुस्सुउ के०)) बहुश्रुतः एटले आ लोक परलोकने विषे हितकारी एवा अग्यार अंग प्रमुख बहु आगमने धारण करतो ठतो (जिणदेसिए के०)

जिनदेशिते एटले जिनजगवाने जपदेश करेल एवा, (सामन्ने के०) श्रामण्ये एटले श्रमण संबंधी (परिश्राए के०) पर्याये एटले चारित्र पर्यायने विषे (रमंतो के०) श्ररमिष्यं एटले रमी रहत, अर्थात् रूडी रीते चारित्र पालत तो आचार्य थात. ॥ ए॥

(दीपिका.) कश्चित् सचेतनो नर एवं च परितप्यत इत्याह । अहमद्य तावदस्मिन् दिवसे गणी स्यामाचार्यो जवेयम् । यदि पर्याये प्रव्रज्यारूपे अरमिष्यं रतिमकरिष्यम् । किंविशिष्टे पर्याये । श्रामण्ये श्रमणसंबन्धिनि । पुनः किंजूते । जिनदेशिते तीर्थकरप्ररूपिते । न शाक्यादिरूपे । किंजूतोऽहम् । जावितात्मा । प्रशस्तयोगजावनाजिर्जावित आत्मा यस्य सः । पुनः किंजूतः । बहुश्रुतः । जजयलोकहितबह्वागमयुक्त इति ॥ ए ॥

(टीका.) कश्चित् सचेतनतर एवं च परितप्यत इत्याह । अज्ज त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अद्य तावदहमद्यास्मिन् दिवसे । अहमित्यात्मनिर्देशे । गणी स्यामाचार्यो जवेयम् । जावितात्मा प्रशस्तयोगजावनाजिः । बहुश्रुत जजयलोकहितबह्वागमयुक्तः । यदि किं स्यादित्यत आह । यद्यहमरमिष्यं रतिमकरिष्यं पर्याये प्रव्रज्यारूपे । सोऽनेकजेद इत्याह । श्रामण्ये श्रमणानां संबन्धिनि । सोऽपि शाक्यादिजेदजिन्न इत्याह । जिनदेशिते निर्ग्रन्थसंबन्धिनीति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

देवलोगसमाणो अ, परिआउ महेसिणं ॥
रयाणं अरयाणं च, महानरयसारिसो ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एतत्स्थिरीकरणार्थमाह । देवलोकसदृश एव पर्यायः प्रव्रज्यारूपो महर्षीणां रतानां सक्तानाम् । पर्याय एवेति गम्यते । यथा देवलोके देवाः प्रेक्षणकादिव्यापृतास्तिष्ठन्ति तथा प्रत्युपेक्षणादौ साधवः । अरतानां च जावतः सामाचार्यामसक्तानां चशब्दाद्विषयेजूनां च जिनलिङ्गविडम्बकानां महानरकसदृशः । तत्कारणत्वात् मानसडुःखातिरेकात् ॥ १० ॥

(अर्थ.) साधुना चित्तनी स्थिरताने अर्थे कहे ठे. देवलोग इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली (रयाणं के०) रतानां एटले सामाचारीने विषे प्रीति राखनारा (महेसिणं के०) महर्षीणां एटले रूडी रीते चारित्र पालनार मुनिराजोने (परिश्राए के०) पर्यायः एटले चारित्रपर्याय जे ते (देवलोगसमाणो के०) देवलोक सरखो ठे. तात्पर्य ए ठे के, जेम देवलोकमां देवताउ नाटक प्रमुख जोवामां मग्न थइ निरंतर आनंदमां रहे ठे, दीनपणुं पामता नथी. तेम जला साधुउ पण

नावथी पडिलेहण प्रमुख क्रियाने विषे आसक्त रही आनंदमां कालनिर्गमन करे ले. माटे मुनिराजनो चारित्र पर्याय स्वर्गसुखसमान ले. तेमज (अरयाणं के०) अरतानां एटले सामाचारीने विषे प्रीति न राखनार एवा (अ के०) च एटले अने विषयने विषे आसक्त थएल एवा साधुउने चारित्र पर्याय जे ते (महानरयसारिसो के०) महानरकसदृशः एटले रौरव प्रमुख नरकसमान ङुःखदायी ले. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अवधानोत्प्रेक्षिणः स्थिरीकरणार्थमाह। महर्षीणां सुसाधूनां पर्याये संयमे रतानामासक्तानां पर्यायो देवलोकसमानः । अयमर्थः। यथा देवलोके देवा नाटकादिव्यापृताः सन्तोऽदीनमनसस्तिष्ठन्ति । तथा सुसाधवोऽपि ततोऽधिकनावतः प्रत्युपेक्षणादिक्रियाव्यापृता अदीनमनसस्तिष्ठन्ति । कथम् । उपादेयविशेषत्वात् प्रत्युपेक्षणादेः। तथा पर्यायेऽरतानां च नावतः सामाचार्यामसक्तानाम्। चशब्दाद् विषयानिलाषिणां च । नगवल्लिङ्गविरूम्बकानां क्षुद्रप्राणिनां पर्यायो महानरकसदृशो रौरवादितुल्यः। तत्कारणत्वाद् मानसङुःखातिरेकात्, तथा विरूम्बनाच्चेति ॥१०॥

(टीका.) अवधानोत्प्रेक्षिणः स्थिरीकरणार्थमाह। देवलोग त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। देवलोकसमानस्तु देवलोकसदृश एव पर्यायः प्रव्रज्यारूपः। महर्षीणां सुसाधूनां रतानां सक्तानाम्। पर्याय एवेति गम्यते। एतडुक्तं नवति । यथा देवलोके देवाः प्रेक्षणकादिव्यापृता अदीनमनसस्तिष्ठन्त्येवं सुसाधवोऽपि ततोऽधिकं नावतः प्रत्युपेक्षणादिक्रियायां व्यापृता उपादेयविशेषत्वात् प्रत्युपेक्षणादेरिति । देवलोकसमान एव पर्यायो महर्षीणां रतानामिति । अरतानां च नावतः सामाचार्यामसक्तानां च। चशब्दाद्विषयानिलाषिणां च । नगवल्लिङ्गविरूम्बकानां क्षुद्रसत्त्वानां महानरकसदृशो रौरवादितुल्यस्तत्कारणत्वान्मानसङुःखातिरेकात्, तथा विरूम्बनाच्चेति सूत्रार्थः ॥१०॥

अमरोवमं जाणिअ सुरकमुत्तमं, रयाण परिआइ तहारयाणं ॥
निरउवमं जाणिअ ङुरकमुत्तमं, रमिज्ज तम्हा परिआइ पंमिए ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तडुपसंहारेणैव निगमयन्नाह । अमरोपममुक्तन्यायाद्देवसदृशं सौख्यं ज्ञात्वा प्रशमसारं रतानां पर्यायसक्तानां तथारतानां तस्मिन्नेव निरयोपमं ङुःखम्। रमेत तस्मात्पर्याये पण्मितः शास्त्रज्ञः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) एज वात प्रकट कहे ले. अमरोवमं इत्यादि सूत्र. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारणमाटे (पंमिए के०) पण्मितः एटले शास्त्रार्थना जाण एवो पुरुष जे ते (परिआइ के०) पर्याये एटले चारित्र पर्यायने विषे (रयाण के०)

रतानां एटले नावथी आसक्त एवा मुनिराजोने (अमरोवमं के०) अमरोपमं एटले देवतासरखुं (उत्तमं के०) उत्तमं एटले उत्कृष्टुं (सुक्खं के०) सुखं एटले सुखप्रत्ये (जाणिअ के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तहा के०) तथा एटले तेमज (अरयाणं के०) अरतानां एटले सामाचारी पालवामां कंटालो करनार एवा साधुउने (निरउवमं के०) निरयोपमं एटले नरकसमान (उत्तमं के०) उत्तमं एटले आकरुं (दुक्खं के०) दुःखं एटले दुःख प्रत्ये (जाणिअ के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (परिआइ के०) पर्याये एटले चारित्रपर्यायने विषे (रमिज्ज के०) रमेत एटले रमी रहे॥११॥

(दीपिका.) एतच्चोपसंहारेणैव निगमयन्नाह । पण्डितः शास्त्रज्ञः पर्याय उक्तरूपे संयमे रमेत सक्तिं कुर्यात् । किं कृत्वा । अमरोपमं देवसदृशं सौख्यं प्रशमसौख्यं प्रशस्तं ज्ञात्वा विज्ञाय । केषामित्याह । पर्याये रतानां दीक्षायां सक्तानाम् । सम्यक्प्रत्युपेक्षणादिक्रियायुक्ते । पुनः किं कृत्वा । पर्याय एवारतानाम् नरकोपमं नरकतुल्यमुत्तमं प्रधानं दुःखं च ज्ञात्वा ॥ ११ ॥

(टीका.) एतदुपसंहारेणैव निगमयन्नाह । अमर त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अमरोपममुक्तन्यायाद्देवसदृशं ज्ञात्वा विज्ञाय सौख्यमुत्तमं प्रशमसौख्यम् । केषामित्याह । रतानां पर्याये सक्तानां सम्यक्प्रत्युपेक्षणादिक्रियायुक्ते श्रामण्ये। तथा अरतानां पर्याय एव । किमित्याह । नरकोपमं नरकतुल्यं ज्ञात्वा दुःखमुत्तमं प्रधानमुक्तन्यायात् । यस्मादेवं रतारतविपाकस्तस्माद्रमेत सक्तिं कुर्यात् । क्वेत्याह । पर्याय उक्तस्वरूपे पण्डितः शास्त्रार्थज्ञ इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

धम्माउ नठं सिरिउ ववेयं, जन्नग्गि विज्झाअमिवप्पतेअं ॥
हीलंति णं दुविहिअं कुसीला, दाढुद्धिअं घोरविसं व नागं ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) पर्यायच्युतस्यैहिकं दोषमाह । धर्माच्छ्रमणधर्माद्भ्रष्टं च्युतं श्रियोऽपेतं तपोलक्ष्म्या अपेतम् । यज्ञाग्निं विध्यातमिव यागावसानेऽल्पतेजसम् । अल्पशब्दोऽभावे । तेजःशून्यं भस्मकल्पमित्यर्थः । हीलयन्ति पतितस्त्वमिति पङ्क्त्यपसरणादिना ।एनमस्तव्रतं दुर्विहितं दुष्टानुष्ठानं तत्सङ्गोचितलोका उद्धृतदंष्ट्रं रौद्रविषमिव नागं सर्पम् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे चारित्रथी भ्रष्ट थएल पुरुषने आ लोकने विषे शुं दोष थाय ते कहे छे. धम्माउ इत्यादि सूत्र. (कुसीला के०) कुशीलाः एटले जे लोकोनी साथे रहेवुं पडे ते कुशीलिया एवा लोको जे ते (धम्माउ के०) धर्मात् एटले चारित्ररूप

धर्मथी (जठं के०) ज्रष्टं एटले ज्रष्ट थएल एवा, (सिरिउ के०) श्रियः एटले तपस्यारूप लक्ष्मीथी (ववेअं के०) अपेतं एटले रहित एवा माटेज (डुविहिअं के०) डुर्विहितं एटले डुष्ट व्यापार करनार एवा (णं के०) एनं एटले आ चारित्रथी ज्रष्ट थएल पुरुषने (विष्नाय के०) विध्यातं एटले उलवाइ गएल जेवो थएल एवा माटेज (अप्पतेअं के०) अल्पतेजसं एटले क्षीण थयुं बे तेज जेनुं एवा (जन्नग्गिमिव के०) यज्ञाग्निमिव एटले यज्ञने माटे सिद्ध करेल अग्निने जेम यज्ञ थइ रह्या पबी तिरस्कार करे बे, अथवा (घोरविसं के०) घोरविषं एटले घणा आकरा जयकारि विषने धारण करनार एवो (सप्पं के०) सर्पं एटले सर्प (दाढुद्धिअं के०) उद्धृतदंष्ट्रम् एटले जेनी जहेरी दाढ उखेडी नाखी बे एवो थाय त्यारे (व के०) जेम तेनो सर्व लोको तिरस्कार करे बे, तेम (हीलंति के०) हीलयन्ति एटले तिरस्कार करे बे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) अथ चारित्रज्रष्टस्य इहलोकसंबन्धिदोषमाह । कुशीलास्तत्सङ्गोचिता लोका एनमुन्निष्क्रान्तं हीलयन्ति पतितस्त्वमिति पङ्क्तितोऽपसारणादिना कदर्थयन्ति । किंजूतमेनं । धर्मात् साधुधर्माद् ज्रष्टं च्युतम् । पुनः किंजूतमेनम् । श्रिया अपेतं लक्ष्म्या वर्जितम् । कमिव हीलयन्ति । यज्ञाग्निमग्निष्टोमाद्यनलम् । विध्यातमिव यागप्रान्ते । अल्पतेजसम् । अल्पशब्दस्य अजाववाचित्वात् । तेजःशून्यं जस्मसदृशमित्यर्थः । किंजूतमेनम् । डुर्विहितम् । उन्निष्क्रमणादेव डुष्टानुष्ठायिनम् । पुनः कमिव हीलयन्ति । उद्धृतदंष्ट्रमुत्खातदाढं घोरविषमिव रौद्रविषमिव नागं सर्पम् ॥ १२ ॥

(टीका.) पर्यायच्युतस्यैहिकं दोषमाह । धम्माउ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । धर्माछ्रमणधर्माद्भ्रष्टं च्युतं श्रियोऽपेतं तपोलक्ष्म्या अपगतं यज्ञाग्निमग्निष्टोमाद्यनलं विध्यातमिव यागावसानेऽल्पतेजसम् । अल्पशब्दोऽजावे । तेजःशून्यं जस्मकल्पमित्यर्थः । हीलयन्ति कदर्थयन्ति । पतितस्त्वमिति पङ्क्त्यपसारणादिना । एनमुन्निष्क्रान्तं डुर्विहितमुन्निष्क्रमणादेव डुष्टानुष्ठायिनं कुशीलास्तत्सङ्गोचिता लोकाः । स एव विशेष्यते । दाढुद्धिअं ति । प्राकृतशैल्या उद्धृतदंष्ट्रमुत्खातदंष्ट्रं घोरविषमिव रौद्रविषमिव नागं सर्पम् । यज्ञाग्निसर्पोपमानं लोकनीत्या प्रधानजावादप्रधानजावाख्यापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥१२॥

इहेवधम्मो अयसो अकित्ती, डुन्नामधिज्जं च पिहुज्जणंमि ॥
चुअस्स धम्माउ अहम्मसेविणो, संजिन्नचित्तस्स य हिट्ठउ गइ ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) ऐहिकदोषमुक्त्वोजयलोकदोषमाह । इहैव इहलोक एवाधर्म इत्य-

यमधर्मः। अयशोऽपराक्रमकृतं न्यूनत्वम्। अकीर्त्तिरदानपुण्यफलप्रवादरूपा। दुर्नामधेयं च पुराणः पतित इति कुत्सितं नामधेयं भवति। पृथग्जने नीचजन आस्तां शिष्टलोके। कस्येत्याह। च्युतस्य धर्मादुत्प्रव्रजितस्य अधर्मसेविनः। कलत्रादिनिमित्तं षट्कायोपमर्द्दकारिणः। संभिन्नवृत्तस्य खण्डितचारित्रस्य। क्लिष्टकर्मबन्धादधस्तान्नरकेषूपपातो भवति॥ १३॥

(अर्थ.) आ रीते चारित्रभ्रष्ट पुरुषनी आ लोकमां थती विटंबना कही. हवे आ लोकमां तथा परलोकमां जे विटंबना थाय छे ते कहे छे. इहेव इत्यादि सूत्र. (धम्माउ के०) धर्मात् एटले धर्मथी (चुअस्स के०) च्युतस्य एटले भ्रष्ट थएल एवा माटे (अहम्मसेविणो के०) अधर्मसेविनः एटले स्त्रीपुत्रादिकने अर्थे हिंसादिक करनार एवा (य के०) च एटले वळी (संभिन्नवित्तस्स के०) संभिन्नवृत्तस्य एटले नहि खंडित करवायोग्य एवा चारित्रने खंडित करनार एवा पुरुषने (इहेव के०) इहैव एटले आ लोकने विषेज (अधम्मो के०) अधर्मः एटले अधर्म थाय छे. अर्थात् ए अधर्मी छे एम भ्रष्टचारित्री कहेवाय छे. तेमज (अयसो के०) अयशः एटले पराक्रमना अभावथी न्यूनपणुं आवे छे. (अकित्ती के०) अकीर्त्तिः एटले दानपुण्यना अभावथी न्यूनपणुं आवे छे. तेमज (पिहुजणंमि के०) पृथग्जने एटले प्राकृतजनने विषे अर्थात् हलका लोकोमां (दुन्नामधिज्जं के०) दुर्नामधेयं एटले 'फलाणो जुनो चारित्री पतित थयो' एवी रीते नाम निंदाय छे. तथा अंते (हिट्ठउ गइ के०) अधस्ताद्गतिः एटले नीचे नरकने विषे गति थाय छे. ॥ १३॥

(दीपिका.) एवमस्य भ्रष्टशीलस्य सामान्यत इहलोकसंबन्धिनं दोषं कथयित्वेहलोकपरलोकसंबन्धिनं दोषमाह। धर्मात् च्युतस्य धर्मादुत्प्रव्रजितस्य एतानि भवन्ति। कानीत्याह। इह लोक एवाधर्मो भवति। अयमधर्म इति। पुनः अयशः अपराक्रमेण कृतं न्यूनत्वं भवति। तथा अकीर्तिः अदानपुण्यफलप्रवादरूपा। तथा दुर्नामधेयं च कुत्सितनामधेयं भवति। क्वेत्याह। पृथग्जने सामान्यलोकेऽपि। आस्तां विशिष्टलोके। किंविशिष्टस्य। धर्माच्च्युस्य। अधर्मसेविनः कलत्रादीनां निमित्तं षड्जीवनिकायस्योदपमर्द्दकारिणः। पुनः किं०। संभिन्नवृत्तस्य खण्डितचारित्रस्य क्लिष्टकर्मबन्धादधस्ताद्गतिर्नरकेषूपपातो भवति॥ १३॥

(टीका.) एवमस्य भ्रष्टशीलस्यौघत ऐहिकं दोषमभिधायैहिकामुष्मिकमाह। इहेव त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। इहैवेहलोक एवाधर्म इत्ययमधर्मः फलेन दर्शि-

यति। यदुतायशः अपराक्रमकृतं न्यूनत्वं तथा अकीर्त्तिरदानपुण्यफलप्रवादरूपा तथा दुर्नामधेयं च पुराणः पतित इति कुत्सितनामधेयं च भवति। केत्याह। पृथग्जने सामान्यलोकेऽप्यास्तां विशिष्टलोके। कस्येत्याह। च्युतस्य धर्मादुत्प्रव्रजितस्येत्यर्थः। तथा अधर्मसेविनः कलत्रादिनिमित्तं षट्कायोपमर्दकारिणः। तथा संभिन्नवृत्तस्य चाखण्डनीयखण्डितचारित्रस्य च क्लिष्टकर्मबन्धाद् अधस्ताद्गतिर्नरकेषूपपात इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

भुंजित्तु भोगाइं पसज्झचेअसा, तहाविहं कट्टु असंजमं बहुं ॥
गइं च गच्छे अणिहिज्झिअं दुहं, बोही अ से नो सुलहा पुणो पुणो ॥१४॥

(अवचूरिः) अस्यैव विशेषोपायमाह। स उत्प्रव्रजितो भुक्त्वा भोगान् शब्दादीन् प्रसह्य चेतसा धर्मनिरपेक्षतया प्रकटचित्तेन तथाविधमज्ञोचितं कृत्वा संयमं कृष्याद्यारम्भं बहुमसन्तोषात्प्रभूतं स इत्थंभूतो मृतः सन् गच्छति गतिमनभिध्यातामनिष्टाम्। काचित्सुखाप्येवंभूता स्यादतो दुःखां प्रकृत्यैवासुन्दरां दुःखजननीम्। बोधिश्चास्यैवोन्निष्क्रान्तस्य जिनधर्मप्राप्तिर्न सुलभा। पुनः पुनः प्रभूतेष्वपि जन्मसु प्रवचनविराधकत्वात् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) एनेज विशेष अनिष्टनी प्राप्ति थाय छे ते कहे छे. भुंजित्तु इत्यादि सूत्र. ते दीक्षानो त्याग करनार साधु जे ते (भोगाइं के०) भोगान् एटले शब्द, स्पर्श प्रमुख भोगप्रत्ये (पसज्झचेअसा के०) प्रसह्यचेतसा एटले धर्मनी अपेक्षा न राखतां पोतानी इच्छाए चालनार मनवडे (भुंजित्तु के०) भुक्त्वा एटले भोगवीने तथा (तहाविहं के०) तथाविधं एटले ते प्रकारनो अर्थात् खेती, व्यापारप्रमुख (बहुं के०) बहुं एटले घणो (असंजमं के०) असंयमं एटले असंयत व्यापार प्रत्ये (कट्टु के०) कृत्वा एटले करीने मरण पामे त्यारे (दुहं के०) दुःखां एटले दुःख आपनार एवी (अणहिज्झिअं के०) अनभिध्यातां एटले नहि धारेली एवी (गइं के०) गतिं एटले नरकादि गति प्रत्ये (गच्छे के०) गच्छति एटले गमन करे छे. (अ के०) च एटले वली (से के०) तस्य एटले ते चारित्रथी भ्रष्ट थएल साधुने (बोही के०) बोधिः एटले जिनधर्मनी प्राप्ति (पुणो पुणो के०) पुनः पुनः एटले वारेवारे घणा भव करे तो पण (नो सुलहा के०) नो सुलभा एटले सुखे मले तेवी नथी. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) अथास्यैवोत्प्रव्रजितस्य विशेषतः कष्टमाह। स उत्प्रव्रजित एवंविधां गतिं गच्छति। किं कृत्वा। भोगान् भुक्त्वा। केन। प्रसह्यचेतसा धर्मनिरपेक्ष-

देसि । तो ताहेसगडत्तेण सो धुत्तो जणिउं तस्साहं तं मोयगं देमि । जो नगरद्दारेण ण णिप्फिडइ धुत्तेण जन्नति तो हं एयं तउससगडं खयामि तुमं पुण तं मोयगं देद्यासि । जो नगरद्दारेण णनीसरति।पणे सागडिएण अप्पुवगए धुत्तेण सक्खिणो कया। सगडं अहिट्ठित्ता तेसिं तउसाणं एक्केक्कयं खंडं अवणित्ता । पच्छा तं सागडियं मोदकं मग्गति। ताहे सागडिउं जणति । इमे तउसा ण खाइया तुमे । धुत्तेण जन्नति जइ न खाइया तउसा अग्घवेह तुमं।तउ अग्घविएसु कइया आगया पासंति खंडियाउ तउसा ताहे कइया जणंति । को एए खइए तउसे किणइ तउ करणे ववहारो जाउ खइयत्ति। जिउं सागडिउं एस वंसगो चेव लूसगनिमित्तमुवलद्धो ताहे धुत्तेण मोदगं मग्गिज्जति । अच्चाइउं सागडिउं जूतिकराउ लग्गिया । ते तुट्ठा पुच्छंति । तेसिं जहावत्तं सव्वं कहेति एवं कहिते तेहिं उत्तरं सिक्खाविउ। जहा तुमं खुड्डुयं मोदगं णगरदारे ठविता जण एस सो मोदगो ण णीसरइ णगरदारेण गिण्हाहि। जिउं धुत्तो एस लोइउं। लोगुत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुतिजावितस्स तहा लूसगो पउंजइ । जहा सम्मं पडिवज्जइ। दव्वाणुजोगे पुण पुज्जा जणंति । पुव्वं दरिसिउं चेव । असे पुण जणंति पुव्वं सयमेव सव्वजिचारं हेउं उच्चारेऊण परविसंजणाणिमित्तं सहसा वा जणितो होज्जा । पच्छा तमेव हेउं असेणं निरुत्तवयणेणं ठावेइ । उक्तो लूषकस्तदजिधानाच्च हेतुरपि । सांप्रतं यडुक्तं क्वचित्पञ्चावयवमिति । तदधिकृतमेव सूत्रम् । धम्मो मंगलमित्यादि लक्कणमधिकृत्य निर्दिश्यते । अहिंसासंयमतपोरूपो धर्मः मङ्गलमुत्कृष्टमिति प्रतिज्ञा । इह च धर्म इति धर्मिनिर्देशः । अहिंसा संयमतपोरूप इति धर्मिविशेषणं उत्कृष्टमंगलमिति साध्यो धर्मः धर्मिधर्मसमुदायः प्रतिज्ञा । इयं श्लोकार्द्धेनोक्ता इति । देवाधिदेवपूजितत्वादिति हेतुः । आदिशब्दात्सिद्धविद्याधरनरपरिग्रहः । अयं च श्लोकतृतीयपादेन खलूक्तोऽवसेयः । अर्हदादिवदिति दृष्टान्तः । अत्रापि चादिशब्दाद्गणधरादिपरिग्रहः। अयं च श्लोके चरमपादेनोक्तो वेदितव्य इति । न च जावमनोऽधिकृत्यार्हद्दृष्टान्तेऽस्ति कश्चिद्विरोध इति। इह यो यो देवादिपूजितः स स उत्कृष्टं मंगलं यथार्हदादयस्तथाच देवादिपूजितो धर्म इत्युपनयः । तस्माद्देवादिपूजितत्वाडुत्कृष्टं मङ्गलमिति निगमनम् । इदं चावयवरूपं सूत्रोक्तावयवत्रयाविनाजूतमिति कृत्वा तेन सूचितमवगन्तव्यमित्यलं विस्तरेण। सांप्रतमेतानेवावयवान् सूत्रस्पर्शकनिर्युक्त्या प्रतिपादयन्नाह । धम्मो गुणा अहिंसाइया उ ते परम मंगलपइन्ना ॥ देवा वि लोगपुज्जा, पणमंति सुधम्ममिइ हेऊ ॥ ७ए ॥ व्याख्या ॥ धर्मः प्राग्निरूपितशब्दार्थः । स च क इत्याह । गुणा अहिंसादयः। आदिशब्दात्संयमतपःपरिग्रहः । तुरेवकारार्थः । अहिंसादय एव ते परममङ्गलमिति

तया प्रकटेन चित्तेन। पुनः किं कृत्वा । तथाविधमज्ञानोचितफलं बहुमसंतोषात् प्रभूतमसंयमं कृष्याद्यारम्भरूपं कृत्वा। किंभूतां गतिम् । अनभिध्यातामनिष्टाम्। पुनः दुःखां प्रकृत्यैवासुन्दराम्। दुःखजननीम्। पुनः अस्य उत्प्रव्रजितस्य बोधिर्जिनधर्मप्राप्तिर्न सुलभा भवेत्। पुनः पुनः प्रभूतेष्वपि जन्मसु दुर्लभा एव स्यात्। कथम्। प्रवचनविराधकत्वात्॥ १४ ॥

(टीका.) अस्यैव विशेषप्रत्यपायमाह। भुंजित्तु त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। स उत्प्रव्रजितो भुक्त्वा भोगान् शब्दादीन् प्रसह्यचेतसा धर्मनिरपेक्षतया प्रकटेन चित्तेन तथाविधमज्ञोचितमधर्मफलं कृत्वाभिनिर्वर्त्यासंयमं कृष्याद्यारम्भरूपं बहुमसंतोषात्प्रभूतं स इत्थंभूतो मृतः सन् गतिं च गच्छत्यनभिध्याताम्। अभिध्याता इष्टा न तामनिष्टामित्यर्थः। का चित्सुखाप्येवंभूता भवत्यत आह। दुःखां प्रकृत्यैवासुन्दरां दुःखजननीम्। बोधिश्चास्य जिनधर्मप्राप्तिश्चास्योन्निष्क्रान्तस्य न सुलभा। पुनः पुनः प्रभूतेष्वपि जन्मसु दुर्लभैव। प्रवचनविराधकत्वादिति सूत्रार्थः॥ १४ ॥

इमस्स ता नेरइअस्स जंतुणो, दुहोवणीअस्स किलेसवत्तिणो॥
पलिओवमं झिज्जइ सागरोवमं, किमंग पुण मज्झ इमं मणोदुहं॥ १५॥

(अवचूरिः) यस्मादेवं तस्मादुत्पन्नदुःखोऽप्येतदनुचिन्त्य नोत्प्रव्रजेदित्याह । अस्य तावदात्मनो नारकस्य नरके प्राप्तस्य दुःखोपनीतस्य सामीप्येन प्राप्तदुःखस्य क्लेशवृत्तेरेकान्तक्लेशचेष्टितस्य सतो नरक एव पल्योपमं क्षीयते सागरोपमं च। यथा कर्मप्रत्ययं च किमङ्ग पुनर्ममेदं संयमारतिजं मनोदुःखमेवं विचिन्त्य नोत्प्रव्रजेत्॥ १५॥

(अर्थ.) एम छे माटे गमे एटलुं दुःख भोगववुं पडे तो पण चारित्रनो त्याग न करवो एम कहे छे. इमस्स इत्यादि सूत्र. (ता के०) तावत् एटले प्रथम (इमस्स के०) अस्य एटले आ (जंतुणो के०) जन्तोः एटले मारो जीव (नेरइअस्स के०) नारकस्य एटले नारकी थाय छे त्यारे ते (दुहोवणीअस्स के०) दुःखोपनीतस्य एटले घणुं दुःख जेने माथे आवी पड्युं छे एवो तथा (किलेसवत्तिणो के०) क्लेशवृत्तेः एटले एकांतथी क्लेशवालाज जेना सर्व व्यापार छे एवो थाय छे. ते समये ते नरकमांज ए जीवनुं (पलिओवमं के०) पल्योपमं एटले पल्योपम प्रमाणवालुं अथवा (सागरोवमं के०) सागरोपमं एटले सागरोपम प्रमाणवालुं आयुष्य पण (झिज्जइ के०) क्षीयते एटले भोगववाथी नाश पामे छे. (पुण के०) पुनः एटले तो पछी (अंग के०) अरे जीव (मज्झ के०) मम एटले मारुं (इमं के०) इदं एटले आ

(मणोडुहं के०) मनोडुःखं एटले चारित्रने विषे अरति उत्पन्न थवाथी मनमां थनारुं डुःख (किं के०) किं एटले केटलुं छे ? अर्थात् कांइज नथी ॥ १५ ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं तस्माडुत्पन्नडुःखोऽपि एतदनुचिन्त्य नोत्प्रव्रजेदित्याह । एतच्चिन्तनेन साधुना नोत्प्रव्रजितव्यम् । एतत्किमित्याह । अस्य तावदित्यात्मनिर्देशे । आत्मनो नारकस्य जन्तोर्नरकप्राप्तस्य पल्योपमं सागरोपमं च क्षीयते । यथाकर्मप्रत्ययं पूर्णं भवति । किमङ्ग पुनर्ममेदं संयमारतिनिष्पन्नं मनोडुःखं तथाविधप्रबलक्लेशवृत्तिरहितमेतत् क्षीयत एव । किंभूतस्य अस्य जन्तोः । डुःखोपनीतस्य सामीप्येन प्राप्तडुःखक्लेशवृत्तेः एकान्तक्लेशचेष्टितस्य ॥ १५ ॥

(टीका.) यस्मादेवं तस्माडुत्पन्नडुःखोऽप्येतदनुचिन्त्य नोत्प्रव्रजेदित्याह। इमस्स त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अस्य तावदित्यात्मन एव निर्देशः । नारकस्य जन्तोर्नरकमनुप्राप्तस्येत्यर्थः । डुःखोपनीतस्य सामीप्येन प्राप्तडुःखस्य क्लेशवृत्तेरेकान्तक्लेशचेष्टितस्य सतो नरक एव पल्योपमं क्षीयते सागरोपमं च यथाकर्मप्रत्ययं । किमङ्ग पुनर्ममेदं संयमारतिनिष्पन्नं मनोडुःखं तथाविधक्लेशदोषरहितम् । एतत्क्षीयत एवैतच्चिन्तनेन नोत्प्रव्रजितव्यमिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

न मे चिरं डुक्कमिणं भविस्सइ, असासया भोगपिवास जंतुणो ॥
न चे सरीरेण इमेणविस्सइ, अविस्सई जीविअपज्जवेण मे ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) एतदेवाह । न मम चिरं प्रभूतकालं संयमारतिलक्षणं डुःखं भविष्यति । अशाश्वती प्रायो यौवनकालावस्थायिनी भोगपिपासा विषयतृष्णा जन्तोः प्राणिनः । न चेच्छरीरेणानेनापयास्यति वृद्धस्य सतोऽपयास्यति। तथापि किमाकुलत्वम्। यतोऽपयास्यति । जीवितपर्यायेण जीवितपरित्यागेन ॥ १६ ॥

(अर्थ.) उपर कहेलीज वात विस्तारथी कहे छे. न मे इत्यादि सूत्र. संयमने विषे अरति थएल साधु आ रीते चिंतवे. (मे के०) मम एटले मारुं (इमं के०) इदं एटले आ (डुक्कं के०) डुःखं एटले डुःख जे ते (चिरं के०) चिरं एटले घणा काल सुधी (न भविस्सइ के०) न भविष्यति एटले रहेशे नहि. कारण के, (जंतुणो के०) जन्तोः एटले जीवनी (भोगपिवास के०) भोगपिपासा एटले विषय भोगववानी इछा (असासया के०) अशाश्वता एटले चिरकाल न रहेनारी अर्थात् यौवनदशा होय त्यासुधी रहेनारी एवी छे. (चे के०) चेत् एटले जो कदाच विषयनी तृष्णा (इमेण के०) अनेन एटले आ (सरीरेण के०) शरीरेण एटले शरीर

वडे (न अविस्सइ के०) नापयास्यति एटले नहि जाय. अर्थात् आ शरीर छे त्या-सुधी पण जो कदाच विषय जोगववानी इछा जाय नहि, तो पण (मे के०) मम एटले मारा (जीविअपज्जवेण के०) जीवितपर्ययेण एटले आयुष्यना अंतवडे (अविस्सइ के०) अपयास्यति एटले जशे. अर्थात् आयुष्य पूरुं थवाथी मरण आवे अवश्य विषयतृष्णानो नाश थशेज एम चिंतववुं. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) विशेषेणैतदेवाह । मे मम चिरं प्रजूतकालमिदं डुःखं संयमविषयेऽरतिलक्षणं न जविष्यति। किमितीत्याह । प्रायो यौवनकालावस्थायिनी जोगपिपासा विषयतृष्णा जन्तोः प्राणिनोऽशाश्वती। अशाश्वतीत्व एव कारणान्तरमाह । न चेछरीरेणानेन विषयतृष्णा अपयास्यति । यदि शरीरेण अनेन कारणजूतेन वृद्धस्यापि सतो विषयेछा नापयास्यति । तथापि किमाकुलत्वम् । यतोऽपयास्यति जीवितस्य अपगमेन मरणेनेत्येवं निश्चितं स्यात् ॥ १६ ॥

(टीका.) विशेषेणैतदेवाह । न म त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न मम चिरं प्रजूतकालं डुःखमिदं संयमारतिलक्षणं जविष्यति । किमित्यत आह । अशाश्वती प्रायो यौवनकालावस्थायिनी जोगपिपासा विषयतृष्णा जन्तोः प्राणिनः । अशाश्वतीत्व एव कारणान्तरमाह । न चेछरीरेणानेनापयास्यति न यदि शरीरेणानेन करणजूतेन वृद्धस्यापि सतोऽपयास्यति । तथापि किमाकुलत्वम् । यतोऽपयास्यति जीवितपर्ययेण जीवितस्यापगमेन मरणेनेत्येवं निश्चिन्तः स्यादिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

जस्सेवमप्पा उ हविज्ज निछिउ, चइज्ज देहं न हु धम्मसासणं॥
तं तारिसं नो पइलंति इंदिआ, उविंति वाया व सुदंसणं गिरिं ॥१७॥

(अवचूरिः) अस्यैव फलमाह। यस्य साधोरेवमुक्तप्रकारेण आत्मा । तुरेवार्थे । आत्मैव जवेन्निश्चितो दृढः । स त्यजेत् देहं विघ्न उपस्थिते न पुनर्धर्मशासनम् । तं तादृशम् । धर्मे निश्चितं न प्रचालयन्ति संयमादिन्द्रियाणि उत्पतद्वाता इव सुदर्शनं मेरुगिरिम् । यथा मेरुं न वाताश्चालयन्ति । तथा तमपीन्द्रियाणीत्यर्थः ॥१७॥

(अर्थ.) एनुंज फल कहे छे. जस्स इत्यादि सूत्र. (जस्स के०) यस्य एटले जेनो (अप्पा उ के०) आत्मा तु एटले आत्मा जे तेज (एवं के०) एवं एटले उपर कहेला प्रकारे (निछिउ के०) निश्चितः एटले दृढ एवो (हविज्ज के०) जवेत् एटले होय. ते साधु (देहं के०) देहं एटले शरीरप्रत्ये (चइज्ज के०) त्यजेत् एटले त्याग करे. (उ के०) तु एटले पण (धम्मसासणं के०) धर्मशासनं एटले धर्मनी

आज्ञा प्रत्ये (न के०) न एटले त्याग न करे. (व के०) व एटले जेम (उप्पायवाया के०) उत्पातवाताः एटले तोफानी पवन जे ते (सुदंसणं गिरिं के०) सुदर्शनं गिरिं एटले मेरु पर्वतने चलावी शकता नथी. तेम (इंदिआ के०) इंद्रियाणि एटले इंद्रियो जे ते (तारिसं के०) तादृशं एटले उपर कहेल प्रकारे दृढ एवा (तं के०) तं एटले ते साधुने (नोपइलंति के०) न प्रचालयन्ति एटले चलावी शकता नथी. ॥१७॥

(दीपिका.) अथ अस्यैव साधोः फलमाह । इन्द्रियाणि चक्षुरादीनि तं पूर्वोक्तं तादृशं धर्मे निश्चितं साधुं संयमस्थानात् न प्रचालयन्ति न प्रकम्पयन्ति। दृष्टान्तमाह । के कमिव। यथोत्पातवाताः सुदर्शनं गिरिं मेरुपर्वतं न कम्पयन्ति। तं साधुं कम् । यस्य साधोरेवमुक्तप्रकारेण आत्मा एव निश्चितो दृढः स कचिद् विघ्न उत्पन्ने देहं त्यजेत्। परं नतु शासनं न पुनर्धर्माज्ञाम् ॥ १७ ॥

(टीका.) अस्यैव फलमाह । जस्सेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तस्येति साधोरेवमुक्तेन प्रकारेण। आत्मा तु। तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात्। आत्मैव भवेन्निश्चितो दृढः। स त्यजेदेहं कचिद्विघ्न उपस्थिते न तु धर्मशासनं न पुनर्धर्माज्ञामिति । तं तादृशं धर्मनिश्चितं न प्रचालयन्ति संयमस्थानान्न कम्पयन्तीन्द्रियाणि चक्षुरादीनि। निदर्शनमाह । उत्पतद्वाता इव संपतत्पवना इव सुदर्शनं गिरिं मेरुम्। एतदुक्तं भवति । यथा मेरुं न वाताश्चालयन्ति । तथा तमपीन्द्रियाणीति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

इच्चेव संपस्सिअ बुद्धिमं नरो,
आयं उवायं विविहं विआणिआ ॥
काएण वाया अउ माणसेणं,
तिगुत्तिगुत्तो जिणवयणमहिठिजासि त्ति बेमि ॥ १८ ॥

॥ रइवक्का पढमा चूला सम्मत्ता ॥ १ ॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्नाह । इच्चेवत्ति सूत्रम्। इत्येवमध्ययनोक्तं दुःप्रजीवित्वादि संप्रेक्ष्यादित आरभ्य यथावद्दृष्ट्वा बुद्धिमान्नरः न आयं ज्ञानादेः उपायं तत्साधनप्रकारं कालविनयादिं विविधं विज्ञाय। कायेन वाचा अथ मानसेन त्रिभिरपि करणैर्यथाप्रवृत्तैः त्रिभिरपि गुप्तोऽर्हदुपदेशमधितिष्ठेत् । तदुक्तपालनपरो भूयात्। भावायसिद्धौ मुक्तिसिद्धेरिति। ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥१८॥ इति प्रथमचूला व्याख्याता ॥

(अर्थ.) हवे आ प्रकरणनो उपसंहार करता छता कहे छे. इच्चेव इत्यादि सूत्र.

(बुद्धिमं के०) बुद्धिमान् एटले बुद्धिशाली एवो (नरो के०) नरः एटले मनुष्य जे ते (इच्चेव के०) इत्येवं एटले आ प्रथम चूलिकामां कहेल सर्व वस्तुनो (संपस्सिअ के०) दृष्ट्वा एटले विचार करीने तथा (विविहं के०) विविधं एटले अनेक प्रकारना (आयं के०) आयं एटले सम्यग् ज्ञान प्रमुख लाभ प्रत्ये अने (उवायं के०) उपायं एटले सम्यग् ज्ञानादिकना उपायभूत एवा विनयादिकने (विआणिअ के०) विज्ञाय एटले जाणीने (काएण के०) कायेन एटले कायावडे, (वाया के०) वाचा एटले वाणीवडे (अदु के०) अथ एटले अथवा (माणसेणं के०) मानसेन एटले मनवडे (तिगुत्तिगुत्तो के०) त्रिगुप्तिगुप्तः एटले अनुक्रमे कायगुप्ति, वचनगुप्ति अने मनोगुप्ति वडे गुप्त एवो थयो छतो (जिणवयणं के०) जिनवचनं एटले जिनेश्वर भगवानना भाषित आगम प्रत्ये (अहिठिज्जासि के०) अधितिष्ठेत् एटले आश्रय करे. अर्थात् जिन भाषित आगममां कहेल विधिमाफक यथाशक्ति आचार पाले. तेथी भावथी लाभ रूप जे सम्यग्ज्ञानादिक तेनी प्राप्ति थाय छे, अने पछी अनुक्रमे मुक्ति मळे छे. ॥ १८ ॥

इति श्रीदशवैकालिक बालावबोधमां रतिवाक्य नामक प्रथम चूलिका संपूर्ण ॥१॥

(दीपिका.) अथोपसंहारमाह । बुद्धिमान्नरः सम्यग्बुद्ध्या सहितो मानवः कायेन वाचा वचनेन अथ मनसा त्रिभिरपि करणैर्यथाप्रवृत्तैस्त्रिगुप्तिगुप्तः सन् जिनवचनं तीर्थकरस्योपदेशमधितिष्ठेत् । यथाशक्ति तदुक्तैकक्रियापालने तत्परो भूयात् । भावायसिद्धौ तत्त्वतो मुक्तिसिद्धेः । किं कृत्वा । इत्येवमध्ययने कथितं दुःप्रजीवित्वादि संप्रेक्ष्य आदित आरभ्य यथावदृष्ट्वा । पुनः किं कृत्वा । आयं सम्यग्ज्ञानादेर्लाभमुपायं च ज्ञानादिसाधनप्रकारं विविधमनेकप्रकारं ज्ञात्वा । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥१८॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां प्रथमचूलिका समाप्ता ॥ १ ॥

(टीका.) उपसंहरन्नाह । इच्चेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । इत्येवमध्ययनोक्तं दुःप्रजीवित्वादि संप्रेक्ष्यादित आरभ्य यथावदृष्ट्वा बुद्धिमान्नरः सम्यग् बुद्ध्युपेतः । आयमुपायं विविधं विज्ञाय । आयः सम्यग्ज्ञानादेः । उपायस्तत्साधनप्रकारः कालविनयादिर्विविधोऽनेकप्रकारस्तज्ज्ञात्वा । किमित्याह । कायेन वाचाथ मनसा त्रिभिरपि करणैर्यथाप्रवृत्तैस्त्रिगुप्तिगुप्तः सन् जिनवचनमर्हदुपदेशमधितिष्ठेत् । यथाशक्ति

तडुक्तैकक्रियापालनपरो नूयात् नावायसिद्धौ तत्त्वतो मुक्तिसिद्धेः। ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥
उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव। समाप्तं रतिवाक्याध्ययनमिति व्याख्यातं प्रथमचूडाध्ययनम्॥ इति श्रीदशवैकालिके श्रीहरिनद्रसूरिविरचित बृहट्टत्यां प्रथमा चूलिका॥

अथ द्वितीया चूलिका।

चूलिअं तु पवक्खामि, सुअं केवलिनासिअं ॥
जं सुणित्तु सुपुण्णाणं, धम्मे उप्पज्जए मई ॥ १ ॥

(अवचूरिः) अथ द्वितीयारन्यते। अस्य चौघतः सबन्ध उक्त एव। विशेषतः पूर्वाध्ययने सीदतः स्थिरीकरणार्थमुक्तम्। अत्र तु विविक्तचर्या उच्यते। चूडा नामादिन्निः षोढा। नावचूलां। तुशब्दात्प्रवक्ष्यामि। इयं चूडा श्रुतं वर्त्तते। श्रुतज्ञानं। कारणे कार्योपचारात्। ततश्च केवलनाषितमनन्तरमेव केवलिनोक्तम्। इति सफलं विशेषणम्। एवं वृद्धोक्तिः। कया चिदार्यया ऽसहिष्णुः कूरगरुकप्रायः साधुश्चातुर्मासकाद्युपवासं कारितः। स तदाराधनया मृत एव। ऋषिघातिकाहमित्युद्विग्ना सा जिनं पृछामीति गुणावर्जितदेवतया नीता श्रीसीमन्धरान्ते। पृष्टो नगवान्। अडुष्टचित्ता अघातिकेत्युक्ता। इमे चूडे ग्राहिते। इयमेव विशेष्यते। यछ्रुत्वा सुपुण्यानां पूर्वार्वर्जितपुण्ययुक्तानां। चारित्रधर्मे उत्पद्यते मतिः नावतः श्रद्धा ॥ १ ॥

(अर्थ.) प्रथम चूलिका थइ. हवे बीजीनो आरंन्न थाय छे. एनो संबंध आ रीते छे. प्रथम चूलिकामां चारित्रने विषे शिथिलपरिणामी थएल साधुने स्थिर करवानो उपाय कह्यो. हवे आ चूलिकामां साधुए आसक्तिरहित विहार करवो एम कहे छे. चूलिअ इत्यादि सूत्र. हवे (चूलिअं के०) चूलिकां एटले चूलिका प्रत्ये (पवक्खामि के०) प्रवक्ष्यामि एटले कहीश. ते चूलिका केवी छे ते कहे छे. (केवलिनासिअं के०) केवलिनाषितम् एटले केवली नगवाने नाखेलुं (सुअं के०) श्रुतं एटले श्रुतरूप छे. तेमज (जं के०) यां एटले जे केवलिनाषित श्रुतरूप चूलिका प्रत्ये (सुणित्तु के०) श्रुत्वा एटले सांनलीने (सपुन्नाणं के०) सपुण्यानाम् एटले पुण्यानुबंधि पुण्यवाला जीवोने (धम्मे के०) धर्मे एटले चारित्ररूप धर्मने विषे (मई के०) मतिः एटले बुद्धी अर्थात् श्रद्धा (उप्पज्जए के०) उत्पद्यते एटले उत्पन्न थाय छे. अहिं वृद्ध संप्रदायथी चालती आवेल कथा आ प्रकारे छे. कोइ साध्वीए उपवास प्रमुख

तपस्या खमी न शके एवा कोइ साधु पासे चोमासी प्रमुख पर्वने दिवसे उपवास कराव्यो. ते साधु ते तपस्यानी आराधनावडे काल करी गया. 'हुं मुनिनो घात करनारी थइ' एम विचारी उद्विग्न थएली साध्वीए सीमंधर स्वामीने आ वातनी आलोयणा पूछवानो विचार कर्यो. पछी साध्वीना गुणथी वश थएल कोइ देवता साध्वीने सीमंधर स्वामी पासे लइ गयो. साध्वीए भगवानने आ वात पूछी. त्यारे "जेना मनमां माठा परिणाम नथी ते हिंसक पण नथी." एम कही भगवाने आ चूलिका साध्वीने आपी.॥१॥

(दीपिका.) व्याख्याता प्रथमचूलिका अथ द्वितीया आरभ्यते। पूर्वचूलिकायां सीदतः साधोः स्थिरीकरणमुक्तम्। इह तु अवसरप्राप्ता विविक्ता चर्या उच्यत इत्ययं संबन्धः। अहं चूलिकां प्रवक्ष्यामि। तुशब्दविशेषितां भावचूडां प्रकर्षेण अवसरप्राप्ताभिधानलक्षणेन कथयिष्यामि। किंभूतां चूलिकाम्। श्रुतं श्रुतज्ञानम्। चूडा हि श्रुतज्ञानं वर्त्तते। कारणे कार्यस्य उपचारात्। एतच्च केवलिना भाषितम्। अनन्तर एव केवलिना प्ररूपितमिति विशेषणं सफलम्। यत एवं वृद्धवादः श्रूयते। कयाचित् आर्यया असहिष्णुः कूरगडुकप्रायः साधुः चातुर्मासकादौ उपवासं कारितः। स तदाराधनया मृतः। मृते च तस्मिन् साध्व्या ज्ञातम्। अहमृषिघातिका जाता। तत उद्विग्ना सती तीर्थकरं पृछामि इति जातबुद्धिस्ततस्तस्या गुणावर्जितया देवतया साध्वी सीमंधरस्वामिसमीपे मुक्ता। तया च भगवान् आलोचनामाश्रित्य पृष्टः। भगवान् आह। त्वं तु न दुष्टचित्ता ततोऽघातिका। ततो भगवता चूलाद्वयं तस्यै दत्तम्। देवतया च ततः स्वस्थानमानीता साध्वी। अत इदमेव विशेष्यते। तच्छ्रुत्वा आकर्ण्य सपुण्यानां कुशलानुबन्धिपुण्ययुक्तानां प्राणिनां अचिन्त्यचिन्तामणिकल्पे धर्मे चारित्रधर्मे मतिः उत्पद्यते भावतः श्रद्धा जायते। अनेन चारित्रं चारित्रबीजं च उपजायत इति। एतदुक्तं भवति ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना द्वितीयमारभ्यते। अस्य चौघतः संबन्धः प्रतिपादित एव। विशेषतस्त्वनन्तराध्ययने सीदतः स्थिरीकरणमुक्तमिह तु विविक्तचर्योच्यत इत्ययमभिसंबन्धः। एतदेवाह भाष्यकारः॥ अहिगारो पुव्वुत्तो, चउव्विहोबिइअचूलिअज्झयणे ॥ सेसाणं दाराणं अहक्कमं फासणा होइ ॥ ३५ ॥ व्याख्या ॥ अधिकार ओघतः प्रपञ्चप्रस्तावरूपः पूर्वोक्तो रतिवाक्यचूडायां प्रतिपादितश्चतुर्विधो नामचूडास्थापनाचूडेत्यादिरूपो यथा द्वितीयचूडाध्ययने आदानपदेन चूलिकाख्येन। सोऽनुयोगद्वारोपन्यासस्तथैव वक्तव्य इति वाक्यशेषः। शेषाणां द्वाराणां सूत्रालापकगतनिक्षेपा-

दीनां यथाक्रमं यथाप्रस्तावं स्पर्शना षड्व्याख्यादिरूपा भवतीति गाथार्थः ॥ अत्र च व्यतिकरे सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । चूलिअं तु इत्यादि । अस्य व्याख्या । चूडां तु प्रवक्ष्यामि । चूडां प्राग्व्यावर्णितशब्दार्थाम् । तुशब्दविशेषितां भावचूडां प्रवक्ष्यामीति । प्रकर्षेणावसरप्राप्ताभिधानलक्षणेन कथयामि । श्रुतं केवलिभाषितमितीयं हि चूडा श्रुतज्ञानं वर्त्तते । कारणे कार्योपचारात् । एतच्च केवलिभाषितमनन्तरमेव केवलिना प्ररूपितमिति सफलं विशेषणम् । एवं च वृद्धवादः । कया चिदार्यया सहिष्णुः कुरगडुकप्रायः संयतश्चातुर्मासिकादावुपवासं कारितः । स तदाराधनया मृत एव । ऋषिघातिकाहमित्युद्विग्ना सा तीर्थकरं पृच्छामीति गुणावर्जितदेवतया नीता श्रीसीमंधरस्वामिसमीपे । पृष्टो भगवानदुष्टचित्ताघातिकेत्यभिधाय भगवतेमां चूडां ग्राहितेति । इदमेव विशेष्यते । यच्छ्रुत्वेति । यच्छ्रुत्वाकर्ण्य सपुण्यानां कुशलानुबन्धिपुण्ययुक्तानां प्राणिनां धर्मेऽचिन्त्यचिन्तामणिकल्पे चारित्रधर्मे उत्पद्यते मतिः । संजायते भावतः श्रद्धा । अनेन चारित्रं चारित्रबीजं चोपजायत इत्येतदुक्तं भवतीति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

अणुसोअपट्ठिअबहुजणंमि, पडिसोअलद्धलरकेणं ॥
पडिसोअमेव अप्पा, दायव्वो होउकामेणं ॥ २ ॥

(अवचूरिः) एतद्धिप्रतिज्ञासूत्रम् । इह चाध्ययने चर्यागुणा वक्तव्यास्तत्प्रवृत्तौ मूलपादभूतमिदमाह । अनुश्रोतःप्रस्थिते नदीप्रवाहपतितकाष्ठवत् विषयकुमार्गद्रव्यक्रियानुकूल्येन प्रवृत्ते बहुजने तथाप्रस्थानेऽब्धिगामिनि प्रतिश्रोतोलब्धलक्षेण द्रव्यतो नद्यां देवतानियोगात् प्रतीपश्रोतःप्राप्तलक्षेण भावतो विषयवैपरीत्यात्कथंचिदवाप्तसंयमलक्षेण अपाकृते विषयादिप्रतिश्रोत एव संयमलक्ष्याभिमुखमात्मा दातव्यः प्रवर्त्तितव्यः । मुक्ततया भवितुकामेन ॥ २ ॥

(अर्थ.) आ अध्ययनमां चर्याना गुण कहेवाना छे. तेमां मूलभूत प्रथम सूत्र कहे छे. अणुसोअ इत्यादि सूत्र. एटले नदीना प्रवाहमां पडेलुं काष्ठ जेम प्रवाहना वेगथी समुद्रतरफ जाय छे. तेम (बहुजणम्मि के०) बहुजने एटले घणो लोक अणुसोअपट्ठिए के०) अनुस्रोतःप्रस्थिते एटले विषयरूप प्रवाहना वेगथी संसार समुद्र तरफ गमन करते छते (पडिसोअलद्धलरकेण के०) प्रतिस्रोतोलब्धलक्षेण एटले विषय प्रवाहथी उलटा भागने विषे रहेल संयम तरफ जेनुं लक्ष्य पहोच्युं एवा (होउकामेणं के०) भवितुकामेन एटले मुक्त थवानी इछा करनार पुरुषे

(अप्पा के०) आत्मा एटले पोतानो आत्मा (पडिसोअमेव के०) प्रतिस्रोत एव एटले विषय प्रवाह जे तरफ चाल्यो छे.तेथी उलटोज (दायव्वो के०) दातव्यः एटले देवो. अर्थात् संयमाभिमुख करवो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) एतद्धि प्रतिज्ञासूत्रम् । इह चाध्ययने चर्यागुणा अभिधेयास्तस्य प्रवृत्तौ मूलपादभूतमिदमाह। एवंविधेन साधुना आत्मा जीवः प्रतिस्रोतएव दुरपाकरणीयमप्यपाकृत्य विषयादिसंयमलक्ष्याभिमुखमेव दातव्यः प्रवर्त्तितव्यः।न क्षुद्रचरितान्युदाहरणीकृत्य असन्मार्गप्रवणं चेतोऽपि कर्त्तव्यम् । अपि त्वागमैकप्रवणेनैव भवितव्यम्। किं० साधुना । भवितुकामेन संसारसमुद्रपरिहारेण मुक्ततया भवितुकामेन । किंभूतेन साधुना। प्रतिस्रोतोलब्धलक्षेण द्रव्यतस्तस्यामेव नद्यां कथंचित् देवतासांनिध्यात् प्रतीपस्रोतःप्राप्तलक्षेण । भावतस्तु विषयादिवैपरीत्यात् कथंचित् प्राप्तसंयमलक्षेण । क्व सति । बहुजने तथाविधादभ्यासात् प्रभूतलोकेऽनुस्रोतःप्रस्थिते सति नदीपूरप्रवाहपतितकाष्ठवत्। विषयकुमार्गद्रव्यक्रियानुकूल्येन प्रवृत्ते सति तथाप्रस्थानेनोदधिगामिनि सति ॥ २ ॥

(टीका.) एतद्धि प्रतिज्ञासूत्रम् । इह चाध्ययने चर्यागुणा अभिधेयास्तत्प्रवृत्तौ मूलपादभूतमिदमाह। अणुसोअ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या । अनुस्रोतःप्रस्थिते नदीपूरप्रवाहपतितकाष्ठवद् विषयकुमार्गद्रव्यक्रियानुकूल्येन प्रवृत्ते बहुजने तथाविधाभ्यासात् प्रभूतलोके तथा प्रस्थानेनोदधिगामिनि। किमित्याह । प्रतिस्रोतोलब्धलक्ष्येण। द्रव्यतस्तस्यामेव नद्यां कथंचिद्देवतानियोगात्प्रतीपस्रोतःप्राप्तलक्ष्येण । भावतस्तु विषयादिवैपरीत्यात्कथंचिदवाप्तसंयमलक्ष्येण प्रतिस्रोत एव दुरपाकरणीयमप्यपाकृत्य विषयादिसंयमलक्ष्याभिमुखमेवात्मा जीवो दातव्यः प्रवर्त्तयितव्यो भवितुकामेन संसारसमुद्रपरिहारेण मुक्ततया भवितुकामेन साधुना । न क्षुद्रजनाचरितान्युदाहरणीकृत्यासन्मार्गप्रवणं चेतोऽपि कर्त्तव्यम्। अपित्वागमैकप्रवणेनैव भवितव्यमिति। उक्तं च। निमित्तमासाद्य यदेव किंचन, स्वधर्ममार्गं विसृजन्ति बालिशाः ॥ तपःश्रुतज्ञानधनास्तु साधवो न यान्ति कृच्छ्रे परमेऽपि विक्रियाम् ॥ १ ॥ ॥ तथा कपालमादाय विषण्णवाससा, वरं द्विषद्वेश्मसमृद्धिरीक्षिता ॥ विहाय लज्जां न तु धर्मवैशसे, सुरेन्द्रसार्थेऽपि समाहितं मनः ॥ २ ॥ तथा ॥ पापं समाचरति वीतघृणो जघन्यः, प्राप्यापदं सघृण एव विमध्यबुद्धिः ॥ प्राणात्ययेऽपि न तु साधुजनः स्ववृत्तं, वेलां समुद्र इव लङ्घयितुं समर्थः ॥ ३ ॥ इत्यलं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

अणुसोअसुहो लोउ, पडिसोउ आसवो सुविहिआणं ॥
अणुसोउ संसारो, पडिसोउ तस्स उत्तारो ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अधिकृतमेव स्पष्टयन्नाह। अनुस्रोतःसुखो विषयादिसुखो लोकः। प्रतिस्रोतस्तस्माद्विपरीत आश्रव इन्द्रियजयादिरूपः । आश्रमो वा व्रतरूपः। अनुस्रोतः संसारो विषयानुकूल्यम्। कारणे कार्योपचारात्। यथा विषं मृत्युः। प्रतिस्रोतस्तस्मादुत्तारः। पञ्चम्यर्थे षष्ठी। हेतौ फलोपचारात्। यथायुर्घृतम् ॥ ३ ॥

(अर्थ.) एज वात स्पष्ट कहे छे. अणुसोअ इत्यादि सूत्र. (लोगो के०) लोकः एटले लोक जे ते (अणुसोअसुहो के०) अनुस्रोतःसुखः एटले जल जेम नीचाणमां सुखे जाय छे, तेम विषय प्रवाहमां वही जवामां सुख माननारो छे. (सुविहिआणं के०) सुविहितानां एटले साधुउनो (आसवो के०) आश्रमः एटले दीक्षारूप आश्रम जे ते (पडिसोउ के०) प्रतिस्रोतः एटले समुद्रतरफ जती नदीना प्रवाहमांथी नदीना मूल आगल जवा समान छे, अर्थात् विषयाभिमुख लोकोने साधुनां व्रत एवा कठण छे. जीवोने (संसारो के०) संसारः एटले शब्द, स्पर्श प्रमुख विषयरूप संसार जे ते (अणुसोउ के०) अनुस्रोतः एटले पाणीनो वेग जे तरफ होय ते तरफ जवा समान छे. अने (तस्स के०) तस्य एटले ते संसारनो (उत्तारो के०) उत्तारः एटले उतरवुं ते (पडिसोउ के०) प्रतिस्रोतः एटले पाणी जे तरफथी वहेतुं होय ते तरफ उलटुं जवा समान छे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) अधिकृतमेव स्पष्टयन्नाह। अनुस्रोतःसुखो लोक उदकनिम्नाभिसर्पणवत्। कथम्। यतो लोकः प्रवृत्त्यानुकूलविषयादिसुखः गुरुकर्मत्वात्। अथ प्रतिस्रोत एतस्माद्विपरीतः। आश्रव इन्द्रियजयादिरूपः परमार्थपेशलः कायवाङ्मनोव्यापारः। आश्रमो वा व्रतग्रहणादिरूपः। सुविहितानाम् साधूनाम्। अथो नयफलमाह। अनुस्रोतः संसारः। शब्दादि विषयानुकूल्यं संसार एव। कारणे कार्योपचारात्। यथा विषं मृत्युः। दधित्रपुसी प्रत्यक्षो ज्वरः। प्रतिस्रोत उक्तलक्षणः। तस्येति पञ्चम्यर्थे षष्ठी। सुपां सुपो भवन्तीति वचनात्। तस्मात्संसाराडुत्तारः। उत्तरणमुत्तारः। हेतौ फलोपचारात्। यथायुर्घृतम्। तन्दुलान् वर्षति पर्जन्यः ॥ ३ ॥

(टीका.) अधिकृतमेव स्पष्टयन्नाह। अणुसोअ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अनुस्रोतःसुखो लोक उदकनिम्नाभिसर्पणवत् प्रवृत्त्यानुकूलविषयादिसुखो लोकः कर्मगुरुत्वात् प्रतिस्रोत एव तस्माद्विपरीत आश्रव इन्द्रियजयादिरूपः। परमार्थपेशलः

प्रतिज्ञा। तथा देवा अपि। अपिशब्दात्सिद्धविद्याधरनरपतिपरिग्रहः। लोकपूज्या लोकपूजनीयाः प्रणमन्ति नमस्कुर्वन्ति। कम्। सुधर्माणं शोभनधर्मव्यवस्थितमित्ययं हेत्वर्थसूचकत्वाद्धेतुरिति गाथार्थः॥ दिट्ठंतो अरहंता, अणगारा य बहवो उ जिणसीसा॥ वत्तणुवत्ते नयइ, जं नरवइणो वि पणमंति ॥९०॥ व्याख्या॥ दृष्टान्तः प्राग्निरूपितशब्दार्थः। स चाशोकाद्यष्टमहाप्रातिहार्यादिरूपां पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तस्तथानगाराश्च बहव एव जिनशिष्या इति। न गच्छन्तीत्यगा वृक्षास्तैः कृतमगारं गृहं तद्येषां विद्यत इति अर्शआदेराकृतिगणत्वादच्प्रत्ययः। अगारा गृहस्थाः न अगारा अनगाराश्चशब्दः समुच्चयार्थः। तुरेवकारार्थस्ततश्च बहव एव नाल्पा रागादिजेतृत्वाज्जिनास्तच्छिष्यास्तच्छिनेया गौतमादयः। आह। अर्हदादीनां परोक्षत्वाद्दृष्टान्तत्वमेवायुक्तम्। कथं चैतद्विनिश्चीयते। यथा ते देवादिपूजिता इत्युच्यते। यत्तावदुक्तं परोक्षत्वादिति। तदुष्टम्। सूत्रस्य त्रिकालगोचरार्थत्वात्कदाचित्प्रत्यक्षत्वाद्देवादिपूजिता इति चैतद्विनिश्चयायाह। वृत्तमतिक्रान्तमनुवर्तमानेन सांप्रतकालभाविना ज्ञायते। कथमित्यत आह। यद्यस्मान्नरपतयोऽपि राजानोऽपि प्रणमन्तीदानीमपि भावसाधुं ज्ञानादिगुणयुक्तमिति गम्यते। अनेन गुणानां पूज्यत्वमावेदितं भवतीति गाथार्थः॥ उवसंहारो देवा, जह तह राया वि पणमइ सुधम्मं॥ तम्हा धम्मो मंगल-मुक्किट्ठमिइ अ निगमंति ॥९१॥ व्याख्या॥ उपसंहार उपनयः। स चायम्। देवा यथा तीर्थकरादींस्तथा राजाप्यन्योऽपि जनः प्रणमतीदानीमपि सुधर्माणमिति। यस्मादेवं तस्माद्देवादिपूजितत्वाद्धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमिति च निगमनम्। प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनमिति गाथार्थः॥१॥ उक्तं पञ्चावयवमेतदभिधानात्त्वर्थाधिकारोऽपि धर्मप्रशंसा। सांप्रतं दशावयवं तथा स चेहैव जिनशासन इत्यधिकारं चोपदर्शयति। इह च दशावयवाः प्रतिज्ञादय एव प्रतिज्ञादिशुद्धिसहिता भवन्ति। अवयवत्वं च तच्छुद्धीनामधिकृतवाक्यार्थोपकारकत्वेन प्रतिज्ञादीनामिव भावनीयमित्यत्र बहु वक्तव्यम्। तत्तु नोच्यते गमनिकामात्रत्वात् प्रारम्भस्येति। सांप्रतमधिकृतदशावयवप्रतिपादनायाह॥ बिइयपइन्ना जिणसा-सणंमि साहेंति साहवो धम्मं॥ हेऊ जम्हा सब्भा-विएसु हिंसाइ सुजयंति ॥९२॥ व्याख्या॥ द्वितीया पञ्चावयवोपन्यस्तप्रथमप्रतिज्ञापेक्षया प्रतिज्ञा पूर्ववत्। द्वितीया चासौ प्रतिज्ञा च द्वितीयप्रतिज्ञा। सा चेयम्। जिनशासने जिनप्रवचने। किम्। साधयंति निष्पादयन्ति। साधवः प्रव्रजिताः धर्मं प्राग्निरूपितशब्दार्थम्। इह च साधव इति धर्मिनिर्देशः। शेषस्तु साध्यधर्म इत्ययं प्रतिज्ञानिर्देशः। हेतुनिर्देशमाह। हेतुर्यस्मात्साद्भाविकेषु पारमार्थिकेषु निरुपचरितेष्वर्थेष्वित्यर्थः। अहिंसादिष्वादिशब्दान्मृषावादादिविरतिपरिग्रहः। अन्ये तु व्याचक्षते, सब्भाविएहिंति। सद्भावेन निरुपचरितसकलदुःखक्षयायैवेत्यर्थः। यतन्ते प्रयत्नं कुर्वन्ति

कायवाङ्मनोव्यापारः। आश्रमो वा व्रतग्रहणादिरूपः। सुविहितानां साधूनामुन्नयफलमाह। अनुस्रोतः संसारः। शब्दादिविषयानुकूल्यं संसार एव। कारणे कार्योपचारात्। यथा विषं मृत्युः। दधित्रपुसी प्रत्यक्षो ज्वरः। प्रतिस्रोत उक्तलक्षणस्तस्येति पञ्चम्यर्थे षष्ठी। सुपां सुपो भवन्तीति वचनात्। तस्मात्संसाराडुत्तार उत्तरणमुत्तारः। हेतौ फलोपचारात्। यथायुर्घृतम्। तन्डुलान्वर्षति पर्जन्य इति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

तम्हा आयारपरक्कमेणं, संवरसमाहिबहुलेणं ॥
चरिआ गुणा अ नियमा, अ हुंति साहूण दठवा ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) तस्मादाचारपराक्रमेणेत्याचारे ज्ञानादौ पराक्रमो बलं यस्य तेन संवर इन्द्रियादिविषये समाधिरनाकुलत्वं प्रभूतं बहुलं यस्य तेन। चर्या भिक्षुभावसाधनी बाह्यानियतवासादिरूपा। गुणाश्च मूलोत्तराद्याः। नियमाश्चोत्तरगुणानां पिण्डविशुद्ध्यादीनां स्वकालासेवननियोगा द्रष्टव्याः साधूनां सम्यग्ज्ञानासेवनप्ररूपणया ॥ ४ ॥

(अर्थ.) जे माटे एम छे (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते माटे (आयारपरक्कमेणं के०) आचारपराक्रमेण एटले ज्ञानादि आचारने विषे पराक्रम जेनो छे एवा (संवरसमाहिबहुलेणं के०) संवरसमाधिबहुलेन एटले संवर ते इंद्रियादिकनो जय अने समाधि ते आकुलतानो अभाव ए बन्ने जेमां घणा छे एवा (साहूण के०), साधुना एटले साधु जे तेणे (चरिआ के०) चर्या एटले एक ठेकाणे न रहेवुं इत्यादि बाह्य आचाररूप चर्या, (गुणा के०) गुणाः एटले मूलगुण तथा उत्तरगुण (अ के०) च एटले वली (नियमा के०) नियमाः एटले पिंडविशुद्धि प्रमुख; जेनो जे अवसर होय तेनुं ते अवसरे आचरण करवारूप नियम (दठवा के०) द्रष्टव्याः एटले जाणवा, सेववा तथा प्ररूपवा योग्य एवा (हुंति के०) भवन्ति एटले छे.॥ ४ ॥

(दीपिका.) यस्मादेतदेवं पूर्वोक्तं तस्मात् साधुनैवंविधेन अप्रतिपाताय विशुद्धये च साधूनां चर्या भिक्षुभावसाधना बाह्या अनियतवासादिरूपा गुणाश्च मूलगुणोत्तरगुणा नियमाश्च उत्तरगुणादीनामेव पिण्डविशुद्ध्यादीनां स्वकालासेवननियोगा द्रष्टव्या भवन्ति। एते चर्यादयः साधूनां द्रष्टव्या भवन्ति। सम्यग्ज्ञानासेवनप्ररूपणारूपेण। किंभूतेन साधुना। आचारपराक्रमेण। आचारे ज्ञानादौ पराक्रमः प्रवृत्तिर्बलं यस्य स तेन। पुनः किंभूतेन साधुना। संवरसमाधिबहु-

लेन । संवर इन्द्रियादिविषये समाधिरनाकुलत्वं बहुलं प्रभूतं यस्य स संवरसमाधिबहुलस्तेन ॥ ४ ॥

(टीका.) तम्ह त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यस्मादेतदेवमनन्तरोदितं तस्मादाचारपराक्रमेणेत्याचारे ज्ञानादौ पराक्रमः प्रवृत्तिर्बलं यस्य स तथाविध इति गमकत्वाद्बहुव्रीहिस्तेनैवंभूतेन साधुना संवरसमाधिबहुलेनेति । संवर इन्द्रियादिविषये समाधिरनाकुलत्वं बहुलं प्रभूतं यस्य स इति समासः पूर्ववत् । तेनैवंभूतेन सता अप्रतिपाताय विशुद्धये च । किमित्याह । चर्या भिक्षुभावसाधनी बाह्यानियतवासादिरूपा । गुणाश्च मूलगुणोत्तरगुणरूपाः । नियमाश्चोत्तरगुणानामेव पिण्डविशुद्ध्यादीनां स्वकालासेवननियोगा भवन्ति साधूनां द्रष्टव्या इत्येते चर्यादयः साधूनां द्रष्टव्या भवन्ति । सम्यग्ज्ञानासेवनप्ररूपणारूपेणेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

अनिएअ वासो समुआणचरिआ, अन्नायउंछं पयरिक्कया अ ॥
अप्पोवही कलहविवज्जणा अ, विहारचरिआ इसिणं पसत्था ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) चर्यामाह । अनियतवासो मासकल्पादिना । समुदानचर्या अनेकत्र याचितभिक्षाचरणम् । अज्ञातोञ्छं विशुद्धोपकरणग्रहणम् । विषयपरिक्कयाय विजनैकान्तसेविता च । अल्पोपधित्वं स्तोकोपधिसेवित्वम् । कलहविवर्जना च । विहारचर्या विहरणस्थितिरियमेवंभूता ऋषीणां साधूनां प्रशस्ता व्याक्षेपाभावात् । आज्ञापालनेन भावचरणसाधनाद् विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्तेत्युक्तम् । ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे साधुउंनी अनियतवास रूप चर्या कहे छे. अनिएअ इत्यादि सूत्र. (अनिएअवासो के०) अनियतवासः एटले एकज ठेकाणे एक सरखुं न रहेवुं ते अनियत वास, (समुआणचरिआ के०) समुदानचर्या एटले अनेक ठेकाणेथी गोचरीनी विधि माफक लावेल भिक्षानो आहार करवो, (अन्नायउंछं के०) अज्ञातोञ्छं एटले शुद्ध उपकरण ग्रहण करवा होय तो ते अपरिचित गृहस्थना घरथी लेवा ते रूप अज्ञात उंछ (अ के०) च एटले वली (पइरिक्कया के०) प्रतिरिक्तता एटले ज्यां भीड न होय एवा एकांत स्थलने विषे वास करवो ते रूप प्रतिरिक्तता, (अप्पोवही के०) अल्पोपधिः एटले उद्भटपणुं न देखाय एवी स्तोकमात्र उपधि, (अ के०) च एटले वली (कलहविवज्जणा के०) कलहविवर्जना एटले कलहनुं वर्जवुं ते, ए (इसिणं के०) ऋषीणां एटले साधुउंनी (विहारचरिआ के०) विहारचर्या एटले विहारनी मर्यादा (पसत्था के०) प्रशस्ता एटले पवित्र छे.॥५॥

(दीपिका.) अथ चर्यामाह। ऋषीणामेवंभूता विहारचर्या विहरणस्थितिर्विहारमर्यादा प्रशस्ता भवति। व्याक्षेपस्य अभावात्, आज्ञापालनेन भावचारित्रपालनाच्च पवित्रा। एवंभूता कथमित्याह। अनियतवासः मासकल्पादिना। अनिकेतवासोवा अगृह उद्यानादौ वासः। तथा समुदानचर्या अनेकत्र याचितभिक्षाचरणम्। तथा अज्ञाते उञ्छं विशुद्धोपकरणग्रहणविषयम्। पइरिक्कया य विजनैकान्तसेविता च अल्पोपधित्वमनुल्बणयुक्तस्तोकोपधिसेवित्वम्। कलहविवर्जना च। तद्वासिजनभण्डनविवर्जनं श्रवणकथादिनापि वर्जनमित्यर्थः। विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्ता इत्युक्तम् ॥ ५ ॥

(टीका.) चर्यामाह। अनिएअ त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अनियतवासो मासकल्पादिना। अनिकेतवासो वा अगृह उद्यानादौ वासः। तथा समुदानचर्यानेकत्र याचितभिक्षाचरणम्। अज्ञातोञ्छं विशुद्धोपकरणग्रहणविषयम्। पइरिक्कया य विजनैकान्तसेविता च। अल्पोपधित्वमनुल्बणयुक्तस्तोकोपधिसेवित्वम्। कलहविवर्जना च तथा तद्वासिना भण्डनविवर्जना। विवर्जनं विवर्जना। श्रवणकथनादिना विवर्जनमित्यर्थः। विहारचर्या विहरणस्थितिर्विहरणमर्यादा। इयमेवंभूता ऋषीणां साधूनां प्रशस्ता। व्याक्षेपाभावात्। आज्ञापालनेन भावचरणसाधनात्पवित्रेति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

आइन्नओ माणविवज्जणा अ, ओसन्नदिठ्ठाहडभत्तपाणे ॥
संसठ्ठकप्पेण चरिज्ज भिक्खू, तज्जायसंसठ्ठ जई जइज्जा ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) तद्विशेषोपदर्शनायाह। आकीर्णं राजकुलसंखड्यादि। अवमानं स्वपक्षपरपक्षजलोककृतं वा। आकीर्णे हस्तेन्द्रियादिलूषणा। आकीर्णे अलाभाधाकर्मादिदोषसम्भवात्। उत्सन्नं दृष्टाहृतम्। उत्सन्नशब्दः प्रायोऽर्थे। यत्रोपयोगः शुद्ध्यति त्रिगृहान्तरादारत इति। भक्तपानमेवंभूतमृषीणां प्रशस्तम्। तथा संसृष्टकल्पेन हस्तमात्रादिसंसृष्टविधिनाचरेद्भिक्षुरित्युपदेशः। अन्यथा पुरःकर्मादिदोषात्। संसृष्टमेव विशिनष्टि। तज्जातिसंसृष्ट आमगोरसादिसमानजातिसंसृष्टे हस्तादौ यतिर्यतेत यत्नं कुर्यात्। अतज्जातसंसृष्टे संसर्जनादिदोषात्। अनेन संसठ्ठे मत्ते सावसेसे दव्वे इत्यादयोऽष्टौ भङ्गाः। आद्यः शुद्धः। शेषास्तु चिन्त्याः ॥ ६ ॥

(अर्थ.) साधुओने (आयन्नओमाणविवज्जणा के०) आकीर्णावमानविवर्जना एटले आकीर्ण ते राजकुल संखडी प्रमुख अने अवमान ते स्वपक्ष परपक्षथी थएल अपमान तेने वर्जवुं ते तथा (ओसन्नदिठ्ठाहडभत्तपाणे के०) उत्सन्नदृष्टाहृतभक्तपानं

एटले प्राये उपयोगथी जोईने लावेल एवुं जक्तपान प्रशस्त छे. तेमज (जिक्कू के०) जिक्कुः एटले साधु जे ते (संसठकप्पेण के०) संसृष्टकल्पेन एटले खरडेल पात्र, कडछी विगेरे वडे आहार ग्रहण करवानी विधिवडे (चरिज्जा के०) चरेत् एटले विचरे. तथा (जई के०) यतिः एटले साधु जे ते (तज्जायसंसठ के०) तज्जातसंसृष्टे एटले तज्जात संसृष्टने विषे (जइज्जा के०) यतेत एटले यत्न करे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) अथ तद्विशेषस्योपदर्शनायाह । आकीर्णावमानविवर्जना च विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्ता इति । आकीर्णं च अवमानविवर्जना च विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्ता । तत्राकीर्णं राजकुलसंखड्यादि । अवमानं स्वपक्षपरपक्षप्राभृत्यजं लोकाबहुमानादि । अस्य विवर्जनम् । आकीर्णे हस्तपादादिलूषणदोषो जवेत् । अवमानेऽलाजाधाकर्मादिदोषो जवेत् । तथा उत्सन्नदृष्टाहृतं प्राय उपलब्धमुपनीतम् । उत्सन्नशब्दः प्रायोवृत्तौ वर्तते । यथा देवा उंसन्नं सायं वेयणं वेयंति । किमेतदित्याह । जक्तपानमोदनारनालादि । इदं च उत्सन्नदृष्टाहृतं यत्र उपयोगः शुध्यति । त्रिगृहान्तरादारत इत्यर्थः । एवंजूतमुत्सन्नदृष्टाहृतं जक्तपानमृषीणां प्रशस्तमिति योगः । तथा जिक्कुः साधुः संसृष्टकल्पेन हस्तमात्रकादिसंसृष्टविधिना चरेदिति उपदेशः । अन्यथा पुरःकर्मादिदोषः स्यात् । संसृष्टमेव विशिनष्टि । तज्जातसंसृष्ट इति । आमगोरसादिसमानजातीयसंसृष्टे मात्रकादौ यतिर्यतेत यत्नं कुर्यात् । अतज्जातसंसृष्टे संमार्जनादिदोषः स्यादित्यनेनाष्टजङ्गसूचनम् । तद्यथा संसठे हत्थे संसठे मत्ते सावसेसे दव्वे । अत्र प्रथमो जङ्गः श्रेयान् शेषाः स्वयं चिन्त्याः ॥ ६ ॥

(टीका.) इयं साधूनां विहारचर्येति सूत्रस्पर्शनमाह ॥ दव्वे सरीर जविउ,जावेण संजउ अहं तस्स ॥ उग्गहिआ पग्गहिआ,विहारचरिआ मुणेअव्वा॥३ए॥व्याख्या॥साधूनां विहारचर्याधिकृतेति साधुरुच्यते। स च द्रव्यतो जावतश्च तत्रद्रव्य इति द्वारपरामर्शः। शरीरजव्य इति मध्यमजेदत्वादागमनोआगमज्ञशरीरजव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तद्रव्यसाधूपलक्षणमेतत्। जावेन चेति द्वारपरामर्शः। स एव संयत इति संयतगुणसंवेदको जावसाधुः। इहाध्ययने तस्य जावसाधोरवगृहीता उद्यानारामादिनिवासाद्यनियता। प्रगृहीता तत्रापि विशिष्टाजिग्रहरूपा उत्कटकासनादिविहारचर्या मन्तव्या बोद्धव्येति गाथार्थः॥ सा चेयमिति सूत्रस्पर्शनाह ॥ अणिएअं पइरिकं, अणायं सामुआणिअं उंठं ॥ अप्पोवही अकलहो, विहारचरिआ इसिपसत्था ॥ ३८ ॥ अस्या व्याख्या सूत्रवदवसेया।

अवयवाक्रमस्तु गाथाभङ्गभयादर्थतस्तु सूत्रोपन्यासवद्द्रष्टव्य इति। विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्तेत्युक्तम् । तद्विशेषोपदर्शनायाह । आइन्न त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या। आकीर्णावमानविवर्जना च विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्तेति । तत्राकीर्णं राजकुलसंखड्यादि। अवमानं स्वपक्षपरपक्षप्राभृत्यजं लोकाबहुमानादि। अस्य विवर्जना। आकीर्णे हस्तपादादिलूषणदोषात्। अवमाने अलाभाधाकर्मादिदोषादिति । तथा उत्सन्नदृष्टाहृतं प्राय उपलब्धमुपनीतम् । उत्सन्नशब्दः प्रायोवृत्तौ वर्त्तते। यथा देवा उसन्नं सायं वेयणं वेएंति। किमेतदित्याह । भक्तपानमोदनारनालादि। इदं चोत्सन्नदृष्टाहृतं यत्रोपयोगः शुध्यति । गृहान्तरादारत इत्यर्थः। भिक्खग्गाही एगब्भ कुणइ बीउ अ दोसुमुवगउंगमिति वचनात्। इत्येवंभूतमुत्सन्नं दृष्टाहृतं भक्तपानमृषीणां प्रशस्तमिति योगः। तथा संसृष्टकल्पेन हस्तमात्रकादिसंसृष्टविधिना चरेद्भिक्षुरित्युपदेशः। अन्यथा पुरःकर्मादिदोषात्। संसृष्टमेव विशिनष्टि। तज्जातसंसृष्ट इत्यामगोरसादिसमानजातीयसंसृष्टे हस्तमात्रकादौ यतिर्यतेत यत्नं कुर्यात्। अतज्जातसंसृष्टे संसर्जनादिदोषादित्यनेनाष्टभङ्गसूचनम्। तद्यथा संसट्ठे हत्थे संसट्ठे मत्ते सावसेसे दव्वे इत्यादि। अत्र प्रथमभङ्गः श्रेयान्। शेषास्तु चिन्त्या इति सूत्रार्थः॥ ६॥

अमज्जमंसासि अमच्छरीआ, अभिक्खणं निव्विगइं गया अ॥
अभिक्खणं काउसग्गकारी, सज्झायजोगे पयउ हविज्जा॥ ७॥

(अवचूरिः) उपदेशाधिकार एवाह । अमद्यमांसाशी भवेदिति योगः । अमत्सरी च न परद्वेषी स्यात्। अभीक्ष्णं निर्विकृतिकश्च । निर्गतविकृतिकश्चनिर्गतविकृतिभोगश्च पुष्टालम्बनाभावे । गमनागमनादिषु कायोत्सर्गकारी स्यात्। ईर्यामप्रतिक्रम्य न किंचित्कुर्यात्। स्वाध्याययोगे वाचनादिव्यापारे अतिशयप्रयत्नवान् प्रयतो भवेत्। अन्यथाशुद्धतादोषात् ॥ ७॥

(अर्थ.) उपदेशना अधिकारमांज कहे छे. अमज्ज इत्यादि सूत्र। साधु जे ते (अमज्जमंसासि के०) अमद्यमांसाशी एटले मद्यनुं पान अने मांसनुं भक्षण न करनार एवा, (अमछरी के०) अमत्सरी एटले कोइ पण जीवनी साथे मत्सर न करनार एवा (च के०) च एटले वळी (अभिक्खणं के०) अभीक्ष्णं एटले वारंवार (निव्विगइ के०) निर्विकृतिकः एटले नीवी प्रत्ये (गया के०) गता एटले अंगीकार करनार एवा अर्थात् तेवुं कांइ पुष्ट कारण होय तोज उचित विगइनो आहार करे, नहि तो प्राये विगइनो त्याग करे एवा (अ के०) च एटले वळी (अभिक्खणं के०) अभी-

क्षणं एटले वारंवार (काउस्सग्गकारी के०) कायोत्सर्गकारी एटले गमनागमनादि कारणथी ईर्याप्रतिक्रमण रूप कायोत्सर्ग करनार एवा. कारण, ते विना क्रियानी शुद्धता नथी. तेमज (सज्झायजोगे के०) स्वाध्याययोगे एटले वाचना प्रमुख स्वाध्याय व्यापारने विषे (पयउ के०) प्रयतः एटले यतनावान एवा (हविज्जा के०) भवेत् एटले थाय. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) उपदेशाधिकार एवेदमाह । साधुः अमद्यमांसाशी भवेदित्युक्तिः। कोऽर्थः। अमद्यपोऽमांसाशी च स्यात्। एते च मद्यमांसे लोकागमप्रसिद्धे एव । ततश्च यत् केचन कथयन्ति । आरनालादिष्वपि संधानदोषादोदनाद्यपि प्राण्यङ्गत्वात्त्याज्यमिति । तदसत्। अमीषां मांसमद्यत्वस्य अयोगात् । लोकशास्त्रयोरप्रसिद्धत्वात् । सन्धानप्राण्यङ्गत्वतुल्यत्वचोदनं तु असाधु अतिप्रसंगदोषात्। द्रव्यत्वस्त्रीत्वतुल्यतया मूत्रपानमातृगमनादिप्रसंगात् इत्यलं प्रसंगेन। अक्षरगमनिकामात्रप्रक्रमात् । पुनः साधुः अमत्सरी च स्यात्। न परसंपद्द्वेषी स्यात् । तथा अभीक्ष्णं वारंवारं पुष्टकारणस्य अभावे निर्विकृतिकश्च निर्गतविकृतिपरिभोगश्च भवेत् । अनेन परिभोगोचितविकृतीनामपि अकारणे प्रतिषेधमाह । तथा अभीक्ष्णं वारंवारं गमनागमनादिषु । विकृतिपरिभोगे वेत्यन्ये । किमित्याह । कायोत्सर्गकारी भवेत्। ईर्यापथप्रतिक्रमणमकृत्वा न किंचिदन्यत् कुर्यात् । तदशुद्धतापत्तेरिति भावः। तथा स्वाध्याययोगे वाचनादीनां उपचारव्यापारे आचामाम्लादौ प्रयतोऽतिशयेन यत्नवान् भवेत्। तथैव तस्य सफलत्वात्। विपर्ययेतून्मादादिदोषप्रसंगादिति ॥ ७ ॥

(टीका.) उपदेशाधिकार एवेदमाह।अमज्ज त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या। अमद्यमांसाशी भवेदिति योगः। अमद्यपोऽमांसाशी च स्यात्। एते च मद्यमांसे लोकागमप्रतीते एव। ततश्च यत्केचनाभिदधत्यारनालारिष्टाद्यपि संधानादोदनाद्यपि प्राण्यङ्गत्वात्त्याज्यमिति। तदसत् ।अमीषां मद्यमांसत्वायोगात्। लोकशास्त्रयोरप्रसिद्धत्वात्। संधानप्राण्यङ्गत्वतुल्यत्वचोदना त्वसाध्वी । अतिप्रसङ्गदोषात् । द्रवत्वस्त्रीत्वतुल्यतया मूत्रपानमातृगमनादिप्रसंगादित्यलं प्रसङ्गेनाक्षरगमनिकामात्रप्रक्रमात् । तथा अमत्सरी च न परसंपद्द्वेषी च स्यात्। तथा अभीक्ष्णं पुनः पुनः पुष्टकारणाभावे निर्विकृतिकश्च निर्गतविकृतिपरिभोगश्च भवेत् । अनेन परिभोगोचितविकृतीनामप्यकारणे प्रतिषेधमाह। तथा अभीक्ष्णं गमनागमनादिषु विकृतिपरिभोगेऽपि चान्ये किमित्याह।कायोत्सर्गकारी भवेत्। ईर्यापथप्रतिक्रमणमकृत्वा न किंचिदन्यत् कुर्यादशुद्धता-

पत्तेरिति भावः। तथा स्वाध्याययोगे वाचनाद्युपचारव्यापार आचामाम्लादौ प्रयतोऽतिशययत्नपरो भवेत्तथैव तस्य फलवत्त्वाद्विपर्यय उन्मादादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः॥७॥

ण पडिन्नविज्जा सयणासणाइं, सिज्जं निसिज्जं तह भत्तपाणं॥
गामे कुले वा नगरे व देसे, ममत्तभावं न कहिं पि कुज्जा॥ ८॥

(अवचूरिः) न प्रतिज्ञापयेत् मासादिकल्पपरिसमाप्तौ गच्छन् भूयोऽप्यागतस्य ममैवैतानि दातव्यानीति प्रतिज्ञां न कारयेत् गृहिणम्। किमाश्रित्येत्याह। शयनासने शय्यां निषद्यां तथा भक्तपानमिति। तत्र शयनं संस्तारकादि। आसनं पीठकादि। शय्या वसतिर्निषद्या स्वाध्यायादिभूमिः। तथा तेन प्रकारेण तत्कालावस्थानौचित्येन भक्तपानं खण्डखाद्यद्राक्षापानादि न तत्प्रतिज्ञापयेत् ममत्वदोषात्। सर्वत्रैव निषेधमाह। ग्रामे शालिग्रामादौ। कुले वा श्रावकादौ। नगरे वा साकेतादौ। देशे वा मध्यदेशादौ। ममत्वभावं ममेदमिति स्नेहमोहं न क्वचिदुपकरणादिष्वपि कुर्यात्तन्मूलत्वाद्दुःखानाम्॥॥ ८॥

(अर्थ.) वली ण पडिन्नविज्जा इत्यादि सूत्र. साधु जे ते मासकल्प विगेरे पूरो करीने विहार करवाने वखते (सयणासणाइं के०) शयनासने एटले संस्तारक प्रमुख शयन अने पीठक प्रमुख आसन प्रत्ये, (सिज्जं के०) शय्यां एटले वसति प्रत्ये, (निसिज्जं के०) निषद्यां एटले स्वाध्याय विगेरे करवानी भूमि प्रत्ये, (तह के०) तथा एटले तेमज (भत्तपाणं के०) भक्तपानं एटले अन्नपान प्रत्ये (ण पडिन्नविज्जा के०) न प्रतिज्ञापयेत् एटले श्रावक पासे कबूल करावे नहि. अर्थात् हुं फरिथी आवीश त्यारे शयन, आसन प्रमुख मने आपवा. एवुं विहार करती वखते श्रावकपासे नक्की करावे नहि. कारण, तेम करवाथी ते वस्तुने विषे ममता उत्पन्न थाय छे. अने ममता सर्व अनर्थनुं मूल छे. माटे (गामे के०) ग्रामे एटले शालिग्राम प्रमुख गामने विषे, (कुले के०) कुले एटले श्रावककुलादिकने विषे, (वा के०) अथवा (नगरे के०) नगरे एटले अयोध्या प्रमुख नगरने विषे, (व के०) अथवा (देसे के०) देशे एटले मध्यदेशादिकने विषे (कहिं वि के०) क्वचिदपि एटले कोइ ठेकाणे पण (ममत्तभावं के०) ममत्वभावं एटले आ मारुं छे एवा परिणाम प्रत्ये (न कुज्जा के०) न कुर्यात् एटले न करे.॥ ८॥

(दीपिका.) किंच साधुर्मासादिकल्पसमाप्तावन्यत्र गच्छन् सन्निति गृहस्थं न प्रतिज्ञापयेत् न प्रतिज्ञां कारयेत्। इतीति किम्। पुनरागतस्य मम एतानि दातव्यानि। एतानि कानीत्या-

ह । शयनं संस्तारकादि, आसनं पीठकादि, शय्या वसतिः, निषद्या स्वाध्यायादिनूमिः । तथा तेन प्रकारेण तत्काले अवस्थाया औचित्येन नक्तं खण्डखाद्यादि, पानं च डाक्षादि न प्रतिज्ञापयेत् ममत्वदोषात्। अथ सर्वत्र ममतादोषपरिहारमाह । ग्रामे शालिग्रामादौ, कुले वा श्रावककुले, नगरे अयोध्यादौ, देशे च मध्यदेशादौ ममेदमिति ममत्वनावं स्नेहमोहं न क्वचिडुपकरणादिष्वपि कुर्यात् । कुतो न स्नेहं कुर्यात् । स्नेहमूलत्वाडुःखादीनामिति ॥ ७ ॥

(टीका.) किंच ण पडिन्नविज्ज त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न प्रतिज्ञापयेन्मासादिकल्पपरिसमाप्तौ गछन् नूयोऽप्यागतस्य ममैवैतानि दातव्यानीति न प्रतिज्ञां कारयेद्गृहस्थम् । किमाश्रित्येत्याह । शयनासने, शय्यां निषद्यां । तथा नक्तपानमिति । तत्र शयनं संस्तारकादि । आसनं पीठकादि । शय्या वसतिः । निषद्या स्वाध्यायादिनूमिः। तथा तेन प्रकारेण तत्कालावस्थौचित्येन नक्तपानं खण्डखाद्यकडाक्षापानकादि न प्रतिज्ञापयेन्ममत्वदोषात् । सर्वत्रैतन्निषेधमाह । ग्रामे शालिग्रामादौ, कुले वा श्रावककुलादौ, नगरे साकेतादौ, देशे वा मध्यदेशादौ, ममत्वनावं ममेदमिति स्नेहमोहं न क्वचिडुपकरणादिष्वपि कुर्यात्तन्मूलत्वाडुःखादीनामिति ॥ ७ ॥

गिहिणो वेआवडिअं न कुज्जा, अनिवायणवंदणपूअणं वा ॥
असंकिलिठेहिं समं वसिज्जा, मुणी चरित्तस्स जर्ज न हाणी ॥ ए ॥

(अवचूरिः) उपदेशाधिकार एवैतदाह । गृहिणो वैयावृत्त्यं न कुर्यात् । अनिवादनं वाचिकनमस्काररूपं, वन्दनं कायप्रणामरूपं, पूजनं च वस्त्रादिनिः । असंक्लिष्टैर्गृहिवैयावृत्त्यादिकरणसंक्लेशरहितैः साधुनिः समं वसेत् । चारित्रस्य मूलगुणादिलक्षणस्य यतो येन्यः साधुन्यः सकाशान्न हानिः। अनागतकालविषयं चेदं सूत्रम् । प्रणयनकाले संक्लिष्टसाध्वनावात् ॥ ए ॥

(अर्थ.) उपदेशना अधिकारमांज कहे बे. गिहिणो इत्यादि सूत्र. (गिहिणो के०) गृहिणः एटले गृहस्थना (वेआवडिअं के०) वैयावृत्त्यं एटले जेथी गृहस्थ उपर उपकार थाय एवा कांइ पण तेना कामकाज प्रत्ये (न कुज्जा के०) न कुर्यात् एटले न करे. (वा के०) अथवा (अनिवायणवंदणपूअणं के०) अनिवादनवन्दनपूजनं एटले अनिवादन ते वाणीवडे नमस्कार शब्द उच्चारवो, वंदन ते कायावडे नमवुं अने पूजन ते वस्त्रादिकवडे सत्कार करवो ते प्रत्ये न करे. (जर्ज के०) यतः एटले जेना समागममां रहेवाथी (चरित्तस्स के०) चारित्रस्य एटले मूलगुण प्रमुख चारि-

भनी (हाणी के०) हानिः एटले हानि (न के०) न थाय. तेवा (असंकिलिठेहिं के०) असंक्लिष्टैः एटले गृहस्थनुं वेयावच करवा प्रमुख संक्लेशवडें रहित एवा साधुर्उनी (समं के०) साथे (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (वसिज्जा के०) वसेत् एटले रहे. ॥ ए ॥

(दीपिका.) पुनरुपदेशाधिकार एवमाह। मुनिः गृहिणो गृहस्थस्य वैयावृत्यं गृहिभावस्य उपकाराय तत्कर्मस्वात्मनो व्यापृतभावं न कुर्यात् । स्वपरोभयाश्रेयःसमायोजनदोषात् । अभिवादनं वाचा नमस्काररूपं, वन्दनं कायप्रणामलक्षणं, पूजनं वा वस्त्रादिभिः समभ्यर्चनं गृहिणो न कुर्यादुक्तदोषप्रसङ्गादेव । तथा एतद्दोषपरिहाराय एवमसंक्लिष्टैः गृहिवैयावृत्यादिकारणसंक्लेशरहितैः साधुभिः समं वसेत् मुनिः । यतो येभ्यः साधुभ्यः सकाशात् चारित्रस्य मूलगुणादिलक्षणस्य हानिर्न स्यात् ॥ ए ॥

(टीका.) उपदेशाधिकार एवाह । गिहिणो त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । गृहिणो गृहस्थस्य वैयावृत्यं गृहिभावोपकाराय तत्कर्मस्वात्मनो व्यावृत्तभावं न कुर्यात् स्वपरोभयाश्रेयःसमायोजनदोषात् । तथा अभिवादनं वाङ्नमस्काररूपं वन्दनं कायप्रणामलक्षणं पूजनं वा वस्त्रादिभिः समभ्यर्चनं वा गृहिणो न कुर्यादुक्तदोषप्रसङ्गादेव । तथैतद्दोषपरिहारायैवासंक्लिष्टैर्गृहिवैयावृत्यकरणसंक्लेशरहितैः साधुभिः समं वसेन्मुनिः । चारित्रस्य मूलगुणादिलक्षणस्य यतो येभ्यः साधुभ्यः सकाशान्न हानिः । संवासतस्तदकृत्यानुमोदनादिनेत्यनागतविषयं चेदं सूत्रम् । प्रणयनकाले संक्लिष्टसाध्वभावादिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

ण या लभेज्जा निउणं सहायं, गुणाहिअं वा गुणउ समं वा ॥
इक्को वि पावाइं विवज्जयंतो, विहरिज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ १० ॥

(अवचूरिः) असंक्लिष्टैः समं वसेदित्युक्तम् । अत्र विशेषमाह । कालदोषान्न यदि लभेत निपुणं सहायं संयमानुष्ठानकुशलं परत्रसाधनद्वितीयं ज्ञानादिगुणोत्कटं गुणाधिकं वा, गुणैः समं वा । तृतीयार्थे पञ्चमी । एकोऽपि संहननादियुक्तः पापानि पापकारणान्यसदनुष्ठानानि विवर्जयन्विहरेदुचितविहारेण । कामेष्विच्छाकामादिष्वपि सङ्गमगच्छन् ॥ १० ॥

(अर्थ.) असंक्लिष्ट साधुनी साथे रहेवुं एम कह्युं तेमां विशेष कहेछे. णया इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (या के०) यदि एटले जो कदाच (गुणाहिअं के०) गुणाधिकं

एटले पोताना करता अधिक गुणशाली एवा (वा के०) अथवा (गुणउ के०) गुणतः एटले गुणवडे (समं के०) समं एटले समान एवा (वा के०) वली (निउणं के०) निपुणं एटले संयम पालवामां कुशल एवा (सहायं के०) सहायं एटले परलोक साधन करवामां साहाय्य करनार एवा अन्य साधु प्रत्ये (न लजिज्जा के०) न लन्नेत एटले न पामे, तो (पावाइं के०) पापानि एटले पापकर्म प्रत्ये (विवज्जयंतो के०) विवर्जयन् एटले वर्ज करता तथा (कामेसु के०) कामेषु एटले इछा कामादिकने विषे (असज्जमाणो के०) असज्जमानः एटले आसक्त नहि थता एवा (एगो वि के०) एकोऽपि एटले एकला पण (विहरिज्ज के०) विहरेत् एटले विचरे. पण शिथिलचारित्रियानी साथे विचरे नहि. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अत्र असंक्लिष्टैः समं वसेदित्युक्तं पुनर्विधिविशेषमाह । साधुः कालदोषात् यदि कथंचित् निपुणं संयमानुष्ठानकुशलं सहायं परलोकसाधने द्वितीयं न लन्नेत । किंनूतं सहायम् । गुणाधिकं वा ज्ञानादिगुणैरधिकं वा । गुणैः समं वा । वाशब्दात् गुणहीनमपि जात्यकाञ्चनकल्पं विनीतं वा । तदा किं कुर्यादित्याह । तदा एकोऽपि संहननादियुक्तः पापानि पापकारणानि असदनुष्ठानानि विवर्जयेत् । विविधमनेकैः प्रकारैः सूत्रोक्तैः परिहरन् सन् विहरेत् उचितविहारेण । किं कुर्वन् । कामेष्विछाकामादिषु असज्जमानः सङ्गमगछन् एकोऽपि विहरेत् । परं नतु पार्श्वस्थादिपापमित्रसङ्गं कुर्यात् । तस्य डुष्टत्वात् । तथा अन्यैरप्युक्तम् । वरं विहर्तुं सह पन्नगैर्न्नवेछिवात्मन्निर्वा रिपुन्निः सहोषितुम् अधर्मयुक्तैश्च परैरपण्डितैर्नपापमित्रैः सह वर्त्तितुं क्षमम् १ ॥ इहैव हन्युर्भुजगा हि रोषिता धृतासयश्छिद्रमवेद्य चारयः ॥ असत्प्रवृत्तेन जनेन संगतः परत्र चैवेह विहन्यते जनः ॥ २ ॥ तथा ॥ परलोकविरुद्धानि कुर्वाणं दूरतस्त्यजेत् ॥ आत्मानं योऽतिसंधत्ते सोऽन्यस्मै स्यात्कथं हितः ॥ ३ ॥ तथा ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः ॥ महान्ति पातकान्याहुरेन्निश्च सह संगतम् ॥ इत्यलं प्रसङ्गेन । अथ सूत्रार्थावसर ॥ १० ॥

(टीका.) असंक्लिष्टैः समं वसेदित्युक्तमत्र विशेषमाह । ण्य त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । कालदोषान्न यदि लन्नेत । न यदि कथंचित् प्राप्नुयात् । निपुणं संयमानुष्ठानकुशलं सहायं परलोकसाधनद्वितीयम् । किंविशिष्टमित्याह । गुणाधिकं वा ज्ञानादिगुणोत्कटं वा । गुणतः समं वा । तृतीयार्थे पञ्चमी । गुणैस्तुल्यं वा । वाशब्दाद्धीनमपि जात्यकाञ्चनकल्पं विनीतं वा । ततः किमित्याह । एकोऽपि संहननादियुक्तः पापानि पापकारणान्यसदनुष्ठानानि विवर्जयन् विविधमनेकैः प्रकारैः सूत्रोक्तैः परि-

इति गाथार्थः। सांप्रतं प्रतिज्ञाशुद्धिमनिधातुकाम आह ॥ जह जिणसासणनिरया, धम्मं पालेंति साहवो सुद्धं ॥ न कुतित्थिएसु एवं, दीसइ परिपालणोवाउ ॥ ८३ ॥ व्याख्या ॥ यथा येन प्रकारेण जिनशासननिरता निश्चयेन रता धर्मं प्राग्निरूपितशब्दार्थं पालयन्ति रक्षन्ति। साधवः प्रव्रजिताः षड्जीवनिकायपरिज्ञानेन कृतकारितादिपरिवर्जनेन च शुद्धमकलङ्कं नैवं तन्त्रान्तरीयाः। यस्मान्न कुतीर्थिकेष्वेवं यथा साधुषु दृश्यते परिपालनोपायः। षड्जीवनिकायपरिज्ञानाद्यजावात्। उपायग्रहणं च साभिप्रायकम्। शास्त्रोक्तः खलूपायोऽत्र चिन्त्यते। न पुरुषानुष्ठानम्। कापुरुषा हि वितथकारिणोऽपि जवन्त्येवेति गाथार्थः। अत्राह ॥ तेसु वि य धम्मसद्दो, धम्मं निययं च ते पसंसंति। नणु जणिउं सावज्जो कुतित्थिधम्मो जिणवरेहिं ॥ ८४ ॥ व्याख्या ॥ तेष्वपि च तन्त्रान्तरीयधर्मेषु। किम्। धर्मशब्दो लोके रूढः। तथा धर्मं निज चात्मीयमेव यथातथं ते प्रशंसन्ति स्तुवन्ति। ततश्च कथमेतदित्यत्रोच्यते। नन्वित्यक्षमायां जणित उक्तः। पूर्वं सावद्यः सपापः कुतीर्थिकधर्मः चरकादिधर्मः। कैः। जिनवरैस्तीर्थकरैः "ण जिणेहिं उ पसद्धो" इति वचनात्। षड्जीवनिकायपरिज्ञानाद्यजावादेवेत्यत्रापि बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरजयादिति गाथार्थः तथा॥ जो तेसु धम्मसद्दो, सो उवयारेण निच्छएण इहं ॥ जह सीहसद्दु सीहे, पाहमुवयारउ सन्ने ॥ ८५ ॥ व्याख्या ॥ यस्तेषु तन्त्रान्तरीयधर्मेषु धर्मशब्दः स उपचारेणापरमार्थेन, निश्चयेनात्र जिनशासने। कथम्। यथा सिंहशब्दः सिंहे व्यवस्थितः प्राधान्येनोपचारत उपचारेणान्य माणवकादौ यथा सिंहो माणवकः। उपचारनिमित्तं च शौर्यक्रौर्यादयः। धर्मे त्वनाद्यनिधानादय इति गाथार्थः ॥ एस पइन्नासुद्धी, हेउ अहिंसाइएसु पंचसु वि ॥ जावेण जयंती, हेउविसुद्धी इमा तह ॥ ८६ ॥ व्याख्या ॥ एषा उक्तस्वरूपा प्रतिज्ञाया शुद्धिः प्रतिज्ञाशुद्धिः। हेतुरहिंसादिषु पञ्चस्वपि सद्भावेन यतन्त इत्ययं च प्राग् व्याख्यात एव। शुद्धिमभिधातुकामेन च जाष्यकृता पुनरुपन्यस्त इत्यत एवाह। हेतोर्विशुद्धिर्हेतुविशुद्धिः। विषयविजाषावस्थापनं विशुद्धिः। इमा इयं तत्र प्रयोग इति गाथार्थः ॥ जं जत्तपाण-उवगरण-वसहिसयणासणाइसु जयंति ॥ फासुयअकयअकारिय-अणणुमयाणुद्दिट्ठ-जोई य ॥ ८७ ॥ व्याख्या ॥ यद्यस्माद्भक्तं च पानं चोपकरणं च वसतिश्च शयनासनादय श्चेति समासस्तेषु। किम्। यतन्ते प्रयत्नं कुर्वन्ति कथमेतदेवमित्यत्राह। यस्मात्प्रासुकं चाकृतं चाकारितं चाननुमतं चानुद्दिष्टं च। त प्रासुकं शीलं येषां ते तथाविधाः। तत्रासवः प्राणाः। प्रगता असवः प्राणा यस्मादिति प्रासुकं निर्जीवम्। तत्स्वकृतमपि जवत्यत आह अकृतम्। तदपि कारितमपि जवत्यत आह अकारितम्। तदप्यनुमतमपि जवत्यत आह अननुमतम्। तदप्युद्दिष्टमपि जवति

हरन् विहरेदुचितविहारेण कामेष्विच्छाकामादिष्वसज्जमानः संगमगच्छन्नेकोऽपि विहरेन्नतु पार्श्वस्थादिपापमित्रसङ्गं कुर्यात्तस्य दुष्टत्वात्तथा चान्यैरप्युक्तम् ॥ वरं विहर्तुं सहपन्नगैर्जवेन्निवात्मजिर्वा रिपुन्निः सहोषितुम् ॥ अधर्मयुक्तैश्चपलैरपण्डितैर्न पापमित्रैः सह वर्त्तितुं क्षमम् ॥ १ ॥ इहैव हन्युर्भुजगा हि रोषिताः, धृतासयश्छिद्रमवेक्ष्य चारयः ॥ असत्प्रवृत्तेन जनेन संगतः, परत्र चैवेह च हन्यते जनः ॥ २ ॥ तथा ॥ परलोकविरुद्धानि कुर्वाणं दूरतस्त्यजेत् ॥ आत्मानं योऽतिसंधत्ते, सोऽन्यस्मै स्यात्कथं हितः ॥ १ ॥ तथा ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः ॥ महान्ति पातकान्याहुरेजिश्च सह संगतम् ॥ १ ॥ इत्यलं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

संवच्छरं वा वि परं पमाणं, बीअं च वासं न तहिं वसिज्जा ॥
सुत्तस्स मग्गेण चरिज्ज भिक्खू, सुत्तस्स अत्थो जह आणवेइ ॥११॥

(अवचूरिः) विहारकालमाह । संवत्सरं वापि । संवत्सरो वर्षासु चतुर्मासिकम् । अपिशब्दान्मासमपि। परं प्रमाणं वर्षाऋतुबद्धयोरुत्कृष्टमेकत्र निवासकालमानमेतत् । द्वितीयं वर्षं वर्षासु च ऋतुबद्धे न तत्र वसेत् । तत्र सङ्गदोषात् । द्वितीयं तृतीयं परिहृत्य वसेदिति । किं बहुना । सर्वत्रैव सूत्रस्य मार्गेणैव । आगमोद्देशेन प्रवर्त्तेत इति भावः । सूत्रस्यार्थ उत्सर्गापवादगर्भो यथाज्ञापयति नियुङ्क्ते प्रवर्त्तेत तथा ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे विहार कालनुं प्रमाण कहे छे. संवच्छरं इत्यादि सूत्र. (संवच्छरं के०) संवत्सरं एटले वर्षाकालना चार महिना तथा (वावि के०) वापि एटले वली ऋतुबद्ध कालमां एक मास ए साधुर्उना एक ठेकाणे रहेवानुं (परं के०) परं एटले उत्कृष्ट (पमाणं के०) प्रमाणं एटले प्रमाण छे. जे ठेकाणे वर्षाकालनुं चोमासुं अथवा ऋतुबद्ध कालमां मासकल्प कर्यो. (तहिं के०) तत्र एटले त्यां लागट (बीअं के०) द्वितीयं एटले बीजुं (वासं के०) वर्षम् एटले चोमासुं अथवा मासकल्प प्रत्ये (न वसिज्जा के०) न वसेत् एटले रहे नहि. (सुत्तस्स के०) सूत्रस्य एटले सूत्रनो (अत्थो के०) अर्थः एटले अर्थ (जह के०) यथा एटले जेम (आणवेइ के०) आज्ञापयति एटले आज्ञा करे. तेम (भिक्खू के०) भिक्षुः एटले साधु (सुत्तस्स के०) सूत्रस्य एटले सूत्रना (मग्गेण के०) मार्गेण एटले मार्गवडे (चरिज्ज के०) चरेत् एटले चाले. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) साधोः संवत्सरं वर्षासु चातुर्मासिकं ज्येष्ठावग्रहं विहारकालमाह । द्वितीयं नैकत्र क्षेत्रे वसेत् । अपिशब्दात् मासमपि परं प्रमाणमृतुबद्धकाले द्वितीयं तत्र क्षेत्रे न वसेत् । यत्र एको वर्षाकल्पः कृतस्तत्रोत्कृष्टतो द्वितीयो वर्षाकल्पो न

कार्यः । एवं मासकल्पोऽपि द्वितीय एकक्षेत्रे उत्सर्गतो न कार्य ऋतुबद्धे काले । कुतः। गृहस्थादिसंगदोषात् । द्वितीयं तृतीयं वा वर्षं मासं वा परिहृत्य तत्र क्षेत्रे वसेदपि । किं बहुना सर्वत्रैव सूत्रमार्गेण चरेत् । भिक्षुरागमादेशे वर्त्तेतेति भावः । तथापि न उंघत एव यथाश्रुतग्राही स्यात् । अपितु सूत्रस्य अर्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिघटितः पारमार्थिकोत्सर्गापवादगर्भो यथाज्ञापयति नियुङ्क्ते तथा वर्तेत न अन्यथा । यथेह अपवादतो नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादि साधूनां संस्तारगोचरादि परिवर्त्तेत नान्यथा शुद्धापवादायोगादित्येवं वन्दनप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्षणेन अनुष्ठानेन वर्त्तेत । नतु तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत् । आशातनाप्रसङ्गात् ॥११॥

(टीका.) विहारकालमाह । संवच्छरं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । संवत्सरं वापि । अत्र संवत्सरशब्देन वर्षासु चातुर्मासिको ज्येष्ठावग्रह उच्यते । तमपि। अपिशब्दान्मासमपि परं प्रमाणम् । वर्षाऋतुबद्धयोरुत्कृष्टमेकत्र निवासकालमानमेतत् । द्वितीयं च वर्षम् । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । द्वितीयं वर्षं वर्षासु चशब्दान्मासं च ऋतुबद्धे न तत्र क्षेत्रे वसेत् । यत्रैको वर्षाकल्पो मासकल्पश्च कृतः । अपितु सङ्गदोषाद् द्वितीयं तृतीयं च परिहृत्य वर्षादिकालं ततस्तत्र वसेदित्यर्थः । सर्वथा किं बहुना सर्वत्रैव सूत्रस्य मार्गेण चरेद्भिक्षुः । आगमादेशेन वर्त्तेतेति भावः । तत्रापि नौघत एव यथाश्रुतग्राही स्यात् । अपि तु सूत्रस्यार्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिघटितः पारमार्थिकोत्सर्गापवादगर्भो यथाज्ञापयति नियुङ्क्ते तथा वर्त्तेत नान्यथा । यथेहापवादतो नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादिसाधूनां संस्तारगोचरादि परिवर्त्तेत नान्यथा शुद्धापवादायोगादित्येवं वन्दनकप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्षणेनानुष्ठानेन वर्त्तेत। नतु तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत्तदाशातनाप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जो पुव्वरत्तावररत्तकाले, संपिक्खई अप्पगमप्पगेणं ॥
किं मे कडं किच्चमकिच्चसेसं, किं सक्कणिज्जं न समायरामि ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एवं विविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । यः साधुः पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रिप्रथमचरमप्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्या आत्मानमात्मनैव । कथमित्याह । किं मे कृतमिति । छान्दसत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्त्यनुरूपं तपश्चरणादि । किं च मम कृत्यशेषं कर्त्तव्यशेषमुचितम् । किं वा शक्यं वैयावृत्त्यादि न समाचरामि न करोमीति ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एवी रीते विचरनार साधु न सीदाय तेनो उपाय कहे छे. जो इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे साधु (पुव्वरत्तावररत्तकाले के०) पूर्वरात्रापररात्रकाले एटले रात्रिना प्रथम अने चरम प्रहरने विषे (अप्पगं के०) आत्मानं एटले पोताने (अप्पएणं के०) आत्मना एटले पोते (संपिक्खए के०) संप्रेक्षते एटले सूत्रोक्त प्रकारवडे तपासे. ते आ रीते (मे के०) मया एटले में (किं के०) किं एटले कयुं (किच्च के०) कृत्यं एटले करवायोग्य एवुं तपस्या प्रमुख कृत्य (कडं के०) कृतं एटले कर्युं. तेमज (किं के०) कयुं (म के०) मम एटले मारा (किच्चसेसं के०) कृत्य शेषं एटले करवायोग्य कार्य बाकी छे, तथा (किं के०) किं एटले कयुं (सक्कणिज्जं के०) शक्यं एटले माराथी बनी शके एवुं वेयावच प्रमुख कार्य (न समायरामि के०) न समाचरामि एटले आचरतो नथी ॥ १२ ॥

(दीपिका.) एवं विशुद्धविविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । यः साधुर्भवेत् स पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमप्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्यात्मानं कर्मभूतमात्मनैव करणभूतेन प्रेक्षते। कथं प्रेक्षत इत्याह। किं मे कृतमिति। छान्दसिकत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी। किं मया कृतं शक्तेरनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किंच मम कृत्यशेषं कर्तव्यात् शेषमुचितम् । पुनः किंच शक्यं वयोऽवस्थाऽनुरूपं वैयावृत्त्यादि अहं न समाचरामीति । तस्याकरणे हि तत्कालनाश इति ॥ १२ ॥

(टीका.) एवं विविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । जो त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यः साधुः पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमयोः प्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्या आत्मानं कर्मभूतमात्मनैव करणभूतेन । कथमित्याह । किं मे कृतमिति छान्दसत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्त्यनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किंच मम कृत्यशेषं कर्तव्यशेषमुचितम् । किं शक्यं वयोऽवस्थानुरूपं वैयावृत्त्यादि न समाचरामि न करोमि । तदकरणे हि तत्कालनाश इति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

किं मे परो पासइ किंच अप्पा, किं वाहं खलिअं न विवज्जयामि ॥
इच्चेव सम्मं अणुपासमाणो, अणागयं नो पडिबंध कुज्जा ॥ १ ॥

(अवचूरिः) किं मम स्खलितं परः पश्यति । किं वात्मा मनाक्संवेगापन्नः । किंवाहमोघत एव स्खलितं न विवर्जयामि । इत्येवं सम्यगनुपश्यन्ननागतं प्रतिबन्धं न कुर्यादागामिकालविषयं संयमप्रतिबन्धं न करोतीति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली (परो के०) परः एटले स्वपक्ष अथवा परपक्ष संबंधी कोइ बीजो

कार्यः । एवं मासकल्पोऽपि द्वितीय एकक्षेत्रे उत्सर्गतो न कार्यं ऋतुबद्धे काले । कुतः। गृहस्थादिसंगदोषात्। द्वितीयं तृतीयं वा वर्षं मासं वा परिहृत्य तत्र क्षेत्रे वसेदपि। किं बहुना सर्वत्रैव सूत्रमार्गेण चरेत् । भिक्षुरागमादेशे वर्त्ततेति भावः । तथापि न उद्यत एव यथाश्रुतग्राही स्यात् । अपितु सूत्रस्य अर्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिघटितः पारमार्थिकोत्सर्गापवादगर्भो यथाज्ञापयति नियुङ्क्ते तथा वर्तेत न अन्यथा। यथेह अपवादतो नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादि साधूनां संस्तारगोचरादि परिवर्त्तेत नान्यथा शुद्धापवादायोगादित्येवं वन्दनप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्षणेन अनुष्ठानेन वर्त्तेत । नतु तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत्। आशातनाप्रसङ्गात् ॥११॥

(टीका.) विहारकालमाह । संवच्छरं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । संवत्सरं वापि । अत्र संवत्सरशब्देन वर्षासु चातुर्मासिको ज्येष्ठावग्रह उच्यते । तमपि। अपिशब्दान्मासमपि परं प्रमाणम्। वर्षाऋतुबद्धयोरुत्कृष्टमेकत्र निवासकालमानमेतत् । द्वितीयं च वर्षम्। चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः। द्वितीयं वर्षं वर्षासु चशब्दान्मासं च ऋतुबद्धे न तत्र क्षेत्रे वसेत् । यत्रैको वर्षाकल्पो मासकल्पश्च कृतः । अपितु सङ्गदोषाद् द्वितीयं तृतीयं च परिहृत्य वर्षादिकालं ततस्तत्र वसेदित्यर्थः । सर्वथा किं बहुना सर्वत्रैव सूत्रस्य मार्गेण चरेद्भिक्षुः । आगमादेशेन वर्त्तेतेति भावः । तत्रापि नौघत एव यथाश्रुतग्राही स्यात्। अपि तु सूत्रस्यार्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिघटितः पारमार्थिकोत्सर्गापवादगर्भो यथाज्ञापयति नियुङ्क्ते तथा वर्त्तेत नान्यथा। यथेहापवादतो नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादिसाधूनां संस्तारगोचरादि परिवर्त्तेत नान्यथा शुद्धापवादायोगादित्येवं वन्दनकप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्षणेनानुष्ठानेन वर्त्तेत। नतु तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत्तदाशातनाप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जो पुव्वरत्तावररत्तकाले, संपिरकई अप्पगमप्पगेणं ॥
किं मे कडं किच्चमकिच्चसेसं, किं सक्कणिज्जं न समायरामि ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एवं विविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । यः साधुः पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रिप्रथमचरमप्रहरयोरित्यर्थः। संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्या आत्मानमात्मनैव । कथमित्याह । किं मे कृतमिति । छान्दसत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी। किं मया कृतं शक्त्यनुरूपं तपश्चरणादि । किं च मम कृत्यशेषं कर्त्तव्यशेषमुचितम्। किं वा शक्यं वैयावृत्त्यादि न समाचरामि न करोमीति ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एवी रीते विचरनार साधु न सीदाय तेनो उपाय कहे छे. जो इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे साधु (पुव्वरत्तावररत्तकाले के०) पूर्वरात्रापररात्रकाले एटले रात्रिना प्रथम अने चरम प्रहरने विषे (अप्पगं के०) आत्मानं एटले पोताने (अप्पएणं के०) आत्मना एटले पोते (संपिरकए के०) संप्रेक्षते एटले सूत्रोक्त प्रकारवडे तपासे. ते आ रीते (मे के०) मया एटले में (किं के०) किं एटले कयुं (किच्च के०) कृत्यं एटले करवायोग्य एवुं तपस्या प्रमुख कृत्य (कडं के०) कृतं एटले कर्खुं. तेमज (किं के०) कयुं (म के०) मम एटले मारा (किच्चसेसं के०) कृत्य शेषं एटले करवायोग्य कार्य बाकी छे, तथा (किं के०) किं एटले कयुं (सक्कणिज्जं के०) शक्यं एटले माराथी बनी शके एवुं वेयावच प्रमुख कार्य (न समायरामि के०) न समाचरामि एटले आचरतो नथी ॥ १२ ॥

(दीपिका.) एवं विशुद्धविविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । यः साधुर्भवेत् स पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमप्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्यात्मानं कर्मभूतमात्मनैव करणभूतेन प्रेक्षते । कथं प्रेक्षत इत्याह । किं मे कृतमिति । छान्दसिकत्वा-त्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्तेरनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किंच मम कृत्यशेषं कर्तव्यात् शेषमुचितम् । पुनः किंच शक्यं वयोऽवस्थाऽनुरूपं वैयावृत्त्यादि अहं न समाचरामीति । तस्याकरणे हि तत्कालनाश इति ॥ १२ ॥

(टीका.) एवं विविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । जो त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यः साधुः पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमयोः प्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्या आत्मानं कर्मभूतमात्मनैव करणभूतेन । कथमित्याह । किं मे कृतमिति छान्दसत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्त्यनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किंच मम कृत्यशेषं कर्तव्यशेषमुचितम् । किं शक्यं वयोऽवस्थानुरूपं वैयावृत्त्यादि न समाचरामि न करोमि । तदकरणे हि तत्कालनाश इति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

किं मे परो पासइ किंच अप्पा, किं वाहं खलिअं न विवज्जयामि ॥
इच्चेव सम्मं अणुपासमाणो, अणागयं नो पडिबंध कुज्जा ॥ १ ॥

(अवचूरिः) किं मम स्खलितं परः पश्यति । किं वात्मा मनाक्संवेगापन्नः । किंवाहमोघत एव स्खलितं न विवर्जयामि । इत्येवं सम्यगनुपश्यन्ननागतं प्रतिबन्धं न कुर्यादागामिकालविषयं संयमप्रतिबन्धं न करोतीति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली (परो के०) परः एटले स्वपक्ष अथवा परपक्ष संबंधी कोइ बीजो

पुरुष (मे के०) मे एटले मारा (किं के०) किं एटले कया (खलिअं के०) स्खलितं एटले प्रमाद प्रत्ये (पासइ के०) पश्यति एटले जुवे छे, (च के०) वली (अप्पा के०) आत्मा एटले हुं पोते (किं के०) किं एटले कया मारा प्रमादप्रत्ये जोवुं बुं (वा के०) अथवा (अहं के०) अहं एटले हुं (किं के०) किं एटले कया (खलिअं के०) स्खलितं एटले प्रमादप्रत्ये (न विवज्जयामि के०) न विवर्जयामि एटले वर्जतो नथी. (इच्चेव के०) इत्येवं एटले उपर कहेल प्रकारे (सम्मं के०) सम्यक् एटले उत्तम प्रकारे (अणुपासमाणो के०) अनुपश्यन् एटले विचार करता रहे ते साधु (अणागयं के०) अनागतं एटले नावी (पडिबंध के०) प्रतिबंधं एटले प्रतिबंध प्रत्ये (नो कुज्जा के०) नो कुर्यात् एटले न करे. अर्थात् फरीथी तेवो दोष न आचरे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) तथा किं मम स्खलितं परः स्वपक्षपरपक्षलक्षणः पश्यति । किंवा आत्मा क्वचित् मनाक् संवेगं प्राप्तः । किं वा अहमोघत एव स्खलितं न विवर्जयामी-त्येवं सम्यगनुपश्यन्ननेनैव प्रकारेण स्खलितं ज्ञात्वा आगमोक्तेन विधिना नूयः पश्यन्ननागतं न प्रतिबन्धं कुर्यात् साधुः । य आगामिकालविषयं न असंयमप्रतिबन्धं करोतीति ॥ १३ ॥

(टीका.) तथा किं मे त्ति सूत्रम् । किं मम स्खलितं परः स्वपक्षपरपक्षलक्षणः पश्यति । किं वात्मा क्वचिन्मनाक् संवेगापन्नः । किंवाहमोघत एव स्खलितं न विव-र्जयामि । इत्येवं सम्यगनुपश्यन् अनेनैव प्रकारेण स्खलितं ज्ञात्वा सम्यगागमो-क्तेन विधिना नूयः पश्यन्ननागतं न प्रतिबन्धं कुर्यात् । आगामिकालविषयं ना-संयमप्रतिबन्धं करोतीति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जत्थेव पासे कइ डुप्पउत्तं, काएण वाया अज्ज माणसेणं ॥
तत्थेव धीरो पडिसाहरिज्जा, आइन्नउ खिप्पमिव क्खलीणं ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) कथमित्याह । यत्रैव पश्येत् । यत्रैव पश्यत्युक्तवत्परात्मदर्शनद्वा-रेण । क्वचित्संयमस्थानावसरे । डुःप्रयुक्तं डुर्व्यवस्थितम् । आत्मानमिति गम्यते । कायेन, वाचा अथ मानसेन । तत्रैव संयमस्थानावसरे धीरो बुद्धिमान् प्रतिसंह-रेदात्मानमिति शेषः । निदर्शनमाह । आकीर्णो जात्याश्वः क्षिप्रं शीघ्रं यथा खलि-नं कविकं नियमितगमननिमित्तं प्रतिपद्यते । एवं यो डुःप्रयोगत्यागेन खलिनकल्पं सम्यग्विधिं प्रतिपद्यते ॥ १४ ॥

(अर्थ.) शी रीते अनागत प्रतिबंध न करे ते कहे छे. जछेव इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (कथ के०) कदा एटले पडिलेहण प्रमुख क्रियाना कोइ पण वखते (जछेव के०) यत्रैव एटले जे ठेकाणेज (काएण के०) कायेन एटले कायावडे, (वाया के०) वाचा एटले वाणीवडे, (अडु के०) अथवा (माणसेणं के०) मानसेन एटले मनवडे पोताने (डुप्पउत्तं के०) डुःप्रयुक्तं एटले प्रमादी एवाने (पासे के०) पश्येत् एटले जुवे. (धीरो के०) धीरः एटले धीर एवा साधु जे ते (तछेव के०) तत्रैव एटले तेज ठेकाणे तथा तेज समये पोताने (पडिसाहरिज्जा के०) प्रतिसंहरेत् एटले ठेकाणे लावे. एना उपर दृष्टांत कहे छे. (इव के०) इव एटले जेम (आइन्नउ के०) आकीर्णकः एटले जातिवंत अश्व जे ते (खिप्पं के०) क्षिप्रं एटले शीघ्र (खलीणं के०) खलीनं एटले लगाम ग्रहण करे तेम; अर्थात् जेम सारो अश्व नियमित गमनने अर्थे शीघ्र लगाम ले छे, तेम ते साधु पण अविधिनो त्याग करी लगाम सरखा सम्यग्विधिनो अंगीकार करे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) कथमित्याह। साधुर्यत्रैव कचित् संयमस्थानावसरे धर्मोपधिप्रत्युपेक्षणादौ डुःप्रयुक्तं डुर्व्यवस्थितमात्मानमिति गम्यते। पश्येत् पश्यति उक्तवत्परमात्मदर्शनद्वारेण। केन इत्याह। कायेन, वाचा अथ मानसेन। मन एव मानसम्। करणत्रयेणेत्यर्थः। तत्रैव तस्मिन्नेव संयमस्थाने धीरो बुद्धिमान् प्रतिसंहरेत् प्रतिसंहरति यः स्वात्मानं सम्यग् विधिं प्रतिपद्यत इत्यर्थः। अत्र दृष्टान्तमाह। यथा जवादिन्निर्गुणैराकीर्णो व्याप्तो जात्योऽश्व इति गम्यते। असाधारणविशेषणात्। तच्चेदम्। क्षिप्रमिव खलिनं शीघ्रं। कविकमिव। यथा जात्योऽश्वो नियमितगमननिमित्तं शीघ्रं खलिनं प्रतिपद्यत एवं यो डुःप्रयोगत्यागेन खलिनकल्पं सम्यग्विधिम्। एतावतांशेन दृष्टान्तः ॥ १४ ॥

(टीका.) कथमित्याह। जछेव त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। यत्रैव पश्येत् यत्रैव पश्यत्युक्तवत्परात्मदर्शनद्वारेण कचित्संयमस्थानावसरे धर्मोपधिप्रत्युपेक्षणादौ डुःप्रयुक्तं डुर्व्यवस्थितमात्मानमिति गम्यते। केनेत्याह। कायेन वाचा अथ मानसेनेति। मन एव मानसम्। करणत्रयेणेत्यर्थः। तत्रैव तस्मिन्नेव संयमस्थानावसरे धीरो बुद्धिमान् प्रतिसंहरेत् प्रतिसंहरति य आत्मानं सम्यग् विधिं प्रतिपद्यत इत्यर्थः। निदर्शनमाह। आकीर्णो जवादिन्निर्गुणैर्जात्योऽश्व इति गम्यते। असाधारणविशेषणात्। तच्चेदम्। क्षिप्रमिव खलिनं शीघ्रं कविकमिव। यथा जात्योऽश्वो नियमितगमननिमित्तं

शीघ्रं खलिनं प्रतिपद्यत एवं यो दुःप्रयोगत्यागेन खलिनकल्पं सम्यग्विधिमेतावतांशेन दृष्टान्त इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

जस्सेरिसा जोग जिइंदिअस्स, धिईमऊ सप्पुरिसस्स निच्चं ॥
तमाहु लोए पडिबुद्धजीवी, सो जीअइ संजमजीविएणं ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) यः पूर्वरात्रेत्याद्यधिकारोपसंहारायाह । यस्य साधोरीदृशाः स्वहितालोकनप्रवृत्तिरूपा योगा मनोवाक्कायव्यापारा जितेन्द्रियस्य धृतिमतः संयमे सधृतिकस्य सत्पुरुषस्य प्रमादजयात् । नित्यं सर्वकालं तमेवंभूतमाहुरभिदधति । लोके विद्वांसः प्रतिबुद्धजीविनं प्रमादनिद्रारहितजीवितशीलम् । स एवंगुणयुक्तः सन् जीवति संयमजीवितेन सर्वथा संयमप्रधानेन जीवितेनेति ॥ १५ ॥

(अर्थ.) हवे प्रस्तुत प्रकरणनो उपसंहार करे छे. जस्स इत्यादि सूत्र. (जिइंदिअस्स के०) जितेन्द्रियस्य एटले चक्षुरादि इंद्रियोने जितनार एवा (धिईमऊ के०) धृतिमतः एटले संयमने विषे धृतिवाला एवा (सप्पुरिसस्स के०) सत्पुरुषस्य एटले सत्पुरुष एवा (जस्स के०) यस्य एटले जे साधुना (जोग के०) योगाः एटले मन वचन कायाना योग जे ते (एरिसा के०) ईदृशाः एटले एवा (निच्चं के०) नित्यं एटले दीक्षाथी मांडीने मरण सूधी रहे छे. (तं के०) तं एटले ते साधुने विद्वान लोको (लोए के०) लोके एटले सर्व जीवोमां (पडिबुद्धजीवी के०) प्रतिबुद्धजीविनं एटले प्रमादादि रहित जीवितवालाने (आहु के०) आहुः एटले कहे छे. कारण, (सो के०) सः एटले ते साधु (संजमजीविएणं के०) संयमजीवितेन एटले संयमजीवितवडे (जीवइ के०) जीवति एटले जीवे छे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) यः पूर्वरात्रेत्याद्यधिकारोपसंहारायाह । विद्वांसस्तं साधुमेवंभूते लोके प्राणिसंघाते नित्यं सर्वकालं सामायिकप्रतिपत्तेरारभ्य आमरणं प्रतिबुद्धजीविनमाहुः कथयन्ति । कोऽर्थः । प्रतिबुद्धजीविनं प्रमादरहितजीवितशीलम् । स एवंगुणयुक्तः सन् जीवति संयमजीवितेन कुशलाभिसंधिभावात् सर्वथा संयमप्रधानजीवितेन । तं साधुं कम् । यस्य साधोरीदृशाः स्वहितालोचनप्रवृत्तिरूपा योगा मनोवाक्कायव्यापारा भवन्ति । किंभूतस्य साधोः । जितेन्द्रियस्य वशीकृतस्पर्शनादीन्द्रियसमूहस्य । पुनः किंभूतस्य यस्य । धृतिमतः संयमे धैर्यसहितस्य । पुनः किं० यस्य । सत्पुरुषस्य प्रमादजयान्महापुरुषस्य ॥ १५ ॥

(टीका.) यः पूर्वरात्रेत्याद्यधिकारोपसंहारायाह । जस्स त्ति सूत्रम् । अस्य

व्याख्या। यस्य साधोरीदृशाः स्वहितालोचनप्रवृत्तिरूपा योगा मनोवाक्कायव्यापारा जितेन्द्रियस्य वशीकृतस्पर्शनादीन्द्रियकलापस्य धृतिमतः संयमे सद्वृत्तिकस्य सत्पुरुषस्य प्रमादजयान्महापुरुषस्य नित्यं सर्वकालं सामायिकप्रतिपत्तेरारभ्यामरणान्तम्। तमाहुर्लोके प्रतिबुद्धजीविनं तमेवंभूतं साधुमाहुरभिदधति विद्वांसः। लोके प्राणिसंघाते प्रतिबुद्धजीविनं प्रमादनिद्रारहितजीवितशीलम्। स एवंगुणयुक्तः सन् जीवति संयमजीवितेन कुशलाभिसंधिभावात् सर्वथा संयमप्रधानेन जीवितेनेति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

अप्पा खलु सइ पर रक्खिअव्वो, सव्विंदिएहिं सुसमाहिएहिं ॥
अरक्खिउ जाइपहं उवेइ, सुरक्खिउ सव्वदुहाण मुच्चइ त्ति बेमि ॥ १६ ॥
विवित्तचरिआ चूला सम्मता ॥ २ ॥
इइ दसवेआलिअं सुत्तं संमत्तं ॥ शुभम् ॥

(अवचूरिः) शास्त्रमुपसंहरन्नुपदेशसर्वस्वमाह। आत्मा। खलुशब्दो विशेषणार्थः। शक्तौ सत्यां परोऽपि सततं सर्वकालं रक्षितव्यः पालनीयः पारलौकिकापायेभ्यः। कथम्। सर्वेन्द्रियैः स्पर्शनादिभिः सुसमाहितेन निवृत्तविषयव्यापारेणेत्यर्थः। अरक्षणरक्षणयोः फलमाह। अरक्षितः सन् जातिपन्थानं जन्ममार्गमुपैति। सुरक्षितो यथागममप्रमादेन सर्वदुःखेभ्यः शारीरमानसेभ्यो विमुच्यते। इति ब्रविमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति द्वितीयचूला व्याख्याता ॥ २ ॥

(अर्थ.) हवे शास्त्रनो उपसंहार करता उपदेशनो सार कहे छे. (हु खलु के०) खलु एटले निश्चये (अप्पा के०) आत्मा एटले पोतानो आत्मा जे ते (सययं के०) सततं एटले निरंतर (सुसमाहिएहिं के०) सुसमाहितैः एटले सारा समाधिमां राखेल एवा (सव्विंदिएहिं के०) सर्वेन्द्रियैः एटले सर्व इंद्रियोवडे (रक्खिअव्वो के०) रक्षितव्यः एटले रक्षण करवो. कारण के, आत्मा जे ते (अरक्खिउ के०) अरक्षितः एटले बराबर संयमवडे रक्षण कर्यो न होय तो (जाइपहं के०) जातिपथं एटले संसारप्रत्ये (उवेइ के०) उपैति एटले पामे छे. अने (सुरक्खिउ के०) सुरक्षितः एटले सम्यक् प्रकारे संयमवडे रक्षण कर्यो होय तो (सव्वदुहाण के०) सर्वदुःखेभ्यः एटले सर्व दुःखथी (मुच्चइ के०) मुच्यते एटले मुक्त थाय छे. (त्ति बेमि के०) इति ब्रवीमि एटले तीर्थंकर गणधरना उपदेशथी हुं एम कहुं छुं. ॥ १६ ॥

इति श्री दशवैकालिकनी बीजी चूलिकानो बालावबोध संपूर्ण. ॥ २ ॥

(दीपिका.) अथ शास्त्रमुपसंहरन्नुपदेशसर्वस्वमाह । एवंविधेन साधुना आत्मा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । शक्तौ सत्यां परोऽपि सततं सर्वकालं रक्षितव्यः पालनीयः । परलोकसंबन्धिकष्टेभ्यः । कथमित्युपायमाह । यतः किं० साधुना । सर्वेन्द्रियैः स्पर्शनादिभिः सुसमाहितेन निवृत्तविषयव्यापारेण । अरक्षणरक्षणयोः फलमाह । अरक्षितः सन्नात्मा पन्थानं जन्ममार्गं संसारमुपैति सामीप्येन गच्छति । अथ सुरक्षितः पुनरात्मा यथागममप्रमादेन सुष्ठु रक्षितः सन् सर्वदुःखेभ्यः शारीरमानसेभ्यो विमुच्यते । विविधमनेकैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणपरमस्वास्थ्यापादनलक्षणैर्मुच्यते विमुच्यते । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति चूलिकाद्वयं व्याख्यातम् ॥

(टीका.) शास्त्रमुपसंहरन्नुपदेशसर्वस्वमाह । अप्प त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आत्मा खल्विति । खलुशब्दो विशेषणार्थः । शक्तौ सत्यां परोऽपि सततं सर्वकालं रक्षितव्यः पालनीयः । पारलौकिकापायेभ्यः । कथमित्युपायमाह । सर्वेन्द्रियैः स्पर्शनादिभिः सुसमाहितेन निवृत्तविषयव्यापारेणेत्यर्थः । अरक्षणरक्षणयोः फलमाह । अरक्षितः सन् जातिपन्थानं जन्ममार्गं संसारमुपैति सामीप्येन गच्छति । सुरक्षितः पुनर्यथागममप्रमादेन सर्वदुःखेभ्यः शारीरमानसेभ्यो विमुच्यते विविधमनेकैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणपरमस्वास्थ्यापादनलक्षणैर्मुच्यते । इति ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥१६॥

अथावचूरिकोपसंहारः ।

अथ शास्त्रकर्त्तुः स्तवमाह निर्युक्तिकारः ॥ सिज्जंनवं गणधरं जिण पडिमादंसणेण पडिबुद्धं ॥ मणगपिअरं दसका-लिअस्स निज्जुहगं वंदे ॥ १ ॥ अर्थः । अनुत्तरज्ञानादिधर्मगणं धारयतीति गणधरस्तम् । प्रतिबुद्धं मिथ्यात्वाविरत्यज्ञानापगमेन सम्यक्त्वविकाशं प्राप्तम् । निर्यूहकं पूर्वगतोद्धृतार्थविरचनाकर्त्तारं वन्दे इति गाथाक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकगम्यस्तच्चेदम् । श्रीसुधर्मशिष्यो जम्बूस्तस्य प्रभवः । तस्य कदाचिन्निशीथे को मे गणधर इति चिन्ता । आत्मनः सङ्घे गच्छे चोपयोगेनासद्भावं ज्ञात्वा तीर्थान्तरीयेषु राजगृहे शिज्जंभवं यजमानं दृष्ट्वा तत्र यज्ञवाटे धर्मलाभपूर्वम् 'अहो कष्टमहो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते पुनः' इति पठनाय शिष्यवृन्दं प्रेषितम् । तेन तत्कृतम् । तच्च शय्यंभवो द्वार्मूलस्थितो निशम्य चिन्तयति । एते शान्तास्तपस्विनोऽसत्यं न वदन्तीति । उपाध्यायान्ते गत्वा तत्त्वं किमिति पृष्टे वेदास्तत्त्वमित्युक्तौ असिमाकृष्य वदति 'शीर्षं ते छेत्स्यामि यदि तत्त्वं न कथयसि' । शीर्षच्छेदे तत्त्वं वाच्यमिति ध्यात्वा यूपस्याधस्तात्सर्वरत्नमयीपार्श्वप्रतिमां दर्शयित्वेदमत्र तत्त्वम् । अर्हद्धर्मस्तत्त्वं

न च तदिष्यत इत्यत आहानुद्दिष्टमिति। एतत्परिज्ञानोपायश्चोपन्यस्तसकलप्रदानादिलक्षणस्तत्रावगन्तव्य इति गाथार्थः। तदन्ये पुनः किमित्यत आह ॥ अफासुयकयकारिय–अणुमयउद्दिठ्ठजोइणो हंदि ॥ तसथावरहिंसाए, जणा अकुसला उ लिप्पंति ॥९७॥ व्याख्या ॥ अप्रासुककृतकारितानुमोदितोद्दिष्टभोजिनश्चरकादयः। हंदीत्युपप्रदर्शने। किमुपप्रदर्शयति। त्रसन्तीति त्रसा द्वीन्द्रियादयः। तिष्ठन्तीति स्थावराः पृथिव्यादयः। तेषां हिंसा प्राणव्यपरोपणलक्षणा तया जनाः प्राणिनः अकुशलाः अनिपुणा स्थूलमतयश्चरकादयो लिप्यन्ते संबध्यन्त इत्यर्थः। इह च हिंसाक्रियाजनितेन कर्मणा लिप्यन्त इति भावनीयम्। कारणे कार्योपचारात्ततश्च ते शुद्धधर्मसाधका न भवन्ति। साधव एव भवन्तीति गाथार्थः ॥ एसा हेउविसुद्धी, दिठ्ठंतो तस्स चेव य विसुद्धी ॥ सुत्ते भणिया उ फुडा, सुत्तफासे उ इयमन्ना ॥ ९९ ॥ व्याख्या ॥ एषानन्तरोक्ता हेतुविशुद्धिः प्राग्निरूपितशब्दार्था। अधुना दृष्टान्तः प्राग्निरूपितशब्दार्थस्तथा तस्यैव च दृष्टान्तस्य विशुद्धिः। किम्। सूत्रे भणितोक्तैव स्फुटा स्पष्टा। तच्चेदं सूत्रम्।

जहा दुमस्स पुप्फेसु,भमरो आवियइ रसं ॥ ण य पुप्फं किलामेइ, सोअ पीणेइ अप्पयं ॥ २ ॥ एमेए समणा वुत्ता, जे लोए संति साहुणो ॥ विहंगमा व पुप्फेसु, दाणभत्तेसणे रया ॥ ३ ॥

अवचूरिः। असमस्तपदाभिधानमनुमेये गृहिद्रुमाणामाहारादिषु पुष्पाण्यधिकृत्य प्रतिपादनार्थमिति। तथा न्यायोपात्तवित्तदाने ग्रहणं प्रतिषिद्धमेव। आपिबति नच नैव क्लामयति प्रीणाति तर्पयति॥२॥ एवमनेन प्रकारेण एते श्राम्यन्तीति श्रमणाः तपस्यन्तीत्यर्थः। ते च तापसादयोऽपि स्युः। अत आह। मुक्ताः सबाह्याभ्यन्तरेण ग्रन्थेन अर्धतृतीयद्वीपसमुद्रमाने। आह, ये मुक्तास्ते साधव एवेत्यत इदमयुक्तम्। उच्यते। इह व्यवहारेण निह्नवा अपि मुक्ता भवन्त्येव नच ते साधव इति व्यवच्छेदार्थत्वाददोषः। अथवा शान्तिः सिद्धिरुच्यते तां साधयन्तीति शान्ति-साधवः। दानभक्तैषणासु रताः। दानग्रहणाद्दत्तं गृह्णन्ति नादत्तम्। भक्तग्रहणात्प्रासुकं न पुनराधाकर्मादि। एषणाग्रहणाद्गवेषणात्रयं साधूनां भ्रमरेभ्यो विशेष इति ॥ ३ ॥

अर्थ। हवे एवा उत्कृष्ट मंगलरूप धर्मने पोतें अनतिचार पणें पालन करनारा एवा साधुने आहारनी शुद्धि जोइये, माटे ते दृष्टांतपूर्वक कहे छे.(जहा के०) यथा एटले जेम (भमरो के०) भ्रमरः एटले भ्रमर (दुमस्स पुप्फेसु के०) द्रुमस्य पुष्पेषु एटले वृक्षना फूलोने विषे (रसं के०) पुष्पमांहेला मकरंदने (आवियइ के०) आपिबति, आ एटले मर्यादायेंकरी थोडे थोडे पिबति एटले पीये छे, आस्वादे छे. पण

ततस्तस्य पादौ नत्वा यज्ञवाटोपस्करं दत्वा तान् साधून् गवेषयन्नाचार्यान्ते गत्वा धर्ममाकर्ण्य व्रतमादाय चतुर्दशपूर्वी जातः। तद्भूत्वे तस्य जार्या तरुणीयमिति कृत्वा स्वजनैरस्ति तव जठरे किञ्चिदिति पृष्टा मणयमित्यूचे। ततः पुत्रे जाते सति तदेव नाम कृतम्। तेनाष्टवार्षिकेण मातृतः पितरं धृतव्रतं ज्ञात्वा नंष्ट्वा जनकान्ते गन्तुमिब्रता चम्पायां गतम्। आचार्यैर्बहिर्जूमिगतैर्दृष्टः सः। तेन च दीक्षितः। द्वयोः स्नेहो जातः। पृष्ठायाः स्वसुतं ज्ञात्वा चतुर्दशपूर्वी कारणे निर्यूहति। अन्तिमस्तु अवश्यं निर्यूहति। ममापीदं कारणं संजातम्। इति निश्चित्येदं निर्यूढम्॥ दशवैकालिकाद्‍र्‍थमाह॥ मणगं पडुच्च सज्जं-जवेण निज्जूहिआ दसज्झयणा॥ वेआलिआइ ठविआ तम्हा दसकालिअंनाम॥ २॥ मनकं प्रतीत्याश्रित्य निर्यूढानि पूर्वगताद्धृत्य विरचितानि दशाध्ययनानि द्रुमपुष्पिकादीनि सन्निद्वध्ययनप्रान्तानि। विगतः कालो विकालो विकलनं वा विकालः। असकलः खण्डश्चेति तस्मिन्विकाले अपराह्णेऽतिक्रान्ते तृतीयपौरुषीरूपे स्थापितानि न्यस्तानि तस्माद्दकशालिकं नाम। विकाले निर्वृत्तं वैकालिकं दशवैकालिकं वा॥ २॥ यं प्रतीत्य कृतं तद्वक्तव्यतामाह। ठहिंमासेहिं अहीअं, अज्झयणमिणं तु अज्जमणगेण॥ ठम्मासा परिआउ, अह कालगउ समाहीए॥ ३॥ षड्भिर्मासैरधीतमध्ययनमिदम्। आर्यश्चासौ मनकश्च आर्यमनकस्तेन षण्मासा एव पर्यायकालः। अथ कालगतः समाधितः शुक्ललेश्यायोगेन। अत्रायंजावः। तेनैतावता श्रुतमाराधितमेवेत्यन्येऽप्येतदनुष्ठानत आराधका जवन्ति॥ ३॥ आणंदअंसुपायं, आसी सिज्जंजवा तहिं थेरा॥ जसजद्दस्स य पुब्बा, कहणा अ विचालणा संघे॥ ४॥ आनन्दाश्रुपातमहो आराधितमनेनेति हर्षाश्रुमोचनमकार्षुः शय्यंजवास्तत्र तस्मिन् काले स्थविरः श्रुतपर्यायवृद्धो यशोजद्रस्तस्य च शय्यम्जवशिष्यस्य गुर्वश्रुपातदर्शनेन किमेतदाश्चर्यमिति विस्मितस्य पृष्ठा किमेतदकृत पूर्वमित्येवम्। शय्यंजवकथिताच्च इदक् सुतोऽयं मे इत्येवंरूपाच्छब्दादनुतापो यशोजद्रादीनां गुराविव गुरुपुत्रेऽपि वर्त्तितव्यमिति न कृतमिदमस्मन्निरेवम्भूतः। तत आचार्यः संघं प्रत्याह। एतदुपकाराय मयाल्पायुषमेनमधिकृत्येदं शास्त्रं निर्यूढं किमत्र युक्तमिति निवेदिते विचारणा संघे कालह्रासदोषादिदमेव प्रजूतसत्वानामुपकारकमतस्तिष्ठत्वेतदित्येवंजूता स्थापना चेति॥ ४॥ इति दशवैकालिकावचूरिः समाप्ता॥ शुजम्॥

बाळावबोधनो उपसंहार.

हवे दशवैकालिकना कर्ता श्री शय्यंजव मुनि तथा तेमना शिष्य मनकमुनि ए-

मनो संबंध निर्युक्तिकार कहे छे. "सिज्जं भवं गणहरं, जिणपडि मादंसणेण पडि बुद्धं ॥ मणगपिअरं, दसकालिअस्स निज्जूहगं वंदे ॥ १ ॥" अर्थ–जिन प्रतिमा देखीने प्रतिबोध पामेला, मनकमुनिना पिता, श्री दशवैकालिक सूत्रनो सिद्धांतमांथी उद्धार करनार एवा गणधर श्री सज्जंभव आचार्यने हुं वांदु छुं ॥ १ ॥ मणगं पडुच्च सिज्जं–भवेण निज्जूहिआ दसज्झयणा ॥ वेआलिआइ ठविआ, तम्हा दसकालिअं नाम ॥ २ ॥ अर्थ–श्री सज्जंभव सूरिए मनकने अर्थे सिद्धांतमांथी दस अध्ययन उद्धर्यां, अने ते विकाले स्थापन कर्यां माटे दशवैकालिक नामथी कहेवाय छे. ॥२॥ हवे जेने अर्थे उद्धार कर्यो ते वात कहे छे, "छहि मासेहि अहीअं, अज्झयणमिणं तु अज्जमणगेण ॥ छम्मासा परिआओ, अह कालगओ समाहीए ॥ ३ ॥ अर्थ–आर्यमनके छ महिनामां ए अध्ययन (सूत्र) पठन कर्युं. ए मनकमुनिनो चारित्र पर्याय छ महिनानोज हतो. छ महिना पूरा थये ते मनकमुनि समाधिमां कालधर्म पाम्या. ॥ आणंदअंसुपायं, कासी सिज्जंभवा तहिं थेरा ॥ जसभद्दस्स य पुछा, कहणा अ विआलणा संघे ॥ ४ ॥ अर्थ–श्रीमनकमुनि काल करी गया त्यारे एणे धर्मनी आराधना सम्यक् प्रकारे करी एम जाणी श्री सज्जंभव सूरिना नेत्रमांथी आनंदनां अश्रु आव्यां. श्री यशोभद्र सूरिए अश्रुनुं कारण पूछवाथी श्रीसज्जंभव सूरिए यथार्थ वात कही. पछी संघना विचारथी श्रीदशवैकालिक सूत्रनी मंदबुद्धि शिष्यना उपर उपकारने अर्थे स्थापना थइ. ॥ ४ ॥ हवे ए चारे गाथानो भावार्थ आ रीते–ज्यारे सज्जंभव सूरिए दीक्षा लीधी, त्यारे तेमनी स्त्री गर्भिणी हती. तरुणवय होवाथी तेना स्वजनोए पूछ्युं के, तारा उदरमां कांइ छे, त्यारे ते स्त्रीए प्राकृत भाषामां कह्युं के, 'मणयं' एटले किंचित् मात्र छे, अनुक्रमे तेने पुत्र थयो. तेनुं नाम मनक राख्युं. ते आठ वरसनो थयो, एकदिवसे तेणे पोतानी माने पूछ्युं के, 'मारा पिताजी क्यां छे.' माए कह्युं के, 'तेमणे चारित्र आदर्यां छे.' एम सांभली पितानीपासे जवानुं मनकना मनमां आव्युं. 'चंपानगरीमां पिताजी छे' एवी खबर मलवाथी ते त्यां गयो. ठंडिल भूमिए जता आचार्य श्री सज्जंभवसूरिए मनकने देख्यो त्यारे पूछ्युं के, 'तुं कोण छे.' मनके आचार्यने वांद्या. दृष्टिनो मेलाप थतांज परस्पर स्नेह बंधाणो. आचार्ये पूछ्युं, तारो पिता कोण ? मनके कह्युं, 'सज्जंभव.' आचार्ये कह्युं, 'तुं अहिं कया कार्यने अर्थे आव्यो.' मनके कह्युं, 'दीक्षा लेवाने अर्थे.' वली मनके कह्युं के, 'आप जाणता होय तो कहो के, 'मारा पिताजी क्यां छे.' आचार्ये कह्युं के, ते अने हुं भिन्न नथी माटे तुं मारीपासे दीक्षा ले. मनकने ते वात कबूल थवाथी आचार्ये तेने त्यांज दीक्षा आपी.

पछी आचार्य तेनी साथे उपासरे आव्या. उपयोग दीधो के, 'एनुं आयुष्य केटलुं छे.' ज्ञानबलथी आचार्यें जाण्युं के, एनुं आयुष्य छ मास बाकी छे. पछी विचार कस्यो के, एटला थोडा समयमां ए मनक कृतार्थ शीरीते थशे चउदपूर्वी कारण पडे पूर्वमांथी सूत्रनो उद्धार कहेछे, मनेपण आ कारण प्राप्त थयुं छे, माटे उद्धार करुं. एवो विचार करी आचार्यजीए पूर्वमांथी दस अध्ययननो उद्धार कस्यो. मनकने ते दस अध्ययन जणावतां छ मास लाग्या. छ मास पूर्ण थतांज मनके समाधिमां काल कस्यो. त्यारे आचार्यना नेत्रमां आनंदाश्रु आव्यां. जसभद्रविगेरे साधुए आ श्रुनुं कारण पूछवाथी मनकनुं वृत्तांत आचार्यजीए कह्युं. ते सांभली 'गुरुपुत्र एवा मनकनी सेवा आपणाथी बनी नहि' एवो ते साधुउने पस्तावो थयो. पछी संघना आग्रहथी सज्जंभव सूरिए उद्धरेला अध्ययन प्रकट राख्या. तेज दस अध्ययन दशवैकालिकना नामथी प्रसिद्ध छे. बे चूलिक तो श्रीसंघने श्रीसीमंधर स्वामीए भेट मोकलेली ए वात प्रसिद्ध छे. माटे अहिं विस्तार करता नथी.

इति श्री दशवैकालिकनो बालावबोध संपूर्ण. ॥

अथ प्रशस्तिमाह ॥

हरिभद्रकृता टीका वर्त्तते विषमा परम् ॥ मया तु शीघ्रबोधाय शिष्यार्थं सुगमा कृता ॥ १ ॥ चंद्रकुले श्रीखरतर-गछे जिनचन्द्रसूरिनामानः ॥ जाता युगप्रधानास्तच्छिष्यः सकलचन्द्रगणिः ॥ २ ॥ तच्छिष्यसमयसुन्दर-गणिना च स्तम्भतीर्थपुरे चक्रे॥ दशवैकालिकटीका शशिनिधिशृङ्गार (१६९१) मितवर्षे ॥ ३ ॥ अर्थस्यानवबोधेन मतिमान्द्यान्मतिभ्रमात् ॥ जिनाज्ञाविपरीतं य-त्तन्मिथ्यादुष्कृतं मम ॥ ४ ॥ ममोपरि कृपां कृत्वा शोधयन्तु बुधा इमाम् ॥ परोपकरणे यस्मात्तत्परा उत्तमा-नराः ॥ ५॥ टीका करणतः पुण्यं, यन्मयोपार्जितं भवेत् ॥ तेनाहमिदमिछामि, बोधिरत्र परत्र मे ॥ ६ ॥ शब्दार्थवृत्तिटीकायाः श्लोकमानमिदंस्मृतं ॥ सहस्त्रत्रयमग्रे च पुनः सार्धचतुःशतम् ॥ ७ ॥ इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितश्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तिप्रशस्तिः संपूर्णा ।

अथ दीपिकोपसंहारः ।

अत्र दशवैकालिककारकशय्यं भवसूरेस्तत्पुत्रमनकमुनेश्च संबन्धसूचकं द्रुमपुष्पिकाध्ययननिर्युक्तिगाथाद्विकं यथा ॥ सेज्जंभवं गणहरं, जिणपडिमादंसणेण पडिबुद्धं ॥ मणगपिअरं दसका-लिअस्स निज्जूहगं वंदे ॥ १ ॥ मणगं पडुच्च सेज्जंभ-

वेण निज्जूहिआ दसझयणा ॥ वेआलिआइ ठविआ, तम्हा दसकालिअं नाम॥ २ ॥ तद्विषसंबन्धसूचकं चूलिकाद्वयनिर्युक्तिगाथाद्विकमिदम् ॥ ठहिं मासेहिं अहीअं, अझयणमीणं तु अज्जमणगेणं ॥ ठम्मासा परिआउ, अह कालगउ समाहीए ॥ ३ ॥ आणंदअंसुपायं, काही सिज्जंनवा तहिं थेरा ॥ जसन्नद्दस्स य पुच्छा, कहणा य विचालणा संघे ॥ ४ ॥ एतज्ञाथाचतुष्कार्थः श्रीहरिन्नद्रसूरिविरचितवृत्तेरवसेयः ॥ अथात्र किंचित्कथानकमुच्यते ॥ यदा शय्यंन्नवाचार्यः प्रव्रजितस्तदा तस्य गृहिणी गुर्विण्यासीत् । जातश्चा तस्याः पुत्रः क्रमेण । नामास्य कृतं मनक इति। यदा च सोऽष्टवार्षिको जातस्तदा मातरं पृछति । क्व मम पिता । सा नणति। तव पिता प्रव्रजितः। ततः स पितृसकाशे गन्तुमना लब्धवृत्तान्तश्चम्पायां गतः । आचार्येण संज्ञान्नूमिं गतेन स दृष्टः । तेन च वन्दित आचार्यः । उन्नयोश्च मिथः प्रेक्षमाणयोः स्नेहो जातः। आचार्यः पृछति । कस्तव पिता । स नणति शय्यंन्नव इति । ततः सूरिणा नणितम् । किमर्थमत्रागतोऽसि । तेनोक्तम् । प्रव्रजिष्यामि । यदि यूयं जानीथ तदा कथयत कास्ति मम पितेति । सूरिणोक्तम् । स मम मित्रमेकशरीरीन्नूतः । ततः प्रव्रज त्वं मत्पार्श्वे । प्रतिपन्नं च तेन। ततः स प्रव्राजितस्तत्रैव सूरिणा । आगतस्तेन सहोपाश्रये। उपयोगं दत्तवानाचार्यः । कियदायुरस्येति । ज्ञातं चातः परं षण्मासा आयुरस्येति । उत्पन्ना च बुद्धिराचार्यस्य। अस्य स्तोकायुषः किं कर्त्तव्यमिति । विममर्श च “ चउदसपुव्वी कम्हि वि कारणे समुप्पन्ने निज्जूहइ। अपछिमो पुण चउदसपुव्वी अवस्समेव निज्जूहइ । मम वि इमं कारणं समुप्पन्नं । तउ अहमवि निज्जूहामि । ताहे आढत्तो निज्जूहिउं। जाव थोवावसेसे दिअसे इमे दसझयणा निय्यूढा । उधृतानि विकालवेलायां पाश्चात्यचतुर्घटिकारूपायां स्थापितान्येकत्र कृतानीति । ततः षड्भिर्मासैरधीतमध्ययनमिदं दशवैकालिकाख्यः श्रुतस्कन्धो मनकेन । ततः समाधिना स कालं गतः । तस्मिन्स्वर्गते आराधितमनेन इति शय्यंन्नवा आनन्दाश्रुपातमकार्षुः । ततस्तत्प्रधानशिष्येण यशोन्नद्रेण कारणे पृष्टे प्रोक्तं नगवता संसारस्वरूपम् । ततो यशोन्नद्रादयो गुरुवद्गुरुपुत्रे वर्त्तितव्यमिति न्यायमार्गः सचास्मान्निर्नाचरित इति पश्चात्तापं चक्रुः । अथ शय्यंन्नवेनाल्पायुषमेनमवेत्य मयेदं शास्त्रमुद्धृतं किमत्र युक्तमिति संघाय निवेदिते विचारणा कृता । यद्गुत कालदोषात्प्रन्नूतसत्त्वानामिदमेवोपकारकमतस्तिष्ठत्वेतदिति नोपसंहृतं प्रवचनगुरुणेति ।

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिता श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्त्युपसंहारः संपूर्ण॥

श्री हरिभद्रसूरिविरचित टीकोपसंहारः ॥

यदुक्तं निर्युक्तिकृता प्राक्। येन वा यंवा प्रतीत्येति । तत्र येन कृतं तद्वक्तव्यतामाह ॥ सेज्जंभवं गणहरं जिणपडिमादंसणेण पडिबुद्धं ॥ मणगपिअरं दसका–लिअस्स निज्जूहगं वंदे ॥ १ ॥ ॥ अस्या व्याख्या ॥ शय्यंभवमनुत्तरज्ञानादिधर्मगणं धारयतीति गणधरस्तं प्रतिबुद्धं मिथ्यात्वाविरत्यज्ञाननिद्रापगमेन सम्यक्त्वविकाशं प्राप्तं पूर्वगतोद्धृतार्थविरचनाकर्तारं वन्दे स्तौमीति गाथाक्षरार्थः। भावार्थस्तु कथानकादवसेयः । श्रीसुधर्मशिष्यो हि जम्बूस्तस्य श्रीप्रभवस्तस्य शय्यंभवः। मनकपितरं दशवैकालिककृतं तं वन्दे चेति ॥ १ ॥ ॥ मणगं पडुच्च सिज्जंभवेण निज्जू–हिआद सप्रयणा ॥ वेआलिआइ ठविआ तम्हा दसकालिअं णाम ॥ २ ॥ म्याख्या ॥ मनकं प्रतीत्य मनकाख्यमपत्यमाश्रित्य शय्यंभवेन निर्यूढानि पूर्वगताद्धृत्य विरचितानि दश अध्ययनानि द्रुमपुष्पिकादीनि सभिक्ष्वध्ययनप्रान्तानि। विगतः कालो विकालः। विकलनं वा विकालः। सकलः खएडश्चेति तस्मिन् विकाले निर्वृत्तं दशाध्ययननिर्माणं च इदं वैकालिकम् ॥ २ ॥ ॥ यं प्रतीत्य कृतं तद्वक्तव्यतामाह ॥ छहिं मासेहिं अहीअं, अप्रयणमिणं तु अज्जमणगेण ॥ छम्मासा परिआउ, अह कालगउ समाहीए ॥ ३ ॥ ॥ अस्या व्याख्या ॥ षड्भिर्मासैरधीतं पठितमध्ययनमिदं त्वधीयत इत्यध्ययनम् । इदमेव दशवैकालिकाख्यं शास्त्रम्। केनाधीतमित्याह। आर्यमणकेन। भावाराधनयोगात् आराद्यातः सर्वहेयधर्मेभ्य इत्यार्यः। आर्यश्चासौ मणकश्चेति विग्रहस्तेन। षएमासाः पर्याय इति। तस्यार्यमणकस्य षएमासा एव प्रव्रज्याकालः अल्पजीवितत्वात्। अत एवाह। अथ कालगतः समाधिनेति। यथोक्तशास्त्राध्ययनपर्यायानन्तरं कालगत आगमोक्तेन विधिना मृतः। समाधिना शुक्लेश्याध्यानयोगेनेति गाथार्थः ॥ ३ ॥ ॥ अत्र चैवं वृद्धवादः। यथा तेनैतावता श्रुतेनाराधितमेवमन्येऽप्येतदध्ययनानुष्ठानत आराधका भवन्त्विति ॥ आणंदअंसुपायं, कासी सिज्जंभवा तहिं थेरा ॥ जसभद्दस्स य पुछा, कहणा अ विआलणा संघे ॥ ४ ॥ ॥अस्या व्याख्या। आनन्दाश्रुपातमहो आराधितमनेनेति हर्षाश्रुमोक्षणमकार्षुः कृतवन्तः शय्यंभवाः प्राग्व्याख्यातस्वरूपास्तत्र तस्मिन् कालगते स्थविराः श्रुतपर्यायवृद्धाः प्रवचनगुरवः। पूजार्थं बहुवचनमिति। यशोभद्रस्य च शय्यंभवप्रधानशिष्यस्य गुर्वश्रुपातदर्शनेन किमेतदाश्चर्यमिति विस्मितस्य सतः पृछा। भगवन् किमेतदकृतपूर्वमित्येवंभूता। कथना च भगवतः संसारस्नेह ईदृशः। सुतो ममायमित्येवंरूपा। चशब्दादनुतापश्च यशोभद्रादीनाम्। अहो गुराविव गुरुपुत्रके वर्त्तितव्यमिति।

न तत्कृतमस्माभिरित्येवंभूतप्रतिबन्धदोषपरिहारार्थं न मया कथितं नात्र भवतां दोष इति गुरुपरिसंस्थापनं च । विचारणा संघ इति । शय्यंभवेनाल्पायुष्कमेनमवेत्य मयेदं शास्त्रं निर्यूढं किमत्र युक्तमिति निवेदिते विचारणा संघे। कालन्हासदोषात् प्रभूतसत्त्वानामिदमेवोपकारकमतस्तिष्ठत्वेतदित्येवंभूता स्थापना चेति गाथार्थः ॥ ४ ॥ उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्ते च नैगमसंग्रहव्यवहारऋजुसूत्रशब्दसमभिरूढैवंभूतभेदभिन्नाः खल्वोघतः सप्त भवन्ति । स्वरूपं चैतेषामथ आवश्यके सामायिकाध्ययनेऽन्यत्रच प्रदर्शितमेवेति नेह प्रतन्यते । इह पुनः स्थानाशून्यार्थमेते ज्ञानक्रियानयान्तर्भावद्वारेण समासतः प्रोच्यन्ते । ज्ञाननयः क्रियानयश्च । तत्र ज्ञाननयदर्शनमिदम् । ज्ञानमेव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात्तथाचाह ॥ णायंमि गिण्हिअव्वे, अगिण्हिअव्वे अ तहय अत्थम्मि ॥ जइअव्वमेव इइ जो, उवएसो सो नउ नाम ॥ णायंमि त्ति। अस्या व्याख्या । ज्ञाते सम्यक्परिछिन्ने गिण्हिअव्वेत्ति ग्रहीतव्य उपादेये। अगिण्हिअव्वत्ति अग्रहीतव्येऽनुपादेये हेय इत्यर्थः । चशब्दः खलूभयोर्ग्रहीतव्याग्रहीतव्ययोर्ज्ञातत्वानुकर्षणार्थ उपेक्षणीयसमुच्चयार्थो वा । एवकारस्त्ववधारणार्थः । तस्य चैवं व्यवहितः प्रयोगो द्रष्टव्यः । ज्ञात एव ग्रहीतव्ये तथाग्रहीतव्ये तथोपेक्षणीये च ज्ञात एव नाज्ञाते । अत्थम्मि त्ति । अर्थे ऐहिकामुष्मिके । तत्रैहिको ग्रहीतव्यः स्रक्चन्दनाङ्गरागादिः । अग्रहीतव्यो विषशस्त्रकण्टकादिः । उपेक्षणीयस्तृणादिः । आमुष्मिको ग्रहीतव्यः सद्दर्शनादिरग्रहीतव्यो मिथ्यात्वादिरुपेक्षणीयो विवक्षया अभ्युदयादिरिति । तस्मिन्नर्थे यतितव्यमेवेति । अनुस्वारलोपाद्यतितव्यमेवमनेन प्रकारेणैहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना सत्त्वेन प्रवृत्त्यादिलक्षणः प्रयत्नः कार्य इत्यर्थः । इत्थं चैतदङ्गीकर्तव्यम् । सम्यग्ज्ञाते प्रवर्त्तमानस्य फलाविसंवाददर्शनात् । तथा चान्यैरप्युक्तम् ॥ विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा मता ॥ मिथ्याज्ञानात्प्रवृत्तस्य फलप्राप्तेरदर्शनात् ॥ १ ॥ तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनापि ज्ञात एवयतितव्यम् । तथा चागमोऽप्येवमेव स्थितः । यत उक्तम् ॥ पढमं नाणं तउ दया, एवं चिठ्ठइ सव्वसंजए ॥ अणाणी किं काही किंवा णाहीइ छेअपावगं ॥१॥ इतश्चैतदेवमङ्गीकर्तव्यम् । यस्मात्तीर्थकरगणधरैरगीतार्थानां केवलानां विहारक्रियापि निषिद्धा। तथा चागमः॥ गीअत्थो अ विहारो, बिइउ गीअत्थमीसिउ भणिउ॥ एत्तो तइअविहारो, णाणुण्णाउ जिणवरेहिं ॥ न यस्मादन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक् पन्थानं प्रतिपद्यत इत्यभिप्रायः । एवं तावत्क्षायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तम् । क्षायिकमप्यङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव विज्ञेयम् । यस्मादर्हतोऽपि भवा-

भ्भोधितटस्थस्य दीक्षाप्रतिपन्नस्योत्कृष्टतपश्चरणवतोऽपि न तावदपवर्गप्राप्तिर्जायते। यावज्जीवाजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्नमिति। तस्माज्ज्ञानमेव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितमिति। जो उवएसो सो णर्ज णामं ति। इत्येवमुक्तेन न्यायेन य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यस्थापनपरः स नयो नाम ज्ञाननय इत्यर्थः। अयं च ज्ञानवचनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने ज्ञानरूपमेवेदमिच्छति। ज्ञानात्मकत्वादस्य। वचनक्रिये तु तत्कार्यत्वात्तदायत्तत्वान्नेच्छतीति गाथार्थः॥ ॥ उक्तो ज्ञाननयः। अधुना क्रियानयावसरः। तद्दर्शनं चेदम्। क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात्। तथाचायमप्युक्तलक्षणामेव स्वपक्षसिद्धये गाथामाह। णायंमि गेण्हिअव्वे इत्यादि। अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या। ज्ञाते ग्रहीतव्ये अग्रहीतव्ये चैव अर्थे ऐहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेवेति। न यस्मात्प्रवृत्त्यादिलक्षणप्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽप्यभिलषितार्थावाप्तिर्दृश्यते। तथा चान्यैरप्युक्तम्॥ क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम्॥ यतः स्त्रीभक्ष्यभोगज्ञो, न ज्ञानात्सुखितो भवेत्॥ १॥ तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनापि क्रियैव कर्तव्या। तथा च मौनीन्द्रवचनमप्येवमेव व्यवस्थितम्॥ यत उक्तम्। चेइअकुलगणसंघे, आयरिआणं च पवयणसुए अ॥ सव्वेसु एतेण कयं, तवसंजममुज्जमंतेणं॥ इतश्चैतदेवमङ्गीकर्तव्यम्। यस्मात्तीर्थकरगणधरैः क्रियाविकलानां ज्ञानमपि विफलमेवोक्तम्। तथा चागमः। सुबहुं पि सुअमहीअं, किं काही चरणविप्पमुक्कस्स॥ अंधस्स जह पलित्ता, दीवसयसहस्सकोडी वि॥ ॥ दृशिक्रियाविकलत्वात्तस्येत्यभिप्रायः। एवं तावत्क्षायोपशमिकं चारित्रमङ्गीकृत्योक्तम्। चारित्रं क्रियेत्यनर्थान्तरम्। क्षायिकमप्यङ्गीकृत्य प्रकृष्टफलसाधकत्वं तस्यैव विज्ञेयं यस्मादर्हतो भगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञानस्यापि न तावन्मुक्त्यवाप्तिः संजायते यावदखिलकर्मेन्धनानलभूता ह्रस्वपञ्चाक्षरोद्गिरणमात्रकालावस्थायिनी सर्वसंवरणरूपा चारित्रक्रिया नावाप्तेति। तस्मात्क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितमिति। जो उवएसो सो णर्ज णामं ति इत्येवमुक्तेन न्यायेन य उपदेशः क्रियाप्राधान्यख्यापनपरः स नयो नाम क्रियानय इत्यर्थः। अयं च ज्ञानवचनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने क्रियारूपमेवेदमिच्छति। तदात्मकत्वादस्य। ज्ञानवचने तु तदर्थमुपादीयमानत्वादप्रधानत्वान्नेच्छति गुणभूते चेच्छतीति गाथार्थः॥ ॥ उक्तः क्रियानयः। इत्थं ज्ञानक्रियानयस्वरूपं श्रुत्वा विदिततदभिप्रायो विनेयः संशयापन्नः सन्नाह। किमत्र तत्त्वम्। पक्षद्वयेऽपि युक्तिसंभवात्। आचार्यः पुनराह॥ सव्वेसिं पि नयाणं बहुविहवत्तव्वयं निसामेत्ता॥ तं सव्वनयविसुद्धं जं चरणगुणट्ठिओ साहू॥ अ-

स्या व्याख्या । अथवा ज्ञान क्रिया नयमतं प्रत्येकमन्निधायाधुना स्थितपक्षमुपदर्शय-न्नाह ।सवेसिं गाहा।सर्वेषामपि मूलनयानाम्। अपिशब्दात्तन्नेदानां च नयानां द्रव्यास्ति-कादीनां बहुविधवक्तव्यतां सामान्यमेव विशेषा एवमुन्नयमेव वानपेक्ष्यमित्यादिरूपाम्। अथवा नामादिनयानां कः कं साधुमिछतीत्यादिरूपां निशम्य श्रुत्वा तत्सर्वनयविशुद्धं सर्वनयसंमतं वचनं यच्चरणगुणस्थितः साधुर्यस्मात्सर्वनया एव न्नावविषयं निक्षेप-मिछन्तीति गाथार्थः ॥ ॥ नमो वर्द्धमानाय न्नगवते । व्याख्यातं चूडाध्ययनम् । त-द्व्याख्यानाच्च समाप्ता दशवैकालिकटीका ॥ समाप्तं दशवैकालिकं चूलिकास-हितं निर्युक्तिटीकासहितं च ॥

इत्याचार्यश्रीहरिन्नद्रसूरिविरचिता दशवैकालिकटीका समाप्ता ॥

महत्तराया याकिन्या धर्मपुत्रेण चिन्तिता ॥
आचार्यहरिन्नद्रेण टीकेयं शिष्यबोधिनी ॥ १ ॥
दशवैकालिके टीकां विधाय यत्पुण्यमर्जितं तेन ॥
मात्सर्यदुःखविरहा–द्गुणानुरागी न्नवतु लोकः ॥ २ ॥

परिशिष्टम्।

अथ दशवैकालिकसूत्रपाठः।

द्रुमपुष्पिकाध्ययनम् ॥ १ ॥

धम्मो मंगलमुक्किट्ठं, अहिंसा संजमो तवो ॥ देवा वि तं नमंसंति, जस्स धम्मे सया मणो ॥ १ ॥
जहा दुमस्स पुप्फेसु, भमरो आविअइ रसं ॥ णय पुप्फं किलामेइ, सो अ पीणेइ अप्पयं ॥ २ ॥
एमेए समणा वुत्ता, जे लोए संति साहुणो ॥ विहंगमाव पुप्फेसु, दाणभत्तेसणे रया ॥ ३ ॥
वयं च वित्तिं लब्भामो, नय कोइ उवहम्मइ ॥ अहागडेसु रीयंते, पुप्फेसु भमरा जहा ॥ ४ ॥
महुगारसमा बुद्धा, जे भवंति अणिस्सिआ ॥ नाणापिंडरया दंता, तेण वुच्चंति साहुणो ॥ त्ति बेमि ॥ ५ ॥

दुमपुप्फिअज्झयणं संमत्तं ॥ १ ॥

अथ श्रामण्य पूर्विकाध्ययनम् ॥ २ ॥

कहं नु कुज्जा सामण्णं, जो कामे न निवारए ॥ पए पए निसीदंतो, संकप्पस्स वसं गओ ॥ १ ॥
वत्थगंधमलंकारं, इत्थीओ सयणाणि अ ॥ अच्छंदा जे न भुंजंति, न से चाइ त्ति वुच्चइ ॥ २ ॥
जे अ कंते पिए भोए, लद्धे वि पिट्ठि कुव्वइ ॥ साहीणे चयई भोए, से हु चाइ त्ति वुच्चइ ॥ ३ ॥

समाइ पेहाइ परिव्वयंतो, सिआ मणो निस्सरई बहिद्धा ॥
न सा महं नावि अयं वि तीसे, इच्चेव ताओ विणइज्ज रागं ॥ ४ ॥
आयावयाही चय सोगमल्लं, कामे कमाही कमिअं खु दुक्खं ॥
छिंदाहि दोसं विणएज्ज रागं, एवं सुही होहिसि संपराए ॥ ५ ॥

पक्खंदे जलिअं जोइं, धूमकेउं दुरासयं ॥ नेच्छंति वंतयं भोत्तुं, कुले जाया अगंधणे ॥ ६ ॥
धिरत्थु ते जसो कामी, जो तं विसयकारणा ॥ वंतं इच्छसि आवेउं, सेअं ते मरणं भवे ॥ ७ ॥
अहं च भोगरायस्स, तं च सि अंधगविण्हिणो ॥ मा कुले गंधणा होमो, संजमं निहुओ चर ॥ ८ ॥
जइ तं काहिसी भावं, जा जा दिच्छसि नारिओ ॥ वायाविद्धुव्व हडो, अट्ठिअप्पा भविस्ससि ॥ ९ ॥
तीसे सो वयणं सोच्चा, संजयाइ सुभासिअं ॥ अंकुसेण जहा नागो, धम्मे संपडिवाइओ ॥ १० ॥
एवं करंति जे बुद्धा, पंडिआ पविअक्खणा ॥ विणिअट्टंति भोगेसु, जहा से पुरिसुत्तमो ॥ त्ति बेमि ॥ ११ ॥

सामन्नपुव्विअज्झयणा संमत्ता ॥ २ ॥

अथ क्षुल्लकाचाराध्ययनम् ॥ ३ ॥

संजमे सुट्ठिअप्पाणं, विप्पमुक्काण ताइणं ॥ तेसिमेअमणाइन्नं, निग्गंथाण महेसिणं ॥ १ ॥
उद्देसिअं कीअगडं, नियागमभिहडाणि अ ॥ राइभत्ते सिणाणे अ, गंधमल्ले अ वीअणे ॥ २ ॥
संनिही गिहि मत्ते अ, रायपिंडे किमिच्छए ॥ संवाहणदंतपहोअणा अ, संपुच्छणे देहपलोअणा अ ॥ ३ ॥
अट्ठावए अ नालीए, छत्तस्स य धारणट्ठाए ॥ तेगिच्छं पाहणा पाए, समारंभं च जोइणो ॥ ४ ॥
सिज्जायरपिंडं च, आसंदी पलिअंकए ॥ गिहंतरनिसिज्जा अ, गायस्सुव्वट्टणाणि अ ॥ ५ ॥
गिहिणो वेआवडिअं, जा अ आजीववत्तिआ ॥ तत्तानिव्वुडभोइत्तं, आउरस्सरणाणि अ ॥ ६ ॥
मूलए सिंगबेरे अ, उच्छुखंडे अनिव्वुडे ॥ कंदे मूले अ सच्चित्ते, फले बीए अ आमए ॥ ७ ॥
सोवच्चले सिंधवे लोणे, रोमालोणे अ आमए ॥ सामुद्दे पंसुखारे अ, काललोणे अ आमए ॥ ८ ॥

धुवणे त्ति वमणे अ, वत्थीकम्मविरेअणे ॥ अंजणे दंतवणे अ, गायाब्नंगविनूसणे ॥ ए ॥
सबमेअमणाइन्नं, निग्गंथाण महेसिणं ॥ संजमंमि अ जुत्ताणं, लहुनूअविहारिणं ॥ १० ॥
पंचासवपरिणाया, तिगुत्ता बसु संजया ॥ पंचनिग्गहणा धीरा, निग्गंथा उजुदंसिणो ॥ ११ ॥
आयावयंति गिह्मेसु, हेमंतेसु अवाउडा ॥ वासासु पडिसंलीणा, संजया सुसमाहिआ ॥ १२ ॥
परीसहरिउदंता, धूअमोहा जिइंदिआ ॥ सवडुरकपहीणघा, पक्कमंति महेसिणो ॥ १३ ॥
डुक्कराइं करित्ता णं, डुस्सहाइ सहेतु अ ॥ केइब देवलोएसु, केइ सिज्झंति नीरया ॥ १४ ॥
खवित्ता पुवकम्माइं, संजमेण तवेणय ॥ सिद्धिमग्गमणुप्पत्ता, ताइणो परिनिबुडे ॥ त्ति बेमि ॥ १५ ॥

खुड्डुआयारकहज्झयणं समत्तं ॥ ३ ॥

अथ षड्जीवनिकाध्ययनम् ॥ ४ ॥

सुअं मे आउसंतेणं नगवया एवमरकायं, इह खलु ठजीवणिआ नाम ज्झयणं समणेणं नगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइआ सुअरकाया सुपन्नत्ता सेअंमे अहिज्जिउं अज्झयणं पन्नत्ती ॥

कयरा खलु ठजीवणिआ नामज्झयणं समणेणं नगवया महावीरेणं य कासवेणं पवेइआ सुअरकाया सुपन्नत्ता सेअं मे अहिज्जिउं धम्मपन्नत्ती ॥ इमा खलु ठजीवणिआ नामज्झयणं समणेणं नगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइआ सुअरकाया सुपन्नत्ता ॥ सेअं मे अहिज्जिउं धम्मपन्नत्ती ॥

तं जहा । पुढविकाइआ आउकाइआ तेउकाइआ वाउकाइआ वणस्सइकाइआ तसकाइआ । पुढवि चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नब सन्नपरिणएणं । आउ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नब सन्नपरिणएणं । तेउ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नब सन्नपरिणएणं । वाउ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नब सन्नपरिणएणं। वणस्सइ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नब सन्नपरिणएणं ॥

तं जहा । अग्गवीआ मूलवीआ पोरवीआ खंधबीआ बीअरुहा संमुच्छिमा तणलया वणस्सइकाइआ सवीआ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नब सन्नपरिणएणं ॥

से जे पुण इमे अणेगे वहवे तसा पाणा तं जहा। अंडया पोयया जराउआ रसया संसेइमा संमुच्छिमा उब्भिआ उववाइआ । जेसिं केसिं चि पाणाणं अनिक्कंतं पडिक्कंतं संकुचिअं पसारिअं रूअं नंतं तसिअं पलाइअं आगइगइविन्नाया । जे अ कीडपयंगा । जा य कुंथुपिपीलिआ । सव्वे बेइंदिआ सवे तेइंदिआ सवे चउरिंदिआ सवे पंचिंदिआ सवे तिरिरकजोणिआ सवे नेरइआ सवे मणुआ सवे देवा सवे पाणा परमाहम्मिआ एसो खलु नठो जीवनिकाउ तसकाउ त्ति पवुच्चइ ॥

इचेसिं ठण्हं जीवनिकायाणं नेव सयं दंमं समारंनिज्जा । नेवन्नेहिं दंमं समारंनाविज्जा । दंमं समारंनंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि। करंतं वि अन्ने न समणुजाणामि । निंदामि । गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥

पढमे नंते महवए पाणाइवायाउ वेरमणं । सवं नंते पाणाइवायं पच्चरकामि । से सुहुमं वा बायरं वा तसं वा थावरं वा नेव सयं पाणे अइवाइज्जा । नेवन्नेहिं पाणे अइवायाविज्जा पाणे अइवायंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करतं वि अन्ने न समणुजाणामि तस्स नंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । पढमे नंते महवए उवठिओमि सवाउ पाणाइवायाउ वेरमणं ॥ १ ॥

अहावरे दुचे नंते महवए मुसावायाउ वेरमणं । सवं नंते मुसावायं पच्चरकामि । से कोहा वा, लोहा वा, नया वा, हासा वा, नेव सयं । मुसं वइज्जा । नेवन्नेहिं मुसं वायाविज्जा । मुसं वयंते वि अन्ने न सम-

ते भ्रमर (पुप्फं के०) पुष्पं एटले ते फूलने (न य किलामेइ के०) नच क्लामयति एटले पीडा आपतो नथी. अहीं चकार जे छे, ते पादपूरणार्थ छे, अने वली (सो य के०) स च एटले ते भ्रमर (अप्पयं के०) आत्मानं एटले पोताना आत्माने (पीणेइ के०) प्रीणयति एटले तृप्त करे छे. ॥ २ ॥ हवे दार्ष्टांतिक कहेछे. (एमेए के०) एवमेते एटले एवीरीतें ए (मुत्ता के०) मुक्ताः एटले धनधान्यादिक नवविध बाह्यपरिग्रह अने चउद प्रकारनो अभ्यंतर परिग्रह जेमणें मूक्या छे, एवा (समणा के०) श्रमणाः एटले अनेरा तपस्वी पण (जे के०) ये एटले जे (लोए के०) लोके एटले अढीद्वीपमां (साहुणो के०) साधवः एटले साधु चारित्रिया छे. ते सर्व (विहंगमा व पुप्फेसु के०) विहंगमा इव पुष्पेषु एटले पुष्पनेविषे जेम भ्रमर वर्त्ते छे, तेवीरीतें (दाणभत्तेसणेरया के०) दानभक्तैषणे रताः एटले दाताए दीधेला अने प्रासुक एवाज आहारादिकनी गवेषणाने विषे रत एवा छे. अहीं वृक्षपुष्पसरखा गृहस्थ जाणवा, अने भ्रमरसरखा साधु जाणवा. तो पण साधु जे छे, ते अदत्त अने अनेषणीय पदार्थ लेता नथी ए भ्रमरथी साधुनुं विशेषपणुं छे ॥ ३ ॥

दीपिका । अथ यतीनामाहारग्रहणे विधिमाह । यथा येन प्रकारेण द्रुमस्य वृक्षस्य पुष्पेषु भ्रमरः रसं मकरन्दमापिबति । परं नच नैव पुष्पं क्लामयति पीडयति । स च भ्रमरः आत्मानं प्रीणयति रसेनात्मानं संतोषयति ॥ २ ॥ अयं दृष्टान्त उक्तः । दार्ष्टान्तिकमाह । एवमनेन प्रकारेण एते श्रमणास्तपस्विनः । ते च न तापसादयः । अत आह । कीदृशाः श्रमणाः । मुक्ता बाह्यपरिग्रहेण आभ्यन्तरपरिग्रहेण च मुक्ताः । तत्र बाह्यपरिग्रहो धनधान्यादिरूपो नवविधः । आभ्यन्तरपरिग्रहश्च " मिछत्तं वेअतिगं, हासाईअं छक्कगं च नायवं ॥ कोहाईण चउक्कं, चउदस अभिंतरा गंठी ॥ १ ॥" इत्यादिरूपस्ताभ्यां रहितः । एते के । ये श्रमणा लोके अर्द्धतृतीयद्वीपसमुद्रपरिमाणे सन्ति विद्यन्ते । पुनः कीदृशाः श्रमणाः । साधवो ज्ञानादिसाधकाः । पुनः कीदृशाः । विहंगमा इव भ्रमरा इव पुष्पेषु दानभक्तैषणे रताः । दानग्रहणात् गृहस्थैर्दत्तं गृह्णन्ति । परं न अदत्तं । भक्तग्रहणात् तदपि दत्तं प्रासुकं गृह्णन्ति न आधाकर्मादि । एषणाग्रहणेन गवेषणादित्रयपरिग्रहः । एषु त्रिषु स्थानेषु रताः सक्ताः ॥ ३ ॥

टीका । अस्य व्याख्या । अत्राह अथ कस्माद्दशावयवनिरूपणायां प्रतिज्ञादीन्विहाय सूत्रकृता दृष्टान्त एवोक्त इत्युच्यते दृष्टान्तादेव हेतुप्रतिज्ञे अभ्यूह्ये इति न्यायप्रदर्शनार्थम् । कृतं प्रसङ्गेन प्रकृतं प्रस्तुमः । तत्र यथा येन प्रकारेण द्रुमस्य प्राग्निरूपितशब्दार्थस्य पुष्पेषु प्राग्निरूपितशब्दार्थेष्वेव । असमस्तपदाभिधानमनुमेये गृहिद्रुमाणामाहारादिषु पुष्पा-

णुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स भंते पडिक्कमामि । निंदामि। गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि। दुच्चे भंते महव्वए उवठिउंमि सव्वाउ मुसावायाउ वेरमणं ॥ २ ॥

अहावरे तच्चे भंते महव्वए अदिन्नादानाउ वेरमणं । सव्वं भंते अदिन्नादाणं पच्चरकामि । से गामे वा नगरे वा रणे वा अप्पं वा बहुं वा अणुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नेव सयं अदिन्नं गिण्हिज्जा। नेवन्नेहिं अदिन्नं गिण्हाविज्जा । अदिन्नं गिण्हंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स भंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । तच्चे भंते महव्वए उवठिउंमि सव्वाउ अदिन्नादाणाउ वेरमणं ॥३॥

अहावरे चउत्थे भंते महव्वए मेहुणाउ वेरमणं । सव्वं भंते मेहुणं पच्चरकामि । से दिव्वं वा माणुसं वा तिरिरकजोणिअं वा । नेव सयं मेहुणं सेविज्जा । नेवन्नेहिं मेहुणं सेवाविज्जा । मेहुणं सेवंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स भंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । चउत्थे भंते महव्वए उवठिउं मि सव्वाउ मेहुणाउ वेरमणं ॥ ४ ॥

अहावरे पंचमे भंते महव्वए परिग्गहाउ वेरमणं । सव्वं भंते परिग्गहं पच्चरकामि । से अप्पं वा बहुं वा अणुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नेव सयं परिगिण्हिज्जा । नेवन्नेहिं परिगिण्हाविज्जा । परिग्गहं परिगिण्हंते वि अन्ने न समणुजाणिज्जा । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए कायेणं न करेमि न कारवेमि करतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । पंचमे भंते महव्वए उवठिउंमि सव्वाउ परिग्गहाउ वेरमणं ॥ ५ ॥

अहावरे छठे भंते वए राइभोअणाउ वेरमणं । सव्वं भंते राइभोअणं पच्चरकामि । से असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा । नेव सयं राइं भुंजेज्जा । नेवन्नेहिं राइं भुंजाविज्जा । राइं भुंजंते वि अन्ने न समणुजाणेज्जा । जावजीवाएतिविहेणं मणेणंवायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतंपि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स भंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । छठे भंते वए उवठिउं मि । सव्वाउ राइभोअणाउ वेरमणं ॥ ६ ॥

इच्चेयाइं । पंच महव्वयाइं राइभोअणवेरमणछठाइं अत्तहिअठिआए उवसंपज्जित्ता णं विहरामि ॥ ७ ॥

से भिरकु वा भिरकुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चरकायपावकम्मो दिआ वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा । से पुढविं वा भित्तिं वा सिलं वा लेलुं वा ससररकं वा कायं ससररकं वा वत्थं हत्थेण वा पाएण वा कठेण वा किंलिंचेण वा अंगुलिआए वा सिलागए वा सिलागहत्थेण वा न आलिहिज्जा न विलिहिज्जा न घट्टिज्जा न भिंदिज्जा अन्नं न आलिहाविज्जा न विलिहाविज्जा न घट्टाविज्जा न भिंदाविज्जा । अन्नं आलिहंतं वा विलिहंतं वा घट्टंतं वा भिंदंतं वा न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेण वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं वि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ १ ॥

से भिरकु वा भिरकुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चरकायपावकम्मे दिआ वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से उदगं वा उसं वा हिमं वा महिअं वा करगं वा हरतणुगं वा सुद्धोदगं वा उदउल्लं वा कायं उदउल्लं वा वत्थं ससिणिद्धं वा कायं ससिणिद्धं वा वत्थं न आमुसिज्जा न संफुसिज्जा । न आविलिज्जा न पविलिज्जा न अरकोडिज्जा न परकोडिज्जा न आयाविज्जा न पयाविज्जा अन्नं न आमुसाविज्जा न संफुसाविज्जा न आवीलाविज्जा न पवीलाविज्जा न अरकोडाविज्जा न परकोडाविज्जा न आयाविज्जा न पया-

विज्जा अन्नं आमुसंतं वा संफुसंतं वा आविलंतं वा पविलंतं वा अरकोमंतं वा परकोमंतं वा आयावंतं वा पयावंतं वा न समणुजाणामि । तस्स नंते पडिक्कमामि । निंदामि गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि ॥ २ ॥

से निरकु वा निरकुणी वा संजयविरयपमिहयपच्चरकायपावकम्मे दिआ वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से अगणिं वा इंगालं वा मुम्मुरं वा अच्चिं वा जालं वा अलायं वा सुद्धागणिं वा उक्कं वा न उंजेज्जा न घट्टेज्जा न निंदेज्जा न उज्जालेज्जा न पज्जालेज्जा न निव्वावेज्जा अन्नं उंजंतं वा घट्टंतं वा निंदंतं वा उज्जालंतं वा पज्जालंतं वा निव्वावंतं वा न समणुजाणामि । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स नंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ३ ॥

से निरकु वा निरकुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चरकायपावकम्मे दिआ वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से सिएण वा विहुणेण वा तालिअंटेण वा पत्तेण वा पत्तनंगेण वा साहाए वा साहानंगेण वा पिहुणेण वा पिहुणहत्थेण वा चेलेण वा चेलकन्नेण वा हत्थेण वा मुहेण वा अप्पणो वा कायं बाहिरं वा वि पुग्गलं न फुमेज्जा न वीएज्जा अन्नं न फुमावेज्जा न वीआवेज्जा अन्नं फुमंतं वा वीअंतं वा न समणुजाणामि जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स नंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ४ ॥

से निरकु वा निरकुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चरकायपावकम्मे दिआ वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से बीएसु वा बीअपइट्ठेसु वा रूढेसु वा रूढपइट्ठेसु वा जाएसु वा जायपइट्ठेसु वा हरिएसु वा हरिअपइट्ठेसु वा निन्नेसु वा निन्नपइट्ठेसु वा सचित्तेसु वा सचित्तकोलपडिनिस्सिएसु वा न गच्छेज्जा न चिट्ठेज्जा न निसीइज्जा न तुअट्टेज्जा अन्नं न गच्छावेज्जा न चिट्ठावेज्जा न निसीआवेज्जा न तुअट्टावेज्जा । अन्नं गच्छंतं वा चिट्ठंतं निसीअंतं वा तुअट्टंतं वा न समणुजाणामि । तस्स नंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ए ॥

से निरकु वा निरकुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चरकायपावकम्मे दिआ वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीडं वा पयंगं वा कुंथुं वा पिपीलिअं वा हत्थंसि वा पायंसि वा बाहुंसि वा ऊरुंसि वा उदरंसि वा सीसंसि वा वत्थंसि वा पडिग्गहंसि वा कंबलंसि वा पायपुंछणंसि वा रयहरणंसि वा गोच्छगंसि वा उंडगंसि वा दंमगंसि वा पीढगंसि वा फलगंसि वा सेज्जगंसि वा संथारगंसि वा अन्नयरंसि वा तहप्पगारे उवगरणजाए तउ संजयामेव पडिलेहिअ पडिलेहिअ पमज्जिअ पमज्जिअ एगंतमवणेज्जा नोणं संघायमावज्जेज्जा ॥ ६ ॥

अजयं चरमाणो अ, पाणनूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअं फलं ॥ १ ॥
अजयं चिट्ठमाणो अ, पाणनूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअं फलं ॥ २ ॥
अजयं आसमाणो अ, पाणनूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअं फलं ॥ ३ ॥
अजयं सयमाणो अ, पाणनूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअं फलम् ॥ ४ ॥
अजयं नुंजमाणो अ, पाणनूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअं फलं ॥ ५ ॥
अजयं नासमाणो अ, पाणनूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कडुअं फलं ॥ ६ ॥
कहं चरे कहं चिट्ठे, कहमासे कहं सए ॥ कहं नुंजंतो नासंतो पावं कम्मं न बंधइ ॥ ७ ॥
जयं चरे जयं चिट्ठे, जयमासे जयं सए ॥ जयं नुंजंतो नासंतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ८ ॥
सव्वनूअप्पनूअस्स, सम्मं नूआइ पासउ ॥ पिहिआसवस्स दंतस्स, पावं न कम्मं बंधइ ॥ ए ॥
पढमं नाणं तउ दया, एवं चिट्ठइ सव्वसंजए ॥ अन्नाणी किं काही, किं वा नाही छेअ पावगं ॥ १० ॥

सोच्चा जाणइ कल्लाणं, सोच्चा जाणइ पावगं ॥ उभयं पि जाणइ सोच्चा, जं सेयं तं समायरे ॥ ११ ॥
जो जीवे वि न आणेइ, अजीवे वि न आणइ ॥ जीवाजीवे अयाणंतो, कह सो नाहीइ संजमं ॥ १२ ॥
जो जीवे वि वि आणेहि, अजीवे वि वि आणइ ॥ जीवाजीवे विआणंतो, सो हु नाहीइ संयमं ॥ १३ ॥
जया जीवमजीए अ, दो वि एणं विआणइ ॥ तया गइं बहुविहं, सवजीआण जाणइ ॥ १४ ॥
जया गइं बहुविहं, सवजीआए जाणइ ॥ तया पुण्णं च पावं च, बंधं मुक्कं च जाणइ ॥ १५ ॥
जया पुण्णं च, पावं च बंधं मोक्कं च जाणइ ॥ तया निविंदए जोए, जे दिवे जे अ माणुसे ॥ १६ ॥
जया निविंदए जोए, जे दिवे जे अ माणुसे ॥ तया चयइ संजोगं, सभिंतरबाहिरं ॥ १७ ॥
जया चयइ संजोगं, सभिंतर बाहिरं ॥ तया मुंडे नवित्ता णं, पवइए अणगारिअं ॥ १८ ॥
जया मुंडे नवित्ता णं, पवइए अणगारिअं ॥ तया संवरमुक्किठं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ १९ ॥
जया संवरमुक्किठं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ तया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसं कडं ॥ २० ॥
जया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसं कडं ॥ तया सवत्तगं नाणं, दंसणं-चारित्रगच्छइ ॥ २१ ॥
जया सवत्तगं नाणं, दंसणं चारित्रगच्छइ ॥ तया लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥ २२ ॥
जया लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥ तया जोगे निरुंभित्ता, सेलेसिं पडिवज्जइ ॥ २३ ॥
जया जोगे निरुंभित्ता, सेलेसिं पडिवज्जइ ॥ तया कम्मं खवित्ता णं, सिद्धिं गच्छइ नीरउ ॥ २४ ॥
जया कम्मं खवित्ता णं, सिद्धिं गच्छइ नीरउ ॥ तया लोगम मच्छयछो, सिद्धो हवइ सासउ ॥ २५ ॥

सुहसावगस्स समणस्स, सायाउ लग्गस्स निगामसाइस्स ॥
उच्छोलणापहोअस्स, डुल्लहा सुगइ तारिसगस्स ॥ २६ ॥

तवोगुणपहाणस्स, उज्जुमइ खंतिसंजमरयस्स ॥ परीसहे जिणंतस्स, सुलहा सुगइ तारिसगस्स ॥ २७ ॥
पच्छा वि ते पयाया, खिप्पं गच्छंति अमरभवणाइ॥जेसिं पिउ तवो सं-जमो अ खंती अ बंभचेरं च ॥२८॥
इच्चेअं छजीवणिअं, सम्मदिठी सया जए॥डुल्लहं लहित्तु सामन्नं, कम्मुणा न विराहिज्जासि॥ त्तिबेमि॥२९॥

चउत्थं छजीवणि आ णामज्झयणं समत्तं ॥ ४ ॥

अथ पिण्डेषणाध्ययनम् ॥ ५ ॥

संपत्ते भिरककालंमि, असंभंतो अमुच्छिउ ॥ इमेण कम्मजोगेण, भत्तपाणं गवेसए ॥ १ ॥
से गामे वा, नगरे वा गोअरग्गगउ मुणी ॥ चरे मंदमणुविग्गो, अवक्खित्तेण चेअसा ॥ २ ॥
पुरउ जुगमायाए, पेहमाणो महिं चरे ॥ वज्जंतो बीअहरिआइ, पाणे अ दगमट्टिअं ॥ ३ ॥
उवायं विसमं खाणुं, विजलं परिवज्जए ॥ संकमेण न गच्छिज्जा, विज्जमाणे परक्कमे ॥ ४ ॥
पवडंते व से तत्थ, परकलंते व संजए ॥ हिंसेज्ज पाणभूआइ, तसे अदुवथावरे ॥ ५ ॥
तम्हा तेण न गच्छिज्जा, संजए सुसमाहिए ॥ सइ अन्नेण मग्गेण, जयमेव परक्कमे ॥ ६ ॥
इंगालं छारिअं रासिं, तुसरासिं च गोमयं ॥ ससररकेहिं, पाएहिं संजउ तं नइक्कमे ॥ ७ ॥
न चरेज्ज वासे वासंते, महिआए पडंतिए ॥ महावाए व वायंते, तिरिच्छसंपाइमेसु वा ॥ ८ ॥
न चरेज्ज वेससामंते, बंभचेरवसाणुए ॥ बंभयारिस्स दंतस्स, हुज्जा तत्थविसुत्तिआ ॥ ९ ॥
अणायणे चरंतस्स, संसग्गीए अभिक्खणं ॥ हुज्ज वयाणं पीला, सामन्नंमि अ संसउ ॥ १० ॥
तह्मा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवड्ढणं ॥ वज्जए वेससामंतं, मुणी एगंतमस्सिए ॥ ११ ॥
साणं सूइअं गाविं, दित्तं गोणं हयं गयं ॥ संडिब्भं कलहं जुद्धं, डुरउ परिवज्जए ॥ १२ ॥
अणुन्नए नावणए, अप्पहिठे अणाउले ॥ इंदिआणि जहाभागं, दमइत्ता मुणी चरे ॥ १३ ॥
दवदवस्स न गच्छेज्जा, भासमाणो अ गोअरे ॥ हसंतो नाभिगच्छिज्जा, कुलं उच्चावयं सया ॥ १४ ॥

आलोअं थिग्गलं दारं, संधिं दगनवणाणि अ ॥ चरंतो न विनिज्झाए, संकठाणं विवज्जए ॥ १५ ॥
रन्नो गिहवईणं च, रहस्सारक्खिआण य ॥ संकिलेसकरं ठाणं, दुरओ परिवज्जए ॥ १६ ॥
पमिकुठं कुलं न पविसे, मामगं परिवज्जए ॥ अचिअत्तं कुलं न पविसे, चिअत्तं पविसे कुलं ॥ १७ ॥
साणीपावारपिहिअं, अप्पणा नावपंगुरे ॥ कवाडं नो पणुल्लिज्जा, उग्गहंसि अजाइआ ॥ १८ ॥
गोअरग्गपविठो अ, वच्चमुत्तं न धारए ॥ ओगासं फासुअं नच्चा, अणुन्नविअ वोसिरे ॥ १९ ॥
णीअडुवारं तमसं, कुठगं परिवज्जए ॥ अचरकुविसओ जन्नं, पाणा डुप्पडिलेहगा ॥ २० ॥
जन्नपुप्फाइ बीआइ, विप्पइन्नाइ कुठए ॥ अहुणोवलित्तं उल्लं, दहूणं परिवज्जए ॥ २१ ॥
एलगं दारगं साणं, वच्छगं वा वि कुठए ॥ उल्लंघिआ न पविसे, विउहित्ताण व संजए ॥ २२ ॥
असंसत्तं पलोइज्जा, नाइदूरा वलोअए ॥ उप्फुल्लं न विनिज्झाए, निअट्टिज्ज अयंपिरो ॥ २३ ॥
अइनूमिं न गच्छेज्जा, गोअरग्गगओ मुणी ॥ कुलस्स नूमिं जाणित्ता, मिअं नूमिं परक्कमे ॥ २४ ॥
तच्चेव पमिलेहिज्जा, नूमिनागं विअरकणो ॥ सिणाणस्स य वच्चस्स, संलोगं परिवज्जए ॥ २५ ॥
दगमट्टिअआयाणे, बीआणि हरिआणि अ ॥ परिवज्जंतो चिठिज्जा, सविंदिअ समाहिए ॥ २६ ॥
तत्र से चिठमाणस्स, आहारे पाणनोअणं ॥ अकप्पिअं न गेण्हिज्जा, पडिगाहिज्ज कप्पिअं ॥ २७ ॥
आहारंती सिआ तत्र, परिसाडिज्ज नोअणं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ २८ ॥
संमद्दमाणी पाणाणि, बीआणि हरिआणि अ ॥ असंजमकरिं नच्चा, तारिसिं परिवज्जए ॥ २९ ॥
साहट्टु निक्खिवित्ताणं, सचित्तं घट्टिआणि अ ॥ तहेव समणठाए, उदगं संपणुल्लिआ ॥ ३० ॥
आगहइत्ता चलइत्ता, आहारे पाणनोअणं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३१ ॥
पुरेकम्मेण हत्थेण, दव्वीए नाअणेण वा ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३२ ॥
(एवं) उदउल्ले ससिणिद्धे, ससरक्खे मट्टिआउसे ॥ हरिआले हिंगुलए, मणोसिला अंजणे लोणे ॥ ३३ ॥
गेरुअवन्निअसेढिअ–सोरठिअपिठकुकुसकए ॥ उक्किठमसंसठे, संसठे चेव बोधव्वे ॥ ३४ ॥
असंसठेण हत्थेण, दव्वीए नायणेण वा ॥ दिज्जमाणं न इच्छिज्जा, पच्छा कम्मं जहिं नवे ॥ ३५ ॥
संसठेण य हत्थेण, दव्वीए नायणेण वा ॥ दिज्जमाणं पडिच्छिज्जा, जं तच्चेसणिअं नवे ॥ ३६ ॥
डुण्हं तु नुंजमाणाणं एगो तत्र निमंतए ॥ दिज्जमाणं न इच्छिज्जा, छंदं से पडिलेहए ॥ ३७ ॥
डुण्हं तु नुंजमाणाणं, दो वि तत्र निमंतए ॥ दिज्जमाणं पडिच्छिज्जा, जं तच्चेसणिअंनवे ॥ ३८ ॥
गुव्विणीए उवन्नत्थं, विविहं पाणनोअणं ॥ नुंजमाणं विवज्जिज्जा, नुत्तसेसं पमिच्छए ॥ ३९ ॥
सिआ अ समणठाए, गुव्विणी कालमासिणी ॥ उठिआ वा निसीइज्जा, निसन्ना वा पुणुठए ॥ ४० ॥
तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४१ ॥
थणगं पिज्जमाणी, दारगं वा कुमारिअं ॥ तं निक्खिवित्तु रोअंतं, आहारे पाणनोअणं ॥ ४२ ॥
तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४३ ॥
जं नवे नत्तपाणं तु, कप्पाकप्पंमि संकिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४४ ॥
दगवारेण पिहिअं, नीसाए पीढएण वा ॥ लोढेण वा वि लेवेण सिलेसेण वि केणइ ॥ ४५ ॥
तं च उब्निंदिआ दिज्जा, समणठा एव दावए ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४६ ॥
असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ जं जाणिज्ज सुणिज्जा वा, दाणठा पगडं इमं ॥ ४७ ॥
तारिसं नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पमिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४८ ॥
असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ जंजाणिज्ज सुणिज्जा वा, पुणठा पगडं इमं ॥ ४९ ॥
तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५० ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ जं जाणिज्ज सुणिज्जा वा, वणिमट्ठा पगडं इमं ॥ ५१ ॥
तं भवे भत्तपाणं तु संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५२ ॥
असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ जं जाणिज्ज सुणिज्जा वा, समणट्ठा पगडं इमं ॥ ५३ ॥
तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५४ ॥
उद्देसिअं कीअगडं, पूइकम्मं च आहडं ॥ अज्झोअरपामिच्चं, मीसजायं विवज्जए ॥ ५५ ॥
उग्गमं से अ पुच्छिज्जा, कस्सट्ठा पगडं कडं ॥ सुच्चा निस्संकिअं सुद्धं, पडिगाहिज्ज संजए ॥ ५६ ॥
असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ पुप्फेसु हुज्ज उम्मीसं, बीएसु हरिएसु वा ॥ ५७ ॥
तं भवे भत्तपाणं तु संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५८ ॥
असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ उदगंमि हुज्ज निक्खित्तं, उत्तिंगपणगे सु वा ॥ ५९ ॥
तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६० ॥
असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ तेउम्मि हुज्ज निक्खित्तं, तं च संघट्टिआ दए ॥ ६१ ॥
तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६२ ॥

एवं उस्सिक्किआ, ओसक्किआ, उज्जालिआ, पज्जालिआ, निव्वाविआ, ॥
उस्सिंचिआ, निस्सिचिआ, ओवत्तिआ ओयारिआ दए ॥ ६३ ॥

तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६४ ॥
हुज्ज कट्ठं सिलं वा वि, इट्टालं वा वि एकया ॥ ठविअं संकमट्ठाए, तं च होज्ज चलाचलं ॥ ६५ ॥
ण तेण भिक्खु गच्छिज्जा, दिट्ठो तत्थ असंजमो ॥ गंभीरं झुसिरं चेव, सव्विंदिअसमाहिए ॥ ६६ ॥
निस्सेणिं फलगं पीढं, उस्सवित्ता णमारुहे ॥ मंचं कीलं च पासायं, समणट्ठा एव दावए ॥ ६७ ॥
दुरूहमाणी पडिवज्जा, हत्थं पायं व लूसए ॥ पुढविजीवे वि हिंसिज्जा, जे अ तन्निस्सिआ जगे ॥ ६८ ॥
ए आरिसे महादोसे, जाणिऊण महेसिणो ॥ तम्हा मालोहडं भिक्खु, न पडिगिण्हंति संजया ॥ ६९ ॥
कंदं मूलं पलंबं वा, आमं छिन्नं च सन्निरं ॥ तुंबागं सिंगबेरं च, आमगं परिवज्जए ॥ ७० ॥
तहेव सत्तुचुन्नाइ कोलचुन्नाइ आवणे ॥ सक्कुलिं फाणिअं पूअं, अन्नं वा वि तहाविहं ॥ ७१ ॥
विक्कायमाणं पसढं, रएणं परिफासिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७२ ॥
बहुअट्ठिअं पुग्गलं, अणिमिसं वा बहुकंटयं ॥ अत्थिअं तिंदुअं बिल्लं, उच्छुखंडं, व सिंबलिं ॥ ७३ ॥
अप्पो सिआ भोअणजाए, बहु उज्झय धम्मिए ॥ दंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७४ ॥
तहे वुच्चावयं पाणं, अदुवावारधोअणं ॥ संसेइमं चाउलोदगं, अहुणाधोअं विवज्जए ॥ ७५ ॥
जं जाणेज्ज चिरा धोयं, मईए दंसणेण वा ॥ पडिपुच्छिऊण सुच्चा वा, जं च निस्संकिअं भवे ॥ ७६ ॥
अजीवं परिणयं नच्चा, पडिगाहिज्ज संजए ॥ अह संकियं भविज्जा, आसाइत्ता ण रोअए ॥ ७७ ॥
थोवमासायणट्ठाए, हत्थगंमि दलाहि मे ॥ मामे अच्चंबिलं पूअं, नालं तिन्हं विणित्तए ॥ ७८ ॥
तं च अच्चंबिलं पूयं, नालं तिन्हं विणित्तए ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७९ ॥
तं च होज्ज अकामेणं, विमणेण पडिच्छिअं ॥ तं अप्पणा न पिवे, नो वि अन्नस्स दावए ॥ ८० ॥
एगंतमवक्कमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥ जयं परिठविज्जा, परिठप्प पडिक्कमे ॥ ८१ ॥
सिआ च गोयरग्गगओ, इच्छिज्जा परिभुत्तुअं ॥ कुट्ठगं भित्तिमूलं वा, पडिलेहित्ता ण फासुअं ॥ ८२ ॥
अणुन्नवित्तु मेहावी, पडिछन्नंमि संवुडं , हत्थगं संपमज्जित्ता, तत्थ भुंजिज्ज संजए ॥ ८३ ॥
तत्थ से भुंजमाणस्स, अट्ठिअं कंटओ सिआ ॥ तणकट्ठसक्करं वा वि, अन्नं वा वि तहाविहं ॥ ८४ ॥
तं उक्खिवित्तु न निक्खिवे, आसएण न छड्डुए ॥ हत्थेण तं गहेऊण, एगंतमवक्कमे ॥ ८५ ॥

एगंतमवक्कमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥ जयं परिठविज्जा, परिठ्प्प पडिक्कमे ॥ ८६ ॥
सिआ य जिक्खू इछिज्जा, सिज्जमागम्म जुत्तुअं ॥ सपिंडपायमागम्म, ठंडुअं से पडिलेहिआ ॥ ८७ ॥
विणएणं पविसित्ता, सगासे गुरुणो मुणी ॥ इरियावहियमायाय, आगर्ज अ पडिक्कमे ॥ ८८ ॥
आजोइत्ता ण नीसेसं, अइआरं जहक्कमं ॥ गमणागमणे चेव, जत्ते पाणे च संजए ॥ ८९ ॥
ठज्जुप्पन्नो अणुविग्गो, अव्वखित्तेण चेअसा ॥ आलोए गुरुसगासे, जं जहा गहिअं जवे ॥ ९० ॥
न सम्ममालोइअं कुज्जा, पुव्विं पच्छाव जं कडं ॥ पुणो पडिक्कमे तस्स, वोसठो चिंतए इमं ॥ ९१ ॥
एहा जिणेहिं असावज्जा, वित्ती साहूण देसिआ ॥ मुक्खसाहणहेउस्स, साहुदेहस्स धारणा ॥ ९२ ॥
णमुक्कारेण पारित्ता, करित्ता जिणसंथवं ॥ सज्झायं पठवित्ता णं, वीसमेज्ज खणं मुणी ॥ ९३ ॥
वीसमंतो इमं चिंते, हियमठं लाजमठिर्ज ॥ जइ मे अणुग्गहं कुज्जा, साहू हुज्जामि तारिर्ज ॥ ९४ ॥
साहवो तो चिअत्तेणं, निमंतिज्ज जहक्कमं ॥ जइ तत्थ केइ इछिज्जा, तेहिं सद्धिं तु जुंजए ॥ ९५ ॥
अह कोइ न इछिज्जा, तर्ज जुंजिज्ज एक्कर्ज ॥ आलोए जायणे साहू, जयं अप्परिसाडियं ॥ ९६ ॥
तित्तगं व कडुअं व कसायं, अंबिलं व महुरं लवणं वा ॥ एअलद्धमन्नत्थ पजत्तं, महुघयं व जुंजिज्ज संजए॥
अरसं विरसं वा वि, सूइअं वा असूइअं ॥ ठल्लं वा जइ वा सुक्कं, मंथुकुम्मासजोअणं ॥ ९८ ॥
ठप्पणं नाइ हीलिज्जा, अप्पं वा बहु फासुअं ॥ मुहालद्धं मुहाजीवी, जुंजिज्जा दोसवज्जिअं ॥ ९९ ॥
डुल्लहार्ज मुहादाइ, मुहाजीवी वि डुल्लहा ॥ मुहादाइ मुहाजीवी, दो वि गछंति सुग्गइं ॥ति वेमि ॥१००॥

॥ इति पिंडेसणाए पढमो ठद्देसो सम्मत्तो ॥

पडिग्गहं संलिहित्ता णं, लेवमायाइ संजए ॥ डुगंधं वा, सुगंधंवा सव्वं जुंजे न छड्डुए ॥ १ ॥
सेज्जा निसीहियाए, समावन्नो अ गोअरे ॥ अयावयठा जुच्चा णं, जइ तेणं न संथरे ॥ २ ॥
तर्ज कारणमुप्पण्णे, जत्तपाणं गवेसए ॥ विहिणा पुव्वजत्तेण, इमेणं जत्तरेण य ॥ ३ ॥
कालेण निरक्कमे जिक्खू, कालेण य पडिक्कमे ॥ अकालं च विवज्जित्ता, काले कालं समायरे ॥ ४ ॥
अकाले चरिसी जिक्खू, कालं न पडिलेहिसि ॥ अप्पाणं च किलामेसि, संनिवेसं च गरिहसि ॥ ५ ॥
सइ काले चरे जिक्खू, कुज्जा पुरिसक्कारिअं ॥ अलाजु त्ति न सोइज्जा, तवुत्ति अहिआसए॥ ६ ॥
तहेवुच्चावया पाणा, जत्तठाए समागया ॥ तंठजुअं न गछिज्जा, जयमेव परक्कमे ॥ ७ ॥
गोअरग्गपविठो अ, न निसीइज्ज कछइ ॥ कहं च न पबंधिज्जा, चिठित्ता ण व संजए ॥ ८ ॥
अग्गलं फलिहं दारं, कवाडं वा वि संजए ॥ अवलंबिआ न चिठिज्जा, गोअरग्गगर्ज मुणी ॥ ९ ॥
समणं माहणं वा वि, किविणं वा वणीमगं ॥ ठवसंकमंतं जत्तठा, पाणठा एव संजए ॥ १० ॥
तमइक्कमित्तु न पविसे, न वि चिठे चरकुगोअरे ॥ एगंतमवक्कमित्ता, तत्थ चिठिज्ज संजए॥ ११ ॥
वणी मगस्स वा तस्स, दायगस्सुजयस्स वा ॥ अप्पत्तिअं सिआ हुज्जा, लहुत्तं पवयणस्स वा ॥ १२ ॥
पडिसेहिए व दिन्ने वा, तर्ज तम्मि नियत्तिए ॥ ठवसंकमिज्ज जत्तठा, पाणठाए व संजए॥ १३ ॥
ठप्पलं पठमं वा वि, कुमुअं वा मगदंतिअं ॥ अन्नं वा पुप्फसच्चित्तं, तं च संलुंचिआ दए ॥ १४ ॥
तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १५ ॥
ठप्पलं पठमं वा वि, कुमुअं वा मगदंतिअं ॥ अन्नं वा पुप्फसच्चित्तं, तं च संमद्दिआ दए ॥ १६ ॥
तं जवे जत्तपाणं तु, सजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १७ ॥
सालुअं वा विरालिअं, कुमुअं ठप्पलनालिअं ॥ मुणालिअं सासवनालिअं, ठछुखंडं अनिवुडं ॥ १८ ॥
तरुणगं वा पवालं, रुक्खस्स तणगस्स वा ॥ अन्नस्स वा वि हरिअस्स, आमगं परिवज्जए ॥ १९ ॥
तरुणिअं वा छिवाडिं, आमिअं जज्जिअंसइं ॥ दिंतिअं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ २० ॥

तहा कोलमणुस्सिन्नं, वेलुअं कासवनालिअं ॥ तिलपप्पडगं नीमं, आमगं परिवज्जए ॥ २१ ॥
तहेव चाउलं पिठं, विअडं वा तत्तनिबुडं, ॥ तिलपिठपूइपिन्नागं, आमगं परिवज्जए ॥ २२ ॥
कविठं माउलिंगं च, मूलगं मूलगत्तिअं ॥ आमंअसत्थपरिणयं, मणसा वि न पत्थए ॥ २३ ॥
तहेव फलमंथूणि, बीअमंथूणि जाणि अ ॥ बिहेलगं पियालं अ, आमं परिवज्जए ॥ २४ ॥
समुआणं चरे भिक्खू, कुलमुच्चावयं सया ॥ नीयं कुलमइक्कम्मं, ऊसढं नाभिधारए ॥ २५ ॥
अदीणो वित्तिमेसिज्जा, न विसीइज्ज पंडिए ॥ अमुच्छिओ भोअणंमि, मायण्णे एसणारए ॥ २६ ॥
बहुं परधरे अत्थि, विविहं खाइमसाइमं ॥ न तत्थ पंडिओ कुप्पे, इच्छा दिज्ज परो न वा ॥ २७ ॥
सयणासणवत्थं वा, भत्तं पाणं व संजए ॥ अदिंतस्स न कुप्पिज्जा, पच्चक्खे वि अ दीसओ ॥ २८ ॥
इत्थिअं पुरिसं वा वि, डहरं वा महल्लगं ॥ वंदमाणं न जाइज्जा, नो अणं फरुसं वए ॥ २९ ॥
जे न वंदे न से कुप्पे, वंदिओ न समुक्कसे ॥ एवमन्नेसमाणस्स, सामण्णमणुचिठइ ॥ ३० ॥
सिआ अगइओ लद्धुं, लोभेण विणिगूहइ ॥ मामेयं दाइयं संतं, दठुणं सयमायए ॥ ३१ ॥
अत्तठा गुरुओ लुद्धो, बहुं पावं पकुव्वइ ॥ दुत्तोसओ अ सो होइ, निव्वाणं च न गच्छइ ॥ ३२ ॥
सिआ एगइओ लद्धुं, विविहं पाणभोअणं ॥ भद्दगं भद्दगं भुच्चा, विवन्नं विरसमाहरे ॥ ३३ ॥
जाणं तु ता इमे समणा, आययठी अयं मुणी ॥ संतुठो सेवए पंतं, लूहवित्ती सुतोसओ ॥ ३४ ॥
पूअणठा जसोकामी, माणसम्माणकामए ॥ बहुं पसवई पावं, मायासल्लं च कुव्वइ ॥ ३५ ॥
सुरं वा मेरगं वा वि, अन्नं वा मज्जगं रसं ॥ ससक्खं न पिबे भिक्खू, जसं सारक्खमप्पणो ॥ ३६ ॥
पियए एगओ तेणो, न मे कोइ विआणइ ॥ तस्स पस्सह दोसाइ, निअडिं च सुणेह मे ॥ ३७ ॥
वड्ढइ सुंडिआ तस्स, मायामोसं च भिक्खुणो ॥ अयसो अ अनिव्वाणं, सययं च असाहुआ ॥ ३८ ॥
निच्चुव्विग्गो जहा तेणो, अत्तकम्मेहिं दुम्मइ ॥ तारिसो मरणंते वि, न आराहेहि संवरं ॥ ३९ ॥
आयरिए नाराहेइ, समणे आवि तारिसो ॥ गिहत्थावि णं गरिहंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४० ॥
एवं तु अगुणप्पेही, गुणाणं अ विवज्जए ॥ तारिसो मरणंते वि, ण आराहेहि संवरं ॥ ४१ ॥
तवं कुव्वइ मेहावी, पणीअं वज्जए रसं ॥ मज्जप्पमायविरओ, तवस्सी अइउक्कसो ॥ ४२ ॥
तस्स पस्सह कल्लाणं, अणेगसाहुपूइअं ॥ विउलं अत्थसंजुत्तं, कित्तइस्सं सुणेह मे ॥ ४३ ॥
एवं तु गुणप्पेही, अगुणाणं च विवज्जए ॥ तारिसो मरणंते वि, आराहेइ संवरं ॥ ४४ ॥
आयरिए आराहेइ, समणे आवि तारिसो ॥ गिहत्था वि णंपूयंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४५ ॥
तवतेणे वयतेणे, रुवतेणे अ जे नरे ॥ आयारभावतेणे अ, कुव्वइ देवकिब्बिसं ॥ ४६ ॥
लद्धूण वि देवदत्तं, उववन्नो देवकिब्बिसे ॥ तत्था वि से न याणाइ, किं मे किच्चा इमं फलं ॥ ४७ ॥
तत्तो वि से चइत्ताणं, लब्भिही एलमूअयं ॥ नरगं तिरिक्खयोणिं वा, वोही जत्थ सुदुल्लहा ॥ ४८ ॥
एअं च दोसं दठुणं, नायपुत्तेण भासिअं ॥ अणुमायं पि मेहावी, मायामोसं विवज्जए ॥ ४९ ॥
सिक्खिऊण भिक्खेसणसोहिं, संजयाण बुद्धाण सगासे ॥
तत्थ भिक्खू सुप्पणिहिइंदिए, तिव्वलज्जगुणवं विहरिज्जासि ॥ त्तिवेमि ॥ ५० ॥
॥ संमत्तंपिंडेषणानामज्झयणं पंचमं ॥

॥ अथ महाचारकथाख्यं षष्टमध्ययनम् ॥६॥

नाणदंसणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥ गणिमागमसंपन्नं, उज्जाणम्मि समोसढं ॥ १ ॥
रायाणो रायमच्चा य, माहणा अदुवखत्तिआ ॥ पुच्छंति निहुअप्पाणो, कहं भे आयारगोयरो ॥ २ ॥
तेसिं सो निहुओ दंतो, सव्वभूअसुहावहो ॥ सिक्खाए सुसमाउत्तो, आयक्खइ विअक्खणो ॥ ३ ॥

हंदि धम्मत्थकामाए, निग्गंथाएं सुणेह मे आयारगोअरं जीमं, सयलं ङुरहिठिअं ॥ ४ ॥
नन्नत्थ एरिसं वुत्तं, जं लोए परमङुचरं ॥ विउलघाणजाइस्स, न जूअं न जविस्सइ ॥ ५ ॥
अखुड्डुगविअत्ताएं, वाहिआएं च जे गुणा ॥ अखंडफुडिआ कायव्वा, तं सुणेह जहा तहा ॥ ६ ॥
दस अठ य गणाइं, जाइं बालो वरज्झइ ॥ तत्थ अन्नयरे गणे, निग्गंथत्ताउ जस्सइ ॥ ७ ॥
वयछक्कं कायछक्कं, अकप्पो गिहिजायणं ॥ पलियंकनिसज्जा य, सणाणं सोहवज्जणं ॥ ८ ॥
तत्थिमं पढमं गणं, महावीरेण देसिअं ॥ अहिंसा निउणा दिठा, सव्वजूएसु संजमो ॥ ९ ॥
जावंति लोए पाणा, तसा अडुव थावरा ॥ ते जाणमजाणं वा, न हणे णो विघायए ॥ १० ॥
सव्वे जीवा वि इछंति, जीविउं न मरिजिउं ॥ तम्हा पाणिवहं घोरं, निग्गंथा वज्जयंति णं ॥ ११ ॥
अप्पणठा परठा वा, कोहा वा जइ वा जया ॥ हिंसगं न मुसं वूआ, नो वि अन्नं वयावए ॥ १२ ॥
मुसावाउ उ लोगम्मि, सव्वसाहूहिं गरिहिउ ॥ अविस्सासो अ जूआणं, तम्हा मोसं विवज्जए ॥ १३ ॥
चित्तमंतमचित्तं वा, अप्पं वा जइ वा बहुं ॥ दंतसोहणमित्तं वि, उग्गहंसि अजाइया ॥ १४ ॥
तं अप्पणा न गिण्हंति, नो वि गिण्हावए परं ॥ अन्नं वा गिण्हमाणं वि, नाणुजाणंति संजया ॥ १५ ॥
अबंजचरिअं घोरं, पमायं ङुरहिठिअं ॥ नायरंति मुणीलोए, जेआययणवज्जिणो ॥ १६ ॥
मूलमेयमहम्मस्स, महादोससमुस्सयं ॥ तम्हा मेहुणसंसग्गं, निग्गंथा वज्जयंति णं ॥ १७ ॥
बिडमुब्भेइमं लोणं, तिल्लं सप्पिं च फाणिअं ॥ न ते संनिहिमिछंति, नायपुत्तवउरया ॥ १८ ॥
लोहस्सेसणुफासे, मन्ने अन्नयरामवि ॥ जे सिआ सन्निहिं कामे, गिही पव्वइए न से ॥ १९ ॥
जं पि वत्थं व पायं वा, कंबलं पायपुंछणं ॥ तं पि संजमलज्जठा, धारंति परिहरंति अ ॥ २० ॥
न सो परिग्गहो वुत्तो, नायपुत्तेण ताइणा ॥ मुत्था परिग्गहो वुत्तो, इअ वुत्तं महेसिणा ॥ २१ ॥
सव्वत्थुवहिणा बुद्धा, संरक्खण परिग्गहे ॥ अवि अप्पणो वि देहंमि, नायरंति ममाइयं ॥ २२ ॥
अहो निच्चं तवो कम्मं, सव्वबुद्धेहिं वन्निअं ॥ जा य लज्जासमा वित्ती, एगजत्तं च जोअणं ॥ २३ ॥
संति मे सुहुमा पाणा, तसा अडुव थावरा ॥ जाइं राउ अपासंतो, कहमेसणिअं चरे ॥ २४ ॥
उदउल्लं बीअसंसत्तं, पाणा निवडिया महिं ॥ दिआ ताइं विवज्जिज्जा, राउ तत्थ कहं चरे ॥ २५ ॥
एअं च दोसं दठूणं, नायपुत्तेण जासिअं ॥ सव्वाहारं न जुंजंति, निग्गंथा राइजोअणं ॥ २६ ॥
पुढविकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ २७ ॥
पुढविकायं विहिंसंतो, हिंसइ उ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चक्खुसे अ अचक्खुसे ॥ २८ ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं ङुग्गइवढ्ढणं ॥ पुढविकायसमारंजं, जावजीवाइ वज्जए ॥ २९ ॥
आउकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेण करणजोएण, संजया सुसमाहिआ ॥ ३० ॥
आउकायं विहिंसंतो, हिंसइ उ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चक्खुसे अ अचक्खुसे ॥ ३१ ॥
तम्मा एअं विआणित्ता, दोसं ङुग्गइ वढ्ढणं ॥ आउकायसमारंजं, जावजीवाइ वज्जए ॥ ३२ ॥
जायतेअं न इछंति, पावगं जलिइत्तए ॥ तिरकमन्नयरं सत्थं, सव्वउ वि ङुरासयं ॥ ३३ ॥
पाइणं पडिणं वा वि, उढ्ढं अणुदिसामवि ॥ अहे दाहिणउ वा वि, दहे उत्तरउ वि अ ॥ ३४ ॥
जूआणमेसमाघाउ, हव्ववाहो न संसउ ॥ तं पईवपयावठा, संजया किंचि नारजे ॥ ३५ ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं ङुग्गवढ्ढइणं ॥ तेउकायसमारंजं, जीवजीवाइं वज्जए ॥ ३६ ॥
अणिलस्स समारंजं, बुद्धा मन्नंति तारिसं ॥ सावज्जबहुलं चेअं, नेअं ताइहिं सेविअं ॥ ३७ ॥
तालिअंटेन पत्तेण, साहाविहुअणेण वा ॥ न ते वीइउमिछंति, वेआवेऊण वा परं ॥ ३८ ॥
जं पि वत्थं व पायं वा, कंबलं पायपुंछणं ॥ न ते वायमुईरंति, जयं परिहरंति अ ॥ ३९ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं दुग्गइवड्ढणं ॥ वाउकायसमारंभं, जावजीवाइ वज्जए ॥ ४० ॥
वणस्सइं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेण करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ ४१ ॥
वणस्सइं विहिंसंतो, हिंसइ अ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चक्खुसे अ अचक्खुसे ॥ ४२ ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं दुग्गइवड्ढणं ॥ वणस्सइ समारंभं, जावजीवाइ वज्जए ॥ ४३ ॥
तसकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेण करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ ४४ ॥
तसकायं विहिंसंतो, हिंसइ उ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चक्खुसे अ अचक्खुसे ॥ ४५ ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं दुग्गइवड्ढणं ॥ तसकायसमारंभं, जावजीवाइ वज्जए ॥ ३६ ॥
जाइं चत्तारि भुज्जाइं, इसिणा हारमाइणि ॥ ताइं तु विवज्जंतो, संजमं अणुपालए ॥ ४७ ॥
पिंडं सिज्जं च वत्थं च, चउत्थं पायमेव य ॥ अकप्पिअं न इच्छिज्जा, पडिगाहिज्ज कप्पिअं ॥ ४८ ॥
जे निआगं ममायंति, कीअमुद्देसिआहडं ॥ वहं ते समणुजाणंति, इअ उत्तं महेसिणा ॥ ४९ ॥
तम्हा असणपाणाइं, कीअमुद्देसिआहडं ॥ वज्जयंति ठिअप्पाणो, निग्गंथा धम्मजीविणो ॥ ५० ॥
कंसेसु कंसपाएसु, कुंडमोएसु वा पुणो ॥ भुंजंतो असणपाणाइं, आयारा परिभस्सइ ॥ ५१ ॥
सीओदगसमारंभे, मत्तधोअणछड्डणे ॥ जाइं छन्नंति भूआइं, दिट्ठो तत्थ असंजमो ॥ ५२ ॥
पच्छाकम्मं पुरेकम्मं, सिआ तत्थ न कप्पइ ॥ एअमट्ठं न भुंजंति, निग्गंथा गिहिभायणे ॥ ५३ ॥
आसंदीपलिअंकेसु, मंचमासालएसु वा ॥ अणायरिअमज्जाणं, आसइत्तु सइत्तु वा ॥ ५४ ॥
नासंदीपलिअंकेसु, न निसिज्जा न पीढए ॥ निग्गंथा पडिलेहाए, बुद्धवुत्तमहिट्ठगा ॥ ५५ ॥
गंभीरविजया एए, पाणा दुप्पडिलेहगा ॥ आसंदी पलिअंको अ, एअमट्ठं विवज्जिआ ॥ ५६ ॥
गोअरग्ग पविट्ठस्स, निसिज्जा जस्स कप्पइ ॥ इमेरिसमणायारं, आवज्जइ अबोहिअं ॥ ५७ ॥
विवत्ती बंभचेरस्स, पाणाणं च वहे वहो ॥ वणीमगपडिग्घाओ, पडिकोहो अगारिणं ॥ ५८ ॥
अगुत्ती बंभचेरस्स, इत्थीओ वा वि संकणं ॥ कुसीलवड्ढणं ठाणं, दूरओ परिवज्जए ॥ ५९ ॥
तिन्हमन्नयरागस्स, निसिज्जा जस्स कप्पइ ॥ जराए अभिभूअस्स, वाहिअस्स तवस्सिणो ॥ ६० ॥
वाहिओ वा अरोगी वा, सिणाणं जो पत्थए ॥ वुक्कंतो होइ आयारो, जढो हवइ संजमो ॥ ६१ ॥
संति मे सुहुमा पाणा, घसासु भिलगासु अ ॥ जे अ भिक्खू सिणायंतो, विअडेणुप्पिलावए ॥ ६२ ॥
तम्हा ते न सिणायंति, सीएण उसिणेण वा ॥ जावज्जीवं वयं घोरं, असिणाणमहिट्ठगा ॥ ६३ ॥
सिणाणं अदुवा कक्कं, लुद्धं पउमगाणि अ ॥ गायस्सुव्वट्टणट्ठाए, नायरंति कया इ वि ॥ ६४ ॥
नगिणस्स वा वि मुंडस्स, दीहरोमनहंसिणो ॥ मेहुणाओ उवसंतस्स, किं विभूसाइ कारिअं ॥ ६५ ॥
विभूसावत्तिअं भिक्खू, कम्मं बंधइ चिक्कणं ॥ संसारसायरे घोरे, जेणं पडइ दुरुत्तरे ॥ ६६ ॥
विभूसावत्तिअं चेअं, बुद्धा मन्नंति तारिसं ॥ सावज्जं बहुलं चेअं, नेयं ताइहिं सेविअं ॥ ६७ ॥

खवंति अप्पाणममोहदंसिणो, तवे रया संजमअज्जवे गुणे ॥
धुणंति पावाइं पुरेकडाइं, नवाइं पावाइं न ते करंति ॥ ६८ ॥
अओवसंता अममाअकिंचणा, सविज्जविज्जाणुगया जसंसिणो ॥
उउप्पसन्नेविमलेवचंदिमा, सिद्धिंविमाणाइंउवंति ताइणो ॥ त्तिबेमि ॥ ६९ ॥

॥ इति महाचारकथाख्यं षष्ठमजयणं सम्मत्तं ॥ ६ ॥

॥ अथसुवाक्यशुद्ध्याख्यं सप्तममध्ययनम् ॥ ७ ॥

चउन्हं खलु भासाणं, परिसंखाय पन्नवं ॥ दुन्हं तु विणयं सिक्खे, दो न भासिज्ज सव्वसो ॥ १ ॥
जा अ सच्चा अवत्तव्वा, सच्चामोसा अ जा मुसा ॥ जा अ बुद्धेहिं नाइन्ना, न तं भासिज्ज पन्नवं ॥ २ ॥

असच्चमोसं सच्चं च, अणवज्जमकक्कसं ॥ समुप्पेहमसंदिद्धं, गिरं भासिज्ज पन्नवं ॥ ३ ॥
एअं च अट्ठमन्नं वा, जं तु नामेइ सासयं ॥ स भासं सच्चमोसं च, तं पि धीरो विवज्जए ॥ ४ ॥
वितहं पि तहामुत्तिं, जं गिरं भासए नरो ॥ तम्हा सो पुट्ठो पावेणं, किं पुणं जो मुसं वए ॥ ५ ॥
तम्हा गच्छामो वक्खामो, अमुगं वा णे भविस्सइ ॥ अहं वा णं करिस्सामि, एसो वा णं करिस्सइ ॥ ६ ॥
एवमाइ उ जा भासा, एसकालंमि संकिआ ॥ संपयाइअमट्ठे वा, तं पि धीरो विवज्जए ॥ ७ ॥
अईअंमि अ कालंमि, पच्चुप्पन्नमणागए ॥ जमट्ठं तु न जाणिज्जा, एवमेअं ति नो वए ॥ ८ ॥
अईअंमि अ कालंमि, पच्चुप्पन्नमणागए ॥ जत्थ संका भवे तं तु, एवमेअं ति नो वए ॥ ९ ॥
अईयंमि अ कालंमि, पच्चुप्पन्नमणागए ॥ निस्संकिअं भवे जं तु, एवमेअं तु निद्दिसे ॥ १० ॥
तहेव फरुसा भासा, गुरुभूओवघाइणी ॥ सच्चा वि सा न वत्तव्वा, जओ पावस्स आगमो ॥ ११ ॥
तहेव काणं काण त्ति, पंडगं पंडग त्तिवा ॥ वाहिअं वा वि रोगित्ति, तेणं चोरत्ति नो वए ॥ १२ ॥
एएणन्नेण अट्ठेणं, परो जेणुवहम्मइ ॥ आयारभावदोसन्नू, न तं भासिज्ज पन्नवं ॥ १३ ॥
तहेव होले गोलित्ति, साणे वा वसुलित्ति अ ॥ दुम्मए दुहए वा वि, नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥ १४ ॥
अज्जिए पज्जिए वा वि, अम्मो माउसिअत्ति अ ॥ पिउसिए भायणिज्जत्ति, धूए णत्तुणिअ त्ति अ ॥१५॥
हले हलित्ति अन्नि त्ति, भट्टे सामिणि गोमिअ॥ होले गोले वसुलित्ति, इत्थिअं नेवमालवे ॥ १६ ॥
नामधिज्जेण णं बूआ, इत्थीगुत्तेण वा पुणो ॥ जहारिहमभिगिज्झ, आलविज्ज लविज्ज वा ॥ १७ ॥
अज्जए पज्जए वा वि, बप्पो चुल्लपिउ त्ति अ ॥ माउला भाइणिज्ज त्ति, पुत्ते णत्तुणिअ त्ति अ ॥ १८ ॥
हे भो हलित्ति अन्नित्ति, भट्टे सामिअ गोमिअ ॥ होल गोल वसुलि त्ति, पुरिसं नेव मालवे ॥ १९ ॥
नामधिज्जेण जं बूआ, पुरिसगुत्तेण वा पुणो ॥ जहारिहमभिगिज्झ, आलविज्ज लविज्ज वा ॥ २० ॥
पंचिंदिआण पाणाणं, एस इत्थी अयं पुमं ॥ जाव णं न विजाणिज्जा, ताव जाइ त्ति आलवे ॥ २१ ॥
तहेव माणुसं पसुं, पक्खिं वा वि सरीसवं ॥ थूले पमेइले वज्झे, पायमित्ति अ नो वए ॥ २२ ॥
परिवूढ त्ति णं बूआ, बूआ उवचिअ त्ति अ ॥ संजाए पीणिए वा वि, महाकाय त्ति आलवे ॥ २३ ॥
तहेव गाओ दुज्झाओ, दम्मा गोरहग त्ति अ ॥ वाहिमा रहजोगित्ति, नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥ २४ ॥
जीवं गवित्ति णं बूआ, धेणुं रसदयत्ति अ ॥ रहस्से महल्लए वा वि, वए संवहणित्ति आ ॥ २५ ॥
तहेव गंतुमुज्जाणं, पव्वयाणि वणाणि अ ॥ रुक्खा महल्ल पेहाए, नेवं भासिज्ज पन्नवं॥ २६ ॥
अलं पासायखंभाणं, तोरणाणि गिहाणि अ ॥ फलिहग्गलनावाणं, अलं उदगदोणिणं ॥ २७ ॥
पीढए चंगबेरे अ, नंगले मइयं सिआ ॥ जंतलट्ठी व नाभी वा, गंडिआ व अलं सिआ ॥ २८ ॥
आसणं सयणं जाणं, हुज्जा वा किंचुवस्सए ॥ भूओवघाइणिं भासं, नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥ २९ ॥
तहेव गंतुमुज्जाणं, पव्वयाणि वणाणि अ ॥ रुक्खा महल्ल पेहाए, एवं भासिज्ज पन्नवं ॥ ३० ॥
जाइमंता इमे रुक्खा, दीहवट्टा महालया ॥ पयायसाला विडिमा, वए दरिसणित्ति अ ॥ ३१ ॥
तहा फलाइं पक्काइं, पायखज्जाइ नो वए ॥ वेलोइयाइं टालाइं, वेहिमाइ त्ति नो वए ॥ ३२ ॥
असंथडा इमे अंबा, बहुनिव्वडिमा फला ॥ वइज्ज बहु संभूआ, भूअरूव त्ति वा पुणो ॥ ३३ ॥
तहेवोसहिओ पक्काओ, नीलिआओ छवीइ अ ॥ लाइमा भज्जिमाउ त्ति, पिहुखज्ज त्ति नो वए ॥ ३४ ॥
रूढा बहुसंभूआ, थिरा ऊसढा वि अ ॥ गब्भिआओ पसूआओ, संसाराउ त्ति आलवे ॥ ३५ ॥
तहेव संखडिं नच्चा, किच्चं कज्जं ति नो वए ॥ थेणगं वावि वज्झित्ति, सुतित्थित्ति अ आवगा ॥ ३६ ॥
संखडिं संखडिं बूआ, पणिअट्ठ त्ति तेणगं ॥ बहुसमाणि तित्थाणि, आवगाणं विआगरे ॥ ३७ ॥
तहा नईओ पुण्णाओ, कायतिज्ज त्ति नो वए ॥ नावाहिं तारिमाउ त्ति, पाणिपिज्ज त्ति नो वए ॥ ३८ ॥

एधिकृत्य विशिष्टसंबन्धप्रतिपादनार्थमिति । तथा चान्यायोपार्जितवित्तदानेऽपि ग्रहणं प्रतिषिद्धमेव।भ्रमरश्चतुरिन्द्रियविशेषः। किम्। आपिबति मर्यादया पिबत्यापिबति। कम्। रस्यत इति रसस्तं निर्यासं मकरन्दमित्यर्थः। एष दृष्टान्तः। अयं च तद्देशोदाहरणमधिकृत्य वेदितव्य इत्येतच्च सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तौ दर्शयिष्यति। उक्तं च। सूत्रस्पर्शे त्वियमन्येति। अधुना दृष्टान्तविशुद्धिमाह । नच नैव पुष्पं प्राग्निरूपितस्वरूपं क्लामयति पीडयति। स च भ्रमरः प्रीणाति तर्पयत्यात्मानमिति सूत्रसमुदायार्थः । अवयवार्थं तु निर्युक्तिकारो महता प्रपञ्चेन व्याख्यास्यति । तथा चाह ॥ जह भमरो त्ति य एवं, दिठंतो होइ आहरणदेसे ॥ चंदमुहिदारिगेयं, सोमत्तवहारणं ण सेसं ॥ १०० ॥ व्याख्या ॥ यथा भ्रमर इति चात्र प्रमाणे दृष्टान्तो भवत्युदाहरणदेशमधिकृत्य । यथा चन्द्रमुखी दारिकेयमित्यत्र सौम्यत्वावधारणं गृह्यते । न शेषं कलङ्काङ्कितत्वानवस्थितत्वादीति गाथार्थः ॥एवं भमराहरणे, अणिययवित्तित्तणं न सेसाणं ॥ गहणं दिठंतविसुद्धि, सुत्ते भणिया इमा चन्ना ॥ १०१ ॥ व्याख्या ॥ एवं भ्रमरोदाहरणे अनियतवृत्तित्वं गृह्यत इति शेषः। न शेषाणामविरत्यादीनां भ्रमरधर्माणां ग्रहणं दृष्टान्त इति । एषा दृष्टान्तविशुद्धिः सूत्रे भणिता इयं चान्या सूत्रस्पर्शनिर्युक्ताविति गाथार्थः ॥ एत्र य भणिद्य कोई, समणाणं कीरए सुविहियाणं । पागोवजीविणो त्ति य, लिप्पंतारंभदोसेण ॥१०२॥ ॥ व्याख्या ॥ अत्र चैवं व्यवस्थिते सति ब्रूयात्कश्चिद्यथा श्रमणाणां क्रियते सुविहितानामिति। एतदुक्तं भवति। यदिदं पाकनिर्वर्तनं गृहिभिः क्रियते। इदं पुण्योपादानसंकल्पेन श्रमणानां क्रियते सुविहितानामिति तपस्विनां। गृह्णन्ति च ते ततो भिक्षामित्यतः पाकोपजीविन इति कृत्वा लिप्यन्ते आरम्भदोषेणाहारकरणक्रियाफलेनेत्यर्थः। तथा च लौकिका अप्याहुः ॥ क्रयेण क्रायको हन्ति, उपभोगेन खादकः ॥ घातको वधचित्तेन इत्येष त्रिविधो वधः ॥ इति गाथार्थः। सांप्रतमेतत्परिहरणाय गुरुराह ॥ वासइ न तणस्स कए, न तणं वड्ढइ कए मयकुलाणं॥ नय रुक्खा सयसाला, फुल्लंति कए महुयराणं ॥ १०३ ॥ व्याख्या ॥ वर्षति न तृणस्य कृते न तृणार्थमित्यर्थः। तथा न तृणं वर्धते कृते मृगकुलानामर्थाय । तथा न च वृक्षाः शतशाखाः पुष्प्यन्ति कृतेऽर्थाय मधुकराणामेवं गृहिणोऽपि न साध्वर्थं पाकं निर्वर्तयन्तीत्यभिप्राय इति गाथार्थः। अत्र पुनरप्याह ॥ अग्गिम्मि हवी हूयइ, आइच्चो तेण पीणिउं संतो॥ वरिसइ पयाहियाए, तेणोसहिउं परोहंति ॥ १०४ ॥ व्याख्या॥ इह यदुक्तं वर्षति न तृणार्थमित्यादि तदसाधु । यस्मादग्नौ हविर्हूयते । आदित्यस्तेन हविषा घृतेन प्रीणितः सन्वर्षति । किमर्थम्। प्रजाहितार्थं लोकहिताय। तेन वर्षितेन। किम्। ओषध्यः प्ररोहन्त्युद्भवन्ति। तथा चोक्तम् ॥ अग्नावाज्याहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते ॥आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं

बहुवाहडा अगाहा, बहुसलिलुप्पिलोदगा ॥ बहुवित्थडोदगाआवि, एवं भासिज्ज पन्नवं ॥ ३९ ॥
तहेव सावज्जं जोगं, परस्सट्ठा अ निट्ठिअं ॥ कीरमाणं ति वा नच्चा, सावज्जं न लवे मुणी ॥ ४० ॥
सुकडित्ति सुपक्कित्ति, सुछिन्ने सुहडे मडे ॥ सुनिट्ठिए सुलट्ठित्ति, सावज्जं वज्जए मुणी ॥ ४१ ॥

पयत्तपक्क त्ति व पक्कमालवे, पयत्तछिन्न त्ति व छिन्नमालवे ॥
पयत्तलट्ठित्ति व कम्महेउअं, पहारगाढ त्ति व गाढमालवे ॥ ४२ ॥

सव्वुक्कसं परग्घं वा, अउलं नत्थि एरिसं ॥ अविक्किअमवत्तव्वं, अविअत्तं एव नो वए ॥ ४३ ॥
सव्वमेअं वइस्सामि, सव्वमेअं ति नो वए ॥ अणुवीइ सव्वं सव्वत्थ, एवं भासिज्ज पन्नवं ॥ ४४ ॥
सुक्कीअं वा सुविक्कीअं, अकिज्जं किज्जमेव वा ॥ इमं गिण्ह इमं मुंच, पणीअं नो विआगरे ॥ ४५ ॥
अप्पग्घे वा महग्घे वा, कए वा विक्कए वि वा ॥ पणिअट्ठे समुप्पन्ने, अणवज्जं विआगरे ॥ ४६ ॥
तहेवासंजयं धीरो, आस एहि करेहि वा ॥ सयं चिट्ठ वयाहि त्ति, नेवं भासिज्ज पन्नवं ॥ ४७ ॥
बहवे इमे असाहू, लोए वुच्चंति साहुणो ॥ न लवे असाहु साहु त्ति, साहुं साहु त्ति आलवे ॥ ४८ ॥
नाणदंसणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥ एवं गुणसमाउत्तं, संजयं साहुमालवे ॥ ४९ ॥
देवाणं मणुआणं च, तिरिआणं च वुग्गहे ॥ अमुगाणं जओ होउ, मा वा होउ त्ति नो वए ॥ ५० ॥
वाओ वुट्ठं च सीउन्हं, खेमं धायं सिवं ति वा ॥ कया णु हुज्ज एआणि, मा वा होउ त्ति नो वए ॥५१॥

तहेव मेहं व नहं व माणवं, न देवदेव त्ति गिरं वइज्जा ॥
समुच्छिए उन्नए वा पओए, वइज्ज वा वुट्ठ वलाहय त्ति ॥ ५२ ॥

अंतलिक्ख त्ति णं बूआ, गुज्झाणुचरिअ त्ति अ ॥ रिद्धिमंतं नरं दिस्स, रिद्धिमंतं ति आलवे ॥ ५३ ॥

तहेव सावज्जणुमोअणी गिरा, ओहारिणी जा य परोवघाइणी ॥
से कोह लोह भय हास माणवो, न हासमाणो वि गिरं वइज्जा ॥ ५४ ॥
सुवक्कसुद्धिं समुपेहिआ, मुणी गिरं च दुट्ठं परिवज्जए सया ॥
मिअं अदुट्ठं अणुवीइ भासए, सयाणमज्झे लहइ पसंसणं ॥ ५५ ॥
भासाइ दोसे अ गुणे अ जाणिआ, तीसे अ दुट्ठे परिवज्जए सया ॥
छसु संजए सामणिए सया जए, वइज्ज वुद्धे हिअमाणुलोमिअं ॥ ५६ ॥
परिक्खभासी सुसमाहिइंदिए, चउक्कसायावगए अणिस्सिए ॥
स निद्धुणे धुन्नमलं पुरेकडं, आराहए लोगमिणं तहा परं ॥ त्तिवेमि ॥ ५७ ॥

॥ इति सुवक्कसुद्धीअज्झयणं सम्मत्तं ॥ ७ ॥

॥ अथाचार प्रणिधिनामकमष्टममध्ययनं प्रारभ्यते ॥

आयारप्पणिहिं लद्धुं, जहा कायव्व भिक्खुणा ॥ तं भे उदाहरिस्सामि, आणुपुव्विं सुणेह मे ॥ १ ॥
पुढवीदगअगणिमारुअ, तणरूक्खस्स वीयगा ॥ तस्सा अ पाणा जीव त्ति, इइ वुत्तं महेसिणा ॥ २ ॥
तेसिं अत्थणजोएण, निच्चं होअव्वयं सिआ ॥ मणसा कायवक्केणं, एवं हवइ संजए ॥ ३ ॥
पुढविं भित्तिं सिलं लेलुं, नेव भिंदे न संलिहे ॥ तिविहेण करणजोएण, संजएसुसमाहिए ॥ ४ ॥
सुद्धपुढवीं न निसीए, ससरक्खंमि अ आसणे ॥ पमज्जित्तु निसीइज्जा, जाइत्ता जस्स उग्गहं ॥ ५ ॥
सीओदगं न सेविज्जा, सिलावुट्ठं हिमाणि अ ॥ उसिणोदगं तत्तफासुअं, पडिगाहिज्ज संजए ॥ ६ ॥
उदउल्लं अप्पणो कायं, नेव पुंछे न संलिहे ॥ समुप्पेह तहाभूअं, नो णं संघट्टए मुणी ॥ ७ ॥
इंगालं अगणिं अच्चिं, अलायं वा स जोइअं ॥ न उंजिज्जा न घट्टिज्जा, नो णं निव्वावए मुणी ॥ ८ ॥
तालिअंटेण पत्तेण, साहाए विहुणेण वा ॥ न वीइज्ज अप्पणो कायं, बाहिरं वा वि पुग्गलं ॥ ९ ॥

तणरुरकं न छिंदिज्जा, फलं मूलं च कस्स ई ॥ आमगं विविहं बीअं, मणसा वि ण पत्थए ॥ १० ॥
गहणेसु न चिठ्ठिज्जा, बीएसु हरिएसु वा ॥ उदगंमि तहा निच्चं, उत्तिंगपणगेसु वा ॥ ११ ॥
तसे पाणे न हिंसिज्जा, वाया अदुव कम्मुणा ॥ उवरर्ज सवनूएसु, पासेज्ज विविहं जगं ॥ १२ ॥
अठ सुहुमाइ पेहाए, जाइं जाणित्तु संजए ॥ दयाहिगारी नूएसु, आस चिठ सएहि वा ॥ १३ ॥
कयराइं अठ सुहुमाइं, जाइं पुछिज्ज संजए ॥ इमाइं ताइं मेहावी, आइखिज्ज विअरकणो ॥ १४ ॥
सिणेहं पुप्फसुहुमं च, पाणुत्तिंगं तहेव य ॥ पणगं बीअहरिअं च, अंडसुहुमं च अठमं ॥ १५ ॥
एवमे आणि जाणित्ता, सवनावेण संजए ॥ अप्पमत्तो जए निच्चं, सविंदिअसमाहिए ॥ १६ ॥
धुवं च पडिलेहिज्जा, जोगसापायकंबलं ॥ सिज्जमुच्चारनूमिं च, संथारं अदुवासणं ॥ १७ ॥
उच्चारं पासवणं, खेलं सिंघाणजल्लिअं ॥ फासुअं पडिलेहित्ता, परिठाविज्ज संजए ॥ १८ ॥
पविसित्तु परागारं, पाणठा नोअणस्स वा ॥ जयं चिठे मिअं नासे, न य रूवेसु मणं करे ॥ १९ ॥
बहुं सुणेहि कन्नेहिं, बहुं अत्थीहिं पिछ्छइ ॥ नय दिठं सुअं सवं, निरकू अरकाउमरिहइ ॥ २० ॥
सुअं वा जइ वा दिठं, न लविज्जोवघाइअं ॥ न य केण उवाएणं, गिहिजोगं समायरे ॥ २१ ॥
निठाणं रसनिज्जुढं, नद्दगं पावगं ति वा ॥ पुठो वा वि अपुठो वा, लानालानं न निद्दिसे ॥ २२ ॥
न य नोअणंमि गिद्धो, चरे उंठं अयंपिरो ॥ अफासुअं न नुंजिज्जा, कीअमुद्देसिआहडं ॥ २३ ॥
सं निहिं च न कुविज्जा, अणुमायं पि संजए ॥ मुहाजीवी असंबद्धे, हविज्ज जगनिस्सिए ॥ २४ ॥
लूहवित्ती सुसंतुठे, अप्पिछे सुहरे सिआ ॥ आसुरत्तं न गछिज्जा, सुच्चा णं जिणसासणं ॥ २५ ॥
कन्नसुरकेहिं सद्देहिं, पेमं नानिनिवेसए ॥ दारुणं कक्कसं फासं, काएण अहिआसए ॥ २६ ॥
खुहं पिवासं डुस्सिज्जं, सीउन्हं अरइं नयं ॥ अहिआसे अवहिर्ज, देहडुरकं महाफलं ॥ २७ ॥
अत्थं गयंमि आइच्चे, पुरत्था अ अणुगए ॥ आहारमाइयं सवं, मणसा विण पत्थए ॥ २८ ॥
अतिंतिणे अचवले, अप्पनासी मिआसणे ॥ हविज्ज उअरे दंते, थोवं लद्धुं न खिंसए ॥ २९ ॥
न बाहिरं परिनवे, अत्ताणं न समुक्कसे ॥ सुअलाने न मज्जिज्जा, जच्चा तवस्सिबुद्धिए ॥ ३० ॥
से जाणमजाणं वा, कट्टु आहम्मिअं पयं ॥ संवरे खिप्पमप्पाणं, बीअं तं न समायरे ॥ ३१ ॥
अणायारं परक्कम्मं, नेव गूहे न निन्हवे ॥ सुई सया वियडनावे, असंसत्ते जिइंदिए ॥ ३२ ॥
अमोहं वयणं कुज्जा, आयरिअस्स महप्पणो ॥ तं परिगिझ वायाए, कम्मुणा उववायए ॥ ३३ ॥
अधुवं जीविअं नच्चा, सिद्धिमग्गं विआणिआ ॥ विणिअट्टिज्ज नोगेसु, आउं परिमिअप्पणो ॥ ३४ ॥
बलं थामं च पेहाए, सद्धामारुग्गमप्पणो ॥ खित्तं कालं च विन्नाय, तहप्पाणं निजुंजए ॥ ३५ ॥
जरा जाव न पीडेई, वाही जाव न वड्ढई ॥ जाविंदिआ न हायंति, ताव धम्मं समायरे ॥ ३६ ॥
कोहं माणं च मायं च, लोनं च पाववड्ढणं ॥ वमे चत्तारि दोसे उ, इच्छंतो हिअमप्पणो ॥ ३७ ॥
कोहो पीइं पणासेई, माणो विणयनासणो ॥ माया मित्ताणि नासेई, लोनो सवविणासणो ॥ ३८ ॥
उवसमेण हणे कोहं, माणं मद्दवया जिणे ॥ मायामज्जवनावेन, लोनं संतोसर्ज जिणे ॥ ३९ ॥

कोहो अ माणो अ अणिग्गहीआ, माया अ लोनो अ पवड्ढमाणा ॥
चत्तारि एए कसिणा कसाया, सिंचंति मूलाइ पुणप्नवस्स ॥ ४० ॥
रायणि एसु विणयं पउंजे, धुवसीलयं सययं न हावइज्जा ॥
कुम्मुव अल्लीणपल्लीणगुत्तो, परक्कमिज्जा तवसंजमंमि ॥ ४१ ॥

निद्दं च न बहु मन्निज्जा, सप्पहासं विवज्जए ॥ मिहो कहाहिं न रमे, सप्नायंमि रर्ज सया ४२ ॥
जोगं च समणधम्मंमि, जुंजे अनलसोधुवं ॥ जुत्तो अ समणधम्मंमि, अठं लहइ अणुत्तरं ॥ ४३ ॥

इहलोगपारत्तहिअं, जेणं गच्छई सुग्गई ॥ बहुस्सुअं पज्जुवासिज्जा, पुच्छिज्जत्थविणिच्छयं ॥ ४४ ॥
हत्थं पायं च कायं च, पणिहाय जिइंदिए ॥ अल्लीणगुत्तो निसिए, सगासे गुरुणो मुणी ॥ ४५ ॥
न पक्खओ न पुरओ, नेव किच्चाण पिट्ठओ ॥ न य ऊरुं समासिज्जा, चिट्ठिज्जा गुरुणंतिए ॥ ४६ ॥
अपुच्छिओ न भासिज्जा, भासमाणस्स अंतरा ॥ पिट्ठिमंसं न खाइज्जा, मायामोसं विवज्जए ॥ ४७ ॥
अप्पत्तिअं जेण सिआ, आसु कुपिज्ज वा परो ॥ सव्वसो तं न भासिज्जा, भासं अहिअगामिणिं ॥ ४८ ॥
दिट्ठं मिअं असंदिद्धं, पडिपुन्नं विअं जिअं ॥ अयंपिरमणुव्विग्गं, भासं निसिर अत्तवं ॥ ४९ ॥
आयारपन्नत्तिधरं, दिट्ठिवायमहिज्जगं ॥ वायविक्खलिअं नच्चा, न तं उवहसे मुणी ॥ ५० ॥
नक्खत्तं सुमिणं जोगं, निमित्तं मंतभेसजं ॥ गिहिणो तं न आइक्खे, भूआहिगरणं पयं ॥ ५१ ॥
अन्नट्ठं पगडं लयणं, भइज्ज सयणासणं ॥ उच्चार भूमिसंपन्नं, इत्थीपसुविवज्जिअं ॥ ५२ ॥
विवित्ता अ भवे सिज्जा, नारीणं न लवे कहं ॥ गिहिसंथवं न कुज्जा, कुज्जा साहूहिं संथवं ॥ ५३ ॥
जहा कुक्कुडपोअस्स, निच्चं कुललओ भयं ॥ एवं खु बंभयारिस्स, इत्थीविग्गहओ भयं ॥ ५४ ॥
चित्तभित्तिं न निज्झाए, नारिं वा सुअलंकिअं ॥ भक्खरं पिव दट्ठूणं, दिट्ठिं पडिसमाहरे ॥ ५५ ॥
हत्थपायपलिच्छिन्नं, कन्ननासविगप्पिअं ॥ अवि वाससयं नारिं, बंभयारी विवज्जए ॥ ५६ ॥
विभूसा इत्थिसंसग्गो, पणीअं रसभोअणं ॥ नरस्सत्त गवेसिस्स, विसं तालउडं जहा ॥ ५७ ॥
अंगपच्चंगसंठाणं, आरुल्लविअपेहिअं ॥ इत्थीणं तं न निज्झाए, कामरागविवड्ढणं ॥ ५८ ॥
विसएसु मणुन्नेसु, पेमं नाभिनिवेसए ॥ अणिच्चं तेसिं विन्नाय, परिणामं पुग्गलाण य ॥ ५९ ॥
पोग्गलाणं परीणामं, तेसिं नच्चा जहा तहा ॥ विणीअतिण्हो विहरे, सीइभूएण अप्पणा ॥ ६० ॥
जाइ सद्धाइ निक्खंतो, परिआयट्ठाणमुत्तमं ॥ तमेव अणुपालिज्जा, गुणे आयरिअसंमए ॥ ६१ ॥

तवं चिमं संजमजोगयं च, सज्झायजोगं च सया अहिट्ठिए ॥
सुरे व सेणाइ समत्तमाउहे, अलमप्पणो होइ अलं परेसिं ॥ ६२ ॥
सज्झायसज्झाणरयस्स ताइणो, अपावभावस्स तवे रयस्स ॥
विसुज्झइ जं सि मलं करे कडं, समीरिअं रुप्पमलं व जोइणा ॥ ६३ ॥
से तारिसे दुक्खसहे जिइंदिए, सुएण जुत्ते अममे अकिंचणे ॥
विरायइ कम्मघणंमि अवगए, कसिणब्भपुडावगमे व चंदिमि ॥ त्तिबेमि ॥ ६४ ॥

॥ इति आयारपणिही णाम अज्झयणं संमत्तं ॥ ८ ॥

॥ अथ विनयसमाधिनामकनवमाध्ययने प्रथमोद्देशकः ॥

थंभा व कोहा व मयप्पमाया, गुरुस्सगासे विणयं न सिक्खे ॥
सो चेव उ तस्स अभूइभावो, फलं व कीअस्स वहाय होइ ॥ १ ॥
जे आवि मंदित्ति गुरुं वइत्ता, डहरे इमे अप्पसुअत्ति नच्चा ॥
हीलंति मिच्छं पडिवज्जमाणा, करंति आसायण ते गुरूणं ॥ २ ॥
पगइइ मंदा वि भवंति एगे, डहरा वि अ जे सुअबुद्धोववेआ ॥
आयारमंतो गुणसुट्ठिअप्पा, जे हीलिआ सिहिरिव भास कुज्जा ॥ ३ ॥
जे आवि नागं डहरं ति नच्चा, आसायए से अहिआय होइ ॥
एवायरिअंपि हु हीलयंतो, निअच्छइ जाइपहं खु मंदो ॥ ४ ॥
आसिविसो वा वि परं सुरुट्ठो, किं जीवनासाउ परं नु कुज्जा ॥
आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहिआसायण नत्थि मुक्खो ॥ ५ ॥

जो पावगं जलिअमवक्कमिज्जा, आसीविसं वा वि हु कोवइज्जा ॥
जो वा विसं खायइ जीविअठी, एसोवमासायणया गुरूणं ॥ ६ ॥
सिआ हु से पावय नो डहिज्जा, असीविसो वा कुविउ न नरके ॥
सिआ विसं हालहलं न मारे, न आ वि मुक्को गुरुहीलणाए ॥ ७ ॥
जो पवयं सिरसा निुत्तुमिछे, सुत्तं व सीहं पडिवोहइज्जा ॥
जो वा दए सत्तिअग्गे पहारं, एसोवमासायणया गुरूणं ॥ ८ ॥
सिआ हु सीसेण गिरिं पि निंदे, सिआ हु सीहो कुविउ न नरके ॥
सिआ न निंदिज्ज व सत्तिअग्गं, न आवि मुक्को गुरुहीलणाए ॥ ए ॥
आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहिआसायण नत्थि मुक्को ॥
तम्हा अणाबाहसुहानिकंखी, गुरुप्पसायानिमुहो रमिज्जा ॥ १० ॥
जाहाहिअग्गीजलणं नमंसे, नाणाहुईमंतपयानिसित्तं ॥
एवायरिअं उवचिठइज्जा, अणंतनाणोवगउ वि संतो ॥ ११ ॥
जस्संतिए धम्मपयाइ सिरके, तस्संतिए वेणइयं पउंजे ॥
सक्कारए सिरसा पंजलीउ, कायग्गिरा नो मणसा अ निच्चं ॥ १२ ॥
लज्जा दया संजमबंनचेरं, कल्लाणनागिस्स विसोहिठाणं ॥
जे मे गुरू सययमणुसासयंति, तेहिं गुरू सययं पूअयामि ॥ १३ ॥
जहा निसंते तवणच्चिमाली, पनासइ केवलनारहं तु ॥
एवायरिउ सुअसीलबुद्धिए, विरायइ सुरमझे व इंदो ॥ १४ ॥
जहा ससी कोमुइजोगजुत्तो, नखत्ततारागणपरिवुडप्पा ॥
खे सोहई विमले अप्रमुक्के, एवं गणी सोहइ निरकुमझे ॥ १५ ॥
महागरा आयरिआ महेसी, समाहिजोगे सुअसीलबुद्धिए ॥
संपाविउकामे अणुत्तराइं, आराहए तोसइ धम्मकामी ॥ १६ ॥
सुचाण मेहावि सुनासिआइं, सुस्सूसए आयरिअप्पमत्तो ॥
अराहइत्ता ण गुणे अणेगे, से पावइ सिद्धिमणुत्तरं ॥ त्तिबेमि ॥ १७ ॥

॥ इति विणयसमाहीए पढमो उद्देसो सम्मत्तो ॥

॥ अथ विनयसमाध्यध्ययने द्वितीय उद्देशः ॥

मूलाउ खंधप्पनवो डुमस्स, खंधाउ पत्था समुविंति साहा ॥
साहप्पसाहा विरुहंति पत्ता, तउ सि पुप्फं अ फलं रसो अ ॥ १ ॥
एवं धम्मस्स विणउ, मूलं परमो अ से मुरको ॥ जेण कित्तिं सुअं सिग्घं, नीसेसं चानिगछइ ॥ २ ॥
जे अ चंडे मिए थद्धे, डुवाई नियडी सढे ॥ वुझइ से अविणीअप्पो, कठं सोअगयं जहा ॥ ३ ॥
विणयंमि जो उवाएणं, चोइउ कुप्पई नरो ॥ दिवं सो सिरिमिज्जंतिं, दंडेण पडिसेहए ॥ ४ ॥
तहेव अविणीअप्पा, उववझा हया गया ॥ दीसंति डुहमेहंता, आनिउगमुवठिआ ॥ ५ ॥
तहेव सुविणीअप्पा, उववझा हया गया ॥ दीसंति सुहमेहंता, इड्ढिं पत्ता महायसा ॥ ६ ॥
तहेव अविणीअप्पा, लोगंमि नरनारीउ ॥ दीसंति डुहमेहंता, गया ते विगलिंदिआ ॥ ७ ॥
दंडसत्थपरिज्जुन्ना, असप्रवयणेहि अ ॥ कलुणा विवन्नछंदा, खुप्पिवासपरिग्गया ॥ ८ ॥
तहेव सुविणीअप्पा, लोगंसि नरनारीउ ॥ दीसंति सुहमेहंता, इड्ढिं पत्ता महायसा ॥ ए ॥

तहेव अविणीअप्पा, देवा जरका अ गुप्नगा ॥ दीसंति सुहमेहंता, आन्जिर्जगमुवष्ठिआ ॥ १० ॥
तहेव सुविणीअप्पा, देवा जरका आ गुप्नगा ॥ दीसंति सुहमेहंता, इट्टिं पत्ता महायसा ॥ ११ ॥
जे आयरिअजवप्नायाणं, सुस्सूसावयणंकरे ॥ तेसिं सिरका पवड्ढंति, जलसित्ता इव पायवा ॥ १२ ॥
अप्पणघा परघा वा, सिप्पा णेजणिआणि अ ॥ गिहिणो जवजोगघा, इहलोगस्स कारणा ॥ १३ ॥
जेण बंधं वहं घोरं, परिआवं च दारुणं ॥ सिरकमाणा निअच्छंति, जुत्ता ते ललिइंदिआ ॥ १४ ॥
ते वि तं गुरु पूअंति, तस्स सिप्पस्स कारणा ॥ सक्कारंति नमंसंति, तुघा निद्देसवत्तिणो ॥ १५ ॥
किं पुणं जे सुअग्गाही, अणंतहिअकामए ॥ आयरिआ जं वए जिरकू, तम्हा तं नाइवत्तए ॥ १६ ॥
नीअं सिज्जं गइं ठाणं, नीअं च आसणाणि अ ॥ नीअं च पाए वंदिज्जा, नीअं कुज्जा अ अंजलिं॥१७॥
संघट्टइत्ता काएणं, तहा जवहिणामवि ॥ खमेह अवराहं मे, वइज्ज न पुणुत्ति अ ॥ १८ ॥
डुग्गर्ज वा पर्जएणं, चोइर्ज वहई रहं ॥ एवं डुबुद्धि किच्चाणं, वुत्तो वुत्तो पकुबई ॥ १९ ॥
" आलवंते लवंते वा, न निसिज्जाइ पडिस्सुणे ॥ मुत्तूण आसणं धीरो, सुस्सूसाए पडिस्सुणे " ॥
कालं छंदोवयारं च, पडिलेहित्ता ण हेउहिं ॥ तेण तेण जवाएणं, तं तं संपडिवायए ॥ २० ॥
विवत्ती अविणीअस्स, संपत्ती विणिअस्स य ॥ जस्सेह डुहर्ज नायं, सिरकं से अजिगछइ ॥ २१ ॥

जे आवि चंडे मइइट्ठिगारवे, पिसुणे नरे साहसहीणपेसणे ॥
अदिघधम्मे विणए अकोविए, असंविजागी न हु तस्स मुरको ॥ २२ ॥
निद्देसवित्ती पुण जे गुरूणं, सुअत्थधम्मा विणयंमि कोविआ ॥
तरित्तु ते जंघमिणं डुरुत्तरं, खवित्तु कम्मं गइमुत्तमं गय ॥ त्तिवेमि ॥ २३ ॥

॥ इति विणयसमाहिअप्नयणे बीर्ज जद्देसो सम्मत्तो ॥ २ ॥

॥ अथ विणयसाहिअध्ययणे तृतीय उद्देशः प्रारभ्यते ॥

आयरिअ अग्निमिवाहिअग्गी, सुस्सूसमाणो पडिजागरिज्जा ॥
आलोइअं इंगिअमेव नच्चा, जो छंदमाराहई स पुज्जो ॥ १ ॥
आयारमघा विणयं पजंजे, सुस्सूसमाणो परिगिझ वक्कं ॥
जहोवइघं अजिकंखमाणो, गुरुं च नासायई स पुज्जो ॥ २ ॥
रायणिएसु विणयं पजंजे, डहरा वि अ सुअ परिआय जिघा ॥
नीचत्तणे वट्टइ सच्चवाई, जवायणं वक्करे स पुज्जो ॥ ३ ॥
अनायछंछं चरई विसुद्धं, जवणघया सुआणं च निच्चं ॥
अलद्धुअं नो परिदेवइज्जा, लद्धुं न विकत्थई स पुज्जो ॥ ४ ॥
संथारसिज्जासणजत्तपाणे, अप्पिछया अइलाजे वि संते ॥
जो एवमप्पाणजितोसइज्जा, संतोसपाहन्नरए स पुज्जो ॥ ५ ॥
सक्का सहेजं आसाइ कंटया, अर्जमया जत्सहया नरेणं ॥
अणासए जो ज सहिज्ज कंटए, वईमए कन्नसरे स पुज्जो ॥ ६ ॥
मुहुत्तडुरका ज हवंति कंटया, अर्जमया ते वि तर्ज सुजद्धरा ॥
वायाडुरुत्ताणि डुरुद्धराणि, वेराणुबंधीणि महप्नयाणि ॥ ७ ॥
समावयंता वयणाजिघाया, कन्नंगया डुम्मणिअं जणंति ॥
धम्मुत्ति किच्चा परमग्गसूरे, जिइंदिए जो सहइ स पुज्जो ॥ ८ ॥
अवन्नवायं च परम्मुहस्स, पच्चरकर्ज पडिणीअं च जासं ॥

उंहाराणिं अप्पिअकाराणिं च, नासं न नासिज्जा सया स पुज्जो ॥ ए ॥
अलोलुए अकुहए अमाई, अपिसुणे आवि अदीणवित्ती ॥
मो नावए नो विअ नाविअप्पा, अकोउहल्ले अ सया स पुज्जो ॥ १० ॥
गुणेहिं साहू अगुणेहिं साहू, गिण्हाहि साहू गुण मुंचसाहू ॥
विआणिआ अप्पगमप्पएणं, जो रागदोसेहिं समो स पुज्जो ॥ ११ ॥
तहेव रूहरं च महल्लगं वा, इत्थी पुमं पवइअं गिहिं वा ॥
नो हीलए नो वि अ खिंसइज्जा, थंनं च कोहं च चए स पुज्जो ॥ १२ ॥
जे माणिआ सययं माणयंति, जत्तेण कन्नं व निवेसयंति ॥
ते माणए माणरिहे तवस्सी, जिइंदिए सच्चरए स पुज्जो ॥ १३ ॥
तेसिं गुरूणं गुणसायराणं, सुच्चा ण मेहावि सुन्नासिआइं ॥
चरे मुणी पंचरए तिगुत्तो, चउक्कसायावगए स पुज्जो ॥ १४ ॥
गुरुमिह सययं पमिअरिअ मुणी, जिणमयनिउणे अनिगमकुसले ॥
धुणिअ रयमलं पुरेकडं, नासुरमउलं गइं वइ ॥ त्ति वेमि ॥ १५ ॥

॥ इति विणयसमाहीए तइउ उद्देसो सम्मत्तो ॥ ३ ॥

॥ अथ विणयसमाहिअज्झयणे चतुर्थ उद्देशः प्रारभ्यते ॥ ४ ॥

सुअं मे आउसं तेणं नगवया एवमरकायं, इह खलु थेरेहिं नगवंतेहिं अत्तारि विणयसमाहि-ठाणा पन्नत्ता, कयरे खलु ते थेरेहिं नगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा पन्नत्ता, इमे खलु ते थेरेहिं नगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिगणा पन्नत्ता, तं जहा, विणयसमाही, सुअसमाही, तवसमाही, आयारसमाही ॥

विणए सुए अ तवे, आयरे निच्च पंडिआ ॥ अनिरामयंति अप्पाणं, जे नवंति जिइंदिआ ॥ १ ॥

चउविहा खलु विणयसमही, तंजहा, अणुसासिज्जंतो सुस्सूसइ, सम्मं पमिवज्जइ, वयमाराहइ, नय नवइ अत्तसंपग्गहिए, चउत्थं पयं नवइ, नवइ अ इत्थ सिलोगो ॥

पेहेइ हिआणुसासणं, सुस्सूसइ तं च पुणो अहिविए ॥ न य माणमएण मज्जइ, विणयसमाहिआययविए॥

चउविहा खलु सुअसमाही नवइ, तं जहा सुअं मे नविस्सइ त्ति अप्राइअव्वं नवइ, एगग्गचित्तो नविस्सामि त्ति अप्राइअव्वयं नवइ, अप्पाणं ठावइस्सामि त्ति अप्राअव्वयं नवइ विउ, परं ठावइस्सामि त्ति अप्राइअव्वयं नवइ, चउत्थं पयं नवइ, नवइ अ इत्थ सिलोगो ॥

नाणमेगग्गचित्तो अ, विउ अ ठावइ परं ॥ सुआणि अ अहिज्जित्ता, रउ सुअसमाहिए ॥ ३ ॥

चउविहा खलु तवसमाही नवइ, तं जहा नो इहलोगठ्याए तवमहिविज्जा, नो परलोगठ्याए तवमहिविज्जा, नो कित्तिवन्नसधसिलोगठयाए तवमहिविज्जा, नन्नत्थ निज्जरठ्याए तवमहिविज्जा, चउत्थं पयं नवइ, नवइ अ इत्थ सिलोगो ॥

विविहगुणतवोरए, निच्चं नवइ निरासए निज्जरविए ॥ तवसा धुणइ पुराणपावगं, जुत्तो सया तवसमाहिए

चउविहा खलु आयारसमाही नवइ, तं जहा नो इहलोगठ्याए आयारमहिविज्जा, नो परलोगठ्याए आयारमहिविज्जा, नो कित्तिवन्नसधसिगोगठियाए आयारमहिविज्जा, नन्नत्थ आरहंतेहिं हेउहिं आयारमहिविज्जा, चउत्थ पयं नवइ, नवइ अ इत्थ सिलोगो ॥

जिणवयणरए अतिंतिणे, पडिपुन्नायइ मायय विए ॥ आयारसमाहिसंवुडे, नवइ अ दंते नावसंधए ॥ ५ ॥

अभिगम चउरो समाहिउ, सुविसुद्धो सुसमाहिअप्पउ ॥
विउलहिअं सुहावहं पुणो, कुवइ अ सोपयखेममप्पणो ॥ ६ ॥
जाइमरणाउ मुच्चइ, इत्थंथं च चएइ सव्वसो ॥ सिद्धे वा हवइ सासए, देवे वा अप्परए महड्ढिए ॥त्तिबेमि॥
॥ चउत्थो उद्देसो सम्मत्तो ॥ ४ ॥
॥ विणयसमाहीणामज्झयणं सम्मत्तं ॥ ९ ॥
॥ अथ दशमं सभिक्ख्वध्ययनं प्रारभ्यते ॥
निरकम्म माणाइ अ बुद्धवयणे, निच्चं चित्तसमाहिउ हविज्जा ॥
इत्थीण वसं न आवि गच्छे, वंतं नो पमिआयइ जे स भिरकू ॥ १ ॥
पुढविं न खणे न खणावए, सीउदगं न पिए न पिआवए ॥
अगणि सत्थं जहा सुनिसिअं, तं न जले न जलावए जे स भिरकू ॥ २ ॥
अनिलेण न वीए वीयावए, हरियाणि न छिंदे न छिंदावए ॥
बीआणि सया विवज्जयंतो, सच्चित्तं नाहारए जे सभिरकू ॥ ३ ॥
वहणं तसथावराण होइ, पुढवीतणकठनिस्सिआणं ॥
तम्हा उद्देसिअं न भुंजे, नो वि पंए न पयावए जे स भिरकू ॥ ४ ॥
रोइअ नायपुत्तवयणे, अत्तसमे मन्निज्ज छप्पि काए ॥
पयं च फासे महव्वयाइं, पंचासवसंवरे जे स भिरकू ॥ ५ ॥
अत्तारि वमे सया कसाए, धुवजोगी हविज्ज बुद्धवयणे ॥
अहणे निज्जायरुपवरयए, गिहिजोगं परिवज्जए जे स भिरकू ॥ ६ ॥
सम्मद्दिठी सया अमूढे, अत्थि हु नाणे तवे संजमे अ ॥
तवसा धुणइ पुराणपावगं, मणवयकायसुसंवुडे जे स भिरकू ॥ ७ ॥
तहेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमं साइमं लभित्ता ॥
होही अठो सुए परे वा, तं न निहे न निहावए जे स भिरकू ॥ ८ ॥
तहेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लभित्ता ॥
छंदिअ साहम्मिआण भुंजे, भुच्चा सज्झायरए जे स भिरकू ॥ ९ ॥
न य वुग्गहिअं कहं कहिज्जा, न य कुप्पे निहुइंदिए पसंते ॥
संजमधुवजोगजुत्ते, उवसंते उवहेडए जे स भिरकू ॥ १० ॥
जो सहइ हु गामकंटए, अक्कोसपहारतज्जणाउ अ ॥
भयभेरवसद्दसप्पहासे, समसुहदुरकसहे अ जे स भिरकू ॥ ११ ॥
पडिमं पमिवज्जिआ मसाणे, नो भायए भयभेरवाइं दिअस्स ॥
विविहगुणतवोरए अ निच्चं, न सरीरं आभिकंखए जे स भिरकू ॥ १२ ॥
असइं वोसठ्ठचत्तदेहे, अकुठे व हए लूसिए वा ॥
पुढविसमे मुणी हविज्जा, अनिआणे अकोउहल्ले जे स भिरकू ॥ १३ ॥
अभिभूअ काएण परीसहाइं, समुद्धरे जाइपहाउ अप्पयं ॥
विइत्तु जाइमरणं महब्भयं, तवे रए सामणिए जे स भिरकू ॥ १४ ॥
हत्थसंजए पायसंजए, वायसंजए संजइंदिए ॥
अज्झप्परए सुसमाहिअप्पा, सुत्तत्थं च विआणइ जे स भिरकू ॥ १५ ॥

उवहिंमि अमुछिए अगिद्धे, अन्नायउंछं पुलनिप्पुलाए ॥
कयविक्कयसंनिहिर्उ विरए, सबसंगावगए अ जे स भिरकू ॥ १६ ॥
अलोलभिरकू न रसेसु गिद्धे, उंछं चरे जीविअनाभिकंखी ॥
इड्ढिं च सक्कारणपूअणं च, चए ठिअप्पा अणिहे जे स भिरकू ॥ १७ ॥
न परं वइज्जासि अयं कुसीले, जेणं च कुप्पिज्ज न तं वइज्जा ॥
जाणिअ पत्तेअं पुन्नपावं, अत्ताणं न समुक्कसे जे स भिरकू ॥ १८ ॥
न जाइमत्ते न य रूवमत्ते, न लाभमत्ते न सुएण मत्ते ॥
भयाणि सबाणि विवज्जइत्ता, धम्मझाणरए जे स भिरकू ॥ १९ ॥
पवेअए अज्जपयं महामुणी, धम्मे ठिर्उ ठावयइ परं पि ॥
निरकम्म वज्जिज्ज कुसीललिंगं, न आवि हासंकुहए जे स भिरकू ॥ २० ॥
तं देहवासं असुइं असासयं, सया चए निच्चहिअठिअप्पा ॥
छिंदित्तु जाइमरणस्स बंधणं, उवेइ भिरकू अपुणागमं गइं ॥ त्तिवेमि ॥ २१ ॥

॥ इति सभिरकूअझयणं दसमं संमत्तं ॥ १० ॥

॥ अथ श्री दशवैकालिके प्रथमा चूलिका ॥

इह खलु भो पवइएणं उप्पन्नदुरकेणं संजमे अरइसमावन्नचित्तेणं उहाणुप्पेहिणा अणोहाइएणं एव हयरस्सिगयंकुसपोयपडागाभूआइं इमाइं अठारस ठाणाइं सम्मं सपडिलेहिअबाइं भवंति॥ तं जहा हं भो दुस्सभाइं दुप्पजीवी ॥ १ ॥ लहुसगा इत्तरिआ गिहीणं कामभोगा ॥ २ ॥ भुज्जो अ सायबहुला मणुस्सा ॥ ३ ॥ इमे अ मे दुरके न चिरकालोवठाइ भविस्सइ ॥ ४ ॥ उमजणपुरक्कारे ॥५॥ वंतस्स य पडिआयणं॥६॥ अहरगइवासो-वसंपया॥७॥ दुल्लहे खलु भो गिहीणं धम्मे गिहिवासमझे वसंताणं ॥८॥ आयंके से वहाय होइ ॥९॥ संकप्पे से वहाय होइ ॥१०॥ सोवक्केसे गिहवासे, निरुवक्केसे परिआए ॥११॥ बंधे गिहवासे, मुरके परिआए ॥१२॥ सावज्जे गिहवासे, अणवज्जे परिआए ॥१३॥ बहुसाहारणा गिहीणं कामभोगा ॥१४॥ पत्तेअं पुन्नपावं ॥१५॥ अणिच्चे खलु भो मणुरकाण जीविए कुसग्गजलबिंदुचंचले ॥१६॥ बहुं च खलु भो पावं कम्मं पगडं ॥ १७ ॥ पावाणं च खलु भो कडाणं कम्माणं कविं दुच्चिन्नाणं दुप्पडिकंताणं वेइत्ता मुरको नत्थि अवेइत्ता तवसा वा झोसइत्ता ॥ १८ ॥ अठारसमं पयं भवइ ॥ भवइ अ इत्थ सिलोगो. ॥

जया य चयइ धम्मं, अणज्जो भोगकारणा ॥ से तत्थ मुछिए बाले, आयइं न वबुझइ ॥ १ ॥
जया उहाविर्उ होइ, इंदो वा पडिर्उ छमं ॥ सबधम्मपरिब्भठो, स पच्छा परितप्पइ ॥ २ ॥
जया अ वंदिमो होइ, पच्छा होइ अवंदिमो ॥ देवया व चुआ ठाणा, स पच्छा परितप्पइ ॥ ३ ॥
जया अ पूइमो होइ, पच्छा होइ अपूइमो ॥ राया व रज्जपब्भठो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ४ ॥
जया अ माणिमो होइ, पच्छा होइ अमाणिमो ॥ सिठि व कब्बडे छूढो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ५ ॥
जया अ थेरर्उ होइ, समइक्कंतजुवणो ॥ मच्छु व गलिं गलित्ता, स पच्छा परितप्पइ ॥ ६ ॥
जया अ कुकुडुंबस्स, कुतत्तीहिं विहम्मइ ॥ हत्थी व बंधणे बद्धो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ७ ॥
पुत्तदारपरीकिन्नो, मोहसं ताणसंतर्उ ॥ पंकोसन्नो जहा नागो, स पच्छा परितप्पइ ॥ ८ ॥
अज्ज आहं गणी हुंतो, भाविअप्पा बहुस्सुर्उ ॥ जइ हं रमंतो परिआए, सामन्ने जिणदेसिए ॥ ९ ॥
देवलोगसमाणो अ, परिआर्उ महेसिणं ॥ रयाणं अरयाणं च, महानरयसारिसो ॥ १० ॥

अमरोवमं जाणिअ सुक्खमुत्तमं ॥ रयाण परिआई तहारयाणं ॥
निरउवमं जाणिअ डुक्खमुत्तमं, रमिज्ज तम्हा परिआइ पंडिए ॥ ११ ॥
धम्माउ भट्ठं सिरिउ ववेयं, जन्नग्गि विझाअमिवप्पतेअं ॥
हीलंति एणं डुविहिअं कुसीला, दाढुद्धिअं घोरविसं व नागं ॥ १२ ॥
इहेव धम्मो अयसो अकित्ती, डुन्नामधिज्जं च पिहुजणंमि ॥
चुअस्स धम्माउ अहम्मसेविणो, संभिन्नचित्तस्स य हिठ्ठउ गइ ॥ १३ ॥
भुंजित्तु भोगाइं पसझ्चेअसा, तहाविहं कट्टु असंजमं बहुं ॥
गइं च गच्छे अणिहिज्झिअं डुहं, बोही अ से नो सुलहा पुणो पुणो ॥ १४ ॥
इमस्स ता नेरइअस्स जंतुणो, डुहोवणीअस्स किलेसवत्तिणो ॥
पलिउवमं झिज्झइ सागरोवमं, किमंग पुण मज्झ इमं मणोडुहं ॥ १५ ॥
न मे चिरं डुक्खमिणं भविस्सइ, असासया भोगपिवास जंतुणो ॥
न चे सरीरेण इमेणविस्सइ, अविस्सइ जीविअपज्जवेण मे ॥ १६ ॥
जस्सेवमप्पा उ हविज्ज निच्छिउ, चइज्ज देहं न हु धम्मसासणं ॥
तं तारिसं नो पइलंति इंदिआ, उविंति वाया व सुदंसणं गिरिं ॥ १७ ॥
इच्चेव संपस्सिअ बुद्धिमं नरो, आयं उवायं विविहं विआणिआ ॥
काएण वाया अडु माणसेणं, तिगुत्ति गुत्तो जिणवयण महिट्ठिज्जासि ॥ त्तिबेमि ॥ १७ ॥

॥ इति रइवक्का पढमा चूला सम्मत्ता ॥

॥ अथ द्वितीया चूलिका ॥

चूलिअं तु पवक्खामि, सुअं केवलिभासिअं ॥ जं सुणित्तु सुपुण्णाणं, धम्मे उप्पज्जए मई ॥ १ ॥
अणुसोअपट्ठिअबहुजणं मि, पडिसोअलद्धलक्खेणं ॥ पडिसोअमेव अप्पा, दायव्वो होउकामेणं ॥ २ ॥
अणुसो असुहो लोउ, पडिसोउ आसवो सुविहिआणं ॥ अणुसो संसारोउ पडिसाउ तस्स उत्तारो ॥ ३ ॥
तम्हा आयारपरक्कमेणं, संवरसमाहिबहुलेणं ॥ चरिआ गुणा अ नियमा, अ हुंति साहूण दठ्ठव्वा ॥ ४ ॥

अनिएअ वासो समुआणचरिआ, अन्नायउंछं पयरिक्कया अ ॥
अप्पोवही कलहविवज्जणा अ, विहारचरिआ इसिणं पसत्था ॥ ५ ॥
आइन्नउ माणविवज्जणा अ, उसन्नदिठ्ठाहडभत्तपाणे ॥
संसठ्ठकप्पेण चरिज्ज भिक्खू, तज्जायसंसठ जई जइज्जा ॥ ६ ॥
अमज्जमंसासि अमच्छरीआ, अभिक्खणं निविगइं गया अ ॥
अभिक्खणं काउसग्गकारी, सज्झायजोगे पयउ हविज्जा ॥ ७ ॥
ण पडिन्नविज्जा सयणासणाइं, सिज्जं निसिज्जं तह भत्तपाणं ॥
गामे कुले वा नगरे व देसे, ममत्तभावं न कहिं पि कुज्जा ॥ ८ ॥
गिहिणो वेआवडिअं न कुज्जा, अभिवायणवंदणपूअणं वा ॥
असंकिलिठ्ठेहिं समं वसिज्जा, मुणी चरित्तस्स जउ न हाणी ॥ ९ ॥
ण या लभेज्जा निउणं सहायं, गुणाहिअं वा गुणउ समं वा ॥
इक्को वि पावाइं विवज्जयंतो, विहरिज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ १० ॥

संवच्छरं वा वि परं पमाणं, बीअं च वासं न तहिं वसिज्जा ॥
सुत्तस्स मग्गेण चरिज्ज जिरकू, सुत्तस्स अत्थो जह आणवेइ ॥ ११ ॥
जो पुव्वरत्तावररत्तकाले, संपिरकइ अप्पगमप्पगेणं ॥
किं मे कडं किच्चमकिच्चसेसं, किं सक्कणिज्जं न समायरामि ॥ १२ ॥
किं मे परो पासइ किंच अप्पा, किं वाहं खलिअं न विवज्जयामि ॥
इच्चेव सम्मं अणुपासमाणो, अणागयं नो पडिबंध कुज्जा ॥ १३ ॥
जत्थेव पासे कइ डुप्पउत्तं, काएण वाया अडु माणसेणं ॥
तत्थेव धीरो पडिसाहरिज्जा, आइन्नर्ज खिप्पमिव खलीणं ॥ १४ ॥
जस्सेरिसा जोग जिइंदिअस्स, धिइमर्ज सप्पुरिसस्स निच्चं ॥
तमाहु लोए पडिबुद्धजीवी, सो जीअइ संजमजीविएणं ॥ १५ ॥
अप्पा खलु सइ पर रक्किअव्वो, सव्विंदिएहिं सुसमाहिएहिं ॥
अरक्किर्ज जाइपहं उवेइ, सुरक्किर्ज सव्वडुहाण मुच्चइ ॥ त्तिबेमि ॥ १६ ॥

॥ इति विवित्तचरिआ बीआ चूला सम्मत्ता ॥ २ ॥

॥ इइ दसवेआलिअं मूलसुत्तं संमत्तं ॥

हीनपुण्या न पश्यंति, रागांधास्तत्वसंस्थितिम् ॥ लाजेऽलाजफलं चैव, लजंते ते नराधमाः ॥ १ ॥

॥ समाप्तं चेदं श्री दशवैकालिकं सूत्रं टीका अवचूरि दीपिका
जापा मूलसहितं गुरुश्रीमच्चारित्रविजयसुप्रसादात् ॥
॥ श्रीरस्तु ॥

ततः प्रजाः ॥ इति गाथार्थः । अधुनैतत्परिहारायेदमाह ॥ किं डुप्भिक्खं जायइ, जइ एवं अह भवे डुरिट्ठं तु ॥ किं जायइ सवत्था, डुप्भिक्खं अह भवे इंदो ॥ १०५ ॥ वासइ तो किं विग्घं, निग्घायाईहिं जायए तस्स ॥ अहवा सइ उउसमए, न वासई उ तणट्ठाए ॥ १०६ ॥ व्याख्या ॥ डुर्भिक्षं जायते यद्येवम् । कोऽभिप्रायः । तद्भविः सदा हूयत एव । ततश्च कारणाविच्छेदे न कार्यविच्छेदो युक्त इति । अथ भवेद्दुरिष्टं तु डुर्नक्षत्रं डुर्यजनं वा । अत्राप्युत्तरम् । किं जायते सर्वत्र डुर्भिक्षं नक्षत्रस्य डुरिष्टस्य वा नियतदेशविषयत्वात्सदैव सद्यज्वनां भावात् । उक्तं च ॥ सदैव देवाः सद्भावो ब्राह्मणाश्च क्रियापराः । यतयः साधवश्चैव विद्यन्ते स्थितिहेतवः ॥ इत्यादि । अथ भवेदिन्द्र इति । किम् । वर्षति । ततः किं विघ्नोऽन्तरायो निर्घातादिभिर्जायते । आदिशब्दाद्दिग्दाहादिपरिग्रहः । तस्येन्द्रस्य परमैश्वर्ययुक्तत्वेन विघ्नानुपपत्तेरिति भावना । अथ वर्षेति ऋतुसमये गर्भसंघात इति वाक्यशेषः । न वर्षति ततस्तृणार्थं तस्येष्टमभिसन्धेरभावादिति गाथाद्वयार्थः ॥ किं च डुमा पुप्फंति, भमराणं कारणा अहासमयं ॥ मा भमरमहुयरिगणा, किलामएज्जा अणाहारा ॥ १०७ ॥ व्याख्या ॥ किंच द्रुमाः पुष्प्यन्ति भ्रमराणां कारणात्कारणेन यथासमयं यथाकालं मा भ्रमरमधुकरीगणाः क्लामन् ग्लानिं प्रतिपद्येरन् । अनाहारा अविद्यमानाहाराः सन्तः । काका नैवैतदित्थमिति गाथार्थः । सांप्रतं पराभिप्रायमाह ॥ कस्स इ बुद्धी एसा, वित्ती उवकप्पिया पयावइणा ॥ सत्ताणं तेण डुमा, पुप्फंती महुयरिगणट्ठा ॥ १०७ ॥ व्याख्या ॥ अथ कस्य चिद्बुद्धिः कस्य चिदभिप्रायः स्याद्यडुत एषा वृत्तिरुपकल्पिता । केन । प्रजापतिना । केषाम् । सत्त्वानां प्राणिनां तेन कारणेन डुमाः पुष्प्यन्ति मधुकरीगणार्थमेवेति गाथार्थः । अत्रोत्तरमाह ॥ तं न भवइ जेण डुमा, नामागोयस्स पुवविहियस्स ॥ उदयेणं पुप्फफलं, निवत्तइंती इमं चन्नं ॥१०ए॥ व्याख्या ॥ यडुक्तं परेण तन्न भवति कुत इत्याह । येन डुमा नामगोत्रस्य कर्मणः पूर्वविहितस्य जन्मान्तरोपात्तस्य उदयेन विपाकानुभवलक्षणेन पुष्पफलं निर्वर्तयन्ति कुर्वन्ति । अन्यथा सदैव तद्भावप्रसङ्ग इति भावनीयम् । इदं चान्यत्कारणं वक्ष्यमाणमिति गाथार्थः ॥ अत्थि बहू वणसंडा, भमरा जत्थ न उवेंति न वसंति ॥ तत्थ वि पुप्फंति डुमा, पगई एसा डुमगणाणं ॥ ११ ॥ व्याख्या ॥ सन्ति बहूनि वनखण्डानि तेषु तेषु स्थानेषु । भ्रमरा यत्र नोपयान्ति । अन्यत् न वसन्ति । तेष्वेव तथापि पुष्प्यन्ति डुमाः । अतः प्रकृतिरेषा स्वभाव एषां डुमगणानामिति गाथार्थः । अत्राह ॥ जइ पगई कीस पुणो, सवं कालं न देंति पुप्फफलं ॥ जं काले पुप्फफलं, दियंति गुरुराह अह एवं ॥ १११ ॥ व्याख्या ॥ यदि प्रकृतिः । किमिति पुनः सर्वकालं न ददति न प्रयच्छन्ति । किम् । पुष्पफलम् । एवमाशङ्क्याह । यद्यस्मात्काले नियत एव पुष्प-

फलं ददति । गुरुराह । अतएवास्मादेव हेतोः ॥ पगई एस डुमाणं, जं उउसमयम्मि आगए संते ॥ पुप्फंति पायवगणा, फलं च कालेण बंधंति ॥ ११२ ॥ व्याख्या ॥ प्रकृतिरेषा द्रुमाणां यदृतुसमये वसन्तादावागते सति पुष्प्यन्ति पादपगणा वृक्षसंघातास्तथा फलं च कालेन बध्नन्ति । तदर्थानभ्युपगमे तु नित्यप्रसङ्ग इति गाथाद्वयार्थः । सांप्रतं प्रकृतेऽप्युक्तार्थयोजनां कुर्वन्नाह । किं नु गिही रंधंती, समणाणं कारणा अहासमयं ॥ मा समणा भगवंतो, किलामएज्ञा अणाहारा ॥ ११३ ॥ व्याख्या ॥ किं नु गृहिणो राध्यन्ति पाकं निर्वर्तयन्ति श्रमणानां कारणेन यथाकालं मा श्रमणा भगवन्तः क्लामन्ननाहारा इति । पूर्ववदिति गाथार्थः । नचैतदिन्नमित्यभिप्रायः । अत्राह ॥ समणाणुकंपनिमित्तं, पुन्ननिमित्तं च गिहनिवासीउ ॥ कोइ भणिज्ञा पागं, करेंति सो भन्नइ न जम्हा ॥ ११४ ॥ व्याख्या ॥ श्रमणेभ्योऽनुकम्पा श्रमणानुकम्पा तन्निमित्तम् । न ह्येते हिरण्यग्रहणादिना अस्माकमनुकम्पां कुर्वन्तीति मत्वा भिक्षादानार्थं पाकं निर्वर्तयन्त्यतः श्रमणानुकम्पा तन्निमित्तं तथा सामान्येन पुण्यनिमित्तं च गृहनिवासिन एव कश्चिद्ब्रूयात्पाकं कुर्वन्ति । स भण्यते नैतदेवम् । कुतः । यस्मात् ॥ कंतारे डुब्भिक्खे, आयंके वा महइ समुप्पन्ने ॥ रत्तिं समणसुविहिया, सव्वाहारं न भुंजंति ॥ ११५ ॥ व्याख्या ॥ कान्तारेऽरण्यादौ दुर्भिक्षेऽन्नाकाले आतङ्के वा ज्वरादौ महति समुत्पन्ने सति रात्रौ श्रमणाः सुविहिताः शोभनानुष्ठानाः । किम् । सर्वाहारमोदनादि न भुञ्जते ॥ अह कीस पुण गिहत्था, रत्तिं आयरतरेण रंधंति ॥ समणेहिं सुविहिएहिं, चउविहाहारविरएहिं ॥ ११६ ॥ व्याख्या ॥ अथ किमिति पुनर्गृहस्थाः तत्रापि रात्रौ आदरतरेणात्यादरेण राध्यन्ति श्रमणैः सुविहितैश्चतुर्विधाहारविरतैः सद्भिरिति गाथात्रयार्थः ॥ किं च । अत्थि बहुगामनगरा, समणा जत्थ न उवेंति न वसंति ॥ तत्थ वि रंधंति गिही, पगई एसा गिहत्थाणं ॥ ११७ ॥ व्याख्या ॥ सन्ति बहूनि ग्रामनगराणि तेषु तेषु देशेषु श्रमणाः साधवो यत्र नोपयान्ति अन्यतो न वसन्ति तत्रैव । अथ च तत्रापि राध्यन्ति गृहिणः । अतः प्रकृतिरेषा गृहस्थानामिति गाथार्थः । अमुमेवार्थं स्पष्टयन्नाह ॥ पगई एस गिहीणं, जं गिहिणो गामनगरनिगमेसु ॥ रंधंति अप्पणो परि-यणस्स कालेण अट्ठाए ॥ ११८ ॥ व्याख्या ॥ प्रकृतिरेषा गृहिणां वर्तते । यद्गृहिणो ग्रामनगरनिगमेषु । निगमः स्थानविशेषः । राध्यन्ति आत्मनः परिजनस्यार्थाय निमित्तं कालेनेति योग इति गाथार्थः ॥ तत्थ समणा तवस्सी, परकडपरनिट्ठियं विगयधूमं ॥ आहारं एसंती, जोगाणं साहणट्ठाए ॥ ॥ ११९ ॥ व्याख्या ॥ तत्र श्रमणास्तपस्विन इत्युद्यतविहारिणो नेतरे । परकृतपरनिष्ठितमिति । कोऽर्थः परार्थं कृतमारब्धं परार्थं च निष्ठितमन्तं गतं विगतधूमं धूमरहितम् । ए

कग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति न्यायाद्धिगताङ्गारं च रागद्वेषमन्तरेणेत्यर्थः। उक्तं च। रागेण सइंगालं दोसेण सधूमगं वियाणाहि॥ आहारमोदनादिलक्षणमेषन्ते गवषन्ते। किमर्थमत्राह। योगानां मनोयोगादीनां संयमयोगानां वा साधनार्थं न तु वर्णाद्यर्थमिति गाथार्थः॥ नवकोडीपरिसुद्धं, उग्गमउप्पायणेसणासुद्धं। छठाणरक्खणठा, अहिंसअणुपालणठाए॥१२०॥व्याख्या॥ इयं च किल जिन्नकर्तृकी। अस्या व्याख्या। नवकोटिपरिशुद्धम्। तत्रैता नवकोट्यः। यद्युत ण हणइ १ ण हणावेइ २ हणंतं नाणुजाणइ ३ एवं न किणइ ३ एवं न पयइ ३ एताभिः परिशुद्धं तथा उद्गमोत्पादनैषणाशुद्धमित्येतद्वस्तुतः सकलोपाधिविशुद्धकोटिख्यापनमेव। एवंभूतमपि किमर्थं भुञ्जते। षट्स्थानरक्षणार्थम्। तानि चामूनि॥ वेयणवेयावच्चे, इरियठाए य संजमठाए॥ तह पाणवित्तियाए, छठं पुण धम्मचिंताए॥ अमून्यपि च भवान्तरे प्रशस्तभावनाभ्यासादहिंसानुपालनार्थम्। तथा चाह। नाहारत्यागतो भावितमतेर्देहत्यागो भवान्तरेऽप्यहिंसायै भवतीति गाथार्थः॥ दिठंतसुद्धि एसा, उवसंहारो य सुत्तनिद्दिठो॥ संती विज्जंति त्ति य, संतिं सिद्धिं च साहेंति॥ १२१॥ व्याख्या॥ दृष्टान्तशुद्धिरेषा प्रतिपादिता। उपसंहारस्तु उपनयस्तु सूत्रनिर्दिष्टः सूत्रोक्तः। तच्चेदं सूत्रम्। 'एमेए समणा' इत्यादि अस्य व्याख्या॥ एवमनेन प्रकारेण एते येऽधिकृताः प्रत्यक्षेण वा परिभ्रमन्तो दृश्यन्ते। श्राम्यन्तीति श्रमणाः। तपस्यन्तीत्यर्थः। एते च तन्त्रान्तरीया अपि भवन्ति। यथोक्तम्॥ निग्गंथसक्कतावस-गेरू य आजीव पंचहा समणा॥ अत आह। मुक्ता बाह्याभ्यन्तरेण ग्रन्थेन ये लोकेऽर्धतृतीयद्वीपसमुद्रपरिमाणे सन्ति विद्यन्ते। अनेन समयक्षेत्रे सदैव विद्यन्त इत्यत आह। साधयन्तीति साधवः। किं साधयन्ति। ज्ञानादीति गम्यते। अत्राह। ये मुक्तास्ते साधव एवेत्यत इदमयुक्तम्। अत्रोच्यते। इह व्यवहारेण निह्नवा अपि मुक्ता भवन्त्येव। न च ते साधव इति तद्व्यवच्छेदार्थत्वान्न दोषः। आह। नच ते सदैव सन्तीत्यनेनैव व्यवच्छिन्ना इत्युच्यते। वर्तमानतीर्थापेक्षयैवेदं सूत्रमिति न दोषः। अथवान्यथा व्याख्यायते। ये लोके सन्ति साधव इत्यत्र य इत्युद्देशः। लोक इत्यनेन समयक्षेत्र एव नान्यत्र। किम्। शान्तिः सिद्धिरुच्यते तां साधयन्तीति शान्तिसाधवः। तथा चोक्तं निर्युक्तिकारेण। संती विज्जंतित्तिय, संतिं सिद्धिं च साहेंति॥ इदं व्याख्यातमेव। विहंगमा इव भ्रमरा इव पुष्पेषु। किम्। दानभक्तैषणासुरताः दानग्रहणाद्दत्तं गृह्णन्ति नादत्तम्। भक्तग्रहणेन तदपि भक्तं प्रासुकं न पुनराधाकर्मादि। एषणाग्रहणेन गवेषणादित्रयपरिग्रहः। तेषु स्थानेषु सक्ता इति सूत्रसमासार्थः। अवयवार्थं सूत्रस्पर्शकनिर्युक्त्या प्रतिपादयति। अत्रापि च विहंगमं व्याचष्टे। स द्विविधः। द्रव्यविहंगमो भावविहंगमश्च। तत्र तावद्द्रव्यविहंगमं प्रतिपादय-

न्नाह ॥ धारेइ तं तु दवं, दवविहंगमं वियाणाहि॥नावे विहंगमो पुण, गुणसन्नासिद्धिउ डुविहो ॥१२२॥व्याख्या॥ धारयत्यात्मनि लीनं धत्ते तत्तु ड्व्यमित्यनेन पूर्वोपात्तं कर्म निर्दिशति । येन हेतुनूतेन विहंगमेषूत्पत्स्यत इति । तुशब्द एवकारार्थः । अस्थानप्रयुक्तश्चैवं तु ड्रष्टव्यः । धारयत्येव। अनेन च धारयत्येव यदा तदा ड्व्यविहंगमो नवति । नोपनुङ्क्त इत्येतदावेदितं नवति। ड्व्यमिति चात्र कर्मपुफलड्व्यं गृह्यते । न पुनराकाशादि तस्यामूर्तत्वेन धारणायोगात् । संसारिजीवस्य च कथं चिन्मूर्तत्वेऽपि प्रकृतानुपयोगित्वात्। तथाहि यदसौ नवान्तरं नेतुमलं यच्च विहंगमहेतुतां प्रतिपद्यते। तदत्र प्रकृतं नचैवमन्यः संसारी जीव इति। तं ड्व्यविहंगममित्यत्र यत्तदोर्नित्यानिसंबन्धादन्यतरोपादानेनान्यतरपरिग्रहादयं वाक्यार्थ उपजायते । धारयत्येव तद्व्यं यस्तं ड्व्यविहंगममिति।ड्व्यं च तद्विहंगमश्च स इति ड्व्यविहंगमः।ड्व्यं जीवड्व्यमेव। विहंगमपर्यायेणावर्तनाद्विहंगमस्तु कारणे कार्योपचारादिति तं विजानीहि । अनेकैः प्रकारैरागमतो ज्ञातानुपयुक्त इत्येवमादिनिर्जानीहि।नावविहंगम इत्यत्रायं नावशब्दो बह्वर्थः । कचिद्व्यवाचकस्तद्यथा॥नासउ नुवि नावस्स सद्दो हवइ केवलो ॥ नावस्य ड्व्यस्य वस्तुन इति गम्यते । कचिच्छुक्लादिष्वपि वर्तते । "जं जं जे जे नावे परिणमइ" इत्यादि । यान् शुक्लादीन् नावान् इति गम्यते । कचिदौदयिकादिष्वपि वर्तते । यथा "उदइउवसमिए"इत्याद्युक्त्वा छविहो नावलोगो उ।औदयिकादय एव नावा लोक्यमानत्वाड्भावलोक इति।तदेवमनेकार्थवृत्तिः सन्नौदयिकादिष्वेव वर्तमान इह गृहीत इति। नवनं नावः । नवन्त्यस्मिन्निति वा नावः । तस्मिन् नावे कर्मविपाकलक्षणे । किम् । विहंगमो वक्ष्यमाणशब्दार्थः। पुनःशब्दो विशेषणे। न पूर्वस्मादत्यन्तमयमन्य एव जीवः। किंतु स एव जीवस्त एव पुफलास्तथानूता इति विशेषयति। गुणश्च संज्ञा च गुणसंज्ञे । गुणोऽन्वर्थः । संज्ञा पारिनाषिकी। ताभ्यां सिद्धिः गुणसंज्ञासिद्धिः। सिद्धिशब्दः संबन्धवाचकः । तथा च लोकेऽपि "सिद्धिर्नवतु" इत्युक्ते इष्टार्थसंबन्ध एव प्रतीयत इति। तया गुणसंज्ञासिद्ध्या हेतुनूतया। किम्। द्विविधो द्विप्रकारः। गुणसिद्ध्यान्वर्थसंबन्धेन तथा संज्ञासिद्ध्या च यदृच्छानिधानयोगेन च । आह। यद्येवं द्विविध इति न वक्तव्यम्। गुणसंज्ञासिद्ध्येत्यनेनैव द्वैविध्यस्य च गतत्वात्। न। अनेनैव प्रकारेणेह द्वैविध्यमागमनोआगमादिन्नेदेनेति ज्ञापनार्थमिति गाथार्थः । तत्र यथोद्देशं निर्देश इत्यादिन्यायमाश्रित्य गुणसिद्ध्या यो नावविहंगमस्तमनिधित्सुराह ॥ विहमागासं नन्नइ, गुणसिद्धी तप्पइछिउ लोगो ॥ तेण उ विहंगमो सो, नावउ वा गई डुविहा ॥ १२३ ॥ व्याख्या॥ विजहाति विमुञ्चति जीवपुफलानिति विहं ते हि स्थितिक्रियात्स्वयमेव तेन्य आकाशप्रदेशेभ्यश्च्यवन्ते । तांश्च्यवमानान्विमुञ्चतीति । शरीरमपि च मलगएकोलकादि

विमुञ्चत्येव। माभूत्संदेह इत्यत आह। आकाशं जण्यते न शरीरादि संज्ञाशब्दत्वात्। आकाशन्ते दीप्यन्ते स्वधर्मोपेता आत्मादयो यत्र तदाकाशम्। किम्। संतिष्ठत इत्यादि। क्रियाव्यपोहार्थमाह। जण्यते आख्यायते। गुणसिद्धिरित्येतत्पदं गाथाजङ्गजयादस्थाने प्रयुक्तम्। संबन्धश्चास्य 'तेन तु विहंगमः स' इत्यत्र तेनत्वित्यनेन सह वेदितव्य इति। ततश्चायं वाक्यार्थः। तेन तुशब्दस्यैवकारार्थत्वेनावधारणार्थत्वाद्येन विहमाकाशं जण्यते तेनैव कारणेन गुणसिद्ध्यान्वर्थसंबन्धेन विहंगमः। कोऽजिधीयत इत्याह। तत्प्रतिष्ठितो लोकः। तदित्यनेनाकाशपरामर्शः। तस्मिन्नाकाशे प्रतिष्ठितः प्रकर्षेण स्थितवानित्यर्थः। अनेन स्थितः स्थास्यति चेति गम्यते। कोऽसावित्थमित्यत आह। लोक्यत इति लोकः। केवलज्ञानजास्वता दृश्यत इत्यर्थः। इह च धर्मादिपञ्चास्तिकायात्मकत्वेऽपि लोकस्याकाशास्तिकायस्याधारत्वेन निर्दिष्टत्वाच्चत्वार एवास्तिकाया गृह्यन्ते। यतो निर्युक्तिकारेणाज्यधायि। तत्प्रतिष्ठितो लोक इति। विहंगमः स इत्यत्र विहे नजसि गतो गच्छति गमिष्यति चेति विहंगमः। गमिरयमनेकार्थत्वाद्धातूनामवस्थाने वर्तते। ततश्च विहे स्थितवांस्तिष्ठति स्थास्यति चेति जावार्थः। स इति चतुरस्तिकायात्मकः। जावार्थ इति जावश्चासावर्थश्च जावार्थः। अयं जावविहंगम इत्यर्थः। उक्त एकेन प्रकारेण जावविहंगमः। पुनरपि गुणसिद्धिमनेन प्रकारेणाजिधातुकाम आह। वा गतिर्द्विविधेति। वा शब्दस्य व्यवहित उपन्यास एवं तु द्रष्टव्यः। गतिर्वा द्विविधेति। तत्र गमनं गच्छति वानयेति गतिः। द्वे विधे यस्याः सेयं द्विविधा। द्वैविध्यं वक्ष्यमाणलक्षणमिति गाथार्थः। तथाचेदमेव द्वैविध्यमुपदर्शयन्नाह ॥ जावगई कम्मगई, जावगइं पप्प अच्छिकायाउ ॥ सव्वे विहंगमा खलु, कम्मगईए इमे जेया ॥ १२४ ॥ व्याख्या ॥ जवन्ति जविष्यन्ति जूतवन्तश्चेति जावाः। अथवा जवन्त्येतेषु स्वगता उत्पादविगमध्रौव्याख्याः परिणामविशेषा इति जावा अस्तिकायास्तेषां गतिस्तथा परिणामवृत्तिर्जावगतिः। तथा कर्मगतिरित्यत्र क्रियत इति कर्म ज्ञानावरणादि पारिजाषिकम्। क्रिया वा कर्म च तद्गतिश्चासौ कर्मगतिः। गमनं गच्छत्यनया वेति गतिस्तत्र जावगतिं प्राप्य अस्तिकायास्त्वित्यत्र जावगतिः पूर्ववत्तां प्राप्याज्युपगम्याश्रित्य। किम्। अस्तिकायास्तु धर्मादयः। तुशब्द एवकारार्थः। स चावधारणे। तस्य च व्यवहितः प्रयोगः। जावगतिमेव प्राप्य न पुनः कर्मगतिं सर्वे विहंगमाः खलु सर्वे चत्वारः नाकाशमाधारत्वात्। विहंगमा इति। विहं गच्छन्त्यत्यवतिष्ठन्ते सत्तां बिभ्रतीति विहंगमाः। खलुशब्दोऽवधारणे। विहंगमा एव न कदाचिन्न विहंगमा इति। कर्मगतेः प्राग्निरूपितशब्दार्थायाः। किम्। इमौ जेदौ वक्ष्यमाणलक्षणाविति गाथार्थः। तावेवोपदर्शयन्नाह ॥ विहगगई चलणगई, क-

म्मगईर्ड समासर्ड डुविहा ॥ तडुदयवेययजीवा, विहंगमा पप्प विहगगई ॥ १२५ ॥
॥ व्याख्या ॥ इह गम्यतेऽनया नामकर्मान्तर्गतया प्रकृत्या प्राणिभिरिति गतिः। विहायस्याकाशे गतिर्विहायोगतिः कर्मप्रकृतिरित्यर्थः। तथा चलनगतिरिति। चलिरयं परिस्पन्दने वर्तते। चलनं स्पन्दनमित्येकोऽर्थः। चलनं च तद्गतिश्च सा चलनगतिर्गमनक्रियेति भावः। कर्मगतिस्तु समासतो द्विविधेत्यत्र तुशब्द एवकारार्थः। स चावधारणे। कर्मगतिरेव द्विविधा न भावगतिस्तस्या एकरूपत्वेन व्याख्यातत्वात्। तत्र तडुदयवेदकजीवा इत्यत्र तदित्यनेनानन्तरनिर्दिष्टां विहायोगतिं निर्दिशति। तस्या विहायोगतेरुदयस्तडुदयो विपाक इत्यर्थः। तथा वेदयन्ति निर्जरयन्ति उपभुञ्जन्तीति वेदकास्तडुदयस्य वेदकाश्च ते जीवाश्चेति समासः। आह। तडुदयवेदका जीवा एव भवन्तीति विशेषणानर्थक्यम्। न। जीवानां वेदकत्वावेदकत्वयोगेन सफलत्वात्। अवेदकाश्च सिद्धा इति। विहंगमाः प्राप्यविहायोगतिमित्यत्र विहे विहायोगतेरुदयाडुभ्भन्तीति विहंगमाः। प्राप्याश्रित्य। किं प्राप्य। विहायोगतिम्। विहायोगतिरुक्ता ताम्। विपर्यस्तान्यक्षराण्येवं तु द्रष्टव्यानि। विहायोगतिं प्राप्य तडुदयवेदकजीवा विहंगमा इति गाथार्थः। अधुना द्वितीयकर्मगतिभेदमधिकृत्याह ॥ चलणंकम्मगई खलु, पडुच्च संसारिणो भवे जीवा ॥ पोग्गलदव्वाई वा, विहंगमा एस गुणसिद्धी॥१२६॥ व्याख्या॥ चलनं स्पंदनं तेन कर्मगतिर्विशेष्यते। कथम्। चलनाख्या या कर्मगतिः। सा चलनकर्मगतिः। एतडुक्तं भवति। कर्मशब्देन क्रियाभिधीयते। सैव गतिशब्देन। सैव चलनशब्देन च। तत्र गतेर्विशेषणं क्रिया। क्रियाविशेषणं चलनम्। कुतः व्यभिचारादिह गतिस्तावन्नरकादिका भवति। अतः क्रिया विशेष्यते। क्रियाप्यनेकरूपा भोजनादिका। ततश्चलनेन विशेष्यते। अतश्चलनाख्या कर्मगतिश्चलनकर्मगतिस्तामनुस्वारोऽलाक्षणिकः। खलुशब्द एवकारार्थः। स चावधारणे। चलनकर्मगतिमेव न विहायोगतिं प्रतीत्याश्रित्य। किम्। संसरणं संसारः। संसरणं ज्ञानावरणादिकर्मयुक्तानां गमनं स एषामस्तीति संसारिणः। अनेन सिद्धानां व्युदासः। भवे इत्ययं शब्दो भवेयुरित्यस्यार्थे प्रयुक्तः। जीवा उपयोगादिलक्षणाः। ततश्चायं वाक्यार्थः। चलनकर्मगतिमेव प्रतीत्य संसारिणो भवेयुर्जीवा विहंगमा इति। विहं गच्छन्ति चलन्ति सर्वैरात्मप्रदेशैरिति विहंगमाः। तथा पुद्गलद्रव्याणि वेत्यादिपूरणगलनधर्माणः पुद्गलाः। पुद्गलाश्च ते द्रव्याणि च तानि पुद्गलद्रव्याणि। द्रव्यग्रहणं विप्रतिपत्तिनिरासार्थम्। तथा चैते पुद्गलाः कैश्चिदद्रव्याः सन्तोऽभ्युपगम्यन्ते। 'सर्वे भावा निरात्मानः' इत्यादिवचनादतः पुद्गलानां परमार्थसद्रूपताख्यापनार्थं द्रव्यग्रहणम्। वाशब्दो विकल्पवाची। पुद्गलद्रव्याणि वा संसारिणो वा जीवा विहंगमा इति। तत्र जीवानधिकृत्यान्वर्थो

निदर्शितः। पुजलास्तु विहं गच्छन्तीति विहंगमास्तत्र गमनमेषां स्वतः परतश्च संज्ञवत्यत्र स्वतः परिगृह्यते। विहंगमा इति च प्राकृतशैल्या जीवापेक्षया चोक्तमन्यथा इव्यपक्षे विहंगमानीति वक्तव्यम्। एष जावविहंगमः। कथम्। गुणसिद्धान्वर्थसंबन्धेन। प्राकृतशैल्या चान्यथोपन्यास इति गाथार्थः। एवं गुणसिद्ध्या जावविहंगम उक्तः। सांप्रतं संज्ञासिद्ध्या अजिधातुकाम आह ॥ सन्नासिद्धिं पप्पा, विहंगमा होंति पक्खिणो सवे ॥ इहइं पुण अहिगारो, विहासगमणेहिं जमरेहिं ॥१२७॥व्याख्या॥ संज्ञानं संज्ञा नाम रूढिरिति पर्यायाः। तया सिद्धिः संज्ञासिद्धिः संज्ञासंवन्ध इति यावत्। तां संज्ञासिद्धिं प्राप्याश्रित्य। किम्। विहे गच्छन्तीति विहंगमा जवन्ति। के। पक्षा येषां सन्ति ते पक्षिणः। सर्वे समस्ता हंसादयः। पुजलादीनां विहंगमत्वे सत्यप्यमीषामेव लोके प्रतीतत्वात्। इत्थमनेकप्रकारं विहंगममजिधाय प्रकृतोपयोगमुपदर्शयति। इह सूत्रे। पुनःशब्दोऽवधारणे। इहैव नान्यत्राधिकारः प्रस्तावः प्रयोजनम्। कैरित्याह। विहायोगमनैराकाशगमनैर्भ्रमरैः षट्पदैरिति गाथार्थः॥ दाणेत्ति दत्तगिण्हण-जत्ते जज सेव फासुगेण्हणया॥ एसणतिगंमि निरया, उवसंहारस्स सुद्धि इमा ॥ १२८ ॥ व्याख्या ॥ दानेति। सूत्रे दानग्रहणं दत्तग्रहणप्रतिपादनार्थम्। दत्तमेव गृह्णन्ति नादत्तम्। जक्त इति जक्तग्रहणं "जज सेवायाम्" इत्यस्य निष्ठान्तस्य जवति। अर्थश्चास्य प्रासुकग्रहणं प्रासुकमाधाकर्मादिरहितं गृह्णन्ति नेतरदिति। एसणत्ति। एषणाग्रहणम्। एषणात्रितये गवेषणादिलक्षणे निरताः सक्ताः। उपसंहारस्योपनयस्य शुद्धिरियं वक्ष्यमाणलक्षणेति गाथार्थः॥ अवि जमरमहुयरिगणा, अविदिन्नं आवियंति कुसुमरसं ॥ समणा पुण जगवंतो, नादिन्नं जोत्तुमिछंति ॥ १२९ ॥ व्याख्या ॥ अपि भ्रमरमधुकरीग्रहणमिहापि स्त्रीसंग्रहणार्थं जातिसंग्रहार्थमिति चान्ये। अविदत्तं संतं। किम्। आपिबन्ति कुसुमरसं कुसुमासवम्। श्रमणाः पुनर्जगवन्तो नादत्तं जोक्तुमिछन्तीति विशेषः। इति गाथार्थः। सांप्रतं सूत्रेणैवोपसंहारविशुद्धिरुच्यते। कश्चिदाह। दाणजत्तेसणे रया इत्युक्तम्। यत एवमतएव लोको जक्त्याकृष्टमानसस्तेज्यः प्रयछत्याधाकर्मादि। अस्य ग्रहणे सत्वोपरोधः। अग्रहणे स्ववृत्त्यलाज इत्यत्रोच्यते। वयं चेत्यादिसूत्रम्।

वयं च वित्तिं लप्नामो, नय कोइ उवहम्मइ ॥
अहागडेसु रीयंते, पुप्फेसु जमरा जहा ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) लप्स्यामः प्राप्स्यामः। यथा न कश्चिदुपहन्यते। यथाकृतेषु गृहस्थैः स्वार्थं कृतेषु रीयन्ते गच्छन्ति ॥ ४ ॥

(अर्थ.) अहिं कोइ केहशे के, 'दाणभत्तेसणेरया' जो एमज छे तो श्रावकलोको भक्तिथी आकृष्टचित्त थइने ते साधुउने आधाकर्मादिदोषयुक्त दान आपे, अने जो साधु लीये तो जीवहिंसा थाय अने वली जो न लीये तो स्वदेहनुं धारण थाय नहीं, तो त्यां कहे छे. (वयं च के०) अमे अहीं चकार जे छे, ते पादपूरणार्थ छे. (वित्तिं के०) वृत्तिं एटले आहारादिक वृत्तिने (लप्नामो के०) लप्स्यामः एटले तेवी रीतें पामशुं. के जेम (को इ के०) कश्चित् एटले छकायजीवयोनिमांहे कोइ पण जीव (ण य उवहम्मइ के०) नच उपहन्यते एटले विराधित थाय नहीं, संघट्टनादि पीडा पामे नहीं. एम साधु चिंतवे. एतावता शुं सिद्ध थयुं के, साधु जे छे, ते (पुप्फेसु भमरा जहा के०) पुष्पेषु भ्रमरा यथा एटले पुष्पने विषे जेम भ्रमरो वर्त्ते छे, तेम (अहागडेसु के०) यथाकृतेषु एटले गृहस्थलोकोयें पोताने माटे करेला आहारादिकने विषे ईर्यासमिति आदि पाळता थका (रीयंते के०) गछंति एटले जाय छे विचरे छे इत्यर्थ ॥ ४ ॥

(दीपिका) अत्र कोऽप्याह । ननु साधवो दानभक्तैषणे रता इत्युक्तम् । यतश्चैवं तत एव लोको भक्त्या आकृष्टचित्तः तेभ्यः साधुभ्यः आधाकर्मादि ददाति । तस्य ग्रहणे जीवानां हिंसा स्यात् । आहारस्य अग्रहणे तु स्ववृत्तेरलाभेन स्वदेहधारणं न स्यात् । अत्रोच्यते । वयमिति । वयं च वृत्तिं लप्स्यामः प्राप्स्यामस्तथा । यथा न कोऽपि उपहन्यते । तथा यथाकृतेषु गृहस्थैः आत्मार्थं निष्पादितेषु आहारादिषु साधवः रीयन्ते गछन्ति पुष्पेषु यथा भ्रमराः ॥ ४ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । वयं च वृत्तिं लप्स्यामः प्राप्स्यामस्तथा । यथा न कश्चिदुपहन्यते । वर्त्तमानैष्यत्कालोपन्यासस्त्रैकालिकन्यायप्रदर्शनार्थः । तथा चैते साधवः सर्वकालमेव यथाकृतेषु आत्मार्थमभिनिर्वर्तितेष्वाहारादिषु रीयन्ते गछन्ति वर्त्तन्ते इत्यर्थः । पुष्पेषु भ्रमरा यथा । इत्येतच्च पूर्वं भावितमेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥ यतश्चैवमतो महुगारसमेत्यादि सूत्रम् ।

महुगारसमा बुद्धा, जे भवंति अणिस्सिया ॥
नाणापिंडरया दंता, तेण वुच्चंति साहुणो ॥ त्ति बेमि ॥ ५ ॥
पुप्फियज्झयणं संमत्तं ॥ १ ॥

(अवचूरिः) मधुकरसमा अधिगततत्त्वा भवन्ति भ्रमन्ति वा अनिश्रिताः कुलादिष्वप्रतिबद्धा इत्यर्थः । अभिग्रहविशेषात्प्रतिगृहमल्पाल्पग्रहणाच्च नानापिण्डरताः ।

दान्ता इन्द्रियदमनेनोच्यन्ते । इतश्च भ्रमरसाधूनां नानात्वं ज्ञेयम् ॥५॥ इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमि न स्वमनीषिकया । किंतु तीर्थकरगणधरोपदेशेनेति । इत्यवचूरिकायां द्रुमपुष्पिकाध्ययनं प्रथमम् ॥ १ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्तरीतें (महुगारसमा के०) मधुकारसमाः एटले भ्रमरसरखा (बुद्धा के०) धर्माधर्मादितत्त्वना जाण, तथा (जे के०) ये एटले जे (अणिस्सिया के०) अनिश्रिताः एटले कुलादिकना प्रतिबंधथी रहित अर्थात् साधुए एम नहीं केहवुं के, हुं अमुकनाज घरनो आहार लइश. अथवा एज जातनो आहार लइश. तथा ज्ञात कुलने विषे पण आहार लिये नहीं, अथवा शास्त्र नणावी, धर्मोपदेश करी तेने घेर आहार लिये नहीं. कारण के, एम करे तो ते गृहस्थ उपकारी जाणीने सरस मधुर आहार आपे, तेथी अप्राशुक, तथा आधाकर्मथी अने उपदेशकपणें आहार लेवानो दोष लागे, माटे जे ठेकाणें पोताने कोइ जाणे नहीं एवा अज्ञात कुलने विषे नीरस, निस्तेज एवो आहार साधु लिये ने. तथा (नाणापिंमरया के०) नानापिंमरताः एटले प्राशुक आहार जे लेवानो ते एक ठेकाणें न लेतां अनेक घरना जे नानापिंड ते विविधप्रकारना अन्नना ग्रासो तेने विषे रक्त एटले आसक्त अने (दंता के०) दांताः एटले जीत्यां ने पांच इंद्रियो जेमणें एवा साधु होय ने, (तेण के०) तेन एटले ते कारण माटेज ते (साहुणो के०) साध्नुवंति मुक्तिं अहिंसादिनिस्ते साधवः एटले अहिंसादिलक्षण धर्मने निरतिचार पणे पालन करीने जे मुक्तिनुं साधन करे ने, तेमने साधु ए प्रकारें (वुच्चंति के०) उच्यंते एटले केहवाय ने. (त्ति बेमि के०) इति ब्रवीमि एटले एम हुं तीर्थंकरना उपदेशथी कहुं बुं. एम सज्जंनवाचार्य पोताना पुत्र मनकने कहे ने ॥ ५ ॥

अहीं द्रुमपुष्पिकानामक प्रथम अध्ययन पूरुं थयुं. एमां द्रुमपुष्प अने भ्रमरना दृष्टांतथी साधुनी आहारचर्याकथनपूर्वक धर्मप्रशंसा कही, ए कारणथी ए अध्ययननुं द्रुमपुष्पिका एवुं नाम पाडेलुं ने.

हवे आ द्रुमपुष्पिका नामक प्रथमाध्ययनमां धर्मप्रशंसा जे ने, ते प्रतिपाद्यविषय ने, अने ए, दशवैकालिक शास्त्रनुं आदि मंगलरूप ने, तथा आ शास्त्रमां प्रतिपाद्य जे यतिचर्या ते सर्वधर्ममूल ने, माटे ए अध्ययनमां धर्मप्रशंसा कही. अने धर्मनुं जे लक्षण ते तो घणा विस्तारसहित शास्त्रमां अनेक स्थलें कह्युं ने, तेथी अहिं कह्युं नथी जो ते अहिं कहियें तो घणो विस्तार थाय, माटे सामान्यथीज धर्मनुं लक्षण कहेलुं ने के 'आप्तवचनं धर्मः' आप्त एटले रागादिकना अन्नावथी जे अप्रतारक तेनेंज आप्त कहियें, अने एवा तो मात्र एक वीतरागज ने. तेमनुं जे वचन

तेज धर्म जाणवो. कहेलुं छे के:– "आगमो ह्याप्तवचनमाप्तं दोषक्षयाद्विदुः॥ वीतरागोऽनृतं वाक्यं, न ब्रूयाद्धेत्वसंभवात्॥ १॥" इति. माटे धर्म जे छे ते जिनप्रणीत आम्नायमांज जाणवो, कपिलादिप्रणीत शास्त्रमां नथी. कारण के, ते शास्त्रोना कर्ता आप्त नथी. एवा केवलिभाषित स्वधर्मना अनतिचारपणे पालन करनारा साधुउनी भिक्षाचर्या जे संक्षिप्त प्रकारें आ अध्ययनमां कही, ते पण धर्ममूल छे तेथी आ अध्ययनमां पण धर्मप्रशंसाज करी, एम जाणवुं. इत्यलं विस्तरेण॥ ५॥

आ प्रकारें प्रथम द्रुमपुष्पिकानामा अध्ययननो बालावबोध संपूर्ण थयो॥ १॥

(दीपिका) अथ येन कारणेन साधवस्तथा चाह। यतश्चैवमतस्ते मधुकरसमा भ्रमरतुल्याः साधवः।पुनः किंभूताः।बुद्धा ज्ञाततत्त्वाः।एवंभूता ये भवन्ति भ्रमन्ति वा। पुनः किंभूताः।अनिश्रिताः कुलादिष्वप्रतिबद्धाः।पुनः किं भूताः। नानापिण्डरताः।नाना नानाप्रकारोऽभिग्रहविशेषात् प्रतिग्रहमल्पाल्पग्रहणाच्च पिण्ड आहारादिः अन्तप्रान्तादिर्वा।तस्मिन् नानापिण्डे रता उद्वेगं विना स्थिताः।पुनः किंभूताः।दान्ता इन्द्रियनोइन्द्रियदमनेन उपलक्षणत्वात् ईर्यादिसमिताश्च। ततश्चायमर्थः। यथा भ्रमरोपमया एषणासमितौ यतन्ते तथा ईर्यादिष्वपि त्रसस्थावरभूतहितं यतन्ते तेन साधवः परमार्थतः साधव उच्यन्ते। इतिशब्दः समाप्तौ। ब्रवीमि अहं परं न स्वबुद्ध्या किं तु तीर्थंकरगणधराणामुपदेशेन॥ ५॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां द्रुमपुष्पिकाख्यं प्रथममध्ययनं समाप्तम्॥ १॥

(टीका) अस्य व्याख्या। मधुकरसमा भ्रमरतुल्या बुध्यन्ते स्म बुद्धा अधिगततत्त्वा इत्यर्थः। क एवंभूता इत्यत आह। ये भवन्ति भ्रमन्ति वा अनिश्रिताः कुलादिष्वप्रतिबद्धा इत्यर्थः। अत्राह॥ असंजएहिं भमरेहिं, जइ समा संजया खलु भवंति॥ एवं उवमं किच्चा, नूणं असंजया समणा॥१३०॥व्याख्या॥ असंयतैः कुतश्चिदप्यनिवृत्तैर्भ्रमरैः षट्पदैः यदि समास्तुल्याः संयताः साधवः खल्विति समा एव भवन्ति। ततश्चासंज्ञिनोऽपि ते अतएवैनामित्थंप्रकारामुपमां कृत्वा इदमापद्यते नूनमसंयताः श्रमणा इति गाथार्थः। एवमुक्ते सत्याहाचार्यः। एतच्चायुक्तं सूत्रोक्तविशेषणतिरस्कृतत्वात्तथाच बुद्धग्रहणादसंज्ञिनो व्यवच्छेदः। अनिश्रितग्रहणाच्चासंयतत्वस्येति। निर्युक्तिकारस्त्वाह॥ उवमा खलु एस कया, पुव्वुत्ता देसलक्खणोवणया॥ अणिययवित्तिनिमित्तं, अहिंसअणुपालणट्ठाए॥ १३१॥ व्याख्या॥ उपमा खल्वेषा मधुकरसमेत्यादिरूपा कृता पूर्वोक्तात्पूर्वोक्तन देशलक्षणोपनयाद्देशलक्षणोपनयेन यथा चन्द्र-

मुखी कन्येति । तृतीयार्था चेह पञ्चमी । इयं चानियतवृत्तिनिमित्तं कृता अहिंसानुपालनार्थमिदं च नावयत्येवेति गाथार्थः ॥ जह डुमगणा उ तह नगर–जणवया पयणपायणसहावा ॥ जह नमरा तह मुणिणो, नवरि अदत्तं न जुंजंति ॥ १३१ ॥ ॥ व्याख्या ॥ यथा डुमगणा वृक्षसंघाताः स्वन्नावत एव पुष्पफलनस्वन्नावास्तथैव नगरजनपदा नगरादिलोकाः स्वयमेव पचनपाचनस्वन्नावा वर्तन्ते । यथा भ्रमरा इति नावार्थं वक्ष्यति । तथा मुनयो नवरमेतावान्विशेषः । अदत्तं स्वामिन्निर्न जुञ्जत इति गाथार्थः । अमुमेवार्थं स्पष्टयति ॥ कुसुमे सहावफुल्ले, आहारंति नमरा जह रसं तु ॥ नत्तं सहावसिद्धं, समणसुविहिया गवेसंति ॥ १३३ ॥ व्याख्या ॥ कुसुमे पुष्पे स्वन्नावफुल्ले प्रकृतिविकसित आहारयन्ति कुसुमरसं पिबन्ति भ्रमरा मधुकरा यथा येन प्रकारेण कुसुमपीडामनुत्पादयन्तः । तथा तेनैव प्रकारेण नक्तमोदनादि स्वन्नावसिद्धं आत्मार्थं कृतमुद्गमादिदोषरहितमित्यर्थः । श्रमणाश्च ते सुविहिताश्च श्रमणसुविहिताः शोन्ननानुष्ठानवन्त इत्यर्थः । गवेषयन्ति अन्वेषयन्तीति गाथार्थः । सांप्रतं पूर्वोक्तो यो दोषः मधुकरसमा इत्यत्र । तत्परिजिहीर्षयैव यावतोपसंहारः क्रियते । तडुपदर्शयन्नाह ॥ उवसंहारो नमरा,जह तह समणा वि वहं अजीवंति ॥ दंतत्ति पुणपयंमि, नायव्वं वक्कसेसमिणं ॥ १३४ ॥ व्याख्या ॥ उपसंहार उपनयः । भ्रमरा यथा अवधजीविनः तथा श्रमणा अपि साधवोऽप्येतावतैवांशेनेति गाथार्थः । इतश्च भ्रमरसाधूनां नानात्वमवसेयं यत आह सूत्रकारः। नानापिण्डरया दंता इति । नानानेकप्रकारोऽन्निग्रहविशेषात्प्रतिगृहमल्पाल्पग्रहणाच्च पिण्ड आहारपिण्डः । नाना चासौ पिण्डश्च नानापिण्डः।अन्तप्रान्तादिर्वा तस्मिन् रता अनुद्वेगवन्तः। दान्ता इन्द्रियनोइन्द्रियदमनेनानयोश्च स्वरूपमधस्तपसि प्रतिपादितमेव।अत्र चोपन्यस्तगाथाचरमदलस्यावसरः। दांता इति पुनः पदे सौत्रे।किम्।ज्ञातव्यो वाक्यशेषोऽयमिति गाथार्थः।किंविशिष्टो वाक्यशेषः । दांता ईर्यादिसमिताश्च । तथा चाह॥ जह इब चेव इरिया-इएसु सव्वंमि दिक्खियपयारे ॥ तसथावरनूयहियं, जयंति सप्नावियं साहू ॥ १३५ ॥ व्याख्या ॥ यथात्रैवाधिकृताध्ययने भ्रमरोपमयैषणासमितौ यतन्ते। तथा ईर्यादिष्वपि तथा सर्वस्मिन् दीक्षितप्रचारे साध्वाचरितव्य इत्यर्थः। किम्। त्रसस्थावरनूतहितं यतन्ते साद्भाविकं पारमार्थिकं साधव इति गाथार्थः । अन्ये पुनरिदं गाथादलं निगमने व्याख्यानयन्ति। नच तदतिचारु । यत आह॥ उवसंहारविसुद्धी, एस समत्ता उ निगमणं तेणं ॥ वुच्चंति साहुणो त्ति, जेणं ते महुयरसमाणा ॥ १३६ ॥ व्याख्या ॥ उपसंहारविशुद्धिरेषा समाप्ता तु अधुना निगमनावसरस्तच्च सौत्रमुपदर्शयति । निगमनमिति द्वारपरामर्शः । तेनोच्यन्ते साधव इति। येन प्रकारेण ते मधुकरसमाना उक्तन्यायेन

भ्रमरतुल्या इति गाथार्थः। निगमनार्थमेव स्पष्टयति॥ तम्हा दयाइगुणसु–ठिएहिं भम-रो व्व अवहवित्तीहिं॥ साहूहिं साहिउं त्ति, उक्किठं मंगलं धम्मो॥ १३७॥ व्याख्या॥ तस्माद्दयादिगुणसुस्थितैः। आदिशब्दात्सत्यादिपरिग्रहः। भ्रमर इवावधवृत्तिभिः। कैः। साधुभिः साधितो निष्पादितः। उत्कृष्टं मङ्गलम् प्रधानं मङ्गलं। धर्मः प्राग्निरूपितशब्दार्थ इति गाथार्थः। इदानीं निगमनविशुद्धिमभिधातुकाम आह॥ निगमणसुद्धी तिब्बं–तरी वि धम्मब्भुमुज्जुया विहरे॥ भन्नइ कायाणं ते, जयणं न मुणंति न करेंति॥ १३८॥ व्याख्या॥ निगमनशुद्धिः प्रतिपाद्यते। अत्राह। तीर्थान्तरीया अपि चरकपरिव्राजकादयः। किम्। धर्मार्थं धर्मायोद्यता उद्युक्ता विहरन्ति। अतस्तेऽपि साधव एवेत्यभिप्रायः। भण्यतेऽत्र प्रतिवचनम्। कायानां पृथिव्यादीनां ते चरकादयः। किम्। यतनां प्रयत्नकरणलक्षणां न मन्यन्ते न जानन्ति न मन्वते वा तथाविधागमाश्रवणान्न कुर्वन्ति परिज्ञानाभावाद्भावितमेवेदमधस्तादिति गाथार्थः। किं च॥ न य उग्गमाइसुद्धं, भुंजंती महुयरा वणुवरोही॥ नेव य तिगुत्तिगुत्ता, जह साहू निच्चकालं पि॥ १३९॥ व्याख्या॥ नचोद्गमादिशुद्धं भुञ्जते। आदिशब्दादुत्पादनादिपरिग्रहः। मधुकरा इव भ्रमरा इव सत्त्वानामनुपरोधिनः सन्तो नैव च त्रिगुप्तिगुप्ता यथा साधवो नित्यकालमपि। एतदुक्तं भवति। यथा साधवो नित्यकालं त्रिगुप्तिगुप्ता एवं ते न कदाचिदपि तत्परिज्ञानशून्यत्वात्तस्मान्नैते साधव इति गाथार्थः। साधव एव तु साधवः। कथम्। यतः॥ कायं वायं च मणं, च इंदियाइं च पंच दमयंति॥ धारेंति बंभचेरं, संजमयंती कसाए य॥ १४०॥ व्याख्या॥ कायं वाचं मनश्चेन्द्रियाणि च पञ्च दमयन्ति। तत्र कायेन सुसमाहितपाणिपादास्तिष्ठन्ति गच्छन्ति वा। वाचा निष्प्रयोजनं न ब्रुवते। प्रयोजनेऽप्यालोच्य सत्त्वानुपरोधेन मनसा अकुशलमनोनिरोधं कुशलमनउदीरणं च कुर्वन्ति। इन्द्रियाणि पञ्च दमयन्ति। इष्टानिष्टविषयेषु रागद्वेषाकरणेन। पञ्चेति साङ्ख्यपरिकल्पितैकादशेन्द्रियव्यवच्छेदार्थम्। तथा च। वाक्पाणिपादपायूपस्थमनांसीन्द्रियाणि तेषामिति। धारयन्ति ब्रह्मचर्यं सकलगुप्तिपरिपालनात्तथा संयमयन्ति कषायांश्चानुदयेनोदयविफलीकरणेन चेति गाथार्थः॥ जं च तवे उज्जुत्ता, तेणेसिं साहुलक्खणं पुन्नं॥ तो साहुणो त्ति भन्नं–ति साहवो निगमणं चेयं॥ १४१॥ व्याख्या॥ यच्च तपसि प्राग्वर्णितस्वरूपे। किम्। उद्युक्ता उद्यतास्तेन प्रकारेणैतेषां साधुलक्षणं पूर्णमविकलम्। कथम्। अनेन प्रकारेण साधयन्त्यपवर्गमिति साधवः। यतश्चैवं ततः साधव एव भण्यन्ते साधवो न चरकादय इति। निगमनं चैतदितिगाथार्थः। इत्थमुक्तं दशावयवम्। प्रयोगं त्वेवं वृद्धा दर्शयन्ति। अहिंसादिलक्षणधर्मसाधकाः साधव एव स्थावरजङ्गमभूतोपरोधपरिहारित्वात्। तदन्यैवंविधपुरुषवत्। विपक्षो दिगम्बरभिक्षुभौता-

दिवत् । इह ये स्थावरजङ्गमभूतोपरोधपरिहारिणस्ते भजयप्रसिद्धैवंविधपुरुषवदहिंसादिलक्षणधर्मसाधका दृष्टास्तथाच साधवः स्थावरजङ्गमभूतोपरोधपरिहारिण इत्युपनयः । तस्मात्स्थावरजङ्गमभूतोपरोधपरिहारित्वात्तेऽहिंसादिलक्षणधर्मसाधकाः साधव एवेति निगमनम् । पक्षादिशुद्धयस्तु निदर्शिता एवेति न प्रतन्यन्ते । एवमर्थाधिकारद्वयवशात्पञ्चावयवदशावयवाभ्यां वाक्याभ्यां व्याख्यातमिदमध्ययनम् । इदानीं भूयोऽपि भङ्गयन्तरभाजा दशावयवेनैव वाक्येन सर्वमध्ययनं व्याचष्टे निर्युक्तिकारः ॥ ते उपइन्नविभत्ती, हेउविभत्ती विवक्खपडिसेहो ॥ दिहंतो आसंका, तप्पडिसेहो निगमणं च ॥ १४२ ॥ व्याख्या ॥ त इति अवयवाः । तुः पुनःशब्दार्थः । ते पुनरमी प्रतिज्ञादयः। तत्र प्रतिज्ञानं प्रतिज्ञा वक्ष्यमाणस्वरूपेत्येकोऽवयवः । तथा विभजनं विभक्तिः । तस्या एव विषयविभागकथनमिति द्वितीयः । तथा हिनोति गमयति जिज्ञासितधर्मविशिष्टानर्थानिति हेतुस्तृतीयः । तथा विभजनं विभक्तिरिति पूर्ववच्चतुर्थकः। तथा विसदृशः पक्षो विपक्षः साध्यादिविपर्यय इति पञ्चमः । तथा प्रतिषेधनं प्रतिषेधः । विपक्षस्येति गम्यते। इत्ययं षष्ठः । तथा दृष्टमर्थमन्तं नयतीति दृष्टान्त इति सप्तमः । तथा आशङ्कनमाशङ्का प्रक्रमाद् दृष्टान्तस्यैवेत्यष्टमः । तथा तत्प्रतिषेधः अधिकृताशङ्काप्रतिषेध इति नवमः । तथा निश्चितं गमनं निगमनं निश्चितोऽवसाय इति दशमः । चशब्द उक्तसमुच्चयार्थ इति गाथासमासार्थः । व्यासार्थं तु प्रत्यवयवं वक्ष्यति ग्रन्थकार एव । तथा चाह ॥ धम्मो मंगलमुक्कि-हं ति पइन्ना अत्तवयणनिद्देसो ॥ सो य इहेव जिणमए, नन्नत्थ पइन्नपविभत्ती ॥ १४३ ॥ व्याख्या ॥ धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमिति पूर्ववत् । इयं प्रतिज्ञा । आह । केयं प्रतिज्ञेत्युच्यते । आप्तवचननिर्देश इति। तत्राप्तोऽप्रतारकः । अप्रतारकश्चाशेषरागादिक्षयाद्भवति । उक्तं च "॥ आगमो ह्याप्तवचन–माप्तं दोषक्षयाद्विदुः ॥ वीतरागोऽनृतं वाक्यं न ब्रूयाद्धेत्वसंभवात् ॥" तस्य वचनमाप्तवचनं तस्य निर्देश आप्तवचननिर्देशः । आह । अयमागम इति । उच्यते। विप्रतिपन्नसंप्रतिपत्तिनिबन्धनत्वेनैष एव प्रतिज्ञेति नैष दोषः । पाठान्तरं वा साध्यवचननिर्देश इति । साध्यत इति साध्यम्, उच्यत इति वचनमर्थः । यस्मात्स एवोच्यते । साध्यं च तद्वचनं च साध्यवचनं साध्यार्थ इत्यर्थः । तस्य निर्देशः प्रतिज्ञेति । उक्तः प्रथमोऽवयवः । अधुना द्वितीय उच्यते । स चाधिकृतो धर्मः । किमिहैव जिनमतेऽस्मिन्नेव मौनीन्द्रे प्रवचने नान्यत्र कपिलादिमतेषु । तथाहि । प्रत्यक्षत एवोपलभ्यन्ते वस्त्राद्यपूतप्रभूतोदकाद्युपभोगेषु परिव्राट्प्रभृतयः प्राण्युपमर्दं कुर्वाणास्ततश्च कुतस्तेषु धर्म इत्याद्यत्र बहु वक्तव्यम् । तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरभयाद्भावितत्वाच्चेति । प्रतिज्ञाप्रविभक्तिरियं प्रतिज्ञाविषयविभागकथनमिति गा-

थार्थः । उक्तो द्वितीयोऽवयवः । अधुना तृतीय उच्यते । तत्र ॥ सुरपूइउ त्ति हेऊ, धम्मट्ठाणे ठिया उ जं परमे ॥ हेउविभत्ती निरुवहि–जियाण अवहेण य जियंति ॥ १४४ ॥ व्याख्या ॥ सुरा देवास्तैः पूजितः सुरपूजितः । सुरग्रहणमिन्द्राद्युपलक्षणम् । इतिशब्द उपदर्शने । कोऽयं हेतुः । पूर्ववत् । हेत्वर्थसूचकं चेदं वाक्यम् । हेतुः सुरेन्द्रादिपूजितत्वादिति द्रष्टव्यः । अस्यैव सिद्धतां दर्शयति । धर्मः पूर्ववत् । तिष्ठत्यस्मिन्निति स्थानम् । धर्मश्चासौ स्थानं च धर्मस्थानम् । स्थानमालयः । तस्मिन् स्थिताः।तुरयमेवकारार्थः। स चावधारणे।अयं चोपरिष्टात् क्रियया सह योक्ष्यते। यद्यस्मात् । किंभूते धर्मस्थाने।परमे प्रधाने । किम्। सुरेन्द्रादिभिः पूज्यन्त एवेति वाक्यशेषः । इति तृतीयोऽवयवः । अधुना चतुर्थ उच्यते । हेतुविभक्तिरियम् । हेतुविषयविभागकथनम् । अथ क एते धर्मस्थाने स्थिता इत्यत्राह । निरुपधयः । उपधिशब्दो मायेत्यनर्थान्तरम् । अयं च क्रोधाद्युपलक्षणम् । ततश्च निर्गता उपध्यादयः सर्व एव कषाया येभ्यस्ते निरुपधयो निष्कषाया जीवानां पृथ्वीकायादीनामवधेनापीडया चशब्दात्तपश्चरणादिना च हेतुभूतेन जीवन्ति प्राणान् धारयन्ति ये त एव धर्मस्थाने स्थिता नान्य इति गाथार्थः । उक्तश्चतुर्थोऽवयवः । अधुना पञ्चममभिधित्सुराह ॥ जिणवयणपडुट्ठे वि हु, ससुराईए अधम्मरुइणो वि ॥ मंगलबुद्धीइ जणो, पणमइ आइदुयविवक्खो ॥ १४५ ॥ व्याख्या ॥ इह विपक्षः पञ्चम इत्युक्तम् । स चायं प्रतिज्ञाविभक्त्योरिति । जिनास्तीर्थकराः । तेषां वचनमागमलक्षणं तस्मिन् प्रद्विष्टा अप्रीता इति समासस्तान् । अपिशब्दादप्रद्विष्टानपि । हु इत्ययं निपातोऽवधारणार्थः । अस्थानप्रयुक्तश्च।स्थानं च दर्शयिष्यामः । श्वशुरादीन्। श्वशुरो लोकप्रसिद्धः।आदिशब्दात्पित्रादिपरिग्रहः । न विद्यते धर्मे रुचिर्येषां तेऽधर्मरुचयस्तान् । अपिशब्दाद्धर्मरुचीन् । किम् । मङ्गलबुद्ध्या मङ्गलप्रधानया धिया मङ्गलबुद्ध्यैव नामङ्गलबुद्ध्येत्येवकारोऽवधारणार्थः । किम् । जनो लोकः प्रकर्षेण नमति प्रणमति । आद्यद्वयविपक्ष इति । अत्राद्यद्वयं प्रतिज्ञा तच्छुद्धिश्च तस्य विपक्षः साध्यादिविपर्यय इति आद्यद्वयविपक्षः । तत्राधर्मरुचीनपि मङ्गलबुद्ध्या जनः प्रणमतीत्यनेन प्रतिज्ञाविपक्षमाह । तेषामधर्माव्यतिरेकाज्जिनवचनप्रद्विष्टानपीत्यनेन तु तच्छुद्धेस्तत्रापि हेतुप्रयोगप्रवृत्त्या धर्मसिद्धेरिति गाथार्थः ॥ बिइयदुयस्स विवक्खो, सुरेहिं पुज्जंति जण्णजाई वि ॥ बुद्धाई वि सुरनया, वुच्चंते णायपडिवक्खो ॥१४६॥ व्याख्या ॥ द्वयोः पूरणं द्वितीयं द्वितीयं च तद्द्वयं च द्वितीयद्वयं हेतुस्तच्छुद्धिः । इदं च प्रागुक्तद्वयापेक्षया द्वितीयमुच्यते। तस्यायं विपक्षः।इह सुरैः पूज्यन्ते यज्ञयाजिनोऽपीति । इयमत्र भावना। यज्ञयाजिनो हि मङ्गलरूपा न भवन्त्यथ च सुरैः पूज्यन्ते । ततश्च सुरपूजितत्वमका-

रणमित्येष हेतुविपक्षस्तथा । अजितेन्द्रियाः सोपधयश्च यतस्ते वर्तन्ते । अतोऽनेनैव ग्रन्थेन धर्मस्थाने स्थिताः परम इत्यादिकाया हेतुविभक्तेरपि विपक्ष उक्तो वेदितव्य इति । उदाहरणविपक्षमधिकृत्याह । बुद्धादयोऽप्यादिशब्दात्कापिलादिपरिग्रहः । ते । किम् । सुरनता देवपूजिता उच्यन्ते भण्यन्ते तच्छासनप्रतिपन्नैरिति ज्ञातप्रतिपक्ष इति गाथार्थः । आह । ननु दृष्टान्तमुपरिष्टाद्वक्ष्यत्येवं ततश्च तत्स्वरूप उक्ते च तत्रैव विपक्षस्तत्प्रतिषेधश्च वक्तुं युक्तः । तत्किमर्थमिह विपक्षः तत्प्रतिषेधश्चाभिधीयते । उच्यते । विपक्षसाम्याद्दधिकृत एव विपक्षद्वारे लाघवार्थमभिधीयते । अन्यथेदमपि पृथग्द्वारं स्यात् । तथैव तत्प्रतिषेधोऽपि द्वारान्तरं प्राप्नोति । तथा च सति ग्रन्थगौरवं जायते । तस्माल्लाघवार्थमत्रैवोच्यत इत्यदोषः । आह ॥"दिठंतो आसंका तप्पडिसेहो" त्ति वचनाडुत्तरत्र दृष्टान्तमभिधाय पुनराशङ्कां तत्प्रतिषेधं च वक्ष्यत्येव । तदाशङ्का च तद्विपक्ष एव । तत् किमर्थमिह पुनर्विपक्षप्रतिषेधावभिधीयेते । उच्यते । अनन्तरपरंपराभेदेन दृष्टान्तद्वैविध्यख्यापनार्थम् । यः खल्वनन्तरमुक्तोऽपि परोक्षत्वादागमगम्यत्वाद्दार्ष्टान्तिकार्थसाधनायालं न भवति तत्प्रसिद्धये विपक्षसिद्धो योऽन्य उच्यते स परंपरादृष्टान्तः । तथा च तीर्थकरांस्तथा साधूंश्च द्वावपि भिन्नावेवोत्तरत्र दृष्टान्तावभिधास्येते । तत्र तीर्थकृल्लक्षणं दृष्टान्तमङ्गीकृत्येह विपक्षप्रतिषेधावुक्तौ । साधूंस्त्वधिकृत्य तत्रैवाशङ्कातत्प्रतिषेधौ दर्शयिष्येते । इत्यदोषः । स्यान्मतं प्रागुक्तेन विधिना लाघवार्थमनुक्त एव दृष्टान्त उच्यतां काममिहैव दृष्टान्तविपक्षस्तत्प्रतिषेधश्च स एव दृष्टान्तः किमित्युत्तरत्रोपदिश्यते येन हेतुविभक्तेरनन्तरमिहैव न भण्यते । तथा ह्यत्र दृष्टान्ते भण्यमाने प्रतिज्ञादीनामिव द्विरूपस्यापि दृष्टान्तस्यार्हत्साधुलक्षणस्य एतावेव विपक्षतत्प्रतिषेधावुपपद्येते । ततश्च साधुलक्षणस्य दृष्टान्तस्याशङ्कातत्प्रतिषेधावुत्तरत्र न पृथग् वक्तव्यौ भवतः । तथा च सति ग्रन्थलाघवं जायते । तथा प्रतिज्ञाहेतूदाहरणरूपाः सविशुद्धिकास्त्रयोऽप्यवयवाः क्रमेणोक्ता भवन्तीत्यत्रोच्यते । इहाभिधीयमाने दृष्टान्तस्यैव प्रतिज्ञादीनामपि प्रत्येकमाशङ्कातत्प्रतिषेधौ वक्तव्यौ । तथा च सत्यवयवबहुत्वं दृष्टान्तस्य वा प्रतिज्ञादीनामिव विपक्षतत्प्रतिषेधाभ्यां पृथगाशङ्कातत्प्रतिषेधौ न वक्तव्यौ स्यातामेवं सति दशावयवा न प्राप्नुवन्ति । दशावयवं चेदं वाक्यं भङ्ग्यन्तरेण प्रतिपिपादयिषितमस्यापि न्यायस्य प्रदर्शनार्थमत एव यदुक्तं साधुलक्षणदृष्टान्तस्याशङ्कातत्प्रतिषेधावुत्तरत्र न पृथग् वक्तव्यौ स्यातामित्यादि तदपाकृतं वेदितव्यम् । इत्यलं प्रसङ्गेन । एवं प्रतिज्ञादीनां प्रत्येकं विपक्षोऽभिहितोऽधुनायमेव प्रतिज्ञादिविपक्षः पञ्चमोऽवयवो वर्तत इत्येतद्दर्शयन्निदमाह ॥ एवं तु अवयवाणं, चउण्ह पडिवक्खु पंचमोऽवयवो ॥ एत्तो छठोवयवो, विवक्खपडिसेह तं वोछं ॥ १४७ ॥ व्याख्या ॥ एव-

मित्ययमेवकार उपप्रदर्शने। तुरवधारणे। अयमेवावयवानां प्रमाणाङ्गलक्षणानां चतुर्णां प्रतिज्ञादीनां प्रतिपक्षो विपक्षः पञ्चमोऽवयव इति। आह। दृष्टान्तस्याप्यत्र विपक्ष उक्त एव तत्किमर्थं चतुर्णामित्युक्तम्। उच्यते। हेतोः सपक्षविपक्षाभ्यामनुवृत्तिव्यावृत्तिरूपत्वेन दृष्टान्तधर्मत्वात्तद्विपक्ष एव चास्यान्तर्भावाददोष इत्युक्तः पञ्चमोऽवयवः। षष्ठ उच्यते। तथा चाह। इत उत्तरत्र षष्ठोऽवयवो विपक्षप्रतिषेधस्तं वक्ष्येऽभिधास्य इति गाथार्थः। इत्थं सामान्येनाभिधायेदानीमाद्यद्वयविपक्षप्रतिषेधमभिधातुकाम आह॥ सायं संमत्तपुमं, हासरई आउनामगोयसुहं॥ धम्मफलं आइदुगे, विवक्खपडिसेह मो एसो॥ १४७॥ व्याख्या॥ सायंति शातवेदनीयं कर्म। संमत्तं ति सम्यक्त्वं सम्यग्भावः सम्यक्त्वं सम्यक्त्वमोहनीयं कर्मैव। पुमंति पुंवेदमोहनीयं। हासंति हस्यतेऽनेनेति हासः। तद्भावो हास्यं हास्यमोहनीयम्। रम्यतेऽनयेति रतिः क्रीडाहेतुः रतिमोहनीयं कर्मैव। आयुः। नामगोयसुहं ति। अत्र शुभशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते। अन्ते वचनात्ततश्च आयुः शुभं नामशुभं गोत्रशुभम्। तत्रायुः शुभं तीर्थकरादिसंबन्धि। नामगोत्रे अपि कर्मणी शुभे तेषामेव भवतः। तथाहि यशोनामादि शुभं तीर्थकरादीनामेव भवति। तथोच्चैर्गोत्रं तदपि शुभं तेषामेवेति। धर्मफलमिति। धर्मस्य फलं धर्मफलम्। धर्मेण वा फलं धर्मफलं एतदहिंसादेर्जिनोक्तस्यैव धर्मस्य फलम्। अहिंसादिना जिनोक्तेनैव च धर्मेणैव फलमवाप्यते। सर्वमेव चैतत्सुखहेतुत्वाद्धितम्। अतः स एव धर्मो मङ्गलं न श्वशुरादयः। तथाहि मङ्गयते हितमनेनेति मङ्गलम्। तच्च यथोक्तधर्मेणैव मङ्गयते नान्येन तस्मादसावेव मङ्गलं न जिनवचनबाह्याः श्वशुरादय इति स्थितम्। आह। मङ्गलबुद्ध्यैव जनः प्रणमतीत्युक्तं तत्कथमित्युच्यते। मङ्गलबुद्ध्यापि गोपालाङ्गनादिर्मोहतिमिरोपप्लुतबुद्धिलोचनो जनः प्रणमन्नपि न मङ्गलत्वनिश्चयायालम्। तथाहि न तैमिरिकद्विचन्द्रोपदर्शनं सचेतसां चक्षुष्मतां द्विचन्द्राकारायाः प्रतीतेः प्रत्ययतां प्रतिपद्यते। अतद्रूप एव तद्रूपाध्यारोपद्वारेण तत्प्रवृत्तेरिति। आइदुगं ति। आद्यद्वयं प्रागुक्तं तस्मिन्नाद्यद्वयविषये विपक्षप्रतिषेधः। मो इति निपातो वाक्यालंकारार्थः। एष इति यथा वर्णित इति गाथार्थः। इत्थमाद्यद्वयविपक्षप्रतिषेधः प्रतिपादितः। संप्रति हेतुतच्छुद्ध्योर्विपक्षप्रतिषेधप्रतिपिपादयिषयेदमाह॥ अजिइंदिय सोवहिया, वहगा जइ ते वि नाम पुयंति॥ अग्गीवि होइ सीउं, हेउविभत्तीण पडिसेहो॥ १४९॥ व्याख्या॥ न जितानि श्रोत्रादीनीन्द्रियाणि यैस्ते तथोच्यन्ते। उपधिश्छद्म मायेत्यनर्थान्तरम्। उपधिना सह वर्तन्त इति सोपधयो मायाविनः परव्यंसका इति यावत्। अथवा उपदधातीत्युपधिः वस्त्राद्यनेकरूपः परिग्रहः। तेन सह वर्तन्ते ये ते तथाविधा

महापरिग्रहा इत्यर्थः । वधन्तीति वधकाः प्राण्युपमर्दकर्तारः । जइ ते वि नाम पुद्यंतित्ति । यदीति पराज्युपगमसंसूचकः । त इति याज्ञिकाः । अपिः संनावने । नाम इति निपातो वाक्यालंकारार्थः । ये जितेन्द्रियादिदोषडुष्टा यज्ञयाजिनो वर्तन्ते । यदि ते नाम पूज्यन्ते । तर्ह्यग्निरपि नवेच्छीतः । न च कदाचिदप्यसौ शीतो नवति । तथा वियदिन्दीवरस्रजोऽपि वान्ध्येयोरस्थलशोनामादधीरन् । न चैतन्नवति । यथैवमादिरत्यन्तोऽनावस्तथेदमपीति मन्यतेऽथापि कालदौर्गुण्येन कथंचिदविवेकिना जनेन पूज्यन्ते । तथापि तेषां न मङ्गलत्वसंप्रसिद्धिरप्रेक्षावतामतद्रूपेऽपि वस्तुनि तद्रूपाध्यारोपेण प्रवृत्तेस्तथा ह्यकलङ्कधियामेव प्रवृत्तिर्वस्तुनस्तद्रूपतां गमयत्यतथाभूते वस्तुनि तद्बुद्ध्या तेषामप्रवृत्तेः । सुविशुद्धबुद्धयश्च दैत्यामरेन्द्रादयस्ते चाहिंसादिलक्षणं धर्ममेव पूजयन्ति न यज्ञयाजिनस्तस्माद्दैत्यामरेन्द्रादिपूजितत्वाद्धर्म एवोत्कृष्टं मङ्गलं न याज्ञिका इति स्थितम् । हेउविनत्तीणं ति । एष हेतुतद्विनक्त्योः । पमिसेहोत्ति । विपक्षप्रतिषेधः । विपक्षशब्द इहानुक्तोऽपि प्रकरणाज्ज्ञातव्य इति गाथार्थः । एवं हेतुतद्बुद्ध्योर्विपक्षप्रतिषेधो दर्शितः । सांप्रतं दृष्टान्तविपक्षप्रतिषेधं दर्शयन्नाह ॥ बुद्धाईउवयारे, पूयाठाणं जिणाउ सप्नावं॥ दिठ्ठंते पमिसेहो, बठो एसो अवयवो उ ॥ १५० ॥ व्याख्या ॥ बुद्धादय आदिशब्दात्कापिलादिपरिग्रहः उपचार इति । सुपां सुपो नवन्तीति न्यायाडुपचारेण । किंचिदतीन्द्रियं कथयन्तीति कृत्वा न वस्तुस्थित्या पूजायाः स्थानं पूजास्थानम् । जिनास्तु सद्भावं परमार्थमधिकृत्येति वाक्यशेषः । सर्वज्ञत्वाद्यसाधारणगुणयुक्तत्वादिति नावना । दृष्टान्तप्रतिषेध इति विपक्षशब्दलोपाद् दृष्टान्तविपक्षप्रतिषेधः । किम् । षष्ठ एषोऽवयवः। तुर्विशेषणार्थः। किं विशिनष्टि । सर्वोऽप्ययमनन्तरोदितः प्रतिज्ञादिविपक्षप्रतिषेधः पञ्चप्रकारोऽप्येक एवेति गाथार्थः । षष्ठमवयवमनिधायेदानीं सप्तमं दृष्टान्तनामानमनिधातुकाम आह ॥ अरहंतमग्गगामी, दिठ्ठंतो साहुणो वि समचित्ता ॥ पागरएसु गिहीसु, एसंते अवहमाणा उ ॥ १५१ ॥ व्याख्या ॥ पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तः । न रुहन्तीति वा अरुहन्तः । किम् । दृष्टान्त इति संबन्धः । तथा मार्गगामिन इति । प्रक्रमात्तडुपदिष्टेन मार्गेण गन्तुं शीलं येषां त एव गृह्यन्ते । केच त इत्यत आह । साधवः । साधयन्ति सम्यग्दर्शनादियोगैरपवर्गमिति साधवः तेऽपि दृष्टान्त इति योगः । किंनूताः समचित्ता रागद्वेषरहितचित्ता इत्यर्थः । किमिति तेऽपि दृष्टान्त इति । अहिंसादिगुणयुक्तत्वात् । आह च । पाकरतेष्वात्मार्थमेव पाकसक्तेषु गृहेष्वगारेष्वेषन्ते गवेषयन्ति पिण्डपातमित्यध्याहारः । किं कुर्वाणा इत्यत आह । अवहमाणा उ । न घ्नन्तोऽघ्नन्तः । तुरवधारणार्थः । ततश्चाघ्नन्त एव आरम्नाकरणेन पीडामकुर्वाणा इत्यर्थः । एवं द्वि-

विधोपि दृष्टान्त उक्तः । दृष्टान्तवाक्यं चेदं स तु संस्कृत्य कर्तव्योऽर्हदादिवदिति गाथार्थः । उक्तः सप्तमोऽवयवः सांप्रतमष्टममभिधित्सुराह ॥ तत्र भवे आसंका, उद्दिस्स जई वि कीरए पागो ॥ तेण र विसमं नायं, वासतणा तस्स पडिसेहे ॥ १५२ ॥ ॥ व्याख्या ॥ तत्र तस्मिन् दृष्टान्ते भवेदाशङ्का भवत्याक्षेपः । यथोद्दिश्याङ्गीकृत्य यतीनपि संयतानपि । अपिशब्दादपत्यादीन्यपि । क्रियते निर्वर्त्यते पाकः। कैः। गृहिभिरिति गम्यते । ततः किमित्यत आह । तेन कारणेन । र इति निपातः किलशब्दार्थः । विषममतुल्यं ज्ञातमुदाहरणं वस्तुतः पाकोपजीवित्वेन साधूनामनवद्यवृत्त्यभावादिति भावितमेवैतत् पूर्वमित्यष्टमोऽवयवः । इदानीं नवममधिकृत्याह । वर्षातृणानि तस्य प्रतिषेध इत्येतच्च भाष्यकृता प्राक् प्रपञ्चितमेवेति न प्रतन्यत इति गाथार्थः । उक्तो नवमोऽवयवः । सांप्रतं चरममभिधित्सुराह ॥ तम्हा उ सुरनराणं, पुज्जत्ता मंगलं सया धम्मो ॥ दसमो एस अवयवो, पइन्नहेऊ पुणवयणं ॥ १५३ ॥ ॥ व्याख्या ॥ यस्मादेवं तस्मात्सुरनराणां देवमनुष्याणां पूज्यस्तद्भावस्तस्मात्पूज्यत्वान्मङ्गलं प्राग्निरूपितशब्दार्थं सदा सर्वकालं धर्मः प्रागुक्तः । दशम एषोऽवयव इति संख्याकथनम् । किं विशिष्टोऽयमित्यत आह । प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं पुनर्हेतुप्रतिज्ञावचनमिति गाथार्थः । उक्तं द्वितीयं दशावयवं। साधनाङ्गता चावयवानां विनेयापेक्षया विशिष्टप्रतिपत्तिजनकत्वेन भावनीयेत्युक्तोऽनुगमः। सांप्रतं नया उच्यन्ते । ते च नैगमसंग्रहव्यवहारऋजुसूत्रशब्दसमभिरूढैवंभूतभेदभिन्नाः खल्वोघतः सप्त भवन्ति। स्वरूपं चैतेषामेवावश्यके सामायिकाध्ययनेऽन्यत्र्क्षणे प्रदर्शितमेवातो नेह प्रतन्यते । इह पुनः स्थानाशून्यार्थमेते ज्ञानक्रियानयद्वयान्तर्भावद्वारेण समासतः प्रोच्यन्ते । ज्ञाननयः क्रियानयश्च । तत्र ज्ञाननयदर्शनमिदं ज्ञानमेव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलावाप्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात्तथा चाह ॥ णायंमि गिण्हियव्वे, अगिण्हियव्वंमि चेव अत्थंमि ॥ जइयव्वमेव इइ जो, उवएसो सो नओ नामं ॥ १५५ ॥ व्याख्या ॥ णायमिति। ज्ञाते सम्यक्परिच्छिन्ने । गिण्हियव्वेत्ति । गृहीतव्य उपादेये । अगिण्हियव्वंमि त्ति। अगृहीतव्येऽनुपादेये हेय इत्यर्थः । चशब्दः खलूभयोर्गृहीतव्यागृहीतयोर्ज्ञातत्वानुकर्षणार्थः। उपेक्षणीयसमुच्चयार्थो वा। एवकारस्त्ववधारणार्थः। तस्य चैवं व्यवहितः प्रयोगो द्रष्टव्यः । ज्ञात एव गृहीतव्ये तथागृहीतव्ये तथोपेक्षणीये चार्थे तु ज्ञात एव नाज्ञाते । अत्थंमि त्ति । अर्थेऽप्यैहिकामुष्मिके तत्रैहिको गृहीतव्यः स्रक्चन्दनाङ्गनादिः । अगृहीतव्यो विषशस्त्रकण्टकादिः । उपेक्षणीयः तृणादिः । आमुष्मिको गृहीतव्यः सम्यग्दर्शनादिः अगृहीतव्यो मिथ्यात्वादिः । उपेक्षणीयो विवक्षयाभ्युदयादिरिति । तस्मिन्नर्थे यतितव्यमेवेति । अनुस्वारलोपाद्यतितव्यमेवमनेन क्र-

मैणैहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना सत्त्वेन प्रवृत्त्यादिलक्षणः प्रयत्नः कार्य इत्यर्थः । इह चैवैतदङ्गीकर्तव्यम् । सम्यग्ज्ञाते प्रवर्तमानस्य फलविसंवाददर्शनात्तथाचान्यैरप्युक्तम् "॥ विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा मता ॥ मिथ्याज्ञानात्प्रवृत्तस्य, फलप्राप्तेरसंभवात् ॥" तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनापि ज्ञात एव यतितव्यम् । तथा चागमोऽप्येवमेव व्यवस्थितः । यत उक्तम् "॥ पढमं नाणं तउ दया, एवं चिठइ सव्वसंजये ॥ अन्नाणी किं काही, किंवा णाहितिछेयपावगं ॥" इतश्च तदेवाङ्गीकर्तव्यम् । यस्मात्तीर्थकरगणधरैरगीतार्थानां केवलानां विहारक्रियापि निषिद्धा । तथा चागमः "॥ गीयत्थो य विहारो, बीउ गीयत्थमीसिउ चेव ॥ इत्तो तइयविहारो, णाणुन्नाउ जिणवरेहिं ॥" यस्मादन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक्पन्थानं न प्रतिपद्यत इत्यभिप्रायः । एवं तावत्क्षायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तं क्षायिकमङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव विज्ञेयम् । यस्मादर्हतोऽपि भवाम्भोधितटस्थस्य दीक्षां प्रतिपन्नस्योत्कृष्टतपश्चरणवतोऽपि न तावदपवर्गप्राप्तिः संजायते यावज्जीवाजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्नमिति । तस्माज्ज्ञानमेव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम् । इति ॥ जो उवएसो सो णउ णामं ति । इत्येवमुक्तेन न्यायेन य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यख्यापनपरः स नयो नाम ज्ञाननय इत्यर्थः । अयं च ज्ञानवचनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने ज्ञानरूपमेवेदमिछति ज्ञानात्मकत्वादस्य वचनक्रिये तु तत्कार्यत्वात्तदायत्तत्वान्नेछति । गुणभूते चेछति इति गाथार्थः । उक्तो ज्ञाननयः । अधुना क्रियानयावसरस्तद्दर्शनं चेदम् । क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात्तथा चायमप्युक्तलक्षणामेव स्वपक्षसिद्ध्ये गाथामाह ॥ णायंमि गिण्हियव्वे, अगिण्हियव्वंमि चेव अत्थंमि ॥ जइयव्वमेव इइ जो, उवएसो सोनउ नामं ॥ १५५ ॥ व्याख्या ॥ अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या । ज्ञाते गृहीतव्ये अगृहीतव्ये चैव अर्थे ऐहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेव । न यस्मात्प्रवृत्त्यादिलक्षण प्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽप्यभिलषितार्थावाप्तिर्दृश्यते । तथा चान्यैरप्युक्तम् ॥ क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् ॥ यतः स्त्रीभक्ष्यभोगज्ञो तज्ज्ञानाद्दुःखितो भवेत् । तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना क्रियैव कर्तव्या । तथा च मौनीन्द्रप्रवचनमप्येवमेव स्थितम् । यत उक्तम् " ॥ चेइयकुलगणसंघे, आयरियाणं च पवयणसुए य ॥ सव्वेसु वि तेण कयं, तवसंजममुज्जमं तेण ॥" इतश्चैतदेवमङ्गीकर्तव्यम् । यस्मात्तीर्थकरगणधरैः क्रियाविकलानां ज्ञानमपि अफलमेवोक्तम् । तथाचागमः "॥ सुबहुंपि सुयमहीयं, किं काहीइ चलणविप्पमुक्कस्स ॥ अंधस्स जह पलित्ता, दीवसय सहस्स कोडीवि ॥" इत्यक्रियाविकलत्वात्तस्येत्यभिप्रायः । एवं तावत्क्षायोपश-

मिकं चारित्रमङ्गीकृत्योक्तम्। चारित्रं क्रियेत्यनर्थान्तरम्। क्षायिकमप्यङ्गीकृत्य प्रकृष्टफलसाधकत्वं तस्यैवं विज्ञेयम्। यस्मादर्हतोऽपि भगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञानस्यापि न तावन्मुक्त्यवाप्तिः संजायते यस्मादखिलकर्मेन्धनानलभूता ह्रस्वपञ्चाक्षरोच्चारणमात्रकालावस्थायिनी सर्वसंवररूपा चारित्रक्रिया नावाप्तेति। तस्मात् क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम्। इति। जो उवएसो सो णउ णामं ति। इति एवमुक्तन्यायेन य उपदेशः। किम्। क्रियाप्राधान्यख्यापनपरः स नयो नाम क्रियानय इत्यर्थः। अयं च ज्ञानवचनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने क्रियारूपमेवेदमिच्छति। तदात्मकत्वादस्य ज्ञानवचने तु तदर्थमुपादीयमानत्वादप्रधानत्वान्नेच्छति। गुणभूते चेच्छतीति गाथार्थः। उक्तः क्रियानय इत्थं ज्ञाननयक्रियानयस्वरूपं श्रुत्वाविदिततदभिप्रायो विनेयः संशयापन्नः सन्नाह। किमत्र तत्त्वं पक्षद्वयेऽपि युक्तिसंभवादाचार्यः पुनराह॥ सव्वेसिं पि नयाणं, बहुविहवत्तव्वयं निसामेत्ता॥ तं सव्वनयविसुद्धं, जं चरणगुणट्ठिउ साहू॥ १५८॥ व्याख्या॥ अथवा ज्ञानक्रियानयमतं प्रत्येकमभिधायाधुना स्थितपक्षमुपदर्शयन्नाह। सव्वेसिं पि गाहा। सर्वेषामिति मूलनयानामपिशब्दात्तद्भेदानां च द्रव्यास्तिकायादीनां बहुविधवक्तव्यतां सामान्यमेव विशेषा एव उभयमेव वानपेक्षमित्यादिरूपामथवा नामादीनां नयानां कः कं साधुमिच्छतीत्यादिरूपां निशम्य श्रुत्वा तत्सर्वनयविशुद्धं सर्वनयसंमतं वचनम्। यच्चरणगुणस्थितः साधुः। यस्मात् सर्वनया एव भावविषयं निक्षेपमिच्छन्तीति गाथार्थः। दुमपुप्फियनिज्जुत्ती, समासउ वण्णिया विभासाए॥ जिण चउद्दसपुव्वी वित्थरेण कहयंति से अत्थं॥ १५९॥ दुमपुप्फियनिज्जुत्ती संमत्ता। दुमपुप्फियगाहा सुगमा॥

इत्याचार्यश्रीहरिभद्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां द्रुमपुष्पकाध्ययनं समाप्तम्॥ १॥

व्याख्यायाध्ययनमिदं, प्राप्तं यत्कुशलमिह मया किंचित्॥ सद्धर्मलाभमखिलं लभतां भव्यो जनस्तेन॥ १॥

अथ श्रामण्यपूर्वकाध्ययनम्॥ २॥

कहं नु कुज्जा सामण्णं, जो कामे न निवारए॥
पए पए विसीदंतो, संकप्पस्स वसं गउ॥ १॥

(अवचूरिः)॥ अथ द्वितीयाध्ययनम्। नु क्षेपे। यथा कथं नु स राजा यो न रक्षति। एवं कथं नु कुर्याच्छ्रामण्यं यः कामान्न निवारयति। किमिति न करोति। तत्र हेतुमाह। पदे पदे विषीदन् संकल्पस्य वशं गतः। कामानिवारणेनेन्द्रियाद्यपराधपदा-

पेक्षया पदे पदे विषीदनात्संकल्पस्य वशंगतत्वात्। अप्रशस्तोऽध्यवसायः संकल्पः ॥१॥

(अर्थ) अथ द्वितीयाध्ययन। पूर्वोक्त अध्ययनमां धर्मप्रशंसा कही, तेथी धर्म जे बे, ते जिनशासनमांज बे, एम सिद्ध थयुं. एवा धर्मउपर सद्दहणा राखीने जेमणे चारित्र लीधुं बे, एवा नवा दीक्षा लीधेला अधीरा साधुओने जिनाम्नाय विषे मोह नहीं थवो जोइये, माटें साधुयें धृति (धैर्य) राखवी एम धैर्य राखवानो उपदेश आ अध्ययनमां कस्यो बे. कह्युं बे केः–"जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सा गई सुलहा ॥ जे अधिइमंत पुरिसा, तवो वि खलु डुल्लहो तेसिं ॥ १ ॥" इति। एवा संबंधथी प्राप्त थयेला आ अध्ययननुं नाम 'श्रामण्यपूर्वक' एवुं बे, तेनो अर्थः–'श्राम्यंतीति श्रमणाः, तेषां नावः श्रामण्यं तस्य पूर्वं श्रामण्यपूर्वं तदेव श्रामण्यपूर्वकम् जे तपादि श्रम करे बे, ते श्रमण अर्थात् साधु जाणवा. तेमनो जे धर्म ते श्रामण्य जाणवुं. तेनुं जे पूर्व कारण ते धृति (धैर्य) जाणवी. तेनुं प्रतिपादन जेमां करेलुं बे, ते अध्ययनने पण श्रामण्यपूर्वक अध्ययन कहियें.

हवे अध्ययनना प्रथम सूत्रमां साधुयें वस्त्रादिक डव्यकाम तथा नोगेबारूप नावकाम अवश्य वर्जववा जोइये, ते कहे बे. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (कामे के०) कामान् एटले डव्यनावरूप बे प्रकारना कामने (न निवारए के०) न निवारयति। एटले त्याग करतो नथी. ते पुरुष, कामत्याग न कस्याथी (पए पए के०) पदे पदे एटले पगले पेगले (विसीअंतो के०) विषीदन् एटले विषयपरिग्रहथी विखवाद पामतो थको, अने (संकप्पस्स के०) संकल्पस्य एटले अप्राप्तविषनी प्राप्तीने वास्ते अप्रशस्त अध्यवसायरूप संकल्पने (वसं गर्ज के०) वशंगतः एटले वश थयो थको (सामन्नं के०) श्रामण्यं एटले चारित्रने (कहं नु के०) कथं नु एटले कया प्रकारें (कुज्जा के०) कुर्यात्, पालयेत् एटले पालशे. इहां खातानो दृष्टांत जाणवो ॥ १ ॥

(दीपिका) प्रथमाध्ययने धर्मप्रशंसा उक्ता सा च इहैव जिनशासने। इह तु अध्ययने जिनशासनेऽङ्गीकृते सति मा नूत् नवदीक्षितस्य संयमेऽधृतिरतो धृतिमता नाव्यमित्येतडुच्यते इत्यनेन संबन्धेन आयातमिदमध्ययनं व्याख्यायते। कथं केन प्रकारेण। नु इति क्षेपे। यथा कथं नु स राजा यो न रक्षति प्रजाम्। कथं नु स वैयाकरणो योऽपशब्दं प्रयुङ्क्ते। कुर्यात् श्रामण्यं श्रमणनावम्। यः कामान् न निवारयति। कारणमाह। श्रामण्यस्याकरणे पदे पदे स्थाने स्थाने विषीदन् विषादं प्राप्नुवन् संकल्पस्य वशं गतः। न केवलमयमधिकृतसूत्रोक्तः यथोक्तश्रामण्यानावेन अ-

श्रमणः किंतु आजीविकादिभावेन प्रव्रजितः संक्लिष्टचित्तो द्रव्यक्रियां कुर्वन्नप्य-श्रमण एव ॥ १ ॥

(टीका) व्याख्यातं द्रुमपुष्पिकाध्ययनमधुना श्रामण्यपूर्वकाख्यमारभ्यते । अस्य चायमभिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने धर्मप्रशंसोक्ता । सा चेहैव जिनशासन इति । इह तु तदभ्युपगमे सति मा भूदभिनवप्रव्रजितस्याधृतेः संमोह इत्यतो धृतिमता भवितव्यमित्येतदुच्यते । उक्तं च "॥ जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सुग्गई सुलभा ॥ जे अधिइमंत पुरिसा, तवो वि खलु दुल्लहो तेसिं ॥" अनेनाभिसंबन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि पूर्ववन्नवरं नामवदध्ययनविषयत्वादुपक्रमादिद्वारकलापस्य व्याप्तिप्राधान्यतो नामनिष्पन्नं निक्षेपमभिधित्सुराह निर्युक्तिकारः ॥ सामन्नपुव्वगस्स उ, निक्खेवो होइ नामनिप्फन्नो ॥ सामन्नस्स चउक्को, तेरसगो पुव्वयस्स भवे ॥ १५७ ॥ व्याख्या ॥ श्राम्यतीति श्रमणः । श्राम्यति तपस्यति । तद्भावः श्रामण्यं तस्य पूर्वं कारणं श्रामण्यपूर्वं तदेव श्रामण्यपूर्वकमिति । संज्ञायां कन् । श्रामण्यकारणं च धृतिस्तन्मूलत्वात्तस्य । तत्प्रतिपादकं चेदमध्ययनमिति भावार्थः । अतः श्रामण्यपूर्वकस्य तु निक्षेपो भवति नामनिष्पन्नः । कोऽसावन्यस्याश्रुतत्वाच्छ्रामण्यपूर्वकमित्ययमेव । तुशब्दः सामान्यविशेषवन्नामविशेषणार्थः । श्रामण्यपूर्वकमिति सामान्यम् । श्रामण्यं पूर्वं चेति विशेषः । तथा चाह । श्रामण्यस्य चतुष्ककस्त्रयोदशकः पूर्वकस्य भवेन्निक्षेप इति गाथार्थः । निक्षेपमेव विवृणोति ॥ समणस्स उ निक्खेवो, चउक्कओ होइ आणुपुव्वीए ॥ दव्वे सरीरभविओ, भावेण उ संजओ समणो ॥ १५८ ॥ व्याख्या ॥ श्रमणस्य तु । तुशब्दोऽन्येषां च मङ्गलादीनामिह तु श्रमणेनाधिकार इति विशेषणार्थः । निक्षेपश्चतुर्विधो भवत्यानुपूर्व्या नामादिक्रमेण । नामस्थापने पूर्ववत् । द्रव्यश्रमणो द्विधा । आगमतो नोआगमतश्च । आगमतो ज्ञातानुपयुक्तः । नोआगमतस्तु ज्ञशरीरभव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तोऽभिलापभेदेन द्रुमवदवसेयस्तं चानेनोपलक्षयति । दव्वे सरीरभविओ त्ति । भावश्रमणोऽपि द्विविध एव । आगमतो ज्ञातोपयुक्तः । नोआगमतस्तु चारित्रपरिणामवान् यतिः । तथा चाह । भावतस्तु संयतः श्रमण इति गाथार्थः । अस्यैव स्वरूपमाह ॥ जह मम न पियं दुक्खं, जाणिय एमेव सव्वजीवाणं ॥ न हणइ न हणावइ य, सममणई तेण सो समणो ॥ १५९ ॥ व्याख्या ॥ यथा मम न प्रियं दुःखं प्रतिकूलत्वाज्ज्ञात्वैवमेव सर्वजीवानां दुःखप्रतिकूलत्वम् न हन्ति स्वयं, न घातयत्यन्यैः । च शब्दाद् घ्नन्तं च नानुमन्यते अन्यम् । इत्यनेन प्रकारेण समम् अणति तुल्यं गच्छति यतस्ते-

नासौ श्रमण इति गाथार्थः ॥ नत्थि य सि कोइ वेसो, पिर्उ व सव्वेसु चेव जीवेसु ॥ एएण होइ समणो, एसो अन्नो वि पद्माउ ॥ १६० ॥ व्याख्या ॥ नास्ति च सि तस्य कश्चिद् द्वेष्यः प्रियो वा सर्वेष्वेव जीवेषु तुल्यमनस्त्वात् । एतेन नवति सममनाः । समं मनोऽस्येति सममनाः । एषोऽन्योपि पर्याय इति गाथार्थः ॥ तो समणो जइ सुमणो, नावेण य जइ न होइ पावमणो ॥ सयणे य जणे य समो, समो उ माणावमाणेसु ॥ १६१ ॥ व्याख्या ॥ ततः श्रमणो यदि सुमनाः । द्रव्यं मनः प्रतीत्य नावेन च यदि न नवति पापमनाः । एतत्फलमेव दर्शयति । स्वजने च जने च समः । समश्च मानापमानयोरिति गाथार्थः ॥ उरगगिरिजलणसागर–नहयलतरुगणसमो य जो होई ॥ नमरमिगधरणिजलरुह–रविपवणसमो य उ समणो ॥ १६२ ॥ व्याख्या ॥ उरगसमः परकृतविलनिवासित्वादाहारानास्वादनात्संयमैकदृष्टित्वाच्च । गिरिसमः परीषहपवनाकम्प्यत्वात् । ज्वलनसमस्तपस्तेजःप्रधानत्वात् । तृणादिष्विव सूत्रार्थेष्वतृप्तेः । एषणीयाशनादौ वा विशेषप्रवृत्तेरिति । सागरसमो गम्नीरत्वाज्ज्ञानादिरत्नाकरत्वात्स्वमर्यादानतिक्रमाच्च । नजस्तलसमः सर्वत्रनिरालम्बनत्वात् । तरुगणसमः अपवर्गफलार्थिसत्त्वशकुनालयत्वात् वासीचन्दनकल्पत्वाच्च । भ्रमरसमः अनियतवृत्तित्वात् । मृगसमः संसारनयोद्विग्नत्वात् । धरणिसमः सर्वखेदसहिष्णुत्वात् । जलरुहसमः कामनोगोद्भवत्वेऽपि पङ्कजलान्यामिव तदूर्ध्ववृत्तेः । रविसमः धर्मास्तिकायादिलोकमधिकृत्य विशेषेण प्रकाशकत्वात् । पवनसमः अप्रतिबद्धविहारित्वात् । इत्रमुरगादिसमश्च यतो नवति । ततः श्रमण इति गाथार्थः ॥ विसतिणिसवायवंजुल–कणियारुप्पलसमेण समणेण ॥ नमरुंडुरुनडकुक्कुड–अद्दागसमेण होयव्वं ॥ १६३ ॥ ॥ व्याख्या ॥ श्रमणेन विषसमेन नवितव्यं नावतः सर्वरसानुपातित्वमधिकृत्य । तथा तिनिशसमेन मानपरित्यागतो नम्रेण । वातसमेनेति पूर्ववत् । वञ्जुलो वेतसस्तत्समेन क्रोधादिविषान्निन्नूतजीवानां तदपनयनेन । एवं हि श्रूयते किल वेतसमवाप्य निर्विषा नवन्ति सर्पा इति । कर्णिकारसमेनेति । तत्पुष्पवत्प्रकटेन अशुचिगन्धापेक्षया च निर्गन्धेनेति । उत्पलसदृशेन प्रकृतिधवलतया सुगन्धित्वेन च । भ्रमरसमेनेति पूर्ववत् । उन्दुरुसमेन उपयुक्तदेशकालचारितया । नटसमेन तेषु तेषु प्रयोजनेषु तत्तद्वेषकरणेन । कुर्कुटसमेन संविनागशीलतया । स हि किल प्राप्तमाहारं पादेन विक्षिप्यान्यैः सह नुङ्क्ते इति । आदर्शसमेन निर्मलतया तरुणाद्यनुवृत्तिप्रतिबिम्बनावेन च ॥ उक्तं च "॥ तरुणंमि होइ तरुणो, थेरो थेरेहिं डहरए डहरो ॥ अद्दाउ विव रूवं, अणुयत्तइ जस्स जं शीलं ॥" एवंनूतेन श्रमणेन नवित-